

US SOUTHERN REGIONAL LIBRARY FACILITY

A
A
0
0
0
4
0
6
7
7
9
9

REESE LIBRARY
OF THE
UNIVERSITY OF CALIFORNIA.

Received *Mar. 27*, 189*3*.

Accessions No. *50827*. Class No. *767*
Y212

v. 150

PA
6105
V24
v. 150

Southern Branch
of the
University of California
Los Angeles

Form L 1

PA
6105
V24
v. 150

This book is DUE on the last date stamped below

C. CRISPI SALLUSTII

OPERA OMNIA.

Digitized by the Internet Archive
in 2008 with funding from
Microsoft Corporation

C. CRISPI SALLUSTII

OPERA OMNIA

EX EDITIONE GOTTLIEB CORTII

CUM NOTIS ET INTERPRETATIONE

IN USUM DELPHINI

VARIIS LECTIONIBUS

NOTIS VARIORUM

NOTITIA LITERARIA

RECENSU EDITIONUM ET CODICUM

ET

INDICIBUS LOCUPLETISSIMIS

ACCURATE RECENSITA.

75971

VOLUMEN SECUNDUM.

F

LONDINI:

CURANTE ET IMPRIMENTE A. J. VALPY, A. M.

1820.

C. CRISTO BALUSTIN

EXTRA COPY

OF THE HISTORY OF THE

THE HISTORY OF THE

THE HISTORY OF THE

THE HISTORY OF THE

NOTES 50827

THE HISTORY OF THE

THE HISTORY OF THE

THE HISTORY OF THE

THE HISTORY OF THE

THE HISTORY OF THE

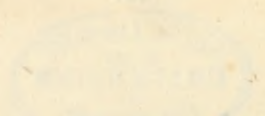
THE HISTORY OF THE

F

THE HISTORY OF THE

THE HISTORY OF THE

1827

satis firmam et longam vitam hominibus esse datam, si modo tota bene collocaretur; nec multum fortunam hominum vitæ dominari (ea enim virtutem neque dare, neque eripere cuiquam potest); et homines sapientes magis regere casus, quam a casibus regi. Sed hanc totam disputationem videre poteris apud Senecam libro de Brevitate vitæ. *Cast.*

Sorte potius quam virtute regatur] Manuscripta, quæcumque ipse viderim, *Forte potius*, pro, fortuito eventu: nam Fors pro Fortuna sæpe ponitur. Cicero ad Atticum, 'Sed hæc fors viderit, quæ talibus in rebus plus quam ratio potest.' Idem, 'Quemcumque fors tulerit casum.' Sed et impressa quædam sic habent: neque tamen priorem lectionem repudio, quæ et ipsa bene habet. *Rivius.*

Nam contra reputando, neque majus aliud, neque præstabilius invenies] Manuscripta, *invenias*, pro Invenire aliquis possit, *δυνητικῶς*, ac per *ἐρέπωσιν*, quomodo et ex impressis quædam. Est autem multo elegantius, quam quod Gymnicus habet. *Rivius.*

Neque majus aliud] Jure suo hoc dicit. Quid enim aliud ipse homo, quam parvus quidam mundus? Philo Judæus ut commune verbum retulit, parvum mundum hominem esse, magnum hominem, mundum. Macrobius itidem totidem pæne verbis: 'Physici mundum magnum hominem dixerunt, et hominem brevem mundum.' Quid ita? quia, ut ille rectorem in se Deum habet, sic homo divinum animum. Quid amplius? omnia, quæ mundus fere habet: quatuor in se elementa; capitis quoddam cælum; inde flammantes oculos, ut stellas: ipsam formam rotundam, vel in matris utero; vel jam liber brachia et pedes expandit: lineæ enim ab extremis illis ductæ, faciunt justum fere orbem. Quid? quod omnia, quæ in mundo sunt, ipse continet, atque in capaci mente gestat? Ita est: Solus

homo scientiam omnium et amat, et pro captu habet. Quid ei clausum est? Cælos penetrat, et Deum ac divina mente adit. Manilius scite: 'quidem mirum noscere mundum Si possunt homines, quibus est et mundus in ipsis: Exemplumque Dei quicquid est in imagine parva?' Audi hic Senecam: 'Ita est; carissimos nos Dii immortales habuerunt, habentque, et, qui maximus tribui honos potuit, ab ipsis proximos collocaverunt. Magna accepimus, majora non cepimus.' Egrege quoque Cicero: 'Deus hominem quasi contemplatorem Cæli ac Deorum, ipsorumque cultorem fecit; et hominis utilitati agros omnes et maria patentia.' Hæc ille. Jure addit omnia nobis parere et servire. Quid clarius? Terram habitamus, aramus, peragramus: ipsa maria indomitum elementum domamus: bestiis ferisque omnibus legem et imperium damus. Concludamus: Deus in nobis habitat, templum ejus sumus: Deus hominem requirit, delicæ ejus sumus. *Lips.*

Qui ubi ad gloriam virtutis via grassatur] Est in manuscripto quodam, *vi grassatur*; quomodo et Calepinus quispiam citat. Verum priorem lectionem probandam magis esse duco. *Grassatur*, pro Toto impetu fertur, et quasi pleno gradu contendit. *Rivius.*

Neque fortunæ eget; quippe quæ probitatem, industriam, aliasque bonas artes neque dare neque eripere potest] Est in aliis perperam, ut opinor, *neque fortuna eget*: nam et idem alibi, 'Majores nostri P. C. neque consilii, neque audaciæ unquam eguere.' Cicero tamen ablativum fere huic verbo addit: sicuti et Sallustius interdum: quamquam ad Atticum Cicero, 'Egeo consilii,' inquit. M. Cato apud Gellium, 'Vitio vertunt,' inquit, 'quia multa egeo.' Accusativum huic verbo *τῷ ἀρχαῖσιν* addidit. Ne quid dissimulem tamen, est in manuscriptis, uno

excepto, *fortuna*, casu ablativo : et haud scio, an apiculus ille, quo fit diphthongus perperam sit ibidem omissus. Illud quamvis leve, non tamen prætereundum esse duxi, *arteis* hic habere vetustos codices, non *artes* : idque Sallustianum magis. Sic postea ‘*quascunque urbeis et agros manu ceperat* :’ pro *urbes*, quod in pervulgatis exemplaribus est. Habet et Ascensianus codex, *ceterasque artis bonas* : ubi hodie fere, *aliasque bonas artes*. In manuscriptis *τὸ bonas* adjectivum post substantivum ponitur. *Idem*.

Ceterasque bonas artes] Hæc lectio in omnibus pervulgatis exemplaribus, et quatuor manu descriptis reperitur. Verum in duobus pervetustis libris, *Aliasque bonas artes* scriptum animadverti ; quomodo et Donatus citat, act. II. sc. 2. in Eunuchum Terentii. Nos tamen hic vulgatam, receptamque lectionem non mutavimus. Etenim apte sane quadrat cum illo Catilinarium loco : ‘ Namque avaritia, fides, probitas, ceterasque bonas artes subvertit.’ *Popma*.

Sin captus prævis cupidinibus, ad inertiam et voluptates corporis pessumdatus est] In Fabriciano atque aliis quibusdam, divisim legitur, *pessum datus* : quomodo Tacitus l. ‘ Postquam hic socordia senuerit, ille per libidines pessum datus sit.’ *Rivius*.

Pessumdatus] In Glossario veteri scribitur : *Pessundat*, *βυθίζει, καταποντίζει*. Et in eodem : *Pessum*, *βυθός καὶ βόθρος*. Ibidem : *καταβυθίζω*, demergo, pessundo. Et : *καταποντίζω*, demergo, perundo, pessundo. Prudent. contra Symmachum : *pessum mergere*. Parum vulgo hujus verbi vim assequuntur. *Coler*. Quod Latini dicunt *pessum ire*, Græcis est *ἐς βύσσον χωρεῖν*. Ita utitur Columella XII. 6. ‘ Si pessum ibit, scies adhuc esse crudam :’ id est, Fundum petit.

Ubi per socordiam vires, tempus, ingenium diffluxere] Sic in manuscriptis :

ubi hodie fere, *defluxere* : id recte, an secus, aliorum esto judicium. *Rivius*.

Defluxere] Seneca de brevitate vitæ : ‘ Sed ubi per luxum et negligentiam defluit, nullæ rei bonæ impenditur, ultima demum necessitate cogente, quam ire non intelleximus, transisse sentimus. Ita est, non accepimus brevem vitam, sed fecimus.’ *Putschius*.

Ubi per socordiam, vires, tempus, ingenium diffluxere] Ita malui, hortatu membranarum plurium, ac notæ primæ ; quam quomodo fere eusi, *defluxere* : quam vocem etiam reformatam videri Senecæ Philosopho, fide codicum calamo exaratorum, monui in animadversionibus ad eundem scriptorem, c. l. de brevitate vitæ. *Gruterus*.

Neque regerentur magis quam regerent casus] Ita manuscripta volumina, contra quam hodie legitur : ut subaudias, *casibus*, idque magis brevitati Sallustianæ convenit. Quale propemodum est illud apud Plinium l. VII. de Cicerone, ‘ Omnium triumphorum lauream apte majorem :’ nam subauditur, *laurea* ; quod quidam non attendentes, neque rationem breviloquentiæ Plinianæ habentes, *triumphorum* pro *Omni triumpho* positum per enallagen existimarunt. In Merseburgensi est, ‘ neque regerentur magis quam ipsi regerent casus.’ *Rivius*.

Neque regerentur magis casibus, quam regerent casus] Quidam in suis Mss. libris dativum, *casibus*, deesse, refert. Ego consentientibus antiquis libris, eum minime delendum censeo. In uno tamen Ms. permutato verborum ordine legitur : ‘ Neque casibus regerentur magis, quam regerent casus.’ *Popma*.

Neque regerentur magis, quam regerent casus] Et hoc recte Carrio ; juxtaque præscriptum Mss. plerorumque Pall. Male editi prius, *neque rege-*

rentur magis a casibus, quam regerent casus; aut, neque regerentur magis casibus. Videatur Rivius; nam Popmæ libri sane ætatem suam vere musteam nimis turpiter detegunt, dum stant ab olim vulgatis. Gruter.

[*Neque regerentur magis*] Causa, quare homines putant naturam humanam casibus fortunæ esse subjectam, hæc est: quia sequuntur ea bona, quæ revera fortunæ subjecta sunt; sicuti sunt divitiæ: quæ cum ab eis auferuntur, dicunt naturam humanam fortunæ esse subjectam. Sed sequantur bona animi, sequantur virtutes, quæ ab eis auferri non possunt: et tunc intelligent, id quod est verum, videlicet naturam humanam casibus fortunæ non esse subjectam. Sold.

[*Neque regerentur, &c.*] Nam sapiens quidem pol ipse fingit fortunam sibi, ut inquit Plautus. Vide Proverbi-um, 'Sui cuique mores fingunt fortunam.'

[*Casus*] Fortunam. nam etsi (ut docet Aristoteles l. II. φυσικῆς ἀπροσσεως.) casus latius patet; nam quod est fortuna, casu est; quod vero casu, non omne a fortuna: tamen sæpe confunduntur. Cast.

CAP. 2 *Omnia orta occidunt*] Nihil hic opus lectione codicis Rittershusiani, *omniaque orta*: cum clara sint omnia, et lectio vulgata magis cohæreat. Minucius Octavius: 'Quis enim sapientum dubitat, quis ignorat, omnia quæ orta sunt occidere, quæ facta sunt interire?' Græcorum παροιμία: πᾶν τὸ γενόμενον καταθνήσκει δφείλεται. Putsch.

[*Æternus*] Animas nullam in tempore originem habere creditum nonnullis veteribus. Unde dixit Sallustius, *omnia orta occidunt; animus vero, &c.* nisi omnia orta occidere intelligendum sit, de iis quæ corpus habent. De animis ita Plotinus Ennead. 3. 1. 2. c. 7. 'animæ vero non ex eo quod mundus erat, huc venerunt, sed ante mundum fuerunt, ut in

mundo quandoque forent, mundana curarent; sistendi causæ forent, gubernarent, efficerent: quocunque modo id facerent, sive præsidendo, ex se nonnihil attribuentes, sive immergendo se dederent, sive aliæ quidem sic, aliæ vero aliter id efficerent, providentia non est culpanda.' Hæc ille. Animas autem antea fuisse quam in hanc vitam descendatur, fuit error Philosophorum, qui ab Orpheo manavit, quod ut probarent, reminiscen- tiam superioris vitæ imaginarent, et quod ob facinora in anteacta vita commissa in corpora traderentur. Steuc. de peren. ph. III. 28. Plato opinatus fuit Deum omnes animas ante corpora simul creasse, et in comparibus stellis constituisse, easque cælestium rerum tædio affectas, per modum pœnæ in corpora tanquam carcerem coniecisse. Origenes quoque hunc errorem tenuit ut constet ex libro primo περὶ ἀρχῶν. Unde et Stoici originem animum habere ex cælo, ex æterno illo igne, e siderum natura, et sine circuitu a Deo ipso, crediderunt. Seneca ad Helviam c. 7. 'animus, si primam ejus originem aspexeris, non est ex terreno gravi- que concretus corpore: ex illo cælesti spiritu descendit.' Epictetus: αἱ ψυχαὶ μὲν οὕτως εἰσὶν ἐνδεδεμέναι καὶ συναφείς τῷ θεῷ, ὥστε αὐτοῦ μέτρια οὔσαι, καὶ ἀποσπάσματα. Id est, animæ illigatae et conjunctæ Deo sunt, ut particulae sint ejus et decerpta. Plus addit Plutarchus Quæst. Platon. cum dicit: 'anima mentis et ratiocinationis consors, non opus solum Dei, sed et pars est, neque ab ipso, sed ex ipso est facta.' Crediderunt autem, quod animus, sive mens, non est quidem abscissus ab essentia Dei, sed quasi diffusus et extensus; sicut lumen a Sole diffunditur, sine Solis imminutione et noxa. Lipsius.

[*Agit atque habet cuncta, neque ipse habetur*] Sic Aristot. περὶ ἔχειν in Categoriis, et Cicero l. IX. epist. ult. ad

Famil. de Aristippo Socratico Philospho. *Ciace.*

Agit, atque habet cuncta, neque ipse habetur] Verbum habet, et habetur, eodem, quo Græci sensu, Sallustius usurpavit, apud quos notum est illud Demosthenis, *ἔχω τὴν Λαϊδα, καὶ οὐκ ἔχομαι.* *Ursin.*

Dediti corporis gaudiis] Sic in orat. de repub. ordinanda, ‘omissis pecuniæ et corporis gaudiis.’ *Ciaccon.*

Cum præsertim tam multæ variæque artes sint animi] Est in manuscriptis et impressis vetustioribus, *tam multæ variæque sint artes animi*: id mollius est; alioqui sibilum efficit inamœnum et insuavem τὸς in priore voce extremum, in insequente primum. *Rivius.*

CAP. 3 *Quoniam neque virtuti honos datur, neque illi quibus per fraudem jus fuit, utique tui aut eo magis honesti sunt]* In manuscriptis duobus est, *quibus per fraudem is fuit*: pro, *Quibus honos per fraudem contigit.* Exemplar Ascensianum et Beroaldinum, *quibus per fraudem concessum jus fuit*: nisi quis pro imperio potestatique publica, jus accipere velit: τὸ utique non habent codices in pergamenis descripti: tametsi non me fugit, apud Ciceronem aliquoties hanc particulam reperiri, cum primis ad Atticum; sed et Merseburgense exemplar eam habet, et impressa cuncta quotquot ipse viderim. *Rivius.*

Vi quidem regere patriam, aut parentes] Sumpsit hoc a Platone in Epistola longa ad Dionis propinquos: *Πατέρα δὲ ἢ μητέρα οὐχ ὅσιον ἡγοῦμαι προσβιάζεσθαι, μὴ νόσφ παραφροσύνης ἔχόμενους. δὲν δὲ τινα καθυστάτω ζῶσι βίον ἐαυτοῖς ἀρέσκοντα, ἐμοὶ δὲ μὴ, μήτε ἀπεχθάνεσθαι, μάτην νοουθετοῦντα· βίαν δὲ πατρίδι πολιτείας μεταβολῆς μὴ προσφέρειν, ὅταν ἄνευ φυγῶν, καὶ σφαγῆς ἀνδρῶν, μὴ δυνατόν ἢ γίνεσθαι τὴν ἀριστήν.* Et ex v. de Legibus: *Πατρίδος δὲ οὐσίας τῆς χώρας, θεραπεύειν αὐτὴν δεῖ μειζόνως ἢ μητέρα παλῆας.* Quam sententiam expressit idem Plato in Critone, his verbis:

Πανταχοῦ ποιητέον, ὃ ἂν κελεύοι ἡ πόλις τε, καὶ ἡ πατρίς· ἢ πείθειν αὐτήν, ἢ τὸ δίκαιον πέφυκε. βιάζεσθαι δὲ οὐχ ὅσιον οὔτε μητέρα, οὔτε πατέρα· πολὺ δὲ τούτων ἔτι ἥττον τὴν πατρίδα. Hunc Platonis locum Cicero cum significare vellet, sic ait in Epistola perjurande: ‘Id enim jubet idem ille Plato, quem ego auctorem vehementer sequor; tantum contendere in Republ. quantum probare tuis civibus possis: vim neque parenti, neque patriæ adferre oportere.’ Et libro 1. de Republ. apud Nonium: ‘Sed quoniam plurima beneficia continet patria, et est antiquior parens, quam si quis, ut ajunt, creaverit, major ei profecto, quam parenti debetur gratia.’ *Manutius.*

Cædem, fugam, aliaque hostilia] Meus liber, *cædem, fugam, incendia, aliaque hostilia*: ut Catil. ‘*cædem, incendia, aliaque belli facinora.*’ *Ciace.* Sic supra in Bell. Catil. dixit: ‘*cædem, incendia, aliaque belli facinora.*’ *Ursinus.*

Cædem, fugam, incendia] Dictionem *Incendia* hoc loco restituimus, a librario properante, vel aliud agente in omnibus editionibus omissam: eamque addendam esse intelliges, si præcedentia cum sequentibus conferas, et locum accurate totum excutias. *Popma.*

Cædem, fugam, aliaque hostilia, &c.]. Intrudi cuperet *Popma, incendia*; annuitque ferme *Ursinus*, ac *Ciacconius*: verum cum in nullo extet *Pall.* aliorumve, imo ne in editionibus quidem exoletis, valeat: adversatur sane menti auctoris quicquid illi dicant: neque unquam auditum incendiis quem grassatum ad emendationem morum. *Grut.*

Frustra niti, neque aliud, sese futigando, nisi odium quærere, extremæ dementiæ est] Plato in Epistola ad Perdiccam, quam *Ficinus* Dionis esse putat: *Εἰ μὴ μάτην μὲν κινδυνεύειν φέτο, πλέον δὲ οὐδὲν ποιήσειν.* *Manut.*

Potentia paucorum decus a. l. s. gra-

ificari] Tacit. iv. ‘Odiis Sejani per dedecus suum gratificabatur.’ Cinc.

Decus atque libertatem suam gratificari] Illud *gratificari*, varie exponunt Commentarii. Soldus conjungit, *libido gratificari*, et exponit, *libido gratificandi*. Badius addit in expositione sua verbum *velint*, quod nulli contextus habent, sed subjungit: ‘Si ordo hic est, Libido gratificari tenet, ponitur more Græcorum pro gratificandi, sin, libido tenet gratificari, tenet ponitur quasi pro cogit.’ Hæc ille. Ego puto ordinem esse: *Nisi forte quem inhonesta et perniciosa libido tenet gratificari*; id est, gratis donare, *decus atque libertatem suam potentie paucorum*, quasi diceret: quos juvat fieri mancipia. *Glareanus*.

CAP. 4 Certe quibus maxima industria videtur, salutare plebem, et conviviis gloriam quærere] In Mss. est, *conviviis gratiam quærere*: pro colligere gratiam, et captare atque aucupari favorem et benevolentiam multitudinis, apparandis conviviis. Sed nec gloriam repudio: etenim apte sane quadrat. Quod si gratiam legere malis, id quod mihi magis arridet, ad liberalitatem et benignitatem opulentorum; sin gloriam, ad magnificentiam et splendorem, spectabis: nam et qui convivia libenter exhibent, aut epulum vulgo dant, gratiam: qui laute et sumptuoso apparatu, gloriam consequi solent. Intelliges autem hunc locum de publicis conviviis, quibus multitudinis studium et amorem sibi homines ambitiosi conciliabant: qua de re Cicero in oratione pro L. Murena. *Rivius*.

Et conviviis gratiam quærere] Qui hic adducunt gloriam, tanquam germanum magis, parum attendunt, aut historiis aut politicis. Salutant plebem; convivia præbent; non assecuti culmen honorum, sed qui adhuc eo adspirant; a quibus admodum longe abest industriæ illa proles gloria. Et vero Mss. nostri primam scripturam mordicus tenent. *Grut.*

Conviviis gratiam] Palmerius expuncta voce legit, *conviviis quærere*, mea sententia, nimis acute. *Coler.*

Q. Maximus] Fuit is ex Fabiorum familia. Fabii autem fuere Romani nobilissimi simul ac potentissimi: qui bellum adversus Veientes soli cum suis clientibus et servis in se receperunt: cumque ex levibus aliquot præliis sæpius victoriam reportassent, tandem ad Cremeram fluvium insidiis circumventi, ad unum omnes capti sunt. Ovid. Fast. l. ii. Ex tanta Fabiorum clade unus tantum superfuit, qui nondum armis per ætatem idoneus, in urbe relictus erat: ex cujus sanguine per longam nepotum seriem natus fuit Fabius ille Maximus, qui Dictator adversum Annibalem creatus, cunctabunda quadam prudentia rem Romanam, aliorum imperatorum temeritate labefactam, primus restituit, adeo ut verissime de eo Ennius dixisse videatur: ‘Unus homo nobis cunctando restituit rem.’ Sed, qui primus Fabius, dictus est Allobrox, quod apud flumen Isarum Allobrogum regem cecidisset.

Q. Maximus] Qui Fabiæ gentis ortum a capite repetunt, ad Aborigines primos Latii populos originem generis, stirpem ad Fabium Herculis filium referunt, ut scribit Plutarchus in Maximo. Habuit hæc gens familias præcipuas quatuor. Prima eorum est, qui Vibulani, altera qui Ambusti, tertia qui Maximi, postrema eorum, qui Pictores nominati sunt. Vibulani a Vibone forsitan opido, quod in Brutiis condidit Hercules. Ambusti, Auctore Festo dicti sunt a Fabio Eburno, quod fulmine ambustus sit. Maximi a Q. Fabio Rulliano, qui censor cum P. Decio, omnem forenses turbam secretam in quatuor tribus conjecit, Urbanasque appellavit. Quæ res adeo gratis animis accepta est, ut Maximi cognomen, quod tot victoriis non pepererat, hac tempe-

ratione ordinum adeptus sit. Livius l. ix. 'Pictores autem dicti sunt a Q. Fabio C. F. qui primus ædem Salutis pinxit.' Plin. xxxv. 4. Hic libet monumentum Q. Fabii Maximi subicere: Q. FAB. MAX. DICTATOR BIS. COS. V. CENSOR INTERREX. II. ÆD. CVR. Q. II. TRIB. MILITVM. PONT. AVGYR. PRIMO CONSVLATV LIGVRES SVBEGIT. EX HIS TRIVMPHAVIT. TERTIO ET QVARTO ANNIBALEM COMPLVRIBVS VICTORIS FEROCEM SVBSEQUENDO COERCIVIT. DICTATOR MAGISTRO EQVITVM, MINVCIO, CVIVS POP. IMPERIVM CVM DICTATORIS IMPERIO AEQVAVERAT, EXERCITV PROFLIGATO SVBVENIT, ET EO NOMINE AB EXERCITV MINVCIANO PATER APPELLATVS EST. CONSVL QVINTVM TARENTVM CEPIT. TRIVMPHAVIT. DVX AETATIS SVÆ CAVTISSIMVS, ET REI MILITARIS PERITISSIMVS HABITVS EST. PRINCEPS IN SENATV DVOBVS LVSTRIS FACTVS EST. Vide *Streinum*. Fulvius quoque Ursinus Labcones vocat in hac familia. nam in Denariis antiquis videre est: Q. FABIVS LABEO Prætor anno DLVIII. ex Creta Insula navalem egit. Idem anno DLXX. Consul fuit cum M. Claudio Marcello, et anno DLXXIII. Pontifex factus est. Hunc scribit Cic. Offic. l. i. et ad Q. Fratrem, arbitrum Nolanis et Neapolitanis datum de finibus a Senatu, agrum, de quo lis erat, adjudicasse Populo Rom. Hæc obiter hic adjungere visum fuit.

P. Scipionem] Vel majorem, vel minorem Africanum. Fuit autem ex gente Cornelia. Cornelia gens in patriciis divisa fuit familias et plebeias; patriciæ Blasiones, Lentuli, Scipiones, Cinnæ. Sisennæ et Sulla in argenteis denariis, quos ipsi vidimus, reperiuntur. *Ursin*.

Solitos ita dicere, cum majorum imagines intuerentur, vehementissime sibi animum ad virtutem accendi] Ita omnes Mss. nostri. amicus tamen meus putabat, aliquot verba cusa in officinis

librariorum, iisque rejectis legendum: *solitos cum majorum imagines intuerentur, vehementer animo ad virtutem accendi*: non male quidem, si subvenirent membranæ, neque altera lectio quasi testimonium exhiberet hujus coloris. *Grut*.

Imagines] 'Imago, ut Polybius l. vi. docet, 'est insignis alicujus viri simulachrum, oris similitudinem artificiose effictam. coloribus pigmentisque adumbratam referens, quod in insigniori et celebriori domus parte, ligneo armario includebatur.' Hæc ille. Non autem omnibus imaginem sui ponere licebat, sed iis tantum, qui magistratus curules gessiissent: quales fuerunt primum curules Ædiles, Prætores, Censores, et Consules. Cumque hi magistratus primum solis patriciis patuerint, sequitur etiam patricios primum solos jus imaginis habuisse. Postquam autem hi honores plebi communicati sunt: eos jus ponendi imaginem simul accepisse dubium non est. Ceterum et hoc observandum de imaginibus, Romanos festis diebus, apertis armariis, illas exornasse: cumque ex domesticis quispiam esset mortuus, eas in funere extulisse, addito, ut magnitudine quam simillimæ apparerent, reliquo corporis trunco: vestibis autem exornatas; si consulares aut cum imperiis fuissent, prætextis; si censoris, purpureis; si triumphales, auro intertextis, atque curru, fascibus, et sceuribus, aliisque magistratuum insignibus prælatis, in Rostra esse perlatas, ut Polybius ibidem annotavit. Et facit huc egregius locus Plinii xxxv. 11. 'Aliter,' inquit, 'apud majores in atriis hæ imagines erant, quæ spectarentur, non signa externorum artificum, nec ærea, nec marmorea: expressi cera vultus singulis disponebantur armariis, ut essent imagines, quæ comitarentur gentilitia funera, semperque de funere aliquo, totus aderat familiæ ejus, qui unquam fue-

rat populus: stemmata vero lineis discurrerant ad imagines pictas: tablinæ in codicibus implebantur, et monumentis rerum in magistratu gestarum.' Porro poni solitas ejusmodi majorum imagines cum titulis suis in prima ædium patre, ut eorum virtutes posterius non solum legerent, sed etiam imitarentur, docet Valerius. *Rosin.* Itaque qui imagines ostendere poterat, nobilis censebatur, sicut jura nunc insignium se habent, quæ antiquis Romanis ignota, bello sacro primam originem accepisse videntur. Quamquam Clodulfum ducem Austriæ Mosellanicæ, ante mille annos, ea habuisse insignia Gramajus auctor est. Speciem tamen ejus rei apud Romanos aliosque fuisse, verisimile est, sed alium in usum. nam antiquioribus temporibus scuta signis quibusdam distinxisse Vegetius auctor est. Fortium quoque virorum scuta picta, inertium pura fuisse, Servius ad Æneidos l. vi. docuit: ad hoc tirocinium etiam allusit Poëta, cum dicit: 'Ense levis nudo, parmaque inglorius alba.'

Vehementissime sibi animum ad virtutem] Ms. *virtutes*, melius. Et notant Grammatici Sallustio hæc talia pluraliter usurpata, ut *paces, luces, famas*. absunt in mox sequentibus ab eodem codice illa, *In sese*, quæ salva sententia induci possunt. *Putsch.*

Neque prius sedari quam virtus eorum famam atque gloriam adæquaverint] Vox virtus abundare videtur. *Ciaccon.*

At contra, quis omnium est his moribus, qui non de vitiis et sumptibus, non probitate, neque industria cum majoribus suis contendat] In manuscriptis est *quin divitiis et sumptibus*; pro *qui non*: et sic identidem Cicero hac particula utitur. Jam non *vitiis*, sed *divitiis et sumptibus* esse legendum, præter antiquorum fidem, etiam Ascensianus codex indicat. Conjunctum autem hæc Sallustius alibi quoque, nimirum ad Cæsarem de rep. ordi-

nanda: 'Juventus,' inquit, 'probitati et industriæ, non sumptibus neque divitiis studeat.' *Rivius.*

Furtim et per latrocinia] Quidam Ciceronem notari putant. Sed quomodo de eo, quantumvis inimicus diceret (per latrocinia), qui in Catilina, sua cum laude non privavit? Soldus per latrocinia exponit, per ambitionem. Badius vero, fraude, occulta largitione. *Glaz.*

Perinde quasi prætura et consulatus] Legendum proinde quasi, ut in manuscriptis est; quomodo fere semper apud Sallust. *Rivius.*

Nunc ad inceptum redeo] Sic infra: 'quamobrem ad inceptum redeo.' Hæc etiam imitari voluit Tacit. An. 4. 'Sed ad incepta redeo.' *Ciaccon.*

Nunc ad inceptum opus redeo] In manuscriptis non est *opus*: sed et postea Sallustius: 'Quamobrem ad inceptum redeo,' inquit. *Rivius.*

CAP. 5 *Numidarum*] Numidia Mauritanicæ ad ortum occurrit, quæ ab incolis modo Buzia dicitur, nomen a Buzia urbe regia Mauritanicæ trahens, quousque posterioribus temporibus fines suos extendit: licet simul cum Africa, etiam omnem illam tertiam mundi partem ab Ægypto ad Herculeum usque fretum Barbariam juniores appellent: hujus itaque Provincie situs sic se habet: latus occidentale juxta Mauritaniam Ampsago fluvio: orientale Bagrada fluvio altero (Plinius Tusca, quem ante Bagradam ponit): meridionale desertis interioris Libyæ: septentrionale pelago Africo terminatur. Numidia, quæ et Metagonitis terra (quod idem est) a Græcis appellatur, nomen ab effectu sumsit: non enim diu gentes eam inhabitantes eodem in loco permanere, sed frequentius sedes permutare dicuntur, unde illud: 'Numidæque vagi.' Nam quod illi, *nomi*, nos pabulum interpretamur: unde *Nomades*, id est, pastores. Plinius: 'Numidiæ Nomades a permutandis

pabulis, mapalia sua,' hoc est, domus plaustris circumferentes. Et Festus: 'Numidas dicimus, quos Græci Nomades; sive quod id genus hominum pecoribus negotiatur, sive quod herbis, ut pecora, aluntur, nam plerumque radices edere dicuntur, alios carne, et lacte, et caseo nutriri. Hanc terram feliciorē esse referunt, quam quæ Mauritaniæ proxima est Masæsyorum. Videlicet ista florentior et melius composita, quanquam propter res Carthaginiensium valde labefactata.' Similiter et Mela scribit, ac Plutarchus: Numidia namque in duas olim partes dividebatur, altera erat Occidentalis, quæ Mauritania Cæsariensis deinde dicta est, altera Orientalis, ad Bagradam flumen pertinens, vel ad Tuscam amnem, Ampsaga interlabente fluvio. Quæ vero in Mauritaniā cessit, ea, victa Carthagine, Masinissæ reddita: eiectionis enim paterno regno, hoc est, Massuliæ, erat: hanc vero, quæ Carthaginiensibus affinis est, Syphace expulso captoque, dono acceperat, quandoquidem eo bella multa et præclara facinora pro populo Romano fecerat. Dom. Maurus Niger.

Deinde quia tum primum superbiæ nobilitatis obviam itum est] In quibusdam est, de hinc, velut manuscriptis: qua particula Cicero quoque utitur. In Veneto, quod est a Pincio excusum, *obviam* legitur, pro *obviam itum*: sed perperam videlicet: quamvis eodem modo et Merseburgense habeat, et Florentinum. Rivius.

Obviam itum est] *Obviam itum est*, quod Sallustio quam familiare, ex scriptis libris legendum est. Infra: 'Obviam ire et commori hostibus.' 'Obviam eundo periculis.' 'Ite obviam injuriæ.' Et locis pluribus. Neque vero *obviare* apud melioris ævi scriptores, legere memini: etiamsi eo utatur Macrobius. Putsch.

Superbiæ nobilitatis obviam itum est] Ita Pall. notæ melioris, item Comm.

meus. Carrioni adlubescēbat, *obviam est*, proque eo juniores deinde arma induerunt tanquam pro Helena sua. sed ii profecto nondum norunt quid ea distet ab Hecale. Grut.

Sed prius quam hujuscemodi rei initium expediam] Manuscripta quædam, *expedio*: quomodo Cicero quoque interdum; velut de Or. 'Sed prius quam illa conor attingere, proponam breviter,' &c. et in Philipp. 'Cui prius quam de ceteris rebus respondeo, de amicitia pauca dicamus.' Rivius.

Quo dux Carthaginiensium Annibal] In Mss. est, *Carthaginiensium*. quomodo et alias fere in iisdem. Vult autem et Priscianus *Carthaginiensem* dici. l. iv. Sed et Ennianus ille versiculus, quem Cicero alicubi citat, cum Prisciano facit: 'Hostem qui feriet mihi erit Carthaginiensis:' nisi quis hoc metri ratione excusatum velit. Sic infra Sallustius, 'Victis Carthaginiensibus:' et, 'Bello Carthaginiensi.' Item, 'Syphacem et Carthaginienses.' Eodem modo in Catil. 'Cum sæpe Carthaginienses in pace,' &c. Idem.

Dux Carthaginiensium] Sic semper Palatinus Nazar. ac Comm. noster *Carthaginiensium*; cum tamen ceteris locis stet ab Scriptura altera. quod adnoto curiosorum gratia. Grut.

Hannibal] Hamilcaris, Barchæ filius. Livius, Æmilius Probus, et Plutarchus. Cast.

Hannibal] Denotat Orientalibus dominum gratiosum. הנו, id est, Hanno, gratiosus. Unde et Anna et Johannes nomen accepit, בעל sive Baal autem dominum denotat.

Hannibal] Hannibal, Carthaginiensium dux aut Imperator, Amilcaris filius, qui ante aras Romanorum vindictam juraverat, in Hispaniam trajecit: Gallos ad Rhodanum superavit. Entrop. iii. Alpes pervias fecit: in Italiam venit: Saguntum cepit: Liv. l. i. decad. 3. Titum Semprio-

nium Consulem apud Trebiam pro-
tligavit: Flaminium Consulem fudit
ad Thrasymentum lacum, 15000. Ro-
manorum cæsis: a Fabio Maximo im-
minutus, Livius IV. Eutrop. III. Post-
ea resumptis viribus Paulum Æmi-
lium et Ter. Varronem Consules apud
Cannas vicit 40000. peditum et 2700.
equitum cæsis tribusque et dimidio
modiis annulorum Carthaginem mis-
sis: castris prope Romam positis,
tempestate coactus, in Campaniam
venit: a Marcello apud Nolam vic-
tus est. Livius I. III. Eutropius III.
Florus. Apud Cumas a Sempronio
Graccho, magna suorum cæde repul-
sus, navali pugna, Florus II. 6. Just-
inus XXXI. Carthaginem rediit, ut
eam a P. Scipionis Africani obsidio-
ne liberaret: cum quo apud Zamam
oppidum Africæ congressus, 20000
Pœnorum cæsa sunt, fere totidem
captis; ipse ad Antiochum confugit,
a quo auxilium ac vires sumpsit: cum
quo postremo etiam superatus est.
Livius III. Justinus XXXI. Plutarch.
in Annibale. Ceterum a Romanis ex-
postulatus apud Antiochum ac Pru-
siam reges, ipsorum fidem suspectam
habens, hausto, quod annulo inclusum
gestabat, veneno, se ipsum confecit.
Plutarch. Eutrop. IV. Oros. IV. 20.
quo loco ait lapidibus obrutum fuisse
a Carthaginensibus ob rem male ges-
tam. Livius I. IX. cruci affixum fuisse
tradit.

Masinissa] Masanissa seu Masinissa,
Galæ Masæsulorum regis filius, cum
a Carthaginensibus esset, simulans
se ad depopulandos Hispaniæ agros
a Gadibus proficisci, clam ad Scipio-
nem contendit, ab eoque in amicitiam
receptus est: inde constantissimæ
ad ultimam senectam in Romanos
fidei fuit. Livius. *Castil.*

Syphace] Syphax rex Masæsylorum,
quæ gens est Mauris vicina, opulen-
tissimus erat: cum Scipionem, qui
ab Hispania in Africam navigaverat,
sua in regia hospitaliter et benigne

excepisset, amicitiaæ fœdera, et con-
tra Pœnos consilia, cum Scipione ini-
verat. Eam societatem, et tantam
virium accessionem, ut a Romanis di-
velleret Asdrubal, Syphacis animum,
Sophonisba filia in matrimonium ei
data, amore scilicet, et complexu
adolescentulæ occupat: ita ut ille
libidinis hoc ardore, et Asdrubalis
instigatione dementatus, amicitiaæ
Scipionis, antequam in Africam ap-
pelleret, per legatos renunciaret.
Cujus perfidiaæ magnas mox pœnas
dedit, castris enim et exercitu una
nocte deletis, bis acie fusus, ipse
captus, et Sophonisba adamata orba-
tus, Romam, inde Albam in exilium
relegatus, et a Scipione in triumphum
ductus est, teste Polybio, quem alii
tamen morte ante triumphum Tibure
esse præoccupatum auctores sunt.
Stad.

*Quascumque urbes et agros manu ce-
perat*] Legendum, *urbeis*; quomodo
in impressis quoque vetustioribus.
Manu ceperat; pro, *pugnando ceperat*:
ut alibi idem loquitur. T. Livius I. I.
ab U. C. 'Quem agrum miles pro
parte virili manu cepisset, eum senex
quoque voce qua una posset vindica-
ret.' *Rivius.*

Masinissa] Masinissa rex Numida-
rum, filius Galæ, educatus et in lite-
ris excultus Carthagine, adolescens
annorum 17. a patre contra Syphacem
bellum deposcit. Hoste itaque fini-
bus ejecto, ab Asdrubale ob virtutem
et indolem regiam in generum coop-
tatur, desponsata ipsi filia Sophonis-
ba; tractusque mox ad bellum in
Hispaniam, spe nuptiarum ab Asdru-
bale frustratur, et a patris obitu reg-
no suo excidit, quod tamen victis
hostibus recuperat. Cum tota Nu-
midia superiore tempore non posse
fruges mansuetas ferre crederetur,
oleribusque saltem vescerentur, solus
et primus ipse demonstravit, nullum
esse frugum vel fructuum genus, quod
illa non gigneret, nihilominus, quam

ulla alia regio amplissimis in spatiis, agris fertilissimis instructis. Fuit et saluberrimo et robustissimo ac pro-cero corpore, qui et cum standum esset, in iisdem vestigiis totum diem persisteret, sedens non surgeret, et equum sine adiutore conscenderet, et vexationem in equis sine ullo incommodo toleraret, in senectute etiam usque ad mortem. Cum multi ei filii et nascerentur et morerentur, nunquam pauciores decem habuit. Moriturus, P. Scipionem Æmilianum, obsidentem Carthaginem e castris evocavit, et regni inter liberos dividendi potestatem ipsi fecit. Obiit an. ætatis 50. al. 97. et 100. regni 60. mundi 3818. urbis 606. relinquens liberis regnum amplissimum, a Maurusiis Oceani accolis usque ad Cyrenensis ditionis mediterranea propagatum, et divitias maximas. *Henning.*

Deinde Micipsa filius ejus regnum solus obtinuit] Tò ejus non est in vetustis, nec in manuscriptis ipsis; et ex glossa irrepsisse videtur. In eisdem, *Dein* legitur; in Merseburgensi, *Dehinc*. Rivius.

Deinde Micipsa, &c.] Masinissa moriens 41. reliquit filios, ex quibus tres erant legitimi: Micipsa, Manastabal, et Gulussa, quem Appianus Gelossam vocat. Scipio Minor igitur, cui divisio regni permissa fuerat (sic enim jusserat Masinissa) regnum tribus legitimis dedit: mortuis autem Manastabale et Gulussa, solus Micipsa regnavit. Vide Appianum in Libyca hist. Orosium iv. 22. et Eutropium l. iv. *Castil*. Obiit A. M. 3848. U. 636. *Henningius.*

Manastabale] Cum superiore anno Sallustium, veterum librorum ope a me emendatum emitterem, præcipueque in eo adjutus essem antiquissimo Fulvii Ursini libro; eum ita diligenter inspexeram, nihil ut oculos meos effugisse arbitrarer. Sed cum postea eundem librum evolverem; cum alia multa minime negligenda secus in eo

libro scripta animadverti, tum vero hoc nomen, *Manastabale*, non *Manastabale*: et cum antiquo libro Carisius consentit, qui l. i. de nominibus in *al* terminatis: ‘Si qua,’ inquit, ‘masculina inveniuntur, hæc barbara sunt, ut Hannibal, Adherbal, Manastabal.’ *Manutius.*

Manastabale] Com. et Naz. una cum Pal. sec. triga videlicet codicum fideliorum, *Manastabale*; non hic modo; sed et mox infra. *Gruterus.*

Jugurthamque Manastabilis fratris filium, quem Masinissa] Illud *quem*, non Jugurtham, sed Manastabilem referre quidam putant: ideoque alteram lectionem quam habent vetustiores codices, non putant rejiciendam, quæ ita habet: ‘Jugurthamque filium Manastabilis fratris, quem Masinissa, quod ortus ex concubina erat, privatum reliquerat:’ intelligamus Manastabilem Micipsæ fratrem ex concubina ortum, non Jugurtham; neque obstare, quod postea dicit auctor, ‘Hiempsalem etiam antea Jugurtham despexisse, quia materno genere impar erat.’ *Glareanus.*

Quem Masinissa, quia ortus ex concubina erat] In Mss. aliisque vetustioribus, *quod ortus*; tametsi eodem sensu. *Rivius.*

CAP. 6 *Non se luxui atque inertia corrumpendum dedit*] Volumen Fabricianum, *non se luxu neque inertia*; pro *luxui*: quomodo veteres loqui consuesse annotavit Gellius iv. 16. Hinc Terent. ‘Vestitu nimio indulges:’ pro *vestitui*: et Virgilius, ‘teque ad spectu ne subtrahe nostro:’ pro *ad spectui*: et, ‘Quod nec concubitu indulgent:’ et ‘Parce metu Citherea.’ Sed et Cæsarem in Anticatoe *dominatu*, pro *dominatui*, dixisse ostendit: et alibi *ornatu*, pro *ornatui*. Tacitus iii. ‘Per cultum et munditias, copiaque et affluentia luxu propior,’ pro *luxui*, et xiv. ‘Cruciatu aut præmio cuncta pervia esse,’ pro *cruciatui*. *Idem.*

[*Equitare, jaculari*] Servius hæc recitans l. ii. *Æneid.* *equitari* videtur legisse: hic ego nihil pronuncio, contentus diversam lectionem ostendisse. *Manutius.*

[*Equitare*] Massylli, Libyes, Numidæ, Getuli equitandi semper fuere peritissimi. Unde Lucanus l. iv. scribit, non ullo freno, sed virga tantum et voce gubernasse equos, cum dicit: 'Et gens, quæ nudo residens Massyllia dorso, Ora levi flectit frenorum nescia virga.' Idemque asserit Virgil. l. iv. *Æneid.* 'Et Numidæ infreni cingunt.' Strabo l. xvii. 'Massylli et Libyes parvis equis utuntur, celeribus tamen et mansuetis, adeo ut sola virgula gubernentur.' Fuit et is Numidis mos, auctore Livio l. xxiii. 'quibus,' inquit, 'desultorum in modum binos trahentibus equos, inter acerrimam sæpe pugnam, in recentem equum ex fesso armatis transulare mos erat, tanta velocitas ipsis, tam docile equorum genus. Vid. *Herm. Hugonem* de milit. eq.

[*Cursu*] Quo antiquitus certare familiare fuit. 'Quis nescit,' inquit Plutarchus, 'majores nostros inter alias exercitationes, ad spectacula, ad militaria exercitia, ad sanos habitus acquirendos cursum quoque habuisse?' Plato quoque ad bellicas exercitationes ita cursum commendavit, ut non modo viros et juvenes, verum etiam virgines, pueros, eos qui grandiores erant, et mulieres, omnesque tam nudos quam armatos exerceri voluerit, non in stadio solum, sed in dolichio, in diaulo, et in ephippio. Platonis sententiam secutus Vegetius milites cursui assuefaciendos, docet, ut majore impetu in hostem currant, ut loca opportuna celeriter, cum usus venerit, occupent, ut fugientium facilius terga comprehendant. Refert noster auctor alibi, de magni Pompeii exercitatione, eum cum agilibus saltu, cum velocibus cursu, cum validis vecte certasse, neque aliter Sertorio æquan-

dum unquam fuisse, nisi se et suos milites hujusmodi frequentibus exercitiis ad bella præparasset. Hujus tres effecisse species Antyllum reperio; alteram in anteriora currendi, alteram in posteriora, alteram in orbem; quamvis item apud Galenum et dolichum, et diaulum reperiri sciam; quorum alterum refert ipse, Græcis continuatum diu cursum significare, quem tamen major pars auctorum duplicis stadii spatium extitisse censet, alterum definiunt fere omnes cursum, quo stadium semel currebant, et recurrebant. Itaque stadium erat cursus unius tantum stadii, dolichus duplex uno cursu stadium, diaulus duplex et ipse stadium, sed reflexo cursu: ut fieri posse credam peristylli interioris ambitum, quem diaulum ob duorum stadiorum mensuram vocatum tradit Vitruvius, hujusmodi cursui inserviisse. *Mercurialis de Gymnast.*

[*Et cum omnes gloria anteiret*] Legendum *omneis*: quomodo et Donatus in Andriam citat; ut est in vetustis exemplaribus. *Rivius.*

[*Leonem, atque alias feras primus aut in primis ferire*] Sic in Fabriciano est; non *primas*. Idem.

[*Plurimum facere, et minimum ipse de se loqui*] In Veneto et aliis quibusdam, *de se ipse* legitur. Idem.

[*Tametsi initio latus erat, existumans, &c.*] Audi nonnullos qui arbitrarentur vocem *tametsi* syllaba una longiorem quam decebat, quod sequeretur statim, *tamen postquam*: sed hic locus sic rapitur in medicinam, fiatque *etsi*; idem necesse est induci locis minimum sexcentis; ubi duo ista copulavit auctor: ego potius rapuerim in dubium verbum *existumans*, tanquam spurium. *Gruterus.*

[*Exacta sua ætate, et parvis liberis*] Manuscriptum, *exacta ætate sua*; ut pronomen sequatur. *Rivius.*

[*Vehementer eo negotio permotus, multa animo suoolvebat*] Manuscripta

cum animo suo, addita præpositione. Quomodo et Aldinum exemplar; pro, multa secum ipse agitabat, reputabat. Idem.

Multa cum animo suo volebat] Snavitatem sonitus reduxeris, rescribendo, *volvere*. Nec dubium mihi fit quin mille locis ea terminatio mutata sit in illam aliam. *Gruterus*.

Præterea opportunitas suæ, liberorumque ætatis] Legendum e vetustis, *suæque et liberorum ætatis*; eaque loquendi ratio, historica magis est. *Riv*.

Quæ etiam mediocres viros] *Rittershusii* liber: *quæ res etiam med.* Recte: sic supra in Catilina reposuimus ex scriptis, 'Si ita res esset.' Et sic amat loqui *Crispus*: 'Sed ea res longe aliter ac ratus erat evenit.' Paulo post: 'Quibus rebus sibi multos ex Romanis familiari amicitia conjunxerat.' Et mox: 'Neque ea res falsum me habuit.' Occurrunt hæc singulis fere paginis. *Putschius*.

CAP. 7 *Ubi videt neque per vim, neque insidiis opprimi posse*] In *Merseburgensi* erat, *neque per vim, neque per insidias*. verum prior lectio melior: nam et post eodem modo, 'aut per vim, aut dolis tentare,' inquit. *Rivius*.

Hominem tum acceptum popularibus] Sic infra: 'hominem nobilem, magnis opibus clarum, acceptumque popularibus suis, et carus acceptusque ei semper fuerat.' Et *Tacitus* lib. XII. 'carus acceptusque popularibus.' *Cicæconius*.

Statuit eum objectare periculis] *Tacit.* lib. II. 'Ut ea specie dolo simul et casibus objectaret.' *Virg.* 'Caput objectare periculis.' *Idem*.

Equitum] Auxiliares equites primus, quod sciam, Romanis junxit *Tullus Hostilius* diruta jam Alba. *Livius* lib. I. equitum turmas decem ex Albanis legisse affirmat: nisi quis dicat Albanos jam non socios, sed Romanos factos, Alba tota Romam immigrante. Socii porro auxiliaresque equites divisi in alas, Alares enim pro-

prie equites, non Legionarii; quamquam subinde etiam Legionarii in ala positi, ut *Lipsio* observatum. Dictæ alæ, auctore *Cincio* apud *Gell.* XVI. 4. quod circum legiones dextra sinistraque, tanquam alæ in avium corporibus, locabantur. Duplex ergo ala, dextra et sinistra, a situ. Variis autem nominibus hæc alæ seu turmæ fuere appellatæ, nempe vel a nomine Præfectorum, vel gentium, vel municipiorum: quæ nomina *Lazius* collegit lib. VI. de Rep. Rom. cap. 11. Eædem alæ postea vexillationes dictæ, auctore *Vegetio* II. 1. Numerus vero sociorum equitum duplex præ Romano erat. Id *Polybius* lib. VI. indicat: 'Multitudo sociorum peditum par quidem Legionibus Romanis, ut plurimum Equitum dupla.' Causam *Lipsius* adfert, quod socii late per oppida, per agros sparsi, facilius equos suppeditarent et alerent; Romani contra anguste clausi, paucos id temporis haberent equestri censu præditos. Quantæ vero hæc sociorum alæ, facilis conjectura est. Nam si socii Equites dupli ad Romanos, nimirum sexcenti, demendo de his ducentos extraordinarios, de quibus alibi *Polybius*, supererunt in alam socialem Equites quadringenti; subinde tamen plures. Apud *Livium* lib. X. Campanorum ala quingenti Equites. Numidarum ala Equites quingenti. Quin et Milliaria ala apud *Hyginum*, et in lapide prisco PRAEF. ALAE BRITANNICAE MILLIARIAE. Hæ sociorum alæ divisæ quoque in turmas et decurias, ut Romanorum centuriæ. Ita *Tacitus* lib. II. Historiarum: 'quatuor equitum turmas, universam alam Trevirorum cum *Julio Classico* misit' et *Hyginus*: 'Alia habet turmas sexdecim, decuriones, et reliqua, prout numerus turmarum.' Vide II. *Hugonem* de Milit. Equestr.

Qui tum Romanis imperator erat] Hæc vera lectio, quamvis et in Ms. quodam et in *Beroaldino* sit *Romanus*

imperator, casu nominativo. Est in Veneta, *præerat*: sed haud dubie perperam. *Rivius*.

Magis magisque eum indies amplecti] Sincerior erit lectio si *τὸ eum expunxeris*. *Putschius*.

Huc accedebat munificentia animi, et ingenii sollertia] Illa et copula non est in plerisque vetustis. *Rivius*.

Quibus rebus multos ex Romanis sibi familiari amicitia conjunxerat] In quibusdam est *quibus rebus Jugurtha*. Id quamquam et sententia postulat, et ambiguitatis evitandæ ratio (nam aliqui ad P. Scipionem referri verbum posset) tamen quia non incommode omitti potest, haud magno in discrimine pono, addas ipsum, nec ne. *Idem*.

CAP. 8 *Novi atque nobiles*] Apud Nonium in voce ‘*Tempestas*,’ *ignobiles* legitur: nescio quam recte, nam sequitur statim ‘*factiosi, domi potentes*,’ quod *ignobilibus* non convenit: quare apud Nonium mendum hæere opinor. *Ciacconius*.

Complures novi atque nobiles] Ita etiam omnino Mss. nostri, editique avorum sæculo. Nonii *ignobiles*, ortum a ratione scribendi prisca, *gnobiles*. *Gruterus*.

Novi atque nobiles] Id est, ignobiles et nobiles. *Sold*.

Qui Jugurthæ non mediocrem animum pollicitando] *Non mediocrem*, dixisse mihi quidem videtur, pro *non mediocriter*: quod quia Commentatores præterierant, nobis annotandum fuit. *Glareanus*.

Uti solus regno Numidiæ potiretur] In aliis est, *imperio Numidiæ*: quomodo et manuscripta cuncta habent; sed eodem plane sensu. *Rivius*.

Solus imperio Numidiæ uteretur] *Pal. sec. imperii*: sicque alias legi: adscriptum. *Naz.* neque secus lectio primitus cusa. *Gruterus*.

Omnia Romæ venalia esse] In Mss. et impressis vetustioribus, *Romæ omnia*, &c. id nimirum rectius est. *Riv*.

Prætorium] Dicebatur tabernaculum, quod duces exercituum, vel Imperatores, sive Consules, sive Dictatores, sive Prætores, sive Tribuni militum consulari potestate ii essent, occupabant. Nomen autem inde habet, quod initio Consules, qui plerumque bella administrabant, Prætores dicebantur. Ita Quæstorium erat tabernaculum Quæstorum. Forma prætorii fuisse videtur rotunda, testudinea, id est, curvata in cameram rotundiorum. Hac causa fortasse Jôsephus eum templo componit, quod templa pleraque talia: aut etiam quod eminebat in mediis castris, ut in Urbe aliqua templum. An et quia religio ibi et pars sacrorum? Certe in eo Augurale fuit, ubi sacrificare et auspicari Imperator solebat: nam ante illud ara fuit, in qua sollemniter libamenta aliqua illata et cremata, quotidianæ religionis ergo: Auguratorium vocat Hyginus, qui et situm ejus parte dextra prætorii docet, ut tribunal læva. Tota igitur area sive pedatura Prætorii erat quaternum jugerum, seu potius versuum. Versum autem dicunt centum pedes quoquo versus quadratum. Pedatura vero Latinis est quod Græcis *ποδισμὸς*, etsi podismi ipsa Græcanica voce crebro in hac re Vegetius usus: *ποδισμὸς* autem dimensio, aut et dimensum ipsum per pedes, sicut *stadiaσμὸς* per stadia. Ad verbum est pedatura. Et accipiunt non pro ipsa mensura tantum, sed pro spatio, aræque, quam sic demensi. Situs prætorii in medio non quidem castrorum, sed aliorum ducum. Nam semper veteri et novo more, in medio Tribunorum, aliorumque ducum, Prætoris locus. Profecto, ut in acie Prætor seu Consul (confundimus hic ista) post Hastatos et Principes ante Triarios stabat, media fere acie, et ad latera Tribuni, ita hic; nisi quod pro Triariis, Ablecti, et Extraordinarii, et Evocati substituti. Et hic situs magnæ rationis

fuit. Primum non longe ab hoste, et ad Prætoriam portam, quæ illum fere semper spectabat: nimirum ut observet, si quid ille molietur aut moveat, et nuncios quoque et exploratores statim admittat: causa altera, ut duces omnes circum se habeat, quorum consilio cum opus statim utatur, item jubeat aliquid aut mandet: tertia, ut in conspectu habeat subjecta castra, et militem totum, videatque, si quid peccent, aut turbent. Ipse ille aspectus coercerebat milites, qui sciebant, semper sub oculis sui ducis se versari, eoque in omnibus magis compositæ se gerebant: nec ducis tantum, sed ducum; quoniam Quæstor, Legati, Tribuni omnes fere huc spectabant. Denique causa etiam hic, honor et dignitas, quod media omnia honestiora, imo et tutiora. *Lips.*

Ne aliquibus largiri insuesceret] Manuscripta, *neu quibus*. idque melius atque elegantius. *Rivius.*

Suamet ipsum pecunia præcipitem casurum] Egregia emendatio; petita a plerisque manuscriptis. Et hujus quidem loci restitutio tanti mihi videtur, ut laborem quem in comparandis membranarum impendi, plus quam ærumnabilem, abunde compenset: ita, inquam, plerique Mss. nisi quod litera adhuc amplius, *suam et ipsum pecuniam præcip.* &c. quæ tamen litera, deleta in Naz. a rubricario: hæcenus toleravimus, *pecuniam et ipsum præcipitem casurum*; quod præ nostro insulsissimum. *Gruter.*

CAP. 9 *Quam rem tibi certe scio*] Vaticanus, *certo scio*, melius. Supra: 'Falso queritur de natura sua genus humanum.' *Putschins.*

Quam rem tibi certe scio gaudio esse] Ita quidem Comm. et aliquot præterea Pall. verum Naz. ut et nonnulli alii, nec non Bongarsianus, *certo*, quod repudiavimus ob sonum pinguiorem. *Gruterus.*

Tum virtute, tum gratia viri permotus] Manuscriptum, *cum virtute, tum*

gratia. *Rivius.*

Beneficiis vincere] Sic infra: 'Nunquam pop. Rom. beneficiis victum esse.' Et Apulejus *Apol.* 2. 'Malum filium beneficio vinceret, me invidia liberaret.' Sed nescio an Sallust. *beneficiis vincere* scripserit. Cic. ad Atticum l. x. *Epist.* 6. 'Mea causa autem alia est, quod beneficio vinetus ingratus esse non possem.' Et l. xiii. *Epist.* ad Memmium: 'Tum viros primos, et homines honestissimos, summo beneficio in perpetuum tibi tuisque devinxeris.' et Verrin. 6. 'Eleomenes ab isto donis beneficiisque plurimum devinciebatur.' et aliis infinitis locis. Sic infra Jugurth. 'Beneficiis suis ratus est nobis convinctum fore.' *Ciacconius.*

Pariter cum filiis heredem instituit] Merseburgense, *pariter cum liberis*: verum eodem sensu. Paulo post. *Rivius.*

Hujusmodi verba cum Jugurtha fertur habuisse] Manuscripta, *dicitur hujusmodi verba*, &c. sed eodem sensu: nec secus exemplar Merseburgense, et ex impressis Badianum et Florent. *Rivius.*

Hujusmodi verba cum Jugurtha fertur habuisse] Spartianus in Severo divinam hanc orationem vocat. 'Severus,' ait, 'imperator divinam Sallustii orationem, qua Micipsa filios ad pacem hortatur, ingravatus morbo, misisse filio dicitur majori; idque frustra.' *Mamutius.*

CAP. 10 *Parvum ego te Jugurtha*] Sic cuncti impressi habent. Donatus *Parvulum* legit, Terentianum illud in *Andria* exponens: *Ego postquam te emi a parvulo*: 'tale est,' inquit, 'apud Sallustium: parvulum ego te Jugurtha.' *Popma.*

Quam liberis si genuissem] Vox *liberis* videtur abundare; legendumque, *quam si genuissem*. Itemque paulo post tollendæ voces, *ex tribus*, scribendumque: *Ne medius* (quod apud Numidas honori ducitur) *Jugur-*

tha foret. Ad hunc autem locum facit versus Virgilii de Didone, 'mediamque locavit,' cum supra accumberet Æneas, infra Achates. Ursinus.

- Non minus me tibi, quam liberis, si genuissem, ob beneficia carum fore] Sic Mss. omnes: et non injuria quidem expungeretur illud liberis, ut monuit Ursinus: sed quis id audeat sine decreto membranarum? eadem enim auctoritate aliquis deleverit, si genuissem; quod posse fieri, retento illo τῶν liberis, ego arbitror. Gruterus.

Facta omittam] Manuscriptum, facinora. Rivius.

Me regnumque meum gloria decorasti] Quanto rectius in Mss. meque, regnumque meum, geminata conjunctione! hic est enim peculiaris mos loquendi historicorum: exempla pæne sexcenta apud Livium, Curtium, reliquos. Idem.

Monco obtestorque, ut hos, qui genere tibi propinqui] Legendum uti hos: nam sic fere Sallustius. Te volumen Fabricianum habebat alterius manu additum in spatio quod versus dirimit: neque est in alio præterea quodam, nec in exemplari denique Beroaldino. Idem.

Non exercitus, neque thesauri, præsidia regni sunt, verum amici, &c.] Hunc locum sumsit ex Xenophonte, in oratione quam habuit ejus filiis atque amicis antequam moreretur. Οἷσθα μὲν οὖν καὶ οὐ, &c. Manutius.

Verum amici, quos neque armis cogere, neque auro parare queas, officio et fide pariuntur] Sic in manuscriptis atque aliis vetustis: non, parantur: quomodo in Euncho Terentius, 'Cupio aliquos parere amicos beneficio meo:' et in Andria, 'Obsequium amicos, veritas odium parit:' sic alicubi 'amicitias parere' dixit Cicero: vocum affinitas ansam errori præbuit. Rivius.

Officio et fide parantur] Antiquus quidam codex: Obsequio et fide parantur: sic et Terentius in Andria;

'Obsequium,' inquit, 'amicos, veritas odium parit.' Non tamen sum ausus vulgatam scripturam delere, ceteris libris dissidentibus, in quibus ea reperitur. Popma.

Obsequio et fide pariuntur] Consulni tres quadrigas Mss. Pall. sed in nullo reperi Popmæ obsequio: quod et nauci hoc loco: est enim obsequium inferiorum erga superiores. Gruterus.

Regnum vobis] Sunt quædam regna electiva, quædam successiva: successiva aut semel alicui, populi voluntate, delata sunt, et ad posteros transfunduntur, aut sunt in pleno jure proprietatis, quæ et alienari possunt, et testamento de iis caveri, sicut et regnum hic divisit Micipsa. Itaque hoc regnum Micipsæ erat in proprio ejus dominio, et ultima voluntate relinqui poterat. Sic et Dario Justinus: 'Regnum Artaxerxi, Cyro civitates quarum præfectus erat, legavit.' Sic Alexandri successores in jus illud plenum, ac proprietatem imperandi populis, qui sub Persis fuerant, pro sua quisque parte succedere, aut etiam ipsi victoriæ jure id imperium sibi quæsiwere. Ita Attalus rex ex eodem jure regni hæredem fecit populum Romanum, Nicomedes Bithyniæ. De Ptolemæo quoque Cicero de Lege Agraria: 'Quis ignorat regnum Ægypti, testamento regis Alexandrini, populi Romani esse factum?' Tale quoque regnum fuit Micipsæ, qui alioquin Jugurtham adoptivum filium in regni partem cum propriis filiis non vocasset. Alioquin, si id regnum non fuisset ἐν ἰδίᾳ κτήσῃ, non potuisset ita agere Micipsa, nisi populi eadem esset consuetudo. In regnis enim hereditariis, quæ primo quidem populi voluntate instituta sunt, successoris alius ordo observatur, neque testamenta valent. Sicuti apud Germanos regna eo jure minime habebantur. Nam quod Carolus Magnus et Ludovicus Pius, et alii postea etiam apud Vandalos et Un-

garos de regnis testati leguntur, id commendationis tantum vim apud populum habebat. Simile est, quod apud Livium legimus, Regem Macedoniam Philippum, cum Persea a regno arcere, et ejus loco regem facere vellet Antigonom fratris sui filium, obisse Macedoniæ urbes, ut Principibus illum commendaret. Alioqui testatur Herodotus, Historicus omnium antiquissimus, omnium populorum fuisse consuetudinem, ut natu prior regnum obtineat. Quin et ex consuetudine, si Ægyptum et Britanniam excipias, sequior sexus regno ut plurimum excluditur. Mortuo vero avo nepos ex filio defuncto, qui major natu fuerat, succedit, non vero frater minor: sicut et illa causa coram Ephoris apud Lacedæmonios agitata et decisa fuit. Et ex consuetudine ita servatur. *Grot.*

Qui atate et sapientia prior es] In Merseburgensi et impressis vetustioribus, *quia atate*, &c. sed eodem sensu. Forte aliquo in exemplari scriptum erat, *qui atate*, ut in initio posterioris dictionis foret diphthongus æ: id aliquis non intelligens, illam *a* vocalem particulæ præcedenti addidit: atque ita forsitan legi cœptum *quia*, pro *qui*. Verum hic nihil admodum pronuntio; tantum diversam lectionem est annotare visum. *Rivius.*

Colite et observate talem hunc virum] *Tò et non est* in Mss. nec aliis vetustioribus; et sic est Sallustianum magis. *Idem.*

Colite, veneramini et observate talem hunc virum] In omnibus antiquis, novisque, quæ vidi, exemplaribus, locus hic mancus, deminutusque fuit: eum nos replevimus ex Prisciano, locum hunc citante. *Popma.*

Colite, observate talem hunc virum] Nihil plus est in nostris: itaque facessat *Popma* cum suo præterea, *veneramini*: mihi enim adhuc abundare videtur, *colite*. *Gruterus.*

Imitamini virtutem] Si verum est

quod ferunt Grammatici, delectatum Scriptorem nostrum verbis pluralibus, haud ægre admiserim Prisciani, *imitamini virtutes ejus*; etsi pronomen supervacaneum videri queat. *Idem.*

Ne ego meliores liberos sumsisse, quam videar genuisse] Legendum e Fabriciano, *sumsisse videar, quam genuisse*: porro *sumsisse*, pro *adoptasse* dixit. *Rivius.*

Liberos sumpsisse] Ita Græci, Theophilus et Harmenopulus, λαμβάνειν pro *adoptare* usurpant. *Coler.*

CAP. 11 *Justa*] Id est, exequias funebres.

Justa] In codice Nazariano legitur, *justitium*. Quod excutiant homines Libitinæ amici; nam mihi profecto ferme se probat. *Grut.* Omnino rejiciendum, quid enim ea, *magnifice justitium facere*? *Thys.*

Etiā ante ignobilitatem Jugurtha] Legendum, *antea*: id et plenius est et sonantius. Quid si divisim legas, *et jam antea*? ubi nos conjunctim *etiam*. *Rivius.*

Dextera Adherbalem adsedit: ne medius ex tribus] Hinc de Didone dixit Virgilius versu supra citato: ‘mediamque locavit:’ quod is locus, ut ait Sallustius, *apud Numidias honori duceretur*: et fortasse voces, *ex tribus*, abundant, ut diximus supra. Quod autem paulo post ait, ‘Inter alias res jact,’ id videtur imitatus Tacitus, cum dixit l. i. ‘Quædam de habitu, cultuque et institutis ejus jecerat.’ *Ursinus.*

Dextra Adherbalem adsedit, ne medius ex tribus] Quidam codices habebant, *ante Adherbalem adsedit*: sane illud *dextra* ambiguum est: nihil enim refert, sive *dextra Adherbalis*, sive *Hiempsalis* intelligas, modo *Hiempsal Adherbali* proxime adsederit. Sic enim vel ipse *Hiempsal*, quæ juvenili erat audacia, fiebat medius, vel *Adherbal*, quod jure poterat. Si itaque *in medio sedere*, plus erat quam superiore aliquo loco, nihil refert in utram

Adherbalis partem assederit Hiempsal. Nullo enim pacto fieri potuit medius Jugurtha, siquidem duo hi contigui sedebant. Quare paulo post verbum, in partem alteram, Jugurthæ scilicet exponendum est; alioqui Adherbal se fecisset medium, unde Jugurtha nihil honoris habuisset, frustra que fatigasset fratrem, ut ætati concederet. *Glareanus.*

Deinde tamen ut ætati concederet] Manuscripta, *Dein tamen*; quæ particula sane est in veterum scriptis frequens: ita postea, 'Dein loca exusta solis ardoribus;' nam sic exemplar manuscriptum. ubi hodie fere, *Deinde*; Merseburgensis codex, *Dehinc tamen ut ætati, &c.* Rivius.

Vix in alteram partem traductus est] In manuscriptis est, *transductus*. quod antiquitatem magis redolet, et apud Terentium et Cæsarem reperitur. *Idem.*

Ibi cum multa de administrando imperio dissenserent, Jugurtha inter alias res ait, oportere quinquennii consulta et decreta omnia rescindi] Manuscriptum, *inter alias res jact*; pro, inter alia hoc significat et innuit, oportere quinquennii consulta, &c. nam sic interdum hoc verbo utimur. Cic. ad Atticum II. 'Sed illud quid sit, scire cupio, quod jactis obscure, jam etiam ex ipsis quinque viris loqui quosdam. Quidnam id est?' pro, quod obscure et terte significas. T. Livius VI. ab U. C. 'Adhuc domi concionantis in modum sermones pleni criminum in patres. Inter quos cum omisso discrimine vera an vana jaceret, thesauros Gallici auri occultari a patribus jecit;' pro, significavit, quomodo et alias idem. Sed et verbo *jactare* Livius in eodem significato utitur. Ut v. ab U. C. 'Jactantibus non obscure Gallis, haud magna mercede se adduci posse, ut obsidionem relinquunt.' Est apud Tacitum, 'Jacere fortuitos sermones:' l. v. idem; 'Si qua discordes jecissent,' inquit. Fuit credo

Delph. et Var. Clas.

qui quid sibi nam vellet *res jact*, minus intellexerit: is igitur deceptus specie recti, ut est inscitia, substituendum putavit, *Ait*. Quod si cui vulgata lectio magis arridet, is persuasum sibi habeat, animum errore et vana specie atque imagine veri præoccupatum in causa esse, ut ei minus castigatio nostra placeat. Hæc jam annotaram, cum ecce affertur et aliud manuscriptum, in quo ipso idem repertum: ut jam nullus scrupulus relinquatur. Ceterum *decreta rescindi* Sallustius, pro *irrita infectaque fieri*, sive pro *irritis haberi* dixit: quomodo et Cicero, 'Cæsaris acta rescindere, constituta ab alio rescindere,' judicium vel res judicatas rescindere,' atque hoc genus alia, pro *infirmare, dissolvere, labefactare*: nam his verbis interdum eodem modo est usus. *Idem.*

Quod verbum in pectus Jugurthæ altius, quam quisquam ratus erat, descendit] Legendum, *quam quisquam ratus*, omisso illo verbo *erat*: quod ex glossa inepti alicujus et insulsi litteratoris irrepsisse credo in contextum. *Rivius.*

Quam quisquam ratus erat, descendit] Secutus antiquorum codicum fidem, locum hunc sic scripsi, damnata vulgata lectione, in qua verbum *erat* omisum est. Nam paulo ante, 'Sed ea res longe aliter, ac ratus erat, evenit.' Quare minime illis assentior, qui verbum *erat*, ex glossa inepti alicujus et insulsi litteratoris irrepsisse putant. *Popma.*

Altius, quam quisquam ratus erat, descendit] Non video cur Popma ita pugnare debeat pro *vocula erat*: mihi sane, æque ac Rivio, notha videtur; arguuntque ipsammet Mss. nam in quibusdam ejus locis comparere *esset*: certe abest Palat. octavo: neque culpo Carrionem quod excluserit editione sua: idem et ipse facturum, ubi cognovero abesse etiam alteri alicui Ms. haud enim unius testimonio standum puto, etsi innocentissimi.

Sallust.

2 L

Tale quid etiam dictum volo, de his quæ habemus supra c. 7. 'Sed ea res longe aliter, ac ratus erat, evenit.' *Gruterus*.

Ea modo in animo suo habere] Tres libri, *ea modo cum animo suo habere*. Melius, *cum animo suo trahere, agitare,olvere*, Sallustio familiaria. *Putsch*.

Ea modo cum animo habere] Est hæc quidem lectio plerorumque Mss. sed tamen cum Pall. quintus ac decimus servet tantum, *modo animo habuisse*: Nazar. vero adhuc abjecerit voculum *animo*: dispiciendum est, an non media scriptura optima sit, ac præpositio manarit a sciolis: nam hæcenus editum est *in animo habere*, quomodo nullæ membranæ. *Gruterus*. Recte *Gruterus*. Vide nos ad Livium l. XLIV. 24. *Gron*.

CAP. 12 *Sed Hiempsal opido Thirmida*] Manuscripta cuncta, *in opido*, addita præpositione: quomodo et Badianum, et alia quædam. Exemplar Florentinum, Venetum, atque ex his derivata, *in opidum Thirmida*: quasi ad verbum *concessere* referatur; sed perperam meo iudicio. *Rivius*.

Domo utebatur] Aldinus Codex hæc verba, forte *ejus utebatur domo*, Parentheseos signis incluserat, cum nominativus *Hiempsal ad utebatur* verbum construat. Soldus hanc domum Hiempsalis esse credidit, cum sit lictoris. Et ipse auctor statim de Jugurtha, atque adeo de lictore subjungit, 'impellitque, uti tamquam suam domum visens eat.' Soldum Badius in hoc recte redarguit, ut eum qui auctoris sensum non intellexerit. *Glar*.

Proxumus lictor] *Proxumus lictor* dicebatur, qui proxime magistratum vel regem præcedebat. unde autem dictus sit *lictor*, docent Gellius XII. 2. et Plutarchus in Quæstionibus. *Cust*.

Proximus lictor] Vide Turnebum II. 9. et XXVII. 21. Alius ab hoc primus lictor, id est, πρωτοπαβδούχος, quem vetus Glossarium erudite pri-

mirgium exponit. *Coler*.

Promissis onerat] V. c. *præmiis onerat*; quod aliquo modo nititur loco inferiore, in quo est: 'Præmia modo, modo formidinem ostentare.' Sed nihil mutandum; nam Tacitus Sallustii æmulator dixit l. XVII. 'Postquam vario sermone callidos audacesque cognovit, pretio et promissis onerat;' et l. XX. 'Multis in Senatu laudibus cumulatam promissis onerat.' *Ursinus*.

Strepitu et tumultu omnia miscere] *Rittershusii lib. misceri*: infra, 'Pulberes omnes interfici,' et gaudet infinitivis *Crisp*. *Putschius*.

Occultans se in tugurio mulieris ancillæ] Manuscripta non habent additam præpositionem *in*. Servius in I. *Æneidos* hunc locum citans præpositionem addit; ni sint mendosi codices. Itidem in VIII. At Donatus in *Andriam* quidem *in* omittit, consentientibus ad unum quotquot ipse viderim exemplaribus; in *Phormionem* vero addit: præterquam in codice Romano, ubi hic locus contra quam in aliis fere est omissus. Mihi vulgata lectio haud sane displicet; pro, *delitescens in tugurio, abdensque sese*: nisi quis legendum forte putet, *cum interim Hiempsal reperitur occultans in tugurio, &c.* accusativo omissio. quomodo ad Atticum Cicero: 'Juventus est vix in hortis suis occultans,' ut videlicet absolute activum ponatur. Tametsi in Merseburgensi est, *occultans sese*; ut nihil certi quis affirmare queat. *Rivius*.

CAP. 13 *Copias armat*] In Merseburgensi et impressis vetustioribus, *Copias parat*: pro, *comparat*. In ceteris manuscriptis est vulgata lectio, consentiente Beroaldino. *Riv*.

At Adherbal] *At* particula abundat, nisi fallor, ex prima syllaba dictionis sequentis efficta. *Ciace*.

Victus ex prælio profugit in provinciam] Liber Bongarsii, *ex prælio*, omittit, quæ abesse possunt; sed retinet

Non. in, *contendere*, ubi vitiose legitur : *sperabat armis contend.* pro *parabat.* Putschius.

Victus ex prælio profugit in provinciam] Malim *victus prælio, profugit* ; nisi etiam tollendum, *prælio* : certe neutrius vocis vestigium in Pal. nono, aut Bongarsiano. Gruter.

Ac deinde Romam contendit] In ventus est, *dehinc* ; qua voce persæpe et alias utitur. Riv.

Tum Jugurtha paratis consiliis, postquam omni Numidia potiebatur] In quibusdam est, *peractis consiliis* : in manuscripto, *patratis* ; pro *perfectis quæ in animo habuerat.* Idque verbi maxime omnium placet. Sic dicimus, *patrare incepta, patrare facinus*, pro *peragere, perficere.* Riv.

Facinus suum cum animo reputans] *Cum animo suo*, solet dicere, ut supra : 'Proinde reputaret cum animo suo.' Cato apud Gellium xvi. 1. 'Cogitate enim cum animis vestris : ' et noster : 'reputate cum animis vestris, num id mutare melius sit.' Item : 'trahere cum animo suo.' Etiam : 'cum animo suo volvere solitum.' Tum : 'mibi multa cum animo agitant.' Ciac.

In ocio facinus suum cum animo reputans] Sic et Fabricianum, et cetera manuscripta ; quomodo Cicero alicubi, 'Multa mecum ipse reputavi,' inquit. Verum in quibusdam tamen est, *in animo* ; perperam, ut opinor. Riv.

Facinus suum cum animo reputans] Alii codices habent, *in animo reputans*, cum *in* præpositione : quod et simplicius est, et apud auctores frequentius. Glarean.

Avaritia] M. Tullius Offic. 2. scribit, Cajum Pontium Samnitum optare solitum, ut ad illa tempora se Fortuna servasset, et tunc esset natus, quando Romani dona accipere consuevissent, non fuisse passurum eos diutius imperare. Adeo scilicet humana cupiditas ad istas utriusque

materiæ laminas caligat, quibus tamen, ut alibi Romanus Sapiens, terra, ut noxiis rebus, maloque gentium in medium proditis, toto pondere incubuit. Resistit quis, aut obloquitur ? os illi argento verbera, obstruetur. Vide Senecam.

Romam legatos mittit, quibus præcipit] *Manuscripta, quis præcipit* ; quomodo et alias sæpe. Rivius.

Veteres amicos muneribus expleant] Sic infra : 'quos paulo ante muneribus expleverat.' Ciacconius.

Ut primum veteres amicos magnis muneribus expleant] In manuscriptis et aliis quibusdam non est, *magnis.* Riv.

Deinde novos acquirant] Est quidem in Merseburgensi atque aliis vetustis exquirant : sed in Fabriciano, cuius nos plerumque fidem sequimur, *adquirant* ; pro *comparent, concilient, adjungant* : id enim proprie hoc loco significat. Habent eodem modo cetera manuscripta. Idem.

Sed ubi legati Romam venere, et ex præcepto Regis] Perperam est in recentioribus, omissa copula et, quæ est in antiquioribus addita. Idem.

Ut ex maxima invidia et malevolentia, in gratiam et favorem nobilitatis Jugurtha veniret] In vetustioribus quibusdam est *malevolentia* additum : cui *favorem* statim opponat, sicut *invidiæ gratiam.* In manuscriptis tamen et recentioribus non est idem additum, ac citra detrimentum sensus abesse poterit. Idem.

Singulos ex senatu ambiendo] Fabricianum, *ambiundo* ; nec aliter Merseburgense. Idem.

CAP. 14 *Ceterum jus et imperium penes vos esse*] Sic Masgaba Massanisæ filius apud Livium, l. xlv. 'Massanisam meminisse regnum a Pop. Rom. partum, auctumque et multiplicatum habere : usu regni contentum, scire dominium et jus eorum qui dederint esse.' Ciacconius.

Ceterum jus et imperium ejus penes

vos esse] *Ejus*, non est in omnibus vetustis: nec sensus magnopere requirit; nam genitivus ille *regni Numidiae*, huc est referendus, qui antecessit. *Rivius*.

Jus et imperium ejus penes vos] Particula *ejus* diserte extat in Pal. antiquioribus ut et editis ante Carrionem. alias exturbassem et ego. *Grut.*

Quam maximo usui esse] *Rittershusii*: *quam maxime usui esse*; magis ad gustum meum. *Putschius*.

Vos in locum affinium] *Vaticanus*: *vos loco affinium*; quomodo et *Rittershusii*, nisi quod addat *que, vosque*. *Idem*.

Vos mihi cognatorum, vos in locum affinium ducerem] Ita Mss. ævo priores: quibus ætas minor, *vos adfinium loco ducerem*, quomodo editi ante Carrionem; neque displicet: sic enim etiam habere Vaticanum codicem quem contulit Bongarsius, indicant schedæ ejus. *Gruterus*.

Quæ præcepta patris mei cum agitarer] *Tò mei*, non est in omnibus vetustis: et est ab litteratore forsitan aliquo adjectum, qui voluerit explicare, quo de patre loqueretur; proinde ac si non id satis e superioribus planum perspicuumque foret. Talia permulta passim sunt cum in Sallustio, tum in ceteris fere omnibus adjecta: id quod facile sentit, qui scripta veterum diligenter evolvit. Ne quid tamen dissimulem, est in manuscriptis duobus hoc loco *parentis mei*. *Riv.*

Quæ cum præcepta parentis mei agitarem] Hæc est lectio et dispositio Vaticanæ codicis, qui complexus est orationes Sallustii, hæc membranarum nostrarum; nisi quod Pal. oct. *Quæ cum præcepta patris agitarem*; nonus vero; *quæ cum præcepta agitarem parentis mei*; decimus, *quæ cum præcepta patris mei agitarem*; editi antea, *quæ præcepta patris mei cum agitarem*: aut fallor, aut illa, *præcepta parentis mei*, spuria sunt. *Gruterus*.

Jugurtha homo omnium, quos terra

sustinet, sceleratissimus] *Canteri liber* hoc modo hunc locum profert: *Jugurtha hominum, quos terra sustinet, sceleratissimus*: non contemnenda lectio. *Popma*.

Homo omnium, quos terra sustinet, sceleratissimus] Sic etiam codd. nostri præstantiores: nam alii, *omnium hominum quos*: aut, *homo hominum quos*, aut *omnium homo quos*, ut videatur verius aliorum, *hominum, quos, &c.* rejecto illo *homo*. *Gruterus*.

Contento vestro imperio] *Manuscripta*, *contento imperio vestro*; ut pronomen sequatur, quomodo et *Badianus* codex. *Rivius*.

Etiam a stirpe socium atque amicum populi R.] *Manuscriptum, ab stirpe*. Hoc autem ideo *Adherbal*, quod *Masinissæ* nepos esset, qui rex, sociusque et amicus fuerat ab senatu appellatus: cujus nominis honorem et paucis admodum, et pro magnis erga se regum meritis atque officiis dare *populus R.* consuevit. *Idem*.

Ac maxime deberi mihi beneficia a pop. Rom.] *Vox beneficia* otiosa videtur. *Ciacce*.

Quibus utinam non egerem] Non est in ullo uspiam manuscripto, quod sciam, illa optandi particula, *utinam*: ac mea quidem sententia rectius eadem abest. Qui locum expenderit, si cujus modo est in literis judicii, mecum laud dubie faciet. Nec exemplar eam *Beroaldinum* habet. *Riv.*

Secundum ea si desideranda erant, uti debitis uterer] *Codices* quidam in pergamenis descripti, consentientibus et impressis nonnullis: interque hos eo, qui a *Pintio* est *Venetii* excusus, *sed ea si desideranda erant*. Verum priorem lectionem esse veriorem, e *Prisciano* liquet; is enim l. XIII. de præpositione agens, ‘*Secundum*,’ inquit, ‘quando pro κατὰ et μετὰ accipitur, loco præpositionis est.’ *Sallustius* in *Jugurthino*, ‘*Secundum ea, uti debitis uterer*.’ *Lucan.* VIII. ‘*secundum E-mathiam lis tanta datur*.’ Ita *Priscia-*

nus: videlicet hoc dicit, *Secundum* in Sallustii exemplo, *post* vel *proximo* significare: in Lucani, *pro*: ut mirari satis non queam, quid ille sibi velit, qui pro *super* accipi adnotavit: quem in scopulum tamen et Thomas Linacer iniegit. *Rivius*.

Secundum ea] *Pro, post ea*. Sic Priscianus legit l. XIII. idque sententia confirmat. Fulvii liber, *Sed ea*. Manut.

Secundum ea si desideranda erant, uti debitis uterer] In nonnullis Mss. invenio: *Sed ea si desideranda erant, uti debitis uterer*. Quam lectionem et impressi quidam habent. Locus hic obscurissimus est, et doctos etiam homines diu torsit. Ego sensum hunc esse existimo. Conqueritur Adherbal optare se, ut a P. R. auxilium petere possit, non ob majorum beneficia, sed ob propria in Rempub. collata; tum enim iis, tanquam sibi debitis, uti posset. Sed quoniam contra accidit, et Jugurtham hominem sceleratissimum cognoverit, qui contempto P. R. imperio, Masanissæ nepotem et illorum amicum, regno fortunisque omnibus expulerit, illorum se nunc auxilium et opem implorare, quibus tamen, quod sibi miserrimum est, cogitur prius oneri, quam usui esse. *Popma*.

Quorum progeniem vos] *Legerem, quorum progenies vos*, hoc est, vos, qui illius populi progenies estis. Cic. de Universitate, 'veteres, qui se progeniem Deorum dicebant.' Varro de R. R. 2. 'Ibi contra progenies eorum.' *Ciacc*.

Quorum progeniem vos P. C. nolite pati me nepotem Masinissæ] Multi ad hunc locum multa, sed assentior Amplissimo Jacobo Bongarsio, existimanti hæc verba, *me nepotem Masinissæ*, glossam esse, et ex superioribus illis hujus paginæ, 'Masinissæ me nepotem, etiam ab stirpe socium atque amicum P. R.' huc irrepsisse. Refer autem *quorum* ad Masinissam et Mi-

cipsam, quorum progenies erat Adherbal. *Putschius*.

Quorum progeniem vos, Patres conscripti, nolite pati, me nepotem Masinissæ frustra a vobis auxilium petere] Aut legendum *progenies* cum Palmerio, aut delendum primo *vos*, jussu Mss. aliquot Pal. forsitan etiam, *me nepote Masinissæ*, nec non, *a vobis*, quæ omnia plus quam subintelliguntur. *Gruterus*.

Sed si ad impetrandum nihil causæ haberem] Illa particula *Sed*, non est in codicibus manuscriptis, nec in ceteris impressis. *Rivius*.

Nunc deformatus ærumnis, inops, alienas opes exspecto] In aliis est, *expecto*, utrumque mea quidem sententia sic quadrat, vix ut noris, utrum alteri præferas, nisi quod prius illud in codicibus manuscriptis. Cicero ad Atticum: 'Cæsariam opes meas, non ut ante opem expectat.' Idem alibi, *auxilium expetere* dixit: quomodo et Terentius in Andria, 'auxilium expectens.' *Idem*.

Heu me miserum] In tribus manuscriptis est, *Eheu*: nec aliter citare Probus videtur. Quo loco docet hanc interjectionem etiam liberæ a numeris orationi, et cum primis historiæ convenire. Quamquam autem Val-la hanc particulam nulli casui servire docet, est tamen invenire, ubi cum accusativo juncta sit. Terentius in Phormione, 'Eheu me miserum,' inquit. Et Cicero in oratione antequam iret in exilium, 'Eheu conditionem hujus temporis.' Sed Virgilius nullum ei addit casum in Buc. 'Eheu, quid volui misero mihi.' Et iterum, 'Eheu, quam pingui macer est mihi taurus in arvo.' Sed nec Tibullus, 'Eheu, divitibus video gaudere puellas.' Idem, 'Ferrens est eheu! quisquis in urbe manet.' Sunt qui et hoc et similibus locis, *heu heu* legere malint. Sane codex Merseburg. hic habet, *Heu heu me miserum*. et eodem modo Florentinus. Verum, ne quid

dissimulem, et *heu* sine casu sæpennu-
mero ponitur; ut apud Ciceronem,
'*Heu* quam dispari domino domina-
ris.' Virg. '*Heu* fuge nate dea.' Et,
'*Heu* nihil invitis fas quemquam fi-
dere divis.' sic sæpe alias, velut Æn.
II. '*Heu* quæ nunc tellus, inquit,
quæ me æquora possunt Accipere?'
Et IV. '*Heu* quid agat? quo nunc
reginam ambire furentem Audeat
affatu?' Et, '*Heu* Furiis incensa fe-
ror.' *Idem*.

*Semperne in sanguine, ferro, fuga
versabitur*] Manuscripti codices et
impressi quidam, *versabimur* habent.
Id mihi quidem magis arridet. *Idem*.

In sanguine, fuga, ferro versubimur
Sic Mss. Pall. potiores; deteriores
versabitur. Gruterus.

Dum Carthaginienses incolumes fuere
Florus potius dixisset duabus vocibus,
'*Carthagine incolumi*.' *Idem*.

Hostis a latere, vos amici procul] In
manuscriptis est, *hostis ab latere*; id-
que melius. *Rivius*.

*Lati pacem agitabamus, quippe quibus
nullus hostis erat*] In manuscriptis est,
quis hostis nullus erat, pro, *quibus*. Ita
in Officiis Cicero, '*A* quis male pug-
natum est,' inquit, pro, *a quibus*. Sal-
lustius paullo ante, '*Legatos Romam
mittit, quis præcipit*.' Sic postea ali-
cubi, '*Quis adjutoribus regem ag-
gressus, impellit uti adversum Ro-
manos bellum incipiat*.' Rursus, '*Quis
omnia honesta atque inhonesta ven-
dere mos erat*?' et, '*Quis omnia
regna adversa sint*.' *Idem*.

Ecce autem ex improvviso] In meo
libro non est *autem*. Ciacconius.

*Ecce autem ex improvviso Jugurtha in-
toleranda audacia*] Hæc vera lectio: ce-
terum est in Merseburgensi, *de im-
provviso*: sed eodem plane sensu: dici-
mus enim, *improvviso, ex improvviso, de
improvviso*. Cicero pro Murena: '*Syra-
cusani improvviso in castra Hamilca-
ris irrumpunt*.' *Idem* in Verrem:
'*Ex improvviso si quæ res notæ es-
sent*?' sic et *de improvviso* alicubi

dixit. *Rivius*.

In imperio vestro] Sic Cæsar I. I.
Belli Gallici: '*Imperio pop. Rom.
non modo de regno, sed etiam de ea
quam habeat, gratia desperare*?' et
I. II. '*qui minus in imperio nostro
eam rem consequi poterant*,' id est,
nobis rerum potentibus. *Ciaccon*.

In imperio vestro] Eodem modo lo-
cutus est Cæsar I. I. de Bell. Gall.
cum dixit: '*Quod in tanto imperio
P. R. turpissimum sibi, et Reipub.
esse arbitrabatur*?' et I. II. '*Qui mi-
nus in imperio nostro eam rem conse-
qui poterat*.' *Ursinus*.

Sicut videtis, extorrem patria] Fa-
bricianum, *sicuti videtis*; quomodo et
alias fere. *Rivius*.

Eos multum laborem suscipere] V. c.
Eos multum laboris suscipere. *Ursinus*.

Familia nostra] Id est, in potestate
ejus videlicet. *Badius*.

Quod in familia nostra fuit, præstitit
Vel deest aliquid, vel mendum hæret
in voce ultima: nam, de Masinissa
isthæc accipi vix queunt, cum ipsi
tamen magis quam Micipsæ accom-
modari possint. *Grut*.

Ut in omnibus bellis adesset vobis
Manuscripta, *uti in omnibus bellis*.
Merseburgense, *adesset vobis*, numero
plurali. *Rivius*.

Alter eorum necatus est] In Merse-
burgensi et alio quodam manuscrip-
to non est verbum substantivum.
Idem.

*Alter ipse ego manus impias vix effu-
gi*] Egregia lectio: membranæ ta-
men quasi de compacto alterius ipse
ego: itaque videtur revocandum, ut
fecit Carrion: tunc enim minime vi-
debitur jejuni alienjns Gramatici, *ipse
ego*. *Gruter*.

Naturæ concessit] Sic in orat. de
repub. ordinanda, '*anima naturæ ces-
sit*.' Tacitus '*concedere vita*,' solet
frequentiter dicere. *Ciaccon*.

Alium alia clade oppressit] Manu-
scriptum Fabricii, *clades*, consentien-
tibus et aliis duobus. Verum Merse-

burgense clade auferendi casu. *Riv.*

In *crucem acti*] Quin de omni cruce dici possit altam fuisse; et sublimes pependisse, qui affixi huic ligno erant, non est dubium. Nam et nocentes in crucem tolli, levari dicebantur, aut etiam eam inscendere et ascendere. Sed qui putabit omnes ad unum exemplar erectas fuisse, sane erraverit. Sublimes extra ordinem aliquæ statuebantur: si exempla edenda forent in famosa persona, et ob atrox facinus, aut si hoc supplicio veniret afficiendus ille, cujus odium esset apud omnes flagrantissimum, aut quæcunque alia causa id flagitare. Ceterum vulgares cruces non admodum altas fuisse, ex suppedaneo, quod habebant, si habuerint, ostendi potest. Non enim appositum illis suppedaneum, ut cruciarii corpus in illo pedibus sistentis requiesceret, et quasi sustineretur, ut vulgo persuasum doctis esse video. Ad hoc enim suppectum fuit, si tamen fuit, crucibus *ὑποπόδιον*, ut pede in eo posito cruciarii possit inscendere per se, et lignum quod in medio fixum erat insidere, eodem prorsus modo, quo eques pede stapedi imposito ad sublevandum se, equum adscendit. medium itaque crucis lignum, quod eminebat ex anteriore parte, equi ligni vicem habuit, quod inscendebat, et equitabat cruciarius. Unde et *ἀποχρεῖσθαι* eo dixit crucifixum Justinus in Tryphonis dialogo. In eo ligno veluti subsidebant toto corpore sustentati, quia illud natibus premebant, cruribus hinc inde pendulis: hominis autem ita subsidentis brachia utrinque expansa, ad duas latitudinis partes extremas deligabantur, clavis etiam affixa: pedes in ima extremitate longitudinis vincebantur, et clavis configebantur: caput reclinatum habebatur ad extremitatem longitudinis summam: nec is pedibus insistebat suppedaneo, quod falso imaginati sunt. Tribus autem parti-

bus tota crux constabat, arrectario ligno, sive stipite, sive palo, qui erecta statione in terram defigebatur. Staticulum et statumen appellat Tertullianus. Hæc præcipua pars crucis, sive major, quia longior et densior. Altera pars transversaria est, quæ ideo antenna appellatur, nam arrectaria mali instar habet, transversaria antennæ. Hæc pars dissipis brachiis cruciarii et alligatis quasi vestita erat. Quæ directæ defigebatur, totum corpus sustinebat rectum. Tertia fuit sedile, id est, lignum quod a medio staticulo sive stipite crucis erecto eminebat, cui insidebat cruciarius. Crucem similem esse Tau Samaritano ex Origene tradit Hieronymus: Ægyptio forsân Salebdi, dicere voluit, vel Tavi literæ Abyssinorum. Appendicis loco censetur fuisse suppedaneum. Sed de eo merito dubitatur, cum nulla ejus apud veteres mentio, nisi nos Greg. Turonensis auctoritas moveat. Ultimo erat superius tabula alba nigris literis notata, in qua causa mortis describebatur. Græci *λέβωμα* dixerunt; quod idem est, teste Hesychio, atque tabula alba. *Salmas.*

Nunc vero *exsul patria, domo, solus, atque omnium rerum honestarum egens, quo accedam, aut quos appellem*] Manuscriptum, *atque omnium honestarum egens rerum*. Et quis *accedam* hoc loco, non, *accedam* legat: idque ex commentariis in Terentium Donati. Ac citat quidem in Hecyram Donatus locum Sallustii quendam, ubi is dixerit, 'Qua accedam, aut quos,' sed non hunc opinor e bello Jugurthino. Itaque lectionem vulgatam relinquendam puto. Ceterum *appellare* hic eo plane modo accipitur, quo apud Ciceronem, cum ait: 'Quem enim alium appellem? quem obtester? quem implorem?' et, 'Vos etiam atque etiam implorem atque appello sanctissimæ deæ.' Item, 'Quid agendum est? qui Deus appellandus? cujus

hominis fides imploranda? Ergo quos appellem Sallustius, pro, quos invocem? quorum fidem et misericordiam implorem atque exposcam? a quibus opem auxiliumque petam? Rivius.

Quo accedam, aut quos appellem] Donat. in Hecyra Terent. 'Qua accidam, aut quos?' sed aliis locis compluribus Sall. *accedere* dixit: ut paulo ante 'quo potissimum infelix accedam?' et post: 'pleraque loca hostiliter cum equitatu accedit.' Item: 'Bocchus cum magna multitudine Jugurtham accedit.' Denique: 'Jugurtham placandi gratia accedit.' Tacit. xiv. 'ut quamque nationem accesserat.' et Hist. iii. 'hæc ut quosque accesserat.' Ciacc.

Quo accedam, aut quos appellem] Ita Pall. ita Vaticanus, ita Bongarsiani. Carrion tamen intrusit, quos accidam? Gruterus.

Postremo, Masinissa, ita nos instituit] In nonnullis est, Micipsa, ut de patre suo, non avo loquatur: et sic quoque Florentinum: licet aliter codices in membrana descripti. Rivius.

Masinissa nos ita instituit] Haud aliter Mss. nostri. In nullo sane, reperitur aliorum Micipsa, quod ineptum est: nam vixerunt Micipsæ liberi etiam sub Masinissa. Gruterus.

Una occidendum nobis esse] Simili sententia usus videtur Livius l. xlv. et forte a Sallustio eam mutuatus est, cum dixit: 'Massanissam victoria Romanorum lætari mirum non esse, qui sortem omnem fortunæ regni que sui cum rebus Romanis immiscuisset.' Ursinus.

Virtute ac Diis volentibus] Sic in orat. Cottæ: 'Multa mihi pericula domi, militiæ multa fuere; quorum alia toleravi, partim repuli, Deorum auxilii et virtute mea.' Ciacc. Cæsar quoque ita locutus, ut in nostris ad eum notis ostendimus. Ursinus.

Sociorum injurias curare licet] Sic supra, 'quibus pro magnitudine imperii, jus et injurias omnes curæ esse

debet.' Verum meus liber, *tutare licet*. Plaut. in Mercat. 'Invoco vos Lares diales, me tutetis.' Et Nævius, 'Tuos qui celso terminos tutant.' Vide Nonium. Ciacc.

Transversos agat] Supra: 'Quæ etiam mediocres viros, spe prædæ transversos agit.' Cato, 'transversos trudere,' dixit apud Agell. vii. 3. Idem.

Quos ego audio summa ope niti] Manuscripta, *maxima ope niti*. quomodo et Badianum exemplar et Beroaldinum, sed eodem sensu, pro, summis viribus. Rivius.

Summa ope niti] Eruditi nonnulli viri legendum arbitrantur: *maxima ope niti*. Priorem lectionem in meis libris inveni; et confirmat Sallustius in initio Catilinarii: 'omnis homines qui sese student præstare ceteris animalibus;' et in Jugurthino: 'nobis ob merita sua carus, ut idem senatui populoque Romano sit, summa ope nitimur;' et, 'sed ab iisdem regis fantoribus summa ope enisum;' item, 'contra eos summa ope nitebatur;' et, 'Vos pro libertate, quam ab illis accepistis, nonne summa ope nitimini?' et in oratione ad Cæsarem de rep. ordinanda: 'M. Livio Druso semper consilium fuit, in tribunatu summa ope niti pro nobilitate.' Popma.

In has miseras projectus sum] Cic. ante quam iret in exilium: 'proicitur Tullius in exilium.' Ciacconius.

Eadem hæc simulantem] Forte, *eadem sic simulantem*. Vide ad Livium xxvii. 7. Gronovius.

Omnibus malis excruciat] In quibusdam additur, *ipse*. Rivius.

Tamen lætandum magis quam dolendum casum tuum puto] Manuscripta, *quam dolendum puto casum tuum*. Idem.

Quæ me premunt ærumnas] Scripti quidam libri: *quæ me premunt miseras*: ut paulo ante: 'cujus impio facinore, in has miseras projectus sum;' et iterum: 'fratris mei necis, mearumque ærumnarum graves pœnas red-

dat.' Si quis tamen non *miserias*, sed *ærumnas* legendum existimat, habet codices quos sequatur. *Popma*.

Quæ me premunt ærumnas] Hæc est concors scriptura Pallat. omnium, ne quis forte auscultet ad *Popmæ miserias*. Gruterus.

Cujus vitæ necisque potestas ex alien. opibus pendet] Manuscripta, *ex opibus alienis*; ut adjectivum sequatur. *Rivius*.

Ne vivere contemptus viderer] Locus corruptus. Badius legit *contentus*, et explicat suo more. Palmerius *vixit* pro *vixisse*, nimis comice. Ego, *nec vivere contemptus viderer*, unica addita literula, qua toti sententiæ medeor. Utinam, inquit, mors mea cum honestate conjuncta esset; tot injuriis affectus mihi vitæ finem facerem: nec etiam in posterum hominibus contemptus viverem, si ego stirpe regia satus, tot malis defatigatus, injuriæ cedam. Nunc quoniam neque vivere mihi libet, cum nequeam fratris mortem et injurias meas persequi; neque mori licet sine dedecore; rogo vos P. C. subvenite misero mihi. Atque hæc mihi loci hujus sententia videtur, quam tamen modeste propono examinandam. *Putschius*.

Ne vivere contemptus viderer] Omnes codices habent, *contemptus*, atque ita etiam Soldus legit: quippe qui exponat, 'Contemptus, id est, neglectus, spretus.' Badius autem putat, *contentus* legendum esse, quid illum moverit, non hercle intelligo: sed admonendus erat Lector, si forte alii aliud succurrerit, quod me fugerit. Item Badius non ita multo post, de *L. Opimio*, cum alii legant: *Eum Jugurtha, tametsi Romæ in amicis haberat*; ipse in inimicis, pro in amicis legit, propter illud tamen, quod proxime sequitur; *tamen accuratissime accepit*: et habet sane veri speciem; sed lector judicet. *Glareanus*.

Sine dedecore, P. C. oro vos per liberos, atque p. v.] Fulvii liber, *Sine dede-*

core, per vos, per lib. &c. quomodo locutus alibi idem Sallustius sæpius. Et Livius lib. ix. belli ii. Punici: 'Per vos fidemque vestram P. C. priusquam eorum scelus expietis, neque in Italia, neque in Africa quidquam rei gesseritis.' *Manut.*

Sine dedecore, Patres conscripti, per vos, &c.] Sic contubernium Mss. satis quidem abrupte imperitis, nisi aliquid tertiatis verbis simile, hoc loco appositissimum esset. A libris membranaceis nihil recedunt primitus impressi, quam quod supplendæ sententiæ interposuerint; *sine dedecore. Patres conscripti oro vos per liberos*: satis rustice minus forsitan insubide fingi potuisset: *sine dedecore. Quare P. C. per vos*; ut *quare* periisset ob soni adfinitatem quæ ei cum postremis elementis verbi *dedecore*. Gruterus.

Oro vos per liberos atque parentes vestros] In manuscriptis non est *oro*, neque in Beroaldino, sed tantummodo *per vos, per liberos, &c.* quæ lectio haud dubium quin melior sit. nec aliter fere Livius ix. secundi belli Punici, 'Quibus per vos fidemque vestram P. C. prius quam eorum scelus expietis, neque in Italia, neque in Africa quidquam rei gesseritis.' *Rivius*.

CAP. 15 *Legatis Jugurthæ largitione magis quam caussa freti*] Melius *legati*, casu nominativo: id operarum est incuria commissum. *Rivius*.

A Numidis interfectum] Codex Fabricianus, ab *Numidis*. Idem.

Extollere laudibus: gratia, voce, &c.] Revocavi posituram Mss. codd. et antiquitus cursorum: absque eis fuisset, hæcere possemus: an non etiam distinguendum; *extollere: laudibus, gratia, voce, denique, &c.* Gruterus.

Sua quasi pro gloria nitebatur] In manuscriptis atque item impressis vetustioribus, *nitebantur*, numero plurali: id rectius esse puto. *Rivius*.

Subveniendum Adherbati] Manuscriptum, *subveniundum*. Jam constat ita fere antiquos loqui solitos, ut in ge-

rundis loco *e*, vocalem *u* frequenter ponerent : id quod passim in fabulis Terentii Plautique occurrit : sic apud Jureconsultos *familia herciscunda*, *finium regundorum*, *communi dividundo*, pro, *herciscunda*, *regundorum*, *dividendo*. Annotavit hoc 1. libro Priscianus. Quamquam autem is hoc fieri dicat in his verbis, quæ a tertia conjugatione nascantur, tamen in quarta etiam fieri constat. Nec est Priscianus male locutus : nam apud veteres una eademque conjugatio erat tertia et quarta : id quod vel e Donati methodo liquet. Nam is solum treis conjugationes ponit : ut omittam Probum, Diomedem, Victorinum, Servium, qui idem faciunt. Quartam ipsi tertiam productam vocant, cujus et Phocas meminit. *Idem*.

Severe vindicandam] Nonnulli codices *dire vindicandam*. Sed nos priorem lectionem sequemur, quam plurima exemplaria comprobant. *Popma*.

Æmilius Scaurus homo nobilis] Hic, ut puto, pater est ejus Scauri, cujus Ædilitas celebratur a scriptoribus, et in ejus denario describitur, cum titulo : M. SCAVR. ÆD. CVR. In quo item denario, ejusdem sub Pompejo Magno Pro Quæstura, et in Syria Præfectura, et gesta contra Aretam regem Arabum expressa sunt. *Ursinus*.

Is postquam vidit regis largitionem famosam imprudentemque] Lege, *imprudentemque* : affinitas verborum, locum errori fecit. Est autem in manuscriptis *videt*, tempore præsentis : contra quam Gymnicus habet. *Rivius*.

Famosam imprudentemque] Sic et vetus editio, et Mss. nostri : quod pronuncio, quia video Rivium hic laborare. *Gruterus*.

Veritus, quod in tali re fieri solet, ne polluta licentia invidiam accenderet] Tò fieri, non est in aliis ; ac si quid ego judico, majore cum gratia abesse poterit : nec in manuscriptis voluminibus reperi. Sed et alibi Sallustius,

‘ Simulque id quod in tali re solet, alii portenta atque prodigia nuntiabant :’ deest *fieri*. *Rivius*.

Ne polluta licentia] Forte : *polluti* et *accenderent*. *Ne polluti*, scilicet ea largitione, *accenderent invidiam*, majorem sibi et graviorem facerent, *licentia*, quod nimis manifesti essent. *Gronov.*

CAP. 16 *Qui Coss. C. Graccho et M. Fulvio interfectis, acerrime vindictam, &c.*] Omnes fere vulgati, impressique codices : *Quia Consul, C. Graccho et M. Fulvio interfectis, acerrime victoriam nobilitatis in plebem exercuerat*, habent. Ego hanc scripturam, quam in antiquis libris inveni, elegantiorē, veriorēque arbitror. Cum enim C. Gracchus tribunus plebis, legem agrariam tulisset, eaque post tribunatum abrogaretur, cum Fulvio Flacco, vi sceleratorum hominum corroborata, Aventinum occupavit : quos tamen L. Opimius consul, ex senatus decreto, quo cautum erat, ne quid resp. detrimenti caperet, inmissis sagittariis oppressit. Neque Opimio auctores seditionis necasse satis fuit, sed et tria millia hominum interfecit : quare a Q. Decio in iudicium vocatus, defendente Carbone, senatus cum periculo liberavit. Tandem a Jugurtha magnitudine pecuniæ a bono, honestoque in pravam abstractus, reus Manlianæ rogationis factus, ejectus est a patria. Cicero invectiva prima in Catilinam : ‘ Decrevit quondam senatus, ut L. Opimius videret, ne quid resp. detrimenti caperet. Nox nulla intercessit. Mox interfectus est propter quasdam seditionum suspensiones C. Gracchus clarissimo patre natus, avis, majoribus : occisus est cum liberis M. Fulvius consularis.’ Pro Sestio : ‘ Unus in hac civitate, quem quidem ego possum dicere, præclare vir de repub. meritis, L. Opimius, indignissime conceidit : ejus monumentum celeberrimum est in foro, sepulchrum desertissimum in littore

Dyrrachino relictum est, atque hunc tamen flagrantem invidia propter interitum C. Gracchi semper ipse P. R. periculo liberavit, alia quædam civem egregium iniqui iudicii procella pervertit.' Et in Pisonem: 'L. Opimius ejectus est a patria, is qui prætor, et consul a maximis rempub. periculis liberarat non in eo cui facta est injuria, sed in iis qui fecerunt, scelers, ac conscientiæ pœna remansit.' Vide eundem in Bruto, et de Legibus. *Popma.*

Qui consul, &c. acerrime victoriam] Et hujus loci restituti gratia minime pœnitit excussisse pulverem librorum pergamenearum, jam enim seculum est; quod legebatur: *acerrime vindictam nobilitatis*, omnino contra mentem auctoris, quam præter Mss. adhuc conservarunt typis excusi ante annos sexaginta. *Grut.*

Quia consul] Opes ait in senatu habuisse hoc ob ipsum, quod sævitia et ira implacabili in Gracchanos promeruisse, ut unicus defensor ejus ordinis existimaretur: ideo omnes nobiles et locupletes illum aspectasse, secutos, coluisse, ut propugnatorem senatus majestatisque vindicem suæ, quod de Appio Livius. Non igitur forte aptius, *qui consul*, quam *quia*, ut visum viro docto. *Gronov.*

Tametsi Romæ in amicis habuerat, &c.] Meus Commelin. initio aperte habuit, *in inimicis*, aut tale quid; et ita etiam invenitur fere in editionibus aliquot, nempe, *Romæ inimicum*, a quibus nihil divertit Pal. sept. nisi quod is *Romæ inimicos*: sed nihil novare placet, neque permittit ratio. *Gruterus.*

In amicis] L. *inimicum* ut habent teste Grutero aliquot editiones: i. e. non faventem suæ parti. *Gronov.*

Tamen accuratissime accepit] Manuscripta cuncta recepit; rectene an secus, aliorum esto iudicium: quamquam cum his et Beroaldinum facit. *Rivius.*

In divisione regni, quæ pars Numidiæ] Tò regni manuscripta non habent et ex glossa forte irrepsit. *Idem.*

Agris virisque opulentior] Manuscripta quidem agro virisque; quomodo et in impressis quibusdam est, et in ipso Merseburgensi. *Idem.*

Quæ portuosior, et ædificiis magnis exornata erat] Ex scriptis tribus legend. magis exornata; quod vel antecedens portuosior ostendit. *Putschius.*

CAP. 17 *Sed quæ loca et nationes, ob calorem et asperitatem, item ob solitudines minus frequentata sunt]* In manuscriptis atque aliis vetustioribus est omissa præpositio, item solitudines: id rectius esse puto. *Rivius.*

Africam] Africa ab orientis parte Nilo terminata, pelago a ceteris, brevior est quidem quam Europa, quia nec usquam Asiæ, et non totius hujus litoribus obtenditur: longior tamen ipsa quam latior, et, qua ad fluvium attingit, latissima: utque inde procedit, ita media præcipue in juga exurgens, pergit incurva ad occasum, fastigatque se molliter, et ideo ex spacio paulatim adductior. Ubi finitur, ibi maxime angusta est. Quantum incolitur, eximie fertilis, verum quod pleraque ejus inculta, et aut arenis sterilibus obducta aut ob situm cæli terrarumque deserta sunt, aut infestantur multo ac malefico genere animalium, vasta est magis, quam frequens. Mare, quo cingitur, a septentrione Lybicum: a meridie Æthiopicum, ab occidente Atlanticum dicimus. Ab ea parte, quæ Lybico adjacet, proxima est Nilo provincia, quam Cyrenas vocant. Deinde, cui totius regionis vocabulo cognomen inditum est, Africa, cetera Numidæ et Mauri tenent. Ultra Nigritæ sunt, et Pharusii, usque ad Æthiopas. Hi et reliqua hujus, et totum latus, quod meridiem spectat, usque in Asiæ confinia possident. Ac super ea, quæ Lybico mari abluuntur, Lybies Ægyptii sunt et Leucoæthiopes, et na-

tio frequens multiplexque Getuli. *P. Mela.*

Ea fineis habet ab occidente fretum nostri maris et Oceani] *Fretum Herculeum* intelligit, quod vocat *Fretum nostri maris et Oceani*; quod inter nostrum mare et Oceanum est. Propius ad Geographicam veritatem dixisset: *Ea fineis habet ab occidente fretum nostri maris et Oceanum.* Verum hic auctor, quemadmodum et Livius parum pensi hæc habuit. C. autem Cæsar apud Latinos, et Herodotus apud Græcos haudquaquam hæc neglexissent. *Catabathmon* vero Africæ limitem ab ortu solis vetuste scilicet ponit, cum quidam etiam Nilum, quos Ptolemæus recte reprehendit II. 1. Hæc autem verba, 'Mare sævum et importuosum, et ager frugum fertilis,' &c. de tota *Africa*; non de *Catabathmo* intelligenda. Verum hoc quoque lectori considerandum; quo sensu ad finem hujus descriptiunculæ, antequam narret qui mortales initio Africam habuerint, subnectat: 'ad hoc malefici generis plurima animalia:' sic ne adhæc, pro præterea positum, ut sæpe alias, an *ad hoc*, id est, ut homines non veniant ad extremam senectutem. *Glareanus.*

Declivem latitudinem] Legerem *altitudinem*. *Mela* I. 8. 'Catabathmos vallis devexa in Ægyptum, finit Africam.' *Ciacconius.*

Declivem latitudinem] *Ciacconius* me volente legit, *altitudinem*. Est enim *καταβαθμὸς, κατάβασις*. *Plin.* v. 5. *Pomp.* *Mela* loco supra laudato. *Coler.*

Declivem latitudinem] Nullam exputo rationem, cur tot inveniantur, quibus adblandiatur, *altitudinem*, cum eis obstat et vox Græcanica sequens, et adjectivum *declivem*. Imo et locus *Melæ*, quem adducunt, contra ipsos facit. *Gruterus.*

Catabathmus] *Καταβαθμὸς, τόπος ἐν Λιβύᾳ μεταξὺ τοῦ Ἀμμανος, καὶ τοῦ Παραιτίριου, ὁ οἰκῆτωρ Καταβαθμῆτης,*

ὡς Φελλὸς, Φελλίτης. Id est, *Catabathmus* locus in Libya inter Jovem Ammonem, et Parætonium: cives *Catabathmites*, ut *Phellos*, *Phellites*. *Steph.*

Quem locum Catabathmon incolæ appellant] *M. Antonius Sabellicus* in caput *Plinii* quintum lib. v. mendose plerosque cum in *Plinio*, tum in hoc etiam *Sallustii* loco *Catabathmum* legere, in eoque insigniter illos errare censet. Ipse *Catabathynon* legit. Verum *Sabellicum*, virum aliqui longe doctissimum, et de rep. literaria prolixè meritum, vehementer hic hallucinatum esse, cum res ipsa indicat, tum *Hermolaus* pluribus ostendit, qui et secum facere testatur *Plinium*, *Strabonem*, *Pomponium*, *Diodorum*, *Eustathium*, *Stephanum*, *Dionysium*, *Martianum*, *Antoninum*, *Solinum*. Dicitur autem *καταβαθμὸς, ἀπὸ τοῦ καταβαίνειν*, quod est, descendere. Ut jure hos rideas, qui vocem esse *Punicam* adnotarant. *Rivius.*

Mare sævum et importuosum] *Τὸ et*, non est in manuscriptis, nec impressis vetustioribus. *Idem.*

Mare sævum importuosum] Sic antiquus *Fulvii* liber. *Servius* tamen hæc recitans in *Virg. Æn.* lib. I. copulam addit. *Manutius.*

Ager frugum fertilis, bonus pecori] Citatur a *Servio Æneid.* I. ex *Sallust.* 'frugum, pabuli lætus ager.' *Tacit.* de morib. Germ. 'frugiferarum arborum impatiens, pecorum fæcunda.' *Ciacconius.*

Et ager frugum fertilis] Ne hic quidem copula additur in manuscriptis; in duobus *frugum sterilis* legitur, sed perperam. *Rivius.*

Arboribus infecundus] *Manuscripta* arbori, numero singulari. *Idem.*

Cælo, terraque penuria aquarum] *Q. Curtius* I. IV. 'Terra, cæloque aquarum penuria est.' *Ciacconius.*

Cælo terraque penuria aquarum] *Servius* hæc recitans *Virg. Æn.* I. I. copulam omittit. *Manutius.*

Ab ea fama, quæ plerosque obducit,

diversum est] Verbum; *est*, non habet v. c. et fortasse illud, *plerosque*, in, *plerumque*, mutandum est. Ursinus.

Quamquam ab ea fama, quæ plerosque obtinet] Ita Mss. omnes, quod significare libet, quoniam locum istum laudo ad Epistolam Sallustii, quæ incipit: 'Populus Romanus antea obtinebat, regna atque imperia fortunam dono dare.' ibi enim libenter legi cuperem: *Populum Romanum antea obtinebat*, &c. Gruterus.

Interpretatum nobis est, utique rem sese habere] *Interpretatum* passive usurpavit. nam ea deponentia olim erant communia, ut apud Græcos sunt μέσα auctore Prisciano: et *utique* duæ sunt dictiones, pro *et uti*, id est, *et quemadmodum*. Gothi codex habebat, *utique*: quod placet, propter vitandam ambiguitatem. Glareanus.

CAP. 18 *Africam habuere in initio Gætuli et Libyes*] Manuscripta *initio habuere*, præpositione omissa, quomodo paulo ante, 'Sed qui mortales initio Africam habuerint.' Rivius.

Gætuli] Libyæ interioris populi, et Gætulia eorum regio, Ptolemæo et Stephano. Hos Athenodorus Gartheas vocat, ut scribit Villanovanus in suo Ptolemæo. Josephus eos Eulæos appellat. Plinius habet hic Gætulos Aurolales, et Getulos Daras. Idem habet Gætuliam in Mauritania Cæsariensi, vicinam Masæsulis. Gætulos describit in Tingitano Philostratus l. v. Inter Marmaridas et Nigretes Dionysius Afer. Apulejus quoque Madauram patriam suam (quæ Madaurus Ptolemæi est) inter Gætuliam et Numidiam ponit. Hæc sub Juba rege erat, teste Dione. Gentem unam arbitror, sed vagam. Est enim, ut Pomponius scribit, natio frequens multiplexque, et ut Silius l. iii. inquit, 'Nulla domus, plaustri habitant, migrare per arva Mos, atque errantes circumvectare Penates.' Ortel.

Libyes] Lub etiam Hebræis Lybia

dicitur. Libyes a colore dici affirmat vir undecunque doctus. 'Etenim,' inquit, *λύβυς* antiqua lingua Græca niger.' Malim ego Libyum nomen deducere ab Hebræo Lub, cujus diversa ratio est. Neque enim ab incolarum colore, sed a qualitate soli

sumptum est: nempe *لوب* lub Arabice est sitis, et lub verbum siti languere, sicuti Giggejus testatur: itaque Lub sive Libya est terra sitiens, sicuti a Lucano appellatur: 'Per calidas Libyæ sitientis arenas.' Quod nomen sic toti convenit, ut tamen specialius videatur posse tribui illi Africæ parti, quam Græci Xerolibyen ex argumento nuncuparunt. Servius in illud Virgil. *Æn.* l. iv. 'Hinc deserta sitis regio, &c. Dicit,' inquit, 'Xerolybiam, id est, partem Africæ quondam, quæ est inter Tripolin et Pentopolin. Etiam Arabes hodieque Lub, sive Libyam appellant, uti liquet ex Avicenna, aliisque auctoribus.' Bochartus.

Humi pabulum uti pecoribus] Voces, *uti pecoribus*, alienas existimo: nam Mela, qui hunc locum æmulatus est, 'Humi,' inquit, 'quies, epulæque capiuntur, cibus est caro plurimum ferina.' Et infra, 'ubi dies deficit, ibi noctem agunt.' Ciaccon.

Vagi, palantes qua nox coëgerat, sedes habebant] Codices in membrana descripti præter unum *quas nox coëgerat*, ut subaudias *habere*: hoc est, ubicumque nox eos oppresserat, ubi commorabantur, cum aliqui sedem stabilem et domicilium certum non haberent. Exemplar a Pincio Venetiis excusum, ut et alia pleraque, *quo nox coëgerat*: quomodo fere a doctis citatur: pro, quem in locum nox compulerat, ibi manebant. Rivius.

Quas nos coëgerat] Lege ex scriptis *qua nox coëgerat* mendosum et hoc apud Sulpitium Severum Dialog. de virt. monach. orient. 'Vivunt herbarum radicibus, nullo unquam certo

loco consistunt, ne ab hominibus frequententur, quas nox coëgerit sedes bent:’ ibidem; ‘qua nox, &c.’ Ex iisdem infra: ‘Ea vero consueti Numidarum equi,’ pro vulgato, *eo vero*. Post multa: ‘Nam cum ea paulum processerant,’ vulgati *cum eæ*: qui superiora legit, facile colligit sententiam. Infra: ‘eadem regreditur, non temere uti escenderat,’ vulgo, *eodem*. Male. Vide veterem Scholiasten Horatii, Festum Pompejum, Isidorum in Originibus. Paulo post: ‘Urbes in ora maritima condidere, eæque brevi multum auctæ:’ leg. *eæque*: quod et alii monuerunt. *Putschius*.

Hercules] Fuit hic Hercules Ægyptius, vel potius Tyrius. Nos non latet Græcos Poëtās hanc ipsam expeditionem Herculi suo tribuisse, sed eos mendacii palam arguit templum vetus Gaditanum, in quo colebatur Hercules Phœnicio ritu, non Græco. Appianus Ibericis: ‘Herculis fanum quod est apud columnas, Phœnices mihi videntur extruxisse: colitur enim hodieque Phœnicio ritu. Et Deus ipse Thebanus non est, sed Tyrius.’ Proinde et scribit Diodorus hoc templum Phœnices condidisse, et præter Arrianum l. ii. et Philostrat. de Vita Apollon. ii. 14. ita etiam loquitur Pomponius Mela ii. 6. ‘Templum Ægyptii Herculis, conditoribus, religione, vetustate, opibus illustre Tyrii condidere: cur sanctum sit, ossa ejus ibi sita efficiunt.’ De Templo hoc Gaditano vide Strabonem. *Bochart*.

Amisso duce, ac passim multis sibi imperium petentibus] Manuscripta, *multis sibi quisque imperium petentibus*: verum perperam, nisi quis malit *quisque*, pro quibusque positum; facit cum manuscriptis Florentinum, atque item Beroaldinum. *Rivius*.

Multis sibi imperium petentibus] Græco genere loquendi, quomodo Aristoteles l. iii. Rhet. dixit μετὰ δὲ πάντα θήλων ὄντων, καὶ οἷα καὶ ἡλίκαι, εἰς τὰ πάθη ἄγειν τὸν ἀκροατήν. Varro de

vita pop. Ro. l. ii. apud Nonium: ‘Suum quisque diversi commodum focillantur.’ *Manutius*.

Multis sibi quisque imperium petentibus] Nihil in hac lectione vitii, ut visum Rivio: stabilitque eam, tum editio vetus, tum Mss. nostri, quorum tantum unus e junioribus: *multis sibi imperium petentibus quisque dilabitur*. Gruterus.

Medi] Sunt qui ad Medos revocant Sarmatarum originem. Plin. vi. 7. ubi de Mæotide agit: ‘Incolunt Sarmatæ, Medorum, ut ferunt, suboles, et ipsi in multa genera divisi.’ Mela l. iv. ‘Sarmatæ gens habitu armisque Parthicæ proxima.’ De Parthis porro Trogus l. xli. ‘Sermo his inter Scythicum Medumque medius, ex utroque mixtus: vestis olim sui moris, posteaquam accessere opes, ut Medis perlucida, ac fluida: armorum patrius ac Scythicus mos.’ Ex his videtur colligi, Sarmatas, Parthos, et Medos, gentes fuisse moribus affines. Orosius i. 2. ‘Generaliter Parthia dicitur, quamvis scripturæ sanctæ universam sæpe Mediam vocant.’ Ita et Æthicus, qui Orosium sequitur. *Bochart*.

Persæ] Discrimen illud, quod vulgo inter Persas et Parthos statuitur, neque Tarich agnoscit, neque probat Teixera. Est enim nominale tantum, perinde ac si ex Θεσσαλία et Θερραλία diversas quis facere velit regiones. *Scicardus*. Nomen ipsis fuit ab equitatu, quo maxime valebant: equitare a teneris edocti. Herodotus: παιδένουσι δὲ τοὺς παῖδας ἀπὸ πενταέτεος ἀρξάμενοι, μέχρι εἰκοσαέτεος τρία μῶνα, ἱππεύειν, καὶ τοξεύειν, καὶ ἀληθίζεσθαι. Id est, liberos suos a quinto anno incipientes usque ad vicesimum tria duntaxat edocent, equitare, et sagittas jacere, et vera loqui. Qua tamen disciplina primus illos imbuit Cyrus: antea enim, ut tradit Xenophon l. i. Cyropæd. in Persia, quia et equos alere et equitare difficile est, cum

montosa sit regio, vel videre equum rarum erat, et Cyro sic providente, ut narrat idem l. iv. Persæ ex peditibus equites facti, equis deinceps ita assueverant, ut nemo Persarum vir bonus videretur ultra pedes ire uspiani: Cyrus enim legem tolerat, ut turpe esset, si quis illorum, quos equis instruxerat, videretur pedes incedens, sive multum, sive parum itineris esset conficiendum. Itaque ex tam repentina mutatione factum, ut hæc regio, Paras, et incolæ Persæ dicerentur, id est, lingua Hebræa Arabicaque equites. Antea forsân Elymæi dicti. Unde in ea sententia est Josephus, qui Elymos et Elymæos fuisse dicit Persarum Ἀρχηγένητας, Persarum generis auctores. *Bochart.*

Armeni, Persæ] Per Armeniam, regio Minni intelligi videtur, cujus sacra scriptura meminit: quos, sicuti et Persas, qui Teixera teste iidem erant cum Parthis, multa cum Phrygibus communia habuisse verisimile est. Armenios ideo Phryges genere esse testatur Stephanus. Unde et Herculem Chon sive Cân, id est, dominum appellatum fuisse existimo. Phryges autem cum veteribus Germanis multa habuere communia, sicuti Persæ; quia autem arca Noë fatali illo diluvio Gordiæis primum consedit montibus: inde Phryges, qui eidem quoque cum Armeniis, post diluvium non male antiquissimi mortalium censentur. *Thysius.*

Sed Persæ intra Oceanum magis] Hoc, intra Oceanum, Badius et recte et erudite exponit *introrsus ad Oceanum*, sive Sallustius Oceanum, post Atlantes ad occasum, sive post Gætulos ad meridiem crediderit: nam sequentes loci complures ita exponendi, et intelligendi. Persarum enim et Gætulorum commercium cum Hispanis, tum Oceanus, tum Libyes medii, qui ad fretum Herculeum agitabant, prohibebant. Itaque illos, hoc est Persas, *mare magnum*, id est

Oceanus, et *ignara lingua* prohibebant, quo minus cum Hispanis commercia haberent. At Libyes, etsi lingua diversi, propinquitate tamen locorum facile cum Hispanis res commutare poterant. Et vide, num *ignara lingua* dictum sit pro *ignorata*; ut infra, ad finem pugnae Metelli cum Jugurtha, de Numidis loquens: ‘Plerosque,’ inquit, ‘velocitas et regio hostibus ignara tutata sunt.’ *Ignoratus* tamen apud eundem hunc auctorem est, ubi de Jugurtha victo ac vagante ait: ‘Ipse cum delectis equitibus Metellum sequitur, nocturnis avili itineribus ignoratus Romanos palanteis repente aggreditur.’ Nam quod Badius exponit, ‘Et lingua Persarum ignara linguæ, scilicet Hispanorum,’ non satisfacit mihi, cum auctori verba addat, quæ in nullis inveniuntur codicibus. *Glar.*

Neque materia in agris] Lege ex libro Bongarsii: *neque materies*. Supra Catilina: ‘Ea materies omnium malorum fuere.’ *Putschius.*

Mutandi copia erat] Antea *mutuandi*, nos *mutandi*, reposuimus ex Fulvii libro: sic enim locutus idem Sallustius: ‘Eaque mutare cum vino advectitio, et aliis talibus:’ et hac ipsa pagina: ‘Fretu divisi ab Hispania, mutare res inter se instituerant.’ *Manutius.*

Mare magnum et ignara lingua] Mare magnum hic non pro Oceano, ut in illo: ‘Ecce maris magni claudit nos obice Pontus,’ accipitur, sed pro sævo et importuoso, ut Crispus loquitur ipse: ‘Nam ubi mare magnum esse, et sævire ventis cœpit.’ Lucretius libro secundo rerum naturalium: ‘Suave mari magno turbantibus æquora ventis.’ Virgilius *Æneid.* iii. ‘Continuo venti volvunt mare, magna que surgunt Æquora:’ apud quem l. i. ejusdem divini operis in quibusdam codicibus vitiose cuditur, ‘Et mulcere dedit fluctus, et tollere ventos;’ cum omnino ex re ipsa, et doc-

tissimo Servio, ultimam literam abjiciendo legendum sit, *tollere vento*, quod mirum quam ad Sallustium facit, quod enim hic *Mare magnum et sævire ventis* vocat, ille *tollere vento* dicit. *Putschius*.

Hi paulatim per connubia Gætulos sibi miscuere] Manuscripta, *secum miscuere*, pro *conjunxere sibi*: additur enim huic verbo interdum illa *Cum* præpositio cum suo casu. Cicero, 'Cum quibus tanquam purpuram misceri oporteat.' Idem 'Parentalia cum supplicationibus misceri.' Livius dativum ix. dec. iv. 'Cum concilii nostri eam fecerimus, et nobis miscuerimus.' Idem iii. belli Punici secundi, 'Quod connubium vetustum multas familias claras ac potentes Romanis miscuerat.' *Riv.*

Mapalia] Festus, et ex eo Paulus, 'Mapalia casæ Pœnicæ appellantur.' Philargyrius Georg. l. iii. 'Mapalia, casæ Maurorum, qui eremo habitare dicuntur.' Plin. v. 3. 'Numidæ vero Nomades a permutandis pabulis, mapalia sua, hoc est, domus plaustris circumferentes.' פלא palea vel pales Syris est agricola, hinc mapale deductum, proprie erat agricolæ tugurium, ut in illo Claudiani: 'Agricolæ reserant jam tuta Mapalia Mauri.' *Bochart*.

Quæ Mapalia illi vocant] Cum viderem quosdam dubitare. *Mapalia*, et *Magalia* scribendum esse: non alienum visum est hic adscribere Servii verba. Is igitur sic ad illud Virgillii *Æn.* l. iv. 'Ut primum alatis tetigit Magalia plantis, Magalia, Afrorum casas. Magalia et Mapalia idem significant. Sed Magalia ma producit; Mapalia vero corripit: ut, et raris habitata Mapalia tectis.' Festus Pompejus *Mapalia* nominat: et idem Sallustius infra c. 46. *Manut.* Glossarium: Magalia, καλύβαι. Item καλύβαι Ἀφρον μαγάλια. Isidorus autem: 'Magalia quasi magaria dicta, quia Magar Punici novam villam dicunt.'

Coler. Recte utique מנור, id est, Magur enim hodieque Orientalibus habitationem denotat: atque hinc Plautus in *Pœnulo*, *Megaria* dixit. *Boch.*

Oblonga incurvis lateribus tecta, quasi navium carinæ sunt] Alio pacto distinguendum existimo, ut sit: *oblonga curvis lateribus; tecta quasi navium carinæ sunt*. Ceterum Cato 'Mapalia rotunda veluti cohortes esse' ait: et Hieron. in prologo Amos, 'agrestes quidem casæ, et furnorum similes; quas Afri appellant Mapalia.' *Ciac.*

Incurvis lateribus, tecta quasi navium carinæ sunt] Distinguendum omnino: *incurvis lateribus, tecta quasi navium carinæ sunt*. Præit Severus Sulpitius Dialogo primo, de virtutibus monachorum orientalium: 'parvum tugurium inter arenas conspicio, cujus tectum, sicut Sallustius ait, quasi carina navis erat.' *Putschius*.

Medis autem et Armeniis accessere Libyes] Meus liber, *Medi autem et Armenii accessere Libyes*: ut supra, 'hi paulatim per connubia Gætulos secum miscuere.' Ergo ut Persæ Gætulos, sic Medi et Armenii Libyes accessere. *Ciacconius*.

Medis autem et Armeniis accessere Libyes] Ita vulgata habet lectio: atqui, ut Persæ advenæ accessere Gætulis, ita Medi ac Armenii externi Libybus accessere; non Libyes Medis ac Armeniis: quare magis placet vetusta lectio, quæ ita habebat: *Medi ac Armenii accessere Libybus*: quod quidam temere mutarunt, horrentes dativum *Libybus*, rarius apud Latinos auditum, quamquam taleis aliquando invenimus. Quidam codices etiam habebant *Libyas* accusativum Græcum, hoc sensu: *Medi ac Armenii accessere Libyas*, præpositione ad verbum lata: quam lectionem ego nentiquam rejicio, et eam secutus est Badius. Porro quæ proxime sequuntur verba, 'Nam hi propius mare Africum agitabant, Gætuli sub sole magis

hand procul ab ardoribus;’ in parenthesis legit Soldus, recte. Et illud, *hi*, ante *propius Libyas* refert, qui Gætulis conferuntur: at illud alterum, *hique*, quod post parenthesis ponitur, refert *Medos atque Armenios*: quod Badius, qui post Soldum scripsit, non advertit. Quamquam illud lector fortassis magis miretur; cum *Persarum* nomen in *Numidarum*, *Medorum* in *Maurorum* commutatum fuerit, in quid *Armeniorum* sit mutatum nomen. Sed credendum est, vel abjecta prima syllaba, cum *Medis* in *Mauros* concessisse *Armenios*; aut non admodum certam hanc, quod et auctor asserit, esse historiam. Varia hujusmodi nostra etiamnum ætate in Gentium nominibus invenimus, ut id nullo pacto mirum videri queat. *Glareanus*.

Ac postea Numidæ nomine] Alii *Numidæ nomo*. Sed legendum contendimus, *Ac postea Numidæ propter multitudinem*: notarat vero quidam vocabulum *Numidæ* a *nomo* deductum. *Cicconius*.

Numidæ nomine] Credo hominibus fide dignis affirmantibus in antiquo libro *Nomo* esse, non *nomine*, quod rectius videtur. *Manutius*.

Proxime Carthaginem Numidia appellatur] Fronto in *Proxima*, sic: *Proxima Carthaginem Numidia appellatur*. *Idem*.

Magis hi ad nostrum mare processerunt, quia Libyes, quam Gætuli, minus bellicosi] *Numidæ*, inquit, qui domo digressi proxime Carthaginem condescere, majorem belli gloriam adepti sunt, quoniam facilius *Libyas* proximis, qui minus bellicosi erant, superaverunt. *Numidæ* vero, qui interiorem Africam habitabant, minorem sibi gloriam addidere: quippe quibus res erat cum Gætulis, qui non ita facile subigi poterant. In uno tamen ex nostris exemplaribus legitur: *Magis quam hi, qui ad mare nostrum processerant*; quam lectionem sequuntur

nonnulli, et ita interpretantur: *Medi et Armenii*, qui sibi *Libyes* adjunxerunt, minorem belli gloriam adepti sunt, quam *Numidæ*, qui se Gætulis per connubia miscuere: quoniam *Libyes* minus bellicosi erant, quam *Gætuli*; sed, ut opinor, *Sallustius* de utrisque *Numidis*, non de *Mauris* loquitur; quare priorem lectionem magis probo: adjuvant etiam interpretationem nostram sequentia verba: ‘Denique *Africæ* partem, quæ est ad mare nostrum, non quæ ad meridiem vergit.’

Inferior pleraque a Numidis possessa est] Illud *inferior* Soldus exponit de parte, quæ magis in plagam *Anstralem* descendens, meridiem respicit. Ego vero puto referendum esse ad cursum fluminum *Africæ*, quæ fere a meridie in *Septentrionem* currunt, ut *Bagrada*, *Ampsaga*, *Mulucha*, et reliqua. Quamquam potest et *inferior* intelligi, quæ ad occasum est, ut *Cæsariensem* quoque *Mauritaniam* complectatur. Nam eo *Syphacis* regio pertinebat, quam *Masinissa* a Romanis postea habuit: et ipse *Sallustius* paulo post dicturus est: ‘Et *Numidæ* usque ad flumen *Mulucham* sub *Jugurtha* erant.’ Mala autem flumen prope *Mulucham*, apud *Ptolemæum* duas separat *Mauritanias*. Sane quamquam *Sallustius* prætor in *Africa* fuerit, multa tamen negligenter de ea scripsisse videtur, quæ ad loca attinent, quod in posterioribus ostendimus. Quod et de *Livio* in Annotationibus nostris, maxime in tertiam *Decada* non semel conquesti sumus. *Glar*.

CAP. 19 *Phænices*] *Phænices*, quoad nomen et linguam cum *Pœnis* iidem sunt. Nam idem prorsus nomen *Φοινῖς* et *Φοινίγ*: nam et *Phænices* populi quibusdam dicti *Φοινῖς*: Ex quo *Pœni*, qui origine *Phænices* erant. In veteri inscriptione est: BELLO POENICIO, id est, Punico: et *Φοινίγ διάλεκτος* lingua *Punica* apud

Absyrtum. Appellati autem Pœni a tinctura purpuræ; juxta Hesychium enim φοινὼν significat πύρρον, ἐρυθρόν, atque hinc φοινίσσω, eruento, unde Homerus: 'φοινίσσεται δ' αἵματι γαῖα.' Id est, *Sanguine rubro tingebatur terra.* A colore igitur tincturæ, quæ ibi primum reperta est, Φοινίκας Græci appellavere, ut Λίβυας et Μαύρους a colore vultus, quod nigri essent: etenim Λίβυς lingua antiqua Græca niger, ut et Μαυρός. At purpureum dices a Puniceo distat, purpureo autem Tyros et Phœnice laudata. Tibullus: 'Africa puniceum, purpureumque Tyros.' Illud autem puniceum Africanum coccineum est. Sed et Puniceum in purpura cernitur, præcipue Tyria ac rubente. Tyrio laus summa in colore sanguinis concreti, Plinio teste. Sanguinis color φοινίξ sive φοινίος. Unde et alibi Homero *purpureus sanguis* dicitur. Præterea purpuræ, quæ colligebantur in orientalibus litoribus, rubri coloris erant. Tales Tyriæ. Non dubium est inde nomen accepisse Φοινίκας, et in Africa Pœnos. Nec moror Græcos, qui ab Auctore Phœnice Agenoris filio gentis hujus nomen deducunt. Ita solent in omnibus. Eodem modo et Καρχηδόνα, cujus nominis evidentissima alias caussa est, a quodam Tyrio Carchedone conditam voluere. *Salmas.*

Phænices] Magnam olim Phœnicum vim sub Josuæ tempora, bello sacro profligatam, maritimam Africae regionem occupasse, hoc est, antiquam dialectus primigenia degenerasset, testes sunt columnæ binæ, olim in Tingitana visendæ, et Phœnicio ejusdem sæculi sermone inscriptis verbis sic Græce sonantibus: ΗΜΕΙC, ΕCΜΕΝ. ΟΙ. ΦΥΓΟΝΤΕC. ΑΠΟ. ΠΡΟCΩΠΟΥ. ΙΗCΟΥ. ΤΟΥ. ΑΗCΤΟΥ. ΤΙΟΥ. ΝΑΘ. id est, *nos sumus, fugientes a facie Jehosua prædonis, filii Nun:* quod est idem, ac si dixissent; nos Cananæi sen Phænices sumus. Cum

autem Phœnicia lingua Hebrææ olim admodum similis fuerit, hinc et a Phœnicibus translata lingua magnam Afrorum partem usam fuisse testantur viri magni, utrique Afri, D. Augustinus Hipponensis de Civitate Dei xvi. 6. et Arnobius Siccensis in Psalmum civ: quanquam et aliam, quæ Libyæ genuina, linguam in usu fuisse docent. Unde patet, cur Pœnorum et Afrorum linguas ita distinxerit Stephanus περὶ πόλεων. *Selden.* Vide et Bernardum Alderbertum Cordubensem .ii. 2. voluminis, cui titulum vernacula lingua dedit, *Varias Antiquedadas, de Espanna, Africa, y otras Provincias*, ubi diligenter conquirat Punica veterum scriptorum verba.

Phænices] Non est tam vanum, ut nonnulli putant, a Phœnice Phænices appellari. Phœnix idem est, qui rex Erythras; Erythras, qui Edom sive Esavus. De quo sacra scriptura: 'prodiit autem prior; nimirum Esavus, 'rufus, similis totus togæ villosæ, quam ob causam vocatum est nomen ejus Esavus.' Dicitur itaque Esavus rubicundi vel potius rutili coloris fuisse, eo quod referret מַאֲדָמִים uti Exod. c. xxv. habetur, id est, pelles arietum rutilantium. Quin et addit postea sanctissimus legislator Moses: 'et dixit Esau Jacobo: Sine me haurire de isto edulio rufo admodum, quia venatione fessus sum.' Idcirco vocavit iterum quisque nomen Edom. Edom itaque et Erythras idem est, qui Phœnix. Φοινίξ enim significat ἐρυθρόν, πύρρον; id est, rubrum, rufum: atque hinc mare rubrum sive Erythræum, unde scilicet in Syriæ litora migraverunt primi Phænices. *Thys.*

Pars imperii cupidine sollicitata plebe, &c.] Dictiones *plebe*, et, otiosas puto. ait enim partem Phœnicum imperii cupidine sollicitatam, alios novarum rerum avidos. *Ciacon.*

Pars imperii cupidine sollicitata plebe]

In scripto sic legitur: *pars imperii cupidine sollicitata, et alii novarum rerum avidi*. Quid si? *solicita, et alii*, &c. Putschius.

Et alii *novarum rerum avidi*] Manuscripta quædam, et aliis *novarum rerum avidis*: quomodo et Badianum; ut sint duo ablativi absolute positi. Beroaldinum, *cupidis* habet, pro *avidis*: verum id ex glossa, ni fallor, irrepsit. Rivius.

Hipponem] Post promontorium Apollinis in magno sinu occurrit Hippo Diarrhytus, et in altero sinu post Rubricatum amnem Hippo Regius. Solinus Græcos equites utrumque condidisse vult, facta ex nomine conjectura. Quod falsum est, et ridiculum. Græcos enim in eam Africæ partem colonias misisse nemo scripsit, neque frequentasse ante Agathoclem. Itaque melior hic fides Sallustio: qui tamen per Hipponem, Diarrhytum intellexisse videtur: de quo in Scylace Geographorum quotquot extant longe vetustissimo hæc legere est: *Ab Utica ad Hippî promontorium Hippî urbs, cui palus adjacet. atque hæc palus Hipponitis vocatur*. Hanc urbem et Hippuacram appellat Diodorus l. xx. Stephanus, alii. Etiam media antiquitas Hipponem Zarithum appellavit, sicuti Zetam dixere pro dieta. *Διδάρυτος* autem a Græcis appellata, propter aquarum irrigua: nam in vicina erat stagnum Hipponense, unde et Plin. ad Caninium l. ix. epist. 'est in Africa Hipponensis colonia, mari proxima: adjacet navigabile stagnum: ex hoc in modum fluminis æstuarium emergit, quod vice alterna, prout æstus aut repressit, aut impulit, nunc infertur mari, nunc redditur stagno. Omnis hic ætas piscandi, navigandi, atque etiam nandi studio tenetur.' Hæc ille. Ut ab hoc stagno Hippo Diarrhytus, ita Regius alter dictus, quia sub Numidiæ regum ditione. Unde Silius: 'antiquis dilectus regibus Hippo.'

Hippo autem dictus non ab equis Græca appellatione, sed *Ubbo* Syris et Arabibus stagnum, sinum denotat. Qualem Hipponis situm fuisse docuimus. Bockart.

Adrumetum] Straboni est Ἀδρόμη, a multis cum spiritu scribitur, *Hadrumes, Hadrumetum*, et *Hadrumentum*. Maritima urbs est non incelebris in Bysacio, Africæ regione fertilissima inter Carthaginem et Syrtis. Oros. l. 2. Bysacium ergo ubi Adrumetum civitas. Ager hic fuit longe fertilissimus: unde vetus inscriptio: COLONIA. CONCORDIA. ULPIA. TRAIANA. AVG. FRVCIFFERA. HADRVMENTINA. et Plinius xvii. 5. cum ait esse centena et quinquagena fruge fertilem. Addit procuratorem Augusti ei inde misisse ex uno grano (vix credibile dictu) quadringenta paucis minus germina: misisse Neroni similiter procuratorem cccclx stipulas ex uno grano, extareque ea de re epistolas. Adrumeti nomen Scaliger, et ex eo Drusus, Casaubonus alique in literis primarii *ἑπαιλιν Πλούτωνος*, atrium Plutonis et Acherontis ostium explicant, ac si Adrumetum sit idem quod Hebræis הערמות. Quæ derivatio non placet Bockarto. *Idem*.

Leptim] In Africa duæ sunt Leptæ, una prope Adrumetum, altera inter Syrtis non procul ab ostio Cinyphii amnis. Illa in Ptolemæo *Leptis parva*, hæc in Plinio *Leptis magna* dicitur. *Leptis* autem nomen Punicum, et stationem denotat. *Idem*.

Hæque brevi multum auctæ] Manuscriptum, *æque brevi*, &c. Rivius.

Nam de Carthagine silere melius] Apulejus in *Cosmographia*: 'de rectore, quippe omnium non, ut ait ille, silere melius est, sed vel parum dicere.' Ciaccon.

Carthagine] Cartha incolis, dicta, sive כרתא הדת *carta hadath*, id est, nova urbs. Solinus: 'Elissa mulier exstruxit, et Carthadam dixit, Phœni-

cum ore exprimit civitatem novam.' Inde est, quod utraque Carthago tam Libyca quam Iberica appellata sit *καὶνὴ πόλις*. Vide Stephan. et Eustathium: ex Carthada factum *Καρχηδών*, χ et θ permutatis. Quod Siculorum proprium est, qui pro *ὑριθες* dicunt *ὑριχες*: et nomen Latinum Carthago ex eadem est origine, sed ab Hispanis interpolata, quibus *guma* est dama, et *golphin* delphin. Carthaginis tres erant partes, *Κώθων*, *Μέγαρα* et *Βύρσα*. Cothon erat insula parva, rotunda, Euripo circumdata, utrinque habente in orbem navalia. Festus scribit *Cothon* appellari portus in mari interiores, arte et manu factos. Sed *incisionem* proprie denotat; nam apud Arabes (Katham) significat *incidere*. Circa mediam porro urbem arx fuit, quam Byrsam vocant: supercilium satis erectum circumquaque habitatum. Ambitus auctore Servio, fuit stadiorum xxii. vel juxta Eutropium, paulo amplius, quam duo millia passuum. Byrsa autem est tanquam *בצרה* *Bosra*, ad vitandam *κακοφονίαν*, quia Græcæ linguae genius non patitur ut S et R continuentur. *Bosra* autem Hebræis est munimentum. Byrsam undiquaque cingebat tertia pars Carthaginis, Magalia nomine, de quibus ex Corn. Nepote ita Servius: 'Carthago autem speciem habet duplicis oppidi, quasi aliud alterum amplecteretur, ejus interior pars Byrsa dicebatur, exterior Magalia. Magalia autem dicta, quasi magaria, quod magar Punici novam villam dicunt.' Unde et in Plauti Pœnulo legendum: 'Cum nutrice una periere a Magaribus.' Et ita Appianus quoque appellat. *בנור* sive *Magar* habitationem denotat. Hæc de Carthaginis partibus; ambitus idem fuit, qui Babylonis, id est, stadiorum cccx. latitudo solum xxv. saltem in australi parte, duobus hinc inde Euripis eam in arcum comprimentibus, Murorum altitudinem qua-

draginta cubitis, latitudinem viginti duobus definit Diodorus l. xxxii. nec multo aliter Eutropius l. iv. Apud Suidam Carthago legitur fuisse Urbs maxima totius terrarum et potentissima. Initio belli Punici Carthago civium habuit septingenta millia, et in Africa trecentas urbes sub sua ditione. Plura vide ex Strabone et Appiano. *Bochart*.

Igitur ad Catabathmon, qui locus Ægyptum ab Africa dividit, secundo mari prima Cyrene est] Hunc locum mendosum esse, ea quæ supra posui, satis ostendunt: nam ab Ægypto pergentibus post Catabathmon prima Cyrene est: legendum ergo hand dubie: *Igitur a Catabathmo. Secundo autem mari.* Ciaccon.

Secundo mari] Existimarem etiam Sallustium scripsisse, *secundum mare*: non, *secundo mari*, nisi hanc eandem dicendi formam invenissem apud Orosium l. 2. 'Inde,' inquit, 'secundo mari, usque ad aras Philenorum extenditur:' nec possumus interpretari, *secundo mari*, id est, cum fluxu maris: ut cum dicimus, secundo flumine. *Castil*.

Secundo mari prima Cyrene est, Colonia Theraeon] Hic vero Commentatores nostri egregie cœcutiunt. 'Colonia, There,' inquit Soldus, 'nomina civitatum sunt.' Badius vero, 'Cyrene, Colonia, Thereon urbes,' inquit, 'illæ sic dictæ.' Hand dubie Badius juvenis scripsit. Nam dum ego illum novi, alius erat. Soldum non novi, qui meam præcessit ætatem. Herodotus libro quarto ostendit *Cyrenem* Coloniam esse *Theraeon*, id est, populi *Therae* insulæ. *Theraeon* vero genitivus Græcus, ut paulo post *Philanon*, poterat alienus videri ab historico Latino, qui *Theraeorum* et *Philanorum* magis amaret: ceterum α diphthongo penultima scribenda, ut ut alia ceciderint. *Glareanus*.

Deinde aræ Philenon] Deinde, inquit, quasi post Syrteis ac Leptim

occasum versus sint Philenorum aræ: quod nullo pacto verum est. Ipse sane ab ortu incipit, ac post Cata-bathmon occasum versus. Cyrenen nominat: deinde Syrtim magnam, ad cuius intimum sinum, si Ptolemæo credimus, Philenorum sunt aræ, non post duas Syrteis ac Leptim. *Idem.*

Ad Mauritaniæ Numidæ tenent] Vides Tingitanam solam Sallustio Mauritaniam dictam, Cæsariensem vero sub Jugurtha fuisse, Syphacis quondam regnum: quippe Mulucham flumen ejus facit fineis, quem Straboni ac Ptolemæo Molochath dictum existimo. Addit Strabo Molochath Mauritanie ac Masæsyliorum fuisse terminum, cum Ptolemæus Malva (forsan legendum Malchan) collocet terminum, aliquanto magis ad orientem, quam Molochath. *Idem.*

Proxime Hispanium Mauri sunt] Fulvii liber, *Hispanias*. Fronto *Proximi Hispanie Mauri sunt*. Manut.

Super Numidiam Gætulos accepimus] Ad fluminum lapsum retulit, et montana illa quæ Africæ secundum Cancri Tropicum imminet. *Glarean.*

Post eos Æthiopes esse] In manuscriptis legimus *Æthiops*: et sic rectius, ut sit accusativus Græcus *Αἰθιορας*. *Rivius.*

Æthiops esse] Hujus nominis regiones duas habet Ptolemæus in Africa; unam, quam sub Ægypto cognominat: alteram, quam interiorem. Hæc hodie forte Zanzibar, illa autem nunc Abyssinis habitatur, vocaturque Abexim a Garcia ab Horto; Habas a Benjamino. Plinius scribit universam Æthiopiam olim Ætheriam et Atlantiam appellatam fuisse. Hi Æthiopes tam a se ipsis, quam ab Asiaticis omnibus Chusæi ab auctore suo, teste Josepho, appellantur. Vetus autem historia habet Æthiopes cum occidentales tum orientales, sicut et Homerus dicit, et eos nominat Heliodorus l. ix. Hos in Asia, illos in Africa. Unde et gravis auctor

Pausanias II. Eliac. apud Seres populos eos statuit: sed hæc nostra Æthiopia in Africa est. *Ortel.*

Deinde loca exusta solis ardoribus] Manuscripta, *dein*; atque ita rectius. *Rivius.*

Dein loca exusta solis ardoribus] Perinde loquitur, atque Æthiops citra Torridam Zonam esse crediderit: cum Ptolemæus, alique Geographi intra Tropicos sub æquatore, ac nostra demum ætas ibi esse certo deprehenderit. *Glareanus.*

Usque ad flumen Mulucham] Fabricianum, *ad flumen usque Mulucham*. *Rivius.*

Mulucham] Est nomen urbis, et fluvii. Florus III. 1. 'et saxeo inditam monti Mulucham urbem per Ligurum aditu arduo penetravit.' *Ortel.*

Ignarus populi Roman.] Sic infra: 'et eo tempore ignarum nominis Romani.' *Ciaccon.*

Satis dictum est] Td est manuscripta non habent, ac rectius abest. Sed et statim ante, 'De Africa et de ejus incolis:' in manuscriptis non repetitur illa præpositio *De*, nec in Ascensiano, aut Beroaldino. *Rivius.*

CAP. 20 *Postquam diviso regno legati Africæ discessere]* Sic et manuscripta: perperam in quibusdam est, *ab Africa*: nam et inferius: 'ubi eos Africa discessisse ratus est,' inquit. *Idem.*

Certum esse ratus quod ex amicis apud Numantiam acceperat] Sic et manuscripta: in aliis, *ad Numantiam*; quo modo perfrequenter Cicero loqui consuevit. Sic Virgilius 'ad Trojam' dixit; pro *apud Trojam*; et Livius, 'dum hæc ad Vejos agebantur' pro *apud Vejos*. Hoc, ni fallor, e glossa nimirum irrepsit: nam annotarat forte aliquis, *ad pro apud* esse positum. Td esse ibidem, non est in manuscriptis, ac citra detrimentum sensus abesse poterit. *Idem.*

In regnum Adherbalis animum intendit] Infra: 'Ad bellum quod gesturus erat animum intendit.' *Ciaccon.*

Multos mortales cum pecore] Legendum, *mortaleis*. Rivius.

In regnum suum se convertit] Tò se non reperitur in Beroaldino, neque in ullo manuscripto: quasi absolute ponatur hoc verbum. Sic alibi: 'clam cum paucis ad pedites convertit,' inquit, et Corn. Tacitus III. 'Postquam cædibus sævitum, et magnitudo famæ exitio erat, ceteri ad sapientiora convertere:' hic quoque sine casu ponitur. *Idem*.

Existimans Adherbalem dolore permotum, injurias suas manu vindicaturum] Manuscripta, *dolore permotum Adherbalem*: quæ collocatio verborum melior. *Idem*.

Injurias suas manu vindicaturum] Sic infra: 'vindicandum in eos, qui hosti prodidere rempublicam: non manu neque vi.' Et: 'qui dicerent manu vindicandum.' Ciaccon.

Injurias suas manu vindicaturum] Vide ancipitem reciprocationem in verbo, *suas*, Jugurthamne referat, qui intulerat, an Adherbalem, cui illatæ erant. *Ipsius*, quod medium verbum inter *suas* ac *ejus* Grammatici ponunt, sustulisset hanc dubitationem. *Glareanus*.

Secus cesserat] Infra: 'quod ubi secus procedit.' Ciaccon.

CAP. 21 *Prope Cirtam oppidum*] Strabonis codex libro ultimo Geographiæ habet, Adherbalem et obsessum, et occisum ad Uticam: ubi plane mendum puto. Utica enim hoc tempore in provincia erat Romanorum, qua legati paulo post Jugurtham literis evocant. Nemo igitur hunc locum ex Strabonis libro, sed contra illum ex hoc, qui bene habet, emendare conetur. *Glareanus*.

Quia diei extremum erat] Infra: 'et diei vesper erat:' item: 'et jam die vesper erat.' Ceterum Tacitus, qui multa hujusmodi a Sallustio accepit Hist. III. 'extremo jam die,' inquit, 'sua quisque in tentoria dilabitur.' Ciaccon.

Et quia diei extremum erat, prælium non est inceptum] Tò est, in manuscriptis non est. Rivius.

Plerumque noctis processit] Sic infra: 'plerumque noctis barbari more suo latari.' Et: 'Sed ubi plerumque noctis processit.' Infra: 'multum diei processerat,' dixit. Ciaccon.

Obscuro etiam tum lumine] Citatur a Nonio fragm. ex IV. Histor. 'Cum interim lumine etiam tum incerto:' in voce, *Galliæ*. *Idem*.

Togatorum] Id est, Italicorum. Sane togati sunt proprie Romani. *Bad*.

Quæ Numidas insequentes a manibus prohibuit] In manuscriptis et impressis quibusdam omissa præpositio est, *manibus prohibuit*. Utrumque mihi placet, et utroque modo Cicero loqui consuevit. Cæsar belli Gallici I. I. 'finibus prohibere' dixit sine addita præpositione. Rivius.

Uno die inter duos reges ceptum atque patratum bellum foret] Sic Tacit. XII. 'Ac ni prælium nox diremisset, cepta patratæque expugnatio eundem intra diem foret:' et III. 'tum demum liberius ortum patratumque bellum Senatui scripsit.' Est autem *patrare bellum*, conficere sive perficere. Quint. VIII. 3. 'Ductare exercitus, et patrare bellum, apud Sallustium dicta sancte atque antique, ridentur a nobis.' Ciaccon. V. C. *uno eodemque die*. Ursin.

Jugurtha oppidum circumscdit] In manuscriptis est, *Igitur Jugurtha*. Nec aliter in impressis quibusdam. Rivius.

Vineis] A similitudine vitis dicta, quæ jugata et in tectum allevata. Sub illa quia considerare fas, et latere sic clausa, hæc quoque militaris nomen sumpsit. Describit etiam Vegetius IV. 15. 'Vineas dixerunt veteres, quas nunc Barbari militarique vocabulo causias vocant.' E lignis levioribus machina colligatur, alta pedibus octo, lata septem, longa sedecim. Hujus tectum duplici muni-

tione, tabulatis cratibusque contexitur. Latera quoque vimine sepiuntur, ne saxorum telorumque impetu penetrarent. Extrinsecus autem, ne immisso concrementur incendio, crudis ac recentibus coriis vel centoniibus operitur. Cum plures factæ fuerint, junguntur in ordinem, sub quibus subsidentes tuti ad subruenda murorum penetrant fundamenta. E lignis igitur levioribus hæc machina colligabatur, nempe quia transferri opus, et a militibus moveri: hinc ad illum motum indicandum, vineas agere, procedere, proferre dicebant: nam eminus paratæ, paulatim admovebantur ad oppidum, sive, ut sub iis arietem admoverent, sive subruerent muros. Cratibus contexebatur eadem machina, atque hæc præcipua ejus materies et tegmen, ideo Græci τὰ βῆλα dicunt: interdum tamen si plura aut graviora in oppido tormenta, nec vim sufferrent hæ craticeæ, faciebant crassiore ligno; hinc Cæsar vocat Porticum, quia species ejus longior. Cæsar: 'pedalibus lignis conjunctis porticus jungebantur, atque hac agger inter manus proferebatur.' *Lips.* Vide et Stewechium.

Vineis] Posterior ætas Cattos appellavit, quin et ipse Vegetius ita appellavit: ita enim emendandus locus iv. 15. 'Vineas dixerunt veteres, quas nunc militari Barbaricoque usu Cattos vocant.' Ita enim habet in ora editio Parisina, non, ut vulgo, *Causias*. Catti autem ejusmodi sive vineæ, sub quibus miles, in morem felis, quem vulgo *cattum* appellamus, in subsessis aut insidiis latuit. *Joh. Isac. Pontan.*

Turres] In aggere erant turres, et statim ab eo structæ, imo et tunc, cum is nondum perfectus: et tutelæ operis ministrorumque causa imponebantur. Vineæ enim primum factæ, ut sub iis commeari miles et aggerere possit: sub eas, (id est, altius quam eæ, ipse agger, et in eo denique

turres. Hæ igitur statim structæ, sed paulo ab urbe longius, et ne tela vitiarent aut impedirent. Apud Græcos, aut certe Siculos primum reperiata. Ideo caute capiendus Athenæus, qui non dicit Diadem primum reperiisse turres ambulatorias simpliciter; sed τοὺς φορητοὺς πύργους, id est, eas quæ circumferri possunt, solutiles (has forte Appianus vocat ἐπιτορμῆνους, plicatiles, quia per partes scilicet tollebantur, ponebantur, reponabantur: nec enim ad illas, quæ pegmatum modo deprimebantur attollebanturque per cochleas, puto respexisse Appianum) nam simpliciter ambulatoriæ aut subrietatæ, sane jam ante inventæ in Sicilia. Hæc igitur inventio non ipsarum turrium (fixæ illæ jam diu innotuerant in oppidis, in castris) sed mobilium, et quæ rotis agerentur. Agebantur rotis ad minimum quatuor, sed et sex aut octo etiam subditas, prout turrium modus esset, legimus. Et oportebat sane humum æquabilem densamque huic rei esse. Actæ igitur rotis, sed latentibus et internis, aut certe interiorius movendis. Hoc ideo, ne telis hostium, qui agerent, exponerentur, et turris tueretur suos motores: a tergo tamen quidam appliciti, qui propellerent, et licuit, quia non illinc metus. Turres autem triplices, majores, minores, mediæ. Minores erant 60 cubitorum in altitudine, basi quadrata unumquodque latus 17 cubitorum: 10 tectorum: supremum tectum quintam partem basis habebat. Majores autem et harum sesquialteras, 15 tectorum faciebant, in altitudine cubitos 90. Iterumque duplas, quæ 20 tectis constarent, altas cubitos 120. latas quaquaversum fere 24. Sed turres in tot tabulatæ non æqualiter surrexerunt, sed instar Phari Ægyptiacæ paulatim, et per ea singula decreverunt: qui modus sane aptior in speciem, in stabilitatem, in motionem. Proceritas autem

ipsarum tanta fuit, ut non solum muros, sed etiam turres lapideas altitudine superarent. Latitudo non ad normam artis adstricta, sed pro temporibus, et voluntate struentium mutata. Tecta vero sive tabulata, quæ et fastigia et vertex dicuntur, plerumque plura in turribus, ut defensores plures imponent, tum ut tormenta; sed non maxima; scalas, pontes, et talia ad invadendum. Frontes harum turrium ferratæ erant, munimen contra ignes. Cum enim præcipuum in eas remedium et repugnatio esset, per jacula ignita, faces, malleolos, murices, repertum, ut rotæ ferro tegerentur, aut certe a triplici latere: sic enim stabiliores ob pondus, et igni incorruptibiles. Alia quoque materia turribus interdum circumdata, scilicet centones, coria, storiæ, et ita porro. *Lipsius.*

Machinis] Testudinibus, balistis, catapultis. De quibus Vit. et Veg. *Cust.*

Velle et censere eos ab armis discedere, de controversiis suis jure potius, quam bello disceptare; ita seque illisque dignum esse] Locus hic in omnibus vulgatis libris, maucus, deminutusque fuit: quem nos additis his verbis: *De controversiis suis jure potius, quam bello disceptare*, supplevimus ex codice Parcensi, quem nobis præstitit Gosuinus Rivius, vir cum religiosus, tum humanus; et sane abesse non possunt: sed negligentia librariorum omissa sunt, qui auctorem nostrum et aliis locis frequentissime male mutilatum reliquerunt, ablatis aliquot verbis. *Popma.*

De controversiis suis jure potius quam bello disceptare, &c.] Sententia isthæc in nulla extat membranarum nostrarum, in nulla editionum antiq. quia tamen asseverat Popma invenisse in calamo exaratis codd. haud ausus sum excludere: præsertim, cum optime quadraret clausulæ proxime sequenti. *Gruter.*

Ita seque illisque dignum esse] Tres libri *dignum fore*, quod probō. Sic infra, ubi vulgatur: 'Itaque delicta occultiora fuere;' Bongarsii codex præfert *occultiora fore*. *Putsch.*

Ita seque illisque dignum esse] Cum extent codd. in quibus, *dignum fore*, nihil certius, quam ejiciendam et hanc et aliam; retento solum, *ita seque illisque dignum*. *Gruter.*

CAP. 22. *Sed is rumor clemens erat*] Hoc est, non firmus aut constans, ut Cic. loquitur. *Ciacon.*

Sed is rumor clemens erat] Perperam in Merseburgensi et aliis plerisque, *his rumor*. Porro *clemens*, pro non nimis ponitur. Cujus et Priscianus meminit. *Rivius.*

Is rumor clemens erat] Male hic Ciaconius. Vult enim auctor, rumorem infra verum fuisse, minusque atrociam quam erant. *Gruter.*

Ab adolescentia sua ita se enisum] Augustanus delet *τὸ sua*, supra: 'Ita ab adolescentia vitam instituisse.' *Putsch.*

Virtute, non malitia P. Scipioni summo viro plac.] Incerta est distinctio, sitne dictum, *virtute et malitia*, ad priora referendum, an ad posteriora. Badius ad posteriora retulit, fortassis quod magis quis malitia placet, quam probetur: at ego puto æque malitia neminem placere, atque neminem probari. Ideoque ambiguum est. *Glarean.*

Ob easdem artes a Micipsa] Legendum, *artibus*. *Rivius.*

Adherbalem dolis vitæ suæ insidiatum, quod ubi comperisset, ejus sceleri obvium esse] *Tò ejus*, non est in omnibus vetustis, et addititium mihi videtur, ut et alia pleraque: sed in manuscriptis quibusdam est tamen. Porro *obviam ire*, hic est resistere: sic Cicero, 'malorum conatibus obviam ire' dixit. *Idem.*

Neque recte, neque pro bono facturum] Apulejus Apolog. 2. 'Si hæc reputans, formæ aut divitiarum gratia,

me ad aliam conditionem reservarem; neque pro amico, neque pro Philosopho facturum.' Ciaccon.

Postremo de omnibus rebus legatos Romam brevi se esse missurum] In manuscriptis hæ duæ voces, *se esse*, desunt. An autem elegantius absint, aliorum esto judicium. Rivius.

CAP. 23 *Neque propter naturam loci*] Manuscriptum, *neque propter loci naturam*: quomodo et ex impressis quædam: Merseburgense vero, *neque per loci naturam*; ut sit sensus, Loci natura obstabat, quo minus expugnare Cirtham posset. *Idem*.

Vallo, atque fossa] Erat duplex oppugnatio urbium apud antiquos, subita et diuturna. Subita oppugnatio est, cum impetu, nec circumvallatione adhibita, incurrunt. Ad hanc rem corona primum usi ad terrenum, aut claudendum, sed etiam ad distinendum. Et hæc corona modo duplex, modo triplex erat, prout res exigebat. Josephus dicit urbem Jotapatam duplici peditum corona cinctam fuisse, et tertiam seriem Equitum exterius positam fuisse. Bonus ordo: notate. Introrsum pedites, quorum invadere; extrorsum equites, quorum inspectare et tueri. Et eminus quidem series ita duplex aut triplex; sed cum appropinquabant, ratio vult magis arctatos, multiplicatosque item fuisse, in gyro scilicet assidue angustiore. Hoc etiam amplius addendum, primos ordines peditum scutorum graviorumque fuisse, qui cominus assultarent, invaderentque: retrorsum leves aut velites, ut funditores, sagittarios, qui eminus pellerent telis, et deturbarent pugnatores. Porro, ubi diuturna erat obsidio, fossam præducebant, vallum conficiebant. Fossa erat exterius vallo præducta. Sic enim ab ipsa re dicebant, 'Præducere fossam,' et 'deprimere fossam,' itemque 'percutere.' Ea fossa lata plurimum 8 pedes, et totidem alta: alii tamen

adaugent. Non raro duplex fossa, ut et duplex vallum legitur, majoris firmitatis aut tutelæ causa. Hanc accincti fodiebant. *Vallum*, est aggestus e terra et sudibus, ad labrum interius fossæ velut murus. Dnæ igitur ejus partes: *Agger* et *Sudes*. *Agger* est ipsa terra, cum cespites circumciduntur e terra, et ex illis velut murus instruitur, altus 3 pedibus supra terram. Cespes fiebat altus semissem, latus pedem, longus pedem semis: nam nec temere aut pro arbitrio hunc excindere licuit, sed omnia ad normam. Si terra solutior, ut ad similitudinem lateris cespes non posset abscindi; tum sane aut fossa præducebatur, cujus intrinsecus agger exerescebat; aut sepius ductis, vel interpositis stipitibus, ramisque arborum, ne terra facile dilabatur, agger erigebatur. Altus ille sæpe 10 pedes, totidemque latus. *Sudes*, qui proprie valli, et inde compositum ex utroque dixeret *Vallum*: nam *Vallum* et *Sudes* idem sunt Servio. Magis prisci dixeret et *Suros*: inde *Surculi*, et *Crebrisurum* Ennio, vallum crebris suris, id est, palis munitum. *Sudium* tamen vox creberrima. *Sudes* erant ex quocunque et obvio ligno, robusto tamen, cum daretur: ex robore eas facit Valerius, ex acere Propertius. In oppidis etiam istæ *sudes*. *Sudium* forma: non fuerunt ex æquabili et simplici ligno, sed habuerunt duas eminentias, et velut cornua, aut tres, aut quatuor, id est, ramos in majori stipite, qui recisi, ut cornua eminebant: tales præsertim in summo erant. Studiose acutæ fuerunt illæ eminentiæ vallorum, ne quis facile possit apprehendendo evellere, lubrico scilicet ligno: et contra transgressum et transcendens. Itaque longiusculos fuisse oportuit hos vallos; cum pars in terram defigeretur, firmamenti causa; et pars emineret; etsi implexos et devinctos inter se etiam fuisse sciam. Valli

modus parte una 2017 pedum, altera plusculo major 2050. *Lipsius.*

Ad virtutem arrigere] In manuscriptis est, *erigere*: sed et prior lectio mihi placet: nam et alibi Sallustius, 'Eos non paullum,' inquit, 'oratione sua Marius arrexerat.' *Rivius.*

Ad virtutem erigere] Revocavi scripturam omnium scriptorum editionumque veterum, quorum nullus agnoscit *Carionis arrigere.* *Gruterus.*

Bellum non posse trahi] In manuscriptis et aliis, *bellum trahi non posse.* *Rivius.*

CAP. 24 Litteræ Adherbalis in senatu recitatæ sunt] *Sunt* non est in manuscriptis neque ceteris vetustioribus. *Idem.*

Sæpe ad vos oratum mitto] *Vaticanus, sæpe vos oratum mitto,* pro vulgato, *ad vos*: deinde; *Micipsæ patris beneficia,* omisso vulgari mei: *an famæ acrius urgeat incertum est,* ubi vulgati *incertus sum*: forte delendum τὸ est. *Putschius.*

Quem tanta libido extinguendi me iarasit] Sic in cunctis; alioqui suspicari possis *Exstinguendi mei* legendum, ut videlicet vocales concurrentes locum errori fecerint: sed nihil immuto. *Rivius.*

Plura de Jugurtha scribere dehortatur me fortuna mea] Τὸ me, licet in Fabriciano sit, non reperi tamen in aliis vetustioribus: ac elegantius abesse poterit, nullo sensus detrimento. *Idem.*

Nisi tamen intelligo] *Nisi* valet *sed*, quomodo idem locutus c. 67. 'Nisi, quod illi in tanto malo turpis vita integra fama potior fuit, improbus, instabilisque videtur.' Et 'Nisi tamen re-p. pariter ac sævissimo imperio bene atque decore gesta.' Sic et ab aliis usurpatur; dixit enim Cicero epist. 1. l. xiii. ad Memmium: 'Nisi tamen multo minus tibi concedi potest:' et ibidem, epist. 73. 'De re nihil possum judicare: nisi illud mihi certe persuadeo, te talem virum

nihil temere fecisse:' et ad Atticum epist. 14. l. v. 'Nisi tamen id erit mihi gratissimum:' et ad eundem epist. 6. l. xi. 'Nisi illud erat infinitum:' et ibidem, epist. 23. 'Nisi illud quidem mutari non video posse:' et ad Hirtium l. ix. apud Nonium: 'Dicis, quid quæso istuc intererat? nescio: nisi tamen id erat mihi jucundum.' Item in oratione pro Sex. Roscio: 'Quid erat, quod Capitonem primum nunciarit, nescio: nisi hoc video, Capitonem in his bonis esse socium.' Et Plautus in Epidico, act. ii. 'Si placebit, utinam Consilium: si non placebit, reperitote rectius. Mihi istic nec seritur nec metitur: nisi ea, quæ vis, volo.' Et in Persa act. ii. 'Dii deæque te omnes perdant, Nisi hodie, si prehendero, defigam in terram colaphis.' Et in Stichus act. i. sc. 2. 'Miror, quid siet: Nisi ut periculum fiat, visam quid velit.' Et Terentius in Andria act. iv. sc. 1. 'Nescio; Nisi mihi deos fuisse iratos scio, qui auscultaverim.' Quo in loco Donatum fœde errasse, mihi videtur, mutilum locum esse existimans; hæc enim dicit: 'Deest Quia; ut sit, Nisi quia.' Et Eunuch. act. iii. sc. 4. 'Nequeo satis mirari, neque conicere; Nisi, quicquid est, procul hinc libet prius, quid sit, sciscitari.' Et act. v. sc. 1. 'Nescio, nisi amasse credo Pamphilam.' Et act. v. sc. 6. 'Non dubium est, quin mihi magnum ex hac re sit malum, Nisi quia necesse fuit hoc facere, id gaudeo.' Et Heaut. act. ii. sc. 2. 'Joco an serio, illæ dicat, nescio: nisi mihi quidem addit animum, quo lubeat magis.' Et act. iv. sc. 1. 'Nisi aliquid video, ne esse amicam hanc gnati reseiscat senex.' Et Adelph. act. i. sc. 2. 'dixit velle uxorem ducere: Sperabam jam deferuisse adolescentiam: Gaudebam: ecce autem de integro: nisi quidquid est Volo scire, atque hominem convenire.' Et act. iv. sc. 2. 'Nequeo satis decer-

nere : Nisi me credo huic esse natum rei ferundis miseriis :’ quo in loco male Donatus. Et act. iv. sc. 5. ‘Nescio, nisi quia tam misere hoc cupio esse verum, eo vereor magis.’ Et Phormione act. iiii. sc. 1. ‘Nescio, nisi Phædria haud cessavit pro te eniti.’ Et act. v. sc. 7. ‘Nescio, nisi me dixisse nemini, id certo scio.’ Et Hecyra act. i. sc. 2. ‘Quid egerint inter se, nondum etiam scio : nisi sane curæ est, quorum eventuum hoc siet.’ Et act. ii. sc. 3. ‘Nec qui hoc mihi eveniat scio : Nisi pol filium multis modis jam exspecto ut redeat domum.’ Gellius quoque x. 12. ‘Item aliud, inquit, quod hercle an ponerem, dubitavi, ita est deridiculæ vanitatis, nisi idcirco plane posui, quod oportuit nos dicere.’ Et Plinius xxxv. 11. ‘Nisi accitus a rege,’ &c. sic enim legendum ex omnibus antiquis libris ; non, ut in pervulgatis, *Sed*. De Græcis autem Aristophanes : Εἰ τοι λέγειν ἔμοιγε φά- νεσθον πάνυ, πλὴν ἐν μόνον δέδοικα. *Manutius*.

Supra quam ego sum] Non me tantum Jugurtha petit, sed quod majus est, totius Numidiæ, et fortasse totius Africæ regnum : nec sperat, se posse et meo regno potiri, et vobis amicum esse ; quare nemini dubium est, quin ipse, sprete amicitia vestra, etiam vobis invitis meum regnum malit. Et hoc est quod dicit hisce verbis : ‘utrum gravius existimet, nemini occultum est :’ id est, omnes sciunt, utrum gravius esse sibi putet Jugurtha, non posse, videlicet, sperare amicitiam vestram, an non posse sperare regnum meum. Nam palam est, eum gravius putare, non habere regnum meum, quam amicitiam vestram. *Cast*.

Utrum gravius existimet] Omnino legendum *utrum gravius æstimet*. Cæsar l. vii. ‘hæc si gravia aut acerba videantur, multo illa gravius æstimari debere :’ et lib. iii. de Bello civili,

‘Leviusque tempestatis quam classis periculum æstimaverunt.’ Sic enim legitur in manuscriptis exemplaribus, non, *existimaverunt*. *Ciaccon*.

Imperatorem Numidis posuistis] In Catil. ‘Lacedæmonii, devictis Atheniensibus, triginta viros imposuere.’ *Idem*.

Nam ego quidem] Servius Fuldano ad i. Æneidos melius sic citat : ‘Nam ego quidem vellem, et hæc quæ scribo, et illa quæ antea in Senatu questus sum, vana ferrent potius, quam miseriam meam verbis fidem.’ Videtur posse legi, *vana fore potius, quam miseriam meam verbis fidem facere*. *Putsch*.

Quam miseria mea fidem verbis faceret] In nonnullis est : *obis faceret*. sed alterum, quod in manuscriptis quoque est, magis probarim : pro, ad credendum mihi vos impelleret : sen, ad habendam fidem verbis meis induceret. *Rivius*.

Ut Jugurthæ scelerum ostentui essem] Id est, ut ostenderem : alias, ut ostentarem. *Infra* : ‘Illa deditionis signa ostentui credere :’ licet paulo diversiore significatu. *Tacit*. xii. ‘Auribus decisis vivere jubet, ostentui clementiæ suæ.’ Et xv. ‘Iturum Tiridatem ostentui gentibus, quanto minus quam captivum.’ Et, ‘Ore ac membris in eum pallorem albertibus, ut ostentui esset multum vitalis spiritus egestum.’ Est ergo, *Ut in me Jugurthæ scelera ostenderentur*. *Ciaccon*.

Tantummodo inimici imperium et cruciatus corporis deprecor] Hæc nimirum vera lectio est : quamvis in Beroaldino sit, *cruciatus corporis ut exadam deprecor*. Fuit, credo, qui non intellexerit elegantem usum verbi *deprecor*, is ea quæ supersunt adjectic de suo : atque hoc deinde forte e spatio irrepsit in contextum. *Rivius*.

CAP. 25 *Et quam primum Adherbali subveniendum*] Τὸ et, in duobus manuscriptis non erat. *Idem*.

Interim de Jugurtha consuleretur] Sic in manuscriptis; nisi quod in Fabriciano τὸ uti, quod Gynicius habet, additum in spatio erat. *Idem.*

Summu ope enisum est, ne tale decretum fieret] In aliis, *summa ope enisum*, omisso verbo substantivo, et sic codices in membrana descripti. *Idem.*

Sed ab iisdem illis fautoribus regis summa ope enisum est] *Enisum est*, dixit passive, tanquam enitor esset passivum, ut supra: *interpretatum ab interpretor.* Glarean.

Legantur tamen in Africam majores natu nobiles, amplius honoribus usi] *Legendum amplius honoribus*; id quod frequens est apud Ciceronem. Operarum incuria hoc mendum irrepsit; quamvis eodem modo codex Basiliensis. *Rivius.*

In quis fuit M. Scaurus] In aliis, *M. Æmilius Scaurus.* In *quis*, pro *inter quos* dixit: est enim Græcismus, quomodo in Lælio Tullius, 'nisi in bonis amicitiam esse non posse,' pro *inter bonos.* *Idem.*

M. Scaurus] Vide et de eo Valerium Maximum non uno in loco, et S. Aurelium Victorem, sive quisquis Scriptor ille de Viris Illustribus, qui Cornelius Nepos eo credi solet, quia Nepotis nobis Epitomen dedit. Hominem fuisse sapientem, et tectum gravitate multa; et naturali quadam auctoritate pollentem, Tullius auctor est in Bruto, ubi et Historiam de Vita sua scripsisse ait ad L. Fufidium, quicum arcta ei amicitia erat. Verba sunt Ciceronis illa: 'hujus et orationes sunt, et tres ad L. Fufidium libri scripti de vita ipsius acta: sane utiles, quos nemo legit: at Cyri vitam, et disciplinam legunt, præclaram illam quidem, sed neque tam rebus nostris aptam, nec tamen Seauri laudibus anteponendam.' Meminit et Valerius l. iv. Plinius, Tacitus, alii. *Voss.*

De quo supra memoravimus] C. 15.

Et tum in Senatu princeps] Manu-

scripta duo: *Senatus princeps.* Quamquam utrumque recte, et utroque modo Cicero loquitur. Sed et in inscriptione quadam Arimini, *PRINCEPS IN SENATV*, legitur: ubi alias fere, *Princeps Senatus.* Livius: 'Princeps,' inquit, 'Senatus tertium lectus P. Scipio Africanus.' Hoc genus honoris, ut in Africani vita testatur Plutarchus, iis tantum deferri consuevit, qui auctoritatem et gloriam maximis in remp. meritis, præstantissimisque rebus gestis essent consecuti. *Rivius.*

Utica] Punicarum in Africa urbium, si Carthaginem demas, nulli cedit Utica. Sexaginta autem stadiis a Carthagine distabat, ut testatur Appianus; nempe versus occasum. Stephanus eam scribit Tyriorum coloniam fuisse. Quod et Justinus affirmat libro xviii. 'Cum et opibus et multitudine Tyrri abundarent, missa in Africam juventute, Uticam condidere.' Itaque de antiquitate gloriabatur non parum; quin et eo nomine Carthagini præferebatur. Silius Italicus lib. iii. 'Proxima Sidoniis Utica est effusa manipulis, Prisca situ, Veterisque ante arces condita Byrsæ.' Aristoteles in libro mirabilium: τῆς δὲ Λιβύης ἐν Ἰτύκῃ καλουμένη, ἥ κεῖται μὲν, ὡς λέγουσιν, ἐν τῷ κόλπῳ τῷ μεταξὺ Ἑρμείας καὶ τῆς Ἰππου ἄκρας, ἐπέκεινα δὲ Καρχηδόνος ὡς σταδίου διακοσίου. ἥ καὶ πρότερον κτισθῆναι λέγεται αὐτῆς τῆς Καρχηδόνος ἔτσι διακοσίοις ὀγδοήκοντα ἐπτὰ, ὡς ἀναγράφεται ἐν ταῖς Φοινικαῖς Ἱστορίαις. Id est: *In Libyæ Uticu, quam vocant, quam in sinu sitam esse ajunt inter Mercuriū et Hippī promontoria, ultra Carthaginem studiis fere ducentis, atque annis cclxxxvii. ante Carthaginem esse conditam, ut in Phœniciis historiis scriptum legitur.* Vellejus Paternulus circa Codri tempora, qui Sauli fuit æqualis, Tyrios paucis annis post Gades Uticam condidisse refert. Urbī igitur tam vetustæ nomen fecit ipsa antiquitas. Utica enim vel Ityca Punico *Ἰτύκα*, Itica, id est,

prisca dicebatur. *Bochart*. Qui nunc locus a Barbaris Mazachares appellatur. *D. Marius Niger*.

Utica[m] adpulsi] Utica igitur in Romana erat provincia, quam accedere postea Jugurtham jusserunt Legati. *Glar*.

Seque ad eum ab senatu missus] In manuscriptis est omisa conjunctio, *se ad eum*, &c. quomodo et in impressis vetustioribus. *Rivius*.

Porro animus cæcus cupidine, ad inceptum scelus rapiebatur] Manuscripta duo, *rapiebat*; ut subaudias *Jugurtham*; sed utrum rectius, aliorum esto judicium: nam ego mihi non liquere fateor. Paulo inferius. *Rivius*.

Casum] Pro occasione dixit. Sic infra: 'Fortunam illis præclari facinoris casum dare.' Et Tacit. l. vi. 'Tunc distractis Orientis viribus, et quonam inclinarent incertis; casus Mithridati datus est occupandi Armeniam vi militum.' *Ciacconius*.

Adherbalis potiretur] V. c. *Adherbale*, et ita legit Servius; licet pro *conveniret*, habeat, *videret*: Nonius tamen, *conveniret*, ut vulgatæ editiones. *Ursinus*.

Ac tametsi senatus verbis minæ graves nunciabantur] Sic in vetustis; ac si quid ego judico, elegantius adjectivum sequitur. Porro *senatus verbis*, pro Nomine senatus dixit. *Rivius*.

Quod ab oppugnatione non desisteret] Sine præpositione dixit lib. Histor. II. 'ut actione desisteret.' Et Terent. Phormione, 'Quid vis tibi dari in manu, herus his desistat litibus.' *Ciacconius*.

Quod ab oppugnatione non desisteret] In manuscripto quodam est præpositio omisa, quomodo Virgil. 'Mene incepto desistere victam.' Sed præpositionem addas, nec ne, parum sane refert. Cæsar, 'oppugnatione destitit,' inquit, Cicero: 'Quasi destiterim pristina caussa.' Sic Cæsar, 'consilio desistere:' 'itinere desistere' dicit. Cicero præpositionem interdum addit, 'ut ab illa mente desisteret.' I-

tem, 'Cur sibi a caussa desistere necesse esset.' *Rivius*.

CAP. 26 *Italici*] Quos supra Jug. c. 21. *togatos* dixerat. Quæras unde illic Italici? Respondeo, ex provincia post divisionem regni per legatos, quasi pro præsidio impositi. *Bad*.

Italici] Italicos vel pro Romanis sumpsit, vel pro iis, qui in Provincia Italici nominis erant. Alioquin inter cives Romanos, Latinos, et Italicos erat differentia. Quippe Latinos Latii incolas, populi Romani fœderatos, jure Latii donatos ex antiquitate liquet: sic Italicos reliquæ ad Rubiconem Italiæ habitatores, populi Rom. Fœderatos, jure Italico præditos commode definiri posse censemus. Italiæ enim domicilium eos secrevit a Gallis et Provincialibus: fœderis communio ab iis, vel civibus Romanis, vel peregrinis et exteris, qui quacunque de causa in Italiæ oppidis versarentur: jus Italicum ab iis Italis, qui tum Italiam tenerent, non jure tamen Italico fruebantur. Italicoꝝ porro numerum expleverunt ad mare Tyrrhenum trans Tiberim Etrusci, quod Latinos ultra Lirim Campani, Lucani, in Siculo Brutii, in Ionio Messapii, et Sallentini, ad Adriaticum Apuli, Frentani, Pidentes, et Senones: Mediterranei; Umbri, Sabini, Marsi, Vestini, Marrucini, Peligni, et Samnites. *Sigon*.

Italici] Hic vel pro quibuscunque Latinis Romanisque sumuntur: vel pro iis, qui ad Imperium Romanum in Provincia Africana pertinerent.

Adherbali suadent, ut sese et oppidum Jugurthæ tradat] Manuscripta, *uti seque et oppidum*. Hic est peculiaris fere loquendi mos Historicorum et Comicorum. Sallustius postea: 'Aqua modo seque et jumenta onerare.' Idem, 'Philæni conditione probata, seque vitamque suam reip. condonare.' Idem in Catilin. 'Æquitate seque et remp. curabant.' *Rivius*.

Si adversaretur] Fabricianum, *advorsaretur*; quod antiquitatem magis

redolet, quam unice observat Crispus. *Idem.*

Jugurtha in primis Adherbalem excruciatum necat] Fabricianum, *Igitur Jugurtha in primis, &c.* Perperam hoc in impressis omissum videtur, cum mire interim ad sententiam faciat: quamvis non sit in Merseburgensi atque aliis. *Idem.*

CAP. 27 *Et res in senatu agitari cœpit*] Manuscripta, *agitari cœpta.* Quamquam idem est utrobique sensus. Cicero in Bruto; 'Qua in urbe primum litteris oratio est cœpta mandari:' pro *cœpit*; et III. de Oratore, 'Post adhiberi cœpta est ad ornatum etiam et dignitatem.' Livius III. ab U. C. 'Sed contemni,' inquit, 'cœpti erant a finitimis populis' pro *cœperant.* *Idem.*

Memmius] Is est, qui postea, cum peteret consulatum, a Saturnino tribuno plebis fuit interemptus, ut Livius I. LXIX. Cicero in Oratione IV. in Catilinam, Orosius V. 17. Florus III. et Appianus Bellorum civilium I. 1. litteris mandarunt. Fuit Memmius mediocris orator, ut ait Cicero in Bruto. *Cast.*

Ut per paucos factiosos, Jugurtha scelus condonaretur] Sic et manuscripti codices, et ceteri vetustiores; atque ita mollius est. Quam duriter enim et aspere concurrunt, *factiosos scelus!* Hoc quamvis leve, non tamen prætereundum esse duxi. *Rivius.*

Prolatandis consultationibus] Fulvii liber, *Protelandis.* quo modo item c. 43. Catilin. idque magis olet antiquitatem. *Manutius.*

Prolatandis consultationibus] Ita legendum, non ut alii volunt: *Prolatandis consultationibus.* Sallustius in Catilinario: 'illos dubitando, et dies prolatando magnas opportunitates corrumpere.' Idem in oratione Philippi, libro Historiarum primo: 'Non prolatandis seditionibus, inquit ipse, nos in solitudine retineas.' Livius I. II. ab U. C. 'prolatandis igitur comitiis cum magistratu dictator abisset,

res ad interregnum rediit.' *Popma.*

Prolatandis consultationibus] Sic quoque Mss. Pall. ideoque minime admittendum aliorum, *protelandis.* Gruteris.

Lege Sempronia] Singulis annis senatus futuris Coss. duas provincias decernebat: eas creati Coss. sortiebantur, aut inter se comparabant. Hoc factum fuit lege a Sempronio Graccho de ea re lata. Cic. in orat. de provinc. Coss. 'decernendæ nobis sunt lege Sempronia duæ provinciæ.' *Ciacc.* Videndus Festus in *Parare.* Ursinus.

Lege Sempronia] Quæ sit illa lex, mihi non constat: nec satis faciunt Commentarii, quorum alter ait: 'Sempronius Gracchus legem tulerat, ut Italia et Numidia provinciæ per Coss. regerentur.' Badius autem: 'Sempronium legem tulisse,' inquit, 'ut si quando bellum timeretur, Coss. futuri in provincias destinarentur:' hæc ille. Atqui magis sollicitum me tenet, quomodo Memmius, designatus tantum Tribunus, populum edocuerit, per nobilium avaritiam Jugurthæ scelus condonari; num concione advocata, an per alias technas? Ac idem illud cum ait, *Coss.que declarati*: quid illud *declarati*, proprie hoc loco significet? nam *designati*, id est, in futurum annum pronuntiati, quod Badius exponit, non placet, cum statim hic Consul in Africam proficiscatur; neque vero ante initum magistratum in provincias ire consueverunt. Et ipse Calpurnius non ita multo post Romam ad magistratus rogandos proficiscitur. Fieri potest, ut non integris annis, sed dimidiatis (quod quidam scriptis prodidere) ante designarentur, quam inirent magistratus. *Gla-reanus.*

Provinciae futuris consulibus Numidia atque Italia decretæ sunt, consulesque declarati sunt P. Scipio Nasica, &c.] Tò sunt neutrobî habent codices manuscripti: et irrepsisse ex glossa videtur. Sed et *consules*, ibi nulla ad-

dita conjunctione, legitur. *Rivius.*

L. Bestia Calpurnius] V. c. non habet nomen *Calpurnius*, quod videri potest adjectum ab aliquo, vel certe scribendum *L. Calpurnius Bestia*. *Ursinus.*

CAP. 28 Quippe cui Romæ omnia venum ire, in animo hæserat] *Livius l. III.* ‘legem fecerunt, ut liberi liberæque venum irent.’ *Tacit. veno* dixit *l. XIV.* ‘et posita veno, irritamenta luxus:’ et *l. XIII.* ‘nisi in his quæ veno exerceant.’ *Ciacc. V. c.* habet, omnia venire. *Ursinus.*

Quippe cui Romæ omnia venum ire in animo hæserat] Manuscripta duo venire habent; sed vulgata lectio melior, *venum ire*. Id enim est, quod et initio dixit, et post repetit, ‘Omnia Romæ venalia esse.’ Itaque permagnam Jugurtha in avaritia nobilitatis, et in pecunia sua spem habebat. *Rivius.*

Cui Romæ omnia venire in animo hæserat] Nescio cur ab hac lectione abhorreat *Rivius*, nixa duobus ejus Mss. extat sane etiam in *Pall. selectioribus*: ideoque ejeci, *venum ire*. *Gruterus.*

Ut omneis mortaleis pecunia aggrediuntur] In quibusdam, *omneis mortaleis uti pecunia aggrediuntur*: ut sit ὀνέπαρον, legitimo dictionum ordine mutato, quomodo *Cicero*, ‘Vix ut intelligantur,’ inquit, pro, ut vix. Sed et *Sallustius* postea, ‘Alii signo dato locum uti desererent.’ Tametsi, ne quid dissimulem, in manuscriptis non est ut, rectiusque subaudiendum videtur: nec est eo in exemplari quod *Ascensius* excudit, castigavit *Alcander*. *Rivius.*

Nisi regnum ipsunque deditum venissent] In aliis, *ni regnum*. *Idem.*

Italia decederent] Duo sunt de Legatis, quæ ad jus gentium referri passim videmus; prius, ut admittantur, deinde ne violentur. De priore locus est *Livii*, ubi *Hanno* Senator Carthaginiensis in *Annibalem* sic in-

vehitur: ‘Legatos ab sociis, et pro sociis venientes, bonus imperator noster, in castra non admisit: jus gentium sustulit.’ Quod tamen non ita crude intelligendum est: non enim omnes admitti præcipit gentium jus: sed vetat sine causa rejici. Causa potest esse, ex eo qui mittit, ex eo qui mittitur, ex eo ob quod mittitur. Sic ex eo qui mittit, *Senatus Romanus* negavit, se Carthaginiensium legationem admittere posse, quorum exercitus esset in Italia. Secundo, ex eo qui mittitur, exemplum est in *Theodoro*, qui ἄθεος vocabatur, quem a *Ptolemæo* ad se missum audire *Lysimachus* noluit. Tertium ubi causa mittendi suspecta aut odiosa est. Ita Jugurthæ legatis edictum intra decem dies Italiæ finibus excederent, ni regnum et regem deditum venissent. Optimo itaque jure etiam rejici possunt, quæ nunc in usu sunt legationes assiduæ, quibus quam non sit opus, docet mos antiquus, cui tales legationes plane ignotæ fuerunt. *Grot. de jur. Bell. et Pac. II. 18.*

Illi infectis rebus ita domum reversi sunt] *Concinnius* duo libri: Ita illi infectis rebus domum reversi sunt. Sic supra *Catilina*: ‘Ita illi janua prohibiti tantum facinus frustra susceperant.’ Sic infra ex scripto legend. ‘Ita Jugurtham spes frustrata, qui copias in quatuor partes distribuerat.’ *Putsch.*

Ita infectis rebus illi domum discedunt] Sic Mss. sic impressi omnes etiam *Aldini*: ut mirer unde invexerit editioni suæ *Carrio*, illi infectis rebus ita domum reversi sunt. At hunc tamen alii deinceps constantissime secuti, luscum ducem cæci: quibus tamen de se si creditur ipsis, omnes excussæ membranæ, omnes editiones: tam quidem superstitiose, ut plus de auctore nostro meriti sint, quam de *Theseo* extracto ab inferis ipsemet *Hercules*. *Gruterus.*

Interim Calpurnius parato exercitu

legit sibi homines nobiles, factiosos] In Fabriciano est, *legat sibi*: quomodo et exemplar habet Merseburgense, a verbo *legare*; quemadmodum Cicero saepe; velut: ‘Dolabella me sibi legavit,’ et ‘Caesar Cassium sibi legavit.’ Item: ‘Ego me a Pompejo legari ita sum passus, ut,’ &c. Item, ‘Istos quos legatos tute tibi legasti:’ et; ‘Ne legaretur A. Gabinius Cn. Pompeio expetenti.’ Facilis autem et proclivis error fuit, unius immutatione litteræ. Quod ad ὀρθογραφίαν attinet, legunt alii *Calphurnius*, addito Spiritu. Sed Volateranus alterum magis probat: quicum origo ipsa nominis facit: nam Plutarchus in vita Numæ ἀπὸ τοῦ κάλπου, qui fuerint e Numæ liberis, τοὺς Καλπυρίους dictos putat. *Rivius*.

Legat sibi, &c.] Id est, legatos sibi assumit. Erant autem Legati, qui singulis legionibus præerant: erantque plerumque prætura functi. *Ciacconius*.

Munita fore] Quid si legas *Impunita fore*. Id certe sensus ipse respuere non videtur, quamvis reclamantibus exemplaribus. Nisi *munita* positum dicas, pro, Velut præsidio quodam confirmata, et quasi intutum collocata. Sed et supra: ‘C.’ (inquit) ‘Bæbium tribunum plebis magna mercede parat, ejus impudentia contra jus et injurias omnes munitus foret:’ pro, Armatus et quasi septus atque vallatus. *Rivius*.

De ejus natura et habitu supra memoravimus] Supra capite 15. Sed ibi nihil de habitu. *Ciacconius*.

Bellicaud ignarus, firmissimus contra pericula] Sic et exemplar manuscriptum: pro, *constans et intrepidus*: licet in nonnullis, *fortissimus contra pericula* reperiatur. *Rivius*.

Rhegium] Urbs in litore Calabriae e regione Messanae, secundum alios in Brutiis sita, quibus ego me conjungere malim: quanquam Siciliae urbs D. Hieronymo in locis Hebraicis. Hanc Strabo conditam a Chal-

cidensibus, et a Dionysio rege solo æquatam, et a Dionysio juniore ejus partem restauratam scribit, et Phœbeiam appellatam. Aschenas olim dictam docet ex Josepho Gabriel Barrius. Idem addit eam ab Antiocho apud Halicarnassæum Posidoniam sive Neptuniam appellatam. Probus Grammaticus in vita Virgili dicit ex Catonis originibus incolas Taurocinos a flumine præterfluente nominatos. Hujus descriptionem lege 12. Variar. apud Cassiodorum. Hodie Rezzo vocatur Leandro teste. *Ortelius*.

Atque inde Siciliam] Omittit aliquando præpositiones Sallustius in provinciarum nominibus, additque urbibus, quod Cic. et alii faciunt: sed maxime omnium Tacit. ut Annal. 1. ‘Et comite uno Fabio Maximo Planasiam ventum:’ et lib. vii. ‘Samum trajecerunt.’ *Ciacconius*.

Porro ex Sicilia in Africam transvectæ sunt] Sallustius addit hic præpositionem, quam in verbis quæ præcedunt, omisit, cum dixit: ‘Per Italiam Rhegium, atque inde Siciliam.’ Sic Tacitus l. 1. ‘Et comite uno Fabio Maximo Planasiam ventum;’ et l. vii. ‘Samum trajecerunt.’ Quod vero sequitur, *pugnando cepit*, id pertinet ad antiquam formulam, de qua alibi diximus. *Ursinus*.

Sicilia] Quæ et Sicania et Trinacria: ant Triquetra, Plinio teste. Trinacrin eam vocat Ovid. Fastor. l. iv. Τρινακίη habet Dionys. Alexandr. et Θρηνακία Suidas, nisi vitiosus sit codex, quo nomine etiam ejusdem insulae urbem habet Diodorus Sic. Insula autem maris Mediterranei est celeberrima. Cyclopus terram eam Homerus nominat: Tricervicem Lycophron, et Tricuspitem Pindarus. Sed hæc potius Epitheta, quam Synonyma sunt. *Ortelius*. Vid. et Cluver. de Sicil.

In Africam transvectæ sunt] Τὸ sunt in Mss. non est. *Rivius*.

In initio paratis commeatibus] Ma-

manuscripta non habent additam præpositionem *in*: quomodo et Cicero frequenter, ut in epistolis, 'Quemadmodum senatus initio censuit:' et iterum, 'Redeo ad illud quod initio scripsi.' Item alibi, 'Iste qui initio proditor fuit, deinde perfuga.' Sic et alias. *Idem*.

Acriter Numidiam ingressus est] In quibusdam aggressus est, pro invasit: sed prior lectio est in manuscriptis. *Idem*.

Multos mortales et urbes aliquot pugnando cepit] Legendum *mortales* nam sic fere Sallustius. Porro peculiare est historicis *mortales* dicere, pro hominibus; neque id adeo est apud oratores frequens: verum historici et verbis et figuris Poëticæ licentiæ sæpenumero utuntur, locutionibusque et dicendi modis non perinde aliis scriptoribus usitatis. Hinc *prosapia* apud illos pro progenie, vox ab ultimis repetita temporibus, ut Fabius inquit. *Tempestus*, pro Tempore. Hinc illudque geminatum, velut 'Meque regnumque meum.' Hinc ἐρέσις illa modi, 'festinare,' 'parare,' alius alium hortari, 'hostibus obviam ire,' pro festinabant, parabant, &c. Hinc ellipsis verbi substantivi sæpe ac aliorum. Hinc frequens Synecdoche, ceteraque hoc genus pleraque, ut *arma*, pro bello. Tacitus, 'Et unum militem, quo tam civilium armorum partem,' pro civilis belli. *Idem*.

CAP. 29 *Ceterum socius et minister omnium consiliorum adsumitur Scaurus*] In manuscriptis est, *socius et administrator*: quomodo Cicero, 'Timarchides omnium rerum transactor et administrator:' et alibi, 'Administri et satellites Sex. Nævii.' Vocat autem *administerium* Sallustius participem negotii, et adiutorem in re agenda. *Idem*.

De omnibus pactionibus præsens agere] Vocem *pactionibus* otiosam puto. Ciacconius.

Statuit cum eis de omnibus pactioni-

Delph. et Var. Clas.

bus præsens agere] In manuscripto quodam *agitare* legitur: ac solet plerumque frequentativo Sallustius pro perfecto uti. *Rivius*.

Ceterum interea fidei caussa mittitur] Infra: 'Non possum fidei caussa iungines, &c. ostentare.' *Ciacconius*.

Vacca] Oppidum insigne Numidarum: etiam in Lusitania Urbs ejusdem nominis est, quæ forsan hujus Vaccæ fuit Colonia. Cujus meminit alibi Plinius. Etiam Vacca fluvius medio inter Durium et Mundam intervallo in mare influit: quemadmodum et Munda parvas habens navigationes, ut Strabo ait. Vaccæorum quoque populorum præter Plinium etiam Livius meminit, quippe L. Posthumium in Hispania ulteriore bis cum Vaccæis egregie pugnasse, et ad xxxv. millia hominum occidisse tradit. *Resend. de Antiq. Lusit.*

De invidia sui facti] Manuscripta *facti sui*, ut sequatur pronomen, atque id nimirum rectius. *Rivius*.

Deinde postero die] Manuscripta, *dein*. *Idem*.

Per saturam] Lactantius i. 21. 'Pescennius Festus in libris historicarum per saturam refert.' *Ciacconius*.

Quasi per satyram legem, sententiis exquisitis, in deditionem accipitur] Manuscripta, *quasi per saturam sententiis exquisitis*: ut subaudias *legem*. *Saturam* vero pro *satyram*: quomodo ubique Sullam, hic auctor, pro Syllam; nam *y* in *u* Latinis sæpe mutatur: unde in antiquis inscriptionibus, *Po-lucarpus* legitur, et *Poluandrius*: et Ennius, ut testatur Cicero, *Purhum* semper, nusquam *Pyrrhum*; *Phryges*, non *Phryges* dixit; quod ipsum antiqui declarant libri. Sed et Diomedes cum manuscripto facit, l. iii. nam quo loco docet veteribus *satyram* farcinis genus fuisse, variis reb. refertum, unde postea satyra nominata sit lex, quæ uno rogatu multa simul comprehendat, mox ibidem, 'Cujus,' inquit, 'legis Lucilius meminit in i.

Sallust.

2 N

‘Per saturam ædilem factum qui legib. solvat.’ et Sallustius in Jugurtha, Dein quasi per saturam sententiis exquisitis, in deditionem accipitur.’ Videsne, ut hic in citatione Diomedes legem omitat? Sed nec in Merseburgensi additur. Sex. quoque Pompejus eodem modo citat, quomodo in manuscriptis est. ‘Satura,’ inquit, ‘est cibi genus ex variis rebus conditum. Est et lex multis aliis conferta legibus. Itaque in sanctione legum adscribitur. NEVE PER SATURAM ABROGATO AUT DEROGATO.’ Annius Luscus in ea quam dixit adversus Tib. Gracchum: ‘Imperium quod plebes per saturam dederat, id abrogatum est.’ Paulo post idem hoc e Jugurtha Sallustii exemplum affert. ‘Dein postera die, quasi per saturam sententiis exquisitis in deditionem accipitur.’ Quamquam hodie corrupte in exemplaribus hic locus apud Festum legitur. Sic autem *satura* sine addito substantivo dicitur, ut apud Fabium *civica*. ‘Divus Augustus,’ inquit, ‘cum ei Galli torquem aureum c. pondo dedissent, et Dolabella per jocum, tentans tamen joci sui eventum, dixisset, Imperator torque me dona: Malo te, inquit, *civica* donare:’ subauditur autem *corona*. Sic apud Senecam de beneficiis v. Sunt et alia hujuscemodi pleraque, quæ sine substantivo addito ponantur; velut cum dicimus *tertiana*, *quartana*, *cotidiana*; deest enim febris. Sic *Tusulanum*, *Oericulanum*, *Narniense*, subauditur *prædium*. Sed et absolute interdum *suilla*, *bubula*, *ferina* dicimus; ut subaudiatur, *caro*. Sic et *repetundarum damnatus* apud Vellejum; ubi deest substantivum *pecuniarum*. Sed ut ad *saturam* revertar. Quid si nihil ibi subandias, sed simpliciter intelligas, ut verba sonant? *Per saturam exquisitis sententiis*, hoc est, Nullo ordine in sententiis exquirendis servato, nec ut seniores prius sententiam rogarentur, sed ut consuli

ipsi libuisset: quomodo Justinianus in præfatione quadam digestorum, ‘sparsim et quasi per saturam collectum opus’ dicit; ‘utili inutilibus mixto, maxima tamen parte inutilibus deputata,’ ut ipse inquit. Nam variarum rerum mixturam sparsim ac nullo ordine congestarum, *satyram* veteres appellabant. Mecum Alciatus facit. Neque admodum eorum probo opinionem, qui hic *saturam legem* intelligunt, quæ multas ipsas res complectatur, quemadmodum Jugurtha sit in deditionem acceptus, sed multis præscriptis conditionibus, ut xxx. daret elephantos, pecus atque equos multos cum magno argenti pondere: nam sic fere et Erasmus Roterodamus, et Franciscus Philadelphus. Verum prior sententia magis arridet: ut videlicet, per *saturam*, ad participium *exquisitis*, non ad verbum *accipitur*, pertinere judicemus. *Rivius*.

Satyram legem] Dictionem, legem, sustulimus, veterum exemplarium auctoritate adducti. *Manutius*.

Dein postero die, quasi per saturam sententiis exquisitis, &c.] Sic Justinianus in præfatione quadam Digestorum: ‘sparsim et quasi per saturam collectum opus dicit: utili inutilibus mixto, maxima tamen parte inutilibus deputata.’ Et Carisius l. ii. ‘Omnia in se capit, quasi collecta per saturam’ (sic enim lego, non *collectam*,) ‘concessa sibi rerum varia potestate.’ Vide et Diomedem et Festum, a quo miror hunc Sallustii locum iisdem verbis in voce *Satura* recitari, ex L. Lælii oratione, quam pro se dixit; cum procul dubio Sallustii sit. *Idem*.

Per saturam] Lex porro *Satyra* lege Cæcilia et Dedia abrogata fuit, id quod Cicero in Orat. pro domo sua testatur: ‘Decrevit,’ inquit, ‘Senatus M. Drusi legibus, quæ contra legem Cæciliam et Dedium lata essent, populum non tenere:’ et infra: ‘Quæ est quasi alia vis, quæ sententia Cæciliæ legis, et Dediæ, nisi hæc: ne

populo necesse sit in conjunctis rebus compluribus, aut id quod velit suscipere, aut id quod nolit repudiare?' *Popma.*

Non cum parvo argenti pondere] Vox non, abundat in meo libro. *Ciaccon.*

Equi multi, cum parvo argenti pondere, Quæstori traduntur] Sic libuit restituere, suadentibus libris antiquissimis Naz. ac Com. Alii enim adhærent editis, habentque, cum non parvo, &c.: quod cur hic admitti necesse sit, non video. *Gruterus.*

CAP. 30 *Romæ per omnes locos et conventus]* Legendum, per omnes. *Rivius.*

Patres solliciti erant, probarentne] Tò erant non est in scripto. *Putsch.*

Supra diximus] Capite 27.

Memmii] De C. Memmio videndus Cicero in Bruto: et fortasse is est, ad quem pertinent denarii, cum inscriptione, C. MEMMIUS C. F. *Ursinus.*

Ac potissimum ea dicam, quæ in concione] Fortasse verbum dicam abundat. *Ciacce.*

Ac potissimum eam dicam, quam in concione post reditum Bestiæ] Fabricianum, ea dicam, quæ in concione, &c. sic et aliud quoddam calamo descriptum. *Rivius.*

Ac potissimum dicam quam in concione, &c.] Fulvii liber, *Ea dicam quæ in concione:* nec displicet; nam, si legatur, *Eam dicam quam in concione,* non video, qui possit apte verbum, *Disseruit,* quod subsequitur, accommodari; quis enim probet hoc loquendi genus, *Orationem disserere?* liberum tamen cuique iudicium relinquo. *Manut.*

Ac potissimum eam dicam] Concinnus legas? ac potissimum ea, quæ in concione. *Putsch.*

CAP. 31 *Multa me dehortantur a vobis Quirites]* Dictiones a vobis non sunt in meo libro. Ceterum hoc orationis initium scriptum est ex oratione Catonis contra Servium Galbam Orig. 7. 'Multa me dehortata sunt huc pro-

dire: anni, ætas, vox, vires; senectus: verum enim vero cum tantam rempub. agier arbitrarer.' *Ciacce.*

His annis quindecim] Haud dubiè de eo loquitur tempore, quo post Gracchos occisos, nobiles victoria elati in plebem immodice sæviebant. Ceterum a Tiberii Gracchi cæde hic vicissimus tertius decurrit annus, a Caji autem undecimus. Quare quid sibi hoc in loco numerus quindecim annorum velit, non satis intelligo: corruptum esse valde vereor, sed iudicet Lector. *Glarean.*

Annis quindecim] Ego legerem, *his annis viginti:* vel, *his annis viginti quinque;* ut non sit subtilis annorum computatio: in manuscripto tamen Codice, qui est in Bibliotheca Divi Salvatoris, scriptum est, *his annis duodecim:* ut fortasse intelligat auctor id tempus, quod fuit a cæde C. Gracchi et M. Fulvii. *Cast.*

Quamque multi] Fulvii liber, *Quamque inulti:* malo *multi;* etsi nec *inulti,* rejicio. *Manutius.*

Quam fæde, quamque inulti perierint vestri defensores] Ita legendum e manuscriptis, non, ut vulgo, *multi perierint:* hoc est, Nulla de his sumpta pœna, qui insectati eos fuissent. Similitudo scripturæ ansam errori præbuit, nam ex præpositione illa *in,* facile in fit, si parum animum attendas. *Rivius.*

Ne nunc quidem, obnoxiiis inimicis exsurgitis] Sic Manuscripta quædam, non *obnoxii:* quomodo et sensus ipse exposcit: pro, Reis et causam dicturis inimicis. *Idem.*

Obnoxii inimicis] Etsi video scriptum esse in quibusdam libris, *obnoxiiis inimicis;* tamen *obnoxii* magis probo: pro, *subjecti, subditi, vosmet eorum potestati dedentes.* Quod Memmius reprehendit. *Manutius.*

Ne nunc quidem, obnoxiiis inimicis, exsurgitis] Ita diserte etiam Nazar, noster; sed extrita deinde litera ultima in *obnoxiiis;* pessimo facinore

meco quidem animo; nam qui probant obnoxii, id sibi solis probent non mihi. *Gruterus.*

Quibus vos decet terrori esse] Manuscripta, *quibus decet*, omisso pronomine, quod rectius subauditur: nec aliter in impressis quibusdam. *Rivius.*

Quibus vos decet esse terrori] Ita v. c. cum in aliis desit, *vos.* Supra in Bello Catil. dixit: 'His obnoxii, quibus si resp. valeret, formidini essemus.' *Ursinus.*

Quod saepe majores vestri fecere] Manuscripta, *majores nostri*: sed vulgata lectio magis aridet. *Rivius.*

Nihil secessione opus est: necesse est suomet ipsi more præcipites cant] *Voces, necesse est*, hic non necessarias esse puto. *Ciacconius.*

Sed sane fuerit regni reparatio plebi sua jura restituere] Manuscripta, ut Beroaldinum, *regni paratio*; pro eo quod est affectatio. Nam et ante dixit, *quem regnum parare aiebant.* Tò jura non habet ullum manuscriptum, neque ex impressis quædam. *Rivius.*

Quidquid sine sanguine civium ulcisci nequit, jure factum sit] In Mss. duobus est, *nequitur*: quomodo veteres loqui solitos testatur Sex. Pompejus, '*Nequitum,*' inquit, 'et *nequitur*, pro non posse dixerunt.' Plaut. in Saturione, 'Retrahi nequitur, quoquo progressa est semel.' Cato Originum I. 'Quod Termino fanum fuit, id nequitum exaugurari.' Diomedes quoque adnotavit I. veteres et *quitur* et *potestur* interdum dixisse; assertque hujus rei ex Poëtis Accio, Cæcilio, et Ennio exempla, quæ nobis non necesse est subjicere hoc loco. Cum manuscriptis facit Beroaldinum. *Idem.*

Ulcisci nequitur] Sic sunt locuti antiqui. Plautus Satyrione, 'Retrahi nequitur, quoquo progressa est semel.' Vide Festum. *Ciacconius.*

Ærarium expilari] Merseburgense, *expoliari*: sed vulgata lectio melior. Est apud Ciceronem frequens hoc verbum, ut pro Cluent. 'Expilato ar-

mario, pecunia ablata:' et pro L. Manil. 'expilare socios,' diripere provincias.' Sed et alibi, 'Proserpinæ famum expilavit.' *Rivius.*

Reges et populos liberos rectigal pendere] Idem in Catil. 'nam postquam respublica in paucorum potentium jus atque ditionem concessit, semper illis reges, tetrarchæ vectigales esse; populi, nationes stipendia pendere.' *Ciacconius.*

Sed incedunt per ora vestra] Apud Tacit. Hist. IV. 'præter suorum ora,' legitur, et Livium I. XXXVIII. 'præter omnium oculos.' Sed Livius I. XXI. 'vestros liberos traductos per ora hominum.' *Idem.*

Sed incedunt per ora vestra magnifice] V. c. *Magnifici.* *Ursinus.*

Servi ære parati, injusta imperia dominorum non perferunt] Sumtus locus ex Catonis lib. de Falsis pugnis, ubi ita loquitur: 'Servi injurias nimis ægre ferunt: quid illos bono genere natos, magna virtute præditos,' &c. Gellius X. 3. *Ciacconius.*

Servi ære parati, injusta imperia dominorum non perferunt] Sic et manuscripta et impressa fere: et hanc veram esse lectionem arbitror. Ceterum Venetum, Argentoratense, alia pleraque, *Servi ære comparati*, habent, pro *pecunia emti.* Quod ad sensum attinet, haud magno in discrimine ponam, utrum legas. nam et *parare* et *comparare*, pro *emere* interdum ponitur. Inde apud Ciceronem: 'Trans Tiberim hortos aliquos parare:' et, 'Agros sibi uspiam parare.' Item: 'Studiose comparare supellectilem.' Sic et apud Suetonium in C. Julio Cæsare, 'Gemmas, toreumata, signa, tabulas operis antiqui comparare:' pro *emere.* Idem in Caligula, 'Magisteria sacerdotii ditissimus quisque et ambitione et licitatione maxima vicibus comparabant:' et postea ibidem, 'Cum ad saginam ferarum muneris præparatarum, carius pecudes compararentur;' pro *emercuntur.* Co-

Iumella quoque, 'Qui nequam vicinum,' inquit, 'suis nummis parat.' Rivius.

Vos, Quirites, in imperio nati] Tacit. in vita Agricolaë: 'Nata servituti mancipia.' Ciacconius.

In imperio nati] Quidam libri præpositionem omittunt: utrumque sententiam habet satis commodam. Manutius.

Vos Quirites in imperio nati] Merseburgense, imperio nati, omitta præpositione: pro, ad imperandum aliis nati; quomodo sequentia probe quadrant. Rivius.

Vos Quirites in imperio nati] V. c. Vos Quirites imperio nati: et sic locutus est Cicero, cum dixit in oratione de provinciis consularibus: 'Syri natio, nata servituti:' et Tacitus in vita Agricolaë: 'Nata servituti mancipia.' Ursinus.

Immani avaritia nocentissimi et iidem superbissimi] Legendum, iidemque superbissimi, ex manuscriptis. Rivius.

Itaque quam quisque pessime fecit, tam maxime tutus est] Manuscripta, Ita quam quisque, &c.; ut sit ἐπιφώρμα: ubi interdum utimur illa particula, ita, adeo, et similibus. Leve hoc quidem, sed non ideo prætereundum: sicut nec illud, quod statim sequitur. Idem.

Quos omnes cupere eadem] Legendum, quos omnes. Idem.

Quod si tantam vos curam libertatis haberetis, quam illi ad dominationem accensi sunt] Manuscripta, Quod si tam vos curam, et quæ sequuntur: ut invicem respondeant, tam et quam. Rivius.

Quod si tam vos libertatis curam haberetis, quam illi, &c.] Sic omnino Mss. nostri. abeat igitur Carrionis, quod si vos tantam libertatis, &c. etsi non negem posse adhuc deleri pronomen vos. Gruterus.

Bis per secessionem armorum Aventinum montem occupare] L. i. Histor.: 'tunc plebs,' inquit, 'armata mon-

tem sacrum atque Aventinum inedit.' Sed duplicem Livius opinionem tetigit l. ii. 'Quo facto maturata est seditio; Sicinio quodam auctore, injussu consulum, in sacrum montem secessit, trans Anienem amnem, tria ab urbe millia passuum. ea frequentior fama est, quam, cujus Piso auctor est, in Aventinum secessionem factam esse.' Et l. iii. 'Eunt,' inquit, 'agmine ad urbem, et Aventinum insidunt.' Ergo bis Aventinum inedissee ex Pisonis opinione dixit, sacrumque atque Aventinum, ex aliorum. Ciacconius.

Bis per secessionem armati Aventinum montem occupare] Utramque secessionem ponit Livius. Sed primam quidem l. ii. ex opinione Pisonis, qui Sicinio quodam auctore injussu Consulum scripserit plebem secessisse in Aventinum. Alteram vero l. iii. in quo refert plebem rursus in Aventinum secessisse. Idem tamen Livius magis probat opinionem eorum, qui non in Aventinum, ut Piso, sed in sacrum montem secessisse primam plebem dicunt, trans Anienem amnem tria ab urbe millia passuum: deinde iterum in Aventinum montem. Ad quam opinionem respexisse videtur Sallustius lib. i. Histor. cum dixit: 'Tunc plebs armata montem sacrum, et Aventinum insedit,' &c. quibus verbis utramque secessionem indicavit. Ursinus.

Aventinum montem] Aventinus mons ab Anco rege, crescente civium numero, ex parte Urbi additus, non totus habitatus, Tatii Regis Romanorum, et Aventini Albanorum sepulchris celebris: variis appellatus nominibus; a Remo Romuli fratre, Remurii: a Murciae socordiae Deæ sacello, Murcius: a Dianæ templo, colli Dianæ. Martialis l. xii. 'Cum tu forsitan inquietus erras, Clamosa, Juvenalis, in Subura, Aut collem dominæ teris Dianæ.' Propter longitudinem certo describi nequit: sed ta-

men tentabimus. Ad ortum in meridiem declinantem respicit mœnia : ad meridiem, campum Figulinum : ad occasum, flumen : ad septentrionem, montem Palatinum. Ortum versus, sed valde in meridiem flexum, propinqua est porta Capena ; meridiem, porta Ostiensis, Cæstii pyramis, mons Testaceus ; occasum, Navaliam, Salinæ, spelunca Caci ; septentrionem, Dianæ templum, et Naumachiaë initium ; Aventinus, vel ab Aventino rege dictus, qui in eo exstinctus bello et sepultus fuerit, ut IV. Fast. Ovidius ait, vel ab Avente Sabinorum fluvio, ut scribit Varro. V. *Fabric.*

Mijus dedecus est parta amittere, quam omnino non paravisse] Similia illa in Catilina : ‘ Virtus atque sapientia major in illis fuit, qui ex paucis opibus tantum imperium fecere, quam in nobis, qui ea bene parta vix retinemus.’ Et in Jugurtha : ‘ Nobilitatem certe peperisse, quam acceptam corrupisse, melius est.’ Et Thucydides I. II. in concione Periclis : Ἀσχιον ἔχοντας ἀπαρπεθῆναι ἢ κτωμένους ἀνυχῆσαι. *Manutius.*

Dicit aliquis, quid igitur? censes vindicandum in eos, qui hosti prodidere remp. Non manu, neque vi, quod magis vos fecisse, quam illis accidisse, indignum est; verum quæstionibus, et indicio ipsius Jugurthæ] In hunc modum exemplar in pergamenis descriptum. Sed quam male sit hic locus in recentioribus distinctus, facile videbit qui conferre non gravetur. *Rivius.*

Non manu, neque vi] Quidam, non manu neque vi censeo, legunt : sed in meis Mss. et codice Aldino, verbum *Censeo* omissum est : præcedenti enim versu, quid igitur censes, inquit ; idque errori occasionem dedit : et in Catilinario Sallustius : ‘ Placet igitur eos dimitti, et augeri exercitum Catilinæ? minime : sed ita censeo ; publicandas eorum pecunias ; ipsos in vinculis habendos per municipia, quæ maxime opibus valent, neu quis de his

postea ad senatum referat, neve eum populo agat : qui aliter fecerit, senatum existimare eum contra rempub. et salutem omnium facturum.’ Neque enim hoc loco verbum, *Censeo*, bis repetitum est, in antiquis, et impressis quibusdam libris : et ob id, cum multo verior, tum elegantior est hæc lectio. *Popma.*

Qui si deditus est; profecto jussis vestris obediens erit] Sic in quibusdam reperi, velut Merseburgensi, Veneto, atque aliis, sed Gymnicus hoc loco recte *Dediticius* : pro, Si in deditiōnem venit. Utitur hac voce Cicero quoque ad Brutum, quum inquit : ‘ Id S. C. plerique interpretantur etiam ad tuos sive captivos, sive dediticiis pertinere.’ Titus Livius VII. ab U. C. ‘ Quicquid deinde patiemur dediticii vestri passuri.’ et paulo inferius, ‘ Ut dediticiis suis parcerent.’ Sed et Cæsar identidem hac voce in Commentariis usus est. Cum Gymnico facit exemplar Fabricianum. In Badiano, quod castigavit Aleander, *Deditivus* est, sed haud dubie perperam. Nisi quis ita Sallustium pro *Dediticio* dixisse *deditivum* putet, uti Marcellinus alicubi *Subditivos* dixit, pro *subditiciis*, I. XXVI. Sed quid si incuria librariorum hoc commissum forte est? nam fuit proclivis ex alterutro in alterum lapsus. Quanquam et Plautus in *Amphitryone* (si mendo vacant codices) *Subditivum*, pro *subditicio* dixit. *Rivius.*

Sin ea contemnit, scilicet existimabitis qualis illa pax aut deditio sit] Mss. vero *æstimabitis* : id quod sensus magis postulat. *Idem.*

In rempub. damna] V. c. *At in remp. damna* : illud vero *At*, a librariis in *Ad* conversum, ex consuetudine mutandi *t*, in *d*, occasionem dedit aliis scribendi, *Ad rempub. &c.* Ursinus.

Dominationis eorum satietas] Notant Grammatici a Sallustio *Satias*, pro *Satietas*, scriptum esse, ut I. II. Hist. ‘ ex inopia gravi satias facta.’ quod

a Cicerone, Terentio, aliisque usurpatum est, et a Cornel. Tacito ac Livio: quare videndum an hoc etiam loco, *Sutias*, sit legendum. *Ciac.*

Et illa quam hæc tempora magis placent, cum regna, &c.] Badius legisse videtur, et illa tempora magis placent, cum regna, &c. omisiss verbis, quam hæc; et planior multo est sensus absque illis. Comparat enim illa tempora, quando regna, provinciæ, leges, jura, judicia, bella atque paces, postremo divina et humana omnia, penes paucos erant, quod certe factum est post Gracchorum cædem, ad ea tempora quæ olim fuerunt, quando plebs in vera fuit libertate. Nisi quod malim legas: et quam illa, hæc tempora magis placent: ita ut illa referatur ad pristinam libertatem; et hæc ad præsentia, post Gracchorum mortem: nec multum ambigo ab Sallustio ita scriptum, sed ab sciolo quopiam, ut fieri solet, temere mutatum. *Glarean.*

Bella atque paces] Sergius in artem II. Donati: 'Legimus apud Sallustium, paces, et lucas, in numero singulari.' *Ciac.*

Vos autem, hoc est, populus Rom.] Voces, hoc est pop. Rom. mihi suspectæ sunt. *Idem.*

Vos autem invicti ab hostibus] Impressorum, antiquorumque codicum lectio est, *Vos autem, hoc est populus Romanus, invicti ab hostibus.* Ego verba illa: *Hoc est populus Romanus*, delevi. Fieri namque solet, ut in margine, glossematis vice, quædam adjiciantur, quæ deinde ab iis qui libros exscribunt imperitis (ut id genus hominum esse solet) in textum irrepant. *Popma.*

Vos autem, hoc est, populus Romanus invicti ab hostibus, &c.] Injuste hæc mutilant homines; minime attendentes emphasi egregia inferri, hoc est populus Rom. et vero comparent in Naz. ac Com. ut etiam in Pall. ceteris atque edd. primis. *Gruterus.*

Atque ego tametsi virum flagitiosissi-

mum existimo, impune injuriam accepisse] Quid si legas, tametsi viro flagitiosissimum pro sædissimum atque turpissimum. Id e manuscripto prope modum colligo. nec aliter sensus ipse postulat. *Rivius.*

Atque ego tametsi viro flagitiosissimum existimo injuriam impune accepisse] Scripti viros flagitiosissimos: alii variant, *Virum, vero, verum.* Sed legendum, uti reposuimus, *viro flagitiosissimum.* Miror tamen cur illud Rivius ejecerit, cum alias nullus sensus commodo elici queat. Atque illud quidem cum emphasi hic poni capiendum est; ut supra: 'Verba viris virtutem non addere.' Et: 'At ego vobis si viri esse vultis.' Et: 'Memineris te virum esse.' Valerius Flaccus: 'Sed turpe viro timuisse futura.' Conjecturam hanc non modo probare, sed et confirmare Janum Dousam notis ad fragmenta, postea comperi. Deinde in nostro scripto legitur: 'Nisi demum faciundi licentia erigitur,' et 'vobis alterna sollicitudo remanebit.' *Putschius.*

Virum flagitiosissimum existimo impune injuriam accepisse] Suspectus locus. quod si *Virum* deleas, quomodo in Gryphianis libris impressum est, hæc erit sententia: *Tametsi flagitiosissimum rem existimo, ut aliquis injuriam acceperit impune;* id est, impunito eo, qui injuriam ipsam intulerit: tamen, &c. Alii, *Viro*, reponunt; quod improbo; impressam lectionem comprobat Fulvii liber. *Manutius.*

Virum flagitiosissimum] Quid si de Jugurtha loquatur? ut ita intelligatur: etsi Jugurtham virum flagitiosissimum impune injuriam nostram in suum commodum accepisse arbitror, quippe cum quocunque modo sibi consultum voluerit in belli necessitate. *Thys.*

Tamen vos sceleratissimis hominibus ignoscere] Legendum, hominibus sceleratissimis: id et sonantius et lenius, et præterea Sallustianum magis est,

nec aliter codices in membrana descripti. *Rivius.*

Nam et illis quantum importunitatis habent] M. I. *quantum importunitati habent.* Sed locus est obscurus. *Ciac.*

Nam et illos, quantum importunitatis habent, parum est impune male fecisse] In manuscriptis aliisque vetustioribus est, *illis*, casu dativo. *Rivius.*

Nam et illis, quantum importunitatis habent] Com. noster *oportunitatis:* editio autem prima, *importunitatis:* sed nihil mutandum censeo: etsi non satisfaciatur lectio vulgata; nisi etiam, *quantum importunitatis habent,* notat idem atque *præ ea qua sunt importunitate;* non adsequor quid velint. *Gruterus.*

Nisi deinde faciendi licentia eripitur] Manuscripta fere, ut et Beroaldinum, *cripitur;* indicandi modo: quam veriore esse lectionem puto. *Rivius.*

Æterna sollicitudo] Alii libri, *alterna.* *Ciacconius.*

Et vobis aterna sollicitudo remanebit, cum intelligetis aut serviendum esse, aut per manus libertatem retinendam] In nonnullis est, sed impressis, *alterna sollicitudo:* pro, *quæ vicissim jam de hoc, jam de illo angat et cruciet.* Sed hic nihil pronuntio: tantum diversam lectionem indico, suum cuique iudicium relinquens. *Rivius.*

Nam fidei quidem et concordie quæ spes est] In manuscriptis est, *aut concordie,* conjunctione disjunctiva; quomodo et in impressis vetustioribus. *Idem.*

Facere illi injurias, vos prohibere] Sic et manuscriptum exemplar: perperam in nonnullis est, *injuriarum.* Sic alieni Cicero: 'facere injurias omnibus:' et, 'Gravissimas injurias voluntaria oblivione contriveram.' *Idem.*

Hosti acerrimo prodita Senatus auctoritas] Tacit. Annal. I. 'An cives vos appellem, quibus tam projecta Senatus auctoritas.' Sed Livius utraque junxit: 'Projectas,' inquit, 'ac pro-

ditas ad inconsultam atque improvidam pugnam legiones.' *Ciacconius.* *Projecta* igitur dixit, pro eo quod *Salustius* dicit *prodita.* *Ursinus.*

Proditum imperium vestrum est] Tò est, non reperi in manuscriptis, ac majore cum gratia abesse poterit. *Rivius.*

Neque ego vos, Quirites, hortor, ut jam malitis cives vestros perperam quam recte fecisse] Ego hunc sensum hercule non probe intelligo, neque ullus Commentatorum explicat, nisi intelligamus fuisse lætam plebem, si qui ex magnatibus peccarint, ut ipsi occasio esset pœnæ ex inimicis sumendæ. Ultimam porro orationis hujus periodum quam frigide tractant! Badius ad proximæ præcedentem confert sententiam de memoria vel præstiti beneficii, vel perpetrati sceleris. Ego autem puto hoc eum dicere velle: *Si puniantur scelerati,* quod tota oratione, ut fieret, egit, *non toties egebitis auxilio tribuniti,* quippe non tot injuriæ erunt. *Glareanus.*

Neque ego vos, Quirites, hortor, ut malitis cives vestros perperam, quam recte fecisse] Hoc loco particulam *jam* sustuli ex consensu omnium Mss. codd. quæ in vulgatis libris post verbum *Malitis* erat. Sensus autem horum verborum et *Glareanus*, et multos post illum torsit, diu me quoque suspensum tenuit; tandem puto ita accipiendum esse. C. *Memmius* cum superbiam et avaritiam nobilium accusaret, quod ante oculos civium magnifice incederent, triumphos ostentarent, senatus auctoritatem proderent, domi, militiæque rempubl. venalem haberent; videbantur cives injuriam reipub. et sibi illatam effrenato et præcipiti furore vindicaturi. Eos his verbis, atrocitatem rei leniens, hortatur *Memmius*, ne id facerent, neve putarent omnia perperam, et sine causa ab iis facta esse, sed viderent ne semper ignoscendo malis, bonos perditum irent. Atque hæc interpre-

tatio nostra ipsius Memmii verbis confirmatur : nam paullo ante : ‘ neque ego vos,’ inquit, ‘ hortor, quod sæpe majores vestri fecere, uti contra injurias armati eatis.’ *Popma.*

CAP. 32 *L. Cassius*] Hic fuit vir summæ severitatis ; nam multa ejus extant severitatis exempla. Hic etiam Tribunus plebis plures leges tulit, ad minuendam nobilitatis potentiam. Hujus extant leges de suffragiis ferendis non voce, sed per tabellam. *Soldus.*

L. Cassius] Hic est L. Cassius, qui non multo post consul a Tigurinis in Gallia cæsus est ; quod scribunt Livius l. LXV. Cæsar de Bello Gallico l. I. et Orosius v. 15. *Cast.*

Secuti morem imperatoris sui] ‘ Quales,’ inquit Cicero, in epistola, perjurcunde, ‘ in Rep. Principes essent, tales reliquos solere esse cives : ut apud Platonem nostrum scriptum est divinitus.’ Platonis verba sunt libro tertio de Legibus : Μηδὲς ὑμᾶς πειθέτω, ὦ φίλοι, ἀλλῇ θάπτων, καὶ ῥᾶον, μεταβάλλειν ἂν ποτε πόλιν, καὶ τοὺς νόμους, ἢ τῇ τῶν δυναστευόντων ἡγεμονίᾳ. Eadem prope Xenophon l. VIII. de Cyri Pædia : ‘Οποῖοι τινες ἂν προστάται ᾧσι, τοιοῦτοι καὶ οἱ ὑπ’ αὐτοὺς ἐπὶ τὸ πολὺ γίγνονται. Et Isocrates ἐν τῷ πρὸς Νικοκλέα, περὶ τοῦ βασιλεύειν· τὴ τῆς πόλεως ὕλης ἥθος ὁμοιοῦται τοῖς ἄρχουσι. Et idem in ea quæ inscribitur Nicocles : φιλεῖ τὸ πλῆθος ἐν τούτοις τοῖς ἐπιτηδεύμασι τὸν βίον διάγειν ἐν οἷς ἂν τοὺς ἄρχοντας τοὺς ἑαυτὸν ὀρώσι διατρέβοντας. *Manut.*

Fuere qui auro corrupti, elephant Jugurthæ traderent] Manuscriptum, *elephantos*. Nota est varietas inflexionis in hoc nomine. ut quod modo per tertiam, modo per secundam declinetur. Cic. in Catone majore : ‘ Nec adolescens vires tauri aut elephantis desiderabam.’ Idem alibi : ‘ Elephanto belluarum nulla prudentior.’ *Rivius.*

Tanta vis avaritiæ in animos eorum invaserat] Tacitus, ‘ in hostes inva-

dere,’ sæpe dixit ; sed cum eadem sententia totidem verbis scripta sit in Catil. ‘ Tanta vis morbi, atque uti tabes, plerosque civium animos invaserat.’ dictionem in abundare existimo, ut in quibusdam libris impressis reperi. Sed utroque modo Cicero loquitur. *Ciaccon.*

Tanta vis avaritiæ in animos eorum, veluti tabes invaserat] Sic et codex in pergamenis descriptus : in vetustis nonnullis omisa præpositione legitur, *animos eorum invaserat* : quomodo et in Catilina, ‘ Tanta vis morbi, atque uti tabes, plerosque civium animos invaserat.’ Sed utrumque recte ac Latine dicitur, et utroque modo Cicero loquitur. Nam in Offic. ‘ Panætius,’ inquit, ‘ negat ullam pestem majorem in vitam hominum invasisse.’ Idem in epistolis : ‘ Mirus furor invasit improbos.’ *Rivius.*

Cassius prætor] Antea in vulgatis libris, *Cassius populi R.* quod mendosum duxi. Itaque reposui, *Prætor*, pro *populi R.* non differentibus antiquis notis, quorum ignoratio errorem peperit. Nam prætor scribebatur sic PR. Populi R. sic P. R. Præterea historiam sum secutus : nam Cassius præturam gerebat ; quod ante paucos versus ostendit Sallustius. Cum hæc scripsissem, eundem Fulvii librum inspexi, qui conjecturam meam confirmat : nam in ea diserte ita scriptum est : ‘ Cassius Pr.’ *Manutius.*

Perculsa omni nobilitate] Sic infra : ‘ Nobilitas, noxia, atque ideo perculsa ;’ et : ‘ Ita perculsa nobilitate.’ *Ciaccon.*

Quoniam se populo Romano dedidisset] Sic antea in omnibus vulgatis libris legebatur. Ego *dedisset* reposui ex conjectura. *Manutius.*

Quo se populo Romano dedidisset] *Soldus* exponit, ut se populo Romano daret, ac ab eo veniam peteret, quasi Jugurtha non antea jam se dedidisset. Quare rectius Badius *quoniam*, pro quo legisse videtur, hoc sensu : quo-

niam se populo Romano dedisset: potest et quando legi pro quo. Glareanus.

Privatim præterea suam fidem interponit] Cic. pro Sext. Roscio: 'Si hanc ei rem privatim Sextus Roscius mandavisset, et cum Chrysogono transigeret atque decideret, inque eam rem fidem suam interponeret.' Et Cæsar l. v. de Bell. Gall. 'inque eam rem se suam fidem interponere.' Ciaccon.

CAP. 33 *Contra decus regium*] Sic infra: 'alio atque alio loco sæpe contra decus regium noctu requiescere.' Tac. Hist. i. 'donec Otho contra decus imperii thoro insistens.' Idem.

Contra vis et injurias omnis munus foret] In editione Coleri, pessimo exemplo mutatum, *ius et injurias*. Credo usum vocis hujus non assequebatur, quem exponit Priscianus l. vi. Lucretius l. ii. 'Sed quam multarum rerum vis possidet in se Atque potestates.' M. Messala Augur apud Macrobius, 'Quæ vis cœli maxima, duas vis dispares colligabat.' Putschius.

At Cajus Memmius advocata concione, &c.] Ita meliores Mss. non Ac. quod est in vulg. Gruter.

Quamquam regi infesta plebs erat] In vetustis plerisque, *plebes*; idque cum antiquius est, tum Sallustianum magis. Rivius.

Pars nisi socios sceleris sui aperiret] In vetustis, *ni socios sceleris aperiret*, pro, *Ni conscios et participes sceleris indicaret*. Idem.

Dignitatem quam iræ magis consulens] Magis attendens dignitatem populi Romani, quam iram: quia non decebat populum Rom. facere id, quod ira suadebat. Nam si de Jugurtha supplicium sumpsisset, contra dignitatem suam fecisset: quia fidem datam Jugurthæ violasset. Sold.

Postremo confirmare fidem publ. per sese inviolatam fore] Vide num necesse sit geminare verbum *sese*. Si Memmii refert, ut Soldus exposuit, non

videtur geminandum: sin *rempubl.* ut Badius effert, fortassis videbitur, quod omnes codices ita habent. Glareanus.

CAP. 34 *Sed se suasque spes corrupturum*] M. l. *opes corrupturum*. Ciaccon.

Multitudo quæ in concione aderat] Voces, in concione, additas esse auguror. Idem.

Terrebat cum clamore, vultu, sæpe impetu] Badius cum putat exponendum Jugurtham, non Bæbium: quia alioqui diceret, *Terrebat Bæbium, vicit tamen impudentia ejus*. Sed errat, deceptus malo exemplari, quod Bæbii habebat ante *impudentia*. Nam quomodo rex loqueretur dediticius, cum Tribunus, populi Rom. magistratus prohibebat? Aut quare rex Tribunal corruperat, si is nihil pro eo facere voluisset? Denique quorsum attinebat Bæbium imperare, si regi licebat contra Bæbii jussum loqui? Clamabant igitur in Bæbium, non in regem. At ille, qua fuit impudentia, nauci fecit, tanta vis pecuniæ erat. Glarean.

Quæ ira fieri amat] Sic infra: 'Scilicet ea quæ secundæ res amant, lascivia atque superbia incesserè,' alias autem Sallustius, *amat*, dixit, pro *solet*, Græcorum imitatione, qui φιλεῖ Amat et Solet dicunt. Notavit hoc Quintilianus ix. 3. 'Ex Græco,' inquit, 'translata Sallustii plurima: quale est, 'vulgus amat fieri.' Sic Tacit. Annal. iv. 'ut fere amat posterior adulation.' Apul. Florid. l. iii. 'Quod genus in Comædia fieri amat.' Ciaccon.

Ex concione discessit] Fabricianum, *discedit*, tempore præsentis. Riv.

Ex concione discedit] Com. *discessit*, ut et aliquot Pal. nec non avorum ævo editi: stat tamen pro priore Naz. ac Pal. sec. 'Mi mei foret arbitrii, voces tres postremas abjicerem, ceu irreptitias. Gruter.

CAP. 35 *Erat ea tempestate Romæ quidam nomine Massiva*] Manuscripta,

Numida quidam, &c. nec secus in impressis vetustioribus. Riv.

Erat ea tempestate Romæ Numida quidam] *Numida*, verbum omittit Aldinus codex: quod alii omnes habent; nec ego omittendum puto. *Glarean.*

Huic Spurius Albinus, is qui proximo anno, &c.] Sic codex in pergamenis descriptus: in recentioribus pronomen is deest. *Riv.*

Sp. Albinus] Spurius Posthumus Albinus, (Orosius) hic rogatione Mamilia sublatus est. *Cast.*

Cum Q. Minucio Rufo consulatum gerebat] Videndum an hic sit, qui in argenteis denariis Q. MINVT. RVF. dicitur. *Ursin.*

Q. Minucio] Marcum Minucium appellat Livius l. lxxv. *Cast.*

Jugurtham ob scelera invidia cum metu urgeat] Naz. ac Pal. sec. *Jugurthamque*; nec est quod refugiamus tales nexus. *Gruter.*

Ipsi provincia Numidia, Minucio Macedonia evenerat] Sic et manuscripta. In quibusdam est, *obvenerat*; quomodo Cicero: 'Simul atque ei sorte provincia obvenit.' Idem: 'Verri sorte provincia obvenit.' Utitur et verbo *obtingere* nonnunquam in hunc modum: velut ad Atticum, 'Asiam Quincto suavissimo fratri obtigisse audisti.' Idem in Vat. 'Cum tibi aquaria provincia sorte obtigisset.' Exemplar Badianum, *evenerat*. Superius tamen Sallustius, 'Scipioni Italia obvenit,' inquit. Livius quidem verbo: 'Evenire' plerumque utitur, velut III. ab U. C. 'Cui ea provincia evenerat.' et IV. 'Cui ea provincia sorte evenit.' neque unquam fere aliter Livius. In VII. tamen semel quam sciam 'Ea,' inquit, 'provincia Cn. Manlio obvenit:' pro quo *obtigat* alibi dixit. *Riv.*

Macedonia] Europæ celebris regio: hanc a Septentrione, a Dalmatia Mœsiaque montana sejungunt: ab occasu mari Adriatico sive Ionio; ab ortu

Ægeo abluitur. Meridianam oram Epiroticæ gentes et ipsa Græcia excipit. *Passim.* Emathia ante dicta fuit, Plinio et Trogo testibus. Pæoniam primo vocatam scribit Livius l. xl. deinde Æmoniam. Item Ecdonia et Pieria Solino. Etiam Bæotiam quondam dictam Trogi auctor est. Ejus partem Μακεδονίαν Hesychius et Stephanus appellant, et inde totam regionem nomen accepisse refert Eustathius in Dionysium. Posterioribus sæculis hujus pars *Salutaris* dicta fuit, ut constat ex libro Notitiarum; quæ partim Macedoniae, partim Daciae adscribitur. Item *Prævalis* seu *Prævalitana* apud S. Rufum. Est etiam Macedonia maritima apud Dionem: quam dicit a Pæonibus habitari circa Rhodopen montem. Hæc Macedoniae regio prima vocatur apud Liv. l. xlv. Is enim Macedoniam in quatuor regiones dividit. Macedones atque Illyrios liberos esse voluisse Romanos idem scribit. Posterioribus temporibus Macedoniae tantum primæ et secundæ mentio, et frequens memoria in Conciliis. *Ortel.*

Macedonia] Per Macedoniam כְּתִים sive Chittim in sacra Scriptura intelligi, nequaquam dubito, etsi variæ hæc de re sint doctorum sententiæ. Auctor primi libri Machabæorum, haudquaquam contemnendus scriptor, putavit haud dubie Cithim esse Macedones. Quippe statim initio libri narrat Alexandrum Macedonem egressum esse ex terra Chetim, ἐκ τῆς γῆς Κεθίμ; et c. VIII. vs. 5. Perseum illum Macedonem, de quo Romani triumpharunt, Κιτιέων Βασιλέα, regem Citicorum, appellat: cui sententiæ non parum roboris videtur accedere, quod Esaias c. 26. vs. 1. Tyriis excidium interminatus, addit, erupturnum hoc malum ex terra Chittim, quod referunt ad Macedones, qui Alexandro duce Tyrum oppugnarunt et devastarunt: quin et nomen Macedoniae eo alludit; antiqui enim Ma-

cettiam vel Macetiam teste Hesychio dixerunt. Vide tamen *Bochartum* in suo *Phaleg*. III. 5.

*Alium mala fama et timor animi impedi-
bat*] Ex scripto reposuimus, *timor animi impedi-
bat*; quod vere *Salustianum*. Supra: 'timor animi au-
ribus officit.' Et, 'virtus animi.' In-
fra: 'Sed nec illos qui procul man-
serant timor animi satis muniverat.'
Post de *Metello*: 'Vir egregius in
aliis artibus nimis molliter ægritudi-
nem animi pati.' Sic ibi lego ex scrip-
tis. *Putschius*.

*Alium mala fama et timor impedi-
bat*] Sic *Mss.* primarii omnes; notæ
detrinmæ et timor animi, vel timor po-
puli: scias utrumque figmentum in-
terpretum. *Gruter*.

Itinera egressusque ejus] *Tacit.* XVI.
'Et quia aditu *Neronis* prohibeba-
tur, egressus obsidens, audiret inson-
tem.' *Ciace*.

Illumque obtruncat] *Manuscripta*,
consentiente *Beroaldino*, illum ob-
truncat; omissa conjunctione *que*. *Riv*.

*Sed ipse deprehensus multis hortanti-
bus*] Vide ut acceperit illud *hortanti-
bus*; certe pro *juventibus* ac *cogentibus*.
verum id pusillum. Quod continuo
sequitur, ingentem habet difficulta-
tem, cum inquit: *Fit reus magis ex
æquo et bono, quam ex jure gentium
Bomilcar comes ejus, qui Romam fide
publica venerat*. *Commentatores* expo-
nunt, jus gentium esse, propter fidem
publicam datam, ut *Jugurtha* cum su-
is non violaretur: ergo eum puniri
non debere, sed in locum suum re-
verteretur, ac deinde juri sisteretur;
quæ expositio mihi prorsus displicet.
Puto enim auctorem hoc dicere velle,
quando *Bomilcar* contra jus gentium
peccaverat, et fidem publicam facto
irritam fecerat, quippe qui perfugam
occiderat, et prorsus hostilia fecerat;
tamen clementia ac benignitate Ro-
manorum, ex æquo et bono, hoc est,
æquitatis consuetudine magis fit reus
quam jure gentium, qui jam judicatus

erat: quod regem haud latuit: ideo-
que cum in *Numidiam* remisit, ne
judicio damnatus occideretur, regno
in hoc magis quam vadibus consu-
lens rex. Vades autem a rege pro
Bomilcare datos intelligendum, quod
postea auctor, ubi *Metellus Bomilcar*
rem de regis proditione sollicitat, fa-
tetur his verbis: 'Igitur *Bomilcarem*,
qui Romæ cum *Jugurtha* fuerat, et
inde vadibus datis de *Massivæ* nece
clam judicium fugerat, quod ei per
maximam amicitiam maxima copia
fallendi erat, multis pollicitationibus
aggreditur:' quæ ideo adduximus,
quod hic non satis liquet quid referat
illud *qui*, cum inquit: 'qui Romam
fide publica venerat?' *Jugurthamne*
an *Bomilcarem*? *Badius* ad *Jugur-
tham* refert. Verum propter quid
ea verba posuerit auctor, aut quo re-
ferantur, id vero haud satis constat,
nisi intelligamus et *Bomilcarem* fu-
isse in fide publica, quam tamen fac-
to hostili, ut dictum est, violaverat.
Nec enim minus quibus datur, quam
qui dant, eam irritam facere possunt,
quod etiamnum nostra ætate serva-
tur. Verum ne hoc quidem satis
perspicuum, vadesne *Numidæ* fue-
rint, an *Romani*. 'Ex amicis,' inquit,
'quingenta vades dederat.' Dein
illud obscurissimum est quod ait:
'Igitur quamquam in priore actione
ex amicis, &c.' Nam si de *Memmi*
actione, qua *Jugurtham* in judicium
traxit, intelligit, quid ad *Bomilcarem*,
pro quo, non pro *Jugurtha*, vades da-
ti sunt, ea attinet? Totus igitur hic
locus cum judicio legendus, quo ego
me nondum explico. *Glarean*.

Indicium profiteretur] *Tacit.* v. 'et
summum supplicium parabat, ni pro-
fessus indicium foret.' *Suetonius* in
Domit. c. 13, 'Professus conspiratio-
nis indicium, et ob hoc admissus, le-
genti traditum a se libellum: et atto-
nito suffodit inguina.' *Plin.* l. III.
Epist. ad *Nepotem*: 'Eadem apud
Claudium, uxori *Scribonii*, cum illa

profiteretur indicium.' Et in l. v. ad L. Cornel de Sicar. et l. xxiv. D. de Fals. Ciaccon.

Fit reus magis ex æquo et bono, quam ex jure gentium Bomilcar] Manuscripta, consentiente Beroaldino, *magis ex æquo bonoque*. Porro quid *jus gentium*, quid *æquum et bonum*, de eo prolixè Budæus in annotationibus in Pandectas. Ideo autem Bomilcarem Sallustius *magis ex æquo bonoque reum fieri, quam ex jure gentium* ait, quod cum comes esset ejus qui Romam fide publica venerat tutum esse cum ab omni injuria par erat. Sed interim reclamabat æquitas, ut qui facta cæde fidem ipse publicam violasset, non de homicidio reus fieret. Nisi contra qui hunc esse sensum velit, Bomilcarem quamvis ob rescissam ab se patrata nece publicam fidem nullo modo foret ad causæ dictionem admittendus, tamen clementia quadam populi R. hoc est, ex æquo bonoque magis quam jure summo reum factum esse, cum potius fuisset indicta causa mox ad supplicium rapiendus. *Fidem publicam* Sallustius pro eo posuit, quod vulgo *salvum conductum* vocant: inde apud Ciceronem, 'postulare fidem publicam,' *Œlent hegeren*, et 'fidem alicui publicam dare,' *Œlent zulaßen*. quod Sallustius 'interponere fidem publicam' supra dixit. Rivius.

Jure gentium] Sallustius hic non ex jure gentium, sed ex æquo et bono Bomilcarem comitem Jugurthæ reum fuisse scribit. Bonum et æquum, id est, merum naturæ jus patitur pœnas exigi, ubi reperitur, qui deliquit; at jus gentium legatos, et qui his similes fide publica veniunt, excipit. Quare ut rei fiant legati, contra jus gentium est, quo vetari multa solent, quæ jus naturæ permittit. Sicuti igitur legati, vel qui fide publica venerunt, ita et comites, et vasa legatorum sui generis sanctimoniam habent, sed accessorie. Grot.

Quinquaginta vades dederat] Jugurtha quinquaginta amicos invenit, qui certam pecuniæ summam promiserunt, ni sisteretur reus: eosque Romanos, non Numidas fuisse existimo. Sic etiam apud Livium Decadis primæ l. iii. multis vadibus Virginius vadatus est Cæsonem Quintium reum. Non enim id vadimonium tale fuisse existimo, ut vadibus ipsis moriendum esset, si ab reo Bomilcare deserti fuissent. Cast.

Clam in Numidiam Bomilcarem demittit] Legendum, *dimittit*, ita ut et codices in pergamenis descripti, et impressi fere habent; nec aliter sensus postulat. Rivius.

Veritus ne reliquos populares metus invaderet parendi sibi] Fabricianum exemplar, *populareis*; qua terminatione antiquitas uti amat. Idem.

Paucis diebus] In quibusdam libris, *Paucis post diebus*, sed perperam: non enim mutatione opus est: cum *paucis diebus*, idem sit, quod, *Paucis post diebus*; quod Ciceronis, aliorumque exempla declarant. Manut.

Italia decedere] Livius l. lxxiv. ait Jugurtham ob Masinissæ cædem, cum Romæ periclitaretur (causam enim capitis dicere jussus est) clam profugisse. Cast.

Si emtorem invenerit] Eutropius, Paulus Diaconus, *inveniret*. Ciaccinius.

CAP. 36 *Albinus Aulo fratre in castris pro prætore relicto, Romam discessit*] Sic et e manuscriptis duo, et Venetum quoddam: sed *decessit*, quomodo Gymnicus, mihi magis placet. Nam id proprie significat a mandato custodiæ suæ loco recedere. Unde consules, proconsules, prætores dicuntur *e provincia decedere*: item præsidia de urbibus atque castellis, ita uti diligenter annotavit Valla. Cum Gymnico facit unum e manuscriptis. Rivius.

Romam discessit] Sic iterum reponendum putavi, ejecto aliorum *deces-*

sit; ob consensum membranarum ac vett. edd. Gruterus.

CAP. 37 P. Lucullus] Aliter: *Lucilius*, quidam codices formis excusi habent, *Lucinus*. Cast.

Tribuni plebis continuare magistratum nitebantur] *Tribunatus pl. magistratus* appellatur. Proprie tamen, si Plutarcho credimus, magistratus non est; cum neque lictores habeat, neque jus dicat, neque purpura utatur: quibus etiam alia Plutarchus adjungit, ut probet non esse magistratum. Cum quo sentire videtur Livius l. ii. 'Ardere,' inquit, 'ira, tribunus, viatorem tui mittit ad Consulem, Consul lictorem ad tribunum, privatum esse clamitans, sine imperio, sine magistratu.' Sed utrumque refellit Cicero in Ep. vii. l. i. Fam. cum ait: 'Quo quidem tempore, ut perscripsi ad te antea, cognovi Hortensium percupidum tui studiosum Lucillum, ex magistratibus autem L. Racilius, et fide et animo in te singulari.' Quem enim hic in magistratu esse dicit, eum tribunum pl. nominat Ep. i. et v. l. ii. ad Quintum Fratrem. Et in oratione pro Quinctio de tribunis pl. 'Per eum magistratum qui auxilii causa constitutus est.' Et l. i. de Oratore: 'Exierant cum Crasso adolescentes, C. Cotta qui tribunatum pl. tum petebat, et P. Sulpitius, qui deinceps eum magistratum petiturus putabatur.' Et in libris de claris Oratoribus: 'ita tacitus Crassi tribunatus, ut nisi in eo magistratu cœnavisset apud prætorem Granium, idque nobis narravisset Lucilius, tribunum pl. nesciremus fuisse.' Apud Nonium autem Fenestella his verbis: 'Ut magistratum inierunt tribuni pl. C. Cato Ptolemæo regi et Lentulo Consuli assiduis concionibus invidiam concitare cœpit.' Et Asconius idem significat in Commentario Verrinæ ii. cum interpretans illud Ciceronis, 'Magistratum ineat necesse est nominis Decembribus.' Eo, inquit, die

tribunus pl. futurus.' Et idem in orationem pro Cornelio: 'C. Cottam legem tulisse, ut tribunis pl. liceret postea alios magistratus capere,' duobus in locis ait. Et ibidem: 'Tiberium Græchum tribunum M. Octavio collegæ suo, magistratum abrogasse,' tradit. Mirari equidem aliquis possit, quod scriptum Plutarchus reliquit, 'tribunos pl. purpura non esse usos,' cum in oratione pro Cluentio de tribuno pl. Quinctio legantur hæc: 'Facite ut non solum mores ejus et arrogantiam, sed vultum et amictum, et illam usque ad talos demissam purpuram, recordemini.' Verum non est inter eos controversia. notat enim Cicero purpuram in Quinctio tribuno pl. tanquam indicium insolentiæ, quod amictu uteretur, ceteris tribunis inusitato. *Manutius*.

Continuare magistratum nitebantur] Tac. l. ii. 'Id quoque morum Tiberii fuit, continuare imperia.' *Ciaccon*.

Quem Propratorem in castris] Scribendum: *Quem Pro Pratore in castris*, &c. cum autem hic idem A. Albinus paulo post Legatus dicatur, integra ejus inscriptio erit, *Legatus Pro Pratore*. Sic enim in antiquis numismatibus reperitur, LEG. PROP. &c. ut in notis ad Cæsarem diximus. *Ursinus*.

Quem propratore in castris relictum supra diximus] Dictum sane supra, et vix tribus lineis intercedentibus. Quapropter si cui a glossa videbuntur, ei facile subscripserim. *Gruterus*.

Milites mense Januario ex hibernis in expeditionem evocat] Sic et Aldinum exemplar, ni fallor, et manuscripti codices habent, in quibusdam tamen, velut Argentoratensi et Veneto, est, *ex hibernaculis*: qua voce Livius aliquoties utitur, pro, Ubi milites hiberno tempore commorentur: ut v. dec. iv. 'Deinde in hibernacula milites deduxit.' et x. ejusdem, 'Loca pacata me ad hibernacula electurum.'

Tac. II. 'Legionum aliæ itinere terrestri in hibernacula remissæ.' Hæc alias *hiberna* proprie dicuntur: nam *hibernacula* fere vocamus ipsa tentoria, quando sub pellibus hiemem agere miles, non in oppidis neque sub tecto cogebatur. Quocirca mihi quidem lectio prior magis arridet. Nam et frequens est apud Ciceronem, 'cohortes in hiberna mittere.' Et 'Exercitum in hiberna dimittere,' hoc est, In oppidum aliquod commodius, ubi per hiemem agant. Sallustius postea, 'Metellus,' inquit, 'cunctos senatorii ordinis ex hibernis propere accersi jubet.' Est apud Ciceronem et *hibernare* verbum; velut cum inquit: 'Quomodo milites hibernent?' et: 'Ubi sis hibernaturus?' pro quo Sallustius inferius dicit *hiemare*: 'Nam omnis exercitus, uti convenerat, Numidia deductus in provincia hiemabat.' Rursus, 'Ceterum exercitum in provincia, quæ proxima est Numidiæ, hiemandi gratia collocat.' Sed et Cicero hoc verbo utitur aliquoties, ut in epistolis: 'Cupio scire ubi sis hiematurus:' et in Verrem: 'ubi piratæ quotannis hiemare solent.' Sallustius, ut adnotavit alicubi Seneca, *aquis hiemantibus* in historia dixit. Hunc imitaturus Aruntius quispiam, quem idem Sallustianum fuisse testatur, cum dicere vellet frigidum annum fuisse, ait, 'Totus hiemavit annus.' *Hiemare* apud Tranquillum in Augusto, pro Affligi incommodo hiemis ponitur. 'Quamvis parum,' inquit, 'salubrem valetudini suæ urbem hieme experiretur, assidueque in urbe hiemaret.' Cæsar itidem ut Cic. pro *hiemem transigere* posuit: velut II. 'Ita populi R. exercitum hiemare atque inveterascere in Gallia moleste ferebant:' et III. 'Uti in iis legionem hiemandi causa collocaret.' Ibidem: 'Alteram partem ejus vici Gallis ad hiemandum concessit:' et, *Inde* in Allobrogas per-

duxit, *ibique hiemavit*. Sic et alias sæpe. *Rivius*.

Ad oppidum *Suthul*, ubi regis thesauri erant] Strabō lib. ult. *Capsam* ait vocatam, ubi regis Jugurthæ fuerint thesauri: sed puto errorem esse, qualem paullo ante [c. 21.] indicavimus. Nam Sallustius postea de Capsa disserens, nihil de regis thesauris meminit, verum locum quandam alium ad flumen Mulnacham denotat. Hæc nobis ideo referuntur, ut locorum nomina diligentius emendentur, maxime locorum facta diligenti comparatione. *Glar*.

Suthul] *Muthul* et *Suthul* sunt barbara oppidorum nomina, auctore Prisciano. *Ortel*.

Quod quamquam et sævitia temporis, et opportunitate loci neque capi, neque obsideri poterat] In quibusdam est, *inopportunitate loci*: pro eo quod est, *iniquitate loci*: sic autem præter alia et Beroaldinum, et Venetum exemplar habet: quæ excudit Pincius, Pomponius castigavit, sed utrum rectius, alii viderint. Ut autem ab *opportuno* deducitur *opportunitas*, quid ni ita ab *inopportuno*, nam hac voce utitur Cicero, deduci *inopportunitas* queat? Nisi quis *importunitate loci* legere malit: quomodo inferius dicit, 'Aggeribus turribusque et aliis machinationibus fuisse locum importunum.' Ego vulgatam lectionem probō: nam *opportunitatem loci* cum propter incolas et cives, pro quibus illa erat; tum ob hostes Romanos, adversus quos erat, mihi dicere videtur. Sic enim alibi, 'Statuit,' inquit, 'urbes, quæ viris aut loco pro hostibus, et adversum se opportunissimæ erant, singulas circumvenire:' pro, Quæ urbes munitissimæ erant. *Rivius*.

Hiemantibus aquis] Scriptus *hiemantibus aquis*. Varias conjecturas adferunt Critici, sed vulgatam defendit Seneca epistola cxiv. 'Dixit Sallus-

tius hiemantibus. Arruntius in libro primo belli Punici ait. Repente hiemavit tempestas.' Et quæ sequuntur. Dicat quis nescire nos locum hunc innuat Seneca, an vero alium ex deperditis historiarum libris: malim tamen asserere locum hunc in animo habuisse Senecam, quam temere quid mutare, aut frustra investigando in historiarum libris fatigari. *Putschius.*

Hiemalibus aquis paludem fecerant] Produxit editio Carrionis, *hiemantibus aquis*, neque culpo. Sed nostrum tuetur se toto grege manuscriptorum Pall. neque aliter Commelinianus. *Gruterus.*

Vineas agere, aggerem jacere, aliaque quæ cepto usui forent, properare] Quamvis et manuscriptum, et Badianum exemplar *præparare*, tamen *properare* magis placet, pro festinanter comparare. Sic apud Tacitum: 'properare deditionem.' Item: 'voluntariam mortem properare:' pro Celeriter sibi consciscere. Virgilius VIII. 'Hæc pater Æoliis properat dum Lemnius oris:' pro, Properanter facit, et est honesta loentio, inquit Servius. In manuscripto volumine, pro *cepto*, *incepta* legitur. ut et in impressis quibusdam; sed vulgatam lectionem relinquendam esse duco. *Rivius.* Vide supra c. 21. et 22.

CAP. 38 *Subdole ejus augere amentiam]* In manuscriptis est, *subdolos*: quæ nimirum verior lectio est. *Idem.*

Subdole ejus augere amentiam] Sic et antiquus Fulvii liber. *Subdolos*, reposui, quod ita scriptum in plerisque antiquis libris comperissem. *Manutius.*

Vitabundus] Vitans, fugiens. Considerent docti, num Diomedes Grammaticus hunc locum citet I. 5. ubi sic ait: 'Item cum legimus apud Sallustium: Vitabundus,' inquit, 'per saltuosa loca recedebat.' *Cast.*

Denique Aulum spe pactionis pepulit, uti Suthule relicto] Manuscripta, *perpulit*. *Rivius.*

Die, noctuque] Servius in I. Georg. profert alium Sallustii locum huic similem, in quo est: 'Die noctuque laborare, festinare.' Tacitus I. xv. 'Continuum die noctuque iter properabant:' infra tamen dixit Sallustius, 'Diu, noctuque:' ut I. I. histor. citante Charisio, in quo erat: 'Noctu diuque stationes et vigiliis tentare.' Item: 'Diu noctuque fatigare animum.' *Ursinus.*

Intempesta nocte cum multitudine Numidarum Auli castra circumvenit] Cum, non est in ullo manuscripto, ac rectius abest, sed nec Florentinus codex id habet, neque Beroaldinus. *Rivius.*

Auli castra circumvenit] Non possum quin indicem Nazarianum a prima ac secunda manu variare perpetuo in nomine *Auli*. A prima enim est, *Albini*; a secunda, *Aulini*: nisi fine capitis XXXVI. ibi enim initio fuit, *Albinus Aulo fratre in castris*: mutatum tamen et ibi statim *Aulino*. *Gruterus.*

Arma capere alii, alii sese abdere] Etsi omnes excusi codices, quibus cum consentiunt Mss. quidam, *Arma capere, alii sese abdere*, habeant, longe tamen, meo quidem iudicio, concinnior et elegantior est hæc lectio, quam hic restituimus. Hoc eodem in libro Sallustius: 'alii lugere, alii arma capere:' et, 'monere alii, alii hertari:' et iterum; 'quam plurimas uxores alii, alii denas habent.' *Popma.*

Confirmare, trepidare omnibus locis, vis magna hostium] Introduxi aliam distinctionem ab ea, quæ hactenus fere obtinuit, coactus auctoritate membranarum; sed et alioqui prima editio, *confirmare*. *Trepidare omnibus locis vis magna hostium*: quam distinctionem minime posthabuerim vulgatori, præferente; *confirmare*; *trepidare: omnibus locis vis magna hostium*. *Trepidare* hic notat, Satagere cum fructu. *Gruterus.*

Cohors una Ligurum] Celticam hanc

fuisse gentem ex Sêrvio ad Virgil. *Æneid.* l. x. ubi de origine Urbis Pisarum agit, apparet, cum dicit: 'Alii Pisum Celtarum regem fuisse Apollinis Hyperborei filium tradunt, et postmodum eandem regionem Teutones habitasse, ipsum oppidum Tentam appellatum refert.' Etsi autem ejus verba mirum in modum sunt mutilata ac conturbata, tamen ista Celtarum, Teutonum, Teutarumque vocabula, genus Ligurum aperte ac manifesto indicant: quippe ad Arnum usque flumen, et urbem Pisas olim pertinere Ligures. Itaque Celticæ sive Germanicæ originis sunt Ligures. Atque id, præter alia, etiam oppidorum nomina satis evincunt. Strabo Brigantium, Scincomagum vicos eorundem dicit. Caturigum, qui Liguribus accensentur, oppidum recenset Ptolemæus, Eborudunum, quod nunc est Embrun. Duo itineraria antiqua, Antonini et Hierosolymitanum, eodem tractu habent Caturigas, locum, qui Tabulæ Itinerariæ est Catorigomagus, prope quem in eadem Tabula est Istudurum. At Dunum, Magus, Durum, Briga, Brigantium Celtica esse vocabula dubium non est. His insuper adde quæ Plinius tradit *III.* 16. his verbis de Pado: 'Metrodorus Scepsius dicit Ligurum lingua amnem Bodincum vocari, quod significet fundo carentem.' Cui argumento, adest juxta Industria, vetusto nomine Bodincomagus; ubi præcipua altitudo incipit. Certe hodieque omnibus pariter Germanicis gentibus fundus vocatur *Bodem*, et *Boddem*. Quam certissime igitur liquet Celticam gentem esse Ligures. Porro de his ita Florus *II.* 3. loquitur: 'Ligures imis Alpium jugis adhærenteis inter Varum et Macrum flumen, implicitosque dumis sylvestribus, major aliquanto labor erat, invenire quam vincere. Tutum locis et fuga, durum atque velox genus, ex occasione magis latrocinia,

Delph. et Var. Clas.

quam bella faciebat.' Hactenus Florus. Ligures autem omnes fallaces esse dixit *I.* *II.* Orig. Cato. *Cluv.*

Turmis] *Turmæ* proprie sunt equitum. Nam *Turma* triginta equites continet, dicta quasi ter dena, eo quod terdeni equites ex tribus tribubus, Tatiensium, Ramnensium, ac Lucerum fiebant: erant autem in legione *turmæ* tricenariæ 10. seu equites 300. Sunt ergo *turmæ* in ala, quot cohortes in legione; et *decuriæ* quot manipuli: *ternæ* enim in *turma*. *Lips.*

Thracum] *Thracia*, Europæ regio celebris ad Pontum Euxinum. *Xenophon* Sexto *Cyripæd.* præter hanc Europæam, Asiaticam quoque habuit. *Herodotus* scribit eos *Bithynos* dictos, postquam in *Asiam* transfretasent. *Ammianus* *I.* *XXVII.* ejus sex provincias nomine numerat, item *S. Rufus*, suntque illæ: *Thracia* speciali nomine, *Mæsia* secunda, *Seythia*, *Europa*, *Rhodopa*, et *Hæmimontum*. Hodie uno nomine *Romania* nuncupatur. *Ortel.*

Centurio primipili] *Primi pilus* et *primus pilus*, non idem sunt. Vide Quæsitâ per epistolam. *Manut.*

Primipili] *Primipilus* erat caput et ductor omnium centurionum. Etiam in collegam suum sinistram *Primipilum*, jus aliquod habebat. Nam hæc de dextro accipienda et summo, nisi tamen imperium hoc habuere per vices. Imperabat quidem suæ duntaxat centuriæ, sed quia mandata Imperatoris, aut Tribunorum sæpe per illum edebantur in vulgus, etiam in acie, in agmine illum aspectabant, et ad ejus nutum sistebant, aut procedebant, ideo quia *Aquilam* regebat, primum signum. Et ita præerat *Aquilæ*, ut etiam sub iter ipse eveleret refixam, et signifero suo in manus daret: quin etiam in ipsa acie assistebat, et tuebatur. Quia igitur *Aquila* in *Primipili* tutela, et ei velut assignata, inde manavit, ut *Aquila*

Sallust.

2 O

pro ipso illo munere et Primipilatu usurparetur. Huic muneri non modo dignitas, sed et opes adjunctæ. In Codice Justiniani et Theodosii, Primipili munus ministerium magis fuit, quam honos: sic enim dicti, qui ad pascendos milites solenniter ad limitem destinantur. *Lips.*

Tertiæ legionis] Legiones apud Romanos plerumque nomen a numero sortiebantur: unde apud Ciceronem, Cæsarem, Tacitum, et alios primam, secundam, tertiam, quartam, quintam, et ne longius prosequar, decimam, vigesimam, et trigesimam legionem invenies. *Cast.*

Tametsi ipsum cum exercitu fame ferroque clausum tenet] Est in quibusdam, *teneat*: id Latinitatis ratio exposcere magis videtur, nisi si ἐτέρωσιν modi esse malis. *Rivius.*

Sub jugum] Tribus hastis jugum fit, humi defixis duabus, superque eas transversa una deligata. *Livius l. iii. ab U. C. et Dionysius Ant. Rom. l. iii. Cast.*

Quæ quanquam gravia, et flagitii plena erant] Manuscriptum, *Quæ gravia quanquam*: et sic sæpe Tacitus: velut v. 'Hæc mira quamquam, fidem ex eo trahebant.' *Laur.* Valla haud scio an memoria lapsus, *flagitio plena* legit libro elegantiarum *iii.* quo loco docet. Ciceronem *Plenus* cum genitivo jungere solitum, plerosque eodem sæculo cum ablativo. Mox enim subdit cum Varronis e tertio de re rustica, 'Utrum his piscibus stagnum habeat plenum, an ranis,' tum hoc e Sallustio exemplum, *flagitio plena*; quo id comprobet. Quod Ciceronem affirmat semper hoc nomen cum genitivo jungere consuevisse, in eo plane est memoria lapsus; id quod exempla sequentia ostendunt. 'Ornamentis fanoium plena domus:' et, 'Otiosa vita, conferta et plena voluptatibus:' et, 'Litteræ gravissimis verbis sententiisque plenæ.' Sed et 'noctem plenam timoribus,' apud

eundem legis. *Rivius.*

Mortis metu mutabantur] Sic in Catil. 'Pace bellum mutavit;' et in orat. Philippi: 'Quorum nemo non diurna mercede vitam mutaverit.' Hunc locum non recte interpretatur *Turneb.* *Advers. xviii. 7.* cum enim illi miseri mortem expectarent, cum mortis metum cum ignominia commutatum facile tulerunt. *Infra*: 'cunctaque præsentī ignominia mutastis.' *Nonius*, 'mutare, aliud pro alio accipere. *Lucill.* *Publicanus* vero ut Asiæ fiam scripturarius, pro *Lucillio*; id ego nolo, et uno hoc non muto omnia.' *Ciaccon.*

Mutabant] Manuscripta et alia quædam, *mutabantur*, pro permutabantur: id est, quia hæc patienda potius quam moriendum censebant, vel, quia vitam hac re suam redimebant. Nam mutatio fit, quum aliud pro alio substituitur. Legitur et *mutabantur*. *Rivius.*

Sicuti regi lubuerat] Passim in omnibus exemplaribus excusis sic legitur. Libri duo calamo exarati: *Sicuti regi placuerat*: quo verbo sæpe Sallustius utitur: nam supra; 'propter dissensionem placuerat dividi thesauros:' et infra; 'atque hoc utinam a principio tibi placuisset:' et iterum; 'Ita Jugurthæ placuerat speranti mox effusos hostes invadi posse.' Nos tamen nihil mutamus. *Popma.*

CAP. 39 Sed ubi ea Romæ comperta sunt] Vulgati receptio; codices ita habent. *Priscianus*, 'Hæc ubi Romæ comperta sunt,' legit. Sed et ipse Sallustius in Catilinario, 'Hæc,' inquit, 'ubi Romæ comperta sunt, Senatus Catilinam, et Mallium hostes judicat.' Nos tamen nihil mutamus. *Idem.*

Sociis et nomine Latino] Notandum Latinos et Italicos sæpe absolute socios appellari. Quin et aliquando Latini et Italici confundebantur. Ita *Valerius Pelignos*, qui Latini non erant, ita tamen appellavit. *Latium*

autem discrevit Latinos ab Italicis, qui non erant in Latio: fœdus ab iis civibus Romanis, qui agrum Romanum possidebant aut colebant in Latio; jus Latii ab iis Latinis; qui cum agrum Latinum tenerent, non tamen Latii jure fruebantur. Ex fœdere autem, quod cum Latinis est percussum, jus illud emanavit. Quod est jus Latii, vel Latinitas appellatur, quod constat quidem jure civium Romanorum fuisse deterius, Italico vero aliquanto commodius. Quod autem jus habuere illi, qui fuere Latini nominis? Jus privatum quod attinet, diversum erat a jure Quiritium. Nam et beneficii loco illud iis concedebatur. Non enim, si per leges Romanas civis Romanus neque a privato verberari, neque a magistratu cædi potuit, propterea etiam Latinus non potuit; nec si quid juris patricii aut plebeji Romæ habuerunt, idem etiam Latini usurparunt. Nam sacrorum jura quædam et connubiorum, et patrum in liberos, et legitimi dominii, et testamentorum et tutelarum, propria civium Romanorum fuisse, ita ut nullis aliis, nisi jure Quiritium impertito, communicata sint, ita perspicuum est, ut longiorem orationem non desideret. Age vero videamus, quod ad jus publicum pertinet. Militasse primo Latinos pro Romanis, non est dubium. Hoc enim et aliis ante fœderibus et maxime Cassiano est provisum, ut Latini Romanorum arbitrio copias pedestres et equestres darent, quarum opera ipsi in bello uterentur. Suffragium porro illorum in Civitate Rom. quod attinet, ita illo usi sunt, ut, quantum ex Annalium veterum monumentis, et Populi R. Actionibus colligi potest, nec tribum certam, in qua suffragium ferrent, habuerint, nec nisi ad leges jubendas et judicia facienda vocati sint, nec intercedente vel Consule, vel Tribuno plebis jus ullum suffragii ferendi habuerint; sed sæpe Urbe in quam

suffragiorum causa venerint, abire jussi. Hoc autem Cassiano etiam fœdere impetratum apparet. Civitatem vero neque omnino cum suffragio, neque sine suffragii latione datam, sed ad arbitrium magistratum, ex Dionysio apparet, qui ita loquitur: 'Cum Cassius Hernicos iisdem fœderis conditionibus, quibus Latinos obstrinxisset, atque agrum Hernicis ademptum, plebi Romanæ, Latinis Hernicisque divisurus esset, eique rogationi intercederetur; Latinos et Hernicos, quam plurimos potuit, ad suffragium ferendum accivit. Qui cum frequentes venissent, urbem hospitum turba repleverunt. Quod cum ad Virginium collegam ejus delatum esset, per compita edici jussit, ut qui in Urbe domicilium non haberent, intra certum diem exirent. Cassius autem contra edixit, ut qui civitate donati essent, donec lex accepta esset, manerent.' Ex hoc quoque jure illud est, quod Livius refert contigisse anno Urbis DXLI. AP. CLAVDIO, Q. FVLVIO COSS. Italia Bello Punico secundo flagrante, in judicio M. Posthumii Pyrgensis ad populum: 'Testibus,' inquit, 'datis tribuni populum summovertunt, sitellæque allata est, ut sortirentur, ubi Latini suffragium ferrent.' Hæc ille. Neque vero, nisi jus suffragii aliquod habuissent, sortitione ante tribuum opus fuisset, in quibus suffragium ferrent, nec si tribum, ut jure optimo cives obtinuissent, ubi suffragium dicerent, sortiendum fuisset. Extremum fuit jus magistratum petendorum Romæ. Asconius: 'Cn. Pompejum transpadanis colonis jus dedisse Latii, ut possent habere jus, quod ceteræ Latinæ coloniæ, id est, ut petendi magistratus gratiâ civitatem Romanam adipiscerentur.' Quid est autem, petendi magistratus gratiâ civitatem adipisci? Quid est enim? An ut cives Romani fierent tantummodo, ut Romæ honores peterent?

Non videtur. Qui enim credibile est, omnes Latinos jus petendorum Romæ magistratum habuisse, qui ne suffragium quidem, nisi quo dictum est modo, haberent? Est enim jus magistratus magnificentius multo quam suffragii. An ut qui jus Latii haberent, præter cetera civitatem etiam Romanam assequerentur, ubi apud Latinos magistratum petissent, vel potius gessissent? Equidem ita arbitror. Id enim aperte tradit Appianus l. III. cum inquit: 'Novum Comum Cæsar ad jus Latii redegit, apud quos qui annuum gessissent magistratum, cives Romani fiebant.' Hanc enim vim habuit Latinitas. Hoc vero jus Latini populi usque ad annum DCLXII. usurparunt, quo ex L. Julia universo Latio est concessa civitas, paucis quibusdam oppidis exceptis, quibus civitatis et suffragii jura singulari populi Romani benignitate fuerant ante concessa. Sigon.

Populi injussu] Sic Livius l. IX. 'Coss. profecti ad Pontium in colloquium, cum de fœdere victor agitarer, negarunt injussu populi fœdus fieri posse, nec sine fecialibus, ceremoniaque alia solemnī. Itaque non, ut vulgo credunt, Claudiusque etiam scribit, fœdere pax Caudina, sed sponsione facta est,' &c. Et paulo inferius: 'Spurius Posthumius, qui sponsionem fecerat, in Senatu, sententiam a Coss. rogatus, ita disserit: Quæ sententia testis erit, mihi an legionibus vestris pepercerim: cum me seu turpi seu necessaria sponsione obstrinxī: qua tamen, quando injussu populi facta est, non tenetur populus Romanus; neque quicquam ex ea, præterquam corpora nostra debentur Samnitibus. Dedamur per feciales nudi, vinetique exsolvamur religione Populum, si qua obligavimus,' &c. Et paulo inferius: 'Neque ego inficias eo, Patres Conscripti, tam sponsiones, quam fœdera sancta esse apud eos homines, apud quos

juxta divinas religiones fides humana colitur: sed injussu populi nego quicquam sanciri posse, quod populum teneat.' Ciaccon.

Postquam eo venit] In nonnullis est, *Postquam eo ventum est*; quomodo et alias. Rivius.

Animo ardebat] 'Ardere ira,' 'dolore,' 'desiderio,' dixit Cicero; et, 'ardet animus:' ut Sall. in orat. de repub. ord. 'ardet omnibus animus.' Cæsar VII. 'Vercingetorix animo laborabat, ut reliquas civitates adjungeret.' Ciaccon.

Animo ardebat] In quibusdam, *animus ardebat*; videlicet Albini consulis. Sed prior lectio melior, pro studio et cupiditate flagrabat: sic enim et manuscripta. Rivius.

Quos præter fugam soluto imperio, licentia atque lascivia corruperat, et copia rerum] In manuscriptis ceterisque vetustioribus, *ex copia rerum, statuit sibi nihil agendum*: pro, Ut res sese dabant, sive Pro statu et conditione rerum. Sic postea Sallustius, 'Tum Marius ex copia rerum consilia trahit:' id est, *ex tempore*; vel, *pro re nata*. Tacitus, 'Ex re consulere,' dixit. Idem.

Ex copia rerum statuit nihil sibi agendum] Sic infra: 'Marius ex copia rerum consilium trahit:' contra: 'Tamen ex inopia quod optimum videbatur, consilium capit.' Ciaccon.

CAP. 40 *Interea Romæ C. Mamillus Limetanus tribunus plebis, rogationem ad populum promulgat*] Hic tam varia est in exemplaribus lectio, ut quæ potissimum probanda, haud facile judicare possis. In Veneto est, *C. Mamilius Limitanus tr. pl.* nec secus in Argentoratensi, atque aliis plerisque. In Parisiensi, quod est a Badio excusum, castigatum ab Aleandro, *G. Mamillus Limentanus*. In Fabriciano, quam lectionem maxime omnium probandam puto *G. Mallius Limetanus*. Quamquam in spatio quod versus dirimit, adscriptum ibidem est, *Mamil-*

lus. Sed et postea ubi in aliis fere, *ex Manlii rogatione*; in Badiano, *ex Mamilli*; in manuscriptis est, *ex Maliana*. Sed quid multis? Aut hæc lectio vera est quam habet manuscriptum, aut ea quæ in pervulgatis est exemplarib. dialogi de claris oratorib. quem Brutum vocant, quo loco Cicero de C. Galba Sergii F. loquens hujusce trib. pl. meminit: 'nam rogatione,' inquit, 'Manilia, Jugurthinæ conjurationis invidia cum pro se ipse dixisset, oppressus est.' Ibidem paullo post de L. Bestia loquens: 'Nam invidiosa lege Manilia quæstio C. Galbam sacerdotem, et iv. consulares L. Bestiam, C. Catonem, Sp. Albinum, civemque præstantissimum L. Opimium, et quæ sequuntur.' Nisi quis *Mamilia* ibi, non *Manilia* legendum esse contendat, ita uti de doctis quidam censent: tametsi Erasmus quidem in postrema editione Chiliadum, *rogatione Manilia* legit, hunc Ciceronis e Bruto locum citans. Similis fere error est in *Octavio* illo *Tusculano*, apud T. Livium i. ab U. C. quem *Mamilium* alii vocant, alii *Manilium*; quod posterius in Anthropologia comprobatur Volaterranus, quicum eruditi quidam faciunt. Sex. Pompejus F. *Mamiliorum familiam* diversam facit ab ea quam *Manliam* alii vocant. 'Mamilia,' inquit, 'turris, intra Suburræ regionem, a Mamilio nomen accepit. Mamiliorum familia a Mamilia filia Telegoni, quam Tusculi procreavit, est appellata, quando id oppidum ipse condidisset.' Mox, 'Manliæ gentis patriciæ decreto, nemo ex ea Marcus appellatur, quod M. Manlius qui Capitolium a Gallis defenderat, cum regnum affectasset, damnatus necatusque est.' Hæc totidem ferme verbis repetit Sipontinus. Quod nisi mendum est in exemplaribus Sex. Pompeii, ut esse suspicor, errat et Volaterranus ipse, et quicumque alii

Manilium vocant principem illum Latini nominis *Octavium Tusculanum*. Sed mihi legendum apud Festum videtur, *Maniliorum familia*; a *Manilia*, &c. Livii exemplaria variant; nam est in aliis *Manilius*, in aliis *Mamilius*. Sed et auctor libelli de magistratibus R. *Mamilium* vocat, cum *Manilium* alias legi, sit in margine adnotatum. Contra, qui de viris illustribus scripsit, eundem *Manilium* appellat, quem admodum et Florus l. i. et e recentioribus Alexander Neapolitanus. Quin et apud Ciceronem ii. de Natura Deorum, quo loco sic Hervagius, 'Cum A. Postumius dictator cum Octavio Mamilio Tusculano prælio dimicaret,' &c. ibi Aldus, *Manilio* excudit; tametsi idem Aldus in epistolis ad Atticum, 'Manlium' dicit, 'Male,' inquit, 'Tarquinius, qui Porcenam, qui Octavium Manlium contra patriam:' quomodo et aliud quoddam Venetiis impressum, et illud Basileæ ab Hervagio excusum. Cura me hercule non deesset, ut Livii nostri verbis utar, si qua ad verum via inquirentem ferret. Nunc mirari magis, adeo discrepare inter se codices, quam quid veri sit, discernere queas. Quod si Græci nobis exemplaris copia D. Halicarnass. foret, perfacile huic rei inveniri remedium posset. Sed de hoc satis. M. Manlius qui Capitolium defendit, a Plutarcho *Μάλλιος* dicitur. Is vero unde lex *Manilia* nomen habet, *Μανίλιος* ab eodem in Ciceronis vita; sed in Pompeii, *Μάλλιος*, mendose ut opinor, et incuria librariorum: quando, ut dixi, diversa Romæ fuit prosapia *Manliorum* et *Maniliorum*. Hoc ceu auctarium addere libuit. Pro *Interea*, est in manuscriptis *Interim*, nec aliter in impressis vetustioribus. Rivius.

C. *Mamilius Limitanus*] Alii, *Limentanus*; quod mendosum est. Since-rum autem, *Limitanus*, aut, *Limetanus*: cum *i*, et *e* vicissim veteres usur-

paverint. Est autem hic C. Mamilius is, qui legem Mamiliam celebrem tulit de limitibus, cujus mentio est in libro De limitibus agrorum et apud Ciceronem De legibus, et in Bruto. Nummum præterea argenteum ipsi vidimus apud clarissimum virum Andream Lauretanum, patricium Venetum, in quo est, C. MAMILI. LIMETAN. *Manutius.*

C. Mamilius Limetanus] Ita nos jam pridem emendavimus ex auctoritate veterum codicum, itemque numismatum, in quibus est, C. MAMIL. LIMETAN. *Ursinus.*

Quorum consilio Jugurtha senatus decreta neglexisset] Manuscripta duo, *senati decreta*: qui est genitivus antiquus, atque ob id Sallustio antiquario magis conveniens. Sic Plaut. 'Senati columen' dixit. *Rivius.*

Occulte per amicos, ac maxime per homines Latini nominis, et socios Italicos impedita parabant] In Mss. ceterisque vetustioribus, *per homines nominis Latini*: nam hoc ordine verborum et alias quoque utitur. Nec aliter in vetustis inscriptionibus, ubi fere primis tantum litteris hæc verba notantur, in hunc modum, N. L. quibus litteris significatur, *nominis Latini*: unde conjicere licet, hac serie fere collocanda esse hæc verba, et hunc fuisse usum publicum et observationem communem: idque maxime, si obscenius alioqui concurrant litteræ, nisi ordinem verborum immutes. T. Livius, 'Quina millia socium Latini nominis,' inquit, quomodo et alias idem sæpe. Sed cum tale obstat nihil, ordine priore verborum fere utitur; velut x. dec. iv. 'Fabius sociis atque nomini Latino remittere delectum:' et ii. dec. ejusdem, 'Circa nomen Latinum a prætore missæ litteræ.' Sic alibi, 'Ut socii nominis Latini,' inquit; item, 'Ut cum sociis ac nomine Latino,' &c. *Idem.*

Socios Italicos] Vide supra B. J

c. 26. in princ.

Sed plebs, incredibile est memorata] Manuscriptum aliaque, *plebes*; id nimirum rectius est. *Idem.*

Sed quæstione exercitata aspere violenterque] Manuscripta duo, *exercita*; idque haud scio an melius: nam et judicium et quæstio exerceri dicitur. Cicero; 'Qui cum prætor quæstionem inter sicarios exercuisset.' Livius, 'Quam acriter quæstiones exercuisset.' Neque tamen priorem lectionem repudio: nam peculiare est Sallustio nostro frequentativis uti pro primitivis, quomodo alicubi, 'agitare prædas,' pro *agere* dixit, et 'ducere exercitum,' pro *ducere*. Rivius.

CAP. 41 Ceterum mos partium popularium et senatus factionum] Valde discrepant libri: editio princeps præfert, *et Senatorum factionum*. Naz. *mos partium popularium et factionum*, sine voce *Senati*; quæ nec in Comm. nisi a calamo recenti: etiamque interpolata in Pal. sec. nam tert. *mos partium popularium, Senatus factionum*, sine copula: sext. *mos partium pop. et mos Senatus*, &c. nisi fallor restituendum: *ceterum mos partium et factionum*, omisis ceteris. Imo si quis adhuc amputarit, *et factionum*, ei apud me præmium. *Gruterus.*

Et paucis ante annis] Tò et perperam est in Gymnico additum. *Rivius.*

Quæ prima mortales ducunt] Sic infra: 'et alia quæ prima ducuntur:' et, 'prima habere.' *Ciccon.*

Nam ante Carthaginem deletam] Vellejus Paternulus l. ii. 'Potentia Romanorum prior Scipio viam aperuerat, luxuriæ posterior aperuit: quippe remoto Carthaginis metu, sublataque imperii æmula, non gradu sed præcipiti cursu a virtute descitum, ad vitia transcursum, vetus disciplina deserta, nova inducta: in somnum a vigiliis, ab armis, ad voluptates, a negotiis in otium conversa civitas.' Latius hæc apud Augusti-

num libris de civitate Dei, qui et in eam rem luculentissimas Sallustiani naufragii tabulas conservavit, quas habes infra, primo historiarum libro. *Putschius.*

Metus hostilis in bonis artibus civitatem retinebat] Alii *continebat*: sed eodem sensu; quamquam posterius mihi quidem magis aridet: nam et Florus eadem de re loquens, eo ipso verbo est l. iv. usus. Sunt apud Vellejum Paterculum quæ huc faciant, ea subijcere visum. ‘Potentiæ,’ inquit, ‘Romanorum prior Scipio viam aperuerat, luxuriæ posterior aperuit. Quippe remoto Carthaginis metu, sublataque imperii æmula, non gradu, sed præcipiti cursu, a virtute descitum, ad vitia transcursum, vetus disciplina deserta, nova inducta; in somnum a vigiliis, ab armis ad voluptates, a negotiis in otium conversa civitas.’ Sallustius in r. historiæ: ‘At discordia, et avaritia atque ambitio,’ inquit, ‘et cetera secundis rebus oriri sueta mala, post Carthaginis excidium maxime aucta sunt. Nam injuriæ validiorum, et ob eas discessio plebis a patribus, aliæque dissensiones domi fuere jam inde a principio: neque amplius quam regibus exactis, dum metus a Tarquinio et bellum grave cum Etruria positum est, æquo et modesto jure agitatum.’ Hæc ex Augustino, II. de Civitate Dei. *Rivius.*

Sed ubi illa formido mentibus decessit] Manuscripta, *discessit*. Tu vide utrum rectius ‘Discedere spem alicui,’ est apud Cæsarem: ut et ‘formidinem discedere,’ non absurde forsân dicere possis. *Idem.*

Sed ubi formido illa mentibus discessit] Produxi cum Carrione scripturam Mss. codicum, improbato illo, *decessit*. Gruter.

Amant] Græcismus. Ita enim et φιλῶν dicunt. Vide supra Ciaccon. in fine c. 34. B. Jug.

Otium postquam adepti fuere, acer-

bis, asperiusque tulere] Rejecta vulgata lectione, hanc scripturam amplector, ut sinceram, et cum iis quæ sequuntur, congruentem, et consentaneam. *Popma.*

Otium postquam adepti sunt, asperius acerbiusque fuit] Ita sine ullo dissensu Pall. ut mirer quid Popmæ venerit in mentem isthæc fæde interpolanti, etiam contra consensum editionum exoletarum. *Gruterus.*

Namque cæpere nobilitas dignitatem, populus libertatem in lubidinem vertere] Sic est in manuscriptis, quæ ipse viderim, contra quam Gymnicus habet. Utra lectio verior, aliorum esto iudicium. *Rivius.*

Cæpere nobilitas dignitatem; populus libertatem] Libri scripti præferunt: *cæpere nobilitas dignitatem in superbiam, populus libertatem*: alii codices; *nobilitas dignitatem in dominationem*. Multus est Sallustius in commemoranda superbia nobilitatis. Paullo post: ‘nobilitas factione pollebat,’ legendum, inducto magis, quod abest a scriptis. *Putsch.*

Namque cæpere nobilitas dignitatem, populus libertatem in lubidinem vertere] Sic Mss. ætate proveciores: et recte, nam libidine laboratum æque in plebe juxta ac nobilitate. Libri plane recentes, duo Pall. sept. ac dec. ignoratione vocis *lubidinem*, invexerunt amplius, *nobilitas dignitatem in dominationem, populus, &c.* vel etiam, *nobilitas dignitatem in superbiam*: stulte: tollenda enim utraque vox; fortassis quoque præterea, *cæpere*. Gruter.

In multitudine dispersa] Contra infra: ‘In patribus summa auctoritas erat, vis multo maxuma in plebe.’ *Ciac.*

In multitudinem minus poterat] Reduxi posituram verborum ac distinctionem, quæ in Mss. editisque vet. quibus tamen *in multitudine*, ut forsân binæ illæ dictiones sint ab librariis; certe præpositio, quæ aliqui non est in Pal. nono. Gruter.

Belli domique] Sic dixit ut belli

militiæque; infra: 'animus belli ingens, domi modicus.' Et in Orat. Cotta: 'domi bellicæ impeditissima respublica.' Ciaccon.

Resp. agitabatur] *Resp.* non est in illo manuscripto, nec in codice Beeroaldino. *Rivius.*

Ut quisque potentiori confinis erat] Quamvis in quibusdam sit *affinis*, tamen prius illud magis arridet, et ad sensum magis facit: pro, *conterminus*, ut *Plinius* loquitur. *Idem.*

Neque sancti habere] Id est, et nihil sancti habebat: hoc refertur ad id quod dixit, *polluere*. *Nihil sanctum habere*, est omnia sancta violare; nam id dicitur *sanctum*, quod violari nefas est: ut fides, pietas, justitia, religio: hæc omnia et his similia sancta dicuntur, quia ea pollui et violari non licet. Sed nobiles Romani nihil sancti habebant, quia omnia violabant, quæ violari non licet: nam fidem et justitiam pro pecunia violabant, ut ante dixi. *Sold.*

Semetipsam præcipit] Legendum, *semetipsa*, ex vetustis quibusdam. *Rivius.*

Quasi permixtio terræ oriri capit] Verba duo postrema non videntur legitima auctoris. *Naz.* habet, *quasi permixtione terra fore capit*: emendatumque deinde, *terræ oriri*; ac refert *Commell.* *quasi permixtione terræ oriri capit*, quomodo et a manu recenti *Pal. sec.* cui prius fuerat, *quasi permixtione terræ capit*: sed nec satis intelligo hanc permixtionem terræ. *Gruter.*

Quasi permixtio terræ] Fortasse: *rerum.* *Gronov.*

CAP. 42 Quorum majores Punico, atque aliis bellis multum Reipubl. addiderunt] Gracchi multa præclara facinora bello gesserunt, et in bello Punico, et in aliis. Nam *Sempronius Gracchus* consul et collega *P. Cornelii Scipionis*, patris *Scipionis Africanus* majoris, ad insidias missus contra *Carthaginenses*, bello navali fe-

liciter dimicavit, septem navibus captis, ceteris in fugam versis. Idem apud *Placentiam* contra *Hannibalem* feliciter pugnavit, pulso hoste in castris. *Tiberius* autem *Gracchus* *Hannonem* ducem *Pænorum* cum exercitu fudit apud *Luceriam*, ex quo prælio paulo minus duo millia hominum cum ipso duce fugerunt. Item *P. Sempronius* consul in agro *Crotoniensi* cum *Hannibale* conflixit, fuso fugatoque exercitu quatuor millia hostium occidit: paulo minus trecentos cepit, undecim signa militaria capta sunt. Ex his patet, quomodo majores *Tiberii* et *Caji Gracchorum* multum reip. addiderunt. Denique *Tiberius Gracchus* pater eorum, bis consul fuit, ac bis triumphavit. *Sol.* Vide *Liv. Decad. III. lib. III. IV. et V. et Decad. V. lib. I. Cast.*

Modo per socios, et nomen Latinum] Vide supra c. 39.

Deinde paucos post annos] Manuscriptum *dein.* *Rivius.*

Paucos post annos] Inter utriusque cædem undecim, vel summum duodecim anni interfuerunt. *Tiberius* enim, *Scævola* et *Calpurnio*, *Cajus* autem, *Fabio* et *Opimio* consulibus occisus est, inter quorum consulatus undecim anni intercesserunt. *Cast.*

Eadem ingredientem] Id est, *Eadem* molientem et conantem, quæ ipse *Tiberius* conatus fuerat: videlicet ferentem leges *Agrarias*. *Sold.*

Cajum, Tribunum] Post *Cajum*, distinguendum, atque deinde divisim inferendum: *Tribunum pl. alterum* (nempe, *Tiberium*) *alterum Triumvirum* (nempe *Cajum*) *coloniis deducendis*. *M.* enim *Fulvius Flaccus* non cum *Tiberio*, sed *Cajo* occisus est: ut auctor est *Florus* in altera *Epitome* l. LXI. Quod admonendum duximus; quoniam hic locus in plerisque codicibus corrupte legitur, et a Commentatoribus misere tractatur. *Glarean.*

Haud satis animus moderatus fuit] Immo intemperatus fuit *Gracchus*

cupidine victoriæ; unde ab Juvenale seditionissimi innuntur Satyra secunda, ubi dicit: 'Quis tulerit Græchos de seditione querentes?' *Badius.*

Ex lubricitate sua] Vox sua mihi suspecta est. *Ciaccon.*

Ex lubricitate sua] Inter voluntatem et libidinem hoc interest, secundum Ciceronem in quarto Tusculanarum: 'Voluntas est, quæ quid cum ratione desiderat: quæ autem ratione adversa incitata est, ea libido est, vel cupiditas effrenata.' Ergo desiderium in bono voluntas dicitur, desiderium in malo libido vocatur. *Badius.*

Multos mortales] Legendum mortales. *Riv.*

Quæ res plerumque magnas civitates pessumdedit] Manuscriptum, *pessum dedit*, ut sint duæ dictiones, non una composita. *Corn. Tacit. iii.* 'Quod multos etiam bonos pessum dedit.' Sic et *pessum ire* divisim dicitur: velut apud *Plin.* 'Pessum iere vitæ pretia:' et *Plaut.* 'Pessum abeat.' Ne multis, *pessum dedit* sic divisim dicitur, ut in oratione *Lepidi Sallustius venum datam* dixit, 'quasi Cimbricam prædam venum aut dono datam:' et *Livius*, 'Ignaros omnium se venum a principibus datos;' pro, *venundatos.* *Apulejus v.* 'Nisi eam pessum de tantis opibus ejecero:' pro, 'nisi exturbaro atque evertero tantis bonis.' *Idem.*

Alteri alteros vincere] Ex Catone hoc sumtum apud *Gellium*, 'alteri alteros occidere.' *Ciaccon.*

Tempus quam res maturius me deseret] In manuscriptis quibusdam non reperi me, ac citra detrimentum sensus omitti potest. *Rivius.*

CAP. 43 *Post Auli fædus exercitusque nostri fædam fugam]* In aliis *fugam fædam*. Quomodo supra: 'Nostri fuga fæda, plerique abjectis armis, proximum collem occupavere.' Est autem 'fædum, turpe et flagitiosum, dedecorisque et ignominie plenum.' Nec inepte hoc epitheton tribuitur

formidolosæ fugæ. Cicero ad Atticum, 'Mitto illam fugam ab urbe turpissimam.' Idem, 'Quid fædus, quid perturbatius hoc ab urbe discessu? sive potius turpissima fuga?' Titus Livius iv. ab U. C. 'Per aversam portam fuga turpi deseruntur.' Idem vi. belli Punici secundi, 'Hinc omne Punicum nomen maria terrasque fæda fuga impleturum:' et ii. ejusdem, 'Cum multa cæde ac fæda fuga retro ad naves compulsi sunt.' Idem i. belli Macedonici. 'Vix tentato certamine turpi fuga repetunt castra:' et vii. 'Deinde redire in pugnam jubebat, pavorem et turpem fugam increpans.' *Idem.*

Q. Metellus] Hic est Q. Cæcilius Metellus, qui postea Numidicus est appellatus. Fuit vir magni animi: quippe qui in legem Saturnini jurare unus noluit, et de civitate maluit, quam de sententia, dimoveri. Cicero in Orationibus post Reditum ad Quirites, et in Senatu, pro Cornelio Balbo, pro Sestio, in Pisonem, de Claris Oratoribus, et in Epistolis ad Lentulum. Livius l. lxxv. et lxxvi. Paterculus libro priori. Auctor de Viris Illustribus c. 46. Valerius Maximus iv. 1. Orosius v. 15. et 17. Eutropius l. iv. Appianus Bellorum Civilium l. i. Plutarchus in Mario et in Lucullo. *Cast.*

Silanus] M. Junius Silanus, qui paulo post adversus Cimbrum infelicititer pugnavit: ut leges apud Livium lib. lxxv. Paterculum in Volumine priori, et Florum iii. 3. quare miror, cur Eutropius contra scripserit; inquit enim: 'A M. Junio Silano collega Q. Metelli Cimbri in Gallia victi sunt.' *Idem.*

Partiverant] Valde verisimile est Sallustium scripsisse *paraverant*, ut existimat Victorius. Vide Obs. i. 1. 10. *Gruter.*

Metelloque Numidia evenerat] Sic et manuscriptum; quamvis in aliis, *obvenerat*: sed eodem sensu. *Rivius.*

Alia omnia sibi cum collega communia ratus] Communia, Fulvii liber non habet. Manut.

Alia omnia sibi cum collega communia ratus] Tò communia, non reperi in ullo manuscripto, nec in impressis vetustioribus; at sensus tamen id exposcere videtur, ut opinor. - Rivius.

Milites eligere, scribere] Tò eligere, non est in manuscripto. Idem.

Et reges ultro auxilia mittendo] Magis Sallustiane scriptus, auxilia mittere. Putsch.

Cum propter bonas artes] In antiquis, cum propter arteis bonas: sic inferius, certanteis, ubi hodie certantes: sequitur autem adjectivum in manuscriptis et impressis vetustioribus. Rivius.

CAP. 44 *Exercitus ei traditur Spuri Albi proconsulis iners]* Ita optimi codicum; Naz. ac Com. non ut alii editique, traditur a Spurio Albino proconsule. Quod si cui libitum resecares adhuc illud proconsulis, faciet auctoritate Pal. quarti. Gruter.

Comitiorum mora] Mora nominandi casu dictum est, ut recte exposuit Badius. Soldus putavit auferendi casum esse, ideoque hunc locum mire exponit. Glarean.

Quantum temporis in imperio fuit, plerumque milites in statutis castris habebat] Manuscriptum, stativis castris: quomodo Cicero, 'Iste novus imperator pulcherrimo Syracusarum loco stativa sibi castra faciebat.' Cæsar III. de bello civili, 'Eodemque die uterque eorum ex castris stativis a flumine Apso exercitum educunt.' Ibidem, 'Scipio in castris stativis biduo moratus.' Rivius.

Quantum temporis æstivorum imperio fuit] V. c. addit præpositionem, in; nam habet, in imperio fuit. Ursin.

Neque muniebantur ea, neque more militari vigiliæ ducebantur] Locus hic in omnibus editionibus mancus, diminutusque fuit: cum nos ope et auxilio antiquissimi codicis restitui-

mus. Neque hæc priora verba adulatorina, vel e glossemate alicujus inserta sunt, sed Sallustiano stylo, et sententiæ hujus loci optime conveniunt: loquitur enim de castris; id quod verba paulo ante præcedentia ostendunt. Popma.

Sed neque more militari vigiliæ deducebantur] Quod hic interserat Popma, *Sed neque muniebantur ea, neque more militari, &c.* sciamus oportet, nihil tale inveniri in libris Palatinis, adeo ut putem codicem ejus antiquissimum nihil habere præter nomen. Plane, si examinaverimus trigam illam verborum, reperiemus falsum esse: non modo, quod ubi castra, ibi etiam munitio; sed quod verosimile, galeatos istos lepores probe sibi cavisse vallo ac fossa a superventibus hostium. Gruter.

Vigiliæ] Vigiliæ et excubiæ sæpe confunduntur. Proprie autem vigiliæ erant nocturnæ, excubiæ diurnæ. De utrisque breviter agendum. Excubiæ autem erant ad portas et vallum castrorum; atque adeo Romanis mos fuit totas cohortes et turmas habere, et ponere quietas ante ipsas portas, non unum aut alterum militem, ut hodie fieri solet: illi, plures, atque etiam cum periculum esset, alios super alios, et longius abjunctos. Id vocabant ab ipsa re stationes: stabant enim, tam equites quam pedites. Hæ stationes olim quidem totum diem habitæ, sed mutavit Æmilius ob causas, et binas in diem statuit. Utiles valde, quod nunquam hostis imparatos, aut paucos deprehendebat, imo qui essent resistendo, donec succurreretur. Anxie autem servatæ, et omnino capitale (nisi magna vi abriperentur potius, quam pellerentur) deseruisse. Has stationes puto ex omni genere militum, exceptis velitibus, obiisse: ad singulas portas non minus cohorte et turma una; interdum et plures, cum juxta hostis. Quatuor autem portæ: in universum

40. cohortes et totidem turmæ, exceptis iis, qui ad Prætorium extraordinarii aut selecti, hi enim erant ab hac re immunes. Ergo munus rediit decimo quoque die; imo quinto, si illum medium dividis cum Æmilio. Porro in vigiliis nocturnis locum habebat tessera, ipsa vigilia, et circuitio. Tesserarius quotidie sole jam inclinante ad Tribuni tentorium venit, et signum petiit: illud Tribuni ab Imperatore accipiebant, in milites per centuriones transfundendum. Signum aut tessera militaris erat tabella latiuscula e ligno, inscripta: nempe ipso nocturno signo, aut dicto, quod esse vellet Imperator. Tesserarius, accepta tessera a tribuno, non loci aut dignitatis ordine dabat, incipiens a primis manipulis: sed contra redibat ad suum et ultimum manipulum, et centurioni dabat in tabernaculo adhibitis testibus, quo, si in ea re peccatum esset, constare posset: ille acceptam proximi manipuli centurioni, ille iterum proximi, donec ad primos manipulos perventum esset: bonus hic ordo dupliciter: tum ut vigiliæ in ultimis castris et hosti propinquis statim constituerentur, tum ut tessera sic via recta, et sine flexu ad Tribunos rediret. Porro in vigiliis vigiles quaterni se diviserunt in quatuor partes, ita ut singuli vigiliam unam noctis obirent, sorte dividente, per ternas quique horas. Erant igitur quatuor vigiles, et ii una; sed unus ex iis sua vigilia quisque perstabat intentus et vere vigil: alii adiacebant aut accubabant. Itaque his quies aliqua, et ille stans, si auxilium posceret, ad manus habebat. Qui vero ex vigillis destinati sunt, ex singulis eorum excubiis unuscujusque manipuli Tergiductor seu Optio ducit vesperi ad Tribunum, qui primas vigilias sint acturi. Probabile autem est illos primos tesserulas, aliorum quoque vicem, quis futurus esset ordo vigiliarum, accepisse.

Optio omnibus vigiliam acturis dat tesserulas plane exiguas pro quaque vigilia. Hæ tesserulæ diversæ fuerunt a priori: illa uniusmodi fuit, et signum aut dictum nocturnum, quo sese ab hoste internoscerent; istæ diversiformes, et propriæ cujusque vigiliæ. Etiam in modulo discrimen. Illa tabula latiuscula, istæ plane exiguæ, aut velut talleolæ. Omnino non aliud fuisse videntur, quam ligella, cum nota duplici impressa: altera manipuli, altera vigiliæ ipsius. Id hoc fine, ut Tribunus, ea reddita, statim conspiceret, quis in quoque manipulo, et quota vigilia munus fecisset, aut non fecisset. Circuibant vigilias equites, nonnunquam et ipsi Tribuni, si propius discrimen. Quin et ipse Imperator interdum et cum eo Legati. At sub Vegetii ævum Circitoris proprium munus fuit, et militiæ gradus. Initio porro vigiliarum omnia signa cecinerunt, aut potius paulo ante ipsas, cum nimirum Prætorium dimitteretur, et hoc signum erat imperii. Erant autem vigiliæ quaternæ, et singulæ in horas ternas, ut supra diximus, divisæ. Has Primipilus clepsydris discernebat: habebant enim vascula aquaria, sive mensuras ex aqua, quibus illa tempora æqualiter distinguebant. Vigilabant autem armati, olim tamen scutum iis ademptum, ne, ubi fessi sint, innixi pilo, capite super marginem senti posito, sopiti starent. Postea vero redditum. Qui autem illo die in expeditione fuerat, ne vicibus quidem suis vigilabat: causa ab humanitate, et quia tales egebant quiete.

Lips.

[*Lixæ*] Fulgentius de prisco sermone *lixam* interpretatur mercenarium. Ad opinionem illius accedere video Festum: '*Lixæ*,' inquit, 'qui exercitum sequuntur quæstus gratia, dicti, quod extra ordinem sint militiæ, eisque liceat, quod libuerit. Alii eos a *Licha* appellatos dicunt, quod

ille Herculem sit secutus; quidam a liguriendo quæstum.' Hactenus Festus, qui alibi istiusmodi mercenarios *Metellos* appellavit. Satis autem inepte ille. Melius Nonius Marcellus, qui a lixa, quam veteres aquam appellabant, dictos recte censet. Sed qua lingua veteres dixerint, ignorat. Galli, qui fuere olim consortes ejusdem cum Germanis linguæ, *lic* et *lec* aquam dixerunt; unde Lecca fluvius. Et *lecken* proprie nostratibus aquam sorbere. Hinc et lixæ. *Thys.*

Diu noctuque] Adducitur a Carisio alter locus ex i. Histor. 'noctu diuque stationes et vigilias tentare:' et infra; 'diu noctuque fatigare animum.' *Ciaccon.*

Pecoris et municipiorum prædas certantes agitare] Manuscripta duo et ex impressis quædam, *agire*, quomodo Plautus, 'Næ ille pulcræ prædam agat,' inquit. Sed alterum forte magis Sallustianum; tametsi idem postea, 'Ex sociis nostris prædas agentes,' inquit. Libenter autem Sallustius verbo *agitare*, nec eodem modo semper utitur: ut, 'Mente quid agitare,' in Catilina, pro, *versare*. Item, 'vitam, imperium, remp. agitare.' Sic 'gaudium' et 'lætitiam agitare:' et in Jugurtha, 'Pacem agitare,' 'noctem agitare,' 'moras agitare,' 'præcepta patris agitare,' 'agitare prædas.' *Rivius.*

Panem in dies mercari] Laur. Valla libro elegantiarum tertio, quo loco docet, *In diem* aliud esse, quam *In dies*: hic ita legit, *panem in diem mercari*: quasi dicat, inquit, præsentis diei habere rationem, nihilque cogitare de crastino, cum quo facit Linaccer. Exemplaria quotquot ipse viderim, *in dies* habent; neque aliter citat in Terentii Eunuchum Donatus. *Idem.*

CAP. 45 *Metellum non minus magnum et sapientem virum fuisse comperio*] Sic Tacit. Ann. iv. 'Hunc ego Lepidum temporibus illis gravem et sapi-

entem virum fuisse comperio.' *Ciaccon.*

Metellum non minus, quam in rebus hostilibus, magnum et sapientem virum fuisse comperio] Manuscripta, *comperior*, ut sit deponens; idque rectius est. Nam hoc verbo Sallustius est alias quoque usus: sed et Tertullianus et Apulejus *comperior* dixere, pro *comperio*; nimirum, ad imitationem Sallustii. *Rivius.*

Namque edicto primum adjumenta, &c.] Non male quidem editi, *edicto primo*; sed contra optimos Mss. Pal. pr. sec. Com. nam nonus vocem eam habet, tantum a correctore. Et vero impune omitti posse valde suspicor. *Gruter.*

Aut quem alium coctum cibum venderet, ne lixæ exercitum sequerentur] Est in plerisque manuscriptis, *aut quem alium cibum coctum*: quæ collocatio verborum, si quid est in me judicii, melior. Sed et Val. Maximus l. ii. quo loco de militari disciplina agens, hujusce rei meminit, eodem ordine verborum utitur. 'Namque lixas,' inquit, 'e castris summovit, cibumque coctum venalem proponi vetuit.' *Rivius.*

CAP. 46 *Ex nuntiis accepit*] Hic locus a Nonio citatur in voce, *Innocens*: et in veteri exemplari legitur, *ex nuntiis acceptis*, ut referatur ad *certior factus*: quod non displicet. Infra tamen, 'Marius ubi ex nuntiis quæ Ligus egerat, cognovit.' *Ciaccon.*

De innocentia certior Romæ factus] Roma legitur in Nonio, hunc locum recitante in *Innocentia*. Manut.

De innocentia ejus certior Romæ factus] Antiqui et typis excusi codices, quos quidem mihi videre contigit, *Romæ non Roma* habent, mendose et nullo intellectu: nec tamen quicquam mendum subesse sensit. Dubitandi autem occasionem Nonius mihi præbuit, qui totum hunc locum in, *Innocens*, recitat, omitta dictione *Roma*. Ego quamquam Nonii Mar-

celli lectionem ferri sustinerique posse existimem, dictionem tamen *Romam*, ut omnino delerem antiquis libris refragantibus, nulla ratione adduci possum: nam si *Roma* legamus, locus planum apertumque sensum continet. *Popma*.

De innocentia ejus certior Romæ factus] *Popma* iterum persuadere nititur, substituamus *Roma*. Non male, nisi adversarentur omnes ad unum *Mss. nostri*, etiam editio princeps: ac vero adfne videri queat, Jugurthæ compertam innocentiam Metelli, cum Romæ esset. *Gruter*.

Legatos cum suppliciis mittit] Hoc est, cum supplicum velamentis; infra, 'vel cum precibus: infra, 'fatigati regis suppliciis.' Item: 'legatos supplices mittere.' *Ciaccon*. *Supplicia* hic posuit pro iis, quas Græci *ἱκετήρια* vocant. *Ursin*.

Ubi contra faciem belli] Tacit. XIII. 'dum positis loriceis in faciem pacis veniretur: et in vita Agricol. 'Ea enim pugnae facies erat.' *Ciaccon*.

Obviam procedebant] Fulvii liber, *Obvii proc.* *Manut*.

Parati frumentum dare] Sic infra: 'proinde parati intentique essent signo dato Romanos invadere: et Virgilius, 'Et cantare pares, et respondere parati.' Tac. Hist. v. 'paratusque decernere.' *Ciaccon*.

Omnia illa deditiois signa ostentui credere] Sic et exemplar Fabricianum. Verum quod ad distinctionem attinet, τὸ ὅμνία referri ad superiora illa posset, late explorare: tametsi nihil immuto. Est præterea in quibusdam, *ostentui esse credere*: pro, in speciem ostentari, cum re vera non sit deditioem factururus, auff ein Schein. In manuscriptis non est esse, idque fortasse rectius. *Rivius*.

Omnia illa deditiois signa ostentui esse credere, et insidiis locum tentare] Vetustus codex verbum, *omnia*, ad superiora necit, late explorari *omnia*, idem fore pro esse legit. *Aldinus*

codex utrumque sustulit, quod placet. At illud, *Et insidiis locum tentare*, ita subjungitur, quasi Metellus insidiis locum tentet, cum ad regem referatur: non dubitavit enim Metellus Jugurtham his technis locum insidiis quærere. *Glareanus*.

Tentare] Legendum: *tentari*. nempe ab Jugurtha. *Gronovius*.

Item, &c.] *Dehinc*, pro, item, est apud Nonium, hæc recitantem in comment. de gen. arm. *Manutius*.

Funditorum] *Funda* Latinis dicta, quod ex ea fundantur lapides. De inventione variant. Plinius Phœnicibus tribuit, Strabo Ætolis, communis opinio Balearibus. Materies Fundæ triplex. *Prima*, Melanchræna, quod est spartum, cujus copia in Hispania, estque junci acuti species, atque eo nomine linum et cannabin etiam comprehendimus. *Alter*a, pili vel setæ. *Tertia*, nervi. Forma talis: Funiculus in medio lator, ovali forma, et paulatim instrictus abit. At medium et fundus, ut sic dicam, fundæ circinat. Rotabant enim circum caput, et vires ita dabant, ter, ut videtur, ex arte aut more. Duo Fundis missa, *Lapides* et *Glandes*. *Lapides* jaciebant minæ pondere, nempe drachmarum 100. Hinc Cæsar dicit 'Fundas librales.' Ad hos lapides, et ut frequentare possent ictum, sacculos pelliceos ferebant iis implendos; magis expedite, quam ut sinu etiam præ se ferrent, quod in lapidibus quoque factum. Telum alterum *Glandes*, atque eæ e plumbo, ideo *μολυβδίδες* Græcis: et *Plumbeæ* simpliciter Spartiano. *Sphærulas* vocat incertus apud Suidam scriptor. His inseribi aliquando solere, et occulte sic ad hostem mitti, legitur, ut omnia quæ gererentur, hostes scirent. Appianus ad istam rem tesseræ plumbeas quasdam adhibet. Revera autem non istæ communes glandes fuerunt, sed tabellæ magis productæ, et huic rei aptatæ. *Funda* variis gentibus in

usu, quia prompta, iteratu facilis, tum etiam quia longe et fortiter feriret. Nam sæpe adversum bellatores cassidibus, catafractis, loricisque munitos, teretes lapides de funda vel fustibalo destinati, sagittis sunt omnibus graviores: cum membris integris lethale tamen vulnus importent, et sine invidia sanguinis, hostis lapidis ictu intereat. Ergo per ipsa arma interfecit, etsi sine sanguine; quia contusio plerumque et confractio ex ictu lapidis. Glans tamen profecto penetrabat. Quod cum ita sit, telum tamen hoc parum honestum habitum, et junioribus aut vilioribus assignatum. Itaque ipsi Romani raro usi, inter Auxilia habebant. Præter commune illam Fundam, quæ vulgo in usu, fuerunt etiam distinctæ quædam species, ut Achaica, Cestrosphendone, Fustibalus. *Lips.* Vide Stewechium.

Sagittarii] Romanis ipsis ab antiquo vix fuerunt Sagittæ. Sed post Punicum bellum secundum creberrime in Romanis castris Sagittarii, sed Auxiliares, non cives. In hoc numero maxime Cretenses, quos et excelluisse hæc peritia certum est; et quidam originem primam ad eos trahunt: alii ad Persas: alii ad Scythas: et certe nostrate lingua *Sagittare*, etiam nunc est *schicten*, forsân a Scythiis. Scythæ igitur inter inventores censentur, et celebratur arcus Scythicus, cuius forma τοῦ Ἰ Græcorum: sed et Parthi hoc tali arcu usi. Ab arcu Festus notat Arquites dictos, arcu præliantes, qui nunc Sagittarii. Ipsæ sagittæ dictæ etiam virgæ. Sic et Græci usi voce ῥάβδον, item calami, quia sæpe ex leviori illa materia. Etsi quædam firmiores atque etiam grandiores. Et Arabes majoribus usi. Pleræque autem sagittarum hamatæ, et ne facile evelli possent, quædam etiam triplici hamo; quædam quadruplici. Hippocrati τετράγωνα βέλη, id est,

quadrangulæ sagittæ. At illæ Parthorum miraculæ, quæ videntur aciem super aciem habuisse, quæ tenui ferro nexæ, aut ut involucri insertæ, in corpore fere manerent, et rumperentur, si quis tentaret educere. Tanta autem violentia sagittæ mittebantur, ut arma perfringerent, et per omne quod obstaret durum aut molle penetrarent, quibus neque thorax ullus, neque scutum posset resistere. Fuerunt et thecæ sagittis, quas pharetras aut coryceos prisci dixerunt. Leo imperator pharetras vocat cocura, sive cocurra: vox nostras, *een koker*. Festo scorteum. *Lips.*

Velites] Prisci *velites* vere Anippi dicendi sunt, hoc est, equitibus juncti. Ut enim desultores veri equites erant, qui de pedibus pugnabant, ita Velites veri pedites erant, sublatis tamen in equos, ut equitibus eadem celeritate adessent, eosque in pugna de pedibus juarent. Tales eos Valerius describit l. ii. c. 3. §. 3. 'Velitum,' inquit, 'usus eo primum bello repertus est, quo Capuam Ful. Flaccus Imperator obsedit: nam, cum Equitatu Campanorum, crebris excursionibus equites nostri, quia numero pauciores erant, resistere non possent, Q. Nævius centurio e peditibus lectos expediti corporis, et veloci saltu jungere se equitibus, et rursus celeri motu relabi instituit, quo facilius equestri prælio subjecti pedites, viros pariter et equos hostium telis incesserent.' Quod hic Valerius subobscurè dicit, 'equitibus se jungere et rursus relabi,' Livius explicate scripsit l. xxvi. 'Ex omnibus legionibus electi sunt juvenes maxime vigore ac levitate corporum veloces, &c. eos singulos in equos suos accipientes equites assuefecerunt, et veli post se, et desilire perneciter, ubi signum datum esset.' Hactenus Livius. Igitur equites erant ante pugnam, pedites plerumque in pugna: nam ex equis pugnasse subiinde Vegetius in-

dicat III. 24. 'Velites,' inquit, 'juvenes erant levi armatura, corpore alacri, qui ex equis missilia optime dirigebant.' Auctoritate forsitan Dionysii hæc scripsit Vegetius, qui II. 2. scribit, ex equis pugnasse Celeres, ubi campus ad equestre certamen erat commodus. Ita ille. Celeres autem Velitibus multo sunt antiquiores. Velitibus similes Ferentarii nostri, *Drageons*, nisi quod paulo etiam digniores; quippe qui soli propriis equis vectantur, cum illi alienis, et post singulorum equitum terga. *H. Hugo.*

Et militiæ inerat] *Erat*, Fulvii liber. *Manutius.*

Et militiæ inerat] Quamvis in manuscripto ceterisque vetustioribus *erat* legitur; tamen priorem lectionem magis probo: nam libenter geminabant præpositionem antiqui, ut ostendit Priscianus. Sic Cicero, 'Nullum dedecus reperiri potest, quod in hoc non insit.' Idem, 'Inest enim natura philosophia in hujus viri mente quædam.' Rursus, 'Manere in vita, in qua nihil insit nisi miseria.' Sic persæpe alias. *Rivius.*

Absens vel præsens] Ita editiones principes, ita Mss. pretii majoris: nam alii, partim *absens et præsens*; partim, *absens an præsens*: ex quibus varietatibus animadverto, restituendum, *absens præsens*, sine ulla voce intermedia. *Gruterus.*

Pacem an bellum gerens] Nescio an aliquid hic desit. *Ciacconius.*

Pacem an bellum gerens perniciosior esset] Bongarsii vetus liber, *pernitior*; quod si tolerari potest, restituendum item ejusdem formæ verbum infra c. 85. 'tanto horum socordia flagitior;' sic enim idem liber, pro eo quod vulgo est, *flagitiosior*: quod utrumque adnotatum ad liberi oram amico illi meo et multis certis certissimo. *Gruterus.*

CAP. 47 *Vacca]* Vide supra c. 29.

Italici generis] De Italiciis, vide supra c. 21.

Huic consul simul tentandi gratia, &c. præsidium imposuit] Manuscripta, *Huc consul*; ut sit adverbium. Sic postea, 'igitur Vaccenses, quo Metellus initio Jugurtha pacificante præsidium imposuerat.' Quamquam autem vulgata lectio bene habet, altera hæc tamen verior. *Rivius.*

Huic COS. simul tentandi gratia si paterentur] Hic locus mirum in modum corruptus est, neque in ullo codice mihi recte emendatus. Juvant tamen Lectorem aliqua parte ex diversis, quamquam corruptis, codicibus collati loci. Badius conatus est hunc emendare, sed non potuit: existimavit enim Metellum præcepisse præsidii militibus importare oppidanis frumentum, quod nunquam facerent Romani, nisi alia causa urgeret. Ceterum pro *huic*, etiam putat legi posse *huc*, et pro *paratis rebus*, *pacatis rebus*, quod non rejicio. Deinde quod *comportare* pro *præparare* quidam codices habent, nihil refert, cum neutrum requirat sensus, et ego utrumque plane supposititium existimo. *Imperare frumentum, et quæ bello usui forent*, cum Latine, tum frequenter dicitur. Quare hunc locum ita legendum existimo: 'Huic COS. simul tentandi gratia, si paterentur, simul propter opportunitates loci, præsidium imponit. Præterea imperavit frumentum, et alia, quæ bello usui forent: ratus, id quod res monebat, frequentia negotiatorum, et commeatum juvaturum exercitum, etiam pacatis rebus, munimento fore.' *Glareanus.*

Et si paterentur opportunitates loci, præsidium imposuit] Legendum existimo, *Et si pateretur*: ut inde colligeret, pacem, firmam ne, an fictam crederet. *Et si pateretur, loci ipsius opportunitate adductus præsidium imponere statuit.* *Ciacconius.*

Frequentiam negotiatorum, et commeatum juvaturum exercitum] Alii libri *commeatu*, et infra *paratis rebus*. Quid si *patratis* legas? *Idem.*

*Frequentiam negotiatorum et com-
mentum jvaturum exercitum, etiam paratis
rebus munimento fore]* In vetustis qui-
busdam, sed impressis, desunt hæc
verba, *jvaturum exercitum*; ac si quid
est in me iudicii, rectius omittuntur,
præsertim cum illud participium *jvaturus*
nusquam fere lectum sit, nisi
apud Plinium in epistolis semel, nec
ejus ulla usquam apud Priscianum
mentio, qui alioqui diligentissime so-
let, si quid tale uspiam exstat in ve-
teribus, adnotare: præterea quamvis
in cunctis fere, quæ ipse viderim, ex-
emplaribus legatur, *etiam paratis re-
bus*; tamen ego libentius profecto le-
gerim, *pacatis*, hoc est, *tranquillis*, cum
jam nullum fuerit bellum; et sic
quoque sensus ipse postulat. *Rivius.*

Jvaturum exercitum] Tanquam mi-
nus Latinum inducit Palmerius, quam
bene, ipse viderit; ego scio quodcum-
que in bonis auctoribus a Gramma-
ticorum legibus abhorret, non statim
inducendum aut censoria virgula
damnandum esse: hoc eodem itidem
utitur elegantissimus Petronius in
Satyrico. ‘Nam neque sacra quen-
quam vulgaturum, et si quod præter-
ea aliud remedium ad tertianam
Deus illi monstrasset, adjuvatu-
ros nos divinam providentiam vel pe-
riculo nostro.’ *Putschius.*

*Frequentiam negotiatorum et com-
mentum, jvaturum exercitum, et jam
paratis rebus munimento fore]* Ita quo-
que Mss. meliores, nisi quod unica
voce representent, *etiam*; quæ tamen
dictio abest Naz. poniturque inter
lineas. At enim Pall. octavus non
agnoscit, *jvaturum exercitum*; ut nec
editiones primæ Valentiniana ac Me-
diolanensis, ut arbitrer invectum a
temeritate scolorum, ejiciendumque,
restituto: *frequentiam negotiatorum
ac commentum, etiam paratis rebus mu-
nimento fore.* Gruterus.

Quos item consul uti priores *illectos*
ad prodicionem domum dimittebat] In
vetustis, Quos item uti priores consul

illectos. Hæc collocatio verborum
melior. Mihi mehercules illa inversio
ordinis verborum, nullo modo feren-
da videtur, quantumvis alii forsân
negligant. Porro *illectos* quondam
dixere, ubi hodie fere *illectos* dicimus:
id quod et mollius et suavius esse vi-
detur. *Rivius.*

CAP. 48 *Ager hostibus cognitus]*
Contra mox inf. ‘Regio hostibus ig-
nara.’ *Ciacconius.*

*A quo mons aberat ferme millia pas-
suum xx.]* Nonius hunc locum adducit
in *Vastescant*; et ibi xxx. legitur,
sed si diligentius consideremus, pro-
pinquum satis locum cognoscemus:
nam ab eo monte præmissus Rutilius
ad flumen eodem die eo pervenit, et
castra munivit; ac eum vacuum ani-
mo est adortus Bomilear, prælioque
victus; et tamen Metello obviam
proficiscitur: quæ omnia, si tantum
spatii interesset, fieri minime potuis-
sent. Quare legendum videtur, *millia
passuum III.* tribus x. in tres i. ut a li-
brariis sæpe fit, versis; aut certe vii.
Et præterea in quibusdam Nonii co-
dicibus, *vastatus* legitur, non *vastus*,
in aliis, *rastus*, et, *humano cultu*,
ut male acceptus hic locus jam olim fu-
erit, Tacit. Annal. ii. ‘milesque nullo
illic hominum cultu, fame absumtus.’
Ibidem, ‘insulam immitem et sine
cultu hominum esse.’ *Idem.*

Quæ humo arida atque arenosa gignuntur] Fabricianum, *arido atque are-
noso*: recte an secus, aliorum esto
iudicium. Ipse conjecturam meam
subjiciam. Adnotavit igitur libro vi.
Priscianus, *humum* neutro etiam ge-
nere inveniri apud veteres, citatque
illud Livii in Adone, ‘Humum humi-
dum pedibus fodit:’ et Gracchi in
Thyeste, ‘Mersit sequenti humidum
plantis humum.’ Jam in manuscripto,
humi quidem jam legitur, sed aut *humo*
ibidem, aut *humu* fuit; nam erasa est
littera ultima, et suppositum i. Porro
humu veteres pro *humo* dixisse, testatur
alicubi Non. Marcellus. Ecce autem

cum jam hæc adnotassem, ac Priscianum forte in manus sumsissem, idem reperi quod in Fabriciano. Nam libro XVIII. 'Humi,' inquit, 'sum, es, est. Sall. in Jugurth. quæ humi arido atque arenoso gignuntur.' Quid si Sallustius est ita locutus, ut identidem Tacitus? velut i. 'Ut occulta saltuum scrutaretur, pontesque et aggeres humido paludum et fallacibus campis imponderet.' Rursus, 'Illi sanguine suo et lubrico paludum lapsantes.' Sed et *aridum* substantive positum videri alicui possit, ut subaudias *solum*. Cæsar iv. 'Cum illi aut ex arido, aut paullulum in aquam progressi,' &c. Idem paullo inferius, 'Nostri simul in arido constiterunt:' et postea, 'Quasque in aridum subdlexerat,' pro, *in terram*. Atque hoc modo *humi* in arido atque arenoso poni necesse est. Nos hic nihil pronuntiamus, contenti et diversam lectionem ostendisse, et conjecturam nostram subjecisse, tametsi et in altero quodam manuscripto fuerit eodem modo, id quod etiam nunc videre licet. Sed et Beroaldinum volumen habet, *quæ humi in arido atque arenoso loco gignuntur*: unde ut nihil aliud, illud certe colligitur, mendosam esse hodie lectionem vulgatam. *Rivius*.

Humi arido, atque arenoso] Sic legit Priscianus lib. XVIII. nec omnino discrepant veteres libri: quemadmodum ab aliis quoque jam animadversum ac notatum video. *Manutius*.

Quæ humi arido atque arenoso gignuntur] Sic quoque Naz. ac Palat. sec. reliqui enim *quæ humo arida et arenosa*, &c. Com. noster præfert, *quæ humo aridaque arena gignuntur*. Groternus.

CAP. 49 *igitur in eo colle, quem transverso itinere porrectum docuimus*] Nusquam hoc docuit. *Ciacconius*.

Quem transverso itinere porrectum docuimus] Nisi Latiniore essent, quam ut facile venirent sub stylum glossatorum, dicerem spuria. Interim errat insigniter *Ciacconius*; arbitratus nus-

quam hoc ante prodidisse Sallustium: factum enim linea ab hac fere quinta; ubi est: 'Sed ex eo medio quasi collis oriebatur in immensum,' &c. *Grut.*

Jugurtha extenuata suorum acie consedit] Aliter hæc verba Priscianus refert lib. XVIII. quo loco docet verbum *Sedeo* apud Latinos diversos habere casus; subjiciens hæc duo exempla Virgilii: lib. VII. 'Tali intus templo Divum patriaque Latinus Sede sedens.' Idem lib. X. 'Summa petit scopuli, siccaque in rupe resedit.' Et mox Sallustii: 'Jugurtha extenuata suorum acie, montem insedit.' Verum ego Priscianum memoria lapsus existimo: nam et antiqui libri receptam lectionem retinent; et paulo ante *collis* meminit: 'ex eo,' inquit, 'medio quasi colle oriebatur in immensum pertingens.' Itaque nihil immutandum censeo. *Pop.*

Elephantis] *Elephantis* antiquos in acie usos notissimum est. Tractæ autem hæc belluæ ad bella a Persarum regibus, eo quod ictibus non cederent, adversarios mole sua terrent, eumque habent, quæ nulla vi transmitti, nullo ferri acumine penetrari posset. Quod apud Cassiodorum traditur, lib. decimo variarum cap. 30. Illud maxime hic quærendum videbatur, quo tempore scilicet has bestias ipsi Romani in bellum primum eduxerint. Id bello Philippico, P. Sulpitio Galba, C. Aurelio Cotta Coss., id est, anno urbis DLIII. factum ex Livio didici: is l. XL. inquit: 'Ante prima signa locatis elephantis, quo auxilio tunc primum Romani, quia captos aliquot bello Punico habebant, usi sunt.' His bestiis sæpe ante aciem, ut primum impetum sustinerent, interdum post exercitus terga ordo datus est pugnaque incepta, iisdem illico via per ordines patefacta, ut de subito visu suo et hostes et equos pariter perterrefacerent. Appiano teste de Bello Hispaniensi. Interdum ipsi equum

tūrmis immiscebantur: Hirtius de Bello Africano. Etiam in munere gladiatorio in circum productas Romæ has bestias, per funes quoque incessisse, aliaque ludicra exercuisse docet Plin. viii. 2. 3. 6. 7.; et Dio in Pompejo. Testatur porro auctor de Viris Illustribus, Pyrrhum Epirotarum regem, Lævinum Consulem apud Heracleam Elephantorum novitate turbasse. Novum quippe Consuli erat, has bestias videre in aciem produci. Elephantes autem quinquaginta in usum biennii a Ptolemæo Macedonum rege hoc bello mutuum eundem acceperisse Justinus scribit. Quando elephantī pugnaturi erant, et in aciem procedebant, aderant his belluis rectores in acie, qui pro numero bestiarum, quibus præerant, varia nomina sortiti, de quibus consulendus Ælianus. Turres autem dorsis eorum imponebantur, in quibus cum variis telis milites. Polybius l. v. 'Classicum canentes, primum cum Elephantis se mutuo invadunt. Pauci ex iis, quos Ptolemæus habebat, in adversos feruntur. Ex quibus optimam certe faciebant milites pugnam, jacentes hastas, et se invicem crebris vulneribus afficientes.' Hæc ille. Sicuti autem elephantis et quidem turritis pugnatum est, ita neque hoc reticendum est, captivas has bestias cum turribus in triumphum deductas fuisse. Meminit ejus Florus cap. 18. lib. primi: 'sed nihil libentius Populus Romanus aspexit, quam illas, quas timuerat, cum suis turribus belluas, quæ non sine sensu captivitatis, submissis cervicibus victores equos sequebantur.' Porro in pugna antiqui velites, ut Vegetius auctor est, adversus Elephantos ordinaverunt. Appianus de Bellis Punicis, cum de Equitatu Italico, id est, auxiliariis Scipionis, loquitur, ita inquit: 'singuli horum adjunctum habebant velitem armatum multis telis, quibus accret belluas.' Ibidem paulo post:

'Scipio Equites Italicos ex postrema acie inductos, et levius armatos, jussit ex equis territis desilire, et in elephantos huc illuc ruentes tela conjicere, primusque ipse descendit, et elephantum procurentem sauciavit: hoc exemplo confirmatis aliis, et undique jam eos vulnerantibus, retrocedebant. Dum autem in hoc certamen velites missi sunt, latiori ferro hastas gestasse videntur, ut in magnis corporibus majora forent vulnera.' Illud insuper Livius l. xxxvii. Eutropius l. iii. et post eos Isidorus l. ix. prodidit, elephantos retroactos, cum regi a suis non possent, fabrilī scalpro intra aures adacto necatos fuisse. Idque Asdrubalem primum instituisse Livius scribit. Quinimo et verutis conjectis Romani pedites elephantos Hannibalis avertere, et insecti aversos sub caudis, quia maxime molli cute vulnera accipiunt, fodiebant, teste Livio l. xxx. Ignibus etiam ex castris Romanorum exactos ab eodem Livio traditur l. xxxv. Item securæ multi extulerunt, quibus pedes Elephantorum amputarunt. Curtius l. viii. Imo et gladios habebant leviter curvatos, falcibus similes, quos Copidas vocabant, quibus belluarum manus appetebant, teste eodem Curtio libro citato. Sudibus quoque in prima acie armati constitui solebant ad terrendos prohibendosque Elephantos. De cetero adeo vehementes in prælio has bestias fuisse accipimus, ut manu sua vel proboscide arma virosque corripuerint, et super se regentibus tradiderint, quod scribit Curtius l. iv. *Stewechius*.

Ipsæ propior monti cum omni equitatu et peditibus delectis collocat] In manu-scripto est, *propior montem*: quomodo Hirtius viii. belli Gallici, 'Alter quo propior hostem in vallo collocatus esset,' &c. nec aliter in Florentino, et Beroaldino. *Ricinus*.

Turmas] Vide supra cap. 38.

Manipulus] *Manipulus* ducentos mi-

lites continebat, id est, duas centurias. Nam antiquis hic mos fuit, cum adhuc reges Romæ regnarent, ut manipulos miscerent ex Romanis et Latinis: ita ut una centuria Romanorum et una Latinorum unum manipulum conficerent, et unum sequerentur signum: *Manipulus* autem dictus est, quia dum Romani adhuc pauperes essent, manipulos fœni perticis alligabant, et eos pro signis sequebantur; ut Lucanus: ‘Pertica suspensos portabat longa maniplos.’ *Sold.*

Jugum] Vide supra cap. 38.

Quæ ab Imperatore decuerint omnia suis provisâ] Videndum an scribi debeat; *Quæ ab Imperatore debuerint, &c.* nam Tacitus qui hunc locum imitatur lib. XXI. sic ait: ‘Quæ provideri astu ducis oportuerit providisse, campos madentes, et ipsis gnaris paludes, hostibus noxias.’ *Ursinus.*

Ut prudentes cum imperitis] Legendum, *uti*: sic enim fere semper Sallustius. *Rivius.*

Cum bello melioribus] *Belli* Fulvii liber. *Manutius.*

Illum diem aut omnes labores, &c.] Hunc locum sic imitatus est Tacit. *Annal.* XII. ‘Enimvero Caractacus huc illuc volitans, illum diem, illam aciem testabatur, aut recuperandæ libertatis, aut servitutis æternæ initium fore.’ Et *Hist.* IV. ‘isque præcipuus illi dies magnæ offensæ initium et magnæ gloriæ fuit.’ *Thucydides* 2. ἡ δὲ ἡμέρα τοῖς Ἕλλησι μεγάλων κακῶν ἔρξαι. *Plautus* *Capteivis*: ‘Hic ille est dies, cum nulla vitæ meæ salus sperabilis est.’ *Ciacconius.*

Omnes labores] Legendum, *omneis*: ita et hoc, et superius illud in vetustis. *Rivius.*

Dum interim Metellus ignarus hostium, monte digrediens, cum exercitu conspicitur. *Primo dubius, quidnam insolita facies ostenderet*] Sic in cunctis fere, quæ ipse viderim, exemplaribus reperi. ceterum *Donatus* in *Terentii Eunucham*, *conspicatur* hic legit, non *con-*

spicitur; idque ita sensus quoque exigere videtur, ut sit a *conspicor* deponenti, quod est, *videre*. Nam hoc dicit Sallustius, Metellum vidisse ipsum quidem hostes qui se occultarant, sed ita uti non satis eos propter virgulta, inter quæ consederant, internoscere, aut quid tandem rei esset, dijudicare posset; id enim est quod sequitur, *Primo dubius, quidnam insolita facies ostenderet*. *Florentinum*, cum exercitu *conspicit* eos, non *conspicitur*. *Idem.*

Cum interim Metellus ignarus hostium, monte digrediens cum exercitu conspic.] Mire mutatum dicendi genus. Cum enim dicere vellet, Jugurtham ante absconditum, nunc Metello visum, ait: *Metellus cum exercitu conspicitur*. Omnia enim continuo sequentia indicant, Jugurtham nunc primum Metello videri, qui in eo colle, quem transverso itinere porrectum anctor docuit, consederat. Metellus dubius erat, non Jugurtha. Verum id magis mirandum; quomodo Metellus monte digrediens hic dicatur, quem nusquam ascendente descripsit. Sed neque semel hoc dixisse contentus auctor, bis paulo post repetit; ut hunc locum non dubitem parvus corruptum. Prima quidem verba, si non bis postea descendisse repetisset, ita legi poterant: *Cum interim Metello ignaro hostium monte digrediens cum exercitu conspicitur*, scilicet *Jugurtha*. Inde enim dubius primum Metellus, statim deinde agmen constituit. Plura dicere nolo. Commentatores nihil ad rem dicunt, et nos conjecturas nostras referre nolumus. Lector ipse sibi iudicium suum reservet. Adjuvat iudicium nostrum, quod quidam codices habent paulo post, *incerti cum natura loci, tum dolo ipsi*: ubi alii habent *incertum*; ut non sit mihi dubium locum esse mutilum. *Glareanus.*

Monte digrediens] Sic supra ‘neque colle digredi.’ Tacit. *Hist.* I. ‘Cæcina propiore transitu Peninis jugis digredi jussus.’ Citat hunc locum

Donat. in Eunucho 2. 3. *Ciacconius*.

Incerti quidnam esset] Forte, *incertati*, a verbo *incerto*: vide Nonium; ut sit, *incertati*, *occultati*, *obscurati*. Idem.

Deinde brevi cognitis insidiis, paullisper agmen constituit] Volumen Fabricianum, *dein*, et; *paullisper agmen constituit*, *ist still gestanden*: ut sit *agmen* casus nominativi. Aldinum exemplar facit cum pervulgata lectione. Q. Curtius III. 'Tunc consistere agmen jubet.' Livius I. belli II. 'Constitit utrumque agmen, et prælio sese expediebant:' licet perperam in Ascensiano *constituit* legatur. *Rivius*.

Agmen constituit] Plautus Bacchid. 'Navem ex templo statuimus:' in aliis est *constitit*, ut sit *agmen* nominativus casus. Atque hoc modo et Livius, et Curtius loquuntur. *Ciaccon.*

Paulisper agmen constitit] Placet istud. ceterum in Mss. nostris, editisque omnibus visitur, *constituit*. *Grut.*

In dextro latere, quod proximum hostib. erat] Manuscripta duo, *quod proximum hostes erat*: pro eo fortasse quod est, *proxime hostes*. Nam Cicero quoque loqui identidem sic consuevit: velut cum ait, 'Ut cum suis copiis quam proxime Italiam sit:' et iterum, 'Habemus exercitum quam proxime hostem;' sic et alias idem. Sed et Sallustius supra, 'Proxime Hispaniam Mauri sunt.' Si quis nomen esse malit *τὸ proximum* haud multum equidem reluctabor. *Rivius*.

Funditores et sagittarios] Vide supra cap. 46.

Transvorsis principiis] Paulo post: 'Ipse cum sinistrae alæ equitibus, qui in agmine principes facti erant.' *Ciacconius*. Vide Gronov. I. IV. Observ.

CAP. 50 *Rutilium legatum*] Hic est P. ille Rutilius Rufus (ut puto) qui Consul fuit cum C. Manlio anno ab U. C. 648. nec multo post innocentissimus in iudicium vocatus de pecuniis repetundis damnatus est. Cic. in Bru-

to, pro Fonteio, pro C. Rabirio Posthumo, in Pisonem, de Oratore I. I. de Officiis I. II. Livius I. LXX. Cornelius Tacitus I. III. Paternus in priori volumine, Valerius Max. VI. 4. Orosius V. 17. Asconius in Divinationem, Seneca de Beneficiis I. V. et VI. Epistolarum I. III. de Divina providentia. *Cast.*

Premisit ad flumen] Scilicet Muthul.

Transvorsis præliis] Id est, præliis ex transverso et a latere, non a fronte factis. Nam Metellus agmen instructum dirigebat non contra collem, nec contra Jugurtham, sed versus flumen: ita ut frons agminis respiceret flumen, latus vero dextrum respiceret collem atque Jugurtham: ut necesse esset Jugurtham, si conaretur invadere Romanos, eos a latere et ex transverso, non a fronte, neque ex adverso invadere. *Sold.*

Post principia habere] Sic Sisenna hist. I. III. apud Nonium: 'Post principia paulatim secedunt: atque inde fugæ se mandant:' quo in loco mendose *post ricipia*, legitur. Sic et Gnaetho Terentianus actu IV. Sc. 8. 'Tu hosce instrue hic, ego ero post principia: inde omnibus signum dabo.' Et C. Gracchus apud Gellium XV. 12. 'Sed in convivio liberi vestri modestius erant, quam apud principia:' sic enim est legendum, non ut vulgatis *principem*. Et Cicero ad Marcum Brutum. 'Spes libertatis nusquam, nisi in castrorum principiis est:' quo in loco male quidam, *præsidii*. Et Varro de Re Rust. III. 4. 'Et vero, ut ajunt, post principia in castris.' *Manutius*.

Sinistræ alæ equitibus] *Ala* proprie dicitur equitum ordo, eo quod pedites tegant alarum vici. Virgil. I. IV. *Æneid*. 'Dum trepidant alæ, saltusque indagine cingunt.' Sed hoc loco *alam sinistram* accipit pro latere sinistro. *Sold.*

Ne forte cedentibus adversariis receptui] Vox *adversariis* glossena esse

videtur. Ciacconius.

Deinde] Fabricianum, dein. Rivius.

Numidæ alii postremos cedere] Ita in Mss. non postremo cedere. Atque ita sensus quoque ipse postulat. *Idem*.

Ludificati in incerto prælio] Manuscripta, incerto prælio, omissa præpositione, idque rectius. *Idem*.

Incerto prælio] Qui non poterant conserere manus, cum hostis tentaturus modo accederet, modo retrocederet. *Badius*.

Non confertim in unum se recipiebant] Manuscripta, non confertim, neque in unum; quomodo et Aldinus codex. *Rivius*.

Numero priores] Numero plures, numero superiores: et hæc est sententia hujus loci. Jugurthini equites, qui numero plures erant, si Romanorum turmas a persequendo detertere non poterant, alius alio quam maxime diversi sese recipiebant. Quare Romani eos persequentes dividebantur, et ita statim a Numidis, qui plures erant, circumventi cædebantur. Itaque priores, erit nominandi casus, non accusandi. *Cast*.

Numero priores] Sic habent plerique libri; quidam tamen illud priores in plures mutarunt, male, moti raritate sermonis. *Glareanus*.

Disjectos] Id est, dissipatos; nam supra dixit: Jugurthinos conturbasse ordines Romanorum. *Sold*.

Ea vero consueti Numidarum equi facile inter virgulta evadere] Duo ex manuscriptis, eo vero consueti, &c. ut sit, ad eum collem. *Rivius*.

CAP. 51 *Dispersi a suis, pars cedere, alii insequi*] In quibusdam, *Diversi a suis*. Verum eodem plane sensu, pro disjecti et disjuncti. *Idem*.

Equi, viri, hostes atque cives permixti] Tò atque, non est in duobus manuscriptis. *Idem*.

Sors omnia regere] Manuscripta, *Fors*, pro fortuna. sed est idem utrobique sensus. Facit cum manuscriptis Florentinum atque alia pleraque. *Id*.

Itaque multum diei processerat] Videtur scribendum, *Et jam multum diei processerat*, vel ut est in v. c. *die*, pro *diei*. Sic enim habetur infra, v. c. 'Et jam die vesper erat.' Item: 'Jamque dies consumtus erat.' *Dic* vero ἀρχαῖως dixit, ut Plautus Pseudolo: 'Vides, jam die multum esse?' et Virgilius Georgicis, 'Libra die somnique pares ubi fecerit horas.' *Ursinus*.

Denique omnibus modis, &c.] Tò modis non habent codices in membrana descripti, neque ceteri vetustiores. *Rivius*.

Denique omnibus labore, et æstu languidis] In solo Aldi codice invenio additum verbum, *modis*: *Denique omnibus modis labore, et æstu languidis*: quod displicet; pendet enim oratio a sequentibus, non a præcedentibus. Item paulo post: 'Neu paterentur hosteis fugientes vincere.' *Soldus* fugientes nominativi casus existimavit, et supplet *Rom*. *Badius* accusandi, et conjungit ad *hosteis*: sed magis placet *Soldus* hoc loco; vehementer enim timuit Metellus, ne sui succumberent. Mox etiam, illud obscure dictum: 'Quos firmos cognoverat, eminus pugnando retinere.' *Soldus* tamquam clarum pulcre transsilit. *Badius*, *retineret*, inquit, ne ad suos accederent, pugnando eminus. *Badius* igitur verbum *quos*, ad Romanos retulit, ut *dubiis* verbum, quod præcedit. idque mihi placere debet, donec melius vel invenero, vel edoctus fuero. *Glar*.

Paullatim milites in unum conducit] Tacit. Annal. iv. 'At Sabinus donec exercitum in unumduceret.' l. xv. 'Et auxilia regum in unum conducta.' *Ciacconius*.

Cohortes legionarias] Addit *legionarias*, quia erant etiam cohortes auxiliares. *Cast*.

Simul orare et hortari milites] Illa et copula non est in omnibus vetustis. Et jam sæpe monui libenter Sallustium facere, uti asyndeto utatur: quod, ut alias, ita hic quoque habet

instans ac urgens quiddam, ac sententiam mire juvat. *Rivius*.

Neque illis castra esse, neque munimentum ullum, quo cedentes tenderent] Fabricianum, *neque illis munimentum ullum*: ut pronomen *illis* denuo repetatur. Nam interdum per pleonasmum abundat hoc pronomen, sed non sine gratia; velut apud Virgilium, 'Nunc dextra ingeminans ictus, nunc ille sinistra.' et Terent. in *Adelphis*, 'Quem neque fides, neque iusjurandum, neque illum misericordia repressit, neque reflexit.' Sit hæc conjectura; quamquam mihi quidem ad sententiam mire facere videtur hæc repetitio pronominis, et non gratiam modo, sed et vires addere sensui, et affectum orantis atque hortantis quasi ob oculos ponere: id aliquis non intelligens, ut est audax inscitia, cum frustra repetitum crederet, e medio illud removit. *Idem*.

Neque illis castra esse, neque ullum munimentum] Ita omnes Mss. præter Naz. qui habet, repetito pronomine, *neque illis castra esse, neque illis munimentum ullum*: de quo visantur castigg. Rivii. Nam mihi videtur alphabetarii interpretatio; etsi enim hisce talibus sua venustas, sua vis in re oratoria; at non institutum hic Sallustio pandere eam artem: argumenta tantum, veluti punetis, signasse sufficit; itaque adimi adhuc possit vocula una atque altera, et scribi: *neque castra, neque munimentum ullum*. *Gruterus*.

In armis omnia sua] Legendum, *sita*. *Rivius*.

CAP. 52 *Et jam diei vesper erat*] In manuscriptis duobus est, *Et jam die vesper erat*, pro *diei*: ut sit genitivus antiquus, cujus et Priscianus VIII. meminit, et Gellius ipse IX.: ubi docet C. Cæsarem in lib. de Analogia II. 'hujus die' et 'hujus specie' dicendum putare: seque in Jugurtha Sallustii summæ fidei et reverendæ vetustatis libro, *die* casu patrio scriptum invenisse, ubi

ille inquit: 'Vix decima parte die reliqua.' Sed et Servius alicubi Sallustium *acie* pro *aciei* dixisse testatur. Ridiculum vero, quod in manuscripto, nescio quis, annotarat, *die*, subaudiendum *deficiente*. *Idem*.

Regio hostibus ignara] Vide Nonium. *Ciacconius*.

Ad flumen] Scilicet Muthul.

Quietus] Sine strepituant sonitu alio.

Neque remittit, quid ubique hostis ageret explorare] Ex scripto legendi. *neque interim remittit quid*, &c. *Putschius*.

Neque remittit, quid ubique hostis ageret, explorare] Editiones mediæ infarciarunt hic adverbium *interim*; sed non conspicitur in ullo Mss. nisi inter lineas; neque agoscent editionum primæ. *Gruterus*.

Omnes numero quadraginta] Est in manuscriptis, numero XXX: nec aliter in Florentino. *Rivius*.

Omnes numero quadraginta interfecti] Ita emendatum in plerisque Mss. quamvis aliquot referant, xxx. Commel. quidem initio habuerat xxxx: sed eo deleto repositum est, xl: ut pateat errorem inde ortum quod arbitrarentur scribæ, quadragenarium numerum minime exprimendum quatuor x. *Gruterus*.

Fessi lætique erant] Colerus: *læti-que erant*, nos ex Ms. nostro, qui nunc est bibliothecæ Lugdunensis, reposuimus *fessi lassique erant*. Neque vero *lassus* tanquam barbarum, aut minus Latinum rejiciendum: eo utuntur Petronius, Justinus, alii. Ovidius Amor. III. 'Sæpe tulit lassis succus amarus opem.' *Putschius*.

Fessi læti-que erant] In vetustis nonnullis est, *fessi lassique erant*, pro *defatigati*: quomodo et sententia postulat, etiamsi secus exemplaria manuscripta. *Rivius*.

Fessi læti-que erant] Haud mihi recedendum putavi a lectione Mss. Palatinorum; præsertim cum ab ea item constanter starent membranæ Rivi-

anæ. Regnat quidem in hunc usque diem per editiones, *fessi lassique*: sed quæ differentia utriusque vocis? mihi enim ambo idem notant: nostra, hoc vult; nihil obstitisse Rutilianis lassitudinem ac gaudium, quo minus Metellianis obviam irent: quod insolens. Nam huic, effectus talis, ut nolit obtemperare præfectis; illi, ut nequeat: haud aliter istæc intellecta veteribus, haurire est ex Palatino tertio, ubi verba ad hanc faciem: *quamquam itinere atque opere fessi, et prælio læti erant*, &c. Gruterus.

Strepitu veluti hostes adventare; alter apud, &c.] Reduxi scripturam antiquam, etiamnum conspicuam in edd. rejectitiis. Minus recte hodie libros occupat *adventarent*: nam *adventare* est infinitivus, loco imperfecti, forma locutionis auctori creberrima. *Idem.*

Et pæne imprudentia esset admissum facinus miserabile] In manuscripto quodam, *foret* reperitur, non *esset*. In Fabriciano vero, neutrum horum est, ut nec Beroaldino. *Rivius.*

Et pæne imprudentia admissum facinus miserabile foret] Quidam legi volunt: *Et pæne imprudentia admissum esset facinus miserabile*: alii et verbum *foret*, et *esset*, sustulerunt; qua ratione ducti id fecerint ignoro. Fecisse tamen suspicor non sine causa. Ego tamen hoc loco verbum *foret* reposui: codices duos Mss. secutus atque ita esse legendum declarat locus ille in Catilinario: 'Eo die, post conditam urbem Romam, pessimum facinus patratum foret.' Utitur sæpe verbo *foret* Sallustius. *Popma.*

Et pæne imprudentia admissum facinus miserabile] Qui hic adtexit e duobus Mss. *foret*, oportet aures habeat parum exercitatas ad elegantiam Latini, neque, vel per somnium, meminerit eorum quæ occurrunt Agellii l. v. c. 8. Palatini certe neutiquam agnoscent id vocis, etiamsi eorum nonnulli exarati a librariis non admodum doctis: unde est, quod apparet

in tertio; *admissum facinus miserabile esset patratum, &c.* Grut.

Igitur pro metu repente gaudium exortum est] *Tò est*; non reperi in manuscriptis. Id cum hoc loco, tum alias sæpe ex glossa addita irrepsit in contextum. Adnotavit autem et Gellius, *Est, erat, fuit*, plerumque abesse cum elegantia, sine detrimento sententiæ, libro v. capite 8. *Rivius.*

Sua quisque fortia facta ad cælum effert] Manuscripta, *ad cælum fert*. Utrumque apud Ciceronem reperitur, 'in cælum ferre,' et 'in cælum efferre laudibus.' *Idem.*

Bonos detractant] Id est, efficiunt, ut etiam male audiant boni. *Ciacconius.*

Adversæ res etiam bonos detractant] Ita plerique habent codices, *detractant*; per *a* in secunda syllaba: Aldinus vero *decretant* legit, quod verbi non intelligo. Soldus more suo transsilit: in expositione tamen ait: 'Apud victos etiam, qui fortes, tanquam ignavi vituperantur.' Badins, 'Res adversæ,' inquit, 'detractant, id est, deprimunt et vituperant etiam bonos.' Ego (si modo recte legitur *detractant*) exponerem: 'Res adversæ bonos detractant, hoc est, bonis derogant.' Nam inde Detractores, qui famæ alicujus derogant, dicti videntur. Fuisse tamen priscum aliquod verbum per sciolos amotum valde vereor. *Glaucanus.*

CAP. 54 *Cum cura reficit*] Adducit hunc locum, aut alium similem Seneca l. de benef. iv. c. 1. *Ciacconius.*

Pro victoria satis pugnatum, reliquos labores pro præda fore] In quibusdam, *satis jam pugnatum*; Mox, *prædæ fore*: pro Ad prædam spectare, seu, prædæ gratia subeundos esse, licet manuscripta pro præda habeant. *Rivius.*

Quod præter regios equites nemo omnium] Manuscripta duo, *præter equites regios*; ut adjectivum sequatur. *Idem.*

Nemo omnium Numidarum ex fuga regem sequitur] Quidam codices habe-

bant *sequebatur*, et ita legisse videtur Badius, sed verba sequentia optime indicant legendum esse *sequitur*, in præsentī, non *sequebatur* in præterito imperfecto. Paulo post: ‘Minore detrimento illos vinci;’ minore damno Numidarum intelligendum, ut recte exponit Badius: et inde legendum, *quam suos vincere*; ubi verbum *suos*, in quibusdam exemplaribus male omis- sum est. Glareanus.

Quod nisi ex illius libidine geri non possent] In quibusdam, *libidine*, quomodo veteres fere, ut alibi ostendimus: sic et *libet* et *lubet* dicimus. Rivius.

Præterea inimicum certamen sibi cum hostibus] Legendum, *iniquum certamen*; ita sensu postulante, et consentientibus quibusdam vetustis; quamvis manuscriptis reclamantibus. Sed cur *iniquum*? quia minore detrimento hostes vinci ait, quam suos vincere. Idem.

Præterea inimicum certamen cum hostibus minore] Nihil hic innovassem, nisi institissent Mss. veterumque edd. qui ad unum omnes una cum Rivianis, præferunt *inimicum*, damnato illo altero, quod libros hodie occupat, *iniquum*: et cur ita loqui non posset auctor? Gruterus.

Sed alio more bellum gerendum] In quibusdam, *alio modo*; sed eodem sensu. Præterea *gerendum* est in manuscriptis, non *gerendum*. Rivius.

Interfici jubet] Ex scripto nostro, et Servio veram lectionem reposuimus: *pueres interfici jubet*; *alia omnia militum præda esse*: antea vitiose legebatur; *pueres interficit*; *jubet alia omnia militum prædam esse*. Putschius.

Quippe cujus spes omnis in fuga sita erat] In nonnullis est, *cui spes omnis*, sed quod ad sensum attinet, parum refert utrum legas. Rivius.

Qui sua loca defendere nequiverat] Forte, *qui suis locis se defendere*: infra; ‘Jugurtham nisi ex insidiis, aut suo loco pugnam facere.’ Ciacconius.

In alienis bellum gerere] Illud *alienis*, ut exponendum, vix equidem scire possum. Soldus, ut notum, transilit. Badius exponit, ‘In alienis, id est, non a se delectis ad pugnam locis:’ quæ verba ego sane non intelligo. Tu vide si *alienis* exponendum sit pro *alienatis*. Glareanus.

In alienis bellum gerere] Hæc verba varie conjectandi materiam subministrarunt iis, qui in Sallustium annotationes scripsere. Glareanus quidem se ignorare confitetur, quid illud *Alienis* significet. Badius rationem conjecturamque iniit quandam haud mihi satis probatam. Quamobrem hanc esse existimo hujus loci sententiam. Metellus cum agros vastaret, oppida, castellaque temere munita caperet, ea formidine Numidæ perterriti frumentum, omniaque quæ ei usui essent, dederunt: unde majorem cladem Jugurtha accepit, quam si parum feliciter cum Metello pugnasset. Nam cum omnem spem in fuga poneret, magnisque itineribus Metellum antevenerat, eum sequi cogebatur: et dum propria loca defendere non posset, in iis nunc, quæ ab eo defecerant, et in Metelli potestatem venerant, bellum gerere oportebat. Hunc esse horum verborum sensum, conjecturam inde capio, quod paulo ante dixit, ‘Jugurtham a Metello superatum, sese in loca saltuosa, et natura munita recepit.’ Eum vero Metellum in alienis locis insecutum, his verbis ostendit: ‘Exercitum plerumque in iisdem locis operiri jubet, ipse cum delectis Metellum sequitur.’ Popma. Videndus Gronovius iv. Observ. capite 16.

Exercitum plerumque in iisdem locis operiri jubet] Hoc est, Majorem exercitus partem. Sic supra dixit, ‘ubi plerumque noctis processit:’ et, ‘plerumque noctis barbari more suo lætari,’ et, ‘Qua tempestate Carthaginienses pleræque Africæ imperitabant.’ Nam quod dixit infra: ‘qui

plerumque exercitum ducere seorsum a rege solitus erat:’ *plerumque*, ibi, *sæpe* significat. Livius l. xxiv. ‘Hic finis fuit inclyti per Europæ plerumque atque Asiam omnem regni.’ *Ciacconius*.

Arrii itineribus ignoratus] Tacit. Hist. iv. ‘Eadem in Voculam parabantur, nisi servili habitu per tenebras ignoratus evasisset:’ et Hist. iii. ‘Ignoratus apud Cornelium Primum, paternum clientem, delituit:’ et ibidem, ‘ni arreptis scutis, ignorati vincula et libramenta tormentorum absceidissent.’ *Ciacconius*.

Romanos palantes repente aggreditur] In vetustis quibusdam, *palanteis*, quomodo fere Sallustius: et in manuscripto, *aggreditur*: vetusto illo scribendi more. *Rivius*.

CAP. 55 *Cognitis rebus Metelli*] Fabricianum, *cognitis Metelli rebus*. Idem.

Ut sese et exercitum more majorum gereret] Manuscripta, *ut sequi et exercitum*; nec aliter Florentinum. Idem.

Ut seque et exercitum more majorum gereret] Quid quæso est *exercitum gerere*? insolens Latinis anribus ista locutio. Servius ad ista l. v. *Æneidos*: ‘Huc illuc vinclorum immensa volumina versat.’ Sic scribit: ‘*VERSAT*. considerat: Sallustius, *Exercitum* more majorum verteret, hoc est, consideraret:’ ita diserte extat in editione Petri Danielis, sed in vulgatis tantum erat: *exercitum vertere*: quod tanquam novum fragmentum inter incerta retulerat Carrio, scilicet quia in toto Sallustio, nec vola, nec vestigium istius locutionis exstabat; nobis vero illud, *exercitum more majorum verteret*, ansam dubitandi dedit, et huc referendi. Legamus hic itaque, *ut seque et exercitum more majorum verteret*: et τὸ *exercitum vertere* quod inter incerta malo mehercule exemplo collocatum est, ejiciamus: quod nos facere omisimus, ne fucum sibi factum lector curiosus quereretur. *Puts*.

Ut seque et exercitum more majorum gereret] Scio quid habeatur in Servio: sed aliud loquuntur nostri Mss. nullo dissensu; et vero *gerere* hic notat *regere*, aut mutandum est in eam vocem; ut pluribus disserui in libellis suspicionum. Unde et infra c. 85. habemus: ‘me vosque in omnibus rebus juxta geram,’ *Gruterus*.

Ut in adverso loco victor tantum virtute fuisset] Legendum, *victor tamen*: sic enim, ut omittam consensum exemplarium veterum, et sensus ipse postulat, facilis autem lapsus fuit, propter scripturæ similitudinem. Tò ut non reperitur in exemplaribus calamo descriptis, ac citra detrimentum sensus abesse poterit. *Rivius*.

In adverso loco, tamen victor fuisset, virtute host. a. p.] Aldinus et Gothi codices habent: *Ut in adverso loco victor tantum virtute fuisset, hostium agro potiretur*. Quæ verba ego non intelligo: mihi placet, ut post loco distinguatur, item ut *tamen*, non *tantum* legatur, et ante *virtute* distinguatur. Nec tamen *hostium virtute* construendum, sed *virtute potiretur hostium agro*. Glareanus.

Supplicia decernere] Ita legendum, non, ut quidam habent codices: *Supplicationem decernere*. Frequenter enim Sallustius, *suppliciis* pro *supplicationibus* utitur: id quod in Catilinario c. 9. et. 25. et supr. Jugarth. c. 46. ostendimus. *Poppa*.

Post gloriam invidiam sequi] Τοῖς μὲν διὰ τοῦ ἡλίου πορευομένοις ἔπεται κατ’ ἀνάγκην σκιά, τοῖς δὲ διὰ τῆς δόξης βαδίζουσιν ἀκολουθεῖ φθόνος, ut legimus apud Stobæum. *Cast*.

Diversi agebant] Ms. *agitabant*. quod probum. Supra itidem ex scripto reponendum, *pecoris et mancipiorum prædas certatim agitare*, ubi vulgant, *agere*. Infra, ‘pro muro dies noctesque agitare:’ mox; ‘pro castris agitare jubet.’ *Pulschius*.

Aquarum fontes] *Lege fonteis*. *Rivius*.

Aquarum fontes, &c.] Fontes veneno inficere, quod ipsum aut latet, aut non diu latet, Florus ait esse non tantum contra morem majorum, sed et contra fas Deum, sicuti jura Gentium Diis adscribi ab probatis auctoribus solent. Et sunt quædam hæc bellantium tacitæ conventiones. Ceterum non idem dicendum de aquis sine veneno ita corrupendis, ut bibi nequeant, quod Solon et Amphictyones leguntur in Barbaros justum censuisse: et Oppianus de piscatu iv. ut suo sæculo solum commemorat. Id enim perinde habebatur, atque si avertatur flumen, aut fontis venæ intercipientur, quod et natura et consensu licitum est. *Grot.*

CAP. 56 *Zama*] Africæ Urbs, quinque dierum itinere a Carthagine distans, versus Occidentem, ut addit Polybius: trecentis M. P. ab Adrumeto, teste Æmilio Probo. Regiam Jubæ dicunt Strabo et Hirtius, sicuti arcem regni noster Sallustius. COLONIA. ÆLIA. HADRIANA. AVGUSTA. ZAMA. REGIA. est in antiqua inscriptione Thesauri Goltzii. Ἀζάμα corrupte apud Ptolemæum. Zamora novo nomine vocat Marmolius. Est et ejusdem nominis fons, qui in Africa canoras voces facit, ut testatur Isidorus ex Vitruvio viii. 4. ejusdem quoque nominis urbs et in Cappadocia, et in Chamanæ præfectura invenitur. *Ortel.* Canorum autem hunc Zamam dictum a סַמַר Samar, quod canere significat, existimat Bochartus. Hæc urbs postea a Romanis diruta est, ut testatur Strabo.

Oppidanus hortatur, ut mænia defendant] In manuscriptis, ceterisque vetustioribus non est ut, ac majore cum gratia abesse poterit nullo detrimento sensus. *Rivius.*

Additis auxilio perfugis] Est in manuscripto quodam, *addit auxilio perfugas*; utramque lectionem admittit sensus. *Idem.*

Quod genus ex copiis regis, quod fal-

lere nequibat, firmissimum erat] Sic et manuscriptum; sed Radianum, *quia fallere nequibat*, eodem sensu. *Fallere* pro *latere* dixit: quomodo sæpe et Livius et Tacitus; id quod in Terentium est a nobis diligenter annotatum. Firmissimos vero perfugas fuisse ait, nimirum quod metuerent, ne si pax cum Romanis fieret, ipsi per condiciones ad supplicium traderentur; vel quod victo ab Romanis Jugurtha, nullam veniæ atque impunitatis spem haberent. Itaque horum forti fidelique opera Jugurtha usus est, spemque in his summam habuit. *Idem.*

Ac paullo post cognoscit] Manuscripta et ex impressis quædam, *post paullo*: quomodo Cæsar l. vii. 'Ipse post paullo silentio egressus:' et l. i. de bello civili, 'Post paullo tamen, internuntians ultro citroque missis, quæ ignorabant de L. Domitii fuga cognoscunt;' pro, *paullo post*. Livius v. ab U. C. 'Cum senatus post paullo de his rebus in curia Hostilia haberetur.' Priscianus l. xviii. quo loco docet *paullo ante*, itemque *paullo post*, sic a Latinis dici, ut a Græcis ὀλίγῳ πρότερον, καὶ, ὀλίγῳ ὕστερον. ibidem ex Horatio de *post paullo* exemplum subjiçit. *Idem.*

Sicca] Vocatur et hæc Sicca Venera, atque eo quidam referunt Succoth Benoth Assyriorum; fuit enim eorundem in Africa colonia. Trium illa dierum itinere sive M. Pass. plus minus cxx. a Carthagine dissita. De colonia illa Valerius Max. ii. 6. 'Sicca est fanum Veneris, in quod sematronæ conferebant, atque inde procedentes ad quæstum, dotem corporis injuria contrahabant.' Ita legit ex Mss. Pigius. Non Succoth autem solummodo, sed et Siccuth, quod proprius a Sicca abest, tabernacula sonat Ebraice, et probabile satis est idem sonasse Punice, atque eidem Deæ, id est, Veneri, eisdem sacris, seu similibus, ex Phœnicia in Africam translatis, coloniam ipsam postea deduc-

tam, nomen suum debuisse. Nam Phœnices hunc cultum, hos ritus, et τὸ Succoth Benoth a Babyloniis etiam accepisse facile persuasum habeas. et consules, si placet, B. Athanasii adversus gentes orationem, et Sozomen. hist. Eccles. i. 5. et v. 9. Ut autem Latine et Græcæ vocabulorum terminationes in adscitis barbaris servarentur, Siccuth Benoth in Siccā Veneream mutari oportuit. Σικκα Οὐνερεία dicitur Ptolemæo et Procopio l. ii. Vandalicæ. Sicca Veneria Antonino in Itinerario, Veneria tantum Solino, et Sicca tantum Plinio v. 3. sicuti et hic Sallustio. Urbs quoque Punica cum y Syca appellata fuit. Quod adhuc propius accedit ad propositum. Seldenus.

Siccā] Siccā Veneriam Ptolemæus l. iv. et Antoninus appellant. quod autem quidam scribunt, fuisse in Africa alteram Siccā Syphacis regiam, minime id verum est. Siga enim, non Sicca Syphacis regia appellabatur. de qua Strabo l. xvii. Ptolemæus l. iv. Plinius v. 2. et Pomponius Mela v. 5. *Cast.*

Casum] Id est, Occasionem præclari facinoris.

Signa inferre] Inferre signa, est Signa contra hostem ferre, ut cum eo prælio contendat. Marius igitur signa contra Jugurtham, qui se in portis opposuerat, tulit: et repulso Jugurtha per vim evasit. *Sold.*

Tanta mobilitate sese Numidæ gerunt] Manuscripta quædam, *agunt*, quomodo apud Vopiscum Aurelianus, 'In hospitibus caste se agant,' inquit. Nos hic nihil pronuntiamus, sed diversam solum lectionem ostendimus: quamquam, ut verum fatear, prior lectio mihi magis probatur; nam sic persæpe Cicero, 'honeste se gerere,' 'turpissime se gerere,' 'prudenter,' 'perditæ,' aut alio modo 'gerere sese.' *Riv.*

Mobilitate] De levitate Numidarum Ammianus Marcellinus loquitur, cum

ad omnes dissensionum motus perfliciles gentes Mauricas appellavit. Tertull. lib. de Anima: 'tamen vulgata jam res est gentilium proprietatum: Comici Phrygas timidos illudunt, Salustius vanos Mauros, et feroces Dalmatas pulsat.' Ita Tertull. De Dalmatis vero id puto in Historia scripserat. De Numidis etiam Festus Avienus intellexit, in orbis terræ descriptione: 'His fluxa fides, et inhospita semper Corda rigent, trahitur duris vaga vita rapinis.' *Coler.*

Milites Jugurthinī paulisper ab rege sustentati] Illa verba ab rege absunt a codice Bongarsii. *Putschius.*

Paulisper a rege sustentati] Manuscriptum, ab rege. *Rivius.*

CAP. 57 *Zamam*] Vide supra c. 56.

Cuncta mœnia cum exercitu circumvenit] Illa præpositum cum, non est in codicibus manuscriptis, nec impressis vetustioribus, ac rectius abest: irrepsit autem ex glossa. *Rivius.*

Clamor ingens exoritur] Manuscripta, *oritur*: consentientibus et aliis vetustioribus. Sensus utrumvis admittit. *Idem.*

Infensi intentique] Supra: 'intentoque atque infesto exercitu in Numidiam procedit.' *Ciacconius.*

Glande] Videlicet fundis: glans est plumbum in glandis modum formatum, quod funda jacitur. *Sold.*

Lapidibus] Qui aut manu, ut plurimum, aut ballista coniciebantur. Jaciebant autem vulgo, et minoribus ballistis, lapides fere centenum pondō, atque eo sensu Lucillo ipsa ballista centenaria dicitur. At majoribus, amplius jaciebant, vel pondō 300. Nostra ista fulmina hodie non capiunt, aut pervehunt tantum pondus. Igitur non solum contundebant, sed diffringebant omnia, et disjiciebant. Tanta autem hujus tormenti vis erat, ut scribit Hegesippus, ut percussus unus ex sociis Josephi, qui propter adstaret, comminuto capite rueret, et occipitium ejus usque ad tertium sta-

dium exenteretur; mulier quoque alvo gravis, percussa uterum, supra dimidium stadii de intima sede genitalis secreti excuteret infantem. Non solum autem rotundos lapides istis jaciebant, sed enormes et sepulchrales, imo et molares: quibus domos et ædificia confringerent et quicquid incidissent. Formam ballistæ ubertim Ammianus tradidit his verbis: 'dolantur axes duo querni vel ilicei, curvanturque mediocriter, ut promittere videantur in gibbos: hique in modum serratorię machinæ connectuntur, ex utroque latere patentius perforati: quos inter, per cavernas funes colligantur robusti, compagem, ne dissiliat, continentes. Ab hac medietate restium stilus exurgens obliquus, et in modum temenis jugalis erectus, ita nervorum modulis implicatur, ut altius tolli possit et inclinari; summittatque ejus unci ferrei copulantur, e quibus pendet stuppea vel ferrea funda, cui ligno fulcimentum prosternitur ingens cilicium, paleis consertum minutis, validis nexibus illigatum, et locatum super congestos cespites, vel latericios aggeres. Nam muro saxeo hujusmodi moles imposita, disjectat, quicquid invenerit subter, concussione violenta, non pondere. Cum igitur ad concertationem ventum fuerit, lapide rotundo fundæ imposito, quaterni altrinsecus juvenes repagula, quibus incorporati sunt funes, explicantes, retrorsus stilum penes uncinum inclinant: itaque demum sublimis astans magister, claustrum, quod totius operis continet vincula, reserat malleo forti percussum. Unde absolutus ictu vulncri stilus, et mollitudine offensus cilicii, saxum contorquet, quicquid incurrerit collisurum. et tormentum quidem dicitur, quod ex eo omnis explicatio torquetur; Scorpio autem, quoniam aculeum desuper habet erectus. Cui etiam onagri vocabulum indidit ætas novella, ea re, quod asini feri, cum venatibus agitan-

tur, ita eminus lapides calcitrando post terga emittunt, ut perforent pectora sequentium, aut diffractis ossibus capita ipsa displodant.' Hactenus Ammianus. Duo autem hic præcipue annotanda, de nervis, et funda. Nervi ad omnia hæc tormenta maxime requirebantur, secundo capilli, si copia eorum non esset. Nam tormenta nihil prosunt, nisi funibus nervinis intenta fuerint. Equorum tamen setæ de caudis et jubeis utiles, indubitanter vero crines feminarum: illi enim cum tenues sint, longi, multo oleo perfusi, cum plectuntur, vires et intensionem validam accipiunt, ut nec dissonent multum a robore nervorum. Historiæ etiam passim de hoc capillo. Carthaginienses obsessi ad catapultarum intentiones raserunt fœminas, aliorum crinium inopia. Romani idem fecere: nam in Capitolii obsidione, cum nervorum copia defecisset, matronæ abscissos crines suos viris obtulere; et ad hanc memoriam Veneri Calvæ templum structum fuit. Idem de mulieribus Salonensibus apud Cæsarem, de Aquileiensiibus apud Capitolinum legimus. Funda, quæ in ballista sive scorpione ponitur, stuppea aut ferrea, receptaculum lapidis fuit, et in qua firmaretur. Et ideo ipsæ ballistæ sive Monangones, a nonnullis fundæ vocantur, Græcis σφενδοναί, quas rectissime Hieronymus *fundibalas* vertit. Ita enim illo ævo dixerunt. *Lips.* Hæc antiquitatis causa inserere visum fuit. vide et *Stewech.*

Scalis] Scalarum varia fuerunt genera: quædam enim ex his erant compactiles, id est, quæ aut pluribus partibus constant, et plicari rursumque explicari possunt, aut ipsi gradus removeri et recondi, quasi in vaginam, stipite coëunte. Fuere item coriaceæ, reticulatæ, stuppeæ, de quibus in Herone c. 2. ita scriptum: 'Illas,' ait, 'esse instar utrius consutas e corio, et inunctas sevo aut adipè circa suturas, ne evaporent; easque erigi ad

murum spiritu inflatas, et dare ascensum. Reticulatas autem format e stupeis funibus, instar retis contextas: ad quarum summitates hamos adjicit, ut murorum pinnas apprehendant. Sunt et scalæ, quas ipse spectatores appellat, ita instructæ, ut in supremis aliquis constitui posset, qui spectet, quid in urbe agatur.' Sunt et alia, quæ etsi non formam, tamen usum scalarum habebant. Quales sunt Tollenones et Sambucæ, de quibus Vegetius. *Lips.*

Præterea picem sulphure et tæda mixtam ardenti mittere] Est in aliis fere, *pice*, auferendi casu: sed volumen Fabricianum ad hunc modum habet, *præterea picem, et sulphure tædam mixtam ardenti mittere*, quæ una demum vera lectio est, si quid ego judico: et sic in ceteris quoque fuerat. *Rivius.*

Præterea pice et sulphure tædam mixtam] Aldinus et Gothi codices habent *tæda*. Atqui, ut ingenue, quod sentio, fatear, *picem mixtam tæda*, vix abs quoquam intelligi puto. Veteres alii codices habebant: '*Præterea pice et sulphure tædam mixtam*. Et *mixtam*, id est, *illitam*, recte exponit Badius, qui ad hunc modum legisse videtur. *Glar.*

Pice et sulfure tædam mistam] In omnes e ligno machinas duo maxime tela valuerunt, saxa et ignes. Lucanus: 'Sed super et flammis, et magna fragmine molis, Et sudibus crebris, et adusti roboris ictu, Percussæ cedunt crates, frustra que labore Exhausto, fessus repetit tentoria miles.' Ignis autem fuere varii. Fuere faces, communes illæ e picca, larice, abiete, et quibus in usum luminis domi etiam usi: etsi hæc, credo, paulo robustiores, aut grandiores. Has manu jaciebant, et destinabant in machinas propinquas, sed et iis pugnabant. Aliæ magis sepositæ, et militares, quas malleolos dicebant. Id quoque duplex genus. Simples et rudes, de quibus ita Nonius Marcellus: 'Mal-

leoli sunt manipuli spartei, pice connecti, qui incensi aut in muros, aut in testudines jaciuntur.' Hæc ille. Ita autem Festus: 'Malleoli vocantur non solum parvi mallei, sed etiam ii, qui ad incendium faciendum aptantur, videlicet ad similitudinem priorum.' Hactenus Festus. Atque hi non aliud videntur, quam manipulus aut collectio sparteæ, ligata in medio forma quadam mallei, et pice aut sulphure illita, sic projecta. Ligni aut ferri hic nulla mentio. At alterum genus, magis efficax et militare, quod teli in morem formatur et aptatur. Id Ammianus ex professo describit l. xiii. 'Malleoli, teli genus, figurantur hac specie: Sagitta est cannea, inter spiculum et arundinem multifido ferro coagmentata; quæ in muliebris coli formam, quo ventur lintea stamina, concavatur, ventre subtiliter, et plurifariam patens; atque in alveo ipso ignem cum aliquo suscipit alimento. Et sic emissa lentius invalido arcu (jactu enim rapidiore extinguuntur) si hæserit usquam, tenaciter cremat: aquisque conspersa, acriores excitat æstus incendiorum, nec remedio ullo, quam suprajecta pulvere consopitur.' Simile telum erat falarica, de qua Livius l. xxi. 'Falarica erat Saguntinis missile telum, bastili oblongo, et cetera teriti, præterquam ad extremum, unde ferum extabat. Id sicut in pilo, quadratum, stupa circumligabant, lineabantque pice. Ferrum autem tres in longum pedes habebat, ut cum armis transfigere corpus posset.' Hæc Livius. Terribile telum, si examinatis, visu et ictu: et hæc talia, quid nisi præludia nostrorum fulminum? Attexere huc libet in eadem Saguntina Historia locum Sili: 'Armavit clausos, ac portis arcuit hostem Librari multa consueta Falarica dextra, Horrendum visu robur, celsisque nivosa Pyrenes trabs lecta jugis: cui plurima cuspis, Vix muris toleranda lues.

Sed cetera pingui Uneta pice, atque atro circumlita sulfure fumat. Fulminis hæc ritu summis e mœnibus arcis Incita, sulcatum tremula secat aëra flamma.' Sed satis jam ignium. *Lips.*

Jacula] Illa duorum fuere generum: Rudia et ferrata. Rudia appello, quæ simplici ligno constabant, non alia materia ad lædendum. In eo genere sudæ et faces. Jacula ferrata pluria multigenera sunt, nec alia in re fecundius Martialia luserunt ingenia. Crebriora fuere hasta, lancea, gesum, tragulum, securis, aliaque. *Idem.*

Tormentis] Omnis machina, qua aliquid vi emittitur, dicebatur tormentum: sicut nunc vulgo balistæ et bombardæ vocantur. *Seld.*

CAP. 58 *Portam irrumpit*] Portæ in castris quatuor, ad unumquodque latus una. Atque inter eas prima Prætoria. Solet ea plerumque obverti hosti, ut Decumana averti: et per hanc plerumque exercitus in prælium ductus. Livius vocat Extraordinarium, ab iis ipsis turmis et cohortibus, quæ illuc tendunt. Duæ laterales et proximæ portæ principales, e quibus læva altera, ad discrimen, altera dextra: ita dictæ, quod ibi tendunt principes ordines, capita et apices castrorum, ut tribuni, præfecti, primique centurionum: vel etiam a Principiis ipsis, sed tum magis essent principales. Quarta decumana, a cohortibus Decimis ibi tendentibus dicta. Ea est opposita Prætorix, et remota ab hoste. Hæc eadem Quæstoria olim dicta. Extra hanc supplicia a militibus delinquentibus sumpta. Inferior ætas minores quasdam portulas interstruxit. Fores et januæ etiam iis impositæ, ad serandum ac reserandum. Turres etiam in portis ad defensionem fuere. Quæ talia tamen non nisi in stativis et diuturnioribus sedibus habuisse credendum est: in unam noctem ne foribus quidem valde opus. Portæ singulæ

50. pedum: latiore enim ingressu opus vehiculis et jumentis. *Lips.*

Magna pars, vulnerati aut occisi sunt] *Sunt*, non est in nullo manuscripto, ac rectius subauditur. *Rivins.*

Neque inde maxima vi depelli quiverunt] In nonnullis, *quirere*. *Idem.*

Minus frustrari] Id est, Tela frustra non remittebant, nam quo hostes numero plures essent, vehementius aliquem assequebantur, et telo eos acriter conficiebant. *Sold.*

Fugam ad se vorsum fieri] Sic infra: 'ubi animadvertere exercitum ad se vorsum pergere.' *Ciacconius.*

Cum alii super vallum præcipitarentur] Infra: 'præterea alios super vallum in munimentis locare, vigiliæ ipse circumire.' Legendum tamen existimo: *Cum alii se per vallum præcipitent.* Cæsar l. III. de bello civili: 'Plerique ne in angustias inciderent, decem pedum munitionis sese in fossas præcipitabant.' Sed vide Livium. Tacitus, 'seque e vallo præcipitantibus.' *Ciacconius.*

Vallum] Vide supra c. 22.

In loca munita sese recepit] In quibusdam, *recipit*, tempore præsentis. *Rivins.*

CAP. 59 *Igitur postero die priusquam ad oppugnandum egrederetur*] Ita manuscripta quoque: sed in quibusdam est, *regrederetur*; id quod sensus quidem non repudiat. Nam et superiore die fuerat oppidum aggressus, tametsi infecto negotio reversus in castra esset. *Idem.*

Qui in proximo locati fuerant] Lege ex Ms. *qui in primo*: ita dictum, ut sæpe apud historicos: 'In primis.' Supra in Catilina: 'in primis pugnantibus cadunt:' illic est *in primis* quod hic *in primo*: nam quod quidam commentatur *in primo* adverbialiter hic poni, præter rem est. *Putschius.*

Non uti equestri pralio solet] Acies igitur tum diversa fuit a pure equestri. Pediti enim ordinaria committebatur pugna, non equiti, nisi fugiente

jam hoste. Vegetius l. III. c. 14. 'Sciendum est, stantibus duobus ordinibus, tertium et quartum ordinem ad provocandum cum missilibus et sagittis primo loco semper exire, qui, si hostem in fugam vertere potuerint, ipsi cum equitibus persequantur.' Hæc ille. Clare igitur equiti tribuit partes quiescendi, donec hostis in fuga sit. Pugnabant igitur pedites primi, equites ultimi decernebant. Porro veteres equestribus turmis in pugna subinde ita miscebant pedites, ut quasi unam efficerent turmam, et vir viro, pedes equiti interponeretur, ut testatur Vegetius l. III. c. 16. Qui mos propter periculum, ne pedes ab equite conculcetur, hodie in usu non est, secus atque apud antiquos. *H. Hugo.*

Sequi, deinde cedere] Manuscriptum, dein cedere. Rivius.

Sequi, dein cedere] Alibi etiam hunc morem descripsisse videtur Sallustius. Hæc enim verba ex historiæ fortasse libris citantur a Servio in Æn. II. 'More equestris prælii sumptis tergis ac redditis.' *Cast.*

Aciem] Romanorum. Quæ dicta est *acies*, quod in morem cuneorum anteriorem partem ad insultum commode faciendum acutiorem habet: unde et cuneus dici solet pars exercitus sic instructa, ut cunei figuram exhibeat. *Bad.*

Ita expeditis peditibus suis hostes pene victos dare] Jugurthinus equites adversis equis concurrentes, implicantes, ac perturbantes Romanorum aciem, præbebant peditibus suis Romanos pene victos: expediti enim pedites facilius perturbatam Romanorum aciem superabant; et ita expeditis peditibus suis sunt dandi casus. *Cast.*

CAP. 60 *Zamam*] Vide supra cap. 56.

Oppugnare, aut parare] Infra: 'contra hæc oppidani festinare, parare:' forte legendum, *propugnare*. Gellius xv. c. I. 'Cum L. Sulla oppugnaret

Piræum, et contra Archelaus, Mithridatis præfectus, ex oppido propugnaret.' *Ciacconius.*

Oppugnare] Obsessi nunquam simpliciter dicuntur *oppugnare*, sed *propugnare*: quemadmodum vicissim obsidentes nunquam *propugnare*, sed *oppugnare*. Itaque hic reponendum *propugnare* docuimus IV. Obs. Gronov.

Avidius alteri alteros sauciare, quam semet tegere] Fabricianum quidem, *quam semetipsos tegere*, sed in aliis nonnullis, *semetipsi*. Id rectius esse puto, consentiente manuscripto quodam. *Rivius.*

Consulto lenius agere] Legerem *lenitius agere*. *Ciacconius.*

Studia suorum astrictis] Hoc est, *occupatis*; infra, 'quæ Jugurthæ fesso, aut majoribus astricto, superaverant.' *Idem.*

Jam scalis egressi milites] Sic supra, 'prope ad summum montis egressus est.' Tacit. Hist. IV. 'Multos in mœnia egressos pugionibus fodere.' *Ciacconius.*

Et jam scalis adgressi milites, prope summa ceperant, &c.] Videor quidem intelligere cur Carrioni placuerit, *scalis egressi*, contra vet. edd. contra Mss. sed tamen quid si legamus? *repente magna vi murum scalis adgressi milites, prope, &c.* vel etiam: *repente magna vi murum adgreditur*; et *jam scalis milites prope summa, &c.* *Grut.*

Deinde ubi una atque altera scala comminutæ sunt] Tò sunt, non habent codices in membrana descripti, neque ceteri vetustiores. Et cum statim sequatur, 'qui supersteterant afflicti sunt,' an non inelegans nimis fuerit hujusce verbi repetitio? *Rivius.*

Ceteri quoquo modo potuere] Ex scripto reponendum *quo quisque modo potuere*. Sic amat loqui Sallustius; 'Sibi quisque regnum petentibus.' *Putschius.*

Ceteri quoquo modo potuere] Haud aliter Pall. nobiliores: nam de plebe *ceteri quo modo pot. vel. ceteri quoquo*

ratio potuere, vel, quoque modo potuere. Est etiam in quo visus, ceteri quoque *quomodo potuere*: scias non assecutos genium locutionis alterius. Ceterum nihil periret sententiæ, quamvis iugularetur, *potuere*. Gruterus.

CAP. 61 *Aut de suo loco pugnam facere*] Quamquam eleganter addi præpositio videtur, ea tamen in manuscriptis ceterisque vetustioribus non est. Rivius.

Zama] Hujus descriptionem vide supra c. 56.

Et in iis urbibus quæ ab rege defecerant] In aliis quibusdam, *quæ ad se defecerant*. Priorem lectionem citat I. VIII. Priscianus, pro *a rege desciverant*, ut ipse interpretatur: proinde relinquendam puto, quamquam, utroque modo legas, est idem utrobique sensus. Rivius.

Quæ ab se defecerant] Ita belle Nazar. et Pall. secund. neque nimis recedit Commelin. in quo, *a se, deficit ab se*, qui ultro se dedit, magis quam vi subactus, aut metu. Ita aliquoties utitur Plautus meus; neque aliter iterum noster c. LXVI. 'Civitates abs se defecerant, formidine,' &c. Vulgatæ edd. valde fluctuant; ut etiam calamo scripti. adolescentioribus enim abest: aut, *quæ ad se defecerant*, aut, *quæ ab Jugurtha defecerant*; at olim impressi, *quæ ab rege defecerant*. Gruterus.

Ut ad se colloquendi gratia occultus veniat] In quibusdam, *occulte*: id ex glossa irrepsisse suspicor. Plus est enim elegantiae in lectione priore, quamvis utrumque Latine dicatur. Rivius.

CAP. 62 *Et genti Numidarum optime merita*] Est in manuscriptis quibusdam, *optume merenti*. Idem.

Multos mortales captos] *Lege mortaleis*. Idem.

Eorum consilium habet] Tacit. III. 'Quod si mecum ante viri strenni ædiles consilium habuissent.' Ciacconius.

Eorum et aliorum, quos idoneos ducebat, consilium habet] Ms. *corum atque aliorum. quomodo et impressa vetustiora*. Rivius.

Adducti] Tria millia amplius perfugarum reddidit Jugurtha, et præterea 300. obsides dedit. Orosius.

Cum ipse ad imperandum Tisidium vocaretur] Cicero epist. 25. l. IX. 'Nunc adēs ad imperandum, sive ad parendum potius.' Sic enim antiqui loquebantur. Seneca lib. de benef. VI. c. 16. *imperatore* posuisse videtur, pro eo, cui *imperator*: et Alfenus in l. medicus D. de operis libert. 'Medicus libertus, quod putaret si liberti sui medicinam non facerent, multo plures imperantes sibi habiturum.' Duarenus primo dispunct. c. 54. et Alcianus: sed Duarenus gerundia tantum active et passive significare ait, non etiam alia tempora: neque unquam, *imperare*, significare, *parere*, etsi *imperandum* id significet: contra Alcianum. Ciacconius.

Dum ipse ad imperandum Tisidium vocaretur] Codex in pergamenis descriptus, *cum ipse ad imperandum*: pro, *ut ei imperaretur*; nam passive ponitur. Id cum adscriptum habet in margine exemplar Fabricianum, tum Servius adnotavit in Eclogam VIII. Maronis. Sic Poëta, 'Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis;' pro, *dum incantatur*. Sed et alibi Sallustius, 'Pauca supra repetam,' inquit, 'quo ad cognoscendum omnia illustria magis:' pro, *ut cognoscantur*. Est in margine exemplaris Basiliensis adnotatum, ad *Imperatorem*. Sed e dictis liquet, vulgatam lectionem bene habere. Qui adjecit, non videtur hunc intellexisse locum. Rivius.

Ad imperandum] Ut imperaretur; et sane gerundia tam ab agentis, quam a patientis significatione proferuntur, ut sæpe testatur Servius: et scriptorum auctoritate comprobatur. Inquit ergo Sallustius: Cum Jugurtha, ut imperaretur, vocatus esset a Me-

tello Tisidinum, &c. Recte autem dicimus, Jugurtha imperaretur: etsi id minus frequens. Horatius epist. 5. libri prioris: 'Hæc ego procurare et idoneus imperor, et non Invitus.' Servius interpretans illud Virgillii Ecloga 8, 'Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis:' ita inquit: 'Cantando a passivo ait, cum supra ab activo dixerit: ut, Cantando tu illum? tale est illud in Sallustio: Cum ipse ad imperandum Tisidium vocaretur: id est, ut ei imperaretur.' Hæc ille.

Cum ipse ad imperandum Tisidium vocaretur] Mss. notæ selectæ habent fere dum; neque aliter olim cusi; ut fere suspicer legendum, *Igitur Jugurtha ubi, armis virisque et pecunia spoliatus, ipse ad imperatorem Tisidium vocaretur.* Nam quicquid garriant Grammatici, numquam mihi persuadebunt, imperare poni passive: nimirum initio fuit, ad imp. inde factum ab rudibus librariis, non imperatorem, sed imperandum. Gruterus.

Tisidium] *Tisidium* oppidum puto, quod Ptolemæus vocat Thisicam, inter Thabracam civitatem et Bagraa flumen, medium inter Uticam et Carthaginem in provincia Romanorum: ad quam urbem verisimile est Metellum Jugurtham vocasse, ut in suum nidum. Glar.

Interdum ipse secum reputaret] Manuscripta, *secum ipse*: quomodo et impressa quædam. Rivius.

Quam gravis casus in servitutem ex regno foret] Poëta Tragicus: 'In servitutem cadere de regno grave est.' Ciaccon.

De integro resumit bellum] In manuscriptis ceterisque vetustioribus, *de integro bellum sumit.* Sed mihi prior lectio bene habere videtur, et est familiaris veteribus abundantia illa præpositionis *re*; licet idem sit utrobique sensus: pro, Instaurat renovatque bellum. Rivius.

CAP. 63 *Utica forte*] Vide supra

Delph. et Var. Clus.

c. 25.

C. Mario] Plutarchus in vita Marii, paulo post id factum fuisse scribit, postquam videlicet Marius a Metello dimissus erat ad petendum consulatum. Cast.

C. Mario] Cajus Marius municeps Arpinas, humili atque obscuro loco natus, nulla majorum commendatione, amplissimos honores est consecutus. Contigit illi quod hand scio an ulli, ut duabus in Ædilitate acceptis repulsis, septies tamen Consul summo populi studio crearetur. Vir, quem neque propter dignitatem laudare satis quisquam commode, neque propter crudelitatem abunde vituperare potest. Nemo unquam tanto metu et periculo remp. liberavit, nemo majori calamitate eandem affecit. Qui enim gladios Cimbrorum et Teutonum in remp. districtos a jugulis civium rejecerat; qui faces jam accensas ad urbis excidium extinxerat; qui urbem et Italiam ex ore atque faucibus hostium eripuerat, ipse ille libertatis Romanæ vindex, primus in remp. gladium distrinxit, primus sceleratas faces patriæ intulit, vastitate denique Italiam; cædibus, incendio, ruina urbem replevit. Justas ergo et debitas pœnas reip. persolvit. Armis Sullanis ejectus, in Minturnensium paludibus latuit: terra marique jactatus, in oris Africæ desertissimis jacuit. Filius non ita multis post annis in cuniculis Præneste trucidatur, memoria simul et nominis et generis interiit. Extat Epigramma vetus in libro urbis antiquæ, quod res ejus gestas indicat, ejusmodi: C. MARIUS PR. TR. PL. Q. AVGV. TR. MIL. EX. SORTEM BELLVM CVM JVGVRTHA REGE NVMD. VEL. PROCOS. GESSIT, EVM CEPIT, ET TRIVMPHALIS IN JOVIS ÆDEM SECVNDO CONSVLATV ANTE CVRRVM SVVM DVCI IVSSIT. IIII CONSVL ABSENS CREATVS EST. IIII TEVTONORVM EXERCITVM DELEVIT. V. CONSVL CIMBROS FVGAVIT. EX

Sallust.

2 Q

IEIS ET TEUTONIS ITERVM TRIVM-
PHAVIT. REMPVB. TVRBATAM SEDI-
TIONIBVS, ET. TR. PL. ET. PRAETOR.
QVI ARMATI CAPITOLIVM OCCVPAVE-
RANT, VI VINDICAVIT. POST LXX.
ANNVM PATRIA PER ARMA CIVILIA
PVLSVS, ARMIS RESTITVTVS VII COS.
FACTVS EST. DE MANVBVS CIMBRI-
CIS ET TEVTONICIS /ÆDEM HONORI,
ET VIRTVTI VICTOR FECIT VESTE
TRIVMPHALI, CALCEIS PVNICEIS.
Strcin.

Hostias] Servius censet dici *hostias* sacrificia, quæ ab his fiunt, qui in hostem pergunt: *victimæ* quæ post victoriam. Contra legitur apud Gellium hostiam immolari a quovis sacerdote post cæsos hostes, victimam cadere ejus, qui vicerit. Adstipulatur Ovidius in Fastis: 'Victima quæ cecidit dextra cervice vocatur: Hostibus a victis hostia nomen habet.' Festus putat hostiam ex eo dictam, quod *hostire* tantundem veteribus fuerit atque ferire. Hostiarum variæ erant species: quædam enim eximix vocabantur, quod sacrificiis destinatæ eximerentur ex grege. Quædam præcidanæ, quæ mactabantur ante sacrificia sollemnia, quæ cæderentur præ aliis. Erant et succedanæ, quæ si primis hostiis litatum non erat, cædebantur post illas. Amburvales item et ambarvales, quæ circum terminos urbis vel circa arva duci solebant. Injuges, quod nunquam fuissent domitæ, aut subditæ jugo, ex Trebatii mente apud Macrobiū Saturnal. III. c. 5. Erant et caviaræ hostiæ, quod caviaria, id est, hostiæ pars duceretur cauda tenuis, atque adeo in sacrificio collocaretur in Pontificum collegio quinto quoque anno. Erant prodigiæ hostiæ quæ in totum prodigebantur, id est, consumebantur. Denique Aringam hostiam intelligit Scaliger, cujus adhærentia inspieiebantur exta. *Funger.* De ritibus in hostiis sacrificandis non opus est multum dissere-
re. Vide passim Antiquarios.

Aruspex] Vide supra c. 47.

Ad quem capiendum, præter vetustatem familiæ, omnia abunde erant] Fabricianum, ad quem capiendum: et, alia omnia abunde erant. Rivius.

Præter vetustatem familiæ] Ælianus ποικ. ιστορ. XII. 6. διτι γελᾶν ἔξεστιν ἐπὶ τοῖς μεγάλως φρονούσι διὰ τοὺς πατέρας, εἶγε ἐν Ῥωμαίοις μὲν Μαρίου τὸν πατέρα, οὐκ ἴσμεν, αὐτὸν δὲ θανυδζομεν διὰ τὰ ἔργα. Κάτωνος δὲ τοῦ πρεσβύτου καὶ αὐτὸν τὸν πατέρα ἀναζητεῖν χρή· quod repetit XIV. 35. Val. Maximus VI. 9. in memorabilibus. 'Ex illo Mario tam humili Arpini, tam ignobili Romæ, tamque fastidiendo candidato, ille Marius evasit, qui Africam subegit, Jugurtham regem ante curram egit, qui Teuthonum Cimbrorumque exercitus delevit:' et quæ sequuntur. *Putschius.*

Domi modicus] Respuo, quod a quibusdam legitur, *Domi pudicus*: nam et sententia recipit, *modicus*; et vero ita recitat Nonius in verbo *Modicus*. *Manutius.*

Arpini alitus] Manuscriptum Fabricii *altus*. quomodo et in aliis ple-risque. Hoc Cicero quoque utitur: velut pro Plancio, 'Locus ille mutus, ubi quisque altus aut doctus est:' et in Bruto, 'Urbs in qua nata et alta est eloquentia.' Sic et alias. Sed et Diomedes I. *altus* hoc loco legit, atque item Priscianus, qui tamen ipse in quibusdam codicibus etiam *alitus* inveniri testatur: quo sane modo nos quoque in duobus manuscriptis reperimus. *Rivius.*

Altus] Ex hoc loco conjectare licet jam Prisciani ætate mendosos codices Sallustii exstitisse, cum notet in quibusdam *alitus*, in quibusdam *altus* legi. Sed idem sæpe facit in Virgilio Servius. *Putschius.*

Arpini alitus] Sic legit Diomedes I. I. et Priscianus: nec est, quod quisquam de mutatione amplius dubitet. *Manutius.*

Arpini allus] Valerius quoque Maxi-

nus Marium Arpinatem fuisse scribit. Ita autem loquitur vi. 8. 'Jam C. Marius maxima Fortunæ luctatio est. Omnes enim ejus impetus tam corporis quam animi robore fortissime sustinuit.' Arpini honoribus judicatus inferior, quaesturam Romæ petere ausus est. Patientia deinde repulsarum irrupit magis in curiam, quam venit.' Mox: 'Ex illo Mario tam humili Arpini, tam ignobili Romæ, tamque fastidiendo candidato, ille Marius evasit, qui Africam subegit, Jugurtham regem ante currum egit, qui Tentonorum, Cimbriorumque exercitus delevit.' Unde Juv. Sat. viii. 'Arpinas alius Volscorum in monte solebat Poscere mercedes alieno lassus aratro: Nodosam posthæc frangebant vertice vitem, Si lentus pigra muniret castra dolabra. Hic tamen et Cimbros et summa pericula rerum excipit; et solus trepidantem protegit Urbem.' Cluver.

Arpini] Vetustissima hujus oppidii mentio apud Livium l. viii. post Romam conditam ccccxlviii. Biennio post municipium factum fuisse Romanum ostendit Livius sub initium l. x. et l. xxxviii. de Arpinatibus ita loquitur: 'De Formianis Fundanisque municipibus et Arpinatibus C. Valerius Pappus tribunus plebis promulgavit, ut iis suffragii latio (nam ante sine suffragio habuerunt civitatem) esset. Huic rogationi quatuor tribuni plebis, quia non ex auctoritate senatus ferretur, intercederent: edocti, populi esse, non senatus, jus, suffragium, quibus velit, impartiri, destiterunt incepto. Rogatio perlata est, ut in Æmilia tribu Formiani et Fundani, in Cornelia Arpinates forent.' Festus quoque inter præfecturas Arpinum connumerat, nempe eas, in quas ibant præfecti, quos prætor urbanus in quæque loca miserat legibus. Cluv. Arpi autem aliquando Argos Hippion, juxta Plinium, mox Argyripa dicti juxta eundem. At Virgil. Æn. xi. 'Ille urbem Argyri-

pam patriæ cognomine gentis Victor Garganei condebat Iapygis oris.' 'Diomedes,' inquit Servius ad hunc locum, 'fuit de civitate, quæ Argos Hippion dicitur, de qua Homerus Ἀργος ἱππόβορον.' Horatius, 'Aptum dicit equis Argos.' Hic in Apulia condidit civitatem, quam patriæ suæ nomine Argos Hippion dixit, quod nomen postea vetustate corruptum, et factum est, ut civitas Argyripa diceretur, quod rursus corruptum Arpos fecit. Polybius corrupte Ἀργυριανὴν appellavit. Meminerit quoque hujus urbis præter alios Strabo, Aprianus, Ptolemæus, Varinus, Lycophronis Scholiastes. Leopard.

Arpini altus] In villa Cirrhæatone. Plutarch.

Ubi primum ætas militiæ patiens fuit] Vox ætas abundat, ut existimo. In Catil. 5. 'Jam pridem juvenus simul ac belli patiens erat.' ergo ipse Marius ubi primum militiæ patiens fuit. Ciaccon.

Ita inter bonas artes integrum ingenium brevi adolevit] Legendum, inter artes bonas: ut est in vetustis: nam hac terminatione Sallustius amat uti et adjectivum hic sequi debet. Sic mox, per omnes tribus: ubi hodie fere, per omnes; verum perperam. Rivius.

Tamen is ad id locorum] Sic infra: 'Neque post id locorum.' Ciaccon.

Ad id locorum] Id est, Usque ad id tempus.

Per manus] Id est, Per successionem: quia cum aliquis nobilis deponebat consulatum, alii nobili tradebat ipsum consulatum.

Neque tam egregius factis erat, quin is, &c.] Quamvis in Fabriciano ceterisque vetustioribus sit, neque tam egregius factis, tamen vulgatam lectionem magis probandam esse duco, ut quæ antiquitatem magis redoleat, cujus est amantissimus Sallustius: pro, Sic factis excellens ac præstans. Cicero cum præpositione et casu ejus junxit hoc nomen. 'Lælius,' inquit,

‘in laude bellica egregius:’ et, ‘Vir in procuratione civitatis egregius.’ *Rivius.*

Neque tam egregiis factis erat] Scriptus Augustanus, *egregius factus erat:* unde fortassis legend. *neque tam egregiis factis erat.* *Putschius.*

CAP. 64 *Igitur ubi Marius haruspiciis dicta eodem, quo cupido animi hortabatur, intendere videt]* Sic manuscripta, consentientibus aliis vetustis: in recentioribus est ordo non nihil mutatus. *Rivius.*

Ab Metello Consulatum petendi gratia missionem rogat] Illud Consulatum, omissum est temere in Aldino codice; quasi Marius ob alias causas missionem petierit, ac Consulatum dissimularit, cum aperte postea Metellus ad hunc ipsum Marium dicat, ‘satis mature illum cum filio suo Consulatum periturum.’ *Glar.*

Ne tam prava inciperet] Sic infra in Orat. Philippi: ‘Denique prava incœpta consultoribus noxæ esse.’ *Ciacconius.*

Is eo tempore in contubernio patris ibidem militabat] Tò in manuscripta non habent, neque impressa vetustiora. *Rivius.*

Contubernio patris] Contubernium dicitur tabernaculum, in quo milites habitant plures.

Annos natus circiter viginti] Plutarchus in Mario hunc Metelli filium tunc admodum puerum fuisse tradit, his verbis, ἦν δ’ ὁ παῖς τοῦ Μετέλλου παντάπασι μειράκιον, quare videtur legendum xv. Solebant enim adulescentes militiæ usum discendi gratia cum magistratibus contubernales in provincias proficisci. Cicero pro Plancio: ‘Hic adolescentulus cum A. Torquato profectus in Africam, sic ab sanctissimo viro dilectus est, ut et contubernii necessitudo et adolescentuli modestissimi pudor postulavit.’ Et filios aliquando suos contubernales Imperatores habebant. Frontinus in Stratégematis: ‘P. Rutilius Cos. cum secundum leges in

contubernio suo filium possit habere, in legione militem fecit.’ Verum cum Sallustius dicat, ‘militabat;’ et militaris ætas fuerit annorum xvii. non nihil dubito. *Ciaccon.*

Annos natus circiter viginti] Ætas consularis legibus Romanis erat annorum 43. ut docet Cicero Phil. 5.

Quæ res Marium pro honore, quem affectabat, contra Metellum vehementer accenderat] Codices in membrana descripti, *Quæ res Marium cum pro honore quem affectabat, tum contra Metellum, &c.* pro, Quæ res Marium cum ad acrius contendendum pro adipiscendo consulatu quem appetebat, tum vero ira in Metellum incenderat atque inflammarat. Ita vero legendum prorsus esse, aliis etiam conjecturis quibusdam ducor. Nos hic nihil pronuntiamus, contenti diversam lectionem ostendisse; quamquam cum manuscriptis facit exemplar Florentinum. *Rivius.*

Criminose simul et magnifice de bello loqui] Manuscripta, ac magnifice: quod, ut nihil aliud, certe sonantius est. *Idem.*

Dimidia pars exercitus sibi permetteretur] Non improbo vulgatam lectionem, licet magis placeat manuscriptus liber, qui habet: *Dimidia pars exercitus si sibi permetteretur:* nam particula, *si,* potest videri a librario omissa, propter sequentem primam syllabam vocis, *sibi.* *Ursinus.*

Ab imperatore consulto trahi] Sic etiam Mss. nostri omnes, absque voce, *bellum,* inserta ab impressoribus. *Gruterus.*

Quæ omnia illis eo firmiora videbantur, quia diuturnitate belli] Manuscripta, *quod diuturnitate:* sed eodem sensu. *Rivius.*

CAP. 65 *Secundum heredem]* Secundus heres dicitur, qui heredi instituto substituitur. Boëtius in Comment. in Top. Ciceronis.

Morbis confectus, et ob eam causam mente paullulum immutata] In manuscriptis duobus ceterisque vetustiori-

bus est, *imminuta*, pro, Desipiens ipse ac parum mente consistens. Hæc est vera lectio, quam et sensus ipse postulat: nam et postea de eodem, ‘Hominem,’ inquit, ‘ob morbos animo parum valido.’ Id nimirum est, Parum mentis compotem: vel, ut ante dixit, ‘mente paullulum immixta.’ *Rivius*.

Et ob eam caussam mente paullulum imminuta] Forte, *Et ob eam mente paullulum imminuta*. Supra, ‘Et ob ea fideliter acta Diis immortalibus supplicia decernere.’ Ubi etiam *fideliter acta* auribus meis sordet. *Idem*.

Morbis confectus, et ob eam mente paullulum imminuta] Sic libri quatuor notæ pretiosioris, reliqui *paullulum*, ut habetur in editis. Mihi videntur illa, nimirum *et ob eam mente paullulum imminuta*, valde heic superflua, cum sequatur infra, ‘hominem ob morbos animo parum valido.’ Quid enim attinebat bis idem dici? *Gruterus*.

Petenti more, &c.] Transposui interpunctionem: nam in aliis editionibus, *petenti more regum, ut sellam, &c.* perperam. Nec enim secutus est morem regum in eo, quod petierit sellam juxta Metellum: non: sed voluit etiam sibi tribui, quod scierat datum Masinissæ, Micipsæ, Jugurthæ, aliisque sui, et peregrini sanguinis regibus. *Idem*.

Custodiæ caussa, &c.] Satis quidem fidenter ille, qui notat ad hunc locum: ‘solebat populus Romanus confederatis regibus turmam equitum præsidii caussa adjungere:’ sed unde hoc ille eruerit, scire admodum aveam: ego enim id nego, ac pernego. *Idem*.

Quod contumeliosum in eos foret, si equites Rom.] Vide ut eos dixerit, tamquam notos, nempe de quibus jam. Itaque cum omittere potuisset, nihilominus repetiit, propter sensum indignitatis explicandum. *Glarean*.

Secunda oratione] Id est, Obsequenti sermone; quia Marius dicebat ea, quæ grata erant Gaudæ.

Per legem Mamiliam, &c.] Sic et codex manuscriptus, et ille Parisiis a Badio excusus. Verum exemplar Gymnici habet in margine *Manliam*, quomodo et Venetum, Argentoratense, et alia pleraque. Sed et illud ibidem Gymnicus, hac lege tantum fuisse, uti re male gesta ab nobilitate, mandarentur novis hominibus magistratus. Atqui hanc ipsam legem Frauce. Philadelphus latam a Mamilio tribuno pl., Pomponius vero Lætus a Manilio dicit: nisi sint mendosi codices. In re quidem ambo consentiunt, nempe latam fuisse: ut quoniam res a nobilibus male gestæ forent, etiam ii jam ad magistratus admitterentur, quorum majores in rep. magistratum non gessissent: cujusmodi homines novi appellentur. Hæc uterque totidem fere verbis. Ceterum in nomine dissentiant: nam Mamilius a Philopho qui legem tulerit, Manilius a Pomponio dicitur. Ego plerisque conjecturis adducor, uti suspicer hunc eundem ferme esse, de quo et superius est a Sallustio mentio facta. Quo loco satis multa diximus. Nisi quis trib. pl. L. Manlium Mantinum intelligere malit. de quo sic infra Sallustius: ‘Itaque,’ inquit, ‘perculsa nobilitate, post multas tempestates novo homini consulatus mandatur, et postea populus a tribuno plebis L. Manlio Mantino rogatus, quem vellet cum Jugurtha bellum gerere, frequens Marium jussit.’ *Riv*. Vide supra c. 40.

CAP. 66 *Vaccenses*] Vide supra c. 29.

Seditiosum ac discordiosum] *Discordiosum*, rarum apud auctores vocabulum, sed bona analogia dictum, ut quidam putant. Ego suspectum habeo, nisi sit a vetere aliquo. *Glarean*.

Deinde compositis inter se rebus] Manuscriptum, *Dein*. *Riv*.

Turpilius Sillanum] In vetustis, *Sullanum*: antiquo illo scribendi more. *Idem*.

T. Turpiliū Silanini] Ita et Pall. nostri, nisi quod Naz. videatur prius habuisse *Sulanum*: aut *Sillanum*; quomodo item alii aliquot. *Gruter*.

Eos omnes præter Turpiliū] Legendum, *eos omnes*. Riv.

Postea milites palantes, inermes, quippe in tali die] Manuscripta duo, *inermes*: nam mutari non numquam in hoc nomine inflexionem, haud fere quisquam ignorat. Utitur autem hac declinatione Tacitus sæpe; velut i. 'Qui semisomnos, inermes, aut palantes ceciderant: pro, Inermes: et, 'Quem ignarum inermumque quamvis firmatus animo centurio ægre confecit.' *Idem*.

Quippe in tali die, et sine imperio] In vetustis, ac *sine imperio*: tametsi hoc quidem sanè quam leve, et nullius fere momenti, nisi quod melius sonat! *Idem*.

Idem plebs facit] Manuscriptum, *plebs*. *Idem*.

Pars edocti a nobilitate] *Ibidem*, *ab nobilitate*. *Idem*.

CAP. 67 *Romani milites perculsi improviso metu incerti ignarique quid potissimum fucerent*] Τὸ *perculsi* non est in ullo Ms. nec in impressis vetustioribus; sed nec sensus magnopere requirit. *Idem*.

Trepidare arcem oppidi] Hic locus varie legitur, et ni fallor, etiam corrupte. Ex Aldini codicis lectione nullus sensus est. Gothi codex ita habebat: *Trepidare arcem oppidi, ubi signa et scuta erant* (hic quidam adscripserat, *petere*) *præsidium hostium, portæ antea clausæ fugam prohibebant*. Ego in alio quodam codice hanc reperi lectionem: *trepidare: ad arcem oppidi, ubi signa et scuta erant, præsidium hostium, et portæ ante clausæ fugam prohibebant*: hoc sensu, Milites Romanos trepidabant, quia hostium præsidium prohibebat fugam ad arcem; sed portæ clausæ omnem fugam prohibebant: ut zeugma a fine cum syllepsi numerorum. *Glar*.

Scutum] Cui nomen παρὰ τὸ σκότος, a loro, e quo factum, non a secando, aut excutiendo, quod Varro et Isidorus putant; differt a clypeo forma: quæ enim rotunda, et in orbemustum relata, clypeos dixere: quæ in longum exhibant, *scuta*. Clypeus Græcis ἀσπίς, scutum *θυρεός*. Dio tamen, et inferior ætas, confundunt. Duplex scutorum genus: unum ovatum, inæquali longitudine, ac patet magis, produciturque circa umbilicum, extremis angustioribus: alterum genus rarius, imbricatum, quod undique æquali latitudine; et velut januæ formam habet, sed incurvæ, et sæctum cavalem aut imbricem refert. Forma et facies utrorumque in sculpturis antiquis. Latitudo scuti in gibba superficie duorum pedum et semis; longitudo pedum quatuor. Prominuerunt ergo, et oblonga magis quam lata fuerunt: nam totum hominem tegebant leviter se inclinantem. Majus etiam palmo excedit: et videntur id Triarii, et digniores principum, gestasse. E pluribus minutisque tabellis hoc corpus junctum, nam pluribus lignis et asserculis constitit: atque hæc ex certis arboribus. Fuit taurino glutino cum linteo compactum, quod et linteum tabellis junxit, et tabellas ipsas inter sese et corium firmavit. Videntur et nervo aut ferro vinxisse. Exterior superficies corio vituli, aut potius bovis tegebatur; imo sæpe illa coria multiplicata. Sed inde etiam detracta legimus, et urgente fame pro cibo mollita: ut in obsidione Hierosolymæ, Sagunti, Casilini. Extrema curvatura, seu margo in scuto ferreus erat, instar tenuis bractæ aut lamellæ; Græci σιάλωμα, et λειψὶα dicunt. Inventum Camilli, qui laminam ferream scutis in orbem adaptavit, contra immanes Gallorum gladios, ligno solo parum ictus sustinente; tum etiam ad scuti tutelam et servamen. Inclinant enim sæpe in terram, et fere sic ante tentoria, aut in

exenbiis, habebant; pilis etiam acclinat. Ne ergo putesceret lignum, munimen a ferro. Umbo in scuto ut plurimum et vulgo e ferro. Poëtæ etiam aureum faciunt; et satis indicat Sidonius, ditiores argentum in ambitu, et aurum in umbone gestasse. Non is luxus olim. Est autem Umbo media illa pars scuti, quæ protuberat et exseritur cum rotundo tumore. Ideo Umbo, quod Græcis est *ἄμβων*. Montes et eminentias hac voce Statius sæpe vocat. Sed et Latini vestis positum, qui ad pectus exibat in tumorem, sic dixerunt. Usus, ad avertendos vehementiores ictus lapidum et sarissarum, et cuiuscumque violenti teli. Eo etiam hostes avertabant: nam in conflictu et pugna comminus utebantur eo ad impulsum, ubi etiam pars humeri brachiique projecta et incurvans adiutrix in hoc nisa. Origo scutorum a Regibus, imo a primo ipso Rege Romulo: exemplum a Sabinis; item Liguribus, quorum tamen scuta a Romanis differunt; teguntur enim Ligures scuto longo, ad Gallicum modum facto. Solebant Græci, Romani, Barbari, varias picturas, formas aut colores scutis addere, sive ad insigne, ut cognobiles essent: sive ad decorem. Hæc autem insignia in scutis depicta etiam aliis gentibus notata, Sanguinibus, Gallis, aliis. Et ab illis peculiaribus nata insignia et argumenta familiarum, quæ hodie in usu; an abusu? ignavissimi usurpant. *Lips.*

Et portæ ante clausæ] Illa et copula non est in manuscriptis, ac rectius abest. *Rivius.*

Multi obruncati] Nisi me conjectura fallit, legendum est, *Inulti*; pro Impune, et qui ulcisci hostes non possent. Sic idem est in Catilina usus, 'Cavete ne inulti animam amittatis.' Jam *inulti* esse legendum, ea quæ statim præcessere, indicant, 'neque caveri anceps, malum, neque a fortissimis infirmissimo generi resisti

posse.' Id nimirum erat, *inultum obruncari*. Jam non multos obruncatos, sed omnes plane, ipsemet Sallustius ostendit, quum Turpilium ait, unum de omnibus Italicis profugisse intactum. Ex similitudine scripturæ defluxit error. *Rivius.*

In ea tanta asperitate, tamque sævisimis Numidis] Ita legendum ex vetustis libris, qui hac in parte sinceri, incorruptique sunt, vulgatis omnibus mendosis, in quibus particula *tamque* omissa est. Confirmat hanc correctionem meam, eodem in libro Sallustius: 'tanto tamque utili labori meo, nomen inertiae imponant.' Et in Catilinario: 'In tanta itaque, tamque corrupta civitate.' *Popma.*

Id misericordiane hospitis, an pactione, an casu ita evenerit, parum comperimus, nisi quod illi in tanto malo turpis vita, &c.] Codex in pergamenis descriptus habet *nisi quia illi in tanto malo, &c. improbus instabilisque videtur*. Tò *nisi*, hic eodem modo accipitur, quo apud Terentium in Andria, 'Nescio,' inquit, 'nisi Deos mihi iratos fuisse satis scio, qui illi auscultaverim.' Sed et Cicero aliquoties in hunc ipsum modum, velut in epistolis, 'De re nihil possum judicare: nisi illud mihi persuadeo, te talem virum nihil temere fecisse:' pro, *nisi quod mihi persuadeo*: vel, *nisi quatenus, &c.* Idem pro Sex. Roscio: 'Quid erat quod Capioni primum nuntiari, nescio: nisi hoc video Capitonem in his bonis esse socium.' Sunt qui *nisi* pro *sed* positum, seu pro *verumtamen*, in his atque similibus locis putent, in quibus est Linacer: id quod ne mihi quidem displicet, ac in exemplis supra positis probe quadrat. *Rivius.*

Instabilis] Tacitus Annal. xv. 'Incusat ultro instabilem et consceleratum.' *Ciacconius.*

Instabilis] Instabilis utique hic idem significat, quod in illo ex xii. Tabulis: 'Improbis, instabilisque esto.' Gellius eodem modo utitur li-

bro septimo, capite decimo octavo: 'Qui ad Hannibalem non redissent, usque adeo intestabiles invisosque fuisse, ut tædium vitæ ceperint, necemque sibi consciverint.' Proprie vero *intestabilis* is est, qui nec testimonium dicere, nec aut testamentum facere, aut e testamento consequi aliquid potest. Inde metaphorice pro tetro detestabilique, et execrando ponitur. Plin. xxx. de magica loquens: 'Proinde ita persuasum sit,' inquit, 'eam intestabilem, irritam, inanem esse.' Horatius: 'Intestabilis et sacer esto.' Rivius.

CAP. 68 *Metellus ubi postquam de rebus Vaccae actis comperit*] In Mss. ceterisque vetustioribus non est *ubi*; sed tantum *postquam*. Quod si priorem lectionem recipis, abundat forsan altera harum particularum, ut in illo, 'post deinde,' apud Terentium in Andria: 'una simul,' in Heautontimorumenos: 'misere nimis,' in Adelphis; in Phormione, 'fere plerumque.' Quid si ex glossa irrepsit *τὸ postquam*, quod aliquis forsan superscripserit, explicare volens quid significaret *ubi*? nam istis glossis mendosiores sunt antiqui codices facti. *Idem*.

Paullisper mæstus e conspectu abiit] Codex Fabricianus, *abit*, tempore presentis. *Idem*.

Pariter cum occasu solis] Sic infra: 'Sulla pariter cum ortu solis castra metabatur.' Etiam: 'uti simul cum occasu solis egredierentur.' Infra: 'pariter cum capta Thala legati venerant.' Ciacconius.

Horam tertiam] Horæ semper fuere duodecim apud Romanos ab ortu Solis ad occasum. Itaque prout ratio erat temporis, vel horæ majores vel minores erant. Antiquissimis temporibus nulla mentio fuit horarum apud Romanos. Trecentis autem annis jam inde ab U. C. ignorasse hoc nomen Romanos, evincere conatur Solinus, tum etiam Plinius vii. 60.

quod in xii. tabulis mentio tantum fiat ortus et occasus. Ita enim loquuntur: 'Occasus Solis suprema tempestas esto,' id est, Novissimum tempus. Horas ab Horo nomen accepisse Macrobius scripsit. Quippe ille Ægyptiis Sol appellatur. Or enim lucem denotat, unde et *ὀρπavὸς* nomen accepit, quod lucidis distinguatur stellis. Quando horæ in usum civilem venerint, non satis constat. Achazi regis Judæ in usu fuisse ex sacra Scriptura constat. Cujus ii. Reg. xx. et Esai. xxxviii. fit mentio. In Horologio illo horæ nominantur *מעלות*, id est, *Mahaloth*, sive ascensiones, propter Solis et umbræ ascensum. Graduum enim, quos alii per hoc nomen intelligunt, in computo veteri nullus fuit usus. Verum itaque non est, quod Plin. tradit ii. 76. primum Lacedæmone horologium Anaximenem Milesium invenisse. Sed hoc constat, quod multo serius ejus usus innotuit Romæ, quandoquidem Varro scriptum reliquit bello Punico primo horologium in publico secundum rostra in columna a M. Valerio Consule statutum fuisse, Catina in Sicilia capta. Pomponius Lætus annotat, fuisse in campo Martio insigne horologium, quod in circuitu habuerit septem gradus, et lineas inaurato metallo distinctas, solo etiam campi strato lapide amplo quadrato. Meminit ejus et Plinius xxxvi. 10. qui ejus auctorem fuisse docet Cæsarem Augustum. *Fungerus*.

Vaccam non amplius mille passuum abesse] Mirum vero, si non amplius mille passuum aberant Romani, Vaccenses non rescivisse. Ego numerum ante millia desiderari valde vereor, ut duo vel tria. Badius adjicit, *mille* esse ablativi casus, quod mihi non videtur: substantivum tamen esse necesse est, siquidem lectio bene habet. Sed idem Badius paulo post *cives* per *concives* exponit, quasi quisquam veterum *concivis* dixerit: cum Cicero,

Sallustius; ac veteres omnes perpetuo *cives* protulerunt, numquam *concives*, Vallæ temporibus natum. Illud etiam quod ibidem auctor ait, ‘Equites in primo latere,’ plane non intelligo. Badius autem exponit; ‘In primo latere, quia ex transverso agebatur agmen.’ Glareanus.

Equites in primo latere, pedites quam arctissime, &c.] Latere glossam resipit et additamentum librarii, nisi forte syllaba una tantum ab ipso est, fuitque late; uti visum Palmerio. Grut.

In primo latere] Non est additamentum ut suspicatur Gruterus, sed corruptum ex late, ut Palmerio et Colero visum, qui tamen perperam faciunt adverbium *imprimo*. Vide Gronovium ad Livium x. 14.

Pedites quam arctissime pergere, et signa occultare jubet] Manuscripta, *quam arctissime ire*: quomodo est in ceteris item vetustioribus. Incuria quadam typographi hoc mendum irrepsit, propterea quod in proximo versu *pergere* sequitur. Rivius.

CAP. 69 *Vaccenses ubi animadvertere, ad se verum exercitum pergere*] Manuscripta duo, *ad se verum*: quod, ut antiquario, magis convenit; nec secus exemplar Basiliense. Idem.

Animadvertere] Mss. incorruptiores, *animum advertere*. Gruterus. Approbat ad Livium xxiv. 48. Gronov.

Civitas magna atque opulenta, pænæ cuncta aut prædæ fuit] Manuscripta, *civitas magna atque opulens*; quæ vox frequens veteribus erat. Utitur ea Politianus in Commodio Herodiani, ‘Solicitum se ajebat esse, ne quis opulens ex nobilitate domum occuparet principis;’ nec aliter est in Beroaldino. Rivius.

Nam is civis ex Latio erat] Mallem abesset *nam*. Nec enim arbitrator ideo severius punitum, quod Latinus; ut placet viris clarissimis. Quippe Portiæ Valeriæque leges non valebant in castris: imo contra, ibidem gravius animadversum in Romanos quam so-

cios, aut auxiliares, pluribus ostendi in libellis Suspicionum. Gruterus.

Nam is civis ex Latio erat] Ald. codex *Collatia* habet, quæ lectio verior videtur. Erat igitur Collatinus civis, non Romanus; alioqui lex Portia vetuisset eum mori. Glareanus.

Nam is civis ex Latio erat] Legitur et *Collatia*. Collatia memoratur Ciceroni, Ovidio, Livio, Dionysio, Straboni, Plinio, aliisque. Virgil. l. vi. ‘Hic tibi Nomentum, et Gabios, Urbemque Fidenam, Et Collatinas imponens montibus arceis Laude pudicitiae celebres.’ Livius equidem oppidum id interius in Sabinorum agro collocare videtur l. i. verum aliter alii tradiderunt auctores, ex quorum sententia in Latio cis Anienem fuit. Inter quos Plin. iii. 5. Festus: ‘Collatia opidum fuit prope Romam, eo quod ibi opes aliarum civitatum fuerunt conlatæ, a qua porta Romæ Collatina appellata fuit.’ Situm igitur hujus opidi ut investigare possimus, ipsa primum dispicienda erit porta atque via Collatina: hanc nostri sæculi homines tradunt eandem esse, quæ Pinciana vocatur porta, media inter Salariam et Flumentanam, quarum hæc via Flaminia exit. A Pinciana Porta illi viam brevem admodum, mox in Salariam viam incidere ajunt; verum errant isti quam vehementissime, si Frontino antiquo auctori credimus. Is quippe in lib. de Aquæduct. Romanis: ‘Hic,’ inquit, ‘ramus via Prænestina ad milliarium vi. diverticulo sinistrorsum passuum MCCCLXXX. proxime viam Collatinam accipit fontem.’ Et paulo post: ‘Agrippa Virginem in agro Tusculano collectam, Romam perduxit. Concipitur via Collatina, ad milliarium viii. palustribus locis.’ Ex hoc maxime loco prædicti scriptores colligunt, Portam Collatinam esse eandem cum Pinciana, quia apud hanc aquam Virgo Romam intrat. At Frontinus non de ingressu ejus in urbem;

sed de conceptu loquitur. Fuit autem Collatina via media Prænestinam inter et Tiburtinam, sive inter Prænestinam et lavam Anienis ripam. De Collatia ita Strabo l. v. 'Erant autem Collatia, Antemnæ, Fidenæ, aliaque id genus tunc equidem opidula, nunc vero vici, privatorum prædia, xxx. aut xl. paulo plus ab Roma stadiis dissita.' Ergo via Collatina, ut ex superioribus Frontini verbis patet, ultra opidi Collatiæ locum extensa fuit, nisi in computatione fallatur. Ex intervallo igitur, quandoquidem stadia xl. millia passuum v. faciunt, tum ex viæ Collatiæ ductu, ipsa Collatia deprehenditur fuisse in iis collibus seu tumulis, qui inter viam Prænestinam sternuntur, et lavam Anienis ripam; qua pars aquæ Crabræ (hæc vulgo nunc dicitur la Marana) Anieni miscetur, ad sextum fere ab Urbe lapidem. Itaque prope Romam fuisse in Latio liquet. Quanquam nunquam satis clare neque e Livio, neque e Dionysio dispexeris, quæ ex illis Sabinorum, quæ Latinorum fuerint. Cicero quoque hujus urbis in Oratione prima contra Rullum meminit. Strabo, ut vidimus, vicum appellat. *Cluv.*

CAP. 70 *Et ipse cum suspiciens*] Hic locus a Nonio citatur in, *Suspiciere*; et apud eum vox *ipse* non legitur; nec necessaria est. Porro Tacitus sæpe *suspectans* dixit, quod Sallustius *suspiciens*. *Ciace.*

Suspectus regi, et ipse cum suspiciens] Idem Badius exponit 'suspiciens, id est, clam ejus conatus inspiciens;' at ego relative, de eodem tamen Bomilcare, dictum intelligo. 'Bomilcar erat suspectus regi, et ipse eum suspiciens, id est, in suspicione habens;' quippe de cujus erga se fide dubitabat. Uterque igitur alteri suspectus erat, ut vulgo loquimur. *Glareanus.*

Ad perniciem ejus dolum quarere] Nonius ibidem, et *perniciem ejus dolo quarere*, quod placet. *Ciacconius,*

Hominem nobilem, magnis operibus clarum] In manuscriptis omnibus est, *opibus*. *Rivinus.*

Qui plerumque scorsum ab rege exercitum ductare, et omnes res exsequi solitus erat] Hæc verborum collocatio seriesque est in manuscriptis et impressis vetustioribus. *Idem.*

Superaverant] In vetustis quibusdam, *supererant*: sed perperam. Irrepsit autem ex glossa. Nam et A. Gellius priorem lectionem l. i. citat. Est autem *superare* hoc loco, reliquum esse et restare, ut sit sensus: Nabdalsam ea exequi solitum, quibus ipse Jugurtha propter occupationes vacare non posset. In hoc significato Cicero identidem utitur. *Idem.*

Ex tempore parari placuit] Est in quibusdam, *Pro tempore*: id est, Prout ipsum tempus moneret, vel utcumque occasio ferret. Prior lectio mihi verior esse videtur. Gymnicus perperam *parare*, cum in ceteris fere *parari* sit. *Idem.*

Nabdalsæ ad exercitum profectus est] Tò est non reperi uspiam in ullo manuscripto. *Idem.*

Is postquam magnitudine facinoris percussus, ad tempus non venit] Manuscripta, *percussus*: quomodo et Florentinum: verum eodem sensu: nam Cicero utroque utitur ad hunc modum. 'Ad tempus,' pro, Ad diem constitutum. *Idem.*

Bomilcar simul cupidus incepta parandi, et timore socii anxius] In manuscriptis omnibus est, *cupidinibus*; non *cupidus*. Rectene an perperam, aliorum esto judicium. *Idem.*

Jugurthæ exitum adesse] In vetustis est, *exitum*: quomodo nimirum et sensus ipse postulat; pro eo quod est, Interitum ac perniciem. *Idem.*

Proinde reputaret animo suo, præmia an cruciatum mallet] Manuscripta, *reputaret cum animo suo*: idque rectius. Nam eodem modo et Florentinum habet et Beroaldinum. *Idem.*

CAP. 71 *Sed cum hæc litteræ adlatæ*

sunt] *Tò sunt*, non habent codices in membrana descripti, nec ex impressis quidam. *Idem*.

Forte Nabdalsæ exercitato corpore fessus, in lecto quiescebat] Manuscripta, *exercito corpore*: quomodo et Beroaldinum habet, et Nonius Marcellus alicubi citat. *Idem*.

Omnium consiliorum nisi novissimi particeps] Tacit. v. 'novissimi consilii expertes.' Ciacconius.

Et ea consuetudine ratus] *Tò et* in manuscripto quodam non est: nec id sensus magnopere requirit. *Rivius*.

Ex consuetudine ratus, &c.] Mss. melioribus præmittitur dictio: *et ex consuet.* qua tamen minime opus. *Grut.*

Dormiente illo, epistolam super caput in pulvino temere positam sumit ac perlegit] Sic in manuscripto quoque. Ceterum in plerisque est, *pulvinari*; *perperam*, ut ego opinor. Cicero certe in hoc significato fere priore utitur: posteriore haud temere unquam, quod sciam: nam magis *pulvinaria Deorum* dicere solet: velut, 'Ad omnia pulvinaria supplicatio decreta est.' Rursus, 'Qui pulvinaribus Bonæ Dæ stuprum intulit:' et, 'Qui sacerdotem ab ipsis aris pulvinaribusque detraxisti:' sic et alias. Contra, 'pulvinos poscere,' apud eundem: et, 'Lectica in qua erat pulvinus Melitensi rosa factus.' Q. Curtius III. 'Epistolamque sigillo annuli sui impressam pulvino cui incumberebat subjecit.' *Rivius*.

Deinde propere cognitis insidiis] *Legendum, dein.* *Idem*.

Nabdalsæ paullo post experrectus] In Fabriciano atque aliis vetustis, *post paullo*; id Sallustianum magis est. Similis error postea, ubi ait, 'Sæpe in fuga, ac post paullo in armis spem habere:' nam *perperam* est in recentioribus, *paullo post*. Quamquam quod ad sensum quidem attinet, nihil admodum refert, utrum legas. Eundem ad modum Cicero *post aliquanto*, dicere solet. *Idem*.

Ex perfugis] Quibus (ut puto) quia

fallere nequibant, custodiam corporis sui tradiderat. Quare cum illi Nabdalsæ satellites essent, circumstarentque tabernaculum, viderunt Numidam ingredientem: idque postea ei retulerunt. In uno scripto codice legimus: *Ex servis*. Ceterum Frontinus Strat. l. 1. rem aliter narrat: ait enim Jugurtham Metelli literas interceptisse, et inde cognitis suorum insidiis, in eos animadvertisse. *Castil.*

Ex perfugis] Ita interpretari vix licet, sicut Badius intellexit: ex iis nimirum, qui id nunciaturi ad ipsum perfugerant. Neque enim Numida adhuc Jugurthæ indicaverat. Quorsum alioqui Nabdalsam persequi jussisset? nisi perfugæ illud indicaverint, Numidam illis obviam venisse. *Thys.*

CAP. 72 *Placide respondit*] In uno Ms. *benigne respondit* scriptum fuit: utrumque mihi placet, et utroque modo loqui consuevit Sallustius. Nam et supra; 'tamen pro tempore benigne respondit:' et infra; 'Ad ea Rex satis placide verba facit:' et alibi conjungit; 'Ad ea Bocchus placide et benigne simul pauca pro delicto suo verba facit.' *Popma*.

Placide respondit] Nihil variant Mss. nostri. Itaque scire licet aliorum, *benigne*, esse a glossa. *Gruterus*.

Bomilcare atque aliis multis] Manuscripta, *aliisque multis*: quomodo et vetustissimum quodque ex impressis, *Rivius*.

Iram oppresserat, ne qua ex eo negotio seditio oriretur] Quomodo iram oppresserat, ne qua ex eo negotio seditio oriretur, qui tot homines interfecerit? an quia Nabdalsæ pepercit, quem dixit 'acceptum popularibus suis et magnis opibus clarum?' quod videtur verisimile, alioqui hic locus vix intelligitur. *Glareanus*.

Et omni strepitu pavescere] Citaverat hæc Arusianus Messus de Elocutionum generibus, ex secunda Sal-

Instii historia, innuens bellum Jugurthinum. Male igitur inter Fragmenta haecenus collocatum induxi: nam et alibi primam Sallustii historiam citari memini pro Catilina. *Putsch.*

Interdum somno excitus, arreptis armis, tumultum facere] Tò *arreptis armis*, codices in membrana descripti non habent, præter unum Fabricianum; ac ne is quidem, nisi in spatio quod versus dirimit, idque alterius manu. *Ricius.*

Interdum somno excitus, arreptis armis tumultum facere] Apud Diomedem l. i. ita scriptum est: 'Interdum exporrectus somno, arreptis armis, tumultum facere.' *Manutius.*

CAP. 73 *Volentia de ambobus acceperant]* Non ausus sum inducere scripturam hanc Carrionis, quæ valde animo adlubesceret. a Mss. tamen non agnoscitur; in quibus summa concordia, *volenti animo de ambobus.* Gruterus.

Magis studia partium, quam bona, aut mala sua moderari] Obscurus locus; 'Moderari linguam,' dixit infra. *Ciacc.*

Ceterum in utroque magis studia partium, quam mala aut bona sua moderantur] In manuscriptis est, *quam bona aut mala sua moderata*; quomodo in Beroaldino quoque. *Rivius.*

Præterea seditiosi magistratus vulgus exagitare] Fabricianum exemplar, *vulgum*; quomodo apud Nonium Sisenna, 'Imperitum concitat vulgum.' *Idem.*

Marii virtutem in majus celebrare] Sic et manuscripta. In quibusdam tamen, *immanius celebrare* pro Niniis prædicare, ac Supra modum efferre et extollere laudibus. Nam *immane* non solum dicitur importunum et ferum, quomodo Cicero alicubi, 'Tetra et immanis bellua,' inquit; sed etiam ingens ac nimium: ut, 'immanis pecunia,' apud eundem. Priorem tamen lectionem haud dum immutare ausim, propter nescio quem scrupu-

lum. Sed et Liv. iv. ab U. C. 'In majus, ut sit, celebrantes,' inquit. *Idem.*

Denique plebs sic est accensa] In manuscriptis, *plebes*: quomodo et antea est sæpe usus. Nec aliter vetustissimum quodque ex impressis. Tò est, nullo in manuscripto neque in Beroaldino ipso reperitur. *Idem.*

Quorum res fidesque in manibus sita erant] In orat. de republ. ordin. 'quorum omnis vis virtusque in lingua sita est.' Ceterum hic *fides* idem significat quod Barbaris *Creditum*. Cicero: 'Scimus Romæ solutione impedita fidem concidisse.' Sall. Catil. 'pecuniam sua aut amicorum fide sumtam mutuum.' *Ciacconius.*

Frequentarent Marium] Sic Tacit. Hist. ii. 'digressisque qui Sacrarium frequentabant.' *Ciacconius.*

Itaque percussa nobilitate] Legendum e manuscriptis et impressis vetustioribus, *Ita.* *Rivius.*

L. Manlio Martino] Sic est in libris scriptis omnibus, et plerisque typis excusis. *Cast.*

CAP. 74 *Regem Bocchum]* Bocchus rex Maurorum erat, qui Numidiæ confines sunt.

Cum neque bellum geri sine ministris posset] Manuscripta, *sine administris*; idque rectius. *Rivius.*

Vagus incertusque agitabatur] In manuscriptis est, *varius incertusque*; non, *vagus*: atque hæc melior lectio est. *Idem.*

Neque illi res, ulla, neque consilium] *Ulla*, non est in ullo manuscripto, nec in Veneto aut Florentino. *Idem.*

Parati instructique sunt] Tò sunt abest a scriptis, quod probò. *Putschius.*

Ibi aliquamdiu certatum est] Tò est, manuscripta non habent. *Rivius.*

CAP. 75 *Quamquam inter Thalam flumenque proximum]* Quam vellem, flumen hoc nominasset auctor! Sic enim Thalæ situs clarior esset. Ptolemæus non ita longe a Bagrada

Thabham ponit, quam quidam Thalam putant. Quippe paulo post: 'Legati ab Lepti ad Metellum veniunt.' Qui quidem situs non ita longus est, atque sunt Mauritaniæ Cæsariensis loca, sub Jugurthæ etiam imperio. *Glar.*

Tamen spe patrândi belli] Badius *committendâ* exponit, Soldus *finiendi*, quod magis placet. Nam et postea de Mario in Africam recens profecto dicturus est, 'Neque belli patrândi copiam cognovit,' pro *finiendi* dixit, ut puto. *Idem.*

Omnes asperitates supervadere, ac naturam loci etiam vincere aggreditur] Legendum, *omneis asperitates*. Præterea *loci*, non est in impressis antiquioribus, nec in manuscriptis: sed nec inferius additur, ubi de hoc ipso Sallustius: 'denique,' inquit, 'naturam ipsam ceteris imperitantem industria vicerat.' Notanda vero locutio, *asperitates supervadere*. pro difficultates *omneis superare* seu perrumpere, ut Plinius loquitur. *Rivius.*

Ceterum ut res modo, et alia aquæ idonea portari] Non divisim legendum, sed conjunctim, *utres modo*: facilis et proclivis error. Sed et perperam in quibusdam additur, *vasa*: id ex glossa, ut opinor irrepsit. *Idem.*

Domiti pecoris] Id est, Jumentorum: sicuti sunt equi, muli, equæ, asini, et cetera hujusmodi.

Vasa cujusque modi, sed pleraque lignea] Mela de eisdem, 'vasa ligno fiunt aut cortice.' Ciacconius.

Sed pleraque lignea] Tò *sed*, non est in ullo manuscripto, licet sit in impressis vetustioribus. *Rivius.*

Quam plurimum quisque aquæ portaret] Perperam in quibusdam, *ut quisque*: nam elegantius particula *ut* omititur. *Idem.*

Proximam aquam oppido] Scil. Thalæ: et tamen non erat propinqua; sed intervallo quinquaginta millium, scil. passuum. Et est dictum sicut illud Æn. v. 'Proximus huic, longo

sed proximus intervallo, Insequitur Salius.' Badius.

Deinde ubi ad id loci ventum est] Est, non reperi in manuscriptis, ac majore cum gratia abesse poterit. Sic inferius, *præda omnis a perfugis corrupta est*: in manuscriptis non est additum ibi verbum substantivum, nec in impressis antiquioribus. *Rivius.*

Quia Numidæ, sicut plerique, in nova deditione officia intenderant] Locus minime contaminatus est; nedum ut aliorum modo corrigendus veniat. Est enim omnium, intendere officia a deditione, non Numidarum tantum. *Gruterus.*

Milites religione pluvia magis usi] Sic incorruptissimi codd. neque variant ceteri; nisi quod aliquot eorum, *pluvia*; itaque minime ambigendum de sinceritate lectionis. Vult enim, Milites arbitratos imbrem illum, non casu excussum, sed munere Deorum, animis auctos, &c. *Idem.*

CAP. 76 *Nihil jam Metello infectum credens]* Hoc est, nihil esse quod Metellus efficere non posset, qui tam ardua toties superaverat. Tacit. tamen in Vita Agric. 'ut obstupefacti hostes, qui classem, qui navem, qui mare, expectabant, nihil arduum, aut invictum crediderint, sic ad bellum venientibus:' ut forte Sallust. *Metello invictum* scripserit. Ciacconius.

Nam talia consilia per otium ex opportunitate capi] In quibusdam est *consilia solent*, &c. verum perperam. Ex glossa irrepsisse videtur, quam insulsus aliquis et ineptus litterator adjecerat. Fabricianum, *per otium et ex opportunitate*; addita illa et copula. *Rivius.*

Opportunitate] Commoditate temporis. Et ideo, cum non moraretur amplius uno die, aut una nocte in uno loco, non dabatur opportunitas temporis alicui ad capiendum consilium proditiōis. *Sold.*

Deinde jubet locis ex copia maxime idoneis vineas agere] Tb jubet, non habet Gymnicus, cum sit interim in omnibus manuscriptis, et impressis vetustioribus. Rivius.

Vineas agere] Vide supra c. 21.

Superque eas aggerem jacere] Illud eas Aldinus codex sustulit, territus fortassis, quod non sit verisimile aggerem supra vineas institui: quippe apud nullum auctorem, quod sciam, lectum. Atqui nisi ita legerimus, non est clarum quid sibi velit illud, *Superque aggerem jacere*. Badius, ut illud eas defenderet, dicit fortissimo fundamento fuisse stabilitas vineas. Verum locus totus male habet, præsertim in Aldino, atque adeo in aliis codicibus multis. Si quid divinationi meæ tribuendum, certe suspicor ita ab auctore scriptum: *insuper aggerem jacere, superque aggerem impositis turribus opus ministros tutari*. Quæ lectio egregie sensum elicit, et auctoris stylo est conformis. Illud vero quod præcedit *ex copia*, quid referat, mihi non satis clarum est. Soldus *de locorum multitudine* intellexit, quibus vineæ admoventi poterant mœnibus: quod malim quam *de militum copia*, ut quosdam exposuisse refert Badius. Denique *administros* pro *ministros*, quare substituerit Aldinus codex, mihi non liquet. Quod si infinitivos per præterita imperfecta exponemus, non opus erit verbo *jabet*, nec verbo *duobus*, quæ habent quidam codices: et sane ad eundem modum infinitivi sequuntur, *festinare, parare, fieri*. Glareanus.

Vineas agere, superque aggerem jacere, et super aggerem, impositis turribus opus, et administros tutari] Quidam antiqui et impressi codices: *Vineas agere, superque eas aggerem jacere*. Glareanus ex ingenio reponendum putat: *insuper aggerem jacere; superque aggerem impositis turribus, opus ministros tutari*. Ego aliquando pu-

tavi locum hunc transpositis verbis a Sallustio scriptum fuisse: *Vineas agere, easque super aggerem jacere*, quod hanc lectionem sensum planum, et apertum continere arbitrarer. Sed cum in duobus manu descriptis, quos multis in locis sinceris et incorruptos esse cognovi, diversam ab impressis lectionem invenerim, (in uno enim particula *super* deerat, in altero, *opus administrosque tutari* legebatur) venit mihi in mentem dubitare, an etiam, *Vineas agere, aggerem jacere, et super aggerem impositis turribus opus administrosque tutari*, legendum sit. Suspicionis meæ ea est ratio, quod eodem in libro ita locutus est Sallustius: 'Vineas agere, aggerem jacere; aliaque quæ incepto usui forent, properare.' *Popma*.

Turribus] Vide supra c. 21.

Illi postquam murum arictibus feriri, resque suas adversas vident] Manuscripta, *adfectas vident*, pro *perditas*, vox est apud Ciceronem frequens: eodem modo Florentinum. Rivius.

Arietibus] Aries machinamentum fuit, quo muros urbium frequenti ictu feriebant, evertébantque. Ejus inventionem Plin. l. vii. c. 56. Epeo tribuit, existimans ab equo repertum Trojano. Ita enim scribit: 'Equum, qui nunc aries dicitur, in muralibus machinis Epeus invenit ad Trojam.' Tertullianus libro de pallio, Carthaginiensibus adscribit, secutus fortasse Vitruvium, qui ita habet l. x. c. 24. 'Primum ad oppugnationes Aries sic inventus esse memoratur: Carthaginienses ad Gades oppugnandas castra posuerant; cum autem castellum ante cepissent, id demoliri sunt conati: postquam non habuerunt ad demolitionem ferramenta, sumserunt tignum, idque manibus sustinentes, capiteque ejus summum murum continenter pulsantes, summos lapidum ordines dejiciebant, et ita gradatim ex ordine totam munitionem dissipa-

verunt.' Hæc ille. Sequiori ævo quoque Cancer appellatur. Atque hæc de origine ac nomine. Rem ita descripsit Flavius Josephus tertio Excidii: 'Est,' inquit, 'Aries trabs prægrandis, quæ malum navis assimilat. Is solidatur in capite gravi ferro, in arietis formam, unde et nomen assumptum: dependet medius, funibus suspensus ex alia trabe, velut trutina; quæ trabs tignis utrinque firmis munita est et fulta. Repulsus porro magna virorum manu retrorsum, iisdemque antrorsum statim et cum impetu reflectentibus, quatit muros prominulo ferro. Neque est ulla turris tam valida, aut mœnia tam lata, quæ ut primas maxime plagas tulerint, sustinere et subsistere eas assiduas possint.' Accedat his illud Lucan. 'Tu quoscunque voles in planum effundere muros, His aries actus dispergit saxa lacertis.' Et hoc Sidonii: 'Nec Pharii nunc regna precor, nec ut hisce lacertis Frangat Hydaspeas aries in tactus Erytras.' Ex his Poliorceticon auctores, et qui omnium circumspiciunt et cum cura id argumenti tractavit Clarissimus Lipsius, triplicem aut duplicem arietem facit, Rudem, et a prima inventione, quem manibus lacertisque validi homines sustinentes egerint; alterum compositum, qui ex trabe altera ex transverso erecta dependit, quo vi majore, conatu leviori libraretur: tertius fuerit Testudo arietaria. Quæ sane distributio, licet haud improbanda, tamen quod ad compositum attinet, non satis rem exprimit; nam præter rudem, et præter dependentem, exque alia trabe, velut jugo aut trutina, ut habent verba Josephi, funibus suspensum, etiam Aries proprie compositus fuit ex pluribus trabibus inter se connexis, et laminis ac vinculis ferreis arctissime circumligatus et compaginatus. Cujus effigies Campis Trans-Isulanæ oppido hodieque videtur. Hinc jam intelligentur Lucani

et Ammiani Marcellini loca, quæ de Ariete hunc in modum composito habentur, hactenus aliorum, ad priorem compositionem, minus, ut existimo, recte traducta. Lucani verba ita se habent: 'nunc conjunctas adstringere nodis Instabat ferroque trabes, quo frangeret altos Portarum postes, quateretque morantia claustra.' Ammiani hæc sunt l. xx. ubi ait, Arietem vetustum dissolutum fuisse, ut facilius veheretur, iterumque instructum. Ubi primum in verbis Lucani conjunctas trabes, quæ nodis et ferro erant adstringendæ; de ariete ejusmodi, qui ex duobus aut tribus malis compositus constabat, omnino acceperim. Nam et Ammianus cum inquit, Arietem ut facilius veheretur, dissolutum iterumque instructum, quis non de trabe similiter solutuli, aut potius de trabibus eum, ut indicavimus, in modum in se compositis atque aptatis id quoque ipsum intellexerit? *Joh. Isac. Pont.*

Domum regiam comportant] Omissa est præpositio. *Ciacconius.*

Ibique vino et epulis onerati] Quod in vetustis quibusdam gravati legitur, id ex glossa addita irrepsit: et quamvis idem est utrobique sensus, prior tamen lectio verior. Sic et Curtius v. 'mero onerati,' inquit et alicubi, 'Oneravere se vino.' Idem tamen vi. 'utrumne vino gravatus effudisset illa:' et viii. 'Graves mero suas vires extollere.' Sed et Livius iv. ab U. C. 'Vino epulisque gravatos,' dicit. Idem ix. 'vino oneratos sopiunt,' inquit. *Rivius.*

CAP. 77 *Lepti*] Vide supra c. 19.

Lepti] Scilicet magna.

Et cuncta a Bestia, Albino, Metelloque impetrata gnaviter fecerant] In Fabriciano est, *imperata*; idque sensus ipse postulat. Sed et *nare* ibidem, consentientibus aliis, haud scio an rectius, pro *impigre, strenue, gnaviter*, ab adjectivo *narus*, quod est *diligens et industrius*; ubi hodie fere *gnarus*

dīcimus. Magis autem antiquitatem respicit hoc adverbium, cuius est cum primis observans Sallustius: quamquam Priscianus quidem et Diomedes prisenum magis esse putant *gnaviter*, sicuti et *ignaviter*, quod Lucilius alibi dixerit. Qui volet Priscianum legat xv. de adverbiiis. Diomedis in i. verba sunt: 'Quædam sunt nomina in us syllabam terminata, quæ ex se bina adverbia faciunt: ut est veterum auctoritas. transit enim in quibusdam rationem, et aliter ipsa enuntiat, aliter consuetudo usurpat: nam navis naviter dicunt, quod nos nave; largiter, quod nos large.' *Ricius.*

Missæ sunt eo cohortes Ligurum] Manuscripta, *Emissæ eo*; nec est additum ibi verbum substantivum. *Idem.*

CAP. 78 *Sidoniiis]* A Sidoniis et Phœnicibus per totum terrarum orbem multæ conditæ sunt coloniæ urbesque. Habuere Sidonii sicut et Tyrii ingenium acre, vividum, et ad omnia flexile. His artibus opes illorum brevi in immensum crevere, dum iis vacare liceat per longæ pacis otium. Nam pacate diu vixisse præ ceteris mortalibus vel hinc colligas, quod lib. Jud. c. 18. Sidonii proponuntur in exemplum summæ securitatis. Verum autem esse puto, quod Sidonem scribit Trogus a piscium ubertate sic appellatam fuisse, nam *Zaid*, id est, piscatio, hodieque Sidon dicitur, ut Galilææ oppidum Bethsaida, quasi domum piscationis dixeris. Nec Sidoni minus congruit, quam Hebræi nos docent esse ad mare piscosissimum. Itaque cum Gen. x. 15. Sidon fuisse dicitur Chanaanis primogenitus, per Sidonem intellige Sidoniorum patrem, vel Sidonis conditorem, quocunque fuerit nomine. Sidonem ex hoc loco discimus fuisse valde vetustam, ut quæ conditorem habuerit Chami nepotem, Noachi pronepotem. Itaque licet Tyrum Sidonis æmulam, antiquam et Cadmæam et Ogygiam Poëtæ passim appellent, et iidem antiquitatis no-

mine plurimum se efferant, tamen Sidoni Tyrus cogitur submittere fascēs. Homerus plurimis in locis Sidonis et Sidoniorum, nunquam Tyri meminit: Sidon autem a Tyro fere distabat stadiis ducentis. Ita habetur in Strabone. In medio Sarepta nomen habet ab æris fusione, cuius ibi magnus proventus, unde Homerus: 'Ἐκ μὲν Σιδῶνος πολυχάλκου εὖχομαι εἶναι' id est: *Æriferæ ex Sidone genus mihi gloriæ esse.* Bochart.

Id oppidum a Sidoniis conditum] Alii a Tyriis malunt. Plin. v. 19. 'Tyrus olim partu clara, Urbibus genitis Lep- ti, Utica.' Silius l. iii. 'Sarranaque Leptis.' Sarrana, id est, Tyria. Sed sive Leptis a Tyriis aut a Sidoniis orta sit, eam saltem esse Phœniciam in consensu est omnium. Sic a Sallustio supra didicimus, Phœnices Hipponem, Adrumetum, et Leptim in ora Africæ maritima condidisse: et in veteri oraculo: 'Imperium mundi Pœna reget urbe profectus.' Id est, Severus Lepti Tripolitana oriundus, de quo Statius l. iv. sylvarum: 'Ten' in remotis Syrtibus avia Leptis creavit?' Et mox: 'Non sermo Pœnus, non habitus tibi, Externa non mens.' Pœnam linguam pro Africana dixit, nam illam assumpsisse Leptitanos auctor Sallustius. *Idem.*

Syrtes] Duæ Syrtes: Cephalas altum sylvosumque magnæ Syrtis initium, quæ et nomine et ingenio par alteri est, ceterum multo major, namque ambitum 400. et 30. mil. passuum complet. Taphura grandis vicus: a quo Syrtis parva insinuare se incipit, 300. mill. pass. a Carthagine distans, 200. in reductione, quæ aliquanto magna, clementior est: ab tractu denominatæ, quod omnia ad se trahant, et appropinquantia vadoso mari hæreant. Nam et Strabo difficultates ibi esse ait, propter fundum multis in locis cœnosum; ex quo contigit, ut multi in brevibus incidentes inhærescant. Sinus quidem sunt importuosi,

atque atroces, infestique ob alternos motus pelagi affluentis, ingruentibus in eas ventis, cum littora circum declivia sint, ex quo Austrinis flatibus mare ibi maxime fremit, devolventibus in illud arenas et saxa, quæ illinc revomit; quo fit ut inæqualitas fundi magna sit, alio quidem loco mare profundissimum, alio vadosum sit; et sævienti æstu, quæ modo eminebant, in imo residant; quæ vero in imo jacebant, supra undas extollantur; ex quo omnis locorum facies simul cum ventis mutatur. Vide Strab. l. xvii. *D. Marius Niger.*

Impares magnitudine, pari natura] In quibusdam est, sed impressis, *pares natura*: verum eodem plane sensu, quamvis prior lectio, si quid est in me judicii, verior est. *Rivius.*

Impares magnitudine, pari natura] Servius hæc ita recitat in Virg. *Æn.* l. i. ‘Impares magnitudine, pares natura:’ utrovis modo legas, parvi refert. *Manutius.*

Impares magnitudine] Vide Plinium v. 4. et Strabonem l. ii. et xvii. etsi locus hic posterior corruptus est: scriptum est enim, ibi majoris Syrtis ambitum esse 930; diametrum vero 15000: quod esse minime potest, ut ambitu suo diameter sit major. *Cast.*

Proximaterræ] Sallustium reliquisse terram probavimus in Obs. *Gronovius.*

Ubi mare magnum esse, et sævire ventis caput] *Mare magnum*, omne tempestate tumidum et inflatum, Hist. l. iii. ‘Immensum aucto mari, et vento gliscente:’ alias, ‘mare magnum’ est, *latum*. Supra: ‘mare magnum, et ignara lingua, commercium prohibebant.’ Cæsar l. iii. Bell. Gall. ‘Cum sævire ventus cæpisset.’ Mela ad æquor *sævitiam* retulit; et Sallust. Jugurth. c. 17. ‘mare sævum, importuosum.’ *Ciacconius.*

Ita facies locorum cum ventis simul mutatur] Tacit. l. xiii. ‘Non ut hominum vultus, ita locorum facies mutantur.’ *Idem.*

Delph. et Var. Clas.

Syrtes ab tractu nominatæ] Non sunt hæc in veteri editione, et amicissimus meus Jungermanus glossam omnino putat, quam aliquis, ut solet, margini alleverit: jam enim dixerat, ‘quibus nomen ex re inditum.’ Et clare, ‘Limum arenamque, et saxa ingentia fluctus trahunt:’ *trahunt* id ipsum est *σέρπει*, unde *Σέρπης*. Vide Apoll. l. iv. Arg. et ipsius Scholiast. Gloss. Græcolat. *Σέρπης tractus, tractio*: lege *Σέρπης*. Statius primo Thebaid. ‘Syrtes destituunt:’ ubi Lactant. ἀπὸ τοῦ σέρπει. Græce *σέρπει* i. *... sine dubio addendum *trahere*. Allusit et Rufus Avienus. ‘Late trahit æquora Syrtis.’ Sic supra Crisp. de Catabathmo rationem nominis etiam breviter innuisse satis habet: ‘declivem latitudinem, quem locum Catabathmon incolæ appellant.’ Quid enim *καταβαθμὸς* aliud quam *descensus*? *Putschius.*

Quæ eo facilius retinebantur] Manuscripta, *retinebant*, quomodo et ex impressis quædam, ut *quæ* casus sit accusativi. *Rivius.*

CAP. 79 Cyrenenses] Cyrenæ oppidum Cyrenaicæ regionis, quæ et Pentapolis dicta Plinio, originem referens ad Græcos, Aristippi Philosophi patria, a Cyrene Hypei filia dicitur etymon suum arcessere. Ab illa Carthaginis æmula tota regio etiam Cyrene dicta. Nostro hoc tempore dicitur Corcu, teste Cirava. Fuit hæc civitas nobilitata a fonte Solis, qui meridie frugebat, media nocte calebat.

Ager in medio arenosus] Multa loca arenosa et deserta in regione Cyrenaica, præsertim ubi olim Jovis Hammonis oraculum. Quem ideo Hammonem appellatum existimant Græci, quod *Ἄμμος* iis arenam denotet. Sed falluntur egregie. Uti enim tum ab aliis, tum novissime a Bocharto in suo Phaleg demonstratum est, cum Chamo Jupiter Ammon idem est. Chamum ibi Noachi filium inter Deos relatum fuisse certum est; *Ægypti*

Sallust.

2 R

quippe mollito sono Ἀμμοῦν vel Ἀμοῦν dixerunt. Unde et tota Africa aliquando Ammonia dicta. Stephanus: Ἀμμωνία ἡ μεσόγειος Λιβύης, καὶ αὐτὴ δὲ πᾶσα ἡ Λιβύη οὕτως ἐκαλεῖτο ἀπὸ Ἀμμωνος: id est, *Ammonia Africa mediterranea, sed et ipsa Africa universa sic ab Ammone vocatur.* Hæc obiter. Vide Bochartum.

Neque flumen, neque mons erat, &c.] Naturalis illa est finium regionum separatio, quod vel fluminibus vel montibus separentur. De fluminibus ita Tacitus dixit: 'certum jam alveo Rhenum, quique terminus esse sufficiat.' Diodorus Siculus, ubi controversiam narrat, quæ inter Egestanos et Selinuntios fuit, ποταμοῦ, αἰτ, τὴν χώραν διέζοντος: id, *amne fines discriminante.* Et Xenophon l. iv. Exp. Cyri, talem annem simpliciter τὸν διέζοντα, id est, *finiorem* vocat. Narrant veteres Acheloum annem incerto cursu modo sectum in partes, modo circumactum obliquo agmine (unde tauri et serpentis formam induisse dicitur) diu de agro adjacente belli causam Ætolis et Acarnanibus præbuisse, donec eum Hercules aggeribus domuit, eoque beneficio Cenei Ætolorum regis filiam in matrimonium accepit. Sicuti hæc in fluminibus usurpata, ita et in montibus locum habuere; unde Tacitus de Germania: 'a Sarmatis Dacisque mutuo metu aut montibus separatur.' Plinius l. xxxvi. de Alpibus loquens: 'Evehimus ea, quæ separandis gentibus pro terminis constituta erant.' Grot. 11. 3. de Jur. Bell. qui ibidem questionem movet, an, ubi flumen regionis alienjus terminus est, atque alveum mutaverit, etiam fines regionis mutantur. Sed hæc hujus loci non sunt.

Quæ res eos magno diuturnoque bello inter se habuit] Manuscripta, *in magno*, addita præpositione: quomodo et vetustissimum quodque ex impressis. Rivius.

Quo in loco inter se obvii fuissent, ibi

communis utriusque populi finis habere-tur] Manuscripta et alia quædam, *is communis utriusque populi, &c.* Quod ad sensum attinet, utrumvis probe quadrat; et cum lectione vulgata facit Pomponius Mela: 'Ut ubi legati,' inquit, 'concurrerent, certo tempore utrimque dimissi, ibi termini statuerentur.' posterior lectio mihi elegantior esse videtur. Rivius.

Quibus nomen Philænes erat] Manuscripta, *Philænis*: idque rectius ac Latinus, ut de elegantia nihil dicam. Est enim secundæ inflexionis hoc nomen: nec aliter usquam Sallustius usurpat. Idem.

Quibus nomen Philænis erat] *Philænis* dativum in *Philænes* Aldinus codex mutavit, temere meo quidem iudicio: nam ad finem hujus historiæ ipsemet auctor in secunda, non in tertia Latinorum declinatione *Philæni* inclinat, quod et alii secuti sunt auctores Latini, nominatim Valer. Max. l. v. et Pomponius Mela l. i. apud quem tamen locus mutilus est. Quare hic legendum, *quibus nomen Philænis*, per tertiam vocalem in ultima syllaba. Glareanus.

Ubi per loca æqualia, et nuda gignentium] *Æqualia*, sunt plana; *gignentia* vero arbores et stirpes appellat, quæque alia et terra gignuntur. Sic infra: 'Forte in eo loco grandis ilex coaluerat, inter saxa paulum modo prona, deinde inflexa atque aucta in altitudinem, qua cuncta gignentium natura fert.' Sallust. imitatus Apulejus in libro de Platonis dogmate, ut in optimo exemplari manuscripto legitur: 'Gignentiumque omnium instar ceræ, formas etfigurationes ex illa exemplorum impressione signari.' Et paulo post: 'Animam vero animantium non esse corpoream, nec sane perituram, cum corpore fuerit absoluta, omniumque gignentium esse seniore, atque ideo et temperare et regere ea quorum curam fuerit diligentiamque sortita.' Hoc est,

omniū quæ gignuntur. Vitruvius vero quod Sallust. dixit *gignentia*, *nascencia* ipse appellavit, ut l. v. c. 1. 'Non minus quam etiam nascentium oportet imitari naturam, ut in arboribus teretibus:' et statim; 'ergo si natura nascentium ita postulat.' Et l. viii. c. 1. 'Si inveniuntur nascentia, tenuis juncus, salix erratica.' Inde infra 'et illis dolentia, et plebi volentia.' De *Philanis* Mela et Val. Maximus. Ciaccon.

Per loca æqualia et nuda gignentium] *Gignentia* dixit etiam Ambrosius Orat. de fide Resurrectionis: 'Denique multa gignentia quamvis jugi serenitate, humo arida arenaeque nascuntur, quoniam et ipsa terra ad humorem sufficit,' &c. Lactant. de ira Dei i. 13. 'Aiunt enim multa esse in gignentibus, et in numero animalium, quorum adhuc lateat utilitas, sed eam processu temporis inveniri.' *Ursinus*.

Pæni] Id est, Carthaginienses: et dicuntur Pæni, quasi Phœni. Nam de Phœnice regione in Africam profecti sunt, qui Carthaginem condiderunt. *Sold*. Vide supra c. 19.

Quos fines populo suo peterent, ibi vivi obruerentur] Nescio an sit scribendum *quo fines*. Ciaccon.

Ut vel illi, quo fines populo suo peterent, ibi vivi obruerentur] Manuscriptum, *quos fines*, quomodo et in aliis plerisque, idque fortasse rectius: nam sequitur *ibi*, hoc est, in iis *finibus*; nisi quis ex iis, quæ mox sequuntur, ita intelligere malit, ut vel illi, quo loco fines populo suo peterent, eo in loco vivi obruerentur: vel eadem conditione sese, quem in locum vellent, processuros. Præterea, *quærent* in quibusdam legitur, pro *peterent*; quamquam eodem sensu. *Rivius*.

Aras] Hæ Strabonis ætate non exstant: ut ipse refert Strabo l. iii. *Castil*.

Alique illis domi honores constituti]

Manuscripta, *instituti*: quomodo quædam etiam typis excusa, pro, *Decreti*: quamquam et *constituere honores* dicitur, id quod apud Ciceronem reperitur. *Rivius*.

CAP. 80 *Præterea regis Bocchi proximos magnis muneribus et majoribus promissis, ad studium sui perducit*] In vetustis nonnullis est, *perlicit*; pro *sibi conciliat et devincit*. Atque hæc lectio mihi magis aridet, etiamsi prior illa in manuscriptis quoque est. 'Perlicere ad societatem armorum,' est apud Livium x. ab U. C. et 'Donis perlicere,' vi. belli Punici ii. Non inficior tamen, et priorem in eodem lectionem reperiri, velut v. belli Asiatici, 'Et alios,' inquit, 'principum donis ad suam causam, perduxit.' *Idem*.

Id ea gratia facilius procliviusque fuit] In manuscriptis ceterisque vetustioribus est, *pronius*: verum prior tamen lectio mihi valde placet. Est apud Sallustium non semel, 'in proclivi esse;' pro, Facile: ut cum inquit, 'Cujus si dolum caveris, alia omnia in proclivi erunt.' Sic et in Andria Terentius. *Idem*.

Id ea gratia facilius proniusque fuit] Ita rursus Pall. omnes, nec video cur cedere debeat aliorum *proclivius*: mallet potius ejici, *ea gratia*; natum in officina interpretum, fortassis etiam illud *facilius*. Gruterus.

Quam rem opportunissimam incepto bello pauci impediverant] Hanc lectionem et ipse probandam esse duco. Nec tamen dissimulandum reor in manuscriptis omnibus, quæ ipse viderim, reperiri, *incepto belli*, non *bello*. *Rivius*.

Rem opportunissimam incepto belli] Ita etiam Mss. nostri, ut quisque est virtute melior: deteriores enim, *bello*. Gruterus.

Etiam ante Jugurthæ filia] Nonius Marcellus citat hæc valde corrupte in hunc modum: *Etiam jam ante Jugurthæ filia Boccho nupsit, verum ea*

necessitudo, quæ etiam timidos fortis facit. Coaluerunt turpiter duo fragmenta, quæ sic divide et supple: *Et jam ante Jugurthæ filia Boccho nupserrat, verum ea necessitudo apud Numidas Maurosq̃ue levis ducitur.* Idem Catilina: ‘Præterea necessitudo, quæ etiam timidos fortis facit.’ *Putsciũs.*

Etiam antea Jugurthæ filia Bocchi nupserrat] In nostro probatissimo codice sic legitur: non uti vulgo, *Boccho nupserrat*; quæ verba cum diligentius considerarem, in eam opinionem adductus sum, ut existimem, ita Salustium scripsisse. Namque Plut. asserit Jugurtham Bocchi generum fuisse, in Mario. Accedit præterea auctoritas Flori, qui et ipse l. iii. c. i. scribit, Bocchum Jugurthæ socerum fuisse. Hæc jam adnotaveram, cum et in illo codice, qui in bibliotheca divi Salvatoris Bononiæ servatur, eodem modo scriptum esse reperi: ut jam non dubitandum sit, quin hæc sit antiqua et germana lectio. *Cast.*

Quia singuli pro opibus quisque quam plurimus uxores, alii denas, alii plures habent] Manuscripta, consentientibus et aliis vetustioribus, *quod singuli pro opibus, &c. alii plures habeant.* *Rivius.*

CAP. 81 Profunda avaritia] Sic in Epistol. Mithrid. ‘cupido profunda imperii et divitiarum.’ Et in orat. de repub. ordin. ‘profundam libidinem,’ dixit, pro, Immensa: ut Cicero in Pisonem, ‘Quum partem ejus prædæ profundæ libidines devorassent:’ et pro Plancio, ‘mare profundum et immensum.’ *Ciaccon.*

Eandem illos causam belli habere cum Boccho, quam secum et cum aliis gentibus libidine imperitandi] Duo e manuscriptis habent, *libidinem imperitandi*, casu accusativo: idque rectius esse puto; nam et alibi, ‘Libidinem dominandi causam belli habere,’ inquit. *Rivius.*

Libidinem imperitandi] Huc respexit Mela iii. 3. ‘Bella cum finitimis gerunt, causas eorum ex libidine

arcessunt, atque imperitandi prolatandique quæ possident.’ *Ciaccon.*

Item regem Persen] Perses rex Macedoniæ fuit: hunc Paulus Æmilius consul prælio apud Olympum montem commisso vicit, captumque cum liberis in triumphum duxit. In eo prælio, ut tradit Plutarchus, xxv millia hostium cæsa sunt. Biduo omnis Macedonia se Æmilio deditit. *Sold.*

Post uti quisque opulentissimus videbatur] Manuscripta, *videatur.* *Rivius.*

Iter constituunt] Sic Cicero de Divin. l. i. ‘Iter propositum et jam constitutum.’ *Ciaccon.*

Ita Jugurtha ratus aut capta urbe operæ pretium fore, aut si dux Romanus, &c.] Manuscriptum, *pretium fore*: sed erat alterius manu in spatio quod versus dirimit, litterulis minutis, *operæ*: verum in aliis solum legitur, *pretium*; ut quin ita legendum sit, dubitatio jam nulla relinquatur. *Riv.*

Pretium fore] Sic reposui ex plerisque antiquis libris: quo modo locutus c. 110. ‘Fuerit mihi pretium eguisse aliquando amicitiaæ tuæ.’ Fulvii tamen liber, *Operæ pretium fore.* Ego dictionem, *operæ*, induxi, aliorum veterum librorum auctoritate adductus. *Manutius.*

Aut capta urbe, operæ pretium fore] Illud *operæ* extat in omnibus Mss. nostris, ideoque non ausus sum ejicere quasi per vim: posse tamen abesse certum est. *Gruterus.*

Aut si dux Romanus auxilio suis venisset] *Dux*, non est in ullo manuscripto; ac rectius abest. *Rivius.*

Ne mox agitando, aliud quam bellum mallet] In vetustis quibusdam, *ne moras agitando*, quomodo et Florentinum et Beroaldinum, pro differendo ac prolatando. Citat eodem modo Riccius Lugiensis, quamvis secus Badianum. *Idem.*

Bocchi pacem imminuere, ne moras agitando aliud quam bellum mallet] *Imminuere* pro interrumpere accepisse

videtur. Sed pro *Ne moras*, idem Aldinus codex habet, *ne mox agitando*: quæ lectio melior est, si *agitando* pro *cogitando* acceperis. Glareanus.

CAP. 82 *Mauris*] Mauritania, ut notum, dividitur in Tingitanam et Cæsariensem. Sed primum hæc divisio facta, teste Dione, a Claudio. Hæc major a Victore Uticensi vocatur. Massyliam quoque et Massæsyliam appellavit Strabo. Hodie regnum Tremissenum hoc loco videtur, ut Girava et D. Niger attestantur. Tingitanam a Bogud rege Bogudianam aliquando cognominatam, tradit Plinius. Sitiphensis et Hispania transfretana ab Honorio et S. Rufo: et in libro Notitiarum Hispania Tingitana appellatur. Inferior Mauritania a Solino in descriptione Nili, et a Xiphilino in vita Severi nuncupatur, ubi dicit Atlantem non longe ab Oceano Atlantico exoriri, prope Macenitas qui sunt in Mauritania Inferiore. Regnum Maroci ejus loco statuit Augustinus Curio, Fessæ vero Niger. In numismatibus antiquis Mauritania per *e* legitur. Incolæ, ut Strabo testatum reliquit, Maurusii a Græcis, a Latinis Mauri appellantur. Ortel.

Nam consulem factum, antea acceperat] In impressis quibusdam, *jam antea acceperat*: licet aliter manuscripta. Rivius.

Vir egregius in aliis artibus] In nonnullis est omissa præpositio *in*: sed præterquam quod exemplaria manuscripta additam habent præpositionem, Cicero quoque sic est loqui solitus: ut cum inquit, 'Lælius in laude bellica egregius:' pro, Excelens et Præstans. Idem.

In superbiam vertebant] Infra: 'Ne modestiam in conscientiam duceret.' Tacit. Hist. II. 'Ornatum ipsius municipia et coloniæ in superbiam trahabant.' Infra: 'omnia non bene consultata in virtutem trahebantur.' Ciaccon.

Quam rem alii in superbiam vertebant] Fabricianum, *vortebant*: quod antiquitatem magis sapit, cujus cum primis studiosus est Crispus. Rivius.

Magis honore Marii quam sua injuria excruciatum] Sic quidem etiam Palatinus, Nazarianus, alique. Atenim Commeliniano est *injuria exercitum*: quod ipsum germanum magis auctoris, meo quidem judicio. Gruterus.

Neque tam anxie laturum fuisse, si adepta provincia alii quam Mario traderetur] Mss. *si adempta provincia*: sic et sensus ipse postulat: et proclivis sane fuit lapsus, una omissa litera. Rivius.

CAP. 83 *Alienam rem suo periculo curare*] Manuscripta, *periculo suo*, ut sequatur pronomen. Rivius.

Alienam rem] Id est, Rem ad alium, seu ad Marium pertinentem. Sold.

Rem alienam] Id est, Triumphum, aut victoriam Marianam. Bad.

Habere tum magnam copiam societatis amicitiaque conjungendæ quæ potior bello esset] Sic in omnibus fere. Sed quid si legas, *habere eum, &c.*? sane facilis ac proclivis lapsus fuit, similitudine litterarum. Nihil tamen adhuc muto, sed conjecturam solum affero. Hæc jam adnotaram, cum ecce allato et inspecto codice Florentino, *eum* ibi reperi. Rivius.

Habere eum magnam copiam societatis] Mirum est, tam alte radices egisse scripturam falsam. Nam etiam nostri omnes, *habere tum magnam, &c.*: aut, *habere tam magnam*. Gruter.

Omne bellum sumi facile, ceterum ægerrime desinere] Quamvis in cunctis manuscriptis *acerrime* legatur, atque etiam in impressis quibusdam, velut Florentino, tamen vulgatam lectionem probandam magis esse puto. Opponentur enim, *facile et ægre*: Cicero de senectute, 'Omnis conglutinatiatio recens ægre, inveterata facile dissolvitur.' Idem alibi, 'Inveterata vitia ægrius depelluntur,' pro Difficilis. Rivius.

Bellum sumi facile, ceterum acerrime desinere] Scripti, *agerrime desinere*: quod magis probo. *Putschius*.

Non deponi nisi cum victores velint] In manuscriptis omnibus est, *deponi cum victores velint*: et hæc lectio magis aridet. *Rivius*.

Proinde sibi regnoque consuleret] In vetustis quibusdam, sed impressis, *sibique regnoque*: id historico magis convenire videtur. *Idem*.

Ille probare partim, alia abnuere] Editio prima; illa *probare, partim abnuere*; sine voce *alia*: qua etiam destituti Mss. aliquot; quorum meliores, *ille probare: partim abnuere*. *Ævo junioris, ille probare partim, partim abnuere*. *Gruterus*.

Probare partim, alia abnuere] Scribe: *probare, partim abnuere*, ejecto τῷ *alia*. Vide *Gronov.* ad *Liv.* III. 37.

CAP. 84 *Dictitare sese consulatum ex victis illis spolia cepisse*] *Ex vitiis illorum*, aut *ex mollitie illorum*, videtur legisse *Plutarchus*; scribit enim, σκεῦλον τε βοῶντος αὐτοῦ τὴν ὑπ᾿αίαν φέρεσθαι τῆς τῶν εὐγενῶν καὶ πλουσίων μαλακίας. *Ciaccon*.

Militiæ] Sic antiquus *Fulvii liber*: in vulgatis, *Militia*. Sed antiquus loquendi modus, ‘*Domi militiæque*,’ adduxit me, addita præsertim veteris libri auctoritate, ut locum mutarem. *Manutius*.

Homines emeritis stipendiis] *Veteranos*: qui cum implessent stipendia, ad militiam inviti cogi non poterant. Legibus enim Romanis decem tantum annos militare cogebantur, ut ait *Plutarchus* in *Gracchiis*. Verum id haud semper servatum est, quod leges apud *Polybium* l. vi. *Cornelium Tacit.* l. i. item apud *Jureconsultos* l. vii. tit. 64. et l. x. tit. 54. *Codicis*. *Cast*.

Stipendiis emeritis] Sicuti septimo et decimo anno militiæ initiabantur, ita militem liberatum anno demum ætatis quinquagesimo, atque ea de re legem latam scribit *Lipsius* ad *Taciti*

Annales. Videndus *Petrus Crinitus* l. viii. de honesta discipl. cap. ult. Quando vero diximus quinquagesimo anno finem militiæ esse, non ita intelligendum, ut a prima ætate militiæ capaci ad illud usque tempus militare quis cogeretur, sed de iis, qui serius ad militiam transvecti, quietem illos quinquagesimo anno habuisse. Quot autem olim emeritæ militiæ stipendia et anni fuerint, diversimode inter auctores disceptatur. *Alexander Neapolitanus Genial.* vi. 22. adnotatum reliquit, modo undecim, modo sexdecim annos militiæ finem fecisse. Apud *Tacitum* quadragena quidam, alius tricena stipendia numerat. Sæpe ea res variavit, sub principibus præsertim, ut discimus ex *Annalibus Taciti*. ‘*Edixit*, inquit, ‘*Tiberius militare ærarium eo subsidio niti: simul imparem oneri remp. nisi vicesimo militiæ anno veterani dimitterentur. Ita proximæ seditionis male consulta, quibus sexdecim stipendiorum finem expresserant, abolita in posterum.*’ Sed idem quoque ab *Augusto* ante fuisse constitutum testatur *Suidas*: imo et libera rep. viginti stipendia pedites fecisse docemur a *Polybio* l. vi. viginti item stipendia appellari video l. ix. c. de veteranis: videnda quoque l. de veteranis, c. quando provocare non est necesse, et l. ult. c. de his qui non implent. Atqui dissentire videtur *Modestinus*, dum inquit: ‘*Nam qui viginti annos militaverit, similis illi est, qui expleverit militiam.*’ *Justus* porro *Lipsius* apud *Tacitum* auctor est, prima stipendia annis viginti quinque fuisse definita. Ad cujus opinionem inscriptionem hanc ex tabula veteri adhibendam putavi: IMP. CAES. DIVI. TRAIANI. PARCHICI. F. DIVI. NERVAE. NEPOS. TRAIANVS. HADRIANVS. AVG. PONT. MAX. TRIB. POT. XII. COSS. III. P. P. IIS. QVI. MILITAVERVNT. IN. CLASSE. PR. MISENENSI. QVAE. EST. SVB. IVLIO. FRON-

TONE. SEX. ET. VIGINTI. STIPEND. E-MERIT. DIMISSIS. NON. MISS. QVOR. NOM. SVB. &c. Qui militant, stipendia mereri dicuntur. l. miles, et l. item miles. ff. de re judicata: hinc emerita stipendia, quæ Justinianus impleta vocavit, c. de his qui non impletis stipendiis. inde et emeriti milites, quos etiam veteranos vocarunt. Martianus in l. deferri. ff. de jure fisci: 'Veterani,' inquit, 'sacris constitutionibus delatores esse prohibentur, propter honorem utique et merita militiæ:' item, 'militēs propter honorem stipendiorum, quæ merent, deferre prohibentur.' Si quid ego video, legendum priori loco, proxime ad ductum vulgatæ scripturæ, *propter honorem utique merita militiæ*. Sed considerent hoc eruditiores. Ceterum qui emeritis stipendiis militare rursus cogebantur, vocabantur *Evocati*, teste Dione l. XLVIII. Isidorus *Evocationem* fuisse dicit; cum ad subitum bellum, non solum milites, sed etiam ceteri vocabantur. *Stewechius*.

De ullo negotio negare audebat] Scripti, *abnuere audebat*. Putschius.

Abnuere audebat] Est in manuscriptis quibusdam, *negare audebat*: sed irrepsit ex glossa, ni. fallor. *Rivius*.

Quia neque plebi militia volenti putabatur] Hunc loquendi modum a Græcis tractum annotavit Priscianus, adducto Demosthenis loco, et hoc Sallustii. Apud eum sic est: *Demosthenes, ἡ βουλευμένοις ἢ τοῖς ἀκούειν*. Sallust. Jugurth. bello, 'Neque plebi militiam volenti putabatur.' Similis locus cap. 100. 'Non tam diffidentia futurum' (sic enim lego) 'quod imperavisset, quam uti militibus exæquatus cum imperatore labor volentibus esset.' Tacit. l. i. 'Ut quibusque bellum invitis aut cupientibus erat, spe, dolore, accipitur:' et xv. 'Hæc atque talia plebi volenti fuere.' Et in vita Agricolæ: 'Eoque

initio erecta provincia, et quibus bellum volentibus erat.' Et Macrobius Saturn. ii. 9. 'Si vobis volentibus erit.' In quibus omnibus cum verbum, *est*, reperiatur, videndum an apud Sall. hoc loco legi debeat: *etiam latus decreverat: ac quia neque plebi militia volenti erat, putabatur Marius aut belli usum, aut studia vulgi amissurus*. Ciaccon.

Neque plebi militia volenti] Est Græcismus. Vulgo, *neque plebe militiam volente*, id est, nolente et recusante militiam plebe. Vel exponamus, *neque*, id est, nec etiam: ac si dixisset, Non solum nobilitate, sed etiam plebe recusante militiam. *Castil*.

Et eos non paullum oratione sua Marius arrexerat] Quamvis in quibusdam *erexerat*; tamen hæc lectio magis arridet; quam et manuscripti codices, et exemplar Aldinum habet. Utitur autem Sallustius alias quoque hoc verbo; velut inferius, 'Hujusmodi oratione habita Marius, postquam plebis animos arrectos videt:' quo in loco tamen in vetustis est, *erectos*: verum perperam, ut opinor; tametsi Cicero quidem altero magis utitur: velut, 'Oratio consulum animum meum erexit, spemque attulit dignitatis recuperandæ.' Idem, 'Is civitatem ad spem libertatis erexit.' *Rivius*.

CAP. 85 *Imperium]* Consulatus et prætura proprie dicuntur imperia, sicuti aperte hoc loco Sallustius ostendit, nam paulo post dicit: 'Nam quanto pluris est universa Respublica, quam consulatus, aut prætura:' totum hoc referens ad id quod prædixerat. *Sold*.

Deinde per ignaviam et superbiam a-tatem agere] In Veneto quodam *dein*; sed in manuscripto, *dehinc*, quod et ipsum aliquoties apud Tullium reperitur. *Rivius*.

Nam quo universa resp. plaris est quam Consulatus] Meus liber: *Nam quo pluris est universa resp. quam Con-*

sulatus. Et forte vox nam abundat. Ciacconius.

Quantum cum vestro maximo beneficio] Infra: 'Sed in maximo vestro beneficio.' Vide an sic quoque sit legendum, non, *cum*. *Idem.*

Ad hoc alii si deliquere] In eandem sententiam Cic. de lege Agraria: 'Quemadmodum cum petebam, nulli me vobis auctores generis mei commendarunt; sic si quid deliquero, nullæ sunt imagines, quæ me a vobis deprecentur.' *Idem.*

Ad hoc alii si deliquere, vetus nobilitas, majorum fortia facta, cognatorum et adfinium opes, multæ clientelæ, omnia hæc præsidio adsunt] Sic et manuscriptum. In Veneto autem quod excudit Pincius, Pomponius castigavit, omnia præsidio adsunt, legitur pronomine omisso. eodem modo quibusdam in aliis, velut eo quod Argentorati est a Schurrerio impressum; verum perperam: nam et Donatus priorem lectionem agnoscit in Terentii Phormione, cuius subjicere verba lubet: nam super eo loco in actus primi scena 2. 'Qui fuerit pater, quæ mater, qui cognata tibi sit, omnia hæc confin-gam.' 'Omnia hæc,' inquit, 'non ex abundanti posuit, sed oratorie, quasi tam multa, et est ἀρχαϊκός. Nam post enumerationem veteres hæc dicebant. Sallust. in Jugurth. 'Hæc omnia præsidio adsunt.' *Rivius.*

Majorum fortia facta] In manuscriptis, *majorum facta fortia*: atque ita forsitan rectius; ne sit in oratione soluta hemistichium hexametri, vel totus pæne hexameter: id quod vitiosum esse volunt; quamvis id non semper observant auctores. Nam et Sall. infra, 'Jamque dies consumtus erat,' inquit: quod et ipsum est hemistichium heroici. Sic et Livius initio statim historiæ, 'Facturusne operæ pretium,' id quod Fabius observavit. *Idem.*

Mihi spes omnes in memet sitæ sunt] Legendum existimo: *Mihi spes at-*

que opes omnes in memet sitæ. In extremo hoc libro, 'Ea tempestate spes atque opes civitatis in illo sitæ.' Et infra: 'Et spes opesque ejus omnes ex patre suo penderent:' supra tamen: 'Quippe cujus spes omnis in fuga sita erat.' *Ciacconius.*

Quas necesse est virtute et innocentia tutari] In manuscriptis aliisque vetustioribus, *et virtute et innocentia*, geminata copula. *Rivius.*

Quippe mea reip. benefacta procedunt] Sic Catilin. 'Neque insidiæ, quas Consuli fecerat, prospere cessere,' seu, ut ego lego, *processere*. *Ciacconius.*

Quippe beneficia mea reip. procedunt] In manuscripto est aliisque vetustioribus, *benefacta mea reip. procedunt*: quomodo et Venetum habet, cuius modo facta a nobis mentio est, et Florentinum. Ut intelligas Marium ante collatum in se honorem gratuito benefecisse, eaque re æquos bonosque omnes favere. *Rivius.*

Quippe beneficia mea reipub. procedunt] Si hæc verba prorsus abessent; sensus hujusce periodi clarior esset. Cur autem Aldinus codex *Reipub.* dandi casum in accusandi *Rempub.* mutaverit, non equidem intelligo. Et verbum *procedunt*, Soldus, *utilia sunt*; exponit. Alii *procedunt* exponunt, *prosperare cedunt*, ut Terentius in Andria: 'Nisi id putas, quia primo processit parum, Non posse jam ad salutem converti hoc malum.' Itaque post *procedunt*, distinguendum ac inferendum: 'Nobilitatem locum invadendi quærere.' Et mox: 'ut neque vos capiamini:' rursus verbum *neque*, usurpat suo more, non cum socio, non ut sequentia neget. 'Et illi,' inquit, 'frustrati sint:' ubi Aldinus codex frustra legit, pro *frustrati*. Glareanus.

Ut neque vos capiamini] Legendum, *uti*. *Rivius.*

Benefacere jam ex consuetudine in naturam vertitur] Manuscripta duo, *vertit*: pro quo in impressis quibusdam est, *convertitur*: id ex glossa forsau

irrepsit. Ponitur autem et hic et similibus in locis absolute hoc verbum, summa cum elegancia et venustate. Q. Curtius l. vii. 'Posteaquam desiderat esse quem odissent, invidia in misericordiam vertitur.' Quid si legas, *vertit*? ut absolute ponatur. *Idem.*

Ecquem ex illo globo nobilitatis] In manuscriptis omnibus est, *si quem ex illo*, &c. idque rectius, ni fallor. nec secus Florentinum. *Idem.*

Hominem veteris prosapiæ] Nonius, 'prosapiæ,' inquit, 'generis claritudo.' Cato Orig. l. i. 'veteres prosapias.' ubi leg. videtur, *veteris prosapiæ*. Cum autem constet Sall. plurima ex Originibus Catonis sumsisse, considerandum an ille hic scripserit, *veteris prosapiæ*, ut *acie* dixit pro *aciei*, et *die* pro *diei*. Ciacconius.

Multarum imaginum] Id est, multorum honorum. Antiqui, si rem aliquam præclaram pro repub. gessissent, decreto Senatus statua donabantur, ut posterius ad imitandam eorum virtutem provocarentur. Unde quia in domibus nobilium plerumque imagines et statuæ multæ erant majorum suorum, qui vel in consulatu, vel in prætura, vel in alio magistratu præclarum aliquid gesserant: ille dicebatur homo multarum imaginum, qui multas imagines et multos magistratus familiæ suæ et majorum suorum ostendere poterat. Vide supra c. 3.

Sumat aliquem ex populo monitorem sui officii] In manuscriptis, *officii sui*: ut sequatur adjectivum. *Rivius.*

Nam legere quam fieri tempore posterius, re atque usu prius est] V. c. *Nam gerere quam fieri.* Et hunc locum sic est æmulatus Tacit. l. ii. 'Nam culpa quam pœna tempore prior; emendari quam peccare posterius est.' P. Victorius vi. 15. putat sumptum esse ex Olynth. Demosth. τὸ γὰρ πρῶτον τοῦ λέγειν καὶ χειροτονεῖν ὕστερον ὃν τῇ τάξει, πρότερον τῇ δυνάμει καὶ κρείττον ἔστιν. Ciacconius.

Eorum partem vidi, alia egomet gessi]

Sic in antiquioribus. *Tò egomet* perperam est in recentioribus omissum. *Rivius.*

Eorum partem vidi] Reponendum *partim* multis docuimus Obs. iii. 2. *Gruterus.*

Contemnunt novitatem meam, ego illorum ignaviam] Tale quiddam Catonis illud apud Agellium xv. 22. 'Vittio vertunt, quia multa egeo; at ego illis, quia nequeunt egere.' *Ursin.*

Naturam unam et communem omnium] Euripides: τὸ γὰρ πάλοι καὶ πρῶτον ὅτ' ἐγενόμεθα, διὰ δ' ἔκρινεν ἡ τοκοῦσα γαῖα βροτοὺς, ὅμοιαν χθὼν ἅπασιν ἐξεπαλδενσεν ὧψιν. ἴδιον οὐδὲν ἔχομεν. *Manutius.*

Sed fortissimum quemque generosissimum esse] Infra: 'egentissimus quisque opportunissimus,' et, 'fortissimum quemque tutissimum.' Ciaccon.

Albini aut Bestiæ] Istos nominat, quia licet nobiles essent, tamen consules in hoc bello Jugurthino male rem gesserant: sicuti supra visum est.

Faciant idem majoribus suis] Non defuere, qui et sententiam, et loquendi genus ignorantes, hunc locum depravare conati sunt; arbitrati pro, *Faciant*, legendum, *Faciunt*: quasi dixerit Sallustius; eodem modo majores suos despiciunt, sicuti me: quod aperte falsum est, et pulcherrima sententia deteriore commutatur. Est autem horum verborum hæc significatio *si me jure despiciunt, faciant idem, quod majores sui fecere*: id est, *imitentur majores suos in recte factis: non enim debent et me despiciere, et majores suos non imitari.* Græca loquendi ratio, parum explorata, sententiæ tenebras offudit. sic locutus ante Sallustium Lucretius, post Horatius. Lucretius l. ii. 'animalia cum sint, Atque animalibus sint mortalibus una eademque:' pro Unum, et idem, quod animalia mortalia sunt. Et l. iii. 'Sceptra potitus, eadem aliis sopitus quiete est;' pro, Eadem, qua alii. Et l. iv.

‘Nempe eadem facit, et scimus facere omnia turpi;’ pro Eadem, quæ turpis. Horatius autem in libro de arte poetica ad Pisones: (sic enim malo appellare, quam, ut quidam, epistolam) ex Quintiliano VIII. 3. Prisciano, Diomede III. 1. Donato in Terent. Adelphi. act. v. Sc. 4. Servio in Virg. Æn. I. et Probo; etsi Carisius I. II. adversetur: ‘Invitam qui servat, idem facit occidenti:’ pro, Idem ac si occideret. De Græcis autem Sophocles in Ajace. ὑμεῖς θ’ ἐταῖροι ταῦτὰ τῇδέ μοι τάδε Τιμᾶτε. Et in Tyranno: ἦν γὰρ εὐρεθῇ λέγων σοὶ ταῦτ’, ἔγωγ’ ἂν ἐκπεφειγούην πάθος. Euripides quoque apud Gellium XIII. 24. Δὲς ταῦτ’ ἡμῖν εἶπεν ὁ σοφὸς Αἰσχυλὸς. Ἦκω γὰρ εἰς γῆν φησὶ καὶ κατέρχομαι. Ἦκω δὲ ταῦτόν ἐστι τῷ κατέρχομαι. Νῆ τὸν Δι’ ὥσπερ εἴ τις εἶποι γέλοιον, Χρῆσον σὺ μάκτραν, εἰ δὲ βούλῃ, κάρδοπον. Et Xenophon in Cyri Pædia sic: Τὸ αὐτὸ ἡμῖν σπεύδεται; et infra in eadem sæpe. Item Isocrates: Ἀπολλωνιάτης in oratione πρὸς Δημόνικον: Ταῦτὰ πάσχει τοῖς ἄρμασι. Et Aristoteles in libro de arte poetica: Αὐτὸς ἂν εἴη μιμητὴς Ὁμήρῳ Σοφοκλῆς. Et Rhetor. I. III. ἔφη ὅδε, οὐκοῦν σὺ ταῦτὰ τοῦτοις ἔθου; *Manutius.*

Faciant idem majoribus suis] Naz. et a prima manu Pal. alter et quart. *item;* sicque alias legi subnotatum ad Pal. tert.; nam quint. *faciant idem de majoribus.* Manutius multa heic commentatur præter rem. Quis enim non videt, velle auctorem; nihilo magis se despici posse a globo nobilitatis, quam eorundem majores, homines æque novos atque ipse? *Gruterus.*

Ergo invideant labori et innocentiae periculis etiam meis] Illa et copula, non est in manuscriptis, ac majore cum gratia abest: quavis in Beroaldino bis eadem ponitur, et labori et innocentiae. *Rivius.*

Næ illi falsi sunt, qui diversissimas res pariter expetant, voluptatem, et præ-

mia virtutis] Manuscriptum, *expectant:* quomodo et in ceteris fere. Præterea ibidem, *ignavia voluptatem,* quod est in recentioribus omissum, idque, nisi fallor, ignavia et incuria typographorum. Per *præmia virtutis,* honores intelligit Sallustius: nam hi propter magna merita claris viris deferuntur et dantur. Paulo inferius ‘bonorum præmia’ dicit, eodem sensu. ‘Nam ubi flagitiis,’ inquit, ‘se dedecoravere turpissimi viri, bonorum præmia creptum eunt.’ *Idem.*

Et profecto ita res se habet] Est in quibusdam, *habent,* ut in Veneto et Schurreriano, sed perperam, ut mihi videtur. Nam sic fere dicimus, *Ita se res habet,* vel omisso accusativo, *Ita res habet,* pro *est sic,* quomodo Græci οὕτως ἔχει. *Idem.*

Majorum gloria posteris quasi lumen est] Tò quasi, non est in ullo manuscripto. sed mihi recte sane addi videtur. nam ad hunc modum et Cicero sæpenumero hac particula utitur. *Idem.*

Verum id quod multo præclarius est, mea facta mihi dicere licet] In vetustis *meamet facta mihi,* &c.: id rectius esse puto. Nam illud *met* adjectivum, facere magnopere ad rem videtur; id quod perfacile sentiet, qui superiora diligenter expenderit. ‘*Meamet,*’ inquit, ‘facta, non majorum meorum, ita uti nobiles isti *faciunt:*’ nam hi fere oratione majores suos extollunt, et eorum fortia facta memorando clariores sese putant; ut idem inquit. *Rivius.*

Quam acceptam corrupisse] Fuit prius in Naz. *corruisse;* sed emendatum ad nostram faciem, ab eadem manu. Alias potuisset alicui placere alterum. *Gruterus.*

Ne quis modestiam in conscientiam duceret] Modestia esset tacere, et non respondere maledicentibus: sed ego nolui tacere, ne quis diceret, me tacere non propter modestiam: sed,

quia conscius sum, adversarios vera dicere. *Sold.*

Nam me quidem ex animi sententia] V. c. habet, *ex animi mei sententia.* Quæ videtur optima lectio: est enim antiqua formula loquendi, qua utuntur frequenter veteres Jurisconsulti, ut l. iii. Paragrapho ejusdem, Digestis de testamentis: 'Ex sententia animi tui te æstimare oportet:' et Petronius Arbiter in Satyra, fœderis tabulas in hæc verba factas esse commemorat: 'Ex tui animi sententia Tryphena, ut nec injuriam tibi factam a Gytone quereris, neque si quid ante hunc diem factum est, objicies, vindicabisve, aut ullo alio genere persequendum curabis:' et infra: 'Licha ex tui animi sententia, ut tu Eumolpum nec verbo contumelioso insequeris nec vultu,' *Ursinus.*

Quippe vera necesse est prædicet] In manuscriptis est, *bene prædicet:* quomodo et sententia postulat, et Beroaldinum habet. *Rivius.*

Etiã atque etiã reputate] Sic et manuscriptum: pro *diligenter considerate.* In quibusdam est, *animis reputate;* haud scio quam recte: quamvis et antea Sallustius, 'reputate,' inquit, 'cum animis vestris:' addita videlicet præpositione *cum:* quomodo Cicero, 'Cogitate cum animis vestris,' inquit. *Idem.*

Num eorum pœnitendum sit] Manuscriptum Fabricii, *num id pœnitendum sit:* nempe quod summum mihi honorem et maximum negotium imposuistis: pro quo ante dixit, *num id mutari melius sit.* In aliis tamen est vulgata lectio. *Idem.*

At si res postulet] Emenda Nonium Marcellum, apud quem in voce *Phaleræ* vitiose legitur: *Ac sibi restitui et hastas:* pro, *At si res postulet hastas.* *Putschius.*

Phaleras] Id est, Ornamenta equorum.

Phaleras] Qui hostem dejecerit, aut spolia legerit, duplex jam hinc

præmium; diversum pro genere militiæ: nam pediti datur phiala sive armilla, equiti phalera. Phaleræ distinctæ a torquibus: illæ demissæ ad pectus pendebant, hæ stringebant magis et ambibant ipsum collum. Diversitas etiã in forma, quod illæ planiores, et magis jacentes; istæ contortæ, et ex annulis aut catellis plexæ. Unde ipsæ Catellæ dictæ sunt. *Lips.* Proprie autem phaleræ ornamenta equorum, *φάλαρα* Græci dixerunt, atque Etymologicon magnum in fronte et buccis equorum ornatum esse dixit.

Præterea cicatrices adverso corpore] Sic et manuscriptum volumen; in quibusdam est, *in adverso corpore:* sed eodem sensu. Est apud Ciceronem, 'Cicatrices adverso corpore exceptas ostendere:' pro quo idem, 'Cicatrices adversas,' alicubi dixit; quomodo et Sallust. in historiis: ut est apud Gellium libro nocturni Attic. ii. 27. Q. Curtius, 'Multis adverso corpore vulneribus acceptis.' l. ix. *Riv.*

Non sunt composita verba mea] Optime ex sententia Marii Sempronius Asellio l. xiii. rerum gestarum 'facta sua spectari oportere, dicta non, si minus facundiosa essent.' Varro: 'Majores nostri, quum allia et cæpe verba illorum olerent, tamen optime animati erant.' *Putschius.*

Illis artificio opus est, ut turpia facta oratione tegant] Thucydides l. iii. Ποιήσατε δὲ τοῖς Ἑλλήσι παράδειγμα, οὐ λόγων τούτοις ἀγαθὰς προθέσοντας, ἀλλὰ ἔργων. ὦν ἀγαθῶν μὲν ὄντων, βραχεῖα ἢ ἐπαγγελία ἀρκεῖ· ἀμαρτανομένων δὲ, λόγοι ἐπεσι κοσμηθέντες προκαλύμματα γίνονται. *Manutius.*

Hostem ferire] In manuscriptis omnibus, *hostes* reperi; sed vulgata lectio mihi magis arridet: quamquam quod ad sensum attinet, parum refert, utrum legas. *Riv.*

Hostes ferire] Sic et nostri Pall. præter Pall. quart. quint. sext. sept. nonum; in quo *hostem*, quod æque

mili aridet ac Rivio. *Gruter.*

Præsidia agitare] Id est, Expellere oppidis præsidia, scilicet hostium. Vel, Præsidia hostium in fugam agere. *Bad.*

Neque illos arcte colum, me opulenter] In Veneto quod est a Pincio excusum, ut me opulentent: in aliis quibusdam, ut me opulentem. Cui otium est, exequat hunc locum diligenter. Mihi vulgata lectio bene habere videtur, ut inter sese opponantur, *arcte et opulenter*, est enim sensus: Non ego illos arcte contenteq̃ habebō, me ipsum molliter et delicate: vel, Non tractabo illos nimis aspere atque injuriose, me ipsum indulgenter. Nam hunc esse sensum, ea quæ sequuntur indicant. ‘Namque cum tute per molliem agas, exercitum supplicio cogere, id est dominum, non imperatorem esse.’ Simile quid Livius de Catone scribit l. iv. dec. iv. ‘Sed in consule,’ inquit, ‘ea vis animi atque ingenii fuit, ut omnia maxima minimaque per se adiret, atque ageret: nec cogitaret modo imperaretque, quæ in rem essent, sed pleræque ipse transigeret: nec in quemquam omnium gravius severiusque quam in semetipsum imperium exerceret, parsimonia, et vigiliis, et labore cum ultimis militum certaret, nec quidquam in exercitu suo præcipui præter honorem atque imperium haberet.’ Est a sciolo quopiam hic depravatus locus, qui putarit *arcte colere* idem esse, quod *ambitiose nimis colere*, et quasi laxiore imperio habere eos quibus præsis: quomodo Cicero, ‘arcte complecti aliquem’ dixit. *Opulentare* vero idem quod *opulentum et divitem reddere*. Nam sic nescio quis interpretatus hunc locum fuerat, sed perperam videlicet: tametsi *opulentare* quidem reperitur apud Columellam viii. pro Instruere et exornare. ‘Et eisdem,’ inquit, ‘familiarem focum mensamque pretiosi dapibus opulentent.’ *Riv.*

Neque gloriam meam laborem illorum faciam] Sic in vetustis, atque etiam manuscriptis: ubi labore fere est in recentioribus, idque perperam si sensum spectes. *Idem.*

Namque cum tu per molliem agas, exercitum supplicio cogere, id est dominum esse, non imperatorem] In manuscriptis est, cum tute; quæ syllabica adjectio facere ad rem mihi videtur. In eodem, per molliem, ut sit primæ inflexionis nomen. Utrumque reperitur apud Ciceronem ut *mollietis* et *molliia*. ‘Qui officia,’ inquit, ‘deserunt molliia animi,’ id est, Laborum et dolorum fuga. *Idem*, ‘Civitatum mores lapsi ad molliem.’ *Idem.*

Esse dominum] Id est, Tyrannum et superbum regem, non imperatorem liberi populi. *Bad.*

Exercitum supplicio cogere] Hoc est, malo cogere. *Infra*: ‘pudore magis quam malo exercitum coercerebat.’ *Cicacc.*

Id est dominum esse] Manuscripta cuncta, hoc est dominum esse, &c. sed eodem sensu. Cicero utroque modo loqui consuevit. *Riv.*

Id est dominum non imperatorem esse] Sic optimi Mss. nostri, non, hoc est dominum; eodem quidem redivit, sed legitimus partus ubique prævalet suppositio; si cui tamen utraque vox eradenda videtur, eidem suffragio meo accedam. *Gruter.*

Hæc atque alia nostri majores faciendo] Legendum e manuscriptis, *Hæc atque talia*. *Riv.*

Virtutem non relinquere] Legendum reliquere: operarum incuria est hoc commissum. *Idem.*

Neque dono datur neque accipitur] Sic in Orat. Cottæ: ‘Ut sine dedecore cum civibus fama et fortunis integer agas, id dono datur atque accipitur.’ *Cicacc.*

Convivium exorno] Seneca: ‘Utrum tandem sapientiore putas, qui versatilia conationum laquearia ita coagmentat, ut subinde alia facies at-

que alia succedat, et toties tecta, quoties fercula mutantur: an eum, qui et aliis et sibi hoc monstrat, quam nihil nobis natura durum ac difficile imperaverit? Idem alibi Seneca: 'tenet me summus amor parcimoniae: placet minister incultus, et rudis veruula, argentum grave rustici patris, sine ullo nomine artificis, et mensa non varietate macularum conspicua, nec per multas elegantium domino- rum successiones civitati nota: sed in usum posita, quæ nullius convivæ oculos, nec voluptate moretur, nec accendat invidia.' Porro quæ ad structuram conviviorum pertinebant, in magnificentia sua fere omnium fidem excedebant. Tricliniaries lecti magna ex parte e ligno precioso erant adfabre facti, aut testudinum sectis laminis, ebore, argento, atque etiam auro vestiti, aut etiam solidi. Scribit Plinius xxxvii. 2. Cu. Pompejum in tertio triumpho, quem de Pyratibus, Asia et Ponto duxit, lectos tricliniaries tres ex auro transtulisse. Lectis opere et materia pretiosis superbisque et magnificis vestibus instratis, pares adhibebantur mensæ aut etiam pretiosiores; ex citro enim arbore magna ex parte constabant, quæ quanto in precio haberentur, unus Plinii locus ostendit xiii. 15. 'Asinius Gallus citream mensam decies sestertium mercatus est.' Mensis coronæ argenteæ, aureæ, interdum et gemmis distinctæ addebantur. Ita tradit Scævola in l. qui uxori, ff. de Aur. et Arg. legat. Illud omnem luxuriam excedit, privatos cives Romanos tantum argenti ad mensæ apparatus possedis- se, quantum tota Carthago, Romanæ urbis æmula, terrarum orbis avida, cum maxime floureret, habuerit, ut testatur Plinius. In ipsis autem epulis profusissimi erant mortalium Romani, præcipue nobiles. Lucillum extemporali cæna, quam ut quotidianam Ciceroni et Pompejo dedit, *μυριάδας πέντε*, hoc

est, fere quinque scutatorum millia insumpsisse, Plutarchus auctor est in ejus vita. Quis facile crederet Lucillii ætate singula ostrea mille nummis (hoc est scutatis decem) empta fuisse? Quin et nonnunquam ubi preciosa fercula inferebantur, ministri coronati cum tibicine procedebant, ut testatur Macrobius iii. 15. Inter cœnandum acroamata omnis generis adhibebantur, nam aut symphonia personabat triclinium, aut instrumenta, organaque varia concinebant, aut Tragædiæ, Comædiæque, Mimique agebantur, aut spectacula alia jucunda inducebantur; incendebantur et odores naribus gratissimi: Vide Senecam de Vit. Beat. c. 11. Itaque recte Histrones quoque addidit Sallustius. Atque hæc quidem in privatis conviviis, nam cum celebrabantur cænæ Pontificales, Augurales, triumphalesve, apparatus adhuc multo solebat esse magnificentior. Ciaccon. de Tricl. Vide et Bullinger. de conviv.

Neque pluris pretii coquum quam villicum habeo] Illud pretii, non omnes habent codices, nec ego quid hic eo opus sit, video. Quidam pro pretii, petii legendum putarunt; pro emi; certe Lau. Valla tolleret, ut puto, pretii. Paulo post; 'Ibi senectutem agant in conviviis, dediti ventri:' incertum est, ubi distinguendum, ante ne, an post, in conviviis. Glarean.

Omnibus bonis oportere plus gloriæ quam divitiarum, arma non suppellectilum decori esse] Sic in cunctis manuscriptoris atque item Florentino; quamvis aliter Gymnicus: utra lectio verior, alii judicent. Riv.

Nam ubi flagitiis se dedecoravere turpissimi viri, bonorum præmia ereptum eunt] In manuscriptis duobus est, *Nam eos flagitiis qui dedecoravere*, &c. quod non sane displicet. Idem.

Ita injustissime] Hoc modo, inquit, hæc duo vitia, luxuria et ignavia, nihil nocent illis, qui ipsa vitia possi-

dent, et nocent innocenti reipublicæ, quæ res injustissima est. Hoc autem ideo dicit, quia injustum est, ut luxuriosi et ignavi honores habeant, quæ sunt præmia bonorum virorum. *Sold.*

Nihil efficiunt] Id est, Nihil nocent : quia quamvis luxuriosi et ignavi sint, tamen honores eis demandantur. *Idem.*

Cladi sunt] Id est, Damno et detrimento.

Nam quæ usque ad hoc tempus Jugurtham tutata sunt] Manuscripta, quæ hoc ad tempus, omissa illa particula usque ; quomodo etiam pleraque expressis ; pro, Quæ hactenus Jugurtham tutata sunt : τὸ usque ex glossa irrepsit. *Riv.*

Removistis] Videlicet avaritiam, quæ in Bestia fuit et Albino, et imperitiam in Aulo, et superbiam in Metello. *Badius.*

Magis strenuus quam felix] Locus non videtur integer. *Ciacc.*

Egomect in agmine aut in prælio] Quædam, atque in prælio : manuscripta ad hunc modum, *Egomect in agmine, in prælio, consultor idem et socius periculi vobiscum adero.* Hæc mihi lectio maxime omnium placet. *Riv.*

Consultor idem et socius periculi vobiscum adero] Sic infra : ' Uti fautor consultorque adsis.' Tacitus l. iv. ' Ipse consultor aderat omnibus.' *Ciacc.*

Omnia matura sunt, victoria, præda, laus, quæ si dubia aut procul essent] Respexisse videtur ad illud Catonis de Re Rust. c. 106. ' Nullus sumtus est : et si sumtus esset, tamen valetudinis causa experirer : ' vel ut est in aliis, *experturus.* *Idem.*

Tamen omnes bonos reip. subvenire decebat] Manuscripta duo, *tamen omnibus bonis* : verum perperam, ut opinor, nisi quis Hellenismum esse putet, quomodo Terentius, ' Ita nobis decet : ' quo loco tamen interpret antiquos ait, si adderent statim in-

finitivum, *nos decet facere,* loqui solitos : sin minus, *nobis decet.* Itaque cum hic infinitivus addatur, si quid interpreti credimus, vulgata lectio relinquenda erit. *Riv.*

Etenim ignavia nemo immortalis factus est] Τὸ est non habent exemplaria in membrana descripta. *Idem.*

Neque quisquam parens] Sumpsit Salustius hanc sententiam ex Platone. Sic enim inquit in Epitaphio : οὐ γὰρ ἀθανάτους σφίσι παῖδας εἶχοντο γενέσθαι, ἀλλ' ἀγαθούς καὶ εὐκλείεις. *Manut.*

Uti boni honestique] Quia sciunt, nemini nisi per famam æternitatem concedi. *Bad.*

Plura dicerem, Quirites, si timidis virtutem verba adderent] In Catilina : ' Compertum ego habeo milites, verba virtutem non addere, neque ex ignavo strennum, neque fortem ex timido, exercitum oratione imperatoris fieri.' Et Xenophon libro tertio Cyri Pædias, Οὐδεμὶ γὰρ οὕτως ἔσται καλὴ παραίνεσις, ἥτις τοὺς μὴ ὄντας ἀγαθούς, αὐθήμερον ἀκούσαντας, ἀγαθὸς ποιήσει. *Manutius.*

CAP. 86 *Manlium*] Plinius XXXIII. 1. *Manilium* vocat. *Idem.*

Cum his A. Manlium legatum proficisci jubet] Hic, ut opinor, in aureo numismate L. Sullæ Quæstor describitur, cum hac inscriptione, A. MANLI. A. F. Q. et fortasse L. Manlii frater est, qui in argenteis denariis, L. item Sullæ, PRO Q. dicitur hoc titulo : L. MANLI. PRO. Q. *Ursinus.*

Cum his A. Manlium legatum proficisci jubet] Sic et manuscriptum. Ceterum Plinius *Manilium* vocat : qui legatus C. Marii fuerit Jugurthino bello, quam recte, alii viderint : mihi librarii errore commissum hoc videtur, ac proclivis error fuit propter affinitatem vocum : tu si lubet, Plinium vide XXXIII. 1. *Riv.*

Non more majorum, &c.] Id est, Non secundum ritum et consuetudinem majorum. Nam majores perscribere consueverant milites ex classibus :

Marius autem scripsit etiam ex his, qui non erant in classibus : nam multos capite censos scripsit. Servius Tullius, qui sextus a Romulo Romæ regnavit, primus censum instituit : ex quo belli pacisque munia et onera non viritim, ut ante, sed pro habitu pecuniarum fierent. Tum populum universum in classes centuriasque ex censu descripsit atque divisit. Ex his qui centum millium æris aut majorem censum haberent, octoginta confecit centurias quadragenas seniorum ac juniorum. Primæ classis omnes appellati seniores, ad urbis custodiam ut præsto essent : juniores, ut foris bella gererent. Secunda classis, intra censum usque ad quinque et septuaginta millium censum instituta est. Ex his senioribus junioribusque viginti conscriptæ centuriæ. Tertia classis, in quinquaginta millium censum esse voluit : totidem centuriæ. Quarta classis, quinque et viginti millium : totidem centuriæ factæ. Quinta classis aucta : nam centuriæ triginta factæ sunt. Hæc classis undecim millibus censebatur. Hæc classes sicuti numero, ita armis distinctæ erant. Nam prima classis arma habebat, galeam, clypeum, ocreas, lorica, omnia ex ære, quæ corporis tegumenta essent : tela in hostem, hastam et gladium. Secunda classis scutum pro clypeo, et præter lorica omnia eadem habebat. Tertia classis eadem habebat, præter ocreas. Quartæ classis arma mutata, nihil præter hastam et verutum datum. Quinta classis, fundas lapidesque missiles gerebat : in hac accensi, cornicines tibicinesque in tres centurias distributi. Minor census reliquam multitudinem habuit. Inde una centuria facta immunis a militia. Ita pedestri exercitu ornato distributoque, Equitum ex primoribus civitatis duodecim scripsit centurias. Quando igitur bellum gerere oportebat, ex his quinque classibus milites

conscribebantur. Servi, capite censi, et qui exclassis erant, ad militiam non recipiebantur, utpote propter inopiam suspecti. Capite censi dicebantur, ut tradit A. Gellius, qui aut nullo, aut perquam parvo ære censebantur : hi pro capite tributa pendebant, a censione capitis nominati. Sol.

Capite censos plerosque] Agellius xvi. 10. *Ciace*.

Cui neque sua cura, quippe quæ nulla sunt] In manuscriptis omnibus est, *cui neque sua curæ* ; quomodo et Florentinum. Riv.

Cui neque sua curæ] Commelinianus refert *cura* ; additumque, *cara* : et vero, *cara*, restat in omnibus item Mss. hoc modo nempe ; *cui neque sua cara* : solum Pal. sextus *cui neque sua cura* ; ut item editio prima. Gruterus.

CAP. 87 *Ceterum alia levia aliis locis facere*] Leg. credo, *Ceterum levia, alia aliis locis facere*. Ciaconius.

Novi veteresque coaluere] Sic in orat. de rep. ordin. 'Concordia inter veteres et novos coalescat.' Idem.

CAP. 88 *Contra spem suam latissimis animis accipitur*] In manuscriptis est, *excipitur* ; id quod rectius esse puto : nec in Beroaldino secus. Riv.

Juxta carus] Quia revera optimus imperator fuerat, et bellum sapienter et feliciter gesserat.

Gætulos] Vide supra cap. 18.

Ex nostris sociis prædas agentes] Manuscripta, *ex sociis nostris* : ut sequatur pronomen : quomodo et impressa pleraque. Rivius.

Ex sociis nostris] Videlicet ex uribus, et ex agris populorum Numidiæ, qui se populo Rom. dederant.

Cirta] Vide supra cap. 21.

Neque belli patrandi, &c.] Additur vulgo, *copiam*, et sic constantissime habent tam manuscripti, quam typis impressi codices ; et sententia ita quoque aperta est. *Quæ postquam gloriosa modo, neque belli, &c.* Priscianus etiam, hunc locum citans l. xviii. co-

piam omittit, et causam subaudiri testatur. Atque ita legi potest quoque, *Neque belli patrandi cognovit*: ut subaudiatur, esse, pro, Non spectare ad conficiendum bellum, non facere ad bellum patrandum. Ita Hirtius de Bello Alexand. 'Multa contra morem consuetudinemque militarem fierent, quæ dissolvendæ disciplinæ severitatibusque essent.' pro, quæ pertinerent ad dissolvendam disciplinam. Eodem modo Livius interdum, velut quinto ab U. C. 'Quid illos aliud aut tum timuisse creditis, aut hodie turbare velle, nisi concordiam ordinum? quam dissolvendæ maxime tribunitiæ potestatis rentur esse.' Idem vii. Dec. 3. 'Nam tum quidem quæ temere agitassent, ea prodendi imperii, tradendæ Annibali victoriæ esse.' pro, Spectare ad tradendam victoriam. Rivinus.

Neque belli patrandi cognovit] Sic Priscianus legit: sic et antiquus Fulvii liber: quomodo et Livius l. v. et Hirtius de bello Alexandrino locuti sunt, quod ab aliis quoque est animadversum. His verbis hæc est subiecta sententia: *Neque ad bellum patrandum pertinere cognovit*. Manutius.

CAP. 89 *Metu aut præmia ostentando*] Sic supra: 'Formidine, aut ostentando præmia.' Ciacconius.

In manus venturum] Supra: 'Si qui in manus venerant, obtruncare.' Livius, 'ubi ad manum venisset hostis.' Idem.

In manus venturam] Libentius legerem, *Ad manus venturum*: quo modo habent quidam impressi codices. et ita sane loquitur etiam Cic. in Verr. orat. 7. 'Nonnunquam etiam res ad manus, atque ad pugnam veniebat.' Cast. De huius loci explicatione consulendus Gronovius ad Livium II. 46.

Oppidum magnum, atque valens, nomine Capsa] Ptolemæus Capsa meminit ad occasum Tritonidis paludis. Strabo l. ultimo ait, Jugurthæ the-

sauros fuisse in eo oppido, cum hic noster auctor in oppido Suthul eos fuisse supra dixerit. Fieri autem potuit, ut in diversis locis, firmis ac munitis, thesauros suos habuerit Jugurtha: ut de Thala quoque supra dicit, plerosque ejus thesauros ibidem fuisse. Glareanus.

Hercules Libys] Orosius v. 15. Cap-sam ab Hercule Phœnice conditam scribit; ibique ait fuisse thesauros Jugurthæ; quod etiam affirmat Strab. l. xviii. Mendum est apud Ptolemæum in codice verso, ubi *Cumpsa* pro *Capsa* legitur. Græcus enim recte habet. Cast. Vide supra cap. 18.

Muniti adversum hostes] Manuscriptum, *advorsum hostes*: id antiquario convenire magis videtur. Rivinus.

Nam præter oppida propinqua, alia omnia vasta, inculta, egentia aqua, infesta serpentibus] Legendum, *præter oppido propinqua*, uti ex manuscriptis duo habent; ut de locis loquatur oppido vicinis, vel quæ circa oppidum sint: quomodo Tacitus dixit, 'Per urbem et urbi vicina conquisiti.' Sic sensus exposcit: quamvis Fabricianum, *præter oppidum propinqua*. Idem.

Infesta serpentibus, &c.] Huc facit egregius locus Nicandri, quo docet quādo potissimum a serpentibus cavendum sit. Ita autem loquitur: Εἰ δέ που ἐν δακέεσσιν ἀφαρμάκτῳ χρότ κύρσης Ἀκμῆνος σίτων, ὅτε δὴ κακὸν ἄνδρας ἰάπτει, Αἰψά κεν ἡμετέρησιν ἐρώσειας ἐφετμαῖς. Τῶν ἥτοι θήλεια παλλήκοτος ἀντομένοισι, Δάγματι πλειότερῃ, καὶ ὀλκαῖν ἐπὶ σείρην. Τοῦνέκα καὶ θανάτοιο θωώτερος ἴζεται αἶσα. Ἀλλ' ἥτοι θέρεος βλάβερον δάκος ἐξαλάσθαι, Πηλιάδων φάσις δεδοκημένος, αἶθ' ὑπὸ Ταύρου Ὀλκαῖν ψάφρουσαι, ὀλίζωνες φορέονται. Ἡ δτε σὺν τέκνοισι θεριομένοισιν ἄβοσκης Φωλειῷ λοχάδην ὑπὸ γωλεᾷ διψας ἰαύει, Ἡ δτε δὴ λήπτῃσι μεθ' ὄννομον, ἥ ἐπὶ κοῖτον Ἐκ νομοῦ ὑπνώσσοῦσα κήκεκορημένη ὕλης. Quod ita Latinis versibus interpretatur doctissimus L. Gorræus: 'Sin nullo occurrasset serpentibus

unguine tutus Atque cibi vacuus, gravis est tum noxa ferarum, Vitabis morsus, animo hæc præcepta recondens: Fœmina præcipiti ante omnes agitata furore Occurrit, rictu patulo, caudaque tumente; Inde ferit fati multo graviore periculo. Et vitare feras debes æstate nocenteis, Pleiadum observans ortus, quæ corpore Tauri Extremo affixæ, non omnes æthera tranant: Aut ubi cum pullis per aprica jacentibus antra Dormit in insidiis sitiens impastaque serpens: Aut avida ad pastum properat; vel lumina somno Condens, a pastu petit exsaturata cubile.' Vide ejusdem Gorraei notas in Nicandrum.

Inopia cibi acrior] Vox cibi abundante videtur. *Ciacconius*.

Haud dissimiliter situm munitumque] Nam sicut supra visum est, Thala urbs inter ingentes solitudines posita est: sicuti etiam Capsa, de qua nunc agitur. *Sold*.

Jugi] Id est, Fontana.

Quæ procul a mari incultius agebat] In Veneto ac plerisque aliis non est additum, *a*. Cicero fere in similibus præpositionem addit, velut, 'Insula Delos tam procul a nobis;' Idem, 'Procul a terra abripi;' et, 'Non procul a suis finibus.' Nisi ubi poetice loquitur, ut in Arato, 'Et procul Arcturo.' Item in epistolis e Poëta quopiam, 'Patria procul:' Plinius tamen v. 9. ubi Nilum ait originem habere in monte inferioris Mauritanix, 'Non procul Oceano,' inquit; et Curtius iv. 'Procul hostium conspectu.' Paullo post, 'Haud procul Carthaginis muris locaverant castra;' et, 'Haud procul munimentis urbis emersit:' et postea, 'Jamque haud procul Memphi erat.' Idem v. 'Haud procul menibus fluxerat:' et ix. 'Haud procul amne per quem erat navigaturus.' Idem tamen præpositionem interim addit; velut v. 'Qui haud procul ab urbe tendebat:' et ix. 'Haud procul a Perside aberant.'

Delph. et Var. Clas.

Sed et x. 'Esse haud procul a continenti insulam palmis frequentibus consitam.' Nisi quis mendum forte subesse putet. *Rivius*.

Quia Numidæ plerumque lacte et ferina vesebantur] Manuscripta, *ferina carne*, sed mihi prior lectio magis aridet; ut subandias substantivum, quomodo Virgilius i. *Æneidos*, 'Implentur veteris Bacchi, pinguisque ferinæ.' Ita fere dicimus, *suilla, bubula, caprina*: ut subaudiatur *caro*. Linacer tamen cum manuscripto facit, ut et ex impressis quædam. Sed et supra Sallustius, 'Quis cibus erat caro ferina,' inquit, de Gætulis loquens. *Idem*.

Neque salem] Hoc mirum est, cum sal veluti necessarium condimentum vitæ sit, quandoquidem humiditates nimias absumit, exterget, a putredine conservat, virtutem nativam colligit atque constringit. Nisi sale quidem usi, sed eatenus non quærerent, quatenus esset incitamentum gulæ vel etiam libidinis. Propter quam causam *Ægyptios* præcipue sacerdotes sal rejecisse, tanquam libidinis incitamentum legimus. Atque hinc ipsa quoque Venus ἀλγερῆς dicitur. *Thysius*. Quid mirum de sale, cum etiam carne ferina eos usos sine paue Leo Africanus auctor est?

Cibus illis adversus famem atque sitim, non libidini, neque luxuriæ erat] Codex Fabricianus, *adversum famem et sitim*: quomodo et ille Parisiis a Badio impressus. Utrumque apud Ciceronem atque alios primæ notæ scriptores reperitur, *adversus et adversum*. At in exemplari Veneto, Argentoratensi, aliis plerisque, est additum quiddam, quod in superioribus, si minus necessarium est, abest: si opus est, deest: *Cibus potusque illis adversus famem atque sitim*: videlicet ut *cibus* ad famem, ad *sitim potus* referatur. Mihi ultra lectio verior, haud dum satis liquet: nisi quis ideo probandam esse ducat lectionem vulga-

Sallust.

2 S

tam, quod et cibi pariter et potus vicem præbeat lac, quo illi fere vescebantur. Qua de caussa iidem et γαλακτοφάγοι dicebantur; quasi dicas, lacte vescentes. atque item γαλακτοπότης, sicuti l. vii. testatur Columella, quo loco 'nationibus quibusdam frumenti expertibus victum commodare lac' docet. *Rivius.*

CAP. 90 *Nam contra tantas difficultates consilio satis providere non poterat*] Volumen Fabricianum, omitta illa particula *contra*, nam *difficultates tantas*, &c. haud scio an perperam; nisi quis *providere*, pro eo quod est, *præcavere tantas difficultates*, positum velit. Quomodo Terentius in Andria, 'Quæ si non astu providentur,' pro carentur, vitantur, ut adnotavit ibidem interpres. Mihi vulgata lectio bene habere videtur, ac potest incuria librarii τὸ *contra* omissum esse; nam in aliis manuscriptis est. *Idem.*

Oppidum Laris] Si ita legas, erit *Laris* patrius casus, ut apud Virgil. 'Urbem Patavi,' id est, Patavium. Veteres tamen impressi codices habent, *oppidum Larim*: a Ptol. Ἀδρῆς dicitur. *Castil.*

Ad oppidum Laris] *Lares* Cirtesiorum oppidum ponit Ptolemæus aliquanto magis ad meridiem, quam Vaccam (ipse Vagam appellat), ad Juliam Cirtam. Ceterum cum paulo ante retulerit auctor, Marii cum duobus regibus pugnam ante Cirtam, interea vero aliquot oppida castellaque capta: denique venisse in mentem ei, ut Capsam tentaret, quæ satis longe a Cirta abest, atque a Laribus: Commentatoribus venia dari potest, etiamsi ea ne verbo quidem attingunt, cum auctor ipse tam negligens in re seria fuerit, ipse inquam Africae provinciae Prætor, quam non absque nominis sui infamia spoliasset fertur. Ubi enim Tanam flumen, quod hic subjungit, fuisse existimemus? Itinere a Cirta Capsam, flumina duo sunt a Ptolemæo descripta, Rubrica-

tus et Bagrada, præterea paludum Sisaræ et Hipponitidos flumen. Fieri tamen potest et plura alia interfuisse, sed dubitet Lector mecum. Nam, ut antea conquestus sum, ex Africa topographia non temere apud hunc auctorem et Livium te explices. *Glar.*

Sic incepto suo occultato] Hoc est: *consilio*; infra, 'prava incepta consultoribus noxæ esse.' *Ciacconius.*

Tanam] Manuscripti codices multi, item excusi quidam, *Tanaim* habent, nec aliter vocat Sabellicus. Nomen tamen celeberrimi fluminis, quod Europam ab Asia dividit, errati hujus ansam librariis præbuisse existimamus. *Cast.*

CAP. 91 *Pecus exercitui per centurias, item per turmas aequaliter distribuerat*] Manuscripta, *per centurias, item turmas*, omitta repetitione præpositionis *per*, quomodo et ex impressis habet codex Badianus, atque alii quidam. *Rivius.*

Æqualiter distribuerat] Legerem, *distribuebat*. Sequitur enim, 'ut fieret curabat.' *Ciacconius.*

Omnibus sarcinis abjectis, aqua modo seque et jumenta onerare] Est in nonnullis, *omnibus abjectis sarcinis*; quæ collocatio verborum melior. *Rivius.*

Contra jus belli] Jus belli est, ut qui se dedunt, servantur incolumes, secundum fidem datam. Nemo enim se dederet, nisi salus et incolumitas promitteretur ei. *Sold.*

Contra jus belli] Sed et acceptos in deditionem sine conditione ulla legas sæpe apud Historicos interfici, ut a Romanis Pometiæ principes, a Sulla Samnites, a Cæsare Numidas, et ipsum Vercingetorigem: imo mos hic ferme perpetuus Romanorum in hostium duces sive captos, sive deditos, ut triumphi die occiderentur, quemadmodum nos Cicero docet quinta Verrina, Livius tum alibi, tum lib. xxviii. Tacitus Annal. xii. et alii multi. Eodem Tacito memorante, Galba decimari jussit, quos depre-

cantes in fidem acceperat: et Cæcina in deditionem accepto Aventico, in Julium Alpinum e Principibus, uti concitorem belli, animadvertit: ceteros veniæ vel sævitiae Vitellii reliquit. Quin et incendere urbes deditorum belli fuit licentia. Hinc Tacitus Annal. XIII. 'Oppidani portis sponte patefactis Romanis permiscere, quod salutem illis tulit: Artaxatis ignis immissus.' *Grot.* Quod itaque hic contra jus belli factum dixit Sallustius, hoc alibi apud Historicos licitum dicitur.

CAP. 92 *Omnia non bene consulta, in virtutem trahebantur*] Sic et Aldinum pariter ac manuscriptum: in Veneto autem, cujus aliquoties memini, atque item aliis quibusdam, addita nonnulla sunt, nimirum hæc, *rerum etiam casu data*. Ego quamvis priorem lectionem probo, tamen quid hic suspicer, paucis dicam. Fortasse legendum, *omnia non bene consulta modo, verum etiam casu data, in virtutem trahebantur*: ut sit sensus; *Non solum quæ erant sapienter provisæ, sed et ea quæ casu aliquo ac felicitate quadam acciderant, virtutis esse existimabantur*: hoc est, non temere neque casu facta, aut forte fortuna, sed virtute consilioque potius gesta esse credebantur quæcumque bene eveniant. Sic et Q. Curtius de Alexandro lib. III. 'Jam primum,' inquit, 'nihil nisi divina ope aggredi videbatur: nam cum esset præsto ubique fortuna, temeritas in gloriam cesserat.' *Rivius*.

Omnia non bene consulta in virtutem trahebantur] Aliquid esse etiam hic minus integri, produnt membranæ Commel. in quibus *trahuntur*; forte fuit, *in virtutem trahi*: nam quæ hoc loco citat ex aliis editionibus Rivius, nititurque emendare; sciamus licet, nata, post editiones primas, ab Pomponio Læto. *Gruterus*.

Omnia non bene consulta in virtutem trahebantur] His verbis quidam codices hæc addunt verba; *verum etiam casu data in virtutem trahebantur*. Sed

sive ea legamus, sive omittamus, intelligenda videtur conjunctio *etiam*; ut sit sensus: *Omnia etiam non bene consulta*. Soldus ad *hosteis* retulit. 'Si hostes,' inquit, 'non bene consulebant, et Marius ita vinceret, laudabatur a plerisque.' Badius addit *solum*: *Omnia non solum bene consulta, verum etiam, casu data, in virtutem trahebantur*. Ita copiosa est ignorantia nostra, quoties hæremus; quemadmodum non ita multo post quod sequitur, aut *Deorum nutu cuncta portendi*: ubi Badius exponit *significari et addici*, scilicet, *illi*. Soldus *Diis auctoribus fieri*: quod magis placet. *Glareanus*.

Namque haud longe a flumine Mulucha] Manuscriptum, *Muluchæ*: rectene an secus, haud dum equidem scio: nisi si quis putet sic dictum, ut Virgilius 'urbem Patavi' dixit Æneidos primo; et 'fontem Timavi,' ibidem; et septimo, ni fallor, 'flumen Hymellæ:' aut Cicero, 'in oppido Antiochiæ:' si modo sic idem scriptum reliquit. *Rivius*.

Namque haud longe a flumine Mulucha] Vide, ut saltum faciat auctor, a Capsa ad Mulucham, quæ tam longe distant invicem loca, nisi excusemus, quod ait: 'Multis locis potitus.' *Glareanus*.

Quod Jugurthæ, Bocchique regnum disjungebat] Sic idem Histor. l. IV. 'Qua in parte Cappadocia ab Armenia disjungitur.' *Ciacconius*.

Quod Jugurthæ, Bocchique regnum disjungebat] Manuscripta et alia pleraque: *disjungebat*: pro Regni fines discernabat, determinabat. Nam hic amnis ingentium olim regnorum terminus Bocchi Jugurthæque fuit, uti Pomponius inquit. Vulgo, *dividebat*. *Rivius*.

Mons saxeus] Vide Frontinum, Strab. l. III. c. 9. Florus autem l. III. c. 1. urbem Mulucham vocat. *Castil*.

Nam operis natura, velut opera atque consulto præceps] In manuscriptis est, *opere*: sed eodem sensu. In quibus-

dam, sed impressis, *præceperat*; quod non sane displicet. Illud non probo quod in antiquioribus est, *nam per omnia natura*, &c. id ex glossa addita irrepsisse in contextum videtur. Codex Badianus ad hunc modum, *nam omnia natura velut opera atque consulto præceps habebat*. Mihi legendum videtur *omnis*, ita uti fere in recentioribus est. Hoc autem dicit Sallustius, *totum montem fuisse natura præcipitem, ac si humana industria sic, et opere manueque, factus esset*. Forsan aliquis illud *omnis* explicare volens, in spatio quod versus dirimit suprascripserat *per omnia*: cum intelligi vellet, *ex omni parte*, ut Cæsar loquitur; id postea in contextum irrepsit. Julius Frontinus III. Strategematum, totum hunc locum, sed aliis interdum verbis repetit. *Rivius*.

Aggeribus] Vide supra c. 22.

Turribusque] Vide supra c. 21.

Machinationibus] Aliter: *Machinationis*. Id est, testudinibus, balistis, catapultis. De quibus Vitruvius et Vegetius.

Nam cum ea paullo processerant] In nonnullis est, *pauulum*: quomodo Cicero, 'aliquantulum procedere' dixit: sed prior lectio est in manuscripto quoque. *Rivius*.

Igni aut lapidibus] Vide supra c. 57.

Milites neque inter vineas sine periculo administrare, &c.] Manuscripta, consentientibus aliis, *milites neque pro opere consistere propter iniquitatem loci, neque inter vineas sine periculo administrare, optimum quisque aut cadere aut sauciari*; sic fere et Venetum exemplar. Itaque vides quam multa desint in recentioribus. *Rivius*.

Neque inter vineas sine periculo administrare] Etiam atque etiam considerandum, num *intra vineas* legendum potius, quamquam ego nihil asevero. *Glar*. Vide supra c. 21.

CAP. 93 *Trahere cum animo suo*] Id est, Cogitabat an relinqueret oppugnationem inceptam hujus castelli.

An fortunam opperiretur, qua sæpe

prosperè usus erat] Tò erat, non est in vetustis omnibus, ac citra detrimentum sensus abesse poterit. In manuscriptis fuerat legitur. *Rivius*.

Quod adversum præliantibus erat] Leg. censeo, *aversum*. Ciacconius.

Quod adversum præliantibus erat] Ego reclamantibus omnibus exemplaribus, legendum puto, *aversum*; non, *adversum*. *Adversa* enim pars anterior erat, ubi prælium fiebat, *aversa* autem posterior, ubi solitudo ac securitas. Lector ipse hujus totius loci verba sequentia secum perpendat, et videbit nos non temere id asseruisse. *Glarean*.

Quod adversum præliantibus erat] Quidam contra omnium exemplarium fidem *Aversum* legendum esse contendunt, nos autem nihil mutamus. Cur enim non potuit Ligus, cum non longe abesset ab eo latere castelli, quod Romanis oppositum erat, paulatim cochleas legens, ad summum montis pervenire? *Castil*.

Animum advortit] Tacit. Histor. III. 'Advortit ea Vespasiani animum, an potius accendit.' Ciacconius.

Animadvertit] Et hic Mss. *animum advertit*: ut vid. est apud Grut. Vid. c. 69.

Cochleas] *Cochleæ* non tantum antiquis in prætio, atque cœnis expetitæ, ut testatur Plinius l. ix. c. 56. sed et hodieque nonnullis gentibus in deliciis. De iis ita Dioscorides: 'terrestres cochleæ stomacho utiles sunt, et non facile corrumpuntur. Optimæ Sardonicæ, Africanæ, Astypaleicæ, et quæ in Sicilia, aut Chio gignuntur, et quæ in Liguriæ Alpibus, Pomatiæ, id est, operculares cognominatæ. Quæ vero vepribus fructisque conglutinatæ cohærent, ventrem, stomachumque turbant.' Hæc Discorides. Addit Matthiolus, cochleas, quæ in apricis admodum locis odoratis victitant herbis, gustu præstare ceteris, quæ in opacis ac palustribus degunt; nam illæ insipidæ habentur, vel palustrem resipiunt li-

mum. Ita per absinthium depastæ amaritudinem reddunt. Et prout pastus est, commendantur vel vilescunt. Nobis Batavis non contingit esse tam delicatis. Cum autem hic superius Africanas cochleas commendet Dioscorides, non mirum est ad delicias gulæ tanto cum studio collegisse militem.

Humanæ cupidinis] Hæc est incorrupta et vera lectio, quam ex Gellio l. ix. c. 12. et Nonio reposuimus, cum antea legeretur: *More ingenii humani cupido difficilia faciundi*: etsi Nonius in dictione (ignarus) ubi citat hunc locum, pro *More*, legit *Amore*: et pro *Cupidinis*, *Cupiditatis*. Cast.

More humanæ cupidinis ignara visundi, animum vortit] Mss. cuncta, *animum vortit*: quo modo exemplar quoque Beroaldinum. Vulgo *animadvertit*. Nonius Marcellus, quo loco *ignarum* esse dicit et qui nescit et cui quid sit incognitum, ita hunc locum citat: *More humanæ cupidinis ignara visundi*: pro, Ignota explorandi et inspicundi. Nam *cupidinis*, pro *cupiditatis* dixit, ut alias sæpe. Hanc lectionem magis ad sensum Sallustii quadrare suspicor. Nam habet eodem modo Gellius quoque l. ix. c. 12. quo loco et ipse docet, *ignarum* utroversum dici, non solum qui ignoret, sed et qui ignoretur. Id vero sic se habere, cum ex hoc ipso auctore, ut cum ait, 'Præter nomen cetera ignarus populo Romano:' tum ex aliis etiam liquet. Tacitus: 'Per occulta et vigilibus ignara.' Idem: 'Nihil tam ignarum Barbaris, quam machinamenta et astus oppugnationem.' Contra, *gnarum*, pro cognito apud eundem. 'Idque nulli magis gnarum,' inquit, 'quam Neroni;' et, 'Campos madentes et ipsis gnaros,' pro Cognitos. Rivius.

More humanæ cupidinis ignara visundi] Pro, *visundi ea, quæ ignorantur*: sic Gellius l. ix. c. 12. et Nonius in verbo *Ignarus* recitat. Quo modo

Tacitus locutus l. ii. 'Per occulta, et vigilibus ignara;' et l. iii. 'Non sibi quidem ignara quæ vulgabantur;' et l. xii. 'Nihil tam ignarum Barbaris, quam machinamenta, et astus oppugnationem;' et idem Sallustius: 'Regio hostibus ignara.' *Gnarus* item, pro *cognitus*, apud eundem Tacitum: 'Idque nulli magis gnarum, quam Neroni;' et, 'Campos madentes, et ipsis gnaros.' *Manutius*.

More humani ingenii cupido] Locum corruptum testatur Non. Marcell. qui sic citat in, *ignarum*: 'Amore humanæ cupiditatis ignara visundi.' Et Agell. l. ix. c. 13. 'More humanæ cupidinis ignara visundi;' et explicat *ignara τὰ ἄγνωστα*. Sed Nonius corruptus est, apud quem lege ex Ms. *more cupidinis humanæ*: et lectionem veram apud Sallustium repone: *Ubi postquam solitudinem intellexit, more humanæ cupidinis ignara visundi, animum vortit*. Optima locutio et Sallustiana: Sulpitius tamen Severus Crispi, quantum tempora et ætas illa ferebat, æmulus: 'His more humani ingenii consilium fuit.' Et Apul. in Florid. 'Propius accessit, ut etiam cognosceret more humani ingenii quisnam esset.' Petron. 'Vitio gentis humanæ concupiit scire quis aut quidnam faceret.' *Putschius*.

Castelli planiciem perscribit] Alii libri, *perenit*. Ciacconius.

Castelli planitiem præscribit] Manuscripta duo, *perscribit*. Quomodo, et sensus postulat. Error ex affinitate vocum ortus. *Rivius*.

Eadem regreditur] Fabricianum, *eodem*: nempe qua prius egressus ad summum prope montis erat. *Idem*.

Eodem regreditur] Lego; *eodem* *degitur*. Gronovius.

Non temere, uti ascenderat] Manuscriptum Fabricii, *qua ascenderat*. Verum prior lectio mihi magis arridet, et eandem sensus exposcit: non ut temere ascenderat, sic etiam temere descendit; sed, uti mox sequitur,

tentans omnia ac circumspectans. Rivius.

Itaque Marium propere adiit] Manuscripta rectius *adit*, tempore præsentis: quomodo et ex impressis quædam. Sed et ea verba, quæ statim sequuntur, ejusdem temporis sunt, ut *edocet*, *hortatur*. Idem.

Ab ea parte qua ipse ascenderat] In manuscriptis est, *descenderat*. id, si quid ego judico, magis ad sententiam facit: habent eodem modo ex impressis quædam. Idem.

Pollicetur sese ducem itineris, periculique nihil esse docet] In manuscriptis *et docet* non est, ac majore cum gratia abesse citra detrimentum sensus poterit. In iisdem tamen, *pollicetur sese itineris periculique ducem*. Idem.

Quorum alii, uti cujusque ingenium erat] *Et alii*, non est in ullo manuscripto, nec in impressis vetustioribus: e glossa nimirum irrepsit. Riv.

Ex copia tubicinum, et cornicinum quinque delegit] Sic: *Ex omni copia necessarios quinque delegit*. Ciacconius.

Itaque ex copia tubicinum et cornicinum] In divisione classium et centuriarum, supra diximus, accensos et tubicines et cornices in quinta classe, in tres centurias fuisse distributos: Tubicines, qui tuba; Cornices, qui cornu canunt. Tubicines igitur et cornices, quia ex classibus scribebantur, cum honore in ordines redigebantur: igitur ex his Marius quinque velocissimos delegit, et cum his quatuor centuriones: et hos omnes Ligurem sequi, et ei parere jussit. Sold.

Quatuor centuriones] Et ita quadringentos milites, qui forent præsidio, id est, protectioni. Bad.

CAP. 94 *Ex præcepto tempus visum est, paratis compositisque omnibus*] Permutatis dictionibus, leg. puto: *Sed ubi ex præcepto, paratis compositisque omnibus, tempus visum est*. Vide Turneb. XVIII. c. 7. Ciac.

Illi qui centuriis præerant edocti] Ita

editio Aldi vetus: nec non Pall. sextus, septimus, octavus. Nam primitus nata, partim, *illi qui et assensuri erant edocti*, partim, *illi qui et assensuri erant*: quod ipsum nullo negotio mutari posset in *essensuri*, de quo ita paratragædiatur Carrio, sed præter rem et scripturam Mss. meliorum. Ligus enim mutavit arma centurionibus solis, non etiam tubicinibus; utpote quibus ore utendum erat, non manibus, nisi quatenus eis sustinerent tubam: præterea membranæ potiores habent Naz. quidem ac Pal. sec. *illi qui & centuriæ præerant*; neque aliter Commelinianus, nisi quod illud & repræsentet notam, qua in inscripti- onibus antiquis designatur aut *centuria* aut *centurio*; ut vix mihi dubium sit, expressum primitus illud *centuriis*, sive adeo *centuriæ*, non omnibus literis, sed nota sua peculiari: quod ipsum tamen errorum caussa. Nam in Pal. tert. visas; *illi qui ex centuriis præerant*: quart. *illi qui et centuriis præerant*: quint. *illi qui assensuri erant*. Gruterus.

Capite atque pedibus nudis, uti prospectus nisusque per saxa facilius foret] Sic in cunctis exemplaribus et antiquis et recentioribus: ut *facilius* adverbium sit. Ceterum in Julio Frontino III. Strategematum, ubi totidem ipse verbis locum hunc repetit, *facilior foret* legitur: sed eodem sensu, nec aliter volumen Florentinum. Riv.

Numidica] Quæ Numidæ Citura appellabant. Vetus Scholiastes Juvenalis ad illa verba Satyræ II. 'Et Gætulus Oryx.' Oryx animal minus quam bubalus, quem Mauri uncem vocant: cujus pellis ad cituras proficit, scuta Maurorum minora. כשירה, id est, Ceschira pro clypeo in Chaldaica Paraphrasi sumitur Prov. VI. 11. Cetram tamen brevioris clypei genus Virgilius quoque Oscis tribuit, Hispanis Plutarchus et Silius, Hesychius Iberis et Celtis, Tacitus Britannis. Bochart.

Ponderis gratia] Nam scuta Romana ex ferro graviora sunt.

Offensa] Id est, Contacta a lapide, streperet lenius, scilicet quam ferrea. *Bad.*

Inermos mittere] Sic infra: 'ab inermis pedibus.' Notatur hoc a Nonio, et eo sæpe utitur Tacitus. *Ciacconius.*

Ac sapius eadem ascendens et descendens] Legendum monuerunt alii: ac *sapius eadem ascendens et descendens*: quod verum puto. Notarat et *descendere* in Sallust. Fronto, sed Manutius locum corruptum putabat. Verbum hoc incuria descriptorum male acceptum in veterum libris, ac plerumque in *descendere* mutatum. Varro de L. Latina l. iv. 'Tertius gradus quo Philosophia ascendens pervenit: ubi veteres libri *descendens* pervenit: sed legendum, *ascendens*. Putschius.

Sicut aliis diebus adversum hostes adierant] Putabam olim: *adversum hostes ierant*: quia infra: 'Cum Sulla, profligatis iis quos adversum ierat, rediens ab latere Mauros incurrit.' Nunc nihil muto. Apulejus Milesia secunda: 'Prima face cubiculum tuum adero:' ita codices notæ melioris, et editio Florentina. *Idem.*

Marius ubi ex nuntiis cognovit, quæ Ligus egerat] Quanto rectius ac modulatus in manuscriptis, *Marius ubi ex nuntiis, quæ Ligus egerat cognovit*! Rivius.

Quamquam toto die intentos prælio Numidas habuerat] In plerisque est, *suos habuerat*: sed prior lectio bene habet; nam et ante Sallustius 'intentos præliantibus fuisse Numidas' dixit. *Idem.*

Testudine] Isidorus lib. xviii. cap. de fundis: 'Testudo series armorum, umbonibus inter se connexorum.' Idem libro eodem cap. de clypeis: 'Est et testudo scutorum connexio curvata in testudinis morem.' Item vetus onomasticon: 'Testudo con-

nexio scutorum.' hactenus nominis rationem habes. Res ipsa ab Historicis petenda. Livius originem a ludicro Circensi deducit l. iiv. 'Juvenes,' inquit, 'etiam quidam Romani ludicro Circensi ad usum belli verso, partem humillimam muri ceperunt.' Ceterum ex eodem discamus primum id genus exercitii, quod armaturæ, quæ sub campiductoribus erant, inter varia spectaculorum genera, Romæ exhibere solent in Circo. Livius dicto loco: 'Inter cetera,' inquit, 'sexageni ferme juvenes, interdum plures, ab apparitoribus ludi, armati inducebantur:' horum inductio, in parte simulacrum decurrentis exercitus erat; ex parte elegantioris exercitii, quam militaris artis, propiorque gladiatorum armorum usum. Cum alios decursus edidissent motus, quadrato agmine facto, sentis super capita densatis, stantibus primis, secundis submissioribus, tertiis magis, et quartis, postremis etiam genu nixis; fastigiatam, sicut tecta ædificiorum sunt, testudinem faciebant: hinc quinquaginta ferme pedum spatio distantes duo armati procurrebant, comminatique inter se, ab imo in summam testudinem, per densata scuta cum evasissent; nunc velut propugnantes, per oras extremæ testudinis; nunc in media inter se concurrentes, haud secus quam stabili solo persultabant. Ad imitationem testudinis jam propositæ duplicem excogitarunt Romani, alteram in campis patentibus, alteram in oppugnationibus. In campis patentibus, si quando circumfusus undique hostibus, pares esse non possent: in genua milites procumbebant, et clausis undique extremis gravis armaturæ scutis, receptis in medio impedimentis, et levi armatura, requiescebant: post cum visum esset, tanquam redivivi redintegrabant prælium. Si forte mihi nolis, at crede Historiarum scriptoribus: Lucius Florus iv. 10. 'Deletæ,'

inquit, ' reliquæ copię forent, nisi urgentibus telis, in modum grandinis, quædam forte, quasi docti procubuis- sent in genua milites, et elatis supra capita scutis, cæsorum speciem præbuis- sent. Tum Parthus arcus inhi- buit: deinde Romani, cum se rursus extulissent, adeo res miraculo fuit, ut unus ex barbaris emiserit vocem, Ite, et bene valete Romani, merito vos victores fama gentium loquitur.' Meminit et Plutarchus in Antonio, et Appianus de bello Parthico. Quini- mo in testudine hæc construenda, præter impedimenta, et levem ar- maturam; etiam equites in medium recipi solent: qui ne quid aliis incom- modarent, etiam equos genua flectere, seque inclinare docebant. Testis lu- culentissimus Dio Nicæus in Augus- to. Itidem usi testudine Romani in invasione murorum. Livius eodem loco, quo supra, ubi de testudine illa Circensi: ' Huic,' inquit, ' testudini simillima, parti muri admota, cum armati superstantes subiissent, pro- pugnatoribus muri fastigio altitudinis æquabatur, depulsisque iis, in urbem duorum signorum milites transcende- runt. Id tantum dissimile fuit, quod et in fronte extremi, et ex lateribus, soli non habebant super capita clata scuta; ne nudarent corpora; sed præ- tecta pugnantium more. Ita nec ip- sos tela ex muro missa subeuntes læ- serunt, et testudini injecta imbricis in modum lubrico fastigio innoxia ad imum labebantur.' Hæc ille. Idem genus oppugnationis etiam Batavos nostros a Romanis didicisse, et usur- passe, ex Tacito probabo libro quarto *Historiarum*. De Batavis loquitur castra Romanorum oppugnantibus: ' Appositis plerique scalis, alii per testudinem suorum jam quidem sean- debant.' Simili testudine Persæ quo- que regem suum a balistarum ictibus, et sagittarum multitudine servavere incolumem: apud Ammianum libro vigesimo. Ejusdem quoque modi tes-

tudo composita fuit in navali prælio; de qua luculentum testimonium apud eundem Ammianum l. xxvi. ' Con- junctis,' inquit, ' tribus navigiis tes- tudinem hac specie superstruxit; densatis cohærentes super capita scu- tis, primi transtris instabant armati, alii post hos, semet curvantes humi- lius, tertiis gradatim inclinatis sub- misse, ita ut novissimi suffraginibus insidentes, formam ædificii fornicati monstrarent: quod machinæ genus contra murales pugnas ideo figuratur hac specie, ut missilium ictus, atque saxorum per decursus cadentes labi- les, instar imbrum, evanescant.' Ita Ammian. Præterea si exercitu profi- ciscente, in locis concavis, angustis, et lutosi hæsura videbantur impedi- menta, tali testudine facta, milites, equos, et ipsa etiam vehicula trans- mittere solent; quod nos vult crede- re idem Dio, loco quo supra. *Stew.*

Testudine] Usi ea Romani in triplici discrimine, in oppugnando, pugnan- do, repugnando: unde et triplex tes- tudo. In oppugnando fuit, cum scu- tis super capita elatis muro succede- bant, primis altioribus, et ordine paulatim, tecti simplicis in morem, decrescente. Causa, ut tela injecta per proclive laberentur, et minus in- sidere possent aut infigi. In has ergo testudines manipulatim aut centuria- tim se conglobabant. Hujus testudi- nis finis unus, succedere et subruere: aliter, succedere et ascendere. Nam ascendebant alii super alios, ut fastigio altitudinis muri æquarentur. Id Tacitus vocat *Iteratam* testudi- nem, et quasi duplicatam: imo etiam tertii super duplicem illam seriem as- cenderunt. Testudo altera in pugna est, cum globo facto, et tecti scutis, sic invadebant ac perrumpebant. Ea densatio firma utilisque fuit in equi- tatum repellendum. In hac autem secunda testudine nec latera semper tecta, nec item subessio illa et incli- natio per gradus. Tertia testudo est

in Repugnando, cum ab equitatu aut levi armatura cincti, huc decurrunt, ut in orbem se muniant, mediis altioribus, extremis undique desidentibus. Accuratissime hanc descripsit Dio, l. XLIX. his verbis: 'Testudo talis est, et fit hoc modo: Impedimentis, et levi armatura, et equite omni in medium acceptis, gravis armaturæ pedites illi, qui oblongis et in tubi dimidiati modum factis scutis utuntur, in extremis partibus pro muro ponuntur, et reliquos omnes ipsi extra spectantes ambiunt. Ceteri, qui latiora scuta gerunt, in medio densi locantur, et scuta cum super se, tum super alios tollunt, ut in tota phalange non aliud sit, quam scuta cernere; et a telorum jactu omnes tutos esse, ob densitatem instructionis. Adeo enim valide firmant, ut et super eam homines aliquot ingredi possint; imo etiam equi et currus agi, quoties in cavo et angusto aliquo loco constipantur. Hæc est forma ejus instructionis, et nomen a testudine cepit, ob firmitatem, et quia optime tegit. Usus autem duplex.' (Illum pugnae omittit, quia rarus Romanis.) 'Nam et in oppugnanda munitione aliqua subeunt, et sæpe in ipsum murum quosdam attollunt: aut circumventi a sagittariis, inclinant se omnes simul; (nam et equi docti sunt in genua submittere se et inflectere) sic opinionem hostibus defatigationis suæ præbentes, iis appropinquantibus, statim terrore injecto, consurgunt atque incurrunt.' *Lips.*

Tormentis] Vide supra c. 57.

Sagittariisque et funditoribus] Vide supra c. 46.

Vineis] Vide supra c. 21.

Secundis rebus] Id est, Prosperis, quia sæpe subverterant vineas Romanorum, nec eos muris appropinquare permiserant. *Sold.*

Deinde super occisorum, &c.] Manuscripta fere dein. *Rivinus.*

Certantes murum adscendere] Codi-

ces in membrana descripti, quos ego viderim, omnes ad unum habent, *murum petere*: non, quod in impressis fere est, *adscendere*. Judicet lector. *Idem.*

CAP. 95 *Ceterum dum ea res agitur*] Manuscriptum geritur. *Idem.*

Latior et sociis] Vide supra c. 39.

L. Sisenna] Bello Numantino, ut Vellejus Paterculus loquitur, historiæ auctor jam tum Sisenna erat juvenis: sed opus belli Civilis Sullani post aliquot annos ab eo seniore editum est. Fuit hic Historicus e gente Cornelia, ut Festus testatur. Cujusmodi fuerit orator et Historicus Cicero docet. Is enim in Bruto ita loquitur: 'Doctus vir et studiis optimis deditus, bene Latine loquens, gnarus Reip. non sine facetiis; sed neque laboris multi, neque satis versatus in causis.' De historia ejus ita ibidem: 'Sisennæ omnis facultas ex historia ipsius perspicui potest: quæ cum facile vincat omnes superiores, tum indicat tamen, quantum absit a summo, quamque genus hoc scriptiōis nondum sit Latinis literis illustratum.' Et in primo de Legg.: 'Sisenna omnes adhuc nostros Scriptores, nisi forte qui nondum ediderunt, de quibus existumare non possumus, facile superavit. Is tamen neque orator in numero vestro unquam est habitus, et in historia puerile quiddam connectatur: ut unum Clitarchum, neque quenquam præterea de Græcis legisse videatur, eum tamen velle duntaxat imitari: quem si assequi posset, aliquantum ab optimo tamen abesset.' Quod argumentum in Historia sua Sisenna tractaverit, ex fragmentis satis cognoscitur. Nam inde ab iis orsum liquet quæ contingere post urbem a Gallis captam; desiisse autem in rebus Sullæ. De quibus non libere scripsisse Sallustius hic noster testatur. Vertit idem et Milesiacas fabulas Aristidis: unde Ovid. Trist. l. II. 'Vertit Aristidem Sisenna, nec obfuit

illi Historiæ turpes inseruisse jocos.' Meminere etiam veteres Grammatici commentarii ejus in Plantum: neque mirum in eo auctore enucleando illum operam suam posuisse, cum de eo scribat Cicero: 'qui recte loqui putaret esse musitate loqui.' Eum Sicilia aliquando, itidem Achaia prætorem fuisse, ex veterum monumentis apparet. *Voss.*

L. Sisenna] Designat L. Cornelium Sisennam, qui Historiarum libros XXII. conscripsit, quique Sisenna in ænea apud me tabella Prætor inter cives et peregrinos describitur M. Lepido, Q. Catulo Coss.: cujus filius Cn. Cornelius Sisenna habetur in argenteis denariis cum inscriptione Cn. CORNEL. L. F. SISENA, unico N antiquæ. *Ursin.*

Igitur Sulla patriciæ gentis nobilis fuit] Tò nobilis ejiciendum monet tenor orationis, et Servius, qui sic citat: 'Igitur Sulla patriciæ gentis fuit, familia jam extincta majorum ignavia.' Infra l. III. historiarum: 'At Cn. Lentulus patriciæ gentis, collega ejus,' &c. *Putschius.*

Familia prope jam extincta] Illud *prope*, non habet Servius, qui Sallustii locum citat l. VII. *Æneid.* nec Tacitus, qui l. IV. ait: 'Utque familiæ ipsæ jam extinctæ sint, reperies qui ob similitudinem morum aliena facta sibi objectari putent.' *Ursinus.*

Igitur Sylla patriciæ gentis nobilis fuit] Manuscripta, sicut et impressa fere, *gentis patriciæ*; ut adjectivum sequatur. *Rivius.*

Literis Græcis] Is etiam reliquit libros rerum gestarum, quorum ex secundo aliquid adfert Gell. l. 12. et XX. 6. Iis in libris de rebus suis egit, Plutarcho teste in vita Sullæ. Nec absolvere potuit morte præventus. Sed quod non quivit Sulla, id fecit libertus ejus Epicadus. Suetonius in illustribus Grammaticis: 'Cornelius Epicadus, Lucii Sullæ Dictatoris libertus, calatorque sacerdotio augu-

rali, filioque ejus Fausto gratissimus fuit: quare nunquam non utriusque se libertum edidit. Librum autem, quem Sulla novissimum de rebus suis reliquerat, ipse supplevit.' Apud Plutarchum semel iterumque lego, Sullam commentarios suos dicasse Lucullo, idque ea conditione, ut is digereret, poliretque. Sed Epicadus, ut credo, fecit, quod potuit: hinc Lucullo obtulit, ut is supremam manum adderet. Alioquin Epicadi tanquam idonei auctoris meminere Victorinus, Charisius, Macrobiusque. *Voss.*

Literis Græcis juxta atque doctissime] In aliis libris vacat atque. *Ciacconius.*

Otio luxurioso esse, tamen ab negotiis nunquam cum voluptas remorata] Eum, non habent exemplaria in pergamenis descripta, neque ceteri codices vetustiores, et rectius subauditur, quam exprimitur.

Potuit honestius consuli] Sulla cum decimas Herculi solvens prandia populo daret, Metellam uxorem jam animam agentem repudiavit, ac in aliam domum viventem adhuc transferri jussit, idque fecit hortatus ab amicis, ne voluptates interrumpereutur. Hoc igitur fortasse significavit Sallustius hoc loco: vel potius illud, quod Sulla Valeriam in theatro lascive nimis blandientem sibi uxorem duxit. Vide Plutarchum. *Cast.*

Amicitia facilis] Ms. verbo auget, *aditu et amicitia facilis*: id postulat copula. *Putschius.*

Altitudo ingenii] Turnebus *Advers.* III. 15. *Ciaccon.*

Atque illi felicissimo omnium ante civilem victoriam, nunquam super industriam fortuna fuit] Ante civilem victoriam Sulla omnium fortunatissimus fuit: quia fortuna ei in omnibus propitia erat: sed tamen non minus virtute et industria, quam fortuna valebat. Sed post civilem victoriam fortunatus non fuit, quia dominatum

aliquamdiu tenuit, sed pristinam virtutem amisit: et eam in impietatem crudelitatemque convertit: nam parta victoria, totam urbem civili sanguine replevit Sulla: Cajum Marium urbem pepulit: deinde Cinnam quinques consulum, qui contracto exercitu Cajo Mario favebat, victum occidit. Item C. Carbonem et Marinum juniorem crudeliter necavit. Postremo parta ex omnibus victoria, crudelissimus omnium totam urbem civili sanguine replevit. *Sold.*

[Multique dubitare, &c.] In elogio isto Sullano, subodoror emblemata aliquot sciorum: certe, nonne hoc loco praestitisset, *multis dubitantibus*; aut solummodo, *dubium fortior an felicitior?* Gruterus.

Pudeat mugis an pigeat disserere] Nonius, *Pudeat ne an pigeat magis disserere.* Ciaccon.

CAP. 96 *Ut supra dictum est]* Codex Fabricianus, *uti*: quomodo et alias fere. *Rivius.* Illa, *uti supra dictum est*, sunt ab homine mire oblivioso, non a Sallust. Gruterus.

Multis rogantibus, aliis per se ipse beneficia dare, invitus accipere] Ita v. c. et ita infra: 'Et mehercule Sulla ante te cognitum, multis orantibus, aliis ultro, egomet opem tuli.' *Ursin.*

Invitus accipere, sed ea properantius, quam aes mutuum reddere, ipse ab nullo repetere] Hunc locum transpositis dictionibus in integrum reponi sic posse existimo; *Invitus accipere, sed ea properantius reddere: aes mutuum ipse ab nullo repetere.* Ciaccon.

Beneficia] Beneficiorum sacratissimum jus, ex quo amicitia oritur. Eadem accipienda nonnunquam, ita tamen, ut citius reddamus. Alacrior pietas est, si ad reddenda beneficia cum vincendi spe quis venerit. Magni animi est, beneficium perdere, et dare. Ad dandum non debet nos adducere cogitatio avara, nec sordida: sed humana, liberalis, cupiens dare etiam cum dederit, et

augere novis ac recentibus vetera; quin et ultro dandum est. Beneficium sero dedit, qui roganti dedit. Vide Senec.

Ut illi quamplurimi deberent] Illi pro ipsi capitur: *sibi* noluit dicere, ne in debitores reciperet: est autem notandum hoc locutionis genus. *Glar.*

Seria et joca] Maximum plerumque Nobilitatis venenum superbia, et contemptor vulgi animus. Sapiens nullum ab amicitia sua abigit, nisi improbum. Ita vitam instituit, ut in pectora etiam infimorum descendat, et amorem sui veluti invitis extorqueat. Neminem itaque contemnet. Omnes, si ad primam originem revocentur, a Deo sunt. Plato ait nullum regem non ex servis esse oriundum, nullum non servum ex regibus: omnia ista longa varietas miscet. Modestia itaque et cum humilibus familiaritas, radix est et altrix veræ honestæque famæ.

Cum humillimis agere] Servius in 1. Æneid. 'Cum humillimis exercere.' Ciacconius.

In operibus, in agmine, atque ad vigiliis multus esse] Manuscripta, *adesse*: nam libenter geminabant præpositionem antiqui; cujus alicubi meminit Priscianus. Sic Tacitus XIII. 'in agmine,' 'in laboribus frequens adesse,' inquit. *Rivius.*

Vigiliis] Vide supra c. 44.

Multus] Id est, Frequens.

Famam lædere] Livor et obtreectatio passim bonorum operum impedimenta, aut venena. 'Minuti illi sunt,' inquit Lipsius, 'qui non se attollunt; nolunt etiam alios: et factis cum obstare non possunt, conantur linguis, et spargunt verborum ista levita tela. Atque id eminus, ut Parthi fugientes: nam cominus non se componunt, ne rectis oculis virtutem alicujus intueantur. Nemini detrahare, virtutis proprium est. Et semper bene dicentis sermo melior est, quam male dicentis.'

Quibus rebus et artibus] Et artibus non est in scriptis duobus, et abesse potest. Putschius.

Mario militibusque carissimus factus est] Tò est neque in manuscripto quodam, neque in impressis plerisque est; sed nec Beroaldinum exemplar habet. Rivius.

CAP. 97 Capsam] Vide supra c. 89.

Ipsique Boccho pollicetur Numidiæ tertiam partem] Manuscripta, ipsique Mauro; sed est idem utrobique sensus. Prius illud ex glossa irrepsit: nam et sæpe alias Maurum, ipsum Bocchum vocat, per antonomasiam: quomodo Pænum Livius Hannibalem. Rivius.

Vix decima parte diei relicta] Hunc locum Gellius ita legit, vix decima parte die reliqua; id quod supra quoque ostendimus. Rivius.

Vix decima parte die reliqua] Antea in vulgatis diei legebatur, quemadmodum est in Fulvii libro. Emendavi die, ex Prisciano libro VIII. et Gell. I. IX. c. 14. cujus hæc sunt: 'Ego in Jugurtha Sallustii, summæ fidei et reverentiæ vetustatis libro, die casu patrio scriptum inveni. Verba hæc ita erant: 'Vix decima parte die reliqua: non enim puto argutiolam istam recipiendam, ut die dictum, quasi ex die, existimemus.' Supra quoque: 'Et jam die vesper aderat,' pro diei. Non enim adsentior Fulvii libro, in quo diei scriptum est, litera, quasi errasset librarius in scribendo, superscripta. Et infra: 'Quæ dubia nisi videbantur:' sic enim habent quidam veteres libri. Et rursus: 'Ubi castra locata, et die vesper erat;' quo item loco, diei habet Fulvii liber. Acie quoque pro aciei. Manutius.

Vix decima parte die reliqua] Explicandum: Die vix quod ad decimam partem reliqua. Vide sis Gronovium ad Livium XXI. 7.

Contra, Romanis utrumque casum in tenebris difficilem fore] Manuscripta, difficiliorem fore; id quod sententia

magis exigere videtur: nec Beroaldinum secus. Rivius.

Equos escendere] Varro I. I. de Agricultura: 'e vinea in arbores escendit.' Et in eodem: 'in carnarium escendat.' Ciacc. Antiquum etiam Glossarium habet: Escendit, ἐμβαίνει, &c. licet ibi corrupte sit, συμβαίνει. Ursin.

Equos escendere] Sic Fronto legit. In quo dubitarem mendum inesse, nisi ab eo literarum ordinem servatum viderem. Hæc enim recitat in verbo Escendo. Manut. Vide Turneb. Adversar. XX. c. 30.

Equites, peditesque permisti] Exemplar Fabricianum; equites, pedites, ut sit asyndeton. Rivius.

Equites, pedites, permixti] Equites, pedites, de Numidis tantum intelligi; sed verbum alios, de Romanis, declavant verba quæ paulo post sequuntur; 'quod hostes,' inquit, 'numero plures.' Igitur cum iudicio locus legendus est. Glareanus.

Pedites permixti cedere alios, alios obtruncare, multos etiam, &c.] Locus hic in omnibus editionibus fœde depravatus fuit, eum nos adjuti a Canteri codice, pristinae integritati restituimus. Popma.

Obtruncare multos] Sublato verbo, Alios, quod in vulgatis libris erat, in quibus legebatur, Alios obtruncare, multos contra, &c. mutata etiam distinctione; locum, ut opinor, illustravi; quam correctionem eidem Fulvii libro deberi fatendum est. Manut.

Veteres novique et ob ea scientes belli] Voces novique suspectæ mihi sunt. Non enim convenit; propterea quod novi essent, scientes esse belli. Ciaccinius.

Veteres novique, et ob ea scientes belli] Novi, et scientes belli, contraria sunt. Quare videndum an illud, novique, adjectum sit. Scientes autem belli dictum est Græca forma, εἰδότες πολέμοιο. Ursin.

Denique Romani veteres novique et ob ea scientes belli, &c.] Illud ob ea, vel

veteres refert, remotius adjectivum: vel exponendum cum Badio, Ob ea, id est, ob eas res, quod veterani quoque adessent. *Glar.*

Romani veteres novique, et ob ea scientes belli] Bona lectio. Intermixti erant veteribus novi, exercitiisque iisdem habiti; ideoque etiam gnari praeliorum. Respicit ad ea quæ dixit c. LXXXVII. 'Sic brevi spatio novi veteresque coaluere, et virtus omnium æqualis facta.' Emendationes aliorum, nauci non sunt. *Gruterus.*

Si quos locus aut casus conjunxerat, orbis facere] Sic et manuscripta. Ceterum in plerisque est, *orbem facere*, numero singulari, pro, In unum conglobari: vel, Orbem colligere, quomodo Livius loquitur et Cæsar. Cum illi orbe facto sese defenderent, inquit. *Rivius.*

Orbes] Eo genere defensionis resistere adversarii milites exercitati queunt, etsi numero multo inferiores; sed commodissimum putatur, si qui orbem composituri sint, locum paulo editiorem vel montem occupare possint. Sic equites Romani, cum auctore Sexto Temponio decurione totam Volscorum aciem perripissent, atque eadem ratione, id est, cuneo, ad suos redire non possent, tumultu occupato et orbe instructo, magnam diei partem et totam noctem ibidem se tutati sunt, et maxima cum gloria ad suos tandem rediere. Testis Livius l. iv. *Stewech.*

Atque ita ab omnibus partibus simul et tecti et instructi hostium vim sustentabant] Sic in quibusdam. In manuscriptis deest alterum *et*, quod ut nihil aliud, ad elegantiam interim facit. Nihil tamen immuto. *Riv.*

CAP. 98 *Quam ex fortissimis magis, quam ex familiarissimis paraverat*] Manuscripta, *quam familiarissimis*, ommissa repetitione præpositionis *ex*: id Salustianum magis est; nec Beroaldinum secus. *Rivius.*

Consulere militibus, quoniam imperare

conturbatis omnibus non poterat] Convenientior lectio videtur, *Consulere multis, quoniam conturbatis omnibus non poterat.* *Ciace.*

Invadere] Hic distinguerem ego, ut postea sit: *Consulebat militibus manu.* *Cast.*

Invadere manu, consulere militibus] Incerta distinctio. Quidam post *manu*, distinguunt, ut sit sensus, *Invadebat manu*, id est, *turma sua, quam ex fortissimis habebat*: ita codex Aldinus. Alii, ut Badius, ante *manu*, quasi diceret: *Manu indicium dabat militibus, quoniam imperare conturbatis omnibus non poterat*, ut ait auctor: idque intelligendum, Donec dies erat: nam mox sequitur: 'Jamque dies consumtus erat,' quæ est hepthemimeres Heroica, et syllaba longa; hoc est, carminis Heroici quatuor primi pedes; casusne an studio ab auctore factum, incertum. Livius tamen ita orsus est historiam Romanam, si Quintiliano, auctori in primis gravi, quicquam credimus. Sed et sesquiheroicum carmen apud auctorem Livium libro secundo decados tertiæ, ostendimus in annotationibus in eundem editis. *Glar.*

Quorum in uno castris parum amplo fons aquæ magnus erat: alter usui opportunus, quia magna parte edita et præcipiti pauca munimenta quærebat] Legendum ex impressis vetustioribus, *alter usui opportunior, quia magna parte editus et præceps, pauca munimenta quærebat.* In manuscriptis et aliis quibusdam, *gerebat* legitur; ubi Gymnicus, *quærebat*: sed judicent alii. *Rivius.*

Castris parum amplo] Quia hic collis non erat tantæ capacitatis, ut castra Romana capere posset, et continere. *Sold.*

Neque minus hostibus conturbatis] Locus difficilis. *Ciace.*

Dein custos pleno gradu in collem subducit] Apud Nonium, *Cunctos* legitur, hæc recitantem in verbo, *Subduco.* De pleno autem militum gradu viden-

duc Vegetius l. i. c. 12. et epistola Trebonii xvi. l. xii. *Man.*

Utroque colle multitudine circumdato] Quid si circumdata legas? Ipse Sall. Hist. l. i. ‘Occupatusque collis editissimus apud Ilerdam, et cum multa opera circumdata.’ *Ciacc.*

Deinde crebris ignibus factis] Manuscripta, *dein.* *Riv.*

Streperē pedibus, vocibus] Tò *pedibus*; non est in ullo manuscripto. neque in Beroaldino: sed addendum sit nec ne, aliorum esto iudicium. *Idem.*

Ipsi duces feroces, quod non fugere] Si mei iudicii res esset, legerem inductis supervacaneis: *Ipsi duces feroces, ac pro victoribus agere.* *Putsch.*

Et ipsi duces feroces] Id est, Indomiti atque elati. Duces feroces erant, quia non fugiebant, sed tanquam victores se gerebant, obsessis collibus, in quibus erant Romani. Aut *pro victoribus agere*: id est, Gerebant se pro victoribus; quia tanquam victores Romanos obsessos in collibus tenebant. *Sold.*

Quod non fugere] In codicibus quibusdam Lugduni impressis est: *Quod sui non fugerant.*

Quod non fugere] Hic *non fugere*, pro *non fugerent*, aut *non fugissent* positum videtur. Badius tamen *fugere* præteriti perfecti temporis existimat. *Glar.*

Quia non fugere, ut pro victoribus agere] Non abii a vetuste editis, aut Mss. antiq. nisi quod eorum aut refinxerim, litera abjecta. abest quidem ea vox tota Pal. quarto, sed soli; absque eo fuisset, libens etiam exturbassem: codd. infimæ ætatis habent ejus loco atque, aliaque adhuc sensui supplendo quem non capiebant. At nostra scriptura hoc vult, gessisse reges se tanquam vicissent, quod non etiam fugissent, ut solent homines, mentis abrepti vecordia; ut pluribus ostendo in Dissertationeulis ad Tacitum. Mediæ edd. habent; *quod non fugere ac pro victoribus agere.* *Grut.*

Pro victoribus agere] Curtius, ‘Pro victore gerere,’ et alii dixere. *Ciacc.*

Ac pro victoribus sese agere] Tò *sese* non habent codices in pergamenis descripti, nec est in impressis quibusdam vetustioribus. *Rivius.*

CAP. 99 *Ne signa quidem]* Noluit, ut tuba canerent ea nocte, sicut fieri solet, quando custodes exercitus dant signa.

Vectigales tubicines.] Qui sunt *vectigales tubicines*? *Ciacc.*

Vectigales] *Vectigal* proprie dicitur tributum, quod pro vectura penditur: unde populi vectigales dicebantur, qui populo Romano annuatim tributa solvebant. Unde hoc loco fortasse *tubicines vectigales* dicit, qui missi erant ab alienigenis populis, videlicet ab his, qui populo Romano vectigalia pendebant; sed hanc expositionem infirmam relinquo. Non enim satis placet. *Sold.*

De improvise vectigales] Soldus *vectigales* exponit, id est, a *vectigalibus* missos, hoc est, a *tributariis*. Badius *Vectigales tubicines* exponit, qui *præcinere solent vectigalibus*, id est, *tributariis*, aut qui ipsi vectigales erant. Ego cum Soldo hæreo: nam neque illi sua satisfacit expositio, et neque id verbi ita positum alibi me legere memini. *Glar.*

Tubicines simul omnes signa canere] Pro *Signa*, erat in vulgatis libris, *tuba*: est autem absurdum, si dicas, *Tubicines tuba canere*: nam, si tubicines sunt, quis dubitet, quin tuba canant? Itaque reposui, quod scriptum vidi in antiquissimo Fulvii libro. *Tubicines* autem *signa canunt*, cum tubarum clangorem spiritu excitant. Paulo ante dixit, ‘Ne signa quidem canere jubet.’ et in Catilina c. 59. ‘Signa canere jubet.’ Utroque enim modo dici potest, *Signa canunt*, ut *Signa* sit nominandi casus, et, *Tubicines signa canunt*, ut sit accusandi casus. *Tubæ* vero *signa* vocantur, quia militibus signum dant, quid eis agendum sit:

nam, si referre, aut inferre pedem oportet, si consistere, et aut locum ordinemve mutare, varie signa canunt. *Man.*

Mauri] Quibus præerat Bocchus.

Gatuli] Quibus præerat Jugurtha.

Streptu, clamore] Hic clamor *barritus* appellabatur veteri Gallica voce. Inconditum murmur nos hodieque *baren* appellamus, sicuti et fluctus marinos. Unde lucem accipit Ammiani Marcellini locus lib. xvi. 'Excipiunt eos jam gesturientes barritum eiere vel maximum: qui clamor ipso fervore certaminum a tenui susurro incipiens, paulatimque adolescens, ritu extollitur fluctuum cautibus illisorum.' Unde emendandus locus Festi, qui ita scribit: 'Barbaricum appellatur clamor exercitus, videlicet, quod eo genere Barbari utuntur.' Pro *Barbaricum*, lege, *barritum*. Cui rei autem hic immensus clamor? Proculdubio ut terrorem injicerent, et quo testatior esset eorum virtus. Audi hic Cæsarem lib. iii. Belli civilis: 'neque frustra antiquitus institutum est, ut signa undique concinerent, clamoremque universi tollerent, quibus rebus et hostes terreri et suos incitari existimarunt.' Vide Joh. Isaac. Pontan. in Glossar. Gall.

Tumultu, terrore, formidine, quasi recordia ceperat] Ms. noster: *tumultu, formidine, terror quasi recordia ceperat*. Quod non temere rejiciendum. *Putschius*.

Quasi recordia ceperat] Id est, Quasi amentia et insania cunctos occupaverat, nam nesciebant, quid facerent.

CAP. 100 *Quadrato agmine*] Id est, Exercitu quadripartito. Et statim declarat, quomodo quadratum erat agmen; nam disposuerat Marius, qui a dextra et sinistra parte, a fronte et a tergo curarent. *Sold.*

Sulla cum equitatu apud dextimos] Fabricianum, *apud extremos*: sed vulgata lectio verior, pro, In dextra

parte; nam sequentia palam ostendunt, sic legendum esse: ea sunt, 'in sinistra parte A. Manlius, cum funditoribus et sagittariis,' &c. Mox: 'primos et extremos cum expeditis manipulis tribunos locaverat.' Videsne, ut hic extremorum meminerit, et ut dextimos opposuerit sinistrae parti? Sed quid multis? Legit eodem modo Priscianus l. ii. de superlativo agens. 'Excipiuntur,' inquit, 'dextimus et sinistimus.' Dein subdit hoc e Sallustio exemplum, aliaque præterea ex Varrone Cælioque, quæ nos brevitatis causa omittimus. Docet et Sex. Pompejus, *dextimum*, et *sinistimum* antiquos dixisse. *Ric.*

Funditoribus et sagittariis] Vide supra c. 46.

Cohortes Ligurum curabat] Vide supra c. 38.

Minime cari] Et ideo periculis obiciebantur. Hæc tamen duo verba non sunt in omnibus exemplaribus. *Castil.*

Perfugæ minime cari et regionum scientissimi] Monstro simile est, tres illas voces, *minime cari et*, exulasse libris nostris jam supra sæculum: cum tot interim jactarint collatum a se Sallustium cum veteribus codicibus. Neque enim solum editiones principes, sed Mss. ad unum omnes, voces illas diserte expresserunt: sustulit autem primum Pomponius Lætus; prorsus injurie: sunt enim auctoris genuina; ac volunt periculosissima quæque mandata fuisse perfugis, vili damno si periissent. Valde enim falluntur perfugæ, si se alicui esse putant caros, nisi quatenus expedit. *Grut.*

Omnia providere, apud omnes adesse, laudare, increpare mærentes] Manuscripta sine diphthongo *merentes*, pro, *qui aut laudari aut increpari mererentur*. Facit cum his Beroaldinum; quamquam, ne quid dissimulem, Venetum, Argenteratense, alia pleraque, *laudare fortis, et increpare verentis*:

perperam videlicet. Tò forteis ex glossa irrepsisse suspicor: huic aliquis *verentes* opponi putavit, hoc est, *timidos et ignavos*. Ita sciorum audacia est hic locus depravatus, qui non intellexerint quid sibi vellet, *merentes*, cum Sallustius innuat, *pro merito quemque esse aut laudatum aut increpitum*. Rivinus.

Neque secus, atque iter faceret, castra munire] Ex his verbis videtur Marius hoc tempore cum exercitu in itinere non fuisse; sed jam consedissee et castra posuisse: cum tamen supra dixerit, illum in hyberna proficiscentem quadrato agmine incessisse. Et sine dubio hoc tempore in hyberna proficiscebatur atque in itinere erat. Sed vide quid dicat: Marius quanta providentia et diligentia utebatur, ut cum exercitus incederet et iter faceret, tanta diligentia utebatur, cum castra locabat. Nam sicuti caute incedebat quadrato agmine, et quæstore ac legato, nec non tribunis dispositis, qui universo exercitui præessent: sic cum castra locabat, ea ipsa castra fossa ac vallo muniebat, equites ante castra disponebat, qui ad custodiam exercitus excubarent: Vigiliæ fieri, et vallum custodiri videbat. *Sold.*

Excubitum in portis] Manuscripta omnia, *in porta*, numero singulari, quomodo Beroaldinum quoque. *Rivinus.*

Excubitum] Id est, Ad excubandum et vigilandum.

Pro castris] Id est, Ante castra.

Vigiliæ ipse circumire] Vid. sup. c. 44.

Non tam diffidentia futuri, quæ imperavisset] Existimo scripsisse Sallustium: *Non tam diffidens futurum quæ imperavisset*. Ita enim antiquos locutos fuisse notat Agell. I. 7. ut Quadrigarius in III. Ann. ‘Dum ii conciderentur, hostium copias ibi occupatas futurum.’ Et Valerius Antias I. XXIV. ‘Si hæ res divinæ factæ, recteque perlitatæ essent, aruspices

dixerunt omnia ex sententia processurum.’ Et Cicero v. Verrina, ‘Hanc tibi rem præsidio sperant futurum.’ quæ, et multa alia sunt apud Gell. Tacit. Hist. III. ‘Vacuam arcem furtim tradi futurum.’ *Ciaccon.*

Diffidentia futuri, quæ imperavisset] Bongarsii liber, *quæ imperavisset*, inducit, cui in hoc omnino assentior. *Putschius.*

Non tam diffidentia futuri, quæ imperavisset] Forte: *non tam diffidentia: futura quæ imperavisset*. Gronov.

Ut militibus exæquatus cum imperatore labor volentibus esset] Ut libentius milites laborem paterentur, cum viderent, Imperatorem æque sibi laborem sumere. *Cast.*

Pudore magis quam malo] Terent: Adelphi. ‘Pudore liberos retinere satius esse credo quam metu. Nam malo coactus qui suum officium facit,’ &c. Apulejus Florid. II. ‘Nullo nisi tuo anno ad coercenda peccata plus pudor quam timor valuit.’ Supra: ‘Exercitum supplicio cogere.’ *Ciacconius.*

Quam malo] Hoc est, Supplicio, aut duro imperio.

Quod multi per ambitionem fieri agebant, pars, quod a pueritia] Hic locus egregie corruptus est. Commentatores verum sensum magis somniant, quam explicuerunt. Badius tamen propius vero est. Sed notandum, Sallustium duas opiniones de Mario judicantium adferre: alteram æmulorum, qui id ambitionis gratia a Mario factum interpretabantur: alteram amicorum, qui laudi dabant hoc in Mario, optimæque educationi adscribebant. Ceterum auctor suum iudicium non interponit. Hoc tamen dicere videtur, utcumque id interpretemur: Certe hoc Marii pudore, quod de retulit, republ. non minus quam sævissimo aliorum imperio, bene atque decore gesta est. Item illud nisi, quod quidam habent codices, forte tollendum est. *Glar.*

Quæ ceteri miserias vocant] Sic Tacitus Historiarum. iv. 'Virgulta postremo et stirpes, et internatas saxis herbas vellentes, miseriarumque patientiæque documenta fuere.' Alio sensu dixit supra, 'Capsensium miseria.' Ciaccon.

Nisi tamen Reipublicæ pariter ac sævissimo imperio bene atque decore gesta] Ordo et sensus pendet a superiori. Multi enim dicebant, imperatorem labores subire et durissima sustinere propter ambitionem: sed ego nescio, utrum hoc fecerit propter ambitionem; nisi quod hoc solum scio, illum ita utiliorem fuisse Romanæ reipublicæ, mitem scilicet et mansuetum; sed laboris patientissimum se præbendo, quam si crudelem et sævissimum se præbuisset in imperio. Locus iste videtur obscurus, nisi diligenter sensus consideretur. Vult ostendere, Marium in imperio mitem fuisse, et laboris patientissimum: et tamen reipubl. magis profuisse, dum mitis est, et patiens laborum, quam si sævissimus, et crudelissimus fuisset, et imperiosus, sicuti solent esse duces. Nam duces solent ipsi delicate et molliter vivere, et imperiose cōgere milites ad labores et pericula. Sed ipse Marius aliter faciebat; nam Marius semper primus erat, qui labores et pericula subibat: atque ita faciendo, non quidem superbe et crudeliter imperando, milites pudore cogebat, ut facerent, quod ipse faciebat. Et dum hoc facit, ita rempublicam magis utiliter administravit, quam si sævissimus in imperio fuisset. Sed forte diceret aliquis, An fortasse qui crudeles et sævissimi sunt in imperio, utiles sint reipublicæ? Sallustius hoc ideo dicit, quia ferme hoc evenire solet, ut duces, nisi severi sint et imperiosi, contemnuntur a militibus. Quando autem dux contemnitur, res benigne geri non potest. Sed hoc evenit in ducibus, qui sine opere nihil valent. Nam dux qui

neque imperio neque opere aliquid valet, jure contemnitur. Sed Marius, quamvis mitis imperio esset, tamen non contemnebatur: quia opere multum valebat, et omnes ad æmulationem exemplo provocabat, ut tam reipubl. prodesset bene agendo, quam severe et duriter imperando. *Sold.*

Nisi tamen resp. pariter ac sævissimo imperio, bene atque decore gesta omnia] Codices in pergamenis descripti omnia non habent, et sensus ipse respuit atque repudiat. Nam illud *gesta* ad id quod paulo ante præcedit, nempe *Resp.* spectat: ubi tamen exemplar Venetum, Basiliense, alia pleraque *Reipublicæ*. Quæ res credo ansam errori præbuit, quasi omnia sint a Mario bene atque decore ad utilitatem Reip. gesta. *Rivius.*

Pariter ac sævissimo imperio] Id est, Tam utiliter, quam si sævissimo imperio Marius ea gessisset. *Sold.*

CAP. 101 *Igitur quarto denique die omnia haud longe]* Tò omnia, cum sensus ipse aspernatur, tum codices vetusti non habent. *Rivius.*

Sed quia divorsi redeuntes, alius ab alia parte, atque omnes idem significant] Non dubito verum esse, quod margini codicis sui alleverat Bongarsius noster, glossam redolere illa, *alius ab alia parte, atque.* Gruterus.

Ita Jugurtham spes frustrata] Hactenus perperam editum, *Igitur Jugurtham:* est id quidem in Mss. etiam nostris, sed notæ posterioris; nam primæ notæ alterum habent; aut *Item. Idem.*

Ratus ex omnibus æque aliquos ab tergo hostibus venturos] Vide ut acceperit verbum, *æque.* Badius exponit *æque*, id est, pariformiter. Ego exponerem, *Æque* venturos, id est, *Æquali* fortitudine restitutos: sed judicet lector. *Glarean.*

Ratus ex omnibus æque aliquos ab tergo hostibus venturos] Si conjecturæ locus detur (nam codices ita omnes habent) illud adverbium *æque* trans-

ferrem, et ita legerem: *Qui copias in quatuor æque partes distribuerat, ratus ex omnibus aliquos ab tergo hostibus venturos.* Castil. Videtur legendum: *utique*, hoc est, Minimum, duntaxat. Gronov.

Ipse aliique Mauros invadunt] In quibusdam, sed impressis, τὸ que geminatum est. Rivius.

Ipse aliique Mauros invadunt] Amplexus sum, quod erat in emaculatisimis codd. prius quod legebatur, *ipseque aliique Mauros*, &c. vulnerat aures; neque visitur in editionibus Pomponiana prioribus. Interim notandum primitus fuisse in Nazar. *ipsi aliique*. Gruterus.

Neque in priori pugna, in itinere morati adfuerant] Non potest displicere quod est in Palat. quinto a manu prima, in primo a secunda, *pugna, itinere morati*; nisi malimus *remorati*, ut habet Palatin. tert. velitque non venisse temporis, ob itineris difficultatem. Idem.

Dein Numida, cognito Bocchi adventu] Hic locus duas habet difficultates: Unam, Jugurthane locutus hic sit, an alius quispiam Numida: alteram, apud quosnam locutus sit. Soldus alium quempiam, non Jugurtham locutum censet. Badius hæret. Ego Jugurtham locutum existimo. Nam de eo etiam supra dixerat, sub Scipione Æmiliano apud Numantiam militasse, ubi Latine loqui didicerat. Et est sane hoc unum ex strategematis illius. Porro et ad Romanos locutum contendo, quod et Badius existimavit. Nam quid attinebat Numidis Latine loqui? Verum hoc additum oportuit, quo in latere hoc factum: cum Jugurthæ oppositus esset Marius, ut paulo ante dixit auctor: ut hercle non posset Regis strategema de occiso Mario eo latere obscurum esse. Verum quia auctor clam adjecit, verisimile videtur clamantem Jugurtham non ad primos constitisse, sed concessisse ad latus sinis-

trum Romanorum, ubi A. Manlius erat. Porro in dextro latere Sulla erat cum equitatu, apud primos Marius; postremam aciem invaserat Bocchus. Ergo a sinistro latere Jugurtha invasit Romanos: ubi et hoc strategema, quando aliquantulum aberat Marius, locum habet. Glar.

Apud Numantiam] In exercitu Romano, quando Micipsa rex Numidiæ auxilia peditum et equitum misit ad bellum Numantinum, quibus Jugurtham præfecit. Sold.

Oblitum] Id est, Inquinatum.

Oblitum ostendere] Priscianus *oblitum ostentans* refert, quod magis Sallustianum, cui oppido quam familiare verbis iterativis uti. Putschius.

Junque paullo a fuga aberant] Manuscripta, *jamque paululum*, &c.: in aliis, *paululum*: cum manuscriptis facit Badianum. Rivius.

Dextra et sinistra omnibus occisis] Manuscripta, omissa illa copula *et*, *dextra, sinistra*; quod, ut opinor, Sallustianum magis est. Tali asyndeto Livius quoque, 'Terra, mari trepidatur,' inquit. Sic in Catil. Sallustius, 'Rapi virgines, pueros.' Ibidem, 'Cædem, incendia fieri.' In Jugurtha, 'Ipse acer, bellicosus.' Rursus, 'Urbes, agros vastare.' et, 'Ut omnes labores, pericula consueta habeam.' Idem.

Circumventus ab equitibus dextra sinistraque omnibus occisis] Si de equitibus Romanis loquitur, distinguendum post verbum, *equitibus*: sin de Jugurthæ loquitur equitibus, pro *ab* præpositione legendum, *et*: quod miror in Aldino codice neglectum. Glarcan.

Inter tela hostium vitabundus erumpit] Sallust. Histor. l. iii. 'Inter molem atque insulam mari vitabundus classem hostium ad oppidum pervenit.' Agellius II. 15. Ciacc.

Fugatis equitibus, accurrit auxilio] Scripti, *fatigatis equitibus*, optime; quod forte reponendum: non enim jam fugabantur Romani, sed paulu-

lum a fuga aberant. *Putschius.*

Marius, fugatis equitibus, adcurrit] Est in Pal. pr. *fugatis*: unde factum putem, ut in nonnullis membranis, inveniantur *fatigatis*: male. Loquitur enim de Numidis, non de Romanis: quod vel satis indicat membrum sequens, 'adcurrit auxilio suis.' *Grut.*

Denique hostes undique fusi] Aliquid ante desiderari videtur. *Ciaccon.*

In campis patentibus] Infra: 'repente in campis patentibus.' Tacit. Hist. II. 'Si cum exercitu Cæcina patentibus campis tam paucas cohortes circumfudisset.' Hunc locum æmulatur idem in vita Agricolaë, 'Tum vero patentibus locis grande et atrox spectaculum, sequi, vulnerare, capere.' *Idem.*

Non modo] Id est, Tantummodo conabantur surgere: sed statim cadebant, quia vulnerati erant. *Soldus.*

Omnia quæ visus erat, constrata telis] Tacitus Annal. II. 'Constrata equorum virorumque corporibus littora.' *Ciaccon.*

Hinc infecta sanguine] Xenophon in lib. de Agesilao: ἐπει δ' ἔληξεν ἡ μάχη, παρὴν δὴ θεάσασθαι ἔνθα συνέπεσον ἀλλήλοις. τὴν μὲν γῆν αἵματι πεφυρμένην, νεκροὺς δὲ κεκίμενους φίλους καὶ πολέμους μετὰ ἀλλήλων, ἀσπίδας δὲ διατεθρυμμένας, &c. Qui locus etiam ad Catilinæ prælium pertinet c. 61. Pet. Victor. XXVII. 10. *Idem.*

CAP. 102 *Postea loci]* Id est, postea: nam loci syllabica adjectio est, sicuti *Minime gentium.*

Initio profectus intenderat] Id est, Ad quam urbem a principio discedens ire disposuerat. *Sold.*

Profectus intenderat] Proficisci interdum est discedere, et incipere iter facere. Livius Dec. IV. lib. V. 'Quintius, quo profectus erat, Demetriadem contendit.' Plautus Aulular. 'Nunc, quo profectus sum, ibo.' *Castil.*

Acciti] Vocati a rege. Quanquam acciti ibant, tamen placuit ante ad

regem verba facere. Hoc ideo dicit, quia magis convenire videbatur, ut regem audirent, quam apud regem loquerentur, qui eos acciverat. *Sold.*

Adversum] Manuscripta, *Aut aversum uti flecterent*: pro, A Romanis alienatum. Ita Cicero ad Atticum: 'Qui aversissimo a me animo Patris fuit;' pro Maxime alieno. *Rivius.*

Cujus facundia, non ætati concessum est] Tò est non reperitur in manuscriptis: sic paullo post, *visum*; ubi hodie fere *visum est*. *Idem.*

Magna nobis lætitia est] Hæc series verborum est in manuscriptis et impressis vetustioribus. *Idem.*

Simul nobis demeres acerbam necessitudinem, pariter et te errantem, et illum sceleratissimum persequi] In recentioribus est alterum et omissum, contra et veterum codicum fidem, et orationis elegantiam. Porro *necessitudinem* Sallustius, ut ante ipsum alii quoque, pro *necessitate* posuit: hoc enim dicit, ne Romanis necessitatem imponeres utrumque persequendi: seu, ne invitos cogeres Romanos persequi et te et Jugurtham; nam infinitivus ille *persequi*, pro gerundio ponitur, Græco more. Sic et Terent. in Hecyra, 'Tempus concedere:' et Cæsar, 'Consilium ex urbe profugere' dixit, pro *Concedendi* et *profugiendi*. Sed et Cicero sæpe est hoc ἑλληνισμὸς usus. *Idem.*

Pariter te errantem, &c.] Rivius intulerat copulam et, quæ etiam in aliquot Mss. notæ non bonæ: haud item in aliis, neque est hercle ornatui; mea quidem pronuntiatione. *Gruterus.*

Ad hoc, &c.] Sed et populus Rom. usque a principio, quando erat pauper, semper melius esse putavit acquirere amicos, quam servos. Amici sunt, qui sponte se cum populo Rom. conjungunt, et ejus societatem habere conantur: servi sunt, qui resistentes bello subiguntur, et subacti obediunt imperio pop. Rom. *Sold.*

Jam a principio inopi] *Inopi*, non legitur in quibusdam antiquis libris; et sane abesse potest incolumi sententia. *Manilius*.

Ad hoc populo Rom. jam a principio inopi, melius visum amicos quam servos] Lectio clara, et sustentata editionibus antiquis, nec non Pal. sexto, septimo, octavo, cui tamen nebulas adspargunt Mss. ceteri; nam Naz. *Ad hoc utinam a principio tibi melius visum amicos*, &c. neque secus fuit initio in Pal. sec. qui tamen deinde reformatus est ad lectionem vulgatam: at tertius habet: *Ad hoc P. R. nam a principio melius inopi visum fuit amicos*: quart. *Ad hoc populo Rom. jam a principio melius est visum*, &c. quint. *Adhuc populo Rom. inopi a principio melius est visum amicos*, &c. quæ ultima scriptura non ita fatua. Super vacuum tamen etiamnum ibidem illud, *a principio*. Gruterus.

Tutius rati, &c.] Id enim (inquit Livius l. viii.) firmissimum longe imperium est, quo obedientes gaudent.

In quo offensæ minimum, gratia par, ac si prope adessemus] Perperam codices recentiores, *offensæ minimum est*: nam hoc verbum rectius hic subauditur, quam exprimitur; neque enim est in manuscriptis. *Rivius*.

Quod parentes abunde habemus, amicorum] Supra dixerat Romanis a principio melius visum esse, amicos quam servos quærere: nunc servos appellat parentes Græcorum more, qui subditos ὑπηκόους et ἀρχομένους vocant. Ergo a *parendo* deductum. *Victorius* iv. 16.

Amicorum nobis, neque cuiquam hominum satis fuit] Legendum, *neque nobis, neque cuiquam hominum*, geminata videlicet illa particula *neque*, ita uti assolet. Sic autem codices habent in pergamenis descripti, ne quis conjecturam me sequi meam putet: in iisdem *omnium* legitur, non *hominum*. *Rivius*.

Neque cuiquam hominum] In Ms.

*Sallustii exemplari optimæ notæ, hominum scriptum esse testis est Josephus Scaliger, cum glossa ad oram hominum, id est hominum. Et ita notant in Crispo, civitatum et locupletium, Grammatici: sed vereor ne vox illa nata sit ex alia huic quam simillima omnium, et describentium vitio mutata in hominum, facili lapsu, et librariis solenni. Accidit hoc Corippo Africano l. iii. de laudibus Justini Junioris: 'Una in naturis extans persona duabus, Consimilis Deitate patris, hominique profecto.' Vulgo vitiose legitur omnique. At vitiosus illud quod ibidem in ora, pneumæque, quod Editor vult. *Putsch*.*

Neque cuiquam omnium satis fuit] Ita Mss. nostri omnes, excepto octavo, in quo *hominum*, tantopere placitum Rivio: per me, utrumque abesse poterat, ut abesse membranis suis, quas contulit, notatum solertissimo Bongarsio. *Gruterus*.

Cui scilicet placuit et vim] Scriptus unus: *cui scilicet prius vim quam gratiam nostram experiri placuit*: quo facit conjectura domini Bongarsii supra legis: 'quam mala perpersus es.' In cujus codice paulo post: *Multa opportuna habes, omisso atque, legitur. Putsch*.

Cui scilicet complacuit, vim et gratiam nostram te experiri] Fabricianum, Venetum, alia pleraque, *cui scilicet placuit*: quamquam autem apud Terentium legatur, *complacita est*, tamen hand scio an *complacuit* apud illos primæ notæ scriptores invenias. *Riv*.

Cui scilicet placuit et vim et gratiam nostram experiri] Gruterus *placuisse* nullo apice minus in Ms. inveniri ait, et solere *scilicet* infinitivo conjungi. Recte: sed præterea ut constet oratio, lege: *cui scilicet placuisse, et vim et gratiam nostram experirere*. Gronov.

Nam bello quid valeat, tute scis] In plerisque, sed impressis, *quam valeat*, pro *quantum valeat et possit*. Sed lectio prior mihi non sane minus quam

posterior arridet: aut etiam multo magis, ut verum dicam. Ita Cicero, 'Ignari quid virtus valeret.' Idem, 'Hoc verbum quid valeat, non vident:' sed nec secus manuscripta. *Rivius.*

Nam bello quid valeat, tute scis] Dixi quod populus Romanus nunquam victus est beneficiis: quia non est necesse ut dicam, quod e contrario injuriis etiam vinci non potest. Nam tu hoc scis: quia es expertus, quod injurias bello ulciscitur. Et ideo non est necesse, ut dicam: quia tu scis et expertus es, quantum bello valeat ad injurias vindicandas: velis ergo potius experiri, ut amicus gratiam populi Romani, quam ut hostis vim ejus. *Sold.*

Nam Numidiæ partem unde Jugurtham expulerit, jure belli suam factam] Supra, 'Jugurtha Boccho pollicetur Numidiæ tertiam partem, si Romani Africa expulsi essent.' Ergo leg. forte, *unde Romanos expulerit*, vel *si inde Romanos expulerit*, vel *unde eos*. Ciacce. De hac ipsa re ita infra: 'Numidiæ partem, quam nunc peteret, tunc ultro adventuram.' *Ursin.*

Jure belli] Non intelligo, promissione Jugurthæ facta in eo bello: licet enim dictum est, quod Jugurtha promiserat illi tertiam partem Numidiæ, si voti compos evaderet, sine regni imminutione: non tamen congrueret huic loco, ut id Bocchus confiteatur; sic enim significaret se mercede conductum ad bellum alienum, et ita pro excusatione afferret avaritiam suam, odiosissimum malum; quod non procedit. Intelligam itaque, antequam Jugurtha illi filiam suam daret (nisi Bocchus sit socer) notam fuisse litem de confinibus regni, et partem a Boccho invasam, illi pro dote ab Jugurtha concessam, propter bellum, quod ab Romanis metuebat. *Bad.*

Copia facta mittendi] Verbum mittendi sustulimus, tanquam glossema,

opinionem nostram confirmante Fulvii libro. *Manut.*

CAP. 103 *Marius interea, exercitu in hibernaculis composito]* Tacitus lib. xiv. 'Cohortes alæque novis hibernaculis locatæ.' Sed prior Livius l. xl. 'hibernacula' usurpavit, a Sallustio, ut videtur, id nominis mutatus. *Ursinus.*

Marius interea exercitu in hibernaculis composito] Sic et codex in membrana descriptus, et exemplar Beroldinum: verum est in aliis, *hibernis*; quamquam eodem sensu. *Rivius.*

In loca sola] Id est, Loca deserta.

Tum rursus Bocchus seu reputando] Locus hic valde depravatus fuit: antiquis libris nullam mihi opem adferentibus. Scripturam tamen veterum codicum proponam, ut quam inquinatus sit, omnes videre possint. In nonnullis ita scriptam legitur: *Tum rursus Bocchus feliciter flexus, seu reputando.* In aliis: *Tum rursus flactitur Bocchus seu reputando ea, quæ sibi, &c.* In aliis vero: *Tum rursus Bocchus flexus erga Romanos, seu reputando.* Ego conjectura ita hunc locum emendavi, quam ita probant quidam, ut non dubitent, quin ita a Sallustio scriptum sit. *Popma.*

Tum rursus Bocchus feliciter seu reputando] Non recte Carrio, qui vulgato exclusit binas voces, quæ in Mss. atque editis omnibus, fecitque, *tum rursus, seu reputando.* Nam quod reduxi extat in editis ante annos centum viginti; posteriores enim, *tum rursus Bocchus scilicet seu rep.* quod solum inveni in Pal. octavo; ceteri omnes ostentant lectionem illam aliam, et Pal. quidem quintus ac sext. cum augmento tali: *tum Bocchus feliciter egit erga Romanos.* Ego me his non expedio: posset quidem illud *feliciter* nullo negotio mutari in *velociter*, sed aliud quid latet. Itaque satis est repræsentasse scripturam membranarum meliorum. *Gruterus.*

Eos ad Marium, ac deinde si placeat

Romam] Legendum, dein. Rivius.

Licentiam ipsis permittit] Hoc est, potestatem. In orat. Lepidi: 'Denique necis civium et vitæ licentia.' Tac. xiv. 'Data et absolvendi licentia.' Ibidem: 'Licentia habendi oblivionem attulit.' Et infra: 'nulla benefaciendi licentia.' Ciacconius.

Licentiam ipsis permittit] Sic quidem editio prima: at in Mss. visitur illis, ut arbitrer hoc atque illud pronomen, esse ab exscriptoribus, nisi forte ita una cum prioribus refingendæ sunt: eos ad Marium, ac deinde, si placeat, Romam, cum rerum agendarum et quocunque modo belli componendi licentia, permittit; ut nimirum alia omnia infarserint homines, ignorantia vocis *permittere*, de qua nos multa in Suspicionibus, et nonnulla ad Senecam Philosophum. Gruterus.

Gatulis] Vide supra c. 18.

Sine decore] Id est, Ornatu anteparatu legis debito.

Pro Prætore] Sic supra: Albinus Consul, 'Aulo fratre in castris pro Prætore relicto, Romam decessit.' Hi legati Pro Prætore alibi dicuntur a Sallustio, et in veteribus numismatibus; quod extraordinaria imperia his titulis ornarentur. Sulla itaque, qui Marii quæstor erat, Quæstor Pro Prætore, hoc loco, ut videtur, nominandus esset. Ursinus.

Pro pratore in castris reliquerat] Hunc locum restituimus, ope antiquorum codicum, vulgatis omnibus mendosis; in quibus hæc verba in castris desiderantur. Et hanc veram, et genuinam lectionem, intelliges, si totum hunc locum diligentius attendas. Popma.

Pro cænis hostibus uti meriti erant] Nam facta copia a Sulla et Manlio mittendi Legatos Romam pacem petitum, ab amicis flexus illud omiserat, et rursus hostilia fecerat. Ciacce.

Ut meriti erant] Legendum, uti, quomodo et alias fere. Nam illa mox ibidem operarum incuria commissa

sunt, famam Romanorum avaritiæ salsum, pro falsum: ita namque in vestustis est. Et, 'nam etiam non largitio multis ignota erat,' pro, etiam tum; ut antiqui codices habent. Riv.

In sese unicum rati sunt] Tò sunt non est in omnibus manuscriptis, nec in codice Beroaldino. Idem.

Nam etiam tum] Citat hunc locum Nonius in voce *Munes*: sed apud eum legitur, *Animamque tum largitio multis ignota erat*: ut scribendum sit, *Namque tum*. Videndum præterea, an pro *Munificus*, *munesque* scripserit Sallustius, cum in ea voce adducatur a Nonio, ut sit, *munesque nemo putabatur*. Ciacconius.

Nam etiam tum, &c.] Hæc ex Pacuvii Duloreste, a Nonio recitari video, in verbo *Munes*; ut fortasse vel a Pacuvio Sallustius hoc sumserit, vel aliquid in Nonio desideretur. Manut.

Utilia aut benevolentiae] Supra 'Magnifica pro se, et illis dolentia.' Ciacce.

Deinde Sylla omnia pollicito] Manuscriptum quidem Fabricii nihil hic habet; nam plurima desunt: sed in aliis est, dein Sulla, &c. Rivius.

Dein Sulla omnia pollicitus] *Pollicitus* in *pollicito* mutavit codex Aldinus, quod placet. Mox: 'Marius ubi confecto negotio:' alii *infecto* legunt, quæ contrarietas ex hoc auctore solvi non potest. Atqui aliud hic Lectori merito moratur, ubinam Sulla fuerit, quando Bocchi regis Legati a Numidis circumventi spoliatique ad eum venerunt, Uticæ ne an Cirtæ? Mihi quidem videtur Cirtæ fuisse, quippe Marius eum illic pro Prætore reliquerat. Verum quo pacto Marius sic Sullam ad se Uticam vocat? Quapropter malim κατὰ τὸ σιωπώμενον intelligere, Sullam interea, dum Marius profectus est obsessum regiam turrim, a Cirta Uticam concessisse, Marium autem Cirtam rediisse, ac omneis, quibuscum concilium habere constituerit, Cirtam ad se vocasse. Itaque et Sallustii locum ita

legendum: *Marius ubi confecto negotio, quo intenderat, Cirtam rediit: de adventu Legatorum certior factus, illos et Syllam ad se venire jubet, itemque L. Bellienum Prætorem ab Utica: nam ita alter vetustus codex habebat. Glareanus.*

CAP. 104 *Marius postquam infesto negotio]* Ita bene Carrio; neque aliter editio vetustiss. nam Lætus alii- que obtruserant nobis, *Marius ubi confecto negotio.* Gruterus.

Illos et Syllam venire jubet] Legendum e vetustioribus, illosque et Syllam. quomodo fere historici. Rivius.

Illosque et Syllam, &c.] In nostris manuscriptis locus hic mansit incorruptus. Ita enim illi habent: *Illosque et Syllam ab Utica venire jubet.* Præter enim priscorum codicum auctoritatem, sunt etiam rationes, quibus hanc esse sinceram lectionem confirmare possemus. Cast.

Bellienum] Aliter, *L. Belligerum.* Prior lectio non displicet. Fuit is fortasse pater L. Bellieni, de quo Cicero Phil. 2. mentionem fecit. Legimus etiam in excusis quibusdam libris, *L. Belliginum.* Cast.

L. Bellienum] Ita legendum. Fuit hic avunculus Catilinæ, ut testatur Asconius. Coler.

Præterea omnis undique, &c.] Hæc ita legenda censeo: *Præterea omnes undique Senatorii ordinis, quibuscum mandata Bocchi cognoscit. Legatis potestas eundi Romam fit ab COS. Interea induciæ postulabantur.* Ita habent codices, quamquam non omnes omnia, sed singuli tamen aliquid ad plenam lectionem eruendam præfuerunt. Duo itaque regis erant postulata, alterum de legatis mittendis Romam, alterum de induciis interea dandis, de quibus nunc consultatur. Sive igitur ea, sive eæ legas, nihil refert: ea enim referre postulata: eæ, induciæ; nam Legatis potestas eundi Romam jam facta erat. Glareanus.

Semper in adversa mutant] Ita fe-

cimus, cum prius vitiose legeretur *mutantur.* Ita supra: 'Quæ quia mortis metu mutabant, sicuti regi lubuit, pax convenit.' Varro de L. L. 'In priore verbo graves prosodiæ, quæ fuerunt manenti, reliquæ mutant.' Idem l. vi. rerum divinarum: 'Inter duas filias regum quid mutet, inter Antigonom et Tulliam est advertere.' Sic in Catilina *convertit* absolute ponitur, pro quo male Ciacconius substituerat, *in superbiam dominationem se convertit*, nam *convertit* illic ita ponitur, ut hic *mutant.* Supra: 'benefacere ex consuetudine in naturam vertit.' Putsch.

Semper in adversa mutantur] Sic rursus octo Mss. non, *sæpius in adversa*, quod extat in vulgatis patrum ævo exemplaribus; non *mutant*, quomodo novissime eusi. Adblanditur tamen animo *sæpius*, aut *sæpe*, ut est in Bongarsiano. Gruterus.

Quæstor in Africam] Hic non erat Marii Quæstor, sed ejus qui Africam provinciam cum imperio obtinebat: nam Sulla Quæstor Marii erat, ut supra retulit Sallust. Ciaccon.

Postquam errasse regem, et Jugurthæ scelere lapsum deprecati sunt] In Veneto, Beroaldino, ceterisque vetustioribus, *deplorati sunt*: pro eo quod est, *conquesti sunt*, ut sit antiquo more dictum. Quomodo et alias Sallustius *comperior*, pro *comperio* dixit; *punior* Cicero, pro *punio*; ejusmodi apud eundem *assentire* et *assentiri*, *revertere* et *reverti*, *impertire* et *impertiri*, *remunerare* et *remunerari*, *elucubrare* et *elucubrari*. Et quæ Fabius observavit, *luxurior* *luxurio*, *fluctuor* *fluctuo*, quæ utroque modo efferri testatur l. ix. capite de figuris verborum. Livius v. dec. iv. 'Celtiberi parumper incertis animis fluctuati sunt,' inquit. Cicero fere altero utitur. Quin et *communicor* Livius pro *communico* dixit iv. ab U. C. 'Nec adversarum rerum quærere socios, cum quibus spem integram communicati non sint.' pro,

non communicaverint. Sed et Gellius *fenerator et fenerator, pignero et pignero* dici eodem significato annotavit. Quemadmodum Priscianus, *populo populus, bello bellor, mereo mereor*, atque hoc genus alia. Suetonius quoque in Aug. *multatus est*, pro *multavit* dixit. *Impertiri* Terentius, pro *impertire*. Talia sexcenta fere ab antiquis Grammaticis recensentur. Mihi quidem certe sensus ipse repudiare vulgatam lectionem videtur; neque quisquam unquam sic est, quod sciam, locutus, ‘deprecari aliquem errasse, et alterius scelere lapsus;’ sed *deplorare* potius et *conqueri*: nisi quis forte violentiam aliquam comminisci et asserre interpretationem velit, ut; postquam regis errorem excusarunt, et culpam omnem in Jugurthæ scelus averterunt: vel, postquam hac usi deprecatione sunt; ut et errorem faterentur atque agnoscerent regis, et culpam in Jugurtham conferrent: nam sic fere deprecamur: *erravit, lapsus est, temere fecit, pœnitet*. Hæc atque talia perfacile quis comminisci posset. Expendat qui volet hunc locum diligenter, et si ejus modo in litteris judicii est, verisimilem esse conjecturam nostram fatebitur. Quin et in manuscripto quodam est in spatio, quod versus dirimit, superscriptum, vel *deplorati sunt*: unde propemodum colligo, locum esse depravatum. Rivius.

Senatus et P. R. beneficii] Scriptus: *Senatum et populum R. beneficii et injuriæ memorem* (esse), *ceterum Boccho, quoniam pœnitet, delicti gratiam facit: fedus et amicitiam dabuntur* (forte dabit) *cum meruerit*. Putschius.

Ceterum Boccho, quoniam pœnitet, delicti gratiam facit] Incerta distinctio est in *delicti*; ad utrumque enim referri potest, *pœnitet delicti*, et *gratiam delicti facit*. Plusculum gratiæ habet ad sequens relatum, ni judicio fallor. Glareanus.

CAP. 105 *Is missus cum præsidio equitum atque peditum*] Mirum hic Sul-

lam cum præsidio mitti, qui antea cum A. Manlio apud eundem regem fuerat, nulla præsidii facta mentione. An quia tum recens facta strages Jugurtham cohibebat, quæ nunc non cohibet? Sed et illud *Funditorum Baleariorum*, κατ’ ἐπεξήγησιν dictum est. Continuo post: ‘Præterea iere sagittarii.’ Aldinus codex omisit *iere* verbum, temere meo quidem judicio. Glareanus.

Funditorum Baleariorum] Rectius in aliis libris, *funditorumque Balearium*, eos enim nominat Cæsar de bello Gall. l. II. et Plinius III. 5. ait: ‘Baleares insulas funda fuisse bellicosas.’ Funda autem ibi, ut ait Servius, reperta est. Manutius.

Funditorum Baleariorum] Sic proxime Mss. nempe *Balcatorum*, quemadmodum et olim impressi. *Balearium*, Carrionis in nullo invenitur exemplari. Gruterus.

Balearium] In Balearibus insulis præstantissimi et forsan primi funditores. Balearides eas insulas Strabo nominat. Gymnesias a Græcis appellatas scribit Dioscorides et Plinius. Duæ sunt numero, quamvis Balearis in singulari usus est Suetonius. Χοιπάδες ab Apollonio vocari annotavit Gerbelius, et idem tradit ex Timæo Isacius Tzetza. Maris Mediterranei insulæ sunt, juxta Hispaniam, de quibus Aristoteles in Admirandis. Hodie Majorca et Minorca iudigantur: quasi Latine diceret Major et Minor, uti eas Pomponius et Procopius quoque nominant. Sic eas etiam distinguit Antoninus, qui majorem Columbam, minorem Nuram vocat. Alteram harum Aphrodisiadem vocari scribit Isidorus, nescio qua fultus auctoritate. Ortel.

Balearium] Eorum originem Græci conantur sibi asserere, aliis e Bæotia cum Lycophrone, aliis illos e Rhodo deducentibus. Nomen ipsum tamen Phœnicium est. Unde recte Strabo: ‘Ajunt autem Gymnetas a Phœnici-

bus Balearides dici, quia exercitationes Balearides vocant.' Pœnos hujus regionis potitos aliquando constat ex Livio l. xxviii. ubi de Magonis et Pœnorum classe ita loquitur: 'In minorem inde Balearium insulam trajecerunt, fertilem agro, viris armisque haud æque validam: itaque egressi navibus supra portum loco munito castra locant, ac sine certamine urbe agroque potiti, duobus millibus auxiliariorum inde conscriptis, missisque Carthaginem ad hibernandum, naves subdlexerunt.' Jamno autem et Mago ab iis condita oppida, sicuti tradit Mela. Gens hæc aliena fuit ab omni cultu, domus illis antra fuere, vestes, ut quidam ajunt, ætate nullæ, hyeme ex pellibus. Pro unguentis, quæ se inungerent, oleum lentiscinum, cum adipe suillo. Ignotum argenti pondus et auri. Vini ultra modum avidi, quo tamen carebat regio, et ita mulierosi, ut in nuptiarum solennibus cognati et amici omnes cum sponsa concumberent, priusquam ea viro permitteretur. Itaque in bello pro stipendio nihil exigebant, quam vinum et mulieres. Et pro muliere captiva λύτρη dabantur viri quatuor. Cadavera fusibus minutatim concerpta et in vasis recondita lapidibus ob RUEBANT. Unicum in bello telum, fundæ tres. e Melancræna seu Melancrani junci genere, quarum diversus usus. Aliæ enim propius, aliæ eminus feriebant. Una circa caput aut circa collum, altera circa ventrem et lumbos, tertia in manu fuit. Tam certi ictus et destinati, ut raro aut nunquam a scopo aberrarent, et tam validi, ut a balista viderentur aut catapultæ missi, frangerentque scuta, et galeas atque omne genus armorum. Nempe id unum erat omnibus ab infantia studium. Et cibum puer a matre non accipiebat, nisi quem ipsa monstrante percusserat: (quod et superius dictum.) Hinc et Baleares Græce Gymnetes dicti sunt, et insulæ

Gymnesiæ propter eorum nuditatem, quia in bellum prodeunt solis instructi fundis, quo referenda hæc Hesy-chii: Γυμνήτες, οἱ μὴ ἔχοντες ὄπλα· οἱ δὲ, τοὺς σφενδονιστὰς, οἱ δὲ, τοὺς γυμνοὺς μαχομένους: Id est, *Gymnetes, qui sunt inermes: alii funditores exponunt, alii eos qui nudi pugnant.* Sunt qui Gymnetas dici volunt, quia ætatem nudi exigunt. Ita Livius et Diodorus. Bochart.

Præterea iere sagittarii, et cohors Peligna] Τὸ ἱερε perperam est in Gymnico omissum, cum sit in manuscriptis, atque impressis vetustioribus. Rivius.

Cohors Peligna] Peligni. Peligni Italiæ populi, apud Plinium, Ptolemæum, Strabonem aliosque. Περίγροι male vocantur apud Memnonem. Ex Illyrico ortos tradit Festus. Vulgo nunc Valva vocari, refert Ciofanus in Sulmonis urbis descriptione, vel Talvenses, ut placet Leandro. Ortel. Dictum supra ex Festo Pelignos esse Illyrici generis. Locus adscribi meretur. Ita autem se habet: 'Peligni ex Illyrico orti. Inde enim profecti ductu Volsini regis, cui cognomen fuit Lucullo, partem Italiæ occuparunt. Hujus fuerunt nepotes Pacinus, a quo Pacinates; et Pelicius, a quo Peligni.' Hæc ille. Quinam hi fuerint, et an omnino ulli fuerint Pacinates, nemo facile dixerit, quando nulli aliorum auctorum memorantur, nisi Πικίαντες Stephani sint, quos Pelignos esse alibi docuimus. Pelignos vero tametsi Illyrici fuisse generis ea maxime persuadet ratio, quod Liburnorum quædam pars ex eodem Illyrico Picensi etiam agri portionem quondam tenuit: tamen alii auctores Italici generis eosdem fuisse ab Sabinis ortos tradiderunt. Ovid. Fast. l. ii. 'Et tibi cum proavis, miles Peligne, Sabinis Convenit.' Marruccinis simulque Vestinis ab ortu Solis hiberni continuabantur Peligni. Quos et ipsos inter μικρὰ ἔθνη,

id est, parvas gentes, censet Strabo l. v. Ab occasu æquinoctiali Marsis, ab Austro Samnitibus jungebantur. Versus ortum æstivum ac septentriones a Frentanis submovebantur Peligni montium jugo, quod a Rasini Sagrique confluentibus ad Fori usque procurrit fontem. *Cluver.* Oppida illorum fuere præcipua, Sulmo, Cortinum, et Superequum.

Velitaribus armis] Velitaria arma facit Polybius μάχαιραν, καὶ γρόσφον, καὶ πάρμην, hoc est, gladium, hastam, parma. Varro περὶ φιλαργυρίας: 'Quem sequuntur cum rotundis velites leves parmis.' *Coler.*

Itineris properandi caussa] Sic infra: 'properato itinere.' Tacitus Annal. i. 'Inoffensum iter properaverat:' et, 'Continuumque die noctuque iter properabant.' *Ciacconius.*

Neque his secus atque aliis armis adversus tela hostium, quod et levia sunt, muniti] Videtur dicere, hos qui velitaria portant arma non secus atque alios munitos adversus tela hostium, quod et ea levia sint. *Ciacc.* Legendum censeo; *Neque hi secus atque alii armis, &c.* *Ursinus.*

Neque his secus atque aliis armis adversus tela hostium, quod ea levia sunt, muniti erant] *Td erant*, non est in ullo manuscripto, ac citra detrimentum sensus abesse poterit: ne Beroaldinum quidem habet. *Rivius.*

Ampliolem vero] Tacitus et Livius, 'majorem vero,' solent dicere. *Ciacc.*

Igitur se quisque expedire: arma, atque tela tentare, intendere] Tacit. Hist. iv. 'Quidam expedire arma, telisque tanquam in aciem accingi.' Et Livius l. viii. 'Et expedire tela, animosque equitibus justis.' Et ibidem: 'Qui tela equosque expeditissent.' Videndum igitur an scribi debeat: *Igitur pro se quisque expedire arma, telaque tentare.* *Idem.*

Timor aliquantus, sed spes amplior, quippe victoribus adversum eos quos sæpe vicerant pugnaturis] In Veneto cete-

risque vetustioribus est, *quippe victoribus, et adversum eos quos sæpe vicerant*; addita videlicet illa et copula, omissoque participio *pugnaturis*: id quod perperam est in recentioribus additum, cum non sit in manuscriptis. Fuit credo, qui non habita ratione breviloquentiæ Sallustianæ, deesse aliquid suspicaretur; is de suo forsitan participium addidit ad sensum absolvendum, quem imperfectum esse putaret. Id alias quoque factum, non raro est a nobis animadversum, et interdum annotatum. *Rivius.*

CAP. 106 Se a patre Boccho] Antea vitiose legebatur, *dicitque se a patre Boccho.* et infra; '*dicitque a speculatoribus cognitum*:' nos ejecimus. Quam sæpe hæc talia deliramenta ex scriptorum vitio in textum irrepserint, nemo paulo humanior ignorat; in scriptis hæc talia ubique fere inculcantur. Catilina: 'omnia uti gesta aperit, se paucis diebus,' scripti male: *dicitque se.* Deinde: 'præterea ab incenso Capitolio,' scripti: *præterea docebat*, male. Et locis præterea infinitis. Vitiose hæc leguntur apud Servium v. *Æneidos*, quem ex hoc emendes licet. *Putsch.*

Incerto] I. e. mobili et instabili vultu, quia in vultu colorem mutabat. *Sold.*

Satis credere] Id est, Satis confidere: nam *credere*, significat *confidere*: Virg. in *Bucol.* 'O formose puer, nimium ne crede colori.' *Idem.*

Mansurum potius, quam perditis, quos ducebat, turpi fuga, &c.] In vetustioribus est, *proditis*, pro *desertis*; ita et sententia postulat. Nam Maurus Sullam uti clam secum noctu profugeret hortabatur: id Sulla facturum negat, quod turpe sibi duceret, *proditis* ac *desertis* iis, quos ducebat, fuga salutem petere. In hoc significato Cicero, 'Quem ego sum secutus,' inquit, 'is me deseruit ac prodidit:' et Cæsar, 'Deserite,' inquit, 'milites, si vultis, aquilam, atque

hostibus prodite.' Idem II. 'de bello civili, 'Desertos enim se ac proditos a vobis dicunt.' Rivius.

Post paulo] De eo ordine harum particularum vide nostras notas ad Livium 22. 60. *Gronov.*

In castris, ignesque quam creberrimos fieri] Mss. *Ignesque in castris quam creberrimos fieri.* Ciacconius.

Prima vigilia] Rōmani noctem in quatuor vigiliis dividebant. Unde apud auctores primam, secundam, tertiam, et quartam vigiliam invenimus, qui mos fuit etiam Græcorum, ut ex Phavorino et Suida discimus. *Cast.*

CAP. 107 *Ab injuria prohibet]* Id est, Nece, contra jus gentium. *Bad.*

Nec decere quemquam qui manus armaverit, ab inermis pedibus auxilium petere] Ita antiquus liber, et Nonius adducens hunc locum, in *Inermis*. Infra: 'Adversum Deos Penates manus armare.' Sumtum locum ex III. Pædias Cyri annotavit Victorius II. c. 2. Μῶρον γὰρ τὸ κρατεῖν βουλομένους τὰ τυφλὰ τοῦ σώματος, καὶ ἄπλα, καὶ ἄχειρα, τὰτα ἐναντία τάττειν τοῖς πολεμίοις φερόντας. Ciacconius.

Ab inermis pedibus] Antea, *inermibus*: ego *Inermis* reposui ex Nonio hæc recitante in commentariolo *de mutata declinatione*. Facile autem est conjicere, homines imperitos antiquæ vocis insolentia offensos, supposuisse aliam, quæ ad illius similitudinem proxime accederet. *Manutius.*

Nudum et cæcum corpus] Id est, Inerme, et ita intendit argumentum: In maximo metu decet corpus inerme contra hostes vertere? quanto magis vos armatos decet ire contra hostem, et non fugere? Tota enim intentio Sullæ est, hortari milites, et persuadere eis, ut non fugiant, sed forti animo sint. *Sold.*

Cæcum] Cæcum autem dicit, quando sine respectu per media tela erumpit: quia 'Una salus victis, nullam sperare salutem:' (sic autem fere ex-

ponitur hic locus) sed quia negotia præposita utrumque sequentium negare videntur, malim dicere: Et neque decere vertere corpus nudum, id est, inerme abjectis armis; et cæcum, id est, non habens respectum, quo se præcipitet, ut faciunt fugientes in maximo metu. *Bad.*

Quoniam hostilia faceret] *Hostilia facere*, Tacito etiam aliquoties usitata phrasis. Ciacconius.

Nihil dolo factum] Seu factum esse dicebat, ut Jugurtha iter obsideret. Nam hac de causa Sulla se a Voluce proditum esse credidit, quia Jugurtha copiis suis iter obsederat, qua transiturus erat. Sed hoc dolo Volucis factum non erat, sed potius astutia Jugurthæ, qui per speculatores iter Volucis exploraverat. *Sold.*

Ceterum, quonium ingentem multitudinem non haberet, et spes opesque ejus omnes ex patre suo penderent] In manuscriptis est, *quonium neque ingentem multitudinem haberet*, et quæ sequuntur: sicque rectius legitur, ut ego sentio. *Rivius.*

Quare optimum factum videri] Apulejus Milesia prima: 'Optimum itaque factum visum est anteluculo furtim evadere, et viam licet trepido vestigio capessere:' et errat qui in verisimilibus horrendum spectatu pro spectatum reponit. Supra Catilina: 'Optimum factum credens exercitum augere.' Deinde: 'Optimum factum ratus noctem:' et sic reponendum ex libris Rittershusii. Arnobius adversus gentes I. I. 'Incredibile dictum est et cæcis obscuritatibus involutum:' ubi male Criticus *dictu*. Symmachus I. I. Epistola III. 'Difficile factum est ut honor angustis rebus addatur,' quæ male mutant viri docti. *Putsch.*

Per media castra] Mirum mihi hoc videtur, quandoquidem Sulla Jovem Maximum tanquam testem perfidiæ Volucis invocaverit, illud consilium postea approbasse, ut per castra Ju-

gurthæ transirent, cum facillime Volux, si voluisset, prodicionem instituere potuisset. Quinetiam quid Jugurthæ inansum contra Romanos? Nata vero illi erat optima se vindicandi occasio. *Thys.*

[*Quo ire intenderant perventum*] Existimo abundare vocem *ire*. Infra: 'Quo initio intenderat pervenit:' item; 'Quo intenderat, Cirtham rediit.' *Ciacc.*

CAP. 108 Mauro ob ingenii multa bona carus acceptusque] In Veneto atque aliis, Ob ingentia facta: sed utrum rectius, nos in medio relinquemus. Vulgata lectio magis probanda videtur. *Riv.*

[*Quem Bocchus fidum esse Romanis*] Verbum hoc postremum quidam tollendum putant; quasi vero nihil referret, essetne Romanis fidus is, cui tantis de rebus negotium committendum erat, præsertim cum fere omnes proximi reges ab Jugurtha corrupti essent. *Cast.*

[*Quem Bocchus fidum Romanis*] Illud Romanis, non habent omnes codices; nec ad regis commodum quicquam attinebat, eum Romanis fidum esse, sed potius gratum Romanis, ac fidum regi. Badius etiam omisit. *Glar.*

[*Paratum sese facere quæ vellet*] Mss. quæ populus R. vellet; quomodo et vetustissimum quodque ex impressis. *Rivius.*

[*Consulta sese omnia cum illo integra habere*] Cicero ad Atticum VIII. 'Omnia sunt integra nobis:' et 'Si mihi integra omnia ac libera fuissent.' Et I. X. 'Integra omnia sustinimus.' Videndum ergo an vox *consulta* otiosa sit. *Ciacc.*

[*Accitum esse*] Sic nulli Mss. In octo codicibus Gruteri tantum unus illum accitum: alter, quod eo advocatus esset. Indicio hæc inserta ab iis, qui vetere scriptura quod agerent non inveniebant. In qua nihil mutandum, nisi τὸ quo in quin. Sensus est: Ne putaret obstare sibi Asparem quo minus libere diceret ageretque quæ

in rem utriusque essent; nam illi necessario admittendum fuisse ut aliæ Jugurthæ insidiæ excluderentur. *Gronovius.*

[*Quo res communis licentius gereretur*] Licentius, Badius exponit, *audentius, et cum permissione majore*. Soldus ut notum transilit. Ego sane quid sibi velit, non clare admodum intelligo. Nec illud planum est, cum Bocchus potentior esset Jugurtha, quomodo, nisi per Asparis legati præsentiam ab ejus insidiis cavere potuerit. *Glar.*

[*Caveri nequivisse*] Non dicit Bocchus, se aliter non potuisse cavere ab Jugurthæ insidiis, sed Sullam; ideo loquitur per verbum impersonale, ut vocant Grammatici. *Cast.*

[*Sed ego comperior Bocchum magis Punica fide, quam ob ea quæ prædicabat, simul Romanos et Numidas, spe pacis detinuisse*] Quamvis in Veneto et aliis plerisque comperio reperitur, tamen legend. hand dubie comperior, ex Prisciano I. VIII. capite de generibus verborum. Corn. Tacitus IV. 'Hunc ego Lepidum temporibus illis gravem et sapientem virum fuisse comperior.' Gellius Sallustii æmulus, hoc est, et ipse usurpator veterum vocabulorum I. III. c. 2. 'Verum esse comperior,' inquit, 'quod quosdam bene litteratos homines dicere audiavi.' Diomedes I. I. comperior et comperio differre ait. 'Nam comperior,' inquit, 'est mea opinione colligo; comperio, ab alio cognosco.' Ceterum pronomen *ea*, omittendum censeo, legendumque, *quam ob quæ prædicabat*: quomodo Plautus in Persa, 'Omnes res relictas habeo, præ quod tu velis.' hoc est, *præ eo quod tu velis*. Sallust. in oratione I. Philippi in senatu, 'Quæ ille adversum divina et humana omnia cepit, non pro sua, aut quorum simulat injuria, sed legum ac libertatis subvertendæ:' id est, *non pro eorum injuria, quorum pro injuria simulat*. Nec dissimile admodum est illud Cicero- nis, 'Ut hujus rei causa, dedita

opera, mittat aliquem Balbus, ad quos videbitur: pro, *ad eos quos volet*: Idem, 'Recipe te ad nos, ad quod tempus confirmasti.' Rivius.

CAP. 109 *Igitur Sullam pauca se, &c.*] In aliis, ut et manuscripto quodam, est, *Igitur Sulla respondit, pauca se coram Aspare locuturum: cetera occulte aut nullo aut quam paucissimis præsenti- bus: simul edocet quæ responderentur.* In alio manuscripto non reperi neque *pro se*, neque *occulte*, atque haud scio an ex glossa utrumque irrepserit in contextum. In eodem non est *respondit*, neque *Sulla* casu nominat, sed accusat. *Sullam.* Idem.

Uti præceptum fuerat] Seu a Sulla: quia, uti dixi, Sulla docuit et præmonuit, ut Bocchus ita sibi responderet: in hoc autem colloquio intelligimus Asparem fuisse præsentem. *Sold.*

Deinde ambo in sua castra dig.] Si Sulla ad amicum venit, ad quid indigebat castris? Si ad inimicum, ut quem dubiæ fidei censebat, quid juvissent tantula castra in tanto regno? Sed magis mirum, quid Bocchus castris in suo regno indiguerit. Hoc est æquare Thucydiden! Mox: 'Plerumque noctis processit: hæc verba inter parenthesin satis inepte posuit Ald. codex. *Glar.*

Dabar internuntius, sanctus vir, jurat ex sententia amborum] Alii libri, *Dabar internuntius sancte jurat ex sententia amborum.* Vide quæ scripsi in Annotationibus Cæsaris ad lib. 1. Bel. Civilis. *Ciac.* Hæc lectio confirmatur loco Cæsaris ex libro 1. de B. G. *Ursin.*

Præterea Dabar internuntius, sanctus vir, ex sententia ambobus jurat] Sensus est: Dabar internuntius jurejurando affirmat, se fideliter utriusque orationem interpretaturum. *Cast.*

CAP. 110 *Homini privato*] Id est, Qui non esset rex, nec imperator, qualis erat Sulla. *Bad.*

Gratiam deberem] Id est, Obligatus essem. Ille gratiam debet, qui ob

beneficium acceptum alicui obligatus est.

Et hercule Sulla ante te cognitum, multis orantibus aliis ultro egomet opem tuli, nullius indigui] Perperam est in recentioribus, *ante cognitum*, omisso pronomine *te*. Sed et Priscianus XVIII. nobiscum facit qui *ante te cognitum*, pro eo positum testatur, quod est, *antequam te cognoscerem*. Error inde irrepsit, quod bis poneretur *te*, ita alterum est incuria quadam omis- sum. Quæ res et alibi sæpe locum errori fecit. Id quod in castigationibus nostris in Cicer. ostendimus prolixius. *Riv.*

Id imminutum] Aliter: *Id immuta- tum.*

Fuerit mihi pretium eguisse aliquando tuæ amicitiae, qua apud animum meum nihil carius habeo] Pro, *Fuerit tanti*, sive operæ pretium fuerit, eguisse amicitiae tuæ. Sic Corn. Tacitus II. 'Res eo anno prolatas haud referrem, ni pretium foret.' Et I. 'Germanico pretium fuit convertere agmen.' In vetustioribus non est *pretium*, rec- tene an secus, aliorum esto judicium. *Riv.*

Fuerit mihi pretium aliq. eguisse tuæ amic.] Quæso, bone Lector, quid sententiæ aut omnino sensus ex his ver- bis elici queat? At ita habet codex Aldinus, quem fere indocti ac mali judicii homines sequuntur. Badius propius vero exposuit, sed tamen perperam in genitivo legit, *tuæ ami- citiæ*: cum locus ita sit legendus: *Fuerit mihi eguisse aliquando pretium tua amicitia*: ut *tua amicitia* in nomi- nandi casu intelligatur hoc sensu; *Aliquando eguisse fuerit mihi pretium amicitia tua*: quasi diceret, pro dam- no quod eguerim, amicitia tua est mihi pretium: quod adulandi gratia dixisse videtur. *Glar.*

Pretium] Tò *pretium* non esse Sal- lustii vel ex eo apparet, quod in co- dicibus fere scriptis alio loco incul- catum est: nimirum, *fuerit mihi*

eguisse aliquando pretium tuæ amicitiae. Nonnulli, *pretii.* Sed deleatur utrumque et recipiatur, quod est in optimis: *fuerit mihi eguisse aliquando amicitiae tuæ.* Genus loquendi illustravimus l. iv. Observ. c. 8. *Gronovius.*

Arma, viros, pecuniam, postremo quidquid animo libet] Antiqua exemplaria cum impressis consentiunt. Donatus aliter hunc locum legit, Terentii illa verba in Eumuchum enarrans: 'Et habetur et refertur a me Thais: 'qui habet,' inquit, 'apud se gratiam, nondum rettulit: rettulit qui destitit habere: multum ergo dixit: Et habetur gratia, et refertur. Quem sensum transtulit Sallustius in bellum Jugurthinum: 'Arma, pecuniam sume, utere; et quoad vixeris, nunquam redditam tibi gratiam putaris: semper apud me integra erit.' Proinde re diligenter animadversa, venio in eam conjecturam, ut existinem verba illa, *postremo quidquid animo libet*, errore librarii defecisse. Liberum est, et suum cuique iudicium. *Popma.*

Et, quoad vives, nunquam tibi redditam gratiam putaveris, semper apud me integra erit] Hoc est, Donec vives, nunquam existimes me tibi gratiam retulisse pro tuis erga me beneficiis: sed me tibi debere ita, ac si nunquam tibi aliquam gratiam retulissem. *Sold.*

Denique nihil frustra voles, me sciente] Manuscripta, nec non ex impressis vetustioribus quædam, *denique nihil me sciente frustra voles:* quæ verborum collocatio melior. *Rivius.*

Bellum populo Romano numquam paravi, neque factum volui] In manuscriptis est, *Bellum ego populo Romano neque feci, neque factum unquam volui.* Perperam est in recentioribus omissum pronomen *ego.* Perperam item, *numquam paravi;* pro, *neque feci.* Facit nobiscum exemplar Badianum. *Idem.*

Finis meos] Mulucha flumen dividebat regnum Bocchi a regno Numi-

diæ. Sed Bocchus revera fines suos egrediens, gesserat bellum contra Romanos in Numidia. Quomodo ergo dicit fines suos tutatum esse, cum non fines suos, sed Numidiam defendere voluerit? Hoc ideo dicit, quia sicuti etiam supra dixit, partem Numidiæ jure belli suam factam esse putabat; sed Romani hoc ferre volebant, videlicet ut Bocchus partem Numidiæ sibi vindicaret, et eam tanquam suam bello defenderet. *Sold.*

Ego flumen Mulucham, quod inter me et Micipsam fuit, non egrediar] Hic Jacobus quispiam Bononiensis *Mulucha* legendum contendit, non *Mulucham:* sed cunctis refragantibus, quotquot ipse viderim, exemplaribus. Tametsi, ne quid dissimulem, e vetustis quidam grammaticis neutrum esse hoc nomen volunt. Nam Phocas: 'Barbara,' inquit, 'neutri generis duo lecta sunt apud Sallustium nomina fluminum: hoc Mulucha, hoc Turia.' Quod ad posterius attinet, facit cum eo Probus. Dissentit ab utroque Priscianus v. 'Quod autem Turia,' inquit, 'et similia fluminum nomina masculina sunt, ostendit etiam Sallustius, in *am* terminans ejus accusativum, in secundo Historiarum: *Inter læva manium et dextrum flumen Turiarum.* Nam si esset neutrum, similis esset accusativus nominativo.' Idem sexto: 'Quod autem non sint neutra,' inquit, 'Turia et Mulucha, et similia, ostendit etiam natura ipsius sermonis Punici, in quo omnia nomina vel masculina sunt, vel fœminiina.' Hæc Priscianus, cujus est opinio verior. Sed et Pomponius eodem genere utitur, quod est Sallustius usus: 'Mulucha ille,' inquit, 'quem diximus.' *Rivius.*

Flumen Mulucham] Ita legi debet, quidquid dicat Phocas. Vide Priscianum statim in principio libri sexti. *Cast.*

Præterea si quid me vobisque dignum petieris, haud, &c.] In Mss. atque aliis vetustioribus est, *si quid meque vobisque dignum petieris,* geminata conjunc-

tionē. Nove autem dixit, *haud repulsus abibis*, pro, Impetratum a me auferes: vel, Non feres repulsam. *Riv.* Ita Virgil. 'Nemo ex hoc numero mihi non donatus abibit.' Id est, Suum quisque honorem et munus reportabit.

CAP. 111 *Ad ea Sulla pro se breviter et modice, de pace, et de communibus rebus multis disseruit*] Vox, multis, si cum verbo *disseruit* conjungatur, potest videri adjecta: nam contraria est illis, *breviter et modice*. Nec habet eam vocem Tacitus, qui Sallustii locum sic amulatus est l. xx. cum ait: 'Domitianus de absentia patris fratrisque ac juventute sua pauca et modice disseruit.' *Ursinus*.

Ad ea Sulla pro se breviter, et modice; de pace, et de communibus rebus multis disseruit] Valde hallucinatur hic Ursinus, quod minus adsequeretur mentem historici; quæ hæc: respondisse bifariam Boccho Sullam: ei parti orationis, quæ de se erat, breviter et modeste; quæ de pace et rebus populi Rom. diffusæ et composite. Imitatus est Tacitus l. ii. *Annal.* 'Ad ea Germanicus, de societate Romanorum Parthorumque magnifice; de adventu regis et cultus sui, cum decore ac modestia respondit.' *Grut.*

Non in gratia habituros] Codex vetustus habet, *in gratiam*: quod, quia vetustum est, et hic auctor antiquitatis imitator, talia quæpiam affectasse videri poterit, non est omnino rejiciendum: *habituros* autem puto a sciolis introductum, pro *habiturum*. Soldus inepte legit, *ingratos abituros*, adeo decipit non attentum aspiratiōis omissio. *Glarean.*

Quam sua] Scilicet Bocchi. Quasi dicat: Quod jam armis desistat, plus esse ad utilitatem Bocchi jam fere victi, quam Romanorum, qui victores erant. *Bad.*

Amicitiam, fœdus, Numid. partem, &c.] Fortassis *adventura*, plurali nu-

mero, genere neutro legendum; habet enim hoc peculiare hic auctor, ut in Catilina; 'Huic ab adolescentia bella intestina, cædes, rapinæ, discordia civilis grata fuere:' sed judicet lector. *Glareanus*.

Fœdus intervenisse] Scilicet inter ipsum et Jugurtham: quod quidem percutiebatur cum obstestatione Deorum, et sui maledictione, si non servarent. Dicebant enim: 'Ita fœde me percutiat magnus Jupiter, ut fœde hunc porcum macto, si pacta fœderis non servavero.' *Bad.*

Fœderis] Fœderum maxima semper religio fuit apud Gentes. Varius illorum percutiendorum ritus. Polybius scribit in fœdere icto inter Carthaginienses et Romanos, solitos hos fuisse per Jovem Lapidem jurare. Verba ejus sunt: 'Romani, per Jovem Lapidem secundum vetustissimum ritum, ac per Martem et Enyalium juraverunt.' Ritus jurisjurandi per Jovem Lapidem fuit hujusmodi: Fœcialis sumpto in manibus lapide, postquam de fœdere inter partes convenerat, hæc verba dixit: Si recte ac sine dolo malo hoc fœdus atque hoc jusjurandum facio, Dii mihi cuncta felicia præstent: sin aliter aut ago, aut cogito, ceteris omnibus salvis in propriis legibus, in propriis Laribus, in propriis templis, in propriis sepulchris, solus ego peream, ut hic lapis e manibus meis decidet. Nec plura locutus lapidem manibus dejiciebat. Solebat quoque fœdus juxta Romanorum non solum, verum etiam aliarum gentium morem effusione sanguinis seu animalium cæde confirmari, præcipue porcæ: unde Virgil. 'Post idem inter se posito certamine reges, Armati Jovis ante aras, paterasque tenentes, Stabant, et cæsa jungebant fœdera porca.' 'Talibus inter se firmabant fœdera dictis Conspectu in medio procerum: tum rite sacratas In flammam jugulant pecudes, et viscera vivis Eripiunt.' Hujus fœderis

formula hæc fuit, auctore Livio: 'Audi Jupiter, audi Pater patrate, ut illa palam prima, postrema ex illis tabulis cerave recitata sunt sine dolo malo, utque ea hic hodie rectissime intellecta sunt; illis legibus Populus Romanus prior non deficiet: si prior defecerit publico consilio, dolo malo, tu ille Diespiter populum Romanum sic ferito, ut ego hunc porcum hodie feriam: tantoque magis ferito, quanto magis potes pollesque.' Id ubi dixit, porcum saxo silice percussit. *Fung.* Quia ergo seipsum execrabantur, si contra fœdus fecissent, etiam religiosi erant in iis servandis. Quod hic prætexit rex Bocchus.

Ne fluxa fide usus] Tacitus Hist. II. 'fluxam per discordiam militum fidem, et periculum ex singulis:' et Hist. II. 'fluxa, ut est barbaris, fide, pactus Amiceti exordium.' *Ciaccon.*

Quis et Jugurtha carus, et Romani invisi erant] Manuscriptum, *invisi essent*: id quod sententia quoque ita postulat; nisi quis ἐρέπων esse modi velit. *Rivius.*

Quis et Jugurtha carus et Romani invisi essent] Non ambigo quin illud esset sit a mangonibus: certe ejus loco est in Pal. sec. quint. sext. sept. erant, qui præterea secundus nullam agnoscit copulam et, nedum geminatum. Itaque deleatur et illa. *Grut.*

Leniter, et ex voluntate Sullæ] Ita legit vetustus codex. Aldinus conjunctionem et sustulit, alius autem codex habebat, *lenitur, et ex voluntate Sullæ omnia se facturum promittit*; atque ita legit Badius: ego nihil detinuo. *Glar.*

CAP. 112 *In castra Jugurthæ venit*] Manuscripta, *proficiscitur*; quomodo et ex impressis quædam. *Rivius.*

Et ei nuntiat, Jugurtham cupere omnia] Manuscripta *denuuntiat*: haud scio an perperam. *Idem.*

Pacem conventam frustra fuisse] Sicuti pax facta cum Calpurnio Bestia consule, et cum Aulo fratre, Albino

consule. Nam Senatus utramque pacem improbavit et rescidit: sicuti visum est supra. *Sold.*

Cum talem virum in potestatem habuisset] Manuscripta cuncta quæ ipse viderim, et vetustissimum quodque ex impressis, *in potestate habuisset*. Atque id rectius esse arbitror, nisi quis τῷ ἀρχαϊσµῷ dictum putet, quomodo Cicero 'esse in potestatem' alibi dixit. *Rivius.*

Tum fore, uti jussu senatus aut populi Romani fœdus foret] In vetustis, *uti jussu S. P. Q. R. fœdus fieret*. *Idem.*

Neque hominem nobilem non sua ignavia, sed ob remp. in host. potestate relictum iri] In aliis, *non sua ignavia captum, sed ob rem populi R.* Quamquam ne quid dissimulem, *captum* non habent codices in pergamenis descripti. Exemplar Basiliense, *non sua ignavia, sed ob rempubl. captum*. Nos integrum lectori judicium relinquimus. *Idem.*

Non sua ignavia, sed ob Rempub.] Pal. pr. initio habuit, *non signavia*, deletaque inde litera prima; unde factum ut habeat Pal. tert. *non ignavia*. Agnoscunt tamen pronomen Mss. reliqui. Est in sexto; *non sua ignavia captum, sed ob Remp.* et ita quoque editio prima. Octavus præfert; *non sua ignavia captum, sed ob rem populi Rom.* Pal. sec. non agnoscit vocem *relictum*. Adeo ut appareat latere hic aliquod monstrum. Forte fuit, *non sua ignavia, sed ob Remp. hostium potitum, &c.* *Gruter.*

CAP. 113 *Dolo, an vere cunctatus*] Vero Bong. ac Pal. octavus. Videtur dictio ultima aliquid habere spurii. *Idem.*

Illi læti pariter, ac bonæ spei esse plenî] Manuscriptum, *ac spei bonæ*; ut adjectivum sequatur. *Riv.*

Ac statim immutata voluntate, &c.] Hoc *Immutata voluntate* referendum est ad illud superius dictum: 'Hæc Maurus secum ipse diu volvens, tandem promisit.' Nam habebat tunc in animo, ut Sullam Jugurthæ trade-

rét. Hic contra in animo habet Jugurtham tradere Sullæ. Glar.

Remotis ceteris] Haud dubie vox *ceteris* abundat. Ait enim, 'adhibitis amicis, ac statim remotis:' quod erat signum varii animi, et immutatæ voluntatis. Ciaccon. Sic et Ursinus.

Remotis ceteris] Quid si legas, *Remotis arbitris*? pro, Nemine præsentē, solus ipse existens: nihil tamen immuto. Riv.

Remotis ceteris] Non temere monuit solertissimæ diligentia Fulvius Ursinus, locum videri maculosum. Nam illud *ceteris* non est in Naz. sed ejus loco fuit initio, *sceleris*, cui deinde erasa litera princeps. Præterea pro amicis præfert amisso: posset quidem fingi; *Maurus adhibitis amicis, ac statim immutata voluntate, remotis; sceleris secum ipse multum agitare*: nisi forte eradicandum adhuc illud *sceleris*. Nam non comparet *ceteris*, ulla litera in Pal. quarto; qui tamen largiter acceptus a glossographis, habetque: *Maurus adhibitis amicis, omissa priori consilio, ac statim immutata voluntate, remotus dicitur ipse, &c.* Gruter.

Vultu corporis pariter atque animo varius] Hæc vera lectio est: nec satis mirari queo emendatorum supinitatem, qui glossis librariorum, quam Sallustianis verbis adherere maluerunt. Quid enim hæc quam mera glossemata, colore ac motu? Putschius.

Vultu, colore, ac motu corporis, pariter atque animo varius] Fulvii liber, *vultu corporis pariter atque animo varius*. Servius Æneid. III. *vultu et oculis pariterque animo varius*. Alii; *vultu pariter corporis atque animo varius*. Manutius.

Quæ scilicet tacente ipso occulta oris patefecisse] Ita quidem Carrionis editio; neque male, nisi quatenus arbitrer adhuc ejiciendum illud *oris*: verum ne quid dissimulem, habeo isthæc omnia pro spuris atque irreptitiis: certe minime hoc loco requi-

runtur. Nemo enim aliquo judicio præditus non a se colligat, animi mentem præferri ipso vultu; nedum ut id tam ambitiose inculcare necesse Sallustio: et ut hujus nihil esset, vel varietas membranarum, prodit fucum. Nam Pal. pr. habet; *quæ scilicet ita tacente ipso occultare et oris patefecissent*: ad oram vero ponitur; *ore patefecit*: secund. *quæ scilicet ita tacente ipso occulta cordis et oris patefecissent*: tert. *quæ scilicet ita tacente ipso occultare specie oris patefecisse*: quart. *quæ scilicet ita tacente ipso, occulta pectoris, patefecissent*: quint. *quæ scilicet tacente ipso, occulta peccatoris dicitur patefecisse*: sext. *quæ scilicet ita tacente ipso occulta cordis et oris immutationem patefecisse*: octavus; *quæ scilicet ipso tacente occulta pectoris oris mutatione patefecit*: at septimus his refert omnino apicibus: Q. S. *ita tacente ipso occulta pectoris immutatione oris dicitur patefecisse*. Grut.

Occulta oris patefecisse] Vv. cc. variant: nam alii habent: *Occulta pectoris, specie oris patefecissent*: alii: *Occulta pectoris oris immutatione patefecisse*. In aliquibus est: *Occulta pectoris patefecisse dicitur*. Sed unus apud me liber vetustissimus: *Occulta pectoris patefecissent*. Quæ lectio vera videtur. Ursin.

Quæ scilicet tacente ipso, occulta oris mutatione, patefecisse] Fulvii liber, *quæ scilicet tacente ipso, occulta pectoris specie oris patefecissent*: alii, *quæ scilicet ipso tacente, occulta pectoris oris immutatione patefecisse*: vel, *quæ scilicet tacente ipso, occulta oris immutatio patefecit*: vel, *quæ scilicet, tacente ipso, occulta cordis, specie oris patefecissent*. Manutius.

Tamen postremo Syllam accersiri jubet] Quamvis in Fabriciano sit *accersi*, quomodo et superius, ubi hodie fere, ex hibernis *accersiri jubet*; tamen priorem lectionem relinquendam esse duco, quæ in ceteris manuscriptis est. Nam, ut Ciceronem omittam, Corn.

Nepos in vita Attici, 'Agrippam,' inquit, 'generum ad se accersiri jussit;' et Livius III. ab U. C. 'Placere itaque patrem accersiri.' Tacit. quoque, 'Pisonem Licinianum accersiri jubet.' l. XVII. Riv.

Ceteri obtruncati, Jugurtha Syllæ vinctus traditur] Venetum illud a Pinicio excusum, nec non alia pleraque, *ceteris obtruncatis*, ut sint duo ablativi absolute positi, sed est idem utrobique sensus: quomodo in Fabriciano fuerit, haud scio; nam finis deest. In duobus manuscriptis est vulgata lectio. *Idem.*

Jugurtha Sullæ vinctus traditur] De hac Jugurthæ traditione, quæ a Fausto Sullæ filio in numismatibus quoque veteribus signata est, Plinius XXXVIII. 1. sic ait: 'Sulla Dictator traditione Jugurthæ semper signavit;' et Valer. Max. VIII. 15. 'L. autem Sulla, etsi ad neminem Scriptorum animum direxit, tamen Jugurtha a Boeche rege ad Marium perducto, totam sibi laudem cupide asseruit, ut anulo, quo signatorio utebatur, sculptam illam traditionem haberet.' Ursin.

CAP. 114 *Adversum Gallos*] *Adversum* Cimbros, ut refert Livius: vel *adversum* Cimbros et Teutonas, ut Valerius Max. IV. 7. et Paternulus I. II. volunt: alii autem, ut Orosius et Eutropius, Manlium et Cæpionem a Cimbris, Teutonis, Tigurinis et Ambronibus victos fuisse scribunt: sed cum constet, fuisse Cimbros et Teutonas, Germanos, Tigurinos vero et Ambronas, Gallos; in eam opinionem adducor, ut existimem Sallustium, cum (ut infra docebimus) id bellum Cimbricum et Teutonicum, nunquam nisi hoc loco, quod sciam, Gallicum appellatum sit, hic Gallos etiam Germanos vocavisse, ut Gallorum nomine etiam Germani continentur; quandoquidem etiam Germania aliquando Gallia vocata sit. Procopius de Ædificiis Just. I. IV. κατὰ

σι μὲν ἐξ ὀρίων τῶν ἐν Κελτοῖς ποταμὸς Ἰστρος, οἱ τανῦν Γάλλοι ἐπικαλοῦνται. Satis constat Gallos omnes et Germanos uno vocabulo veteres Græcos Celtas, Romanos autem Gallos nuncupasse: quam rem etiam Volateranus animadvertit. Germaniæ enim vocabulum (ut docent Cor. Tac. in libro de Morib. et populis Germaniæ et Strabo Geogr. I. VII.) recens erat Sallustii tempore, et nuper additum: unde nemini mirum videri debet, si is Gallorum nomine etiam Germanos nuncupavit. Recte itaque Livius a Manlio et Cæpione male adversus Cimbros pugnatum esse scribit, non autem adversus Gallos: ut hic Sallustius inquit. Nam (uti diximus) hic Sallustius sub nomine Gallorum intelligit etiam Germanos. Auctoritate etiam veterum comprobare possemus, Manlium et Cæpionem a Cimbris victos fuisse: id enim ex iis, quos supra citavimus, Valerio et Paternulo, item ex Cornelio Tacito, in lib. de Situ et Mor. pop. Germ. et Plutarcho in Camillo et in Lucullo cognoscimus. *Cast.*

Per idem tempus adver. Gall. &c.] L. Florus Livii racemator, I. LXVII. ex eodem ait, 'bello adversus Cimbros male ab his ducibus pugnatum esse,' non autem adversus Gallos, ut hic Sallustius perhibet. Sane Cimbri Germani sunt, quorum Chersonesus est in extremo Germaniæ angulo, Septentrionem versus, ut præter alios auctores etiam Ptolemæus meminit. Videtur itaque Sallustius Livio contrarius in historia. Sed id sciendum, Livium per totam Romanam historiam iniquum Gallis fuisse, haud scio qua de causa, cum esset homo ipse in Gallia natus. Sed hercle ad Antenorem maluit referre Patavinorum originem, quam ad egregiam omni hominum memoria Galliæ gentem; Venetosque non ex Æmoricis illis civitatibus, sed ex Paphlagonibus Henetis, si Diis placet, sum-

sisse exordium. Verum pro Sallustio est auctor Græcus Strabo, in historiæ veritate, atque adeo in rerum omnium descriptione eminentissimus, qui unus externorum auctorum res atque loca Alpinarum gentium et verisimile et diligentissime descripsit. Nam quid ego Plinium ac Cornelium Tacitum commemorem, nostrarum regionum oculatos testes, ut ipsi jactant? cum in rerum Germanicarum descriptione Rheni maximum illum 'Brigantinum lacum' vel ignorarunt, vel negligentèr omiserunt: ut nihil dicam de tot 'Helvetiorum lacubus' èt 'Rheni cataractis.' Strabo autem Græcus scriptor, etsi cataractarum non meminit, lacum tamen illum ita depinxit, ut etiam populorum circa habitantium certissimam fecerit nomenclaturam. Verum de his alias. De hoc bello, cujus hic meminit auctor, sciat Lector Livium ideo scripsisse, Cimbrorum bellum fuisse, quod Cimbri ejus concitatores fuerant, at bellatorum multitudo et principes ejus expeditionis, non Cimbri tantum, sed majori ex parte Galli fuere, et ex Gallis potissimum Helvetii, eorumque complices: denique ex Helvetiis maxime Tigurini atque Tugini; cujus rei locupletissimus testis est idem Strabo lib. vii. Porro locus apud Strabonem cum in Latinis, tum in Græcis exemplaribus corrupte legitur. Interpres malo exemplari deceptus, *Luetios* pro *Helvetios* traducit, quasi aliam quandam ab Helvetiis gentem, cum de eisdem Helvetiis loquatur Strabo. Verba ipsius ex Posidonio, quia Sallustii dictum adversus Livium plurimum adjuvant, atque adeo ipsam veritatem, adponere placuit, ut simul ab errore hic locus emaculetur. Ea ita habent: *Φησὶ δὲ καὶ Βολίους τὸν Ἑρκύνιον δρυμὸν οἰκεῖν πρότερον τοὺς δὲ Κίμβρους ὀρμήσαντας ἐπὶ τὸν τόπον τοῦτον, ἀποκρουσθέντας ὑπὸ τῶν Βοίων, ἐπὶ τὸν Ἰστρὸν καὶ τοὺς Σκορδίσκους Γαλάτας καταβῆναι. εἴτ' ἐπὶ*

*Τευριστὰς καὶ Ταυρίσκους, καὶ τοὺτούς Γαλάτας. εἴτ' ἐφ' Ἑλουητίους, πολυχρύσους μὲν ἄνδρας, εἰρηναίους δὲ ὄρωντας δὲ τὸν ἐκ τῶν λησστηρίων πλοῦτόν ὑπερβάλλοντα τοῦ παρ' ἑαυτοῖς, τοὺς Ἑλουητίους ἐπαρθῆναι μάλιστα ὁ αὐτῶν Τιγυρηνούς τε, καὶ Ταυγενοὺς, ὥστε καὶ συνεξορμῆσαι. Πάντες μέντοι κατελύθησαν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων. Quæ interpretes ita vertit: Boios vero prius Hercyniam habitasse sylvam asserit, et Cimbro agmine facto, hunc invasisse locum, a Boijsque ejectos, Istrum et Scordiscos gentem Gallicam petentes descendisse. Mox Teuristas et Tauriscos, et hos nationis Gallicæ, Luetios adisse, viros quidem plurimo locupletes auro, ceterum in pace vitam agentes: cumque conflatas latrociniiis opes longe suis ampliores esse viderent, in Helvetios sese contulisse, et ex eis præcipue Tigyrenos et Toygenos, eosque secum sollicitasse: universos vero delevere Romani. Hæc ille: atqui ex his verbis nullus sensus colligitur. Quare ab hoc loco, 'Mox Teuristas,' &c. ea vero ita vertenda erant: 'Dein in Teuristas et Tauriscos, et hos Gallicæ gentis, mox in Helvetios, auro quidem abundanteis viros, ceterum in pace degentes. Porro cum Helvetii, illorum,' nempe Cimbrorum, 'ex latrociniiis conflatas opes suis longe ampliores vidissent, ipsos commotos, maxime vero ex eis Tigurinos ac Tuginos, simul cum illis,' scilicet Cimbris (in expeditionem adversus Romanos) 'excitos esse. Universi vero deleti sunt a Romanis,' &c. Interpretem decepit (ut dixi) exemplar, quod pro Ἑλουητίους habuit Λουητίους, quos duos populos esse credidit. Præterea illud ὄρωντας idem existimavit referre Cimbro, cum referat Helvetios. Quod luculenter ex libro ejusdem Strabonis quarto patet: Φασὶ δὲ (inquît) πολυχρύσους τοὺς Ἑλουητίους εἶναι, μηδὲν μέντοι ἦττον ἐπὶ ληστειαν τράπεσθαι, τὰς τῶν Κίμβρων εὐπορίας ἰδόντας. Quæ verba interpretes ita vertit: *Helvetios magnam auri**

rim possidere traditur: qui cum Cimbrorum opes cernant, nihilominus ad latrocinandum studia converterunt. Hic ἀόριστον ἰδόντας, ut antea ὁρῶντας, non recte vertit: sed eum ita interpretari oportuit hæc verba: ‘Fama est auro locupletes Helvetios esse, nihilominus tamen ad latrocinia versos, posteaquam Cimbrorum opes vidissent.’ Hæc, contra atque nostra fert consuetudo, diffusius tractavimus: partim ut Lectori ostenderetur, quam incorrectus hic optimus auctor in manibus hominum versetur: partim, ut notum fieret, quam non omnia oraculi vice sint, quæ apud Livium descripta leguntur. Pluris facio Strabonis Sallustiique quam Livii in veritate historiæ auctoritatem. Nam qualis qualis aliqui fuerit Sallustius, certe in rerum gestarum narratione veritatem veritus est, quod in hoste Cicerone satis aperte ostendit. Livius odium in Gallos per totam historiam nusquam non prodit, nusquam non idemtidem eis vitia odiosissime objectat: cum nulla alia gens Romanis terribilior fuerit; quorum adventum non bellum, sed tumultum vocabant; contra quem, quicquid Romæ arma ferre poterat, conciebatur: ut si fortuna pro Gallis ita stetisset, atque pro Romanis, facile Galli Romanos domuissent. Nec ratione caruit, quod C. Cæsar ærarium effregerit, execratione liberatam urbem asserens, quod ipse Celtas vicisset, ut est apud Appianum. Veteris Galliæ veteram imaginem habent hodie Helvetii libertate et populari dominio, præterea linguam veterem Gallicam et mores. Deinde Sequani, Rhenani, et ferme Rhenus, nisi quod aliquot ex Germanis populi littoribus utraque ex parte Rheni occupatis, linguam suam cum nostra Celtica miscuere: quæ Germanorum lingua in thematis a Celtica non admodum distat, pronuntiatione vero et diphthongis multum. Verum qui de his co-

piosius scitu dignissima legere volet, videat volumen D. Ægidii Tschudi Claronensis, v. c. apud Helvetios, quod de antiquitate Rhetiæ inscriptum, ubi Plinii, aliorumque auctorum loca de gentibus Alpinis et vere et eleganter, ut nemo hac ætate melius, explicavit. *Glareanus.*

Ducibus nostris] Vide Lucium Florum in Epitome Liviana, in l. LXVII. et LXVIII.

Q. Capione] Corrupti duo loci sunt apud Plutarchum; alter in Camillo, alter in Lucullo, ubi hic *Scipio*, non *Capio*, perperam vocatur. Ceterum is Q. Servilius Capio consul fuerat cum C. Atilio Serrano, quem Gellius *Q. Serranum* nominat, anno ab U. C. 647. Val. Max. tradit Capionem in carcerem conjectum, ab L. Regino amico liberatum fuisse. Conjecit enim eum in carcerem C. Norbanus tribunus plebis, ut ex l. II. Cicer. de Orat. discimus. Id vero notandum, dissentire Strabonem a Livio, quippe qui scribat Capionis filios heredes bona paterna dissipasse; cum Livius (uti vidimus) asserat Capionis bona publicata fuisse. Vide Gellium III. 9. et Proverbium apud Erasmus, ‘Tolosanum aurum.’ *Cast.*

M. Manlio] Marcus is vocatur etiam ab Eutropio l. v. et Tacito de populis Germaniæ. At Livius et Orosius in locis supra citatis *Cajum* appellant. Fuit autem consul cum P. Rutilio Rufo anno Urbis conditæ 641. *Idem.*

Male pugnatum] Hoc enim dicit, quia Q. Servilius Capio consul, et M. Manlius proconsul, a Gallis et Cimbris victi prælio, castrisque binis exuti sunt, militum millia octingenta occisa, calorum et lixarum quadraginta millia. Bona Q. Capionis, ut supra vidimus, cujus temeritate clades accepta est, publicata sunt, imperium ei abrogatum est. *Sold.*

Cum Gallis pro salute, non pro gloria certare] Tacitus in Vita Agricolæ,

‘ Romanis redit animus, ac securi pro salute, de gloria certabant.’ Ciaccon.

Romam victum] Jugurtham cum duobus filiis Marius in Triumphum duxit, teste Plutarcho: atque Jugurtha in carcerem post triumphum tractus, nudusque in barathrum conditus est, ibique sex dierum fame contabuit, suspensum semper spe vitæ spiritum trahens, ut ita Manibus fratrum, quos scelerate necaverat, egregie parentaret. Numidia hoc bello in Provinciæ formam redacta non est, ut quidam scribunt: ob-servo namque Numidiam Regibus P. R. sociis quatuor fuisse donatam, Hiempsali, qui Marium exulem fovit, teste Plutarcho; Hiarbæ, qui quod Marianas partes adjuverat, Sullæ auspiciis per Cn. Pompeium victus et captus est, qui Numidiam cum Gætulis Hiempsali (ut Cicero in Agraria testatur) tradidit. Hiempsali Juba filius successit, quem Cæsar, quod Pompeji partes sequeretur, profligavit, vicit, Numidiamque occupavit, et provinciam fecit. (Ita Hirtius et Dion.) Crispumque Sallustium ei primum præfecit. *Stad.* De Jugurthæ captivitate vide etiam Florum.

Marius consul absens factus est] Id per leges Romanas fieri non poterat, sed in tanto periculo legibus solutus est. Vide Plutarchum. *Idem.*

Isque Kalendis Januariis magna gloria triumphavit] Manuscripta *KL. Januarii*; quomodo et ex impressis quædam: tametsi quod ad sensum ipsum attinet, utrumvis probe quadrat. *Rivius.*

Ea tempestate] Id est, Victis Cimbris, tertium Romæ conditorem Marium populus Rom. appellabat; ut auctor est Plutarchus. *Bad.*

Ea tempestate spes atque opes civitatis in illo sitæ] Ant. Cæsarii Cæsenatis, et Pauli Hyantaphii Sabini libri duo scripti, *ex ea tempestate*; habent præterea, *sitæ erant*, non *sitæ*. Alii judicent: impressa lectio mihi quidem satis lepida videtur, quomodo locutus et Sulpitius Severus Sacræ historiæ lib. 1. de Josepho: ‘Ea tempestate spes atque salus Ægypti in illo sitæ erant.’ *Manutius.*

Ex ea tempestate] In Mss. potentioris fidei: nam quibus minor auctoritas, exclusere illud *ex*, vel mutarunt in *et*: sunt etiam qui præferant, *et ex ea temp.* Gruterus.

Spes atque opes civitatis in illo sitæ] Ejeci Carrionis, asseclarumque, *sitæ erant*; quod non compareret in plerisque Mss. arcereturque alioquin editionibus obsoletis; denique præderent id falsi Mss. aliquot in quibus, *sitæ sunt.* *Idem.*

NOTÆ VARIORUM

IN

FRAGMENTA HISTORIARUM.

LIBER I.

Res populi] In tanta rerum antiquarum obscuritate, tamque densis errorum tenebris, quæ prima sunt in his C. Sallustii Crispi historiis, quæ secunda, difficilis est dijudicatio; atque eo difficilior, quod neque veteres eam rem oratione persecuti sunt: et si qui ætatis posterioris idem agere tentarunt, iisdem etiam vestigiis, quibus insistimus, inherere, et per omne scriptorum genus errare debuerunt; neque certam aliquam scribendi rationem, quasi viam, tenere potuerunt. Igitur nos, quibus in rebus hujusmodi diligentius inquirendis industriam graviorum disciplinarum tractatio negavit, et in inveniendis ingenium natura satis parce est elargita, ita hæc historiæ Sallustianæ fragmenta, et veluti e naufragio tabulas, componeamus, ut si navem integram et sartam tectam esse præstare non possimus; (quis enim id speret?) saltem efficiamus, ut minus lacera, minusque dissipata, et in partes pauciores dissoluta esse videatur. Hæc autem primo historiæ loco posui, quod Tib. Donatus

sub initium *Æneidos*, Virgilium, qui prius rem, deinde posnerit personam, ita tueatur; ut Sallustium omni metrorum ratione liberum hic historiam cœpisse scribat: primo ut rem, mox pop. Rom. personam poneret. Adde quod Ausonius in *Protreptico* suo, historiarum Sallustii argumentum breviter recensens, ita canat: 'Jam facinus, Catilina, tuum, Lepidique tumultum, Ab Lepido et Catulo jam res et tempora Romæ Orsus, bis senos seriem connecto per annos: Jam lego civili mistum Mavorte duellum, Movit quod socio Sertorius exsul Ibero.' Quæ Ausonii ac Donati, commode, ni fallor, ad hæc verba referri possunt: quæ cum bis a Prisciano, primo genitivum *Romæ* pro adverbio notante, deinde idem posterius repetente, tum vero etiam apud Rufinum, sive quis alius auctor est libelli de *Metris Comicis*, a Pompejo Messalino adducuntur. Messalini verba ex libro de *Pedibus et Numeris oratorum* adscribam: neque enim parum ad eam, quam exprimendam curavi, scriptu-

ram confirmandam, et vero multum ad Priscianum vehementer duobus l. xv. in locis corruptum emendandum faciunt. 'Nunc si videatur,' inquit, 'Sallustianæ periodi numeros inspiciamus. Res popu, *dactylus*. li Romani Marco *tres spondei*: Lepido, *anapæstus*. Quinto Catulo, *spondeus* et *anapæstus*: Consulibus, *pæan primus*: ac deinde, *dichoreus* sive *ditrochæus*: militi, *dactylus*: et domi, *creticus*: gestas, *spondeus*: composui, *choriambus*.' Hactenus ille. quod ita certum loci hujus constituendi argumentum sit, ut vehementer mirer homines quosdam, cum in hunc scriptorem incidissent, magis etiam, quasi dedita opera ejus scripturam vitare voluiss: tamen et apud Messalinum et apud Rufinum, copulam *et*, ex veteribus Prisciani libris, cum in alio etiam vulgato exstaret, necessario repositi. Fuerunt consules M. Aimilius Q. F. M. N. Lepidus, et Q. Lutatius Q. F. Q. N. Catulus, anno U. CIOCLXXV. CXXV.

Res Pop. R. M. Lepido, Q. Catulo Coss. ac deinde militiæ et domi gestas composui] Videtur Sallustius æmulatus esse exordium, quo Thucydides historiam suam exorsus est, cum dixit Θουκυδίδης Ἀθηναῖος συνέγραψα τὸν πόλεμον τῶν Πελοποννησίων καὶ Ἀθηναίων, ὃν ἐπολέμησαν πρὸς ἀλλήλους. Nam verbum *composui*, eodem modo usurpavit, quo Græcus scriptor, συνέγραψα, quod positum est pro συγγράψω. Ad Sallustium respexit Tacitus cum dixit l. II. 'Res Imperatoris Domitiani composui.' M. autem Lepidi, et Q. Catuli consulatus, descriptus est in veteri apud me Senatusconsulto, quod in ænea tabella incisum est ita: ΕΠΙ ΤΥΠΑΤΩΝ ΚΟΥΝΤΟΥ ΑΥΤΑΤΙΟΥ ΚΟΥΝΤΟΥ ΤΙΟΥ ΚΑΤΑΛΟΥ ΚΑΙ ΜΑΡΚΟΥ ΑΙΜΙΛΙΟΥ..... ΜΑΡΚΟΥ ΤΙΩΝΟΥ ΛΕΠΙΔΟΥ, &c. *Ursinus*.

Cato] Id est M. Porcius Cato Censorius, Historicus eximius, et aliis

quoque nominibus laudatissimus. Si quidem, ut Plinius scribit l. vii. c. 27. 'tres summas in homine res præstitisse existimatus est, optimus Orator, optimus Imperator, optimus Senator. Cujus et illud proprium,' ut ibidem dicitur, 'quater et quadragies causam dixisse; nec quenquam sæpius postulatam, et semper absolutum.' Unde et Elogium ejus apud Val. Max. viii. 7. Vitam ejus scripsit Plutarchus. Florere cæpit bello Punico secundo, in quo sub Fabio Maximo militavit. Vitam autem produxit usque ad bellum Punicum tertium, ad quod ille imprimis concitavit Romanos. Scripsit præter Grammaticos, etiam libros de Re militari, Vegetio teste. Sed præcipue celebres sunt Originum libri, in quibus non tantum Italicarum urbium origines, auctore Dionysio, sed et res gestas Populi Romani persecutus est, ut Festus testatur. Quid continuerint hi libri et quæ ejus vita fuerit, egregie ostendit Cornelius Nepos. Atque hi libri iidem sunt cum Historiarum libris, secus atque Celerus existimat. Cicero ejus Orationes atque Originum libros impense laudat. In orationibus omnes oratorias virtutes extollit idem Cicero, florem et lumen eloquentiæ in Originum libris laudat; etsi hæc non probet Brutus. *Vossius*.

Fannius vere] Adducit hunc locum Marius Victorinus, apud quem legitur: 'Fannius vero brevitatem,' pro quo alii reposuerunt, *Fannius vere*. Sed cum Sallustius brevitatem Catoni tribuerit, fortasse pro *brevitatem*, scribendum erit *ubertatem*: nam illud *vere* non placet, et factum videtur ex eo, quod in vulgatis est; *vero*. *Ursinus*.

Fannius] Duo fuere Fannii, ejus utriusque meminit in Bruto Cicero: 'Horum ætatibus adjuncti duo C. Fannii, Caji Marci que filii fuerunt: quorum Caji filius, qui consul cum Domitio fuit, unam orationem de so-

ciis et nomine Latino, contra Gracchum reliquit: sane et bonam et nobilem: et post aliqua: 'Aliter autem et Fannius M. F. C. Lælii gener, et moribus, et ipso genere dicendi durior. Is socii instituto, (quem, quia cooptatus in Augurum collegium non erat, non admodum diligebat: præsertim cum ille Q. Scævola sibi, minorem natu generum prætulisset: cui tamen Lælius se excusans, non genero minori dixit se illud, sed majori filiae detulisse) is tamen instituto Lælii Panætium audiverat: ejus omnis in dicendo facultas ex historia ipsis non ineleganter scripta perspicui potest: quæ neque nimis est infans, neque perfecte diserta.' Ejus quoque Annalium meminit Cicero primo de LL. et l. II. de Orat. item ad Atticum l. XII. epist. 5. ubi et indicat a Bruto fuisse in compendium redactos. Voss.

Nobis] Ex Prisciano l. v. Exemplar S. Martini Lovaniensis duas voces a vulgata editione variat. primum enim legit, *nobis nuper primæ*: deinde, *agitur*, pro *agit*: quod posterius, licet probante Thosano codice, nondum admissi. Sic in Critico emendationum Sallustianarum emendavimus apud Sallust. bello Jugurthino c. 25. 'Porro animus cupidine cæcus ad inceptum scelus rapiebat.' Cum vulgo ubique legeretur, *rapiebatur*; loco ab hominibus ineptissimis Sallustianas loquendi rationes ignorantibus fæde depravato. Carrio.

Semper in certamine libertatis, aut gloriæ, aut dominationis agit] Quidam pro *agit*, *agitur* rescribere institerunt, veteris (ut videtur) codicis fidem secuti: unde suspicio est *agitatur* in Sallustio scribi debere: et certe mecum facit Priscianus, hujus Fragmenti laudator; qui *agitur* hoc loco (lego *agitatur*) pro *agit* positum observasse videri potest. Quid? quod plerumque frequentativis evenire solet, ut pro simplicibus ab Historico nostro po-

nantur: qua de re exempla, quod in promptu sint, præterfluere sino. Douza.

Ad bellum Persi] *Persi*, pro *Persis*, usurpavit etiam Tacitus Sallustium imitatus, cum dixit l. IV. 'Per bella Persi.' Ursinus.

Persi] Perses Philippi ex pellice Gnathænia filius, Demetrium fratrem justa matrefamilias ortum, regnique successorem, invidia, calumniis, et confictis criminationibus apud patrem perniciose degravatum, ex insidiis et patris mandato, ut per Didam Pæoniæ prætorem veneno interficeretur, effecit. Philippus mæore ob innoxii filii mortem senioque consumptus, in apparatu belli contra Romanos moritur. Perses, regnum, quod parricidio scelereque occupaverat, accipit, et quasi hereditarium sibi cum P. Romano a patre bellum relictum esset, ita omnia consilia ad ejus apparatus et causas convertit, regesque populi Romani socios invadit. Abrupolin Sapæorum regulum regno expellit: Aretarum Illyriorum interfecit. Eumenem Pergamenorum regem Delphis gravissime per submissos percussores affligit. Græciam contra Rom. ad arma sollicitat. Legatos P. Romani ad res repetendas missos, superbe et contemptim exceptos, regni finibus intra triduum exire compellit: atque iis de causis ipsi bellum indictum est, quod a Perse Persicum, et Macedonicum secundum dictum est. P. Licinius Crassus Cos. contra regem profectus, tertio et vicesimo anno ex quo petenti Philippo pax data erat, equestri prælio ad Syentium Thessaliæ juxta Ossam oppidum a Perse victus est: pacem tamen petenti regi, nisi senatus arbitrio sese permitteret, negavit: iterumque cum rege in Phalannæo agro congressus, meliore successu pugnavit. Licinio Hostilius successit, sub quo soluta est per licentiam militaris disciplina; socios tamen eum fide coluit, et a regis injuria egregie defendit. Q. Marcius

Philippus Cos. Macedoniam per invios saltus ingressus, regem nec inopinantem adventu suo ita perterrefecit, ut præcipiti fuga, omnes aditus reliquos, quos præsidio seperat, nudaverit, aurique magnam vim Pellæ demergi jusserit, et classem Thessalonice incendi. Quartus in Macedoniam consul L. Paulus Æmilius venit, et ad Pidnam Pieriæ urbem collatis signis III. Nonas Septembris, Perseum, XX. M. peditum cæsis, equitatu cum rege fugiente, vicit, castris exiit, atque Macedonum urbes per deditionem accepit. Rex ab amicis desertus in Samothraciam templi religione se defensurus fugit, sed a Cn. Octavio classis præfecto, cum tribus filiis, Philippo, Alexandro, (tertii nomen nusquam repperi) captus et in triumphum ductus est. Hunc regem avaritia sua sociorum auxilia ab se dissociasse scribunt, crudelitate sua ab amicis desertum, indignumque majestate tanti nominis, ob servilem et degenerem animum, et Demetrii fratris sui Manibus servitute et domus suæ calamitate parentasse: ipse enim Albæ squaloribus carceris et filii duo perierunt. Alexander quidem filius scriba Romanorum fuit. *Stadias.*

Ad bellum Persi] Omissa est computatio annorum. Fuerunt DXXCIII. C. Hostilio Mancino, C. Atilio Serano Coss. *Coler.*

Omni Gallia cis Rhenum] Ammianus Marcellinus eadem l. xv. tradidit: sed verbis ita corruptis, ut qui ea ex ingenio emendare sunt conati, magis etiam corrupisse videantur. 'Galliæ regiones,' inquit, 'præcipue quæ confines Italicis, paulatim levius odere, sub imperium venire Romanum: primo tentata per Fulvium præliis parvis, quassatæ per Sextium, ad ultimum per Fabium Maximum domitæ, cui negotii plenus effectus asperiore Allobrogum gente devicta, hoc indidit cognomentum: nam omnes Galliæ, nisi quæ paludibus inviæ fuere,

ut Sallustio docetur auctore, post decennalis belli mutuas clades * societatiq[ue] nostræ fœderibus junxit æternis.' Verba Ammiani attuli: primum ut ea ad historiæ fidem examinarem: deinde, ut quid alii, dum corrigere voluerunt, promoverint, ostenderem: postremo, ut cum nostro hoc loco componerem. Igitur, ut ne ulteriora attingamus, quæ ab ipso pæne urbis Romæ natali repetenda erant, utque bella Gallica Cisalpina prætereamus, anno ab U. C. DCCXXVIII. M. Plautio Hipsæo, M. Fulvio Flacco Coss. bellum Allobrogicum exarsit: qui M. Fulvio biennio post de Liguribus, Vocontis et Salvis triumphavit: de quibus iisdem sequenti deinde anno a C. Sextio Calvino procons. ut a C. Cassio Longino de Allobrogibus, Arvernus, et Ruthenis triumphus actus est. Post Allobroges cum rursus viribus reffectis Romanis sese opponerent, in eosque pro gentis suæ consuetudine continuum bellum gererent, tandem a Q. Fabio Maximo Procons. una cum rege Arvernorum Bituito superati, ab eodem anno DCCXXXIII. in triumphum ducti sunt. atque, hoc est, quod ait Marcellinus, Gallias a Fulvio tentatas, a Sextio quassatas, a Fabio Maximo devictas in Romanorum potestatem concessisse. Quod vero ait ex Allobrogibus devictis Fabii Maximi cognomentum inditum fuisse; id equidem semper ne verum esset, summopere sum veritus: cum in Fastis Capitolinis, etiam ante triumphum hunc Maximi titulo insignem esse inveniat. Ad dicitur in Marcellino: 'post decennalis belli mutuas clades, societatiq[ue] nostræ fœderibus junxit æternis:' quæ ejus oratio apertis vitis non caret: iisque ejusmodi, ut a me sine veteribus libris purgari nequeant: nam quod quidam supposuerunt: 'Cæsar societati nostræ fœderibus junxit æternis:' hoc cum et contra rei gestæ veritatem, et præter historiæ fidem sit, concoquere nullo modo possum.

Cæsar id fecit? qui potest? cum Servius Sulpitius Rufus et M. Claudius Marcellus, sub quibus omnem Galliam perdomitam fuisse scribit Sallustius, ann. U. C. 1000. hoc est, biennio ante bellum civile Cæsaris et Pompeji, fuerint consules. Igitur locum corruptum esse fateamur, atque ita a nobis relinqui debere, doleamus, nam quod in Mariangeli Accursii, hoc est, prima, ni fallor, hujus historici editione legitur: *Omnes Gallia, nisi quæ peludibus invia fuere, Sallustio docetur auctore post decennalis belli mutuas clades perpassas, societatique nostræ fœderibus junxit æternis*: id satis magno argumento esse debet reliquorum scripturas ab ingenio et conjectura, non autem ab ipsa rei veritate proficisci. Carrio.

Optimis moribus] Sallustius in Jugurth. 'Nam ante Carthaginem deletam Pop. et Senatus Rom. placide modestique inter se Rempublicam tractabant, neque gloriæ, neque dominationis certamen inter cives erat: metus hostilis in bonis artibus civitatem retinebat: sed ubi formido illa mentibus discessit: scilicet ea, quæ secundæ res amant, lascivia atque superbia, incessere. Vide Augustinum 1. 3. de civit. Dei. Eo ipso tempore meliores artes et Poësin a Græcia Romam commigrasse testatur Porcius Licinius: 'Pœnico bello secundo Musa pennata gradu Intulit se bellicosam in Romuli gentem feram.' Servius: 'Bello Punico secundo, ut ait Ennius, placata Juno cœpit favere Romanis.' Coler.

Metus a Tarquinio] Sic Liv. 1. XLV. 'Cum major a Romanis metus, timorem a Principibus suis vicisset.' Cicæconius.

Bellum grave cum Etruria positum] Primis Coss. L. Junio Bruto, et Valerio Volusio, postea Poplicola dicto, dum exules Tarquinii res suas per vim repetunt, prima hæc arma sumta sunt a Populo Romano pro libertate

contra Veientes et Tarquinienses: qui dum reducere cives suos Tarquinius in regnum conabantur, a Romanis ad Arsiam silvam victi sunt, Arunte regis Superbi filio Brutoque mutua vi, et ita pridie Calendas Martias in prælio occisis. Poplicola Bruti collega de Etruscis postridie primus quadrigis in Urbem vectis triumphavit. Superbus rex eo prælio, et filii morte fractus, ad Porsenam regem fugit, qui ad misericordiam afflictis Tarquinii rebus allectus (ut regale nomen regibus et magnum et sanctum est), ita Porsena anno proximo pro Tarquinii restitutione arma sumpsit: qui etiam si Populum Romanum armis fameque fatigaverat; tamen novæ fortitudinis Romanæ exemplis, Horatii, Mucii, et Clælia Virginis percussus, pacem eodem anno, deserta Tarquinii causa, cum Populo Romano fecit. Hinc apparet, quare hoc bellum Etruscum dicatur, quia huic bello se immiscuerant Veientes, qui trans Tiberim centum ab urbe stadiis siti erant, Tarquinienses, denique Porsena rex Clusii. *Stad.*

Et ceteris expertibus] Sic in Catilin. 'Crudelitate feneratorum plerique patria; sed omnes fama atque fortunis expertes sumus.' Ciacc.

Et, ceteris expertibus, soli in imperio agere] *Expertibus*, scil. imperii ac dominationis. Nam si omnis potestas (ut vult Poëta) impatiens consortis, eo magis Regia. Simile postea in oratione ad Cæsarem de Pompejo: 'Nam particeps dominationis neque fuit quisquam,' &c. Douza.

Fœnoris] Vide supra Bell. Cat. c. 33.

Atque Aventinum insedit] Tacitus: 'Duos colles quos barbari insederant;' et, 'Arcem Capitolii insedit;' et, 'Soli Cherusci juga insedere.' Livius 1. III. de eadem re: 'Eunt agmine ad Urbem, et Aventinum insident.' Vide quæ diximus ad c. 31. Bell. Jugurth. Ciacc.

Montem sacrum, atque Aventinum in-

sedit] Vide supra Jugurth. c. 31.

Insedit] Diomedes vero l. II. c. ult. prolepsin figuram hic esse docet: eo quod mons, postea quam plebs illum insederat, sacer dictus est. Totum autem hoc historiae fragmentum pessime ab iis acceptum est, qui se harum historiarum emendatores esse sunt professi. *Carrio.*

Postquam remoto metu] Sic Tacitus Hist. II. 'Sed ubi subacto orbe, et æmulis urbibus regibusque excisis, securas opes concupiscere vacuum fuit.' *Ciacc.*

Postquam] In Agellio Buslidiano est: 'post remoto metu Punicos milites exercere vacuum fuit': non recte. Vult enim Sallustius, Romanis metu belli Punici impeditis parum otii fuisse exercendis similitudinibus: remoto vero metu Punico, statu Reipub. nimio et otio et luxu conquassato, privatim singulos privis similitudinibus indulsisse: quod bello Catilinario et Jugurthino, itemque multis historiarum locis frequenter repetit: de quo item Silius Italicus, quem plurima a Sallustio mutuari alibi testati sumus, extremo decimo libro, ita canit: 'Hæc tum Roma fuit, post te cui vertere mores: Si stabit fatis, potius Carthago maneres.' *Carrio.*

Postquam remoto metu Punico similitates exercere vacuum fuit] Ita recte et ordine in editionibus plerisque: quo magis miror sinistram illorum diligentiam, quibus pro *similitates*, *milites* nobis objectare vacuum fuit: quos ipsos satius, dum ejusmodi Scholia commentarentur, vacuos esse fuisset. Ceterum hæc levioris operæ, cujus mihi pretium nonnullum facturus sane videor, si et istud, et duo proxime insequentia Fragmenta, quæ apud Augustinum, Agellium, et Frontonem trifariam dispulsa leguntur, in unum locum compulero, ordine nonnihil immutato, qui mihi ad hoc exemplum dispartiendus videtur: 'Postquam remoto metu Punico similitates exer-

cere vacuum fuit, plurimæ turbæ, seditiones, et ad postremum bella civilia orta sunt: dum pauci potentes quorum in gratia plerique concesserant, sub honesto patrum aut plebis nomine, dominationes affectabant, bonique et mali cives appellati, non ob merita in remp. omnibus pariter corruptis, sed uti quisque locupletissimus, et injuria validior, quia præsentia defendebat, pro bono ducebatur. Ex quo tempore majorum mores non paulatim, ut antea, sed torrentis modo præcipitati: adeo juvenus luxuria atque avaritia corrupta est, ut merito dicatur, genitos esse, qui neque ipsi habere possent res familiæres, neque alios pati.' *Douza.*

Plurimæ turbæ, &c.] Arusianus Messus primo historiarum libro a Sallustio dictum notat: 'concedere in gratia'; quæ apud Augustinum III. 17. (is enim totum hoc Sallustio fragmentum conservavit) mutata loquendi ratione leguntur: *quorum in gratia plerique concesserant.* *Carrio.*

In gratia concesserant] Ἀρχαϊκῶς, quemadmodum contra Cicero: 'In potestatem esse.' Claudius, 'in medium relinquere.' Terentius, 'in rem esse' dixerunt: quod eo libentius moneo, ne quis locutionis insolentia ductus, pro lubidine sua in quidvis aliud mutet. *Putsch.*

Ob merita] *Merita*, tam in vitio quam in laude posuit Sallustius; ambiguitate, qua idem antea usus in Jugurtha: 'Laudare, increpare merentes.' Quem locum ancipitis vocabuli ignorance male jampridem a sciolis acceptum tandem sartum tectum Crispo restituit Rivius. *Douza.*

Ex quo tempore] Sintne hæc certa Sallustianæ orationis verba, an vero etiam cum superioribus debeant conjungi, valde dubito; certo idem Augustinus eodem, quo superiora loco, paucis interjectis memorat. *Carrio.*

Igitur] Opinor autem hunc locum de Sullana proscriptione accipiendum.

Augustinus enim II. 18. plura hic Sallustium de Sullæ vitis ceteraque fœditate reipub. tradidisse scribit. *Idem.*

Id bellum] Agellius I. IX. hæc adducens, Pompeji metum, interpretatur, non quod Pompejus metueret, sed quod metueretur. Quod et Nominum Marcellum in voce (*metu*) observare memini: apud quem tamen prima vox est emendanda. *Idem.*

Pompeji] Cn. Pompejus ex magnitudine rerum gestarum *Magni* nomen accepit, L. Sullæ partes secutus, ab eoque ad ulciscendos inimicos in Africam missus, Domitium expugnavit, deinde et Iarbam regem cepit, de quo triumphavit, ante legitimam ætatem. Quare ab exercitu Sullæ *Magnus* est salutatus. Inde contra Sertorium in Hispaniam profectus, Metelli copiis se conjungens eum cum tota factione sustulit. Mox delectus Imperator ad bellum pyratum, tribus mensibus id confecit. Dein successor L. Lucullo missus, de Mithridate triumphavit. Tigranem Armeniæ regem, ad genua procumbentem in regnum restituit. Inde Iberos, Albanos, Judæos, debellavit, capto eorum rege Aristobulo. Tandem vero sequentis belli civilis calamitate, (nam Pharsalica pugna a Cæsare copiis longe inferiore superatus) in Ægyptum fugiens regis perfidia ab Achilla præfecto interfectus est.

Hiempsalem] Qui post devictum Jugurtham, cum tribus aliis, de quibus supra in fine belli Jugurthini actum est, Numidiæ regnum partitus est. Et postmodum ejectus regno civilibus motibus, a Pompejo restitutus est.

Mithridatis in tempore bellaturi] Tac. Annal. XII. 'Tamquam adversus desertores, et in tempore rebellaturos: quo modo existimo hic legendum. Donatus tamen in Phormion. act. 2. sc. 4. ita citat: 'Regis Mith. in tempore bellaturi.' *Ciac.*

Mithridatis] Mithridates rex Ponti, vi tanta fuit et animi, et corporis, ut sexjuges equos regeret, duarum et viginti gentium ore loqueretur. Hic dissidentibus Romanis sociali bello, Nicomedem Bithynia, Ariobarzanem Cappadocia expulit: Græciam insulasque omnes, excepta Rhodo, occupavit: cives Romanos tota Asia negotiantes, nocte una occidendos curavit: Q. Oppium Proconsulem et Apulejum legatum in vincula conjecit: sed a Sulla apud Dardanum fusus, cum L. Lucullo apud Cyzicum congressus, tanta suorum clade superatus est, ut rebus suis diffidens ad Tigranem Armeniæ regem confugerit: cujus ope cum bellum instaurasset, a Pompejo omnibus prorsus viribus exutus, tandemque a Pharnace filio in regia obsessus veneno vitam abrumperere tentavit. Verum cum ea via parum proficeret, quod corpus multis antea antidotis firmavisset, immissum percussorem Gallum, auctoritate vultus ejus territum revocavit, et in eadem suam, manum trepidantis adjunxit. Hic Mithridates arguitur maxime crudelitatis: nam Laodicen conjugem et sororem, præterea matrem, fratremque ac tres filios impubes totidemque filias interfecit.

Mithridatis] Rectius legitur *Mithradates* juxta Goltzium. Nomen autem a mitra accepisse videtur. Mitra autem antiquis erat incurvum pileum, de quo pendebat buccarum tegmen, qua Phryges et Lydii utebantur, ut scribit Servius. Eustathius mitram exponit ἀνάδημα τῆς κεφαλῆς, id est, Redimiculum capitis et fasciam. Et quia hoc insigne regium, inde forsitan Mithridates nomen accepit: nisi quod et *Mitri* dominum denotat Orientalibus.

Quin lenones] Corrige locum Charisii adfectissimum libro primo, ubi hæc Sallustii adducit: 'Lanius dicitur, ut Terentius, Lanii et coci, et Sallustius, Quin vinarii lanique.'

Ubi illud quoque notamus, *vinarium* dici. Lanio autem quasi diminutio lanii. Et ita habet v. c. Nobiliss. Douzæ. *Putsch.*

Compositi] Nonius in iisdem verbis, *compositi*, exponit, *redempti*. Carr.

Ne aut ipsi, nefanda quæ non existimatis] Forte, *Nefanda quæ vobis existimatis*: et a dictione, *præsertim*, usque ad *eximat*, parenthesi inclusa esse debent. *Ciace.*

Aut ipsi, nefanda quæ æstumatis] Ita in plerisque exemplaribus hodie legitur: *Ne aut ipsi, nefanda quæ non existumatis, ea parum credendo de aliis, circumveniamini.* Ego malim id quod in quibusdam libris visus sum animadvertere: *Ne quæ ipsi nefanda æstumatis.* Atque ita optime et sibi et nobis constituta est sententia alioqui inexplicabilis, ut significet Lepidus Populum Roman. alios ex suo ingenio probare consuesse, et quoniam ipsorum mores a tyrannide, omnique adeo perfidia impensissime abhorreant, ceteros omnes etiam sui similes putare, eoque ipsos nimia sua crudelitate per fidem facilius decipi, ac dolis Sullanis opprimi posse, quum quæ ipsi nefanda sibi atque abominanda existimant, ea haud temere in quemquam mortalem cadere posse arbitrantur. Quid? quod ita hunc locum interpretandum esse, clamant ea quæ præcessere. Ceterum quod de Sulla ab omnibus Scriptoribus prædicatur, eum A. U. DCLXXIV. qui hunc Lepidi Consulatum antecesserat, Dictaturam deposuisse; falsum alicui, neque hercule injuria, videri possit, qui quidem hanc Æmilianam Orationem secum et cum animo suo paulo curiosius perpenderit; in qua de abdicatione dictaturæ verbum nullum, de dominatione aucta sermo plurimus. Sed tamen (ut, quod res est, fabuler) verisimile non est, Sulla Rempubl. tractante, locum adeo liberæ orationi in urbe concessum fuisse, parituræ alioqui præsens haud dubie incommodum

tam auctori quam auditoribus, quos frequentes quidem et conglobatos adfuisse oportuit: si tamen ea publi præsentī in concione, pro Rostris habitata fuerit, ex more Romano. Quo magis in eam sententiam inclinat animus, ut credam deposita quidem a Sulla Dictatura hæc verba M. Æmiliū Cos. ad Quirites fecisse; sed deposita modo titulo tenuis: quippe cujus vis etiam postea per idoneos homines retenta, ex lubricine Sullaturientium partium aspere violenterque exerceretur in plebem; eorum, inquam, opera, qui malo Reip. creverant, quorum cum primis intererat, ne Acta Sullæ rescinderentur. Testis Appianus, qui hoc genus hominum perpetuos dignitatis Sullanæ propugnatores etiam post ejusdem excessum fuisse asserit. In hos igitur potius quam in Sullam, magnam harum invectionum partem convenire persuasum est mihi: cui sententiæ nostræ non minimam fiduciam tribuit ter iterata in hac ipsa Oratione Satellitum Sullanorum mentio, quos ille, dum Dictator fuerat, quo fidos sibi obnoxiosque magis in perpetuum faceret, ex præda civili acerbissima ditatos dilargitis proscriptorum bonis, ad summos insuper honores extulerat: in quorum stabili possessione quoniam se, Sulla jam privato, permanere posse diffident, ideo pro ipsius Actis, summis porro opibus atque industriis, haud sequius quam pro aris et focis nitebantur. Utut est, illud certe extra controversiam, in hunc primum Lepidi Consulatum, qui gestus fuit Anno Urbis DCLXXV. Sullæ mortem incidisse; quum anno ante Dictatura se abdicasse ab Historicis prodatur. *Douza.*

Nefanda] In Gymnico τὸ nefanda perperam deest. *Riv.*

Intestabilior] Vulgo; *instabilior*: male. Sic idem Jugurth. ‘Improbis intestabilisque:’ verbis ex legibus XII. tab. derivatis, quæ in jure nos-

tro civili sunt frequentia. *Carrio.* Tacitus iv. Histor. 'Quum interim instabilior et sævior exortus est.' *Ciace*

[*Quo captivis libertatis curam miseria eximat*] *Captivis*, scilicet *vobis*, quos ille pro *captivis*, ac proinde ut servos seu capite dimittunt habet. *Douza.*

[*Aut si provideritis, in tutandis periculis magis quam ulciscendo teneamini*] Mira locutionis ratio; nisi a Sallustio hæc esset. Et profecto fuit tempus, quum probissimam lectionem sollicitare ausus, pro *Tutandis*, *Vitandis*, (id quod in nescio quo exemplari reperisse mihi videbar) rescribendum censerem. Nunc aliquando ad verum conversus mutata sententia, muto pariter factum; et *Tutandis periculis*, propulsandis ac defendendis interpretor. *Idem.*

[*Satellites quidem ejus*] Τὸ *ejus* in Gymnico deest. *Riv.*

[*Satellites quidem ejus*] In Ms. Nobiliss. Puteanorum: *Satellites quidem ejus, homines maximi nominis, optimis majorum exemplis*: quod probo. Nam illud non minus, ex superioris vocabuli repetitione conflatum videtur. *Putsch.*

[*Et utrumque per injuriam malunt*] Cum statim sequatur, *quam optimo jure liberi agere*; ut contraria contrariis opponantur, legendum videtur, *et vincti per injuriam malunt.* *Ciace.*

[*Nam quid a Pyrrho, Hannibale, Philippo, et Antiocho defensum est aliud, quam libertas, et suæ cuique sedes, neu cui, nisi legibus pareremus*] Recte atque ordine: Legibus enim parere tutissimum, omnesque mortales æquo ac modesto inter se jure agitare decet: neque cujusquam supra Leges potentiam esse. Hoc siquidem Albanæ tyrannidi, quam justo imperio, aut bene constitutæ Reipub. propius et convenientius videtur. Ceterum notandum ejus dicti insolentiam: 'Defensum a Pyrrho, Hannibale,' pro, A vi, impetu, atque injuria Pyr-

rhi, Hannibalis, &c. vindicatum atque assertum. Eo dico, ne quis Romanorum libertatem ab hostibus defensam Sallustium hoc loco dixisse immerito calumniam ausit, notamque vanitatis certissimo Historico falso innrere. Id enim verba ipsa prima fronte præ se ferre manifesto videntur: Phrasi alioqui inferioris notæ scriptoribus, Ciceroni, Cæsari, aliis passim frequentata. Verbi gratia; Urbem, Vitam, Dignitatem; a vastatione, ab inimicis defendere. *Douza.*

[*Pyrrhus*] Æacidæ filius, Epirotarum rex, paternum genus ad Achillem, maternum ad Herculem referebat. Habuit cognatam Olympiadem Alexandri magni matrem, utpote Neoptolemo avunculo genitam. Hic cum a suis ob odium paternæ crudelitatis, ad necem quæreretur, clam a matre subductus, ad Illyricos deferretur, traditusque Heroæ Glauci regis uxori nutriendus fuit. Quumque natus annos undecim esset, revocatus a suis tanta virtute crevit, ut, quum imperium orbis agitare, et Romanos potentes videret, Apollinem de bello consuluerit. Ille ambigue respondit: 'Aio te Æacida Romanos vincere posse.' Hoc ad se dictum putans, auxilio Tarentinis contra Romanos venit, adversus quos vario eventu pugnavit. Perit ictu tegulæ percussus, cum Argos cepisset. Vide vitam ejus latius apud Plutarchum.

[*Pyrrhus*] Pausanias l. i. non ita longe ab initio Græcum neminem ante Pyrrhum bellum Romano imperio intulisse refert: nempe ex vera illa et veteri Græcia; nam antea cum multis Italiæ Græcis populis, et ipsis Tarentinis conflixere Romani. *Freinshemius.*

[*Hannibale*] Vide supra Jug. c. 5. [*Philippo*] Sub hoc fuit bellum Macedonicum primum. Philippus enim Demetrii filius Macedoniae rex, cum Annibale, post Cannensem calamitatem animo ad Pœnos inclinato, fœ-

duſ et ſocietatem belli per legatos contra P. R. ſanxerat. Romani interceptis legatis et literis de hoc fœdere edocti, ut Philippum ab Italia jacerent in Macedoniam, Valerio Lævino prætori imperium mandant: iſ Apolloniam et Oricum a Macedonibus obſeſſas liberat, Philippumque regem in regnum ſuum abire coëgit, ann. DXXXIX. Lævinus deinde cum Ætolis, cum Attalo Pergameno, Pleurato et Scerdilaido Illyriorum regibus ſocietatem adverſus Philippum confirmat, Coſ. declaratus in Urbem revocatur ann. DXLI. Huic ſucceſſor miſſus Sulpicius Galba Proconſul, qui adverſus Philippum et Achæos rem bene geſſit: quouſque et huius ſucceſſor P. Sempronius proconſul inter Ætolos eorumque ſocios et Philippum pacem fecit ann. DXLIX. Romani autem Africano bello levati, inſenſique iterum Philippo ob inſidam cum Ætolis ceterisque Græciæ ſociis pacem, tum quia nuper auxilia in Africam Annibali Pœniſque ſubmiſerat, et Athenienſes de ejuſdem injuria queſti, calamitate ſua commiſerationem commoverant; bellum cum Philippo omnes centuriæ juſſerunt, Sulpitio Galba et Aurelio Cotta Coſ. anno DLIII. *Stadiuſ.*

. *Defenſum*] Pro, A vi, impetu atque injuria Pyrrhi, Hannibaliſ, &c. vindicatum atque aſſertum. Eo dico, ne quiſ Romanorum libertatem ab hoſtibus deſenſam Salluſtium hoc loco dixiſſe immerito calumniari auſit, notamque vanitatis certiſſimo Hiſtorico falſo inurere. *Douza.*

. *Ne cui*] Venetum exemplar, *neu cui*, id rectius eſt, pro *neve alicui*. *Riv.*

Romuluſ iſte] Per contemptum: id eſt; Sulla, qui ſe alterum Romulum dicit.

Sed tum crudeliſ, quum pleroſque ſecundæ reſ in miſerationem ex ira vertunt] Lego, *plerisque*. Cauſſa depravationis Correctorum improbitaſ, qui-

buſ (ut et ipſe Salluſtianum loquendi genus in rem meam accommodem) omni ætate in Scholiſticiſ ſordibus acta, quidquid non intelligunt corrumpere, conſuetudine jam pridem in naturam vertit. *Douza.*

In poſt futuroſ] Quia etiam nondum natiſ ſervitutem intulit.

Quiſ priuſ injuria, quam vita certa eſſet] Ita Schurrerianum, id quod ſententia quoque poſtulat. Nam Sullam ait unum omnium poſt hominum memoriam ſupplicia in poſt futuroſ compoſuiſſe, hoc eſt, proſcriptorum liberoſ a rep. ſubmoſiſſe, ac petendorum honorum jure prohibuiſſe. Ut ita nimirum injuria iſ priuſ, quam vita certa foret. *Riv. Vulgo, certaeſt.*

Non prolatandum, neque votis paranda auxilia] Huius ſententia, quaſi interpretamentum habes in ejusdem Catilina, ubi Catonem ita probabiliter argumentantem inducit: ‘Non votis, neque ſuppliciis muliebribuſ Deorum auxilia parantur, vigilando, agendo, conſulendo proſpere omnia cedunt:’ et cetera quæ ibidem ſequuntur. *Douza.*

Quæ multi probi] Sic in Veneto et Argentoratensi; non, *quam*; ut neutro genere ponatur, et ad ſubſtantiva illa diverſorum generum referatur, *quietem et aliuv.* *Riv.*

Nam quod ultra? quæve humana ſuperant, aut divina impolluta ſunt] Non minus recte fortasſe legetur: *Nam quid ultra ſuperat? quæve humana aut divina impolluta ſunt?* Sic infra: ‘eſt ne juriſ reliqui aliquid?’ *Ciac.*

Servilia alimenta] Quinoſ frumenti ſeu farris modioſ in ſinguloſ meneſ intellige. Id enim (uti ad Phormionem notavit Donatuſ) ſervorum denmenſum erat: qua de re Cripuſ etiam poſtea in Oratione Macri Tribuni Pl.: ‘Niſi forte repentina iſta frumentaria lege munia veſtra penſantur, qua tamen quinoſ modiis libertatem omnium æſtimavere.’ Ita

enim et locum eum, et priorem Donati ex Seneca castigandum commonefecit nos princeps in ablectissimo illo Electorum suorum Commentario Justus Lipsius. Douza.

Sociorum et Latii] V. sup. Jug. c. 39.

Estne viris reliqui aliud, quam solvere injuriam aut mori per virtutem] *Viris* recte, non *Juris*: hoc enim, *Muliebri ingenio*, quod deinceps sequitur, opponitur a Crispo: cui lectioni magis etiam firmandæ est ejus scripturæ parilitas, quæ in Oratione Memmiana bello Jugurthino comparet: quam cur Rivius voce *Viro* ejecta mala manu eviraret, caussa non erat. Locus sic habet: 'Atque ego tametsi viro flagitiosissimum existimo impune injuriam accepisse, tamen vos,' &c. Ita enim inibi legendum, vel potius *Viris*, ob ea quæ sequuntur, pro certo persuasum est mihi, non autem, *Verum*, aut *Virum*, ut perperam in aliis impressum exstat: quorum neutrum mihi nec vero, nec viro dignum, vel consentaneum videtur. Douza.

Quoniam quidem unum omnibus finem natura vel ferro septis statuit] Hoc est, obseptis circumquaque, et quasi vallatis ferro, pro muro, seu munimento, propugnaculoque ferreo, ni fallor. Egregia γνῶμη, et consimilis Propertianæ illi: 'Ille licet ferro cautus se condant, et ære, Mors tamen inclusum protrahet inde caput.' Neque aliter primus Oratorum Demosthenes Oratione de corona: πέρας μὲν γὰρ ἅπασιν ἀνθρώποις ἐστὶ τοῦ θύου ὁ θάνατος, κὰν ἐν οἰκτικῷ αὐτὸν καθέλκας τηρῇ. Quod exemplum sententiæ huic opportunissimum, mihi ab oculatissimo Lipsio suggestum, silentio præterire, non fuit consilium. Idem.

Neque quisquam extremam necessitatem, nihil ausus, nisi muliebri ingenio expectat] Forte, *Nequicquam e. n. nihil ausus muliebri ingenio est*. 'Extrema' autem 'necessitas,' pro morte, usurpatur a Tacito sæpe. Ciaccon.

Qui præmia turbarum queror] Meliores libri Mss. *Quia præmia*: ut infra, 'quia jura pacis.' Idem.

Præmia turbarum queror] Legendum videtur *quæro*, hoc est, petere vel affectare videor. Gronov.

Quia jura, &c.] Venetum *qui*. Riv.

Scriba] *Scribæ* dicti sunt, qui rationes publicas scriberent in tabulis: ob idque apparebant singulis magistratibus. Cic. Ver. 5. 'Est vero honestus ordo, quod eorum hominum fidei tabulæ publicæ, periculaque magistratum committuntur.' Distributi autem erant in aliquot decurias, quarum in aliqua locum sibi emere consueverant, qui scribæ fieri volebant. Æmilius Probus in vita Eumenis, ait Scribæ munus multo esse apud Græcos honorificentius, quam apud Romanos. 'Nam apud nos,' inquit, 'revera, sicuti sunt, mercenarii scribæ existimantur: at apud illos contra nemo ad id officium admittitur, nisi honesto loco, et fide et industria cognita, quod necesse est omnium consiliorum eum esse participem.' Hinc et dicebat idem Eumenes, Philippi regis et post Alexandri Magni Scriba: se vitam potitus positurum esse, quam fidem. Scriba quidem clarissimus in Nov. 61. dicitur: sed is erat in Provincia quasi Prætor tutelaris quidam. Alioquin et servi publici et Scribæ apud Capitolinum conjunguntur: ita enim ille loquitur; non Scribæ, non servi publici, non censuales illis actibus interessent.

Cimbricam prædam, &c.] Id est, Venditam, aut dilargitam, quomodo idem locutus est antea. Sed corrigendum haud dubie, *data*. Etenim ad bona civium, non ad Cimbricam prædam referendum. Douza.

Venum aut dono datam] *Data* dicere debuisset, si ad bona respexisset: nunc ad pacem retulit. Ciaccon.

Satis illa fuerint, quæ, rabie contracta, toleravimus] Haud dubie legendum, *rabie contacti toleravimus*. Apuleius l.

ix. de cane rabida : 'certe venenatis morsibus contacta nonnulla iumenta, efferata simili rabie.' Livius l. ii. 'Bona Tarquiniorum diripienda plebi data, ut, contacta regia præda, spem in perpetuum cum his pacis amitteret.' Cicero de Divin. l. ii. 'Vel suspicor contactum aliquo morbo bovis cor fuisse.' Tacitus sæpe, 'contactu,' dicit : ut l. v. 'plures infecti quasi valetudine et contactu.' Et l. i. 'Discedite a contactu, et dividite turbidos.' Sic infra oratione Philippi est in Vat. libr. 'Nen patiamini licentiam scelerum quasi rabiem ad integros contactu procedere.' *Idem.*

Ut et facta in gloria numeret] Ceterum hæc eo pertinere arbitror, quod Sulla post depositam Dictaturam, dimisso a se publico præsidio, palam in foro edixerat, sese omnium ab se gestarum rerum paratum esse rationem reddere. Auctores Appian. et Plutarch. *Douz.*

Sed vestra socordia quam captum iri licet] Deesse quædam existimo post socordia : et Cato *secordiam* scripsit. Festus. *Ciac.* V. c. *secordia*. Videntur Festus Pompejus in *secordia*, quam dicit ex se et corde compositam. *Ursin.*

Quam captum iri licet] Ciacconius ante hæc verba aliquid deesse putat. Forte scribendum : *Ne aliud alium principem exspectantes, ante capiamini (non opibus ejus, quæ futes et corruptæ sunt, sed vestra socordia) quam captum ire libeat, et quantum audebitis tum videri felicibus.* Antequam vobis libeat ire captum Sullanos, et esse tam felicibus, quam tum audere volueritis. *Gronov.*

Pessimis servorum] Tacit. i. 'complebant templa pessimis servitorum : et Hist. i. 'deterrimi servorum.' *Ciac.*

Bonorum omnium dehonestamentum] Venetum *honorum*, et sic sensus exigere videtur, ut per honores intelligas magistratus. *Riv.*

Delph. et Var. Clas.

Cui per tot vulnera et labores nihil præter tyrannum quæsitum est] Credo illud volt dicere Lepidus : Maxima spes, imo confidentia est fore, ut exercitus, a Sulla tandem ad Remp. deficiat, postquam viderint suorum vulnerum ac laborum præmia ad alios, nempe satellites ejus (quos Brutorum, Æmiliorum, ac Lutatiorum prolem appellitaverat supra) immeritissimo transire, atque per tot pericula et ærumnas bellorum, nihil aliud se præter tyrannum lucrificuisse. *Douza.*

Per arma condita a majoribus] *Lege, conditam* : nam refertur ad tribuniciam potestatem. *Riv.*

Relegati in paludes] Hanc Æmili Lepidi orationem ex l. i. historiarum Sallustii esse, præterquam quod magno satis argumento sit oratio Philippi, qua Æmilio bellum moventi resistit, idem tamen Messus demonstrat, qui libello de Elocutionum exemplis primo historiarum libro has voces, *relegati in paludes*, tribuit. *Carrio.*

In contumeliam, &c.] Tò in exemplar Venetum non habet, neque Argentoratense. *Riv.*

Quia secundæ res] Sententiam hanc Seneca pater Thucydidae tribuit, locum tamen Demosth. laudat, qui Olynth. secunda legitur : αἱ γὰρ εὐπραγαὶ δεινὰ συγκρύψαι καὶ συσκιᾶσαι τοιαῦται ὀνείδη. In hac, inquit Seneca controversia xxv. sententia Græca tam brevi, habes quæ salvo sensu detrahas ; deme vel συγκρύψαι vel συσκιᾶσαι, constabit sensus, etsi non æque comtus, æque tamen integer. At in Sallustii sententia nihil demi sine detrimento potest. Sic Criticus ille. Verum Fabii et Paterculii auctoritate facile adductus sum ad credendum, a Thucyd. primum id pronunciatum : cujus maxime æmulus fuit, cum Demosthene. Sallustii locum itaque dum studiose investigo, tandem aliquando in Thucyd. l. iii. in orat. Cleonis repperi. Quare propius factum est nihil, quam ut cum Archime-

Sallust.

2 X

de Geometra apud Vitruvium l. II. Architecturæ exclamarem, *εὐρηκα, εὐρηκα*. Thucydida verba adscribam, ut ex comparatione precium operæ sit: *Εἶωθε δὲ τῶν πόλεων, αἷς ἂν μάλιστα καὶ δι' ἐλαχίστου ἀπροσδόκητος εὐπραγία ἔλθῃ, εἰς ὕβριν τρέπειν*. Qui idem est cum eo, qui apud Clementem Alexandrinum l. IV. Stromat. habetur: *Εἰώθασιν δὲ οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, οἷς ἂν μάλιστα ἀπροσδόκητος εὐπραγία ἔλθῃ, εἰς ὕβριν τρέπεσθαι*. Quem et Philistus Historicus sic est imitatus: *τὰ δὲ πολλὰ κατὰ λόγον τοῖς ἀνθρώποις εὐτυχοῦντα, ἀσφαλέστερα παρὰ δόξαν καὶ κακοπραγίαν εἰώθασιν γὰρ μάλιστα οἱ παρὰ δόξαν ἀπροσδοκίητος εὐπράσσοντες, εἰς ὕβριν τρέπεσθαι*. Solon quoque Atheniensium legislator, idem et Poëta, et ab illo mutuatus (ut pleraque in gnomas suas ex illo transtulit) Theognis Megarensis eandem sententiam per *παρωδίαν* extulit: *Τίττει τοι κόρος ὕβριν, ὅτ' ἂν πολλῷ ὄλβος ἔπηται*. 'Nascitur ex magnis opibus petulantia major.' Sed cum Græcis Latinus quoque historicus symbolam conferrat: Trebellius enim Pollio, 'Claudii,' inquit, 'plerique milites, secundis rebus elati, quæ sapientum quoque animos fatigant.' Hæc est Cl. Andræ Schotti super hoc loco sententia, quam hic, ita ut in suis ad me literis eam edi voluit, candide representavi, ne manum in alienam segetem misisse viderer. Neque interim satis mirari queo Lud. Carrionem in antiquis suis lectionibus, et Nicol. Fabrum J. C. notis ad Senecæ Rhetoris controversias, negare Sallustii illud dictum supra commemoratum in Thucyd. exstare, cum tamen id Seneca diserte affirmet, et Cl. Schottus locum jam indicaverit. *Putsch.*

Nisi forte specie concordia et pacis] Scriptura haud dubie corrupta, et cui medicina sit opus, quam hac ratione facere posse videor: *Nisi forte spes est concordia et pacis*. Nam ni ita legatur, quis sensus commode elici pos-

sit, haud sane video. Conjecturam nostram confirmat prorsus huic parissimum loquendi genus, quo hac ipsa Oratione usus paullo ante: 'Nisi forte speratis, per tædium jam, aut pudorem tyrannidis,' &c. *Douza.*

Neque aliter] V. c. *neque aliter pacem et belli finem* ait: non inepte. Sequitur enim, 'Quæ si vobis pax et concordia intelliguntur.' *Putsch.*

Turbamenta Reip.] Ex hac oratione accepit, ut videtur, Tacitus vocem 'turbamenta,' cum ait l. XVII. 'Quæque alia turbamenta vulgi.' *Ursin.*

Suimet sanguinis cæde] Omuino legendum, *mercede*. *Douza.*

Circumventendum] Id est, *Decipiendum*. *Sold.*

M. Æmilium Consulem, ducem et auctorem sequimini, &c.] Id ex veteri formula sumtum videtur, cujus exstat typus quidam apud Livium l. XXXIV. in quo est: 'Clamitans, ut qui salvam remp. vellent, auctorem et ducem libertatis sequerentur.' *Ursin.*

Tunc vero et posci] Videtur deesse nomen proprium ducis, quod ex his reliquiis, licet corruptis, concinnandum est, legendumque: *Tum v.... posci, cum ceteri ejusdem causa ducem se nactos rati, maximo gaudio irritare*. *Idem.*

Curionem] Ex Prisciano l. X. videtur autem Curio se Æmilio Lepido opposuisse et præferri voluisse. *Curio.*

Curionem quasivit, &c.] Hoc est, qui honorum ad id usque tempus petitionis expers, per immaturam ætatem prensationibus publicis abstinuerat. Ita enim malo quam adempta præpositione sententiam ex illustri obscuram efficere. *Douza.*

Ætati concederet Mamerci] Sic in Jugurtha: 'Itaque Sulla, cujus facundia, non ætati a Manlio concessum.' Per Mamercum porro Lepidus significatur. Mamercus enim Æmiliorum prænomen. Ceterum Curionem pariter cum Lepido Consulatum pe-

tiisse ex hoc loco colligi potest; quem tamen non hoc, sed proximo anno DCLXXVII. simul cum Cn. Octavio primum adeptum. Neque illud prætermittendum, *Quæsit*, in hoc Fragmento, pro Rogavit, obsecravique positum esse, ab antiqui verbi formatione, *Quæso*, *Quæser*: ne quis præteritum istud e *Quæro* derivandum, rei similitudine deceptus, falso porro sibi persuadere insistat, quod a mente Historici nimis quam alienum fuerit. Neque alio referendum exemplum Phocæ, qui *Quæsere*, apud Tullium et Sallustium nostrum lectum esse diserte notavit. Quod alii quo referrent ignorantes, verbum istud, ut Fragmentum, inter incerta Crispi inscite posuerunt. *Douza*.

Philippus] A Servio l. ix. *Æn.* non expresso historiæ numero hæc afferuntur: quæ quod fragmento proxime consequenti est L. Philippi oratio, huc pertinere non dubitavi. *Carrio*.

Maxume vellem Patres Conscripti] Et reliqua quæ sequuntur. Confer, quæso, hic mihi inter se capita illa rerum contraria, videbisque Reipubl. quietæ aptissime seditionum turbas opponi; defensionis Reipubl. seditiones contra eorum hominum, quos maxime easdem prohibere decebat, præva denique incepta, tantum abesse dicit, ut consultoribus suis noxæ, vel incommodi aliquid pariant, ut contra etiam a Senatu iis obtemperetur: quæque pessimi ac stultissimi decreverint, ea bonis et sapientibus adversus animi sui sententiam sint exsequenda. *Douza*.

Flagitiosorum postremus] In epist. Mithridatis: 'Postremus servorum Archelaus.' *Cicce*.

Qui pejor, an ignavio sit, deliberari non potest] Eadem fere loquendi ratione usus postea. quo loco nobis Cn. Lentuli naturam et mores duobus verbis, ac suo more, quasi in speculo cernendos proponit. Fragmentum sic habet: 'Perincertum stolidior, au-

vanior.' *Douza*.

Et se e contempto] In aliis deest *e*, sed perperam. *Riv*.

Vatum carminibus] Vide supra B. Cat. c. 47.

Atque id jure: quoniam ex rapinis Consulatum] Unde perspicue palam est, historiæ ordinem male in hac editione servatum, et Fragmentum, quod statim porro a calce Orationis hujus sequitur, ante eandem conlocandum esse. Id enim sic habet: 'Uti Lepidus et Catulus decretis exercitibus maturime proficiscerentur.' Uterque scilicet ad Provincias sibi decretas: Lepido enim Gallia ulterior, Catulo ejusdem collegæ Italia ex Senatus consulto forte obvenit. *Douza*.

At scilicet ii, qui ad postremum usque, legatos pacem, concordiam, et alia hujusmodi decreverunt, gratiam ab eo peperere] Ita est in nuperis editionibus, sensu satis perspicuo: sed quoniam cum in impressis, tum calamo exaratis libris lectiones mirifice variant, suspicor locum levi immutatione et addito pronomine rescribendum ex vestigiis veteris scripturæ: *Gratiam ab eo reperere sibi*, cui phrasi prorsus consimilis, ne dicam gemina, est Plautina illa in Prologo Rudentis: 'Veniam sibi invenire a Diis.' Sed et Plinius alibi; 'Gratiam invenire,' scripsit. Neque est quod quemquam moveat vox illa *sibi* pro supplemento adscripta. Cui conjecturæ meæ primitus occasionem præbuit lectionis ejus affinitas, quæ in aliis libris concepta legitur ad hanc faciem: *Gratiam habeo peperisse*. Scin', quid suspicer? nempe aliquem ex Sallustianis exscriptoribus compendium notarum facere voluisse? et secundam verbi syllabam contruncatam abbreviasse ad hunc modum: *Peperere* si.: atque hinc porro aliis succedentibus geminas voces coaluisse in unam: unde *Peperisse* istud natum denique. *Douza*.

Peperere] Omnes testantur in Mss. esse *peperisse*. Recte igitur Palmerius

Mellerus, *At scilicet eos, &c. peperisse.* Adi librum III. Observ. c. 9. Gronov.

Et ignoscendo Populi Rom. magnitudinem auxisse] In scripto libro est, *Et ignoscendo Pop. Rom. magnit.* Faërnus legebat, *Populum Rom.* Forte ex Catilin. de Populo Rom. 'Et accepta injuria ignoscere quam persequi malebant. Sed ubi labore atque justitia respub. crevit.' Ciac.

Lepidum progressum videbant] Scribe: *qui gentis Æmilia benefacta extollebant, et ignoscendo populi Romani magnitudinem auxisse, nusquam etiam tum Lepidum progressum dicebam.* Posses etiam, *populum Romanum;* sed auxisse dicit, pro auctam esse, ut Cato: 'Eo res eorum auxit.' Gronovius.

Quorum nemo] Glareanus: *nemo diurna mercede vitam mutaverit:* alii, *quorum nemo diuturna mercede vitam mutaverit:* atque contra sentit Philippus, eos vel diurna mercede educutos, vitam etiam nihil facturos. Carrio.

Flagrantes inopia et cupiditatibus] Venetum, *cupidinibus;* idque Sallustianum magis est. Rivius.

Quies in seditionibus] Quia tunc solum contenti sunt.

Bellum ex bello serunt] Perperam alii, *ferunt.* Rivius.

Bellum ex bello serunt] Sic in epist. Mithridat. 'Bella ex bellis serendo magni facti.' Liv. l. XL. 'Ex bellis bella seruntur:' et Tacitus 'prælia serere' dixit Hist. v. Ciacconius.

Sulpicii] Nam P. Sulpicius tribunos plebis, auctore C. Mario, perniciosas leges promulgavit, ut exules revocarentur, et novi cives libertinique distribuerentur in tribus, &c. qui cum in quadam villa lateret, indicio servi retractus et occisus est. Servus ob mercedem manumissus est, sed ob infidelitatem saxo dejectus est. Bad.

Marii] Vide supra Jug. c. 63.

Damasippi] Vide supra Cat. c. 51. vel lege, *Damicii.* Nam Lucius Damacius prætor ex jussu Marii omnem

nobilitatem, quæ in urbe erat, trucidavit. Bad.

Hispaniæ armis sollicitatæ] *Solicite* est in duobus scriptis exemplaribus. Ciacconius.

Mithridates] Vide supra p. 684.

Præter idoneum ducem] Vide, ut Mamercum fastidiose et contentim conterat Philippus, cui ne id quidem dignum habet tribuere, quem pro idoneo duce ad remp. evertendam agnoscere velle videatur. Ciacconius.

Quod vos oro] Sic alibi: 'Quod ego vos moneo quæsoque, ut minus.' Ciacconius.

Exspectatis, dum exercitu rursus admoto] Hoc contra historiæ fidem esse omnia veterum monumenta consentiunt. Neque enim Lepidus ante postremam expeditionem illam, et pugnam commissam cum Catulo, quo victus deserta Italia in Sardiniam refugit, ad Romana mœnia exercitum umquam admovisse legitur: nedum ut urbem ferro et flamma invaserit. Unde mihi dubium non est, quin, *inradant,* legi atque emendari debeat: quod si mihi Critici concedant, referendum erit ad homines illos omnium ordinum corruptissimos, veris supra coloribus a Philippo depictos, Cinnanos, puta, et Marianos satellites, quorum in patriam reditu quantum civilis sanguinis exhaustum fuerit, Plutarchus, Appianus, Eutropius testes, postremo omnes veteres Memoriar. Douza.

Quod multo propius est ab eo quo agitat statu] Cicero Tuscul. I. 'Antiquitas quæ quo propius aberat ab ortu et divina progenie.' Et ad Att. lib. I. 'quoniam propius abes.' Sed Plin. l. XIV. c. 4. 'Tam prope,' inquit, 'ab origine rerum sumus.' Ciacconius.

Quod multo propius est ab eo, quo agitat, statu, quam ex pace et concordia ad arma civilia] Scriptura haud dubie mendosa, et quam juxta cum ignarissimis intelligo: nisi tamen totus

locus interpolandus, et fortasse in hunc morem constituendus: *Quam ad pacem et concordiam ab armis civilibus*: sententia apertissima, quam tamen absque libris auctoribus integram et sinceram esse, nondum satis acceptum est mihi. *Douz.*

Qui videmini intenta mala quasi fulmen optare se quisque ne attingat, sed prohibere ne conari quidem] Ab aliquo illustri Scriptore Græco hæc sententia sumta videtur. Tacit. Annal. III. 'Ob intenta pericula.' Ciacconius.

Quasi fulmen] Fulmina enim feralia habebantur. Et qui locus fulmine tactus, bidental appellabatur. Glossarii auctor recte exposuit: Bidental, τόπος κεραυνόπληξ. Quin Persius ipsum hominem κεραυνοπληγήα bidental vocat: 'Triste jaces lucis, evitandumque bidental.' Bidental autem vocatur, quod talibus locis ovibus sive bidentibus sacrificia fierent. Artemidorus. lib. II. ὁ κεραυνὸς τὰ ἔσημα τῶν χωρίων ἐπίσημα ποιεῖ διὰ τοὺς ἐνιδρυμένους βωμοὺς, καὶ τὰς ἐν αὐτοῖς γινόμενους θυσίας. Græci bidental vocant ἐνηλίσιον. Glossæ Græcorum: Ἐνηλίσια, τὰ κατασκευθέντα χωρία. nam σκηπτὸς, fulgur. Scalig.

Animos movent] In v. c. animos *movere*. Quæ forma loquendi Terentio perfamiliaris est. Ursin.

Civitatem confirmari qui ademptam negat] In codice Puteani est: quibus *ademptam negat*: hinc legendum propono: *civitatem confirmari qui civibus ademptam negat*. Putsch.

Luctus curæ sunt] Potius legerem, *sint*. Ciacconius.

Nostri proditor, istis infidus] Optime idem codex, *Istis infidus*: opponit proditorem infido. Putsch.

Invidus] Aliter et melius, *infidus*.

Te neque hominum, neque Deorum pudet] Hoc eo spectare videtur, quod Lepidus, cum legem Sulla mortuo de Actis ejus rescindendis promulgasset, ut qui a Sulla proscripti fuerant, et civitatem, et bona sua reciperarent:

cumque eidem Catulus collega, ceterique obnixè adversarentur, re in concionibus agitata, Lepidus a Senatu sacramento adactus bellum se patriæ non facturum, in Galliam ulteriorem, quam sortitus erat, profectus, ad Comitia, tamquam exacto consulatione suo bellum illaturus, non venit. Appianus, Florus. Atque hoc est, quod perfidiam et perjurium Lepido objectat Philippus. *Douzu.*

Quos perfidia aut perjurio violasti] Libri veteres, *per fidem aut perjurio*. Livius I. 'Cujus ad solemne ludosque per fas ac fidem decepti venissent,' &c. Ciacconius.

Perge, qua capisti] Qua *cæptas* habent duo Mss. exemplaria. Ciac.

Quam maturrime] Tacit. Annal. v. 'ut templum Divo quam maturrime publica pecunia poneretur.' Et noster infra: 'Uti Lepidus et Catulus decretis exercitibus quam maturrime proficiscerentur.' Et Cæsar lib. I. B. G. Alia exemplaria hic *maturissime*. Citat Charis. lib. II. in *maturissime*, M. Catonem *dier. dict. de cons. suo*: 'Item uti a Thermopylis atque ex Asia maximos tumultus maturissime disjeci atque consedavi.' Vide eundem in *Maturrime*. Ciac.

Rempub. intutam] Ald. *inultam legit*. Tacitus Hist. III. 'non intuta mænium firmare,' dixit, et Hist. I. 'proinde intuta quæ indecora.' Idem.

Delectus] Vide supra Bell. Catil. cap. 36.

Nam qui turbas, et eadem civium odisse ait] Si quis penitus loci hujus constructionem ac sententiam investiget, ne illi facile odorari fuerit, vel ex posteriore periodo tantum, numeri rationem in verbis illis tribus, *Ait, retinet, censet*, perperam a sciolis inversam esse. Quod tamen a nato nemine usque adhuc animadversum demiror; præsertim cum ejus rei ipsos commonefacere potuerit numeri illius diversitas, quæ in isto argutissimo epiphonemate comparet. Ita

illi a vobis pacem, vobis ab illo bellum suadent. In quo enarrando quomodo isti sibi satisfecerint nescio: hoc scio, lectionem receptam et secum, et cum Sallustiana elegantia pugnare. Nam quæ obsecro locutionis ratio sit illa? Lepidus, armato Lepido, vos inermes retinet. Quocirca vel meo periculo (neque enim capitis res est) fidenter castigandum pronuncio: *Nam qui turbas, et c. c. o. ajunt, et ob id a. L. v. i. retinent; quæ v. t. s. e. c. f. p. p. p. censent.* Non enim de Lepido, sed de factiosis Lepidi fautoribus, quos ipse satellites indigitare amat, intelligendum. Douza.

Armato Lepido vos inermes retinet] Libri Mss. duo, *inermos.* Ciacconius.

Torpedo animos oppressit] Priscianus, hunc locum ex i. hist. recitans, ita legit. Apud Nonium vero in verbo, *Torpedo, Obrepsit,* scriptum est. *Manut.*

Scelerum Cinna] Nam Cinna et Marius cum Carbone et Sertorio Janiculum occupaverunt, et fugati ab Octavio consule recesserunt. Marius Antium et Arimium et Lavinium colonias devastavit: et cum nulla omnino spes esset optimatibus resistendi, Cinna et Marius, in urbem recepti, eam velut raptam cædibus et rapinis vestaverunt. *Bad.*

Decus atque omnes ordines interierunt] Sic in v. c. leguntur, *Decus ordinis hujus interiit.* Ciacconius.

Parate vobis Cethegi] Vet. c. *Cethegos.* Ciacconius.

Sin libertas et bella magis placent] Vv. cc. *et vera magis placent:* infra lib. iii. Hist. orat. Lepidi, 'si vera et honesta flagitium superaverit.' *Idem.*

Decernite digna nomine, et augete ingenium viris fortibus] Quid est, *Augere ingenium?* an quod alii dicunt, *Animos augere alicui?* Gerræ germanæ. Proinde educatur, atque ejus vicem mea auctoritate, fiducia, quamvis audacter, reponatur: *Augere im-*

perium viris fortibus, hoc est, Republicam vestram: cui haud dissimile illud oratione ad Cæsarem: 'Quæ res populos, nationesve magnis auctoribus auxissent.' *Douza.*

Et ad hoc] Conjunctio et abest a vet. cod. recte. Ciacconius.

Fortuna meliores sequitur] Tacit. Hist. iv. 'Fortuna melioribus affuit.' *Idem.*

Cum pessumis et hostibus reipubl. contrahit, ordinis auctoritatem ad urbem ducit] Legendum, *contra hujus ordinis auctoritatem, &c.* facilis quidem et proclivis de similitudine vocum, sed fœdissimus error. *Rivius.*

Interrex] Id est, fungens imperio aut consulatu interea, dum novi consules creabantur: quia Lepidum dixit secundum consulatum petere. Olim autem verus erat interrex, et verum interregnum, cum mortuo rege, donec novus creabatur, cessabat regnum: erat tamen, qui interea officio regis fungeretur. *Bad.*

Interrex] Antiquis temporibus is magistratus statim a morte Romuli est institutus. Nam cum in metu omnes essent, ne civitatem sine imperio vis aliqua externa adoriretur: rem inter se centum patres consociant, decem decuriis factis, singulisque in singulas decurias creatis, qui summæ rerum præessent, decem imperitabant: unus cum insignibus imperii et lictoribus erat; quinque dierum spatio finiebatur imperium, ac per omnes in ordinem ibat. Hæc fere Livius. A quo non longe discedit Plutarchus; nisi quod vix unus diei imperium uni interregi tribuere videtur. Postea exactis etiam regibus, quoties comitia ea a Consulibus, aut morbo, aut bello, aut seditione impeditis, haberi non poterant, si Dictatorem dici non placuisset, Interrex creabatur. Qui cum quinque dies magistratum obtinuisset (nam hoc Interregni tempus fuisse satis constat) alteri imperium tradebat.

Ille, nisi quid impediret, Senatusconsulto de Comitibus consularibus facto, Consules creabat. Solus hic patricius magistratus cum plebe communis factus non est. Neque enim populi suffragio creabatur, sed a patriciis cœuntibus auspiciato prodebatur, ut testatur Appius Claudius apud Livium. Creabatur autem, ut Peditanus docet, ad III. Kalendas Februar. Ejus officium erat omnia ea obire, quæ vel Regum, vel Consulum fuissent. Itaque jus dicebat, Senatum vocabat, Rempublicam quoque turbulentis temporibus, sub extremi atque ultimi Senatusconsulti formula sæpe accipiebat, surrogatisque magistratibus Comitibus habebat. *Janus Gulielm.*

Uti Lepidus, et Catulus, &c. Videntur an de Bell. Ital. hic agatur. Lepidus enim et Catulus Consules habentur in ænea apud me tabella, in qua Italici belli fit mentio. *Ursin.*

Neque auribus aut lingua competere Tacit. lib. III. ‘Oppidani neque oculis, neque auribus satis competeabant.’ et Hist. III. ‘Trepidus miles, dux sequis, et veluti captus animi, non lingua non auribus competere.’ Citatur a Donato in Adelph. Act. III. sc. 2. ‘Sallust. de Septimio: Neque animo neque lingua satis compote.’ *Ciacc.*

Prudens omnium Tacitus in vita Agricola: ‘Ceterum animorum provinciae prudens.’ *Idem.*

Profectus Sunt qui legendum putent, *profectis*; alii vero, *operibus confectis*: sed in re ambigua quid asseveres? *Carrio.*

Oppidum cepit Videtur legendum *obsidium*. Nam Tacitus, Sallustii æmulator, sic locutus est lib. IV. cum dixit: ‘Obsidium cepit per praesidia, quæ opportuna jam muniebat.’ *Ursinus.*

Domitium proconsulem Non puto designari Cn. Domitium Calvinum Consulem anno DCCXIII. cum C. Asinio Pollione, quippe ex Hispania, de qua Procos. triumphaverat. Imp. de-

scribitur in argenteo denario Oſcæ signato, cum inscriptione DOMIT. COS. ITER. IMP. OSCA. *Ursin.*

Dyrrhachium] *Dyrrhachium* posui pro *brachium*, quod ita in libro Eltonensi esset. Quo etiam modo legendum esse cum quidam conjecissent, alii pro certo id, sine ulla librorum auctoritate, audacter receperunt. *Carrio.*

Dyrrhachium] Aliter Epidamnus dicitur, Thucydidi Dalmatiæ aut Macedoniae colonia; et oppidum propter inauspicatum nomen a Romanis Dyrrachium appellatum fuisse, tradunt Livius, Strabo, Plinius, et Mela. Quibus assentitur quoque Dion lib. XII. ita tamen ut subdubitet, num duo diversa sint oppida. Appianus autem II. Civil. hoc plane adfirmat, ait enim Epidamnium paullum remotum a mari Dyrrachium vero prope ipsum mare (in peninsula, teste Strabone); Epidamnique navale esse dicit. Additque hoc falso a quibusdam Epidamnium dictum: postea tamen sic nominatum a Coreyrensisibus, quod Dyrrachii nomen ominosum habebatur, vetustam autem appellationem vicisse, et Dyrrachii nomen manere. Discrepat a ceteris omnibus Appianus, hic namque Dyrrachii nomen ominosum, ceteri Epidamni faciunt; Hic nominis mutationem Coreyrensisibus, alii Romanis tribuunt. Hodie vetus nomen obtinere videtur. Durazzo enim urbs interior et Cabo Durazza maritima nominatur in tabulis Geographicis recentioribus. *Drazio* legit Marius Niger. *Ortel.*

Illo profectus, vicos, &c.] Et hoc Fragmentum, contagione credo rei quam narrat, periculum vastationis vix effugit, non quidem a Volcani violentia, sed librorum ignorantia conflatum syllabas abbreviantium. Quo de genere sum questus jam antea, quorum comitate effectum videtur, ut tres dictiones in unam concreverint: quod conjectores isti Sallustiani non advertentes, sibi cum

simplici excetra rem modo esse arbitrans, mirum quas nobis Lernas peperere: dum partim *seculo*, alii *securissimo*; nonnulli etiam *vetustissimo* nobis objectare non dubitant, quod eo illis firmitus visum, quoniam in manuscripto forte *secundissimo* reperissent. Sed his plorare jussis in rem præsentem venire melius est, lectorique de conjecturæ nostræ ratione gratiam facere. Ea vero hæc est: *Neque elato, aut securo esse animo, metu gentis, &c.* sententia apertissima; et quam a Sallustio esse arguta ejus brevis etiam me tacente indicium facit. Douza.

Cornicines occauerunt] Priscianus l. x. 'Quidam oceanui, pro, occinui protulerunt.' Servius Virg. Georg. II. 'A cano,' inquit, 'veteres non cecini, sed canui dixerunt. Sallustius: Cornua occauerunt.' Curcio.

Equi sine rectoribus exterriti] Hoc fragmentum idem Priscianus citat ex l. i. epistolarum; corrupte, ut puto, pro Historiarum: neque enim Sallustium epistolas vulgasse alibi lectum. Coler.

Equi sine rectoribus exterriti] Ad hunc locum respexisse videtur Tacitus Annal. i. 'Equis maxime vulnera ingerit. illi sanguine suo et lubrico paludum lapsantes, excussis rectoribus, disjicere obvios,' &c. Ciacc.

Hilerdam] Ilergetum urbs Ptolemæo, et Stephano, in Hispania Tarraconensi: Lerida est Vasæo. Fluvius Ilerda est ibidem, nisi fallat Vibius. Ortelius.

Ardebat enim Hispania] Cæsar l. v. 'Ardere Galliam.' Tacitus Annal. xii. 'Arsisset bello provincia.' Ciacc.

Et ponere validam] Suspicebam leviter legendum esse, *Hipponem*, docente Stephano περί πόλεων, 'Ἰππὼν πόλις Διόβου', eamque a Phœnicibus conditam sciebam. Sallust. Jugurtha: 'Postea Phœnices, alii multitudinis domi minuendæ, pars imperii cupidine sollicitata plebe, et aliis novarum rerum avidis, Hipponem, Adrumetum, Lep-

tim, aliasque urbes in ora maritima condidere.' Sed cum viderem viros doctos in Mss. Nonii codicibus reperisse *Digonem*, non dubitavi scribendum esse, *Vizonem*. Stephanus, Βιζώνη, πόλις Πορτικῆ. Probus, qui mihi dux ad hanc conjecturam, in Zo: 'Hæc quoque syllaba nullum nomen reperi terminatum, nisi unum barbaræ civitatis lectum in Sallustio, Vizo Vizonis.' Putsch.

Et ponere validam urbem] Vetus codex Nonii habet, *Et Digonem*: ex quo excogitari debet nomen urbis ejus, de qua loquebatur. Restare autem, pro Resistere, dixit, ut Tacit. Annal. III. 'Paulum more attulere ferrati, restantibus laminis adversum pila et gladios.' Et Liv. l. xxxiv. 'Qui pauci plures vincere soliti estis, nunc paucis plures non restatis.' Ciacconius.

Pugnando vicit] Simile est illi, quod habetur in veteri inscriptione Duilii, PUGNANDO CEPIT. Ursin.

In Mauritania] Vide supra. Lipsius, *In Mauritania*, epist. iv. 14. Nam scribit Plutarch. Sertorium cum tribus millibus militum confugisse Carthaginem novam. Idem paullo post corrigit. 'Furtim abiit; celeritate vitare prælium.' Coler.

Furtivaque celeritate] Ante erat, *Furtim aut celeritate*: ex quo faciebat Achilles Statius, *Furtim ac celeritate*. Ciacconius.

Transgressus] Agell. x. 26. et Nonius Marcell. tit. de impropriis, qui Agellii verba more suo describit, hæc citant, apud quem duo fragmenta turpiter coaluerunt in unum, sic separanda et emendanda: 'Transgressus a pedum gradu proprie dicitur, sed auctoritas vetustatis liberiorum usum loquendi dedit, ut Sallustius hist. l. i. et de iis qui navigassent, et de ipsis navibus eo verbo uti voluit, in quibus gradus non sit. de Sertorio: Nactus obscuram noctem astu secundo, furtivaque celeritate

vitare praelium in transgressu conatus est, ac inde: Transgressos recipit omnes mons præceptus a Lusitanis.' Hanc veram esse hujus loci scripturam suffragabitur quilibet, qui Nonii mentem diligentius excusserit: eodem porro modo loquitur Sisenna l. III. 'Transgressus fluvium qui secundum Herculaneum ad mare pertinebat.' Et 'naves ambulare' dixit Ennius: 'Inde Paron per cæcula navibus ambulabant.' Et 'claudas' vocat Lucretius, l. IV. 'At maris ignaris in portu clauda videntur Navigia aplustris fractis obnitier undis.' Et 'currere' dicit Virgilius lib. I. Æneid. 'Defessi Æneadæ quæ proxima littora cursu Contendunt petere.' Quo loco et Serv. 'saltationes etiam navium dicebant, quod est animalibus terrestribus proprium.' Eas optime sentiunt qui vi ventorum et procellarum aliquando jactati fuerunt. *Putsch.*

Mons Ballera] In membranis Fuldensibus *Belloia*, hinc forsitan *Belona*, cujus meminit Stephanus. *Putsch.* De monte Ballera nihil legere me recordor. Servius 'Ms. Fuldensis montem istum Belloiam vocat.' Sed puto et illud vitiosum. Pallenæ quidem montis Avenius meminit: 'hic mellifluis Pallena sub antris.' Verum is non in Hispania. *Coler.*

Et mox Fufidius] Ita emendarunt ex *Stipidius*. Mallem tamen, *Sulpicius*. *Ciacconius*.

Et mox Fufidius] *Lipsius*: *Aufidius*. Sic de bello Sertoriano accipietur. videndus *Plutarch*. *Coler.*

Postquam tantas asperitates] Vv. cc. habent, *spiras*, non *asperitates*: quod verbum ab aliis repositum est. Festus exponit *spiram* hominum multitudinem. Profertque Ennii versum: 'Spiras legionibus nexunt.' *Ursinus*.

Fugam maturabat] *Virgilius*: 'Maturate fugam.' Tacit. *Annal.* v. 'Fugam maturavit spe auxilii.' *Ciac.*

Ægrotum collegam] Potius est, ut

Sallustium scripsisse credam, *ægrotocollega*. Idque de *Lipsiana* sententia. *Douza*.

Tarenti] Calabria hæc sive magnæ Græciæ urbs est. *Suidas* et *Ælianus* in *Militaribus* adscribit *Tarentum* Siciliae. Ex quo patet, hujus tempore hanc Italiæ partem (ut nunc quoque) Siciliam appellatam. In regum titulis enim utriusque Siciliae memoria est. *Taras* appellatur *Straboni* et *Ptolemæo*. Romanam coloniam esse ex *Strabone* et *Plutarcho* discimus. *Cebalia* a *Virg.* vocatur, teste *Servio*. Sed arcem *Tarentinam* sic vocari annotavit *Philargyrus*. Eleganter hanc Urbem describit *Florus* lib. I. 'Tarentus Lacedæmoniorum opus, Calabriae quondam et Apuliae, totiusque Lucaniae caput, cum magnitudine et muris, portuque nobilis, tum mirabilis situ: quippe in ipsis Hadriatici maris faucibus posita, in omnes terras, Histriam, Illyricum, Epirum, Achaïam, Africam, Siciliam vela dimittit.' Hæc ille. *Tarento* hodie vocatur. *Tarentini* aliquando *Spnrii* vocati sunt, ut scribit ex *Trogo Justinus* lib. XX. *Partheniatis* vocatos scribit *Servius* ad *Æneid.* III. item *Phalantiades* a *Phalanto* quodam cive eorundem celeberrimo, ut tradit *Stephanus*. *Ortel.* Vide et *Strabonem* lib. VI. et *Plin.* III. 10. præcipue vero *Cluver.* Ital. lib. IV.

Iter vortit ad Corycum urbem inclutam: pastusque nemore, in quo crocum gignitur] Omnino hic nomen nemoris desiderari existimo; id quod imperito librario occasione præbuisse videtur locum depravandi, atque ejus vicem nobis *Pastusque* istud supponendi: quod nihili verbum esse, distinctionemque post *Inclutam* removendam, indicasse contentus, felicioribus ingeniis nomen porro nemoris istius, quod ego frustra in Ciliciæ descriptionibus persecutus, litteris recomminisci nondum potui, investigandum relinquo. *Douza*.

Corycum] Plinio et Ptolemæo Ciliciæ oppidum, quod Curco Nigro, Chura Mercatori appellatur. Plinius oppidum, portum et antrum uno nomine appellat Corycos. Est et Ciliciæ mons quoque Plinio, Vibio, et Stephano. Promontorium quoque est Straboni, et in eo antrum Corycium, in quo optimus crocus nascitur. Meminit et ejus Q. Calaber. *Ortel.* Corycius autem crocus celeberrimus, quem Isidorus l. xiv. c. 3. *Coriscon* nominat, addens inde plurimum et optimum venire crocum. Hinc et Cilicum florem *crocum* appellat Statius Papinius lib. ii. Sylv. aliique.

Ad Olympum atque Phaselida] Urbes sunt Lyciæ maritimæ et maximæ, quæ piratarum et prædonum domicilium et receptaculum fuerunt, et ea de causa bello Piratico a Servilio expugnatae et deletæ sunt. Strabo lib. xiv. Cic. in Verrem 4.

Ad Olympum] Et hæc ad superiora quodammodo pertinent: scribit enim Pedianus Verrina tertia, P. Servilium bellum in Cilicia gessisse, deque ea triumphasse, captis Coryco, Olympo, et Phaselide, tribus magnis ejus terræ urbibus, sed in Asconio depravatum est, *Fasilide*. Carrio.

Apud Læte oppidum] Hæc ita conjunximus ex sententia clarissimi D. Jani Douzæ, cujus opinionem firmat Silius Italicus, Sallustii in locis describendis imitator, de bello Punico lib. ii. 'Quæque super Gravios lucentes volvit arenas, Inferni populis referens oblivia Læthe.' *Putsch.*

Late] Macedoniæ Urbs Stephano. Ad Thermæum sinum, Plinio. Eadem Mygdoniæ regionis in Macedonia, apud Ptolemæum. Sed hæc forsitan alia Urbs. *Ortel.*

Cui nomen oblivionis condiderant] Legam, *indiderant*; et de Lethe Hispaniæ flumine intelligam, quod Limiam appellant Strabo lib. iii. et latius Mela: 'Et cui oblivionis cogno-

men est, Limia.' *Ciacconius.*

Mutina] Galliæ Togatæ oppidum, vulgo nunc Modona et Modena vocitata. Memoratur Polybio, Cicéroni, Livio, Paterculo, Straboni, Mela, Plinio, Ptolemæo, aliisque. Coloniam fuisse Romanorum complures testantur auctores. Cicero Philipp. v. Mutinam firmissimam et splendidissimam Populi Romani Coloniam appellavit. Quo anno deducta fuerit Colonia, Livius ostendere voluit l. xxxviii. 'Eodem,' inquit, 'anno Mutina et Parma Coloniae Romanorum civium sunt deductæ: bina millia hominum in agro, qui proxime Bojorum ante Tuscorum fuerat, octona jugera Parmæ, quina Mutinæ acceperunt.' Nempe is annus erat Urbis Romæ iolxviii. quo anno Consules fuere Q. Fabius Labeo, et M. Claudius Marcellus. Polybius autem lib. iii. ante Coloniam jam inde a P. Cornelii Scipionis, et Ti. Sempronii Longi consulatu annis triginta quatuor ante extitisse affirmat. Addendum hoc, quod refert Plin. Mutinensi agro exire e petra flammam statis Vulcano diebus. Nec alienum fuerit mirum ejusdem agri portentum hoc loco inserere, quod idem Plinius l. ii. c. 83. refert, quo ipsa natura soli noscatur: 'Factum est,' inquit, 'ingens terrarum portentum L. Marcio, Sex. Jul. Consulibus, in agro Mutinensi: namque montes duo inter se concurrerunt, crepitu maximo adsultantes, recedentesque; inter eos flamma fumoque in cælum exeunte, interdiu, spectante e via Æmilia magna Equitum Romanorum familiarumque et viatorum multitudine. Eo concursu villæ omnes elisæ, animalia permulta, quæ intra fuerant, exanimata sunt: anno ante sociale bellum; quod haud scio an funestius ipsi terræ Italiæ fuerit, quam civilia bella.' *Cluver.*

Præneste] Urbs Latii mediterranea, ducentis fere stadiis dissita ab Urbe

Roma, Ptolemæo *Παλαιοστός*, quamquam Strabo scribit olim dictam Πολυστέφανον, Plinius etiam Stephanen, nomenque habere a quodam Præneste (ita enim fabulantur) Ulyssis nepote, et filio Latini, qui primus ejus fuerit conditor, sicut asserit Solinus ex Zenodoto. Ceterum Servius a silicibus, qui *πρῖνοι* veteribus Græcis, quorum ibidem maxima copia, dictam affirmat: Græcanicam esse hanc urbem origine, sicut et Tybur aliquanto vicinius Romæ, affirmat idem Geographus l. v. Utramque rursus urbem loci natura munitam prædicat, etsi Præneste excelleret, cui arcis loco mons imminerebat excelsus, idemque avulsus angusto quodam transitu, et quasi collo a reliquis montanis locis contiguus. Accedebat ad hanc munitionem naturalem, quod urbs undique occultis cuniculis perforata fuerit, in quorum uno Marius Junior obsessus periit. *Fungus*. Leander Albertus dicit hodie Pilestrina nominari.

Medio diei] Ita locutus est Tacitus, Sallustii locum, ut videtur, imitatus l. xviii. cum dixit: ‘Sed medio diei exarserant.’ *Ursin*.

Militiæ peritus] Supra dixit: ‘Docuit militiam.’ In utroque Græcos imitatus, qui dicunt, *εἰδὼς μάχης*, sive *πολέμοιο*, ut apud Homerum, *οἱ εἰδότες μάχην*. *Idem*.

Sertorius] Neque habeo certi, quod hoc de loco definiam; etsi Servius l. ix. *Æneid*. quid sibi voluerit Sallustius satis indicat. ‘Muri,’ inquit, ‘olim alti non erant, sed ad impetum tantum repellendum. Ut etiam Sallustius ostendit, ubi Sertorium humeris sublatum muros ascendisse memorat:’ quæ postrema qui pro Sallustianis accipiunt, frustra sunt; cum huc referri debeant. *Carrio*.

Sertorius Parthis] Videtur illud, *Parthis*, esse commendosum, et fortasse *portis*, scribendum, ut integra lectio sit: *Sertorius portis turba morantibus*,

&c. Erant igitur portæ ita turba occupatæ, ut nec Tribunus, nec ipse Imperator pervadere posset. Imperii autem posuit, ut videtur, pro *Imperatoris*. *Ursin*.

Dubitavit acie pars] Priscianus extremo sept. lib. tradit veteres consuevisse frequenter in quinta conjugatione tam genitivum quam dativum ablativo similes proferre: et hæc ex prima Sallustii historia allegat: prout vulgati habent libri. Nam a manuscriptis abest numerus: et in historiis ita scripsisse Sallustium in Catholicis refert Probus: nec librum nominat; uti nec Servius l. i. Georg. Virg. Probi hæc sunt: ‘E, sive correpta, sive producta, nullius generis casus genitivus reperitur terminatus, nisi antiquæ. Virgilius: Libra die somnique pares ubi fecerit horas. Sallustius: dubitavit acie pars.’ *Carr*.

Idem fecere] Quæ sequuntur ad finem usque libri i. addidimus ex quadam Servii editione, quam debemus diligentiae et solertiæ Cl. viri Petri Danielis. Nam si absque illo esset, multa Sallustii loca non haberemus, multa deteriora essent, quæ nunc ad Sallustianæ navis tabulas coæquandas multa optima habemus. *Putschius*.

Ea paucis quibus] Servius ad illud xii. *Æneidos*: ‘me verius unum Pro vobis luere: Alii veteri more dictum accipiunt. Verum enim quod bonum et rectum esset appellabant. Terentius: Idne est verum modo, id est pessimum genus. Idem, Quod si astu rem tractavit, Dii vostram fidem, quantam et quam veram laudem capiat Parmeno. Sallustius in primo: Ea paucis quibus peritia, et verum ingenium est abnuentibus. Idem, Perpenna tam paucis profectus vera est æstimanda.’ Locum integrum ascripsi, ut eliciant aliquid meliora ingenia. Ego muginabar: ‘Perpenna tam paucis profectus vera est æstimanda:’ sensu non pleno, quem pendere a sequentibus reor. *Idem*,

LIBER II.

Sardinia in Africo mari facie vestigii humani] Fraudi, uti spero, futurum mihi non est, si has Sallustiani velut naufragii tabulas assulis aliquantisper auctiores reddidero: non quidem de meo, ne quis erret, (unde enim mihi, quæso, Romanæ historiæ proferre pomceria, scriptorum præsertim codicum armamentis destituto?) sed de Isidori schediis et pluteis, quos jam dudum, conjuratis tot barbarorum sæculorum procellis, et plus quam decumanis ignorantiae fluctibus, a reliqua Sallustiana rate disiectos, ac avulsos fuisse persuasum est mihi: atque hanc inde conjecturam facio, quod idem ille centonum, quem dico, sarcinator unicus lib. ix. Originum suarum, quo loco de Gentium vocabulis disserit, Maurorum et Numidarum prima quasi incunabula, atque incrementa, retractans, iisdem pæne verbis, ordine paulum immutato, narrationem longissimam a Sallustiano Jugurtha petitam ad se traxit, suppresso auctoris, unde eam acceperat, nomine, quod ille passim etiam in aliis solemne quasi suum servasse videtur. Exemplum Isidori sic habet: ‘Sardis Hercule procreatus cum magna multitudine a Libya profectus Sardiniam occupavit, et ex suo vocabulo insulæ nomen dedit. Hæc in Africo mari facie vestigii humani, in Oriente quam Occidente latior, prominet; ferme paribus lateribus, quæ in Meridiem et Septentrionem vertunt: ex quo ante commercium a navigantibus Græcorum Ἰχψος appellata est. Terra patet in longitudinem millia cxi. latitudine xl. In ea neque serpens gignitur, neque lupus, sed

solifuga tantum, animal exiguum, hominibus perniciosum. Venenum ibi quoque non nascitur, nisi herba per scriptores plurimos et poëtas memorata, apiastro similis, quæ hominibus rictus contrahit, et quasi ridentes interimit. Fontes habet Sardinia calidos, infirmis medelam præbentes, furibus cæcitatem, si sacramento dato oculos aqua ejus tetigerint.’ Hactenus Isidorus; quæ universa ut a Sallustio esse præstare non ausim, ita pleramque partem eidem deberi quovis pignore sponsionem facere sum paratus. Fragmentum certe istud eodem insertum plane arguit suspicionem hanc nostram de nihilo non esse. Et vero (ut rem loquar meram) si paucula quædam, quo de genere sunt illa, ‘Infirmis medelam, furibus cæcitatem præbere:’ item hoc, *Græcorum Ἰχψος*: quod ad proximum Sallustii Fragmentum, (illud, ‘Unde Ichmusa appellata,’ volui dicere) haud dubie pertinere, atque inde adeo emendandum ipsa res clamat: Isidori sordes potius, quam Sallustianam munditiam redolentia istine excipias, quidnam his additamentis Historico nostro tantopere indignum insit, non video. Ceterum caussam descriptionis Sardiniae Lepidum Sallustio præbuisse verisimiliter inducor, quem male re gesta versoriam in eam insulam capere coactum, atque inibi paullo post tabe colliquisse veteres nobis Memoriae confirmant. *Douza.*

Facie vestigii humani] Imitatur Phrasin Solinus, c. 47. ‘Equus C. Cæsaris nullum præter Cæsarem dorso recepit, cujus primores pedes fa-

cie vestigii humani tradunt fuisse.' Apulejus de asino iv. 'Hæ arbores in lauri faciem prolixè foliatæ, pariunt in modum floris inodori perfectos caliculos modice puniçantes.' *Putschius*.

Ichnusa] Scribit Plinius, cum Sardinia aliis Sandaliotis appelletur, Melissum eam a similitudine plantæ humanæ Ichnusam dixisse; quod posterius Solinus, Plinii transcriptor Chrysippo tribuit; ut quidem vulgo est: nam in veteribus libris Crispum, non Chrysippum esse, deque Sallustio Crispo accipiendum videri olim observavimus; et V. C. Martin, Delrius cum laude multa in his studiis versatus, in Scholiis Solinianis notavit: quod eo mihi propius vero est, quod videam Silium Italicum, qui in plerisque, ut alibi docemus, Sallustium studiøse imitatus est, idem in poëma suum transtulisse. Versus ejus l. XII. sunt: 'Insula fluctisono circumvallata profundo Castigator Enquis: compressaque gurgite, terras Enormes cohibet nudæ sub imagine plantæ. Inde Ichnusa prius Grajis memorata colonis: Mox Libyci Sardus generoso sanguine fidens Herculis, ex sese mutavit nomina terræ.' *Carrio*.

Dubium an insula sit] Videtur legendum, *Continens, dubium an insula sit, quum Euri, &c.* Ciaccon.

De reditu ejus legem ferentem] Notat Agellius x. 20. Sallustium proprietatis in verbis retinentissimum consuetudini concessisse, et privilegium quod de Cn. Pompeji, Magni Pompeji patris reditu ferebatur, legem appellasse. *Carrio*.

Genus militum suetum a pueritia latrocinii] Videtur Q. Curtius respexisse ad hunc locum, cum dixit l. vi. 'Mardorum erat gens confinis Hispaniæ, cultu vitæ aspera, et latrocinii assueta.' *Ursinus*.

Inter lava mænium] Loquitur de prælio apud flumen Durium a Cn. Pompejo commisso. Pompejus ad

Senatum: 'Castra hostium apud Sucronem capta, et prælium apud flumen Durium, et dux hostium C. Herennius cum urbe Valentia, et exercitu deleti, satis clara vobis sunt.' *Putschius*.

Flumen Turiam] Non bene quidam miscuerunt *Turiam* cum *Durio*, idem ambobus nomen facientes, credo ob Hispanicarum rerum ignoracionem, quia Turia non tam celebris est. Fluit autem Turia juxta Valentiam, de quo Pomponius libro secundo: 'Setabin, et Turiam, et Sucronem non magna excipit flumina.' et Plin. III. 3. 'Valentia Colonia tribus M. pass. a mari remota: flumen Turiam.' Ita enim legendum et apud Pomponium, et apud Plinium erudite et vere contendit Hermolaus. Corrupte autem hic vulgo legitur *Durium*. Turiam enim vocari id flumen, de quo Pomponius loquitur, ostendit Plutarchus in Sertorio: 'Remedia,' inquit, 'in rebus adversis, magis claram ejus virtutem faciebant, veluti in ea pugna, quæ apud Sucronem contra Pompejum commissa est, et rursus in ea quæ apud Turiam, adversus Metellum simul et Pompejum.' Claudianus tamen etiam Durium Turiam appellavit, in Landibus Strenæ: 'Te nascente ferunt, per pinguia culta tumentem Divitiis undasse Tagum, Gallæcia risit, Floribus et roseis formosus Turia ripis Vellere purpureo passim mutavit ovile.' Nam cur fluvium parvum et alias ignobilem, prætermisissimè Ibero, Bæti, Ana, ac Durio, Minioque maximi momenti fluminibus, tanta pompa seligeret, ac formosum roseis ripis vocatum ipsi Tago, fluminum Hispanorum vulgatissimæ famæ conjungeret? Vide *Resend.* de Antiq. Lusit. Est igitur Turia sive Durias Hispaniæ Tarraconensis fluviolus in Sucronensem sinum effluens. Gualdajar Clusio hodie est. Durius autem Plinio Hispaniæ maximus fluvius, in Pelendonibus ortus, Astu-

riam; a Vettonibus, et Lusitaniam a Gallæcis determinat. Duero nostra ætate vocatur. Doris Ptolemæo, et Dorias Straboni appellatur, qui eundem eodem fere loco l. iii. Durium appellavit *Ortel.* Durius igitur claritate sua et scriptorū testimonio celebratissimus, aquarum mole ipsum Tagum superat, nisi quod compressiore, ut fere inter montes, alveo fluit, Tago per liberos et planos campos ad ostentationem se dilatante: Turia autem, uti jam monuimus, exiguis est fluviolus. *Resend.*

Flumen Thuriam] Ita scribendum videtur. Græci quoque Scriptores Θούριαν ποταμὸν edunt, licet diversus ab eo flumine, a quo Thurios appellatos esse dicunt, quod ex ipsis etiam Thuriorum numismatibus constat, in quibus Crathis quidem fluvius taurina forma impressus est, Thuria vero fons, Leonis capite aquam fistula ex ore fundente. Hic autem de Thuria intelligendum, qui Vibonem, sive Valentiam præterfluit. *Ursin.*

Valentia] Plures hujus nominis urbes: sed hæc Valentia est Contestanorum in Hispania Tarraconensi urbs Ptolemæo: Edetanis eam ascribit Plinius. Valentia hodie Clusio. Aliam Valentiam in Hispania habet Livii Epitome 55. quam ad habitandum concessum Viriati veteranis militibus a Junio Bruto tradit. Sita ad Minium fluvium, Tidaque objecta est. Vide Joh. Marianam iii. 7. de Reb. Gest. Hispan. *Ortel.*

Macedonia] V. supra Jugurth. c. 35.

Dardania] Orosio, Ptolemæo, et aliis, Europæ regio, Mysia Mediterranea vocatur in Codice; quæ a Wolf. Lazio *Bossen* appellatur. Illyriæ pars, teste Eliano in Variis, et Nicolao, apud Stobæum: qui scribit hos tantum ter in vita lavari; cum nascuntur, in nuptiis, et in funere. Dardanos Serviam et Rasciam habitasse, Cuspinianus, et Volaterranus testantur. Σέρβια, et 'Πασκία, habet

Sophianus. *Ortel.*

Sed ipsi ferunt taurum] Et hoc Fragmentum ex Isidoro haud mediocri accessione augeri, nostraque comitate ex supplemento ejusdem redvivam lucem accipere potest. Id vero est hujusmodi ex l. xiv. Originum c. 6. 'Corsicæ insulæ exordium incolæ Ligures dederunt, appellantes eam ex nomine ducis. Nam quædam Cor-sa nomine Ligus mulier, cum taurum ex grege, quam prope littora regebat, transnatare solitum, atque per intervalla corpore aucto remeari videret, cupiens scire incognita sibi pabula, taurum a ceteris digredientem usque ad insulam navigio prosecuta est. Cujus regressu insulæ fertilitatem cognoscentes Ligures, rati-bus eo profecti sunt, eamque nomine mulieris auctoris et ducis appellaverunt.' Vides ut ex omni parte pulere fundata et constituta sit hæc navis, paucis exceptis, in quibus nos non materiarius, verum architectus frustratur: quæ tamen Sallustii non esse suo se indicio prodant; veluti extremum illud de nomine mulieris Ligris auctoris et ducis vocabuli Corsicæ; quod semel antea dictum Sallustianæ a se brevilloquentia spernit procul, nam majorem partem ejus Historici esse, argumentis, si sit opus, vincere me posse confidentia est: fortassis et ea quæ sequuntur, de quibus tamen lente et suspensa manu judicium meum profero. Dividitur autem a Sardinia xx. millium freto, cincta Ligustici æquoris sinu ad prospectum Italiæ. Est autem multis promontoriis angulosa, gignens lætissima pabula, et lapidem quem Cato-chitem Græci vocant. Utut est hujusmodi tam accurata regionis descriptio, a Sallustianæ historiæ ratione abhorre-re non nimium videtur: quem et multum in hoc genere atque adeo curiosum fuisse, similium locorum conlationes arguere possunt. *Douza.*

Ne illa tauro] Particulam *ne*, pro, *nedum*, positam docent Grammatici. Sic Apulejus Apologia I. ‘At ego Æmiliano, non huic Afro, sed illi Africano et Numantino, et præterea Censorio vix crediderim, ne huic fructici credam, non modo odium peccatorum, sed saltem intellectum inesse.’ Ursin.

Dædalum ex Sicilia profectum] Videtur ex historia legendum; *Dædalum in Siciliam profectum, cum Minois*, &c. Herodotus I. VII. λέγεται γὰρ Μῖνω κατὰ ζήτησιν Δαίδαλου ἀπικόμενον ἐς Σικανίην, τὴν νῦν Σικελίην καλουμένην, &c. Unde in alio fragmento est: ‘Aristæus cum Dædalo in Sardiniam transivit.’ Nisi forte dicamus Dædalum in Siciliam primo profectum, ex Sicilia rursus in Iapygiam Apuliæ conterminam venisse. Quam sane a Iapyge ejus filio dictam docent Græci scriptores, et confirmat Græcum vetus numisma in Apulia apud Daunios signatum Arpis sive Argyrippæ, in cujus altera parte alatum Iapygis, sive Icari, Dædali filii, simulacrum expressum est, in altera Diomedæ aves dnæ, ea plane qua Plinius et alii tradunt forma, Diomedis urnam sepulchralem, ut idem ait Plinius, circumstantes, qui Argyrippæ conditor dicitur. Ursin.

Dædalus] Hic insignis fuit Mathematicus et statuarius, artificum omnium suæ ætatis ingeniosissimus, primusque omnium vela et antennas navi imposuisse dicitur: unde forte fabula alarum Dædali: nam et Virgilius inquit: ‘Velorum pandimus alas.’ Statius quoque immobilibus, abditis quibusdam nervis effecit, ut huc atque illuc moverentur. Exul ob dejectum tecto per invidiam sororis suæ Perdicens filium, in Cretam ad Minoem se recepit, atque ibi Labyrinthum, ad Ægyptii formam construxit, multiplici et intricata viarum perplexitate irremeabilem, in qua postea ipse una cum Icaro filio

fuit inclusus. Itaque inde navigio ad Cocalum Siciliæ regem se contulit. Plura Tzetzes, Pausanias in Achaicis et Arcadicis, Diodorus, Suidas, alii. Lucianus in libro de Astrologia scribit Dædalum fuisse Mathematicum, et filium Icarum docuisse Astrologiam, sed cum juvenili ardore et persuasu doctrinæ elatum a vero, et decidisse in mare rerum immensæ profunditatis. Neque vero solum simulacra fecit, sed præclarum opus, compactilem sellam, quæ in Minervæ delubro apud Athenienses dicata fuit. Plato in Menone commemorat quædam Dædali ἀγάλματα, quæ soluta aufugiunt, sed vineta manent. Unde Socrates apud eundem in Euriphrone argumenta non consistentia Dædaleis operibus videri similia dicit.

Minos] Cretæ rex, qui Dædalum classe persecutus ad Cocalum Siciliæ regem, ab Cocali filiabus calidis aquis per caput infusus extinctus est. Multa de eo Plutarchus, Pausanias in Achaicis, Diodor. Siculus, Herodotus, alii.

Bithynia] Βιθυνία, Asiæ Minoris regio. Per *ci* in secunda, nummus antiquus Hadriani Imp. habet. sic et alii quoque. Hæc olim Mygdonia Μυγδονία, et Bebrycia Βεβρυκία, dicta fuit, Marciano Capellæ: item Cronia, Maliande, Strymonis, et Thessalis Plinio. Phrygiam Majorem vocatam, dicit Sallustius apud Servium, ad Æneid. v. Ejus incolæ Halyzonas, (ἁλαζόνες, est in Græco) vocat Suidas et Herodotus. et idem dicit eos primum Strymonios (Στρυμόνιοι) dictos. Thynos, priusquam ex Europa in Asiam transmigrassent, dictos, ex Hesychio, et Plinii v. 31. docetur. Bithyniæ ea pars, quæ spectat ad Pontum Euxinum a Bospori initio, ad Heracleam urbem usque, Asiatica Thracia, teste Xenophonte, nuncupatur. Eadem Thracesium, ut Eustathius ait. Metapontus videtur a Justino, I. XVI. nominari: ubi scribit

Heracleam a Phocensibus in Metaponto conditam. Pro *Metaponto* autem legit Bongarsius, in *Pontum*. Bithynia simul cum Ponto, hodie Bursa, ut Girava refert; et Becsangial, ut Castaldus tradit, vocatur. Oram omnem Thyni, interiora Bithyni tenent, inquit Plinius. *Ortel.*

Falsum filium arguituri] Mirum, ni hæc ad Nusam Nicomedis filium referenda: quem Regi illi haud dubie natum, hoc est, haud vitio, aut illegitime conceptum fuisse, Epistola porro Mithridatis testabitur: quod tamen Bithynos istos, qui a Romanis in regnum illud mortuo Diomede, quasi in vacuum venientibus ac possessionem occupantibus, gratiam sese inire studebant, redarguere conatos esse, fragmentum istud liquido significare videtur. *Douza.*

Ut actione desisteret] Sic alibi locusus est ipse Sallustius, et Terentius Phormione, cum dixit: 'Hæc his desistat litibus.' Item Virgil. l. iv. 'Mene incepto desistere victam?' *Ursinus.*

Flumen Lurda] Docet Priscianus l. vi. non solum in Africa, sed etiam in aliis regionibus nomina fluviorum in a desinere: eoque hæc refert verba. In vulgatis est, *Lurda*: in Gemblacensi, *Clurda*: in Martinensi et Thosano, *Durda*, ita ut aut *Clurda*, aut *Durda*, scribendum, existimem. *Carrio.*

Flumen Lurda] Priscianus, *Flumen Clurda*: quomodo et in duobus aliis repererat Carrio. Mihi vox hæc penitus incognita. *Dura* quidem fluvius est apud Strabonem, si recte memini. *Coler.*

Taurus] Ταῦρος, mons Asiæ, totius orbis terrarum maximus, sic dictus, ut Dionysio Alexandrino placet, quod instar tauri elato capite incedit: vel, ut Eustathius ejus Commentator putat, ob ejus magnitudinem: nam 'ταῦροι,' inquit, 'veteres omnia grandia atque robusta vocavere.' Hic uni-

versam Asiam ab Eöo Oceano, ubi Tamos promontorium a Pomponio statuitur, (et Samara ab Orosio vocatur) ad Ægæum usque Pelagus; aut, ut nonnullis videtur, Pamphylîum mare; in duas partes, in Septentrionalem scilicet et Meridionalem discriminat. Multa brachia, maria tentanti similis, subinde emittit, quin etiam contrafactus, quasi maria quaque effugiens, plurimis se gentium nominibus hinc et illinc impertit. 'Pro gentium ac linguarum varietate,' inquit Solinus 'plurifariam nominatur:' vel ut Plinius tradit: 'numerosis nominibus et novis, quacumque incedit, insignis.' Apud ipsum hæc ejus nomina habentur: 'Imaus, Emodus, Paropamisus, Circius, Chamädæ, Pharphariades, aliter Pariades, Choatras, Oreges, Oroandes, Niphates, Caucasus, Sarpedon, Coracesius, Cragus, Hyrcanus, Caspius, Pariedrus, Moschius, et Scythicus. Etiam ubi dehiscit, seque populis aperit, portarum tamen nomine unitatem sibi vindicans, alibi Armeniæ, alibi Caspiæ, alibi Ciliciæ Pylæ vocantur.' Apud alios alia sunt quoque nomina: Strabo Parachoatram, Masium, Polyarrum, Zagrium, et Gordæum inter ejus nomina refert. Orosius habet Ariobarsanem, Memarmalin, Parthæum, et Oscobarem (Oscobagus habet Isidorus.) Menalium etiam inter ejus brachia numerat Æthicus monstrosorum vocabulorum auctor. Horum ejus nomina meminit in eo describendo Ammianus, Ascanimia, Comedus, Tapurius, Aria, Nazavitiûm, Asmira, et Opirocarra. Dionysio, Armenius. Videntur quoque apud Ptolemæum hujus Taurini capitis (ut sic dicam) cornuum hæc peculiararia vocabula: Semanthinus, Sericus, Bepyrus, Damassus, Parsuetus, Corax, Sariphus, Masdoranus, Coræus, Jasonius, Strougylus, Orontes, Chaboras, Udacespis, Paryadres, Abus, Masicytus, Celænus,

Phœnix, Hippicus, Sugdinus, Amanus, et Antitaurus. Plinius hos montes dicit in universum Ceraunios Græcis vocari. Mela etiam sub eodem vocabulo maximam ejus partem comprehendit. Idem horum nominat Amazonicos, Caspios, et Coraxicos. Ceraunum Eustathius circa Caucasum et Caspium mare locat. Q. Curtius videtur eum sub duobus nominibus tantum designare, Tauro, et Caucaso. In Sacris literis Ararath appellatur, Ar. Montano et Becano testibus. Taurus proprie dicitur ejus pars quæ Pamphyliam et Ciliciam ab Armenia Minore et Cappadocia distinguit: ubi hodie Canibel, Bacras, et Giulich nomen habere videtur. Ramusius Caramam quoque appellari putat. Corthestan etiam Josepho Barbaro. Circa Euphratem, indigenarum lingua Munzzarum; et alicubi quoque in Asia Minori, Maurum nuncupari ex Zonara, Cedreno, et Curopalate deprehenditur. Singula hujus nomina vide etiam suis locis. Hunc Taurum describit Philostratus II. sub Caucasi nomine. *Ortel.*

Neque virgines nuptum mittebantur] Placeret magis, *promittebantur*, vel *tradebantur*. *Ursin.*

Multique commeatus interierant] Aliter, *interfecti erant*. Cui loquendi generi et consimile est Lucilianum illud: 'Fragmenta interfici panis;' item compluria apud Plautum. *Douz.*

Multique commeatus interierant] *Interfecti erant*, emendant viri docti ex Nonio Marcello docente veteres interfici et occidi ad inanimita transtulisse: nobis vero nihil mutandum videtur propter Lucilii: 'Inter-eunt, labuntur, agunturque omnia vorsum;' et Ciceronis fragmenta ibidem ab eodem Nonio exempli caussa adducta, in quibus tamen verba illa apparent nusquam. *Putsch.*

Jasonem novo itinere] Ille qui primus longa navi maria tentavit, quanta nominis celebritate in omnium

animis versatur? quanto ambitu celebratur? ut vere Poëtis fabularum Oceanum reclusisse videatur: 'Utinam ne in nemore Pelio securibus Cæsa cecidisset abieгна ad terram trabes: Neve inde navis inchoandæ exordium Cœpisset, quæ nunc nominatur nomine Argo, qua vecti Argivi delecti viri Petebant illam pellem inauratam arietis Colchis, imperio regis Peliae per dolum.' Longa enim nave Jasonem primum navigasse Philostephanus auctor est, ut ait Plin. VII. 56. Fuit hæc πεντηκόντορος prima: in eam cum Jasone quatuor et quinquaginta Argonautæ sunt ingressi. Hæc nempe erat illa delecta Heroum manus, θεῖος ἥρώων ἄστος. In hanc unam flos totius Græciæ coivit, Hercules, Castor, Pollux Dis geniti, alique reges et regum filii, Vates Mopsus et Idmon, naupagus Argus, celeustes ipse Orpheus, navis magister et gubernator Tiphys. Denique navem ipsam fatidicam et humana voce locutam, in fabulis est. Habuit enim τρόπιον ἐκ τῆς Δωδώνης ὀρυς, carinam e Dodonide quercu. Unde et Ciceroni divinum Argonautarum vehiculum dicitur. Itineris quoque stadiasmi, et cursus ita accurate a Poëtis proditi sunt, tanquam singulos ex ipsorum diariis expressissent: per quæ maria, quibus ventis cucurrerint, quæ littora prætervecti sint, quos portus intrarint, quæ freta transierint, quæ promontoria et quorundam fluviorum ostia præternavigaverint, ad quas gentes et nationes accesserint, quemadmodum in ultimum Euxini Ponti angulum penetraverint, atque ita porro. Et ista quidem hactenus περιπλοῦν Euxini Ponti nobis universim ob oculos ponunt, et heroum duos labores, quos in hac expeditione pertulerunt; quis autem finis adeo difficilis expeditionis fuerit, ex Plinio facile intelliges: is enim XXXIII. 3. eas oras auri feraces esse tradidit. 'Jam,' inquit, 'regn timerat in Colchis

Salauces et Esibopes, qui Terram Virginem nactus, plurimum argenti aurique eruisse dicitur in Suanorum gente, et alioquin velleribus aureis inclyto regno.' Sed et illius aureæ cameræ, et argenteæ trabes narrantur, et columnæ atque parastatæ. Hinc adeo istis heroibus sacra illa fames, et cupiditas, et ardor, et pericula, et lues, et dissidia, et cædes, et moræ atque ambitus itinerum. Hoc nempe illud erat, ad cuius famam universa Græcia aures arrigeret; hæc illa præda, quam jam animo atque oculis destinaverat, quæque istos patriis sedibus excitos ad terram inhospitam mitteret. Vide *Snelium* in præfatione ad Typhin Bata-vum.

Ætæa] Æetes, uti ex fabulis notum est, a filia Medea proditur Jasoni, et aureo vellere et duobus filiis orbatu-
tus est.

Tartessus] Fuit hæc in Hispania urbs opulentissima inter duo Bætis ostia. Plinius autem et Arrianus Tartessi nomine pro Gadibus abutuntur. Sciendum itaque est, quod triplex fuerit Tartessus apud Veteres: una proprie dicta in insula ad Bætis ostia, qui et ipse Tartessus de nomine Urbis dictus est: duæ sic dictæ καταχρηστικῶς, Carteia nimirum, quæ et ipsa Tartessus dicitur a Strabone, Mela, Plinio, Appiano, deinde et Gades ita appellatæ. Sicuti autem Tartessi nomen Gadibus tribui docuimus, ita contrario errore Tartessus a nonnullis Gaddir dicitur. Auctor hic Sallustius, et Avienus in oris maritimis. De Tartesso urbe ita Stephanus: Ταρτησσός ἐστι πόλις Ἰβηρίας, ἀπὸ ποταμοῦ τοῦ Ἀργυροῦ ὕρου ῥέοντος, ὅστις ποταμὸς καὶ κασσίτερον ἐν Ταρτησσῷ καταφέρει. Id est, 'Tartessus est Iberiæ urbs a fluvio dicta, qui fluit ex argenteo monte, et stannum etiam Tartessum defert:' et in Marciano Heracleota: Ἡ λεγομένη Ταρτησσὸς ἐπιφανὴς πόλις, Χρυσόν τε καὶ

χαλκὸν φέρουσα πλεόνα. Id est: 'Tartessus urbs est celeberrimi nominis, Unde auri et æris fertur ingens copia.' Et quid mirandum? Philosophus tradit primos Phœnices magna argenti vi inde allata ad immensas opes brevi evectos esse. Ita autem loquitur: τοὺς πρώτους τῶν Φοινίκων ἐπὶ Ταρτησσὸν πλεύσαντας, λέγεται τοσοῦτον ἀργύριον ἀντιφορτίσασθαι, ἔλαιον καὶ ἄλλον ναυτικὸν ῥύπον εἰσαγαγόντας, ὥστε μηκέτι ἔχειν δύνασθαι μήτ' ἐπιδέξασθαι τὸν ἀργυρόν. Id est: 'Primos Phœnices, aiunt, cum Tartessum navigassent, tantam argenti vim oleo aliisque nauticis sordibus permutavisse, ut nec capere naves, nec ferre possent.' Addit, inde discedentes (sit fides penes auctorem) ex argento conflasse anchoras, et reliquam suppellectilem. Quibus similia habet ex Posidonio Diodorus. Sic Colæum Samium, qui primus Tartessum navigavit, quæstum ex mercibus maximum fecisse testatur Herodotus lib. iv. Successere Phocæi, qui eodem auctore amicitiam contraxerant cum Tartessi rege Argantonio. Tartessus itaque a veris Gadibus multum differt, qui extremus noti orbis apud antiquos terminus erat, teste Solino. *Bochartus*.

Mutato nomine Gaddir] Fest. Avienus: 'Gaddir prima fretum solida supereminet arce, Adtollitque caput geminis inserta columnis: Hic Cotinusa prius fuerat sub nomine prisco, Tartessumque dehinc Tyrii dixerunt coloni: Barbaraque etiam Gades hanc lingua frequentat, Pœnus quippe locum Gaddir vocat undique clausum.' Dixerat etiam haud dubie Sallustius hujus appellationis Punicæ causam: ex quo itidem suo more sumsit Isidorus l. xiv. Sed et iste Avieni locus huc merito transcribendus videtur: 'Gaddir est oppidum. Nam Punicorum lingua conseptum locum Gaddir vocabat. Ipsa Tartessus prius Cognominata multa opu-

lens civitas Ævo vetusto: nunc ege-
na, nunc brevis, Nunc destituta, nunc
ruinarum agger est. Nos hic loco-
rum præter Herculanæam Sollemni-
tatem vidimus miri nihil. At vis id
illis tanta vel tantum decus Ætate
prisca sub fide rerum fuit, Rex ut su-
perbus omniumque præpotens, Quos
gens habebat forte tum Maurusia,
Octaviano principi acceptissimus, Et
litterarum semper in studio Juba,
Interfluoque separatus æquore, In-
lustriorem semet urbis istius Duum-
viratu crederet.' *Coler.*

Ut soluerat] Ex Prisciani lib. x.
soluerat autem est, solitus fuerat.
Carrio.

Præminet] Lipsio nostro legi pla-
cet, *præminet*; ut de monte quopiam
reliquis editiore loquatur: cui ego
non hæc in parte modo, sed etiam
in ceteris omnibus assentior lubens:
sed montis nomen quæro quod sit.
Douza.

Barbulejum appellabant] An hoc de
Hirtulejo dictum, cujus mentio est in-
fra? Ita, ut ait Suetonius, 'Tiberius
Nero, per jocos dictus, Biberius
Mero.' *Ursin.*

Barbulejum] Priscianus ille toties
a me laudatus lib. vi. hoc affert.
Vult Sallustius, nescio quem Roma-
norum ob corporis gestum et linguæ
procacitatem nomine histrionis ejus-
dam Barbuleji fuisse appellatum. An
ille est, de quo supra etiam Sallustius,
Curio pater? Est profecto. Ita enim
vero mihi auguratus videor ex Plin.
vii. 12. Quem tamen rectius puto
scribere Barbulejum, quemadmodum
et Solinus, et Valer. Maximus ix. 14.
'At M. Messala Consularis et Cen-
sorius Menogenis: Curioque omnibus
honoribus abundant Barbuleji; ille
propter oris adpectum, hic propter
parem corporis motum, uterque sce-
nici nomen coactus est recipere.'
Coler.

*Ibi Fimbriana seditione, qui regi per
obsequelam orationis, et maxime odium*

Sullæ, graves carique erant] Disputant
varie super hoc loco viri docti. In
manuscripto Nonii, qui hæc pro-
emplo adducit, extabat, *graves scari-
que*, in altero *ob odium Sullæ cari erant*:
sed lectio quam expressit Carrio
optima videtur, si *τὸ graves* sumatur
et habeatur pro fortibus; ut sæpe Sal-
lustius: 'Ea continentia vir gravis,
et nulla arte cuiquam inferior.' Et
in fragmentis novis: 'Hispaniæ gra-
vem civitatem.' *Putsch.*

E muris] Idem Nonius sportas a
sparto, quasi sparteas, aut ab aspor-
tando dictas esse vult. *Carrio.*

Fortunam in temeritatem declinando]
Videtur legendum: *Fortia in temeri-
tatem declinando*; nam præcessit, 'ad-
versa in pravitatem, secunda in ca-
sum.' *Ursin.*

At Metellus, &c.] Totum hunc lo-
cum citat Macrobius Saturnal. iii.
13. pro eo, quod est in Macrobio,
'Concurrentibus undique virili et
muliebri sexu,' posui aliquando, *con-
currentium undique virile et muliebre
sexus*; primum quod ita Nonio lege-
retur: deinde quod Charisius, et ille
ipse Nonius observent hic *sexus* neu-
tro genere: quod hic alioqui probari
non poterit; quamquam et apud Cha-
risium et Probum legitur *secus*, pro
sexus. Sosipatri lib. i. Instit. Gramm.
verba hæc sunt: '*Secus* neut. gene-
ris nomen, unde et Sallustius dixit,
virile *secus*, hoc est, virilis *sexus*, quod
per omnes casus integra forma de-
clinatur: est et *secus* adverbium.'
Probus Catholicis; '*Secus*,' inquit,
'duas res significat, adverbium sepa-
randi, et sexum. Sallustius: Virile
et muliebre *secus*.' Hactenus illi.
Fuit cum divinarem utrumque esse
hallucinatum, et *sexus* apud Sallus-
tium neutro genere esse retinendum;
quod etiam in Plauto Priscianus no-
tavit. Is enim lib. v. 'Plautus,' in-
quit, 'hoc *sexus* neutro genere pro-
tulit in Rudente: Virile *sexus* nul-
lum umquam habui.' Sed cum in

Festi veteribus libris, *secus* esse, non *sexus*; in exemplis autem a Festo citatis *sexus*, non *secus*; monuerit Antonius Augustinus J. C. elegantissimus; scripturam, quam expressi, retinendam iudico; neque virum doctissimum mihi que familiarem audio, qui cum in veteri scriptura *secus* esse fateretur, *sexum* tamen neutro genere, apud Festum aliosque scriptores a Festo adductos, reponi volebat. Hoc enim esset arbitrarías deque opinione factas emendationes libris veteribus, et a quibus libri veteres longe vincuntur ætate, Grammaticorum, quos dixit, ætati præponere; quod nemo, credo, doctus temere fecerit. Neque enim in librorum correctionibus Pythagoricum illud, *αὐτὸς ἐφῆ*, sed ea quæ modo laudavi, vetustatis testimonia solidissimis rationibus adjuncta, apud bonos harum rerum iudices valere consueverunt. Adde quod idem Charisius eodem lib. i. ita scribat: 'Alia nominativum et ablativum habent; ut tabes, pluris, siremps; facit ab hac tabe, plure, sirempse.' Cinna autem in Smyrna, *hujus tabis* dixit, nullo auctore. Alia unius tantum casus sunt, ut hoc *secus*, adfatim, adincitatas, infitias, suppetias, pedum, sponte, dicis ergo, nequam, nihili, frugi; ita enim locus ille Charisii, reliquis, quæ interposita sunt, ejectis, de veteri libro restituendus est. *Carrio*.

Concurrentium undique virile et muliebri secus] Huc respexit Tacitus, si modo ejus verba mendo vacant, quæ leguntur lib. iv. 'Virilis et muliebris sexus omnis effusus.' *Ursin*.

Exornatis ædibus per aulae et insignia] Legendum, *et signa*. De republ. ordin. 'Domum signis, aulaeis, aliisque operibus exornare.' *Ciacconius*.

Aulæa] Sunt stragula versicoloria, ut scribit Servius, enarrans illud Virgilianum: 'Aulæis jam se Regina superbis, Aurea composuit sponda.' Sic autem ideo dicta sunt, quod in

aula Attali Regis Pergamenorum in Asia primo inventa fuerint. Babylon quidem colores varios pictura prima vestibus dedit: hinc Babylonica. Unde Petronius Arbiter de pavone ita loquitur: Plumato amictus aureo Babylonico.' At aurum intexere in Asia Attalus rex invenit. Unde Propertius: 'Porticus aulaeis nobilis Attalicis.' Et Silius: 'Quæque Attalicis variata per artem Aulaeis scribuntur acu.' Peristromata quoque dicuntur picta et versicoloria. Sunt et quæ peripetasmata ad ornandum locum suspensa extenduntur. Intellexit de his Horatius in Satyris: 'Interea suspensa graves aulae ruinas In patinam fecere, trahentia pulveris atrii,' &c. *Grapald*.

Croco sparsa humus] Crocum hic intelligit aqua dilutum, qui odoratissimus ex Cilicia mittebatur, unde Martialis festivissimus Poëta: 'Et Cilices nimbis hic maduere suis.' Atque ab Apulejo 'odorus imber;' apud Senecam 'odoratus imber,' dicitur.

Transenna] Transennam Servius Æneid. l. v. extensum funem interpretatur. Nonius vero, 'non transitum, ut quidam,' inquit, 'putant, sed fenestram.' Servii autem interpretatio et melior est, et cum hoc loco magis convenit. *Carrio*.

Victoria simulachrum] Illam præpetem sive alatum fingeant, quod ejus fama statim se humo tollat, amplexaque gloriam longe lateque per summum volet æthera, perque immensos terrarum tractus expatietur. Itaque alatum extitit ejus in Olympia simulachrum, ipsiusque alias signum accipiter est, volucres reliquas agilitate remigii alarum superans. Porphyrius: τὰς δὲ Μούσας ἐπτέρωσαν καὶ τὰς Σειρήνας. κατὰ τὰ αὐτὰ δὲ καὶ τὴν τε Νίκην, καὶ τὴν Ἴριν, καὶ τὸν Ἔρωτα, καὶ τὸν Ἑρμῆν: id est, 'Musas autem et Sirenas alatas fecere, eodemque modo et Victoriam, et Irin, et Amorem, et Mercurium.' Ovid. l. ii. Tristium:

‘Ansoniumque ducem solitis circumvolat alis, Ponat ut in nitida laurea sertacoma.’ Addendum obiter hoc est, statuum aureā Victoriæ fuisse olim Romæ in Jovis Capitolini templo, sicuti testatur P. Victor. Antiquissimum templum, præter ædículas duas, in Aventino conditum fuit ab Arcadibus, teste Dionysio Halicarnassæo. Ludos quoque quinquennales in ejus honorem, decennales, vicennales institutos testantur veterum monumenta. *Finger.*

Toga picta] *Toga picta*, toga palmata est. Plutarcho *θριαμβική*. Plinius de hac intelligit l. viii. cum dicit Pictas vestes jam apud Homerum fuisse, unde triumphales natæ. Isidorus l. xix. ‘Toga palmata dicebatur, quam merebantur ii, qui reportabant de hostibus palmas. Ipsa vocabatur et toga picta, eo quod victorias cum palmis intextas haberet.’ Olim tamen aliam fuisse pictam scribit Festus in schedis: ‘Picta quæ nunc toga dicitur, purpurea ante vocitata est, eaque erat sine pictura.’ ejus rei argumentum est pictura in æde Veri tumini et Consi, quarum in altera M. Fulvius Flaccus, in altera L. Papirius Cursor triumphantes ita picti sunt. Hoc ita esse ex Livio quoque patet, nam quam l. xxx. togam pictam, l. xxxi. *purpuream* appellat. *Coler.*

Toga picta] Toga picta, vestis Etrusca fuit, purpurei coloris, auro distincta, a triumphantibus geri solita, quam subactis Thusciæ populis Tarquinii Priscus Romam transtulit: Macrobius, Plinius, id non Prisco, sed Hostilio tribuunt. Picta vocabatur, quod in ea figuræ ita fingerentur, ut ea species ad picturæ similitudinem accederet. Duos historiæ memorant quorum virtuti tributum sit, ut picta toga, quanquam privati, uterentur, Paulum Æmilium et Pompejum. Pingebatur acu ex invento Phrygum indice Plinio. Vide *Sigonium*. Aurum intexere in Asia invenit

Attalus rex, colores diversos picturæ intexere Babylon maxime celebravit et nomen imposuit: plurimis vero licis texere, quæ polymita appellant, Alexandria instituit, scutulis dividere Gallia, ut Plinius testatur. Primitus autem forma semicirculari fuisse Halicarnassæus auctor est.

Epulæ quæsitissimæ] Tac. Annal. ii. ‘Excepere Græci quæsitissimis honoribus.’ *Ciac.*

Ruinæque pars magna] Ita reposuimus ex felicissima Christophori Coleri conjectura, cum antea vitiose legerebatur: *Ruinæque pars magna, &c.* Putsch.

Vice pecorum] Livius l. xl. ‘Modo,’ inquit, ‘pecorum fugientes per saltus avios.’ Et Tacitus l. xii. ‘Modo pecorum barbari trahebantur.’ In orat. M. Lepidi dixit, ‘more pecorum.’ Sed Tacitus illud *vice* usurpavit eodem sensu l. vi. cum ait: ‘Qui omnia facta dictaque vice legis observans.’ *Ursin.*

Occurrere, &c.] ‘Sagum,’ inquit Nonius, ‘vestimentum militare est.’ et hæc Sallustii ex ii. historia affert. Pro *uti*, non recte, ibi est, *ut*: pro *Hirtuleio*, *Herculeio*: de quo nihil me quidquam memini legere. Præterea in vet. cod. manifeste est *Hirtuleio*, quem Eutropius l. vi. Epitome Liviana xc. et xci. Orosius l. v. *Sertorii* ducem nominant, voce nonnihil in omnibus corrupta. De eodem hoc Hirtuleio ita scribit Frontinus Strategematum l. ii. c. 7. ‘Q. Sertorius, cum ante decertaret, Barbarum, qui ei nuntiaverat, Hirtuleium periisse, pugione trajecit, ne et in aliorum id notitiam perferret, et ob hoc animi suorum infirmarentur.’ quanquam et alius Hirtulejus hujus Ducis frater fuisse videtur, qui in bello Sertoriano quæstor fuerit, ut Epitome Liviana nominat: ideoque Plinius et Orosius Hirtuleios fratres a Q. Metello Pio in Hispania oppressos scribunt. *Carrio.*

Sagum] *Sagum* Gallicam esse vocem Strabo aliique monuerunt. Pli-

nus insuper l. viii. c. 48. inventum esse Gallorum dixit, scutulis saga dividere. Scutulatum ergo sagum a reticulato distinctum fuit, in speciem cancellorum. Nam idem Plinius scutulas appellat plagas in retibus itemque cassibus araneorum. Unde intelligi jam Virgilium liquet, qui viii. *Æneidos* de Gallis dixit, 'Virgatis lucent sagulis,' quamvis ibi *virgatum sagulum*, purpureum insuper interpretatus est Servius. Trabeata saga, apud Trebellium in Gallieno, huc quoque fecerint. Porro militare hoc proprie indumentum fuisse ex Cæsare aliisque colligere est, licet Tacitus quinto Historiarum improprie etiam vela navium sagula nominavit: 'Sagulis,' inquit, 'versicoloribus haud indecore pro velis navium juvabantur.' Pontan. Nos, si conjectare licet, hodieque *Sacien* dicimus. Dictionarium Vetus Belgicum expeditam in militia vestem, atque ideo detonsam nominat.

Avidisque, &c.] De pugna in Saguntinis campis a Sertorio commissa loquitur, in qua Memmius Pompeji Legatus contra conserta manu acerrime pugnans occubuit. Metellus Imperator multa suorum strage defensus, ictu tragulæ a Sertorio sauciatus decessit. Vide Plutarchum in ejus vita. Quo etiam pertinere judico Fragmentum illud lib. incerti: 'Sed Metellus in vulnere.' Douza.

Ictu tragulæ] Usus et hac voce Suidas: *Τραγόλας*, inquit, *ἄπλον, ᾧ χρῆσάμενος ὁ Κόττας, οὕτω βίαιον ἀφῆκε πλῆγην, ὥστε τὸν βληθέντα, καὶ διὰ τῶν πλευρῶν διαπεῖραι, καὶ τῇ γῇ προσηλῶσαι.* Ursin.

Tragula] Genus teli similitudine hastæ, ita dictum, quod scuto infixum trahatur.

Renunculo] Quam vocem Agellius l. x. c. 21. pro navigio piscatorio accipit. *Carrio*.

Renunculo] Non improbamus hanc scripturam, licet in notis ad Cæsarem

dixerimus, *Lenunculum*, pro *renunculum*, reperiri in veteribus lapidum monumentis. Quomodo Ammianus usurpavit l. xvii. cum ait; 'Lenunculo se commisisse piscantis.' Tacitus tamen *Lembunculum* dixit l. xiv. 'Nando deinde occursum lembunculo-rum,' &c. Ursin.

Actuaria navigia] Velocia et facilia ad circummagendum, quæque huc atque illuc facile flecti, moverique possunt. Græcis *κωπήεις* dicuntur.

Omnia sacrata corpora] Fallor ego? an de Chiis loquitur Crispus? quos a Zenobio, Mithridatici exercitus duce, exantos armis, post mm. talentorum exactionem, caussante deesse aliquid justo ponderi, mares seorsum a mulieribus et pueris in naves impositos, atque ita dispulsos a patria in Euxinum porro deportari jussos memorat Appianus. Sacrata corpora ergo, destinata morti, et quæ devota dis manibus, interpretor. Neque absimiliter Maro Sacratum caput Sinonis scripsit. Douza.

Ruebant] Donatus Adelphi. act. iii. sc. 2. 'Ruere,' inquit, 'est toto corpore uti ad impellendum; quod faciunt, qui ipsi præcipientes alios prosterunt.'

Capite affligebant] Puto legendum, *caput*, ex Frontone, qui fragmentum adducit, nam ita Sallustius locutus est l. iii. cum dixit: 'Aut afflicti alveos undarum vi:' et Tacitus Sallustii æmulator l. xiv. 'Fuste caput afflixit:' et alibi; 'Lapide caput afflixit.' Ursin.

Sed Metellus in ulteriore provincia] Forte est idem quod loco præced. 'At Metellus in ulteriorem Hispaniam:' ubi tamen legendum videtur, *ulteriorem provinciam*. Ciacc.

Immane quantum animi exarsere] Huc respexit Tacitus l. xix. cum dixit: 'Flavianus exercitus immane quantum animo,' &c. et l. xx. 'Immane quantum suis pavoris et hostibus alacritatis indidit.' Ipse Sallustius su-

pra: 'Immane dictu est quanti,' &c. et Horatius eodem modo: 'Immane quantum discrepat.' *Ursinus*.

At illi quibus] Fragmentum hoc ex incertis ad librum hunc reduximus, ex auctoritate Ms. codicis Fulvii Ursini, in quo diserte legitur, Sallustius l. II. Historiarum: nam quod in vulgatis bello Jugurthæ tribuitur, ineptum est et vitiosum, quodque non nisi ab imperitis descriptoribus manavit, qui secundum historiarum librum bellum Jugurthinum interpretabantur, primum, bellum Catilinarium, Sallustium nihil ultra scripsisse rati: eodem modo peccatum est in fragmento a

Prisciano bello Jugurthinò tributo, quod tamen in toto illo opere non comparet: nos inter incerta retulimus. Sic quod hoc eodem libro delevimus: 'Circumspectare omnia, et omni strepitu pavescere:' in bello Jugurthino, totidem verbis perscriptum extat. Citaverat illud Arusianus ex secunda Sallustii historia, innuens bellum Jugurthinum. Prima tamen historia a Charisio pro primo historiarum libro adducitur, in *Aliter*. Hæc paulo aliter in codice Serviano Petri Danielis leguntur: 'At illi quibus aderant, ruere cuncti ad portas, incondita tenere.' Sallustiane magis. *Putsch*.

LIBER III.

Bacchanaliorum] A Baccho Bacchanalia dicta, quæ fiebant apud Romanos decimo quinto Calend. Aprilis, quod Ovidius etiam testatur l. III. Fast. 'Tertia post Idus lux est celeberrima Baccho.' Originem horum sacrorum in Italia Servius ad Julium Cæsarem refert, in suis commentariis ad Eclogæ v. Virgil. hos versus: 'Daphnis et Armenias curru subungere tigres Instituit, Daphnis thyrsos inducere Baccho, Et foliis lentas intexere mollibus hastas.' Sed fallitur: nam et ante Cæsarem Bacchi sacra fuerunt, ut indicat Livius l. xxxix. 'Græcus quidam homo ignobilis, sed ejusmodi sacrorum antistes, primo in Hetruriam attulit, ibique ritus eorum docuit. Ex Hetruria ea mali labe mox Romam penetravit.' Eorum ritum turpissimum primo sic describit Livius eodem loco: 'Initia,' inquit, 'erant, quæ primo paucis tradita sunt, dein vulgari cœpta per viros et mulieres: additæ voluptates religioni vini

et epularum, quo plurimum animi illicerentur. Quum vinum animos, et nox, et misti fœminis mares ætatis teneræ majoribus discrimen omne pudoris extinxissent, corruptelæ primum omnis generis cœptæ, quum ad id quisque, quo natura pronioris libidinis esset, paratam voluptatem haberet: nec unum genus noxæ; stupra promiscua ingenuorum, fœminarumque erant, falsi testes, falsa signa, testimoniaque ex eadem officina exibant, venena identidem intestinæque cædes, ita ut ne corpora quidem interdum ad sepulturam extarent, multa dolo, pleraque per vim audiebant.' Sed his mox longe atrociora subjicit ex Hispanæ libertinæ indicio, quæ ancilla dominæ comes his sacris aliquando interfuerat. Ea coram Sp. Posthumio Albino consule confessa est, primo sacrarium id fœminarum fuisse, nec quenquam virum eo admitti solitum: tres in anno statutos dies habuisse, quibus interdi

Bacchis initiarentur: sacerdotes invicem matronas creari solitas fuisse. Paenulam vero Mimam Esoponam sacerdotem, omnia tanquam Deorum monitu immutasse, nam et viros eam primam suos filios initiasse, et nocturnum sacrum ex diurno, et pro tribus in anno diebus quinos singulis mensibus dies initiorum fuisse sacros. Ex quo inde promiscua sacra sint, et permisti viri fœminis et noctis licentia accesserit, nihil ibi facinoris, nihil ibi flagitii prætermisum: plura virorum inter se quam fœminarum esse stupra; si qui minus patientes dedecoris sint, et pigriores ad facinus, pro victimis immolari: nihil nefas ducere: nec id multis cognitum, quum nulla vox vociferantium aut querantium præ ululatu, tympanorum cymbalorumque strepitu exaudiri possit, et mortui ex conspectu illico in specus abdantur. Hanc summam inter eas religionem esse: viros velut mente capta, cum jactatione fanatica corporis vaticinari, matronas Baccharum habitu crinibus passis cum ardentibus facibus decurrere ad Tiberim, demissasque in aquam faces, quia vivum sulphur cum calce insit, integra flamma efferre. Raptos a Diis homines dici, quos machinæ alligatos ex conspectu in abditos specus abripiant: eos esse, qui aut conjurare, aut sociari facinoribus, aut stuprum pati noluerint. Multitudinem ingentem, alterum jam prope populum esse, in his nobiles quosdam viros fœminasque. Biennio proximo institutum fuisse, ne quis major xx. annis initiaretur, captari ætates, et erroris et stupri patientes. Hæc omnia Livius, refert etiam Valer. Max. l. vi. Quæ pleraque privatim in sacrario circa initiationes eorum, qui his sacris interesse cupiebant, facta arbitror: publice autem non minus horrenda ab iis perpetrata sunt. 'Nam,' ut Varro ait, 'tanta turpitudinis licentia Liberi patris sacra in omnibus compitis per-

agebantur, ut in ejus honorem virilia colerentur pudenda, palam exultante nequitia.' Nam Liberi membrum per hunc diem festum magna celebritate plostellis per agros prius, mox et in urbem vectabatur, quo toto tempore unusquisque spurcissimis abutebatur verbis, donec per forum transveheretur membrum illud, cui, inspectantibus omnibus, matremfamilias honestissimam necesse erat imponere coronam. Sic Deus ille propitiabatur. Atque hæc sacra Romæ et per totam Italiam vetita, Sp. Posthumio Albino, et Q. Martio Philippo Coss. Progressu vero temporis, turpes et ociosas superstitiones, ut Tertullianus loquitur, restituerunt Romani, abrogatis tamen illis, quæ nimiam et profligatam haberent turpitudinem. Vide Ovidium l. iii. Fastor. Hoc ipso præterea die, quo Bacchi solennia fiebant, et antecedente etiam cum processione pergebant ad templum Castoris et Pollucis, quod consecratum fuit apud aquam Juturnam, iis in locis, quæ appellata fuerunt Argea, sicut Ovid. loco supra citato docet. *Hospinian.*

In agro Lucano] Ager Lucanus Apuliæ conterminus fuit juxta Bradanum amnem. Lucanos hospitales et justos vocavit Heraclides de Rebus publicis. A Samnitibus originem traxisse auctores sunt Plin. l. iii. c. 5. et Strabo l. v. eosque Cœnotriis ejectis eorum sedem invasisse tradit, atque eos cum Brutiis et generis sui auctoribus Samnitibus ita bellorum cladibus attritos docet, ut eorum oppida distinguere difficile sit. Terminos tamen Lucanis statuit ad Tuscanum mare, simul cum aliis auctoribus, a Picentinis Silarum, a Brutiis Lacum amnem. Ad ipsum quoque Silari ostium celebre Junonis Argivæ templum olim ab Jasone conditum fuisse idem memorat: quantum templum hoc Plin. l. iii. c. 5. ad dextram ponit ripam, in Picentinorum agro. *Cluver.*

Publipor] Priscianus l. vi. 'Antiqui

Publipor et Marcipor, pro Publii puer et Marci puer dicebant: quæ O non producunt in obliquis casibus.' Probus Catholicis: 'Legi unum novo modo figuratum apud Sallustium, Publipor Publiporis; est enim quasi proprium:' sic erat et *Quinctipor*, Varro ad Fufidium; apud Nonium *gargaridare*, et *edolare*: de quo vide nostrum Antiqu. lect. Comment. III. c. 7. *Caipor*, Festo, *Marpior*, eidem Festo, Plinio I. XXXIII. c. 1. et *Quinctiliano* I. I. c. 4. *Carrio*.

[*Omnis vis controversiarum*] Excipitur, inquit Priscianus I. VI. *hæc vis, hujus vis*, cujus plurale similiter *vis*, tam Lucretius quam Sallustius protulerunt. Lucretius I. II. 'Sed quam multarum rerum vis possidet in se, Atque potestatem.' *Idem*.

[*Equis et armis decoribus*] Vide quæ diximus c. 7. Belli Catilinarii. *Ciace*.

[*Contra ille*] Quis credat tam apertis verbis mendum inhærere? sed docet Futyches, qui in Ms. habet, *quærit extis num somnio thesaurus portenderetur*. Putsch.

[*Parte consumta*] Quid, si quarta vox secundo loco transponatur, rescribaturque potius hoc modo? *Parte cadaverum consumta, reliqua ad*, &c. quamquam et volgatam lectionem ferri posse haud negaverim. Ceterum monendus lector, iis me exemplaribus assentiri potius, qui Fragmentum istud in quantum librum rejiciunt. Utut est, huic certe loco convenire non potest. Namque Epistola Pompeji, quæ statim porro huic Fragmento subjungitur, tribus ante, quam hæc accidere, annis, scripta fuerit necesse est. Ego enim Historicum nostrum de Calaguritanis obsessis loqui autumo; quorum invictæ in rebus perditis animi firmitudini hujusmodi testimonium a Valerio Maximo tributum legimus: Calaguritani, quo perseverantius interemti Sertorii cineribus, obsidionem Cn. Pompeji frustrantes, fidem præstarent, quia nullum jam aliud in urbe

eorum superaret animal, uxores suas, natosque ad usum nefariæ dapis verterunt, et cadaverum reliquias salierunt. *Douza*.

[*Si adversus vos*] Hæc epistola Cn. Pompeji ad senatum pro stipendio et commeatu habendo scripta, fiduciæ plena est: ut agnoscamus ab eo scriptam, qui magnifico et incorrupto animo rem gerebat. *Bad*.

[*Totiens labores et pericula, &c. quotiens, &c.*] Vett. codd. *tot et quot* habent. *Ciace*.

[*Projectum ad bellum sævissimum*] Sic Livius: 'projectas et proditas ad inconsultam et improvidam pugnam legiones.' *Ciace*.

[*Ad bellum sævissimum*] Quale erat contra Sertorium in Hispania.

[*Quantum est in vobis, fame miserruma omnium, et morte confecistis*] Legendum, *fame, miserruma omnium morte confecistis*: ut omissa copula, per appositionem, quam sic grammatici vocant, jungas: *ἡμῶν δ' οἰκτιστον θανεῖν*, ut ille canit. *Famem* alicubi Livius 'ultimum supplicium humanarum rerum' vocat. *Rivius*.

[*Hac in spe*] Latinus Latinus, *Haccine spe*: sive ut est in æreis legibus frequens: *haccine*. *Ciace*.

[*Utrum censeatis me vicem ærarii præstare*] Diomedes I. I. c. 4. ex III. hist. recitat, 'Utrum vicem me præstare creditis.' *Manut*.

[*Me vicem ærarii præstare*] Id est, Hic esse pro ærario, id est, ut mea pecunia possim exercitum sustinere.

[*Alpes*] Montes longissimi tractus, qui Italiam a Germania et Gallia tanquam muro nativo separant. Albia, et Alpionia olim dictos fuisse, scribit Strabo; Stephano etiam Ἀλπεῖα, et Ἀλπειοί, dicuntur. Ὀλπια sunt Phavorino. Hodie multis locis, in Germania, adhuc *Alben* vocantur: ut circa Saltburgum *Bislacher Alben*, *Swanberger Alben*, &c. Isidorus, item Jun. Philargyrus ad Virgilii Georgica scribit altos montes Gal-

lorum Alpes vocari. Locutos ergo Gallos olim Germanica lingua, conjicere ex eo quis poterit, et ni fallor, vere: quod multis argumentis nuper docuit doctissime doctissimus noster Goropius, et nos pluribus quoque possemus; si quam verum, tam gratum illi genti putaverimus. Immo omnes Celtas hac una eademque (quid mirum?) lingua usos; differente etsi, (quod commune omnibus linguis) dialecto. Celtæ autem ubi, et quam late olim habitaverint (ne eadem bis repetamus) legere licet ad nostram Europæ veteris tabulam. Salpii, Σάπιοι, videntur a Lycophrone appellari, ut sentit ejus commentator Isaacius. Ἀλπις quoque singulari numero (ut et hoc addam) usus est Lucanus et Dionysius Alexandrinus; item Juvenalis, et Ovid. III. amandi: 'Nec quot in Alpe feræ.' Abax vocat Serapio, cap. de resina. Celticos montes eos vocat Procopius I. Gothic. De Alpidibus vide Alciatum, in Commentariis in libellum Taciti de Germania: sed in primis Josiam Simlerum, in libello quem de Alpidibus inscripsit. Alpes Juliæ Tacito, in Foro Julio, regione Italiæ. Zeliæ Leandro, Julien Schudo hodie. Julias Alpes a Mela Taurum appellari putat Gaud. Merula. Eas quoque Carnicas, et Noricas, nominari scribit Simlerus, sed lege ipsius de Alpidibus commentarium. Sed et Pyrenæus nomine Alpidum sæpe venit, ut ex hoc loco apparet. *Ortel.* Vide P. Cluv. in descript. Ital.

[*Pyrenæus*] Πυρρήνα, Ptolemæo et ceteris, mons qui Hispaniam a Gallis dividit. Stephanus Πυρρήνη legit, Silius Italicus l. III. Pyrene. Ab Æmilio Probo nuncupatur *Saltus Pyrenæus*. Alpes vocantur a Gellio ex Varrone, nominat enim horum accolæ, Hispanos Alpidos. Bebrycios videtur eos appellare Silius III. Etsi hodie varia, pro ratione locorum, sortiantur nomina: Hispani tamen vulgo

Los Pireneos vocant. Pyrenæi hi montes, quod monendum duxi, non tamen inter Galliam et Hispaniam sunt, sed et hinc ad Occidentalem usque Oceanum, testibus Pomponio 3. Dione 53. et Orosio VI. c. 21. Addo, ad Celticum promontorium usque, ubi hactenus Pyrenæos ab accolis vocari, testis mihi fide dignus et oculatus D. Georgius Austriacus Præpositus Harlebecensis, vir harum et similium rerum in peregrinando observator diligentissimus. Pyrenæus quoque mons Germaniæ, et pars Alpidum: hujus meminit Appianus, et Plinius Cæcilius in Panegyrico, item Seneca de Consolatione ad Albinam, c. 6. ubi non fero quorundam censuram, qui hic *Poenium* substituunt. Pyrrhenes est in Prisciani Dionysio: apud ipsum Dionysium vero πυρρήναϊον. Bassi quoque Epigramma huc adferendum, quod ita vertit Guil. Stuckius: 'Saxa Pyrenæi et depressæ vallibus Alpes, quæ Rheni fontes haud procul adspicitis.' Brennum vocat Philargyrus: unde Mellam fluvium oriri addit. Brenner vel Brenner ab urendo nempe, hactenus a Germanis nominatur, quem in Comitatu Tirolensi aliquando superavimus, frigoreque urere in media æstate experti fuimus. *Ortel.*

[*Lacetaniam, Ilergetum*] In aliis est, *Laletaniam*, uti etiam in omnibus iis, quos modo jam nominavi, libris, *Indigetes* non *Ilergetum*: sunt autem Laletani et Indigetes Plinio l. III. c. 3. noti. *Carrio.*

[*Novis quidem militibus*] Vox quidem, abest ab scriptis libris. *Ciacc.*

[*Ex ambitione mea egi*] Quod postremum quid sit, explicat nobis Gracchanum illud apud Agellium l. XV. c. 12. ex Oratione ejus ad pop. in concione habita post reditum suum ex Sardinia: 'Versatus sum in provincia, quomodo ex usu vestro existimabam esse, non quomodo ambitioni meæ conducere arbitrabar.' *Douza.*

Sucronem] Suero Plinio et Ptolemæo Hispaniæ Tarraconensis fluvius Xucar Beutero, et C. Clusio dicitur. Est etiam Suero Livio, Straboni urbs eodem tractu, quæ hodie Cullera a Christophoro Stella nominatur. Sucronensis sinus est ibidem apud Pomponium. *Ortel.*

Durium] Vide supra p. 701.

Valentia] Vide supra p. 702.

Quod ego vos moneo] Eadem verba repetita habes, postea in Oratione Marci Trib. pl. 'Quod ego vos moneo quæsoque, ut animadvortatis, neu nomina rerum ad ignaviam mutantés,' &c. Item supra in Philippi: 'Quod ego vos oro, atque obsecro P. C. ut animadvortatis, neu patiamini,' &c. Quæ eo magis visum est adscribere, ut ex hujusce et consimilium exemplorum collatione perspicere possit juvenus, quam sui similis Sallustius in historia ubique. *Douza.*

Necessitatibus] Carisius l. I. 'Necessitas,' inquit, 'imperii est; necessitudo, sanguinis conjunctio.' Sallustius tamen, *necessitudinem* sæpe pro *necessitate*, ponit: nec unquam pro necessitudine, necessitatem, aut ipse aut quispiam veterum: ita Carisium emenda. *Carrio.*

Præter maritimas civitates, quæ ultro nobis suntui onerique] Dictio, *quæ*, abest a duobus libris. *Ciace.*

Aluit, et nunc, malis fructibus, ipsa vix agitat] Aut vacat particula, *et*, aut legendum, *at*. *Agitat*, vero absolute positum videtur, pro, *vivit*. Tacit. Annal. III. 'Non modo apud illos homines qui tunc agebant:' et Terent. 'Quam vos facillime agitis.' Et in ejus vita Portius, 'his per idem tempus qui agitabant facillime:' ad hæc pertinet quod infra *agitandi inops*. *Ciace.*

Malis fructibus] Id est, Infæcundis et imminutis: quia eo anno non erat magnus proventus frumenti in Gallia: et ita caritas annonæ. *Bad.*

Tum externorum agros] Lipsius l. IV.

epist. 14. emendavit ingeniose: *Hi saltibus occupatis Termestinatorum agros invasere*. Termestini populi sunt citerioris Hispaniæ, teste Tac. l. IV. Opidum Termes nuncupatur Plinio l. V. Florus Terme vocat. *Coler.*

Immensum aucto mari] Tacit. Annal. IV. 'In urbem trepidam ob multitudinem familiarum, quæ gliscebant immensum, minore indies plebe ingenua.' *Ciace.*

Et vento gliscenti] Nonius, 'gliscit,' inquit, 'est congelascit, colligitur, ignescit, crescit:' in veteri est, *gliscenti*, pro vulgato, *gliscente*: recte; ad ipsum enim mare, non ad ventum referendum. *Carrio.*

Omnium ordinum extrema munia sequi] Legam: *Omnium ordinum munia exsequi*. Catilin. c. 60. 'Srenui militis, et boni imperatoris officia simul exsequebatur.' *Ciace.*

Phaselo] *Phaselus* est navigium Campanum, ut a Nonio scribitur, qui super hoc Varronem, Sallustium et Sisennam citat. Meminit et Cicero ad Atticum. Sunt qui a Phaselide loco deduci opinantur. *Pictos Phaselos* appellat Poëta eo versu: 'Et circum pictis velitur sua rura Phaselis.' Legitur elegans Catulli Epigramma, quo Gemellis Castoribus *Phaselum* dedicat. Alii *Phaselum* navem oblongam esse scribunt, quali stagnante Nilo Ægyptii utuntur, ut Virgilius. Atque inde Horatius 'fragilem solvere Phaselum' dixit. Isidorus vero in Etymologico inquit; 'Phaselus est navigium, quod corrupte basellum dicimus, nostro vero nunc tempore vasellum appellamus.' Gyrard. Hodieque Hispani vetus vocabulum retinent, et dicunt *Vascello*. Straboni et Appiano navigii genus est; mistam habens formam ex oneraria et longa triremi, quod tam velis quam remis agi poterat. Unde Catullus: 'Phaselus ille, quem videtis hospites, Ait fuisse navium celerrimus, Neque ullius natantis impetum trahis Nequisse præterire, sive

palmulis Opus foret volare, sive lintheo.'

Marique placido] Tacit. Annal. xiv. 'Noctem sideribus illustrem et placido mari quietam.' *Ciaacc.*

Myoparonibus] *Myoparo* pyratum navis est, quod Nonius M. Tullii, Sallustii et Sisennæ auctoritatibus comprobatur. A Tyrrhenis *Myoparo* inventus creditur. Sextus Pompejus inquit, *Myoparonem* esse genus navigii ex duobus dissimilibus formatum. Sunt quidem *Parones*, quos et *Pirones* vocat Ethicus Hister. His navibus, eodem auctore Histro, utuntur Albani, Mæotæ, Mazetæ, Gangines. Hæ et alio nomine *Tulchidæ* vocantur. Porro *Parones* dictos Suidas innuit ab insula *Paro*, cui et Aristophanis interpretes assentiuntur. *Gyrald.* Quid si Gallica vel potius Germanica vox sit; nam et *Parones* sive *Varones* a navigando dictos vetus Lexicon Belgicum attestatur. *Væren* enim navigare. *Thys.* *Myoparó* ex *Myo* et *Parone* componitur. A forma autem *μυώρες*, hoc est, angusta et oblonga: ut *Myobarbum*, angustus et oblongus Liberi patris cantharus. *Scalig.*

Scapha] *Scaphæ*, teste Nonio, naviculæ sunt, quæ majores naves consequuntur. Unde Jabolenus JC.: 'si navem,' inquit, 'cum instrumento emisti, præstari tibi debet scapha navis.' Cæsar in commentariis: 'Quod cum animadvertisset Cæsar, scaphas longarum navium, item speculatoria navigia militibus compleri jussit.' Sane crebra est apud auctores *scapharum* mentio: nunc vulgo pro *scapha* nostri nautæ *scyphum* appellant, sic quidem et ab eruditis putatur. Sed certe et *scyphus* nomen est navigii. Id quod Aurel. Macrobius vir multæ eruditionis apertissime ostendit Sat. v. Sunt et qui *scaphas* Liburnis associari dicant, exploratoriasque vocari, ut est apud Vegetium. Sunt et qui ab Illyricis inventas tradant. Sane venter navis *scapha* an-

tiquis dicebatur, teste Suida. *Gyrald.*

Quam maxumos utres, &c.] Historia eo haud dubie pertinet, quod Lucullus, tametsi Cyzicum terra marique tam arcte obsideretur, ut angustissimus etiam pelagi meatus, qui oppidum a continenti dirimebat, regiis navibus teneretur, parvo tamen navigio ex Dascylitide stagno in mare translato, Cyzicenis de nocte auxilia submiserat: quorum ducem, Florus auctor est, utri incubantem per medias hostium stationes ad Cyzicum usque nando se penetrasse: atque hoc hujus Sallustiani loci argumentum fuisse videtur. *Douza.*

Omni corpore quietus, &c. ea inter molem atque insulam mari vitabundus] Mallem: *Omni corpore* (supinus, aut pronus, aut extentus) &c. atque *inter molem et insulam vitabundus*. *Ciaacc.*

Afflicti alveos] Puto Præpositionem desiderari, atque emendandum: *Afflicti ad alveos undarum vi*: quomodo et Plautus: 'Affligam te ad terram colaphis.' Accipioque *alveum* pro carina; hoc est, extrema navis alvo, ne quis aquæ fundum, seu vadum interpretetur insciens.

Multato fæde corpore] Tac. i. 'Magna pars nudo aut mulcato corpore.' *Ciaconius.*

Forum] *Forum* generis masculini observat Nonius: ego vero de navium foris loqui eum non dubito: atque ita vana erit hæc Nonii, ut pleræque aliæ, observatio. In quibusdam lib. i. in aliis hæc assignantur tertio. *Carrio.*

Si Quirites] Oratio Macri Tribuni pl. ad populum de Tribunicia potestate, quam Cassio Varo et M. Lucullo Coss. habitam indicant illa verba: 'Lucullus superiore anno.' Vulgo inscribitur M. Lepido, turpi mendo: nam Lepidi cognomen habuit Aimi-lia gens patricia, cui non patebat aditus ad Tribunatum: at Macri cognominati Licinii plebeji, ut ex historiis

notissimum est. *Auson. Popma.*

Existumaretis] Donatus Phorm. act. I; sc. I. 'existumans,' inquit, 'dixit Terentius pro *astumans*:' et Sallustius: 'si Quirites parum existumaretis:' sic enim ibi legendum est, non, *pacem*. Carrio.

Præmiis] Inepte pleræque editiones, *præviis*; quod jam olim arbitrariorum jure constitimus; pro quo nunc omnes libri dicunt. Carrio.

More pecorum] Sic de republ. ordinanda, 'Vulgi more magis quam iudicio.' Supra, 'vice pecorum.' *Ciac.*

Nisi quia vosmet ipsi] Ciceonius e libris *vobismet ipsis*. Scribe: *vobismet ipsi*. Sic enim ut plurimum malebant. Gronovius.

Si vestra receperitis, ad vos redibunt] Illud *redibunt* non est vv. cc. nam ad verbum *Concessere*, quod præcedit, refertur oratio. *Ursin.*

Rarus enim] Emenda ex tribus libris, *raris enim*. Gron.

Rarus] Legendum *raris* pro paucis, hoc est, quoto cuique animus est? &c. *Rivius.*

L. Sicinius] Varie hoc nomen est corruptum: alii, *L. Cinium*: alii, *Cincium*: alii, *Sincium* appellarunt. *Sicinium* præter vet. cod. Dionysius, et Pædianus nominant: neque vero *Sicini* in Rep. R. ignobiles fuere. Vidi enim præter cetera numisma, in cuius fronte hæ erant notæ: Q. SICINIVS III. VIR. in tergo hæc, C. COPONIVS. P. R. S. D. quanquam Cinciam legem de donis et muneribus, neve quis ob causam orandam, pecuniam accipiat, JC. noverunt: sed nihil ad rem. Carrio.

L. Sicinius] Sunt hæc ex eadem oratione, ad quæ faciunt illa Asconii in Divinationem: 'Primus,' inquit, 'Sicinius Tribunus plebis, nec multo post L. Quinctius, et postremo P. Licinius perfecterunt, ut Tribuniciam potestatem populo darent Consules Cn. Pompejus Magnus, et M. Licinius Crassus.' *Ursin.*

Quam vos injuriæ pertæsum est] Hæc

ex III. Hist. recitat Fronto in verbo, *Tædet*. Manut.

Catulus] Qui collega Lepidi in consulatu ipsum Italia expulit: quod acta Sullæ rescindere tētare. *Bad.*

Dein C. Curio ad exitum usque insontis tribuni dominatus est] Venetum, *ad exitum usque*; sed prior lectio mihi arridet magis. *Rivius.*

Animis ierit in L. Quinctium] L. Quinctium, probo; atque eumpse illum intelligo, quem (uti refert Plutarchus) acta Sullæ in concionibus assidue exagitantem, et turbare molientem civitatis otium, hinc privatim mulcendo, hinc publice monendo ab incepto deduxit Lucullus: quod hic tangit Marcus. *Douza.*

Incassum agerentur] Vett. libri, *incassum agebantur*: recte. *Ciacconius.*

In tempus arsere] Tacit. Annal. I. 'sensit miles in tempus conficta:' et lib. IV. 'quod unum malorum suffugium in tempus erat.' Item lib. XIV. 'et scena in tempus structa.' *Idem.*

Quid censes igitur? aliquis vestrum subjecerat] Tres postremas dictiones, quasi a glossa, et Sallustiana brevitate indignas, loco movere ausi sunt quidam: in quo largiter sane mihi peccasse videntur: argumento est exemplum illud, quo in consimili fere argumento in Jugurtha Memmius, et ipse Trib. pleb. ad populum supra est usus: 'Dicet aliquis, Quid igitur censes? vindicandum in eos, qui hosti prodidere Remp.' Ita enim locum eum interpungendum transposita interrogatione hujus ipsius exempli auctoritate confirmo. *Douza.*

Omittendum morem hunc quem agitis] Fronto adducens hunc locum legit, *amittendum*, si codex non fallit. *Ciac.*

Ultra concionis locum memores libertatis] Postrema hujus sententiæ clausula septuosa sane, et perplexabilis, quam partim Plautinis, partim Sallustianis verbis sic explicare posse videor aliquatenus: 'Inertes opera, lingua factiosi, cujus acumine gladio-

rum etiam aciem præstinguitis domi, verbis tenuis modo arma tractantes, neque ultra concionis locum, hoc est, neque longius, quam dum hanc Fori partem frequentes insistitis, dumque hæc Rostra, unde me concionantem audire potestis, in re præsentī intuemini, dictis nostris aures vestras calefacientibus, fortes ac memores libertatis paternæ: ceterum animos et verba ista magnifica statim dimissuri, simul atque line domum quisque suam diversi ac socordes abieritis.' *Douza.*

Quo Trib. pleb. &c.] Mss. duo: *quum tribunos plebis.* Ex quo effectum esse puto, *quo modo trib. pleb. aut, quo trib. pleb. modo.* Liber perantiquus Fulvii Ursini habet, *quos.* Legendum existimo: *Queis tribunos plebei patricium magistratum, libera ab auctoribus patribus suffragia majores vestri paraverunt.* Quasi dicat: Deinde, etiamsi vos non hortor, ut illa virilia facinora majorum vestrorum imitemini, quibus per secessionem armati, et tribunos plebis ad conservationem juris et libertatis suæ, et patricium magistratum, hoc est, consulatum et censuram ad æqualitatem honoris sibi paraverunt: et postquam Patres omnia quæ populus in comitiis ageret, approbasent, et eorum auctores fierent: tamen ipsi posthæc libera haberent suffragia, et cuicumque vellent magistratum mandare possent: etsi ad hæc virilia, inquit, vos non hortor: tamen quamvis potestas in vobis sit, Jovem potius consultorem expectatis, quam vobismet ipsis ipsi consulitis. Hic est verus sensus hujus loci: nunc per partes eum exponam: Tribunos plebis populum armatum per secessionem sibi parasse auctor est Livius lib. II. 'Agi deinde,' inquit, 'de concordia cæptum, concessumque in conditiones, ut plebei sui magistratus essent sacrosancti, quibus auxilii latio esset adversus consules, neve cui Patrum eum magistratum capere sibi liceret: ita tribuni plebei

creati duo,' &c. Et iterum lib. III. Idem ait Pædianus in Corn. de patricio magistratu. Idem Livius lib. VIII. 'Dietatura popularis, et orationibus in patres criminosus fuit: et quod tres leges fecundissimas plebi, adversas nobilitati tulit: unam, ut plebscita omnes Quirites tenerent: alteram, ut legum, quæ comitiis centuriatis ferrentur, ante initum suffragium patres auctores fierent: tertiam, ut alter utique ex plebe, cum eo ventum sit, ut utrumque plebeium fieri liceret, censor crearetur.' De liberis suffragiis post auctores patres, et hoc loco, et alio lib. I. 'Decreverunt, ut cum populus legem jussisset, id sic ratum esset, si Patres auctores fierent: hodieque in legibus magistratibusque rogandis usurpatur idem jus vi ademptum: priusquam populus suffragium ineat, in incertum comitiorum eventum Patres auctores fiant:' et Cicero pro Plancio id innuit: 'Nam si ita esset, quod Patres apud majores nostros tenere non potuerunt, ut reprehensiores essent comitiorum.' Aut si placet retinere vocem modo; scribe, *queis trib. pl. modo patricium magistratum, et libera ab auctoribus patribus suffr.* Sic enim sæpe loquitur Sallustius. Ciacconius.

Quo tribunos plebei modo patricium magistratum] Mendosus locus: quod si legas, *Quum tribunos plebei mandando patricium magistratum;* mendum tolletur, mutatione parva, et sententia patefiet. *Mun.*

Quo trib. pl. &c.] Scribendum: *Ne vos ad virilia illa vocem, quo tribunos plebei modo, patricium magistratum, libera ab auctoribus patriciis suffragia majores vestri paravere.* Vid. l. I. Observ. c. 25. *Gron.*

Quamvis, Quirites, in vobis sit] Scripti libri *quamvis omnis.* Latinus Latinus Viterbiensis, *Quum vis omnis:* rectissime. Sed totum locum sic legendum censeo: *Deinde ne vos ad virilia illa vocem, queis tribunos plebis m. p. m. l. a. a. p. s. majores vestri pepe-*

rere, quum vis omnis, Quirites, in nobis sit, ut quæ jussa nunc pro aliis toleratis, p. v. a. a. n. a. certe possitis, Jovem aut a. q. d. c. expectatis? Ciacconius.

Neque ego vos ultum injurias hortor] Et hæc recitat Fronto, ex III. hist. libro, in verbo, *Hortor*: omisso verbo, *Ego*. Man.

Sertorium] Qui proscriptus ingens bellum in ulteriore Hispania excitavit, et cum Cn. Pompejo dubia victoria pugnavit: Metellum autem et Perpernam cum duobus exercitibus prælio fudit: cujus victoriae partem cupiens auferre Pompejus, parum prospere pugnavit. Obsessus deinde Calagurii assiduus irruptionibus, non leviora damna obsidentibus tulit. Mox Mithridates cum eo fœdere icto, bellum populo Romano intulit: sed tandem ab Antonio et M. Perperna et aliis conjuratis in convivio interfectus est.

Absit periculum et labos] Credo scripsisse Sallust. *ab iis absit periculum et labos, quibus nulla pars fructus est.* Ciacconius.

Repentina ista frumentaria lege] Apparet latam fuisse legem factione Patrum, ut quini modii tritici singulis mensibus viritum dividerentur. *Idem.*

Munia vestra pensantur, &c.] Totus hic locus valde perturbatus, neque tamen ex antiquo libro, qui valde a vulgatis omnibus dissentit, elicere quidquam potui, quod sententiam illustraret: fortasse in hoc felicior erit aliorum industria. Ego, ut in antiquo l. scriptum vidi, ita testatum relinquam: est autem in eo sic: 'In unia vestra pensantur: qua tamen quin-is modis libertatem omnium æstimavere, qui profecto non amplius possunt alimentis carceris: neque utilis exiguitate mors prohibetur: senescunt vires, sic ut neque absolvi cura familiari tam parva res: et ignavi quisque tenuissimas perfrustratur: quæ tamen quamvis ampla, quoniam servitii pretium ostentaretur,' &c.

Man.

Non amplius, &c.] Positum videtur pro eo quod est; non amplius quam alimenta. Sic enim Tacitus, 'amplius unciario fœnore' dixit, et Sallustius ipse supra, 'amplius una die aut nocte.' *Possunt*, vero, pro *promittunt*, tum Plautus pluribus locis, tum Terentius usurpavit in Heautontimor. 'Alimenta autem carcerum, et servorum quini modii' (ita enim habet vetus etiam codex meus) 'erant, dabanturque singulis mensibus, et dicebatur dimensum.' Seneca Epist. cccxi. 'Servus est, qui quinque modios accipit:' et epist. xviii. 'Liberaliora sunt alimenta carceris. sepositos ad capitale supplicium non tam anguste, qui occisurus est, pascit,' &c. Sallustius in oratione Lepidi: 'Populus Romanus paullo ante gentium moderator, &c. neque servilia quidem alimenta reliqua habet,' &c.: quibus verbis quinos hos modios intellexit. *Ursin.*

Namque uti illis, &c.] Ut dicat: quemadmodum quæ in carcere dantur alimenta, quod exigua sunt, prohibent quidem mortem, sed senium accelerant. Simili quadam sententia usus est Tacitus lib. xvi. cum dixit: 'Vidua implexa luctu continuo, nec ullis alimentis, nisi quæ mortem arcerent,' &c.: et Hieronymus in Commentariis ad e. iv. Ezechielis, Demosthenem edit auctorem sententiæ, cum ait: 'Decem panis uncia diurnæ, et aquæ tertiæ sextarii pars, anima magis trahitur, quam sustentatur.' Demosthenis autem verba ex Olynth. III. sunt hæc: ἡ τοῖς ἀσθενοῦσι παρὰ τῶν ἱατρῶν σιτίοις δεδομένοις εἶκε, καὶ γὰρ οὔτε ἰσχὺν ἐκείνα ἐκτίθησιν, οὔτε ἀποθνήσκειν ἐᾷ. *Idem.*

Ignavissimi quique] Correximus *ignavi* cujusque tenuissimas spes frustratur: et postea, *Qua quamvis ampla, ut illud qua respiciat τὸ decipi*: deinde, *et vestra munerantibus pro injuria gratiam debere.* III. Obs. 2. Gronovius,

Cavendus tamen dolus est] Leg. tantum. Idem.

Malle principem volentibus vobis esse, quam illis dominationis socium] Supra Jug. c. 102. 'tutiusque rati volentibus quam coactis imperitare:' alia exempl. *malle p. v. vobis, quam illius dominationis esse socium.* Ciacc.

Neque enim ignorantia res claudit] Donatus citat in Terent. Eun. act. i. sc. 2. ex Sallustio: 'Item nihil sociordia clauderat.' Idem.

Abunde libertatem rati, quia tergis abstinetur] Existimo vocem, *libertatem*, glossema esse. Tacit. Hist. ii. 'Ipse abunde ratus si præsentibus fruere- tur.' Idem.

Munere ditium dominorum] Quam ad rem potissimum clausulam istam attinere dicerem, sæpe mecum et cum animo meo agitavi jam antea; neque tamen unquam ad certam aliquam conjecturam quivi evadere: nunc vero ad eam sententiam accedit animus, ut *munera*, non autem *munere*, consentientibus manuscriptis, emendari placeret, quod quidem per appositionem additum, atque hoc pacto interpunctum: *Et huc, et illuc ire licet, munera ditium dominorum;* ad *Munera* theatra, et gladiatorum familias referendum arbitror, quibus Marcus iste pop. Rom. addici contendit; eos *Munera ditium dominorum* (quod genus *Munerarii*, hoc est, *Munera exhibitores* cluebant) contumeliose satis pro rei indignitate appellans; eoque ignaviæ processum dicens, ut cives ingenui, et (quæ ratio maxima est) Romani, non servitio, sed imperio nati, præclare secum agi existiment; si tergis abstinence, hoc est, si non scapulas suas ad quotidianam virgidemiam præbentes, alienæ superbæ ludibrio, ac flagitribus sint, neque (sic tanquam legitimi gladiatores in dominorum leges auctorati, Uri, vinciri, verberari) animis corporibusque addictis Lanistæ alicui Thraci in custodiam porro, atque in disciplinam

tradantur, Ludo gladiatorio inclusi, unde pedem efferre, donec dominus jusserit, fas impune non sit: aut in immundissimam saginam detrusi arenæ denique reserventur, ferro et feris in tempore objectandi: sed libere et sine custodia habiti, huc illuc ipsis ire liceat, quo animo lubet, hoc solo discrimine ejusmodi nugas hominum venalium vincentes. Munera ergo, *Munerales* quasi factos interpretor, pudendo probro, et quo in animos ad servitutem (quam idem tota hac Oratione Quiritibus objectat) paratos addictosque, nihil aliud dici possit asperius, aut amarulentius. Douza.

Munere] Id est, Beneficio ditium dominorum, qui pecuniam largiendo, eos a laboribus pro tempore liberabant. Thys.

Cyzicum] *Cyzicum* insula in Propontide, quæ duobus pontibus continenti adhæret, estque in ea urbs clarissima, de qua Florus: 'Cyzicum nobilis civitas, arce, mœnibus, portu, turribusque marmoreis, Asiaticæ plagæ litora illustrat. Hanc ille quasi alteram Romam toto invaserat bello,' &c. Lege Strabonem l. xii. Valerius Flaccus l. ii. Argon. 'Nec procul ad tenuis surgit confinia Ponti Urbs placitis demissa iugis, rex divitis agri, Cyzicus.' Ovid. l. i. Trist. 'Hincque, Propontiæ hærentem Cyzicon oris, Cyzicon Æmonia nobile gentis opus.'

Ad Cyzicum] An loquitur de Lucullo, qui egregia victoria Cyzicum liberat? Coler.

Ut sustinere corpora plerique neque- untes, fessi, &c.] Fessi, a Sallustianis censoribus additum; idque (uti ipsis persuasum est) ex Servio observantes: 'Sustinere corpora plerique neque- untes,' pro *fessi*, positum hoc loco: quippe Sallustiani contextus quasi interpretamentum: quod si recte iidem illi (uti par erat) attendissent, nunquam profecto glossemate Serviano Sallustianum historiam miscendo commaculassent, cum vox *fessi* in

Frontone idem hoc exemplum producente nusquam gentium compareat. Idem error in *stantes*, qui ex eodem Frontone corrigendus hoc modo; 'Arma sua quisque instans incumberet.' Douza.

Ut sustinere, &c.] Arusianus: 'incumbit illam rem.' Servius l. vii. 'Stant longis adnixa hastis, et scuta tenentes.' 'Romani moris est et bellicæ necessitatis, ut Sallustius commemorat, fessi arma sua quisque incumberent.' Sic enim ibi legendum, et apud Arusianum, vox *fessi* inserenda: totus denique locus ex hoc constituendus. Carrio.

Quia a Sertorio] Multifariam hæc apud Servium leguntur: sed ex omnibus hanc habere veram lectionem: *Quis a Sertorio triplices insidiæ per idoneos saltus positæ erant, prima quæ fonte venientes exciperet.* Huc respexisse Charisius videtur cum scribit l. i. Institutionum Grammaticarum: 'Inimicitia et insidiæ pluraliter dici debent, sed Sallustius de insidia prima inquit, et Accius inimicitiam dicit.' Legerim tamen lubens in Charisio: *Sed Sallustius de insidiis, prima inquit.* Porro quod ait de Accio Charisius, vereor ne reponendum sit Ennii nomen ex Agellio xix. 8. qui hos versus adducit: 'Eo, inquit, ingenio natus sum, amicitiam atque inimicitiam in fronte promptam gero.' Putsch.

Ingens ipse virium] Tacit. Annal. i. 'Fœmina ingens animi.' Ciacc.

Ingens ipse virium] Loquitur de Sertorio. Vide Valerium lib. vii. Coler.

Pugionem] Parvus gladius, quo facile quis trahici poterat. Frontin. l. ii. Strateg. 'Q. Sertorius,' inquit, 'cum acie decertarent, Barbarum, qui ei nunciaverat, Herculeium periisse, pugione trajecit.' Pugiones, qui a zonis balteisve militaribus dependentes portantur, parazonia dicuntur. Grapald.

Castrisque collatis] *Castra castris*

Delph. et Var. Clas.

conferre dixit etiam Cæsar l. vii. ut ad eum locum notavimus. Item Ennius Hectoris lytris: 'Castrisque castra ultro jam conferre parat.' Sic enim legendum apud Nonium in *Coccupatus*. Ursin.

Ingenio loci prohibebatur] Tacit. Annal. v. 'Locorum ingenio se tutabatur.' Sic in Epist. Mithrid. de hoc ipso fortasse loco: 'Quia multitudinem aretis locis pugna prohibuere.' Ciacc.

Sed Pompejus, &c. similem fore se credens Alexandro Regi] Plutarchus tradit, Cn. Pompejum ita similem forma fuisse Alexandro Magno, ut sermone fautorum, fuerit Alexander appellatus. Ursinus.

Post reditum eorum, quibus Senatus belli Lepidani gratiam fecerat] Sic locutus est in Bell. Cat. et in Bello Jugurth. cum dixit: 'Delicti gratiam fecit.' Ursin.

Aptis armis] Pro connexis et colligatis accipio cum Nonio; vel quod potius placet, aptatis, expeditis, atque ita compositis, ut ubi usus veniat, ad manum, atque in promptu esse possint: interpretatione a Catullo petita, cujus est ille versus notissimus: 'Aptis sarcinulis, et expeditis.' Douza.

Laxiore agmine] Hoc præter morem disciplinae militaris, Romanæ præsertim: et melior tutiorque ordo ille, quem Metellus in agmine, ad Vaccenses viam affectans, bello Jugurthino milites suos servare jubet, ubi legitur: 'Sic animis eorum arrectis, equites in primo latere, pedites quam artissime ire, et signa occultare jubet.' Idem.

Atque eum, &c.] V. c. habet, *Cupio*, ut fortasse, *Scipio* legendum sit, vel, *Cæpio*. Videndus Livius l. xxvii. de Massiva a Scipione dimisso. Ursin.

Atque eum, &c.] Ciacconius, qui multa Sallustio loca feliciter restituit, infelici sane conatu emendat: *Atque eum Scipio*; et refert ad laudationem

Sallust.

2 Z

illam Scipionis apud Livium Masanissæ, quo quid ad hunc locum excogitari possit absurdius, non video. Ego vulgatam lectionem probo. Curio is ille ipse est, qui Dardanos vicit, multis magnisque honoribus cumulatus: ejus meminit Epitome Livii. *Coler.*

Paludamenta adstari] Sensum idoneum elicere nondum potui, videbatur tamen legendum: *paludamenta aptari.* Putsch.

Paludamenta] Hæc appellatio propria est Imperatoriæ vestis: quamquam et tribuitur aliquando aliis etiam militibus. Forma paludamenti erat, ut extrema longitudinis essent utrinque angusta, imis latioribus. Color ejus eximius et quidem e cocco. Erat etiam album quo interdum usi, sed rarius, crebrius cocceo. Imperatores inter vota et immolationes exhibant, et tunc vestem hanc capiebant; quæ profectio etiam celebris esse solebat frequentia deducentium prosequentiumque. *Lips.*

Paludamenta] Paludamentum, teste Nonio, est vestis, nunc chlamys. *Carrio.*

Fine inguinum] Apul. de Asin. l. II. 'Asini inguinum sauc licinia remota;' sive, ut in aliis est, *inguinum sine.* Sed legendum ex hoc loco, *inguinum fine.* Cato de Re Rustica cap. 28. 'Postea operito terra radicibus fini.' Vide an legendum sit, *radicum fini*: ut c. 113. 'Amphoras nolito implere ninium, ansarum infimarum fine.' Et Oppius de bello Africo, 'Multiplici fine.' *Ciacc.*

Fine inguinum] Quod mihi, ab aliis (ut videtur) haud satis intellectum, *inguinum tenuis*, interpretari placet. *Douza.*

M. Antonius] Idem Arusianus: 'Genitus illi rei facundiæ.' Hic autem est ille Antonius dissolutissimus, qui gratia Cottæ Consulis et Cethegi, curationem nactus totius oræ maritimæ, Siciliam et provincias omnes de-

populatus est; et ad postremum inferens Cretæ bellum, morbo periit. Asconius Pædianus IV. Verr. Ciccr. *Carrio.*

Ex axe vinctæ trabes] Turnebus legit, *Et axe vincti orbis.*

Erici] Servius Æneid. l. IX. 'In armorum,' inquit, 'generibus milites sumunt ab animalibus nomina.' Salustius: 'in modum hirci militaris.' Ericium autem bellicam esse machinam, præter ceteros, satis ostendit Cæsar l. III. de bello civili. *Carrio.*

Verula] Inter jacula ferrata etiam *verutum*, cui nomen et formatio ab ipso veru, quod refert, itaque alii *veruinam* dixerunt. Non nemo etiam *veru.* Est spiculum tenue et longum, aptum forare. *Sabvior* Græci *verutum* dicunt. Etsi Samnites primo et proprie usi, tamen et alii Itali. Livius levi armaturæ tribuit, sed veteri. Hastæ velitaires haud longe iverunt ab istis, si non eadem. *Lips.*

Igitur discubuerunt] Hoc fragmentum, cum olim mendosissimum circumferretur, nos ex vv. cc. et auctoritate vetustorum numismatum, in pristinum nitorem, quantum fieri potuit, restituiimus. L. autem hic Fabius Hispaniensis, et item L. Tarquitius, Sertorianarum, ut apparet, partium, habentur in argenteis denariis, quos protulimus in libro de familiis Romanorum. *Ursin.*

Igitur discubuerunt, &c.] Apud Romanos locus dignior habitus ultimus medii lecti. Dominus vero, tertii lecti primum locum premebat. Sic fiebat, ut dominus in primo loco acubans tertii lecti, et honestissimus convivarum in ultimo secundi lecti loco positus, sese contingerent, in fine uterque sui lectuli locatus, hic in summo tertii, ille in imo medii. Et hanc rationem inter alias reddit Plutarchus, cur medii lecti locus ultimus tribueretur convivarum dignissimo, quia proximus esset convivii domino, qui in primo tertii discumbibat;

verba Sallustii hoc manifeste indicant, quæ ita interpungenda sunt. 'Igitur discubuerè, Sertorius inferior in medio, supra L. Fabius Hispaniensis senator ex proscriptis. Antonius in summo, infra scriba Sertorii Versius. Alter scriba Mæcenas in imo, medius inter Tarquitium et dominum Perpernam.' hic habes lectos, medium, summum, et imum. Perperna dominus convivii, et Imperator erat. Sertorius dignitate super ceteros, et Imperator. Non medius illi locus assignatur ut Imperatori, quemadmodum hariolantur, sed infimus in medio lecto, qui Consularis atque Imperatorius, atque honoratissimo debitus. In medio lecto duo tantum discubuerè, Sertorius inferior, qui supra se habebat L. Fabium Hispaniensem. Quod si tres fuissent, Sertorius utique infimus discubisset, infra eum etiam, qui medium locum detineret. Quia duo tantum fuere tum in illo lecto, inferior fuit, qui locus ἐντιμώτατος. Post medium lectum, in quo accumbebat convivarum qui præcipua erat dignitate, sequebatur summus lectus. De eo accipiendus Sallustius, in verbis supra citatis: 'Antonius in summo, infra scriba Sertorii.' Sic duo tantum in illo convivio hunc summum lectum obtinere, Antonius et scriba Sertorii Versius, hic inferior in dextra nempe lecti parte, ille superior in sinistra. Sequitur tertius lectus et unus: alter scriba Mæcenas in imo, medius inter Tarquitium et dominum Perpernam. Locus non est mancus, ut opinatur Ciacconius, qui dicit non plane referri, qui inter Tarquitium et Perpernam dominum convivii accubuerit. Immo nihil pote planius. Alter scriba Sertorii Mæcenas in imo lecto accubuisse dicitur, medius inter Tarquitium et Perpernam. Imus lectus domini proprius, et in eo primus sive summus locus. Hic est, quem in eo convivio obtinuit Perperna. Inter

eum et Tarquitium medius accubuit Mæcenas. In illo tertio et imo lecto plerumque infra dominum accumbebat uxor et liberi. Si uxor una non cœnaret, umbris is locus destinabatur, et vilioribus personis: unde Juven. 'Tertia ne vacuo cessaret culcita lecto, Una simus ait.' Ex his possumus distincte colligere, quid sit infra et supra discumbere, quid in imo et summo. Quæ docti viri distinguere nesciunt. In imo discumbere, et in medio, et in summo dicebatur, qui in summo lecto et medio, et imo discumbebat. At supra et infra, qui summus aut imus accumberet, hoc est, in primo vel ultimo loco lecti. Miror vero, unde Servius exculpere potuerit ex his Sallustii verbis, medium locum apud veteres domino convivii proximum ac destinatum fuisse. Nihil enim minus quam hoc illa tinniunt. Aliud fuit, quum Stibadio accumbebant, hoc est, toro continuo ac semitotundo, quod in sigmatis literæ figuram factum erat, unde et nomen. In his Stibadiis, quum una serie continenter discumberent, verisimile non est eandem rationem observatam circa loci dignitatem atque honorem, ut in tribus lectis seorsim stratis ac separatis. In stibadio itaque is primum locum tenere censebatur, qui omnium summus erat, et qui supra omnes accumbebat, ut contra ultimus, qui infra ceteros. Is in dextro cornu stibadii locum habebat. Qui locus respondet ultimo loco tertii lecti. Contra ea convivarum dignissimus in sinistro stibadii discumbebat, et supra omnes erat. Sacerdotes hunc ordinem accumbendi in cœnis aditialibus tenebant, sive in lectis discumberent divisim, sive in stibadio vel sigmate. Festus: 'Itaque in conviviiis solus Rex supra omnes accumbit, sed Dialis supra Martialem et Quirinalem: Martialis supra proximum, omnes denique supra Pontificem, Pontifex quinto loco accum-

hebat infra omnes: Rex sacrorum primo supra omnes, quia potentissimus ac dignissimus habebatur.' Hujus ergo locus in summi lecti prima parte ad sinistram, vel in sinistro cornu stibadii. Sunt qui velint maximum honorem loci fuisse in cornu dextro. Ergo et proximus eum locum accumbens dignissimus. Hoc enim sequitur. At contra fuit. Quippe proximus ad cornu sinistrum secundus a primo habitus, non proximus decumbenti in cornu dextro. Quare si proximus accumbenti in cornu sinistro dignior est illo, qui proxime tangit accumbentem in cornu dextro, utique et qui in sinistro cornu locum habet, dignior eo censendus, qui dextrum premit cornu. Consequentia hæc necessaria. Apud Sidonium Imperator dextro cornu collocatur, quia invitaverat, atque dominus erat convivii. Ita autem Reges et Principes facere solebant, ut invitatis locum honoratiorem præberent, secus atque hodie. *Salmasius*. Vide Ciacconium de Triclinio Romano.

L. Fabius Hispaniensis] Lucii Hispaniensis in veteribus libris nulla, quod sciam, mentio: in numismatibus plurima. Exstat apud c. v. Latinis et Græcis literis juxta ac doctissimum Lævinum Torrentium, apud quem hujusmodi cimeliorum infinita copia est. Exstat et apud Abrahamum Ortelium, Geographum exactissimum, numisma argenteum cum hac inscriptione: *L. FAB. HISP.* cujus utramque partem, historię illustrandæ, apposuimus: et alioqui *L. Fabium Hispaniensem*, in conjuratis fuisse constat. *Carrio*.

Medius inter Tarquitium, &c.] Vide quæ annotavimus ad c. 48. *Catilin. Ciac.*

Unam epistolam] Una hæc fuit ex Epistolis nobilium, qui Sertorium ad invadendam Italiam invitaverant.

Eas epistolas Pompejus variis modis inquisivit et concremavit. *Color*.

Scorpione] Scorpiones Ballistis vicini, sed tamen diversi ab his et Catapultis. Describit Tertullianus: 'Scorpio spiculum et fistula est, paulla tenuitate in vulnus: et virus, qua figit, effundit.' Vegetius *Manuballistas* ait vocari *Scorpiones*. Vir unus dirigebat et utebatur; ideo non magni fuerunt. Ut illi ergo parvi, sic proportionem et foramina illa, ac cavi. *Lipsius*.

Scorpione] Scorpionem aliud machinamentum esse ab Onagro, testatur Vitruvius lib. decimo de Architectura, c. 1. Ubi de tractoriis machinis agens: 'Sunt,' inquit, 'ex his alia, quæ mechanicis, alia quæ organicis moventur. Inter machinas et organa id videtur esse discrimen, quod machinæ pluribus operibus, aut vi majore coguntur effectus habere, uti balistæ torculariumque prela: Organæ autem unius opere prudenti tactu perficiunt quod propositum est, uti scorpionis, seu anisocylorum versationes.' Atqui Isidorus scorpionem non pro tormento, sed telo accipit, libro decimo octavo, c. de sagittis: 'Scorpio,' inquit, 'est sagitta venenata arcu vel tormentis excussa, quæ dum ad hominem venerit, virus, qua figit, infundit, unde et Scorpio nomen accepit.' Ea dum scripsit Isidorus, visus respexisse ad illud Tertulliani Scorpiaco: 'Bellicam,' inquit, 'machinam et retractu tela vegetantem de scorpio nominant, id spiculum et fistula est, paulla tenuitate in vulnus: et virus, qua figit, effundit.' Superiorem Isidori definitionem nemo admirabitur, qui sciet scorpionem, modo pro spiculo sumi. Itidem et catapultam interim tormentum, interim telum quod ea machina emittitur, designare testis mihi Turnebus l. xv. *Adversar. c. 1. Stewechius*

LIBER IV.

At Cn.] Ex Agellio XVIII. 4. de stolidi et vani differentia disserente: et certe M. quoque Tullius Cicero in oratione, quam pro Quinctio habuit, eodem modo vanitatem accepit cum eam veritati opponeret. Clodianum autem Latinæ gentis esse, patet ex Varrone, Quinctiporem Clodianum, Epistola ad Fusium nominante. *Curio.*

Cn. Lentulus] Clodianus collega fuit in consulatu P. Licinii Crassi. Est, ut arbitror, hic ille Lentulus, de quo Cicero in Bruto sic scribit; 'Cn. autem Lentulus multo maiorem opinionem dicendi actione faciebat, quam quanta in eo facultas erat.'

Omnes, quibus senecto corpore animus militaris erat] Ita enim scribendum, inducto τῶν *etas*, id quod recens quidam de suo infarsere. Sic in Catilina: 'Delecti quibus corpus annis infirmum, ingenium sapientia validum erat.' *Douza.*

Dein lenita] Lubens duas has Salustianæ navis ex tanto naufragio superstitias tabulas conpegero: siquidem per eos liceat quibus ea res in manu: 'Dissidere inter se cœpere, neque in medium consultare, dein lenita jam ira postero die liberalibus verbis permulcti sunt.' *Putsch.*

Dein lenita jam ira] Liberalia verba sunt, quæ Plauto *dicta dapsila* dicuntur. Videtur autem de Sertoriano exercitu esse sermo, quem ob eandem Imperatoris sui merito concitatum Perperna postero die coactus fuit magno ambitu, partim minis extis, hoc est, pretio, partim largiloquis dictis onustos tranquillare. *Douza.*

Implicitæ rates ministeria prohibebant] Malim cum Prisciano, *Implica-*

tæ, quam cum nostris, *Implicitæ*. Quid si *Magisteria* legamus? quippe hoc navali regimini aptius, accommodatiusque, qua ad rem, qua ad proprietatem verbi: videturque Fragmento huic non absurde conjungi posse illud inter incerta rejectum: *Impediebant jussa nautarum*; addita copula hoc modo: *Implicitæ rates magisteria prohibebant, impediebantque jussa nautarum*; ad quod Servius: 'Celeuma, est quasi præceptum, unde Sallustius,' &c. *Idem.*

Anxius animi] Sic Tacitus l. v. et XIX. 'incertus animi' dixit. *Ursin.*

Magnam exorsus orationem] Et huc fortasse pertinuerit illud, *In hunc modum disseruit*: unum ex duobus Fragmentum ut fiat. Videtur autem de Mithridate loqui, quem Appianus narrat, postquam in Paphlagoniam venisset, classium prius decursione facta, concionem ad milites habuisse magniloquam, tum de suis majoribus, tum de se ipso, quod exigua regni pomœria in immensum auxisset, nec unquam præsens victus esset a Romanis, &c. *Douza.*

Amisus] Ἀμισός, Ptolemæo, Polyæno, et Plinio in Epistolis. Amisus, Ἀμισός, Straboni, et Photio, Galatiæ oppidum: Heneta a Poëta dictum, scribit Zenodotus apud Strabonem. Henetus Solino. Henetosa forte Martiani. Idem Strabo tradit illud ab Atheniensibus frequentatum, et Piræcum dictum. Plinius auctor est, Mithridate victo, Pompeopolim vocatum. Niger putat hodie Simiso dici; sed Amid et Hemid Leonclavius. Aliam ab hac Amisum habet Stephanus, in Ponto. *Ortel.*

Castella custodias] Ex Servio XI.

Æneidos, Charisio l. i. Inst. Gram. *custodias*, pro, *custodiæ*: ita enim Asper intelligit, licet alii accusativum esse velint. Verba autem Charisii aliter vulgo, aliter in membranis, quarum usus, ut reliquarum Coloniensium omnium, mihi, dum in Ubiis essem, vir eruditione singulari et eximia humanitate ornatus Melchior Hittorpius libenter expensum ferebat, hunc in modum perscribi video: ‘Paterfamilias et materfamilias, antiqui magis usurparunt; propterea quod nominativo singulari s litteram adjiciebant, ut facerent genitivum: hæc familia, hujus familias: hæc Majæ, hujus Majas: quam declinationem et Sallustius in tertio secutus est: Castella custodias thesaurum, in dedicationem acciperentur, sed emendatius custodiæ, Majæ, et familiæ dicitur.’ *Carrio*.

Reliqua cadavera salita] Diomedes l. 4. ‘Veteres,’ inquit, ‘ambiguitatis causa *salitus* dixerunt a *salo*, non *salio*.’ Nescio autem an hæc ad III. historiarum pertineant librum, et eodem cum illo referenda sint fragmento, quod a me undecimo positum est loco; an vero decimum illud libri tertii fragmentum in hunc potius librum conjiciendum sit: infinita enim sunt in Diomede menda: eaque emendatorum audacia mirum ac pæne incredibile dictu quantum excreverint; ita ut primam ejus editionem omnium, quæ hactenus sunt visæ, integerrimam, aut certe minime corruptam præstare ausim. *Idem*.

Arsaci] Ejus nominis vestigia in Persarum شاذ, Seah, qui illis Regem denotat. Unde et Scacchiæ ludus dicitur. Hinc Seahmat regem quoque illis perplexum denotat.

Omnes qui secundis rebus] Hæc epistola Mithridatis regis Ponti, ad Arsacem regem Persarum est. Nam ut Servius attestatur, omnes reges Persarum *Arsaces* dicebantur. Eam autem

dedisse videtur, quando ad Tigranem regem Armeniæ fugere cogeatur: dissimulat tamen adhuc timorem et egestatem, ut facilius Arsacem ad societatem belli contra Romanos ineundam pelliciat: cujus gratia etiam (ut in tali re fieri solet) ostendit Romanos communes omnium regum hostes; quod etiam Jugurtha Boccho scripserat. Dicit ergo in principio, Arsaci utile esse communibus armis communes hostes propellere: quia etiamsi in pace vivere velit, a Romanis non permetteretur. Deinde ostendit etiam honestum, quia gloriosam et ab omnibus laudabilem consequeretur victoriam. *Bad*.

Tibi perpetua pace frui liceret] Frustra, inquit, a me ad societatem belli peteris, si ea esset rerum tuarum conditio, ut tibi perpetua pace liceret frui, nisi in ipsis regni tui faucibus hostes essent opportuni et sceleratissimi; nisi denique egregia fama, Romanis oppressis, te esset secutura. *Carrio*.

Tibi perpetua pace frui liceret] Non cohæret oratio: et vereor hercule, ne coagmentum aliquod desideretur. Quid si ita legamus? *Aliter neque petere audeam societatem*; uti in Oratione ad Cæsarem: ‘Aliter neque privata res, neque publica,’ &c. aut ultima certe primis inserendo, ordo totius dictionis mutandus: donec tandem commoda aliqua sententia existat, cujusmodi haud alienam sane hac constructione electurus videor: ‘Tibi perpetua pace frui liceret; neque petere audeam societatem, et frustra mala mea cum tuis bonis misceri sperem; nisi hostes opportuni, et sceleratissimi.’ opportuni, cui rei? injuriæ forte patiundæ ne, an faciundæ? credo istuc postremum velle dicere. Ceterum bona et mala, quæ inter se hic opponi vides, reperias et apud Plautum illo Aulularia versu: ‘Bonis tuis rebus meas res irrides malas.’ *Douza*.

Nisi hostes opportuni] Verba sunt ex

epistola Regis Mithridatis, quæ videtur fere tota translata ex oratione Corcyræorum ad Athenienses apud Thucydidem l. i. Ad hunc autem locum facit, quod habeatur in Bello Jugurthæ: 'Cavere tamen oportet, ne ubi hostis opportunus fieret.' Ursin.

Atqui ea, &c.] Atque, habent alii: unde ego exsculpsi: *Ad quæ, ea quæ te morari, &c.* hoc est, ad jungendam mecum societatem, atque ita conjunctis opibus Romanos opprimendos: sicque optime sibi et constabit et coherere sententia, tota a superiori oratione dependens, hiulca prorsus et incompressa, si aliter legatur. Atque huic simile illud ad Cæsarem: 'Ad quæ te illi iidem hortantur,' &c. Douza.

Tigranes] Rex majoris Armeniæ, qui auxilium ferens Mithridati regi, victus est primo a Lucullo, deinde a Pompejo Magno in deditionem acceptus, et in regnum restitutus, persolutis sex talentorum millibus. Strabo l. ii. Lucan. l. ii.

Mæ res parum prosperæ] Quia ter infeliceiter pugnavit cum Romanis, et tandem sibi mortem inferre coactus est, quod veneno non potuit: quia medicamento, quod ab eo Mithridaticum vocant, præmunitus longo usu, veneno confici non potuit, pedetentim autem veneno assuescere quis potest, dum veluti in alimentum vertitur. Pater autem ejus, etiam Mithridates nomine, erat Romanis amicissimus. Docet autem, ex adversa fortuna se meliorem et prudentiorem ad bellum effectum. Bad.

Et, quod florantibus optabile est, &c.] Sententia vere Mithridatica, prorsus ad illud Poëtæ accommodata: 'Felix, quem faciunt aliena pericula cautum.' Douza.

Ac mox a Philippo] Notat Carrio in Vaticano lectum, *mox tracto Philippo*. Scribe: *at mox fracto Philippo Antiochus, &c.* Gronovius.

Decem millibus talentorum] Ex Li-

vio, et Appiano in bell. Syriaco, legendum est: *Quindecim millibus talentorum*. Livii verba sunt hæc ex l. xxxvii. 'Asiaque omni, quæ cis Taurum est, decedite: pro impensis deinde in bellum factis, quindecim millia talentum Euboicorum dabitis: quingenta præsentia, duo millia et quingenta, cum Senatus populusque Roman. comprobaverint, mille deinde talentum per duodecim annos.' Ursin.

Talentorum] De Talentorum æstimatione juxta varietatem gentium mendosus est locus Festi, et qui non patitur emendationem. Hoc unum recte est, Talentorum non unum esse genus, et Atticum esse sex millium denarium. Cetera incerta sunt. Plin. xxxv. 11. 'Talentum Atticum denariorum sex millibus taxat M. Varro.' Ita enim scribendum est. Pollux l. ix. dicit Talentum Atticum esse sex millium drachmarum Atticarum, Babylonium septem millium, Æginæum decem millium, Syrium mille et quingentarum drachmarum, item Atticarum. De Talento Attico idem elicitur ex Livio l. xxxiv. Athenæo iv. 6. et aliis. Sed Babylonium esse septuaginta duarum minarum Atticarum scribit Ælianus i. 22. de Var. Hist. Id est, septem millium et ducentarum drachmarum. Omne autem talentum est sexaginta minarum; minæ autem singulæ centenas drachmas continent, ut Africanus et Julius Pollux scribunt. Sic fit, ut Euboicum talentum sit sexaginta minarum Atticarum, et totidem millia denariorum, ut verbo *Talentorum* Festus scribit: quod etiam Plinius ait xxxv. 11. et Athen. iv. 6. et Pollux l. iv. Itaque si lxx. minæ Euboicæ æstimantur lxxii. Atticis, et eadem proportio est in drachmis et denariis, triginta quinque drachmæ Euboicæ æstumantur Atticis drachmis triginta sex. Talentum vero Euboicum æstumatur drachmis Atticis, sive denariis centum et septuaginta, uno supra sex millia. Scal.

Deos Samothracas] *Mysteria Cabirorum* Deorum Samothraciæ semper fuisse celeberrima. Credebantur enim iis imbuti iustiores fieri et sanctiores, et in quibuscunque periculis præsentissimos habere Deos. Quo errore occæcati Jason, Orpheus, Hercules, Castor, Agamemnon, Ulysses et Pollux et heroum plerique, sed et Alexandri pater Philippus Samothraciæ sacris voluerunt initiari. Vide Diodorum l. v.: et Apollonii Scholiastem in primum Argonauticon, et Plutarchum in Alexandro, et Suidam in *Σαμοθράκη*. Hæc porro sacra esse Phœnicia docet ipsum Cabirorum nomen: Cabiri enim vel Caberi sunt Dii Phœnicum, qui Beryti maxime colebantur. כביר, id est, Cabir, Ebræis et Arabibus magnum et potentem denotat. Hinc et alii observant, inde appellatos Cabiros, id est, divos potes, ut Varro et Tertullianus explicant, θεοὺς μεγάλους καὶ δυνατοὺς, Orpheo ἐνδυνάτους. Singulorum Samothraciæ Cabirorum nomina refert Apollonii Scholiastes l. i. ex Mnasea: Τέσσαρες, inquit, εἰσὶ τῶν ἀριθμῶν, Ἀξίερος, Ἀξιόκερσα, Ἀξιόκερσος. Ἀξίερος μὲν σὺν ἔστιν ἡ Δημήτηρ, Ἀξιόκερσα δὲ ἡ Περσεφόνη, Ἀξιόκερσος δὲ ὁ Ἄδης. ὁ δὲ προστιθέμενος τέταρτος Κάσμιλος, ὁ Ἑρμῆς ἔστιν, ὡς Ἰστορεῖ Διονυσόδωρος. Id est, Quatuor sunt numero, Ἀξίερος, Ἀξιόκερσα, Ἀξιόκερσος. Ἀξίερος vero est Ceres, Ἀξιόκερσα autem Proserpina, et Ἀξιόκερσος Pluto; quartusque, qui additur Casmilus, est Mercurius, ut narrat Dionysiodorus. Idem referunt Phavorinus et Etymologus in Κάβειροι. Uti autem Casmilus sive Mercurius hic additur, ita plerique illum ponunt in inferiori ordine, et pro ministro duntaxat habent. Varro: 'Casmilus nominatur in Samothraces mysteriis, Deus quidem administer Diis magnis.' Vetus auctor apud Phavorinum, Cadmum illum a Cadmo derivat. Quippe Cadmus Agenoris filium, cum Europam quærens Samothraciam perve-

nisset, perceptis his mysteriis uxorem duxisse Harmoniam auctor est Diodorus l. v. Cabirorum simulachra Vulcani simulachris fuisse simillima tradit Herodotus l. iii. Forma nimirum et species utrisque ridicula. Proinde, ut ibidem narratur, Cambyses Cabirorum fanum solis sacerdotibus permissum cum adiisset, simulachra concremavit, multis in illa invectus verbis. Cabirorum sacerdos Hesychie Κόης appellatur, quod refert Hebræum כהן id est, Cohen sacerdos. Cabiris Samothracum sacra fuit spelunca quædam Zerinthus nomine, in qua canes Hecatæ immolabantur, ut Lycophron, ejusdemque Scholiastes testatur. Bochart.

Insomniis accidere] Recte correxi, *insomniis occidere*, voce Sallustiana, quam apud eundem in Catilinario Criticus noster reponit: 'dies noctisque festinare: vigilare: neque insomniis, neque labore fatigari:' et oratione de Rep. 'profecto, si id accidat, neque tibi nox; neque dies curam animi sedaverit; quin insomniis excitus, furibundus, atque alienata mente feraris:' error ex eo natus, quod veteres, *insomniis*, scriberent, pro *insomniis*, *I* longa videlicet, pro geminata. Certe antiquissime vulgati, qualis est apud eruditissimum Nicolaum Fabrum, *insomnia*, agnoscunt. Dicunt Latini *insomnia* utroque numero; pro eo quod est iisdem vigilia, et Græcis ἀϋπνία. Priore quidem numero Pacuvius Antiopa: 'Perdita illuvie atque insomnia.' Item Cæcilius Plocio: 'Consequitur comes insomnia: ea vero insaniam adfert.' Posteriore vero Terentius Eunuchus: 'Aut mox noctu te horsum adigent insomnia.' Sic enim Donatus illa Terent. accepisse visus est, etsi non dissimulet, *adiget insomnia*, alibi scriptum reperiri. Virgilius: 'Sed falsa ad cælum mittunt insomnia Manes.' Quanquam ibi, *somnia* significari volunt Grammatici, addita

scilicet præpositione: ut Græci dicunt ἐνύπνια; sed idem Virgilius, *insomniā*, etiam plurali pro vigiliis posuit, 'Quæ me suspensam insomniā terrent?' Quamvis et hic somnia intelligi possunt, quibus tereri potuerit. Ita Carisium emenda. Falluntur autem, qui, *insomnium*, pro eodem extulisse antiquos crediderunt: ejus exempla nulla sunt, itaque apud Suetonium Caligula scribe ex vetere libro, 'Incitabatur insomniis maxime: neque enim plusquam tribus nocturnis horis quiescebat;' non, *insomnio*; ut vulgo. Quod vero propius ad rem attinet, Persen Philippi F. inter ceteras de morte illius opiniones, ἀπὸ τῆς exstinctum esse, scriptoribus plerisque placuisse a Plutarcho relatum est. *Carrio*.

Post Attalum] Attalus, Pergami rex, pecuniæ ditissimus et splendida abundantique suppellectile. Plin. l. VIII. Propertius: 'Nec sit in Attalico mors mea nixa toro.' Hic a populo Romano donatus est eo regno: cum liberos non haberet, populum Romanum heredem fecit: ejusque substantia amplissima Romam est allata: unde Attalicæ vestes splendidæ, et opes ac conditiones Attalicæ.

Miserrumum servorum] Quia ultro inservientem. Dederat enim ingentia munera Scipioni, quæ in se accepturum pro tribunali, idem Scipio dixit. *Bad*.

Simulatoque impio testamento] Omnino ad Attalum pertinent: de cujus testamento, ut omittamus multos scriptorum veterum locos, profereamus unum tantum Porphyrii manuscripti, apud quem ita habetur in Horatii versu ex Ode 18. l. II. 'Neque Attali Ignotus heres regiam occupavi.' Attalus Rex Asiæ, Pergami regnavit, cujus hereditatem Pop. Rom. accepit. Dicendo autem, 'ignotus heres occupavi,' suspicionem dat, qua existimemus, falso testamento

Romanos hanc sibi hereditatem vindicasse, &c. *Ursin*.

Aristonicum] Variant inter se veteres Historici non parum. Nam Liv. epitoma l. LVIII. Eumenis Regis filium dicit, et item Justinus l. XXXVI. qui non justo matrimonio, sed ex pellice genitum scribit. At Florus, regii sanguinis ferocem juvenem appellat; Pomponius vero Lætus auctor recens, Eumenis nepotem tradit: quod placet, si veteres historici auctoritate nititur. Rursus Eumenem alii dicunt Attali patrem, alii patrum, ut in tanta Historicorum varietate, fortasse locus sit aliquid suspicandi de mendo vulgatæ lectionis. *Idem*.

Nicomede mortuo] Qui moriens populum Romanum fecit heredem: regnum ejus in Provinciæ formam redactum est. *Bad*.

Cum filius Nusæ, &c.] Scriptura præ aliis insignite prava, et quæ Sallustio non modo fraudi fuit, sed etiam viros maximos in errores gravissimos induxit: quorum alii partim, an hæc Sallustii essent, dubitarunt, nonnulli Nusam, sive Nysam Nicomedis Regis Bithyniæ filium esse crediderunt; alii etiam eadem occasione locum Suetonii, ea de re, qui recte habet, corrigere tentarunt. Vetus editio; *cum filius Nusa, quam regiam appellaverat, genitus haud dubie esset*, minimum a veritate. Fabri et Briconeti; *quem Regem jam appellaverant*; in qua scriptura illud, *appellaverant*, rectum videlicet. Vaticanus, *Nysa, quam Reginam*: hinc lege, quod et humanissimo doctissimoque Puteano placuit; *cum filius Nusæ, quam Reginam appellaverant, genitus haud dubie esset*. Vult enim Mithridates, Nysæ Nicomedis filiæ, quam Romani reginam appellaverant, priusquam Bithyniam diriperent, filium regni heredem natum fuisse; non tantum verisimiliter, sed omnino vere. *Nysam* enim muliebre nomen esse e Plutarcho constat; qui in vita Luculli magni illius Mithrida-

tis sororem ita appellatam scribit. Ac sane, nisi Suetonius *Nysam* Nicomedis filiam diceret, parum abesset, quin illam Plutarchi eandem cum hac esse, et nescio cui Nicomedis filio, ex quo etiam filium sustulerit, nuptam fuisse existimarem. Sueton. Julio : ‘(Cicero) quondam in Senatu (Cæsari) defendenti Nysæ causam filiae Nicomedis beneficiaque regis in se commemoranti : Remove, inquit, isthæc oro : quando notum est et quid ille tibi, et quid illi tu dederis :’ nisi forte verba illa, *Nysæ filia*, quæ varie leguntur, delenda sunt, aut ita interpretanda, uti quod jam dixi, non filia fuerit sed nurus. verba autem Cæsaris in ea oratione hæc fuerunt : ‘Vel pro hospitio regis Nicomedis, vel pro horum necessitate, quorum res agitur, refugere hoc munus, Memmi, non potui. nam neque hominum morte memoria deleri debet, quin a proximis retineatur : neque clientes, sine summa infamia, deserui possunt, quibus etiam a propinquis nostris opem ferre instituimus.’ Male autem operæ, *Musa*, pro *Nusa*, expresserunt. *Carrio*.

Filius Nusæ] Ex Plutarcho erudite Carrio reposuit, *Nusa*, quod et Turnebus agnoscit xiv. 14. Ego locum sic recte scribi et distingui arbitror : *Cum filius quem regem appellaverat, Nusa genitus haud dubie esset*. Rex Nicomedes filium ex Nusa conjuge conceptum Regem appellaverat, regnique heredem instituerat. Plinius tamen Nicomedis uxorem a cane interfectam Consingen appellat l. viii. *Coler*.

Cretenses] Creta, *Κρήνη*, Ptolemæo Maris Mediterranei insula, Jovis incunabulis, et centum urbibus quondam clara. Hodie Candia vulgo dicitur. Sic quoque in Concil. Chalcedon. Hæc olim etiam Aëria, Curetis, Macaros, et Macaronesos dicta fuit, ab æris temperie, teste Plinio, et Solino. Hecatompolis quoque Eu-

stathio, Idæa, et Chthonia item Stephanano. Telchionia etiam, a Telchinibus, ut habet Gyraldus. *Ortel*.

Equidem, &c.] *Interna mala*, hoc est, domesticas seditiones, et bella civilia per Cinnam denno, ac Marium reduecem in media Urbe excitata, quæ res cum primis vorsoriam Sullæ in Italian capiundi, conditionesque ab Archelao conceptas ac propositas, a Mithridate mox confirmatas accipiundi caussa fuit. *Douza*.

Abnuente Tigrane] Suadebat bellum suscipiendum Mithridates : negabat Tigranes : eoque dissuadente, Mithridates arma sumsit, atque hoc est quod dicit : ‘abnuente Tigrane bellum cæpi :’ sic enim legendum esse, non, *cæpit* : præter certam verborum sententiam, res ipsa clamat. *Carrio*.

Marcumque Cottam, &c.] Non dubito eum esse, cujus oratio inscribitur Caji Cottæ. Nam M. Aurelius Cotta, consul a Mithridate victus est apud Chalcedoniam, seu, ut hic dicitur, *Chalcedona*. Sed L. Lucullus proconsul ad Cyzicum urbem, exercitum Mithridatis fame ferroque delevit, et in Pontum coëgit e Bithynia confugere. *Bad*.

Chalcedona] Chalcedon *Χαλκεδών*, Ptolemæo ; Strabo Calchedon, *Καρχεδών*, habet. Urbs Asiatica est, ad Bosporum Thracium. Liberam urbem Plinius vocat : cui etiam antea Procerastis, dein Compusa, (*Colpoëssa* legit Pintianus) postea Cæcorum urbs (quod locum eligere nescissent) dicta fuit. Curopalates in lib. de officialibus Constantinopolitanis hanc Justinianam Tertiam nominat. Hodie adhuc Chalcedona vocari, scribit Sophianus Cultitii Turcis dici, mihi Carolus Rimius auctor est, qui Constantinopoli oratorem egit nomine Maximiliani II. Romanorum Imper. Marius Niger tradit interius reædificatam, et a junioribus Cæclina nuncupari. Scutati ex ea facit hodie Alph. Adrianus, et quoque Thomas

Minadolus. Petrus Gyllius prodit hodie exiguum vicum esse, sine mœnium vestigiis. Idem addit ex Dionysio Byzantio, Chalcedon fluvium esse, qui in Propontidem effluit, unde urbs nomen sumpsit: eumque hodie proprio nomine carere, adeo ut accolæ Potamicon duntaxat nominent; ejus meminere Stephanus et Eustathius. Thevetus scribit eum adhuc hodie Chalcedoni nominari. *Ortel.*

Cyzicum] Vide supra p. 720.

In obsidione moranti] Fabri et Briconeti, *in obsidio moranti*: et sane *obsidium* veteres etiam dixisse constat. C. Lælius ad populum pro se: 'uti terra marique simul, nobis obsidium facerent:' et Sallustius l. i. Historiarum, 'magnis opibus profectus, obsidium per L. Catilinam legatum.' Vide Nonium. *Carrio.*

Nullo circumadnente] Hoc est, Nemine sociorum juvante me aut frumento, aut commeatibus. *Douca.*

Param, et Heracleam] Emendo Servium ad iii. Æneidos. 'Alii Heracleam appellatam volunt, quia Heracles Lacedæmoniorum reges.' *Putsch.*

Para] Locus maritimus in Asia Minori circa Hellespontum, aut Euxinum mare. *Ortel.*

Heraclea] Ponti urbs; in Bithynia Straboni, Xenophonti, et Ptolemæo; ubi descensum ad inferos fabulantur Poëtæ. Bonacciolus hodie Aupep, Niger Pendarachia nomen habere ait. Hanc Heracleam Ponticam, ut apud Dioscoridem est, Serapio vocat Diabentichii. *Idem.*

Apud Cabira] Ibi fuit Mithridatis sedes. Strabo: ἐν δὲ τοῖς Καβείροις τὰ βασίλεια Μιθριδάτου κατεσκεύαστο. *Col.*

Cabira] Καβείρια, Inferioris Asiæ oppidum Stephano.

Inter me, atque Lucullum præliis, inopia rursus ambos incessit] Hæc ex 4. hist. Carisius l. i. recitat. in quo, *Prope*, pro, *Præliis*, mendose legitur in vulgatis libris. *Man.*

In Armeniam] Armenia, regio Asiæ inter Taurum et Caucasum montes, a Cappadocia ad Caspium mare usque protensa: ab Armenio Thessalo, Jasonis comite, inquit Strabo, dicta. Major Armenia, inquit Plin. l. ix. post Mediam ad occidentem occurrit. Ea, ut ait Ptolemæus, a septentrione Colchidem habet, Iberiam et Albaniam: ab occasu magnum Euphratis cursum, qui Cappadociam, minorem Armeniam et Syriam Comagenem relinquit: a dextris ab Oriente partem Hyrcani maris ac Mediam, qua montes Caspii assurgunt, a meridie Mesopotamiam atque Assyriam. Montes in Armenia sunt Moschici, qui supra partem Ponti ad Cappadociam se efferunt: Pariedrus, in quo fontes habent Euphrates et Araxes fluvii: Antitaurus, qui ab Euphrate scissus, et Mediam percurrens, postremo Albus appellatur: Cordica, ex quo Tigris oritur: Taurus ac Niphates, qui Mesopotamiam atque Assyriam ab Armeniis disternunt: Caspii, qui vergunt ad Medos, et Caucasi, qui septentrionalia Iberiam versus Albaniamque concludunt. Flumina quatuor, Cyrus, qui monte ortus Caucaso a sinistris, Iberiam Albaniamque dimittens, Armeniam a dextris, in Hircanum deferitur pelagus: Araxes, Phasis, et Lycus, Tigris, Euphratesque. In Armenia pretiosum inter reliqua aromata nascitur Amomum. Armeniam Hebræi Ararat vocant. In ea civitas Artaxat insignis. Inde Armenii et Armeni dicti. Vide Ptolemæi tabulam Asiæ iv. Plin. l. i. et Strab. ii. Plura de Armenia apud Stephanum. In majorem et minorem distinguitur, quarum partes ab Ortelio, diligenter ab Eustathio collectæ, enumerantur.

Ceterum consilium est] Charisius l. ii. 'ceterum quomodo positum est; pro alioquin consilium est, an reliquum consilium est?' ceterum, non erat opus viros doctos concorditer

hic ex nescio quibus libris inserere, repugnante sententia. *Putsch.*

Fincm Oceanus] Dionysius Halicarnass. ‘Romana urbs imperat toti terræ, quæ quidem inaccessa non sit, habitaturque ab hominibus; sed et toti mari imperat, non solum huic intra columnas Herculeas, sed ipsi Oceano, quacunque est navigabilis, PRIMAQUE ET SOLA ab omnis ævi memoria terminos sibi potentæ fecit, Orientem et Occasum.’

Nisi raptum habere] Id est, Armis quæsitum, aut per injuriam: id quod Lepido Philippus objecerat supra; et fortasse hic ablativus ille reponendus, ut fiat: *Nisi armis partum habere.* Et certe hoc altero illo multo numerosius. *Douza.*

Conjuges] Verbum, *conjuges*, non alio, quam ad raptum Sabinarum refertur. Galgalus etiam apud Tacitum in vita Agricolæ, Raptores orbis appellat Romanos. *Ursin.*

Peste conditos orbis terrarum] Quid si legamus, *Pesti*? hoc est, exitio sive in pestem atque perniciem orbis terræ procreatos a Romanis videlicet in servitutem redacti. *Douza.*

Trahant, excidantque, omniaque, et maxime regna, hostilia ducant] Hæc verba, ex eadem quoque epistola, ita in vv. cc. leguntur: *Trahant, excidant, omniaque non serva, et maxime regna hostilia ducant.* Quæ lectio non displicet; nam paulo supra dixit: ‘Me, quia fama erat divitem, neque servitutum esse, per Nicomedem bello lacessiverunt.’ Paulo post Faërus legebat: ‘Regnum Persidis inclutum divitiis,’ non, *inclutis.* Item in vv. cc. est: *Quod haud difficile est, pro eo quod vulgo legitur, quod difficile non est.* *Ursin.*

Non serva et maxime regna] Quid illud, quod in libris omnibus legitur? *omniaque non serva et maxime regna hostilia ducant:* nisi forte, *non serva,* pro iis quæ libera sunt, nulliusque imperio parent, acceperit. *Carrio.*

Cui Seleucia maxima urbium] ‘Seleucia Elimaidis, Persicæ regionis civitas.’ Plin. Item Comagenæ, ad Euphratem fluvium Straboni, Plinius eam Parthorum cognominat, et Babyloniam quoque vocari addit. Barchad Nigro, Mosal Masio dicitur: Baudra autem, Pineto: Novem Seleucias extruxisse Seleucum Antiochi filium auctor est Appian. in Syriacis.

Seleucia] Non semel illa apud antiquos cum Babylone confunditur: quippe Seleuciæ vicinitate Babylonem exhaustam Plinius dicit in solitudinem rediisse. Nec multo aliter Strabo l. xvi. ‘Babylonis partem Persæ diruerunt, partem consumpsit tempus, partem Macedonum negligentia, præsertim postquam Seleucus Nicanor Seleuciam ad Tigrin condidit, stadiis tantum trecentis a Babylone dissitam.’ Hæc ille. Itaque in Babylonis opes et nomen successit Seleucia, quæ non solum Babylonia (ut apud Plinium et alios διακριτικώς; quia non una fuit Seleucia) sed et Babylon appellata est, sicuti Stephanus de Urbibus ostendit, cum dicit: Βαβυλὼν Περσικὴ πόλις, μητρόπολις Σελευκία καλουμένη. En Babylonis ipsum nomen Seleuciæ tributum. Quo etiam referenda hæc Sidonii carmina: ‘Non coctam Babylona personabo, Quæ largum fluvio patens alumno, Inclusum bibit hinc et inde Tigrin.’ Porro in eodem, quo Seleucia loco, vel certe in proximo, Bagdad postmodum conditam fuisse oportet, cum utramque ad ripam Tigridis et fere in eadem a Veteri Babylone distantia describant Geographi. Nam trecenta illa stadia, quibus a Babylone Seleuciam distare scribit Strabo, sunt miliaria prope xxxviii. id est, diurnum illud iter Bagdadum et rudera Babylonis interjectum juxta Texeiram, qui ex Emirchondo Persarum Historico testimonia quoque de ejusdem urbis situ in medium profert. *Bochart.*

Regnumque Persidis inclutis divitiis est] Faërnus *inclutum divitiis est*, legebat. Ciacc.

Regnumque Persidis inclutis divitiis] Vereor ne *inclutæ* scripserit Crispus. hoc enim semper fere cum auferendi casu copulatum reperio: nisi quis fortasse *inclutum* legi malit: quod nec mihi quidem displiceret, nisi hoc a vestigiis receptæ scripturæ longius aliquanto recedere videretur. Douza.

Exstinguunt omnia, aut occidunt, &c.] Id est, Romani hac via grassando aut pessum dabunt omnia, aut ibunt ipsi. Dicam planius: Aut universa perditum ibunt, aut peribunt ipsinet, non radicitus modo, verum etiam eradicatus; valentiores scilicet adversarios nacti, seu nos, sive alios vindices in tempore adfuturos: quod difficile non est, si modo viribus in unum conjunctis mutuas pariter operas tradere velimus, &c. Visum est hoc etiam inter alia levioris notæ animadversione dignum: ne quis videlicet scripturæ similitudine deceptus, et *occident* istud penultima longa effeendum autumans, alios porro secum in erroris nassam a vero possit abducere. Idem.

Quod difficile non est] Mss. *Quod haud difficile est*. Ciacc.

Si tu Mesopotamia, nos Armenia circumgredimur] Hic locus in vet. libris emendatè legitur, ad hunc modum: 'Si tu Mesopotamia, nos Armenia circumgredimur exercitum sine frumento, sine auxilliis; fortuna aut nostris vitiis adhuc incolumem.' *Nostris vitiis* autem dixit, pro, *Nostra culpa* et *segnitia* aut *discordia*. Ciacc.

Circumgredimur: exercitus] Locus qua a scriptura, qua ab interpunctione valde mendosus: scribe, *circumgredimur exercitum sine frumento, sine auxilliis, fortuna aut nostris vitiis incolumem*. Carrio.

Auxilio profectum magnis Regibus] Hoc non sui honoris ipsius modo, verum et Tigranis, generi sui gratia

dicere videtur: quippe qui, ultra mortalium morcm, prorsus barbarico fastu tumens, ac ceterorum omnium præ se contemtor, et Magnus, et Rex Regum audire volebat: eo magis, quoniam non contentus Mediæ, Syriæque, ac Palæstinæ ditiones Armeniæ regno adjectas, lege belli suas fecisse; gentesque omnes finitimas sub immanissimum jugum misisse victas, rebus ei supra votum fluentibus, Parthis insuper ob interna mala afflictis, Asiæ imperio per vim extorto, opes eorum tantum non ad internectionem attriverat. Nam de Mithridate ipse melius silere puto, quam pauca dicere, qui non Magni modo, sed et Maximi Regis cognomento ormandus ex rebus gestis videretur, nisi major Mithridate, qui Mithridat. devicit Magnus: 'Ille tremor Ponti, sævi quoque terror Hydaspis.' Major, inquam, illo, imo ipso etiam sese, quod tanti hostis, postea debellati cadaver ad se delatum oculis usurpare non sustinens, dignum insuper habuit, quem ob virtutem ac rerum gestarum gloriam funebri laudatione, honestans, Regem ætatis suæ præstantissimum appellaret: qua de re Appianum, qui volet, consulat. Merito ergo Magni Regis cognomentum et Tigrani, et sibi, tribuit Sallustianus Mithridates. Douza.

Neu malis pernicie nostra unum imperium prolatare] Præclare et illi libri hoc loco habent: *Neu malis pernicie nostra tuam prolatare*, quasi nil aliud sit, Mithridatem non juvare, quam tantisper, dum Mithridates vincitur, Arsacem suam perniciem prolatare, quæ tamen, Mithridate victo, in illum sit casura. Ciacconius.

Pernicie nostra unum imperium] Alii, *nostra tuum imperium*. Vaticanus, *pernicie nostra tua prolatare*. Optime vetus editio, ut et Fabri et Briconeti: *non malis pernicie nostra tuam prolatare, quam societate victor fieri*. Carrio.

Pernicie nostra unum imperium pro-

latare] Placet scriptura, quam alii, partim ex membranaceis libris, partim ex veteri editione eruerunt: *Neu malis perniciē nostra tuam prolatare, &c.* Eodem significato, quo paullo superius scripserat: 'Ptolemæus pretio diem belli prolatus.' Hoc vult Mithridates, Tigrane secum a Romanis oppresso, Arsacem finem belli (id quod cum argumentis, tum exemplis aliorum Regum ostenderat antea) haud quaquam futurum, sed ulterius gradum, impetumque adeo in regnum ipsius facturos: quod eos jam pridem totis animis invasisse dicit, cupidine profunda imperii, ac divitiarum. Quod ut animadvertat, monet; neu fallacibus ipsorum dictis fidem habeat: quibus hoc unum student, ut belli moram ab Arsace redimant modo; fidem haud longius servaturi, quam dum utrumque, hoc est, et Mithridatem et Tigranem affligerint. Qua re patrata, præsens ipsi exitium a Romanis paratum esse: ac duobus Magnis regibus victimarum in morem mactatis, tertium Arsacem quasi succidaneum datum iri. Suadet itaque Arsaci, ut dolum ipsorum in præsens, ac bellum in posterum caveat: neu solum firmiorem se ad resistendum fore speret, quam si fœdere inito Reges tres potentissimi, veluti Gerion aliquis tricorporeus, uno animo pergentes, sociatisque opibus undique Romanos, hoc est, latrones gentium pariter cant oppressum; victores haud dubie discessuri. Cujus rei etiam facilitatem summa cum gloria conjunctam ostendat, eo magis, quod exercitus ipsorum procul ab domo, auxiliorum, commeatumum, omnium denique honestarum rerum inopiam patiens, parvo labore confici, ac disperdi posse videatur. Hoc honestius certe, sapientius, securius denique, quam ut dum alienis laboribus tutum fore se sperat, armis abstinendo, ac se quasi medium gerundo, occasiones rei bene gerundæ amittat: atque hoc

modo et belli, et perniciē suæ diem prolatus, tandem pro intempestivis falsæ quietis induciis, mox futuri mali sortem pariter cum usura dependat. Douza.

Vulcanalia] Ea vetus Calendarium refert ad diem 23. Augusti: Festus autem ad diem 29. ejusdem mensis. Celebrabantur autem in honorem Vulcani, et ludi fiebant in Circo Flaminio: quo die etiam populus pro se animalia in ignem mittebat. Hæc festa diversa a Vulcanalibus, seu tubilustriis, quæ habita undecimo Calendas Junias, vel, ut aliis placet, decimotertio: quod Vulcani Festum fuit institutum ad lustrationem Tubarum, unde Ovidius sic cecinit: 'Proxima Vulcani lux est, quam Lustria dicunt, Lustrantur puræ, quas facit ille, tubæ.' Templum Vulcani a Romulo extra muros Urbis fuit positum, vel quod filius Martis quum existimaretur, propter fabulosam illam Vulcani adversus Martem Veneris causa simultatem, Vulcanum in eadem urbe eodemque cum Marte domicilio esse noluit: vel, quod verisimile est, quum Romæ ab incendiis statim a primis temporibus multum esset periculi, colendum quidem Deum igni præfectum, sed extra Urbem locum ei assignandum statuerunt, ut Plutarchus refert in Quæst. Rom. Quæst. 47. *Hospinianus*. Vulcanus, in cujus honorem Vulcanalia instituta sunt, idem est procul dubio cum Tubalcaino. Ab hoc igitur Vulcani ærariam et ferrariam artem, atque ejusmodi conficiendorum instrumentorum, quæ sacra historia paucis attingit, rationem primum repertam esse ipsimet Ethnici scribunt. Itaque ferreos et æreos opifices illi consecratos esse docet Plato l. 11. de LL. Quare sic pingebant, ut refert Albericus lib. de Imaginibus Deorum, fabri similitudine, malleum manu tenens, et ad latus officinam habens ferrariam. Apud Homerum

Iliad. l. XVIII. mentio fit admirandum tripodum a Vuleano fabrefactorum. Sed et arma ab iisdem diis facta scribit ex Ethnicis auctoribus, Lactantius l. 17. quanquam Pausanias l. IX. ait, nullum in tota Græcia egregium Vulcani opus extare, præter sceptrum Agamemmonis. Vulcanus quoque ex mente Ethnicorum Deus artium appellatur ab Augustino de Civit. Dei, iv. 10. Quod et ante eum Plutarchus in tractatu de Aquæ et Ignis comparatione dixit. Nam usum ignis ad fundendum et conflandum metalla primus invenit Vulcanus iste, ut ait Lactantius II. 6. et lib. de Ira Dei, c. 13. Sicuti autem Tubalcainus cum Vulcano idem, ita et Nahama soror Tubalcaini eadem cum Venere, **ΩΥ** naham enim venustam, formosam denotat. Porro apud Festum legas, quotannis mense Junio trans Tiberim piscatorios ludos fieri solitos a Prætorè Urbano pro piscatoribus Tiberinis, quorum quæstus perveniret in aram Volcani, quod id genus pisciculorum vivorum datur ei Deo pro animis hominum. *Funger.* Hoc addo, ideo fictum fuisse Poëtarum fabulis in Lemnen Vulcanum cecidisse, quod illa ignibus esset obnoxia; unde Seneca in Hercule Cætæo: 'Quæ tanta nubes flamma Sicantas vomit, Quæ Lemnos ardens?' Ignis autem Lemni erumpebat maxime e monte Mosychlo, de quo Hesychius et Nicander in Theoriaicis, ad quem Scholiastes citat ex Antimacho: 'Ἠφ' ἁλὸς τοῦ πυρὸς εἵκελον, ἣν ῥὰ τιτύσκει Δαΐμων ἐκροτάταις ὕρεος κορυφαίοι Μοσύχλου. Id est: 'Quales in summa rupe Mosychli Mulciber accensis fornacibus excitat ignes.' Vide Bochartum de Colon. Phœnic. l. 12.

Quam maximis itineribus per regnum Ariobarzanis contendit] Ariobarzani tam hic, quam in epistola Mithridatica, proinde ut vulgo legitur, censeo reponendum, quicquid dicant alii, antiquo casu. Sic et. Regnum Persi Ma-

cedonicum idem dixerat supra, pro Persis. Sed et Cicero, 'Filium Verri,' pro Verris, et Virgilius, 'Immitis Achilli,' pro Achillis. Qua de re Probum vide in Catholicis. Douza.

Euphraten] Vide infra, ubi de Tigride et Euphrate ejusque alveis late agitur.

Cappadociu] Καπαδοκία, Asiæ Minoris regio. Hodie Almasia est Jacobo Castaldo; Genech Theneto, Toccoatu Alalulien Pineto. Straboni et Halicarnassæo hæc Cappadocia quoque Leucosyria dicitur, Λευκοσυρία. Cappadoces a Græcis Syros nominari, scribit Herodotus l. I. Pyrhætos cognominatos aliorum differentia, scribit Eustathius: quod ex igne futura prædicebant. Capthorim Hebræis dici, docet ex Onkelo Arias. Joseph. lib. Antiq. l. dicit Hebræis Meschinos (Μέσχινοι) nuncupatos incolas. Strabo tradit Cappadociam in duas satrapias a Persis divisam, in eam quam proprie Cappadociam, et Cappadociam ad Taurum, item Magnam cognominarunt: et alteram, quam Pontum, et Cappadociam Ponticam dixere. Hæc Pontica eodem auctore, sub Archelao rege, in quinque præfecturas distincta fuit. In Lavinasenam Λαβινασσηνήν, nempe, (vel Laniasinam, Λανιασσηνήν) Sargusenam Σαργυσσηνήν, Saravenam (hoc in Græco non invenio) Cammanenam Χαμμανήνην, et Maromenam, Μαρμυνηνήν. De hac Cappadocia intelligit vetus Adagium, 'tria Cappa pessima;' uti ex Isidori Pelusiote Epistolis videtur. In totidem quoque idem Strabo dividit eam quam Magnam dixit, scil. in Melitenam Μελιτηνήν, Cataoniam Καταονίαν, Ciliciam Κιλικίαν, Tyanitum Τυανίτιν, et Isauritum Ἰσαυρίτιν. Sed quod hic quoque addam, est, quod Ptolemæus Sargarausena, Σαργαρανσηνή, et Garsauria, Γαρσαυρία, legit. Apud eundem Melitena, Cataonia, et Laviensis, in Armenia Minore; et Isauris, in Galatia ponuntur. Tempore

Greg. Nazianzeni Cappadociam in Cæsariensem et Tyanensem dividebant. Porphyrogenneta eam dividit in Charsianam, Armeniacam, et Cappadociam Minorem, item in Cataoniam, Tauricam, et Mediterraneam. Cappadociæ regionibus jungit Plin. vi. 3. Gazazenam, et Colopenam. Liber Notitiarum habet Honoriadem Cappadociæ regiunculam: hujus mentio etiam fit in Cedreno, et Novellis Justiniani. Appianus de bellis Syriacis nominat quoque Cappadociam Seleucidem, a Seleuco rege sic cognominatam. Pro Sargauria apud Ptolemæum legunt ejus interpretes Gardauereta, mendose omnes: unum Neviomagus semper excipio. *Ortel.*

Naves codicariæ] Festus in epitoma: 'Caudicariæ,' inquit, 'naves ex tabulis crassioribus factæ.' At in veteri inscriptione, CODICARI NAVICULARI INFERNATES. Item: CODICARI NAVICULARII ET QVINQ. CORP. NAVIGANTES. Videndus Seneca in Comment. de vitæ brev. ubi de Claudio Caudice, et Varro de vita pop. Rom. l. iii. apud Non. qui citat locum Sallustii; nam, habet: 'Quod antiqui plureis tabulas conjunctas codices dicebant, a quo in Tiberi naves codicarias appellamus.' *Ursin.*

Equites Cataphracti] Huc pertinet alterum Sallustii fragmentum, quod eodem loco Servius profert his verbis conceptum: 'Equis paria ornamenta erant, quæ lintea ferreis laminis in modum plumæ adnexuerunt,' &c. Ex quo loco satis aperte Servius docet, Cataphractos equites esse, qui et ipsi ferro muniti sunt, et equos similiter munitos habent. Videndus Tac. l. xvii. Ubi de Cataphractis ait: 'nobilissimo cuique tegmen ferreis laminis,' &c. et Liv. l. xxxv. cujus verba sunt: 'Equitum mirabilem vim trahenti Hellespontum in Europam partim loricated, quos cataphractos vocant, partim sagittis ex equo utentes.' *Ursin.*

Equites Cataphracti, &c.] Justinus l. xli. 'Munimentum (Parthis) equisque lorice plumatæ sunt, quæ utrumque toto corpore tegunt.' Similia et infra dicit Sallustius ubi Plumæ similitudinem Sallustius et Justinus expressere, quam alii plerumque squammam vocant, unde et squammata lorice. Certe non differunt squammæ et plumæ specie modoque contextus. Utramque similitudinem Maro junxit l. xi. sub finem, addens materiem æneam: 'Spumantemque agitabat equum, quem pellis alienis In plumam squammis, auro conserta tegebat.' De equitibus non ita mirum, sed illud, equos similiter ferro totos quidem et usque ad ungulas tectos fuisse. Egrege Claudianus ii. in Rufinum de lamellis consutis: 'Flexilis inductis hatur lamina membris Horribilis visu: credas simulachra moveri Ferrea, cognatoque viros spirare metallo: Par vestitus equis.' Hæc fuere olim Equorum Equitumque munimenta et tegumenta, an verius impedimenta. Nam certe pondus subinde et rigor (etiam si squammata essent) impediabant inferre vulnura, æque atque accipere. Tacitus l. i. Histor. de Sarmatarum armatura: 'Tegmen ferreis laminis, aut præduro corio consertum, ut adversus ictus impenetrabile, ita impetu hostium provolutis inhabile ad resurgendum.' De iis ita Vegetius iii. 22. 'Cataphracti equites, propter munimina, quæ gerunt, a vulneribus quidem tuti, sed propter impedimentum et pondus armorum capi eos facile est.' *H. Hugo.*

Menstrua solvenda] Tacit. Histor. v. de Asphalto, 'Fugit cruorem, vestemque infectam sanguine quo fæminæ per menses exsolvuntur.' *Ciacc.*

Menstrua solvenda] Turnebus xv. l. ait, 'hoc loco menstrua solvere, esse sacra solvere, quæ mense quoque dabantur.'

Menstrua solvenda] Si in loci hujus

enarratione frustra me dixero alias fuisse, profecto haud ementiar. Nec tamen mirum, cum (ut Petroniani Bollenii expurgatione in rem meam utar) et homo sim, et adhuc juvenis; adde Lucretii (at quanti Poëtae!) auctoritate inductus; apud quem istiusmodi exemplum legeram: 'Tempore eo si odorata est, quo menstrua solvit:' ubi de muliere menstruali, ac sanguinis profluvio abundante loquitur. Itaque in eadem fortassis nunc etiam persuasione hærerem, nisi me errantem humanitas, comitate (ut solet) sua, facile in viam reduxisset Lipsius, pariter autem vellendo, et admonendo, existimare se *Menstrua* hoc loco non pro Mensibus genitalibus, sed pro Sacris potius accipienda; iis dico, quæ quot mensibus pro exercitus incolumitate, et maxime salute suorum, persolvi, nescio an Romani, Barbari certe moris antiquitus fuisse videtur: quam quidem ego hominis ingeniosissimi, et omnium sine controversia doctissimi, interpretationem, non amplius primam pronunciare ausus, ipse mecum et cum animo meo curiosius aliquamdiu agitassem, accessit tandem ad Lipsianam sententiam auctoritas Plutarchi, apud quem (ut forte an consilio in Crassum ejus incideram) hæc verba inveni: οἱ δ' ἐπειρώντο μὲν τὴν αἰσθησίν ἀποκρύπτειν, τὰ κρανὴ καταμπεύχοντες· ὁφθέντες δ' ὑπὸ δυοῖν γυναικῶν προθυνομένων τοῖς πολεμίοις, ἐκινδύνευσαν, εἰ μὴ Κράσσοις ὁξέως ἐπιφανεῖς, μάχην ἔθετο πασῶν καρτερωτάτην. Id est: 'His imperat (Crassus) ut quam possint occultissime iter faciant, qui studentes hostem fallere, galeas frondibus contexere. conspecti autem a duabus mulieribus, quæ sacrificabant pro salute hostium, in periculo fuissent, ni celeriter interveniens Crassus pugnam commisisset multo acerrimam,' &c. Vides, quantum a Plutarcho Sallustius, a Sallustio contra Plutarchus accipiat lucem. Nam absque illo foret, nec per quas

mulieres, Italicine, an exotici generis; nec a quo loco, nec quo diei tempore: nec qua occasione insidiæ istæ militares detectæ fuerint, compertum quicquam haberemus. Nunc ex Historici nostri reliquiis discimus, lumine adhuc incerto, hoc est, sub matutinum crepusculum, opera mulierum maxime, et quidem nationis Gallicæ istud ipsum evenisse: hoc amplius; causam deprehensionis ejus, turbæ vitationem, fortuitumque secessum, atque ascensum exstitisse, in solum ac devium (uti apparet) montem ejus rei gratia factum, quo videlicet majore cum silentio ac religione, extra conventum, sacra illa peragi possent. Unde et liquido est animadvertere, quam curiosa ubique Rerum, Temporum, Locorum, Hominum denique tractatione Historiam suam exsecutus Sallustius. Qua sane mihi admiraculum usque disertus ac prudens omnem humani ingenii captum supergressus videtur; Historicorum quantum est, erit, aut fuit unquam, haud dubie princeps: et cui illud de Mæonio Poëta volgatum optimo jure tribui possit, 'Longe erit a primo, quisque secundus it.' *Douza.*

Pluteos] Tabulæ, quibus aliquid præsepitur, auctore Pompejo, *Plutei* dicuntur; et crates crudo corio intextæ, quæ militibus opus facientibus opponi solebant, sub hoc vocabulo significantur.

Simul eos, et cunctos jam inclinatos, &c.] Videndum an legi possit: *Cunctos jam inclinatos laxitas loci, et plures cohortes; &c. pariter arces invadunt.* Ur-
sin.

Hi locorum perignari] Puto corrigendum, *Hi locorum pergnari.* Sic supra: 'fiducia guaritatis locorum.' Item foret, pro fuerat. Sed et illud, *Ad eam artem*, non placet; malimque, *ad eas artes*: idque ex veterum librorum fide, in quibus discrete expressum legitur, *ad eas arces*, mutatione facili t scilicet in *e* facta. *Douza.*

Parma] Est exiguum et rotundum scutum, sicuti et pelta fuit scutum parvum et leve, a quo peltastæ et peltati pedites dicuntur. Cetra quoque inter exigua scuta fuit; ut scribit Marcellus.

De pecore] Carisius l. i. notat *pecu* et *pecus pecoris*, et hæc duo Sallustii verba adfert. Servius autem l. iii. Georgicon et Martianus l. iii. reliqua commemorant, nullo tamen adjecto libri numero, quæ ego primum inter se conjunxi, deinde hoc libro, hoc etiam loco posui, quod cum eo, quod præcedit, optime congruerent: dicit enim Sallustius eos scuta e viminibus nexuisse, illisque coria de pecore recens detracta imposuisse, quæ quasi glutino adolecebant: quo etiam pertinet, quod idem scribit Servius, Sallustium dicere Lucanos de vimine facta scuta coriis tegere, *Æn.* l. vii. Carisius l. ii. 'glutinum,' inquit, 'dixit Varro in Scauro, glutinum Dædalum invenisse, quam declinationem Sallustius sequitur, cum dicit; quasi glutino adolecebant:' idem eodem: 'Varro in Scauro, glutinum ferunt Dædalum invenisse: quasi, gaudium, præmiū. itaque Sallustius istius potius declinationis usum secutus, Glutino, inquit, adolecebant, ut gaudio, præmio:' quas duas postremas voces cum exempli causa adferat Carisius, easque superius etiam cum Varronianis composuerit, mirari satis nequeo eorum ignaviam, dicam, an imperitiam, qui eas ut Sallustianas habuere. *Carrio.*

Tartanium] Annem Bithyniæ.

Eos qui hoc malum, &c.] Retulit inter hujus libri reliquias Ludovicus Carrio, sed cum in Nonii Marcelli codicibus tum recentioribus cūsis, tum etiam Mss. vetustioribus, unde hæc desumsit Carrio, fragmento huic Sisennæ, non Sallustii nomen præfixum sit, eo unde sumtum est me quidem iudice relegabitur tantisper, donec hujus constitutionis ratio red-

datur. *Putsch.*

Improbo patibulo eminens affigebatur] Hoc in navibus factum fuisse, ex eo apparet, quod ante dixit, 'aut malo dependens verberabatur.' Igitur legendum videtur, *in prora patib. e. aff.* Ciaccon.

Immutilato corpore, improbo, &c.] Ciacconius: *In prora patibulo eminens.* Lipsius l. ii. *Antiq.* legit: *In proris.* Neutrum placet. Ego ad Criticum Senatum adferre hanc meam emendationem non dubito: 'Aut immutilato corpore improbe, patibulo eminens affigebatur.' Coler.

Immutilato corpore improbi] Multa multis ad hunc locum dicta, quæ recitare quid attinet? Mihi dubium non est veram esse lectionem *in puppi*, quam Illustrissimus Scaliger in Ms. Nonii exstare indicio fuit sic scriptam, *in pouppi.* Putsch.

Improbo patibulo] Locus non injuria de mendo suspectus: neque tamen quo mendum tollatur reperio. Sunt qui legant, *in prora*; non placet: itaque amplius cogitandum. *Carrio.*

Improbo patibulo] Improbum patibulum hic excelsum denotare videtur. Sic *improbis natus*, pro grandioris staturæ homine: item *improbiora labra*. Aliæ enim cruces aliis fuerunt. Enimvero fatendum est, quod altitudinem crucis spectat, alias aliis majores statui solitas, etiam in vulgari et ordinario latronum et servorum supplicio. Nam prout robustiores essent, et altioris staturæ, qui erant cruci affigendi, vel infirmiores, ita crux illis altior, aut humilior comparebatur. Patibulum quidem proprie dicitur de transverso ligno, sicuti et patibulum pro sera sive vecte, qua ostia ocluduntur, dictum a Titinnio notat Nonius. Cum tamen hæc vox pro cruce ponitur, tota ea intelligenda est. Sicuti hic apud Sallustium nostrum. Itaque errat hic Lipsius, quanquam locum ex Carbonaria Plauti apud Nonium adducit: 'Patibulo

lum ferat per urbem, deinde affigatur cruci. Sed fallitur. Vide Salmas. de Cruce.

[*Clausi lateribus pedem*] Laudat Fragmentum istud Fronto, confirmare se studens auctoritate Sallustii, probe oppido, ac Latine dici: *Altus pedes tot*. Sed cum in hoc exemplo nec vola, nec vestigium elocutionis ejus usquam gentium compareat; cui dubium esse potest, quin vox *altus* mala manu istinc sublecta redo-

nari Sallustio debeat, restituique fortasse hoc modo: *Clausi lateribus pedem altis*? Douza.

[*Naphthas*] Probus Catholicis, hoc hujus Naphthæ genus olei cedrino similis, Sallustius l. iv. hist. dixit.

[*Naphthas*] Alioqui et flos tenuissimus bituminis ita vocatur, circa Babylonem copiosissime proveniens, cui tanta est cum igne cognatio, ut flamma transiliat in eam undecunque visam. Auctor Plinius II. 105.

LIBER V.

[*At Lucullus, &c.*] Hic consul fuit A. U. cccxxxv. una cum L. Metello, fratre Q. Metelli Cretici, qui (ut auctor est Pedianus) Consule Pompeio Siciliae Pætor fuit. Sed et ipso sub initium Consulatus sui, et successore suo, antequam Magistratum eum iniret, defunctis; nemineque in locum porro ejus subrogato, solus eo anno Consulatum gessit; cujus hic mentionem injicit Crispus, hand alio referendam, quam quod Lucullus, comperto Regem istum cum tribus Legionibus in Ciliciam (quæ eidem provincia cum exercitu decreta erat) per Lycaoniam tendere, suis militiam detrectantibus, ac jam abnuentibus omnia, auxilium ejus adversus Mithridatem imploravit: sed frustra; id quod ad proximum Fragm. docebimus. Douza.

[*Lycaoniam*] Lycaonia, Asiæ Minoris, in Cappadocia, regio: vicina Isauriæ, Ptolemæo. Idem alios Lycaones habet in Lycia, ad Lycum fluvium; quos aliquando *Æzeos* (Αἰζείοι) dictos scribit Halicarnassæus I. Hi postea in Italiam profecti Cænotri dicti fuerunt. Pro Αἰζείοι suspicatur Sylburgius Ἀζήνες scribendum. Est et Phrygiæ Minoris urbs Lycaonia, D.

Hieronymo, in locis Hebraicis. *Ortel.*

[*Ciliciam*] Cilicia Καλικία, Asiæ Minoris regio. Josepho dicitur hæc Tarsus. Item Stephano. Chalah tamen Hebræis nominari, auctor est mihi Arias Montanus. Aoan, Ἀωαν, aliquando vocatam, tradit Etymologicon. Hodie vocatur Turcomania et Finichia, a vico quodam magno; ut refert Marius Niger. Incolas prius Achæos appellatos scribit ex Herodoto Stephanus: ego Hypachæos apud eum lego. Idem Stephanus tradit eos etiam Trachiotas vocari; quorum mentio etiam apud Strabonem II. Item XIV. ubi Ciliciam in asperam et campestem distinguit. Lithia appellat Serapio, cap. de cocco infectorio. Cilicia etiam Cappadociæ præfectura Ptolemæo: quæ Straboni Eusebia ad Argæum nominatur. Eadem, ni fallor, cum ea quam Joan. Chrysostomus Epistol. 125. ad Cyriacum, Taurociliciam nominat. Idem.

[*Legiones Valerianæ, &c.*] M. Acilium Glabionem intelligit, qui A. U. dclxxxvi. cum P. Pisone Consul fuit, eique provinciæ istæ una cum Mithridatico bello decretæ. Sed ha-

rebus circumspectare; eosque, ac ceteros de factione, quorum cognoverat promptam audaciam, comparatis delinquentis subire institit: persuasitque facile animis lubricis, et jam inde ab antiquo turbare ac tumultuari assuetis, se non amplius sacramenti religione teneri: cujus rei species erat rogatio legis Maniliae, qua provinciae atque exercitus omnes, quibus ad id usque tempus cum imperio Lucullus prae fuerat, Pompejo recens a Piratico bello reduci mandabantur, adjecta etiam Cilicia, quam Glabrio obtinebat. Proinde sic quasi ex Senati decreto una cum ipso Imperatore suo exanctorati, traducebant illi otiose in Gordyene tempus, Pompejum, aut quem alium Imperatorem ad succedendum Lucullo missum expectantes. Ex quibus omnibus perspicue patet, in Fragmento isto ordinem perperam ac praepostere servatum esse; et, quod nunc quintum legitur, ante superiora illa quatuor principe loco collocari debere. Quo etiam haud absurde meo quidem animo pertinere judico exemplum proximum, illud, quod istud antecessit, volui dicere: 'Ceteri negotia sequebantur familiaria Legatorum, aut Tribunorum, et pars sua (subaudi, negotia sequebantur) commeatibus mercatis:'. Id est, militiae vacatione, seu missione, non data, sed emta pretioque conciliata a ducibus suis: arte nostris etiam Strategis non ignara. Unde magis etiam videre est, quanta lubido Romanos istos manipulares tenuerit, veterem Imperatorem novo commutandi, ac relicto Lucullo se cum Pompeii victoris, ac bis Triumphalis copiis ambitiose conjungendi. *Douza.*

Sape celebritatem nominis intelligo timentem] Videndum an legi debeat, *Sed te celebritatem*, &c. Ursin.

Nam si, &c.] Fragmentum istud, Catuli Orationis partem fuisse, summam a Sallustio recensae, pro certo

michi persuadet Plutarchus, ita super hac ipsa re in Pompejo suo disserens; Κατόλου δὲ κατὰ τοῦ νόμου προτελθόντος, πολλὴν μὲν αἰδοῦμενος ὁ δῆμος ἡσυχίαν παρήγεν. ἐπεὶ δὲ πολλὰ μετὰ τιμῆς ἀνεπιφθόρως ὑπὲρ τοῦ Πομπηίου διελθὼν, συνεβούλευε· φείδεσθαι, καὶ μὴ προβάλλειν τὸν τοιοῦτον ἄνδρα κινδύνοις ἐπαλλήλοις, καὶ πολέμοις· ἢ τίνα, εἶπεν, ἔξετε ἄλλον, ἂν ἀπολέσητε τοῦτον; Id est: 'Procedente ad dicendum (advorsus legem Gabiniam) Catulo, magnum silentium tenuit reverentia ejus populus. Postquam hic multis Pompeii laudibus candidè commemoratis, suavit ut parent ei; nec periculis et bellis aliis ex aliis talem virum objicerent: Aut quemnam (inquit) habituri estis alium, hunc si amiseritis?' &c. *Douza.*

Si Pompejo, &c.] Quo hoc fragmentum spectet, coner demonstrare illo Paterculi loco l. ii. 'Digna est memoriae Q. Catuli cum auctoritas, tum verecundia, qui cum dissuadens legem in concione dixisset, esse quidem praeclarum virum Cn. Pompejum, sed nimium jam liberæ Reipubl. neque omnia in uno reponenda; adjecissetque, si quid huic acciderit, quem in ejus locum substituetis? Succlamavit universa concio, Te, Q. Catule.' Meminit et Cicero pro L. Manilia, et Valerius Maximus viii. 15. Plutarchus in Pomp. *Coler.*

Quibus de causis] Verba ipsa de Pompejo accipienda judico; cui uni ad se accedenti Sullam assurgere solitum Appianus l. i. tradidit. *Carrio.*

Quibus de causis] Honoris scilicet. Servius ad Aeneidos x. 'Quatuor erant apud Romanos, quæ ad honorificentiam pertinebant, equo desilire, caput aperire, via decedere, assurgere; hoc etiam præcones præeuntes magistratus clamare dicebantur.' Arnobius l. vii. 'Si quispiam viso potentissimi nominis viro, via decedat, assurgat, caput revelet, vehiculoque desiliat, tum deinde salutet.' *Putschius.*

NOTÆ VARIORUM

IN

FRAGMENTA

INCERTORUM LIBRORUM.

Ne] Ex quarto an ex quinto historiarum libro hæc in voce, *sublicium*, Festus adducat, nemo facile dixerit, sic enim in Antonii Augustini exemplo scriptum est: *Sallustius lib. qu.* qua nota quartus non minus quam quinctus designari potest: præterea de verbis ipsis Sallustianis, cum ingens in Festo sit lacuna, minor dubitatio est, et ea re Festum ipsum exprimere, quam, nescio quid novum comminiscendo, in temeritatem incurrere, malui. *Carrio.*

Cujus duas insulas propinquas] Sunt qui fragmentum hoc VII. sunt qui X. Sallustii historiæ, sunt qui XI. adscribant: sed cum præter V. superiores historiarum libros nullos a Grammaticis recenseri videam, et veteres codices sexto postrema hæc tribuant; omnino hunc numerum retinere malui. Neque enim mihi fit verisimile, reliquos eos, si modo præter sex, ut jam dixi, alii etiam a Sallustio scripti sunt, ita prorsus intercidissee, ne verbum quidem ex iis ut a Grammaticis afferatur; maxime cum novator ver-

borum Sallustius sui ubique sit similis: et aliis suis libris, si quos forte scripsisset, non minorem Grammaticis novas, imo veteres, loquendi rationes in iis observandi occasionem dedisset, quam iis, quos mutilos, laceros, con-scissos, perturbatos, et nulla ex parte sibi respondentes nunc in lucem edimus, suppeditaverit. Adde, quod illa ipsa fragmenta, quæ ex quibus historiarum libris sint desumpta, incertum est, cum ad hos quidem superiores libros pertinere certum sit, cui tamen unumquodque eorum debeat assignari, non temere dixeris, sed ad fragmentum. Loquitur, quantum divinare valeo, de insulis fortunatis, ad quas victum voluisse ire Sertorium e Sallustio in historiis esse traditum, scribit in librum Epodon Horatianus interpres, sive is Acron est, sive Porphyrio; sed silentio prætereundum non est, me, pro satis constabat, scripsisse, *sitas constabat*: quod ne cui paulo humaniori non probem, non timendum mihi esse existimo. *Carrio.*

Cujus duas insulas] Multæ super

hæc loco doctorum opiniones. Aldus Manutius nono, Ludovicus Carrio sexto historiarum libro adscripsit. Colerus inter incerta referendum censuit. Nos vero cum videremus in quibusdam Nonii codicibus ix. in aliis xi. in aliis vi.: historiarum libro tribui, ad quartum relegandum putavimus. In Ms. fuit iv. quod non intelligentes inepti illi librarii in vi. in ix. in xi. mutaverunt, quæ omnia ex hac priore scriptura manasse nemo paullo humanior negabit: neque vero mihi cum doctiss. Colero fit verosimile, Crispum ultra v. historiarum libros conscripsisse, persuasus auctoritate Grammaticorum, qui sane non insuper habuissent, verborum a communi usu remotorum delectum, et elegantiam, uti ex superioribus ita et ex his libris, si unquam fuissent, scriptis suis inserere. *Putschius.*

Gadibus] Gades Pomponio, Gadira Γάδεира, Ptolemæo, et Apollodoro: Erythia Ἐρύθεια, Pherecydi, ut Strabo tradit: Ἐρύθεια, et per syncopen Ἐρύθη, Stephano: Gadir Pœnis, auctore Solino et Plinio; qui *sepem* eorum lingua significare addit: Pavimentum lapidibus stratum interpretatur Joan. Tzetza. Hodie autem una exstat tantum insula, cum urbe cognomine. Gadiz enim Hispani, et insulam et urbem, sed nautæ nostrates Calis malis vocant. Juxta est exiguus scopulus, quem S. Petri Hispani nominant. Urbs Gadiz, quæ Cæsari l. ii. Civilium Gades pluraliter nominatur, Juliæ Gaditanæ Augustæ nomen habet apud Plinium. In insulâ vero meditullio duæ hodie supersunt vetusti ædificii turres, Torres de Hercoles incolis dictæ. Herculem hic olim delubrum habuisse, auctores sunt Strabo, Plinius, et Mela. De Gadibus multa Philostratus v. Has vero Fortunatas insulas nec nomino, nec nosco: nisi ex Plutarchi Sertorio, qui eas sub nomine Atlantidum descripsit. Corruptus autem

hic Nonius: nam pro *decem stadium*, *decem millibus* legendum, ex hoc loco Plutarchi. *Ortel.*

Serum bellum in angustiis] Serum hic explicant Grammatici crudele atque sævum. Virg. v. 'Seraque terrifici cecinerunt omnia vates.' Valerius Flaccus Argonauticon l. vi. 'Cum Juno Æsonidæ non hæc ad vulnera cernens Esse viam, nec sic reditus regina parandos, Extremam molitur opem, funesta priusquam Consilia, ac seras aperit rex perfidus iras.' *Putsch.*

Ille tertio, &c.] Arusianus Messus; *citius sive celerius hac re*: sic enim ibi scribendum est. Hoc autem fragmentum, etsi non dubito, quin ad librum quartum pertineat, quo bellum Mithridaticum describitur, tamen, ut certum, eo referre religio mihi fuit. *Carrio.*

Pontum] Provincia Asiæ minoris, clauditur juxta Strabonem ab Occidente Haly flumine, ab Oriente Colchide: a Meridie minori Armenia, a Septentrione mari Euxino. Etsi Ptolemæus l. v. paulo aliter determinet: 'Pontus,' inquit, 'ab occasu ore Ponti et Thracio Bosporo: a meridie, regione, quæ proprie Asia dicitur, a septentrione parte Euxini maris determinatur.'

Pompejus] Suet. de claris gramm. c. 14. 'Lenæus,' inquit, 'tanto amore erga patroni memoriam exstitit, ut Sallustium historicum, quod Pompejum oris improbi animoque inverecundo scripsisset, acerbissima satyra lacerarit, lastaurum, lurconem et nebulonem, popinonemque appellans, vita scriptisque monstrosum: præterea priscorum Catonisque verborum ineruditissimum furem.' *Carrio.*

Pompejus, &c.] Dii Criticis istis male velint, vel faciant potius, oris quidem improbissimi, animo vero multo inverecundiore; qui Sallustiano stigmate non contenti, quo Historicus ille animi verecundi notam

Censoria tetricitate Pompejo in perpetuum inussit; nobilem illam, omnibusque priscorum monumentis decantatam oris ejus probitatem, in dubium insuper vocare sunt ausi: et quidem, quod indignissimum est, contra omnium librorum auctoritatem. Atqui, si non aliud, at certe Sallustiana eos scribendi ratio a criminatione ista reprehendere, ac retinere debebat; qui bis eandem rem dicturus non fuit; nisi forte cum ab antiquo solemnino illo suo, quod principem in ipso virtutis locum obtinere videmus, in hac historia parte recessisse dicamus. Sed hoc verisimile non est: potius crediderim hoc Censorum genus, ceteros omnes ex suo ingenio probare consuetos, quoniam ipsis qua ore, qua animo, nihil improbius, nihil confidentius, eo probissimum illud caput, Pompejum dico, sui similem ratos, in hoc album, atque in has Tabulas retulisse, in quas ipsi jam pridem, non sine multorum et famæ, et rei dispendio, nomina dedisse convineantur. Hoc profecto verius, quam ut Crispum ullius aut tantologiæ, aut manifesti mendacii insimulare audeamus. Quod hercule ipsi evenire necesse fuerit, si de eorum, quos dixi, Phormionum sententia, improbitas oris hoc loco cum animi inverecondia copuletur: quæ duo germana, ac tantum non gemina esse res ipsa vociferatur. Siquidem ita natura comparatum videmus, ut qui os ferreum frontemque perfrictam gerunt, abesse non possit, quin iidem animo pariter inverecondo, hoc est, in recessu impudentes reperiantur, et quidem semper: non e transverso, id quod ex hoc Sallustiano de Pompejo testimonio comparebit, si tamen ita test in reliquis fere editionibus est) ad pristinam formam reconcinnetur: *Pompejus oris probi, animoque inverecondo*. Argute sane, ut in hoc scriptore omnia, maxime ob antitheta illa; *Animi, dico, inverecondiam*; cujus rei

testes cum primis invidia, atque ambitio Pompeji, quibus idem Lucullo (at cui viro?) victoriam cum imperio modo non e manibus impudentissime extorsit: (Nam de Carbonis ter Consulis, patroni, sive (ut verius cum Plauto dicam) Genii sui parricidio, incertum habeo, pudeat magis, an pigeat disserere) ingenuam deinde probitatem, quam in ejus viri ore, ac vultu toto, summa cum modestia habitasse, seque non sine rubore gratioso, quoties ad dicendum accederet, prodidisse extrinsecus, in tantis testimoniorum undique affluentium copiis probare necesse non habens, unico Plinii modo indicio contentus lectorem absolvam. Id vero lib. xxxvii. cap. 2. legitur istiusmodi: ‘Imago Cn. Pompeji e margaritis, illa regio honore grata, illius probioris, verecundique per cunctas gentes, illa inquam ex margaritis, severitate victa, et veriore luxuriæ triumpho.’ *Douza*.

Simulans sibi alvum purgari] In Servio est, *Simulans alvum purgare*: sane bene, (atque ut multa paucis proloquar) Sallustianum in morem. Hoc est, adstrictæ, ut ejus historici omnia. Cui simile Tibullianum illud: ‘Mox simulat transire domum.’ Item apud Tullium: ‘Ulysses furere assimilabat:’ putoque eum de Mario loqui, qui (ut Plutarchus in vita ejus tradit) cum sub noctem eum principes civitatis adissent, atque in Saturninum concitarent, his insciis admisit illum altera janna. Mox alvi profluvium apud utrosque caussans, modo ad hos, modo ad illum in adibus transcurrit, eosque ita inter se commisit atque inflammavit. Scio, statim hic mihi objectum iri, facinus istud Mariamum (quod a Plutarcho commemoratur) multis annis ante Lepidi et Catuli consulatus (unde Historiæ hujus initium Sallustium fecisse, cum ex principe prioris libri Fragmento, tum ex Ausonianis Pro-

treptico compertum habemus) evcnisse: quæ mihi plane confiteri lubet. Sed quid vetat paulo altius Historiam suam repetivisse Sallustium, quo videlicet ad mox futura porro instructior veniret lector? cui opinioni, stabilendæ, et Jugurthini et Catilinarii belli, ultima ex origine deducti, exordia esse possunt. Nisi quis hæc ad dedecorem Carbonis exitum referri maluerit, quem idem Plutarchus narrat, post questiones a Pompejo aspere in eum ac violenter pro tribunali exercitas, abduci inde, ac trucidari jussum, ut gladium stringi vidit, locum et spatium breve ad alvæ exonerandam sibi concedi postulasse. *Idem.*

Communem habitum transgressus] Hæc in magnum Pompejum convenire, credi quid vetat? *Idem.*

Exercitum argento fecit] Tacitus Annal. v. 'Mittit qui auxilia mercede faceret.' *Ciaccon.*

Togam paludamento] Hoc est a pace ad bellum migravit. Togis enim in pace utebantur Romani, ubi bellum advenerat, paludamentis: et Paludati in libris Auguralibus armati. Festus: 'Paludati in libris Auguralibus significat, ut ait Veranius, armati, ornati; omnia enim militaria ornamenta paludamenta dici.' Ita quoque accipio notissimum Lucilii versum: 'Pone paludatus stabat roarius velox.' Emendandus quoque Servius ad illa Maronis: 'Vestro si munere tellus Chaoniam pingui glandem mutavit arista: Glandem vero mutavit arista, ita ait ut, totam paludamento mutavit.' lege, *ut, togam palud.* respicit locum hunc Sallustii. *Putsch.*

Hiero rex, &c.] Hiero, Syracusanus, cum esset ex duce rex factus, populi Romani perpetuus amicus fuit: ac cum omnis expers disciplinæ in morbum incidisset, erudiri cœpit, ac sese ultro sermonibus Physicis accommodare, donec paulatim, dum per vale-

tudinem licuit, Poëtis Pindaro et Simonide accersitis usus est. Ælianus de varia historia. Hic corporis pulchritudine et viribus adeo præstigit, ut omnibus pene miraculum esset. Justinus l. xxiii.

Quirites] Hæc oratio dicitur C. Cottæ consulis: quod ex eo patet, quod ipse in ea dicat, 'C. Cotta Consul.' Offendi tamen in Epitomatis L. Flori, quod M. Aurelius Cotta Consul, ad Chalcedoniam prælio a rege victus est, rexque, a Pompejo et Metello victus. Itemque judicia per M. Aurelium Cottam, ad equites Romanos translata sunt: quo tempore Mithridates desperatione rerum suarum ad Tigranem regem Armeniæ confugit. Unde sive idem Cotta sit, sive alius, certum est, quod postquam male ab eo pugnatum erat, et rursus in patriam ac civitatem receptus erat, hanc orationem habuit: in qua commiserationem populi ex infortunio suo et voluntaria (si exigatur) devotione implorat. *Bad.*

Quirites, &c.] Oratio C. Cottæ Consulis ad populum, ut tolerent adversa. Quam inscriptionem ea verba oratione hac extrema posita satis videntur confirmare: 'Adsum en C. Cotta Consul:' ex quo autem historiarum libro, nondum cogitando assequi potui: dubitavi aliquando, neque dum possum statuere, e tertione an potius e quarto histor. lib. hæc olim fuerint exemta. Nam et tertio libro frequens Cottæ mentio est: et quarto Mithridates etiam Cottam nominat: quanquam ibi *Marcus*; hic vero, nisi nos libri fallunt, *Cajus* appellatur: et sane, si in re incerta omnino aliquid statuendum est, malim hæc tertio quam quarto historiarum libro dare. Duobus enim annis continuus e Cottarum familia et gente Aurelia Consules fuerunt, anno nempe U. c. c. clxxxix. quem tertio libro noster descripsisse videtur. L. Octavius Cn. F. Cn. Nepos collegam habuit C.

Aurelium M. F. C. ni fallor, nepotem Cottam, sequenti dein anno Coss. fuerunt L. Licinius L. F. L. N. Lucullus, et M. Aurelius M. F. C. ni fallor, nepos Cotta: de quibus quarto libro egit Sallustius. *Carrio.*

Neque decretis labos] Sic recte, contra quam Schurrerius impressit; nam testatur in primum Æneidos Servius, 'ubique pæne Sallustium labos dixisse, pro labor.' *Rivins.*

Senecta jam ætate] Exemplaria et aliæ editt. *acta jam ætate*, quod restituendum existimo, intelligoque effectam et decrepitam senectam: ut in oratione ad Cæsarem: 'Non orbi liberi, non parentes exacta ætate.' Item bello Jugurthino de Micipsa quod scribit: 'Exacta ætate sua, et parvis liberis.' *Douza.*

Et vobis genitus hic] Mss. et *bis genitus hic*: recte; cum paulo post: 'Vos Quirites rursus mihi patriam, deos penates, cum ingenti dignitate dedistis.' Sic etiam Cicero diem, quo ab exilio fuit restitutus, natalem suum appellat. Ad Attic. lib. III. 'Natalem diem reditus mei cura ut in tuis ædibus amœnissimis agam tecum.' *Ciaccon.*

Bis genitus] Quia postliminio renatus videbatur, cum iterum esset patriæ datus. *Bad.* Recte Badius, quod frustra fastidiunt Carrio et alii, qui aut *vobis genitus*, aut, sive *bis* sive *vobis* deleri malunt. Iterum genitum se significat, quum factione Mariana, quam cum aliis nobilibus fugerat, per Sullam oppressa in urbem redit: ut Cicero quoque suum ab exilio reditum *παλιγγενεσίαν* vocat. In eandem sententiam eunt Turnebus, Ciacconius, Colerus. Qui quoniam omnes eadem dicunt, unum iis addam proprie nostrum, locum videlicet Ciceronis in Bruto pæne extremo: 'Sed me cupidissimum audiendi primus dolor percussit, Cotta cum est expulsus.' Et paulo post: 'Tumultus interim pro recuperanda republica et

crudelis interitus oratorum trium Scævola, Carbonis, Antistii: reditus Cottæ, Curionis, Lentulorum, Pompeji.' *Gronov.*

Cum omnia memorata] Mss. *quoniam omnia*. *Ciace.*

Callidam facundiam] Sunt qui caninam facundiam Sallustium scripsisse existiment; quod dissentientibus libris nondum probare possum. Scio quidem a Sallustio Ciceronis facundiam seu potius ab Appio ita appellatam fuisse; sed quid ad rem? *Carr.*

Callidam facundiam] Nonius in Rabula sic citat aliud fragmentum, quod modo indicavimus: 'Sallustius,' inquit, 'Canina, ut ait Appius, facundia exercebatur.' Columella in operis præfatione: 'Sed ne caninum quidem, sicut dixere veteres, studium præstantius, locupletissimum quemque adlatrandi, et contra innocentes, ac pro nocentibus, neglectum a maioribus, a nobis etiam concessum intra mœnia, et in ipso Foro latrocinium?' Isidorus de summo bono III. 60. quid sit canina facundia docet, cum ait: 'Antiqui Forensem eloquentiam, caninam facundiam nuncupabant, eo quod caudicem quæ agunt, veluti canes, alter alterum se lacebant, jurgiaque caussarum ad injurias suas commutant.' Prudentius in Hamartigenia: 'Inde canina Foro latrat facundia toto.' *Ursin.*

Qui victus] Mss. *quæ victus*. *Ciace.*

Quoniam post defectionem] Scribo ex libris omnibus, *quoniam defectione sociorum, et Sertorii per montes fuga*: quorum postrema in omnibus, maxime tamen Glareani libris sunt corrupta: in quibus est; *et Sertorii per montes, neque fuga, neque manu certare possit, neque utilia parare*: quod alii corrigentes legunt; *et Sertorii per montis juga neque manu certare*. Utrumque absurde καὶ ἀποσδιονύσως. *Carrio.*

Macedonia plena hostibus est] *Vence-*

lum, *hostium est*. Quomodo et Argentoratense; tametsi, quod ad sensum attinet, parum refert utrum legas. Rivius.

Parva] Quia dum bella geruntur, non possunt vectigalia tam abunde colligi: et si colligantur, in periculo sunt, ne intercipientur. Badius.

Ita classe, qua commeatus vehebatur] Mss. libri, *ita classe, quæ c. vehebat*; et *ita*, pro, præterea, positum videtur. Ciaccon.

Ita classe, qua commeatus vehebatur, minore quam antea navigamus] Non hercle percipio quid velit, (ita septuaginta dictio a Cotta datur) et vereor sincere satis hæc devotionis formula concepta ut sit, nec ipsis (sat scio) Quiritibus intellecta: si tamen ita legendum, ac non potius, quod mihi, sub acumen styli natum, in mentem venit modo verbis aliquantum transpositis ad hoc exemplum: *Ita classe, quam antea commeatus vehebatur, minore navigamus*: ut significet Consul eo angustiarum reductos Romanos, ut navium armatarum, seu bellicarum numerus jam minor sit, quam antea classis fuerat, qua commeatus transvehebantur. Douza.

Agite, uti libet, et ita supplicium sumite] V. c. agite, ut monet ira, et supplicium sumite. Ciacc.

Quare indigni vobis, nobisque et reipub. incipitis] Venetum et Schurrerianum, *rep. casu ablativo*. Riv.

Ingenuo] Carrio legit, *ingenio corporis*.

Neque mox ingenio corporis, honestius quam pro vestra salute finem vitæ fecerim]. Sic legend. primo docuit Ludov. Carrio ex Ms. et veteri editione: locutio rara quæ exstat apud Agellium i. l. ut docet idem Carrio: ceterum *ingenium corporis*, naturam, ita alibi *ingenium loci*, naturam ejus designat. Florus lib. ii. 'Callidissimus imperator patentibus in campis, observato loci ingenio, quod et sol ibi acerrimus, et plurimus pulvis et

Enrus ab oriente semper quasi ad constitutum staret.' Tertullian. de habitu mul. 'Herbarum ingenia adduxerant.' Glossa: *Ingenium, εὐφύτα, φῶς*. Putsch.

Fecerit] V. c. *fecerim*: recte. Ciacc.

Cui mandetis] Tacite innuit se adhuc utilem fore reipubl. cum non sit facilis repertus melior. Bad.

Et pacis] Ms. et *maris*. recte. Ursin.

Per vos igitur, Quirites, et gloriam majorum, precor, tolerate adversa] Tò *precor*, non est in Veneto, neque in Argentoratensi; ac rectius abesse poterit: nam alias eodem modo Crispus. Rivius.

Per vos igitur] Vox igitur non est in Mss. Ciacc.

Germani] Ex Isidoro lib. xix. in voce, *renones*: quem eundem locum intellexit Servius lib. iii. Georgic. Sallustium vestes de pellibus renones vocare scripsit: quo de commentario ii. Antiquar. lect. diximus. Carrio. Isidorus xix. 23. 'Renones sunt velamina humerorum et pectoris usque ad umbilicum, atque intortis villis adeo hispida, ut imbres respuant, quos vulgo reptos vocant, eo quod longitudo villorum, quasi reptat: de quibus Sallustius: Germani intectum renonibus corpus tegunt.' Legerim tamen: *Germani intecti rhenonibus corpus tegunt*. Intecti enim plerumque corpus erant. Tacitus: 'Tegumen omnibus sagum fibula consertum: cetera intecti toto dies juxta focum atque ignes agunt.' Et paulo post: 'Gerunt et ferarum pelles.' Cæsar lib. vi. bell. Gall. 'Pellibus aut parvis rhenonum tegumentis utuntur, magna corporis parte nuda.' Hoc autem nomen Gallos pellibus ferinis indidisse putat Scaliger eruditissimus, quod Græci *ῥήνας τὰ μῆλα* nominent. Nam et ipsos Gallos aliquando Græce locutos esse. Germani nostri etiamnum juvenum seu vitulorum *Rind* vocant. Coler.

Et Marius duplicaverat bellum] Ta-

citus: 'Per Gallias Germaniasque duplicaverat bellum.' *Ciace*.

Fugam nostris fecere] Videndum an legi debeat, *nostris*; nisi illud sit quod alibi citatur, *nostris fada fuga*; et legendum ex Jugurtha, 'Post Auli fœdus, et exercitus nostri fœdam fugam.' *Ciace*.

Panormitanos] Panormus est insignis Siciliæ civitas, ita dicta quod ob multitudinem appellentium navium omnium veluti portus communis esset. Hodie Palermo dicitur. Magna hic dubitatio est, an Panormus Græca sit civitas, quod nomen indicare videtur, an Punica. Pervetustam esse urbem ex Thucydide constat, cujus verba Latine lib. vi. ita sonant: 'Phœnices præterea circa omnem habitabant Siciliam, occupatis extremis ad mare partibus, parvisque insulis ei adjacentibus, negotiandi cum Siculis causa. At postquam multi Græcorum illuc cum navibus trajecerunt, relictis plerisque, Motyam et Soluntem ac Panormum, finitima Elymis oppida sedibus ibi positis una incoluerunt; cum Elymorum freti societate, tum quod exiguo inde ad Carthaginem trajectu Sicilia distat.' Bochartus alio nomine Punico appellatam Urbem existimat, ut puta Lep-tis, quod stationem denotat. Cluverus Græcam esse urbem contendit.

Quo cupidius in ore ducis] Tacitus lib. xix. 'Julianus ad Vitellium productus, et vulneribus fœdatus, in ore ejus jugulatur.' Sed in Bello etiam Jugurthæ Sallustius ita locutus est. *Ursin*.

Ventis per cava terræ citatis] Huc fortasse pertinet fragmentum, quod supra lib. iv. habetur ex Nonio: 'Atque haviit humus multa et profunda.' Nam Sallustius agebat hic, ut apparet, de ingenti quodam terræ motu, et fortasse de eo, de quo Athenæus facit mentionem lib. iii. ex historiis Nicolai Damasceni, in quibus scriptum erat: 'Ἀνεφάνησαν περὶ τὴν χῶραν

αὐτῶν λίμναι τε αἱ πρότερον οὐκ ὕδσαι, καὶ ποταμοὶ, καὶ ἄλλαι ὑπὸ τῆς κινήσεως ἀνεωχθεῖσαι. Ad Sallustii certe locum respexit Tacitus, cum dixit de terræ motu quodam lib. ii.: 'Neque solitum in tali re effugium subveniebat in operta prorumpendi, quia deductis terris hauriebantur, sedisse immensos montes, visa in arduo, quæ plana fuerant, effulsisse inter ruinam ignes memorant.' *Ursin*.

Ubi multa] Censorinus, inquit Priscianus libro decimoquarto, de accentibus sic scribit: 'super præpositio est apud Virgilium i. Æneid. Multa super Priamo rogitans, super Hectore multa. Sallustius vero in historiis adverbium hoc protulit: Ubi multa nefande casu super ausi atque passi. Sed mihi videtur Sallustius quoque loco præpositionis hoc præpostere protulisse.' Hæc Priscianus, quorum postrema in eo scribuntur quasi Censorini sint, non Prisciani: cum tamen Priscianus ab illo in alia omnia discedat, et hic præpositionem postpositionem, Græca figura, factam esse velit: hinc etiam, *casu*, non *casus*, quod vulgo est, scribi, et postremas duas voces, quæ ab editionibus absunt, ex veteribus libris adjici oportere judico. An autem hic Censorinus, cujus de Grammatica, de accentibus, aliisque eodem pertinentibus Cassiodorus non semel libros nominat, idem sit cum illo, cujus de die Natali volumen multis defectibus suppletis locupletius, locisque infinitis correctius brevi in lucem dabimus, dubitare me non nego. *Curio*.

Saguntium] Huc possunt referri, quæ refert Hieronimus in Commentario in Abacuc, cum ait: 'Crispus loquitur in Historia: Saguntini fide atque ærumnis incluti, per mortaliū studium majores, quam opibus; quippe quorum etiam tum semirutæ mænia, domus intactæ, parietesque templorum ambusti, manus Punicas ostentabant.' *Ursinus*.

Saguntium] Pro *Saguntinorum* dictum esse notat Charisius l. i. Sed vix est ut credam bellum Saguntium in historiis descripsisse Sallustium, cum a Lepido et Catulo usque ad bellum Catilinarium scripserit. Videtur aliquis pro concione apud Sallustium, aut alia quacumque oratione, an epistola Saguntinorum meminisse. *Coler.*

Tota autem] Martianus libro quinto; 'Si brevis,' inquit, 'fuerit monosyllaba, iambus, aut anapaestus, antecedit: ut ait Sallustius: Toga autem,' &c. eadem sunt apud Consultum Chirium (sive Curium) Fortunatianum libro tertio Rhetoricorum: ut quidem vulgo, et in ipsa etiam Nannii castigatione editus est: duplici profecto vitio: nam et ea, quæ de officio oratoris agunt, usque ad elocutionem, D. Augustini, non Fortunatiani sunt: et quæ dehinc consequuntur, a nebulone nescio quo, ad verbum ex Martino translata, et illis fuerunt adjecta. Ita homines male industrii ex diversissimis liquoribus egregium istum cinum temperarunt. *Carrio.*

Immodicus animi] Tacitus l. xvii. huc respexit, cum dixit: 'Corpore ingens, animi modicus.' *Ursin.*

Tantum antiquitatis] Lectio ab hoc loco aliena, nihilque ad Genium Sallustianæ antiquitatis faciens, quam hoc modo me conjectore restituas licebit: *Tantum anxietatis, curæque, &c.* Douza. Cum Servio tamen *antiquitatis* retinendum existimat Gronov. ad Liv. l. i. c. 32.

Tantum antiquitatis] Legunt viri docti, *tantum anxietatis*, refragante Servio ad II. Georg. 'ANTIQUASQUE DOMOS, aut revera antiquas, aut charas, ut Sallustius, *Tantum antiquitatis,* &c. *Putschius.*

In silva Sila] Sila Sylva, Σίλα, Straboni in Bruttii prope Urbem Mamertinum. Plinius hujus etiam meminit. Sylva est apud Virgilium et Vibium. Rheginorum Saltum a So-

lino vocari annotavit Barrius: hujus vina laudat XII. Variarum Cassiodorus. Bruttianum vocant, inquit Niger. La Sila hodie per excellentiam vocari ab incolis scribit Laur. Ananiensis, patereque in circuitu ad ducenta M. P. scribit Scipio Mazzella. Carmignanensis videtur vocari, in Libro Notit. An et Carneianus quoque in libro de Limitibus? Arborum tanta varietate distinctam, ut id. Naturæ opus mortalium solertia distributum videri possit, scribit Gabr. Barrius fol. 113. suæ Calabriae. Sila urbs, (mili obscura) est apud Strabonem VI.: quam dicit a Japygia distare milliaria ΙΟΛΧΙΙ. versus Aquilegiam, ut videtur. *Ortel.*

Apollinis] Ex Probi Catholicis: credo autem hæc ad Sardiniae descriptionem pertinere, ut videtur. *Carrio.*

Cujus adversa voluntate] Recte est, *adversa voluntate*, hoc est, animadversa a Sullanis Scipionis Cos. voluntate. Nam de Scipionis exercitu accipiendum clamat res ipsa; docetque nos Plutarchus in Sulla his verbis: 'Ὁ δὲ Σύλλας ἔτι πολλοῖς στρατοπέδοις καὶ μεγάλαις δυνάμεσι περικεχυμένους αὐτῶ τοὺς πολέμιους ὁρῶν πανταχόθεν, ἤπτετο δυνάμει, καὶ δι' ἀπάτης προκαλοῦμενος εἰς διαλύσεις τὸν ἕτερον τῶν ὑπᾶτων Σικιπιάνα, δεξαμένου δ' ἐκείνου, σύλλογοι ἐγίνοντο, καὶ κοινολογίαι πλείονες· ἀεὶ δὲ τινα καταγωγὴν καὶ πρόφασιν ἐμβάλλων ὁ Σύλλας, διέφθειρε τοὺς περὶ Σικιπιάνα τοῖς ἑαυτοῦ στρατιώταις ἡσικημένοις πρὸς ἀπάτην καὶ γοητείαν ἅπασαν, ὥσπερ αὐτὸς ὁ ἡγεμὼν εἰσιόντες· γὰρ εἰς τὸν χάρακα τῶν πολεμίων, καὶ ἀναμγνύμενοι, τοὺς μὲν εὐθὺς ἀργυρίῳ, τοὺς δὲ ὑποσχέσει, τοὺς δὲ κολακεύοντες, καὶ ἀναπείθοντες, προσήγοντο. Id est: 'At Sulla multis adhuc exercitibus, et ingentibus copiis hostium circumfusus se videns, omnibus impar viribus, dolo invitavit alterum Consullem Scipionem ad fœdera. Non asperrante illo, congressus et colloquia crebra fiebant. Sed semper moram

aliquam Sulla et caussam injiciendo, militibus suis ad omnem fraudem et præstigias, sicut ipse dux erat, compositis, exercitum Scipionis corrumpit. Nam ingressi in hostium castra, iisque admisti, alios pecunia, pollicitis alios, nonnullos delinimentis inductos, ad se illexere.' Ab his initium factum Appianus scribit, clam Scipione, secreto cum Sulla, si propius accederet modo, de transitione agendi pariterque hosti proditum, quasi sub cultro (ut apud Flaccum est), linquendi Imperatorem. Et fortasse huc etiam pertinuerit locus, quem paullo ante indicavimus, hoc exemplo: 'Inde ortus sermo percunctantibus utriusque: Satin' salvæ? quam grati ducebis suis? quantis familiaribus copiis agerent?' Douza.

A Graccho] Citat Augustinus libro vicesimo primo, de civitate Dei. puto hæc ad primum librum historiarum ejusque statim exordium referenda. Carrio.

M. Atilius] Ex Quinctiliano l. iv. c. 2. et Hieronymo adversus Helvidium. Agellius quoque l. i. c. 15. noct. Att. quatuor ultimas adducit voces, easque ex hoc Eupolidis sumtas esse asserit: λαλεῖν ἄριστος, ἀδυνατώτατος λέγειν. Idem.

Palicanus humili loco] Videndum an ad hunc pertineat denarius argenteus, in quo Rostra expressa sunt cum titulo, ΠΑΛΙΚΑΝΥΣ, quod is Trib. pl. cum esset, Tribuniciam potestatem auctore Pompejo restituit, ut scribit Asconius Pedianus et alii. A nobis tamen cognomen Palikanus Lolliaæ familiæ tributum est in libro de familiis, et fortasse non ita recte. Ursin.

Loquax magis quam facundus] In hoc homine plus loquentiæ quam eloquentiæ fuisse docet et M. Tullius Cicero in Bruto: 'Cu. Carbonem et Marcum Marium, et ex eodem genere complures, minime dignos elegantis conventus auribus, aptissimos cognovi turbulentis concionibus, quo in

genere (ut et in iis perturbem ætatum ordinem) nuper L. Quintus fuit, aptior autem etiam imperitorum auribus Palicanus.' Putsch.

Insolens vera accipiundi] Tacitus Annal. xv. 'Audiendi quæ faceret insolens erat.' Ciacc.

Insolens vera accipiundi] More tyrannis consueti, quorum, quamquam alieno ex ore sapientium, auriculas teneras mordaci radere vero fas nato nemini, qui quidem vitalem se esse postulet: nihil nisi quod animo complacitum, fictumque ad voluntatem siet audire sustinentes: unde veritas et fides sese ab Aula secerant procul. Neque vero dubium mihi est, quin hæc de Tigrane Mithridatis genero sint accipiunda: quem dulci fortuna ebrium ita insolentem dominationem agitasse perhibet Appianus, ut ex tam infinita populorum multitudine ejus imperio parentium, nemo cum tantis cervicibus repertus, qui de adventu Luculli jam Euphratem cum Romano exercitu transgressi quidquam Regi suo præsignificare ausus fuerit, pariter omnibus metuentibus sibi, uniusque tenebrionis periculo perdoctis, linguæ repagula frenare; quem Rex ille, ob nuntium adeo liberum, patibulo statim suffigi, numerumque porro suspendiosorum augere jusserrat. Douza.

Curubis] Curobis, κούροβις, Africae proprie urbs, Ptolemæo. Curubis est apud Plinium, D. Augustinum, et Antoninum. Marmolius habet Calibia, castellum in promontorio Mercurii; quod a nonnullis pro Clupea, ab aliis pro Curobis Ptolemæi haberi scribit. Ortelius.

Tharros] Tharros, nomen urbis apud Probum Grammaticum, ex Salustio, ut inquit, Τάρρρον, Ptolemæi puto, in Africa. Idem.

Camisus] Camisa, urbs Camisenæ regionis, in Parthia, Straboni. Eumais hæc Antonini est, ut placet Simlero ad eundem. Camisa tamen An-

tonino circa Armeniam Minorem urbs est: in Camisena regione verisimile. Camisanæ civitatis episcopalis meminit Gratianus, Decr. 2. Caussa 16. Ortelius.

Luces] Pompejus: 'Sunt quædam generis feminini tantum singularia; ut, *pax, lux*: licet legerim *has paces, luces*.' Hæc ille: *paces* quidem in bello Jugurthino a me adnotatum est: *lucēs*, nec reperiri, nec adnotari potuit. Carrio.

Japydiam] Hæc et Histria dicitur Italiæ regio, et terminus versus Dalmatiam.

Carbo turpi formidine] De pudenda hac, et Consulari adeo Imperatore indignissima formidine, fugaque Carbonis, ita Appianus: Γαλάται τε ὄσοι ὑπὸ Ῥαβέννης ἐπὶ τὰ Ἀλπεῖα παρήκουσιν, ἀθρόως ἐς Μέτελλον μετετίθεντο, καὶ Λεύκολλος ἐτέρους τῶν Καρβωνέων ἐνίκα περὶ τὴν Πλακεντίαν· ὧν δὲ Κάρβων πυνθανόμενος, τρισμυρίου ὧμος ἔτι ἔχων περὶ τὸ Κλούσιον, καὶ δύο τέλη τὰ Δαμασίππου, καὶ ἕτερα περὶ Καρρίναν καὶ Μάρκιον, Σαρνιτῶν τε αὐτῷ χειρὶ πολλῇ προθύμως ἔτι περὶ τὰ στενὰ κακοπαθοῦντων, ἀπογνοῦς ἀπάντων, ἀσθενῶς ἔφειγε σὺν τοῖς φίλοις ἐς Λιβύην ἐξ Ἰταλίας, ὑπάτος ἔτι ὧν, ὡς Λιβύην παραστησόμενος ἀντὶ τῆς Ἰταλίας. Hoc est, 'Præterea tota Cisalpina Gallia defecit ad Metellum, et Lucullus contra Carbonianum exercitum alium prospere pugnavit ad Placentiam: quibus auditis Carbo, quamvis haberet adhuc armatorum xxx. m. circa Clusium, et duas Damassippi legiones, et totidem alteras sub Carinate, Marcioque; adhæc Samnitium magnam manum gnâviter angustias perrumpere molientium, omnibus tamen rebus desperatis, segnitè profugit cum amicis in Africam, Consul Italiam deserens, quasi hac amissa illam occupaturus. Douza.

Mithridate corpore ingenti, perinde armatus] Hoc exemplum brevitatis nominè commendatur a Fabio l. viii.

c. 3. 'Neque hercule mirum, quippe a Sallustio, uno et unico illo brevitatis amatore. si tamen ita inibi legendum; ac non potius *animatus*, id est, spiritus animosos, vereque regios gerens. In qua sententia doctissimum Belgarum Lips. esse video, cuius ego singulas conjecturas, singula oracula puto. Lusit in hujus vocis æniguitate lepide Varro, ubi scribit: 'Majores nostri, quum allia et cæpe verba illorum olerent, tamen optime animati erant.' Quod si quis recepit, tamen tamen lectionem tueri maluerit, haud magnopere pugnabo; præsertim qui de Appiano didicerim, Mithridatis arma, Delphos Nemeamque ab ipso transmissa, miraculo fuisse visentibus; indeque conjecturam posteris factum, de ejusdem immani stature modo, corporisque totius vastitudine. Idem.

Mithridates corpore ingenti perinde armatus] Quamvis eam lectionem sollicitent, et *animatus* substituant, vulgata tamen mihi nihil vitii habere videtur. Freinshem.

Tyrannumque et Cinnam] Citantur hæc. ter apud Servium, bis in codice Fuldano, semel ad quartum Æneidos, quo loco sic scriptum est: 'Et nunc ille Paris cum semiviro comitatu. Paris, Paridi similis, et injuria a persona; probrosis enim non lenibus veteres convitia dicebant, ut Sallustius, Tyrannumque excivitam maxima voce appellans.' Lege *Probrois enim nominibus*. Paridis enim nomen probrosum sicut et Cinnæ, ut patet ex Sallustio supra: 'Si tanta torpedo animos oppressit, ut oblitī scelerum Cinnæ, cuius in urbem reditu decus atque ordines omnes interierunt.' Sallustiana quoque verba emenda apud Servium ad primum et quartum Æneidos. Putsch.

Nomenque, &c.] Acro, sive qui Acronis nomine in librum Horatii de Poëtica arte: 'Notandum est,' inquit, 'apud Horatium flumen Rhe-

num genere neutro: ut in Sallustio in historiis, nomen Danubium.' *Carrio*. Danubius, Δαυόβιος, Europa maximus fluvius Ptolemæo et ceteris. Ister Ἰστρος, quoque vocatur, teste Plinio et Strabone: hic, horum nominum mutationem ponit ad ejus cataractas: ille, ubi primum Illyricum alluit: Ptolemæus ad Axiopolin urbem: Appianus ad Savi fluminis cum eo confluentiam. Itaque ut superior pars Danubius, inferior vero Ister vocetur. Bessorum lingua Istrum nominari, addit Jornandes. Stephano Matoas Μάρδας, quondam dictus fuit. idem cum Danubium Δανούβιον, et Danusium Δάνουσιον, appellavit. Addubanus nominatur apud Festum, nisi locus depravatus sit. Antiqua numismata Danuvius legunt. Hyperboreum Istrum vocat Corippus. Danubii fontem accurate describit Joannes Pedius, in opere de bellis Ducis Wittenbergensis, Huldriche illatis. Done et Donaw hodie appellatur, ab undarum sono vel strepitu, ut Althamerus habet. Hunc Danubium Lycophron sub nomine Celticæ aquæ describit. Aristoteles 1. Meteorolog. c. 13. scribit eum ex Pyrenæis montibus oriri. In Celtis ab urbe Pyrrhena. Herodotus in Enterpe. Bar vocatur hodie locus, ubi originem sumit: teste Althamero. Danubium scribit Seneca 1. Natural. Europam Asiamque disterninare: pro quo Tanaim restituendum, nisi obstitit auctoritas Aeronis ad Horatium, ubi dicit Tanaim etiam Danubium dictum. De hoc flumine legendus Stukius ad Aviani Periplum maris Euxini: etiam quæ scripsimus ad Daciæ Parergi nostri tabulam. *Ortel*.

Septimium, neque animo, neque lingua satis *compotem*] Huc pertinent illa, quæ habentur supra: 'Neque auribus, aut lingua competere.' Ad quæ respexit Tacitus, cum dixit lib. 111. 'Oppidani neque auribus, neque oculis satis competeabant.' et lib. xix.

'Trepidus miles, dux segnis, et veluti captus animi, non lingua, non auribus competere.' *Ursinus*.

Septimium] Donatus act. 111. sc. 2. Adelpi. hoc autem fragmentum idem esse cum illo, quod a me libro primo positum est; 'sic vero quasi formidine attonitus neque animo, neque auribus aut lingua competere;' olim suspicabar: nunc mihi ipsi cum hac omni mea conjectura omnino non placeo. Donatus enim *compotem*, Marcellus vero *competere*, plane agnoscunt. Præterea animadverti Corneli. Tacitum facundiæ Sallustianæ, uti sæpe dixi, æmulum, eandem plane rem verbo illi (*competere*,) multis in locis subjicere: quare nihil mutandum statuo. *Carrio*.

Vulgus amat fieri] Quinctilianus libro 1x. c. 3.: sic idem Sallustius bello Jugurthino: 'Multitudo, quæ in concione aderat vehementer accensa, terrebat eum clamore, vultu, sæpe impetu, atque aliis omnibus, quæ ira fieri amat.' *Idem*.

Vulgus amat fieri] Seneca lib. de consolatione ad Marciam c. xvi. 'Nullum,' inquit, 'amat frustra cadere telum, quod in confertum agmen immissum est.' Sic enim legitur hic locus in v. c. *Ursinus*.

Non pœniturum] Et hoc quoque in Sallustio nusquam quidem, quod sciam, apparet: quod ab eodem Fabio l. 1x. c. 3. hunc in modum recitatur: 'Usque adeo est processum, ut non pœniturum, pro non acturo pœnitentiam, et risuros, ad videndum missos, Sallustius dixerit: ubi ex vet. cod. legendum est, non acturum.' *Carrio*.

Vecte] Baculus, quo aliquid suspensum et sublatum vehitur, inque alto gestatur, quomodo etiam ὀχὺς fit ab ὀχέω.

Cicero caninam] Videnda, quæ supra notavimus ad orationem M. Lepidi, in qua ex hoc loco mutavimus *cullidam facundiam*, in *caninam facun-*

giam. Lactantius l. vi. c. 18. ad hoc fragmentum respexit, cum scripsit: 'sed quia ipse caninam illam facundiam, sicut Sallustius ab Appio dictum refert, exercuit, voluit quoque hominem canino more vivere, ut remorderet lacesitus.' Hieronymus in epist. ad Augustinum: 'Sed incidit,' inquit, 'tempus difficillimum, quando mihi tacere melius fuit, quam loqui ita, ut nostra studia cessarent, et juxta Appium, canina exerceretur facundia:' et adversus Luciferianos: 'Proxime accidit, ut quidam Luciferi sectator cum alio Ecclesiae alumino, odiosa loquacitate contendens caninam facundiam exercuerit.' *Ursin.*

Magna gloria] Suspicio scribendum esse *T. Didio Imp.* ut habetur in argenteo Didii hujus denario, in quo *T. DIDI. IMP.* descriptus est, licet Plutarchus habeat ὑπὸ Δειδίου στρατηγῶ, quod esset, *Didio prætore.* Videtur autem librarius illud *IMP.* quod erat *IMPERATOR*, vertisse in verbum *Imperante.* Idem.

Magna gloria] Agellius libro secundo, c. 28. Sallustii de Sertorio duce orationem, cum iis quæ Demosthenes habet de Philippo rege, contendens, nobis hoc fragmentum, quamquam nec ab ordine, nec a scriptura satis, uti mox ostendam, integrum, conservavit. Demosthenis autem verba statim subjiciam, si prius tamen quod mei hoc de loco sit judicii exposuero. Quod itaque vulgo legitur, *tribus millibus*; id nec rectum esse, nec a Sallustio positum, historiæ series arguit. Sertorium enim tribunum militum fuisse præter ceteros rerum Romanarum auctores Plutarchus memoriæ prodidit, neque vero melius, imo aliquanto etiam deterius est hoc, quod quidam suis in libris excudi voluerunt, *T. Didius imperator*: quam illud, quod antea in Agellio legebatur, *T. Didio imperante*: et Sallustium de Sertorio loqui,

Delph. et Var. Clas.

præter Agellium res etiam ab eo gestæ declarant; et quod in Hispania non fuerit *T. Didius tribunus militum*, sed *Sertorius*. Deinde quod vulgo est, *quæ rapta*, sententiam nullam habet. Fuerunt qui scriberent, *correcta*: ego veteris editionis scripturam sum secutus, quamquam, verum ut fatear, ne eo ipso quidem mihi satisfacio. quid enim illud? primo per ignobilitatem, deinde per invidiam scriptorum celebrata sunt: et quæ alii afferunt, nihilo similiora veri sunt: jam *cominus faciem suam ostentabat*; non *quæ eminus ostentabant*, in eadem antiqua editione disertim legitur. Postremo extrema Sallustianæ orationis verba paullo aliter apud Donatum in Terent. Eunuch. act. iii. sc. 2. neque satis probe, hunc in modum leguntur: 'hæc, id est, cicatrices, sunt virtutis insignia; dehonestamento tamen esse corpori maxime lætabatur.' Locum, ut opinor, utcumque constituimus, nunc hujus a nobis constitutionis factæ, et omne id quod dixi verum esse, Plutarchi auctoritate probatum est. Σεπτῶριος (inquit) μετὰ τὸν Κίμβρων καὶ Τευτόνων πόλεμον, ἐκπεμφθεὶς ὑπὸ Δειδίου στρατηγῶ χιλιάρχος ἐπὶ Ἰβηρίας, ἐν τῇ πόλει Κάστλων παρεχέμαζεν Κελτιβήρων. Quo loco interpretes *imperatorum* vertere debuerunt, hoc enim στρατηγὸς sonare nemo, vel mediocriter in Græcis scriptoribus versatus potest ignorare: præsertim cum et Sallustius Didium Imperatorem dixerit. Idem paulo infra: τοῦ γὰρ Μαρσικοῦ πολέμου συνισταμένου στρατιώτας τε προσταχθὲν αὐτῷ καταλέγειν καὶ ὕπλα ποιεῖσθαι. σπουδὴν καὶ τάχος προσθεὶς τῷ ἔργῳ, παρὰ τὴν τῶν ἄλλων νέων βραδύτητα καὶ μαλακίαν, ἀνδρὸς ἐμπράκτως βιωσμένου δόξαν ἔσχεν· οὐ μὲν ὑφ' ἡκατο τῆς στρατιωτικῆς τόλμης, εἰς ἀξίωμα προεληλυθὼς ἡγεμόνος, ἀλλὰ καὶ χειρὸς ἐπιδεικνύμενος ἔργα θαυμαστά, καὶ τὸ σῶμα τοῖς ἀγῶσιν ἀφειδῶς ἐπιδιδοῦς. τῶν

Sallust.

3 B

ὑψων ἀπέβαλε τὴν ἐτέραν ἐκκοπεῖσαν. ἐπὶ τούτῳ δὲ καὶ καλλωπιζόμενος ἀεὶ διετέλει τοὺς μὲν γὰρ ἄλλους οὐκ ἀεὶ τὰ μαρτύρια τῶν ἀριστείων περιφέρειν, ἀλλὰ καὶ ἀποτίθεσθαι στρεπτά, καὶ δόρατα. καὶ στεφάνους. αὐτῷ δὲ τῆς ἀνδραγαθίας παραμένειν τὰ γνωρίσματα, τοὺς αὐτοὺς ἔχοντι τῆς ἀρετῆς ἅμα, καὶ τῆς συμφορᾶς θεατάς. Quæ ita Sallustii sententiam exprimunt, ut eum a Plutarcho tum hic, tum vero etiam alibi, fere ad verbum imitatum crediderim. Quod autem me pæne fugit scribere, verba Demosthenis de rege Philippo hæc sunt : 'Εἰδὼν δὲ αὐτὸν Φίλιππον, πρὸς ὃν ἡμῖν ὁ ἀγὼν ὑπὲρ ἀρχῆς καὶ δυναστείας, τὸν ὀφθαλμὸν ἐκκεκομμένον, τὴν κλεῖν κατεαγόστα, τὴν χεῖρα, τὸ σκέλος πεπαρμένον, πᾶν ὅτι ἂν βουλευθῇ μέρος ἢ τύχη τοῦ σώματος παρελέσθαι. τοῦτο προῖέμενον, ὥστε τὸ λοιπὸν μετὰ τιμῆς καὶ δόξης ζῆν. Carrio.

Multaque tum ductu ejus, &c.] Hæc ita legenda putamus : *Multaque tum ductu ejus curata, primo per nobilitatem, deinde per invidiam scriptorum celata sunt, &c.* 'Paratu' vero 'militum et armorum' usurpavit item Tac. l. xvii. cum dixit : 'Igitur navium, militum, armorum paratu strepere provinciae :' et in vita Agric. 'Paratu magno, majore fama, uti mos est de ignotis, oppugnare ultro castella adorti.' Ursin.

Per invidiam scriptorum] Non displicet Ciaeconii correctio : *Per invidiam s. celata sunt* ; licet Lipsius in Epistolicis acute defendat talem scripturam : *Per invidiam proscriptorum celebrata sunt.* Coler.

Curtes, quia] Lactantius i. 21. 'Totam,' inquit, 'hanc opinionem quasi a Poëtis fictam Sallustius respuit, voluitque ingeniose interpretari; cur Jovis cultores dicantur Curetes fuisse.' et sic ait, 'Quia, &c. quantum vero erraverit homo eruditus, res ipsa declarat,' &c. Servius quoque in l. iii. Æneid. 'Jupiter,' inquit, 'in Creta dicitur esse enutritus : quod ideo fingitur, ut ait Sal-

lustius, quia primo Cretenses constat invenisse religionem.' Idem Servius l. iii. Æneid. 'Sallustius dicit primo Cretenses invenisse religionem.' Fortasse quispiam audacior legendum suspicabitur : *Sallustius dicit libro primo.* Quod autem quibusdam in libris, iisque etiam castigationem, nescio quam, præ se ferentibus, est, *in majus componentes* ; hoc rectius a nobis positum est, *in majus componentem*, de qua loquendi ratione Comment. ii. Antiq. lect. diximus : posset et legi, *in majus componentes* : ut Curetes ipsi factum illud inventæ a se religionis in majus extulerint : sed prius illud placet impensius. Idem.

Rhegium nominatum] Oblitus sum monere typographos, posteriora verba hujus fragmenti inde *Rhegium nominatum*, sequenti adjungenda hoc modo : 'Italiam conjunctam Siciliae constat fuisse, sed medium spatium aut per humilitatem obrutum est aquis, aut propter angustiam scissum, inde Rhegium appellatum.' Putsch.

Italiam conjunctam Siciliae, &c.] Hujus descriptionis causam Sallustio callida Spartaci consilia, irritique conatus præbuisse videntur : quem Plutarchus tradit navigia Cilicum prædatoria aliquot in freto nactum, quo fortasse referendum Fragmentum illud superius l. ii. 'Ad hoc pauca piratica, actuaria navigia :' duobus armatorum millibus in eam Insulam expositis, de bello Servili, illic paullo ante sopito, rursus integrando consilia agitavisse : sed desertum a Cilicibus, proditumque, coactum se recipere a mari, atque in Reginorum peninsula considerare : ubi post a Crasso fossa, ac vallo circumdatus, obsessusque. Quis scit ? an et his conjungendum exemplum libri quarti, tertium a fine dico ; coaptandumque hoc modo, præmisso Pronomine, ut cohareat narratio : 'Quod (scilicet *Rhegium*) ad Siciliam vergens faucibus non amplius patet millibus v. et

xxx.' Ceterum consulendus de hoc spatio Plinius. *Douza.*

Siciliæ] Siciliam ab incontinenti abruptam fuisse etiam Virgilius auctor est his versibus: 'Hæc loca vi quondam et vasta convulsa ruina (Tantum ævi longinqua valet mutare vetustas) Dissiluisse ferunt, quum protinus utraque tellus Una foret; venit medio vi pontus, et undis Hesperium Siculo latus absceidit, arvaque et Urbis Litore deductas, angusto interluit æstu.' Eadem inter Poëtas referunt Silius Italicus l. xiv. Ovid. *Metam.* l. xv. Valerius Flaccus *Argon.* l. i. Claudianus de raptu Proserpinæ l. i. Statius *Thebaid.* l. iii. Præter Poëtas Mela ii. 7. Festus Pompejus, Isidorus *Origin.* xiiii. 18. Plinius ii. 8. Solinus c. 8. Eustathius ad Dionysium. Strabo l. xi. Diodorus l. iv. et novissime in Siciliæ suæ descriptione Fasellus. Verum notandum, quod Diodorus tradidit, Hesiodum Poëtam contrarium statuisse. Locus Diodori l. iv. ita se habet: 'Ἡσίοδος δὲ ὁ ποιητής φησι τοὺν ἄντικλον, ἀναπεπταμένου τοῦ πελάγους, Ὠρίωνα προσχωσαὶ τὸ κατὰ τὴν Πελοριάδα κείμενον ἀκρωτήριον, καὶ τὸ τέμενος τοῦ Ποσειδῶνος κατασκευάσαι, τιμῶμενον ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων διαφερόντως. Id est, 'At vero Hesiodus Poëta contrarium statuit. Latus enim diffuso illic mari, Pelorum promontorium, et templum in eo Neptuni, quod religiose colunt incolæ, ab Orione aggerum motibus eductum esse.' Hactenus ille. Tantum scilicet abest, uti vel motu aliquo terræ, vel fluctuum vi diruptam aliquando fuisse Siciliam ab Italia crediderit Hesiodus; uti etiam e contrario, quum latius diffusum foret hoc fretum, totam illam humum arenaceam atque depressam, in quam Pelorus per aliquot millia passuum in mare excurrit, ab Orione ceu vallum quoddam sive aggerem aggestum statuerit. At Hesiodus ccc. annis ante Æschylum fuit, qui Rhegium ἀπὸ τῆς

ῥήξεος τοῦ ἰσθμοῦ, id est, a diruptione *Isthmi*, dictam voluit. Hesiodo autem non minus credendum, quam Æschilo. *Cluver.*

Siciliam] Si utramque oram Calabriae pariter et Siciliæ, qua maxime inter se vicinæ sunt istæ terræ, bene consideres; facile observabis minime eas potuisse esse inter se connexas, non enim tam angusto spatio extimus ille Siciliæ excursus Italiæ est oppositus, uti oculo colligere liceat facile insulam, propter aliquam supra dictarum causarum, a continenti potuisse divelli. Sed per xx. amplius millia passuum latus Sicilia opponit Italiæ; juxta quod fretum Messanense fertur, antequam ex Tyrrheno mari in Adriaticum se exoneret. quod spatium necesse est, uti omne fuerit diruptum, quo meatus freto aperiretur. Nec est quod extremo tantum Pelori promontorio conjunctam fuisse Italiam adseveres; rupturamque in eo solummodo factam; quia hoc totius hujus tractus Italiæ est proximum: quippe ut ait Ovid. *Metam.* l. xv. 'Zancle quoque juncta fuisse Dicitur Italiæ; donec confinia pontus Abstulit, et media tellurem reppulit unda.' At a Peloro ad usque Messanam millia sunt xx. Imo Rhegium oppidum, quod v. millia infra Messanam in latere Calabriae positum est, præcipuum esse volunt istius ruptionis locum, atque inde nomen accepisse. Totum igitur hoc terræ spatium diruptum fuerit, necesse est. Id quod creditu perquam difficile est: quando tot per terræ orbem magnæ juxta atque parvæ conspiciuntur peninsulae, quarum Isthmi licet sint angustissimi, tamen neque fluctibus adluentis utrimque maris, neque terræ aliquo motu, neque diluvii aquis unquam in insulam converti potuerunt. Quare, quæso, duo illi Isthmi Peloponnesi, et Thraciæ Chersonesi, quum haud latiores sint xl. stadiis, sive passuum milibus, nunquam potuere scindi? cur

Tauricæ Chersonesi in Sarmatia Isthmus, prædictis istis etiam angustior, etiam nunc durat? Item et alii, qui passim in mari interno visuntur, hic duum miliarium, ille minus, alius minoris etiam intervalli, cur nunquam per ejusmodi vim fuere rupti? an una sola Sicilia, per xx. millium Isthmum Italiæ connexa, fatum hoc necessario pati debuit, ceu fragili constans vitro? Sed quis porro credat tam pulchrum, tam absolutum, tamque admirandum opus; cujusmodi est portus Messanensis, quem Deus omnium rerum summus artifex tanquam in circino tornavisse videtur, casu quodam superasse tam ingentem vim, qualis oportet fuerit in ejusmodi ruptura? Tum abyssus illa profunditatis, quæ est in hoc freto, poteratne violentia alienjus diruptionis inter utramque terram infundi? Sane ego certo statuo, Siciliam omni ævo fuisse insulam, postquam a Deo condita fuit. *Vulguarnera tract. de primis Sicil. incolis.*

Pompejus devictis Hispanis] Non hostica tropæa modo, verum et corporis sui ipsius simulachrum atque effigiem, factis monumentum suis; multum hercle dissimile illi, quam postea Mithridatico bello patrato ex margaritis dedicavit, consecravique; si quidem Plinio credimus, ita porro cum Pompeii persona delitiganti xxxvii. 11. 'E margaritis, Magne, tam prodiga re, et fœminis reperta, quam gerere te fas non sit, hinc fieri tuos vultus? sit te pretiosum videri? Nonne illa similior tui est imago, quam Pyrenæi jugis imposuisti?' Sed commonefaciendus est lector, binas hic voces perperam in singularem co-aluisse, hujusmodi me mensore spatio determinandas: *Pompejus de victis Hispanis, &c.* Douza.

Mare] Non ita salsum quam cetera.

Mare Ponticum dulcius] Sic locutus est Tacitus cum dixit: 'Quanto vio-

lentior cetero mari Oceanus.' An hunc autem auctoris nostri locum videtur respexisse Isidorus? cum ait l. xiii. c. 16. de sinu Pontico: 'Quod mare ex multitudine fluminum, dulcius quam cetera, nebulosumque, et brevius est,' &c.: et fortasse totum fere caput ex Sallustio descriptum est. *Ursin.*

Mare Ponticum, &c.] Causa est multitudo annuum dulces aquas inferentium. Id quod et Isidorus videtur ex Sallustio observasse l. xiii. Pertinet hoc fragmentum, ut et alia, ad l. iv. in quo de Ponto et Mæotide scripserat luculenter, quem et in descriptione oræ maritimæ se secutum ait Festus Avienus: 'Interrogasti, si tenes, Mæotici Situs quis esset æquoris. Sallustium Noram id dedisse, dicta et ejus omnibus Præjudicata auctoritatis ducier. Non abnuebam. ad ejus igitur inclutam Descriptionem, qua locorum formulam Imaginemque expressor efficax styli Et veritatis pene in obtutus dedit Lepore lingæ; multa rerum junximus Ex plurimorum sumpta commentariis.'

Equis paria operimenta erant, &c.] Credo Tigranis equitatum describi a Crispo, super quo Plutarchum consule in vita Luculli. De Cataphracticis vide supra p. 736.

Rebus supra, &c.] Tacitus Hist. iii. 'Cunctis super vota fluentibus.' *Ciacc.*

Rebus supra, &c.] Pompeji res prosperas, ut opinor, designat.

Ænum] Ænos urbs Thraciæ ab Ænea condita. Ita vocant Plinius, Mela, Servius ad illud Virgilii: 'Feror huc et littore curvo Mænia prima loco, fatis ingressus iniquis, Æneadasque meo nomen de nomine fingo.' Dionysius tamen Æneam vocat. De Maronea Plin. l. iv. *Coler.*

Ænum] Ænus Αἶνος, Thraciæ oppidum liberum, cum Polydori tumulo, ut Plinius habet. Hoc aliquando Poltiobria, Πολτιοβρία, dictum fuit,

Strabone teste. Poltymbria Πολτυμβρία, habet Stephanus : cui quoque Absynthus dicitur. Ceno hodie dici, Niger asserit. Inos et Ygnos legit Leunclavius. Aliam ab hac Ænum habet in Thracia Suidas, ab Æno Gogii fratre cognominatam. Ænos Stephano Thessaliæ urbs est. Apud Locros Ozolos quoque. Et circa Thapsacum, ad Euphratem fluvium. *Ortel.*

Maronea] Μαρόνεια, Thraciæ urbs Ptolemæo, quæ prius Ortageura, Plinio teste, appellata fuit. Et ab Homero Ismarus, Ἰσμαρος, dicta, ut Hesychius, et Suidas auctor est ; item Isacius in Lycophronem ; an recte, nescio. Plinius certe duas diversas Thraciæ urbes facit. Hanc Maroneam, Hipparchiam postea dictam fuisse, legitur in Diogenis ad hujus cives epistola ; quæ inter Laconicas habetur. Hodie Marogna vocatur, ut Sophianus et Niger docent, aut Marolia, ut placet Leunclavio. *Ortel.*

Impediebant jussa nautarum] Tacit. Annal. II. ‘ Miles pavidus, et casuum maris ignarus, dum turbat nautas, vel intempestive juvat, officia prudentium corrumpbat.’ *Ciacce.*

Ut tanta repente mutatio non] Non procul hinc locum habuisse suspicor id Fragmenti, quod habet supra : ‘ Et ei voce magna vehementer gratulabantur.’ Putoque de Pompejo agi a bello Piratico reduce, de quo hunc in modum Plutarchus : αἰσθόμενοι δὲ πάντες ἐξεχύθησαν εἰς τὴν ὁδὸν, ὥσπερ οὐ πρὸς ἡμερῶν ὀλίγων ἐκπέμψαντες αὐτὸν ἐποίησε δὲ τὴν χαρὰν, τὸ παρ’ ἐλπίδα τῆς μεταβολῆς τάχος, ὑπερβάλλουσαν ἀφθονίαν τῆς ἀγορᾶς ἐχούσης. Id est : ‘ Qua re nunciata, obviam effusi sunt omnes, quasi non paulo ante eum emisissent. Faciebat inexpectatæ conversionis celeritas gratulationem, foro omnium rerum venalium copia superfluente.’ Nisi si quis gratulationem istam a revorsione ejus ex Africa factam intelligi malit ; unde

domito Domitio, capto Iarha, Regnis, Regumque negotiis compositis victor in Italiam revocatus a Sulla : qua de re sic idem scriptor : ποθόμενος δὲ τὰ ληθῆ, καὶ πάντας ἀνθρώπους αἰσθανόμενος δέχεσθαι καὶ παραπέμπειν τὸν Πομπηϊὸν ὠρμημένους μὲν εὐνοίας, ἔσπευδεν ὑπερβαλέσθαι, καὶ προελθὼν ἀπήντησεν αὐτῷ, &c. Hoc est, ‘ Postquam omnes adverteret (Sulla) ad excipiendum benigne Pompejum, et procedendum obviam effusus, tetendit eos vincere, progressusque prodit illi obviam,’ &c. Sed omnium verisimilimum istud, quod, quam legitimo stipendiorum tempore expleto (qui mos R. Equitibus erat) equo et ipso ad Censores adducto, redditaque militiæ ratione, ejus peteret vacationem. Quo tempore ab altero Censorum, natu major qui erat, interrogatus his verbis : Quæro ex te, Magne Pompeje, ecquid omnia stipendia impleveris ? Pompejus alta voce respondit : Omnia se implevisse ; et quidem ipso semet Imperatore : ad quam vocem populum frequentem acclamasse testatur Plutarchus ; nec sedari præ lætitia clamores potuisse, consurgentibus pariter Censoribus ; a quibus honorifice demum, affectante universa plebe, eique cum maximo plausu gratulante, etiam deductus est domum. *Donza.*

In ore gentibus agens, populo, civitati] Desumpta est hæc Sallustianæ historiæ tabula ex Donato interpretante hæc Terentii : ‘ In ore est omni populo :’ ubi ut ait : ‘ In ore est omni populo. Sallustius : In ore gentibus agens, populo, civitati.’ Sed qui hæc posteriora pro Sallustianis habuerunt, Sallustium a Donati verbis non distinxerunt, qui illo *civitati* interpretatur Terentii *populo* ! sint igitur hæc Sallustii : *In ore gentibus agens* ; cetera Grammatici : quem sic distingue : ‘ In ore est omni populo, Sallustius : in ore gentibus agens. *Populo, civitati.*’ *Putsch.*

In ore gentibus agens] Ex hoc dissentaneum non est, ut de laudatissimo illo, ac vere Magno Pompejo scriptum habeatur. *Douza.*

Hunc igitur, &c.] Ibidem Donatus Sallustium, cum de descriptione Celtiberiæ loqueretur, ita scripsisse tradidit. fortassis legendum est, *Turquitius*, de quo in bello Sertoriano, pro *Tarquinius. Carrio.*

Dein campi Themyscirii] Varia loci hujus apud Servium l. xi. *Æneid.* exstat scriptura. In quibusdam enim legitur, *Dein campi Thesmiscirei*: ceteris cum hac nostra lectione consentientibus: in aliis vero, *Dein campi Threissi*, quos habuerunt *Amazones ab flumine, incertum, quam ob causam digressæ.* Primum autem illud quod expressimus, et antiquius est, et cum Sallustiana oratione magis convenit; nisi quod, pro *Threissi*, aut *Thesmiscirei*, voce paullulum immutata scribendum est, *Themyscirii*: *Amazones* enim campos Themyscirios insedissee nemo nescit. *Carrio.*

Amazones] Hæ, uti creditum veteribus, Scythiam primum juxta Tannain, et inde prope Thermodonta habitarunt. Fuere et tales, si credimus Diodoro, ad mare Hyrcanum et in Libya. Hodieque prope Angolam in Africa ex mulieribus totum consistere regnum asseverant, qui viderunt, masculum omnem natum occidere: cum peregrinis rem habere. In America quoque hodie Rio de las Amazones. Quamvis itaque Strabo exactissimus auctor l. xi. neget unquam Amazones fuisse, non tamen constante sibi tota antiquitate rejiciendum videtur, cum et nostra tempora idem confirment.

Ubi eum tota] Idem Servius l. xii. *Æneid.* Sallustium hæc de Appio dixisse memorat: quamquam explicatio potius verborum Sallustii, quam ipsa Sallustianæ orationis verba esse videantur. *Carrio.*

Longa spes] *Longa spes*, eodem Servio l. x. *Æneid.* interpretante est spes

longe posita. *Idem.*

Equestris prælii sumtis, &c.] Ita enim bina isthæc Fragmenta mala (uti apparet) manu divulsa rursus in unum conglutinari posse de argumenti similitudine conjectare lubet, traductis alio verbis illis: *Castra sine vulnere introitum*, quæ nunc media (si Diis placeat) interjecta leguntur. Ceterum reciprocam istam, accessim et recessim, equestri prælio, quasi serra velitandi rationem explicat idem multo clarius nobis in Jugurtha, de Numidarum equitatu loquens: 'Quibus illi freti, non (uti equestri prælio solet) sequi, dein cedere, sed adversis equis concurrere, implicare, ac perturbare aciem.' *Douza.*

Multos tamen, &c.] Tribus in locis verba hæc Sallustiana adducuntur; primo a Donato, in Eunucho. act. 2. sc. 2. eo quo a me edita sunt modo; dein a Servio libro decimo *Æneid.*; nonnihil diverse: *multos a pueritia bonos insultaverat.* Postremo ab eodem Servio l. x. *multos ab adolescentia bonos insultaverat*; id est, inquit, Impetum fecerat. *Carrio.*

Cosa] *Cosa* civitas Tusciæ, quæ numero singulari etiam secundum Sallustium dicitur. Servius l. x. *Æneid. Idem.*

Equis atque, &c.] Sic et supra: 'Equis et armis decoribus cultus.' De Pompejo loqui videtur, Sullæ Dictatori a victoria obviam accedente: quam rem ita commemorat Plutarchus: γνούς δὲ ὁ Πομπήϊος ἐγγυὺς ὄντα, προσέταξε τοῖς ἡγεμόσιν ἐξοπλίσσειν, καὶ διακοσμεῖν τὴν δύναμιν, ὡς καλλίστην αὐτοκράτορι καὶ λαμπροτάτην φανείν. Id est, 'Cum (Sullam) appropinquare Pompejus certior factus, Legatis imperat, ut exercitum arment, et instruant, quo quam pulcherrimam speciem præbeant Imperatori.' *Douza.*

Fessus] Idem Servius l. ix. *Fessus*, inquit, hic est *agens consilii*: nam corpore fatigatum dicimus, animo fessum. *Carr.*

Apud latera, &c.] Certus aut velocem significat aut fidelem, aliquando etiam firmum, ut ait Sallustius, apud latera certos collocaverat. Servius l. i. Aeneid. Idem.

Hispaniam] Ibidem, 'patria,' inquit, 'id est, civitas in provincia esse potest, non tamen ut ipsa provincia patria sit, licet in Sallustio lectum sit, Hispaniam sibi antiquam patriam esse: sed illic ad rem, non ad veritatem.' Idem l. iii. 'Hispaniam sibi patriam esse, provinciam pro patria posuit.' *Carrio.*

Lycia] Λυκία, Ptolemæo et ceteris: Asiae regio est. Mylias, Μυλλίς, olim dicta fuit, etiam Ogygia, Ὠγγυία, Stephano teste. Incolas Termilas Τερμίλλας vocatos, scribit Herodotus: Τρέμιλοι, Tremili Stephano. Trimilis ergo est apud Liberalem: et Solymos, Σόλυμος, apud eundem Stephanum. Regionem novo vocabulo Bricquia appellari tradit Girava. *Ortel.*

Pisidia] Ciliciæ regio, Ptolemæo, quæ Turcis Varsacili, ut ait Lennclavius. *Idem.*

Sorte ductos fusti necat] Puto legendum, *eductos*, accipiendumque de severa ac militari Crassi disciplina, qua idem in fugitoribus coercendis usus. Ex duabus Memmianis Legionibus contra edictum Imperatoris in hostem (Spartacum) pugnare ausis, profligatisque, quingentos primos, unde initium fugæ factum fuerat, sorte eductos decimari præcepit. Quod vetus supplicii genus intermortuum, ac desitum jampridem, postliminio in castra Romana reductum a Crasso. Auctor Plutarchus in ejus vita. *Douza.*

Omnis, &c.] Sint ne hæc certa Sallustianæ orationis verba, vehementer dubito.

Bruttium et Salentinum] Japygium promontorium, ut Ptolemæus, vel, ut Plinius habet, AcraJapygia. Idem a Sallustio et Ptolemæo quoque Salentinum, Σαλεντίνη, dicitur. Plinius ad-

dit hic Italiam longissime in maria excurrere. Pomponius Sale tantum (nisi locus mutilus sit) vocat. Cabo de S. Maria appellatur Leandro: sic quoque Mayvella: S. Maria de Finibus terræ nempe. C. de Leuca, Collenutio. Stalatum indigenæ appellant, inquit Barrius. *Ortelius.*

Italia, &c.] Dubito num legi debeat: *Italia plana achumilis.* Virg. 'Humilemque videmus Italiam.' *Putsch.*

Italia plana, &c.] Guntherus Poëta: 'Campos ac plana jacentis Prospicit Italia.' Idem l. ii. Zonæ formam habere ait Italiam: 'Hæc Apennini rigidis line rupibus, inde Alpibus aëriis pressa atque coercita telus Longa, sed angustam Zonæ sortita figuram.'

Qua tempestate, &c.] Huc respexit Tacitus l. xii. cum scripsit: 'Quippe Byzantium fertili solo, fecundoque mari, quia vis piscium in Pontum erumpens, et obliquis subter undas saxis aëriis pressa atque alterius litoris flexu, hos ad portus defertur.' *Ursin.*

Qua tempestate] Etiam citatur a veteri Scholiaste Juvenalis, qui sic scribit: 'Qui in Ponto et Mæotide capiuntur pisces immanes et pingues ex ipsa tarditate, quoniam quando gelat, in glacie hærent. Sallustius: Itaque tempestate piscium vis ponto erumpit.' Plinius ix. 15. 'Piscium genus omne maxima celeritate adolescit, maxime in Ponto.' Festus Avienus: 'Qua piscosa jacet spacio porrecta Propontis.' *Coler.*

Introrsus prima, &c.] An vero cuiquam dubium esse potest, quin hinc mutuatus Bithyniæ suæ descriptionem Isidorus? unde et hoc Crispi Fragmentum (id quod supra in Corsicæ ac Sardiniae topographia præstitimus) hand mediocri supplemento succenturiari posse videtur; facie verborum nonnihil immutata; quæ ita apud eum sarcinatorem consuta leguntur: 'Prima Asiae minoris Bithynia in Ponti exordio ad solis orientis

partem adversa Thraciæ jacet, multis antea nominibus appellata. Nicomedia urbs in ea est, ubi Hannibal fugiens veneni haustu animam exhalavit.' Quorum postremam particulam de Juvenalis flosculis decerptam, est verisimile ita de Mario scribentis: 'Si circumducto captivorum agmine, et omni Bellorum pompa, animam exhalasset opimam, Cum de Teutonico vellet descendere curru.' Videtur autem Sallustius a Bithyniæ descriptione exorsus, causas porro summationem solens exposuisse belli a Romanis summi adversus Mithridatem, per Nicomedem Bithyniæ Regem (id quod ex Epistola illa Pontici Regis didicimus) ipsorum maxime instinctu, armis lacessitum. Douza.

Introrsus prima Asiæ Bithynia] Recte Doctissimus ac Nobilissimus Douza fragmentum hoc Sallustii apud Isidorum auctius exstare odoratus erat, nam ita ut edidimus, legitur apud Servium quem habemus liberalitate Cl. Petri Danielis. sed Isidori locum non pigebit adscribere, ut mendum, quod ei jamdudum inhæsit, eluatur: 'Prima Asiæ minoris Bithynia, in Ponti exordio, ad solis orientis partem adversa Thraciæ jacet, multis antea nominibus appellata: nam prius Beritia (*lege* Bebritia) dicta, deinde Mygdonia: mox a Bithynio rege, Bithynia appellata, ipsa est et major Phrygia.' Val. Flaccus l. iv. 'Proxima Bebricii raduntur limina regni, Pingue solum, et duris regio non invida tauris.' Ceterum cum Servius citet hæc Crispi, ut doceat Bithyniam, et Bebriciam dictam, nullaue ejus rei in fragmento hoc exstet mentio, non dubito Sallustium augere hoc pacto: 'Igitur introrsus prima Asiæ Bithynia est, multis antea nominibus appellata. Ipsa enim est et major Phrygia, prius Bebricia dicta, mox a Bithynio rege Bithynia.' Putsch.

Exercitum] Ibidem Servius interpretatur, *vertere*, dictum esse pro con-

siderare. *Carrio*.

Se regibus] Duo hæc fragmenta seorsum apud Servium l. iv. Georg. exstantia, orationis serie suadente, conjuncti; vere an false, nihil laboro. certe verisimiliter: quanquam prius de Celtiberis, posterius vero de Parthis et Medis Sallustium protulisse, Servius asserere videatur. *Carrio*.

Se regibus deovent] De Parthis loquitur, si bene suspicor. Philargyrius, antiquissimus Virgilii interpres, de Parthis: 'His autem gentibus, ait Sallustius, adeo ingenita est sanctitas religionis:' ubi emendandum ex eopse Sallustii loco: *Sanctitas regii nominis*. Coler.

Dum inferior, &c.] Sensus efflagitare videtur, ut pro *via*, *vi* rescribamus. Douza.

Narbone] Narbo ob id Martius nuncupatus, quod in eum Cæsar Dictator colonos ex Martia legione milites deduxisset. Cicero speculam et propugnaculum Italiæ appellavit. Plinius ait Coloniam fuisse decumanorum: et Mela insuper Atacinorum. Sita est ad ostia Atacis fluminis XII. m. p. a mari distans, hodieque et munitissima et pulcherrima civitas, tum et Archiepiscopali sede aliisque ornamentis clara. Olim quoque pulcherrimo epitheto eam affecerat Martialis, qui et *Paternam* dixerat, modo codicis manu exarati lectionem sequamur nobis a Scrivério indicatam: 'Docti Narbo Paterna Votieni.' Vulgo enim dicitur: 'Docti Patria Narbo Votieni.' Sed firmat lectionem scriptam ista præsertim Epigraphe: COL. JUL. PATERNA. NARBO. Julia Paterna videlicet, ut intelligeretur Julii Patris Dictatoris, non Julii Filii, id est, Octaviani, auspiciis deductam. Martialis versus hi sunt: 'Quem pulcherrima jam redire Narbo, Docti patria Narba Votieni, Ad leges jubet annuosque fascēs.' Lymphatur quodammodo in ejus laudibus Sidonius Apollinaris: 'Salve Narbo potens salubritate, Ur-

be et rure simul bonus videri, Muris, civibus, ambitu, tabernis, Portis, porticibus, foro, theatro, Delubris, Capitoliis, monetis, Thermis, arcubus, horreis, macellis, Pratis, fontibus, insulis, salinis, Stagnis, flumine, merce, ponte, ponto, Unus qui venerere jure divos Lenæum, Cererem, Palem, Minervam, Spicis, palmite, pascuis, trapetis.' Ibidemque statim subjicit: 'Non tu marmora bracteata utrimque, Non testudinis Indicæ nitorem, Non si quas eboris trabes, refractis Rostris, Marmarici dedere barri, Figis mœnibus, aureasque portas Exornas Asaroticis lapillis: Sed per semituras superbus arces Ostendens veteris decus duelli, Quassatos geris ictibus molares, Laudandus pretiosior ruinis.' Nam furore Gothorum et Attilæ etiam immanitate exustam Anales testantur. De mœnibus ergo urbisque passim ruderibus, quod inquit Sidonius, nos quoque alibi in Carmine fide oculata retulimus. Innumeri enim cum Inscriptionibus antiquis exteriori murorum orbitæ ita impacti sunt lapides, ut eminus quidem adspici, vix tamen adiri aut legi, ob aquæ et fossæ circumductæ profunditatem, possint. Ideoque scripsimus: 'Aucta auro contra pretiosis mœnia saxis.' Inferioris ævi scriptores, inter quos Ammianus Marcellinus, Clusæ hic meminisse reperio. At Ammianus: 'In Narbonensi Clusa est Narbona et Tolosa, quæ principatum urbium tenent.' Pontan.

Sociorum et Latii] Vide supra p. 578.

Ad Jovis mandem nostra] Ita et in Donato, exemplaribus nostris, insecuta prorsus, ac perplexabili sententia, imo nulla potius. Ita ut dubium mihi non sit, quin, *Id Jovi mandem nostro*, debeat emendari: quasi dicas: Jupiter ista viderit: vel, Hæc Deo sint curæ, qui supra nos negotium curabit. Sic et Martialis suppalpans Domitianus: 'Hoc satis est; ipsi cetera mandō Deo.' Douza.

Morbi graves ob inedia insolita rescentibus] Sic legendum; nam Tacitus habet: 'De obsidione cunctantibus, solita insolitaque alimenta deerant.' Videndum autem an ad hæc fragmenta addi possit illud, quod ab Ambrosio citatur epist. ad Marcellin. v. 'Brevi,' inquit, 'multitudo diversa atque vaga, concordia civitas facta erat,' &c. Nam paulo ante nominatur Sallust. ut ad eum hæc quoque referri possint. Ursin.

Morbi graves, &c.] Credo utique de exercitu Mithridatis agi Cyzicum obsidente, eo usque inediæ redacto, ut ne humanis quidem carnibus abstinerent; alii, pecorum in morem, herbis radicibusque evulsis uterentur pro cibo, unde et gravium morborum et pestilentiae causæ, eo magis, quod itinera terrestria, qua commeatus subveli possent, omnia a Lucullo obsessa circumquaque; et aquæ, per anni tempus hiemantes, maritimas importationes præpedirent. Quam incommoditatem obsessor ipse Cyzicenus questus erat supra, in Epistola sua ad Arsacem: ubi in hunc modum res, ita ut gesta erat, quam brevissime enarratur: 'Apud Cyzicum, magno cum exercitu, in obsidione moranti frumentum deficit, nullo circumadnitente, simul hiems mari prohibebat.' Quid enim? potuitne brevius? Idem.

Frigere] Legendum forsán, *affligere*, vel *fregere*. Ciacc.

Nam quidem Pyrrho, Annibali, &c.] Existimo esse ex actione Lepidi; in qua legitur, *Nam quid a Pyrrho, &c.* Ciacc.

Pyrrho] Vide supra p. 686.

Hannibali] Vide supra Jug. c. 5.

Neque est defensio] Nec est defessus dominationem Sulla. Videtur sump-tum ex aliqua Oratione. Coler.

Charybdis] Servius lib. Æneid. 'Charybdis,' inquit, 'secundum Sallustium circa Tauromenitanum egerit litus.' Verba autem Sallustii, quæ a Servio

absunt, primus e schedis viri omnis antiquitatis studiosissimi, juxta ac peritissimi Petri Danielis in lucem dedit amicus noster Joseph. Scalig. de quo illud habeo affirmare, plus cum in Græca quam Latina lingua, externa, domestica antiquitate, omni denique omnium artium encyclopædia memoria tenere, quam quisquam eorum qui se doctos et esse et dici volunt, hac quidem ætate, ignoret. Hæc autem Sallustiana Silius in librum suum xiv. ita transtulit: 'Et qui corruptas sorbentem vorticis haustu, Atque iterum e fundo jaculantem ad sidera puppes Tauromenitana cernunt æ sede Charybdis.' Sic enim liber Coloniensis: non, *Taurominitana*. Strabonis locum, qui de Sallustiano ad verbum expressus est, pæne me fugit apponere. Est igitur hic: *Δείκνται ἔκ καὶ ἡ Χάρυβδις μικρὸν πρὸ τῆς πόλεως ἐν τῷ πορθμῷ, βάθος ἑξαίσιον, εἰς δ' αἱ παλιρροῖαι τοῦ πορθμοῦ κατάγουσιν εὐφῶς τὰ σκάφη τραχηλιζόμενα μετὰ συστροφῆς καὶ δίνης μεγάλης· καταποθέντων δὲ καὶ διαλυθέντων τὰ ναυάγια παρὰτύχεται πρὸς ἡῖονα τῆς Ταυρομενίας, ἣν καλοῦσιν ἀπὸ συμπτώματος τούτου κοπρίαν.* *Currio.*

Charybdis, &c.] Quo loco notandum raram significationem in voce *Naufragia*; quæ pro quassarum, et quasi assulatim dedolatarum navium fragminibus, lacerisque armamentorum reliquiis posita; recte. Ceterum rescribendum: *Per millia sexaginta*; eodemque etiam referendum videri alterum illud libri iv. quod habes supra: 'Ubi se laniata navigia fundo emergunt.' *Douza.*

Charybdis] Hæc Poëtarum carminibus celebris, nihil aliud quam mare vorticosum, et quasi in hiatum descensum. Hinc Didymus Homeri Scholiastes: *Χάρυβδις θαλάσσης βάθος ἀναποτικόν*, id est, 'Charybdis, gurgis, quo mare absorbetur.' Ceterum in ipso Freto Siculo hanc Charybdis fuisse satis constat. De ea ita Tzetzes ad

Lycophron. *Ἡ Χάρυβδις καὶ ἡ Σκύλλα πλησίον εἰσίν· ἡ μὲν γὰρ Χάρυβδις περὶ Μησήμην ἐστὶ, ἡ δὲ Σκύλλα περὶ τὸ Πήγγιον.* Id est: 'Charybdis et Scylla vicinæ inter se sunt: Charybdis enim est circa Messanam, Scylla vero circa Rhegium.' Audi præter Strabonem lib. vi. Senecam Epist. lxxix. Charybdis an respondeat fabulis mihi perscribi desidero. Et si forte observaveris, fac nos certiores, utrum uno tantum vento agatur in vortices, an omnis tempestas æque mare illud contorqueat: et an verum sit, quicquid illo freti turbine abreptum est, per multa millia trahi conditum, et circa Tauromenitanum litus emergere. A Siculis hodie Calopharum, teste Fazello, dicitur, quod Latine bonum sive pulchrum lumen est; ob id, quod ad proximum brachium S. Rainerii, curvum litus, altera sit specula, quæ tantum præternavigaturis contra vicinæ Charybdis minas lumen præerigit. Atque hoc non, ut tradit Homerus, singulis diebus ter absorbet ingenti gurgite removetque aquas, sed quoties vehementiori ventorum flatu fretum concitatur, maxime vero Austro. Unde etiam Silius l. xiv. 'Ausoniæ pars magna jacet Trinacria tellus Ut semel, expugnante Noto, et vastantibus undis, Acecepit freta, cæruleo propulsa tridente.' Etenim, quum longe impetuosior velociorque sit undarum fluxus ab septentrionibus in Austrum, quam hinc refluxus versus septentriones; si quando vehementiores flatus ab Austro exoriantur; ea scilicet geminata et sibi invicem obvia in angusto freto vis, hinc venti, illinc fluxus, ita aquas comprimunt et inter se collidunt, ut in sublime evehantur; rursumque ingenti sua mole ac pondere in imum dehiscant; non tamen in tantum, juxta Poëtam Tibullum, uti, 'interrupto nudetur gurgite pontus.' Atque ita navigia præcipue minora abripiuntur, quæ tandem in Tauromenitanum litus de-

feruntur: non quidem per subterraneos quosdam specus, sed vehementioris fluxus, e Septentrionibus in meridiem provolutione: quia huc usque fluxus, refluxusque freti ab Vaticano Italiae promontorio per LXX. fere milia passuum se extendit. Itaque Thucydides, antiquissimus juxta et rerum gravissimus auctor, lib. iv. non unum locum, sed totum fretum Charybdin appellavit. *Cluver.*

Tauromenitana] Tauromenia, Siciliae colonia, priscae Naxos vocata; ut Plinius et Solinus testantur. Tauromenium *Ταυρομένιον*, habet Ptolemæus, et Paterculus. Taurus olim, locus vocabatur, Diodoro teste xv. Vibius dicit, aliter Euseboneora nuncupari. Naxon Schison hodie nominari, scribunt Fazellus et Aretius. Tauromena Anonymus quidam. Tauromenium et Naxos, diversa sunt apud Strabonem. COL. AVG. TAUROMEN. est in Tiberii nummo. testis Goltzii Thesaurus. *Ortel.*

Saguntini] Æstuat in hujus loci emendatione Colerus. Lege nulla licentia: quippe quis etiam tum, pro qui, optimo sensu et conveniente; quis pro quibus pueri norunt. *Putsch.*

Apud Corduennos, &c.] Levis odor est suavis et fragrans, ut contra gravis. Valerius Flaccus lib. xiv. 'Illic pestiferas subter juga concava torquet Ater aquas Acheron, vastoque exundat hiatu, Tumens et sæva sequitur caligine campus, Linque gravem fluvium, et miseris sua fata colonis.' *Idem.*

Amomum] Quodnam hodie sit dubitatur: vide Matthiolum et Monardem.

Namque omnium] De Taurorum crudelitate Lactantius lib. i. 'Erat lex apud Tauros inhumanam et feram gentem, uti Dianæ hospites immolarentur, et id sacrificium multis temporibus celebratum est.' *Putsch.*

Tauri sunt] Tauri populi, in Sarmatia Europæa; Tacito xiv. Annal. colunt Achillis currum, ut scribit

Eustathius, et Procop. iv. Ædif. Sunt aliis Tauroseythæ. *Taurinia* eorum regio vocatur, apud Stephanum, in voce *ψησσοί*: et Taurio eorum urbs, a Snida. *Ortel.*

Triplici fluctu] Græcis *τρικυμία*, Latinis Decumanus fluctus: atque hoc de Charybdi accipio, quam eandem intelligit Virgil. lib. iii. divini operis: 'Dextrum Scylla tenet, lævum implacata Charybdis Obsidet, atque imo barathri ter gurgite vastos Sorbet in abruptum fluctus.' Et Homerus: *Τῷ δὲ ὑπὸ διὰ Χάρυβδιν ἀναβροῖσθαι μέλαν ὕδωρ. Τρις μὲν γάρ τ' ἀνίσχιν ἐπ' ἡματι, τρις δ' ἀναβροῖσθαι Δεινόν.* *Putsch.*

Triplici fluctu, &c.] Ita vocabant maximum fluctum, ut Latini Decumanum. Servius annotat Græcis dici *τρικυμίας*. Hesychius: *τρικυμία. ἡ ζάλη, ὅταν τρία κύματα εἰς ἓν συνάρθῃ καὶ συνάφῃ.* *Coler.*

Charybdii mare vorticosum] Scribo: *Charybdis, mare vorticosum.* Plinius l. iii. c. 8. ex Sallustio: 'In eo freto est scopulus Scylla.' Item: 'Charybdis, mare vorticosum, ambo clara sævitia.' Seneca l. iv. c. 1. de beneficiis: 'Turbinum motus vagus est et disjectus, et ut Sallustii verbis utar, vorticosus.' *Idem.*

Tempore anni mare, &c.] Hieme enim non navigabatur, sed appetente vere maria iterum aperiebantur.

Quæ magalia sunt] Desumptum est hoc ex codice Fuldano Servii, ubi sic legitur: 'Quæ magalia sunt circumjecta civitati, suburbana ædificia magalia:' separo hæc et duo fragmenta facio: 'Quæ magalia sunt circumjecta civitati.' Et, 'Suburbana ædificia magalia:' vel si lubet postrema, suburbana æ. m. pro glossemate sunt ex Servii commento. *Putsch.* Vide supra Jug. c. 18.

Traditur fugam] Existimaverim hæc de Sertorio accipienda esse, et fortasse per *longinqua Oceani* intelligendas insulas fortunatas. Acron mihi idoneus auctor esse possit. 'Sallus-

tius,' inquit, 'in Historiis tradit Sertorium victum voluisse fugere ad insulas fortunatas.' *Coler.*

Cum murum hostium] Refero ad librum primum. ad ista nempe *Sertorius portis*, &c. *Putsch.*

Ex parte cohortium præcipere] *Emenda, ex parte cohortium præcipue instructa stationes locatæ pro castris.* *Putsch.*

Sin vis obsistat] Reduco ad III. *Histor. librum, de exercitu apud Cyzicum fame confecto.*

Qui nullo certo exilio] Supra in *Catilina*, 'Qui Ænea duce profugi sedibus incertis vagabantur.' Nam quod *Palmerius* ibi, *sedibus cunctis* legat, more suo facit, id est, abutitur ingenio. *Putsch.*

Sanctus] Supra lib. I. *histor. verba* habes ab his non multum discrepantia, 'Sanctus aliter et ingenio validus:' quæ cum his eadem putabam, sed refutavit me *Charisius*, qui hic *aliter* pro *alias* notat, et *Servius* ibi *alias* accusativo ponit, ut, *At cetera Græjus*. Quæ diversitas fecit, ut hic et diverse a me ponerentur. *Idem.*

Luxo pede] Id est, Vacillanti. *Probus.*

Maurique] Citat hæc *Priscianus* ex *Crispi* nostri *Jugurtha*; quæ cum ibi non legantur, huc inter incerta referenda duxi. quod boni mihi vitio non vertent, cum sæpe in adducendis veterum testimoniis a Grammaticis peccatum sit; ut apud *Nonium* in *lustrare*. 'Lustrare, patefacere. *Sallustius* *Catil. lib. I.* Si lustrantur, si crumpunt omnia, muta jam istam mentem,' cum omnino legendum sit, *Cicero* *Catil. I.* in cuius orationibus hæc exstant, non in *Sall. Catil.* Falso quoque adscribit *Sall. fragmentum* ex libris *Ciceronis* de *Republ.* *Antonius Augustinus* sub finem notarum *P. Ciacconii Antverpiæ* editarum. *Putsch.*

Antipodes] Uti notum, illi dicuntur, qui adversa nobis urgent vestigia,

Cic. in Academ. 'Antipodes e regione nobis, e contraria parte terræ adversis vestigiis stant contra vestigia.' Idem dicit in *Som. Scip. eorum partim obliquos, partim versos, partim etiam adversos stare nobis.*

Maximum esse Nilum] Hoc præter *Agellium* testatur etiam *Festus Avienus*, elegantibus versibus: 'Non olli compar quisquam fluit, incluta quam Undique se totis eructent flumina terris, Nilus et immensos ulnam dispergit in agros, Et foveit injecto sata gurgite. Nilus honorem Telluri reparat: Nilus freta maxima pellit.' *Coler.* Nilum antiquis Ægyptum dictam fuisse testatur *Plinius* eruditionis ingens *Bibliotheca* v. 9. *Ἀγυπτου* autem Hebræorum נִילוֹס referre, notum est, unde Græci *Sirin* suum effinxerunt, quod eleganter demonstrat *Dionysius ἐν περίηγ.* cum dicit: 'Ὅς δὴ τοι Διβύθθεν ἐπ' ἀντολήν πολλὸς ἔρπων, Σίρις ὑπ' Αἰθίοπων κυκλήσκειται, οἷδε Σύνης Ἐννᾶται στρεφθέντι μετ' οὐνομα Νεῖλον ἔθεντο. Eadem de ratione *Mélas* dictus, ideo nimirum quod nigro limo quotannis Ægyptum pinguefaciat. Unde vero Nilus nominis originem acceperit, *Josephus Scaliger* ingenue fatetur se ignorare, colligi tamen illud potest ex *Pomponio Mela*, qui III. 18. ita loquitur: 'In horum finibus fons est, quem Nili esse aliquibus credibile est, Nihil ab incolis dicitur, et videri potest non alio nomine appellari, sed barbaro ore corruptius, (sive potius) corruptum.' In quibusdam exemplaribus *Neal* scriptum invenimus, quapropter, optime, nisi fallor, divinavimus, sicuti Hebræi nomine נִילוֹס Nilum intellexerunt, ita et Græcos deinde ex Hebraico vocabulo τὸν Νεῖλον effinxisse. Quod facile fieri potuisse inde liquet, quoniam Græci aspirationem in mediis vocabulis non assument. Vocabulo autem illo insigniri Nilum apud Hebræos, ex Sacra Scriptura liquido apparet. Locus insignis

est Jos. xv. 4. 'atque inde pertransiens in Azemona et perveniens ad torrentem Ægypti.' Fateor quidem inter auctores non convenire, quis ille torrens sit. Nonnulli existimant fuisse torrentem Bezor. Septuaginta patres vertunt ad Rinocolorum, quos sequitur D. Hieronymus Epist. 129. ad Dardanum. Per torrentem autem, rivulum Nili quidam intelligunt. Sed falso. Cum ipsa Sacra Scriptura vocem torrentis per τὸ Sichor Paral. xiii. 5. et 1. Reg. 17. interpretetur. Neque novum est ab inundatione, et singulari undarum agitatione torrentem vocatum esse, cum et Tigris Persarum propter celeritatem a sagitta illorum lingua dictus, et ipse Euphrates ab inundatione. Quod ex Arabum Lingua doceri potest. Quibus قوط inundare significat, افراط autem inundationem, quod quidem nomen corruptum, postea in Græcorum Enphratem migravit. *Thys.*

Tigris] Τίγρις, Ptolemæo, et ceteris Latinis, etiam Straboni et aliis Græcis scriptoribus, Asiæ flumen celebre. Sylax Σύλαξ, quondam vocatum, scribit Eustathius. Sollax Σόλλαξ, habet Plutarchus, in opusculo de Fluminibus. Hidekel Hebræis dicitur, testis Ben Ar. Montan. Diglath Δίγλαθ, vocat eum Josephus (et sic quoque hodie vocari scribit Masius) Diglito eum appellari, ex parte nempe, qua tardior fluit, Plinius auctor est. Thera Θήρα, vocatur in quodam oraculo Juliano Apostatæ dato: ut habet Theodoritus iii. 18. Ejus descriptio ampla exstat apud Trogum 42. Tegil hoc nominari, scribit Castaldus; et Sir. Pinetus: Set autem Joseph. Barb. Postello (Morato) est. sic quoque in Itinerario Antonii Tenneri. Thevetus vult accolis Hidecel, et aliis Derghelè dici. Pasitigris Πασιτίγρις, a Plinio et Arriano dicitur pars Tigris, eo loco, quo bifidus fac-

tus, insulamque circumiens, denuo in se redierit. Ab incolis sic nuncupari, scribit Curtius v. Apud ostia sic nominari tradit Strabo xv. cui suffragatur Arrianus in Indicis. Hujus meminit etiam Plutarchus in Eumene. Præter hunc Tigrim notissimum, habet Herodotus duos alios, in Armeniam influentes. Eustathius quoque in Paphlagonia Tigrim habet,

ex Xenophonte, ut addit. *Tigris* تير id est, *tiir*, hodieque sagittam denotat Persis, sicuti et Curtius a celeritate, qua defluit, ita dictum, tantquam Sagittam antiquis ostendit.

Euphratem] Est fluvius Mesopotamiæ, quem Strabo scribit ex Niphate monte Armeniæ magnum, profundum, et celerem nasci. Influire autem in mare Rubrum, prius tamen Babylo-niam per medium dividere et Tigri conjunctum Mesopotamiam facere.

Euphratem] Plinius: 'scinditur Euphrates a Zeugmate LXXXIII. M. passus, circa vicum Massicen: et parte læva in Mesopotamiam vadit, per ipsam Seleuciam, circa eam præfluenti infusus Tigri.' Ptolemæus: Σχίζεται εἰς τε τὴν διὰ Βαβυλῶνος ῥέοντα, καὶ τὸν διὰ Σελευκίας, ὧν ὁ μεταξὺ καλεῖται Βασίλειος ποταμός. Id est, 'scinditur in eum alveum, qui per Babylonem fluit, et qui per Seleuciam, quorum medius vocatur regius fluvius.' Medius ille fluvius, quem Ptolemæus, Regium amnem, Ptolemæus, et Polyb. l. v. τὴν Βασιλικὴν διώρυχα Regiam fossam vocari scri-

bunt, est Arabum الملك Id est, Almelic, cujus meminit Nubiensis Geographus. Chaldæi נערמלכע id est, Naarmalcha appellant. Ammianus l. xxiv. 'Ventum est hinc ad fossile flumen, Naarmalcha nomine, quod annis regum interpretatur.' Flumen autem regium dictum, quia regia cura effossum. Atque inde quoque Chobar forsitan dictus (cujus et in Eze-

chiele mentio) quod ille huic operi præfectus esset. Plinius: 'Sunt, qui tradunt Euphratem Chobaris præfecti opera deductum, ubi eum diximus findi, ne præcipiti cursu Babyloniam infestaret: ab Assyriis vero universis appellatum Armalchar (lege Naarmalcha) quod significat regium flumen.' Porro juxta Geographum Arabem Euphrates dividitur in quinque alveos, quorum unus in Tigrin influit e regione Bagdad, reliqui quatuor infra Rahabam, (id est, Rehoboth. Gen. 36. 37.) ex Euphrate derivati merguntur in varios lacus. Primus est ab Oriente fluvius Tsatzar naviger, cui adjacet urbs cognominis a Bagdado distans novem millibus. Secundus est fluvius Ahmelic, id est, Regius, sex millibus a priorē dissitus, ad quem est Alcatsar, id est, castellum filii Hoboira. Tertius ad Suram tendit. Quartus ad Cufam: quas urbes ab invicem distare scribit Benjamin itinere sesquidiei. *Bochart.*

Pclorum] Pelorus, Πέλωρος, Ptolemæo Siciliæ promontorium. Cabo de la torre del Farò, nunc, Castaldo teste. Della Martella, Laurentio Ananiensi. *Ortel.*

Aristæus] Sicuti in fabulis est, juxta Pindarum, ex Cyrene Penei amnis filia, et Apolline editus. Nymphis postmodum a matre traditus nutriendus, a quibus, quum lac coagulare, mel atque oleum conficere didicisset, primus ea in usum hominibus traduxit. Unde a posteris ut Deus cultus est, Arcadiæque regnum obtinuit, sicuti auctores sunt Diodorus, Justinus, Plinius, aliique.

Ceam] Insula in mari Ægæo.

Aristæus, &c. cum Dædalo in Sardiniam transit] Ex Servio Georg. l. i. Idem Æn. l. vi. 'Dædalus,' inquit, ut scribit Sallustius, primo Sardiniam, post delatus est Cumas.' Illud in l. xii. transtulit Silius; sic enim canit: 'Fama est, cum laceris Acæon flebile membris Supplicium

lueret spectatæ in fonte Dianæ, Attonitum novitate mali fugisse parentem Per freta Aristaum, et Sardoos isse recessus: Cyrenen monstrasse ferunt nova littora matrem.' *Carrio.*

Cumas] Est urbs Campaniæ celebris. Vide Cluver.

Sallustius duces laudat] Ut de L. Scipione Sulla, Pompejus de D. Bruto castris collatis apud Mutinam obsessos. Sed, *Reportarunt*, malim. Et fortasse hac pertinuerit, quod habes supra: 'Castra sine vulnere introitum.' Quod ipsum tamen ad Pompeji Epistolam Senatui inscriptam, post victoriam de Bruto, quam dixi, referri oportere, potest, ut credam, hoc Plutarchi testimonio adductus: ἔλυσε δὲ τὸν φόβον ἐπιστολῇ παρὰ Πομπηίου κομισθεῖσα, κατορθώκτος ἄνευ μάχης τὸν πόλεμον. ὁ γὰρ Βρούτος, εἴτε παραδοὺς τὴν δόναμιν αὐτὸς, εἴτε προδοθεὶς μεταβαλλομένης ἐκείνης, ἐνεχείρισε τῷ Πομπηίῳ σῶμα, &c. Id est, 'Hanc formidinem allatæ a Pompejo litteræ discussere; bellum sine certamine esse perpetratum: Brutus enim, quia vel exercitum ipse tradidit, vel, transitionem ille quam faceret, proditus fuit, seque et vitam suam in Pompeji permisit fidem.' Addam corollarii vicem, hujusmodi victoriæ genus, in re tamen diversa, et quæ ad Venerem potius spectet, quam Martem, etiam præcipue Triumpho dignum censi a Poëta Sulmonensi: In qua (ut idem festivissime argutatus) utcumque est, sanguine præda caret. *Douza.*

A Troja] Servius Æn. l. i. paulo aliter: 'A Troja Capys Campaniam, Helenus Epirum, Antenor Venetiam, alii Sardiniam, secundum Sallustium, occuparunt.' Eodem pertinet illud Silli l. xi. 'Hinc Tros, hinc Ilus, generis tunc ordine longo Assaracus, nulloque minor famave manu Tum Capys, ut primis dederit sua nomina muris.' *Carrio.*

Scyllam] *Scylla*, Plinio scopulus in

Freto Mamertino, inter Siciliam et Italiam. Scyllam et Scyllæum vocat Strabo. Hodie Scyllo dici, auctor mihi est Fazellus. Scylla, Brutiorum oppidum, apud Melam, quod hodie Siglio nuncupatur, ut Leander tradit. Scylla nomen insulæ desertæ, circa Thraciæ Chersônesum, ut ex Plinio videtur. *Ortel.*

Cale] Ex Sallustio Calem in Gallia, et Calensem villam, ab urbe Parisiorum quasi centum stadiis distantem, habet Greg. Turonensis. Haud procul a Matrona flumine, ut Gaguinus ait. *Idem.*

Curribus falcatis] Hujusmodi, pugnae vehiculi genus, quod armis præter morem videtur instructum, reperit Parthicæ pugnae necessitas; sed hoc singulis bene munitis investit equis duo viri, vestitu, et armis, ferro diligenter muniti, citato cursu in pugnam rapiunt: cujus posterior supra currum pars cultris in ordinem extantibus communitur, videlicet ne facilis a tergo cuiquam præbeatur adscensus. Falces vero acutissimæ axibus ejusdem curus aptantur, in lateribus suis ansulas habentes, quibus innexi funes, pro arbitrio duorum equitum laxati quidem explicant, repressi autem erigunt falces: qualia vero hujusmodi machinæ funera hostibus immittant, vel quas turbatis ordinibus strages efficiant, dicent melius, qui usu bella cognoscunt. Vide *Stewech.*

Paphlagonum] Παφλαγόνια, Asiæ Minoris regio, Ptolemæo et aliis. Hæc aliquibus, ut Plinius scribit, Pylemænia dicta fuit. Josephus Riphathæos, Strabo l. iv. Henetos vocat: Flagania nominari, in Anonymi libro de Bello Sacro putat Reineccius. Henetus locus est apud Solinum. Paphlagoniam Macedoniæ conterminam, versus Boream, habet Martianus Capella. Hanc me ignorare fateor. An *Pelagonia* legendum? *Ortel.*

Κριον μέταπον] Ptolemæus, Strabo, Plinius: et Priscianus in exegesi:

‘Arietis hanc rupem simulantem vertice frontem, Pro merito Graji κριον dixere μέταπον.’

Orchomenum, &c.] Ὀρχόμενος, Ptolemæo et Plinio, Bæotiæ urbs; Diadæ olim vocatam, scribit Niger, citans male ex Eusebio hunc locum: ‘Cecrops in Bæotia Diadas condidit, quam Bæoti Orchomenum vocarunt.’ Pro *Bæotia* et *Bæoti*, *Eubæa* et *Euboici* legit Chronicon Eusebii. Minyeum Μινύειον quondam, nunc Bæotium vocant Orchomenum, inquit Thucydides libro quarto. Orchomenium locum non semel nominat Theophrastus, qui insulas fluitantes in eo describit. In Bæotia, hujus meminit et Plinius xvi. capite tricesimo sexto. *Charonea* autem urbs Bæotiæ. *Id.*

Et iterum ad Amisum] Vide supra p. 725.

FRAGMENTA tria, ex vetustis, et Servianis doctissimi Petri Danielis schedis, necdum publicatis, Lutetiæ descripta, atque inde porro ad C. V. Justum Lipsium ab adolescente lectissimo, Andrea Schotto, gratificandi causa Lugdunum nostram transmissa; alius neminis, quam Sallustii esse quovis pignore contendere ausim. Cui rei argumenta, primo stylum, dico: quem ego adeo omni ex parte Sallustiano dicendi generi respondere, probare posse videor; ut lac lacti similis esse non queat: deinde Servilis belli tractationem, quam Sallustium in his Historiarum suarum libris executum esse, cum ex aliquot superioribus Fragmentis, tum vero ex Ausoniana illa duodecim annorum computatione ita examussim comperit jampridem, atque exploratum habemus; ut satis acceptione nobis ejus rei causa opus non sit. Absent tantum cæcæ lituræ illæ, tot barbariæ mendis ac maculis cooperatæ; quibus ipse hercule eluendis sat esse non possum: neque enim Fullo-nicam didici; uti lapse exarata accepi, ita representavi. Ceterum fides sit penes Exscriptores. *Douza.*

NOTÆ VARIORUM

IN

EPISTOLAS DUAS

AD

C. CÆSAREM.

ORATIONES DUE] De Scriptore duarum (ut quidem nunc inscriptio est) Orationum ad C. Cæsarem, cur ambigerent literati homines, caussa non erat; præsertim cum et codicum membranaceorum consensus, et, quæ ratio maxima, geminissimus dicendi character, tantæque in iis Censoriæ notiones exercitæ, sese ab alio nemine, quam a severo et serio illo Historico esse, haud indicium modo, sed et fidem merebantur multo certissimam. Quid enim? E summo puteo (uti apud Comicum nostrum est) similior nunquam potest aqua aquæ sumi, quam hæc ipsa sunt, et altera illa, quæ de Sallustianis naufragiis reliqua Deorum nobis benignitas fecit. Nam quod de Tacito, aut alio etiam rerum illius ætatis auctore hallucinati sunt quidam, quid simile? Primum, nunquam ea linguæ Latinæ puritas in Tacito: deinde; temporum ratio putetur: magnum sane inter Flaviani ac Juliani sæculi scriptores

intervallum. Neque ipsi id infitentur. At brevitās illa, quæ in Historico nostro familiam ducit, non æque credo in his Orationibus, ac in ceteris ejusdem scriptis, comparet. Ridicula res vero: mirorque ubinam et oculos, et animi mentem habuerint, qui hujusmodi ante nos sententias dixere: nisi tamen forte hæc ipsa, sic uti peregrinantes, perlegerint, quod hercle pernegari non potest. Quæ etiam caussa fuisse videtur; ut quo in lingua Latina astrictius nihil, aut concisum magis, dici, scribi, vel fingi ne ab ipso quidem Sallustio possit, id isti immodice longum ac Sallustiana breviloquentia indignum arbitrari sint ausi: haudquaquam cogitantes, ejuscemodi delicias longas dici non posse: quibus (ut Martialis Tribuni intercessione pro Crispo Prætoris nostro utar) nihil est, quod demere possis; ut omittam cetera, quæ in Cosconium noto ibidem Epigrammate leguntur, in hujusmodi novos Laconas

potius, quam veterem illum Celtiberi Poëtæ criminatorem convenientia. Verum aliquando in rem præsentem, in qua ego omnibus verbis vindicare, manumque cum hoste, (si usus venit) apud Prætorem, quem dico, consecrere sum paratus: non quidem vitiligandi studio (a qua scabie, meditate semper cavi, ut ungues tenerem) sed veritatis, et Sallustiani honoris defendundi. cui hoc loco assertorem me venisse haud pœnitet, magis reticuisse pigeret. Nam sive hæc, sive alia studiosis probabuntur, a me quidem pro virili dictum et adjutum fuerit. Reliquum est, ut quid de pervolgata hac inscriptione sentiam, quam brevissime potero, exponam. Nam Orationum nomine censendas persuadere mihi non possum. Proinde (more majorum quod liceat) Epistolas, non orationes judico inscribi oportere: conjecturam ex eo ducens, quod auctorem ipsum, non orantem, sed scribentem postea inducit Sallustius, his verbis: 'Forsitan, Imperator, perlectis litteris decernes, quem numerum Senatorum fieri placeat, quoque modo in multa, et varia officia,' &c. Et aliquanto post: 'Ea mihi omnia generatim describere haud difficile factu fuit, prius laborandum visum est de summa consilii,' &c. Denique etiam sub finem: 'Quæ mihi utilia factu visa sunt, quæque tibi usui fore credidi, quam paucissimis potui, perscripsi.' Ubi manifesto vides, et litterarum et scriptionis per litteras interpretes factæ, non autem

Orationis ad Cæsarem habitæ fieri mentionem. Quod quoniam satis superque argumentis ostensum ac declaratum arbitror, in promptu erat, aliquot ex omni numero exempla decerpta proponere: unde, tamquam ex volpe leonem, cuius promptum sit oculo præsentem arbitrari, Epistolas, quas dico, utrasque sine probro lectas, hoc est, puras putas Sallustianas esse: neque quicquam in iis adulterinum deprehendi, quod parentem suum infitiri possit. Sed quis modus quæso observationum futurus, si nobis lubido fuerit omnia examussum persequendi? Proinde nos quidem properantes, quæ restant Grammaticorum curiositati linquemus, omisuri etiam compendii faciendi causa; simul ne communium miseriarum, quas per tot annos ægre ac duriter exantlavimus, non ipsi in memoriam inducamus, tot tantasque in illustri positas pro rep. indignationes: quibus solens cum seculi sui vitiis rixari amat Sallustius; gravissimus alienæ et publicæ luxuriæ castigat. Quas si quis cum Catilinarij, et Jugurthini Belli querimoniis inter se contendere voluerit, facile videbit, ejusdem imaginis formam possidere utrasque: neque aliud in his majus discrimen comparere, quam quo Menæchmum surreptum a Sosicle discrevit Plautus. Quare his, ut dixi, præteritis, aliquot prius a me emendatiunculas daturus, rem ad exordium aliquando deducam. Douza.

EPISTOLA I.

DE REPUBLICA ORDINANDA.

Altera Sallustii oratio ad Cæsarem, quam male præponunt, quum ea scripta sit post Pompejum victum, altera ante eam victoriam. *Mercerus.*

Populus Romanus antea obtinebat regna] Duo Longobardicis litteris scripti libri habent, *Pro vero antea obtinebat, regna atque imperia fortuna dono dare.* Sed Latinus Latinus legit, *fortunæ dono dari.* Forte, *Pro vero antea obtinebam regna atque imperia fortunam dono dare.* Ciaccon.

Populus Rom. antea obtinebat, regna atque imperia fortunam dono dare: item alia, quæ per mortales avidè capiuntur, &c.] Ita hæc distinguo: nec puto quicquam desiderari; multo minus locum corruptum, aut deploratum esse; id quod censent Critici. Proinde: *Obtinebat*, novo significatu, a novatore verborum Sallustio positum accipio, *Opinabatur*, seu potius, *persuasum habebat sibi, &c.* pleno ac perspicuo intellectu. *Douza.*

Populus Romanus, &c.] Imperiti homines qui non intelligebant, *obtenebat*, positum esse pro, opinio obtinebat, sive vulgo credebatur, cum aliquid deesse persuasum haberent, ex ingenio, quod maxime probabile visum suppleverunt, duobus his verbis, *Populus Romanus* initio præpositis: quæ duo verba clarissimam alioquin et illustrissimam sententiam tenebris plus quam Cimæriis involverunt. Legendum autem: *Antea obtinebat regna atque imperia fortunam dono dare, item alia quæ per mortales avidè capiuntur, &c.* Mer. Casaubonus

in notis ad Antonium pag. 41. Testatur Carrio in libris Fabri et Briconeti lectum *Populus Romanus vero.* Fortassis igitur, *pro vero antea obtinebat.* Appulejus in Apol. 'Certus equidem eram, proque vero obtinebam, maxime Claudii.' Gronov.

Cuiquam incorrupta, &c.] Multa de hac re dicta Philosophorum et Poëtarum apud Stobæum λογ. ργ. Et in memoria sunt vetera et recentia exempla, quæ ut vulgo nota, non hic inculco. Illum tantum Val. Maximi Epilogum, non possum quin huc apponam: 'Caduca nimium hæc sunt, quæ vires atque opes humanæ vocantur. Affluunt subito, repente dilabuntur; nullo in loco, nulla in persona, stabilibus nixa radicibus consistunt, sed incertissimo flatu Fortunæ huc atque illuc acta: quos in sublime extulerunt, improvise decursu destitutos profundo cladum miserabiliter immergunt. Itaque neque existimari, neque dici debent bona, quæ ut inflictorum malorum amaritudine desiderium sui duplicant, propensiore favore primo delinitos, majore postea malorum cumulo opprimere solent.' Coler.

Fabrum esse suæ quemque fortunæ] Duo Longobardicis literis scripti libri, *fabrum suæ esse quemque fortunæ.* Ad hæc alludit Livius l. xxxix. cum de Catone loquens, ait: 'In hoc viro tanta vis animi ingenique fuit, ut quocunque loco natus esset, fortunam sibi ipse facturus fuisse videretur.' Plautus Trinummio: 'Nam sapiens

quidem pol ipse fingit fortunam sibi.' *Ciacce.*

Prætergressus] Omnes libri, *Prægressus. Carrio.*

Uti prius defessi sint homines laudando facta tua] Sic in sequenti Epistola: 'Quod prius defessi sunt homines laudando atque admirando munificentiam tuam, quam tu faciendo quæ gloria digna essent.' *Ciacecon.*

Uti fabricata] Videtur Sallustius paulatim id agere, ut Cæsarem aducat ad ordiendam novis legibus Rempublicam, et quidem necessario. Hæ enim anima sunt civitatis. Ut corpora nostra sine mente, sic civitas sine lege suis partibus ac nervis, ac sanguine uti non potest: ait M. Tullius in ea pro Cluentio, quod sane dixit ad imitationem sui Demosthenis, qui scripserat *πόλεως ψυχὴν εἶναι τοῦ νόμου*. Plane ad hanc Sallustii mentem illud Valerii Max. dictum: 'Quid prodest foris esse strenuum, si domi male vivitur? Expugnentur licet urbes; corripiantur gentes; regnis manus injiciantur; nisi foro et curiæ officium ac verecundia sua constititerit, partarum rerum cælo cumulus æquatus sedem stabilem non habebit.' *Carrio.*

Et quamvis bonus, atque, &c.] Id est: Quia illi copia est male faciundi, vel, quia in manu ejus potestas plus potest, clemensne, an Tyrannus esse velit, ideo metuitur, non amatur. *Douza.*

Id evenit] Fabri et Briconeti libri, *id convenit. Carrio.*

Nequiores] Id est, Minus queutes aut valentes: unde *Nequam* non dicitur perversus aut luxuriosus: sed homo nihili, id est, nullius virtutis, ut qui nequit quicquam. *Bad.*

Sed tibi hoc gravior est] Ait, Gravior esse Cæsari ordinare Remp. quam cuiquam unquam Romanorum fuerit, has ob causas. Primum, quod bellum nimis placidum et aliorum pace mollius gesserit; dein, quod

victi cives sint, et ab iis prædæ petant victores. Jure laudatur C. Cæsar ob duas virtutes, Modestiam et Clementiam, quarum victor post bellum civile observantissimus fuerit. Quis enim omnium post victoriam Cæsaris non optasset potius hostis fuisse Cæsaris, quam in pace amicus Marii, aut Sullæ? Pauci victores Modestiam aut Clementiam coluere. Id adeo Naturæ quodam instinctu inter mortales fieri solet. Nam dum hostis ab hoste summam se accepisse injuriam existimat, post victoriam animus augecit, crescit cupiditas. Scimus Sulla bellatore nihil fuisse mitius, victore nihil truculentius aut crudelius. Est et alia causa insolentiae ejusmodi, quippe secundis rebus etiam egregios Duces inolescere testatur Tacitus. Rarissimum igitur hoc exemplum in Cæsare, quod etiam Historica auctoritate stabiliō. Scribit enim de hac victoria Florus, 'Pax incruenta, pensatumque clementia bellum. Nemo cæsus imperio præter Afranium (satis ignoverat semel) et Faustum Sullam: didicerat generos timere, filiamque Pompeii cum patruelibus ex Sulla: hic posteris cavebatur.' Hæc Florus. Hinc de præda militibus dividunda, magna in hac re difficultas Cæsari objecta erat. Nam et milites prædatores et victi cives. Invidiosum omnino factum fuerat Cæsaris, bona civium prædæ dare. Jam valebat Romæ fama de crudelitate Cæsaris, ex mera invidia ficta. Tangit eum Cicero ad Atticum scribens: 'Qui quidem incertum est, Phalarimne an Pisistratum sit imitaturus.' Unde et illud verissimum esse liquet, quod idem Cicero scribit: 'Omnia sunt in bellis civilibus misera, sed nihil miserius quam ipsa victoria, quæ etiamsi ad meliores venit, tamen eos ipsos ferociiores impotentioresque reddit, ut etsi natura tales non sint, necessitate esse cogantur.' Illud vero nonne

miserrimum post bellum civile, quod non solum non fiunt, quæ velit victor, verum, quod iis mos gerendus, quibus adjutoribus parta est victoria, ut scribit idem Cicero Epist. XII. 18. Et id bene etiam scivit Æschines: *στάσις ἐμφύλιος ἐς ἑκάτερα κακόν. καὶ γὰρ νικέουσι καὶ ἡσσωμένοις ὡμοιώθη φθορῇ.* Atqui tamen Cæsari ultionem post victoriam adhibendam fuisse dicat aliquis, quia ultio plerumque justa post bellum, quam et Seneca l. I. de clement. ait duas res præstare, injuriæ solatium, et in reliquum securitatem. Verum tamen ego non suasissem Cæsari, ob belli speciem, ut ante dictum. Non externum aliquem hostem, non socios perfidos vicerat Cæsar, sed cognatos, amicos, cives. Reliquum igitur belli jus silebat. Neque vero secundum Senecam etiam ultio Cæsari ullam securitatem præstitisset: quippe nec in armis securus sis, ubi tuos nimis læseris. Quærenda igitur in tali negotio vera et solida pacis stabilimenta, solius opinor Clementiæ et Misericordiæ tibicine fulcienda. Id suadet Augustinus: 'præterita vindicando iram pascimus, misericordes si simus, in futurum consulimus. Hoc igitur Cæsaris munus erat, Modestia et Clementia civium odia vincere, omniaque ad eorum commoda et salutem referre.' Præclare Cicero in nobilissima Epist. ad Q. Fratrem: 'Est non modo ejus, qui sociis et civibus, sed etiam ejus, qui servis, qui multis pecudibus præsit, eorum, quibus præsit, commodis, utilitatique servire.' Etiam Afris, Hispanis, Gallis, immanibus ac barbaris nationibus, eorumque commodis et utilitati salutique consulere humanitatis est. Col.

Componere bellum] Vaticanus: *Componere: quod bellum.* Carrio.

Evadendum] Id est, Invento honesto medio, quo neutri lædantur, e discrimine eundum.

Magna mediocrique sapientia] Agit

de consiliariis, quos Cæsari adhibendos censet, non tantum acutos et sapientes, sed etiam mediocri sapientia. Neque enim acuti solum, sed etiam hebetiores aliquando optimi consultores. Certe hos magni facit Thucydides, Politicus et ipse insignis: *Οἱ φαυλότεροι τῶν ἀνθρώπων πρὸς τοὺς ξυνηγμένους, ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἄμεινον οἰκοῦσι τὰς πόλεις.* Hæc Sallustiana decore illis, quæ Just. Lipsius in Nottis ad Polit. disputat, apponi possent. Coler.

Cum homine claro] De claritudine Pompeji supervacuum est ex Cicerone, Plutarcho, Dione aliquid addere. Hoc tantum addo, Pompejum fama et claritate etiam supra Crassum et Cæsarem fuisse. Florus l. IV. 'Forte tunc Crassus genere, divitiis, dignitate florebat, vellet tamen auctiores opes. C. Cæsar eloquentia et spiritu, et jam consulatu allevabatur. Pompejus tamen supra utrumque eminebat.' Idem.

Avido potentiæ] Vellejus: 'Potentiæ, quæ honoris caussa ad eum deferretur, non ut ab eo occuparetur, cupidissimus.' Non ita, puto, Sallustius intellexit. Sed cum Vellejo sentit etiam Plutarchus, Cicero, alii. Id.

Majore fortuna] Contra sentit Lucanus et Cicero. Nam causam quidem bonam Pompejus, sed fortunam iniquam et Deos adversos habuit. Badius.

Majore fortuna] Hoc negat Cicero. Et Vellejus ei diserte Prudentiam militarem tribuit. Sed Sallustius Pompejum cum Cæsare confert. Ideoque dicam, prudentiam in Pompejo respectu Cæsaris non admodum magnam fuisse, hac certe vicit Cæsar. Cicero de Pompejo ad Atticum: 'Nihil actum est a Pompejo nostro sapienter, nihil fortiter.' Et alibi de Cæsare: 'Sed hoc τέρας horribili vigilantia, celeritate, diligentia est.' Coler.

Quem secuti sunt pauci] Intelligo

nobiliores illos, Lentulum, Marcel-
lum, Scipionem, Catonem. Ipse Cæ-
sar l. i. de Bello Civ. 'Paucorum
factionem' appellat. Hæc omnia
copiose ipse Cæsar et Plutarchus.
Paucos autem isto ævo et ista Reip.
forma, vocabant, quos Cicero opti-
mates. Aut certe ita invidiose dixit
Sallustius. Nam voce paucorum ὀλι-
γαρχία significatur. *Idem.*

Inimici] Inimicitias refero ad Ca-
tonem, affinitatem ad Scipionem.
Idem.

Cetera multitudo] Pompejus belli
caussa discedens ab urbe, in senatu
dixerat, eodem se habiturum loco,
qui Romæ remansissent, et qui in
castris Cæsaris fuissent. Hoc ipse
Cæsar l. i. Bel. Civ. Quo effecit
Pompejus, ut discedentem tam plebis
quam nobilitatis agmina sequerentur.
Idem.

Post alius alium] Supra bello Ju-
gurth. 'Deinde ab eo magistratus ali-
um post alium sibi peperit:' et rur-
sus, 'aliis post aliis minitari.' Viden-
dum ergo an hic legi debeat, *Alius post*
alium, an, post alium alius. Ciacc.

Quibus omnia probro] Conjicio non
fuisse infimi ordinis homines, sed
equestri censu. De Curione quidem
res est pervulgata. Is quasi conci-
liator et pararius Cæsarianorum fuit,
obque id maximo ære alieno libera-
tus a Cæsare, ut scribit Dio. Sed
eadem via alios etiam nonnullos sibi
obnoxios fecerat Cæsar. Ea res cum
apud Pompejanos magnam invidiam
faceret, invidiam auxerunt, et perdi-
tissimum quemque in Cæsaris castra
ire jusserunt, quippe ubi et civium
spolia darentur et creditum condona-
retur affatim. At illi, ubi viderunt
contra esse, neque Cæsarem credi-
tum condonare, nulloque modo, ut
Ciceronis verbo utar, Sullaturire, de-
fluxerunt. Reliqui in castris esse
maluerunt, quibus Romæ non lice-
bat, ob creditorum multitudinem.
Idem.

Quæ corruptus animus jubebat] Ve-
tus editio, *quæ corrupto animo jubebat*,
hinc scilicet vulgarem scripturam
nasci. Omnes Mss. *quæ corrupto ani-
mo lubebat.* Carrio.

Civiliter deponas] Victori duo fa-
cere necesse est, ut pacem non tan-
tum bene constituat, sed etiam bel-
lum civiliter deponat. Puto autem
civiliter deponit bellum, qui magis
victis ignoscit, quam indulget ultioni;
quod jure belli fieri posse et solere
supra dixi. Sed quid tamen magis
cum periculo conjunctum quam talis
etiam compositio, præsertim post bel-
lum civile? Hic præcipue illud ve-
rum erit, quod Tacitus scribit lib. II.
Hist. inter victores victosque nun-
quam solidam coaluisse pacem. Cur-
tius l. VIII. 'Quos viceris, amicos
tibi esse cave credas, inter dominum
et servum nulla est amicitia.' *Idem.*

Illa ut quam justissima] Glareanus;
illa quidem justissima. Fabri et Bri-
coneti, *illi quam justissima.* Pro no-
bis est Vaticanus. Carrio.

De te ipso primum, quia compositurus
es, quod optimum factu est] Vv. cc. ha-
bent, *qui ea compositurus es, quid opti-
mum, &c.* Videndum item an, *opti-
mum factum* scribi debeat, pro, *opti-
mum factu.* Sic enim locuti sunt ve-
teres scriptores. Seneca de vita
beata, c. 11. in v. c. 'Quamvis, quid
optimum factum sit, non quid usita-
tissimum?' et Sallustius ipse in Bell.
Jugurthæ: 'Quare optimum factum
quidem tibi,' &c. Sic enim est in
vv. cc. Item Cicero in Catil. I. ut
est in v. c. 'Ego si hoc optimum
factum judicarem:' et Plautus Aul-
laria in v. c. 'Hoc mihi factum op-
timum est,' &c. *Ursinus.*

Quia compositurus es] Vaticanus:
qui ea compositurus es. Carrio.

Equidem ego cuncta, &c.] Præfert
manifeste Sallustius clementiam im-
pioni; huic crudelitatis nomen im-
ponit, retrahens scilicet Cæsarem ab
exemplis Sullæ, Marii, et talium. Et

revera ita est: nullum unquam imperium crudele aut tyrannicum fuit diuturnum. Aurea verba Eusebii huc scribo, quæ exstant apud Stobæum περί ἀρχῆς: 'Ἀρχὴν ἔχων μὴ ἀπομνησικάκεε πρὸς τοὺς ἐν διχοστασίῃ σοι πρότερον γεγενημένους'. οὐ γὰρ ὅπως ἀμύνης ἐχρῆν ἐπὶ τὴν ἀρχὴν παρηρημένος, ἀλλ' ὅπως καὶ τῆς παρ' ἄλλων ἐπιβουλῆς, ἀσφαλῆας καὶ ἀνεπιβουλεύτους φυλάξης τοὺς ὑπὸ σου τεταγμένους, καὶ ὅπως τοῦ ὀρθοῦ φύλαξ εἴης καὶ θεοῦ μεγάλης δικαιοσύνης ὑπηρέτης τε καὶ ἐξηγητής. Hæc in aures, imo in mentem demittant illi, qui hodie non Principes, non Reges amplius, sed Monarchas audire se postulant, quos tamen ob sævitiam satius esset appellari Tyrannos. Sed revera talis crudelitas perpetuam quasi umbram pone se habuit Dei ultri-cem manum. Notavit pie et serio Cominæus in Richardo Angliæ rege, et Ferrando Neapolitano. *Idem.*

Eam vitam bellum æternum et anceps gerere] Vox, vitam, abundat, ut videtur, legendumque puto: *Eum, bellum æternum gerere*, &c. vel retenta etiam voce, *anceps*, si placet. *Ursin.*

Contra, qui benignitate] Ad hanc plane faciem Jamblichus in Epistol. 'Ἀλλ' ὅταν χρηστότητι καὶ φιλανθρωπίᾳ τὸ σεμνὸν κραθῇ καὶ αὐστηρὸν τῆς ἐπι-κρατείας, ἐμμελὲς, καὶ πρᾶον, καὶ προσηνές, καὶ εὐπρόσιτον. καθίσταται. καὶ τοῦτο μάλιστα τὸ εἶδος ἡγεμονίας φιλεῖται ὑπὸ τῶν ἀρχομένων. Id est, 'Si vero grave austerumque imperium benignitate et humanitate temperetur, concinnum, mite, mansuetum et adeuntibus facile redditur, quale genus imperii imprimis amant subditi.' *Coler.*

Expiandum] Fabri et Briconeti libri, *Expianda*. *Carrio.*

Paulo ante] Mirum est, quam accurate operam det Sallustius, ut Cæsar omnia arma manibus excutiat, atque adeo ad mansuetudinem magis magisque transducatur; quasi monstri aliquid alere Cæsarem, licet alioquin mitissimum, suspicetur. Nemo enim un-

quam victor post bellum ejusmodi non aliquam crudelitatem exercuit. Id Florus quoque tangit, in fine lib. iv. 'Victores, quod non temere alias in civilibus bellis, pace contenti fuerunt.' *Coler.*

Oblivio abstulit? interfecit Domitium, &c.] Historia nota. Ceterum illud nobis haud satis probatum, τὸ *Interfecit*: eo minus, quod statim intra eandem periodum repetitum legatur, *Interfectos*: quod ipsum sententiæ explendæ satis cum sit, miror, undenam alterum illud in contextum irrepserit. *Douza.*

Oblivio abstulit? interfecit] In Mss. *obtinio interfecit Domitium*. *Carrio* coniecit *oblivio abstulit*, et τὸ *interfecit*, quod nullum locum habere possit propter sequens *interfectos*, delet: deinde et tentat: *obticeo? Domitium*. Idem *interfecit* confodiunt *Douza Pater* et *Freinshemius*. Fortassis: *An illa, quæ paullo ante hoc bellum in Cn. Pompejum increpabantur, oblivio interceptit? Domitium, Carbonem, Brutum, &c.* *Gronovius.*

Interfecit Domitium] De Bruto, Carbonē, Domitio interfectis, ita res habet. Post bellum civile Marianum, victor exstitit L. Corn. Sulla. Post hanc victoriam, tanta proscriptionum vis, tanta civium mactatio insecuta est, quanta ante Romæ nunquam audita fuerat. Sed aliud novum insuper ex hoc bello enatum, quod Sertorianum appellant, quodque eleganter Florus scribit nihil aliud fuisse, quam Sullanæ proscriptionis hereditatem. Contra hunc Sertorium, ut jam hostem P. R. missi sunt, Metellus, et Cn. Pompejus, paulo post victores: Sertorio exstincto, novum continuo bellum exarsit, revocante Lepido maximam partem proscriptorum. Huic se opposuerunt Lutatius Catulus, Cn. Pompejus, Sullanæ dominationis successores et jam antesignani. Sed quæ de Bruti, Carbonis, Domitii nece scribit Sallustius, ea pleraque facta

sunt bello Mariano et Sullano. Nam L. Domitius, et Q. Mutius Scævola, Pontifex Maximus, in ædem Vestæ fugiens, jussu Marii in ipso ardis vestibulo occisus est, ut plerique existimant a Damasippo; ut Appianus vult, a Bruto Prætor urbano. Carbonem autem Pompejus occidit in Sicilia, muliebriter etiam flentem. Idem et Brutum interfecerat bello Lepidi. Hi igitur omnes, non jure belli, sed per summum scelus trucidati fuerant, quæ facinora Sallustius Juris publici peritissimus his verbis infamat: 'Alios item non armatos, neque in prælio belli jure, sed postea supplices per summum scelus interfectos.' *Coler.*

In villa publica] Id ipsum quoque bello Mariano accidit. Florus III. 21. 'Quatuor millia deditiorum inermium civium in villa publica interfici jussit.' In numero tamen interfectorum dissentiant auctores. Corn. Nepos IX. millia ponit; Livius VIII. Plutarchus VI. Augustin. I. III. de Civit. Dei. VII. Porro, villa publica in Campo Martio fuit, domus illa quidem amplissima et recipiendis hostium legatis destinata. *Coler.*

In villa publica] Quæ a Didio fortasse restituta vel ornata in altera parte antiqui denarii signata est. Cicero ad Att. I. IV. ita scribit: 'Efficiemus rem gloriosissimam: nam in campo Martio septa Tribuniciiis comitiis marmorea sumus et tecta facturi, eaque cingemus excelsa porticu, ut mille passuum conficiatur: simul adjungetur huic operi villa etiam Publica.' Livius: 'Macedones deducti extra urbem in villam Publicam, ibique iis locus et lautia præbita.' M. Varro de Rē Rustica I. 11. 'Comitiis Ædilitiis,' inquit, 'cum sale caldo ego atque Axis Senator tribulis suffragium tulissemus, et candidato, cui studebamus, vellemus esse præsto, cum domum rediret, Axis mihi inquit, dum dirimuntur suffragia,

vis potius Villæ Publicæ utamur umbra, quam privati candidati tabella, dum ita ædificemus nobis,' &c. *Ursinus.*

Pecoris modo conscissam] Supra 'more pecorum' dixit; et Hist. I. II. 'vice pecorum obtruncabantur.' Tacit. XII. 'modo pecorum a barbaris trahebantur,' et Livius I. XL. 'Modo pecorum fugientes per saltus invios consecrati ceciderunt.' Videndum ergo an hic *pecorum*, pro *pecoris*, legi debeat: et ipse supra, 'bonus pecori agere,' quamvis Cæsar dixerit, 'Magna vis pecoris.' *Ciacc.*

Conscissam. Heu quam illa] Lege: *concisam. Heu qua illa.* Gronovius.

Vastatio domorum] Omnes libri, *domum.* Carrio.

A te victoriam omnia] Postremam vocem ignorant vetus editio Fabri et Briconeti, itaque dele a sententia optime. *Carrio.* Ego potius illam retinerem: delerem autem τὸ *ement.* Gronovius.

Utriusque vestrum arbitrio] Scribe de libro Vaticano et Fabri: *Utriusque vestrum arbitrio injuriæ fierent*: scilicet, inquit, id a vobis civilibus istis actum esse bellis, tuone an vero Pompeji arbitrato fierent injuriæ. *Carrio.*

Etiam tum dubia victoria] In exercitu Pompeji, etiam dubia victoria, luxus, convivia, scortationes, rapinæ vigerunt. Testatur ipse Cæsar I. III. 'In castris Pompeji videre licuit triclinia strata, magnum argenti pondus expositum, recentibus cespitibus tabernacula constrata, L. etiam Lentuli, et nonnullorum tabernacula protecta hedera, multaque præterea, quæ nimiam luxuriam et victoriæ fiduciam designarent, ut facile existimari posset, nihil eos de eventu ejus diei timuisse, qui non necessarias quærent voluptates.' Idem tradit Plutarchus, et queritur ipse etiam Lucanus I. VII. 'Capit improba plebes Cespite patricio somnos vacuumque cubile.' Magnum hoc in Pompejo

rei militaris dedecus, magnum ad tales eventus omen. *Coler.*

Gesserit] Fabri lib. *gesserint*. *Carrio.*

Scorta aut convivia, &c.] Eadem loquendi ratione usus et Plautus *Amphit.* 'Hæc nox scita est exercendo scorto conducto male.' Item Catullus: 'Æmulus iste tuus, qui vestrum exercet amorem.' *Douza.*

Tales voluptates] Exemplar *Venenum, talis voluptatis.* *Riv.*

Cives cum civibus] Ait alibi discordia maximas res dilabi; quod præcipue de civitatibus intelligendum esse docet Democritus: 'Ἀπὸ ὁμονοίης, inquit, τὰ μεγάλα ἔργα, καὶ ταῖς πόλεσι τοὺς πολέμους δυνατὸν κατεργάζεσθαι, ἄλλως δ' οὐκ. Hæc bellorum civilium vis ac potentia, ut civitates alias inexpugnabiles facillime perdat. Sed vere puto de Roma scripsit Florus l. iv. 'Jam pæne toto orbe pacato majus erat imperium Romanum, quam ut illud externis viribus exstingui posset: itaque invidens fortuna principi gentium populo, ipsum illum in exitium suum armavit.' Hæc etiam de Romanis sententia fuit Hetruseorum, teste Livio. *Coler.*

Vetera instituta] Intelligit leges sumptuarias et cibarias, Liciniam, Fanniam, Didiam, Orchiam et alias ejusmodi. Has leges optimas in contemptum ob corruptos civitatis mores abisse non tantum hic scribit, sed exprobrat Romanis Tertullianus quoque Apologet. c. 6. 'Quonam illæ leges abierunt sumptum et ambitionem comprimentes, quæ centum æra non amplius in cœnam subscribi juebant, nec amplius quam unam inferri gallinam, et eam non saginatam?' Video enim centenarias cœnas a centenis jam sestertiis dicendas. Hoc autem salubre Sallustii consilium, quin Cæsari maxime probatum fuerit, nemo est qui dubitet, quippe recordatus legum Juliarum, quæ sub ipso etiam Augusto latæ, quarum non pos-

trema fuit sumptuaria, de qua Suetonius et Agellius. *Idem.*

Et finem] Conjunctionem et delet. vult enim unicuique facultates suas et rem familiarem modulum sumtum esse. accedunt libri. *Carrio.*

Statueris] Caussas discordiæ ex abdito eruit. Nam ut ex sumtibus et luxuria egestas, ita ex egestate rapinæ procedunt. Rapaces autem discordiæ civilis faces. Priorem causam idem scriptor gravissime in Bello Catilin. et alibi declarat: eamque inter alias Rerumpublicarum pestes primam retulit Pythagoras, quem ait dixisse Stobæus: εἰσιέναι εἰς τὰς πόλεις πρῶτον τρυφήν, ἔπειτα κόρον, εἰτα ὕβρις, μετὰ δὲ τὰυτὰ ὀλεθρον. Apposite Florus l. iii. 'Magnificus apparatus conviviorum, et sumtuosa largitio, nonne ab opulentia paritura mox egestatem? Hæc Catilinam patriæ suæ impexit.' *Idem.*

Homines adolescentuli] Intelligit juventutem Romanam, quæ si corrupta est, Respubl. nunquam valebit. Nihil autem ad prodigalitatem propensius, quam juvenum animi. Ubi vero ille mos incessit, quem Sallustius ait, jam non amplius admonitione, sed censura et correctione opus. Intra pudoris itaque et modestiæ septa a pueris includenda et continenda Juventus, in omni civitate. Id severe Plato quoque l. v. de Republ. præcipit, ubi inter cetera, παισὶ δὲ, inquit, αἰδῶ χρὴ πολλὴν οὐ χρυσὸν καταλείπειν. De modestia vero sive mediocritate juventutis eleganter Hippotamus Pythagoræus: Τὸ καθόλου δὲ πειρᾶσθαι διὰ τούτων, ὥς ὅτι μάλιστα ποιεῖν τὴν πόλιν, ὅπως ὁμολογήσῃ καὶ σύμφωνος τοῖς αὐτοῖς μέρεσιν, ἀλλὰ μὴ στασιάζουσα καὶ διαμαχομένη· ἐσέϊται δὲ τοῦτο, αἴκα τὰ πάθαι τὰς ψυχὰς παιδεύηται τῶν νέων καὶ εὖ τὸ μέτριον τηρῆται. Id est, 'Et universe hoc eniti decet, ut his modis, quantum fieri potest, civitatem consonam partibusque suis concinam et æqualem reddamus, ne dis-

cordia et seditionibus commoveatur. Hoc ita eveniet, si juveniliū animorum affectus regentur, et ad modestiam ducentur.' Contra si fiet, illud sequetur, quod nemo melius aut gravius quam Sallustius dixerit; 'Ergo animus ferox, prava via ingressus, ubi consueta non suppetunt, fertur accensus in socios modo, modo in cives: movet composita, et res novas veteribus acquirit.' *Coler.*

Tollendus fenerator] Fœnoribus enim juvenus, quasi quodam aucupio irretitur, et a bonarum artium studio arcetur. Bodinus legendus l. v. c. 2. Hoc tantum addo, nullam esse tamen inter leges Julias, de fœneratoribus. Et de antiqua illa Genotia res est nota: de Duilia item. *Idem.*

Suas quisque res] Hæc incommoda ex fœneratoribus in civitate: aliena agere, sua negligere: non publica causa magistratum, sed privata gerere, hoc est, magis creditoribus, quam populo: magnificum esse in minuenda, non augenda Republ. Ad hoc speculum Socraticum voco magnarum hodie Germaniæ civitatum magistratus, ut se ibi intueantur et examinent. *Coler.*

Sapientes pacis causa] Ita Cicero: 'Ita bellum suscipiatur, ut nihil aliud, quam pax quæsit videatur.' Probat etiam sanctus Augustinus: 'Cui,' inquit, 'licentia iniquitatis eripitur, utiliter vincitur.' Et alibi, 'Apud veros Dei cultores etiam illa peccata non sunt, quæ enim non cupiditate aut crudelitate, sed pacis studio geruntur, ut mali coercantur, et boni sublevantur.' Adtraho et illud Flori III. 21. 'Vincentibus, quibus pax et quies potior.' Seneca Hercule Furiente: 'Si æterna semper odia mortales agant, Nec cœptus unquam cedat ex animis furor, Sed arma felix teneat; infelix pareat, Nihil relinquent bella.' Et iterum: 'Pacem reduci velle victori expedit, Victo necesse est.' *Idem.*

Uti soles, pervade] Sic recte olim

correxī: nam quod in aliis est, persuade, id rectum esse, cui, quæso, persuaderi poterit? *Curio.*

Aut acerba iudicia invocat] Supra, 'Deinde ne vos ad virilia illa vocem.' Tacitus Hist. I. 'non ad bellum, vos, neque ad periculum voco.' *Cicero.*

Ea vero clementia, &c.] Libri scripti melius: *Ea vera clementia c. c. ne merito c. p. e.* hoc est, ita rempubl. constituisse, et bonis artibus moribusque ornasse, ne cives ea committant, propter quæ merito patria expelli possint. Sed libentius legerem *expellantur*, quam, *expellerentur*. Vel potius sic, *Ea vera clementia erit ne merito cives patria expellantur, retinuisse ab stultitia, falsis voluptatibus*: omissa voce, *consultuisse*. *Idem.*

Cives patria expellerentur] Plurimi exulabant post bellum civile, et plerique sua sponte, vel metu Cæsaris. Cum autem illa res sit adversa liberati, data opera Cæsarem non ipsum tantum a proscriptionibus civium absterret, sed ultro etiam instigat, ut eos ab omni seditiosorum injuria et exiliis liberos et securos præstet. Nam cives patria expelli, hoc demum asperum et acerbum est imperium, non clementia. Cicero etiam manifeste dicit exilium non esse pœnam iudicii. Sic enim loquitur in Orat. pro domo: 'Quid enim est exul? Ipsum per se nomen calamitatis, non turpitudinis.' *Colerus.*

Retinuisse ab stultitia et falsis voluptatibus] Quo etiam facit sententia illa Aululariæ Plautinæ: 'Hoc servi esse officium reor, retinere ad salutem; non herum, quo incumbat, eo impellere.' *Douza.*

Falsis voluptatibus] Quibus juvenus pleraque dedita: sic autem dixit, quia et vera voluptas est. Isocrates ad Dæmonic. Τὰς ἡδονὰς θέρπει τὰς μετὰ δόξης. Τέρψις γὰρ σὺν τῷ καλῷ μὲν, ἄριστον· ἄνευ δὲ τούτου, κάκιον. Id est, 'Voluptates venare, quæ tibi laudi sint. Oblectatio enim cum ho-

nestate conjuncta, longe optima: sine hac vero, pessima.' *Coler.*

Pacem concordiamque] Recte hæc duo conjungit: nam nisi concordia utrimque intercedat, magis pactio erit, quam pax, ut loquitur Florus. Augustinus dixit pacem esse concordiam ordinatam; quod erudite explicat Albericus Gentilis Juriscons. III. 1. de jure belli: *Idem.*

Præsens gaudium, &c.] Elegans descriptio voluptatis: gaudium cum mox futuro malo. Veterum quispiam dixit voluptates non tantum sequi, sed etiam præcedere mala, quippe cum semper aliquid existat triste ac calamitosum, ex quo quasi semine generantur voluptates. Democritus: *Διὰ ταχέος ἡ ἡδονὴ παροίχεται, καὶ οὐδὲν ἐν αὐτοῖσι χρηστὸν ἐστίν, ἀλλ' ἡ τέρψις βραχεῖα*: 'Paulo momento voluptas transit, nihilque in ea boni, quam parvula delectatio:' et ut idem ait *λύπαι πολλά.* *Idem.*

Maxime erectus est] Omnes libri, *maxime fretus.* Carrio.

Negotii magnitudine] Proprium alti et heroici animi, non tam parvis quam magnis rebus patrandis aptum esse. *Idem.*

Quia tibi terræ, &c.] Ita modeste vocat Romanum imperium, quod terra et mari potentissimum erat. Supra tamen non sibi temperavit, quin diceret: 'Neque, si pati potuisset, orbis terrarum bello concussus foret.' Et Cicero satis magnifice, in Orat. de Provinc. Consul: 'Nulla gens est, quæ non aut ita subacta sit, ut vix extet, aut ita domita, ut quiescat: aut ita pacata, ut victoria nostra imperioque lætetur.' Nescio quam vere hoc dixeris, Cicero, ante clausum ab Augusto Janum. Quid enim ad septentrionem conversa plaga postea non est ausa? Quid Pannonii, Dalmatæ, Mysii, Thraces, Daci? Ipsam Germaniam victam noluissetis. Florus ait lib. IV. 'Germaniam quoque utinam vincere tanti non putasset;

magis turpiter amissa est, quam gloriose adquisita.' Sed omitto Augusti seculum. Diu fuit, ut magis victi Germani, quam domiti dici debuerint. *Coler.*

Et quia tibi terræ] Potius est, ut Sallustium, 'Terra et mari,' scripsisse credamus. *Douza.*

Largitionibus] Quibus magis capitur, quam ullis honoribus. Livius lib. VI. Plebs ad eas leges, quæ ad ipsius lucrum et sublevationem honorum pertinent, tutandas potius animatur, quam ad eas, quæ ad solum honorem spectant, eumque illi tribuunt. Romæ certe leges Fœnebres et Agrariæ magis auditæ, quam de Consulatu aut aliis muneribus honorariis. *Largitionum* usus, morum corruptor unicus, diu Romæ incognitus fuit. Testatur Sallustius, gravissimus suæ Reipublicæ censor, in bello Jugurth.: 'Nam etiam tum largitio multis ignota erat: munificus nemo putabatur, nisi pariter volens: dona omnia in benignitate habebantur.' Sed de alia largitione loquitur Sallustius, quam illa plebeia. Quid ex legibus etiam illis Agrariis et Frumentariis calamitatis in Rempubl. invecum sit, tot seditionibus illustratum est. Florus IV. 13. 'Sed hæc ipsa in perniciem redibant, et misera Respubl. in exitium suum merces erat. Nam et a senatu in equitem translata judiciorum potestas; vectigalia, id est, imperii patrimonium supprimebat, et emptio frumenti, ipsos Reipubl. nervos, exhauriebat ærarium.' Hæc Florus. *Idem.*

Si pecuniæ usum atque decus demseris] Male alii *dedecus*. Sic infra: 'verum si pecuniæ decus ademeris:' et, 'ergo in primis auctoritatem pecuniæ demito.' *Ciaac.*

Maxima omnium perniciēs] Oraculum illud est tripode Val. Maximi lib. IV. 'Ii demum Penates, ea civitas, id regnum æterno in gradu facile steterit, ubi minimum Veneris pecuniæ.

que cupidus sibi vindicaverit.' Cornelius Tacitus, auctor præstantissimus adfirmat, Aurum atque opes non tantum inutiles esse Principibus, sed etiam infensas. Hoc etiam Civitatibus dictum, ut et illud Eusebii: Πλούτος ἐν πόλει τῇ μελλούσῃ εὐδαιμονεῖν ἀρετῆς μήποτε προτιμηθῇ, ὥπως μὴ διὰ τοῦτο εἰς τὴν ἐκείνου ἐπιθυμίην πάντων συρρέοντων, ὀλιγωρήῃ καὶ ἀνασκησῇ ἀρετῆς ψυχαῖς ταῖς κατὰ πόλιν ἐμφυῇ· ἀρετῆς γὰρ ἀτιμαζομένης πλοῦτος μόνος σπουδαζόμενος καὶ ἐνδυναστεύσας, ὕβριός τε καὶ υπερφανείης ὑπέρτης καὶ πάντων κακῶν ὑπ' ἐξουσίης τε καὶ τοῦ ἀνεπιπλήκτου. Id est: 'In civitate felicitatis studiosa nunquam opes anteponi debent virtuti, ne hanc ob causam omnibus divitiarum desiderio captis, contemptus et neglectus virtutis innascatur animis, in Repub.' Isocrates quoque prudenter: Πλούτος κακίας μᾶλλον ἢ καλοκαγαθίας ὑπέρτης ἐστίν. *ἐξουσίαν μὲν τῇ βαθυμῇ παρασκευάζων, ἐπὶ δὲ τὰς ἡδονὰς τοὺς νεοὺς παρακαλῶν. Id est: 'Divitiæ non tam honestati, quam malitiæ serviunt: dum socordiae hominum facultatem faciunt, et juvenes ad voluptates instigant.' Idem.

Usum atque decus] Usum propter abusum, decus propter stultitiam vulgi, quod non aliter delectatur ac fovetur auri et argenti colore, quam solis radiis, ut ille apud Euripidem: Ὡ χρυσὲ δεξιῶμα κάλλιστον βροτοῖς, Ὡς οὐδὲ μήτηρ ἡδονὰς τοίας ἔχει, Οὐ παῖδες ἀνθρώποισιν, οὐ φίλος πατήρ· Ἦν δ' ἡ Κύπρις τοιοῦτον ὀφθαλμοῖς ὄρα, Οὐ ταῦμ' ἔρωτας μυρίους αὐτὴν τρέφειν. 'O aurum, hominum occupatū pulcherrima, Non mater ulla tam voluptate affici, Non tantum amare liberos patres queunt, Non tantum amare liberi patres queunt; Quod si radiaret ocellulis paribus Venus, Non mirum, amaria pluribus talem deam.' Usum verum pecuniæ neque Plato tollit. Scribit enim: Χρῆσιον τοίνυν καὶ ἀργύριον, καὶ τ' ἄλλα τὰ δοκοῦντα χρήματα εἶναι, τούτῳ ἂν μόνῳ χρήσιμα εἴη, ὅστις

τυγχάνει ἐπιστάμενος, ὥς χρηστέον τοῦτο. Hoc est: 'Aurum igitur et argentum, et reliqua, quam pecuniam vocamus, χρήματα dicta propter usum, illi tantum utilia fuerint, qui recte illis uti norit.' Præstet tamen omnino usum nullum esse. Nam revera ita est, ut canit Naumachius: Χρυσὸς τοι κόνις ἐστὶ καὶ ἄργυρος: 'Aurum atque argentum pulvis merus.' Corn. Tacitus de veteri Germania argute: 'Argentum et aurum propitii an irati Dii negaverint dubito.' Idem.

Clarissimi viri] Repone ex omnibus libris, Clari viri. Carrio.

Magnis auctoribus] Ita quidem Vaticanus, sed Fabri et Briconeti, magnis auctionibus: animo meo rectius. Idem.

Quæ res, populos nationesve magnis auctoribus auxissent] Scripti libri, Quæque res. Præterea legendum censeo, magnis auctibus auxissent. nam apud Livium lib. xxix. Africanus Scipio Deos ita precatur; 'Eaque vos bene juvetis, bonis auctibus auxitis:' et lib. iv. 'Cujus primum sit in civitate, eam maximis semper auctibus crescere.' Tacit. Hist. i. 'Tiberis immenso actu, prorupto ponte sublicio,' &c. Quibus in locis et alium Tacit. Hist. iv. emendandum existimo, ubi in vulgaribus libris sic legitur: 'At Civilem immensis actibus universa Germania extollebat, societate nobilissimis obsidum firmata:' erit ergo, immensis auctibus. Ciacc.

Neque aliter extollere sese] Isocrates: Ἀρχε σεαυτοῦ μηδὲν ἤττον ἢ δε τῶν ἄλλων. καὶ τοῦτο ἡγοῦ βασιλικώτατον, εἴανπερ μηδεμῖα δουλεύης τῶν ἡδονῶν, ἀλλὰ κρατῆς τῶν ἐπιθυμιῶν μᾶλλον ἢ τῶν πολιτῶν. Id est: 'Non minus te ipsum quam alios regas, idque vel maxime regium esse existima, si nulli voluptati servias, sed affectibus imperes magis, quam civibus.' Diogenes Pythagoricus: Δεῖ τὸν βασιλέα μὴ νενικῆσθαι ὑφ' ἄδονῶν, ἀλλὰ αὐτὸν νικᾶν ταύταν. Similia passim. Culer.

Omissis pecuniæ, &c.] Nam avarus Princeps, nullus. Sapienter dictum puto ab Antisthene: Φιλάργυρος οὐδὲς ἀγαθός, οὔτε βασιλεὺς, οὔτε ἐλεύθερος: 'Avarus nemo bonus, nemo Rex, nemo liber.' *Idem.*

Sed in labore] Nam πολλὰ δεῖ μοχθεῖν τὸν ἥξοντ' εἰς ἔπαινον εὐκλεῶς. Id est, 'Multum oportet ut laboret, qui venatur gloriam,' ait Theodectes: quin et Euripides: Οὐκ ἔστιν ὅστις ἡδέως ζήτῳ βιοῦν Εὐκλείαν εἰσεκτῆσάτ', ἀλλὰ χρὴ πονεῖν. Et hoc magis de futuro principe. *Idem.*

Bonisque præceptis] Philosophicis, et cum primis Historicis. Est enim Historia, ut ait egregie Cicero, Magistra vitæ. Tu vero seu Rex, seu princeps, seu magistratus alius eris, illud Demetrii mecum memoria repete, cujus illud citat Stobæus, auctoritate Isæi: Δημήτριος ὁ Φαλερεὺς Πτολεμαίῳ τῷ βασιλεῖ παρήνει, τὰ περὶ βασιλείας καὶ ἡγεμονίας βιβλία κτῆσθαι, καὶ ἀναγινώσκειν. ἃ γὰρ οἱ φίλοι τοῖς βασιλεῦσιν οὐ θαρρόυσι παραινεῖν, ταῦτα ἐν τοῖς βιβλίοις γέγραπται. Id est, 'Demetrius Phalereus Ptolemæum Regem hortabatur, ut libros de regno scriptos emeret, ac legeret: nam de quibus amici reges admonere non audent, ea in libris esse scripta.' *Idem.*

Factis fortibus] Militaribus. Princeps enim aut quicumque per illa vestigia pergit, debet diu multumque in bello et factis egregiis esse periclitatus, ut scribit Plinius in Panegyrico. Nec satis est enim talem a sola Historia magistra duci, potiusque tali veteranorum aliquis doctor adsistet nonnunquam, quam Græculus Magister, ut ibidem præclare Plinius loquitur. Neque tamen omnino ita studio militari adsuendum, ut Hannibal adsueverat, aut Marius, litterarum contemptores; sic a primis annis licebit, Εὐγνώμων, φιλόμουσος, ἑρῳικὸς, εἰς ἄκρον ἄδύς: 'Musarum et Charitum, et Veneris jucundus alum-

nus,' juxta Theocriti sententiam. Egregie Aurel. Victor: 'Quare compertum est,' inquit, 'eruditionem, elegantiam, comitatem præsertim principibus necessarias esse: cum sine his naturæ bona, quasi incompta, aut etiam horrida, despectui sint, contraque ea Persarum Regi Cyro æternam gloriam paraverint. Talis fuit Cæsar, Trajanus, Julianus, alique inferiores Principes.' *Idem.*

Nam domum aut villam] Tangit nonnullos civium Romanorum, qui nimis splendidas ædes construant. Nam et tales sumtus minus necessarij, et corruptam luxuria civitatem palam arguunt. Talis fuit Crassi domus, Catuli, et multo superbissima illa C. Aquilii. Post deinde vero certamen quoddam exortum est prodigalitatis dicamne an levitatis. Plinius xxxvi. 15. 'Parva sunt cuncta quæ diximus, et omnia uni comparanda miraculo, antequam nova adtingam. M. Lepido, Q. Catulo coss. ut constat inter diligentissimos auctores, domus pulchrior non fuit Romæ, quam Lepidi ipsius. At hercule intra annos xxxv. eadem centesimum locum non obtinuit.' Plura leguntur ibi, ad quæ obstupescas. *Coler.*

Villam] Non intra muros tantum, sed extra peccabatur. Exstat Catonis reprehensio apud Festum: 'Dicere possem, quibus villæ atque domus expolitæ maximo opere, citro, atque ebore, atque pavimentis Pœnicis stent.' Incurrunt hic in notam censoriam Lucullus, Q. Scævola, et ipse etiam Cicero. Cogor iterum auctoritate Plinii invidiam amoliri. Scribit xviii. 6. 'Modus hic probatur, ut neque fundus villam quærat, neque villa fundum.' *Idem.*

Signis, ulcæis] Quæ omnia Romam cum Asiatica luxuria commigrarunt. Conqueritur Sallustius in Bello Catilin. Plinius xxxiii. 2. xxxvii. 1. Augustinus de Civit. Dei iii. 31. *Idem.*

Quam semet] Similiter Epictetus

ille : Μὴ πίναξι καὶ γραφαῖς τὴν οἰκίαν σου περιβάλλε, ἀλλὰ σωφροσύνη κατὰ-γραφε. τὸ μὲν γὰρ ἀλλοῖον καὶ τῶν ὀφθαλμῶν ἐστὶν ἐπίηρος γοητεία. τὸ δὲ σύμφυτος καὶ ἀνεξάλειπτος, αἰδὶος οἰκίας κόσμος. Id est, Noli tabulis pictis domum tuam circumducere, sed temperantiæ pictura ipsam exorna : illud alienum quid et inconveniens est, et jucunda oculorum captio : hoc vero ingenuum, indelebilem, et æternum domui tuæ ornatum addit. *Idem.*

Bis die, &c.] Ergo tantum cœnas celebraverunt prisci. Unde in prandia invehuntur Satyrici. Sed quomodo dicit Martialis : ‘Imperat extractos frangere nona toros?’ nisi quod jam etiam prandia recepta : quæ Plato Italici vitio dedisse legitur. *Badius.*

Bis die] Cœnabant antiqui lautius, prandebant tenuius. Prandii autem mentionem faciunt tum alii scriptores permulti, tum imprimis apud Græcos Hippocrates lib. II. de vietus ratione, et in Œconomico Xenophon, apud quem narrat Ischomachus se leviter prandere, ut largius cœnet. Quod eo lubentius indicavi, ne cui forte veterum quorundam et Isidori imponat auctoritas, qui negat prandia in usu antiquis fuisse. Galenus lib. VI. de tuenda valetudine dicit, se, nisi tardius lavaret, cibum interdiu non sumpsisse, et illum quidem cum sumeret, solo pane uti absque potu. Moderatum quoque designat prandium Plin. lib. III. Epistol. cum inquit : ‘post cibum, quem interdiu levem, et facilem veterum more sumebat.’ Cicero quoque in Quinta Tusculana leve et simplex prandium videtur probasse, cum dicit : ‘vita illa beata quæ ferebatur, plena Italicarum Syracusanarumque mensarum

nullo modo mihi placuit, bis in die saturum fieri.’ Itaque hic reprehendit eos auctor, qui integros dies convivii et comessionibus frangebant. Vide Ursini appendicem ad Ciaccon, de Triclin.

Aut inæqualis] Aphorismus insignis : Militia ne injusta aut inæqualis sit. Hinc enim indignationes, hinc seditiones et in Duces conspirationes. seditiosæ ob hanc causam Pannonicæ legiones sub Tiberio, teste Corn. Tacito, apud quem insignis concio Percennii, cui similis illa apud Livium Manliana. *Colerus.*

Cum alii triginta] Ex hoc loco apparet numerus legitimus stipendiorum, quem vellem addidisset eruditissimus Lipsius iis, quæ ad I. Annal. Taciti commentatus est de stipendiis. Quæ autem hic præcipit Sallustius de stipendiis et emeritis, ea postea omnia suo more et modo Augustus recensuit et ordinavit. *Coler.* Vide supra.

Reliquam est optare, uti quæ tibi placuerint, ea Dii immortales approbarent, beneque evenire sinant] Sic et in II. ad Cæsarem : ‘Quæ mihi utilissima factu visa sunt, quæque tibi usui fore credidi, quam paucissimis potui, perscripsi. Ceterum Deos immortales obtestor, ut quocunque modo agas, ea res tibi, reique publicæ prospere eveniat.’ Et Demosth. Olynth. I. Χρηστὰ δὲ εἴη παντὸς εἵνεκα. Et III. Σχεδὸν εἴρηκα ἃ νομίζω συμφέρειν. ὑμεῖς δὲ ἔλοισθε ὃ, τι καὶ τῇ πόλει, καὶ ἅπασιν ὑμῶν συνλοίσειν μέλλει. *Manut.*

Ut quæ tibi placuerint, ea Dii immortales approbent, &c.] Livius lib. VI. ‘harum omnium rerum causa vobis antiquandas censeo istas rogationes. Quod facitis Deos velim fortunare.’ *Ciaccon.*

EPISTOLA II.

DE REPUBLICA ORDINANDA.

EPISTOLA] Vel ex hac Epistola satis apparet, amicum valde Cæsari vixisse Sallustium. Ita solebant in otio degentes viri præ ceteris cari et rerum periti, absentes et rem foris gerentes amicos excitare, et quasi sui officii commonefacere. Talis est illa quantivis pretii Epistola M. Ciceronis ad Q. Fratrem. Et videtur sane hæc scripta ad Cæsarem, antequam ad Petrejum Afraniumque proficisceretur in Hispaniam. Bello adhuc flagrante scriptam esse satis apparet. *Coler.*

Quia fortuna] De hac re multa supra. Unde et consilia plerumque nox ex se, sed ex eventu judicantur. Balbus et Oppius Ciceroni: 'Nedum hominum humilium, ut nos sumus, sed etiam amplissimorum virorum consilia ex eventu, non ex voluntate a plerisque probari solent.' *Coler.* Unde et evenire solet, ut optima consilia pessime aliquando succedant, pessima Fortuna amplectatur et in melius dirigat.

Post tuam, &c.] Id est, Minoris facere, quam tuam dignitatem. *Bad.*

Periculum facere] Hoc est, Adire discrimen. Tacit. XIII. 'Corbulo merita tot per annos gloriæ non ultra periculum faceret:' et XIV. 'ejusdem pecuniæ periculum facerent, ejus ii, qui imperatorem appellavere:' et infra; 'qui optatius habent ex tua calamitate periculum libertatis facere, quam per te pop. Rom. imperium maximum ex magno fieri.' *Ciacc.*

Majorem in adversis] Hoc proprium est viri fortis, docet Cicero l. I. Officiorum. Quanto igitur major Cæsar Romanis suis, quos Florus scribit, in

malis semper majorem Fortunam habuisse? Recte Cæsar: ita viros decet. Minus est, quod de se prædicat Cotta, apud Sallustium: 'Malæ secundæque res, opes, non ingenium mihi mutabant: Cæsari mutarunt ingenium et fecerunt majus.' Ulysses quoque Homericus in adversis dietabat: *Τολμήεις μοι θυμός.* *Coler.*

Sed per ceteros mortales] V. c. habet: *super ceteros mortales, &c.* Videtur autem legendum: *Sed præter ceteros mortales, &c.* nam supra eadem usus sententia, dixit: 'Atque in te maxime, qui tantum alios prætergressus es,' &c. Unde videtur paulo supra alio item loco scribendum: *Quibus præter ceteras gentes maximi et clari estis, &c.* non *per ceteras gentes.* Hæc autem epistola, quantum conjicere possumus, ad Cæsarem scripta est antequam in Hispaniam contra Petrejum et Afranium profectus est. *Ursinus.*

Per ceteros mortales] Elegantissime Fabri et Briconeti, *sed per Deos immortales.* Carrio.

Nihil tam ex alto reperiri posse] Quid si legamus, *ex alto repeti posse?* Virgilius *Æneid.* 'Quid caussas petis ex alio?' *Ursinus.*

Inter labores militiæ] Nam parva sunt foris arma, nisi est consilium domi, teste M. Tullio Cicerone lib. I. Officiorum. Parum saue, imo nihil consilii tum temporis Romæ. Tota civitas nulla parte sana et omnibus membris capta erat. *Coler.*

Inimicorum impetu] Inimicitias apertas Reipub. caussa vindicandas esse censet. Hujus rei neglectus nimius Cæsari necem properavit. *Idem.*

Populi beneficia] Consules erant, si recte conjicio, C. Claudius Marcellus et L. Corn. Lentulus. Favor autem plebis, optimum munimentum contra impetum Consularis potestatis. Cautè sane et sapienter nisus ope populari Cæsar. Parum abest, quin totum illud Isocratis Cæsari accommodem: 'Ὅλως δὲ οὐδὲν παραλείπων ὦν προσεῖναι τοῖς βασιλεῦσι πρέπει· ἀλλ' ἐξ ἐκάστης πολιτείας ἐκλεγόμενος τὸ βέλτιστον: καὶ δημοτικὸς μὲν ὦν, τῇ τοῦ πλήθους θεραπείᾳ· πολιτικὸς δὲ, τῇ τῆς πόλεως διοίκησει· στρατηγικὸς δὲ, τῇ πρὸς τοὺς κινδύνους εὐβουλία. τυραννικὸς δὲ, τῷ πᾶσι τούτοις διαφέρειν. Id est, *Omnino nihil eorum negligens, quæ adesse regi oportet; verum e qualibet Politicæ parte optima quæque deligens. Popularis, dum vulgus suum facit. Civilis, administratione Reipublicæ. Imperator, circumspectus in periculis. Regius, omnia hæc superans. Idem.*

Ne inimici quidem queri] Id est, Conqueri: quod aut illi visum, aut ea tempestate sic fuit: postmodum tamen multos habuit, qui aliter sentirent: inter quos etiam in Officiis Cicero. *Rad.*

Nisi de magnitudine] Quæ et coëgit adversarios, Cæsaris facta tyrannidem appellare. Quis tamen tyrannum illum dicat merito, cujus virtutes aditum sibi in cælum struxerunt? ut loquitur de ipso Val. Maximus l. vi. c. 3. *Idem.*

De summa Reipubl.] *Lege de summa Republ.* quomodo fere prisci illi, Plautus, Terentius, omnisque illa Catoniana ætas loqui consuevit, cujus dicta sententiasque præ ceteris æmulus Sallustius fuit. *Douza.*

De summa Reipublicæ] Omnes libri, *de summa Republica*: quam loquendi rationem multis exemplis asserimus, in castigationibus nostris Orationum Ciceronis in Catilinam. *Carrio.*

Animi pravitate] Postulata Cæsaris ante Civile bellum, passim laudari video, et quæ porro securitas, quis

contemptus Cæsaris, quæ superbia? *Coler.*

Quia nihil maluit] Quasi caussam belli civilis explicet. Suspecta tua fides, Sallusti, suspecta amicitia isthæc. Florus candidius utrumque culpæ reum agit: 'Jam Pompejo suspectæ Cæsaris opes, et Cæsari Pompejana dignitas gravis: neque hic ferebat parem, nec ille superirem.' Atque in hanc sententiam consentiunt Plutarchus, Dio, Lucanus. Causa autem universalis hujus calamitatis, eadem, quæ omnium, nimia felicitas; quod Historica veritate comprobatur idem Florus, scriptor serius, et sui similibus tantum legendus. Neque tamen non possum indignari Pompejanis, qui tot æquas conditionis leges tenuerint. Sed quanta vis Fati fuit, ut unus imperio terrarum orbis potiretur! *Coler.*

Eisdem tibi restituenda est] Omnes libros habere *restituendum est*, testatur Carrio. Itaque videtur hic genus loquendi antiquum latere: sive fuerit, *in manus jaceret; rempublicam, quibus ille rebus conturbavit, eisdem tibi restituendum est*: sive; quibus ille rebus rempublicam conturbavit, *eis eam tibi restituendum est*. Ut Varroni, 'Animadvertendum tempora; Plauto, 'agitandum vigilias;' Columellæ, 'curandum ulcera.' Vide 1. Observat. 7. *Gronovius.*

Primum omnium] Locus hic antea corruptissimus, jam ni fallor utcumque constitutus: sic enim legebatur: *primum omnium summam potestatem moderandi de vectigalibus, sumtibus, judiciis, senatoribus paucis tradidit plebs Romana.* Quod autem animadvertere eum de Pompejo loqui, factum hoc Pompejo, non plebi Romanæ dedi, et pro, *plebes Romana*, scripsi, *plebem Romanam*, quod sæpe ex notis hujusmodi errores natos scirem, et hoc ipsa postulare sententia. Libri manuscripti pro me testimonium dicunt. *Carrio.*

De vectigalibus] Obtinuit certe Pompejus per legem Maniliam tantum non totius Romani Imperii potestatem, ut aperte testatur Plutarchus et Dio. Consulatus ejusdem nimis immoderati fuerunt. Quia vero potestatem illam moderandi, de vectigalibus, sumptibus, judiciis, non sine amicorum consilio et auxilio adeptus esset, eandem ad eos transulisse, non sine invidia dictum a Salustio. Vectigalia porro eleganter Florus 'Imperii patrimonium' appellat: Cicero, 'nervos Reipublicæ.' *Coler.*

Senatoribus paucis] Et hoc invidiose dictum. Quid enim tam justum quam recipere plebem jus suum a patribus? ne populus gentium victor, orbisque possessor extorris aris ac focis ageret. ait Florus l. III. in simili re. *Idem.*

Cujus antea summa] Cicero pro Cn. Plancio: 'Est enim conditio liberorum populorum, præcipueque hujus principis populi, et omnium gentium domini ac victoris, posse suffragiis vel dare, vel detrachere, quod velit.' *Idem.*

Judicia] Laudat tamen istam Pompeji circa judicia ordinanda curam Dio lib. XL. Sed ea quæ sequuntur magis pro Cæsare, quam pro fide dicta accipio. *Idem.*

Seditio aut dissensio] Civile bellum non vult dicere, parcit auribus Cæsaris. At enimvero neque seditio, neque dissensio, neque bellum civile, satis exprimat hujus belli atrocitatem: sed potius 'commune quoddam, et plus quam bellum' Flori verbis appellabimus. *Idem.*

Tametsi a Sulpicio] Aurea correctio, ad quam veteres libri manu ducunt; *Lucius Sulla, cui omnia in victoria lege belli licuerunt, tametsi supplicio hostium partes suas muniri intelligebat, tamen paucis interfectis ceteros beneficio, quam metu retinere maluit?* perream, si quis est, qui sensum communem ha-

bet, et hanc scripturam cum alia quavis mutare vult. *Carrio.*

Ceteros beneficio quam metu retinere maluit] Sic Terent. Heautont. 'Pudore et liberalitate liberos retinere satius esse credo quam metu.' *Ciacconius.*

Commutare volunt] Vaticanus, *commutare nolunt*: recte: sic enim Salustius frequenter loquitur, et alioquin utroque idem significatur: eamque scripturam in vetere editione et libro Fabri, posterius observavi. *Idem.* Alterum foret, in quem ut sint contumeliosi, vitam impendere sunt parati: alterum, in quem ut sint contumeliosi vitam beneficio ejus accipere nolunt. *Gronov.*

Quonam modo rem stabilias, communiquesque] Venetum, *communicasque*. Mihi legendum videtur, *stabilias, communiasque*: nec aliter sensus postulat, quantumvis reclamantibus exemplaribus: pro *confirmes*. *Rivius.*

Patres et plebem] Romuli hoc institutum fuit ad imitationem Atheniensium. Dionys. Halicarnassæus libro II. Postea tamen tertius ordo civitati accessit, Equites; isque medius, ut scribit Appianus l. II. de bello Civili. Plinius eum confirmatum putat a consula Ciceronis, quo se quoque Cicero provectum esse celebraverit, ejusque vires peculiari popularitate quæsiverit. Sed ante etiam, tantæ dignitatis et æstimationis fuit, ut penes hunc ordinem fata fortunæque patrum, vitæque principum et vectigalia diu fuerint. Tandem vero L. Drusus senatui pristinum jus et dignitatem adseruit. De qua re ex M. Varrone Florus sic scribit l. III. c. 17. 'Judiciaria lege C. Gracchus diviserat P. R. et bicipitem ex una fecerat civitatem.' *Col.*

Vis multo maxima in plebe] Contra in Jugurth. 'Ceterum nobilitas factione magis pollebat, plebis vis soluta, atque in multitudinem dispersa, minus poterat.' Sed diversa tempora;

aut sane pro arbitrio et usu dicentis. *Ciaconius.*

Humillimus quisque in armis] Non placet hæc scriptura; neque credibile est, rem eandem bis a Sallustio iteratam. Quid enim *militia* opus erat, cum *armis* dixisset? Apage tautologiam istam a scriptoris nostri Laconismo. Quin potius ad consuetas divinandi artes confugimus, quam hanc Crispo maculam, ab imperitis impressam diutius residere patiamur? Quam rem uti et ego mea ex parte agere aliquando intendam, magna contra hanc labem remedia statuere non decrevi, sed tantum literæ (quæ media est) inversione facta, ac initiali pede sublato, *m* in *u* commutare, quod ex *Armis*, *Arvis* fiat; ut vitam rusticam, studiumque agriculturæ designet: quam rem industriosissime persequuti Romani illi veteres, cujusque adeo cultores (si quidem Varroni credimus) non sine causa urbanis ac togatis umbraticolis anteponebant. Quam conjecturam meam eo etiam impensius amplector, quod de Agris sequatur; unde tunicatam plebem validiorum injuriis expulsam gravissime apud Cæsarem conqueritur, quisquis tandem hic fuerit, callentissimus utique ac vere Sallustianus consultor. *Douza.*

Dispalata] Id est, Dispersa.

Quippe, &c.] Hoc est, Cum scilicet ita sit, quod cura retinendæ libertatis orietur his, scilicet civibus, adhuc liberis: tum, id est, multo magis cura servitutis amittendæ orietur his, scilicet ære alieno oppressis, et quasi in servitutem redactis. *Bad.*

Res militaris] In coloniis enim tam optimorum equitum, quam peditum copiam semper habebant Romani. Tales fuerunt Bononia, Mutina, Parma, Placentia, quæ etiam equites solos habuit Latinos, teste Livio. *Coler.*

Ubi bonum publicum] Ubi bonum publicum etiam privatim usui est, id

Delph. et Var. Clas.

non aggredi, socordis et ignavi est. Hoc de rege vel principe Sallustius. At Cicero de omnibus l. iii. Off. 'Unum debet esse omnibus propositum, ut eadem sit utilitas, unius cujusque et universorum; quam si ad se quisque rapiat, dissolvetur omnis humana consociatio.' Atque si etiam hoc natura præscribit, ob homo homini, quicunque sit, vel eam ipsam causam, quod is homo sit, consultum velit; necesse est secundum eandem naturam omnium utilitatem esse communem. *Coler.*

Marco Livio Druso] Fabri et vetus editio, *Marco Lubio:* inepte. Sunt enim Drusi in gente Livia. A Vaticano abest, *Livio*, neque adesse necesse est: probat scriptorum usus. *Carrio.*

M. Livio Druso] Adversus omnibus modis in hac Epistola nobilitati est Sallustius. Inde de M. Druso ingerit Cæsari. De hoc Druso Livius, Florus l. iii. c. 17. Val. Maximus l. ix. c. 5. Vellejus. Cicero pro Milone: 'Domi suæ nobilissimus vir, senatus propugnator, atque illis quidem temporibus, pene patronus, avunculus hujus nostri judicis, fortissimi viri M. Catonis, tribunus plebis M. Drusus occisus est.' Ejusdem potentiae meminit idem Orat. pro C. Rabirio: 'Notabile vero exemplum de amicis ambitione tantum et largitionibus quæsitis. Execranda illa vox in libera Republ. M. Drusi: Nihil se ad largitionem ulli reliquisse, nisi si qui aut cænum dividere vellet, aut cælum.' *Colerus.*

Auctores fierent homines] Locus qui et ab interpunctione et a scriptura male habet. Vetus editio, *nisi illi auctores fuerant se homines factiosi.* Fabri et Briconeti, *nisi illi auctores fuerant, sed homines factiosi.* Tu scribe de Vaticano: *nisi illi auctores fierent, sed homines factiosi, quibus dolus atque malitia fide cariora erant, ubi intellexerunt per unum hominem, &c.* non enim

Sallust.

3 D

vult homines factiosos Druso in tribunatu rei alicujus auctores fuisse, sed nobilitatem. *Carrio*.

Sua ipsius consilia disturbaverunt] Carrio e libris, *sua et ipsius*. Malim, *sua ipsorum*. Gronovius.

Gloria honorem] *Gloria*, id est, cupiditas gloriæ vincit honorem, qui virtuti debetur. *Badius*.

Et malis, et bonis rebus ea creatur] Videtur sine dubio, pro, *rebus*, scribendum, *rationibus*; nam peccatum librarii agnoscimus ex *rationibus*, in, *rebus*. Sic Cato dixit 'agrum bonis et malis rationibus colendum.' Et Metellus apud Agellium 1. 6. 'Quid ergo nos, a Diis immortalibus divinus expectemus, nisi malis rationibus finem facimus.' Cicero pro Rabirio Postumo dixit, 'Augere rem bonis et honestis rationibus.' Idem error irrepsit in l. 1. Cæsaris de bel. civil. in quo est: 'Tamen omnibus rebus in eo perseverandum putabat:' cum, pro *rebus*, debeat legi, *rationibus*, ut ad eum locum notavimus. *Ursin*.

Ex pecunia legi] Nam laudabiliter constitutum fuit Romæ, ut Prætores jurati optimum quemque in selectos judices referrent: ut testatur Cicero pro A. Cluentio. *Coler*.

Ut cuique sors tulit] Recte Carrio *fors*. Cuique facilius tolerarem, si sequeretur *cecidit*, non, *tulit*. Nunc potius placet, *utcumque fors tulit*. Gronovius.

C. Gracchus] Probat C. Gracchi plebiscitum, quo rogaverat, ut ex confusis quinque classibus forte et sine accurato delectu centuriæ vocarentur. Ratio: ut coæquati dignitate cives et pecunia, virtute alius alium anteire properaret. Sed tamen neque hanc, neque alias rogationes Græchanas Optimates tulerunt. *Idem*.

Nam si virtute] Tangit satis acerbe Cæsaris æmulos nobiles, M. Bibulum, L. Domitium, M. Catonem, L. Posthumium et Favonium præcipuos. De singulis aliquid vel Sallustii vel

fidei caussa dicendum videtur. Et sane possit Sallustius in vituperandis nonnullis pro parum candido, et falso haberi. L. Domitius iste Ænobarbus dictus. Ejus rapacitas et timiditas etiam a Cæsare arguitur l. 1. de bello Gall. et Plutarcho, et Seneca. De Bibuli consulatu legendus Dio lib. xxxviii. et Plutarchus in Cæs. Itane vero de M. quoque Catone scriptum oportuit? Nimia isthæc libertas, imo dicacitas. Et de Græcis literis quale judicium? Majorem gratiam debebas, Sallusti, Græciæ, et ipsi adeo Thucydidi tuo. De hoc quidem Catone Vellejus Patereulusscriptum reliquit: 'Hic genitus proavo M. Catone, principe illo familiæ Porciæ, homo virtuti simillimus, et per omnia ingenio diis quam hominibus propior, qui nunquam recte fecit, ut facere videretur, sed quia aliter facere non poterat.' L. Posthumii mentio rara. De Favonio apud Cæsarem, Dionem, Plutarchum legat, qui vult. Porro elogium illorum ita restituit Lipsius l. iv. Epist. 14.: 'L. Posthumius et M. Favonius mihi videntur quasi magna navis supervacua onera esse, ubi salvi pervenere, viri sunt: si quid adversi coortum est, de illis potissimum jactura fit, quia precii minimi sunt.' *Coler*.

Marci Bibuli fortitudo] Is collega erat Cæsaris; unde in gratiam et assentationem ejus, hæc in eum dicit. *Badius*.

Maximo dedecori] Qui nihil in eo præclare gessit: sed penitus collegæ Cæsari cessit. *Idem*.

Cujus nullum membrum, &c.] Totum hunc locum æmulatus est ille, quisquis fuit, qui Sallustii nomine declamationem in Ciceronem edidit; nam sic scribit: 'Cujus nulla pars corporis turpitudine vacat, lingua vana, manus rapacissimæ, gula immensa, pedes fugaces; quæ honeste nominari non possunt, inhonestissima.' *Ciccon*.

Factione] Est enim *factio*, ubi quis-

que suo consilio suæque utilitati innititur, et ita consilia et facta sua seorsum facit. *Bad.*

Sicut in statua] Veteres editiones, *sicut instituto.* Fabri et Briconeti, *sicut instituo:* a vulgatis est Vaticanus. Petrus Pithæus legendum putabat, *sicut in Stajeno.* Justus autem Lipsius, cum quo mihi omnia vincula sunt antiquissimæ necessitudinis, *sicut in statua,* quam suam conjecturam multis argumentis et in Variis et in Epistolicis confirmatam mihi, credo etiam aliis, omnino probavit. *Carrio.*

Ubi salvi pervenire visi sunt] Vetust editio: *ubi salci pervenire visi sunt.* Lipsius ingeniosa sane conjectura vitium tentavit tollere, legitque, *ubi salci pervenere, viri sunt.* Corrige de Vaticano: *ubi salci pervenere, usui sunt,* quam proxime a vetere editione. *Carrio.*

Animum in litteris] Perversa scriptura et improba hominum ineptissimum emendatio, in qua sententia, nec pes, nec caput, ut ille aiebat, usquam apparet. Sic enim ibi legitur: *sed animum in litteris, quod natura firmus erat, in laboribus habui.* Vetust editio *animum in litteris agitari: quod natura firmus erat, id in laboribus habui;* doctet Vaticanus. *Idem.*

Vera consilia] Florens et beata respublica, in qua vera consilia valent. Ea sunt, quæ neque gratia, neque timor, neque voluptas corrumpit. Alios etiam affectus ab omni vero consilio procul esse jubeo, ut odium, iram, misericordiam, quibus officientibus animus verum haud providet, ut alibi præclare disserit Crispus. *Coler.*

Una Respublica] Quemadmodum Reipublicæ corpus dissensione ordinum discerpitur, ita æque laceratur separatione publici et privati commodi, οὐ γὰρ δὴ κεχώρισται τὸ κοινὸν συμφέρον τοῦ ἰδίου· πολὺ δὲ μάλλον ἐν τῷ ὅλῳ καὶ τὸ καθ' ἕκαστα λυσιτελοῦν περιέρχεται, καὶ σώζεται ἐν τῷ παντὶ τὸ κατὰ μέρος, ἐπὶ τε τῶν πόλεων, καὶ τῶν ἄλλων

φυσέων. Id est, ait apposite Jamblichus, 'Commodum enim publicum non separatum est a privato; quinimo in universo, singulorum etiam utilitas continetur, et partes in toto conservantur, tum in civitatibus, tum in aliis quoque naturis.' *Coler.*

Ex aliena libidine] Misera Respublica, in qua ex aliena libidine, ex factionum quorundam nobilium nutu pendet senatus auctoritas, et consilium publicum. Patres enim et auctoritatem inviolatam et consilia constantia habere fas est. Alludit forte ad tempus illud Sallustius, quo Senatus circumscriptus, et tantum non oppressus est a Pompejo et Crasso, anno U. C. sexcentesimo nonagesimo nono. De qua re Dio libro XXXIX. *Idem.*

Interdum alia] Turpis in omni consilio levitas: de qua jocus aliquando fuit Caroli V. sapientissimi et fortissimi Imperatoris, quem is jacere solebat in comitia Germanorum: quæ ille viperis assimilabat. Quia aiebat, ut istæ matres suas tollunt; sic illorum posteriora decreta. Serius jocus, et in conventibus nostris, identidem recogitandus. *Idem.*

Coæquari gratiam] Demosthenis est πάντων δυσχερέστατον εἶναι τὸ πολλοῖς ἀρέσκειν quod et Aristoteles repetit in Diatribis. *Coler.*

Quod in certamine] Hoc est, Priusquam victi sunt, et dubitant, an vinci debeant, recipiunt in se jugum seu legem contententium, tanquam ii vicerint. *Bad.*

Si numero auctus] Numerum senatorum auxerat primus Tarquinius. Morem diu desitum reduxit Jul. Cæsar, teste Suetonio et Dione. Multos enim per bellum Civile per malas artes Senatores factos removit, aliosque allegit. Qua re et dignitatem senatoriam mire amplificavit, et auctoritatem suam stabilivit. Sed hoc quoque bonum initium malos eventus habuit. Confluentibus enim amicis Cæsaria-

nis, tandem in mille patres erupit senatus: quæ res invidiam Cæsari facile peperit. Correxerit igitur Augustus, et redegit ad DC. ut scribit Suetonius, Dio. Ceterum sub Tiberio vilior vi-
liorque facta, et sub aliis postea principibus pene ad nihilum redacta senatus auctoritas. *Col.*

Tabella] Per tabellam, in quam puncta scribebantur: et ita major numerus punctorum vincebat, nec sciebatur certus auctor sententiæ: quæ res odium demebat. *Bad.* Per tabellam sententiam fieri vult, ut major libertas consultandi et ferendi sit. Sed fuit hic mos etiam olim, ut scribit Asconius ad Verrinas; verum alia de causa: nimirum ne dictam sententiam revocare liceret. Hoc Sallustii consilium apparet valde ursisse et in usum vertisse Cæsarem et Augustum. *Idem.*

In multitudine] Libertas Reipubl. stabilitur multitudine Senatorum. Sed hic fucum facit Sallustius ordini honestissimo, quem nunquam nimis florentem Principes optavere. Falsissime et fallacissime Nero jactat apud Tacitum l. XIII. Annal.: 'Non se negotiorum omnium judicem fore, ut clausis unam intra domum accusatoribus et reis paucorum potentia grassaretur. Nihil in penatibus suis venale, aut ambitioni pervium, discretam domum et rempublicam. Teneret antiqua munia senatus.' *Coler.*

Judicia primæ classis] Olim judicia penes Senatum, equites; et Tribunos ærarios fuerunt, lege Aurelia, ut scribit Asconius. Cæsar tribunos ærarios sustulit, teste Suetonio. Ea porro, de quibus Sallustius loquitur, digressit omnia Augustus postea. Vide Dionem l. LV.

Hoc itinere] Hac via et ratione procedendi. *Bad.*

Quam primum, &c.] Haud occulte monet, bona et salutaria consilia ce-
lesteriter arripienda et exsequenda esse.

Egregie Otho apud Tacitum Annal. l. I.: 'Nullus cunctationi locus est in eo consilio, quod non potest laudari, nisi peractum.' *Coler.*

Libertatem cariorem] Vulgo, *clariorem*. Veteribus potius impressis assentior, qui *cariorem* præferunt. *Carrio.*

Gallica gente] Hoc ad gloriam Cæsaris spectat. Galli enim natura bellicosi, ut testatur Sallustius in Bello Catil. Et sine Jugurth. ait, amplius cum Gallis pro salute, non de gloria certari. Idem de Gallis alii Historici. M. Cato Orig. 2. 'Pleraque Gallia duas res industriosissime persequitur: rem militarem, et argute loqui.' Insigne vero illud elogium Cæsii Bassi apud Diomedem: 'Romani Gallis devicti sunt victores. Durat adhuc et durabit laus fortissimæ gentis.' *Coler.*

Summam discordiam] Sic dictum velim; pro quo ceteræ editiones *socordiam* ostentant: quam quidem scripturam ego nupera et novitia ista multis millibus habeo cariorem. *Douz.*

Divino numine invisī] Ita etiam sinceri Philosophi omnes sentiunt; nihil Deum latere. Secus Epicurus cum suo grege: quem quasi etiam Cæsar sectatus fuerit, innuit Cato apud Sallustium in Catilin. *Coler.*

Sæpe invidia] Simile Theophrasti dictum: *Φθόνος τοῖς ζῶσι πρὸς τὸ ἀντίπαλον τὸ δὲ μὴ ἐμποδῶν, ἀνανταγωνίστω εὐνοία τετέλεται*. *Invidia tantum in vivos est. Mortuus vero, ut qui nemini obstat, constanti et libera benevolentia colitur.* *Idem.*

Ea res eveniat, &c.] Prudenter videtur hic, quisquis est, consultor desinere; qui animum suum in rempubl. ostendit: et Cæsari, quæ sensit, honeste suasit. Verum quia jam rerum potiebatur Cæsar, etiam sibi prospexit. Nam judicio ejus omnia per-mittit. *Badius.*

NOTÆ VARIORUM

IN

DECLAMATIONEM

IN

M. TULLIUM CICERONEM.

Audacissimo cuique] Invide de uno Cicerone id dicit. *Badius.*

Ubi M. Tull. leges, jud. populi R.] Populo Rom. in dandi casu habet codex Aldinus, sed vetustus in gignendi quod malim. Illud autem, *in ordine*, quod proxime sequitur, quid sibi velit, apud me non admodum planum est. *Glar.*

Quod collibuisse alteri] Quasi dicat, Puer exposuisti pudicitiam tuam cuiuscunque libidini: sed mirabile est, tantam diffamandi et taxandi viri consularis licentiam fuisse. Nam si innocens fuit, non debuerunt ea impune objici, cum etiam famosi libelli lege prohibiti essent: sin nocens fuerit, mirabile est, talem virum eo dignitatis promotum: sed ea tempestate erat commune adolescentiæ vitium: quo et Julius Cæsar ab omnibus notatus est. *Bad.*

Pellex matris] Habens rem cum patre, sc. Cicerone, et ita pellit matrem e cubili. *Idem.*

Publii Crassi] Hominis ditissimi: ad quem alludit Persius, dicens Sa-

tyra secunda: 'Nunc Licini in campos, nunc Crassi mittit in ædem.' *Idem.*

In consilio Deorum immortalium] Quia in plerisque concionibus et invectivis dixit, 'Non humanis opibus, nec arte magistra ita reipubl. consultum, sed divina miseratione.' Sed ad invidiam concitandam omnia trahunt adversarii in majus. *Idem.*

Absque carnificis nomine] Id quoque contumeliose, cum ille dixerit; sine cæde et sanguine rempublicam servatam. *Idem.*

Incommodum civitatis] Id acriter et subtiliter: quia vult ob consulatum Ciceroni mandatum conjurationem factam, et omne malum obortum. *Idem.*

Cum legis Plauciæ] *Planciæ*, cum n, non cum diphthongo *au* habebat codex Aldinus hoc in loco: at in Catilina cum diphthongo, ut alii libri, *Planciæ*, legebat. Diximus autem in Catilina de hac lege nobis nihil certi constare. *Glaucanus.*

Homo novus Arpinas ex M. Crassi

fam.] Ita fere habent codices: at ego non dubito ita a Sallustio scriptum: *Homo novus Arpinas ex C. Marii familia*; non *ex M. Crassi*. Fuerat enim et Marius Arpinas, et homo novus. Ergo subjungit *ειρωνικῶς*, *ejus virtutem imitatur*: cum ille summus bellator, Cicero summus orator: ille manu, hic lingua promptus. *Idem*. Vide supra Jug. c. 63.

Illud vero amicitia tant. ac virt. est an.] Aldinus codex nominativos in genitivos mutavit. Vetustus codex sic habebat: *aliud vero amicitia tantum ac virtus est animi*: sed ex neutro sensus clarus est, nec ego clare expedio. Non est mihi dubium, cum confutationis hujus duæ sint partes, prior per quæstionem, altera per inficiationem; prioris esse hanc particulam, ut altera pars incipiat ibi: *Imo vero homo levissimus*. Lectori hæc innuo dumtaxat, ut occasionem dem altius cogitandi ac exemplaria diligentius inspiciendi. *Glar.*

O fortunatam, &c.] Ineptulus quidem est versus: unde Juvenalis citans eum, dicit illi minus obfuisse eloquentiæ, si non elegantius Philippicas in Antonium scripsisset, quam

tales versiculos jactasset: verba Juvenalis sunt: 'O fortunatam natam me consule Romam! Antoni gladios potuit contemnere, si sic Omnia dixisset: ridenda poemata malo, Quam te conspiciæ divina Philippica famæ.' *Badius.*

Quasi vero togatus] Id sæpe asseruit Cicero in Invectivis in Catilinam: 'Cedant arma togæ,' inquit Cicero: quia, plus consuluit urbi et reipub. in toga, quam alii Imperatores in armis. *Idem.*

Quem amicum, &c.] Ingenue fateor, me hæc verba, ut in Aldino sunt codice, atque adeo etiam in vetusto, ac cunctis aliis, quos mihi videre contigit, non intelligere. Ideoque mutio, admonito tamen Lectore, ut mecum ipse dubitet, aut felicius, si queat, eruat. Transilire, ut notum, facile erat, si quosdam imitari velim, quos pudet fateri se non omnia vel scire, vel intelligere. *Glar.*

Quem amicum] Id est, Quales amicos, vel inimicos habes? Amicos perditissimos quosque cives, inimicos Reipub. amantissimos. *Thys.*

Dyrrhachio] Vide supra p. 695.

NOTITIA LITERARIA

DE

C. CRISPO SALLUSTIO,

EX

Jo. Alb. Fabricii Bibliotheca Latina, a Jo. Aug. Ernesti
auctius edita. Tom. I. Lib. I. c. 9.

/////////
[EX ED. BIPONT. 1807.]
/////////

C. CRISPUS SALLUSTIUS¹ natus Kal. Octobr. A. U. C. 668. secundum fastos Idat. Amiterni, oppido Sabinorum, ab Appio Censore an. 704. senatu ejectus,² a Cæsare Dictatore Senatoriæ dignitati restitutus,³ evectusque ad præturam, et præfectus (sive potius, expilator⁴) Numidiæ, Juba victo et occiso:⁵ vitæ ipse profligatæ,⁶ quantumvis in scriptis veritatis studiosus et alienorum

NOTÆ

¹ Alius Sallustius Crispus nostri sororis filius inventor æris, quod ab eo Sallustianum est appellatum. Plin. xxxiv. 2. Ad hunc Horat. Od. II. 2. Vide et Lips. ad I. Taciti Annal. num. 35. Fuit præterea Crispus quidam Sallustius, qui Apuleii Milesiarum libros et Apologeticum recensuit, ut notatum est in antiquo cod. Florent. De aliis Sallustiis vide, si placet, Suidam et Onomastic. Glandorpii. A Sallustio ludimagistro additam literam K legas in Vincentii Bellovacens. Speculo doctrinali II. 8. Inter rec. Medicos clarus est Sallustius Salvianus, cujus libri III. varr. lectt. de re me-

dica prodierunt Romæ a. 1588. 8. ut alia ejus scripta præteream.

² Dio lib. XL. p. 150.

³ Adi Hanck. de Romanar. rer. scriptoribus I. 6. quod est de Sallustii vita, et Jo. Nic. Funccium de ætate virili linguæ Lat. parte II. p. 181. sq. Sallustii effigiem e numo Reginæ Christianæ habes in Tom. III. Thes. antiquitt. Græcar. Gronoviani, litera ddd.

⁴ Dio Cass. lib. XLIII. p. 217.

⁵ Appian. II. Civilium bellorum. p. 490.

⁶ Scholiast. vetus Horatii ad verba Sat. I. 2. 41. *ille flagellis*. 'Hoc de C. Crispo Sallustio dicitur, qui depre-

vitiorum, Catonis ac Thucydidis exemplo,¹ acerbissimus insectator, obiit quadriennio ante pugnam Actiacam, quæ commissa est anno Urbis 723. ante Ch. 31. Numum ornatum Sallustii capite imberbi edidit primum Fulvius Ursinus cum inscriptione 'Salustius Autor.' Annotat porro Jo. Faber, numum illum fuisse contorniatum, 'auctoris' vero vocabulum aliter accipi quam ab ipso Sallustio, qui c. 3. Catil. auctorem rerum a scriptore distinguit. Inscriptiones etiam antiquiores et ætati Sallustii vicinæ apud eundem Ursinum p. 90. sicut et Quintiliani et Marci Capellæ codices, et Horatii, nomen illud non cum simplici, sed geminata litera LL efferunt:² unde concludit Faber, illum numum diu post Sallustii ætatem cūsum fuisse, et fortasse tum, cum aliorum quoque ill. virorum numi eadem forma sunt percusi. Constat autem, ejuscemodi numos, quibus memoria veterum clarorum virorum conservaretur, cœpisse cudi post Constantinum M. et maxime sub Honorio. Dolebat Gisbertus Cuperus, non proditam ab Ursino partem numi aversam, nisi nudam fortasse reperit. Etiam Car. Patinus edidit numum, in quo circa caput viri, sed quod male barbatum pro nudo exhibet, legitur Salustius Autor. Illum vero neutiquam referendum putat ad scriptorem belli Jugurth. sed pertinere ad Sallustium, qui cum Leontio Consul fuit A. U. C. 1096. Ch. 344. imperantibus Constantino juniore, Constantio et Constante, qui Consul certe a Zabarella Sallustius Autor cognominatur. In aversa parte tres viri togati, e quibus medius manu tenet ædificium, sive, ut Sigebert. Havercampius (qui eundem numum offert in libro de numis contorniat pag. 149.) hydraulicum organon, ad oram ascriptis verbis: PETRONI PLACEAS. Quam Ursinus quoque adjunxit numi faciem tres figuræ decorant, sed fœminarum, et verba MONE.....GEAS. Apud Paulum vero Pedrusium T. v. p. 36. in aversa parte conspicitur figura hominis sedentis, viri, non fœminæ: unde nec Numidiam, nec cum Pedrusio p. 39. Historiam ab illa denotari crediderim. Similis plane figura in numo Alexandri Severi, ib. p. 286. ubi iterum Historiam Pedrusius vult intelligi parum verisimiliter.

NOTE

hensus ab Ann. Milone in adulterio cum uxore Fausta, Sylke filia, flagellis cæsus esse dicitur, ut refert Asconius in ejus (Milonis) vita.' Adde Gellium xvii. 18. Suetonium de Grammatic. c. 15. et Lactant. ii. 12.

¹ Thucydidis amulum vocat Vel-leius ii. 36.

² In Plutarchi, Dion. Stephani Byz. Suidæ et aliorum Græcorum libris Σαλούστιος.

Fuit et Crispus Sallustius junior Rhetor, de quo intelligendum, quod in priscis Taciti et Apuleii codicibus Florentinis aiunt reperiri: 'Ego Crispus Sallustius legi et emendavi Romæ fœlix, Olybrio et Probino Coss. in foro Martis controversias declamans Oratori Endeleshio.' Non plane intelligo, quid hæc verba sibi velint, nec quo tempore Olybrius cum Probino consulatum gesserit: licet Olybrium consulem fuisse constet an. C. 526. ante Mavortium, quem in emendando Horatio Felix¹ orator urbis Romæ adjuvit. Alii Q. Sallustius Hermes et Q. Sallustius Felix in vet. epitaphio ap. Montfauc. Antiquitatis explicatæ Tom. v. supplementi pag. 65. tab. XXVIII. et XXIX. De Sallustio vet. Historico conferre licebit Dan. Guil. Molleri dissertationem editam Altdorfii 1684. et orat. Christ. Coleri, Norimb. 1598. 8. Vitam scriptam a Joan. Clerico [vid. p. 17. ed. præs.] et in Wassii edit. obviam servavit in Sall. suo Cajetan. Vulpus: etiam Thyvonius translatam Gallicæ suæ adjunxit versionem, sed additis animadversionibus, Sallustii famam defendentibus. Citatur Sall. a Græco scriptore Jo. Antiocheno in excerptis Peirescianis p. 793. Καὶ Σαλλούστιος ὁ Ῥωμαῖος συγγραφεὺς ἔφη καλοῖς αὐτὸν (τὸν Σύλλαν) ἐγχειρίμασι κάκιστον ἐπεννηροχέειν τὸ τέλος. Codicem Ms. Sall. repertum in cænobio Benedictinorum Martisburgensi Jo. Rivius utendum se accepisse testatus est a G. Fabricio. Msti sui cod. qui Reinesii olim fuit, meminit Conrad. Sam. Schurzfleisch. præfat. ad Orthogr. Lat. Quatuor codd. Mss. Sall. Tegnagelii in Bibl. Cæsarea; duodecim Mediceos laudat Norisius in Cenotaphiis Pisanis pag. 463. ternos etiam nuper habebat Bibl. Rostgaardiana p. 464. Habeo et ipse binos Sall. codd. non contemnendos, scriptos in membrana, atque in his unum antiquissimum. Ambo nactus sum e Bibl. V. C. Marquardi Gudii. Ex eadem ad me pervenerunt quoque² lectiones duorum codd. membranaceorum Cathedralis Eccles. Remensis, quas enotavit idem vir doctissimus, testatus priorem forma oblongiore, ut quartam paulo excederet, scriptum anno MCLXVIII. indictione prima. Librarius nomen suum prodidit his verbis: 'Omnes qui lecturi estis, orate pro Matthæum scriptorem, ut Deum semper habeat propitiatorem.' Alter membranaceus in quarto, annorum amplius septingentorum. Omnino

NOTÆ

¹ Vide Pet. Relandi Fastos Consulares p. 696.

² Tres hosce codd. a. 1722. libenter

misi ad Gottl. Cortium; qui illis usus est ad præclaram suam edit, Sallustii adornandam.

nullius alius scriptoris veteris tot codd. scripti extant, quam Sallustii, et auctoris librorum ad Herennium : unde patet, eos libros a multis lectos esse, ut opinor, propter brevitatem et acumen orationis et *πρόσθετος* : sed ea frequentia exemplarium peperit multitudinem mendarum, glossarum, interpolationum, quæ et in edd. primis reperiuntur. Laudat Quintil. x. 1. pag. 886. ‘Sallustianam brevitatem,’ qua nihil apud aures vacuas atque eruditas possit esse perfectius : et pag. 914. ‘immortalem Sallustii velocitatem,’ quam diversis virtutibus Livius sit assecutus : tamen Conciones a Crispo frequentiores longioresque, atque, ut ipsi quidem videtur, insipidiore historiae inspersas moleste fert V. C. Nic. Hieron. Gundlingius præfat. ad Nic. Burgundi Hist. Belgicam. Fuit hoc ab aliis etiam reprehensum, sicut notum illud Senecæ Patris præf. lib. III. controvers. ‘Ciceronem eloquentia sua in carminibus suis destituit : Orationes Sallustii in honorem historiarum leguntur.’ Sed notum itidem est, quid excusando illi mori eloquentiam in historia ostentandi, lectoremque delectandi vel morandi, ab aliis responsum fuerit. Sane licebit properanti tetrico et fastidioso lectori illas orationes veluti scopulos præternavigare, dum interim alii, quibus lectu dignæ et insignium documentorum plenæ videntur, ex iisdem voluptatem capere et fructum permiserint.

Extant Thucydidea gravitate et acuta brevitate styli, Catonianæque ¹ colore orationis ab *nobilissimo* hoc *historico* ² descripta :

1. Bellum Jugurthinum, contra Jugurtham Numidiæ regem anno urbis 643. sq. gestum, de quo consulendi sunt viri docti ad Flor. III. 1. ubi in editione Græviana Jug. quoque imaginem in numo Syllæ contemplari poteris. Ex libris Punicis Hiempsalis nonnulla de situ Africæ tradit Sallustius belli Jug. cap. 17. sq. Orationem ex cap. 10. qua Micipsa filios ad pacem et concordiam hortatur, Severus Imp. morti vicinus commendavit Bassiano filio suo natu majori, ap. Spartianum c. XXI.

2. Bellum Catilinarium, sive de Conjuratone Catilinæ liber, quæ incidit in an. U. 691. quo Cicero consul fuit. Hunc librum, quem separatim cum Comment. suo edidit Theodorus I. F. Graswinkelius

NOTÆ

¹ Vet. epigramma ap. Quintil. VIII. historia.’

3. ‘Et verba antiqui multum furate
Catonis Crispe Jugurthinæ conditor

² Augustin. Ep. v. ad Marcell. c.
16. edit. novæ. T. II. Ep. 138.

Lugd. Bat. 1642. 12. prius scripsisse Sallustius videtur; sed Jugurthinum, quia prius gestum est, præmittere placuit.

3. E sex libris Historiarum¹ populi Romani, a morte Syllæ, quæ contigit M. Lepido et Q. Catulo Coss. anno U. 676. usque ad Catilinæ conjurationem, Fragmenta collecta a Lud. Carrione in sua Sall. edit. et ab Ant. Riccobono ad calcem libri de Historia, Venet. 1568. 8. et Basil. 1579. 8. p. 163—216. et ab Aldo Manutio, Pauli F. Sed Carrionis præstat industria, quam fere editores Operum Sall. sequuntur. Isaac. Vossius Epist. ad Nic. Heinsium data a. 1651. Holm. d. 12. Jul. 'Hoc ipso die, quo hæc scribo, incidi in duo folia stupendæ antiquitatis: quæ postquam diligentius aspexi, statim conjeci esse fragmenta deperditarum Sall. Historiar. Continent illa bellum servile Crixî et Spartaci.' Ob hoc potissimum opus, Lucullo inscriptum, Sallustius Martiali xiv. 191. audit 'Romana primus in Historia.' Reperiuntur fragmenta et in ed. Cortii.

4. Duæ Orationes (sive Epistolæ potius) de Rep. Ordinanda ad Cæsarem missæ, cum in Hispanias proficisceretur contra Petreium et Afranium, victo Cn. Pompeio. Has Sallustii esse Lipsius lib. 1. Var. lect. c. 8. dubitavit; citra magnam causam negavit Carrio; ceterum tam de Sall. meritis haud male, quam non bene Jul. Pompon. Lætus. Quicquid enim ferme adversus Codd. fidem in Sall. immutatum est, id Pomponio huic tribui debere notat Vossius de Hist. Latinis lib. III. pag. 615. Duas hasce Orat. separatim notis illustravit Christoph. Colerus, Ambergæ, 1599. 8. Jo. Loccenius Lips. 1673. 8. et cum orat. in Cicer. Ciceronisque responsoria Gallice vertit Petr. Saliat, Paris. 1537. 8. ap. Sim. Colinaeum. Hanc in Cicer. quam cum declamatione in Catil. Porcio Latroni vel Vibio Crispo alii tribuunt, (conf. Pet. Victorium xv. 3. Var. lect. et Jo. Sichardum in Quint. v. 13. p. 474.) ad Sall. auctorem ex Quintil. iv. 1. Institut. Orator. refert Paulus Colomesius. Eidem sine controversia tribuunt Sanctius, et ad ejus Minervam p. 387. Perizonius.

5. Declamatio in Catil. et alia in Cic. Porcii Latronis potius, aut Vibii Crispi, vel alterius non insulsi Rhetoris antiqui, quam Sall. esse creditur a viris doctis. Vide Lips. Orat. vii. Voss. lib. III. de vitiis sermonis c. vi. In cod. Ms. Ulm. Raymundi de Kraft

NOTÆ

¹ Male alii libros xi. vel ix. computant.

extat hoc titulo : ‘ Sallustii in Ciceronem controversia, et hujus in illum.’ Minime tam despicabilis, quam Carrioni videtur, qui ineptissimum Sophistam vocat, etsi tam antiquus non est, quam videri cupit iudice Barthio XXXIV. 16. Adversar. Veterem interpretem in Sall. Catilinariam ex membranis Paul. Stephani, laudat Goldastus notis ad Eginhard. p. 175.

Sallustii Historias e vett. Gramm. illustraverant Asper et Statilius Maximus, laudati a Charisio. Historiar. pariter libros et bellor. Jug. et Catil. (ita enim intelligo vocab. *βελλῶν*) Græce interpretatus est Zenobius, Suida teste. Sed hæc omnia hodie desiderantur, perinde ut Asinii Pollionis liber, quo Sallustii scripta, ut nimis priscorum verborum affectatione oblita, reprehendit, teste Suet. in Gramm. c. 20. Junium Maximum Sallustii Historias in Compendium misisse, innuit Statius IV. 4. Sylvar. Græca Sallustii versione usus est Stephanus Byz. in *ἄξις*.¹

NOTE

¹ His adde : Turcii Rufi Aproniani Peverati separatim editis Ferrar. notas ex antiq. lib. scripto insertas 1731. 4.
notis in Sallustium Angeli Mariæ

RECENSUS

EDITIONUM C. CRISPI SALLUSTII,

AUCTIOR FABRICIANO

ET SECUNDUM ÆTATES DIGESTUS.

////////

ÆTAS I. NATALIS.

1470—1485.

....EDITIO primaria princeps, s. an. loc. et typogr. 4. (Parisiis, circa annum 1470. per Udalr. Gering, Mart. Crantz, et Mich. Friburger.) Incipit: ‘Caii Crispi Salustii, de Lucii Catilinæ coniuratione liber fœliciter incipit.’ In aliis tamen exemplaribus legitur: ‘Caii Crispi Salustii, nobilissimi ciuis ac consularis romani, de Lucii Catilinæ coniuratione liber fœliciter incipit.’ In fine:

‘Nunc parat arma virosque simul [sibi] rex Maximus orbis
Hostibus antiquis exitium minitans.

Hunc igitur bello studeas gens Pariseorum,

Cui Martis quondam gloria magna fuit.

Exemplo tibi sint nunc fortia facta Virorum,

Quæ digna memorat Crispus in historia.

Armigerisque tuis Alemannos adnumeres, qui

Hos pressere libros, arma futura sibi.’

Maittair. pag. 293. Catal. de la Bibl. du Comte de Rewiczky
pag. 112. sq. Panzer Tom. II. pag. 270.

1470 Venetiis. Fol. per Vindelinum de Spira. Editio princeps secunda, Jano Grutero, Wassio et Cortio consulta, sed principibus aliorum auctorum editionibus longe inferior. In calce legitur:

‘EXPLICIT. M.C.C.C.C.L.X.X.

Qui cupis ignotum Iugurthæ noscere letum

Tarpeie rupis pulsus ad ima ruit.

Quadringenta dedit formata uolumina crispī
 Nunc lector uenetis spirea vindelinus,
 Et calamo libros audes spectare notatos
 Ære magis quando litera ducta nitet.'

Maittair. pag. 289. Panzer Tom. III. pag. 64.

- (Romana) sine nota loci et typographi. Fol. min. s. 4. maj. Editio princeps tertia, ab Havercampio adhibita, et in Præfatione laudata, omniumque antiquissima habita. Fluxit ex egregio Codice. In ejus fine legitur: 'Salustius finit feliciter. A. R.' quibus literis forsán designatur Adam Rot.

1471 Venetiis. Fol. min. per Vindelinum Spirensem. In fine :
 'EXPLICIT. M. CCCC. LXXI.

Qui cupis ignotum' &c. ut in edit. 1470.

Accesserunt autem secundæ huic Vindelini editioni: 'Crispi Sallustii auctoris clarissimi Vita.' Ejusdem 'in M. Tullium Ciceronem invectiva. Ciceronis in Crispum Sallustium responsio seu invectiva.'—Maittair. pag. 306. Panzer Tom. III. pag. 72.

1472 Venetiis. Fol. per Philippum Venetum.—Panzer Tom. IV. pag. 429.

1474 Venetiis. Fol. min. In fine: 'Venetiis fuere impressa ductu et impensa Iohannis Coloniae Agripinensis: nec non Iohannis Manthem de Gerretshem, qui una fideliter vivunt, anno a natali Christi MCCCC.LXXIIII. die XXIII. Martii.'—Maittair. pag. 338. sq. Panzer Tom. III. pag. 100.

— 'Sallustii Chrispi (sic) Historici clarissimi de Catilinæ conjuratione; accedit de Bello Iugurtino.' In fine: 'Mediolani per Ant. Zarotum Parmensem MCDLXXIV. die IV. mensis Augusti.' Fol.—Maittair. pag. 243. Panzer Tom. II. pag. 16.

— Sallustius de conjuratione Catilinæ, sine nota loci. MCCCC.LXXIV. Fol.—Panzer Tom. IV. pag. 12.

1475 Valentiae. 4. Incipit volumen a bello Catilinario sine ulla inscriptione. In fine belli Jugurthini legitur: 'Hæc Crispi Sallustii opera quam optime emendata Valentiae impressa anno MCCCC.LXXV. die XIIII. Iulii finiunt feliciter.' Sequitur Vita Sallustii. Hanc excipiunt Sallustii Invectiva in Ciceronem et Ciceronis in illum. Oratio Lucii Catilinæ responsiva in M. T. Ciceronem.—Maittair. pag. 349. Panzer Tom. III. pag. 57.

— Brixiae. Fol. In fine: 'Explicit Sallustius de bello Catilinario et Iugurtino per me Eustacium Gallum Brixiae feliciter impressus

die vigesima sexta Augusti M.CCCC.LXXV.'—Panzer Tom. IV. pag. 256.

—'Ex libris Historiarum C. Crispi Sallusti Excerpta.' (Sunt orationes v. et epistolæ III.) In fine: 'Impressus Rome: In domo nobilis viri Petri de Maximis Per M. Arnoldum panartz alamannum. Anno Salutis M.CCCC.LXXV. Die XXV. mensis septembri. Sedente Syxto IIII. Pon. Max. Anno eius Quinto. Deo Laus.' 4.—Crevenna Tom. v. pag. 146. sq. Panzer Tom. II. pag. 457.

1476 Sallustii Opera. In fine: 'Hæc Crispi Sallustii opera quam optime emendata Mediolani fuere impressa: ductu et impensa Philippi Lavanii Anno a natali christiano MCCCCLXXVI. quinto klas Decembres.' Fol.—Maittair. pag. 366. Panzer Tom. II. pag. 23. Biblioth. publ. Argentor.

1477 C. Sallustii Crispi Bellum Catilinarium. 'Impressum Mediolani per magistrum Iacobum de Marliano M.CCCC.LXXVII.' Bellum Jugurth. et Orat. Catilin. in Cicer. et Crispi Jugurthini oratoris vita; et ejusd. in Cicer. Invect. et Cicer. in Crisp. In fine: 'Hæc Crispi Iugurthini opera quam optime emendata Mediolani fuere impressa ductu et impensa magistri Iacobi Marliani; anno a natali Christiano MCCCCLXXVII. vigesimo secundo Kalendas Decembres.' Fol.—Maittair. pag. 379. Panzer Tom. II. pag. 30.

1478 Venetiis. Fol. Textui præmissa est Vita Sallustii, auctore Hier. Squarzafico. In fine legitur: 'Crispi Sallusti historiographi clarissimi Catilinarii ac Iugurthini belli finis. opere et impensa magistri Philippi petri magna: cum diligentia: atque arte impressi anno dni. Millesimo CCCCLXXVIII. die XXII. Iuni. Ioanne Mozenigo principe felicissimo imperante. Explicit Invectiva M. T. C. in Sallustium.'—Extat in Bibl. publ. Argentor.

—Florentiæ. Fol. Caii Crispi Sallustii de conjuratione Catilinæ liber; et de bello Jugurthino liber. In fine: 'Impressum Florentiæ, apud Sanctum Iacobum de Ripoli, M.CCCC.LXXVIII.'—Catal. du Duc de la Valliere Tom. III. pag. 144. Panzer Tom. I. pag. 406.

1479 C. Crispi Sallustii bellum Catilinarium. In fine versus:

'Si quisquam cupiat magnas res noscere gestas
Unde viris virtus maior inesse solet.

Nunc opus hoc crispī terse pressum sibi querat,
 Quo nova vis lucet artis et ingenii.
 Sistet enim priscis quæ gloria, quanta potestas
 Romulidus (Romulidis) fuerit, dum probitate nitent.
 Et contra (vitiis ipsa virtute subacta)
 Itur ut in facinus, et labat omne decus.'

- Sequitur ejusdem bellum Jugurthinum. In ejus fine legitur :
 ' C. Crispī Sallustii de bello Jugurthino liber finit. Impressus
 parisiis in vico Sancti Iacobi, in intersignio folliis viridis' (per
 Petrum Cæsaris et Joh. Stoll.) ' Mil. cccc. lxxix.' Bellum
 Jugurthinum excipiunt Ciceronis quatuor Catilinarie et Sallustii
 oratio in Tullium. 4.—Maittair. pag. 400. Panzer Tom. II.
 pag. 281.
- Sallustii bellum Catilinar. et Jugurthinum. In fine : ' Deo fa-
 vente impressum est opificio ac industria magistri Antonii Zarothi
 Parmensis, Mediolani MCCCCLXXIX. die III. Novembris.' Fol.
 —Maittair. pag. 400. Panzer Tom. II. pag. 35.
- 1480 Venetiis. Fol.—Maittair. pag. 410. Panzer Tom. III.
 pag. 160.
- 1481 C. Crispī Sallustii de conjuratione Catilinæ liber ; et de bello
 Jugurthino liber. In fine Jugurthæ : ' Finis. Crispī Sallustii opus
 feliciter impressum Venetiis. M. cccc. lxxxix.' Sequuntur : Crispī
 Sallustii oratoris clarissimi Vita : Crispī Sallustii in M. T. Cice-
 ronem invectiva : M. T. Ciceronis in Crispum Sallustium respon-
 sio seu invectiva : Registrum chartarum. Tandem : ' Venetiis
 per Baptistam de tortis. MCCCCLXXXI. die xxiii. decembris.'
 Fol.—Maittair. pag. 418. Panzer Tom. III. pag. 173.
- 1482 Caii Sallustii Crispī Bellum Catilinar. et Jugurthin. In fine :
 ' Hoc L. Catilinæ gestorum atque Vitæ, Iugurtini quoque Crispī
 opus, Mediolani impressum est per Leonardum Pachel una cum
 Ulderico Scinzenzeller, eius Socio Anno domini MCCCCLXXXII.
 nono Kalendas Februarii.' Fol.—Maittair. pag. 432. Panzer Tom.
 II. pag. 45.
- Caii Crispī Sallustii Bellum Catilinarium, et Bellum Jugurthi-
 num. In fine : ' Crispī Sallustii opus Rome feliciter impressum :
 finit : anno MCCCCLXXXII.' Accedunt in eodem volumine :
 Crispī Sallustii oratoris clarissimi vita : Crispī Sallustii in M. T.
 Ciceronem invectiva : M. T. Ciceronis in Sallustium responsio
 sive invectiva. In calce : ' Finis. Impressum Rome : Anno dñi

- MCCCCLXXXII. die XVII. mensis Aprilis.' 4 min. (ex offic. Euchar. Silber.)—Maittair. pag. 438. Panzer Tom. II. pag. 479.
- 1483 Sallustius cum commento. Venetiis. Fol.—Maittair. pag. 450. Panzer Tom. III. pag. 202.
- 1485 C. Crispi Sallustii historia de conjuratione Catilinæ et de bello Jugurthino. Sallustii vita, &c. quæ exhibentur in edit. Ven. an. 1481. In fine: 'Venetiis per Bernardinum Benalium et socios. M. CCCC.LXXXV. die XXIIII. aprilis.' Fol. — Maittair. p. 746. Panzer Tom. III. pag. 222.
- C. Crispi Sallustii Opera. In fine: 'Libello inscripta huic si quispiam noscere petat. Primo Iugurtini Crispi Libros duos, eius esse attingere sciat. Secundo, Orationem Catilinæ responsivam in M. T. Ciceronem. Tertio, Crispi Iugurtini Oratoris clarissimi Vitam. Quarto, eiusdem Crispi Sallustii in M. T. Ciceronem Invectivam. Quinto, M. T. Ciceronis in Crispi Iugurtini responsionem, sive Invectivam, quæ finem eodem libello præbet. Hoc Lucii Catilinæ gestorum atque Vitæ, Iugurtini quoque Crispi opus, Mediolani impressum est An. Domini MCCCCLXXXV. die IV. mensis Madii.' Fol. — Denis Suppl. pag. 205. Panzer Tom. II. pag. 53.
- s. a. l. et typogr. Fol. Incipit a verbis: 'C. Crispi Sallustii de bello Iugurthino contra populum romanum liber feliciter incipit.' In fine fol. 40. a. 'C. Crispi Sallustii de bello Iugurthino liber feliciter finit.

De morte Iugurte disticon

Qui cupis ignotum, Iugurte noscere letum:

Tarpeie rupis trusus ad ima ruit.'

Fol. 41. a. 'C. Crispi Sallustii de Lucii Cataline coniuratione liber felicit' incipit.' Fol. 60. b. 'C. Crispi Sallustii de coniuratione Catiline feliciter finit.' Char. goth. uti videtur Martini Flachen, Argentoratensis typographi, ejus specimen in æs incisum exhibet Cat. Biblioth. de la Vall. Tom. III. pag. 143.—Panzer Tom. I. pag. 89. sq.

- s. a. l. et typogr. 4. Incipit a Prologo belli Catilinarii. In fine fol. 28. versus octo leguntur, quorum ultimus:

Itur ut in facinus, et labat omne decus.

Fol. 29. incipit bellum Jugurthinum. In fine: 'C. Crispi Sallustii de bello Iugurthino liber finit.' Sequuntur versus quatuor de morte Jugurthæ, et decem alii, quorum primus:

Delph. et Var. Clas.

Sallust.

3 E

Quos Bellona viros olim concusserit armis.

Agmen claudunt : M. T. Ciceronis invectivæ in L. Catilinam. In fine : ' Et in hoc finitur quarta invectiva M. T. Ciceronis in L. Catilinam.' Char. Petri Cæsaris, typographi Parisiensis.—Panzer Tom. II. pag. 342.

- s. a. 4. Sallustii libri de conjuratione Catilinæ et de bello Jugurthino, cum Ciceronis invectivis in Catilinam. ' Parisiis per magistrum Udalicum cognomento Gering.' (an. 1479. ut putatur.)—Panzer Tom. II. pag. 340. Differt ab edit. principe.
- s. a. et l. fol. Sallustii Opera. In fine legitur Justiniani Romani epistola, ex qua discimus Joannem Vercellensem et Franciscum Madium impressores fuisse.—Panzer Tom. III. pag. 501.
- s. a. 4. Sallustii de conjuratione Catilinæ liber. ' Svollis per P. Os de Breda.'—Panzer Tom. IX. pag. 104.
- s. a. l. et typogr. Fol. ' C. Crispi Salustii liber de conjuratione, L. Ser. Catiline. Præcedit C. Crispi Salustii vita.' (Lipsiæ.)—Panzer Tom. IX. pag. 501.
- s. a. l. et typogr. 4. Excerptæ orationes ex libris historiarum C. Crispi Sallustii. Incipit ab oratione Lepidi Cos. ad R. P. et terminatur his versibus :

Christe Deus, vere sancte genetricis amore

Corporis ac anime sit tibi cura mee.

Hostis ab insidiis cunctis hac nocte tuere ;

Peccavi, fateor, tu miserere mei.

Char. goth. Joh. Schalli, typographi Mantuani.—Panzer Tom. II. pag. 10.

- s. a. l. et typogr. 4. Orationes ex Sallustio et aliis.—Panzer Tom. IV. pag. 169.
- s. a. l. et typogr. 4. ' Salustii invectiva contra M. T. Ciceronem. Responsio Ciceronis contra invectivam Salustii. Epistola Enee Silvii contra vernandum legisperitum de recommendatione poësis,' &c. Char. Arnoldi Therhoernen, typographi Coloniensis. Panzer Tom. IV. pag. 186. coll. Tom. IX. pag. 227.

ÆTAS II.

1490 1508.

Nomen habeat a Pomponio Laeto, qui et Sallustium recognovit, et ex Cod. Vaticano fragmenta aliaque eidem adjudicata protulit.

Th. Reines. Ep. 50. ad Rup. pag. 457. Quicquid in Sallustio contra vet. Codd. fidem immutatum est, id Læti importunæ diligentiae tribuunt docti. At Jo. Cuspinianus in præf. Flori testatur, typographos Sallustii opuscula a Pomp. Læto correcta ementitos. Quæ autem illius prima habeatur, nemo dixit. Sitne igitur Romana quam primo loco ponimus, an quæ sequitur Veneta, incertum nobis. Hac vero ætate quoque illustres interpretes accedunt Laur. Valla, Badius, cet.

1490 'C. Crispi Sallusti liber de coniuratione L. Sergii Catilinæ : Inclamatio contra eundem : de Bello Iugurthino liber : Orationes et epistolæ, ex emendatione Pomponii Læti.' In fine : 'Impressus Rome per M. Eucharium Silber alias Franck. Anno Salutis M. cccc. xc. Tertia Nonas Aprilis. Sedente Innocentio VIII. Pon. Max. Anno eius Sexto.' 4 min.—Maittair. p. 520. Panzer Tom. II. p. 498. sq.

— Venetiis. Fol. per Jo. Vercellensem et F. Madium.—Panzer Tom. III. pag. 287. Hanc Wassius tractavit.

•• C. Crispi Sallustii Bellum Catilinarium cum Laurentii Vallensis commentariis. Portii Latronis Declamatio contra Catilinam. Sallustii bellum Jugurthinum. Ejusdem variæ orationes. Ejusdem vita. In aversa pagina legitur Pomponii Læti Epistola ad Augustinum Maphæum. In fine operis : 'Laus omnipotenti Deo. Impressum Venetiis per Bernardinum Benalium.' Fol. sine nota anni.—Pl. Braun P. II. pag. 40. n. LXXIX.

1491 C. Crispi Sallustii Historiæ ex recensione Pomponii Læti, cum comment. Laurentii Vallensis in Conjuracionem Catilinæ. 'Venetiis, arte Philippi Pincii de Caneto. M. ccccxc. Maii undecimo.' Fol.—Panzer Tom. III. pag. 306.

1492 'Hoc in volumine hæc continentur. Pomponii Epistola ad Augustinum Maphæum. C. Crispi Sallustii bellum catilinarium cum commento Laurentii vallensis. Portii Latronis Declamatio contra L. catilinam. C. Crispi Sallustii bellum iugurthinum. C. Crispi Sallustii variæ orationes ex libris eiusdem historiarum excerptæ. C. Crispi Sallustii vita. Romæ per Pomponium emendata et Venetiis diligentissime impressa.' In fine : 'Impressum Venetiis per Nicolaum de Ferraris de Pralormo M. cccclxxxii. die viii. Iunii.' Fol.—Panzer Tom. III. pag. 325.

— 'Hoc in volumine hæc continentur. Pomponii Epistola ad Augustinum Maphæum. C. Crispi Sallustii bellum catilinarium

cum commento Laurentii Vallensis. Portii Latronis Declamatio contra Catilinam. C. Crispi Salustii bellum iugurthinum,' &c. ut in edit. antecedit. In fine: 'Impressum Venetiis per magistrum Theodorum de ragazonibus de asula Anno domini M. CCCC. LXXXII. die VIII. Iulii. Deo gratias Amen.' Fol. min. —Panzer Tom. IV. pag. 445.

1493 'Crispi Sallustii Catilinaria cum commentariis Laurentii Vallae: item Portii Latronis Declamatio contra Catilinam: Sallustii Bellum Iugurthinum. Eiusdem variae orationes et vita: Romae per Pomponium emendata ac Mediolani diligentissime impressa.' Cum Epistola Pomponii. In fine: 'Anno incarnationis Christi Iesus Salvatoris Millesimo quadringesimo nonagesimo tertio, Ianuarii mensis die ultima, impressum Mediolani est praesens opusculum arte et ingenio Ulderici Scinzenzeller.' Fol.—Denis Suppl. pag. 355. Panzer Tom. II. pag. 69.

— C. Crispi Salustii bellum Catilinarium cum Laurentii Vallensis commentariis. Ejusdem Bellum Jugurthinum, orationes ex libris ejusdem excerptae, ejusque vita. Praemittitur Pomponii Laeti Epistola ad Augustinum Mafieum. In fine voluminis: 'Venetiis impressum est hoc Salustii opus cum commento per Ioannem de cereto de Tridino Anno domini M. CCCC. LXXXIII. v. die Augusti.' Fol.—Pl. Braun P. II. pag. 250. n. XXII.

1494 Sallustii opera. 'Taurini per Nicolaum de Bededictis et Iacobinum Suigum.' Fol.—Maittair. pag. 574. Panzer Tom. III. pag. 46.

— Venetiis. Fol.—Maittair. pag. 789. Panzer Tom. III. pag. 364.

1495 'Hoc in volumine haec continentur. Pomponii Epistola ad Augustinum Maphæum. C. Crispi Sallustii bellum catilinarium cum commento Laurentii vallensis. Porcii Latronis Declamatio contra L. Catilinam. C. Crispi Sallustii bellum Iugurthinum cum commentariis praeclarissimi fratris Ioannis Chrisostomi Soldi Brixiani. C. Crispi Sallustii variae orationes ex libris eiusdem historiarum exceptae. (sic) C. Crispi Sallustii vita,' &c. In fine: 'Opera et diligentia Bernardini Misintæ Ticiensis, impensa vero Angeli et Iacobi Britannicorum fratrum impressa Brixiae idibus Ianuarii M. CCCC. LXXXV. accuratissime per Pomponium Lætum et per Iohannem Britannicum revisa.' Fol.—Maittair. pag. 413. Panzer Tom. I. pag. 254. Abundat vitiis operarum variis crassisque, teste ven. Tellero, qui ea usus est.

- 1496 'Hoc in volumine hæc continentur. Pomponii Epistola ad Augustinum Mapheum. C. Crispi Salustii bellum catilinarium cum commento Laurentii Vallensis. Portii Latronis Declamatio contra L. catilinam. C. Crispi Salustii bellum iugurthinum. C. Crispi Salustii varie orationes ex Libris eiusdem historiarum excerpte. C. Crispi Salustii vita.' Hæc in fronte. In fine: 'Accipe-opus-Salustii-accuratissime et fideliter impressum Lugduni per magistrum iohannem de vingle impressorem insignem. Anno ab incarnatione seu nativitate Milleno quadringenteno. xcvi. Altera die epyphanie domini que est septima dies Mensis Ianuarii.' 4.—Maittair. pag. 610. Panzer Tom. ix. p. 248.
- Sallustius ex Læti recognitione, cum Laur. Vallæ comment. in Catilinam et Jo. Chrys. Soldi in Jugurtham. Venetiis per Philip-pum Pincium. Fol.—Panzer. Tom. iiv. pag. 399.
- 1497 'Hoc in volumine hæc continentur. Pomponii Epistola ad Augustinum Mapheum. C. Crispi Sallustii bellum Catilinarium,' &c. ut in ed. Brixienti. an. 1495. In fine: 'Scito humanissime lector hæc opera Salustii cum commentariis et aliis cum declamationibus: tum orationibus: opera et diligentia magistri Andree Brocart. Impensa vero Iohannis Alexandri, et Iohannis Petit librariorum Parisiis quam diligenter revisa atque impressa fore idibus Ianuariis,' 1497. Fol. min.—Maittair. p. 635. Panzer Tom. ii. p. 316.
- s. a. l. et typogr. fol. 'Hoc in volumine hæc continentur. Pomponii Epistola ad Augustinum Maphæum. C. Crispi Salustii bellum Catilinarium cum commento Laurentii Vallensis. Portii Latronis declamatio contra L. Catilinam. C. Crispi Salustii bellum iugurthinum cum commentariis preclarissimi fratris Ioan. Chrysostomi Soldi Brixiani. C. Crispi Salustii varix orationes ex libris eiusdem historiarum exceptæ. C. Crispi Salustii vita. Romæ per Pomponium emendata Brixiaeque per Ioan. Britanni-cum diligentissime revisa.' Præcedunt Epistolæ duæ Joh. Chrysostomi Soldi ad fratrem suum Bartholomæum. In fine nulla subscriptio.—Panzer Tom. iv. p. 186. Brixix minime dari posse hanc edit. monet Audiſſr. in Specimine edd. Italic. Sec. xv. pag. 203.
- 1500 Venetiis. Fol. In prima pagina folii primi conspiciuntur quatuor figuræ, auctorem et tres ejus commentatores exhibentes. His voluminis hujus contenta leguntur subjecta. 1. C. Crispi

Salustii Bellum Catilinarium cum Laurentii Vallæ et Omniboni Leoniceii commentariis. II. Partii Latronis Declamatio contra L. Catilinam. III. Salustii Bellum Jugurthinum cum Joan. Chrysostomi Soldi commentariis. IV. Ejusdem variæ orationes ac vita.—Ad finem habentur: Oratio Salustii invectiva in Ciceronem, hujus responsio, et Catilinæ Oratio responsiva in Ciceronem. In calce voluminis legitur: 'Impressum Venetiis opera et impensa solertissimi viri Ioannis Tacuini de Tridino: regnante inclito Principe Augustino Barbadico Anno domini M. cccc. die xx. Lui.' Adjecta sunt chartarum registrum et typographi symbolum. Pl. Braun P. II. pag. 324. n. xviii.

- 1501 'Crispi Salustii liber de Bello Iugurthe regis Uniusdarum emendatus atque impressus impensis Iac. de Breda Daventriæ.' 4. — Sic Bibl. Emtinck. P. III. p. 151. n. 398. Conf. Panzer Tom. IV. pag. 484.

- 1502 'Hoc in volumine hæc continentur. Pomponii Epistola ad Augustinum Mapheum. C. Crispi Salustii bellum Catilinarium cum commento Laurentii Vallensis: et Omniboni Leoniceii. Partii Latronis Declamatio contra L. Catilinam. C. Crispi Salustii bellum Iugurthinum cum commentariis præclarissimi fratris Ioannis Chrysostomi Soldi Brixiani. C. Crispi Salustii variæ orationes ex libris eiusdem exceptæ. C. Crispi Salustii vita. Romæ per Pomponium emendata, Brixiaëque per Ioan. Britannicum diligentissime revisa.' In fine: 'Impressum Venetiis opera et impensa solertissimi viri Ioannis Tacuini de Tridino: regnante inclito Principe Leonardo Lauredano Anno Domini MCCCCII. die x. Iulii.' Fol. — Panzer Tom. VIII. pag. 352.

- 1503 'C. Crispi Sallustii Opera. Hic erit, ut perhibent doctorum corda virorum, Primus CRISPUS in historia.' In fine: 'Opus hoc impressum Florentiæ opera et impensa Philippi Iuntæ Florentini Bibliopolæ. Anno salutis millesimo quingentesimo tertio, sexto, calendas Februarias, Petro Soterino Vexillifero felicissimo.' 8. — Panzer Tom. VII. pag. 7. Præmittitur Benedicti Philologi editoris nuncupatoria.

- 1504 Salustius. 'Blesis, quarto nonas Iunii MCCCCIIII.' 8. (curante Thoma Murchio, Genuensi, qui pauca præfatus est.—Harles. Introduct. in not. Lit. Rom. p. II. pag. 250.

— C. Crispus Sallustius ab Ascensio familiariter expositus. 'Iehan Petit. Quæ omnia venundantur Parrhisiiis in vico Sancti Iacobi sub Leone argenteo: et in monte divi Hilarii ex adverso Collegii

- Itali. Anno salutis Christianæ M.D.III. Tertio Calen. Novemb.’
In fine: ‘Finis reliquiarum C. Crispi Sallustii et plusculorum
fragmentorum unde unde corrasorum et ab Ascensio utcunque
explicatorum et ab eodem diligenti accuratione coimpressorum
anno salutis Christianæ MDIII. tertio Calend. Novemb.’ fol. —
Panzer Tom. VII. p. 510.
- Sallustii opera. ‘Lugduni apud Barthol. Trot anno millesimo
quingentesimo quarto, die quinta Novembris.’ 8. — Maitt. Ind.
II. pag. 224. Panzer Tom. VII. p. 281.
- 1505 C. Crispus Sallustius de conjuratione L. Serg. Catilinæ.
‘Constantiæ per Io. Schaeffeler MDV. die XII. Iunii.’ 4. — Panzer
Tom. VI. pag. 446.
- 1506 ‘Opera Salustiana. In Ca. Crispi Salustii opera Ascensii
familiaris interpretatio. In cuius complexu hæc opera continen-
tur omnia. Epistola Pomponii leti de eiusdem recognitione—
Orationes due ad Cæsarem senem de republica.—Venundantur
Lugduni a Stephano gueynard prefate civitatis bipliopola et cive.
In vico Mercuriali vulgariter En la rue merchiere: prope sanctum
Antonium.’ In fine: ‘Finis Reliquiarum C. Crispi salustii Et
plusculorum fragmentorum undeunde corrasorum. Et a Iohanne
de vingle diligenti accuratione coimpressorum. Anno salutis
christiane M.CCCC. sexto. Sexto Calen. Novembris.’ fol. min.—
Repetitio ed. Paris. an. 1504. Panzer Tom. VII. pag. 283.
- 1508 Sallustius. Mediolani per Ioh. Angelum Scinzenzeir. Fol. —
Panzer Tom. VII. pag. 385.
- Sallustius cum plusculis additamentis. Parisiis apud Ascensium.
8.—Panzer Tom. VII. pag. 530.
- Sallustius de bello Jugurthino. In fine: ‘Impressum Hantwer-
piæ in foro frumentario post Curiam Civitatis haud longe a rubeo
Scuto per me Hadrianum de Bergis 1508.’ 4.—Maittair. Tom.
II. pag. 189. Panzer Tom. VI. pag. 4.
- Sallustii bellum Jugurthinum. 4. s. l. quam Cortius sibi e
biblioth. Viteberg. transmissam, putat Lipsiæ excusam a Martino
Herbipolensii. Vide ejus Præf. pag. XII.
- Sallustii bellum Catilinarium et Jugurthinum. s. l. 8.—Panzer
Tom. IX. pag. 110.

ÆTAS III. ALDINA.

1509—1536.

Quam inchoavit Aldus Pius Manutius, firmavit Franc. Asulanus,

alterius Aldinae curator. Ille quidem ex duobus Mss. antiquissimis e Callia a Jo. Lascaris et Jo. Jocundo allatis Venetias, excudit Sall. Catil. et Jug. in melius jam emendatos: hic denuo summa cura recognitos omnique prorsus, ut quidem proficitur in praefatione, qua plurima marcescebant, repurgatos labe, ac suo demum restitutos candori, dedit Mss. fide.

1509 C. Crispi Sallustii de Conjuratone Catilinæ. Ejusdem de Bello Jugurthino. Ejusdem oratio contra M. T. Ciceronem. M. T. Ciceronis oratio contra C. Crispum Sallustium. Ejusdem orationes quatuor contra Lucium Catilinam. Porcii Latronis declamatio contra Lucium Catilinam. Orationes quædam ex libris Historiarum C. Crispi Sallustii. 'Venetiis, in ædibus Aldi, et Andreae Asulani soceri, Mense Aprili MDIX.' 8.—Crevenna Tom. v. pag. 142.

— C. Crispi Sallustii Opera ab Ascensio explanata. In fine: 'C. Crispi Sallustii Catilina et Iugurthina cum reliquis collectaneis ab Ascensio utcumque explanatis, hic suum capit finem. Lugduni diligenti recognitione impressus per Claudium Davost, alias de Troys. Impensis honesti viri Simonis Vincentii a. dom. millesimo quingentesimo nono. XVIIII. Iun.' Fol. min.—Panzer Tom. VII. p. 292. Harles. Suppl. ad brev. Not. lit. Rom. P. I. pag. 299.

— Sallustii oratio invectiva in Ciceronem cum Responso. Francofordii, per Balth. Murher. Fol.—Panzer Tom. VII. pag. 51.

1510 C. Crispi Sallustii liber de conjuratione L. Ser. Catilinæ. In calce: 'Opus Sallustii in romana historia principis: de coniuratione Catilinæ elegantissimum, et ab Herbipolensi Martino exactissime optimis, (ut vides) typis [n. gothicis] iam denuo impressum: et vigilantissima cura: ex multis probis codicibus collatis: apprime emendatum emaculatumque. Anno incarnationis decimo supra millesimum quingentesimum.' Fol.—Extat in bibl. publ. Erlangensi, teste Harlesio in *Introduct. in Not. Lit. Rom.* p. 11. p. 251. In Panzeri *Ann. typ.* Tom. VII. p. 168. n. 303. vero citatur ex Cat. Tott. 'Sallustii bellum Catilinarium et Iugurthinum. Lipsiæ per Martin. Herbipolensem, MDX.' Fol.

— Coloniae. 4. Sall. Opera, ex officina Quenteliana.—Panzer Tom. VI. pag. 369.

— C. Crispi Sallustii liber de bello Jugurthino. Impressum Lyptzk per Jacobum Thanner. Fol.—Panzer Tom. VII. pag. 169.

- C. Crispi Sallustii de conjuratione L. Ser. Catilinæ. Lipsiæ typis Jacobi Thanneri. Fol.—Panzer *ibid*.
- Crispi Sallustii de coniuratione Catilinæ: Et bello Iugurthino cum duobus expositoribus Laurentio Valla: Et Ioan. Chrisostomo Brixiano fidelissime correctæ. Additæ sunt nonnullæ eiusdem orationes ex libris historiarum excerptæ: cum invectivis in Ciceronem: et Ciceronis in Sallustium: nuperrime omnia ex vetustissimis codicibus quam diligentissime castigata. In fine: ‘Impressum Mediolani in Æd. Leonardi de Vegiis Anno Domini M.CCCC.X. Die VIII. Novembr.’ Fol.—Panzer *Tom. VII. pag. 389.*
- 1511 Opera Sallustiana. Opera C. Crispi Sallustii divini historiographi—Ascensii expositione elucidata ac clarissime exposita, &c. In fine: ‘C. Crispi Sallustii Catilina et Iugurthina cum reliquis collectaneis ab Ascensio: utcunque explanatis: hic suum capit finem diligenti recognitione Impressus [Lugduni] per Iacobum mareschal. Anno domini millesimo quingentesimo undecimo die vero decimaseptima Mensis Octobris.’ 4. maj.—Panzer *Tom. IX. pag. 511.*
- C. Crispi Sallustii de conjuratione Catilinæ, et bello Jugurthino, historiæ, nuper ad archetypon Aldi Manutii quam vigilantissime emendatæ ac impressæ. In fine: ‘Viennæ Pannoniæ in ædibus Hieronymi Vietoris et Ioannis Singrenii sociorum, expensis vero Leonhardi et Lucæ Alantseæ fratrum. XII. Calend. Novemb. Anno M.D.XI.’ 4.—Denis Wiens Buchdr. *Gesch. pag. 45. sq.*
- 1512 C. Crispi Sallustii bellum Catilinarium. Item bellum Jugurthinum. Item variæ rationes ex libris ejusdem historiarum excerptæ. Item C. Crispi Sallustii vita.—In calce: ‘Argentorati ex ædibus Schurerianis. Mense Aug. a. MDXII. ‘Tempus observa.’ 4. Pauca præfatus est ‘Balthasar Fidelis I. U. D. et Modæciensis ecclesiæ archibraesbiter’ (sic).—Harles. *Supplem. ad brev. Not. Lit. Rom. P. I. Præf. pag. x. Panzer Tom. IX. pag. 360.*
- C. Crispi Sallustii Opuscula cum plusculis additamentis. Parisiis per Guilelmum le Rouge pro Dionysio Roce. 8. Præmissam habet Iod. Badii Ascensii Epistolam.—Maittair. *T. II. p. 233. Panzer T. VII. p. 569.*
- 1513 Opera C. Crispi Sallustii cum variorum commentariis. In fine: ‘Impressit Venetiis Bartholomæus de Zannis de Portesio

- MDXIII. die III. mensis Februario.' Fol.—Panzer Tom. VIII. pag. 411.
- C. Crispi Sallustii de conjuratione Catilinæ. Ejusdem de bello Jugurthino. Ejusdem oratio contra M. T. Ciceronem. M. T. Ciceronis oratio contra C. Crisp. Sallustium. Ejusdem orationes quatuor contra L. Catilinam. P. Latronis declamatio contra L. Catilinam. Orationes quædam ex libris Historiarum C. Cr. Sallustii. Florentiæ, sumptibus Philippi de Giunta Florentini, Mense Julio, 1513. 8.—Crevenna Tom. v. pag. 142.
- C. Crispus Sallustius de conjuratione Catilinæ et bello Jugurthino, ex secunda recognitione, &c. T. O. Argentorati ex ædibus Schurerianis MDXIII. mense Decembri. 4.—Panzer Tom. VI. pag. 63.
- C. Crispi Sallustii Opera. Parisiis, apud Badium Ascensium. 8. Panzer Tom. VIII. pag. 4.
- C. Crispi Sallustii Opera cum Laur. Vallæ. Omniboni Leonicensi. Io. Badii Ascensii in ejusd. bellum Catilinarium, in bellum Jugurthinum vero Chrysostomi Soldi Brix. et Ascens. in cæteris autem omnibus Ascens. interpr. nonnullis etiam rationibus de conscribenda historia additis ex ejusdem historiarum monumentis excerptis. Romæ per Pomp. Lætum alias emendata, nunc vero Venetiis recogn. &c. Venetiis per Bernardinum de Vianis de Lexona Vercellens. MDXIII. Fol.—Panzer Tom. VIII. pag. 417.
- 1514 Opera Sallustiana. Venetiis, opera Joan. Tacuini de Tridino. Fol.—Panzer Tom. VIII. pag. 420.
- Opera Sallustiana cum Iodoci Badii expositione, Pomponii Læti recognitione, et ejusdem vita, &c. Lugduni per Johannem de Platea MDXIV. die XV. Novembr. Fol. min.—Panzer Tom. VII. pag. 306.
- 1515 Sallustii Bellum Catilinarium et Jugurthinum. Lipsiæ in ædibus Valentini Schumann. 4.—Panzer Tom. VII. pag. 191.
- 1516 C. Crispi Sallustii, de conjuratione Catilinæ, et bello Jugurthino, historiæ, nuper ad archetypon Aldi Manutii quam vigilantissime emendatæ ac impressæ. In fine: 'Laus Deo. Vinnæ (sic) Pannoniæ per Hieronymum Vietorem. Expensis vero Leonardi et Lucæ Alantsæ fratrum. Mense Octobr. Anno Domini M.D.XVI.' 4.—Denis Wiens Buchdr. Gesch. pag. 157.
- Sallustii bellum Catilinarium. Lipsiæ per Valentinum Schumann. 4.—Panzer Tom. VII. pag. 196.

- 1517 C. Sallustii Romanæ historiæ facile principis Bellum Catilinarium. In fine: 'Daventriæ ex officina literatoria Alberti Paeffraed Anno salutis nostræ millesimo quingentesimo decimo septimo.' 4.—Extat in biblioth. Acad. Heidelberg.
- C. Crispi Sallustii de conjuratione Sergii Catilinæ historia. nuper ad Aldi Manutii Archetypon. quam diligentissime et emendata et impressa. In fine: 'Impressum Lyptzk per Iacobum Thanner Herbipolitanum Anno dni. Millesimo quingentesimo decimo septimo.' 4.—Præcedunt Sallustii librum, 1. 'Testimonium elimati codicis per Aldum, ex epistola eius præliminari.' 2. 'Excerptum ex libris Petri Criniti de historicis ac rhetoribus latinis.' 3. 'Crispi Sallustii oratoris clarissimi vita.' Exscripta est hæc editio, si duo folia prima excipias, literis Romanis.—Freytag Appar. lit. Tom. II. pag. 1339. sq.
- C. Crispi Sallustii de bello Jugurthino liber. Ex secunda recognitione ad Aldi Manutii archetypon. Item C. Crispi Sallustii vita. Index præterea. Lipsiæ ex ædibus Valentini Schumann. In fine: 'Lipsiæ in ædibus Valentini Schumann. Anno domini Millesimo quingentesimo decimo septimo.' 4.—Panzer Tom. VII. pag. 200.
- C. Crispi Sallustii Bellum Catilinarium, item Bellum Jugurthinum ejusdem. Index præterea eorum, quæ ex hoc opere veniunt notatu memoratuque digna. In fine: 'Argentorati ex ædibus Schurerianis mense Octobri Anno MDXVII.' 4.—Præfatus est Nic. Gerbelius. Panzer Tom. VI. pag. 85.
- Sallustius, cum plusculis additamentis. Parisiis. 8. per Joh. du Pré et Jac. Messier.—Cat. bibl. Bunav. Tom. I. pag. 292.
- 1518 C. Crispi Sallustii de conjuratione Sergii Catilinæ historia. 'Lipsiæ ex ædibus Valentini Schumann. Anno domini Millesimo quingentesimo octavo decimo.' 4.—Panzer Tom. IX. pag. 495.
- 1519 Bellum Catilinarium Sallustii cum elegantissima oratione Ortwinii Gratii. Coloniae in ædibus Quentelianis. 4.—Panzer Tom. VI. pag. 382.
- C. Crispi Sallustii de bello Jugurthino liber. Item Crispi Sallustii vita. Lipsiæ ex officina Schumanniana. 4.—Panzer Tom. IX. pag. 496.
- Opera Sallustiana, cum expositione Ascensii. 'Lugduni per Ioannem Marion Anno M. quingentesimo XIX. die vero VII. Iulii.' 4.—Panzer Tom. VII. p. 324.

- 1521 C. Crispi Sallustii de conjuratione Catilinæ. Ejusdem de bello Jugurthino. Orationes quædam ex libris Historiarum C. Crispi Sallustii. Ejusdem Oratio contra M. T. Ciceronem. M. T. Ciceronis oratio contra C. Crispum Sallustium. Ejusdem orationes quatuor contra L. Catilinam. Porcii Latronis declamatio contra L. Catilinam. Quæ omnia solerti nuper cura repurgata sunt, ac suo quæque ordine optime digesta. In calce: 'Venetiis in ædibus Aldi et Andreæ Asulani Soceri, mense Ianuario M.D.XXI.' 8.—Editio egregia. Extat in bibl. Bipont. olim Ducali.
- C. Crispi Sallustii de conjuratione Catilinæ. Ejusdem de bello Jugurthino. Ejusdem oratio contra M. T. Ciceronem. M. T. Ciceronis oratio contra C. Crispum Sallustium. Ejusdem orationes quatuor contra L. Catilinam. Portii Latronis declamatio contra L. Catilinam. Orationes quædam ex libris historiarum C. Crispi Sallustii. In fine: 'Basileæ, in ædibus Andræ Cratandri, mense Febuario Anno M.D.XXI.' 8.—Panzer Tom. VI. pag. 228.
- C. Crispi Sallustii de conjuratione Catilinæ, et bello Jugurthino, historiæ, nuper ad archetypum Aldi Manutii quam vigilantissime emendatæ ac impressæ. In fine: 'Viennæ Pannoniæ per Ioannem Singrenium. Expensis Lucæ Alantsee. Octavo Cal. Maii. Anno Domini M.D.XXI.' 4.—Denis Wiens Buchdr. Gesch. pag. 221.
- C. Crispi Sallustii Bellum Catilinarium. Item Bellum Jugurthinum ejusdem. Index præterea eorum, quæ ex hoc opere veniunt notatu memoratuque digna. Argentorati. In fine: 'Ex officina Haiderici Morhardi Mense Augusto MDXXI.' 4.—Panzer Tom. IX. pag. 571.
- C. Crispi Sallustii opus, cum commentariis Laur. Vallæ, Omniboni Leonicensi et Iod. Badii Ascensii in ejusdem bello Catilinario: in bello vero Jugurthino Jo. Chrysost. Soldi, ejusdemque Ascensii: accedunt alia. Venetiis, per Bernardum Viani Vercellensem. Fol.—Biblioth. Emtinck. Part. III. pag. 36. n. 500.
- Crisp. Sallustius. Selestadii, in ædibus Lazari Schurerii. 4.—Panzer Tom. VIII. pag. 292.
- 1522 Antwerpia. 4.
- 1523 C. Crispi Sallustii de conjuratione Catilinæ. Ejusdem de bello Jugurthino, &c. 'Parisiis, excudebat Sim. Colinaeus

- MDXXIII. Idibus Iulii.' 8.—Bibl. Emtinck. Part. III. pag. 312. n. 629. Panzer Tom. VIII. pag. 83.
- Sallustii Opera, cum commentar. Ascensii. 'Lugduni impress. per Antonium Blanchard M. quingentesimo XXIII. pridie Calend. Sextilis.' 4.—Panzer Tom. VII. pag. 335.
- 1526 Opera Sallustiana. Lugduni per Iacobum Myt. Fol.—Panzer Tom. VII. pag. 340. Badianam sequitur.
- 1527 C. Crispi Sallustii de conjuratione Catilinæ. Ejusdem de bello Jugurthino. Orationes quædam ex libris historiarum C. Cr. Sallustii. Ejusdem oratio contra M. T. Ciceronem. M. T. Ciceronis oratio contra C. Cr. Sallustium. Ejusdem orationes quatuor contra L. Catilinam. Porcii Latronis declamatio contra L. Catilinam. Quæ omnia solerti nuper cura repurgata sunt, ac suo quæque ordine optime digesta. In fine: 'Florentiæ per heredes Philippi Juntæ. Anno domini M.D.XXVII. Mense Iunii.' 8.—Panzer Tom. VII. pag. 44.
- 1529 C. Crispi Sallustii de conjuratione Catilinæ et bello Jugurthino historia, &c. Lugduni, Seb. Gryphius Germ. excud. 1529. 8.—Crevenna Tom. v. p. 143. Panzer Tom. VII. pag. 347.
- C. Crispi Sallustii in Catilinam atque Jugurtham opuscula, per Hulder. Huttenum, Equit. atque Phil. Melanchthonem scholiis ut brevissimis ita doctissimis illustrata. Hagenoæ apud Jo. Sece-rium. 8.—Panzer Tom. VII. pag. 104.
- C. Crispi Sallustii de conjuratione Catilinæ historia, et de bello Jugurthino. M. T. Ciceronis orationes IV. in Catilinam. Sallustii in Ciceronem invectiva, et hujus responsio, cum fragmentis Sallustii. Basileæ apud Andream Cratandrum. 8.—Panzer Tom. VI. pag. 270.
- 1530 Salustius cum alphabetico flosculorum Salustianorum ab Huldericho Hutteno, Eq. selectorum Indice. Parisiis, apud Simonem Colinaeum. 8.—Panzer Tom. VIII. pag. 135.
- 1532 Crispi Sallustii historici clarissimi de Catilinæ conjuratione et bello Jugurthino Historiæ, &c. In hæc omnia Philippi Melanchthonis annotationes. Coloniae. 8.—Panzer Tom. VI. pag. 423.
- 1534 C. Crispi Sallustii de conjuratione Catilinæ. Ejusdem de bello Jugurthino. Ejusd. oratio contra M. T. Ciceronem. M. T. Ciceronis oratio contra C. Cr. Sall. Ejusdem orationes IV. contra L. Catilinam. Porcii Latronis declam. contra L. Catilinam. Ora-

tiones quædam ex libris historiarum Sallustii. Annotatis suo loco flosculis ac locutionum modis. In fine: 'Basileæ ap. Ioh. Hervagium.' 8.—Panzer Tom. IX. pag. 407.

1535 C. Crispi Sallustii in M. T. Ciceronem Oratio. M. T. Ciceronis in C. Crispum Sallustium responsio. Cum Scholiis rhetoricis F. Iammetij Textoris. Parisiis, apud Hieron. Gormontium. 8.—Crevenna Tom. v. pag. 143.

— C. Crispi Sallustii de L. Sergii Catilinæ conjuratione et bello Jugurthino historiae, cum reliquis orationibus. His accesserunt Philippi Melanchthonis annotationes. Lugduni, apud Seb. Gryphium. 8.—Panzer Tom. XI. pag. 457.

1536 C. Crispi Sallustii de conjuratione Catilinar. et de bello Jugurthino. (cum Melanchthonis et Jac. Bononiensis notis.) Coloniae excudebat Jo. Gymnicus Anno MDXXXVI. 8.—Panzer Tom. VI. pag. 437.

— Sallustius, cum Orationibus, Fragmentis et Notis Philippi Melanchthonis. Lugduni, apud Seb. Gryphium. 8.—Panzer Tom. VII. pag. 367.

— Parisiis. 8. cum commentariis Jac. Britannici. 8.—Maittair. Tom. II. pag. 841. Panzer Tom. VIII. pag. 204.

— Sallustius, cum floribus Sallustii per Hulder. Huttenum. Parisiis, apud Sim. Colinaeum. 8.—Panzer Tom. VIII. pag. 194.

.. s. a. l. et typogr. 8. 'Textus Sallustii. C. Crispi Sallustii Oratoris de coniuratione Catilinæ et de bello Jugurthino liber recognitus atque ab omnibus mendis tersus. Una cum crebris annotationibus textus materiam enucleantibus. In marginibus a Ludovico de bosco-nuper additis auspiciato incipit. Adiectæ sunt insuper historiae omnem totius libri materiam comprehendentes. Eiusdem oratio contra M. T. Ciceronem. M. T. Ciceronis oratio contra C. Cr. Sallustium. Eiusdem orationes quatuor contra L. Catilinam. Orationes quædam ex libris historiarum C. Crispi Sallustii.' Præcedit Aldi Manutii Epistola ex ed. Veneta 1509. In fine distichon:

Si quis belliferos cupiat pertingere calles

Inclita Sallusti dogmata cuncta legat.

Cum icone Petri et Pauli, sudarium Christi tenentium, ut in Ciceronis Officiis per Jacobum Mareschal, alias Rolant 1512. Lugduni impressis.—Panzer Tom. IX. pag. 530.

.. s. a. l. et typogr. 4. 'C. Crispi Sallustii liber de coniuratione L.

Ser. Catilinæ et de bello Jugurtino.' Hæc cum insigniis regni Poloniæ et urbis Cracoviæ in fronte. A tergo vita Sallustii, quam excipit opus absque mentione editoris. In fine: 'Finis. Laus deo.'—Panzer Tom. IX. pag. 452.

.. s. a. Fol. C. Crispi Sallustii liber de conjuratione L. Serg. Catilinæ et de bello Jugurthino. Lipsiæ per Martinum Herbipolensem.—Panzer Tom. I. pag. 502.

.. s. a. l. et typogr. 8. C. Crispi Sallustii Opera. Char. Rom. Parisiis, ut videtur.—Bibl. Panzeri pag. 205. n. 1521.

.. s. a. 4. C. Crispi Sallustii bellum Catilinarium. In fine: 'Explicit Crispi Sallustii de coniuratione catiline liber. Antwerpiae opera et impensis Godefridum (sic) Back impressus.'—Panzer Tom. IX. pag. 206.

.. s. a. et l. Fol. C. Crispi Salustii liber de conjuratione L. Sergii Catilinæ, cum vita auctoris. (Lipsiæ).—Panzer Tom. IX. pag. 501.

.. s. a. l. et typogr. Fol. C. Crispi Salustii liber de bello Jugurtino. In fine: 'C. Crispi Salustii de bello Jugurtino Finis.' Scutum Martini Herbipolensis.—Panzer ibid.

.. s. a. Fol. C. Sallustius de bello Jugurthino. Liptz per Baccalarium Martinum Herbipolens.—Editio sine dubio diversa ab antecedente. Panzer ibid.

ÆTAS IV.

1538 — 1572.

Cui originem dedit diligentia Joan. Rivii Germani, in emendando textu ex Cod. quem secuti sunt sqq. Eodem fere tempore Henr. Loritius Glareanus emendd. ex Cod. Ms. et annott. scripsit; suo Codici autem nimium tribuens iniquius invasit in lectionem Aldinam, melioribus forsitan Codd. nixam. Præter eos P. Manutius hac ætate bene de Sallustio promeritus est colligendis fragmentis. Agmen claudit Cypr. a Popma.

1538 Henr. Loritii Glareani Annotationes in Sallustium. Basileæ. 8.

1539 C. Crispi Sallustii de conjuratione L. Sergii Catilinæ ac bello Jugurthino historiæ, una cum castigationibus Jo. Rivii &c. Lipsiæ. 8.

— Lugduni, ap. Seb. Gryphium. 8.

1542 Lipsiæ. 8. ex Jo. Rivii castig. Repetitio ed. an. 1539.

- Lugduni, ap. Seb. Gryphium. 8.
- 1543 Antwerpiae. 8.—Hæc Aldinam secundam reddit.
- C. Crispi Sallustii Opera, &c. Parisiis, apud Sim. Colinaeum. 8.
- Bibl. Rœver. P. II. pag. 74. n. 481.
- 1544 C. Crispi Sallustii Historiæ, cum variis lectionibus. Parisiis, ap. Rob. Stephanum. 8.—Bibl. Rœver. ibid. n. 482.
- 1545 Lugduni, ap. Seb. Gryphium. 16.—Cat. de M. de Boze pag. 312. n. 1699.
- 1547 C. Crispi Sallustii de C. Sergii Catilinæ conjuratione, ac bello Jugurthino historiæ. Ejusdem in M. T. Ciceronem invectiva. M. T. Ciceronis in C. Cr. Sallustium recriminatio contra C. Catilinam. Fragmenta quædam ex libris historiarum C. Cr. Sallustii. Lugduni, apud Seb. Gryphium. 12.—Crevenna Tom. v. pag. 143.
- C. Crispi Sallustii Opera, cum Laur. Vallæ et aliorum commentariis et variis additionibus. Venetiis, ap. Roffinelli. Fol.—Bibl. Fayana pag. 380. n. 3176.
- 1549 Lugduni, ap. Seb. Gryphium. 8.—Bibl. Emtineck. P. III. pag. 312. n. 632.
- Coloniae, ap. Jo. Gymnicum. 8. cum annot. Melanchth. et Jac. Bon.
- 1550 Romæ. fol.
- 1551 Lugduni. 8.
- 1553 Antwerpiae. 8.
- 1554 Commentarius in Catilinarium Sallustii, nunc primum in lucem editus, auctore Bartholom. Zanchi. Venetiis, apud Bartholomæum Turratum. 8.—Crevenna Tom. v. pag. 143.
- 1556 Historiæ C. Crispi Sallustii de L. Sergii Catilinæ conjuratione, ac bello Jugurthino. Ex castigatione Jo. Rivii, et aliorum doctorum virorum novissime recognitæ. Cum annotationib. marginalib. Phil. Melanch. &c. Coloniae. Agripp. excudebatur Gualthero Fabricio. 8.—Bibl. publ. Argentorat.
- C. Cr. Sallustius de conjuratione Catilinæ et de bello Jugurthino, in M. T. Ciceronem Oratio, M. T. Ciceronis ad Sal. responsio; ejusd. Ciceronis in L. Catilinam Oratio. &c. P. Latronis declamatio in L. Catilinam; fragmenta quædam ex libris historiarum Sallustii, cum annot. Io. Badii, Laur. Vallæ, Jo. Chrys. Soldi, B. Marliani, Fr. Sylvii, Jac. Crucii. Venetiis. ap. Jo. Gryphium. Fol.—Bibl. Hulsiana Tom. I. pag. 193. n. 3096.

— Gandavi. 8.

1557 C. Salustii Crispi de conjuratione Catilinæ, et de bello Jugurthino. Ejusdem orationes quædam ex libris historiarum. Orationes contrariæ, quarum altera Salustio tribuitur, altera Ciceroni. Venetiis, apud Aldum. 8.—Crevenna Tom. v. pag. 143.

1559 Venetiis. Fol. cum explan. Ascensii et varr. not.

1560 C. Sallustii Crispi de conjuratione Catilinæ, et de bello Jugurthino. Ejusdem orationes quædam ex libris historiarum. Orationes contrariæ, &c. Index rerum memorabilium. Venetiis, apud Aldum. 8.—Renouard Annal. Vol. i. p. 324.

1561 C. Crispi Sallustii Opera, cum brevibus Phil. Melanchthonis annotationibus. Lugduni ap. Ant. Vincentium. 12.—Catal. bibl. Bunav.

— Basileæ. Fol. cum notis varr. et additt.

— Colonia. 8.

1563 C. Sallustii Crispi conjuratio Catilinæ, et bellum Jugurthinum. Ejusdem nonnulla ex libris historiarum. Fragmenta ejusdem historiarum, e scriptoribus antiquis ab Aldo Manutio, Pauli f. collecta. Oratio Sallustii in Ciceronem, et altera in Sallustium, Ciceroni falso attributa. Scholia Aldi Manutii. Index rerum et verborum memorabilium. ' Venetiis M.D.LXIII. apud Paulum Manutium, Aldi F.' 8.—Renouard Annal. Vol. i. pag. 338.

— Basileæ. 8. per Henr. Petri. c. n. Glareani et Jac. Bon. Flosculis Hulder. Hutteni et Indd.

1564 C. Crispi Sallustii conjuratio Catilinæ et bellum Jugurthinum. Ejusdem nonnulla ex libris historiarum; oratio Sallustii in Ciceronem, et altera in Sallustium Ciceroni falso attributa; cum variis lectionibus et doctis annotationibus juxta Aldi Manutii editionem. Antwerpiae, ap. Plantinum. 8.—Repetita ex Aldina an. 1563.

— Basileæ. Fol. per Henr. Petri. c. n. integris Vallæ, Badii, Soldi, Jac. Bon. Omniboni, Zanchii, Castilion. Rivii et Glarean.—Huic editioni accessit Constantii Felicij Durantini liber de Conjur. Catil. ad Leonem x. Omissæ vero sunt Præfationes interpretum omnes, quarum Zanchianam maxime desiderat Th. Crenius Animadv. P. III. p. 12. sq. Cortius eam inspexit.

— Sallustius cum scholiis P. Manutii. Venetiis, ap. Aldum. 8.—Renouard Annal. Vol. i. p. 344. Spuria editio.

- 1565 C. Salustii Crispi de conjuratione Catilinæ et de bello Jugurthino historiæ, &c. cum Iodoci Badii Ascensii explanationibus, et aliorum doctiss. virorum commentariis et annotationibus. Venetiis. Fol.—Bib. Emtinck. P. III. p. 36. n. 303.
- 1567 C. Sallustii Crispi conjuratio Catilinæ et bellum Jugurthinum. Fragmenta ejusdem Historiarum, e scriptoribus antiquis ab Aldo Manutio, Paulli f. collecta. Scholia Aldi Manutii. Index rerum et verbor. memorabilium. ‘Aldus Manutius Paulli f. A. N. Venetiis M.D.LXVII.’ 8.—Renouard *Annal.* Vol. I. pag. 363.
- Coloniae. 8. ex rec. Rivii et alior. cum annott. Melanchth. acc. Glareani et Jac. Bon. annott.
- 1568 Venetiis. 8. Sallustii Fragmenta collecta ab Ant. Riccobono c. n.—Eadem libro Riccob. de Historia subjuncta Basil. 1579.
- 1570 Antwerpiae. 8.
- 1571 C. Crispi Salustii de conjuratione Catilinæ et de bello Jugurthino historia. Londini, ex officina Jo. Kingston. 8.—Brügge-mann pag. 526.
- Basileæ. 8. cum notis Glar. et Cœl. Sec. Cur. Jac. Bon. cet.
- 1572 Lovanii. 12. cum notis Cypriani a Popma.—Notæ quidem parvi æstimantur: sed variantes lectiones ex VI. Codd. habet.

ÆTAS V.

1573—1606.

- Auctores habet Ludovicum Carrionem, Lipsii amicum et æmulam, qui Sallustii scripta, quæ supersunt, multis millibus, ut ipse profitetur, locis meliora edidit, et Fragmenta historiarum atque Orationes ad Cæsarem docte illustravit: tum P. Ciacconium, tribus Codd. usum, et Hel. Putschium. Præter eos P. Victorius, F. Ursinus, Muretus et Chrph. Colerus, hac ætate profuere Sallustio.
- 1573 C. Crispi Sallustii Opera quæ extant, edente et recensente Lud. Carrione. Antwerpiae, ex offic. Plantin. 8.—Præstans editio.
- Venetiis. 8. apud Aldum.—Renouard *Annal.* Vol. I. pag. 385.
- Sallustii Crispi conjuratio Catilinæ et bellum Jugurthinum. Londini, excudebat Henr. Middletonus. 8.
- 1574 Sallustii Opera a Lud. Carrione collecta et restituta, cum annott. et schol. ap. Pet. Sant Andreanum. 8.
- Parisiis. 8. Eadem repetita.
- 1576 Florentiæ. 8. e rec. P. Victorii ex Ms. Medic.

- Lugduni, apud Ant. Gryphium. 12. cum schol. et emendatt. Aldi Manutii, Cypr. a Popma, et Lud. Carrionis.
- 1577 Venetiis. 8. ap. Aldum. cum Scholiis Aldi Manutii Paulli f.—Renouard Vol. 1. pag. 396.
- Parisiis. 16. cum versione Gallica Victoris de la Roche. Conf. infra Verss. Gall.
- 1579 C. Crispi Sallustii Operum quæ extant, nova editio, edente et recensente Ludovico Carrione. Accedunt Jo. Rivii Castigationes, Aldi Manutii P. F. Scholia, Cypriani a Popma Emendationes et Lud. Carrionis Scholia. Antwerpiae, apud Christoph. Plantinum. 8.—Accesserunt huic ed. anno sequente ex eadem officina:
- 1580 Jani Dousæ ad Sallustii historiarum libros Notæ. Antwerpiae apud Christoph. Plantinum. 8.
- 1583 Londini. 8.—Repetitio ed. Londinensis an. 1573.
- 1584 Sallustii Historiarum libri, ex recensione Lud. Carrionis, et cum emendationibus Aldi Manutii. Lugduni, apud Ant. Gryphium. 16.—Cat. de M. de Boze. pag. 312. n. 1700.
- 1587 Antwerpiae, ap. Plantin. 24. c. fragmentis.
- 1588 C. Sallustii Crispi conjuratio Catilinæ, et bellum Jugurthinum. Fragmenta ejusdem historiarum, e scriptoribus antiquis ab Aldo Manutio P. F. collecta. Scholia Aldi Manutii. Index rerum et verborum memorabilium. Venetiis, ex bibliotheca Aldina. 8.—Renouard Annal. Vol. 1. pag. 415.
- 1590 Basileæ. 8. cum Henr. Glareani et Cœlii Secundi Curionis annotationibus; Jac. Bononiensis scholiis et Ulr. Hutteni flosc.
- Venetiis. Fol. c. n. Vallæ, Badii, Soldi, Marliani, Rivii et Glar.
- 1594 Lugduni Bat. ap. Raphel. 8. cum Petri Ciacconii notis.—Editio præstans.
- 1595 F. Ursini notæ in Sallustium. Insunt in histor. vet. fragm. coll. ab Ant. Augustino et ab Ursino emendatis. Antwerpiae, ap. Plantin. 8.—Usus est Cod. Rom. multaque illustrat inscr. et numism. Neque tamen tulit suffragium Wassii.
- 1597 Antwerpiae, apud Christoph. Plantin. 8. ex ed. Lud. Carrionis.
- 1599 Noribergæ. 8. ex recens. et cum notis Christoph. Coleri.
- 1601 C. Crispi Sallustii Opera, cum notis Petri Ciacconii Toletani. Londini. 8.
- Lugduni, ap. Jac. Stoer. 12. cum n. Manutii, Popmæ et Carrionis.
- 1602 C. Crispi Sallustii Opera omnia, quæ extant. Helias Putschius

- ex fide vetustiss. codicis correxit et notas addidit: idem fragmenta centum locis auxit et interpolavit. Adjectæ Petri Ciacconii Toletani notæ. Ex officina Plantiniana Raphelengii. 8.—Breviores sunt Putschii notæ, in quibus se Sallustianæ saluti magis quam cultui studuisse profitetur. Secundam quidem ille a se expectari jusserat editionem; sed morte præventus juvenis annorum xxv. Stadæ anno 1606. die 9. Martii, promissis non stetit. Freytag. Appar. litter. Tom. III. pag. 609.
- 1604 Lugduni. 12. cum scholiis et emendationibus Aldi Manutii, Cypr. a Popma, et Lud. Carrionis.—Bibl. Emtinck. P. III. pag. 452. n. 247.
- Ingolstadii. 8. A. M. Mureti Notæ in Sallustium aliosque auctores. 1606 Basileæ. 8. Repetitio ed. 1590.

ÆTAS VI.

1607—1706.

- A Jano Grutero maxime progrediens per centum annos ad Wassium usque. Gruterum vero principem lectionis Sallustianæ ex XIV. Mss. et edd. vett. repurgandæ, corrigendæ et stabiliendæ secuti sunt et alii illius curatores, e quibus Jo. Phil. Pareus præ reliquis laudandus, et Aus. Popma.
- 1607 C. Crispi Sallustii Opera omnia, ex recognitione Jani Gruteri. Accedunt castigationes, annotationes, notæ et scholia Glareani, Popmæ, Aldi Nepotis, Palmerii, Coleri, Rivii, Carrionis, Ursini, Dousæ, Putschii. 'Francofurti, e collegio Paltheniano. Sumtibus Jonæ Rhodii.' 8.—Nulla in titulo facta mentio notarum Ciacconii. Coleri notæ promissæ, sed omissæ. Omissæ etiam Præf. superiorum edd. Unde Plantiniana 1579. illi adjungi debet ob Præf. Carrionis, &c.
- 1609 C. Crispi Sallustii Opera. Inter Scriptores Hist. Rom. Aureliæ Allobr. Fol. Tom. 1. pag. 856. sqq.
- 1612 C. Crispi Sallustii Opera, ad Petri Ciacconii, Heliæ Putschii aliorumque notas et observationes recognita. Lugduni Bat. 8.
- 1615 C. Crispi Sallustii Opera, cum notis Petri Ciacconii Toletani. Londini. 8.
- Coloniæ, ap. Ant. Hierat. 12. ad P. Ciacconii, Hel. Putschii, &c. notas recognita.—Quam ob oculos habuit Cortius.
- 1617 Neapoli Nemetum (s. Neostadii) imp. Jo. Car. Unckelii, ty-

- pogr. Henr. Starck. 12. ex rec. Phil. Parei.
- 1619 C. Crispi Sallustii Opera quæ extant, et L. Cœli Sisennæ Historiarum Fragmenta. Ausonius Popma recensuit, et scholiis illustravit. Franekeræ, ap. Jo. Lamrinck. 8.
- 1621 Amstelodami, ap. Jansson. 24. ex museo Isaaci Pontani.
- 1622 Francofurti. 8. ex recensione Jo. Phil. Parei, cum notis criticis.
- 1624 Venetiis. 4. cum comment. Paulli Benii Eugubini; qui sensus artemque ad regulam scribendi exigit.
- 1625 Amstelodami, ap. Hondium. 12.
- 1627 C. Crispus Sallustius, ex museo Jo. Is. Pontani. Amstelodami, ap. Jansson. 24.
- 1628 Fragmenta Sallustii addita Livio Francof. ad Mœn. Fol.
- 1634 C. Sallustius Crispus, cum veterum Historicorum Fragmentis. Lugduni Bat. ex officina Elzeviriana. 12.
- 1639 Amstelodami, ap. Jansson. 24. ex museo Is. Pontani.
- 1641 Amstelodami, ap. Jansson. 12.
- 1642 C. Crispi Sallustii Catilina. Theodor. I. F. Graswinckelius commentario illustravit. Lugduni Bat. ap. Isaac. Commelinum. In fine: 'Lugduni Batavorum excudebat Johannes Jansonius a Dorp anno MDCXLII.' 12.
- 1645 Lugduni Bat. ap. Elzevir. 12.
- 1649 C. Crispi Sallustii Opera, quæ extant. Ex nova recensione Jo. Philippi Parei edebat cum animadversionibus et notis Daniel Pareus. Francofurti ad Mœn. 12.
- C. Crispi Sallustii Opera quæ extant omnia, cum selectissimis variorum observationibus, ex recensione Ant. Thysii. Lugduni Bat. 8.—Haud magni pretii editio.
- Amstelodami, ap. Jansson. 24. ex museo Is. Pontani.
- Venetiis, ap. Juntas et Babam. 12.
- 1653 C. Sallustius Crispus, seu bellum Catilinarium et Jugurthinum, cum commentariis Jo. Minellii. Roterodami. 8.
- 1654 C. Crispi Sallustii Opera quæ extant omnia, cum selectissimis variorum observationibus, ex accurata recensione Ant. Thysii. Ed. sec. Lugduni Bat. typis Hack. 8.
- 1656 Lugduni Bat. ex offic. Elzevir. 12.
- 1658 Amstelodami. 12. ap. Elzevir.
- 1659 C. Crispi Sallustii Opera quæ extant omnia, cum selectissimis variorum observationibus, ex accurata recensione Ant. Thysii. Lugduni Bat. typis Hack. 8.

- 1660 Amstelodami. 24.
- 1661 C. Sallustius Crispus, cum veterum historicorum Fragmentis. Recensitus a Rutgero Hermannide. Amstelodami, apud Ægidium Janssonium Valckenier. 24.
- 1662 Lud. Liebhardi Commentatio in C. Crispi Sallustii primordia. Baruthi. 4.
- 1665 C. Crispi Sallustii Opera, (curante J. F. Gronovio) cum variorum observationibus ab Ant. Thysio collectis. Lugduni Bat. et Roterod. ap. Franc. Hack. 8.—Quam Thysius instituerat curam in ed. cum n. varr. eam Gronovius continuavit, eoque majorem fidem auctoritatemque illi conciliavit.
- 1666 Amstelodami. 12. e rec. Rutgeri Hermannidæ.
- 1667 C. Sallustius Crispus, cum veterum Historicorum fragmentis. Editio novissima. Amstelodami, apud Jansson. 12.
- 1669 Amstelodami, ap. Jansson. 24. ex museo Is. Pontani.
- 1671 Christoph. Ad. Ruperti Observationes civiles, morales et grammatico-philologicæ ad C. Cr. Sallustii Bellum Catilinarium, Jugurthinum, Fragmenta et Orationes de republica ordinanda. Norib. ap. Joh. Dan. Tauberum. 8.
- 1673 Salmurii. 12. (curante, quod creditur, Tan. Fabro.) Thysianam reddit.
- 1674 C. Sallustii Crispi quæ extant. In usum Delphini recensuit, et notulas addidit Daniel Crispinus. Parisiis, apud Fredericum Leonard. 4.
- 1675 Amstelodami, ex offic. Jansson. Waesberg. 12. ex rec. Rutg. Herm.
- Dresdæ. 12. ex ed. Hartnacii.
- 1676 C. Crispi Sallustii Opera quæ extant. Ex nova recensione Joh. Phil. Parei edebat cum animadversionibus et notis Daniel Pareus. Francofurti ad Mœn. impensis Christ. Hermisdorsii. Typis Jo. Georg. Drullmanni. 12.
- 1677 Thysio-Gronoviana 11. C. Crispi Sallustii Opera omnia, cum commentariis integris Jo. Rivii, Aldi Manutii, P. Ciacconii, F. Ursini et H. Putschii, et selectis aliorum. Accedunt Jani Melleri Palmerii spicilegia. Lugduni Bat. ex offic. Hack. 8.—Editio auctior priori an. 1665.
- Lipsiæ. 12. ex ed. I. Vorstii.
- 1678 C. Crispi Sallustii Opera, cum indicibus et variis lectionibus. Oxonii, e theatro Sheldoniano. 12.

- 1679 Cantabrigiæ. 12. teste Bibl. Emtinck. Part. III. pag. 452. n. 246.
- 1684 C. Sallustius Crispus, cum veterum historicorum fragmentis. Editio novissima. Amstelædami, apud Jansson. Waesberg. 24.
- 1685 C. Sallustius Crispus, primus in historia, seu bellum Catilinarium et Jugurthinum: cum commentariis Johannis Minellii. Hagæ Comitum, apud Arnoldum Leers. 24.
- 1686 Thysio-Gronoviana III. Amstelodami. 8.
- 1690 Thysio-Gronoviana IV. Amstelodami, ex officina Henrici et viduæ Theod. Boom. 8.
- 1694 Francofurti et Lipsiæ. 8. cum comment. Jo. Minellii.
- 1695 Roterodami. 12. ap. Leers. cum commentariis Jo. Minellii.
- 1697 C. Crispi Sallustii quæ extant. In usum Delphini recensuit. et notulas addidit Daniel Crispinus. Londini, impensis Timoth. Childe. 8.—Repetitio ed. Paris. 1674.
- 1699 Dresdæ et Lipsiæ. 12. curante Sam. Grossero.
- Roterodami. 12. Cum not. Jo. Minellii.
- 1701 C. Crispi Sallustii Opera, cum indicibus et variis lectionibus. Oxonii, e theatro Sheldoniano. 12.
- 1706 C. Sallustius Crispus primus in historia, seu bellum Catilinarium et Jugurthinum: cum commentariis Joh. Minellii. Francofurti et Lipsiæ, apud Hieron. Christ. Pauli. 8.

ÆTAS VII.

1710—1802.

Sallustianæ lectionis a Wassio Anglo recognitæ, a Cortio Lipsiensi partim in melius rectæ, partim versæ, ab Havercampio Batavo ad Gruteri et Wassii lectionem restitutæ.

- 1710 C. Crispi Sallustii quæ extant, cum notis integris Glareani, Rivii, Ciacconii, Gruteri, Carrionis, Manutii, Putschii, Dousæ. Selectis Castilionei, C. et A. Popmæ, Palmerii, Ursini, J. Fr. Gronovii, Victorii, &c. Accedunt Julius Exsuperantius, Porcius Latro, et Fragmenta Historicorum vett. cum notis A. Popmæ. Recensuit, notas perpetuas, et Indices adjecit Josephus Wasse. Præmittitur Sallustii Vita, auctore Jo. Clerico. ‘Cantabrigiæ, typis academicis, apud Corn. Crownfield, celeberrimæ Academiæ typographum.’ 4.—Wassius lectionem Gruterianam secundum Codices Mss. pæne LXXX. et edd. aliquot vett. constituit, notasque optimorum interpretum et suas adjunxit, quibus Sallu-

stium cum Græcis scriptoribus, a quibus is profecit, sedulo comparat. Plura tamen præter rem sibi permisit.

1713 C. Sallustii quæ extant. (Cum Indice et variantibus lectionibus, cura Mich. Maittaire.) Londini, ex officina Jacobi Tonson et Joh. Watts. 12. maj.

1714 Lugduni. 12. Lat. et Gallice.

1715 Londini. 8.—Repetitio ed. Dan. Crispini in usum Delphini.

1717 Rothomagi. 12. cum not. varr.

1719 Hake. 12. cum n. germ. auct. Schumanno (Kuehlio.)

1720 Ultrajecti. 8. cum n. Jo. Minellii.

1722 C. Crispi Sallustii quæ extant. Accedunt Julius Exsuperantius, Porcius Latro, et Fragmenta historicorum veterum. Patavii, excudebat Josephus Cominus. 8.—Editor, Cajet. Vulpus, emendationes Gruteri sequitur.

1724 C. Crispi Sallustii quæ extant. Item Epistolæ de republica ordinanda, Declamatio in Ciceronem et Pseudo-Ciceronis in Sallustium. Nec non Jul. Exsuperantius de bellis civilibus, ac Porcius Latro in Catilinam. Recensuit diligentissime, et annotationibus illustravit Gottlieb Cortius. Accedunt Fragmenta veterum historicorum, Constantius Felicius Durantinus de conjuratione Catilinæ, et Index necessarius. Lipsiæ, apud Jo. Frid. Gleditschii b. filium. 4.—Basin fecit textum Wassii, sed eum cum xxx. amplius Mss. partim bonis, partim sequioribus, et aliquibus edd. vett. (Aldina 11. non usus, sæpe cum illa convenit) collatum sæpius emendavit aut restituit, sæpe vero etiam illis ut suis (quis enim suos non habet cariores?) abusus, sumtoque jure vel arbitrio ex suis regulis, ex uno Sallustii ingenio factis, ita vertit lectionem, uti in multis a vero aberrasse videatur, ea pleraque anxius secutus sit, ex quibus nescimus quæ vetustas redoleret, (ab ipso Sallustio, illustri ingenio, minus certe quam ab Arruntio quæsita; conf. Senec. Ep. 114.) Multis in locis vel corruptis vel mutilis vestigia codd. prætergressus, nihil opis attulit laboranti. Notas tantum suas addidit, sed eas sane plus justo copiosas, quibus nimirum sua ausa vel conjecta pro ingenio illustraret, aut aviditati eorum, qui verba phrasesque sectantur, satisfaceret, multa sæpe ingerendo, quæ minime ad textus veritatem comparata sunt. Vitam Sallustii nullam præmisit, sed præfationem unam ad editionis suæ rationes direxit. Indicem denique Latinitatis subjunxit, e quo in melius proficiat lector. Ita in illo uno æquitatem

- fuisse intelligas erga bona malaque documenta, qualia populus criticorum et interpretum dare solet.
- 1725 Londini. 12. ex ed. Mich. Maittaire.
- Sallustius in capita distributus, cum parvis in usum tironum notis. Parisiis. 24.
- 1726 C. Sallustii Crispi Opera quæ extant, cum interpretatione et notis Dan. Crispini, in usum Ser. Delphini. Editio secunda. Parisiis, ap. Barbou. 4.
- Londini. 8.—Repetitio ed. Dan. Crispini in usum Delphini.
- 1727 C. Crispi Sallustii Opera, cum notis Germ. (Schumanni.) Halæ, ap. Renger. 12.
- 1728 Parisiis. 24. maj.
- 1729 Parisiis. 12. ad usum scholarum Univ. Paris.
- 1731 Angeli Mariæ Peverati Annotationes in C. Sallustii historiam de conjuratione Catilinæ et bello Jugurthino, nec non Synopsis de Historia. Ferrariæ, typis Bernardini Pomatelli. 8.
- 1734 Londini. 8. cum versione Anglica Jo. Clarke.
- 1735 Londini. 8. ex ed. et cum notis Dan. Crispini.
- 1737 C. Crispi Sallustii quæ extant, ex recensione et cum annotationibus Gottl. Cortii. Accedunt Fragmenta veterum historicorum. Constantius Felicius Durantinus de conjuratione Catilinæ. Venetiis, Jo. Bapt. Pascali. 4.
- 1738 C. Crispi Sallustii quæ supersunt. Londini. 18.
- 1739 C. Crispi Sallustii Opera, cum notis ad modum Minellii, cur. Christ. Junckero. Lipsiæ. 12.
- 1740 Hafniæ. 8. cum commentariis Joh. Minellii.
- 1741 C. Crispi Sallustii belli Catilinarii et Jugurthini historiæ. ‘Edinburgi, Gulielmus Ged, aurifaber Edinensis, non typis mobilibus, ut vulgo fieri solet, sed tabellis seu laminis fuis, excudebat.’ 24.
- 1742 C. Crispi Sallustii quæ extant. Cum notis integris Glareani, Rivii, Ciacconii, Ursini, Carrionis, Manutii, Coleri, C. et A. Popmæ, Palmerii, Putschii, Dousæ, Gruteri, Ruperti, Graswinckelii, et Jos. Wasse; atque selectis Castilionei, Zanchii, Jo. Fr. Gronovii, Jani Brouckhusii, &c. Accedunt Julius Exsuperantius et Porcius Latro, ut et fragmenta historicorum, cum notis integris A. Popmæ, Coleri, Ruperti, Wasse, Brouckhusii, &c. cura Sigeberti Havercampi. Cum Indicibus copiosissimis. Amstelædani, apud Changuion, &c. Hagæ Com. ap. Gosse, &c.

- Ultrajecti, ap. Neaulme. 2. voll. 4.—Textum sequitur præcipue Wassii, tum Gruteri, a quorum lectionibus nunquam discessit; sed contulit xi. Mss. Belgica. Notas ed. Gruterianæ integras dedit. quod non semper fecerat Wassius. Varias lectt. Mss. et edd. medio inter textum et notas loco posuit. Ipse de suo nihil addidit, et tamen textus velut cymba in oceano, ita in notis natat; oneratque potius lectorem, quam adjuvat.
- 1743 sqq. Heidelbergæ. Fol. Inter Scriptores Historiæ Romanæ a Ben. Casp. Haurisio editos.
- 1744 C. Sallustii Crispi quæ extant. (ex ed. Mich. Maittaire.) Londini, typis J. Brindley. 12.
- C. Sallustii Crispi quæ extant Opera. Lutetiæ Parisiorum, sumptibus Mich. Steph. David filii. 12.—Vita Sallustii, huic editioni præmissa, quam se collegisse et ordinasse professus est editor Steph. Andr. Philippe, fere tota Jo. Clerici operam, verbis subinde mutatis, refert; neque hunc auctorem nominavit. Ceterum nitida est editio, sed absque interiori nota.
- Londini. 4. cum versione Anglica Henr. Lee.
- 1745 C. Crispi Sallustii Opera. Dublini. 8.
- Londini. 12. ex ed. Mich. Maittaire.
- 1747 Amstelodami, ap. J. Wetstenium. 16. ex doctor. vir. emendatione.—Textus per totum Cortianus. Præmittitur vita et a Petro Crinito et amplior a J. Clerico scripta.
- Taurini. 12. maj.
- 1749 C. Crispi Sallustii Opera quæ supersunt omnia. Ex recensione Gottlieb Corte. Glasguæ, in ædibus academicis excudebant Rob. et Andr. Foulis. 12.
- 1750 Parisiis. 12.
- 1751 C. Crispi Sallustii Opera quæ extant. Accedunt Julius Exsuperantius, Porcius Latro, et Historicorum veterum fragmenta. Curante Jo. Petr. Millero. Berolini, ap. Haude. 8.
- Glasguæ. 12. ap. Rob. et Andr. Foulis. Ex recensione Gottl. Cortii.
- 1754 Parisiis. 12. ap. Barbou.—Repetitio ed. Steph. Andr. Philippe. Vid. ad an. 1744.
- 1755 C. Crispi Sallustii belli Catilinarii et Jugurthini historia. Edinburgi, apud G. Hamilton et J. Balfour. 12. —Elegantissima editio.
- Halæ. Sumptibus Orphanotrophei. 12.—Lectionem reddit, quæ fuit ante Wassium et Cortium.

- 1756 Edinburgi. 12. ex rec. Gottl. Cortii, una cum versione Anglicana Jo. Mair.
- Venetiis. 8. cum veterum hist. fragmentis.
- 1759 Lipsiæ. 8. cum n. Jo. Minellii.
- 1761 Venetiis. 8. cum versione Etrusca Jo. Bapt. Bianchi. Vid. infr. Versiones Italicas sub h. a.—Sequitur Vulpii ed. et Hackianam c. n. Varr. 1677. et emendationes Cortii subinde affert in notis. Nec tamen præstare videtur.
- Parisiis. 12. ap. Barbou. Ex edit. Steph. Andr. Philippe.
- 1762 Londini. 12. Repetitio ed. Mich. Maittaire.
- 1763 Parisiis. 12. cum versione Gallica Jo. Henr. Dotteville.
- 1768 Orationes ex Sallustii, Livii, Curtii et Taciti historiis collectæ, ad usum scholarum universitatis Parisiensis. Nova editio. Parisiis, apud Paulum Dionysium Brocas. 24.
- Londini. 8. ex ed. et cum notis Dan. Crispini.
- 1769 Parisiis. 12. cum Dottevillii versione Gallica.
- 1770 Parisiis. 12. cum versione Gallica Beauzei.
- 1771 Londini. 12. ex editione Mich. Maittairii.
- C. Crispi Sallustii Opera, cum duabus orationibus ad C. Cæsarem, et declamationibus una in Ciceronem, in Sallustium altera. Norimbergæ, in offic. Felseckeriana. 8.
- 1772 Madriti, ex offic. Joach. Ibarræ. 4 max. cum versione Hispanica celsissimi Principis Gabriel de Bourbon, Infantis Hispaniæ. De splendidissima hac ed. conf. ven. Tellerum in editione Berol. 1790. pag. 173. sqq. Titulum vide inter Versiones Hisp. Textum sequitur ed. Elzevir. an. 1634. comparatum cum duobus Mss. bibl. Regiæ Escorialensis, et tertio ex bibl. Principis, variisque editionibus antiquis.
- 1773 C. Crispus Sallustius, et L. Annæus Florus. Birminghamiæ, typis Jo. Baskerville. 4.—Editio splendida.
- C. Crispi Sallustii bellum Catilinarium et Jugurthinum, ex rec. Gottl. Cortii, et selectis illius annotationibus illustrata. Accedit Index uberrimus. Curavit J. Christ. Briegleb. Coburgi, ap. Abl. 8.—Nemini præter discipulos desiderabilis, nec tamen satis curata. Vita præmittitur carptim ex Ger. Jo. Vossio sumpta.
- 1774 C. Crispus Sallustius, et L. Annæus Florus. Birminghamiæ, typis Jo. Baskerville. 12.
- Parisiis. 12. ap. Barbou.
- 1775 Parisiis. 12. cum versione Gallica Beauzei.
- 1776 C. Crispi Sallustii Catilinarium et Jugurthinum bellum, Gui-

- donis Ferrarii diligentia illustr. ad usum scholarum. In hac novissima ed. accedunt reliqua Sallustii quæ extant omnia, una cum Porcii Latronis in Catil. Declam. et veterum historicorum fragmentis. Bassani, et prostant Venetiis ap. Remondini. 12.—Lecti-
onem Aldinam maxime sequitur.
- C. Crispus Sallustius, et L. Annæus Florus. Birminghamiæ, typis Jo. Baskerville. 12.
- 1777 Glasguæ. 12. ex recensione Gottl. Cortii.
- 1778 C. Crispi Sallustii quæ extant, cura Jo. Jac. Hottingeri. Turici, typis Orelli, Gesneri, Fuessl. et Socc. 8.—Textus totus est Cortianus. Hottingerus non præfatus est auctori, sed consilio edendi: subjunxitque varietatem lectionis ad Catil. et Jugurth. ex Cortiana et Havercampiana selectæ suo judicio subinde permixtam. Neque vita auctoris, neque Index hist. subjunctus. Editio nitide excusa et accurata.
- Noribergæ. 8. c. præf. Theoph. Christ. Harlesii, qui textui subdidit lectt. varr. 2. Codd. Tegernseensis et Erlangensis.
- 1779 C. Crispi Sallustii Opera, novissime recognita, varietate lectionum notisque selectis aucta, studiis Societatis Bipontinæ. Biponti, ex typographia Ducali. 8 maj.
- Manheimii. 8 min.—Textum Cortianum reddit.
- Herbipoli, ap. Stahel. 8.
- 1780 C. Crispi Sallustii Opera, novissime recognita, emendata et illustrata. Præmittitur vita a Jo. Clerico scripta et notitia literaria. Studiis Societatis Bipontinæ Editio sec. accuratior et auctior. Biponti, apud Petr. Hallanzy. 8. m.—Secunda hæc editio nostra novis per totum ac diligentioribus curis recognitum et emendatum textum habet, in quo constituendo neque superstitione, qua plerique editores laborant, ulli priorum editionum ita astringi nos passi sumus, ut etiam errores propagaremus, et vel ab ipsa nostra prima, ubi nondum satis examinata vel emendata videbatur, discedere nostrum duximus. Quicquid igitur boni post priscos editores Aldus, ejus affinis Fr. Asulanus, Rivius, Gla-reanus, Carrio, Ciacconius, Putschius, A. Popma, Gruterus, Pareus, Rutgerus Hermannides, Wassius, Cortius, alii, ex melioribus Codd. dederunt, aut ex eorum et priscarum editionum vestigiis sui ingenii ope invenere, id quidem recepimus, vel probavimus: alia, quæ affluerant magis, quam vere conjecerant, modeste refutavimus: ac si quæ præterea minutius quæsitæ erant, qualia

admittunt maxime hoc ævo nonnulli, verborum magis aucupes, quam mentis antiquæ custodes, sprevimus. Ipsi vero etiam in pluribus locis, quæ aliis desperata erant, aut male sanata, novam inivimus emendandi et restituendi rationem, eamque, quantum decebat, munivimus: sæpissime aptiori interpunctione aut breviori expositione lectioni consulimus antea dubitatæ vel male intellectæ: quod quidem uti facile videbunt, quibus auctorem perlegere dulcius est, quam carpere aut circumrodere, ita nec loca, quibus subvenisse nobis videmur, hoc loco indicare, nos animus monet. Neque ab ipsis historiarum fragmentis, ceterisque, quæ Sallustio affingi solent, recognoscendis omnino abstinuimus: sed iis, quibus tantum otii est, ut in uno auctore curando annos consumant, relinquendum duximus ut in fragmentis denuo ordinandis illustris viri de Brosse, interpretis Sallustiani, qui et ipse historias reparare molitus est, ratione vel ingenio utantur. Gravius vero his, qui in minimis magnam doctrinæ laudem quærunt, et scribendi ratione, quam veteres libri nonnulli offerunt, reddenda vim ingenii ac sermonis antiqui ponunt, seniliter vel pueriliter peccasse videbimur, quod inanem illam speciem, studiosis haud raro officientem, post Manutium, aliosque sapientiores Latii procuratores, remisimus. Ita quidem Priscianus L. VII. p. 775. docuit: ‘Omnium, quæ tam nominativum quam genitivum similem habent, eorum accusativus raro in *es*, frequenter in *is* solet terminari, ut hic et hæc *omnis*, hujus *omnis*, hos et has *omnis*. Sallustius Catil. *Omnis homines, qui sese student*. Terentius in Andria *omnis nos gaudere*. Virgilius,’ &c. et sic saepe Mss. Virgilii ac lapides veteres multi habent. Sed et veterum alii, quos Gruterus in Ciceronis libris a se castigatis, et editores Terentii maxime sequuntur, illud *is* longum maluere per *eis* scribere, ut *omneis*, *civeis*, *forteis*: et alii regulam egressi eam transtulere etiam ad alia, ut *majoreis*, *monteis*, de quo vide apud Sosip. Charisium pag. 111. et P. Consentium p. 2040. qui tamen ipse monet, pleaque ex istis regulis consuetudine esse immutata, neque earum vim perpetuo custoditam. In qua inconstantia maluimus in libello præ ceteris juventuti hodie destinato usitatiorem rationem sequi, ex præcepto Quintiliani VII. 17. ne quid ‘iis præcipue, qui ad lectionem iustituentur, impedimento sit.’ Tacemus alia, nisi quod eo etiam consulimus studiis juvenum, quod notulas aspersimus, quo minus hæreant.

- Monachii. 8. Sallustii bellum Catilinarium, in usum minorum scholarum Boioariae, cum selectis interpretum, Cortii, Hottingeri, et Bipontinorum, suisque animadversionibus edidit Henr. Braunius.
- 1782 Parisiis. 12. cum Dottevilii versione Gallica.
- 1784 Londini. 8.—Repetitio ed. Crispini in usum Delphini.
- 1788 Hanoveræ. 8. ap. Ritscher. Sallustii bellum Catilinarium.—In Lectionibus historicorum Latinorum in usum scholarum editis a Jo. Henr. Just. Kœppen.
- Avenione. 12. cum Dottevilii versione Gallica.
- 1789 C. Crispi Sallustii Opera omnia, excusa ad editionem Cortii, cum editionibus Havercampi et Gabrielis Antonii collatam. Londini, apud Payne. 8. sine notis, addito tamen indice variarum lectionum.
- 1790 C. Crispus Sallustius. Accedunt recensio novissimæ versionis Hispanicæ, Examen variarum lectionum, Interpretatio locorum, Index Latinitatis (curante Guil. Abr. Tellero.) Berolini, ex officina Jo. Frid. Unger. 8.
- C. Crispi Sallustii Opera quæ extant, &c. ex rec. Gottl. Cortii. Noribergæ, ap. Riegel. 12. sine notis.
- C. Crispi Sallustii bellum Catilinarium, cum versione Germanica et notis histor. A. G. Meissner. Lipsiæ, ap. Breitkopf. 4.
- C. Cr. Sallustii Catilina et Jugurtha, cum versione Germ. Alb. Xav. Weinzierl. Monachii, ap. Leutner. 8.—Conf. Verss. Germ. h. a.
- 1796 Parisiis. 18. Sallustius, Cicero et P. Latro in Catilinam. 3. voll. c. figg.
- 1797 C. Crispi Sallustii bellum Catilinarium et Jugurthinum, ex rec. Gottl. Cortii, cum varietate lectionis ex tribus Codd. Mss. excerptæ, et cum præfatione Theoph. Christoph. Harles. Editio altera auctior et emendatio. Noribergæ, ap. Felsecker. 8.
- 1798 Sallustius cum notis atque emendationibus Jo. Hunteri. Apud Morison, typogr. Universit. S. Andrew. 8.
- 1799 C. Crispi Sallustii bellum Catilinarium, ad exemplar S. V. Teileri edidit, notisque, maximam partem suis, illustravit Henr. Kunhardt. Lubecæ, ap. Bohn. 8.
- 1800 Sallustii Catilina, mit erklärenden Anmerkungen herausgegeben von Joh. Christ. Wilh. Dahl. (Est pars XIII. Encyclopædiæ Campianæ.) Brunsvici. 8.—Editor præter alia subsidia

usus est Cod. Rostoch.¹ Animadversiones sunt doctæ, æque criticæ non minus quam historicæ et philologicæ.

1801 C. C. Sallustii Catilinaria et Jugurthina bella. Editio stereotypa. Parisiis, ex offic. stereotypa P. Didot natu majoris, et F. Didot. 12.

— C. Crispi Sallustii bellum Catilinarium et Jugurthinum, variantibus et notis illustravit A. Winding-Brorson. Hafniæ. 8 maj.

1802 C. Crispi Sallustii bellum Catilinarium et Jugurthinum, juxta editionem J. H. Dotteville. Lugduni. 18.

VERSIONES.

HISPANICÆ.

1548 En Medina. P. de Castro. 4. Citatur in Catal. Thott. Tom. iv. pag. 111.

1554 Salustio Catilinario y Jugurta, traduzido por Fr. Vidal de Noya. Anvers. 8.

1615 Obras de Cayo Crispo Salustio, traduzidas por Manuel Sueiro. Anvers. 8.

1632 Eadem Madriti. 8.

1772 La conjuration de Catilina y la guerra de Jugurtha por Cayo Salustio Crispo. In fine: En Madrid por Joachim Ibarra Impresor de Camera del Rei nuestro Sennor MDCCLXXII. 4 max.—Auctor hujus versionis est celsissimus Princeps Gabriel de Bourbon, filius regis Hispaniarum.

GALLICÆ.

1490 Lucain, Suetone et Saluste, traduits en françois. In fine: 'Cy finist Lucan Suetone et Saluste en françois. Imprime a paris Le xxii^o. jour de decembre mill. iiii. cc. iiiixx. et x. par Pierre de Rouge Libraire du roy nostre sire pour Anthoine Verrard marchand libraire demourant a Paris sur le pont nostre dame a lymage saint Jehan l'evangeliste.' Fol. c. figg.

1528 L'histoire Catilinaire de Saluste, traduite par Jean Parmentier. A Paris, par Symon du Boys. 8.

1537 L'Oraison que fit Crispe Saluste contre M. Tulles Ciceron, et l'Oraison du dit Ciceron, responsive à celle de Saluste, avec deux autres Oraisons du dit Saluste à Jules Cæsar, afin de redresser la République Romaine, traduites par Pierre Saliat. à Paris, par Simon de Colinez. 8.

¹ De hoc Codice Ms. vid. p. 845.

- .. L'histoire de C. Crispe Saluste, de la conjuration de L. Serge Catilin, avec la premiere Harangue de M. Tulles Ciceron contre icelui : ensemble la guerre Jugurtine, avec l'invective de Portius Latro contre ledit Catilin, trad. par Loys Meigret. A Paris, par Chrestien Wechel. Fol.
- 1556 Eadem. à Lyon, par Jean de Tournes. 12.
- 1577 Les Œuvres de Saluste, assavoir la Conjuration Catilinaire ; la Guerre Jugurthine ; la Declamation de Portius Latro ; les Oraisons adversaires de Saluste et Ciceron ; les Invectives de Ciceron contre Catilina ; la Vie de Saluste, et les Temoignages des Modernes : traduites par Victor de la Roche. A Paris, par Claude Micard. 16. c. textu Lat.
- 1629 Les Œuvres de C. Saluste, traduites en François et illustrées d'annotations par J. Baudoin. A Paris. 4.
- 1654 L'histoire Romaine de Saluste, traduite en François par Mr. D. M. A Rouen. 8.
- 1670 Histoire Romaine de Saluste de la traduction de M. Tu Teil. A Paris. 12.
- 1675 L'histoire de la guerre de Romains contre Jugurta Roi des Numides, et l'histoire de la conjuration de Catilina, ouvrages de Salluste, trad. nouvellement du Latin par A. D. C. A. F. (Jacques Cassagnes.) A Paris, chez Barbin. 12.
- 1713 Histoire de la guerre des Romains contre Jugurta Roy des Numides, et l'histoire de la conjuration de Catilina ; traduites du Latin de Saluste, avec une ample Préface sur l'art historique, et un Jugement sur les Œuvres de Saluste, par M. l'Abbé Masson. A Paris, chez Faucault. 12.
- 1714 L'histoire de la guerre des Romains contre Jugurta roi des Numides, et l'histoire de la conjuration de Catilina, ouvrages de Saluste Latin-François. Traduction nouvelle. A Lyon, chez Ant. Molin. 12.
- 1716 Nouvelle Traduction de Salluste : La Conjuration de Catilina contre la Republique Romaine, et la guerre de Jugurtha, Roy de Numidie contre les Romains ; par l'Abbé Masson. Seconde édition. A Paris, chez Nic. le Clerc. 8.
- 1730 Salluste, ou Histoires de la Conjuration de Catilina contre la Republique Romaine, et de la guerre des Romains contre Jugurtha, traduites en François. On y a ajoûté la traduction de tous les morceaux, qui se trouvent en entier dans les Fragmens de cet

Historien. Le tout accompagné de Dissertations et de Remarques critiques, historiques et géographiques. Par l'Abbé Thyvon. A Paris, chez Huart. 2 voll. 8.

1763 Nouvelle Traduction de Salluste, avec la vie de cet historien, et des notes critiques, et augmentée du texte latin à coté de la traduction, avec des variantes choisies, par J. H. Dotteville. Seconde édition. A Paris, chez Lottin. 12.—Repetita *ibid.* an. 1769. et 1782. 12. Avenion. 1788.

1770 Salluste Latin et François, avec le texte revu et corrigé et des notes critiques par M. Beauzée. A Paris. 12.—Recusa *ibid.* an. 1775. 12.

1795 Conjuration de Catilina contre la République Romaine par Salluste. Nouvellement traduite sur les meilleures éditions de cet auteur; avec un Discours préliminaire et des Notes littéraires et politiques, par J. B. L. J. Billecoq. A Paris. 12.

ANGLICÆ.

• Here begynneth the famous cronycle of the warre, which the romaynes had agaynst Jugurth usurper of the kyngdome of Numidy: whiche cronycle is compyled in latyn by the renowned Sallust. And translated into englyshe by sir Alexander Barclay preest, at the commaundement of the right hye and mighty prince Thomas duke of Nortfolke. Fol. s. a. l. et typogr.

• Eadem repetita Londini. fol. sine anni nota. In cujus fine legitur: Thus endeth the famous cronycle of the war—And imprinted at London by Rycharde Pynson, printer unto the kynges noble grace, &c.

1557 The conspiracie of Catiline, written by Constancius Felicius Durantinus, and translated by Thomas Paynell: with the Histoyre of Jugurth, written by the famous Romaine Salust, and translated into Englyshe by Alexander Bareklaye. In fine: Thus endeth the conspiracy of Catiline. Imprinted at London in Foster-lane by John Waley. Fol.

— Here begynneth the famous Cronycle of warre, whyche the Romaynes hadde agaynst Jugurth usurper of the kyngedome of Numidie: whiche Cronicle is compiled in Laten by the renowned Romaine Saluste: and translated into englyshe by sir Alex. Barklaye prieste. And nowe perused and corrected by Thomas Pay-

- nell. Newly imprinted in the yere of oure Lorde God. M. D. LVII. 8. (Londini ap. Jo. Waley.)
- 1629 The Works of Sallust translated into English by William Grosse. London. 8.
- 1687 The Works of the famous Historian Sallust, viz. 1. The History of the War of Catiline against the Senate of Rome. 2. The War which Jugurth many years maintained against the same State, with all his historical Fragments. To which is prefix'd the Life of Sallust, made English according to the present Idiom of the Speech. London, printed for R. Wild. 8.
- 1689 A new Translation of all the Works of the faithful Historian Sallust, containing the Wars which Catilin and Jugurth maintained against the Senat of Rome, his historical Fragments, &c. London, printed for R. Wild. 8.
- 1709 The Works of Sallust translated into English by J. Rowe. London. 12.—Repetita *ibid.* 1716. 1726. 1730. 12.
- 1734 C. Crispi Sallustii belli Catilinarii et Jugurthini historiae. With a free English translation. By John Clarke. London, printed for M. Bettesworth and Hitch. 8.
- 1744 The Works of Sallust, translated into English, with political Discourses upon that Author, and a Translation of Cicero's four Orationes against Catilina. (by Thomas Gordon.) London, printed by T. Woodward and John Peele. 4.—Recusa *ibid.* an. 1769. 4.
- C. Cr. Sallust's History of the Catiline and Jugurthine Wars, translated by Henry Lee. London, Hitch. 4. c. textu Lat.
- 1746 A new Translation of the Works of Sallust, with large explanatory notes and a Review of the Roman history, from the Jugurthine war to Catiline's conspiracy. By William Cooke. London. 8.
- 1751 The history of Catiline's conspiracy, and the Jugurthine war. By C. Cr. Sallust. With a new translation of Cicero's four Orationes against Catiline. To which is prefixed the life of Sallust. (by William Rose.) London, Griffiths. 8.—Repetita *ibid.* an. 1757. 8.
- 1756 C. Crispi Sallustii bellum Catilinarium et Jugurthinum, ex optima atque accuratissima Gottl. Cortii editione expressum. Or Sallust's History of Catiline's conspiracy and the war with Jugurtha, &c. With an English Translation as literal as possible, and large explanatory notes. By John Mair. Edinburgh. 12.—Repetita *ibid.* 1774. 8.

- 1795 *The History of Catiline's conspiracy; with the four Orations of Cicero. To which are added Notes and Illustrations. By George Fred. Sydney. London, Longman, 8.*

BELGICÆ.

- 1613 C. Crispus Salustius van de t'samenzweringe Catilinæ, item van den Jugurthynschen oorloge, overgesettet door Sibr. Vome-lium. tot Franck. 8.
- 1651 t'Zammenzwering van Catilina, beschreven door C. Sallustius, en vertaelt door Dr. Her. Ben. t'Amst. 12.
- 1683 C. Salustius Crispus Roomsche historie van de t'zamenzweeringe van Catilina, en den oorlog met Jugurtha, vertaelt door F. v. H. tot Rotterd. 12.
- 1798 C. Crisp. Sallustius over de Zamenzweering van L. Sergius Catilina, benevens vier Redevoeringen van M. T. Cicero over hetzelfde Onderwerp; uit het Latyn vertaald en met Aamerk en Ophelderingen vermeerdert door J. ten Brink. Amst. 8.

GERMANICÆ.

- 1515 des hochberompten lateinischen historischreibers Salustij : zwo schon historien : Nemlichen von des Catilinen vnd auch des Jugurthen kriegem : Darbey auch die durch æchtlich Oration die Cicero wider Catilinam gehalten auch des Catilinen verantwœrtung : volgenn, pald darauff nach enndung der Catilinarien. Durch Herrn Dieterichen von Pleningen zu Schonbegck : vnd zu Eysenhofen Ritter vnd Doctor getheutscht. In fine : Geendet zu Worms auf dem heiligen Reichstag am Aylfften tag des Monats Januarij im funffzechen hundersten vnd dreyzechenden. Vnd gedruckt in der Fürstenlichen Stat Landsshut durch Johann Weyssenburger an erichtag nach Egidy im xv. Jare. Fol.
- 1530 Argentorati Germanice prodit Sallustius apud Jac. Polychorium, fol. quam esse versionis Schroyerianæ editionem primam, suspicatur cl. Degen in dem Versuch einer vollständigen Litteratur der deutschen Uebersetzungen der Römer, zweite Abtheilung pag. 330.
- 1534 Chronica C. Crispi Salustii von dem Rœmischen Bundschuch, Rottung oder Empœrung wider eyn Obergkeyt vnd Gemainen Nutz zu Rom, vnder dem ersten Burgermaisterthumb Marci Tullii Ciceronis, durch Lucium Catilinam angestift vnd practicirt.

Hiebei findestu auch den Krieg der Rœmer wider Jugurtham der Numidier Kœnig. Alles lustig zu lesen. Gedruckt zu Strassburg durch Jacob Cammerlandern in der Frieburger Gassen. Anno M. D. XXXIIII. Fol.—Auctorem hujus versionis esse Georgium Schrayrum, asserit Theoph. Sincerus in Thesauri Bibliothecalis Vol. III. p. 293.

- Cornelius Nepos vom Ursprung des Rœmischen Reichs, den Sieben künigen, wie die regiert, auch wie sie zuletzt vertrieben seind worden, vnd das Burgermeisterthumb angefangen. Darnach folgt das leben vnd thaten etlicher waidlicher vnd herlicher Burgermeister biss vff Gn. Pompeium Magnum. Item C. Crispus Sallustius von der Zusammenrottung Catiline, wie die Cicero erfahren vnd gestrafft. Zuletzt findest du auch den Krieg der Rœmer wider Jugurtham, der Numidier künig, wie der vom Mario vnd L. Sylla geführt, auch ain end hat genommen durch verretey Bochi, der Moren künig, darumb Jugurtha gefangen gen Rom geführt, vnd im gefencknus mit dem strick gericht worden. Alles von neuwen verteutscht vnd lustig zu lesen. Getruckt zu Strassburg bey M. Jacob Cammerlandern von Mentz. s. a. fol.—Ita hujus ed. titulum dedit Freytagius in Appar. liter. Tom. III. pag. 663. Degen eam sub an. 1535. recenset. Ad quem vero interpretem sit referenda, ad Petrum ne Selbet, an ad Georg. Schrayrum, de eo uterque vir doctus non consentiunt.
- 1565 Chronica C. Crispi Sallustii von dem Rœmischen Bundschuch, &c. ut 1534. Frankfurt am M. 8.—Repetitio ed. 1534.
- 1606 Dess weitberhümten historienschreibers Crispi Sallustii vorred oder eingang, über sein Buch von Catilina vnd desselben Anhang, auss der Lateinischen in die teutsche Sprach gebracht durch H. Bilibald Pyrekeymer.—Legitur in Theatro Virtutis et Honoris. Norimbergæ 1606. 8. pag. 153. sq.
- 1629 C. Crispi Sallustii von Catilinarischer Rottirung und Jugurthischen Krieg verteutscht, samt etlichen Anmerkungen und angehängten Kriegs-Discoursen durch Willh. von Calchum, genannt Lohausen. Bremen. 4.
- 1662. C. Sallustii Crispi Rœmische Geschicht-Beschreibung, den liebhabenden alter Rœmischen Geschichten, in teutsch übersetzt, von M. Balth. Kindermann. Gedruckt zu Wittenberg. 12.—Eodem anno

— Danielis Albini versio lucem vidit Hamburgi. 8. Mox repetita ibid. hoc titulo:

1663 C. Crispus Sallustius von Catilinarischer Zusammen-Rottung und Jugurthischen Krieg verteutschet durch M. Daniel Albinus sambt dess von Calchum Anmerkungen und Kriegs-Discoursen. Hamburg. 8.

1702 — von Hartnaccius. Hamburg. 8.

1719 C. Crispi Sallustii Beschreibung des catilinarischen und jugurthinischen Krieges, welcher in die reine teutsche Sprache übersetzt worden ist und nach Art des bereits gedruckten Cornelii Nepotis der latein-begierigen Jugend zum besten herausgegeben wird von M. Casp. Gottschling. Halle in Magdeb. 12.—
Futilis versio, repetita tamen an. 1734.

1739 Rede des Marius an das Volk wider den Adel aus dem Sallustius übersetzt von D. H. G. Schellhafern.—In den Schriften der deutschen Gesellschaft in Leipzig 1739. 8. pag. 645. sqq.

1763 et 67 Zwey Reden von Cato und Cæsar, übersetzt von Bachmann.—Vid. der Greis, eine Wochenschrift. Leipzig 1763 et 67. Th. 15. St. 182. und 183.

1767 Sallustius von der Zusammenrottung des Catilina, übersetzt von weil. Herrn Thomas Abbt. Stadthagen. 8.—Repetita eodem an. Francofurti, sed ab anonymo interpolata.

1770 Eadem recusa Lemgovia. 8.

— Des Marius Rede an das römische Volk, von einem Ungenannten.—In den gesellschaftlichen Beschäftigungen. Berlin. 1770. 8.

1771 Sallustius Geschichte vom Katilinarischen und Jugurthischen Kriege, aus dem Lateinischen, von Gottfr. Konrad Böttger. Leipzig. 8.

1772 Sallustius vom Kriege der Römer wider den Jugurtha, ins deutsche übersetzt von Joh. Franz. Wagner. Lemgo. 8.—Repetita ibid. an. 1783. 8.

1783 Sallusts Katilina und Jugurtha. Aus dem Lateinischen übersetzt von Joh. Karl Hœck. Frankfurt am M. 8.

1790 Caii Crispi Sallustii bellum Catilinarium sive de conjuratione Catilinæ ejusque sociorum. Kaius Krispus Sallustius vom Katilinarischen Kriege, übersetzt und mit historischen Anmerkungen begleitet von A. G. Meissner. Leipzig. 4. c. textu Lat.

— K. K. Sallustius Author Katilina und Jugurtha, teutsch und lateinisch mit dem Leben des Geschichtschreibers, einer durch-

gängigen Analys und Bemerkungen so wohl über die allgemeine Vorzüge des Historiographen, als die Uebersetzung selbst, herausgegeben von Alb. Xav. Weinzierl. München. 8.

1794 Sallusts Catilina, übersetzt von Joh. Christoph Schlüter. Münster. 8.

1795 Sallusts Jugurtha nebst dessen Episteln an C. J. Cæsar über die Staatseinrichtung, übersetzt von Joh. Christoph Schlüter. Münster. 8.

1796 Sallusts Katilina und Jugurtha; übersetzt und mit Anmerkungen begleitet von Joh. Karl Hæck. Zweite verbesserte Auflage. Frankfurt am M. 8.

1800 Sallustius von der Zusammenrottung des Catilina, übersetzt von Th. Abt. Zweyte Auflage. Lemgo, b. Meyer. 8.

1806 Sallusts Werke, lateinisch und teutsch, von Joh. Christoph Schlüter. 2. Theile. Münster, b. Peter Waldeck. 8.

ITALICÆ.

1518 Sallustio con altre belle cose volgarizzate per Agostino Ortica della Porta Genovese. In fine: Impresso in Vinegia per Bernardino Vinitiano de Vitali nel anno del Signore M.D.XVIII. adi XXIII. di Aprile. 4.

— Salustio con alcune altre belle cose, volgareggiato per Agostino Ortica de la Porta Genovese. In fine: Impresso in Vinegia per Zorzi di Rusconi Milanese. Nell' anno della incarnatione del nostro Signore Messer Jesu Christo. M.D.XVIII. Adi XXIII. di Aprile. Regnante l' inclito Principe Leonardo Lauredano. 8.

1523 Salustio, &c. (ut supra) In fine: Impresso in Vinegia per Marchio Sessa et Piero de Ravani Compagni del M.D.XXIII. Adi 18. Maggio. 8.

— Salustio, &c. In fine: In Vinegia per Gregorio di Gregori nel M.D.XXIII. del mese di Decembro. 8.

1531 Sallustio Historico eloquentissimo con alcune altre belle cose, di latino nella volgar lingua per Agostino Ortica della porta Genovese tradotto. Novamente revisto et stampato. In fine: Stampato in Vinegia per Marchio Sessa nel Anno del Signore M.D.XXXI. 8.

— Ibid. per Francesco Bindoni e Maffeo Pasini. 8.

— Ibid. sine nota impressoris. 8.

1545 Sallustio, &c. nella volgar lingua per Agostino Ortica della

porta Genov. tradotto. In fine : Stampato in Venetia. M.D.XLV. 8.—Ex ed. 1531. repetita.

1550 L'Historia di C. Crispo Sallustio, nuovamente per Lelio Carani tradotta. In Fiorenza. 8.

1556 La Historia di C. Crispo Sallustio, nuovamente per Lelio Carani tradotta. Con una numerosissima Tavola di tutto quel piu segnalato, che nell' opera si contiene; et una utilissima dichiarazione nel fine, di tutti i nomi antichi, e moderni, delle provincie, citta, castella, popoli, monti e fiumi, et molte altre cose notabili, de' quali l'Autore fa mentione. In fine : In Venetia per Gio. Griffio. Ad istanza di Lodovico delli Avanzi. MDLVI. 8.

1564 La Historia di Gajo Sallustio Crispo nuovamente tradotta dal Signor Paulo Spinola. Seguendo i migliori Testi, e conservando le Figure e le Forme del dire, con tanta diligenza, che nella favella Italiana non s' è veduto ancora sì bel ritratto di perfetto Scrittore Latino. Le postille del Dottor Valvassori brevemente comprendono la somma, e l'artificio. Le Sentenze Morali Scelte. Con la Dichiaratione de' vocaboli antichi. In Venetia, per Gio. Andrea Valvassori. M.D.LXIII. In fine : In Venetia per Gio. Andrea Valvassori, detto Guadagnino. MDLXIII. 8.

1644 Sallustio, &c. da Carlo Corsini Patrizio Fiorentino. Fiorenze per Luca Franceschini, e Alessandro Logi. 4.

1656 Congiura di Catilina tradotta da Sallustio. Inserta legitur in Primi studj di Antonio Loredano Nobile Veneto Divisi in Traduzioni, Discorsi, e Sentenze. Venetia MDCLVI. 12.

1681 La Congiura di Catilina, &c. In Bologna. 8.

1761 Le Guerre Catilinaria e Giugurtina di C. Crispo Salustio tradotte in lingua Toscana del Testo Latino emendato secondo le migliori edizioni e con varie note illustrate dal Dottor Gio. Battista Bianchi di Siena Maestro di Lettere Umane nel Seminario Arcivescovale di detta Città. Ad uso del medesimo Seminario. In Venezia, MDCC LXI. appresso Tommaso Bettinelli. 8.

DANICA.

1702 Hafniæ. 8. Sallustium Danice vertit Samuel Hans Wallenberg. —Novæ versionis Danicæ specimen, scil. Cæsaris et Catilinæ orationes in Conjuratone Catilinæ, legitur in Minerva et Maanedskrivt, Hafniæ m. Jul. an. 1788. 8.

Hic finitur Index Editionum Sallustii, auctior Fabriciano, et secundum ætates a sociis Bipontinis digestus. Restat, paucula quædam ab iisdem ommissa nunc breviter indicare.

Quod ad ipsissimam editionem quæ omnium antiquissima habeatur, de qua inter bibliographos quæstio est, hic controversiam non movebimus: at ex iis primariis editionibus quas possidet Bibliotheca Spenceriana, unam saltem non invenimus inter *natales* Bipontinorum; eam nempe quæ impressa fuit (inter annos forsân 1470. et 1473.) a Cæsaris et Stol,¹ qui typographicam artem a Gering edocti fuerant, et in eodem prælo, Parisiis, consocii laborabant. Res ita se habet, ni forsân hanc editionem, ut alias quasdam, vulgatis bibliographicis quiddam discrepantes descripserint. Nec mirum si quædam Bipontini præterlapsi fuerint, cum unam Sallustii primariam editionem (nempe 4to. 1470.² sine typographo et loco) ipse præterlapsus est Audifredius.³ At plerumque Bipontinorum Recensus, quoad antiquas Sallustii editiones, fertilis et accuratus videtur; ut qui non solum ipsi, proculdubio, plurimas editionum primariarum, quas descripserunt, inspexerint; sed in describendis Romanis et Italicis ducem habuerint virum clarum Audifredium,⁴ et ab eo ne vel minimum erravisse videantur. Similiter quod ad editiones Aldinas, fideliter et tuto Renouard,

NOTÆ

¹ Biblioth. Spenceriana, Vol. II. n. 411. Bipontini notaverunt edit. impress. a Cæsaris et Stol cum anni nota 1479. Prior vero prodiit sine anni nota; et differt tam ab hac quam ab illa circa 1470. per Udal. Gering. Editio anni 1479. est forsân repetitio hujusce, sine anni nota, jam memoratæ.

² Ibid. n. 409.

³ Si modo Editio supra memorata, Romæ, ut dictum est, revera impressa sit. Nulla Romana editio, ab ipso Audifredio recensita est a. 1470. nulla ante a. 1475.

⁴ Catalogus Historico-Criticus Romanarum editionum sæculi xv. Romæ, 1783. et Specimen Historico-Criticum editionum Italicarum sæculi xv. Romæ, 1794.

Aldinarum historiographum,¹ secuti sunt, et ne vel unam sæc. XVI. (nempe Aldinarum) omiserunt, quam Renouard recensuerat. Sunt fortasse nonnullæ sæc. XV. quæ Bipontinos effugerant, et quæ nos etiam effugerunt. Quod ad editiones sæc. XVI. et deinceps spectat, unam et alteram notabimus quas Bipontini non descripserunt. In Museo Britannico sunt :

Editio Paris. 1521.—Edit. Lugd. apud Gryph. 8vo. 1586. Edit. Lugd. 1589.

Sæculi XVII. sunt, ni fallimur, paucae omissiones: inter quas notes unam Amstelodami 1647.

Quod ad sæculi XVIII. editiones, effugisse eosdem videntur editt. Parisinæ (per Didot) 1795. et 1798. sed stereotypicam (ut audit) editionem ejusdem Didot, 1801. in ordine descripserunt. Abideni Firmici quoque editio, ad usum universitatis Braydensis, a Nardini multum laudata, præterlapsa est eos.

Hæc sequens non omittitur a Bipontinis, sed annus prave ponitur 1741. nempe C. Crispi Sallustii Belli Catilinarii et Jugurthini Historiæ. Hæc in tituli pagina: ‘ Gulielmus Ged, aurifaber Edinensis, non typis mobilibus, ut vulgo fieri solet, sed tabellis seu laminis fuis excudebat.’ 1744.

Si Bipontini hanc editionem omnino omisissent, non fuisset mirandum, quippe paucis Germanis forsan visam aut notam; at eam penitus præterlapsos esse bibliographos Britannicos valde miramur. Editio ipsa (12mo.) est forma levis, et quod ad typos chartamque simplex munditiis; sine notis et quidem aliis quæ solent editiones commendare: at tamen re et significatione gravis, ob id quod artis stereotypicæ specimen præbet plus quam quinquaginta annos antequam sua Gallis dederit Didot. Vide quæ nos supra, sub Recensu Editionum Virgilii, in Parte VII. hujusce operis, p. 4554. et si quis plura velit, consulat Dissertationem viri ingeniosi Alexandri Tilloch in The Philosophical Magazine,

NOTE

¹ Annales de l’Imprimerie des Aldes, &c. par Ant. Aug. Renouard, à Paris, 1803.

vol. x. p. 257.¹ Ob has causas hanc parvam editionem notare ausi sumus, nil obstante Bipontinorum recensione.

Prorsus omittitur editio Andreop. 1795. quæ repetita est 1796. cura Hunteri, editoris Scoti sæpius memorati et commendati.

Occurrunt etiam in bibliotheca Bodleiana Oxon. quorundam Fragmentorum Sallust. editiones, quæ apud editores Bipontinos, ni fallimur, non inveniendæ sunt; nempe, Fragmenta Historicorum, Francofurt. 1588.—Conciones ex Sallustio excerptæ: excudebat Henricus Stephanus, 1570.—Harangues Militaires et Concions de Princes, Capitaines, &c. Paris. 1575. par Franc. de Belle Forest.

His addas versiones quasdam omissas:

Versio Ital. 12mo. Ven. 1550. *Mus. Britann.*

Salluste: Histoire de la République Romaine, trad. par C. de Brosse, 3 Tom. 4to. Dijon, 1777. Opus splendidum, mappis et tabulis numismatum ornatum, ab interprete ipso sic explicatum: 'En partie traduite du Latin sur l'original; en partie rétablie et composée sur les fragmens qui sont restés de ses livres perdus; remis en ordre dans leur place véritable, ou la plus vraisemblable.'

Sallustio: la Conjuration de Catilina, y la Guerra de Jugurtha. Fol. min. cum iconibus, Madrid. 1773. Trad. par Man. Sueyro.

Repetitio (Edit. 3.) Gallicæ Versionis par M. Beauzée, revue, corrigée, et augmentée, à Paris. 1781.

NOTÆ

¹ Eorum, si qui sint in his rebus curiosiores, causa, hic loci observare liceat, fere sub eodem tempore quo Sallustius arte stereotypica apud Edinburgenses excudebatur, alium etiam librum, Scougali 'Life of God in the soul of Man,' 1742. fuisse ita impressum. Apparet e Dissertatione supra memorata Tilloch ipsum exclamare posse, 'quorum pars magna fui,' quippe qui, adjuvante celebri archetypo Foulis Glasguensi, multis

abhinc annis (nempe 1783.) arte stereotypica in libris tam Græcis quam Latinis, usus sit: inter quos Xenophontis *Ἀνάβασις*, 1783. Apparet etiam e Niew Algemein Konst en Letter Bode, 1798. n. 232. Belgicos supra centum annos matrem hanc fertilem (artem stereotypicam) filiarum forma pulcherrimarum et perfectissimarum agnovisse. Hæc in transitu, sed, ut speramus, loco non aliena.

Las iv. Oraciones Catilinarías de Ciceron, trad. par Laguno, 4to. Madrid. 1796.

The History of Catiline's Conspiracy, with the four Orationes of Cicero: by Geo. Fred. Sydney, 8vo. Lond. 1795.—Subjunguntur Notæ et Illustrationes.

Sint etiam qui inter hæc annumerare vellent opera quæ magna ex parte fere deriventur a Sallustio: exempli gratia, Catiline's Conspiracy, a Tragedy; a nostro Beniamino Jonson, 4to. Lond. 1611. Quippe tragœdia hæc (adeo a Shakspearii Julius Cæsar et Antony and Cleopatra differt) magis est Belli Catilinarii versio (et ita Jonson se gessit in aliis) quam poëtica vel dramatica civilis tumultus, secundum τὴν Ἀριστοτέλους ποίησιν, imitatio. Et ita de illa commentatus est Drydenus.

Hisce omissis in Bipontinorum Indice additamenta subijcimus pauca:

Ipsorum Bipontinorum (Deuxponts 8vo. 1789.) edit.—Bipontini editores ab initio professi sunt pro basi sua optimas auctorum classicorum editiones accipere: sed tamen suum judicium quod ad variantes lectiones tam codd. Mstorum quam veterum editionum exercere, eas, quæ optimæ judicarentur editiones, non in omnibus nec serviliter secuturi. Quo recte, quo prave, non hic loci.

Bipontinorum repetita editio, nempe tertio recognita, emendata, et illustrata. Hæc prodiit præcedentibus auctior, 8vo. Argenterati, sed ex studiis et typographia Societatis Bipontinæ, 1807.

C. C. Sallustii Historiarum libri III. Fragmentum cum quinque aliis in Bibliotheca Parisina olim repertum: edente J. G. Kreyssis 8vo.—Repetita Schneb. 1811.

C. C. Sallustii Opera, exceptis Fragmentis, omnia: ed. Henricus Kunhardt. 2 vol. 8vo. Lips. 1812.—Procemia habet, et notas; et est repetitio edit. 1790. de qua Bipontini in loco.

In Opere Posthume di Vittorio Alfieri, Tomus IV. complectitur versionem Ital. Sallustii de Bell. Catilin. et Jugurth. cum brevi præfatione interpretis, at sine notis. Lond. 1814.

Sallustii Opera quæ extant, præter Fragmenta, omnia : ed. G. Lange. 8vo. Halis. Sax. 1815.—Editor textum multum recognovit et illustravit.

Catilinaria et Jugurthina Bella, 18mo. Paris. 1817.

C. Crispi Sallustii quæ supersunt omnia, quibus accesserunt excerptæ aliquot e deperditis ejus libris illustrium Virorum Epistolæ et Orationes, ex edit. Gottlieb Cortii, 18mo. Lond. 1818.—Sallustio subjicitur Justinus. Editio nitida quod ad typos, et quod ad textum correctæ.

Caii Sallustii quæ extant : adjiciuntur Declamatio in M. T. Ciceronem, Sallustio forsân falso ascripta, et in Sallustium Declamatio, falso forsân M. T. Ciceroni. 12mo. Lond. 1818.

In vol. 1. Classicorum Latinorum, seriatim editorum, cum notis et comment., agmen ducunt Sallustii opera Bartholomæi Nardini cura recensita et illustrata. Præfiguntur Præfatio et Vita Sallustii ex Italica ejusdem editoris Sallustii interpretatione desumpta et Latine versa. Subjunguntur Nova Fragmenta, ex laboribus Angeli Mai Ambrosianis, quæ vero non publici juris facta sunt cum iis ab eodem viro docto divulgatis Mediol. 1815. 1816. Declamationes Ciceronis adversus Sallustium et Sallustii adversus Ciceronem rejiciuntur. Brixiae, 8vo. 1819.

C. C. Sallustii Opera : ex edit. Gottlieb Cortii, cum notis in usum Delphini, sed sine Interpretatione marginali. In usum Scholarum. Ex ædibus Valpianis, 8vo. Lond. 1820.—Hæc editio continet tantum Bella Catilinaria et Jugurthina, sine Indice.

Versio Italica a Nardini, cum vita Sallustii Italice scripta, Brixiae, 1806.—Idem Nardini (in edit. 1819. supra memorata) notat Elizabetham, reginam nostram inclytam, Sallustium Anglice interpretatam esse : minus recte, ni fallimur, sententiæ Rogeri Ascham (in The Schoolmaster) de Sallustio non obliti. Est quidem in Biblioth. publ. Cantab. Xenophontis Ἀναβάσιως Angl. versio, jure forsân Elizabethæ ascripta, nunquam vero edita : et pro certo nulla Sallustii versio ab eadem unquam vulgata fuit.

The Works of Sallust. By Henry Steuart, LL. D. 2 vol. 4to. Lond. 1806.—Opus splendidum. Præfiguntur duo elaborati Tractatus, cum notis historicis, biographicis, et criticis, totum pæne primum volumen complentibus; Sallustii etiam effigies, ex antiquo marmore in Palatio Farnesiano Romæ servato, quæ alteram illam Sallustii effigiem splendidissimam in versione ejus Historiæ Hispanica, Don Gabriel Principi ascripta, longe superat, immo majestatem spirat.

The Works of Sallust, translated into English by Arthur Murphy, Esq. Lond. 1807.—Idem hic interpres qui vertit Anglice Tacitum. Præfigitur vita Sallustii, et etiam effigies, sed a tabulæ præcedentis archetypo diversa.

Histoire de Salluste; par Dureau de la Malle, 1 Tom. 8vo. et 2 Tom. 12mo. Paris. 1808.—Hæc est nova versio, et cum Gallica interpretatione textum habet Latinum.

RECENSUS CODICUM MSS.

QUI IN BIBLIOTHECIS BRITANNICIS SERVANTUR.

C. C. Sallustii Codices in Museo Britannico.

DE exteris, ut antea, non hic loci. Sed tamen Notitiam, et quidem admirandam, unius memorabimus codicis, qui in Bibliotheca Rostochiensis asservatur; et cujus præcipuæ lectionum varietates a Joanne Christiano Gulielmo Dahl et Petro Daniele Friederico Zaepeliuhn Lipsiæ publice exhibitæ sunt 1791. Transcripta videnda est in *The Classical Journal*, No. XIX. p. 144. Quam Notitiam memorare

visum est, si modo erroris corrigendi causa qui in nota 2. apparet, ubi legitur editionem Sallustianam Ascensii repetitam, Fabricio, Ernestio, Harlesio, et Bipontinis editoribus incognitam esse. Quod ad tres priores nihil moramur: sed a Bipontinis sociis notatam fuisse apparebit eos consulenti in loco.

Collectiones Regiæ, Cottonianæ, Sloanianæ, et Lansdownianæ nihil Sallustii tenent: nihil saltem quod nostram notitiam requirat.

Biblioth. Harl. 2460. Caii Crispi Sallustii Conspirationis Catilinae Historia, et Bellum Jugurthinum, cum aliis. Ad finem cod. hæc verba, nisi calamus eadem transfoderit: 'cum in Sallustio restituendo usus sum hoc Ms. libro, quem mihi commodavit . . . . . (deest nomen) tum humanus tum religiosus.'

'Cyprianus a popma phrÿsius.' Chartac. cent. xv.—Latina Versio τῆς Κύρου Παιδείας Xenophontis præfixa a quibusdam ascribitur celebri Pogio Florentino.

2475. Cod. qui cum aliis Sallustii Bellum Catilinarium et Bellum Jugurthinum continet.—Sub finem annus datur quo codex exscriptus fuit, nempe 1291.

2499. Continet, cum aliis, Conspirationis Catilinae Historiam. Chartaceus, cent. xv.—In Sallustium sunt notæ quædam: sub initio quam plurimæ.

2520. Est Historia Catilinae Conspirationis et Belli Jugurthini; partim membran. partim chartaceus, cent. xiv. In fine duo folia absunt, et sub finem Belli Jugurthini unum.

2522. Aliud exemplar, cum paucis scholiis, membran. cent. xiv.

2539. Codex Conjuratæ Catilinae cum Cicerone de Officiis conjunctus. Sine notis, chartac. cent. xv.

2540. 2542. Continent etiam in distinctis codd. Conspirationis Catilinae Historiam et Belli Jugurthini. Codices xiv. vel xv. cent.

Harl. Collectio alios quam plurimos Sallustii codices exhibet, numeratos usque ad quindecim, n. 2597. 2598.

2643. 2657. 2704. 2711. 2716. 3289. 3443. 3872. 4865. 5374. 5412. 5429. 6516. Horum plurimi membran. et illumin. XIV. vel XV. sæc.

Codd. Burneienses. N. 245. Cod. Ms. membran. completus (secundum Colophonem in fine) die 22. Feb. 1477. (in Catal. non recte 1471.) continens Bellum Jugurthinum et Bellum Catilinarium; in duobus vel tribus locis collat. ad pag. edit. Havercampi, Amstel. 1742. Ubi de divisione Africæ a Sallustio agitur (fol. 9.) habet hic codex schedulam geographicam: habet etiam lectiones quasdam bonas. Elegans, membran. et illumin. cum glossis paucis.

Codices Cantabrigienses.

In *Bibliotheca Publica*, n. 1306. cod. membran. in 4to. continens, 1. Lib. Crispi Sallustii de Conspiratione Catilinæ et sociorum ejus. 2. Lib. ejusdem de Bello gesto in populum Romanum cum Jugurtha Rege Numidarum. 3. Invectivam ejusdem in Mar. Ciceronem. 4. Invectivam in Sallustium Crispum. 5. Invectivas quatuor ejusdem in Lucium Catilinam. 6. Orationem ejus ad Cæsarem pro Marco Marcello.—Cent. XIV. vel XV. sine notis.

Aula Pembrochiana habet cod. oblongum 8vo. min. membran. Belli Catilin. conclusio non recte posita est, sed prope sex pagg. a codicis fine. In Bell. Jugurth. est schedula quædam geographica. Notatum est a quodam librario de hoc codice Msto., a libris impressis in *ordine* verborum discrepare. Codicis hist. ætates et scriptura non per omnia congruunt: abundat punctis, maxime periodis, sæpe ad antiquarum quarundam inscriptionum similitudinem. For- san circa sæc. XII. vel XIII. Sine notis.

Codices Oxonienses.

Bibliotheca Publ. Auctar. Laud. Lat. 59. membran. Sallust. exhibet. Subjungitur Aristotelis Epistola Alexandro.

K. D. 42. Sallust. membran. XIV. vel XV. cent. Continet etiam fabulam de Cantabro et Cantabrigia, a Chronico Croylandiæ, et Tractatum de Indulgentia.

Canonici Lat. 142. Sallust. de Bell. Rom. circa sæc. XIV.—Canonici Lat. 143. membran. illum. circa sæc. XV.—Canonici Lat. 144. Sallust. de Bell. Jugurthino: cui subjungitur Tullius de Senectute. Verba hæc inania sub fine: 'Quis scripsit hunc librum sua anima in Paradiso.' Ili codd. Mss. Canonici, ut supra dictum est, non adhuc in ordinem sunt redacti.

Codices D'Orvilliani. x. 1. 3. 18. inter plura Ciceronis continet orationem Sallustii in Ciceronem.

x. 1. 3. 20. inter plura Ciceronis habet C. Sallustii invectivam in Ciceronem.

x. 1. 3. 30. Sallustius de Bello Catilinario et Jugurthino. Cod. membran. ff. 53. in Fol. scriptus x. die Decembris a. 1417.

x. 1. 3. 31. Sallustius de Bello Catilinario, ff. 1—24. Continet etiam Quasdam Declamationes Coluthi Florentini Vatis de laudibus Lucretiæ.¹

Ex Collegiis *Magdalense* habet, n. 218. Sallustii Bellum Catilinarium et Bellum Jugurthinum, una cum explicatione quarundam vocum Sallustii. Hæc explicatio duas paginas et dimidium implet. Amplectitur etiam hic cod. Ciceronis Officia eadem manu scripta, item Guarini Veronensis Orationes. In fine unius ex orationibus indicatur annus quo exscriptus fuit hic codex, 1448.

Novum Collegium possidet cod. Ms. qui cum Cicerone de Officiis amplectitur Sallust. de Conjuratone Catilinæ, ejusdem invectivam in Ciceronem, invectivam Ciceronis in Sallustium, et Sallust. de Bello Jugurthino.

Coll. S. Johan. Bapt. habet Sallustii Opera, circa sæc. XV.

NOTE

¹ Codd. Mss. et impressi D'Orvilliani cum notis Mss. qui in Bibliotheca Bodl. asservantur. Oxon. c Typographio Clarendoniano, 1806.

Catal. Mss. Angl. et Hib: notat codicem Sallustii Bellum Catilinarium et Jugurthinum continentem in biblioth. Colleg. Baliol. et in vol. distincto anonymi Glossam super Sallustium.

Codex in Biblioth. Archiepiscopal. Lambeth.

Bibliotheca Archiepiscopi Cantuar. Lambeth, inter Codices Mss. quamplurimos varii generis, quosdam tenet auctorum Classicorum: inter quos æstimandus est Sallustius de Bello Catilinario et Bello Jugurthino, in 4to. circa Sæc. XIII. Pulchre exaratur et illuminatur. Membran. sine scholiis, at perfectus: sub finem hi versus:

Sex Jugurtha dies pereuntem carcere Rome
Spectatum te dira fames scelerate peremit
Ut Plutarchus ait vir qui celeberrimus auctor.

Vix necesse ducimus lectorem submonere, ne quæ de codicum singulorum ætate adhuc dicta sint, ad literam, quasi per lineam facta, interpretetur, et ubi, per operis festinationem aut scientiæ tenuitatem, quiddam erraverimus, quod pro certo possit accidere, nimis implorare et supplicare. Norunt quippe harum rerum periti, codicibus antiquis figuras, quæ commonstrarent annum quo sint exarati, dari quam rarissime, antiquissimis nunquam:¹ et etiamsi quædam sint signa, tam in characteribus quam in membrani vel chartæ vetustate atque mucore, aut in colore atramenti, talibusque, cernenda, quæ diversorum sæculorum scripturam fere denotent, tamen in his rebus versatissimos posse interdum capi. Quod doctissimus

NOTÆ

¹ Excipiendæ vero sunt Chartæ et nicæ Incarnationis, annum habent Bullæ, ut vocantur, quæ plerumque notatum.
Principis vel Papæ, Regni vel Domi-

Montfaucon dicit de Græcis codicibus antiquioribus, dici etiam potest de Latinis; scilicet, inter hos ipsos codices discrimen ætatis assignare non ita esse facile.¹ Immo idem dici possit de magis hodiernis, ad XIV. XV. et XVI. sæc. vergentibus; nempe characterum, etiam apud nostros, diversorum sæculorum, ab Hen. I. usque ad Hen. VIII. sæpe scriptiones variari, et inter se mutari.² Hæc cum ita sint, gratum est appropinquare veritati, ubi ad ipsam usque veritatem accedi non potest:³ meliusque forsitan in rebus hujusmodi nonnunquam minus accurate loqui, quam omnino tacere.

NOTE

¹ *Palæographia Græca*, Lib. III. c. I. p. 185.

² Vid. exempla in Appendice ad 'The Reports of the state of the public Records of the Kingdom,' et stylos scripturarum ab Hen. I. ad Hen. VIII.

in Wrightii 'Court Hands.'

³ Vide quæ de hac re prædicat vir in antiquis scripturis explicandis versatissimus, David Casley, in Præf. ad Catalogum Reg. Codd. p. 6.

INDICES

IN

C. C. SALLUSTIUM.

1870	1871
1872	1873
1874	1875
1876	1877
1878	1879
1880	1881
1882	1883
1884	1885
1886	1887
1888	1889
1890	1891
1892	1893
1894	1895
1896	1897
1898	1899
1900	1901

INDEX PRIMUS,

SIVE

RERUM MEMORABILIMUM

QUÆ IN SALLUSTII OPERIBUS HABENTUR.

C *Catilinarium*, J *Jugurthinum Bellum*, numerus caput indicat. F *Fragmenta* designat cum pag. et lin.

A

ABORIGINES cum Trojanis Romam condidere C 6 genus hominum agreste: sine legibus, sine imperio liberum atque solutum, ibid.

Adherbal, Micipsæ filius J 5 et 9 prælio vincitur a Jugurtha 14 victus Romam contendit, ibid. ejus verba in Senatu, ibid. ubi vis tutior, quam in suo regno, ibid. a Jugurtha vincitur 21 ejus ad Jugurtham legati, de injuriis querentes 20 Cirtam profugit 21 copias adversus Jugurtham parat, ibid. ejus literæ in Senatu recitatæ 24 deditio 26 interitus, ibid.

Adolescens animi molles, et ætate fluxi C 14

Adrumetum a Phœnicibus conditum J 19

Adversæ res etiam bonos delectant J 53

Ædes Concordiæ J 46

Æmilius Scaurus a Jugurthæ largitione se continet J 15 ejus mores 28 a Jugurthæ legatis corrumpitur 29

Æneas C 6

Æs alienum, pro argento, ære solutum C 33

Æs grande conflare C 14

Æthiopes, quibus vicini J 19

Africæ situs et descriptio J 17 eam qui primo incoluerint 18 a

Gætulis et Libybus possessa, ibid. ejus pars provincia P. R. 19 ejus pars inferior a Numidis possessa, ibid.

Albinus Consul ad bellum proficiscitur J 36 ejus castra a Jugurtha circumventa 38 ejus exercitus qualis 44

Aliena largiri, liberalitas C 52

Allobroges ad conjurandum ab Umbreno sollicitati C 40 a conjuratis jusjurandum postulant 44 iisdem ad conjurationem detecta præmia decernuntur 50

Ambitio vitium virtuti propius quam avaritia C 11 corrumpit animos, ibid. bonorum famam lædit J 96

Amici, officio fideque parantur J 10

Amicitia firma, idem velle, idem nolle C 20 non idem quod factio J 31 in diversis mentibus esse non potest, ibid.

Animus divinus C 1 ejus atque corporis dotes et munera, ibid. insolens malarum artium 3 in consulendo liber, neque delicto, neque libidini obnoxius 51 vitæ mortalium dux atque imperator, cupidine cæcus ad inceptum scelus rapitur J 1 ignavia atque secordia corruptus 31 cupienti nihil satis festinatur 61 ferox, prava via ingressus, ubi consuetudo non suppetunt, quæ efficiat, F 344, 9 in adversis rebus quam in secundis major F 349, 2

C. Annius, Leptitanorum præfectus J 77

L. Annius, et P. Lucullus Tribuni pl. magistratum continuare nituntur J 37

Q. Annius e conjuratis Catilinæ C 17

Antiochus decem millibus talentorum a Philippo spoliatus F 313, 8

C. Antonius consul C 24 Catilinam cum exercitu persequitur 36

Appii dictum, Fortunæ suæ quisque faber F 339, 5

App. Claudius interrex F 286, 2

Aquila Marii in Catilinæ castris C 59

Archelaus Mithridatis incepta impedit F 314, 7

Aristonicus, Attali filius, in triumpho ductus F 313, 16

Armeniorum origo J 18

Arretinus ager C 36

Asia a Romanis obsessa F 313, 17

Aspar Numida J 109

Athenæ suam celebritatem scriptoribus debent C 8

Atheniensium triginta tyranni C 51

Avaritia pecuniæ studium habet C 11 corpus animumque virilem effeminat, ibid. bellua, fera, immanis, intoleranda F 355, 6

Aventinus mons, bis a plebe occupatus in secessione J 31 F 273, 7

Aurelia Orestilla, Catilinæ conjux C 15

P. Antronius conjuratus C 17 Consul designatus 18 ambitus condemnatus, ibid.

B

C. Bæbius a Jugurtha corrumpitur J 33

L. Bellinus prætor J 104

Bellorum causa, dominandi libido C 2

Bellum pace mutare, victoris in manu est C 58 ex arbitrio sumitur, at non ponitur J 83 Cæsar, aliorum pace mollius F 340, 14

Bellum Cimbricum C 59 civile J 5 Macedonicum F 272, 7 F 313, 3 maritimum, atque Mithridaticum C 39 Punicum F 273, 10 Romanos in officio retinuit J 41 servile Capuæ, et in Apulia C 30

Beneficii, quam maleficii immemorem esse multo præstat J 31

L. Bestia, conjuratus C 17

L. Bestia, Numidiam provinciam consul sortitur J 27 avaritia corrumpitur 28 ejus de deditioe consilium cum Jugurtha 29 exercitum in Africam parat 28

Bithynia directa F 313, 17

Bocchus Maurorum rex J 19 ejus uxor, Jugurthæ filia 80 ejus cum Jugurtha necessitudo, ibid. eum Jugurtha adversus Romanos incitat 81 cum Jugurtha conjungit exercitum, ibid. eum a bello desistere legati Metelli hortantur 83 Syllæ respondet 102 ejus purgatio ad Romanorum expostulationem, ibid. ejus legati a Jugurtha corrumpuntur, ibid. a Gætulis spoliati, pavidi sine decore ad Syllam profugiunt 103 ei Romanorum amicitia datur 104 ejus Punica fides 108 cum Sylla per interpretem agit, ibid. Jugurthæ insidias tendit 113 Romanis Jugurtham tradit 114

Bomilcar Massivæ insidias tendit eumque obruncandum curat J 35 reus ex æquo, et bono, ibid. reum Jugurtha in Numidiam mittit, ibid. vadibus datis, judicium fugit, ibid. et 61 ei Metellus persuadet, ut sibi Jugurtham tradat 62 a Metello corrumpitur 61 ejus epistola ad Nabdalsam 70 ejus in Jugurtham insidiæ detectæ 71 a Jugurtha necatur 72

Bona aliena largiri, liberalitas C 52

D. Brutus Sempronii maritus C 40 ejus domus conjurationis Catilinariæ hand inscia, ibid.

C

Cabira F 315, 6

C. Cæsar Statilium custodit, C 47 Pontifex max. creatus Catulo dejecto 49 ei Catulus et Piso infensi, ibid. eum Cicero inter conjuratos nominare noluist, ibid. ejus sententia de conjuratis 51 ejus natura, et mores 53 ejus, et Catonis comparatio 54 ejus bellum aliorum pace mollius F 340, 14 ejus victoria civilis F 342, 9 ejus laus F 348, 17

C. Annius, Leptitanorum præfectus J 77

C. Bæbius a Jugurtha corrumpitur J 33

C. Cornelius Eq. Rom. conjuratus C 17 pollicetur Ciceronem confodere 28

C. Cotta vovit se patriæ F 324, 15 ejus consulatus, ibid.

C. Gracchi cædes J 31

C. Julius in Apuliam a Catilina mittitur C 27

C. Marius Aquilam bello Cimbrico habuit C 59

C. Memmius tribunus pl. designatur J 27 ejus facundia 30 oratio ad populum, rogatio 31 Jugurtham præsentem ad populum accusat 33

C. Murena in citeriore Gallia plures conjuratos in vincula conjicit C 42 fine

Calpurnius consul acriter Numidiam invadit J 28 a Jugurtha corrumpitur, ibid. et 29

Capitolium incensum viginti annis ante conjunctionem Catilinæ C 47

Capsa, ab Hercule condita J 89 oppidum Numidiæ magnum, et validum, ibid. ejus, et Thalæ situs, et collatio, ibid. capitur a Metello 89 ab eodem expugnatur, atque incenditur 91

Capua municipium C 30 fine

Carthago æmula imperii Romani a stirpe interit C 10 ejus laus J 31 deleta discordiam Romæ peperit J 41 pleræque Africæ imperitabat J 79

Cassius Longinus conjuratus C 17

L. Cassius prætor ad Jugurtham mittitur J 32

Catabathmos J 17 et 19

Catilina Reipublicæ insidiatur C 5 ejus mores, et ingenium, ibid. ejus socii 14 nobilem virginem, Vestæ sacerdotem, stupravit 15 ejus uxor Aurelia Orestilla, ibid. filium necavit, ibid. ejus conscientiam vultus arguit, ibid. repetundarum reus prohibitus petere consulatum 18 ejus oratio ad conscios conjunctionis 20 Ciceroni insidias machinatur 27 et 28 consulatum petit 26 Lege Plantia interrogatus ab L. Paulo 31 ejus responsio ad Ciceronis invectivam, ibid. paratus ad dissimulanda omnia, ibid. patricius, ibid. et 5 in Manliana castra noctu proficiscitur 32 ejus literæ ad Q. Catulum 35 ad Q. Marcium 33 hostis a Senatu judicatur 36 ejus exercitus 52 et

56 fugam in Galliam parat 57 servitia repudiat 56 duobus exercitibus clauditur 57 et 58 ejus verba ad milites 58 ejus interitus 60 fortiter pugnans occiditur, ibid.

Catonis de conjuratis oratio C 52 ejusdem sententia, ibid. natura ac mores 53 esse, quam videri bonus malebat 54

Catulus a Catilina literas accipit C 35 ejus et Cæsaris inimicitia 49 Sylla sævior F 302, 7

Cethegus e conjuratis Catilinæ 17 captus, familiæ atque libertorum implorat opem 46 audax, ibid.

Cicero Consul fit C 23 homo novus, ibid. inquilinus civis urbis Romæ 31 urbi præsidio esse jussus 36 Allobroges instituit, ut jusjurandum obsignatum ad cives perferendum exigant 44 Senatum in ædem Concordiæ convocat 46 fine. de captis in ponte Milvio dubius, ibid. de conjuratis in Senatu refert 50

Cimbricum bellum C 59 ejus præda F 277, 6

L. Cincius sive Sicinius de tribunicia potestate loqui ausus F 302, 2 Cinnæ in Urbem reditu omnes interierunt ordines F 285, 2

Cirta oppugnatur a Jugurtha J 21 Jugurthæ tradita 26

Civem Romanum verberibus cædi nefas C 51

Civilis belli causa J 4

Cn. Piso factiosus C 18 in Hispaniam citeriorem missus 19

Cœparius conjuratus Catilinæ C 46

Comedere bis die, vitio datur F 346, 20

Comitia C 24

Concordiæ ædes C 46

Concordia parvæ res crescunt J 10

Conjuratio Catilinæ ex quibus conflata C 14 et 15 prima 18 secunda, ibid. ejus pignus, sanguis humanus haustus 22 ejus causa, æs alienum 33 patefacta 41 et 50 viginti annis post incensum Capitolium 47

Conjuratorum catalogus C 17 eorum partes, et suum cujusque munus 42 et 43 conjiciuntur in carcerem 47 in carcere necantur 55

Conscientia mala, digna timet J 62

Consilia in re militari F 280, 3

Consilia prava sæpe magis, quam

bona, prospere eveniant F 348, 5
 Consilium ante factum C 1
 Consuetudo in naturam vertitur J 85
 Consul vel a Senatu, vel a populo summam potestatem accipit C 29
 Consul designatus sententiam primus rogatur C 50
 Consularis potestas C 29 et 30
 Consulatus petendi legitimi dies C 18
 Consulatus ante C. Marium novo homini nemini mandatus J 63 et 73
 Consulibus Romæ imperantibus quantum Resp. creverit C 7
 Consultantes de rebus dubiis, odio, amicitia, ira, atque misericordia vacare debent C 51
 Consulto prius quam incipias ubi consulueris, mature facto opus est C 1
 Consultores pessimi, ira atque cupido C 51
 Consultoribus incepta prava noxæ F 280, 2
 Cornelii tres fato Romæ regnaturi C 47
 Cornelius scriba F 277, 2
 Q. Cornificius Cethegum custodit C 47
 Corporis, et animi dotes, et munera C 1 J 2
 Corporis bona facile dilabuntur J 1 et 2
 Corpus homini cum belluis commune C 1
 Crassus (Marcus) Pompeio inimicus C 17 Gabinium custodit 47
 conjurationis conscius judicatur C 17 et 41 malorum patronus, ibid.
 Cupido atque invidia, consultores pessimi C 51
 Curæ magnæ, magna merces est F 345, 19
 Q. Curius conjuratus C 17 Senatu motus a Censoribus probri gratia 23 ejus cum Fulvia consuetudo, ibid. conjurationem patefecit 23 et 25
 Cyrene, colonia J 19
 Cyrenenses magni, atque opulenti J 79 quando maxime floruerint, ibid. eorundem cum Pœnis de finibus conditiones initæ, ibid.
 Cyrus in Asia bella gerere, primus cæpit C 2

D

Dabar, ex gente Masinissæ J 108
 Massagradæ filius, ibid. interpres inter Bocchum et Syllam 109
 Damasippus, jussu L. Syllæ, jugulatus C 51
 D. Bruti domus conjurationis haud inscia C 40 ejus uxor Sempronia, ibid.
 Deorum auxilia, quibus rebus parentur C 52
 Discordia res maximæ dilabuntur J 10
 Divitiæ fluxæ C 1 quo modo decori habeantur J 8 injuriarum suspicioni obnoxia J 10
 Domi industria, foris justum imperium Romanis veteribus C 52
 L. Domitii vita F 355, 23
 L. Drusus, patronus nobilitatis F 352, 26
 Ducum, adversus conjuratos, catalogus C 30

E

Egestas, et fames F 298, 15
 Elephantii quadraginta a Romanis interfecti J 53
 Epistola Adherbalis in Senatu recitata J 24 Bonilcaris ad Nabdalsam J 70 Catilinæ ad Catulum C 35 Lentuli ad Catilinam C 44 Scipionis ad Micipsam J 9
 Equidem scitis, Latina locutio C 58
 Equis, viris F 356, 31
 Equites Rom. cum telis circum ædem Concordiæ C 49 Cæsari gladio minitantur, ibid. fine. iisdem indignum, regum peregrinorum satellites agere J 65 et Hist.
 Etruria, Syllæ dominatione inops reddita C 28 infamis latronibus, ibid. fine
 Enmenes F 313, 11
 Exempla mala, ex bonis orta C 51
 Exercitus Rom. quo modo mollis evaserit C 11

F

Fabii Maximi apophthegma de imaginibus majorum J 4
 Q. Fabius Sanga, Allobrogum pa-

tronus C 41

Factio, non idem quod amicitia J 31

Famæ magis, quam iræ, consulendum C 51

Fames, miserrima omnium mors F 297, 14

Familiæ gladiatoriae C 36

M. Favonius, civitatis onus F 356, 4

Fides F 365, 8

Fœdus nullum Senatus populique Rom. injussu fieri poterat J 39

Fœneratores, paci publicæ officiant F 344, 12

Fortitudo falsa, malarum rerum audacia C 52

Fortuna simul cum moribus immutatur C 2 in omni re dominatur 8 humana pleraque regit, ibid. et J 93 nihil vel eriperè vel largiri potest J 1 meliores sequitur F 285, 12

Fortunæ suæ quisque faber, Appii dictum F 339, 5

Fulvia nobile Q. Curii scortum C 23 conjurationem Catilinæ detexit, ibid.

Fulvius Nobilior conjuratus C 17 ad Catilinam proficiscitur C 39 a patre necari jussus, ibid.

Fulvius Flaccus ab Opimio consule occisus J 16

Furibundus C 31 fine. F 359, 8

Fusidius honorum omnium dehonestamentum F 278, 5

G

P. Gabinius Capito conjuratus C 17 et 43

Gætuli initio Africam habuere J 18 feratum more viventes, ibid. eorum situs, eod. cap. mores, ibid. genus hominum ferum, et incultum adhuc, eod. cap. eos armis assuefacit Jugurtha 19 a Mario fusi fugatique 99 et 101

Gallica gens bellicosa C 40 infestissima Romano nomini C 52 armis præstans, ibid. apud Romanos formidabilis J cap. extremo

Gallicum bellum J fine

Gaudæ, Mastanabalis filio, Masinissæ nepoti, regios honores Metellus negat J 65

Gladiatoriae familiæ C 30 sub finem

Gloria; invidiam vincere difficilimum J 10

Gloria majorum posteris lumen J 85

Gloriæ itinera duo; pacis scilicet, ac belli C 3

Gloriæ certamen, apud veteres Romanos quantum C 9

Gloriam invidia sequitur J 55

Gracchi, plebem in libertatem vindicare conantes, occiduntur J 42

C. Gracchi lex de vocandis ex quinque classibus centuriis F 354, 14

Gracchorum cædes, ibid.

Gracchus ab Opimio consule occisus J 16

Græci verberibus animadvertabant in cives C 51 facundia Romanis priores, non item virtute C 52

Gulussa et Mastanabal fratres, morbo absumti J 5

H

Hannibal Romanos afflixit J 5

Haveto, pro Valetio C 35

Hercules in Hispania periit J 18

Herennius a Pompeio cum exercitu deletur F 298, 13

Hiempsal, Micipsæ filius J 5 natura ferox, Jugurtham despiciens 11 ejus gravius dictum Jugurtham exasperat, ibid. occiditur, 12 ejus caput ad Jugurtham refertur, ibid. ejus libri publici 17

Hippo a Phœnicibus condita J 19

Historias scribere cur arduum C 3 magno usui esse, ibid.

Hominis partes duæ, atque utriusque munera C 1 et J 1 ejus industria belluarum vim superat 4

Homo adolescens C 38 et 52 F 344, 5

Humana pleraque fortuna regit C 8 et J 102

I, J

Ignara, pro ignota J 52 et 93

Ignavia nemo immortalis factus J 85

Imagines majorum ad virtutem accendunt J 3

Imperandum quam optimis F 340, 12

Imperatorem agere, arduum admodum J 85

Imperia crudelia acerba magis,

quam diuturna F 342, 3

Imperio maximo maxima inest cura F 324, 23

Imperium quibus artibus retineatur C 2

Incepta prava consultoribus noxæ F 280, 2

Indici conjurationis Catilinariæ præmia constituta C 30

Industria gloria alitur F 353, 26

Ingenium præstat viribus C 1 in bello plurimum potest 2 secordia torpescit J 1 magnum res parvas attingere nequit F 345, 19

Injuriae cuique suæ graves C 51

Injuriam facere, summo imperio uti J 31

Instituta vetera corruptis moribus ludibrio sunt F 344, 2

Interrogare, pro in iudicium vocare C 31

Invidia ex opulentia oritur C 6

Invidia gloriam sequitur J 55

Invidiam gloria vincere difficillimum J 10

Ira atque cupido consultores pessimi C 51

Iracundia apud alios, in imperio superbia C 51

Italiæ vastitas ex bello civili J 5

Itali suffragia ferebant J 40

Italos necare iudicio leges permittebant C 51 J 89

Judiciis acerbis civitas magis vastatur, quam corrigitur F 345, 8

Jugurtha qualis J 6, 9, et 15 ipse, Numidarum regis bellum magnum, atrox, varia victoria 5 et 6 Mastanabalis filius ex concubina, Masinissæ nepos 5 a Micipsa patruo filii loco habitus, ibid. ejus genus, mores, studia et ingenium 6 auxiliarii exercitui præfectus 7 quibus conjecturis regnum sibi polliceatur 8 Romanis carus 9 Scipioni, propter virtutem, placuit 7 a Scipione laudatur 9 adoptatur a Micipsa, ibid. et 14 Micipsæ decreta rescindi oportere contendit 11 ejus ira, et insidiæ in Hiempsalem 12 Romanos largiendo fatigat 13 pugna Adherbalem vincit, Numidia potitur, legatos Romam mittit 14 excusatur a legatis 15 largitionibus meliorem regni partem sortitus est 16 Opimum corruptit, ibid. Cirtam obsidet 21 Adherbalem regnum invadit 20 Adherbalem vincit 21 ipse et Adher-

balis comparatio, ibid. Cirta potitur 26 in Adherbalem amicos ac propinquos crudelitas 14 qua potens gratia et largitione 29 savitia 26 filium Romam mittit 28 cum L. Cassio Romam venit 33 Bæbium trib. pl. corrumpit, ibid. præsens a Memmio ad populum accusatur, ibid. Italia decedere jussus 35 ejus vades quinquaginta, ibid. cum Aulo, Albini consulis fratre, fœdus facit, castra Romana capit 37 et 38 peritia in re militari 46 ejus legati ad Metellum supplicatum missi, ibid. adhortatio ad milites 49 vincitur 50 exercitus funditur, ibid. pabulum et aquam corrumpit 55 Bomilcaris perfida suasionem deditonem facit 61 et 62 imperata sibi a Metello nihil cunctatus, exsequitur, ibid. bellum resumptum, ibid. Boechum regem generum ad bellum Romanum compellit 81 ejus filia Bocchi regis uxor 80 exercitum Gætulorum in unum cogit, ibid. Gætulos armis assuefacit, ibid. a Mario armis exsutus 99 occisis equitibus vix erupit 101 apud Numantiam Latinam linguam didicit, ibid. conditiones quidem accipit, Mario tamen diffidit 112 mutat subinde cubiculum contra insidias 72 proditur Romanis a Boccho 113 vinctus traditur Syllæ, ibid.

C. Julius in Apuliam a Catilina mittitur 27

Junius Silanus sententiam primus rogatus 50

Jus gentium, et æquum bonum, diversa, 35

I.

Lacedæmonii in Græcia bella gerere primi cœperunt C 2 Athenienses vicere C 51

Laris, oppidum Numidiæ J 90

Latini suffragia ferebant J 40

Legati Adherbalem ad Jugurtham, de injuriis querentes J 20

Legati Bocchi a Jugurtha corrupti J 102 a Gætulis spoliati, pavidi, sine decore ad Syllam profugiunt 103

Legati C. Manlii ad Qu. Marcium C 32

Legati a Jugurtha ad Metellum supplicatum missi J 46

Legati Jugurthæ Adherbalem Romæ falso deferunt J 15 S. P. Q. R. pecunia corrumpunt 15 et 16

Legati Metelli Bocchum a bello desistere hortantur J 83

Legati Romanorum ad Jugurtham J 25 Adherbalem et Jugurtham arma deponere jubent 21 Jugurthæ pacem imperantes frustra discedunt 22

Legatorum catalogus, qui regnum Numidiæ divisum mittebantur J 16

Leges pro vita civium Romanorum C 51

Leges ex lubricitate imperantur F 284, 10

Legis præsidium a Prætoribus debitoribus ereptum C 33

Legum Romanarum suprema potentia F 351, 24

Lentuli epistola ad Catilinam C 44

Lentuli ignaviam Catilina increpat C 58

Lentulum ut eripiant opifices et servitia sollicitantur a clientibus ejus C 50

P. Lentulus Sura, conjuratus C 17

Lentulus quia prætor erat, a Consule manu in senatum ducitur C 46

Lentulus conjuratus Lentulo Spintheri in custodiam traditus C 47

Lentulus patricius et consularis in carcere necatur gula fracta C 55

Lentulus ex libris Sibyllinis sibi regnum Romanum pollicetur C 47

Lepidus Latio proconsul exercitum ad urbem ducit F 285, 14

Leptis, a Phœnicibus condita 78 ejus situs, ibid.

Leptitani, Romanis semper fideles J 77 ad Bestiam amicitiam rogatum miserunt, ibid. eorum lingua, leges et mores 78

Lex C. Gracchi de vocandis ex quinque classibus centuriis F 354, 14

Lex Memmii J 31

Lex Plautia C 31

Lex Porcia C 51

Lex Sempronia de provinciis J 27 de vocandis ex quinque classibus centuriis F 354, 14

Lex pro debitoribus adversus fœneratores C 33

Liberalitas non est aliena largiri C 52

Libertas maxime omnium tueatur F 357, 14

Libertas omnibus ex æquo optabilis F 357, 24

Libertas periculosa quieto servitio potior F 279, 11

Lubido bona F 360, 4

Libri publici Hiempsalis J 17

Libyes Africam initio habuere J 18 ferarum more viventes, ibid. minus quam Gætuli, bellicosi, ibid.

Liguri, cujusdam gregarii, insidiis Mulucha capitur J 93 et 94

Locus medius apud Numidas honorificentior J 11

L. Bellicus prætor J 104

L. Bestia consul avaritia corrumpitur J 29

L. Bestia exercitum in Africam parat J 28

L. Bestia Calpurnio consuli provincia Numidia obvenit J 27

L. Bestia consulis de deditione consilium cum Jugurtha 30

L. Cassius prætor ad Jugurtham mittitur J 32

L. Cassius deditionem Jugurthæ persuadet, ibid.

L. Catilina. Vide Catilina

L. Cincius, sive Sicinius, primus de tribunicia potestate loqui ausus F 302, 2

L. Domitii vita F 355, 23

L. Drusus, patronus nobilitatis F 352, 26

P. Lucullus et L. Annius trib. pl. magistratum continuare nituntur J 37

L. Manlius trib. pl. de imperatore contra Jugurtham ad populum refert. J 73

L. Opimius, C. Sempronio Graccho et M. Fulvio Flacco interfectis, consul victoriam nobilitatis in plebem exercebat J 16

L. Opimius, legationis princeps, a Jugurtha corrumpitur, ibid.

L. Paulus lege Plautia Catilinam interrogat C 31

L. Postumius civitatis onus F 356, 3

L. Tarquinii indicio non habetur fides C 48

L. Torquato et L. Cotta Consulibus, Catilina et Autronius eadem parant C 18

L. Valerius Flaccus et C. Pontinius prætores ad Allobroges intercipiendos missi C 45

L. Vargunteius Ciceroni insidias machinatur C 28

M

Macedonici belli et Punici causa
F 312, 4

Magis, magisque C 5 J 5, 6 et 53

Magistratus minores vigiliis præ-
erant C 30 fine

Magistratus per manus traditi J 62

Magistratum insignia a Tuscis
sumta C 51

Magistratum creandorum ratio
F 354, 14

Malefactorum publicorum, et pri-
vatorum diversa ratio C 52

Malitia præmiis exercetur F 355, 4

Mamilii trib. pl. quæstio in eos qui
a Jugurtha corrupti, vel pactiones
fecissent J 40

Manilius Mancinus, trib. pl. de im-
peratore contra Jugurtham ad popu-
lum refert J 73

C. Manlius conjurationis particeps
C 24 mittitur in Fæsulis 27 ejus ad
Marcium Regem legati et mandata
33 ipse et Catilina hostes a senatu
judicantur 36 principio

T. Manlii Torquati in filium seve-
ritas C 52

A. Manlius, Marii legatus J 86

Mapalia Numidarum /Edificia J 18
et 46

Q. Marcius imperator ad urbem,
triumphum petens C 30

M. Æmilius omnium flagitiosorum
postremus F 280, 10

M. Bibulus, quibus rebus in con-
sulatum eruperit F 355, 20

M. Cotta a Mithridate fusus F 314,
15

M. Crassus Pompeio inimicus C 17
Gabinium custodit 47 fine, conjura-
tionis conscii judicatur 17 et 48
malorum patronus 48

M. Favonius civitatis onus F 356, 3

M. Fulvii cades J 31

M. Lepidus Latio proconsul F 281,
8 exercitum ad urbem ducit F 285, 14

M. Livius Drusus F 352, 25

M. Manlius, Q. Cæpio male cum
Gallis pugnarunt J cap. postremo

M. Petreio exercitus adversus Ca-
tilinam permittitur C 59

M. Scaurum legatum Jugurtha ti-
met J 25 fine

Maritimum atque Mithridaticum
bellum C 39

Marius Metelli legatus J 46 ei

haruspex felicia omnia portendit J 63
ejus imagines, et nobilitas nullæ,
ibid. et 83 ipsius et Metelli inimici-
tiarum origo 61 petendi missionem
a Metello rogat, ibid. patria, natura,
mores 63 Gaudam adversus Metel-
lum incendit 65 a Metello dimittitur
73 ipsi novo homini consulatus man-
datur, ibid. fine. Numidia traditur a
populo, adhuc 73 et 84 illi Senatus
licet adversus nihil abnuere audet,
81 infestus nobilitati, ibid. ejus ad
populum oratio 85 literarum Græ-
carum ignarus, ibid. cicatrices ad-
verso corpore, eod. cap. quare sordi-
dus fuerit habitus, ibid. ejus in Afri-
cam expeditio 86 castella Jugurthæ
vi præmiisque tentat 89 Capsam
capit 91 eum Numidæ magis quam
mortalem timent 92 ejus et Syllæ pug-
na cum Jugurtha et Boccho 98 et 99
ejus pugna cum Mauris et Gætulis,
latrocínio similima 97 virtus in pug-
na, ibid. et seqq. victoria non insol-
entior factus 100 Jugurthæ et Boc-
chi exercitus fundit 101 de Jugur-
tha triumphavit cap. ult. Romanorum
in re bellica Princeps habitus, ibid. ei
iterum consuli, decreta Gallia, ibid.

Masinissa Rex Numidarum J 5
bellica virtute præstans, ibid. ejus
filii tres, eod. cap. quando in Roma-
norum amicitiam venerit, ibid. et 14
una cum Romanis Syphacem regno
expulerunt, cap. eod. 14 proli Ro-
mani nominis studium commendat,
ibid.

Massiva Jugurthæ regnum affectat
J 35 Jugurthæ jussu occiditur, ibid.

Mastanabal et Gulussa fratres,
morbo absumti J 5

Mauri dicti, qui antea Medi J 18
illis Bocchus imperavit 19 pro opi-
bus denas, atque eo amplius uxores
ducunt 80 fine. a Mario fusi, fugati-
que 101

Medi postea Mauri dicti 18 eo-
rum origo, ibid.

Medius locus apud Numidas hono-
rificentior J 11

C. Memmius tribunus pleb. J 27
ejus facundia 30 oratio ad populum
31 rogatio 32 Jugurtham præsen-
tem ad populum accusat 33

Metellus consul in Numidiam ad
bellum proficiscitur J 43 ejus in con-
sulatu collega Silanus 43 ipsi con-
suli Numidia provincia obvenit, ibid.

et 62 fine. fortiter rem gesturus, omnia adjuncta ignaviae sustulit 45 exercitum licentia et ignavia corruptum, ad militarem disciplinam revocat, ibid. Jugurthæ legatos corrumpit 46 ejus innocentia Jugurtha suis rebus diffidit, ibid. expeditio in Numidiam, eod. ejus calliditas, ibid. cum Jugurtha pugna 49 et 50 Numidiæ oppida capit, vastatque agros 54 victor milites pro meritis donat 54 ei supplicationes decretæ 55 Zamam oppugnat 60 oppugnationem Zamæ, frustra tentatam, omittit 61 Bomilearem corrumpit 61 fine. Jugurtham insidiis aggreditur, ibid. ejus superbia 64 Gaudæ, Mastanabalis filio, Masinissæ nepoti, regios honores negat 65 ejus stratagema 75 Thalam oppidum obsidet, et capit, ibid. molities animi 82 ad Bocchum legati 83 conspectum Marii fugit 86 Romæ lætissimis animis excipitur 88

Metellus Celer prætor C 30

Metellus Creticus imperator ad urbem, triumpham petens C 30

Micipsa, Masinissæ filius et regni heres, J 5 ejus, Numidiæ regis, genealogia, ibid. ejus filii duo, ibid. de adoptando Jugurtha secum deliberat, ibid. et 10 consilium adversus Jugurtham 6 Jugurtham, ut bello caderet, auxiliari exercitui præficit 7 verba ad Jugurtham 10 filios commendat, ibid. moritur 11 ejus in Jugurtham beneficia 10 et 14

Militaris disciplina magis ex animo quam ex corpore pendet C 2 non tam ex libris quam ex acie discitur J 85

Milites ex classibus lecti J 86 capite, censi ibid.

Miseria fidem verbis facit J 24

Misericordia in perniciem casura C 52

Miseris parum fidei, ibid.

Mithridates in latere vectigalium Romanorum F 282, 2 Græciæ grave servitium demisit F 314, 5 Nicomedem Bithynia expulit F 314, 3 Asiam, spoliū regis Antiochi, recepit F 314, 4 Cottam fudit F 314, 14 apud Parum, et Heracleam naufragiis militum optimos amisit F 315, 3 ejus cum Lucullo prælia F 315, 5

Morbus haud sæpe quemquam superat in Catabathmo J 17

Mores simul cum fortuna commutantur C 2

Mors ærumnarum requies, non cruciatus C 40, 51, 52

Mulier ancilla J 12

Mulierem psallere, et saltare elegantius quam probæ, non decet C 25

Mulieres in comitatu Catilinæ C 24

Mulucha flumen Mauros a Numidis dividit J 19 et 92

Mulucha flumen, Jugurthæ Bocchi-que regnum dividebat J 92

Mulucha urbs (ita Florus castellum ab æne fortassis appellat) a Mario capitur, ibid.

Munificus nemo, nisi volens J 103

Murena citeriori Galliæ præfectus C 42 fine

Muthul, Numidiæ flumen J 48

N

Nabdalsa Bomilearis in prodendo Jugurtha, socius, 70 apud Jugurtham proditionis suspicionem deprecatur 71

Naturæ iniquitas falso ab hominibus accusatur J 1 eam quis industria vicerit 76 una et communis omnium, J 85 unum omnibus finem vel ferro septis statuit F 276, 20

Necessitas extrema non est expectanda F 276, 21

Necessitudo timidos fortes facit C 58

Tib. Neronis sententia de conjuratis C 50 fine

Nobilibus, in bello delinquentibus, fortunæ bona patrocinantur J 85

Nobilitatis Rom. superbiæ quo primum tempore obviam itum sit J 5 ejus commune malum superbia J 64 ignavia a Mario reprehenditur 85 Unde petenda, ibid. eam peperisse, quam acceptam corrupisse, melius est, eod. cap. et 31

Novo homini ante C. Marium consulatus nemini mandatus J 63 et 73 fine

Numantia deleta J 8

Numidarum studia juvenilia J 6 eorum alii Jugurtham, alii Adherbalem sequuntur 13 eorum reges, Romani nominis maxime studiosi 14 eorum salutem ex Romanis pendere, ibid. quare hoc nomine vocati 18

eorum ingenia 56 infidi, ingenio mobiles, novarum rerum avidi, ibidem et 66 Romanos invadunt 50 fusi, fugatique 67 et 74 eorum spes in pedibus 74 fine. pro opibus denas, atque eo amplius uxores ducunt 80 eorum cibis et abstinence 89 pabulo pecoris magis quam arvo student 90 plerumque lacte et ferina vescebantur 89

Numidiæ pars, firmior Jugurthæ, speciosior Adherbali traditur J 16 qui legati ad ipsam dividendam missi fuerint, ibid. ejus origo ac situs 17 et 18, &c. incrementum, ibid. vastatur a Metello 53

Nusæ reginæ filius regno frustratur F 313, 18

O

Obscuri vitam virtute et innocentia teneant J 85 eorum facta paucis nota C 51

Octavius Rufo quæstor J 104

Ope summa niti C 1 et 38 J 9 et 14 et alias sæpe

L. Opimius Consul, legationis princeps, a Jug. corrumpitur J 16 C. Sempronio Graccho, et M. Fulvio Flacco interfectis, Consul acerrime victoriam nobilitatis in plebem exercet, ibid.

Oratio Adherbalis coram Senatu J 14

Oratio Bocchi per interpretem ad Syllam J 110

Oratio Cæsaris C 51

Oratio C. Memmii J 31

Oratio Catilinæ qua conjuratos hortatur C 20 ejusdem, qua exercitum 58

Oratio Catonis adversus Cæsaris sententiam C 52

Oratio legatorum Manlii C 33

Oratio Marii popularis admodum J 85

Oratio Micipsæ ad Jugurtham J 10

Oratio Syllæ ad Bocchum J 102

Orbis generalis divisio J 17

Orta omnia occidunt J 2

P

Parta amittere majus dedecus, quam nihil perperisse J 31 et 85

Pater filium necat conjurationis in patriam participem C 39 quod injussu suo in hostem pugnarat 52

Patres, Reip. Romæ præsides appellati C 6

L. Paulus lege Plantia Catilinam interrogat C 31

Pax diversis in mentibus esse non potest J 40, &c. hæc foris Romanos in lasciviam conjecit 41 ejus fundamenta F 343, 17

Pecunia, maxima perniciēs hominum F 346, 3 ejus studium paci communi officio, ibid.

Persarum origo, atque situs J 18 se per connubia Gætulis permiscuere, ibid. alveos navium inversos pro tuguriis habuere, ibid.

Perses, Philippi filius, in somnis occisus F 313, 9

Petreius, Antonii consulis legatus C 59

Philæni vivi terra obruti pro Pænorum rep. J 79

Philenon aræ J 19 et 79

Phœnices oppida multa in Africa condidere J 19

Picenus ager C 57

Cn. Piso factiosus C 18 conjurationis auctor, ibid. Quæstor in citeriorem Hispaniam præpætor missus 19 interficitur, ibid.

C. Pisonis et Cæsaris inimicitia C 49

Pistoriensis ager C 57

Plantia lex C 31

Plebis secessio a partibus, et causa C 33 ejus inopiæ subventum, ibid.

Plebs urbana infamis et egens C 37 Catilinæ incepta probat, ibid. et 48 ejus opes quando imminutæ 39 antea novarum rerum studiosa, Catilinæ consilia execrari 48 ejus animi, post detectam conjurationem, mutati, ibid. duæ secessiones J 31 ex secundis rebus insolentia 40 eam Græchi in libertatem vindicare conantes, occiduntur 42

Pompeii remotior ab urbe exercitus, Catilinæ spem incepti perficiendi auxit C 16 Crasso invisus 17 ejus potentia formidolosa 19 ad bellum maritimum atque Mithridaticum missus 39 ipse et Crassus consules tribuniciam potestatem restituere 38 popularis F 297, 10 sua Martia facta enumerat, ibid. hostes per Alpes in Hispaniam summovit, ead. Epistol. de commeatu et sumtibus queritur,

ibid. majore fortuna, quam sapientia,
ibid. tanquam fanum debitorum, ibid.
nihil aliud quam Cæsari obesse volebat F 349, 23

Q. Pompeius Rufus Prætor C 30

Pons Mulvius, C 45

Pontifex Max. C. Cæsar C 49

Populus potestatem summam dat C 29

Populus Romanus quibus modis libertate exciderit F 353, 16

Porcia lex C 51

Portæ clausæ fugam prohibent J 67

Prædabundus J 91

Prælium cum Catilina committitur C 60

Prinipili tertiæ legionis centurio J 38

Probitas parum per se tuta J 14

Ptolemæus pretio diem belli prolata F 314, 9

Publica a paucis emere periculum J 8

P. Autronius conjuratus C 17

P. Gabinus Capito conjuratus, ibid.

P. Lucullus et L. Annius trib. pl. magistratum continuare nituntur J 37

P. Rutilius, Metelli legatus, Mario exercitum tradit J 86

P. Scipio, Imp. Rom. J 7 ejus verba ad Jugurtham 8 ejus Epistola ad Micipsam 9 solitus dicere, majorum imagines vehementissime sibi animum ad virtutem accendisse J 4

P. Scipionī Nasicæ Consuli Italia provincia obvenit J 27

P. Sittius Nucerinus, missus cum exercitu in Mauritaniam C 21

P. Sylla consul designatus C 18 ambitus condemnatus, ibid.

Pugna, latrocinio magis, quam prælio, similis J 97

Punica fides, incerta J 108

Punicum bellum Romanos in officio retinuit J 41

Q

Quæsitores J 40

Quæstor pro prætore missus in Hispaniam Piso C 19

Q. Annius conjuratus C 17

Q. Catulus proconsul C 35

Q. Cornificius Cethegum custodit C 47

Q. Curius conjuratus C 17 Senatu

motus a censoribus probri gratia 23 ejus cum Fulvia consuetudo, ibid. conjurationem patefecit, ibid.

Q. Fabius Maximus J 4 solitus dicere, Majorum imagines vehementissime sibi animum ad virtutem accendisse, ibid.

Q. Fabii Sangæ patrocínio Allobroges plurimum usi C 41

Q. Marcus Rex senatus decreto Fæsulas mittitur C 30 ejus responsum ad legatorum postulata 34

Q. Metellus Celer in agrum Picenum missus C 30

Q. Metellus Creticus senatus decreto in Apuliam mittitur, ibid.

Q. Minucio Rufo consuli Macedonia provincia obvenit J 35

Q. Pompeius Rufus prætor Capuam senatus decreto mittitur C 30

R

Regem armis, quam munificentia, vinci minus flagitiosum J 110

Regere vi patriam, importunum J 3 Regi consilium dare, arduum F 348, 1

Regibus Romanis imperantibus, boni, quam mali, suspectiores C 7

Regni præsidia, sunt amici J 10

Regum antiquitus studia C 2

Res humanæ semper ad deterius prolabantur C 2 fluxæ, et mobiles J 104

Res secundæ sapientium animos fatigant C 11 insolentiam pariunt J 40 mire sunt vitiis obtentui F 278, 14

Resp. duabus artibus curanda, audacia in bello, æquitate in pace C 9 ejus prætextu, pro sua quisque potentia certat 38 eam quibus rebus Romani auxerint 52

Rex nomen imperii primum fuit C 2 Rhodiorum a Romanis defecto C 51 bello Macedonico capti, quare impuniti a Romanis sint dimissi, ibid. opibus pop. Rom. crevere, ibid. eorum judicia F 354, 11

Romæ urbis origo C 6 a Trojanis condita, ibid. florescens finitimis invisa, ibid. libertatem adepta, brevi plurimum crevit 7 sicuti sentina 37 in ipsa fato regnaturi tres Cornelii 47 ibi omnia venalia J 8 et 20 venalis, si modo invenerit emtores J 35 in ea post Carthaginem deletam,

orta seditio 41 in patres et plebem
divisa F 351, 20

Romanarum legum suprema poten-
tia F 351, 24

Romanorum antiquitas de honori-
bus certamen C 7 antiquorum Ro-
manorum mores et instituta C 6, 7 et
9 eorum beneficentia 7 saepe parva
mann fortissimos fudisse exercitus C
7 et 53 praelara agere, quam scri-
bere malebant C 8 belli gloria prae-
stantes, ibid. eorum in aedificando
luxuries C 12 et 20 erga Pœnos fe-
difragos fides C 51 arma, atque tela
militaria ab Samnitibus magistratum
insignia a Tuscis sumserunt, ibid.
quam a majorum virtutibus desciverint
C 53 Gallis belli gloria Græcis facun-
dia postfuerunt, ibid. eorum potestas,
in curandis sociorum injuriis J 14 a
Jugurtha sub jugum missi J 38 eis
omnia regna adversa J 81 eis melius
visum est, amicos, quam servos, quæ-
rere J 102 audendo, fallendo, bella
ex bellis serendo, magni facti F 316,
11

Romani exercitus prima corruptio
C 11

Romanis equitibus indignum regnum
peregrinorum satellites agere J 65
cum telis circum ædem Concordiæ
C 49

Romano imperio ad occasum, ab
ortu solis omnia parebant C 36 F 315,
21

P. Rutilius, Metelli legatus J 50

S

Sallustius a Rep. ad scribendas his-
torias se transfert C 3 J 4

Saluti potius quam libidini con-
sulendum F 344, 20

Sapientes pacis causa bellum ge-
runt, laboremque spe otii sustentant
F 345, 3

Saturæ usus in sententiis exquiren-
dis J 29

M. Scaurus, in Senatu princeps J
25 qualis, ibid. a Jugurtha corrup-
tus 29 quesitor 40

Scipio Africanus, Romani exercitus
imperator bello Numantino J 8 ejus
verba ad Jugurtham, ibid. Jugur-
tham laudat, ibid. Jugurthæ pop.
Romani studium commendat, ibid.

ejus literæ ad Micipsam 9

Scriba Cornelius F 277, 2

Secordia humanæ imbecillitatis
causa J 1

Secundæ res sapientium animos fa-
tigant C 11 insolentiam pariunt J
40 fine, mire sunt vitiis obtentui
F 278, 14

Seditiones tribuniciæ Remp. agita-
bant J 37

Seditionibus omnia turbata F 280, 3

Seleucia maxima urbium F 316, 8

Sempronia lex de provinciis J 27

de vocandis ex quinque classibus cen-
turiis F 354, 16

Sempronia conjurationis particeps
C 25 D. Bruti uxor 40 circa finem

Senatores indigni ordine J 4

Senatus potestatem summam dat
C 29 ejus misericordia ac mansue-
tudo C 34 in ædem Concordiæ vo-
catus 46 circa finem. ipse animus,
plebs corpus 41

Senatus consultum, ne quid Resp.
detrimenti caperet C 29 ejus summa
vis C 29 in conjuratos, ibid. et 50
fine: item 52 et 55 de Numidiæ
regno, de subveniando Adherbali im-
peditur J 25 de prohibendis a mœ-
nibus Jugurthæ legatis J C 28

Senatus populiq. Romani injussu
fœdus nullum fieri poterat J 39

Senectus ipsa morbus F 323, 2

L. Sanius, Senator C 30

Sententiam D. Junius Silanus pri-
mus rogatur, Consul designatus C 50

Sententias per tabellas ferri solitas
F 358, 10

Septimius Camers in agrum Pice-
num a Catilina mittitur C 27

Serpentes accenduntur siti J 89

Sertorius Hispaniam ceteriorem
vastavit F 298, 20

Servile bellum Capuæ, et in Apu-
lia C 30

Sicca oppidum quando primum a
Jugurtha defecerit J 56

Sidonii quo modo in Numidiam per-
venerint J 78 Leptim condiderunt
J 19

Sisenna Lucius historicus J 95

P. Sittius Nucerinus, conjurationis
particeps C 21

Societatem belli inituri quæ consi-
derare debeant F 316, 5

Somnus agrum animum facile op-
primit J 71

Spintheri Lentulo in custodiam tra-

ditus Lentulus conjuratus C 47

Sp. Albino Consuli Numidia provincia obvenit J 36 a Jugurtha ludificatus 38 Metello exercitum ignavum reddit 44 Massivæ persuadet, ut regnum ab senatu petat 35 ejus exercitus solutissime vixit 44

L. Statilius conjuratus C 17 illi et Gabinio negotium datur, uti urbem incenderent 43

Sumtum ratio ad pacem pertinet F 344, 4

Superbia, commune nobilitatis malum J 64

Suthul, oppidum Numidiæ, obsidetur J 37

L. Sylla quo pacto sibi exercitum fidem fecerit C 11 crudelitas, ibid. et 51 ejus Marii Quæstoris, mores, ingenium, et natura J 95 eloquens 102 oratio ad Bocchum, ibid. a Mario ad Bocchum de communibus rebus agendis mittitur 105 ejus magnanimitas 106 inconsternatus animus, ibid. una cum Voluce per hostium castra proficiscitur 107 pollicetur pacem Boccho 113 illi, lege belli, omnia licuerunt F 350, 17

P. Sylla Consul designatus C 18 de ambitu punitus cap. eod. Damasippum et alios jugulari jussit C 51

Syllæ fratres, Publius et Servius, conjurati C 17

Syllani milites gregarii Senatores facti C 37 rapinis assueti, Catilinæ occasionem augent C 26

Syphacis, Numidiæ regis agros, urbesque, Romani Masinissæ donodant J 5 et 14

Syrtes in extrema Africa sinus duo J 78 unde dicta, cap. eod.

T

Tanais flumen Africæ J 90 extremo

Tarquinius Lucius, conjurationis index, in vincula conjicitur C 48 ejus indicio non habetur fides, ibid.

Thala, oppidum Numidiæ ubi thesauri regii J 75 a Metello obsidetur 76 capitur, ibid.

Thereon colonia, Cyrene J 19

Thirmda oppidum a Jugurtha capitur J 12

Tib. Gracchus regnum affectans, occiditur J 31

Tib. Neronis sententia de conjuratis 50 fine ipso

Timor animi auribus offert C 58

L. Torquato et L. Cotta consulibus, Catilina et Autronius cædem parant C 18

T. Torquatus filium necari jussit C 52

Tribunatus pleb. summa potestas C 38

Tribunicia potestas Pompeio et Crasso coss. restituta, ibid. materia discordiarum F 316, 4

Tribunicia seditiones Remp. agitant J 37

Triginta Atheniensium tyranni C 51

Triumviri capitales C 55

Trojani Romam condidere, Ænea duce profugi C 6

Tuba pugnae signum C 60 principio

Tullianum, locus in carcere C 55

T. Turpilius Silanus Vagensium præfectus unus ex omnibus Italicis non obtruncatus a Numidis J 66 fine, et 67 fine. civis ex Latio 69 desertor præsidii a Metello necatur, cap. eod.

U, V

Vaga Numidarum oppidum, forum rerum venalium J 47

Vagenses a Metello deficiunt, Romanorumque præsidia interficiunt J 66 diripiuntur 69 perfidiæ pœnas luunt, ibid.

Valentia a Pompeio deleta Hist.

L. Valerius Flaccus, et C. Pomtinus prætores ad Allobroges intercipiendos missi C 45

L. Vargunteius senator conjuratus C 17 insidiatur Ciceroni C 28

Verba virtutem non addere C 58 et J 85 fine ipso

Vettius Picens F 277, 2

Via una et ardua ad virtutem F 354, 1

Victis, quanta accidunt incommoda C 51

Victoria obtenta, vel ignavis gloriari licet J 53 fine

Victoris in manu est, bellum pace mutare C 58

Viris labor, mulieribus munditiæ conveniunt J 90

Viris nihil reliqui quam solvere in-

juriam, aut mori per virtutem F 276, 19

Virtus clara æternaque habetur C 1
ei honos non datur J 3 non eget
composita oratione J 85 neque datur
dono neque accipitur, ibid. post vi-
tam magis se extollit F 360, 9

Vita hominum olim sine cupiditate
agitata C 2 silentio non transeunda 1

Vita et mors jure naturæ F 323, 18

Vitabandus J 60 et 101 alibique

Vitia virtutum nomina sortita C 52

Vivere qui dicantur C 2 sub finem

P. Umbrenus conjuratus, Allo-
broges ad conjurandum hortatur C 40

Volux, a patre; Syllæ obviam mit-
titur J 106 Bocchi filius, ibid. du-
biæ fidei apud Syllam 107

Urbe capta, nihil reliqui fit victis
C 52

Uticæ magna negotiatorum multi-
tudo J 64

Utres ex coriis J 75 et 91

Vulgus seditiosum J 65 fine ipso

T. Vulturtius Crotoniensis, conjura-
tus C 44 cum Allobrogibus ad Ca-
tilinam proficiscitur, ibid. Prætoribus
se dat 45 in Ponte Mulvio capitur,
ibid. de itinere, ac literis interroga-
tur 47 ejus indicium de conjuratis,
cap. eod. ei, ob detectam conjuratio-
nem, præmia decernuntur 50

Z

Zamæ situs J 57 regni Numidiæ
arx 56 oppugnatur, ibid. et capp.
seqq.

INDEX SECUNDUS,

SIVE

GRAMMATICUS ET CRITICUS.

C *Catilinarium*, J *Jugurthinum Bellum*, numerus caput designat. F *Frag-
menta* indicat cum pag. et lin.

A

A REP. procul habendam mihi reliquam ætatem C 4 a partibus liber animus C 4 a Legatis desertus C 46 diverso itinere malos a bonis loca tetra habere C 52 alter a Gallia obstat C 58 a suis longe repertus est C 61 animum a libidine continuit J 15 aut ferro aut a bestiis interiere J 17 a bono honestoque in pravam abstractus, ibid. a vero bonoque impediēbat J 30 a vero movit J 5 et, ad voluptatem deficit F 353, 25 multa me a vobis dehortantur J 31 metum a scelere suo ad ignaviam vestram transtulere J 31 a Memmio perlata rogatione J 32 prohibendo a delictis J 45 pars a sinistra tentare J 50 a persequendo detertere J 50 clamorem a tergo accepit J 58 jam inde a principio belli J 77 ita ad hoc ætatis a pueritia fui ut J 85 prima adolesc. F 323, 8 a sociis cogeret J 95 paulum a fuga aberat J 101 Syllæ, cujus facundia a Manlio concessum J 102 jam a principio J 102 a paludibus invia F 272, 10 i. e. propter, ob &c. Livius, ob res prosperas parum sibi caventes et alibi, non tam ab ira, nec ab odio quam ut miles sentiret. Et Plin. ii, 8

ardentis a solis vicinitate: et Livius iterum: avidior erat certaminis a spe quam successus rerum augebat. sic, a sole dolet Plin. xxiv, 5 Repulsus a Lethe oppido F 288, 23 a ceteris digredientem F 291, 28 procul a Gadibus sitas 321, 3 clamorem a tergo accepit J 58 a tergo incurrent 325, 7 a Graccho ortæ seditiones 326, 10 dictum a gubernatore illic sepulto 333, 14 a Troja Capys Campaniam tenuit 334, 2 quemquam a multis metuendum 342, 4 a turpitudine vacat 363, 17

Ab, sequente Consona, ut apud Plautum Epid. i, 1, 51, &c. C 44 J 65 J 78 vid. Heins. ad Ovid. Ep. ex Ponto lib. i, 50 ad optimum quemque a minus bono transfertur C 2 cum ab reliquorum malis moribus dissentirem C 3 C 5 ab incepto traheret C 7 ab incendio vigiliis munitam C 32 literas ab his longe diversas C 35 ab incenso Capitolio 20 annum C 47 ab odio vacuos C 51 J 64 cavere ab illis C 52 unus ab urbe; alter a Gallia obstat, et, ab hostibus arma avertere C 56 ab dextra rupe C 59 ab his Centuriones lectos C 59 i. e. post hos Plin. ii, 16, 10 ab his (Venere et Luna) Mercurii stella J 68 primo conventu, quem ab Regulis factum J 12 utique

ab stirpe socium J 14 usque ab stirpe auctoritas Plaut. Trinum. i, 2 ab stirpe interiit C 10 ab latere hostis J 14 ab occidente fines habet fretum, &c. J 17 J 22 si ab jure gentium sese prohibuerit J 22 invicti ab hostibus J 31 alium ab alio diversos aggreditur J 46 haud longe ab eo itinere J 47 vastus ab natura J 48 quæ ab Imperatore decuerint omnia suis provisa J 49 ab tergo disiectos J 50 male pugnatum ab suis J 54 ab Rege defecerat J 56 ab eo magistratu alium post alium sibi peperit J 63 seorsum ab Rege exercitum ducere J 70 Castellum desertum ab ea parte J 94 ab omnibus partibus simul tecti J 97 ab negotiis nunquam voluptas remorata J 95 tegere ab jaculis corpora J 101 ab amicitia repulsum J 102 multo propius est ab eo quo agitatur statu F 282, 10 vobis ab illo bellum suadet F 284, 17 ab Alpibus in Hispaniam summovi F 298, 4 libera ab auctoribus patriciis suffragia F 304, 9 ab imperio eorum disjunctum 313, 21 ut malas artes ab Juventute prohibeas F 345, 10 ab injuria J 107 ab stultitia retinuisse F 345, 12 ab stirpe evertit F 350, 14 prope jam ab occasu restitueris F 360, 1

Abdere se alii, alii arma capere J 38 abdita loca scrutari J 12 in abditam partem ædium sæcedit C 20 regiones J 38 abdicato magistratu C 48

Abducit reliquos in agrum Pistoriensem C 57

Aberant a periculis C 6 ab Roma C 40 haud longe J 36 abesse procul a Rep. C 19 Vagam non amplius mille passuum J 68 haud procul J 114 quin præter idoneum ducem nihil abest ad subvertendum imperium 282, 4

Abeunt auxilio noctis integri J 53 non vulnerati. diversi in locos difficiles J 87

Abibis haud repulsus J 110 Valer. i, 7, 3 victricem abituram MS. abierat præceps luxuria atque inopia C 25 ex Africa profugus J 35 ad Bocchum in Mauritania J 62 hostis inultus abire sinat J 58 victi J 79 longius J 98 abire castris jubet J 107 abit e conspectu moestus J 68

Abjuraverat creditum C 25 vid. Plaut. Curc. 4, 210 Pers. 4, 3, 9 et

Virg. Æn. 8, 263 abjuratæque rapinæ Symmach. 86 et Claudian. lib. ii, 6 Hon.

Abnuentes omnia J 68 Sic Dictys, ab. jam barbaris, et noster, abnuente Tigra. Neque abnuere, neque polliceri J 47 probare partim, alia abnuere J 83 abnuituros 287, 4

Absens consul factus est J 114 Tacit. A. 41 in me absentem statuissetis An. iii, 2

Absolvam de conjuratione paucis C 38 et 39 quam paucissimis J 17 F 347, 13 multa paucis F 271, 3 cura familiari tam parva res F 366, 5

Abstinentia, largitio ei oppon. C 3 cum innocente abstinentia certabat C 54 abstinetur tergis F 307, 15 abstinuit armis 314, 9

Abstracta in partes J 41 abstractus est J 29 abstractus adversus Tacit. H iv, 2 a bono honestoque in pravum J 29

Absumtis fratribus morbo J 5

Absurde in magistratibus creandis haud mihi quidem abs. placet lex F 354, 14 haud absurdum est etiam bene dicere C 3 ingenium ejus haud absurdum C 25 sic Tacit. A 13

Abundantia. otio atque ab. earum rerum J 41

Abunde. quibus mala ab. C. omnia erant 2 pollens potensque et clarus J 1 magna præsidia fore J 14 dictum puto strenuis J 85 parentes habemus J 102 libertatem rati F 307, 14

Abuti. per turpitudinem properabant C 13 abutitur vestra secordia J 36 J 40 J 62 J 32

Ac, in princip. ac mihi quidem, &c. C 3 simul ac C 7 et 28 ac prius quam legiones scriberentur C 32 sæpe opitulati sunt: ac novissime memoria vestra C 33 Reip. juxta ac sibi 37 brevi venturum pollicetur, ac paulo ante legatos proficiscitur C 44 contra ac ratus erat C 60 proinde quasi sint, ac non perinde habeantur, ut eorum virtus est qui ea J 4 ac sane, in principio J 73 vid. Trinum. ii, 2 v, 65, 74 et Turneb. lib. ii, c. 29 et 18, 7 ne se alium putaret, cognitus esset Numan-tia J 15 ac deinceps J 19 postea ibid. ac ni, (in principio) J 27 ni studium, &c. ac maxime quod J 31 paret: ac maxime occulte J 35 ac deinde J 36 Aulo omnes infesti, ac

maximè qui J 39 dissidere, ac tum demum J 46 receptui ac post munimento foret J 50 Ac ni M. &c. J 56 et, ac si jam J 85 nisi tamen resp. pariter, ac sævissimo imperio bene gesta J 100 ac fuere qui dicerent J 106 pro, quin, aut immo, nihil dolo factum ac magis calliditate Jugurthæ J 107 Q. C. Cos. ac deinde F 271, 1 ac mox F 313, 6 ac mihi sic videtur F 352, 8 de M. juxta ac de se F 353, 3 J 45

Accedam quo potissimum infelix ac, J 14 quo ac, aut quos appellem J 14 sic Plautus in Epidico: ad provinciam J 25 huc, quod habuerat nimis liberaliter C 11 Imperatori plus bonæ spei accedebat J 44 quo improvisus, gravior accideret J 88 dum quid tibi ex eo gloriæ F 348, 15 pleraque hostiliter loca cum equitatu J 20, 62 eodem J 113 Virg. penitusque sonantes Accestis scopulos. de hostili adventu Cic. pro Milone: tamen, accessum ad urbem nocturnum fuisse metuendum. Quo propius discrimen accedo Curt. iv, 14, 24 accedo te. Charis. Accedere (de hostium incursum) J 58

Accendebant animum non mediocrem pollicitando J 8 contra M. vehementer J 61 prælium F 294, 19 ingenium cupidum pacis vehementius J 102 invidiam polluta licentia J 16 vehementissime sibi animum ad virtutem J 4 studia hominum C 23 magis magisque in dies accenditur animus C 20 natura serpentium J 89 siti accenditur J 89 animum accendi J 4 accensa lubricitate C 25 ad hoc, studia Numidarum in Jugurtham accensa J 6 Huic studia accendi patriæ virtutis imago Silius i, 37 vitia Ovid. de Remed. i, 27 in iram Lucan. iii, 27 vehementer J 34 Sic accensa plebes J 73 ex qua omnes discordiæ F 283, 17 ad dominationem accensi sunt J 31 Sic Livius iv. B. Pun. adeo accensæ sunt spes ad pellendos Sicilia Romanos. bonum ingenium contumelia J 82 præmiorum spe F 309, 4 illorum pollicitationibus J 20 animus fertur accensus in socios F 344, 10

Acceperant volenti de ambobus (grata aut placentia) J 73 literas C 46 ubi ea quæ fama acceperat ex literis Imp. ita esse cognovit J 9 ex amicis acceperat J 20 Consulem factum antea J 82 quos pelli jam ac. J 101 postquam accipere ea C 21

ubi ea J 101 redde rationem quantum acceperis F 363, 5 Urbem R sicuti ego accepi C 6 in meum regnum J 10 et ex aliis sanctis viris ita J 85 locutum acceperimus J 13 Super Numidiam Gætulos acceperimus agitare J 19 J 78 impune injuriam J 31 postquam Senatus de bello illorum accepit J 80 Sic Cic. iii de fin. 105 ut de Hercule et Libero acceperimus, et alibi Plin. Lib. 16 postea vero quam accepit participem negotii Scaurum J 29 ex nuntiis J 46 clamorem a tergo J 58 paucis quæ animus monet F 340, 24 quin tu ea F 349, 21 beneficia invitus accipere J 96 signum aut imperium ullum J 97 ne fœdera acciperemus J 14 in deditionem F 312, 2 societatem F 312, 14 æquo animo C 3 otium cum servitio F 279, 5 in deditionem accipitur J 29 neque datur dono neque J 85 vera accipiendi insolens F 326, 13 beneficiis amicitias parabant C 6 accepta injuria, ignorare, quam persequi malebant C 9 data fide atque C 44 oratione, respondit J 22 mercede J 85 acceptam (nobilitatem) corripisse J 85 acceptio frumenti J 29 acceptis vulneribus J 101 nuntio J 28 nomine modo imperii a vobis F 298, 2 tam acceptum hominem popularibus J 7 jucundi amici, accepti affines Valer. v, 5, 1 in fidem F 313, 9 divitiis magis clarum magisque acceptum videt F 356, 22 magnis opibus, carum acceptumque popularibus suis J 70 carus acceptusque ei J 12 negotiorum curator fidus, acceptusque et omnium consiliorum particeps J 71 Mauro ob ingenii multa bona J 108 Cæsar. A. B. Gal. 14 maxime plebi. acceptus. acceptus in vulgum Tacitus et A. Victor in Cæs. pag. 421. miror hanc Phrasin Stephanum fuisse. Te nihil in vita nobis acceptius ii, 7, 54. Caligula ante principatum omnibus carus acceptusque fuit A. Vict. Epit. iii, 3

Accersere, pro arcessere, de his verbis notandum, quod omnibus locis quos adducunt Steph. et Nizolius, probatissimi Codd. ubique exhibent arcessere V. gr. apud Sallust. C 52 ad bellum accersunt, in omnibus meis, arcessunt: vide Indices Suetonii, Flori, Curtii, et Hygin. Fab. 88. differt ab arcessere, quod illud accusare, hoc evocare sign. Lucan. lib. vi,

vs. 252. fatum accersite ferro. Codex Bib. Pub. Cantab. arcessite. Sic apud Virg. G. iv, 224. Quemque sibi tenuis nascentem arcessere vitas. Codd. aliquot Pierii accersere: ut et Codex Coll. Joan. apud Cantab. Petrensis vero Pembr. et Col. Jes. retinent arcessere. Æn. vi, 119 Si potuit manes arcessere, nihil movent Pieriani, ex nostris autem Col. Jes. et Petrensis, accersere, et Æn. v, 746 tam Pieriani aliquot quam Jes. accersit, et eandem inconstantiam produnt Pandectæ Florentinæ. Integros pro sauciis C 60 auxilia ab sociis, et nomine Latino J 39 præsidia undique J 43 Syllam jubet J 113 cunctos accersiri jubet J 62 proscriptos F 280, 24 occulte accersitur J 109

Accidat: hoc nisi ne accidat provideris, ubi eventus frustra judicia implores C 52 quorsum F 357, 25 si id accidat F 359, 6 Si secus huic Imperio morbo aut fato F 360, 3 quæ victis acciderent C 51 Id secordiane an casu acciderit J 79 illis accidet merito quicquid e venerit C 51 tamenti insperantibus accidit F 351, 11

Accire paucos fama cognitos J 84 quanquam acciti ibant J 102 postquam Syllam accitum audierat J 108 ac paulo ante insitus huic urbi civis F 351, 11

Accreverit quid tibi litibus F 363, 6 Accurate et liberaliter eos habuit, non, uti meriti erant, pro vanis hostibus J 103

Accusantur vestra consilia J 85 naturæ infirmitas J 1

Acer ipse, bellicosus J 20 vir et infestus potentiæ nobilitatis J 27

Acerba magis quam diuturna (imperia crudelia) F 342, 3 Necessitudinem nobis demeres, te persequi J 102 præda civilis acerbissima F 279, 2 pœnas solvunt F 314, 9 res Justin. 38, 8

Acerbius ulcisci victos J 42 quin acerbius in dies, &c. malefaciendo alios civitate eversum irent F 351, 8 asperiusque fuit (otium) postquam adepti sunt J 41 quid autem acerbum aut nimis grave in convictos C 51

Accerrima (arma) habent in eos quibus victis spolia maxima sunt F 316, 11

Accerrime vindictam exercuerat (nobilitatis in plebem) J 16 regem impugnaverat J 29 cum rem gere-

ret J 58 eo niti J 60 pugnantes contra adversos J 97 acerrimo hosti J 31

Acie (in) prima C 60 extenuata suorum J 49 (explicata) utitur hac voce Livius i Dec. lib. 4 et alio sensu Cic. sunt extenuatissimæ (copiolæ) et inopia pessime acceptæ. At in de Nat. D. 2. significatu Sallustiano. Itaque (aër) tum fusus et extenuatus. Non præliis neque acie b. gerendum J 54 non acie neque nullo more prælii J 97 acie pars F 289, 9 pro aciei, ut die pro diei in Jug. vix decima parte die reliqua. Lucret. i. Argumenta fide dictis contendere nostris. Horat. Constantis Juvenem fide. Ovid. Met. 3. Prima fide vocisque data certamina sumis. duplici F 309, 6 primam C 59 triplicibus subsidiis instruxit J 49 transversis principiis in planum deducit J 49 exornat J 52 arte statuerat J 52 perturbare J 59 instruerat J 101 postremam invadunt J 101 sicut acies movebatur J 53

Acquirant novos (amicos) J 13 grandi præmio acquiritur Apuleius x, 49 Florus iv, 12, 2 vide Gifan. ad Lucret.

Acquirat res novas veteribus F 344, 11

Acre invadunt F 317, 23 acri ingenio J 7 viro J 43 vis (serpentium) inopia cibi acrior J 89 acriter instare C 60 ingressus est Numidiam J 28 ferro an fame acrius uegar J 24 amittendum J 85 eo acrius instare J 94 in perculos Romanos incedere J 101 Tanto bellum acrius erit F 284, 13

Acta edocent, atque audiunt (Imp. et Milites) J 53, 93 Acta consiliumque (publicum) J 66 majorum J 85 Lucan. i, 121 ne veteres obsecrent acta Triumphos MS. facta. acta feliciter J 55 ut erat J 71 quoque modo actæ forent J 30 his rebus ita actis C 45 Vagæ comperit J 67 acti in crucem pars J 14 belli ab aliis F 324, 18

Actione (in) priore vades dederat J 35 ut ac. desisteret F 292, 11 ut de actionibus Ciceronis quereretur C 43 Gracchorum obviam ierat J 42 actu promptus F 328, 7 actuaria navigia F 295, 3

Ad hoc C 30 de hac v. vid. Val. lib. 2. utitur Plin. Epist. 154. Livius i, U. C. 85. C 37, 44, 53 J 12,

6, &c. vid. Flor. 28, 17, &c. C 14 et 14, 11 rem fam. ad necessaria deesse C 20 ad iusjurandum adigere C 22 introire ad Cic. C 28 ad urbem erant impediti, ne triumpharent C 30 ad societatem belli impellat C 40 postquam ad id loci venire C 45 ad negotia transferunt J 1 ad ea respondit J 11 ad utramque rem tempus decernitur J 12 ad certamen venit res J 13 ad necessitudinem rei satis dictum J 19 ad dominationem accensi sunt J 31 ad populum rogationem promulgat J 40 ad victoriam eo intentioni J 55 fugam animadvertit ad se versum fieri J 58 et ad se versum exercitum pergere J 69 ad deditionem impellit J 62 ad id locorum Cic. (i. e. ad id usque tempus) sic Liv. 5. Dec. lib. iii, et post id locorum noster, ad arcem oppidi trepidare J 67 ad perniciem ejus dolum quærere J 70 ad tempus non venit J 70 ubi ad id loci ventum J 75 * ad studium sui perducit J 80 ad oppidum iter constituunt J 81 ad militiam cogere J 85 ad hoc ætatis, ibid. ad virtutem profuerunt J 85 ad hoc tempus J 85 Horat. Lente Samnites ad lumina prima duello F 272, 8 ad summum montis egressus J 93 ad simulanda negotia altitudo ingenii J 95 ad vigiliis multus adesse J 96 ad pedites convertit J 101 ad postremum F 273, 12 tradite exemplum posteris ad P. Rom. suimet sanguinis cæde circumvenendum F 279, 6 ad postremum usque F 280, 19 ad furta belli peridoneæ F 287, 2 ad alia modestus F 292, 20 ad diuturnitatem usus sallerent F 297, 7 ad exitium usque insontis dominatus est F 303, 1 nomina rerum ad ignaviam mutantes F 303, 12 ad id fabricatæ F 317, 12 ad eam artem se quisque armabat F 318, 1 pecunia ad Hispan. bellum facta F 326, 14 egressi ad faciliores ictus loco cedebant F 329, 6 profectus ad requisita naturæ F 329, 12 ad Chæroneiam certaverunt cum F 337, 6 ad vetera instituta revocans F 344, 2 ad acerba judicia invocat (i. e. ad Quæstiones severe exercendas) F 345, 8 ut omnes expergiscantur ad libertatem F 352, 11 ad voluptatem a vero deficit F 353, 25 vitæ necisque potestatem ad te unum revocaveras F 364, 1

Adæquaverit eorum famam J 4

Lucius Flor. ii, 2, 14

Addendo non demendo Reip. magnitudinem animi ostendere F 344, 14 verba viris virtutem non addere C 58 audaciam J 94 maledicta C 31 quo Regi formidinem J 37 multum Reip. J 42 severitas dignitatem addiderat C 54 humilitas favorem J 73 gloriamque sibi J 18 quamobrem in sententiam non addidisti uti C 51 plusque sibi timoris quam potentia addidit in reliquum J 42 multum eorum animis J 75 additis præsiidiis (Lentulo, &c.) C 50 auxilio perfguis J 56 additamenta factionis F 358, 8 inertissimi nobiles in quibus nihil est ad. F 356, 3 Cic. pro Sest. intercescit Ligus iste nescio quis, additamentum inimicorum meorum. Apulejus de Deo S. Non vocem, sed vocem quampiam, quo additamento pretii lætatus, Idem Metam. ix, p. 219

Adduceret copias in N. J 102 ad tale consilium C 40 perfugos omnes vinctos adduci J 66 pars adducti J 66 in spem maximam C 40 J 41 &c. Copia, quam ipse adduxerat C 56 in Civitatem F 353, 9 Prætorium J 8 Adeant ceteros, bene polliceantur C 41

Ademeris si pecuniæ decus F 355, 10 ademptum imperium F 356, 16 provincia alii traderetur quam J 82

Adeo incepta probabat, id adeo more suo videbatur facere C 37 J 110 id adeo in promptu esse quoniam copiam Jugurthæ haberet J 111 id adeo haud mirandum F 353, 21 id adeo malum reverterat C 37 hisce formulis, adeo non est adverbium intendendi uti, in adeo venusto, ut nihil supra, Sed vel expletivum ut Curcul. xv, 37 Nunc adeo ut tu scire possis leno meam sententiam, et Virg. Jamque adeo super unus eram. Vel, id adeo ponitur pro, id vero. Et sic usurpat Cic. Id adeo ex ipso Sc. cognoscite. Ponitur et pro, nedum, valde, certe etiam. Usque adeo uti gladio minitarentur C 49 corrupta est F 273, 22 quorum adeo Syllam non pœnitet ut et facta in gloria numeret F 277, 16 pro, in tantum. Prælium accendere adeo ut venirent tela in brachium F 294, 19 adeo illis ingenua est sanctitas Regii nominis F 330, 7

Adepta libertate C 7 victoriam prope jam J 101 facile quæ petebant

J 77 pramia sceleris J 20 non in-
cruentam victoriam C 61 Provinci-
am cum exercitu F 280, 17

Aderant cuncti J 55 qui primi J
69 praeliantibus J 93 adversum
hostes J 94 quanquam ad id naves
oculto aderant F 317, 11 Amphit.
vi. ubi Imp. non ad est ad Exercitum.
ad portam adesset. Cic. i. de Orat.
in concione J 34 noctis quæ jam
aderat auxilio J 53 vobiscum adero
J 85 feroces si paululum modo vos
languere viderint C 52 alicui Sena-
tusconsulto scribendo jamjam affuisse.
Cic. ad Corn. sibi finem vitæ adesse
J 9 modo in postremis sæpe in medio
adesse J 45 interesse, Andr. iv, 4, 3.
in pariundo aliquot affuerunt liberæ,
et Hecyr. iii, 3, 49. Hunc minime
opus est in hac re adesse. Sic, Cic.
in Pauli pugna non affuerat. infensi
J 50 Jugurthæ exitium J 70 sine
metu pugnae adesse J 87 apud om-
nes adesse J 97 Sic, Plautus: apud
te adsum Sosia. gratia par, ac si pro-
pe adessemus J 102 vobis in bellis
J 14 adeste Quirites et sequimini
ad F 279, 12 de hac formula vide
notas, et Brissonium de Solemnibus
P. R. verbis. in priore pugna J 101
hand sane Reip. consiliis affuerunt
F 358, 5

Adhærens et adjunctum proximum
dicebant veteres F 355, 17

Adhibentur ab utroque fidi Interp.
J 109 adhibitis amicis J 113

Adhuc: ceterum adhuc ædificia
incurva J 18 regitis hanc F 280, 10
jure parentibus legatis F 281, 10 qui-
bus adhuc sustentamur F 282, 3 in-
sulam tenuit primo adhuc hominibus
vacuam F 333, 20

Adigeret cum ad iusjurandum C 22
Adimunt omnia sociis J 12 dant,
adimunt F 350, 5

Adire quoquam mihi licet J 14
castella J 89 Marium propere adit
J 93

Aditu difficilis J 91 perangusto J
92

Adjumenta ignaviae sustulisse J 45
Adjungere sibi C 24 alienos quam
sanguine conjunctos retinere J 10
alias voluntate imperio suo adjungit
J 13 socium sibi J 70

Adjutoribus quis Regem aggres-
sus J 80

Adjutum ultroque licentiam in vos
auctum atque adjutum properatis F

305, 4 me F 347, 20

Administer omnium consiliorum
J 29 sine adm. geri bellum J 74 opus
et adm. tutari J 76 operum milita-
rium J 76

Administrabant oppida per magi-
stratus J 19 bellique quod adm.
asperitatem ostendere cepit J 29
cum de administrando Imperio disse-
rerent J 14 inter vineas sine pericu-
lo administrare J 92 majore cura
illam administrari J 85 in belli ad-
ministratione F 343, 14

Administri et satellites Cic. au-
dacie Cic. in Catil. Nepos 185. Vel-
lejus 2. J 7 Justin. iii, 27

Admirando munificentiam tuam F
349, 4

Admisit in Consilio Deorum Jupi-
ter F 364, 11 ut, Senec. de B. iii, 37.
Matrimonio produxit et lib. ii, c. 2.
Triumpho ductus, de Clem. i, 18. In
medio abduxit, et alibi sæpe. Plan-
tus tamen in Concilium huc accessio
est Trin. iii, 2. fusa in farina. Plin.
xxx, 43. admissum facinus miserabile
J 53 Scelere Cos. J 91

Admodum angustum iter J 92

Admonendum te statui de negotiis
urbanis F 349, 11 admonere alium
egestatis C 21 admonitus ab aliis
amicis J 103 tempus admonuit C 5
locus eam rem J 79 res J 95 ad-
monere flagello bovem Colum. ii, 2.
et Virg. inde apud Valerium l. i, 6.
pro, admoveretur, lego cum Ms. Cod.
digna visa est quæ flagro admone-
retur

Admoto ferro F 282, 9

Adolescebant quasi glutino F 318, 3
Adolescentem hominem, exacta
ætate sua et parvis liberis, &c. hom.
adol. J 6 adolescentiæ Cethegi ig-
noscite C 52 adolescentuli C 52 ho-
mines. sic puerum infantem Ms.
Valer. i, 55. et pro, triumphum p.
Pemb. locutum. adolescentulus initio
a studio ad Remp. latus sum C 3

Adolevit Reipubl. C 51 adulta vi-
ribus Dalmatia Patere. ii, 110 Jugur-
tha J 6 Persarum res J 18 inter
artes bonas integrum ingenium brevi
J 63 F 356, 9

Adoptatum esse in regnum J 22
cum adoptavit J 9 adoptione per-
venisse in regnum J 11

Adsum en consul F 324, 14 adsunt
omnia hæc præsidio J 85

Advectitio vino eadem cum mer-

catoribus mutare J 44 advehitur Uticam J 86

Advenit ubi periculum C 23 dies J 113 adventabant Romam J 28 tu eo quasitus servum adventes tuum. Pœn. iii, 1, 58. Vellejus ii, 59. Curt. iii, 8, 20. Comitiorum dies J 36 Antonius cum exercitu C 56 ubi lux J 99 veluti hostes adventarent J 53 adventu Bocchi cognito J 101 de adventu cognovit 87 et 104 multo ante adventum lucis J 91 differunt vos in adventum Pompeii iii, 11. equitatum omnem in ea parte qua regis adventus erat agitare jubet J 59

Adversa mihi multa ibi fuere C 3 adversum hostes F 340, 18 neque adversus neque ab tergo aut lateribus tutus F 342, 6 Similiter Plant. quis hic est qui adversum mihi fit. adversa res F 357, 1 si quid adversi coortum est F 356, 5 adversis vulneribus C 61 in adversis F 356, 25 adverso populi partibus J 43 in adverso loco, redundantibus cloacis adverso aestu maris F 297, 1 multosque mortales ea causa adversos habeo C 52 hostem adversum opprimere F 353, 7 adversa multa mihi fuere C 3 infida atque adversa nobis civitas C 51 sin metu cesserimus, eadem ista adversa fient C 58 ex necessariis adversa facta J 14 et 81 in adversa mutant, (pro mutantur.) Gellius J 104 ad hoc, rumoribus, adversa in pravitatem, secunda in casum, fortunam in temeritatem declinando corrumpebant F 293, 21 multa pericula domi militiæ multa adversa F 322, 14 frequentius utitur advorso quam adverso Auctor. adversis equis J 59 cicatricibus F 327, 22 adv. colle evadunt J 52 Regiæ voluntates uti vehement. sic mob. sæpe ipsæ sibi adversæ J 113 pænes eosdem si adversaretur cogendi potestas erat J 26 adversum quieti et otio ingenium J 66 muniti adversum hostes J 89 famem J 89 latere, quod adversum præliantibus erat J 93 lubricum adversum nos, metum pro nobis suasisse J 108 arma, quæ ille adversum divina et humana omnia cepit, F 282, 11 in disensione Regum Jugurthæ adversus fuerat J 35 locus J 52 Senatus J 84

Adulta ætas, nova, præceps F 335, 12 adultum ætate privignum C 15 Flammis adultam faciem Apulei. M. ii, 269

Adulterinas portarum claves parat J 12 quibus oppon. veræ sic, ad symbolum Plant. Bacchid. v, 32. nummum. Cic. Offic. iii. apud Apuleium M. 7. auctor adulterinus est Cupido sub aliena imagine p. 178

Advocat eo Senatum C 46 concione J 33 C 57 vos quo pauca monerem C 58 Concio enim tam populum convocatum, quam orationem concionatoris. Cic. in Pisonem. Principium conciones. Cæs. ii. de Bello Civili: concionem advocat militum

Advolvuntur genua patrum F 331, 19

Ædificant quæ homines, quæ arant, navigant, &c. C 26 vid. notas. ædificia Numidarum incurva, &c. J 18 suburbana F 331, 23 ædificiorum saxa J 67

Æger pedibus C 59 animus facile avaritia conversus est J 29 ægro in corde senescit (scribendi cacoëthes) Juv. vii, 5. ubi Ms. Cod. quo etiam usus est Is. Casaub. pro, sterili tenui. denotat tam animi quam corporis morbum seu vitium. vid. Servium ad illud Virgilii, Curisque ingentibus æger. Ovid. de Remed. Am. i, 26 Livius ii, ab Urb. 14. omne bellum summi facile ceterum ægerrime desinere J 83 tulit (hanc rem) J 85 ægritudinem pati nimis molliter J 82 ubi ira et ægritudo permixta sunt J 68 per summam ægr. expiravit V. Max. i, 20 ubi Ms. post hoc factum

Æmula imperii Rom. C 10 nos suspecti sumus æmuli, et in tempore vindices affuturi F 316, 7 magis bonorum quam invidi F 355, 16 æmulus etiam invidum significat. Æmulus exceptum Triton Virg. Æn. vi. vid. Nominum in V. et Valer. lib. ii. instinctu autem æmulationis animo dissidens. Sed Pulman. et Susianus Codex legunt instrictum æmulationis hamo, teste Pighio, quibus accedit Codex Bib. Pub. Cantab. Consulta. ejus æmulus F 308, 23 Sic, oblitus sata apud Attium. Opus est cibum apud Plant. Apuleius cum præp. æmulus in nuptias M. v, 171

Æqua manu discessisset (prælio) C 39 libertas F 357, 15 humum aridam agitari vento, post ubi æquabilem manere J 53 fama tamen æquabili et inviolata J 43 i. e. inoffensi tenoris, moderati æquabilisque habitus. Cic. Offic. Tacit. A. iv, 5.

cunctis vitæ officiis æquabilis pro æquo ponitur apud Tacit. lib. v. æquabilis atque constantius sese res humanæ haberent C 2 æqualia prope fuere genus, ætas, eloquentia C 54 loca plana J 79 inde natum æquor, testibus Varrone Nonio et Cic. Acad. lib. ii. sed ne æquo quidem et plano loco Cic. et noster C 59 ordines in æquum locum deducit J 52 tamen gloria tua cum multis viris fortibus æqualis est F 359, 26 æquam conditionem petere J 79 æque sibi exoptant bonus, ignavus C 11 ratus ex omnibus æque (e queis) aliquos ab tergo hostibus venturos J 101 Quos incontanter adæque latrones arbitrare, Apul. M. iv, 145 pro pariter, *πρὸς τὸ ἴσον*. simile haud me legisse memini. æqui boni famam petit F 322, 6 omnes æqui atque iniqui F 355, 12 pro æquitate, &c. superbia, &c. invasere C 2 æquitate seque remque pub. curabant C 9 ferro quam fame æquius perituros F 332, 15 æquo animo accipit C 3 multi eas (injurias) gravius æquo habuere C 51 fit reus magis ex æquo bonoque quam ex jure gentium, i. e. ratione æquitatis quam consuetudinis, moris J 35 æquo et modesto jure agitatum F 273, 2 metu magis quam æquo et bono sustentatum F 284, 14 ingenium meum amplius æquo probaretur F 349, 9 æquos bonosque favere J 85 quibus bonum et æquum divitiis carius erat J 15

Æquor et terra Pyrrho et Hannibali F 330, 16

Ærarii in furibus misericordes C 52 peculatus ærarii factus J 32 me vicem præstare F 297, 18 inopia F 356, 31 expilari J 31

Ære solutum est argentum C 33 alieno oppressos C 40 alieno liberaret C 40 parati servi J 31 æs alienum grande conflaverat C 14 ingens C 16 æs mutuum reddere J 96

Ærumnæ premunt J 15 deprecor J 24 maximarum initium J 49 mortem requiem C 51 deformatus J 14

Æstas adulta, præceps, nova F 335, 12 exactam esse J 61 æstatem pati J 85 æstatis extremum erat J 90 æstivi solis pulsum juxta oritur F 334, 11 æstivorum tempus Comitiorum J 44 quantum temporis æstivorum in imperio fuit, ibid.

Æstimantur prædæ loco F 280, 22 vitam mortemque juxta C 2 amores

inimicitiasque non ex re sed ex com-modo C 10 nefanda quæ æstimatis ea, &c. F 274, 12 quinis modis libertatem omnium F 306, 1 modestiam pro secordia æstiment F 344, 8 cum facta vestra æstimo C 58

Æstu et labore languidi J 51 æstu secundo F 288, 1 adverso (maris) F 297, 1 æstuabat invidia C 23 dies noctesque æstuans agitare J 93 F 353, 23

Ætas imbecilla C 3 Horat. Serm. ii, Sat. 2, 17 tractari mollius ætas imbecilla, solet. pro senectute. viget animus valet C 20 post, ubi ætas tantummodo quæstui, neque luxuriæ modum fecerat C 24 quibus ætas animusque ferox erat C 38 Horat. jam te sequetur: currit enim ferox ætas. Ubi primum militiæ patiens J 63 militaris J 85 Liv. militaris ætas jurare neminem vivum nisi victorem acie excessurum. Et alibi: Ætas senecto corpore iis, militaris animus erat F 311, 5 quorum ætas voluptates attigerit F 343, 15 adolevit F 356, 9 animi molles et ætate fluxi C 14 adulta ætate C 15 extrema C 49 exacta sua J 6 F 351, 6 confectus J 9 prior J 10 anteibat F 279, 18 acta jam F 323, 3 agere C 4 procul ab Imperio Regis J 78 contra ætatem projectum ad bellum ut ætati concederet J 11 et 102, &c. cujus ætati mors propior est F 324, 12 opportunitas suæ transversos agit J 6 ad hoc ætatis J 85

Æterna vobis sollicitudo remanebit J 31 virtus clara æternaque habetur C 1 gloria æterni fierent J 1 bellum æternum F 342, 5 animus J 2

Ævi brevis J 1 longissimo F 332, 13

Affatim ad hoc commeatum (parare) J 43

Affectabant dominationes F 273, 15 invidiam regni affectati fecerat Valer. v, 7, 2: sic Mss. et edd. ei tanquam regnum affectanti haud æque bene. infra: affectati regni crimine damnati viii, 5, 2. Civitates quæ ab se defecerant, formidine, aut ostentando præmia affectare J 66 i. e. venari et captare Stat. Theb. ii, 108. cupit affectatæ cruorem. Virg. dextram affectari. diligentiam in supervacuis. Plin. xvii, 1, 9

Afferre eodem jubet C 46 temeritatem J 7

Affines, amicos, propinquos J 14

quos affinitas aut alia necessitudo traxit F 341, 3 cognationem, affinitatem, præterea fœdus intervenisse J 111 in locum affinium ducerem J 14

Afflictare sese, manus supplices ad cælum tendere C 31 res afflictas J 76 equi atque viri J 101 aut quid tale capiti affligebant F 295, 7 luctus affligunt hominem. alio sensu Martial. vi, 33 : ubi Ms. jam miser, pro, tam

Affluere otium atque divitiæ C 36 Affuit pugna J 74

Agam hæc ipsa vobiscum una C 20 uti facto opus sit ita agant C 45 ubi adolescentiam habuere, ibi senectutem agant J 85 Cum tute per molliem agas exercitum supplicio cogere J 85 uti fama et fortunis integer agas. Absolute pro vivere, Tacit. Anal. iii. Non modo apud illos homines qui tum agebant &c. nec ad Senatum referat, neve cum populo agat C 51 eodem sensu cum præpos. ad, et agere omnia ad præscriptum, Caesar. iii. B. Civil. Ciceronis etiam illud : Cum Egnatio de re tua vehementer egi, et neque si tecum agas, neque si cum altero contrahas. Transversos J 14 quantoque tutius factio noxiorum agat F 300, 13 nunc vero non id agitur, bonis an &c. vivamus C 52 omittendum morem hunc quem agitis F 304, 5 nihil amplius in absentem me statuissetis quam adhuc agitis F 297, 11 transversos spe prædæ J 6 semper in certamine libertatis, aut gloriæ aut dominationis agit ingenium J 1 agite uti lubet F 285, 6 ex pacatis prædas J 32 quo formido latius cresceret diversi agebant J 55 ætatem J 78 vineæ cum ingenti periculo frustra agebantur J 92 qui procul a mari incultius agebant J 89 apud primos J 101 cum Boccho multum et familiariter J 108 pecus auxiliariis agendum J 90 in ore gentibus agens, populo F 328, 19 Metello procul agente F 329, 4 hostisque in cervicibus jam Italiæ agentis F 298, 3

Ager frugum fertilis J 17 hostibus cognitus (de Imperatore qui loci gnarus est) arbutis consitus J 53 igni magis quam præda vastabatur J 55 ne multis hostibus vastaretur J 70 arenosus una specie J 79 frugum vacuus J 90 pabulique lætus F 292,

16 res eorum moribus agris aucta C 6 expulsa agris plebes F 279, 1 et F 331, 26 F 352, 1 in agro Arretino C 36 urbes et agros manu ceperat J 5 et alibi. agros tentantes J 18 repente incautos agros invasit F 331, 7

Agere : qui demissi in obscuro vitam C 51 ita ætatem quasi honores vestros contemnant J 85 et in opt. artibus J 85 ab inimicis præceps agor C 31 in ore vestro privatus F 323, 9 hyemem non ex ambitione mea F 298, 8 præclara facinora F 359, 25 optimis moribus P. Rom. F 272, 11 ætatem sæpe C 4 veluti per dementia cuncta simul agere C 42 pleraque tempora in venando J 6 res asperas per Jugurtham J 7 prædas J 20 cum eis de omnibus pactionibus præsens J 29 vineas J 37 Civitas læta J 55 agere, oppugnare &c. J 60 lenius J 60 Joca atque seria cum humillimis J 96 feroces quod non fugere ac pro victoribus agere J 98 soli in Imperio F 273, 5 pacem F 312, 5 Antipodas justos et egregios agere F 332, 30 quæ profecto incassum agerentur F 303, 4 quocumque modo ages ca res tibi reique p. prospere eveniat F 360, 13

Aggerem jacere J 37 et 76 aggeribus locus importunus J 92

Aggrederetur eum vi C 43 murum scalis aggredi J 57 omnes mortales pecunia J 28 multis pollicitationibus J 61 reliquos eadem via aggressus J 16

Agitabamus pacem J 14 imperium beneficiis C 9 agitare religiones Arnob. p. 95. 8. pravi doctrina agitatus Tertull. 63. propius Africum mare J 18 præsidium J 54 longe aliter animo agitabat J 11 Carthaginis jam excidia agitabat animo J 63 in potestatibus eo modo agitabat, ut J 63 libere F 351, 24 dominationem oblatam insolentius F 350, 13 ferocius quam solitus erat C 23 in dies plura C 24 alios incultius vagos agitare J 19 Quæ postquam agitare cepit pro castris J 59 huc et illuc quasi vitabundi, aut jacentes tela cuncta J 66 præsidia J 85 pro muro dies noctesque J 59, J 94 quæ præcepta cum agitem J 14 ubi gentium aut quid agiteret J 54 J 93 propius ab eo quo agitatur statu F 282, 10

Nunc malis fructibus ipsa vix agitat F 298, 24 plerasque res fortuna ex Iubidine sua F 348, 7 asperius magisque anxius F 356, 26

Agmen extremum J 50 munito incidere J 46 in ag. principes facti J 50 postremus in tentare J 55 quadrato J 100 quare igitur tanto agmine atque animis incedit F 278, 13 laxiore agmine F 309, 3

Agnita gloria super omnes mortales F 360, 6

Agrestia vasa F 317, 23 Numidarum aedificia J 18

Alacribus: cum alac. saltu certabat F 327, 11 animos omnium alacres videt C 21 Junguntur acrior et alacrior Flor. iv, 2, 4. Cum alacritate rates junctæ, Curt. vii, 87. impar conditio est lassum cum requieto, sudantem cum alacri, currentem cum eo qui steterit, subire conflictum, Veget. iii, 11: ubi pro, citatiores, Ms. Cod. consentit cum opt. Stewechiano et audaciores exhibet. Velites levi armatura, corpore alacri. ibi Ms. optimis pro, optime

Algoris, patiens C 5

Alia: post, ubi eorum famam atque pudorem attriverat, majora alia imperabat C 16 nova diruunt alia aedificant C 20 polliceri Sacerdotia, rapinas, alia omnia quæ bellum &c. C 21 F 334, 2 item alios in alia loca opportuna C 27 J 87 primo fingere alia omnia C 47. etj sibi cum collega ratus J 43 alia aliis licentia C 51 et C 54 diversi redeuntes alius ab alia parte J 101 alia fuere, quæ illos magnos fecere: quæ nobis nulla sunt C 52 studia corporis alia, alia animi J 2 C 23 alium alia clades oppressit J 14 alia deinde alia loca petiverant J 18 F 357, 13 et J 36 pecore atque alia præda J 20 illa atque alia talia J 40 quæcumque fingi queunt ignavia probra infuere, et alia amplius J 44 præter milites alia omnia opportuna J 52 ille probare partim, alia abnuere J 40, J 83 omnia hæc præsidio adsunt &c. virtute et innocentia: nam alia infirma sunt J 85 hastas, vexillum, phaleras, alia J 85 redundat, modestus ad omnia alia nisi ad dominationem F 292, 18 dicta alia sed certatum utrumque de dominatione F 303, 6 sanctus alia F 332, 21 Vanum genus ut alia Africæ F 332, 80 regna at-

que Imp. item alia F 339, 1 quali-cumque modo tu victoriam composueris, ita alia omnia futura F 340, 22 circumvenire, alia hujusmodi fieri &c. C 52 sed cum aliam conditionem tantummodo æquam peterent J 79. aliarum atque Senatus partium C 37 pars ingenium alii corpus C 2 aliud alii natura iter ostendit C 2 sunt qui ita dicant—alii autem C 19 alius alii tanti facinoris consilii C 22 alii &c. pars C 38 et C 48 ceteri verbo alius alii varie assentiebantur C 52 Ceteri sparsos, alii sudis portabant C 56 amicum alii, pars hospitem C ult. pars spe alii præmio inducti J 13 alii—pars. Pars, alii J 51 et J 66 J 74 F 347, 9 fuere qui &c.—alii—pars J 31 puberes interfecti, alii, omnes venundati J 91 si caveris alia omnia in proclivi erunt F 355, 14 Lentulus et Ceth. alique C 17 ex aliis rebus magis quam quod cuiquam id compertum foret hæc fama valebat C 14 nominibus persolveret C 35 rursus aliis post aliis minitari J 55 prælia multa, ceterum alia levia aliis locis facere J 87 neque his secus atque aliis armis muniti J 105 inter alias res jacet, oportere &c. J 11 bellum aliorum pace mollius gessisti F 340, 14 alios in alia loca C 27 eos atque alios C 37 apud alios iracundia dicitur C 51 alios item non armatos F 342, 18 alius alium hortari C 6 J 49 J 66 præterea alium alio (dimisit) C 27 J 14 Ne se alium putaret ac esset J 15 panem aut quem alium cibum J 45 alium ab alio diversos aggredditur J 46 alium post alium sibi peperit J 63 neque consilio neque manu priorem alium pati J 96 quo inter se magis fidi forent alius alio concessere J 12 quam maxime diversi J 50 et ferri C 2, 26 aliud alii iter ostendit C 2 neque aliud se fatigando quam odium J 3 aliud stans aliud sedens F 365, 7 C 37 potest alio tempore, alio Consule &c. C 51 alio atque alio loco J 72

Aliena mens C 37 domus non aliena consilii (non inopportuna) C 40, Sic, alienum institutis Cic. Ep. v, 17: et alienissimum tempus apud Livium. Alienum fortune suæ vul-tum gerere, Seneca. Sic anxius, atrox, firmatus, promptus, apud nostrum cum genit. Cic. alienum ejus

dignitatis. Tertullian. de Resur. Carn. Salutis. Rep. nostra C 51 instituta (extranea) C 51 aliena oppon. bono J 1—bene parata prodegerint F 277, 2—appetens, sui profusus C 5 aris C 33, sua loca—et aliena J 54 neu malis alienos adjungere quam sanguine conjunctos retinere J 10 quem alienum fidum invenies J 10 æs alienum grande C 24 suis rationibus videri C 56

Alienata urbs maxima J 48 mente feraris amens F 359, 8 Curt. voluntate alienati J 66 falsa suspicione C 35 alienentur a rege Curt. v, 9, 12

Alimenta servilia F 276, 11 suapte ingenio gignere F 321, 3 alimentorum inopia necare Valer. J 2 ubi Ms. odiosos. Carceris F 306, 2

Aliquando expergiscimini et capessite Remp. C 52 pro tandem Flor. iv, 2, 11. Cic. pro Cluentio 39. Collegi me aliquando et ita constitui, fortiter esse agendum, et alibi sæpe. Pro, tandem penult. Sic noster J 14, 102

Aliquantam partem gloriæ demiserat F 294, 14 in aliquanti temporis sepulchris Tertullian. de An. c. 51. aliquanto numero hostium potiti J 74 cum aliquanto majore numero quam decretum erat profectus J 86 timor sed amplior spes J 105 aliquanto minores C 8 posteriores se esse vident J 79 aliquantum armorum J 62 Sic al. agri Cic. pro Cluent. 142 Liv. i, U. C. 104

Aliquot mulieres C 24 Semper enim pluralis Num. urbis J 28 fontes J 89 faciem ostentabat aliquot adversis cicatricibus et effosso oculo F 327, 22 Dies 338, 9

Aliquotiens neque detrusus aliquotiens terretur F 289, 8 Cic. iv, Verrin. aliqu. ad socios literas de istius injuriis miserat

Aliter pro alioqui C 29 (ut apud Livium aliosque) et C 44 neve cum populo agat, qui aliter (secus) fecerit C 51 longe aliter ac ratus erat J 7 ne aliter quid eveniat J 10 aliter atque animo gerebat J 72 (alio modo), ab insidiis ejus aliter caveri nequivisse J 108 neque se aliter tutum putet quam si F 274, 14 neque se aliter &c. nisi F 278, 16 327, 12 346, 10 sanctus aliter et ingenio validus F 286, 20 nisi forte aliter quam metu jura restituit F 301, 16 aliter

neque privata F 353, 15

Allevati quibus milites facilius ascenderent J 94 Vid. Columel. 186 &c.

Allicere servitia Romanorum J 66

Alter: unus ab urbe, alter a G. C 58 alterius ipse ego vix effugi J 14 in uno fons erat, alter usui opportunus J 98 in altera—at in altera tuta consilia C 41 ubi unæ atque alteræ scalæ comminutæ J 60 illam alteram J 16 J 93 dum alteri alteros vincere quovis modo volunt J 42 alteri apud alteros formidinem facere J 53, 60 dein utrique alteris freti J 18 alterum alterius auxilio eget C 1 alterius secordia (aliorum) dominationem oblatam insolentes agitant F 350, 13 in altero—in altero miseris perfugium C 54 alterum cum dis, al. cum belluis nobis commune est C 1 et J 7 plures Adherbalem sed illum alterum bello meliores J 13 alterum consulatum petis quasi primum reddideris F 283, 19

Altitudine millium passuum præminent F 293, 13 pares mœnium altitudine scalæ F 317, 1 aucta in altitudinem J 93 ingenii incredibilis ad simulanda negotia J 95 Curt. x, 9, 8. alta dissimulatione premere consilium. altius in ejus mentem descendit verbum J 11 liberius altiusque processi dum piget &c. J 4 nihil tam ex alto reperiri posse quod non cogitanti tibi in promptu sit F 349, 6 Curt. vi, 11, 28, altiore consilio concepta, an vino gravatus effudisset.

Aluit, exercitum stipendio frumentoque F 298, 23 turba atque seditionibus C 37 F 324, 5

Alveos afflicti F 300, 1 et in Jugurth. 18, alveos navium inversos. Propert. Portabat sanctos alveus ille viros

Amant: quæ secundæ res, lascivia atque superbia invasere incessere J 41 ira fieri J 34 i. e. solet. Apuleius Herb. nasci amat. cap. 41

Amara atque aspera virtus F 353, 27 amarum lucis usum experirentur Valer. i, 7, 9 ubi Mss. pro, præfectum, habet, eum, pro, afficit Ms. et Ascens. affici jussit, et Ms. B. Pub. et Pembr. patriæ. sed magno dedecore

Amare, potare, (in malam partem) insuevit exercitus C 11 nempe scorta

exercere, ut alibi noster. ament, potentur, ubi hab. juventutem ibi sen. ag. J 85

Ambire: ambire, fatigare vos singulos J 14 terra quæ ab ipsis ambitur F 333, 12 singulos ex Senatu ambiendo nitebantur ne J 13 accire et ambiendo cogere homines J 84 legibus interrogati pœnas dederant C 18 fatalis ambitus urbi Lucan. i, 169. Sed, Prisc. urbis. Neque sane ambitu publice F 289, 13

Ambitio mala (a quo incepto continuerat) C 4 mortales falsos fieri subegit C 10 possidet virtutis præmia C 52—prava solet—boni famam lædere J 96 ambitione corrupta imbecilla ætas tenebatur C 3 præceps datus J 63 non per oppida neque ex ambitione mea hyemem egi F 298, 9 deliquere per amb. C 52 tanta temperantia inter amb. sævitiamque moderatum J 45 per amb. sese probos simulavere J 85 Cos. id factum memorabant J 86 et 100 bonus ea tempestate contra pericula et ambitionem F 331, 16 neque facto ullo neque dicto abstinere, quod modo ambitiosum foret J 64 hoc non magis seditiosi quam ambitiosi, Cic. Invent. Lib. i, 49

Amentiam ejus augere (cognita vanitate atque imperitia legati) J 38 Conscientia sceleris sive periculi magnitudine amens et attonitus, Curt. vi, 9. Confer Lucan. vii, 764. amens F 359, 8

Amici: hostes ab latere vos amici procul J 14 ex amicis amicissimos J 10 pro fœderatis C 6 His amicis sociisque confisus Catilina C 16. Sic Curt. iv, 1 (ubi in malam partem accipitur). in amicis habere J 7 ex amicis 50. vades dederat J 35 Contumeliosus F 363, 14 amicorum præsidia circum se occulte habebat C 26 satis fuit J 102 uti veteres muneribus expleant J 13 affines, amicos, propinquos J 14 insidias per amicos tendere J 60 utique ab stirpe socium P. R. J. 14 et J 24 neque locus neque amicus quisquam teget quem arma non texerint C 58

Amicitia firma, idem velle C 20 Masinissæ bona atque honesta nobis permansit J 5 familiari amicitia conjunxerat J 7 tibi pro nostra gratulor J 9 in vestra exercitum me habiturum J 14 privata J 14 quibus-

cum bellum aut amicitia fuit J 17 inter bonos amicitia, inter malos factio J 31 amicitia facilis J 93 repulsum ab amicitia J 102 fœdus et am. dabuntur cum meruerit J 104 per am. obsecrat J 58 et J 71 per amicitia fidem eripite ex J 24 habere cum magnam copiam societatis, amicitiaque conjungendæ J 83 in amicitiam ejus inciderat C 14 in am. receptus J 5 coleret J 8 cum P. R. instituit J 14 ob vestram infestisunt J 14 quod ei per maximam am. maxima copia fallendi erat J 63 miserant am. societatemque rogatum J 77 fœdus et am. petatum J 80 et J 104 et 111 similes F 313, 5 gloriose ostentant amicitias parabant C 6 inimicitiasque non ex re sed ex commodo æstumare C 10

Amiculo: amiculo erat ei toga picta F 294, 10 Max. i, 12 æstate grave am. ubi Ms. Ascensiana, et Bellovac. inserunt aureum

Amiserat magnam pecuniam J 97 vera rerum vocabula C 52 ærumnas simul cum anima J 14 amissa anima C 61 et 58 Thala J 80 patrimonii C 37 patre J 10 loco Numidæ J 52 Engraph. in A. 1. Sc. 2. Phorm. vs. 91. quod nos dimitte, hoc antiqui etiam amitte dicebant. Ut Virg. amissos hinc jam obliviscere Graios. Terent. nunc amitte quæso hunc. neque aliter accipiendus Plautus Aulul. ii, 28. Hunc si amitto hic abierit

Amittendæ servitutis cura orietur F 352, 12 rarissime de iis quis libenter valedicimus usurpatur τὸ amittere—parta quam omnino non paravisse J 31

Amplæ satis res gestæ C 8

Amplecti eum in dies magisque J 7 quæ amplexamini, retinere C 52

Amplificatum jus populi F 351, 23

Amplior animus esset (quo legatis) C 40, C 59 miror Stephanum omisisse: Sic amp. honor. Cic. iræ ampliores Terent. et amplior morbus. Hecyr. iii, 1. commeatus sp̄e J 75 spes J 105 in civitate amplior illustriorque locus F 356, 18 præsidii plus et usus amplior F 358, 3 ampliore potestate quam gerebat dignus J 63 exercitum numero hominum ampliorem J 54 numerum J 105 honoribus usi J 25 amplissima regna F 346, 7 beneficiis F 359, 21 Urbem

ampl. nomine F 359, 27 loco castris parum amplo J 98 amplius tam magnitudinis quam numeri; illos binas, aut amplius domos continuare C 20 Cum amplius duobus millibus habuisset C 56 amplius annos triginta fuerat tribunus C 59 quo neque melius neque amplius aliud in natura mortaliū est Justin. iii, 3, 6, et Nepos J 2 morando J 25 Cuncta fuere et alia amplius J 44 Spes prædæ amplius quam lassitudo posse J 69 denas, alii plures habeant, sed reges eo amplius J 80 non amplius ab Capsa duum millium intervallo J 91 armis amplius valuisset J 111 jam inde a principio neque amplius quam regibus exactis F 272, 18 non amplius possent alimentis carceris F 306, 2 non amplius patet millibus F 318, 17 amplius æquo F 349, 9

An: vine corporis an virtute C 1 et 26 quo illa oratio pertinet? an, uti vos faceret, &c. scilicet quem, &c. C 51 bis in eadem sententia utitur C 51 bonisne an malis vivamus C 52 tuasne injurias persequar an regno consulam J 17 ne, an 30 verum id frustra an ob rem faciam J 31 an in principio F 278, 4 utrum censes an F 297, 18 satisne pium, tutum, gloriosum, an indecorum sit F 312, 6 utrum—an F 315, 13 suspectus fuit, incertum vero an per negligentiam F 317, 5 nisi illam firmam effecis, vinci an vicisse, quid retulit F 345, 5 an vero obscura sunt? in principio F 362, 2

Anceps periculum J 29 malum J 67 bellum F 342, 5

Ancilla turpis Fusidius F 278, 5 mulieris ancillæ J 12 Cui in civitate fecisti insidias ancillarum F 364, 16

Angeret me dolor F 350, 10 Curt. 5. iii, 21 pudor: angitur enim ac laceratur animi cupidine et noxarum metu F 283, 1

Angulo (ab) dextri lateris F 295, 14 penult. Virg. 462, v. Æn. angustias (in) coacta Italia omnis F 329, 17 bellum in angustis futurum F 321, 5 iter utrimque præcisum J 92

Anima oneri C 2 frui C 2 libertatem non nisi cum anima amittit C 33 et J 14 libertas et an. nostra C 52 amissa C 61 oppon. corpori J 2 pauci quibus relicta est (pro vita ut supra J 14 ea tibi nascenti cum anima) simul tradidimus F 359, 18 quid

reliqui nisi miseram an. C 20 Satis habebatis animam retinere J 31 Volentem pro maximis beneficiis animam dono dedisse F 324, 21 Animi virtus C 2 et infra, magna vi animi et corporis C 5 molles et ætate fluxi C 14 animi mollitia C 52 Tacit. 68 Calamitate molles an. in bonam partem Cic. ad Attic. i, 12, quam mollis animus et ad accipiendam et ad deponendam offensionem ei. Plaut. Capt. 7, 80. Cave fidem fluxam geras (i. e. ne sis sublestæ fidei) gloria fluxa et fragilis noster. Æn. x, 17. Nosne tibi fluxas Phrygiæ res vertere fundo, &c. Auctoritas, mens senio fluxa. Tacitus fortuna belli fluxa, Cic. i, in Bruto. Nobilitate impulsus C 49 contra libidinem animi sui C 51 magnitudo C 54 timor auribus officit C 58 Uti compositum est ex corpore et anima, ita studia nostra corporis, &c. J 2 ut inanis sit Nonii distinctio; animus est quo sapimus, anima qua vivimus; et Accii etiam in Epigone: Sapimus animo, fruimur anima: sine animo, anima est debilis. Judicium animi mei mutavisse J 4 artes variæ quibus summa claritudo paratur J 2 ad explendam animi cupidinem præcepit J 6 munificentia J 7 augescunt J 34 popularium tentati J 48 cupidine angitur et laceratur F 283, 1 et alicubi Tacitus: Sævitia, libidine dilaceratur. animi atrox F 291, 16 Horat. ii, 1. Exarsere immane quantum F 176, 6 Ignavi F 304, 6 firmatus F 308, 8 ingens F 308, 15 anxius, incertus F 311, 9 impotens et nimius, ibid. Territos firmavit F 317, 20 immodicus F 325, 20 pravitate F 349, 22 magnitudinem F 344, 7 curam sedaverit F 359, 7 Animus tametsi aspernabatur C 3 liber a metu, partibus Reip. C 4 subdolos, varius C 5 ferox agitabatur C 5 vastus C 5 imbutus malis artibus C 13 conscius impurus C 15 ne torpescerent C 16 eo animus ausus est maximum atque pulcherrimum facinus incipere C 20 accenditur C 20 valet C 20 me fallit C 20 crudelis C 31 quo amplior esset C 40, C 59 animus illis infirmior C 52 obnoxius C 52 ætas, virtus vestra me hortatur C 58 dux atque Imp. vitæ J 1 incorruptus, æternus, rector humani generis agit atque habet cuncta J 2 cupidine

cæcus ad inceptum seelus rapiebat J 25 æger avaritia facile conversus est J 29 ab ignavia corruptus J 31 subigit ire obviam J 31 haud satis moderatus fuit cupidine victoriæ J 42 quo cuiusque animus fert J 54 belli ingens domi modicus J 63 Tacit. lib. i, 69. ingens animi femina, et Hist. iv, 66. circa finem, ingens rerum (sic emendat Rhenau. pro vicens) inerat contentor animus J 64 flectitur J 64 distrabitur multitudo (pro, affectu amoris) J 80 arrectus J 93 flexus J 102 animus est ad defendenda F 301, 13. militaris F 311, 5 negotio defuit F 322, 17 monet F 340, 24 fretus negotii magnitudine F 345, 15 ardet omnibus F 347, 17 sin in te fide est qui jam, &c. F 349, 14 præceps, immoderatus F 350, 16 succumbit F 353, 18 ad voluptatem a vero deficit F 353, 25 ex conscientia spem præbet F 359, 13 obstinatis C 36 firmioribus J 50 arrectis J 68 multum eorum animis addidit J 75 alia huiusmodi animis trahebant J 84 reputate cum animisystriis et J 13, 70, 84 F 346, 4 letissimis excipitur J 88 tanto agmine atque animis incedit F 278, 13 Justin. 3, 5, 13. agmen pro impetu cuiuslibet rei. Virg. Illi agmine certo Laocöonta petunt: et Georg. iii, 423 extremæque agmina caudæ. Liv. Juvenes per mediam concione agmine ingressi, quantis ierit in F 303, 2 in animis habetote F 324, 19 haud sane alio eventum expectabant C 37 qui mihi atque animo meo nullius unquam delicti gratiam fecissem C 52 parato C 58 aliter animo agitabat J 11 vid. agitabat J 63 parum animo valuisse J 11 in animo habere J 11 meo carissime J 14 ἐμῷ κεχαρισμένῃ θυμῷ. Animo jam invaserat J 20 neque vos neque Deos in. in animo habet J 24 Romæ omnia venum ire in animo hæserat J 28 ardebat J 39 vacuum Rutilium J 52 cupienti nihil satis festinatur J 64 ob morbos animō parum valido J 65 anxius trahere cum suo J 93 demisso J 98 Cum animo suo volvere (multum) J 108 neque animo neque lingua competere F 286, 11 compotem F 327, 8 uno pergentibus F 301, 14 multa cum animo agitantī F 348, 13 quo magis tibi etiam atque etiam animo prospiciendum est F 351, 15 esse malo atque infido F 353, 2 libero

animo F 358, 2 iniquo (graviter, et) F 361, 1 inverecundo F 322, 2 Animum humanum (homines) per licentiam inolescere C 6 induxerat in C 54 non mediocrem animum pollicitando accenderant J 8 flexitum et beneficiis vincere aggressus J 98 a consuetudine libidine continuit J 15 in regnum Adherbalis animum intendit J 20 et 43 augere suis, ibid. invictum gerat adversum divitias J 43 ducem illis non animum mutatum J 49 ad cetera parum animumgerant J 54 suum animum flectere cepit J 62 impellit ad deditionem J 62 super fortunam gerere J 64 fatigare J 70 de Numidia bonum habere animum J 85 vertit J 44 pro advertit. fortem gererent J 107 apud animum meum nihil carius habeo J 110 immanem inflexit F 351, 7 ego sic apud animum meum statuo F 352, 20 exercitato in ea re maxime F 353, 10 in literis agitavi F 356, 11 subegit adversa res F 357, 1 virilem effeminat C 11 Animos hominum exercebat avaritia C 11 molliverant loca amœna voluptaria C 11 et fatigant, ibid. omnium alacris C 21 intentos expectatione eventus J 44 tollere J 101 averteret J 111 movent Lepidi mandata F 283, 13 oppressit torpedo F 285, 1 attollit splendor domesticus F 362, 8

Animadvertatis, quod ego vos moneo quæsoque, absol. F 303, 11 in eos verberibus C 51 latos modo, modo pavidos animadverteres J 60 F 282, 5 suis se artibus tentari J 48, J 50 non prius omisit niti quam animadvertit J 35 animatos (in eum male) F 337, 12

Anni comitia impediēbat J 37 ubi tempore anni mare classibus patefactum est F 331, 15 corpus annis infirmum C 6 viget ætas, contra illis annis atque divitiis omnia consueverunt C 20 confectum J 11

Annitebatur J 43 civitas summo studio annitendum acrius J 85 annitente Crasso C 19 annitimi mecum et capessite Remp. J 85

Annuite legibus impositis Liv. U. C. 141. annuite P. C. nutum nomenque vestrum invictum Campanis

Annuus (vix) sumtus datus est F 297, 20

Ante: Luxu antecapere C 13 tempus J 21 diem 4 Kal. Novembris C 30 gloria belli Gallos ante Romanos

fuisse C 53 ante hos te providere decet J 10. verba inimici ante facta sua ponerent J 15 pro, antea Portæ ante clausæ fugam prohibebant J 67 eos consedissee circiter duum milium intervallo J 106 ne ante capiamini F 277, 19 pro olim, eique oppon. nunc F 273, 19 qui tibi ante optimates videbantur eosdem nunc dementes ac furiosos vocas F 365, 3

Antea : Syllam atque Cinnam antea, se tertium esse cui fatum, &c. C 47 Sed Metello jam antea cognitum erat J 46 antea jam infestus nobilitati, tum vero impetus atque ferox instare J 84

Antecapere tempus J 21 lassitudinem, &c. C 13

Anteferebat pretium aut gratiam vero J 16 antehac sæpe creditum abjuraverat C 25

Antevenire nobilitatem virtute J 4 consilia et insidias J 88 Metellum magnis itineribus J 56

Antiquitatis tantum curæque pro Italica gente (v. Gronov.) F 325, 22

Anxie laturum J 82 tanto asperius magisque anxius agitat F 356, 26 ac miserantem fortunas suas J 62 lætabatur intelligens — porro autem anxius erat C 46 ne bellum oriretur J 6 ira et metu J 11 simul cupidus incepta patrandi et timore socii anxius ne J 70 multis laboribus consumptis anxius trahere cum animo suo J 93 animi F 311, 10 quo ille de honestamento corporis maxime lætabatur: neque illis anxius quia reliqua gloriosius retinebat F 327, 24

Aperiat (verum) J 33 caput F 320, 8 mores utriusque C 57 causam consilii C 5 socios sceleris J 33 conjunctionem C 40 rem omnem C 45 et 47 Sic: rem Annibali aperit Liv. et Plin. xxi, 20. Trucul. 17, 19. et pro declarare Cic. sapissimè. Curt. v, 99. Ferro iter aperiendum est C 58 aperte minitari F 341, 11 illustria magis magisque in aperto sint J 5 os et lingua promta F 347, 17 aliam et minus tritam vocis hujus signif. vid. apud Fabrum in Notis ad Lucret. p. 236

Appellabatur patres C 6 Curt. iii, 3, 5 Adherbalis appellandi copia non fuit J 22 alius alium læti appellant J 53 Anglice Congratulate, qua notione apud Steph. non occurrit. Mauros pro Medis J 18 primo sin-

gulos appellare: hortari. C 17 et C 20 nominans appellat, hortatur, &c. C 59: Et hac notione appellare et implorare apud Cic. pro Quintio conjunguntur. Quid agendum est? qui Deus appellandus est? cujus fides imploranda est? et Verr. in 7, imploro et appello. Quos accedam, quos appellem? J 14 benigne milites J 96 appellare, benigne habere: idem ambobus polliceri J 113 Plaut. Cas. 5, 15. blande appellanda est uxor mea. Mea amœnitas quid agis? Cic. pro Cluent. 57. appellat hilari vultu hominem ut blandissime potest; et sic e contra, appellare illepide, pro, maledicere, Bacch. v. 2, 50. alibi sæpe pro, ad colloquium vocat J 106 et 112 appelletis otium pro servitio F 303, 12 appellato Crasso (inter conjuratos recensito scil.) C 48 quos P. R. reges J 65 per D. imm. vos ego appello C 52

Appetebat familiaritates adolescentium C 14 societatem vestram J 14 res laudantur et appetuntur ut earum rerum usus est F 355, 3 alieni appetens C 5 gloriæ militaris J 7 Sic Entrop. de Constantino, militaris gloriæ appetentissimus: ubi Ms. Cod. quo usus sum, attentissimus, male, nam Pæianius vertit, δόξης τε γὰρ ἐπεθύμει πολεμικῆς

Approbat deditionem Senatus F 292, 15 proscriptiones innoxiorum F 277, 3 quæ tibi placuerint Dii im. F 347, 22 novum consilium C 51

Appulsi Uticam J 25

Aptis armis (non) et laxiore agmine F 309, 4. i. e. paratis. Virg. Æn. iii, classem velis aptare jubebat: et x. projecto dum pede laevo Aptat se pugnae. Aptari jussit milites ad pugnam. Frontin. i, 8. Pomponius: Heus, aptate pueri munde atque ampliter convivium. pro connexo accipit Nonius

Apud eos jus non legibus magis quam natura valebat C 9 sunt gratia potentia divitiæ (pro pænes eos) Flaminium commemoratus C 36 J 23 Numantiam didicerat J 101 Sic Epid. ii, 267. apud Thebas. corrige Nonium qui apud forum vitiose dici putat. dixit enim Terent. Andr. iv, 6. ut apud villam Cic. Chalcedona terra fudi, mari exui classe F 314, 16 vos plus valeat Lentuli scelus quam vestra dignitas C 51 pro (ab) quæ apud alios iracundia dicitur C 51

Apud majores nostros, T. Manlius Torquatus filium necari jussit, pro, majorum nostrorum memoria vel temporibus C 52 Cic. ad Appium iii, 10, 31. amicitiam violari apud majores nostros fas non erat, et alibi. Socii clari magis quam honesti J 8 Numidas honori ducitur J 11 vos memoria remanet avi, &c. J 24 plebem gravis invidia J 30 primos erat J 46 et J 101 altero alteri formidinem facere J 53 omnes adesse J 100 illud tantum scelus inultum relinquendum J 106 animum meum nihil carius habeo, equidem ego sic apud animum meum statuo F 352, 22 F 356, 17 J 110 aliquantam partem gloriae demiserat maxime apud veteres et sanctos viros F 294, 14 Samothracas Deos acceptum in fidem F 313, 9 latera certos collocaverat F 329, 13 indignos sæpe erant quasi per lubidinem data F 339, 3

Aqua jugi, pluvia J 89 utris alia aquæ idonea J 75 fons J 92 aquatum egressus J 93 hyemalibus J 37 Arant (quæ) ædificant, navigant, virtuti omnia parent C 2

Aras Philænis fratribus consecraverat J 79 atque focus bellum parare C 52

Arbitrati Jugurtham J 69 cujus arbitrato communibus negotiis consuleretur J 105 arbitrio paucorum belli domique agitabatur J 41 utrius vestrum arbitrio, injuriæ fieri F 343, 4

Arbori infecundus, bonus pecori ager J 17

Arcem regni Zamam J 56 ad arcem oppidi trepidare J 67 habent ex spoliis vestris F 301, 7

Arcessebant pecuniæ captæ J 32 quinquies occurrit. vid. accerso. ab aratro accersebantur V. Max. iv, 4, 4 et 5. at in utroque loco Ms. B. Pul. arcessebantur, &c. Capitis J 70 Gabinium quo major auctoritas sermoni inesset C 40 arcessivit F 286, 18 argentum mutuum F 292, 13 legiones in monte positas F 311, 8 ad bellum Gallos C 52

Arcte colam me opulenter J 85 æretis locis F 315, 11 quam arctissime ire pedites J 68 reliqua signa in subsidiis arctius collocat C 59 habebunt F 304, 4 qui se in victoria licentius, liberiusque quam arctius, futuros credebat F 344, 18

Ardebat animo mederi fraternæ in-

vidiæ J 39 ad reprehendenda aliena facta aut dicta ardet omnibus animus F 347, 16 ardens in cupiditatibus C 5 Idque commune habuit cum Bruto, qui de suo ingenio sic pronunciat: Quicquid cupio vehementer cupio. Cicero Epist. Haud procul ab ardoribus J 18

Arduum inprimis videtur C 3

Arenoso humi gignuntur J 48

Argenti cum non parvi pondere (equi multi) J 29 pondo imperat ducenta millia J 62 exercitum argento fecit F 322, 10 Legatos Romam mittit cum argento multo J 13 are solutum est C 33

Arguituri falsum filium F 292, 10

Argumentis: in fiducia quam argumentis purgatiores dimittuntur F 291, 12

Arida loca atque vasta J 75

Arma parare C 24 portari C 30 sumserant C 51 non texerint C 58 ab hostibus avertere C 58 arma tutata sunt Numidas J 74 decori esse J 85 J 94 expedire J 105 bellum atque arma vobis invisita F 280, 6 privata opprimenda libertatis cepisset F 281, 5 retineas te hortor F 284, 3 Verbis tentabitis (conabimini verbis armorum vim repellere) F 284, 8 huc convertisse F 315, 21 inimicorum disjecit F 349, 17 tegere libertatem, patriam C 6 et J 87. Sic Tacitus, aurum non tegit An. 32. i, 23. fugientes, paludes An. 26. tegenda armis vita 6, 2. decoris lubidinem habebat C 7 recepta Resp. C 11 quæ præmia peterent C 21 et 37 parerent domita C 36 in armis C 37 omnia et luctu compleri C 51 militaribus instructa C 56 cogere J 10 contendere J 13 parem se J 20 retinendum J 21 expugnare Cirtam J 23 diffidere J 50 in armis omnia sita J 51 virisque opulentum oppidum J 57 bellum parum procedebat J 61 J 73 exuerat J 88 F 332, 6 constrata humus J 101 velitaribus J 105 quoniam amplius valuissent J 111 in Civilibus diversa pars movit me a vero F 272, 3 ferox genus F 274, 8 sollicitatæ Hispaniæ F 282, 1 armis cultus F 297, 2 aptis F 309, 4 abstiniit F 314, 8 ab armis dimittit F 329, 3 quantumque armis viris, opulentia posset F 348, 11 Corpus exercui F 356, 10 strepitus ad cælum ferri J 60 aliquantum J 62 opes virorum armorum et auri F 315,

11 paratu F 327, 19

Armat copias J 13 armata superbia magistratum C 33 uti contra injurias armati eati J 31 hominibus obsidere C 27 dedecore potius quam manu J 39 corpore ingenti, perinde armatus F 327, 4 ut quemque casus amaverat C 56 qui manus armaverit J 107 manus quas justius in Lepidi perniciem armasset, &c. Epist. x, 23. Planci ad Cic.

Arrectæ reliquæ belli F 282, 1 animis J 68 animus paulum J 93 eos oratione sua arrexerat J 84

Arrogant quod ex aliena virtute sibi J 85 ut eorum similtas ac arrogantia fert F 357, 13

Artibus malis imbutus C 13 Sic Prudent. *περὶ στέφ.* vs. 22. doctissimus artibus sinistris Fraude pudicitiam perfringere, nil sacrum putet bonis J 4 si permanere vellet in suis artibus, sin properantius pergeret J 8 Civitatem retinebat in bonis J 41 suis se artibus tentari animadvertit J 48 dolis, Apuleii Metam. iv, 152 vir egregius in aliis artibus nimis molliter ægritudinem pati J 82 iisdem petere et gerere imperium J 85 in optimis artibus ætatem egi J 85 quibus rebus et artibus carissimus factus J 96 bonis pacis artibus F 340, 18 adepti magistratum malis artibus F 348, 10 Tacit. An. 5. cum artibus mariti bene composita temperare istis decebat te artibus Plant. Mercat. Si eadem studia artesque Juventuti erunt F 345, 1 nulla cuiquam inferior F 293, 10 ad eam artem se quisque armabat (i. e. juxta artem) F 317, 24 unam egregie mirabilem—semper tibi majorem animum in adversis quam secundis F 349, 1 his retinetur imperium quibus initio partum est C 2 his auxerat utraque (nempe, conscientiam scelerum et inopiam) C 5 duabus his artibus audacia et æquitate C 9 bonæ famam C 2 industriam aliasque bonas J 1 ob easdem in regnum adoptatum J 22 Cum propter artes bonas tum maxime quod adversum divitias invictum animum gerebat J 43 inter bonas integrum ingenium adolevit J 63 fidem, probitatem, ceterasque artes bonas subvertit C 10 et 11 variæ animi J 2 multæ bonæque animi et corporis J 28 luxuria et ignavia pessimæ artes J 85 pravas malasque lubricas F

345, 10 in artes vitasque varias dispalata F 352, 8 neque disciplina neque artes bonæ neque ingenium ullum satis pollet F 353, 17 insolens malorum artium C 3 et J 41 per homines talis negotii artifices, itinera egressusque ejus explorat J 35 Suaudendi, Quintil. ii, 16 O artificem probum Terent. Phorm. ii, 1, 29. artificio illis opus uti turpia facta oratione tegant J 85

Arvo student, (i. e. agriculturæ) J 90 ascendere murum, hostem ferire C 7 equos J 97 navim J 25

Ascensus asperior J 94

Ascivisse plures C 24

Asper locus aut arduus C 7 et Cæsar B. Civil. iii. quæ occulte tentaverat aspera fœdaque evenerant C 26 res C 52 rupes C 59 hyeme J 37 majora et magis aspera aggredi (negotia) J 89 neque in eo tamque aspero negotio J 98 omnes provinciæ, regna, maria aspera aut fessa bellis sunt F 325, 2 gloriam petis per aspera quæque distractus. Boet. iii. Pr. 8 Lupus—dulcedine sanguinis asper. Ovid. Metam. ii, 81. omnia pervade F 345, 6 Virtus per se F 353, 27 atque dubias res C 10 et J 7 aspere exercita quæstio J 40 aspere in Metellum de bello scribant J 65 spes multo asperior C 20 ascensus J 94 communis fortuna F 324, 10 bellis F 325, 2 asperitas et insolentia loci J 50 in ea tanta asperitate J 67 locorum munitos J 75 rem non eadem asperitate J 92 bellicque quod administrabat asperitatem ostendere J 29 Nationes ob calorem aut asperitatem minus frequentatæ J 17 supervadere J 75 otium postquam adepti sunt asperius acerbiusque fuit J 41 agere inter occurrentes factiosos opinione asperius est J 85 quod multo magis asperiusque est F 340, 18 tanto in adversis asperius magisque anxie agitat F 356, 26 montes C 57 asperum et difficile C 40 asperissime rectorem patitur F 340, 12 i. e. ægerime

Assedit Adherbalem dextera J 11 sed ubi ille assedit, (Cicero in senatu) C 31 et C 53

Assentando: non assentando animo indulgens neque concupita præbendo perversam gratiam gratificans F 346, 12

Assideri Amisum sine præliis F

811, 13 assideri urbi, Curt. iv, 31

Assistit ipse cum libertis propter Aquilam C 59

Assuetum: male jam assuetum ad omnes vis controversiarum F 296, 8

Assumitur Scaurus administer consiliorum J 29

Assurgere de sella, caput aperire solitum F 320, 8 nec ei astutiae aut dolus ad cavendum deerat C 26

Astare postquam paludamenta F 309, 9

Astrictis studio suorum J 60 majoribus astricto Jugurthæ J 70

At, in principio, discretive C 6 et C 8 at hi contra ignavissimi C 12 &c. eadem Galli fatentur, ac Lentulum dissimulantem coarguunt C 47 At enim quis reprehendat, in princip. C 51 At tametsi Senatus, &c. tamen J 26 ac tametsi in ipso magna vis animi erat, &c. parat, ejus impudentia munitus foret J 33 F 277, 7 At qui sunt hi qui Remp. occupavere J 31 Imperatori invidiæ esse: at illi alteri, &c. J 73 modo adversum hostes, interdum in solitudines pergere; sæpe in fuga, at paulo post in armis spem habere J 74 At scilicet ii, gratiam ab eo peperisse F 280, 21 Attamen erat Lepidus cum caloniibus F 281, 7

Atque: connexive, sæpissime, atque id jure quoniam F 280, 16 F 308, 1 F 309, 5 F 312, 10 F 314, 4 F 318, 9 F 324, 10 F 338, 14 atque ego scio quam aspera F 344, 16 F 355, 12 in princip. et medio: atque ego in ea vita multa legendo atque audiendo ita comperii F 356, 11 atque hæc cum ita sint F 362, 15 atque is cum ejusmodi sit F 363, 19 atque equos, postremo neque sumtui C 14 tanta vis morbi atque uti tabes invaserat C 36 aliarum atque Senatus partium C 37 Andr. iv, 2, 15 non Apollinis magis verum atque hoc responsum est: et alibi, faxo tali eum inactatum atque hic est infortunio. Atque etiam cum apud vos verba faciunt J 85, 101, 102 atque ego hoc non vereor C 51 et J 4 J 31 necari jussit, atque ille egregius adolescens, &c. C 52 exsurgitis, atque etiam nunc timetis J 31 summa ope nitimini, atque eo vehementius, quo J 31 ad ea rex aliter atque animo gerebat J 72 haud secus atque in mari J 79 etiam atque etiam J 85 non moribus modo

et armis atque viris J 89 Græcis atque Lat. juxta, atque doctissime eruditus J 95 orbes facere, atque ita ab omnibus partibus simul tecti J 97 pro, et quia: sed quia diversi redeuntes, &c. atque omnes idem significabant J 101 vultu corporis pariter atque animo varius J 113 dignitati atque etiam præsidio F 279, 9 iter aliud atque Hannibal patefeci F 298, 5 libertatem gloria cariorem habeo, atque ego te oro F 359, 2 in ceteris locis occurrit tantum connexive

Atroci negotio (i. e. difficili) C 29 atrocitate sceleris eorum C 22 rei magis quam fide nuntii terrentur J 101 facti leniebant J 27 seditionibus Trib. atrociter Resp. agitabatur J 37 res tanta atque atrox non permovit C 51 bellum varique victoria J 5 Quintil. atroces res et miserabiles vi, 1 atrocissimum certamen Liv. injuria. Claudian. ipse animi atrox ll. 2. Tacit. l. xii. atrox odii Agrippina ac Lollia infensa

Attendere forte lubuit quæ res C 53 suorum, et hostium res pariter attendere J 88 Nec secus Cicero, pro Archia: quoniam me in hoc novo genere dicendi tam diligenter attenditis, et de Finibus iii. attendo te studiose. Brutus Ciceroni Lib. ii, 13, attuntur fere cum dativo Sueton. et Plinius in Epist. et Panegy.

Attentius agētis C 52

Attigerant quem primum hostes J 101 voluptates sine dedecore attigerit F 343, 15 fulmen, &c. optare ne attingat F 283, 7 eas gentes quibus bellum fuit J 17 non prius bellum quam J 44 parvas res tantum ingenium nequit F 345, 17 divina mortales F 346, 10

Attinuisse Numidam spe pacis J 108 i. e. tenuisse, Plaut. Bacchid. iv, 3 Ita me vadatum amore vincuntque attines: et Mil. Gl. iv, 17 forma hujus mores, virtus animum attinere hic tuum, Menæchm. v, 1, 30. Tacit. xviii. deletæ omnes copiae forent, ni victorem exercitum attinisset obscurum noctis. vide etiam Dictyn v, 2

Attollit tibi animos F 362, 8

Attonitus formidine F 286, 12 Novitate et miraculo, Liv. i. U. C. 208. et Ovid. Metam. viii, 137

Attribuit agendum auxiliariis J 90 pro assignat, Caesar. ut cuique erat

locus attributus ad munitionem accedunt, Cic. in Catilinar. video cui Apulia sit attributa

Attriverant alteri alteros (de bello Carthag.) J 79 hostem Flor. iii, 22, 5. Justin. 41, 61. famam atque pudorem C 16 Italiae opes J 5 Sic, attrita opes saepe apud Livium. et attritum patrimonium apud Sueton. Aug. 40, 2. quantam attulerit cladem nobis ignavia Lentuli C 58 ducum temeritate attrita pars exercitus J 85

Avaritia largitio, vigeant C 3 vexabat mores civitates C 5 probitatem subvertit C 10 exercebat animos hominum C 11 in avaritia nobilitatis et pecunia sua spem habere J 13 facile conversus est æger animus J 29 immani J 31 sine modo, modestiaque invadere, polluere, et vastare omnia, &c. J 41 ab avaritia Rom. se defendant J 49 cæci J 80 profunda J 81 attrita pars exercitus J 85 et luxu corrupta juvenus F 273, 21 in tempus arsere F 303, 8 bellua fera, immanis F 355, 6 tanta vis in animos eorum veluti tabes, invaserat J 32 magna illa vis, &c. F 355, 11 famam avaritiæ falsam J 103

Aucta res eorum civibus, moribus, agris C 6 aucta senescunt J 2 aucta in altitudinem (Ilex) J 68 hæque brevi J 19 opes contusæ, hostiumque auctæ J 43 corpore, pro, saginato F 291, 25 Immensum mari F 299, 8 ultroque licentiam in vos auctum atque adjutum properatis F 305, 4 numero senatus F 358, 1 quod ab eo genere (pauperibus) celebratus auctusque erat J 86 fiducia augeri nostris cœpit F 338, 9 animi augescunt J 34 augete ingenium viris fortibus (alii imperium v. notas) F 285, 10

Auctor et socius Bestiæ ferebatur J 30 sublato, de conjuratione narravit C 23 rerum et scriptorem C 3 suam quisque culpam ad negotia transferunt J 1 neque ullam rem agere intendit nisi illi auctores fierent F 352, 27 Sic, Vetat auctor Apollo. Statii Theb. i, 400. at Ms. augur et sic Crucei Ed. libera ab auctoribus Patriciis suffragia F 304, 9 quæ res nationes magnis auctoribus auxissent F 346, 6 et ducis nomine F 292, 3 rerum C 3 auctorem et ducem sequimini ad recip. lib. 110. auctoritas, (quo) major inesset ser-

moni C 40 in Senatu pollebat J 13 J 25 Senatus prodita J 32 Summa in patribus F 351, 20 sine auct. sine gratia C 20 Contra auct. hujus ordinis F 286, 1

Audacia, non minor vanitas quam audacia inerat C 23 malorum rerum fortitudo vocatur C 52 pro muro habetur C 58 quantaque animi vis C 61 ex audacia temeritatem afferre, &c. J 7 majores nostri, neque consilii, neque audaciæ nunquam egere C 51 intoleranda J 14 plurimum inerat C 17 summæ, egens, factiosus C 18 virilis facinora commiserat C 25 promptam (quorum) cognoverat C 32 Curt. viii, 2, 11 exercitatus in audaciam C 50 addere ceteris (in bonam partem) J 94 beneficia vestra pænes optimos non audacissimos forent J 31 audaciter F 293, 15 audax animus C 5 quam audent tam videri felicem F 277, 21 audendo et fallendo magni facti F 316, 11 ausi loco cedere C 9 nihil palam J 107

Audiendo atque legendo multa, comperii F 356, 12 ea postquam Cirtæ audita sunt J 26 ne videret ea quæ audita animus tolerare nequiverat J 86 acta edocent atque audiunt J 53

Aversum (ingenium) uti flecterent J 102

Avertere per dolum Antiochum F 313, 6 animos popularium J 111 statim avertitur (fugatur) J 101 arma ab hostibus averteris ea vero dementia est C 58 Cæsar: ab ipso vallo portisque castrorum barbaros avertissent. et Virg. Italia Tencrorum avertere regem. Avertere in fugam, Livius. et aversi a prælio, Cæsar. et magi tempestates avertunt, Isid. xvi, 11. ex Ms. non evertunt ut in vulgatis male. fontes avertere apud Cæs. et sanguinem avertere apud Celsum ii, 11. Dares: Phryges fessi avertuntur. Sic enim Ms. Codex cap. 35

Avide cupiuntur per mortales F 339, 2 avidior properandi factus F 318, 5 novarum rerum J 19 avidisque ita promittis ducibus F 294, 21 avidissimus privatæ gratiæ F 323, 12 avidius alteri alteros sauciari J 60 Sic Tacitus lib. 15. avidus interficiendæ matris Nero. et Livius U. C. 2. avide se certamini offerre. et si li-

ceat avidius fecerit F 277, 17 vicit in avido ingenio pravam consilium J 25 potentiae, honoris, &c. J 15 belli gerendi J 35 malefaciendi ex insolentia F 330, 20

Aures odio tuo onerabis F 364, 5 officit timor animi C 58 non competere F 286, 13

Aut: (vid. Diomed. i.) bis in eadem sententia C 33: ter C 39, 51, 52 corrective pro saltem, profecto cuncti, aut magna pars J 60 Nullo, aut quam paucissimis praesentibus J 109 non absimiliter Ciceronis illud in Bruto: aut ereptum illi est, aut certe nobis cum illis communicatum. Pars vulnerati aut occisi J 58: forte, pro, occisique, ut apud Virg. Georg. i, 410 presso ter gutture voces, Aut quater ingeminant. imagines, neque Triumphos, aut Consulatus ostentare J 85 capi aut occidi J 87 J 92 ingenium aut aversum uti flecterent, aut cupidum pacis vehementer accenderent J 102 neque animo, neque auribus aut lingua competere F 286, 13 Aut, si retices, cui dubium potest esse quin paraveris F 363, 9 interrogative. Et sane Stephanus citat locum Terentii i, 2, 75. Eunuchi. ubi Aut, interrogative positum putat. Sed error natus ex eo quod in Mss. Codd. exaratum, aut nimirum pro, haud, alii Codd. et rectius meo quidem iudicio habent At. tribunus, aut praefectus, aut praetor C 59 F 356, 23

Autem: sunt qui ita dicunt, &c. alii autem C 19 Cethegus Ciceronis januum obsideret, alius autem alium C 43 laetabatur intelligens conjuratione patefacta, civitatem periculis ereptam esse, porro autem anxius erat, &c. C 46 an quia, &c. quid autem acerbum C 51 Nam vi quidem regere patriam quamquam et possis importunum est. Frustra autem niti, &c. extremam dementiae J 3 et 10 laeti pacem agitabamus, quippe quis hostis nullus erat, Ecce autem ex improvviso Jug. intoleranda audacia sese efferens, &c. J 14 J 31 Perge qua coepisti. Vos autem P. C. quousque, &c. F 284, 7

Auxilia amicis portare C 6 deorum supplicis muliebribus non parantur C 52 non votis paranda F 276, 1 peditum mitteret J 7 dimittere J 8 accersere ab sociis et nomine Latino

J 39 et J 84 palam instruebantur F 283, 9 ne suis auxilio foret J 52 et C 6 et apud Plautum in Pœnulo v. 4, 105. in eo nihil auxilii C 40 spem nullam J 23 exercitum sine frumento, sine auxiliis F 316, 15 repuli Deorum auxiliis et virtute mea F 322, 15 auxiliarios equites J 46 et J 100 auxilio noctis integri abeunt J 53. cum suo consilio pœnas petat J 65 suis accurrit J 101 auxiliantur vestra decreta J 24

B

Barbara lingua Libyes corrumpere Mauros pro Medis appellantes J 18 barbarico ritu F 342, 14 Curt. v, 56. barbararum literarum notæ, pro Italico semper apud Plautum; pro regionibus barbarorum apud Justinum sæpe

Bella atque certamina C 33 atque paces J 31 civilia orta F 273, 13. ex bellis serendo in bella euntibus F 334, 9 belli patiens C 7 spolia magnifica C 20 conditio quæ C 21 faciendi princeps C 24 timor insolitus incesserat C 31 facinora, cædem, incendia C 32 C 48 eventum expectabant C 37 ad societatem C 40 studium C 41 sævitia quæ C 51 gloria Gallos ante Romanos fuisse C 53 fortunam tentare C 57 haud ignarus J 28 moram redimebat J 29 conficiendi J 37 domique agitabatur J 41 contra faciem J 46 cultorem J 54 ingens animus J 63 patrandi spe J 75 incepto opportunissimam J 80 usum aut studia vulgi amissurus J 84 et 89 contra jus J 91 rudis J 96 dubium atque pacis rationes trahere J 97 componendi licentiam ipsis permittit J 103 fortuna consumserat F 275, 13 reliquiae arrectæ F 282, 1 ira belli desenuisset F 286, 22 B. Lepidani gratiam fecerat F 309, 1 recentis F 312, 11. diem precio prolatans F 314, 10 prudentibus F 315, 17 ab aliis acti F 324, 18 per omne tempus F 341, 18 administratione F 343, 13 lege F 350, 17 Vectigalia bellis incerta F 324, 6 fessa aut aspera F 325, 2 cum asperimis premerentur F 356, 29 bello tentare C 6 confecto C 51 meliores J 13 J. 49 neque pace nobis antea cognitus J 19 renovato J 36 vario et rerum multa-

rum egenti J 43 quæ res eos in magno diuturnoque bello inter se habuit J 79 diem circumspicit F 282, 3 intactum F 315, 8 concussus orbis terrarum F 341, 5 bellum facere C 26 et 52 accessunt C 52 pace mutavit C 58 scripturus sum, quod gessit J 5 aut vim expectantem J 14 oppon. amicitia J 17 sumere J 20, 62, et 83 Sic Plin. xv, 18 sumtum est Punicum bellum Tacit. 19. Sponte sumebant. Ovid. Ep. xv, 75 Nec tamen indignor pro tanta sumere bellum Conjuge suscipere J 80 trahi non posse penuria rerum necessariorum J 23 conficeret quovis modo J 36 tam facile tractum J 36 non prius attingere J 44 renovari J 54 armis parum procedebat J 61 integrum J 73 intactum trahi J 83 atque pacem mutare solitus J 88 compositum foret J 97 conditionibus componi J 112 an pacem agitaturus J 109 id excitabat F 274, 3 irritare maximo gaudio F 279, 15 acrius erit F 284, 13 a vobis pacem, vobis ab illo bellum suadet F 284, 17 ad sævissimum projectus F 297, 11 cepi rursus F 314, 15 Serum (pro crudele uti apud Virgil. et V. Flaccum, vid. notas) fecit F 322, 12 duplicaverat F 325, 6 desineret quibus posset conditionibus F 332, 11 aliorum pace mollius F 340, 15 æternum atque anceps F 342, 5 domi bellique F 323, 20. Ennius: Hos pestis necuit: pars occidit illa duelli: Plaut. Prol. Capt. Cic. 4, de Rep. bellicarum rerum insolita J 39 prædas J 41

Bellua fera immanis, &c. avaritia F 355, 6 tetrior bellua Plaut. Most. iii, 1, 71 alterum nobis cum diis alterum cum belluis commune est C 1 ritu ruere Curt. v, 9, 6 sæpius Elephantos, aliquando monstrum, designat hoc verbum apud eundem

Bene facere Reip. pulchrum, beneficere haud absurdum C 3 partu C 57 J 8 prodegerint Plaut. Trin. ii, 2, 66. multa bona bene parta habemus, sed voci parata subjungit plerumque res, nunquam legitur bene parata. Ut cuique homini parata res est firmi amici sunt, Stich. iv, 1, vid. Menæch. i, 3. et composite disseruit C 52 atque strenue J 22 prædicet J 85 omnia non bene consulta in virtutem trahebantur J 92 evenit ea res J 92 atque decore gesta Resp. 100

pugnatum a paucis contra J 107 juvantibus Dis F 279, 12 suadendi usum F 312, 16

Benefacta mea Reip. procedunt J 85 F 280, 18 F 281, 3 ea Dii im. approbent, beneque eveniri sinant F 347, 23

Beneficia, cujus plurima in plebem essent C 31 deberi mihi a P. R. J 14 hucine evasere J 14 ante vestra gratuito faciebam J 85 populi retineas contra adversum consulem F 349, 13 sui commonefacere J 49 magis quam metu imperium agitabant C 9 vincere aggressus J 9 nunquam victum J 102 pro quibus vix sane gratus videar F 323, 16 amplissimis F 359, 21 meo fratres sunt J 10 in maximo vestro cum maledictis laceant J 85 vestra mihi erepta sunt J 14 pænes optimos forent J 31 quantum cum maximo beneficio vestro negotiis sustineam J 85 neque metu coercitum J 91 metu retinere F 350, 19

Benigne tamen pro tempore respondit J 11 ostentat prædam J 71 appellare milites J 96 placide et benigne simul, pauca pro delicto verba facit J 102 habere J 113 dona omnia in benignitate habebantur J 103 et clementia imperium temperare F 342, 8 Eutrop. cum primo anno benigne egissent. Sic Ms. ad Ed. bene. Pænius ὀρθῶς διατρέφοντες

Biennii infecunditate F 299, 4 binas aut amplius domos C 20 Imp. sibi fecere C 6

Bona patria laceraverat C 14 spes C 21 atque honesta permansit nobis amicitia Masiussæ J 5 ob ingenii multa bona carus J 108 voluntate (nimis) in victos F 342, 11 consilia quam prava F 348, 6 cum spe adulescentes F 351, 3 fama eveniet F 358, 22 lubido patriæ gratificandi F 360, 5 artis famam C 2 et C 7, &c. F 353, 17 rerum cura tanta esset, quanto nihil profutura petunt J 1 mores colebantur C 9 Imperatoris officia exequabatur C 60 boni atque ignavi pari periculo sed fama impari J 57 fidelesque mansere J 77 honestique vitam exigerent J 85 a bono honestoque in pravum abstractus J 29 elabi a bono honestoque Dictys ii, 23 honestoque potiores divitiæ J 8. Cognoscere quid boni utrisque aut contra esset J 88 æqui boni famam petit F 322, 6 iniitiis malos

eventus habuit C 11 bonisne an malis moribus vivamus C 52 in artibus civitatem retinebat J 41 quæ pessimi et stultissimi decrevere ea bonis et sapientibus facienda sunt F 280, 5 negotiis impedita plebes F 352, 14 præliis quam fortibus consiliis F 357, 3 neque recte neque pro bono facturum J 22 pro bono ducebatur F 273, 18 metu magis quam æquo et bono sustentatum F 284, 13 cum Gen. etiam vett. usurpant eleganter. Sic, bono lucis fruitur: Seneca Ep. 79. et Herc. F. 815 percussit oculos lucis ignotæ bono, ita enim vetus Codex C. Christi, et optimæ magni Ducis membrana. a vero bonoque impediēbat J 30 magis ex æquo bonoque quam ex jure gentium J 35 magis æmuli bonorum quam invidi essent F 355, 16 imperium ad ignaros aut minus bonos C 51 ignavos, (vid. notas) æquos bonosque favere J 85

Bonum otium conterere secordia C 4 publicum simulantes C 38 maximum in celeritate putabat C 43 et æquum divitiis carius J 18 publicum J 25 F 352, 14 supra b. atque honestum percussus J 82 ingenium contumelia accensum esse J 82 animum de Numidia habet J 85 et strenuum F 325, 13 F 357, 21 F 340, 33 Jus bonumque apud eos non legibus magis quam natura valebat C 9 ignavus C 11 nemo libertatem nisi cum anima simul amittit C 33 Consilio et prælio strenuus J 7 ager pecori J 17 Segnior fit ubi negligas J 31 gratuito haud facile quisquam F 282, 8 ea tempestate contra pericula et ambitionem F 331, 16 atque clemens sit F 340, 7 ubi deteriores divitiis magis clarum, magisque acceptum videt F 353, 22

Brevi spatio coaluere J 87 et supra, vita C 1 ævi J 1 breviter et modice de pace disseruit J 111

C

Cadavera, inter hostium C 64 hostilia volentes, ibid. armis, cruore, luctu compleri C 51 et J 101

Cadere aut sauciari J 92 plerique inermes J 54

Cæci avaritia J 80 et nudum corpus ad hostes vertere J 107 dele illud Stephani, Comæ cæcæ. versus

enim quem adducit sic legendus est: Nec traxit cæsas ad tua membra comas. vel cum Lipsio Ep. Q. iii, 3. sectas, aut læsus. cæca manus Lucan. iii, 722 Cupidine animus J 25 et 37

Cæde atque luctu omnia complentur J 92 ad P. R. suimet sanguinis mercede (pro cæde) circumvenientum F 279, 7 cæde cædem, sanguine sanguinem, barbarico ritu expianda F 342, 14 incendia aliaque belli facinora C 32 C 51 incendia fieri C 51 cædem, fugam, aliaque hostilia J 3 cædem in vos fecisse J 31 sic. Cic. pro Mil. 67. et 20. in Bruto et pro Sylla 53. ad c. parati J 35 cædes oriantur F 360, 4 cædis consilium in Non. Feb. transtulerant C 18 vastam urbem fuga et cædibus F 277, 5 cæduntur inter potentium inimicitias, &c. F 308, 2

Calamitas atque clades magna Remp. oppressisset C 39 in quantas C 44 Calamitosum sibi maxime incendium C 48

Callidam facundiam exercui F 323, 11 callida, docta, faceta Pœnul. i, 2. callidi et repertoires perfidiæ F 313, 10 calliditas prava F 314, 8 populo supervacanea F 356, 28 nam callidus id modo festinabat, imminuere J 81 facundus, callidus, &c. J 95 neque de futuro quisquam satis callidus, satsique prudens fit F 343, 4 Sic Plaut. Asin. i, 3, 34. magis malus quam callidus ingenio F 355, 21

Calonibus et paucis sicariis F 281, 8 per calonum corpora in murum attollitur F 289, 5

Calorem aut asperitatem J 17

Calumnia paucorum impediti ne triumpharent C 30 calumniæ proximus F 363, 2

Camera vineta fornicibus C 55 de lignæ structura accipit Sueton. in Nerone 34. inde lapidis addit noster

Campi: sin opportunior fugæ campi quam collis J 50 patentibus J 101, et 105

Candida, semper in periculo &c. Contra qui benignitate &c. imperium temperavere, his læta et candida omnia visa F 342, 8

Canere signa J 94 legionum tubicines J 99

Caninam facundiam exercuit F 327, 15

Capere, neque frigus neque lassi-

tudinem opperiri, sed ea omnia luxu ante capere C 13 multa ante capere quæ bello usui foret C 32 et C 64 iisdem dolis J 14 locum editiorem J 58 alii ad portas festinare, pars turris capere J 59 dolis C 14 prope terrarum orbem sedem cepit Livius 8. B. Maced. loca Cæsar. 3. B. G. et Tacit. 12, 55. terras Virg. cibum J 91 locum J 92 arma J 99 et J 53 magistratum F 348, 9 quidnam consilii C 41 verbum augurum cum collegium augurum consulebatur v. Paræi Lexic. Pl. pœnas J 68 ne quid detrimenti Resp. C 29 locum castris J 50 consilia per otium et ex opportunitate J 76 uti neque vos capiamini et illi frustra sint J 85 ne ante capiamini quam captum ire licet F 277, 19 requiem F 305, 6 dolis C 14

Capesse Remp. F 345, 5 F 348, 8 laborem cum honoribus F 276, 6 honorem Tac. lib. xiii, 25. et iii, 30. qua capessendam arbitror libertatem F 300, 12

Capit plerosque dando et pollicendo J 16 ad capiendâ arma C 27 Reipub. libido C 5 pecuniæ ab rege J 37 magistratibus F 278, 4 Consulatum J 63 sed pariter cum capta Thala venerant J 77 castra F 298, 12 pecuniæ arcescebant J 32 ne inulti animam amittatis neu capti potius, sicuti pecora, trucidemini C 58 defessis jam hostibus ac paullo ante somno captis J 94 Ex qua fatigatione cum somno captus jaceret, Justin. xv, 4. agros manu ceperat J 5 Hospes necavit hospitem captum manu, Mostel. ii, 2, 47. pedibus F 309, 19 amore C 15 pravis cupidinibus J 1 maxima invaserat C 5 in spem adductus pecuniæ C 40 Virg. G. iv, 79. tibi vinculis capiendus, dubito an pro occipare apud idoneos Auctores, ut in hoc loco Sallustii. in capiendâ adversario capere magistratum, Cic. de Leg. et noster F 348, 10 vide, Ceperamus

Capitalium rerum condemnatis C 36 de manifestis rerum capitalium more majorum supplicium sumendum C 52 rerum cap. vindices C 55

Capite pœnas solvit J 69 Capite census, non ex classibus J 86 respectu ad Deum universos homines cap. census vocat Arnob. lib. 2. p. 80. de capite ex copiis judicaverit F 354, 5 capitis arcessere J 73

Captarem incerta pro certis C 20

Captivi agri custodem F 313, 13

Caput: supra caput est dux hostium C 52 super caput in pulvino temere positum J 71 aperire F 320, 8

Carebat haud facile lubricinibus C 13 videt luxu carendum F 283, 3

Carior fides quam pecunia J 16 occulto sibi quisque alterius potentia carior erit F 357, 21 quam decus &c. C 25 dolus atque malitia fide cariora F 352, 28. 359, 2 libertatem gloria regi per obsequiam orationis graves carique F 293, 17 animo meo carissime J 14 bonum et æquum divitiis J 15 auctoritate Senatus J 22 apud animum meum nihil habeo J 110 Caritatis impatientia pro amoris Tacit. sæpe. Fore ob beneficia J 10 quod juvat, quod carum æstimant J 85 Domi domitus fui cum caris meis, Nam neque edo neque emo, nisi quod est carissimum, Plaut. Men. Nostris vehementer J 7 acceptisque ei semper fuerat J 12 plebi patribusque juxta carus J 88 et J 108 caros habes J 10

Carminibus vatium et verbis retractantibus F 280, 13 quod Appius F 339, 5

Carptim, ut quæque memoria digna videbantur, perscribere C 4 C. breviterque Plin. Paneg. et Epist. quæque tunc C. dixi nunc per otium jungere. C. et universos, apud Liv. et carptim singuli, apud Tacit.

Casibus aliorum percultos F 338, 11 Satis honestas pro meo casu spes reliquæ dignitatis conservandæ sum secutus (i. e. pro statu et conditione rerum mearum, significato inusitato) C 35 et, percunctatus pauca de statu civitatis et quasi dolens ejus casum C 40 composite atque magnifice casum Reip. miserati sunt: quæ belli sævitia &c. C 51 Id se cordiane an casu acciderit J 79 lætandum magis quam dolendum puto casum tuum J 17 miserando J 23 aut vi aut dolis sese casum victoriæ inventurum J 25 Tacit. xi, 157. pugna præbere. Mortis, Virg. Æn. x, 156. fortunam illis præclari facinoris casum dare J 56 Romanis utrumque casum in tenebris difficiliorem fore J 97 F 293, 24 casus armaverat C 56 conjunxerat J 97 neque regerentur magis quam regerent J 1 quam gravis in servitium ex regno foret J

62 Casura in perniciem misericordia J 31 suamet ipsum pecunia præcipitem casurum J 8

Castella et oppida, temere munita, aut sine præsidio capit J 54 a castris ὑποκοριστικῶς, elisa liquida, pro castellum. sic a monstro, mostellum. vid. Scalig. 1. Poët. 31. usus est primus quod sciam Cicero. Natura et viris parum munita J 87 &c. vicos castellaque F 286, 25 mediocri J 92 Castellorum iter angustum, utrimque præcisum J 92 cum castellanis agrestibus, Livius de B. Macedonico

Castra cum fascibus &c. in castra ad Mallium contendit C 36 propere movit C 57 hostium invadunt J 21 circumvenit multitudine Numidarum J 38 movere transversis itineribus J 45 duobus locis haud longe inter se castra faciebant J 55 Pompeius ad Attic. viii, 163: nam neque castra propter anni tempus et militum animos facere possum. Tacitus Hist. iv, 26. d. loco Gelduba nomen est, castra fecere, et v, 1. haud procul Hierosolymis castra facit, Plin. lib. 31, cap. 7. posita J 75 levi munimento positis J 91 munire J 100 locata J 106 per media transire J 107 in castra digressi J 109, &c. epistolam in castra scorpione misere F 310, 5 neque ex castris quisquam omnium discesserat C 36 milites in stativis castris habebat J 44. et Tacit. iii, 21. uti locum antecaperet J 50 priusquam ex castris subveniretur J 54 metabatur cum ortu solis J 106 abire J 107 collatis F 308, 20 Tacit. H. iii, 57. præda castrorum hostes remorata J 38 opere castrorum et prælio fessi lassique erant J 53 Munimento impeditus J 58

Cataphracti equites, ferrea omni specie F 317, 14 Καταπεφραγμένους ὅπλοις, ut loquitur Plut. in Alex. Horum meminit Livius lib. 35. Veget. i, 20. inde tralata vox ab Ammiano ad Crocodili pellem, cuius δέρμα φοριδωτόν ἐστι juxta Diodorum Catenis: in catenis habiturum Jugurtham J 64

Catervas, facinorosorum circum se tanquam stipatorum catervas habebat C 14 Apuleius M. 4, p. 151. Catervis canum sævientium cinctum atque obsessum. Catervatim, neque ullo more prælii J 97

Cava terræ F 325, 16

Cavere tamen necubi hosti opportunus fieret J 55 postremo caveret id petere quod illi jure negaretur, pro fugere (abstineret se ab istiusmodi petitione) sensu simili vetus verbum apud Ciceronem 2. de fin. Nemo pius est qui pietatem cavet. Caveri anceps malum J 67. ab insidiis J 108

Causa, subintelligitur C 52 Sic Plaut. Rud. v, 3, 18. Tacit. 4. Liv. ea prodendi imperii Romani, tradendæ Annibali victoriae esse. Ulpian. Siquis evitandi criminis id egit ut &c. Causa dissimulandi in Senatum venit C 31. præsidii C 49 multosque mortales ea causa adversos habeo C 53 incognita J 14 largitione magis quam causa freti J 15 itineris properandi causa J 105 honoris obvis J 113 invadendarum terrarum F 335, 2 pacis bellum gerunt F 345, 3 illius conjurationis fuerit consulatus F 362, 19 belli habere libidinem dominandi C 2 publicam miserorum suscepi C 35 magnam puto quo minus consilium novum capiamus C 51 civium cum servis communicavisse C 56 consilii mei aperirem C 53 multis de causis præceps ierat C 37 peccandi in præsens minus suppetebat C 16 causa, duplici s, vices, eodem signif. quam scribendi rationem improbat Terentianus Scaurus, at sic scripsisse Ciceronem et Virgilium narrat Quintilianus i, 7. quas tumulti causa conscripserat C 59 fidei J 29 et 85 Custodiæ J 65 Si ad impetrandum nihil causæ haberem J 14 morbis confectus et ob eam causam mente paulum imminuta J 65 dicere J 69 eandem illos causam belli cum Boccho habere J 81 alias deinde alias moræ causas facere J 36

Cecidisset, ni fides spectata foret nequequam opportuna res C 20

Cedebant loco F 329, 6 Sueton. in Aug. 40. cohortes siquæ cessissent loco, decimatas ordo pavit, Tacit. G. 6. et Cæsar 3. B. Civil. noster C 9

Cedentem veluti J 38 quo cedentes tenderent J 51 fortunæ C 34 instanti J 36 pars alii insequi J 51 res prospere F 358, 22 et C 52

Celeberrimi templi in modum F 294, 7

Celebrantur facta pro maximis C 8 virtutem in majus J 73 Tacit. xvi, 33. fortuna res ex libidine magis

quam ex vero celebrat, obscuratque C 8: per invidiam scriptorum celebrata sunt F 327, 20 formæ celebratæ &c. F 334, 6 forum totius regni maxime celebratum J 47 locum quadrigis celebratum. Valer. viii, 1, 9. Sic legit Beluacensis, aliter Edd. per ambitionem consulis memorabant quod ab eo genere celebratus auctusque erat J 91 fessus per omnem Africam J 66 seque Remp. celebravere hæc atque Italia faciendo J 85 vetustatem uti cetera in majus componentem altores Jovis celebravisse F 328, 1 celebratam nominis F 320, 4

Celeritate (in) maximum bonum putabat C 43 furtiva F 288, 1

Censebant mortem severe vindicandam J 15 minime: sed ita censeo; publicandas eorum pecunias C 51 et 52 F 284, 17 SPQR verbis nunciant, velle et censere eos ab armis discedere J 21 utrum censetis me F 297, 19 ita uti censerant deditionem fecit J 26 Senati decretum fit, sicut ille C 53 probri gratia moverant C 23 Censos capite J 86

Centuriæ ex confusis quinque classibus sorte ut vocarentur F 354, 16 per centurias, item turmas æqualiter distribuerat J 91

Ceperamus multis laboribus F 359, 17 opulentiam F 353, 21 quæ virtute simul cum anima retinerent F 357, 2 quem locum vivus pugnando ceperat C 61 manu agros J 5 ex secundis rebus insolentia J 40 ubi quemque periculum ibi resistere J 51 oppidum magna gloria J 89 vecordia J 99 metus ex calamitate aliorum J 85 bellum F 314, 15 sese consulatum ex victis illis spolia cepisse (i. e. tanquam spolia) J 84 quid ille ob benefacta cepisset cujus sceleribus F 280, 18 arma opprimendæ libertatis F 281, 6 opprimendæ Reip. consilium C 16 somnus ut ægrum animum solet J 71 vide capit

Cernere pro aris &c. C 59 Sicut audiri a suis aut cerni possent J 60 ut vana sit illorum distinctio qui cernere de animo videre de corpore semper dici asserunt. Lucret. ii, 108. Nam quod rara vides magis esse animalia quædam, Fœcundamque magis naturam cernis in illis. Plaut. Pœn. 19, 20. Satin' ego oculis cerno? Virg. terræ omniparentis alumnum Cernere erat. Cic. de Nat. D. 69. Epicurus

autem, qui res occultas non modo viderit animo &c. sentit adesse Deos Claud. de R. P. 70, 2. Mss. cernit

Certabant de virtute C 9 Pro sua quisque potentia C 39 inter se J 52 Cum strenuo virtute C 54 vi magna J 60 laud mediocriter F 355, 14 mancipiorum prædas certantes agere J 44 murum petere J 94 manu certare F 324, 3 pro salute J 114 certaturos prælio sese J 81

Certamen magnum diu intermortales fuit, vine—an &c. C 1 pro contentione quemadmodum, Cic. pro Rosc. Amer. 81. Quo in certamine perdit civis erat, non se ad eosungere, 2. de Fin. 109. Et certamen honestum et disputatio splendida, et verum fictumque Quintil. Instit. 2, 4: animos arrexit c. 39 ad certamen ubi venit res J 13 neque gloriæ neque dominationis inter cives J 41 iniquum J 54 atque bella inter mortales C 34 libertatis aut gloriæ F 272, 6 quod in certamine dubium est, quorsum accidat, id per inertiam in se quasi victi, recipiunt F 357, 25

Certe, in principio J 31 pro vobis agere, aut non agere, certe possitis F 305, 2 aut vera, aut certe haud procul a vero F 349, 21 certior factus de innocentia ejus J 46

Certo: pro certo creditur C 15 habetote C 52

Certos collocaverat apud latera. Servius ad 2. Æn. vs. 580. equidem per littora certos Dimittam, certos interpretatur, veloces aut fideles aut firmos, ut apud Sallust. aliquando et deliberati judicii, et sic Pomponius. ego vero in utroque loco positum puto pro idoneis, electis. corrige interim Servium Ed. Basil. 1613. apud quem altera pro latera. et eodem fere sensu Lucret. v, 157. Arboribus primum certis gravis umbra tributa est. et iv, 1086. Quæ quoniam certas possunt obsidere partes. Et alicubi Virg. pro statutis. Et venerem certis repetunt armenta diebus. Sic certus homo L. 63, § 9. vero. F. de Furt. L. 13. pro individuo. et apud ICSS. certum jus, locus, vinum, aliaque ejusmodi sexcenta, certum ratus quod ex amicis acceperat J 20

Cervices suas sublatum (in) F 307, 2 in cervicibus Italiæ agentes hostes F 298, 3

Cesserat secus tentatum antea J 20

prosperè insidiæ C 26 in metu ceserimus C 58 anima naturæ F 360, 8

Cetera vita eorum pro, reliqua C 52 Ciceronem. præter nomen cetera ignarus P. Romani J 19 et Tacit. vi, 42 jugi aqua, cetera pluvia utebantur J 89 cum cetera tum maxime benignitatem et studium Syllæ accepit J 104 erat inter ceteram planitiem mons J 92 clementia &c. quibus per ceteras gentes maximi et clari estis F 274, 12 post eas ceterum exercitum in subsidii locat C 59 postquam finem fecit; ceteri verbo, alius alii, varie assentiebantur C 52 ceteri formidine, pars ad alii ad. J 74 libido stupri, ganæ ceterique cultus C 13 quo et ceterorum animos reficeret &c. C 48 affinis, amicos, propinquos ceterosque meos J 14 sed per ceteros mortales. in princip. sed vid. notas F 349, 1

Ceterum, in principio C 17 et C 20 &c. pro, sed J 2 claves adulterinas parat, ceterum, ubi res postularet, seipsum venturum J 12 regnum tantummodo procuracione existimarem meum; ceterum jus et imperium panes vos esse J 14 eos multum laborem suscipere, ceterum ex omnibus maxime tutos esse J 14 avidus potentiæ honoris &c. ceterum vitia sua callide occultans J 15 persuadet uti traderent &c. ceterum palam quæ ex voluntate forent, regi nunciari jubet J 46 quippe cui verbis pax nunciabatur, ceterum re bellum asperissimum erat J 48 ipsi pares, ceterum opibus disparibus J 52, 55, 70, 73, 75, 76 non temere pugnandi copiam facit: ceterum hand procul ab Ciria reges operitur J 82 omne bellum sumi facile, ceterum ægerime desinere J 83 neque de ullo negotio abnere audebat: ceterum supplementum etiam lætus decreverat J 84 pralia multa, ceterum alia levia aliis locis facere J 87 non eadem asperitate qua &c. ceterum hand secus difficilem J 92 ex gente M. ceterum materno genere impar J 108 V. Acidaliū ad Capt. Plauti iii, 4

Cibi inopia acrior vis (serpentium) J 89 vinoque læti invitarent F 318, 7 ne quis in castris panem aut quem alium cibum coctum venderet J 45 quis erat caro ferina. J 18 illis adversum famem et sitim non lubrici

J 89 tam pro temeto quam eduliis, quod rarius. Cicero in Anton. quum se cibis ingurgitavisset, et Plin. ii, 16. N. H. instillant cibos atque incubant (Gallinæ)

Cicatrices adverso corpore J 85 F 327, 23

Circiter Kal. Jun. C 18 circiter duodecim pedes humi depressus C 55 annos natus circiter 20. J 64 duum millium intervallo J 106 Hemina apud Plin. xiii, 13. lapidem fuisse quadratum circiter in medio arcte vinctum quam locutionem frustra quæras in Harduini Indicibus, sed non est propterea trita quia ille omiserit.

Circuiens manipulos J 49 vigiliis cum legatis J 45 et 100. quem circumvenire nitebatur. M. Capella p. 44, 20. Mss. B. Pub. et C. Christi rectius, circumire et circuire. Codex Oxoniensis cum edd. facit, circuire, hortari J 51

Circum se habebat facinorosorum catervas &c. C 14 et 26 omnes qui circum sunt &c. F 293, 10 vastatis circum omnibus locis F 315 8 in Apuliam circumque ea loca C 30 Circum annitente nullo, in obsidio frumentum defuit F 315, 2

Circumdat mœnia fossa J 23 exercitu circumdato J 25 multitudine effusi consedere 98

Circumeundo sigillatim atque ementiendo C 49

Circumgredimur Armenia F 316, 14 circumgredi terga &c. apud Tacitum

Circumsedit oppidum J 21

Circumspectare omnia, metuere J 72 Liv. iv. B. Maced. 153. circum. qua nam ipse evaderet circumspectabat. Plaut. Bacch. v, 45. Terent. Eunuch. iii, 5, 54

Circumspiciens et tentans omnia J 93 inde Valer. iv, 3, 3. Circumspecta animi moderatione ubi Ms. pro muerit, elegerit, uti et Codex Danielis. Diem bello F 282, 3

Circumtulisse pateris sanguinem &c. C 22

Circumvenire insontes C 16 ab tergo J 97 exercitu mœnia cuncta J 57 mœnia vallo fossaque J 76 P. Rom. suimet sanguinis mercede circumveniendum F 279, 6 a Myoparonibus mari circumventa F 299, 16 planitiem locis paullo superioribus

circumventam J 68 Circumjecta sal-
tibus planities, Tacit. ii, 11. Tacit.
An. ii, 6. Rhenus modicas insulas
circumveniens; et Plin. viii, 7. equi-
tatu circumventi, sed locis aut mon-
tibus circ. vix alibi occurrit. Virg.
Cocyotusque labens sinu circumvenit
atro, a latronibus in itinere circum-
venti J 103 dextra unde ferrum erat
F 295, 8 insidiis J 106 omnibus ne-
cessitudinibus C 21 falsis criminibus
C 34 ab inimicis C 31 his difficulta-
tibus J 7 ab equitibus dextra sinistra
J 101 a latere. Hegesip. Lib. i.
p. 5

Citatis per cava terræ ventis F 325,
15

Citi speculatores se ostendunt J
101 citus eques, Tacit. H. iii, 16.
citus modo, modo tardus incessus C
15

Cives atque socios coërcere omni-
bus modis C 29 accensus in C 3,
9 Ingenuus C 61 Latio J 69 hos-
tes juxta metuere J 72 hostes cives
permixti J 51 etiam hostes æquiores
quam aliis cives F 342, 9 fertur F
344, 10

Civile imperium Horat. mitte civi-
les super urbe curas.—actio Cic. i.
Ver. 10. non naturalis amor sed ci-
vilis et opinabilis Gell. xii, 1. Lex
Civilis ac publica Cic. pro Cæcin.
54. 1. Scientia Quintil. 2, 15. eodem
sensu apud ISS. Civiliter civiliter
deponas bellum F 341, 21 victo-
riam J 95 studiis civilibus J 5 dis-
cordia C 5 discessio oriri cœpit J
42 præda F 279, 1

Civitas permota C 31 magna at-
que magnifica C 51 summo studio
annitebatur J 43 trepida et sollicita
de belli eventu J 55 opulens J 69
dignitate alios, alios civitate eversum
irent F 351, 8 in c. secessio fuit F
351, 22 ære alieno liberaret C 40
periculis ereptam C 46 in artibus
bonis retinebat hostilis metus J 41
confirmari F 283, 15 quietam a bel-
lis F 289, 2 Lusitaniæ gravem F 332,
8 ubi eos in civitatem adduxeris F
353, 9 magnas pessum dedit J 42
quæ ab se defecerant formidine affec-
tare J 66 mapalia circumjecta civi-
tati F 331, 22 Principes J 66 et
C 40

Clade exercitus percussus J 44
quantam ipti nobisque attulerit C 58
magnam, magna atque calamitas

Remp. oppressisset C 39 propinquos
ceteros alium alia clades oppressit J
14 Reip. innoxia cladi sunt J 85
ea res magna initium cladis fuit C 51

Clamor utrimque exortus C 45 per-
mixtus hortatione, lætitia, gemitu J
60 clamorem hostilem ab tergo acce-
pit J 58 tollere J 99

Clandestinis consiliis F 318, 13

Clara et magnifica J 4 pollensque
facundia J 30, &c. deleti satis clara
vobis sunt F 298, 14 ubi divitiæ claræ
habentur F 353, 28 potentesque C
38 magis quam honesti apud socios
J 8 quibus per ceteras gentes maxi-
mi et clari estis F 274, 10 inter cla-
ros magis quam inter bonos, Tacit. H.
2, 10. et magnus J 92 quis te clarior,
quis major F 360, 1 per ceteros mor-
tales illa res clarior est F 349, 3 cla-
rissimam in patria familiam F 359, 19
viri Consulis C 51 clarius esset suum
in Remp. studium C 49 fieri licet C
3 acceptumque J 70 Clarus atque
magnus habetur C 53 abunde pollens
potensque et clarus est J 1 tam cla-
rus neque tam egregiis factis erat J
63 talis humanitatis intellectus cla-
ruit Ms. Valer. v. 1. 11. edd. non
caruit. in tantam claritudinem brevi
pervenerat J 7 artes animi quibus
summa claritudo paratur J 2

Clarum fieri licet C 3 in congressu
facerent J 59

Classe pulcherrima exui F 315, 1
hostium vitabundus F 299, 22 fusæ
fugatæque C 79 mare patefactum F
331 15

Classibus: non more majorum ne-
que ex classibus J 86 ex confusis 5.
sorti Centuriæ vocarentur F 354, 15
primæ omnes judicare placet F 354,
9 prima judicia F 358, 16

Claudebat nihil secordia F 328, 16

Claves adulterinas paret J 12

Clausi in tenebris cum morore et
luctu morte graviorem vitam exi-
gunt J 14 undique oppido J 67
aliud clausum in pectore aliud prom-
tum in lingua C 10 montibus atque
copiis hostium C 57 clausum tenet
atque obsidet J 24 fame ferroque J
38

Clemens erat is rumor J 22 alveus
clemens Curtius, et Ovid. 9. Metam.

4. Auster. Stat. 5. Theb. 94. rati-
bus clemens insula. Claudian. et albi,
quo non rumore secundo, Palladii
penetravit amor. Bonus atque ele-

mens F 340, 7 Ea vero clementia erit consuluisse ne F 345, 11

Clientelæ multæ, vetus nobilitas, majorum facta fertia, cognatorum et affinium opes J 85 clientelas, gloriam, dignitatem F 357, 18

Coacta Italia in angustias scinditur in duo promontoria F 329, 18—egestate locorum raptò vivere F 331, 11 volentibus quam coactis imperitare J 102 rerum necessitudine J 48 quas nox cœgerat sedes habebant J 18 finitimos armis sub imperium J 18 quos omnes eadem metuere in unum cœgit J 31 pecunias 22 Tacit. iv, 45. armatus intentusque milites coge-
bat J 100 cogendi potestas erat J 26 paucos fama cognitos accire et ambiendo cogere J 84 cogere ad militiam J 85 exercitum supplicio J 85 exercitum Dyrrachium cogere F 286, 23 ut ex Latio et a sociis cogeret J 95 multitudinem in unum J 80

Coæquanda montibus C 20 Coæquari gratiam omnium difficile F 357, 17 dignitate F 355, 1

Coalescat concordia inter F 353, 12 illex inter saxa coaluerat J 93 novi veteresque J 87 hi postquam in una mœnia convenere &c. quam facile coaluerint C 6

Coarguunt dissimulantem præter literas, sermonibus &c. C 47 si facinoris coargueretur, Tacit. Annal. xiii, 20

Codicariæ naves F 317, 11

Cœlo terraque penuria aquarum, arbori infœcundus J 17 nocte ac nubibus obscuratum J 38 et F 300, 4 cœlo tanta missa vis aquæ J 75 facta ad cœlum ferre J 53 strepitus armorum ad cœlum ferri J 60

Cœperat ubicumque insequi J 50 uti cœperat in hyberna J 100 alia hujuscemodi cœpere fieri C 51 post ubi silentium cœpit J 33 cum primum deditio cœpit J 62 ex virtute nobilitas J 85 ubi dies J 91

Cœercere omnibus modis socios C 29 beneficio metu cœrcitum J 91

Cogites fac C 44 indigna virtute tua F 349, 14

Cognita: egregia tua fides, re C 35 deditionem per nuncios cognitam approbat F 292, 14 Metelli rebus J 55 literis J 73 consilio per Sangam C 41 et C 45 indicio C 46 adventu Bocchi J 101 fama paucos J 84 experimentis cognitum erat Metello J. 46 cum

Ligure promissa cognitum misit (ad cognoscendum) J 93 ante te cognitum J 110 sibi per Dabarem ex Sylla cognitum J 112 Ne alium putarent ac Numantia cognitum esset J 15 Cic. ad Servium xiii, 2. hominem prudentem et officiosum cognosces (pro experiri in utroque loco) et pro sentire. Virg. Nec tam præsentibus alibi cognoscere Divos. Nobis neque bello neque pace antea J 19 Tacit. Hi, 1. mihi Galba, Otho, Vitellius, nec beneficio, nec injuria cogniti. Ager hostibus J 48 In ea cognoscenda (Repub-
lica) F 348, 8 res pariter attendere, cognoscere quid boni utrisque esset J 88 fuere qui inimicos suos (inter cadavera) cognoscerent C 61 Eo sensu, Plautus, Pœnulus: Nam vestra nutrix primum me cognovit. Ter. Eunuch. v, 28: ita misserrimus fui fugitando, ne quis me cognosceret. Seneca. item Ovidius, quibuscum mandata Bocchi cognoscit J 104 rem omnem uti cognoverant aperiunt C 41 operæ pretium est, cum domos atque villas cognoveris in urbium modum exedificatas C 12 ubi de adventu Marii cognoverunt J 87 eos mores eamque modestiam viri cognovi C 51 id an casu acciderit parum cognovi J 79 Cum prius omnes signa sua cognovissent C 47 ubi cognovit iter ejus ex perfugis C 57 de regum societate cognovit J 82 pro recognovissent comp. pro simpl. ut sæpe Liv. 35. Potestas domini res suas cognoscendi facta. Apuleius compositis utitur. suum sigillum recognoscat Metam. x. p. 243

Cognitionem, affinitatem, præterea fœdus intervenisse, ad hoc &c. J 111 et affinium J 14 et J 85 amicum, hospitem, aut cognatum C 61

Cohors prætorica C 61 Peligna J 105 veteranas C 59 legionarias J 51 delectæ F 309, 9 festinas composuerat F 332, 4 expeditis J 46 auxiliariis J 93 præfectis J 46

Colam: neque illos arte me opulenter J 85 uti colantur boni mores F 353, 11 colite, observate talem hunc virum J 10

Collatis castris F 308, 20

Colle adverso evadunt J 52 sed ex medio quasi collis oriebatur J 48 editissimus F 287, 13

Collibuisse quæ victoribus C 51 F 362, 4

Colligere sarcinas J 97

Collocat signa in subsidiis arctius C 59 suos J 49 adversum pedites hostium J 51 in provinciâ quæ proxima est Numidiæ hyemandi gratia collocat J 61 præsiis collocatis C 45

Colloquio : in colloquio verba facit J 38 diem diligeret J 108 diem decretum J 113 permissio militibus F 326, 8 quasi de pace in colloquium veniretur J 113

Colonia Thereon J 19 et municipia patebunt C 58 frumentum per municipia et colonias dare F 347, 11 multi ex colonia et municipiis C 17 deducendis Triumvirum J 42 in coloniis constitutas F 352, 13

Colos ei exsanguis C 15 Varro Prometh. exsanguibus dolore evirescat colos. Sic labos, odos, apud Terent. et Plautum. vultu, colore, ac motu corporis atque animo varius J 113

Cominus acriter instare C 60 faciem suam ostentabat F 327, 22

Comitatus Allobrogum per insidias deprehendant C 40

Comitiis habitis C 24 comitorum dies venit C 26

Commaculares te cum Jugurtha miscendo J. 102 quorum flagitiis commacularetur laus honorum F 343, 11 præter satellites commaculatos F 278, 1 se ambitu Cic. pro Cæl.

Commeatibus initio paratis J 28 Commertatis (i. e. abeundi licentia pecunia quæsitâ) F 320, 2 (quo sensu apud Livium aliosque sæpissime). Parati frumentum dare, commeatum portare J 46 ubi stipendium et commeatum locaverat J 90 spe amplior J 75 multique interierant insidiis latronum F 293, 1

Commemorando exprobras F 364, 2 quid plura de tua insolentia commemorem F 364, 9

Commendationi meæ tribuit fiduciam egregia tua fides C 35 tibi commendo, tuæque fidei trado C 35

Commercia prohibebant ignara lingua J 18

Comminutæ unæ et alteræ scalæ J 60 regni opes J 62

Commiserat audaciæ virilis facinora C 25 committere in se malum facinus F 352, 22 qui scelera committi vetem, Senec. Phœniss. 327. at Ms. Corp. Christi Sceptra com. v.

unde a ferentariis prælium committi possit C 60

Commodo : inimicitias ex c. æstimare C 10 ex commodo pugnam facere J 82 de P. R. commodo cum iis disseret J 102 majus ex otio meo Reip. venturum J 4 Regis omnibus suis rebus anteferebat J 16 quod commodum est trahunt, rapiunt F 350, 7

Commonefacere beneficii sui J 49 uti nos commonefacias quam conversa sit Resp. F 362, 12

Commoratus paululum C 59

Commori hostibus F 286, 13 muneris pio Hegesippus i, 17 sic Codex Bib. Pub.

Commotus metu atque lubricine J 25 insolita re J 64 neque terrore neque gratia F 363, 12

Commune, alterum cum Dis, alterum cum belluis C 1 cujus arbitratu communibus negotiis consuleretur J 105 utriusque populi finis J 79 quo res com. licentius gereretur J 108 fortuna asperior F 324, 10 nobilitatis malum J 64 omnium naturam J 85 habitum transgressus F 322, 5 omnium hostes esse J 81 pro communi imperio privatim sibi quisque servitutem peperit F 352, 5 necessitatibus privatim mihi consulere F 298, 19

Communias rem, stabilitasque F 351, 16 suos locos (Jugurtha) J 66

Communicasse causam civium cum servis fugitivis C 56 communicato consilio C 18

Commutare (tuam) contumeliam vita sua F 351, 10 commutatio tanta incessit postquam J 13 commutatis ordinibus J 49 et 101

Comparant simul delenda et differunt vos in adventum F 306, 10 exercitum, pro tempore et periculo C 30 domum tuam vi et rapinis funestam tibi ac tuis F 362, 12 iis (prænis) utendum censeo quæ legibus comparata sunt C 51 compare me hominem novum cum illorum superbia J 85 qui hoc malum publicum clandestinis consiliis comparaverunt F 318, 13 Amicitias cum animi ratione tum facilius eloquentia comparatas. Cod. vetus Petrensis amiratione supra, sed recentiore manu, M. Cicero de Invent. i, 1

Comperi artem unam egregie mirabilem F 349, 1 Comperior ipse colligo. Quærebam, comperiebam nihil ad Pamphilum. Ter. comperior, ab

alio cognosco. in ea vita multa legendo atque audiendo ita comperii F 256, 13 an—an—casu parum comperimus J 67 et J 113 comperior J 108 Tacit. Hist. 4. gravem virum fuisse comperior. Apuleius 1. Ibi ego comperior omnes iudices tanto assurrexisse. quod ubi comperisset J 22 postquam de rebus Vagæ actis comperit J 68 ea res pro magnitudine parum comperta C 22 ubi Romæ comperta sunt C 36 et alibi. postquam Metello comperta sunt J 75 Legiones Valerianæ comperto, i. e. cum comperisset Pontum consuli datum F 319, 3 Eadem forma Terent. Ut illum senium Dii perdunt qui. et, Eunuchum suam. Centauro magna. Virg. Samnitium cæsi tria millia trecenti. Liv. in omnibus hisce instantiis mutatur genus et refertur non ad verbum quod rem declarat, sed ad rem verbo significatam. nihil frequentius. V. Tacit. i, 66, iv, 36, &c. periculo atque negotiis compertum in bello plurimum ingenium posse C 2 ex aliis rebus magis quam quod cuiquam id compertum foret C 14 ego habeo milites C 58 de iis haud facile compertum narraverim J 17 de eo tibi compertum erat F 363, 4

Competere animo, auribus, lingua F 286, 13 Tacitus Hist. Lib. iii, cap. 73

Compleri omnia luctu, armis, &c. C 51 cohortes pro numero militum C 56

Complures boni præsidium in eo putabant C 19 novi in exercitu J 8

Componas præbeo exemplum quo rectius tua F 312, 6 pro pacare Tacit. 145, &c. terræ et maria simul omnia componenda sunt F 345, 18 belli J 103 cetera in majus F 328, 1 armis parta F 340, 14 bellum conditionibus J 112

Comportare frumentum J 47 aurum domum regiam comportant J 76

Composita non sunt verba mea: parum id facio J 85 facundam et compositam orationem J 85 Composite atque magnifice casum Reip. miserati sunt C 51 bene et comp. Cæsar in hoc ordine de vita et morte disseruit C 52 Tacitus H. iii, 37. composita in magnificentiam Oratio. Hoc sensu Cicero i. de Orat. composite et apte dicere, et compositæ orationis iusidiis fidem auditoris attentare. pre-

tio compositi F 274, 8 Nonius exponit redempti J i, 4 ex scientia rebus pacatis compositisque J 43 pro pacare Tacitus i, 45. pacisci iv, 68 Plin. Ep. 11. Lib. ii. vir dispositus eodem sensu. paratis compositis, &c. J 94 exercitu in hybernis J 103 dolo digrediuntur J 111 ex composito prohibuerat F 290, 11 ex corpore et anima genus hominum est J 2 de te ipso primum quia compositurus es, &c. F 342, 1 in secunda festinans cohortes composnerat F 332, 4 Tacit. xii, 29. H. iv, 36. qualicumque modo tu victoriam composueris, ita alia omnia futura F 340, 21 Res militiæ et domi gestas composui F 271, 2 F 274, 8 Sic Tacit. H. iv, 1. eadem forma. Terent. Eun., Ut illum dii deæque omnes senium perdunt, qui me hodie remoratus est. et Eunuchum i, 4: acta patrum, monumenta belli res Cæsarum, &c. Societatem prædarum cum latronibus F 317, 6 Sic, fidem componere exhibet Ms. Corporis Christi Martialis. Epig. 9, 72. Massyli leo fama jugi, pecorisque maritus, Lanigeri, miram composuere fidem: sed potior lectio est, Mirum qua coiere fide, vel si a vulgata recedendum, Mira composuere fide. Ceterum idem Codex pro, proditor Helles, legit portitor. me composita pace fefellit amor. Propert. ii, 2. Ubi Metelli dicta cum factis composuit J 48 plura de bonis falsa, in deterius composuit F 332, 12

Comprobato eorum indicio C 50

Conari: sed prohibere ne conari quidem F 283, 7

Concederet ætati J 11 ut populi suffragiis integer concederet ætati Mamerci F 279, 19 id tempus quicti aut luxuriæ J 61 quorum in gratia plerique F 273, 13 alius alio concessere J 12 Victi omnes in gentem nomenque imperantium J 18 in paucorum dominationem itaque concessere illuc omnes (in paucorum partes) F 301, 5 si singulis animam quam neque concesserim F 323, 17 in Armeniam F 315, 9 si defessus malis injuriæ concessissem J 14: in paucorum jus atque ditionem C 20 Naturæ J 14 ejus facundiæ non ætati a Manlio concessum J 102

Concessione Asiæ per dolum avertere ei subvenientem Antiochum F 313, 5

Conciderant omnes adversis vulneribus C 61 niti modo, ac statim concidere J 101 egregia tua fama simul cum Roma brevi concidet F 345, 2

Conciliet sibi gratiam incommodo Reipub. F 352, 23

Concione habita C 43 advocata C 57 et J 33 donatum pro concione Jugurtham J 8 quæ in concione hujuscemodi verbis disseruit J 30 aderat J 34 et J 53 ex concione discessit J 34 ubi cum tota concione ab exercitu cogit discedere F 329, 2 populi advocavit J 84 concionibus populum ad vindicandum hortari J 30 omnibus concionibus Metellum capitis arcessere J 73 non ultra concionis locum memores libertatis F 304, 7

Concitantur: ad con. servitia C 46 quantæ nunc mihi turbæ concitantur F 303, 3 injuriis contumeliisque concitatus C 35

Concordia res parvæ crescunt J 10 optimis moribus et maxima concordia egit P. Rom. F 272, 11 et pax disturbantur F 283, 10 inter veteres et novos coalescat F 353, 11 bona firmanda F 343, 26

Concupita præbendo perversam gratiam gratificans F 346, 12

Concurrebant ad eum magnæ copię C 56 homines omnium ordinum corruptissimi F 281, 11 in castra tua F 341, 10 utrimque magno clamore concurrunt J 53 infestis signis C 60

Concusserat: quod factum primo populares conjurationis concusserat C 24 orbis terrarum bello concussus foret F 341, 5

Condemnabas alios morte, alios pecunia F 362, 23 de hac voce Muret. V. L. 20. condemnatis rerum capitalium C 36 de condemnatis summum supplicium sumebant C 51 verberatusque capite pœnas solvit J 69

Considerant: apud Lethe oppidum cui nomen oblivionis considerant F 288, 20 condidere atque habuere urbem Romam C 6 tribuniciam potestatem conditam a majoribus suis F 278, 8 conditor (Capsæ) J 89 sic, et Sectæ Lactant. iii, 4. Scholiastes ined. Persii legit, Reprehensiones omnium sectarum se armavit adversus omnes

Conditio: mihi iudices magis ani-

mus accenditur, dum considero quæ conditio vitæ futura sit, nisi vindicamus, &c C 20 quæ conditio belli foret C 21 par est meo et hostium exercitui F 298, 14 Si vera et honesta flagitium superaverit, non est conditio: fuisset si omnino quiessetis F 304, 2 pro loco, statu, vel, non licet, ut apud Virgil. Æn. xii, vs. 880. Cur mortis adempta est conditio. Metuenti ne si pax cum Romanis fieret, ipse per conditiones ad supplicium traderetur J 61 posse conditionibus bellum poni J 112 et F 332, 11 differre, Dictys iii, 1

Conditor (Capsæ) Hercules J 89 peste conditos orbis terrarum (Romanos) F 316, 2

Condonabam alterius lubidini malefacta haud facile C 52 creditum condonare F 341, 12 uti per paucos factiosos scelus condonaretur J 27

Conducit in unum milites J 51

Confecti vulneribus, pauci integri J 60 quibus rebus C 46 bello C 51 prælio C 61 annis J 11 morbo atque ætate J 9 per nostra corpora bellum F 315, 18 bellum quovis modo J 36 ne siti exercitus J 50 mandata brevi J 12 conficiendi belli, &c. J 37

Confertim, sed alius alio quam maxime diversi J 50 confertis equis J 101 ubi confertissimi obstiterant J 98 in confertissimos incurrit C 60 conferto gradu, Tacitus xii, 35

Confessis: de conf. supplicium sumendum C 52

Confestim fecit ut nunciis lugubribus F 322, 4 interpretatur Statil. Maximus, ordine et sine intermissione Confidunt ubi satis legati J 13

Confinis potentiori sedibus pellebantur J 41 Paulus ad edict. 23. de Fin. R. L. 4. Hoc iudicium locum habet in confinio prædiorum rusticorum, urbanorum, displicuit: neque enim confines hi, sed magis vicini dicuntur, et ea communibus parietibus plerumque determinantur

Confirmare pro, asseverare, animi excusso timore sumere, ex morbo convalescere. apud Ciceronem sæpe. animos eorum mollire, postremo confirmare fidem publicam per sese inviolatam fore J 33 territores J 38 data atque accepta fide societatem C 44 postquam pacta (sic legendum ex Ms. non acta) confirmata sunt. Dares cap. 41. ubi pro Scæam por-

tam, Ms. rectius, illam partem muri. insulsa est in editis repetitio 1, 14, 2, 2 rebus posse confirmari senatum puto F 357, 25 multa pollicendo ac miserando casum suum, confirmat uti pergerent J 23 confirmato animo C 46 illum diem aut omnes labores confirmaturum J 49 confirmatus ab omnibus J 33 hostium imperitia J 99 prohibendo a delictis exercitum confirmavit J 45 opes factionis C 32

Confisi Dis immortalibus C 52 sese fore inviolatos, &c. J 26 facile apud illos principem se fore C 17 his amicis sociisque C 16

Conflaverant aes alienum grande C 24 illi magnam invidiam C 49

Confligere statuit cum Antonio C 57

Confodere domi suæ imperatum C 28 confoditur pugnans C 60

Confusis quinque classibus F 354, 16

Conglobatæ cunctæ gentes non movere non contundere queunt hoc imperium F 343, 25 quosque fors conglobaverat J 97

Congressi (postquam) dicit se missum J 109 in congressu magnam cladem facere J 59 primo pulsi milites J 74

Congruens inter se (multitudo) nullo modo, in artes vitasque varias dispalata F 352, 7 Nec ulla vox proposito congruens esset audita. Valer. i, 5, 4. Mss. Pemb. et Pub. aliqua vox congruere vitis Tacit. xiii, 1

Conjecerat in vincula C 42 qui quidem mos, uti tabes, in urbem coniectus F 352, 1

Conjicio: quantum conjicio F 331, 10 Apuleius de D. S. p. 412

Conjunctos sanguine J 10 habere enim magnam copiam societatis amicitieque conjugendæ J 83 multos familiari amicitia conjunxerat J 7

Conjurant inter se principes civitatis J 66 Si conjuratio valuisset C 17 si quis indicavisset de conjuratione quæ contra Remp. facta erat C 30 dissimulare de conjuratione C 47 multos præterea in ea conjuratione esse C 47 patefacta C 48 alique ex conjuratione deprehensi C 48 conjurationem patefaceret C 36 extra conjur. C 39 aperit C 40 uti vos infestos conjurationi faceret C 51 populares C 22 et C 25 principes C 27 et 43 conscii C 37 ut studium conjur.

vehementer simulent C 41 cetera multitudo suum quisque negotium exequerentur C 43 opibus fretus C 56

Connubia: per connubia Gætulos secum miscuere J 18

Conquirat ex agris quamplurimum domiti pecoris J 75

Conscientia scelerum agitabatur ferox animus C 5 Conscientiam animi non curat. Cic. 2. de fin. 88. Sueton. in Nerone, Sceleris conscientiam ferre non posse, ob conscientiam stupri accipere aliquid, Marcell. in L. Mariti lenocinium. Quod ait ff. ad Legem Jul. de Adult. mentem excitam vastabat C 15 satisfactionem ex nulla conscientia de culpa proponere decrevi C 35 delicti populum timet J 27 ei timido et ex conscientia diffidenti rebus suis J 32 eorum alium conscientia alium mala fama impediebat J 35 ex mala conscientia digna timere J 62 scelerum exagitari F 281, 13 suus cuque animus ex conscientia spem præbet F 359, 13 ne quis modestiam in conscientiam duceret J 85

Conscii conjurationis C 37 atque illi certamini conscii inter se juxta seditionem erant F 338, 14 animus exagitabat C 14 videlicet et sibi quisque conscius F 353, 2

Conscissam plebem Romanam in villa pecoris modo F 342, 20

Conscripserat cohortes, &c. C 59.

Consecravere aras Philænis J 79

Considerant equi Numidæque inter virgulta J 49 superioribus locis fessa pars J 51 et J 98, 52, &c. sub ipsis radicibus montium C 57 prope Cirtam utriusque exercitus J 21 noctemque totam itinere facto J 91

Conserendi manum aut contra feriendi copia J 50 manus conserentes F 277, 13 conserturos F 343, 22

Conservandæ libertatis atque augendæ Reip. fuerat imperium regium, &c. C 6 Causa, gratia, nomine, frequenter omittunt veteres. Terent. Adelph.: Ne id assentandi magis quam quod gratum habeam facere existimes. Ulpian. ad L. Juliam de Adult.: Siquis evitandi criminis id egit. Noster alibi: Alia omnia sibi cum collega ratus, et percunctantibus utrumque satin salvæ?

Consideres quid tuæ rationes possulent C 44 cum considero quæ conditio vitæ futura sit nisi C 20

Cum vos considero, milites, et cum facta vestra æstimo C 58. Mundo considerato, August. de C. Dei viii, 1. Codex Reginensis, tam mirabile sed illi ex vitæ genere

Consilia Catilinæ sibi proderet C 26 vel res de qua consultatur, vel ipsa consultatio tuta C 41 Consilia execrari C 48 non ea habuissent de Rep. 52 capi talia per otium et ex opportunitate J 76 vestra accusantur J 85 et insidias eorum antevenire J 88 Bocchi speculatum J 108 Catuli secutus sum i, 12 prava sæpe magis bona prospere eveniunt F 348, 5. disturbaverunt. F 353, 5 dum apud eos vera consilia valuerunt F 356, 14 exequitur F 356, 14 hujusce participes C 17 ejus ignarum C 17 neque aliena consilii domus C 40 i. e. non patens atque exposita domus, sed recondita: ut alicubi Cicero, ubi tuta consilia habere liceret. Ceterum nota est significatio τοῦ alieni pro incommodo. alienus locus — tempus apud Cæsarem et Livium cui Noster opponit suum, non nisi ex suo loco pugnae copiam facere, vel simile quid. et absolute Plin. alienum non fuerit in hæc divertisse viii, 8. neque consilii neque audaciæ unquam eguere C 51 causam aperire C 53 more majorum, ex consilii decreto imperat per Legatos J 62 expers F 283, 2 pœnitens F 286, 12 dubius F 308, 26 Eodem sensu, apud Tacitum, ambiguus con. lib. 20. æger F 318, 6 Si id modo in pectore consilii est, uti te ab inimicorum impetu vindices F 349, 12 de summa F 358, 19 suis eum multum officere C 27 nocturnis C 42 patris J 13 Clandestinis hoc malum publicum comparaverunt F 318, 17 fortibus F 357, 3 Reip. affuerunt F 358, 5 communicato C 18 privato C 29 neque exercitus Malli quantus, aut quo consilio foret C 29 in novo defensionem non statui parare C 35 quo servitia repudiet C 44 cum nefario consilio sceleratorum Resp. in maxima pericula venerit C 52 Valer. pestifero sibi nec utili Reip. consilio se a Cæsaris concordia abruperat i, 8, 9. Mss. ibid. post, et casu tantum. eo consil. uti perfugerent, &c. C 57 bonus et prælio strenuus J 7 pauca præsentī consilio locutus J 29 vetere consilio omisso novum quæreret J 70 utriusque dies insidii statuitur J 70 contra tantas

difficultates consilio satis providere J 90 forte quam consilio melius gesta J 92 tantummodo neque consilio, neque manu priorem alium pati J 96 ceteros antebat F 279, 19 ad hoc bellum majore studio quam consilio profectum F 298, 1 valere decet F 356, 29 in consilio Deorum admisit Jupiter optimus maximus F 364, 11 omnium administer assumitur Scaurus J 29 non fuit consilium secordia atque desidia bonum otium contere C 4 cepit opprimendæ Reip. C 16 in Nonas Feb. consilium cædis transtulerunt C 18 facile ad tale adduci posse C 40 quo minus novum capiamus C 51 vanum C 52 consilium capitis sibi quisque C 52 neque con. neque inceptum ullum frustra sunt J 7 eorum consilium habet J 62 ejus mirari J 64 ex copia rerum consilium trahit J 98 (i. e. ducere, capere) alibi, dubium belli atque pacis rationes trahere. Nisi forte cui pacem præstare et bellum pati consilium est F 280, 8 publicum corruerunt F 281, 7 Ceterum consilium est Tigranis conficere, &c. F 315, 16

Consistere pro opere milites J 92 et J 53 Consitus arbutis ager J 53 Conspectum Marii fugerat J 86. e conspectu paulisper J 67

Conspicitur monte degrediens cum exercitu J 49

Constabat mihi multa agitante paucorum, &c. cuncta patravisse C 53 F 321, 3 constat fuisse F 328, 3 mihi pro vero constat F 359, 9 constantius atque æquabilis sese haberent res humanæ C 2

Constituas, victoriam composueris, &c. sed jam quo melius, faciliusque constituas F 340, 21 in coloniis cives F 352, 13 parandi Juris et Majestatis constituendæ gratia bis per secessionem occupavere J 31 at Lentulus constituerat ut de actionibus Ciceronis quereretur C 43 illosque nosque et socios in firma pace constitues F 344, 19 finesque imperii singulis J 12 cohortes in fronte C 59 agmen constitit J 49 Æantem in præliis uti ducem constituerunt, Valer. i, 5. Mss. duce uti instituerunt. Ei negotio proximum diem J 93 in Pyrenæis tropæa de victis F 328, 6 Conjurant inter se dein compositis inter se rebus in diem tertium constituunt J 66; rarissime si unquam hoc signi-

ficatu, quanquam Terentius, quidem constitutæ nuptiæ in hunc diem, And. i, 5. et constituerunt tempus alicui rei in iii. de B. C. Cæsar, iter ad Cirtam constituunt, J 81 (pro iter facere) quæ utilia visa constituunt J 111

Constrata telis omnia J 101 strati ossibus campi, Curt.

Constructa maria C 13

Consuefacit ordines habere (multitudinem) J 80 Consuetu habeam omnes labores, pericula J 85 Consuetu petens e fluctibus antra, Georg. iv, 87: ut cons. amorem facile cerneret reiecit se in illum fleus quam fam. Andr. Ubi consuetu non suppetunt F 344, 9 Terent. non, suppetunt dictis data. eo vero consueti equi (de colle loquitur) J 50

Consuetudine: publicam miserorum causam pro mea consuet. suscepi C 35 Cicero pro Arch. quæ de causa pro mea con. breviter simpliciterque dixi. Quæ quanquam gravia sunt, tamen consuetudine jam pro nihilo habentur J 31 ex consuetudine ratus J 71 benefacere jam ex consuetudine in naturam vertit J 85 vetus stupri C 23

Consuevit, sicuti in solennibus sacris fieri consuevit C 22

Consul: vobiscum una consul agam C 20 designatus C 50 et J 43 ex factione media F 301, 16 non ex opulentia sed ex dignitate creetur F 354, 6 a Con. rogatus sententiam (in senatu scil.) C 50 magna illa Con. imperia et patrum decreta vos exequendo rata efficitis F 305, 3 Consules declarantur comitiis habitis C 24 declarati J 27 darent operam ne quid Respublica detrimenti caperet C 29 decernit uti con. delectum habeant C 36 facti J 85 fecistis nos F 323, 20 factum con. acceperat J 82 neque insidiæ consuli procedebant C 32 consuli insidias maturent C 32 invidiam consuli imponeret C 43 diligentia clariss. viri consulis C 51 de facto consulis conventus agitari J 30 per ambitionem consulis memorabant J 86 neque consulis et aliorum principum F 275, 13

Consulam: tuasne injurias persequar an regno consulam J 14 Reipub. F 324, 4 Communibus negotiis J 105 de uxore potuit honestius consuli J 95 sibi quisque pro moribus J 58 perverse rerum potentes F 340, 9

ubi ira impulsus male consuluerint C 51 ubi con. mature facto opus est C 1 Reip. juxta ac sibi C 37 Ea vero clementia erit consuluisse ne expellerentur F 345, 12 eum uxore de Repub. F 362, 22 consultum est de Rhodiis C 50 si con. ambobus vellet et ratam pacem J 112 Senatus a Bestia consultus est J 28 Romæ Senatus de provinciis consultus J 62 Senatum de fœdere consulebat J 39 invadere manu consulere militibus J 98 Cicero ad Marcel. iv, 9.: Tuum est consulere incolumitati et vitæ, &c. Cæsar B. G. saluti militum bello Tacit. iv, 68. de vita atque tergo regio more F 273, 3 non cogatis necessitatibus privatim mihi consulere F 298, 18 sibi regnoque suo J 83 ne gravius in eum J 13 Consulitur statim Senatus J 15 animus in consulendo liber C 52 dignitati magis quam iræ J 33

Consulares omnes itemque Senatus magna pars C 53 consulare imperium Romæ habuerat C 55

Consultum petendi C 16 ad Con. mandandum Tullio studia hominum accendit ea res C 23 mandatur J 73 noster J 85 mihi fuit F 348, 13 gerebat J 35 petere J 63 Nobilitas inter se per manus tradebat J 63 sese ex victis illis spolia cepisse J 86 ex rapinis adeptus est F 280, 16 a principio cons. sui C 26 ingens cupido exagitabat J 63 cui consulatus maximum imperium maximo dedecori fuit F 355, 23

Consulta et decreta quinquennii rescindi J 11 Proprie quæ ex concilii sententia statuuntur ut decreta quæ magistratus non adhibito concilio pronuntiat. Liv. lib. iii. hæc duo jungit, levius enim vaniusque est una decreta et consulta tollere. pro consiliis utitur Tacit. mollibus consultiis. An. i, 40. omnia non bene consulta in virtutem trahebantur J 92 sese omnia cum illo integra habere J 108 facta consultaque ejus æmulus F 308, 24 consultabant Reip. C 6 de rebus dubiis C 51 in medium F 317, 2

Consultor idem et socius J 85 uti fautor consultor sibi adsit J 103 Jovem aut alium quem deum consultorem expectatis F 305, 2 cupidine atque ira pessimis consultoribus grassari J 64 prava incepta consultoribus noxæ esse F 280, 2 copiarum adsint F 348, 3

Consultationibus prolatandis J 27

Consulto et mature facto opus C 1
lenius agere J 60 trahi ab imperatore J 64 velut opere atque consulto præceps J 92

Consumere, rapere, sua parvi pendere C 12 sua atque aliena F 344, 5 quos consumerat fortuna belli F 275, 13 omnes opes et spes privatas consumsi F 297, 19 fidem F 298, 25 multa tamen oratione consumpta J 25 consumpta multa oratione invicem Dictys ii, 5 et verbis ii, 26: eo sensu quo Cicero, consumpta superiore motu et exhausta (actio) de Orat. 57 multis diebus per dubitationem consumptis J 62 laboribus J 93

Contactu: neu patiamini licentiam scelerum, quasi rabiem, ad integros contactu procedere F 282, 6

Contagio quasi pestilentia invasit (loquitur de moribus imminutis) C 10
Contemnetur: quam formidatus est antea tam contemnetur F 278, 15

Contemno: corrigi quoniam verba contemnitis C 52 novitatem meam J 85 contempto imperio vestro J 14 se e contempto metuendum effecit F 280, 12 inerat contemtor animus et superbia J 64 ne vivere contemptus videret J 13

Contendat cum maioribus suis probitate, &c. J 4 cum legionibus parva manu C 53 con. dolis atque fallaciis quoniam bonæ artes desunt C 11 in castra ad Manlium C 36 per regnum Ariobarz. ad c. quam maximis itineribus F 317, 10 quæ contentio divina et humana cuncta permiscuit J 5 ex sua con. seditio oriretur C 34 modus erat C 38

Continencia libidini oppon. C 2

Continuare binas aut amplius domos C 20 magistratum nitebantur J 37

Continuit animum a consueta libidine J 15

Contra naturam corpus voluptati, anima oneri fuit C 2 imperium pugnauerat C 9 at hi contra ignavissimi homines C 12 sic Terent. At tu mihi contra nunc videre fortunatus. pro, *ἐξ ἐναντίας* etiam, vel, ut inquit Donat. Vicissim, ex adverso, e regione. eos summa ope nitebatur C 38 ubi videt Catilinam contra ac ratus erat magna vi tendere C 60 Cicero pro Sylla, Jam enim faciam, &c. contra atque in ceteris causis

fieri solet. Falso queritur de, &c. Nam contra reputando (inquiendo in contrariam opinionem) J 1 At contra Jugurtha trahere omnia J 36 et pro, e contra J 76 sed mihi contra videtur J 85 clariore sese putant quod contra est J 85, 97 F 323, 1 342, 8 timorem animi præmia sceleris adeptum sese videt J 20 inceptum suum venisse J 25 pericula et insidias firmissimus J 28 injurias armati eatis J 31 decus regium J 33 Jus et injurias omnis munitus foret (cujus impudentia) J 33 Verum niti J 36 belli faciem J 46 libidinem animi sui recte facere C 51 contra Remp. facta C 30 ea oppidani saxa volvere J 57 Metellum vehementer accenderat J 64 opinionem J 75 Metellum nihil satis firmum J 80 postulata Bocchi J 83 tantas difficultates consilio satis providere J 90 hujus ordinis auctoritatem F 286, 1 ætatem projectum ad bellum sævissimum F 297, 14 pericula et ambitionem bonus F 331, 17 morem fiducia augeri nostris cæpit F 338, 9 Spartacum pugnam offerre cupientibus F 338, 17 adversum consulem beneficia populi retineas F 349, 13 eam nisi (gratiam) F 353, 4 divitias magna remedia statuo F 355, 2 sic locuti medicorum latinissimi Plin. x, 59 Contra Urticam remedium est: stramento, &c. pro quo, aliquando Celsus alique ad utuntur. Collyrium ad pustulas vi, 6, 12 ad laterum dolores compositio est Apollophanis lib. v, § 6 et adversus. ibid. § 10 et cap. 26 § 22 hostes factio parabatur F 357, 5 Contracta rabie toleravimus F 277, 13 dolo aut secordia nostra F 324, 9 Controversiarum: ad omnes vis controversiarum male assuetum F 296, 8 Contumelia accensum esse bonum ingenium J 82 tantam illam sibi ab Cicerone impositam C 48. Cic. 6 Verriarum: imponere plurimas injurias contumeliasque. cujus contumeliam homines ignavissimi vita sua commutare volunt F 351, 9 contumeliarum in imperatoris pœnas petat J 65 sumptibus et contumeliis ex rege miserimum servorum effecere F 313, 13 injuriisque concitatus C 35 contumeliosa dicta J 20 ex regno foret J 62 amicis F 227, 12

Contundere aut movere imperium F 343, 25 nostræ opes contusæ hos-

tiumque auctæ J 43 Verbum Lucretianum iv, 955 Corpora conturbant magno contusa labore. unde Virg. Bellum ingens geret Italia, populosque feroces Contundet. *Æn.* i, 268 et Georg. iv, 240 Contusosque animos et res miserabere fractus : ubi Petrensis, miserabile

Conturbare rem, denique omnia malle quam victi abire J 89 Remp. C 37, 48 conturbatis omnibus (et infra) J 98

Convenas, agros, imperium habere F 316, 1

Convenerant frequentes armati C 18 uti convenerat J 39 in una mœnia C 6 / reguli in unum J 11 munditias mulieribus, viris laborem J 85 uti prius quam legatos conveniret J 25 ubi eos convenisse videt C 20 Si nihil inter plebem et Patres convenisset F 309, 12 qui convenit in minore negotio legem observare C 51 sicuti Regi lubuerat, pax convenit J 38 apud Plantum absolute Amphit. 4. Convenit. victi utri sint eo prælio. Urbem, &c. uti dederent. et Terent. dic convenisse. at eodem modo cum nostro Livius x. Nuntiarentque ei, ut si pax convenisset, et alibi, pax ita convenerat ut Hetruscis Latinisque fluvius Albula (Tiber) finis esset. et ix. B. Punic. In eas condiciones cum pax convenisset. Conveniunt ceteros per Gabinium C 44 quæ pacta in conventionem non præstitissent F 327, 3 Conventam cum Romanis pacem frustra fuisse J 112 primo conventu quem ab regulis factum, &c. J 12 dimisit C 21 vitantes F 317, 18 si illi copia fieret, omnia conventura J 83 fieri, arma portari C 30 Romæ per omnes locos et conventus de facto consulis agitari J 30

Conversa lingua connubio Numidarum J 78 esse in me omnium ora J 85 considerate quam conversa rerum natura sit F 283, 8 quam conversa Resp. F 362, 13 conversus est animus æger avaritia J 29 i. e. in contrariam partem. *Æn.* v, 465 conversaque numina sentis. Et, lintea Horat. Ep. 16 arma huc convertisse F 315, 21 ubi regium imperium in superbiam dominationemque convertit C 6 vid. Tacitum An. iv, 3 Cæsar B. C. Virg. Georg. ii. in glaciem vertere lacunæ. Liv. hæc in perniciem adolescenti verterunt. Et Dictys iv, 14 convertere imperia sua gratia

aut spe aut præmiis in vol. iii, 7 convertit ad pedes J 101

Convicti iudiciis C 14 indicio legatorum confessique sit C 52 tanti facinoris C 50

Convivia aut scorta exercuerint F 343, 14 in conviviis libidinem habebat C 7 salutare plebem et conviviis gratiam quærere J 4 exorno parum scite J 85

Convocat in unum omnes C 17 convocato senatu C 49

Coopertum miseris J 14 flagitiis atque facinoribus C 23

Coortum est, siquid adversi F 356, 5 ventus arenam J 79

Copia : in magna copia rerum aliud alii natura iter ostendit C 2 P. Romano nunquam ea copia fuit scriptorum C 8 quibus in otio vivere copia erat C 17 latronum C 28 est magna memorandi qui reges, &c. male consulerint C 51 Sic Plant. Milit. Copia vix fuit eum adeundi ut contra, rara videndi aliquem apud Tibullum Lib. ii, Eleg. 3 emendi ab Hispanis J 18 Adherbalis appellandi J 22 ex copia rerum statuit sibi nihil agendum J 39 jubet locis ex copia maxime idoneis, vineas agere i. e. ex omni copia J 76 ex copia tubicinum 5 numero delegit J 93, 103 et ei maxime fallendi erat per amicitiam J 61 facere pugnandi J 82 magnæ C 56 consultorum adsint F 348, 3 habere eum magnam copiam societatis amicitiaque conjungendæ J 83 quoniam copiam Jugurtha haberet, &c. J 111 pedestrium J 49 fusas C 60 armat J 13 parat J 21, 35, 48 augere F 332, 16 suis filiaque persolveret C 35 montibus atque copiis hostium clausum C 57 rex fama, genere, atque copiis potens J 14 copiis integra F 291, 19 quantis familiaribus augerentur F 325, 10 neque de capite neque de honore ex copiis quisquam magis aut minus judicaverit F 354, 4 pro rei copia tamen satis providentes exornat J 90 ex copia rerum consilium trahit J 98 facta J 102 in tanta doctiss. hominum copia F 272, 2 tam levi F 288, 13 exercitum pro loco atque copiis instruit C 59 pro facultate et annonâ sapissime apud Tacitum, eodem sensu ex copia Plant. Casin. In re præsentis ex copia piscaria, &c.

Coquum pluris pretii quam villicum

habeo J 85

Corpora nostra uti tuta ab injuria forent (arma cepisse) C 33 occisorum J 94 tegere ab jaculis eminus emissis J 101 agitaverat pavor F 288, 7 per calonum attollitur F 289, 5 sacrata corpora F 295, 6 sustinere nequeunt fessi arma incumbere F 308, 10 per nostra bellum conficere F 315, 13 ingenium nemo sine corpore exercebat C 8 quem locum quisque vivus pugnando ceperat eum, amissa anima, corpore tegebatur C 61 pro, cadavere. Sic Tacit. ii, 40, iii, 5. et anima compositum genus hominum J 2 salubri genus hominum J 17 exercito-fessus J 71 cicatrices adverso corpore J 85 aucto F 291, 28 (i. e. ut veteres medici loquuntur impleto) ex Lucretii penu. pabula læta. Quæ nunc vix nostro grandescunt aucta labore ii, 1159. et F 293, 16 qua super omni corpore quietus, &c. F 299, 23 muleato fœde F 300, 2 senecto F 311, 5 immutatus F 318, 20 ingenui alii ingenio F 324, 13 uti nihil flagitiosum corpori tuo putares F 362, 4 aut manu significare aut niti corporibus huc et illuc quasi vitabundi J 60 servitio utimur C 1 vine an virtute animi C 1 patiens inedia, aliorum, vigiliæ C 5 humani sanguinem C 22 stupro toleraverant sumtus ingentis C 24 cultu erant omnes copiarum (plebis) C 48 ad voluptates pessumdatus J 1 vis corporis J 2 et C 2 et fortunæ bonorum J 2 cruciatus deprecor J 24 et animi bonæ artes J 28 turpissimæ parti dediti J 85 vultu varius J 113 dehonesta-mento lætabatur F 327, 26 cultu egregio ornatus F 332, 15 corporis gaudiis F 346, 11 corpus voluptati anima oneri C 2 annis infirmum C 6 effeminat C 11 liberum habere C 33 arma quis corpus tegitur C 58 nudum et cæcum ad hostes vertere J 107 intactum renouibus corpus tegunt F 325, 3 lacerum semianimum F 338, 1 armis atque equis corpus exercui F 356, 11 animo obedit F 356, 28 atque ingenium patriæ non suæ quisque potentia exercitabat F 357, 5

Correcta Marii temeritas, gloriam ex culpa invenit J 94

Correptis fascibus C 18

Corrigas delicta J 3 de plebe re-

novanda, corrigendaque disserui F 356, 8 patere vos ipsa re corrigi quoniam verba contemnitis C 52 vastatur magis quam corrigitur civitas F 345, 9

Corruant: ne infirmata corruant F 340, 5 imperia F 346, 7

Corrumpebantur vineæ igni aut lapidibus J 92 non se luxu (antique) atque inertia corrumpendum dedit J 6 magnas opportunitates C 43 Centuriones, &c. uti transfigerent J 38 pabulum et aquarum fontis J 50 et domum et semet igni J 76 et J 92 præda a perfugis J 76 diuturnitate belli res familiaris J 64 milites licentia atque lascivia J 39 nomen J 18 vera consilia F 356, 15 consilium publicum F 281, 7 acceptam corrupisse (nobilitatem) J 85

Corrupta ambitione ætas imbecilla C 3 civitate C 14, 53 ob rem corruptam poenas metuunt J 79 luxu atque avaritia F 273, 20 opes fuitiles et corruptæ F 277, 20 mores C 5 superbia J 85 corrupta facta paucorum F 326, 11 proximos ejus dominis J 97 Paulus in L. ut tantum, §. si servus F. de servo corrupto. Plautus et Cicero sæpiissime J 102 largitionibus et publico frumento plebes F 345, 20 auro J 32 pecunia J 19 plerisque ex factione ejus J 29 corruptissimi omnium ordinum F 281, 12 corruptorem victoriæ tuæ F 342, 10 sese suasque spes corrupturum J 33 animus ab ignavia atque secordia J 31

Creatur prætor non ex opulentia verum ex dignitate F 354, 5 creandis magistratibus (lex de) F 354, 14 ut ipse in eo numero crearetur J 40 omnes alii creati pro jure vestro F 301, 1 et bonis et malis rebus illa (pecunia) creatur F 354, 3

Crebras vigilas ponere J 45 ignibus factis J 98 quam creberrimos fieri J 106 Crebritate fluctum F 327, 4 impetu J 50

Credendo: ea parum credendo F 274, 15 disseruit, credo falso existimans ea, &c. C 52 credens in rem fore appellare C 20 factum optimum augere, &c. C 32 nihil jam Metello infectum J 76 neque homini cuiquam satis C 31 ostentui illa deditionis signa J 46 tempori J 72 satis virtuti suorum J 106 vitam somnio quam navi credere maluisset Valer.

ī, 7. Ms. jacens reperisset id. et infra, desertis et ignotis. ne quid de se temere C 31 falsum aliquid pro vero credi C 51

Creditori, magistratum populo non cred, gerere F 344, 13 tanta vis creditorum impendebat F 341, 15 creditum abjuraverat C 25 condonare F 341, 12

Crescere hæc (mala) primo paulatim, interdum vindicari C 10 cuiusvis opes voluisse contra illius potentiam C 17 eam flammam egregiis viris in pectore crescere (virtutem viz.) J 4 liberis J 6 Ovid. Fast. iii, 11. cuiusquam regnum per scelus J 14 quo fuga atque formido latius J 55 Sic amor Juven. et Stat. labor, Silius iii, 107. odium Cic. virtus Claudian. seditio Ovid. Metam. 9. Damasippum, &c. qui malo Reip. creverant C 51 quæ P. Romani opibus C 51 Respub. labore atque iustitia C 10 Imperii cupido C 10 potentia paucorum C 39 licentia C 51

Criminatur: neque ego vos ultum injurias hortor uti illi criminantur sed, &c. F 305, 6

Criminibus falsis circumventum C 34 Tacit. H. iv. 25 Sic, inane crimen apud Ciceronem 4. Verrin.

Criminose de bello loqui J 64

Cruciatum an præmia J 70 omnes minores quam facinora illorum esse C 51 deprecor cruciatus corporis J 24 virorum illust. F 277, 4

Crudele intolerandumque factum ex justissimo atque optimo (imperio) C. 10. incendium C 48 penas (ad) aut acerba judicia invocat F 345, 8 facinora et fœda C 52 gratuito C 16 sententia C 51 crudelissimam prescriptionem civium perpessa est F 363, 22 imperitabant F 358, 12 paricidiis C 52 appellatur in imperio quæ apud alios iracundia C 51 tuæ parere bonos cogebas F 363, 24

Cruentam atque luctuosam victoriam hostibus relinq. C 58 homini satis credere C 31 nostrum licuit C 33 mortalium C 51 eripere potest J 1 mortali J 72 omnium satis sunt J 102

Cuique sua satis placebant C 2 optimo C 34

Cujusquemodi genus hominum C 39 Cujuslibet rei simulator ac dissimulatur C 5

Culpa: a c. vacuus C 14 satisfac-

tionem ex nulla conscientia de culpa proponere decrevi C 35 Non mea culpa sæpe ad vos oratum mitto; sed vis Jugurthæ subigit J 24 ex culpa gloriam invenit J 94 culpam suam quisque auctores ad negotia transferunt J 1

Cultorem pecoris magis quam belli J 54 sui F 317, 8 ejus terræ J 17 pecora cultoresque in agris J 46 pecore atque cultoribus frequentabatur J 48 inanis est F 325, 20 fuga deserta F 287, 1

Cultu regio ætatem agerent C 37 corporis C 48 Tacit. xiii, 54. eodem quo liberos suos domi habuit J 5 quam maxime miserabili J 33 humano ab cultu vastus J 48 egregio F 332, 15 libido stupri, ganeæ, ceterique cultus non minor incesserat C 13 filiorumque ejus multus pueritiæ cultus erat J 75 equis et armis decoribus F 297, 3

Cum dis commune C 1 fortuna simul cum moribus immutatur C 2 avaritia cum superbia invasere C 12 nefanda stupra fecerat cum C 15 Ipse cum telo esse C 27, 51 et infra. ad senatum referat neve cum populo agat C 51 Cum summa turpitudine in exilio ætatem agere C 58 magna gloria fuerat C 59 animo suo multaolvebat J 6, 13 et agitant J 348, 13 literis eum dimisit J 9 cum virtute tum gratia viri per motus J 9 Jugurtha hujuscemodi verba habuit J 9 mœrore vitam exigunt J 14 pleraque hostiliter loca cum equitatu accedit J 20 clamore terrebat J 34 prædas cum paucis diripiebat J 41 suppliciis mittit legatos J 46 maxima cura ultum ire injurias festinat J 68 cum cura. Tacit. xi, 18 pariter cum occasu solis J 68 magno gaudio obvii procedunt J 69 quantum cum maximo beneficio vestro negotii sustineam J 85 comparate cum illorum superbia me hominem novum J 85 ingenti periculo J 92 humillimis agere joca atque seria J 96 cum multa opera circumdata F 287, 19 Penates cum ingenti dignitate dedistis F 323, 15 præsens gaudium cum mox futuro maloccesseris F 345, 14 omnia mala cum honore pecuniæ desinent F 347, 3 multi præterea cum spe bona adolescentibus F 351, 2 libertatem suam cum Republica venalem habere F

352, 3 (pro, et) homines nobiles cum paucis Senatoriis F 358, 7

Cuncta maria terræque patebant C 10 plebes C 37 simul agere veluti per dementia C 42 quorum potentia cuncta ea gesserat J 33 mœnia exercitu circumvenit J 57 procedere Mario J 65 prorsus nihil intactum neque quietum pati: cuncta agitare J 66 civitas magna et opulens pœnæ cuncta aut prædæ fuit J 69 portendi Deorum nutu J 92 aucta in altitudinem (arbos) quo cuncta gignentium natura fert J 93 cunctaque præsentī ignavia mutastis F 307, 14 aut magna pars J 56, 57 novas res J 70

Cunctamini, alius alium expectantes C 52 quid statuat C 52 quousque cunctando Remp. intutam patiemi F 284, 7 sæpe jam fortunam, &c. tentatum caveat, ne illo cunctante, Numidæ sibi consulant J 62 utitur et cuncta Apul. in D. S. si fides Ms. Cantab. et Florent. pag. 42 facile cunctaverit Deos esse, non tamen alibi quod sciam, uti nec apud Tertullianum aut Arnob. Sed tamen Accius in Alpheisibœa, cunctant differre laborem. Ennius, Hectoris lytris: Qui cupiunt arma dare Achilli, ut ipsi cunctent. Plaut. Casina. Abi tu hinc: cunctas?

Cunctique omnium ordinum F 299, 13

Cupere agros alius C 11 eadem, eadem odisse J 31 prælium manibus facere J 57

Cupidine imperii J 19 pro cupiditate apud Apuleium sæpe p. 110, 209, &c. cæcus animus J 25 atque ira, pessimis consultoribus grassari J 64 animi laceratur et noxarum metu F 283, 1 ad explendam animi cupidinem præceps J 6 pravis captus ad inertiam et voluptates pessumdati est J 1 simul cupidus incepta patrandi J 70 flagrantēs inopia et cupidinibus F 281, 12 humani more ignara visendi J 93 tam difficile quod non cupidissime facturi essent C 40 sine cupiditate agitabatur vita hominum C 2 in cupiditatibus ardens C 5 admonere alium egestatis, alium cup. C 21 cupidus F 325, 14 honoris cupido C 3 gloriæ tanta inceserat C 7 dormire priusquam somni cupido esset C 13 minuebatur J 20 Consulatus cupido ingens exagibat

J 63 quo cupido animi hortabatur J 64 maxima invaserat Marium ejus potiundi J 89 profunda imperii F 313, 2 Tacit. altior cupido adeundi sacram sedem Vespas. &c. lib. x. Sic de ventre Parasitico, Plautus in Captiv. i, 2. profundum vendis tu quidem: et sic Curtius lib. x. cædes profunda, Statius x. Theb. gula, Sueton. in Vitellio 7. exercet F 359, 1

Cupienti animo nihil satis festinatur J 64 Cupientissima plebe consuli factus J 84 per mortales avidè cupiuntur F 339, 2

Cura: turba atque seditionibus sine cura aluntur C 37 ingens, &c. occupare C 46 tanta esset bonarum rerum quanto studio aliena petunt J 1 ex his magistratus et imperia, postremo omnis cura rerum publicarum J 3 oriatur apud Deos humanarum rerum J 14 magis odio nobilitatis quam cura reipublicæ (i. e. affectu in Remp.) J 40, 66, 68, 71 primo deinde uti ægrum animum solet, somnus cepit J 71 cura majore administrari J 85 cura multiplex patres exercebat F 286, 9 absolvit familiari F 306, 4 majore si quidem illi retinuerint dominationem quam vos repetiveritis libertatem F 308, 5 multa summo imperio inest F 324, 23 cum cura dicendum J 54 F 333, 5 aut tu mederi potes aut omittenda est cura omnibus F 345, 6 servitutis amittendæ oriatur (his) F 352, 12 vel ætate vel curæ similitudine patres C 6 ut petitionem suam curæ haberent C 21 neque curæ neque gaudio locum C 51 quibus injurias omnes, curæ esse decet J 14 de ceteris senatui curæ fore J 26 rati sese Dis curæ esse J 75 magnæ magna merces F 345, 19 tantum antiquitatis curæque majoribus pro Italica gente fuit F 325, 23 quo captivis libertatis curam miseria eximat F 274, 18 duplicat senectus F 323, 3 magnamque habui non ita, uti modo caperem, &c. sed etiam uti, &c. F 348, 9 356, 20 animi neque nox neque dies sedaverit F 359, 7 curis vacuus F 309, 15

Curant Remp. frustra C 9 et F 285, 6 curabant (Metellum in convivio pub.) ultra mortalium morem F 294, 4 cum equitibus curabat J 46 absolute Andr. i, 1, 43 sat est, curabo. Plaut. Bacchid. ii, 2, 49 abi intro,

ego hic curabo : quo sensu alibi apud eundem pro, cœnam apparare, sed locus non occurrit. cum Accus. Dictys ii, 32 alterum cornu Ajax cum D. curabant. Cum Dativo Apul. 42. quendam in sinistra parte curare jubet C 62 et J 14 quo facilius sociorum injurias curare licet J 14 alienam rem suo periculo stultitiæ videbatur J 83 res suas quisque curemus F 344, 12 curata ductu ejus multa F 327, 23 negotiorum curator fidus acceptusque J 71 curiam in c. impetum facturum C 43

Cursu tendere ad Capsam J 91

Custodem agri captivi Attalum F 313, 13 civibus missum (et infra) F 362, 16

Custodiæ causa J 65 in c. traditi C 50 in liberis custodiis habeantur C 47 tenebantur in custodia C 50 per municipia in custodiis habendos C 51

D

Dabuntur fœdus et amicitia cum meruerit J 94 dant servitium suum mercedem F 275, 5 adimunt, &c. F 350, 5 signum sociis C 18 occasionem pugnandi C 56 Casum præclari facinoris fortunam J 56 hostes pœne victos J 59 dono F 339, 2 operam Consules ne quid Respublica detrimenti caperet C 29 negotium Umbreno uti, &c. C 40 literas C 44 signum tuba C 60 honos virtuti datur J 3 senatus utrisque J 13 dono neque accipitur J 85 et F 323, 19 data atque accepta fide C 44 J 81 fides publica C 48 Civitate F 276, 13 quasi per libidinem F 339, 3 venum aut dono F 277, 6 pacem F 314, 13 Pontum Consuli F 319, 5 vadibus J 61 præceps datus est ambitione J 63 exercitus Syllæ F 326, 11

De virtute memorare C 3 Catilinæ Conjur. paucis absolvam C 4 cives cum c. de virtute certabant C 9 multa de ignavia eorum questus C 27 de improvviso C 28 si quis de Conj. indicavisset C 30 de se temere crederent C 31 satisfactionem ex nulla conscientia de culpa proponere decrevi C 35 interponitur inter adject. et sub. C 37 Multa prius de salute sua Pontinum obtestatus C 45 quid de his fieri placeat C 50 de ea

re referendum censuerat C 50 cum de Lentulo ceterisque statuetis C 52 non ea consilia de Rep. habuissent C 52 de Cethego sumtum supplicium C 55 cujus de virtute J 4 (et alibi) postquam de bello eorum accepit J 21 de omnibus rebus Legatos missurum J 22 de omnibus pactionibus præsens agere statuit J 29 per omnes locos et conventus de facto consulis agitari J 30 talis fama de Cassio erat J 32 senatum de fœdere consulebat J 39 qui de pace aut bello cum hostibus pactiones fecissent J 44 sollicita de belli eventu J 55 de Massivæ nece judicium fugerat J 61 de integro bellum sumit J 62 aspere in Metellum de bello scribant J 69 Marium fatigantem de protectione domum dimittit J 73 de ullo negotio abnuere audebat J 84 de Numidia bonum habetote animum J 85 de uxore potuit honestius consuli J 95 quasi de pace veniretur in colloquium J 112 de vita atque tergo regio more consulere F 273, 3 de reditu ejus legem ferentem F 290, 10 certatum utrinque de dominatione in vobis sit F 303, 6 victis tropæa constituit F 328, 6 reliqui de factione sunt F 356, 1 de illis potissimum jactura fit, quia pretii minimi sunt F 356, 6 de imperio certare F 356, 32 laborandum visum est de summa consilii F 358, 18 cum de exilio tuo redisti F 365, 1 de Sextio male existimas F 365, 4 deque ea re postulant uti referatur C 48

Debebat grandem pecuniam C 49 gratiam J 110 fore ut illi plurimum deberetur J 111

Decebat: locum editiorem capit quam victoribus decebat F 288, 8 quæ ab imperatore decuerint, ea omnia suis provisa J 49 decere existimavi unam ex tam multis perscribere J 30 illos æquo animo pati reliquum laborem J 67 quemquam ab inermis pedibus auxilium petere J 107 summa ope niti F 352, 26 ab ira vacuos esse C 51 in maxima fortuna minime irasci C 51 curæ esse jus et injurias omnes P. R. J 14 terrori esse vos J 31

Decedere Italia J 35

Decernere genus pœnæ novum C 51 de conjuratis C 52 supplicia Dis immortalibus J 55 decernit uti Coss. dilectum habeant C 36 decernitur

tempus ad utramque rem J 12 pauci ferocius decernunt J 104 adversus Herodem judicio decernere Hegesip. sic Codd. nostri. vulgg. contendere exhibent. decernuntur præmia C 49 stipendium alia quæ bello usui forent J 27

Decesserat postquam invidia J 88 Africa J 20 Romam J 36 ubi formido illa mentibus J 41

Declaratur Cos. M. Tullius C 24 per nuntios consuli C 46

Declinando fortunam in temeritatem F 293, 25

Declivem ab ortu solis latitudinem J 17

Decora facie J 6 domos suos gloria decorabant C 12 bene atque decore gesta Resp. J 100 spoliatiq. pavidī, sine decore (absque dignitatis insignibus) ad Syllam profugiunt J 103 præsidio alia decori fuisse J 19 nobilitas, quæ antea decori fuerat, invidiæ esse J 73 decori esse arma J 85 non divitiis decori habere F 346, 17 armis cultus C 7 et F 297, 3 Catoni studium modestiæ decoris C 54

Decreta: inter hæc parata atque decreta C 43 omnia rescindi J 11 vestra auxiliantur J 24 senati neglexisset J 40 decreta Provincia Gallia (regiones acquisitæ sic dicebantur quod eas P. R. provicerit. Festus.) J 113 Legatos F 280, 20 paratis F 284, 11 magna illa Consulum Imperia et patrum decreta F 305, 3 Numidia atque Italia decreta J 27 decretis suis inopiæ ejus opitulati sunt C 33 exercitibus F 286, 6 neque negotio defuit neque decretis labor F 322, 22 ex senatus decreto nunciari jubet J 28 ex consilii decreto per legatos imperat J 62 molitia vobis dignitatem illi metum detrahi F 280, 15 quis reprehendat quod decretum erit in C 51 per senatus d. consul gladium eduxerit C 51 senati fit, sicut ille censuerat C 53 fit uti dividerent J 16 an decretum Consulis subverterent J 30 nocte quæ proxima fuit ante diem colloquio decretum J 113 equidem mihi decretum est, nihil tam ex alto reperiri posse: quod non cogitanti tibi in promptu sit F 349, 6 Decrevi reliquam ætatem a republica procul habendam C 4 et J 4 satisfactionem ex nulla conscientia de culpa propo-

nere C 35 idque non temere aut ex fortuna tua d. F 348, 15 supplicium sumendum d. C 50 postquam decreverat non egressi provincia J 44. Numidiam Metello decreverat senatus J 62 supplementum J 84 Marius in oppidis maritimis agere J 99 uti familiæ gladiatoria C 30 nisi regnum ipsumque deditum venissent J 28 quæ pessimi et stultissimi decrevere F 280, 5 si hoc itinere uti decreveris F 358, 19 plebes incredibile memoratu est quantaque vi rogationem jusserit, decreverit, voluerit J 40 nihil etiam nunc decrevisse, illo die responsurum J 109 hæc sequi decrevistis C 58 Senatus C 29 ipse domum revertit J 8 prius omnia pati decrevit J 20

Decus, divitiæ, gloria in oculis sita sunt C 20, 58 atque pudicitia C 25 potentiæ paucorum decus atque libertatem suam gratificari J 3 fides, decus, pietas, hoc est, decus nominis atque existimationis ut loquitur Arnob. 149 J 31 contra decus regium J 33 ne in ejus familiam regni decus transferretur Valer. i, 7. ubi Ms. pro, collocavit collocando, pro jussit, jubendo, et post, consiliis addit, divina J 72 ordinis hujus interiit F 285, 3 pecuniæ atque usum demseris F 346, 3 divitiis, honorem F 356, 22 decus præsidiumque F 359, 16 ut Horat. Od. 1

Dedecora: per dedecora præceps ierat plebs (i. e. flagitiose) quam formamlibenter usurpat C 37. damna atque dedecora in rempublicam pervenerint J 31 armatus potius quam manu J 39 voluptates sine dedecore attigerit F 343, 15 dedecores inultique F 297, 4 per dedecora amittere C 20 alienam famam suum dedecus æstimant F 355, 18

Dederant pœnas C 18 pacto vitam dederant insomniis occidere F 313, 11 provinciam invitus C 19 vades J 35 volentem pro maximis beneficiis animam dono dedisse F 324, 20 Patriam cum ingenti dignitate dedistis F 323, 15 sese Prætoribus C 45 pœnas stultæ lætitiæ C 51 dono regi agros J 5 se luxu atque inertia corrumpendum J 6 locum hostibus introeundi J 38 pessum J 42 usum bene suadendi fortuna F 312, 15

Dedita Circa J 35 ventri atque somno C 2 corporis gaudiis J 2 ob-

sides J 54. et quæstui atque sumtui C 13 ipsumque deditum venissent J 28

Dedo, Voveo: dedoque me pro Rep. F 324, 16 deditio; qualis illa pax aut deditio sit ex qua, &c. J 31 cum primum cepit J 62 facta J 26 armis aut deditioe aut quovis modo bellum conficeret J 36. omisa bellum incipit J 66 in nova deditioe officia intenderant J 75 facit J 26 atque in deditionem uti acciperetur J 29 polliceri J 36 veram facere J 46 ad deditionem regis animum impellit J 62 inceperat, metu deseruit J 70 eam approbat F 292, 15 deditiois mora induciæ agitabantur J 29 signa illa ostentui credere J 46 si dediticius est J 31

Deducendis coloniis Triumvirum J 42 deducit in carcerem C 55 ordines in locum æquum C 59 in planum (aciem) J 49 præsidia deducta atque imposita F 284, 10 ad Marium Jugurtha vinetus J 113

Deerant ad cavendum dolus aut astutiæ C 26 ad necessaria rem fam. C 20

Defecerant ubi familiares opes C 13 Urbibus ad se J 61 ab se J 66 ab rege J 56 post defectionem sociorum F 330, 10

Defendant regnumque suum ab Romanorum avaritia J 49 mœnia J 56 eam ab injuria C 35 ad defendenda animus F 301, 13 plus possit audacia ubi ad defend. opes minores sunt C 52 sua loca J 54 jura populi C 38 leges, judicia F 361, 11 pro, tueri, aut conservare. pacem optatis magis quam defenditis F 280, 14 sic locutus Cicero: semel enim pacem defendi. defensabant mœnia J 60 gloriam, libertatem, rem familiarem F 356, 24 defensionem parare C 35 defensores vestri quam federe quamque inulti perierint J 31 mœnium J 23 defendens multo suorum sanguine F 309, 9

Defessi sunt de Imperio certare F 356, 31 exsanguibus Imperium extorqueret C 39 et F 343, 23 malis injuria concessissem J 17

Deficerent: hortari (milites) J 51 animus ad voluptatem a vero F 353, 25

Defluens Tauro monte flumen F 202, 17 ubi per secordiam vires, tempus, ingenium defluxere J 1 F 341, 14

Deformatus ærumnis J 14 ne incuria deformetur F 340, 5 deformata majestas. Florus ii, 225. Justin. deformis habitu more vecordium ii, 7. Dictys: lacrymis atque omni supplicio lamentandi 3, 11. deformat macies Virg. 4. G. defuit animus negotio, decretis labor F 322, 22

Degredi colle J 50 monte J 49 degressus est Alpes F 317, 22

Dehinc: primum quod, dehinc quia C 3 (in principio) C 32 in principio Sueton. Tiber. cap. 51. juvenes primum dehinc vehicula disposuit. Idem Aug. 49. Prudent. περὶ στέφ. 3, 146 ultima carnificina dehinc, &c. quæ postquam effatus est. Dona dehinc, &c. Virg. Æn. 3.

Dehonestamento corporis lætabatur F 327, 26 Tacit. oris H. 4, 13. insigne 14, 21, v. Gell. 2, 27. Justin. 28, 2, 9. honorum omnium Noster J 1 et ex eo Tacit. amicitiarum Hist. 2, 87. Dictys 3, 10

Dehortantur a vobis J 31 plura de Jugurtha scribere dehortatur fortuna mea J 24

Dein ubi Memmius dicendi finem fecit J 34 pro, postea et J 100 ne medius ex tribus foret. Dein tamen ut ætati concederet fatigatus a fratre vix in alteram partem transductus est. Primum dein novos, &c. postremo J 11 post eos Æthiopes esse, dein loca exusta J 19 sæpius eadem ascendens ac descendensque dein statim digrediens, ceteris audaciam addere J 94 verum postea, veruntamen, vel tale quid, olim—post—dein—nunc F 281, 15 quid dein prælia aut expeditiones, &c. enumerem? F 298, 10

Deinceps: prima colonia, ac deinceps duæ Syrtis, dein Punicæ post, aliæ urbes J 19

Deinde, (in princip.) J 15, 113. alia, deinde alia loca petiverant J 18 parum est impune malefecisse nisi deinde faciendi licentia eripitur J 31 invidiam ac deinde periculum timens J 39 concepcionem advocavit, deinde hoc modo disseruit J 84 portas obsidere jubet, deinde ipse intentus propere sequi J 91 victus profugit in provinciam ac deinde Romanam contendit J 13 deinde postera die ad Thalam perveniunt J 75 pro, huc accedit. Nam quæ ad hoc tempus

Jugurtham tuta sunt omnia removistis, avaritiam, imperitiam, superbiam—deinde exercitus ibi est locorum sciens J 85 illi mature ad hyberna Romanorum proficiscuntur; deinde a Gætulis in itinere circumventi, &c. J 103 res populi Rom. Q. Catulo Coss. ac deinde domi militiæque gestas composui F 271, 1 pro Rep. voveo dedoque me quam deinde cui mandetis circumspicite F 324, 16 post paulo—deinde—postremo F 356, 17

Deinsuper (ἀνωθεν) astantium manibus in murum attollitur F 289, 7

Delapsi hostes aut oppressi F 322, 14

Delectum habeant C 36 adversum vos habiti delectus F 284, 9

Delenimenta comparant F 306, 10 et Tacit. ut aliquod exercitui Germanico delenimentum. Hist. i, 77. delenimenta vitæ xv, 63. Vitiorum A. 21. eodem significatio licet illud a delenio hoc a delinio θελκτήριον Græce, utitur et Livius

Deliberari, qui pejor an ignavior sit d. non potest F 280, 11

Delibuta perjurii Deæ F 362, 9

Deliciis atque superbia omissis, afflictae sese, &c. C 31

Delicta quia reprehenderis C 3 corrigas J 3 patefierent J 32 occultiora fuere J 38 non si flagitiis obsecutus, delicta perpressus, &c. F 345, 13 delicti gratiam hand unquam fecissem C 52 et J 104 ex d. conscientia populum timet J 27. Ita prohibendo magis quam vindicando exercitum confirmavit J 45 neque delicto neque lubrici obnoxius animus C 52 delinquere mercede quam gratis recte facere F 301, 3

Deliquere homines adolescentuli per ambitionem C 52 quorum auctoritate, quæ deliquisset, munita fore sperabat J 28

Delubra spoliare C 11 et infra

Demendo: magnitudinem animi in addendo non demendo Reipub. ostendere F 344, 14

Dementes ac furiosos F 365, 3 averteris ea vero dementia est C 58 extremae J 3. veluti per dementia cuncta simul agere C 42

Deminutæ opes nobilitatis F 351, 22

Demissi, in obscuro vitam agunt C 51 Cic. timido animo, humili, de-

misso. 3. Verrin. animum nimis timidum atque demissum, et alibi; fracto ac d. ex alacri atque læto sic erat humilis atque demissus. 2. Verrin. vultu C 31 animo J 98

Demitte hoc in pectus tuum, nunquam victum esse P. R. &c. J 102

Demolitur munitiones, plateasque rescindit F 317, 20

Demseris: id ita eveniet si demseris sumtum licentiam F 344, 1 et 346, 4 demtis obtrectationibus F 360, 9

Demum: verum enim vero is demum vivere et frui anima videtur C 2 quasi injuriam facere id demum esset imperio uti C 12 pro, solum, sive omnino, idem velle &c. ~~ea~~ demum firma amicitia est C 20 pro, postremo, tandem J 46 Sueton. Aug. 15. secunda demum vigilia Frontinus i, 1. p. 153. at edd. pro, demum, deinde

Denique: gratia, voce, denique omnibus modis J 15 deinde—denique postea J 18 pro, tandem: Jugurtha missitare, ipse quasi vitabundus ducere, &c. Denique Aulum spe pactionis perpulit uti J 38 Cic. pro Milone. Itaque Milonis consulatus qui vivo Clodio labefactare non poterat, mortuo denique tentari coeptus est. denique in principio, pro tandem J 51, 62, 73 omnia arma, tela, locos, tempora denique naturam ipsam vicerat J 76 uti utres fierent curabat, &c. quæ mox usui forent denique sexto die (et sic factum est ut) maxima vis utrius effecta J 91 non scalis neque irruptione peractum urbis excidium Florus i, 12 et J 99 igitur quarto denique die J 101 elegantissime Florus libro i, cap. 16. § 3. ubi vide Salmasium. etiam Cæsar de B. G. ii, 33. Hirtium c. 35. de B. Alex. in itinere 5 denique regi in princip. J 111 Maxime vellem Remp. quietam esse aut, &c. denique prava incepta consultoribus noxæ esse F 280, 1

Deo: ut tanta repente mutatio non sine Deo videretur F 328, 20 in suppliciis magnifici C 9 non suppliciis muliebribus auxilia D. parantur C 52 nutu cuncta portendi J 92 Ut te neque hominum neque Deorum pudet, quos perfidem aut perjurio violasti F 284, 2 partim repuli Deorum auxiliis et virtute mea F 322, 19 negligere C 10 hominesque testamur C 33

sed per D. Im. quo illa oratio pertinet (in princip.) C 51, 52 neque vos neque D. Im. in animo habeat J 24 testari J 70 apud Samothracas Deos acceptum in fidem F 313, 9 quare capesse per Deos Remp. F 345, 5 (i. e. per Deos rogatus.) Dii : magna lætitia nobis est, cum te talem virum Di monuere ut aliquando pacem malles J 102 pro Di boni F 280, 9 optare, ea approbant Dii Im. beneque evenire sinant F 347, 23 hominibusque infestus C 15. Im. confisi C 52 si D. aut hominibus unquam ullis pepercit C 52 virtute ac Dis volentibus, magni estis et opulenti J 14 supplicante per hostias J 63 juvantibus omnia maturata sunt, victoria, præda, laus J 85 credo Dis fretus, nam contra tantas difficultates consilio satis providere non poterat J 90 adeste Quirites et bene juvantibus Dis M. Æmilium Consullem ducem et auctorem sequimini F 279, 11

Deponas hoc (bellum) uti civiliter F 341, 21 deponi cum virores velint J 83 depositis inimicitiiis Valer. ii, 9. Ms. Ascens. et Hack. dispositi, male, ut infra, cum pro eum

Depravata gratia magna pars J 15 Depressus circiter 12 pedes humi C 55 Ulpian. ut locus deprimatur pecoris appellendi gratia, et in L. i. §. Quod autem ait. ff. nequid in flum. dum vel depressior vel altior fiat aqua. Ex saxo in mirandam altitudinem depressio. Cic. 7. Verr. Ovid. M. xv, 124. Virg. Geor. iii. Æn. i, 55 depressas convalles. Columella i, 5. p. 23 cum ex depressiore loco fuerint orsa fundamenta et, ii, 48

Descendit : quod verbum in pectus J. altius quam quisquam ratus, descendit J 11 qua illi descensus erat in Galliam properanti (sub radicibus mont.) C 57

Descripto quæ, qui numerus, &c. F 358, 16

Desenuisset ira belli F 286, 25

Deserta oppida J 92 ab ea parte Castellum J 94 est a legatis C 45

Desidia atque secordia bonum otium contere C 4 quia desidia et inertia et stupor eos, atque torpedo invasit, &c. F 355, 16

Designati Coss. C 18 sperans si designatus foret (i. e. consul d.) C 26 Tribunus J 27

Desinent hæc mala cum honore

pecuniæ F 347, 3 omne bellum sumi facile, ceterum ægerrime desinere J 83 desineret bellum quibus posset conditionibus F 332, 12

Desisteret actione F 292, 12

Despecti estis vos in mea injuria J 14 inmo despecti et indigni Repub. habiti F 280, 21 agitandi inops despectusque F 276, 11 despiciens ignobilitatem Jug. J 11 Q. Pompeius apud Priscian. 793. Me miserum quem mille feminae despiciari ausæ sunt. 2. Mss. optimæ notæ, reponunt illæ pro mille. recte.

Destinatis dominos F 301, 10

Deteriorem bonus divitiis magis elarum acceptumque videt F 353, 23 in deterius composuit (falsa de bonis) F 332, 13 deterrimi mortales F 343, 9

Deterrentur prælio J 98

Detineatur quibus ab malo publico F 346, 1 ambitio mala a studio C 4 verbum militare. Propert. ii, 7, 34. detentas et Curtius iii, 1. usus est : hostem ita detinuit ut ei nec confingendi, nec abeundi daret facultatem. Frontin. ii, 1. p. 188. Senec. Ep. 115. hæc res tot iudices detinet. ubi Ms. pro, ad mercedem, ad scelera

Detracta de pecore coria F 318, 3 detractæ religionis penam exegisse V. Max. i, 1, 17. post transtulissent Ms. legit omnes qui erant numero super, &c. bene

Detrahi vobis dignitatem, illi metum F 280, 15

Detrectant adversæ res etiam bonos, in victoria vel ignavia gloriari licet J 53 Sic Tacitus in Dial. de Orat. cap. 12. plures hodie reperies qui Cic. gloriam quam Virgillii detrectent, et alibi : per summa flagitia detrectantibus militiam F 337, 24

Detrimento : prædæ magis quam detrimento, fore alia belli facinora C 48 minore illos vinci quam suos vincere J 54

Detrusus : neque detrusus aliquotiens terretur F 289, 8

Dextimos : apud dextimos J 100

Dextra, sinistra circumventus ab, &c. J 101 libertatem atque patriam in dextris vestris portare C 58

Dicam quam paucissimis uti nobis interpretatum est ex libris Punicis J 17 quin accipe tu ea quæ dicam de summa Repub. F 349, 20 sunt qui ita dicant, imperia ejus injusta barbaros nequivisse pati C 19 divisa

dicebantur hoc modo C 43 libris qui Hiempsalis dicebantur J 17 habuisse in exercitu C 59 dicendi finem fecit C 52 dicentur per tabellam sententiæ F 358, 10 pulchrum est bene facere Reipub. etiam bene dicere haud absurdum est C 3 fide publica dicere jussus, omnia aperit C 47 silere melius de Carthagine quam parum dicere J 19 piget quam ludibrio fueritis superbix paucorum J 31 causam J 69 meam et facta mihi licet J 85 imperata facturum J 62 dicet aliquis quid igitur censes J 31 quæcumque dici aut fingi queunt ignaviæ probra J 44 apud alios iracundia dicitur C 51 (vid. Dixi.) dicta contumeliosa retulerant J 20 cum factis composuit J 48 haruspiciis eodem intendere videt J 64—alia sed certatum de—(aliud prætexuerunt) F 303, 6 qui mea sero probat F 314, 13 ad reprehendenda aliena facta aut dicta ardet omnibus animus F 347, 16 facta exæquanda sunt C 3 aliis talibus J 81 au qui me his dictis corruptorem victoriæ tuæ prædicent? scilicet quod, &c. F 342, 10 immane dictu est F 341, 16 verborum satis dictum est F 307, 11

Diducta manu hostium J 25

Die constituto J 13 postero J 38 die nocturne J 38 et alibi: superiore J 59 inermos quippe in tali die (festo nempe) J 66 certo proficiscerentur J 79 vix decima parte die (pro, diei) reliqua invadunt J 97 Vulcanaliorum F 316, 20 bis die ventrem onerare F 346, 18 paucis ante diebus C 47 paucis diebus J 11 itaque paucis diebus (interpositis) J 13 et J 35 uti in diebus proximis decem Italia decederent J 28 consumtis J 62 et J 93 quia diei extremum erat J 21 multum processerat J 51 jam diei vespere erat J 52 quod Tacitus effert, per, flexo in vespere die, medio diei F 289, 1 statuit ante quam liceret sine fraude ab armis discedere C 36 in diem tertium constituunt J 66 prædicit ubi præsto fuerint J 75 proximum ei negotio constituit J 93 Eo post diem quintum quam iterum male pugnauerant, legati veniunt J 102 decimum redire jubet J 109 diem bello circumspicit F 282, 3 belli prolatat pretio F 314, 10 frumento dierum decem J 75 intra legitimos d. profiteri C

18 in dies magis C 20 comitiorum C 26 noctesque festinare C 27 per vim aut dolis tentare J 23 paucos commoratus apud Flaminium C 36 insidiis statuitur J 70 Jugurthæ neque dies aut nox quieta J 72 post dies quadraginta quam eo ventum erat J 76 ubi cœpit J 91 aliquot dies fiducia nostris augeri cœpit et promi lingua F 338, 9

Differunt vos in adventum F 307, 1

Difficile: nihil tam difficile neque tam asperum C 40 F 348, 1 atque asperum factu aliam rem aggreditur, non eadem asperitate qua Capensium, ceterum haud secus difficilem J 92 diversi abeunt in locos difficiles (impeditos) J 87 utrumque casum Romanis difficiliorem fore J 97 aditu difficilis J 91 quod difficillimum in primis est et prælio, &c. J 7 inter mortales J 10

Difficultate: ex difficultate rerum eadem illa existimans quæ C 57 in ea magnum et sapientem virum fuisse comperior J 45 loci, coacti J 98 contra tantas difficultates consilio satis providere non poterat J 90 inter has difficultates evadendum est tibi F 340, 16 his difficultatibus circumventus J 7

Diffidens vitæ ac timidus C 45 veteri exercitui J 43 virtus militum J 52 impensius modo rebus suis J 43 et 73 non tam diffidentia futuri quæ imperavisset J 100 rei simulare J 60 diffidere sibi patriæque C 31 ne sui diffiderent J 36 armis J 54

Digna memoria C 4 pœna pro factis eorum C 51 ex mala conscientia digna timere J 62 ab dignis et idoneis ad indignos et non idoneos transfertur C 51 magis quid se dignum foret, quam quid in illis jure fieri posset C 51 dono dignum C 54

Dignitate: deos penates cum ingenti dignitate dedistis F 323, 15 non ex opulentia sed ex dignitate creetur F 358, 6 huic addiderat severitas C 54 cœpere nobilitas dignitatem populus libertatem in libidinem vertere J 41 detrahi vobis F 280, 15 famam modestiamque meam post tuam dignitatem habere F 348, 13 gloriam dignitatem clientelas F 357, 19 parcite Lentuli C 52 magis quam iræ consulens J 33 satis quæsitus per hoc summum imperium F 279, 8 statum non obtinebam C

35 reliquæ conservandæ spes (sum secutus) C 35 memor generis atque pristinae dignitatis suæ C 60 non dignos, pro indignos C 35

Digrediuntur utrique J 22 digressi a parentibus J 18 unde patet digredi discedere: aliud autem est degredi descendere. Isidorus Vulcanii et Ms. Codex et sic reponend. apud Ammianum p. 400. lin. 2 criminari Carthag. ante tempus domo digressos J 79 Tacit. An. iv, 37. ad sua tutanda digressis rebellibus. Contrar. congrédi et deg. Cic. 2. de N. Deorum ut accessus et digressus ii. Tusc. 9.

Dilabentur quæ collecta sunt F 285, 13 ne summum imperium per summam discordiam dilabi, patiaris F 359, 5 exercitus J 18 divitiæ, vis corporis J 2 res maximæ discordia dilabuntur J 10 invidia dilapsa J 27 tempore J 36

Dilargitis proscriptorum bonis F 274, 3 Tacit. H. 1. Quod sine modo, sine iudicio donaret sua, largiretur aliena

Dilata praelia magis quam pacem datam intelligerem F 314, 12

Diligentia: præsentī diligentia clarissimi, viri consulis C 51

Dimisit conventum C 21 in Apuliam præterea alium alio C 27 exercitum F 317, 22 esse eum per scelus occupata periculosius dimissurum F 276, 2 tantum scelus impunitum pro, sinere J 31 superbiam suam F 358, 11 sic, dimittere jus, libertatem, matrimonia, amicitias apud Cic. et alios. auxilia J 8 domum, pollicitus operam suam C 28 Bomilearem clam in Numidiam J 36 ab armis eum F 329, 3

Dimotis: considera quale id sit de quo consultas: ita bonis malisque dimotis, patenti via ad verum perges F 343, 19 quos spes societatis a plebe dimoverat J 42

Diremit ea res consilium C 18 praelium nox J 60 non admissæ dirimit suffragia plebis. Lucan. v, 394 Prisciani edd. amissæ, at 2 Mss. ejusdem, admissæ

Diripi Remp. F 361, 6 prædas bellicas J 41 Bithyniam F 313, 17 Discebat militiam usu per laborem C 7

Discessio terræ J 42

Discessit ex concione, J 31 in

loca quam maxime occulta J 56 ab Zama J 61 in 2 partes Numidiæ in 2 factiones Tacit. Cæsar i. B. C. a sua sententia decessit, si locus sit sanus, nam in Cic. 4. de fin. in eadem sententia, Mss. optimæ notæ exhibent, deccedere.

Disciplina majorum milites laborare J 44 Pallad. i, 1. ut eorum doctrina nec a disertissimis possit intelligi. Ms. C. Christi, eorum disciplina. et sic infra p. 85. Mart. Tit. iii, pro, cum ordine suo Ms. C. Christi cum disciplina et ibid. Tit. 9. Ms. B. Pub.

Discordia civilis C 5 accensæ omnes (ex qua) F 283, 17 per discordiam dilabi imperium ne patiaris F 359, 5 et certaminis finis F 273, 9 jurgia, discordias, simultates cum hoste exercebant C 9 discordiosum ingenio Numidarum J 66

Discrimine nullo, ut in terrore solet generis aut imperii F 289, 5

Disertissimus Romani generis Cato F 271, 4

Disjecerat: quos medios cohors Prætorica C 61 sic, disjectæ Catervæ apud Tacitum ii, 45 ut arma inermis disjecit F 349, 17 Respub. F 362, 19 disjectos ab tergo aut lateribus circumveniebat J 50

Disjunctum undique ab imperio eorum, &c. F 313, 20 quod disjungebat J. Bocchique regnum J 92 qua in parte disjungitur Cappadocia ab Armenia F 317, 11

Dispalata in artes vitasque varias multitudo F 352, 7 usus est Sisenna iii. Hist.

Dispari genere, dissimili lingua C 6 opibus (de exercitu et loco) J 52

Dispersa: soluta atque in multitudine dispersa J 41 dispersi a suis J 51 Milites paulatim dispersos in unum contrahit J 98

Dispartit inter manipulos funditores J 49 portas et proxima loca Tribunis J 59 equites Præfectis cohortium dispartiverat J 46

Dispositis præsidis C 55

Dissensio: quia in dissensione regum Jug. adversus fuerat J 35 propter dissensionem placuerat dividi thesauros J 12

Dissentirem ac reliquorum malis moribus C 3 (rarius hac signif. invenitur) Cicero tamen pro Fonteio: a ceterorum more ac natura dissentire

Disserendum mihi multis fuisset F 300, 9 ut facta sit, &c. C 5 de timore C 51 postea quæ fecerit J 95 velle de se, et de P. R. commodum J 102 de meo facto F 347, 14 multa de administ. imperio J 11 hujusmodi verbis C 49

Dissimili lingua C 6 moribus nobilitas J 85 haud dissimiliter situm munitumque J 89

Dissimulanda: ad dissimulanda omnia paratus C 31 hominem dissimulare, Valer. ix, 5, 1. ubi pro divinum æmulatus, Ms. capere conatus. Causa C 31 Lentulum coarguunt præter literas, sermonibus quos ille habere solitus erat C 47 fingere alia omnia, dissimulare de conjur. C 47 cujuslibet rei simulator ac dissimulator C 5 Cic. i. de offic. Dulcem et facetum, festivique sermonis atque in omni ratione simulatorem quem *εἰρωνα* Græci nominaverunt: Zephyrosque audire vocantes dissimulant V. Flacc. ii, 373: de morte frequenter nempe, cum posituræ principiorum dissolvuntur, ut alicubi Lucret. Arnob. Lib. 2. simulare in hominibus discerent, dissimulare, mentiri

Dissolvit plerosque senectus J 17 Parca fatalia nentes Stamina non ulli dissolvenda Deo: et Cicero i. de Leg. et ii. de fin. mortalium mala (mortem) C 51

Distinuere superba imperia magis quam occupatio F 358, 6

Distrahitur animus multitudinem J 80

Distribuatur senatus in varia officia F 358, 15 ad distribuendam pecuniam J 12

Disturbantur palam pax et concordia F 283, 10 vox bene Latina. Plautus. at nunc disturba quas statuisti machinas. Colum. ii, 2. Cicero ad Attic. iv, 7. Lucret. ii, 21. Julius Exsuperantius Cap. iii. quo parta disturbatur F 283, 21 consilia F 353, 5 factionem nobilitatis F 349, 15 noli istum disturbare Valer. Max. viii, 77. Lactant. iii, 17. ædes d.

Ditionem: in paucorum jus atque ditionem concessit C 20 quicquid Latia ditione subactum Vivit. Claudian. in Ruf. i. vs. 29. 4 Ms. legione subactum

Diu multumque fatigatus J 94 et alibi

Diversa inter se mala C 5 Reges

diversi, pars ingenium alii corpus exercebant C 2 Ovid. diversis partibus arma damus. Sueton. de Cl. Gram. a Varrone diversæ partis Advocato. pars in civilibus armis (per adversa) movit, a vero F 272, 3 diversa capessunt. in fugam alii, eruptionem alii tentavere F 296, 4 præmia bonos malosque sequi F 359, 11 ab his longe diversas literas C 34 pro, separati. omnes jam diversi audistis C 20 regem quærere (i. e. alii alio) J 12 et J 87 diversis moribus C 53 paulo diversius sed omnes tamen—concederent C 61 itinere malos a bonis C 52 alium ab alio diversos aggreditur J 46 diversum est ab ea fama quæ plerosque obtinet J 17 diversi alius alio quam maxime J 50 ceterum quo fuga et formido latius crescerent J 55 agitabatur commotus metu ac libidine J 25

Dividit: qui locus Ægyptum ab Africa J 19 Sic loquuntur Geographi. etiam Cicero. Attic. v. 108. Amanum, qui Syriam a Cilicia aquarum divortio dividit. quod Plinius effert per, determinat. negotia C 43 præda militibus divisa J 91 divisi: ab Hispania freto divisi J 18 orbe Britannos. at Ms. Petr. male diffusos. divisione: in divisione orbis terræ plerique in parte tertia Africam posuere J 17 quam in divisione possederat (pro, ex) J 48

Divina atque humana promiscua habere C 12 permiscuit contentio J 5 hostibus tradita J 31 bella atque paces, postremo divina et humana omnia penes paucos erant J 31 quæve humana superant an divina impolluta sunt F 276, 9 arma adversum divina et humana, &c. F 282, 11 quibus non humana ulla neque divina obstant F 316, 2 divina attingere mortalibus F 346, 10 divina cum humanis permiscet F 355, 7 illi aut mentem divinam esse J 92 omnium mortalium vitam divino numine invisit F 359, 9

Divites: ita divites alios ut regio victu atque cultu ætatem agerent C 37 divitiæ postquam honori esse cœperunt C 12 ludibrio fuisse videntur C 13 apud illos sunt C 20 quæ prima mortales putant C 36 magnæ J 2 bono honestoque potiores (quibus) J 8 ubi claræ habentur F 353, 27 et gloria fluxa atque fragilis C 1

ne quis divitiarum magis quam injuriæ causa bellum inceptum diceret C 51 libidinis et divitiarum victor J 63 cupido profunda divitiarum F 313, 2 eas divitias eam bonam famam (nempe hostem ferire, &c. in iis positas esse) C 7 honestas esse volebat gloriam ingentem C 7 quis tolerare potest illis superare quas profundant C 20 laudamus divitias sequimur inertiam (pro, amamus) C 52 in vestra amicitia exercitum divitias munimenta regni habere J 14 adversum divitias invictum animum gerebat J 43 proscriptiones innoxiorum ob divitias F 277, 3 id est, non divitias decori habere sed ipsum illis flagitio esse F 346, 17 nec ego magna remedia contra divitias statuo F 355, 2 ex divitiis luxuria atque avaritia cum superbia invasere juventutem C 12 nobilem maximis divitiis C 48 suos divitiis explevit C 51 bonum et æquum carius J 15 Seleucia inclytis divitiis F 316, 8 divitiis magis clarum magisque acceptum F 353, 22

Diurna mercede vitam mutaverit (i. e. pretio condonaret) F 281, 9

Diurnitatem: ad diurnitatem usus salire F 297, 8

Divulgatur fama tanti facinoris per omnem Africam J 13

Dixere: quia multi dixere de ejus virtute, prætereundum puto J 4 diligentissime omnium qui eas res dixere J 95 sententias C 51 ut dixi C 55 vid. Dico

Docet Vagam non amplius mille passuum abesse J 68 in eo colle quem docuimus J 49 res F 339, 4 literis Græcis et Latinis docta C 25

Documenta: quarum rerum maxima documenta hæc habeo C 9

Dolens: quasi dolens ejus casum C 40 Stat. 5. Sylv. damna dolens aliena, alia præterea dictitare magnifica pro se et illis dolentia J 84

Dolis atque fallaciis contendit C 11 haud difficulter capiebantur C 14 interfecisset J 6 vitæ suæ insidiatum J 22 per vim aut dolis tentare J 25 fatigari J 56 nihil dolo factum J 107 composito digrediantur J 111 dolo an vere comperimus J 113 dolo parabatur Ciceroni C 26 quærere ad perniciem ejus J 70 avertere Antiochum ei subvenientem per dolum F 313, 5 per dolum capo-

retur J 11 cujus si dolum caveris F 355, 14 illi ad cavendum dolum aut astutiæ decrant C 26 in Jug. tantus dolum tantaque peritia locorum erat J 46 Numidarum nihil languidi neque remissi patiebatur J 53 quibus dolum atque malitia fide cariora erant F 352, 28

Domesticus splendor tibi animos attollit F 362, 8 domestici oculi annotaverunt. Valer. i, 6, 1. at Ms. domesticorum et ibid. pro, P. t. r. u. Anci regis Marci uxor

Domi militiaeque C 5 sæpe nobiles C 17 foris æs alienum C 20 domi militiaeque, mari atque terra præclara facinora fecit C 53 multitudinis domi minuendæ gratia J 19 modicus J 63 ob rem corruptam domi penas metuunt J 89 bellicque F 323, 20 et J 41 domo ejus utebatur J 12 extorrem J 14 exul J 14 vastatio F 343, 2 suas gloria decorabant C 12 atque fana expoliari C 51 invitant domos suas, alius alium J 66 ubi inertia atque inopia incertas domos habere subegit F 352, 2 necato filio vacuum domum scelestis nuptiis fecisse C 15 pergerent domum C 44 uti tanquam suam domum visens eat, &c. J 12 domum regiam comportant (aurum, &c.) J 76 hospitis violasse (de Jasone) F 293, 4 familiarique in patria clarissimam F 359, 19 oppugnatum venerat F 363, 2 paraveris F 363, 6 intactæ semirutæ mœnia F 331, 3

Dominandi libidinem causam belli habere C 2 ubi animum quem dominari decebat, servitio oppressere F 346, 20 dominatione Syllæ bona amiserat C 28 d. pellere F 300, 15 certatum utrimque de dom. in vobis F 303, 6 post d. Syllæ C 5 ad dominationem accensi J 31 modestus ad alia omnia nisi ad dominationem F 292, 22 concessere omnes in dominationem paucorum F 301, 4 illi retinuerint F 308, 6 post, ubi regium imperium in superbiam dominationemque convertit C 6 dominationes affectabant sub honesto patrum nomine F 273, 15 spes hortabatur C 17 dominationis eorum satietas tenet J 31 certamen erat J 41 retinendæ omnia honesta existimet F 276, 4 socius F 307, 7 particeps F 341, 4

Dominatur in omni re fortuna C 8

ad exitium usque insontis Tribuni dominatus est F 303, 1 dominis (pro, possessoribus) restituo F 277, 11 ut frequenter apud ISS. abunde libertatem rati, quia tergis abstinetur, et huc ire licet et illuc, munera ditum dominorum F 307, 14 pauci libertatem pars magna justos dominos volunt. (vid. Justos) F 316, 5 cum tute per mollitiem agas, exercitum supplicio cogere, hoc est, dominum non Imp. esse J 85 populus qui dominus erat F 352, 4

Domita: cum ab occasu ad ortum solis omnia domita armis parerent C 36 reges bello C 9 quam plurimum potest domiti pecoris J 75 virtus omnia domuerat C 7

Dona militaria alia (hastas, vexillum, phaleras) J 85 omnia in benignitate habebantur J 103 dedit regi dono J 5 dono datur atque accipitur F 323, 19 (et alibi) corrumpit proximos J 97

Dubia: quæ si dubia aut procul essent. (victoria, præda, laus) J 85 nisu J 94 victoria F 343, 13 Respub. stabiliebatur (quorum consilio) F 357, 11 atque asperas res facile toleraverant C 10 rebus novandis spes oblata est C 39 hostibus instare, quos firmos cognoverant, eminus pugnando retinere J 51 anima nostra in dubio est C 52 dubio atque hæsitante Jugurthæ. (an prælium committeret) J 107 an dubium habetis F 301, 14 cui dubium est quin vastitas, &c. oriantur F 360, 3 363, 8

Dubitabo: non dubitabo eloqui F 351, 17 dubitando et dies prolatando C 43 acie pars dubitavit F 289, 9 haud dubie jam victor J 102 et F 313, 19 perterritis ac dubitantibus ceteris C 28 inter dubitationem et moras senati J 30 multis diebus per dubitationem consumtis J 62 primo, dubius quidam insolita facies ostendebat J 49 consilii F 308, 26

Ducant hostilia F 316, 5 vigiliæ ducebantur more militari J 44 (ut, ducere somnos, Virg. et Horat.) fidem suam interponit quam ille non minoris quam publicam ducebat J 32 quos idoneos ducebat J 62 pro bono ducebatur F 273, 18 sibi quisque ducere, trahere, rapere, J 41 vos in locum affinium J 14 et sua necessaria post illius honorem ducerent J 73 ne quis modestiam in conscien-

tiam J 85 veluti ficta pro falsis C 3 apud Numidas honori J 11 innocentia pro malivolentia duci cepit C 12 neque id flagitium militiæ ducitur J 54 ea necessitudo apud Numidas levis ducitur J 80 secordiæ atque ignaviæ F 352, 24 quæ prima mortales ducunt J 41 et J 76 per triumphum duxere F 313, 16 murum ab angulo dextri lateris ad, &c. duxit F 295, 18

Duce Ænea profugi sedibus incertis vagabantur C 6 pollicetur sese itineris periculique ducem J 93 Cos. ducem et auctorem sequimini ad recipiendam libertatem F 279, 13 exquirebant duces multitudinum qui pretio vexare Remp. soliti erant C 50 sic effigiem Cassii apud Tacitum inscriptam legimus Duci (vel potius *Dux Partium*) An. xvi, 7. Centuriones ducesque turmarum J 38 avidisque ita promptisque ducibus uti Metellus ictu tragulæ sauciaretur F 294, 22 exercitus pars temeritate ducum attrita J 85 dux atque imperator vitæ mortalium animus J 1

Ductabat exercitum C 17 quos in exercitu C 19 Frequentativa pro suis primigeniis sæpe apud Catonem. dolito, emptito, redemptito, callesco. Lucret. imperito, negito. Gellius utitur alicubi mutuito, sed paulo insolentius.

Ductos sorte F 329, 18 ductu meo fusi F 297, 12

Dum: pro, modo vel dummodo; neque id (de Rep. capienda loquitur) quibus modis assequeretur, dum sibi regnum pararet, quicquam pensi habebat C 5 Plant. Persa. Vin' mea esse? P. dum quidem nec nimis diu tua sim, volo. cuncta dissolvere C 51 C 14 (in princip.) Dum hæc Romæ geruntur C 32 vicinitatem exornat, commoratus C 36 et C 58 ne illi sanguinem nostrum largiantur; et dum paucis sceleratis parcunt; bonos omnis perditum erant C 52 liberius processi, dum me civitatis morum piget J 4 tantummodo remorati dum in elephantis auxilium putant, postquam, &c. J 53 dum metus a Tarquinio et bellum grave cum Etruria positum est: æquo et modesto jure agitatum F 273, 1 dum vos terremini, a repetenda libertate F 275, 19 usque eo prosperum imperium habuisse dum apud eos vera

consilia valuerunt F 356, 15

Duplicaverat bellum F 325, 6 Mors Vitellii dulpicaverat bellum. Tacit. H 54

Duritiam consuetam voluptati habuisset J 100

E

E periculo eriperentur facilius C 48 conspectu abijt J 68 contempto metuendum effecit F 280, 12

Ea: primo pecuniae, dein imp. cupido crevit: ea quasi materies fuere, &c. C 10 vasa celata mirari, ea rapere, &c. C 11 (redundat) omnia ea adimere quae victores reliquerunt C 12 idem velle atque velle ea demum firma amicitia est C 20 ea misericordia fuisse semper S. P. Q. R. ut nemo ab eo auxilium frustra petiverit C 34 sed urbana plebes, ea vero praecipis ierat C 37 facta eorum fortia noverat, ea commemorando, &c. C 59 quae apud alios iracundia dicitur ea in imperio superbia C 51 multosque mortales ea causa adversos habeo C 52 Nam in fuga salutem sperare, cum arma quis corpus tegitur, ab hostibus avertere, ea vero, dementia est C 58 parare atque ea modo in animo habere, quibus Hiempsal per dolum caperetur J 11 Ea tempestate J 37 Metellum in ea difficultate sapientem fuisse J 45 Id ea gratia eveniebat, quod nemo regem sequitur J 54 (ea de causa) in ea tanta asperitate J 77 Senatus paulo ante Metello decreverat: ea res frustra fuit J 74 pro, quae, saepe: ut, ventus arenam humo excitavit; ea magna vi agitata, &c. J 79 Quae ante beneficia vestra, &c. ea uti deseram non est consilium J 87 Capsenses una modo, atque ea intra oppidum, &c. J 89 una et ea vetus causa F 313, 2 scuta, verum ea Numidica J 94 ex ea tempestate spes in illo sitae J 114 et ea re a nobis ad societatem peteris F 315, 15 scilicet quod ea quae hostibus, &c. saepe tribuere, ea civilibus danda arbitror F 342, 12 non occurrit alibi apud Sallustium talis geminatio, praesertim post, quae. in ea re maximo animum exercitato, uti colantur boni mores F 353, 10 ubi, ea refertur ad illa quae loco posteriora sunt, quae

etiam forma rarissima apud Nostrum. quasi diceret; in hac re maxime animum, &c. nempe uti colantur, &c. memorare eam rem nos locus admonuit J 89 Numidiae iure belli suam factam: eam vastari ab Mario pati nequivisse J 102 vestra secordia. Neque mihi satis consilii metum an ignaviam an dementia eam appellem F 283, 4 eos mores eamque modestiam viri cognovi C 51 injurias suas manu vindicaturum, eamque rem belli causam fore J 20 Neque Gr. literas didici: parum placebat eas discere J 85

Eadem illa movebat C 31, 57, 58 haec simulantem J 14 aliam rem aggreditur, non eadem asperitate, ceterum haud secus difficilem J 92

Eat: tanquam suam domum visens eat J 12 eati armati contra injurias J 31 bonos perditum J 31

Ecce: l et i pacem agitabimus quippe quis hostis nullus, &c. Ecce autem ex improvviso Jugurtha, intoleranda audacia, &c. J 14 edicto severo iuberentur F 337, 24

Edidit: orationem habuit luculentam quam postea scriptam ed. C 31

Editissimus collis F 287, 18 imensum editus mons J 92 magna parte J 98

Edocent acta atque audiunt J 53 (et alibi) enimque quae ageret J 49 per legatos cuncta edoctus C 45 quae parabantur J 56 edoctus arte. Tacit. xii, 4

Effecerat multa pollicendo ut proderet C 26 ex rege miserrimum servorum F 313, 14 se e contempto metuendum F 280, 12 effecta maxima vis utrum J 91 memoriam longam C 1 quod intenderat J 25 omnia potius quam semet visendum F 346, 16 hostilem metum J 105 firmam pacem F 345, 4 mandata J 58 jussa J 24 uti veniat ad se J 61 rata, exequendo F 305, 4

Effrensens sese superbia, audacia, scelere J 14 rabie effrenari Apuleius 178 Effrenari Elmenh. cui non assentior. Virg. Georg. iii. caput altius. Cic. Offic. i, 174 neque summissum et abjectum, neque se effrentem insolentius. Idem de Fin. latitia se. altius et incivilis Florus i, 26

Effrenat corpus animumque virilem C 11

Effrenatae libidinis F 336, 25

Effuse et temere euntes J 105 exercitu prædari J 55 hostes Tacit. xii, 31. et Sueton. effusa fuga Liv. effusis ac dissipatis fructibus Cic. 2. de Lege Agrar. Virg. 7. Æn. agris effusa juven-
ventus. effusos hostes invadi posse. (hoc est palantes et incompositos) J 87 vulgum oppido J 69 sic Sueton. Calig. effudit se populus.

Egebat pauca munimenta (alii quærebant) J 98 sed lectio recte se habet. Cato: vitio vertunt quia multa egeo. eodem modo glandem vesci ii, 6. 5. et nihil frui viii, 2. 11 ultionem potiri vii, 12. Justin. et licet Codices Bodleianus et Corporis Christi Oxon. et exemplaria quædam in diversum abeant, sic enim Ms. Cantab. Tacit. An. iii, 73. 6. Flor. i, 1, 28. egens, factiosus C 18 alienæ opis F 323, 14 egestas facile habetur sine damno C 37 pabuli J 45 miseri, egentes, violentia atque crudelitate fœneratorum C 33 homini potentiam quærenti egentissimus quisque opportunissimus J 86 honestæ rei F 351, 27 locorum, raptò vivere coacti F 331, 12

Ego C 2 eorum ego vitam mortemque juxta æstimo C 2 sed ego adolescentulus, &c. C 4 sed ego quæ mente agitavi C 20 equidem ego sic existimo C 51 parvum ego te J, &c. accepi J 10 scio ego quam difficile F 348, 1 volo ego F 358, 20 scio ego Quiriles J 85

Egomet: partim vidi, alia egomet gessi J 85 (in princip.) Eg. in agmine, &c. J 85

Egregia fides C 35 liberalitate C 69 facinora ingenii J 2 ut alia magna et egregia tua omittam J 10 scilicet mercede F 278, 10 fama F 312, 9—F 345, 2 virtute F 364, 13 artem unam egregie mirabilem comperi F 349, 1 pro valde, nimis, inquit Donatus in Andr. i, 13, 1. egregie cara, et, Egregie cordatus homo catus Ælius Sextus. Ennius. Servus egregie fidelis. Cic. ad Q. Frat. ii, 26 animi natura egregie mobilis. Lucret. nec secus Horat. 2. Serm. Sat. 5. Livius vi. B.—P. Persius. Cæsar 2. B. G. egregiis viris J 4 tam clarus neque tam egregiis factis erat J 63 cultu corporis ornata F 332, 15 facinus atque mirabile J 79 in aliis artibus (vir) egregius, nimis molliter aegritudinem pati J 82

Delph. et Var. Clas.

Egressi scalis milites prope summa ceperant J 60 aquatum castris J 93 extra vineas J 94 angustias F 308, 8

Egressusque ejus atque itinera explorat J 35

Eheu, me miserum! Huccine, Micipsa pater beneficia evasere? J 15

Ei postquam jussit provinciam J 84 ei negotio proximum diem constituit J 93 decreta provincia Gallia J 11½ consulebant F 357, 4 quam maxime odisti ei maxime obsequeris F 365, 6

Ejus: non ignarum ejus consilii fuisse C 17 decretis suis inopie ejus opitulati sunt C 33 magnaque frequentia ejus ordinis C 46 regnum ejus sceleris sui prædam fecit J 14 vid. super hac re Vallam magno conatu magnas nugas agentem, ita enim nata est lingua Italica ut ejus cultores vim reciprocationis sui et suos assequi haud valeant.

Ejusmodi: atque is cum ejusmodi sit, tamen audet dicere, &c. F 363, 19

Elato neque securo esse animo F 287, 1

Elegantius psallere, saltare, quam necesse est probæ C 25

Eloquentiam immoderatam F 362, 5 Eloqui non dubitabò quæ mens suppetit F 351, 17 a quo studio, &c. detinuerat, eodem regressus C 4

Ementiendo quæ se audisse dicerent ex Vulturcio C 49

Emergunt se fundo navigia F 318, 14 probe. Nepos. Attic. quibus ex malis ut se emergerat. Cic. Ut se emergens ostendit Scorpium alte. de Arusp. R. iste serpens quæ tum hic delitescit tum se emergit.

Eminens patibulo affigebatur F 318, 20

Eminus mista tela remittere J 58 terrere funditoribus J 94

Emissa (jacula) tormentis aut manu J 57 minus jaculis (ab) corpora tegere J 101

Emori per virtutem præstat, &c. C 20

Emundi aut mutandi copia ab Hispanis erat J 18

En: adsum en Cotta consul F 324, 14

Enim: non crudelis, quid enim in tales homines crudele? C 51 de natura Syllæ, cultuque paucis dicere. Neque enim alio loco de Syllæ rebus dicturi sumus, et L. Sisenna, &c. J 95

Ind. Sal.

c

F 307, 12

Enisum ita se ab adolescentia J 22 summa ope ab iisdem enixo studio petierunt. Valer. viii, 15, 1. J 25 simul eniterer domi militiæque J 14 eniti decet contra F 340, 10 imitami virtutem et enitimi J 10 vid. Nitor et Nisus.

Enunciat dolum qui parabatur C 28

Eo magis ommissa cop. quæ, C 4 et C 13. binos Imp. sibi fecere, eo modo minime posse putabant per licentiam inolescere animum humanum C 6 pessimum quemque necare. eo populus latori C 51, et 18 ita quominus petebat eo magis sequebatur C 54

Epulas: inter epulas obtruncant J 66 vino et epulis onerati J 76 sudorem, pulverem, relinquunt nobis quibus illa epulis jucundiora sunt J 85

Equites auxilios in utrumque latus J 46 Numidas J 68 Cataphracti, ferrea omni specie F 317, 15

Equestre prælium J 60 ordine C 17 in formam parmæ equestris F 318, 1

Equidem ego sic existimo omnis, &c. esse C 51 et J 10 et F 342, 2 possum equidem C 5 jam pridem equidem nos, &c. C 52

Erant: (in princip.) erant præterea complures, &c. C 17 et C 48 quicumque aliarum atque senatus partium erant C 37 qui præsidii causa cum telis erant circum (ædem) Concordiæ, C 49 Gætulorum magna pars erant sub Jugurtha J 19 in consule bonæ artes erant J 28 eo magis (omiss. copula que) C 4 C 13

Erepta bona C 37 ex servitute C 49 beneficia vestra J 14 vita J 14 libertate F 363, 26 pecuniæ J 31 civitatem periculis C 46 præmia ereptum eunt J 85 periculo C 48 victoria parta ex manibus J 82 animam C 51 per vim (ex custodiis pub.) C 52 neque victis quicquam præter injuriæ licentiam C 12 me ex manibus impiis J 24 iniquitas prætoris C 33

Ereici militaris in modum F 309, 14 Errant procul J 85 pariter te errantem (Bocchum) et illum scelerrimum persequi J 102 errasse et Jugurthæ scelere lapsum J 104 quo facilius errata officiis superes J 102

Eruditus: doctissime eruditus Græcis atque Latinis literis J 95

Erumperent ad Catilinam cæde et incendio periculis omnibus C 43 solus inter tela hostium vitabundus J 101 vis piscium ex Ponto F 329, 22 Bibuli fortitudo atque animi vis in consulatum F 355, 20 Terent. vereor ne istæc fortitudo in nervum erumpat denique. alii globis eruptionem tentavere F 296, 5

Et qui fecere, et qui facta aliorum scripsere multi laudantur C 3 Nam et prius quam incipias consulto et ubi consuleris, &c. C 1 fuit magna vi et animi et corporis C 5 nonnulli ficta et hæc et multa alia, &c. C 22 non quia solvere possem cum et aliis nominibus, &c. C 35

Etenim in principio C 20 et J 85

Etiā: pars ingenium alii corpus exercebant. etiā tum vita hominum sine cupiditate agitabatur C 2 J 51—54 F 343, 13 F 281, 4 pulchrum est benefacere Reip. etiā bene dicere haud absurdum est C 3 et J 103 rem fam. etiā ad necessaria deesse C 20 Vos cunctamini etiā nunc et dubitatis C 52 necessitudo quæ etiā timidos fortes facit C 58 qui opulentiores etiā si accipit injuriam tamen J 10 plerumque noctis processit obscuro etiā tum lumine J 21 plura scribere dehortatur me fortuna mea, (etiā antea expertus sum, parum fidei miseris esse) J 24 etiā tum J 63 etiā antea nupserrat, &c. J 80 etiā atque etiā reputate J 85 verum etiā multo magis locorum asperitate J 89. contra tantas difficultates, consilio satis providere non poterat: quippe etiā frumenti inopia tentabatur J 90 post diem decimum redire jubet, ac nihil etiā nunc decrevisse J 109 ultra Romanorum et mortalium etiā morem curabant F 294, 4 parum est quod impune fecisti, verum etiā commemorando exprobras F 364, 1 etiamne aures nostras odio tuo onerabis F 364, 4

Evadendum est tibi inter has difficultates F 340, 16 inter virgulta evadere J 50 oppido properavisset J 56 pugnare, evadere alii (retreat) alii succedere (advance) J 57 adverso colle J 52 luccine beneficia evasere J 14

Evenerant: quæ occulte tentaverat aspera fœdaque evenerant C 26 audacia in bello ubi pax evenerat,

æquitate C 9 Minucio Macedonia venerat J 35 dissensiones vitio humani ingenii evenere F 272, 5 illis merito accidet quicquid venerit C 51 pactione an casu ita venerit J 67 ea res tibi Reique publica prospere F 360, 13 Id ea gratia eveniebat quod J 54 id ita eveniet si demseris, &c. F 344, 1 et F 346, 2 bona fama F 358, 22 id adeo mature posse si J 65 ea (dii immortales) approbent beneque evenire sinant F 347, 22 quid humani F 320, 8 ubi ea res bene J 92 Id evenit quia F 340, 8 sæpe prava magis quam bona consilia prospere eveniunt F 348, 5

Eventus: bonis initiis malos eventus habuit C 11 in incerto erat J 51

Eversum profecti sunt tribuniciam potestatem F 278, 9 irent alios civitate F 351, 8 familias ab stirpe F 350, 14

Evocat milites ex hybernis in expeditionem J 37 lectos et evocatos centuriones C 59

Ex miseriis multis requievit animus C 4 ex pulcherrima pessima ac flagitiosissima facta C 5 et J 46 ex libidine magis quam ex vero celebrat, &c. C 8 amicitias inimicitiasque non ex re sed ex commodo æstimare C 10 pro, propter. ex divitiis juventutem luxuria atque avaritia cum superbia invasere C 12 uti cuiusque studium ex ætate flagrabat C 14 ex illis (quos scil. illexerat) testes signatoresque falsos commodare C 16 multi ex coloniis et municipiis C 17 sperans facile se ex voluntate Antonio usurum C 26 Tacit. Hist. iv, 65. Cuncti ex voluntate Agrippinensium perpetrare. luxuria ex magnis rapinis nihil reliqui fecerant C 28 ex prima lætitia repente omnis tristitia invasit C 12 se ex curia domum proripuit C 32 ex suo numero legatos mittit C 32 ex itinere literas mittit C 34 satisfactionem ex nulla conscientia de culpa proponere decrevi C 35 suus cuique animus ex conscientia spem præbet F 359, 13 ex victoria talia sperabat C 37 ex senati consulto causâ cognita in vincula conjecerat C 42 præcepto regis J 13 ex senati decreto jubet J 28 ex præcepto Ciceronis per Gabinium ceteros conveniunt C 44 ex prodigiis haruspices respondissent C 47 alique ex conjuratione deprehensi C 48 Crasso ex

privatis negotiis obnoxii C 48 ex petitione Pontificatus odio incensus C 49 liberales ex sociorum fortunis C 52 ex illis periculum metuunt C 52 ex omni copia 2 legiones instituit C 56 ex omni copia circiter pars 4ta. C 56 dum ex urbe præsidia opperior C 58 utrumque ex lateribus ceteros aggreditur C 60 ex his magistratus et imperia (artibus sc.) capiunda J 3 Africano cognomen ex virtute fuit J 5 alterum ex providentia timorem, alterum ex audacia temeritatem afferre, &c. J 7 ne medius ex tribus J 11 tanta commutatio incessit ut ex maxima invidia in gratiam J 13 ex improvise J 14 cujus vitæ necisque potestas ex opibus alienis pendet J 14 timido et ex conscientia diffidenti rebus suis J 32 ex tanta properantia tam facile tractum bellum J 36 ex sententia J 38 ex delicto fratris invidiam timens J 39 ex copia rerum statuit sibi nihil agendum J 39 (vid. Copia.) ex copia, quod optimum videbatur consilium capit J 54 ex locis copia maxime idoneis vineas agere J 76 ex copia tubicinum quinque numero delegit J 93 et J 98 et J 103 ex partium invidia pericula metuentes J 40 cum ex Mamilia rogatione tres quæsitores rogarentur J 40 ex opportunitate loci J 48 ex eo medio quasi collis oriebatur J 48 veritus ex anni tempore, et inopia aquæ ne siti conficeretur exercitus J 50 nemo omnium Numidarum ex fuga regem sequitur J 54 priusquam ex castris subveniretur J 54 Jug. magnificum ex Anli secordia J 55 ex itinere frumentatum missum J 56 ex occulto J 59 neque id tempus ex aliorum more quieti aut luxuriæ concedit J 61 ex concilii decreto J 62 quam gravis casus in servitium ex regno foret J 62 unus ex omnibus Italicis profugit intactus J 67 et J 69 biduum ex perfidia lætati J 69 ex consuetudine J 71 et J 85 talia consilia per otium et ex opportunitate capi J 76 nomen ex re inditum J 78 ex commodo pugnam facere J 82 ex Metelli voluntate bellum intactum trahi J 83 mihi ex virtute nobilitas cæpit J 85 quod ex aliena virtute sibi arrogat J 85 me ex animi sententia nulla oratio lacerare J 85 non ex merito sed quasi debitos J 85 ex parente ita accepi,

&c. J 85 neque quemquam ex calamitate aliorum metus ceperit J 85 ex sociis prædam agentes J 88 Marius promissa cognitum ex presentibus misit J 93 ex speculatoribus cognitum dicit J 106 ubi ex præcepto tempus visum J 94 Marii temeritas gloriam, ex culpa invenit J 94 cum turma sua quam ex fortissimis magis quam familiarissimis paraverat J 98 ratus ex omnibus æque aliquos ab tergo hostibus venturos J 100 ex concubina ortus J 108 ex sententia ambobus J 109 leniter et ex voluntate Syllæ omnia se facturum J 111 in miserationem ex ira vertunt F 275, 15 tumultum ex tumultu bellum ex bello serunt F 281, 14 ex qua omnes discordiæ accensæ F 283, 17 ex composito F 290, 11 hyemem per oppida ex ambitione mea egi F 298, 9 præter spem bonam ex vobis F 300, 17 arceam habent ex spoliis vestris F 301, 17 ex factione media consul F 301, 16 ex insolentia avidus malefaciendi F 330, 23 idque non temere aut ex fortuna decrevi F 348, 15 nihil tam ex alto reperiri posse quod non cogitanti tibi in promptu sit F 349, 6 (Ovid. Vellei. sed ex alto dissimulare puto) de honore ex copiis judicare F 354, 4 ex dignitate creetur consul non ex opulenta F 354, 6 oppressi ex aliena libidine huc atque illuc fluctuantes agitantur F 357, 12 ex natura diversa præmia, &c. bonos malosque sequi F 359, 11

Exacta ætate sua magis crescere adolescentem J 6 non parentes exacta ætate F 351, 5 ætatem J 61 regibus F 272, 20

Exædificatas villas in urbium modum C 12

Exæquanda facta dictis C 3 periculo C 59 et Justin. v, 2, 12 vires partium exæquato omnium jure xliii, 1, 4.

Exagitabat conscius animus C 14 quæstio illa J 34 consulatus ingens cupido J 63 tanta vis hominis magis lenienda quam exagitanda videbatur C 48 causa nobilitatem exagitandi J 81 plebem C 38 ita formidine quasi vecordia agitari J 72 rem jam antea vulgi rumoribus exagitatam C 29 qui causam senatus exagitatam concionibus improborum. Cic. Rempublicam seditionibus C 51

Exarsere animi immane quantum

F 295, 14

Excelso: in excelso ætatem agunt C 51 cujus opes in excelso sunt F 348, 2

Excessit radicem montis F 332, 25 vindictæ modum Valer. Max. apud V. Beluacensem. at Edd. et Mss. aliter iv, 1.

Excidentque inopes potentesque trahant excident F 316, 4

Excidii fatum urbi adventarit F 343, 21 neque sinem nisi excidio habituri F 314, 11

Excipitur Metellus lætissimis animis J 88

Excisa oppida aut recepta enumerem F 298, 10.

Excita juventus publicis largitionibus C 37 ita conscientia mentem excitam vexabat C 15 horribili sonitu J 99 somno J 75 excitant neque gloria neque pericula C 58 arenam humo ventus J 79

Exerciatum necat Adherbalem J 26 illum magis honore Marii quam injuria sua J 82 omnibus malis J 14

Excubitum in portas cohortes ex legionibus mittere J 100

Execrari Catilinæ consilia C 48 cum post execraturum omnes degustavissent C 22

Exemplo: ubi hoc exemplo per senatus decretum consul gladium eduxerit C 51 exemplo assumere Tacit. 68. 9. earum exemplum infra scriptum est (the copy) et C 44 Plaut. Mostell. iii, 14. Laudant fabrum atque ædes probant sibi quisque inde exemplum expetunt (a model) Paulus Is. hæredes solent habere exemplum testamenti Cic. Att. epistolam Cæsaris cujus exemplum ad te antea misi. ad Q. fratrem ii, 14. misi ad Cæsarem eodem exemplo literas. vid. Plaut. Pseud. mala ex bonis initiis orta sunt C 51 (precedents) tradite posteris ad P. Rom. suimet sanguinis mercede circumveniendum F 279, 6 præbeo non validissimus, quo rectius tua componas F 312, 17

Exequabantur domi quod ubique apud socios aut hostes idoneum videbatur C 51 boni Imperatoris officia C 60 decreta vos exequendo rata efficitis F 305, 4 mature mandata exequitur J 35

Exercebatur ingenium, corpus C 2 similitates cum hostibus C 9 Cic. pro Flac. similitates nescio quas cum

Libertis vestris ex. cum illo gravis inimicitias C 49 victoriam crudeliter C 38 sic, quæstiones, odium, sectiones, accusationes, &c. apud Tacitum aliosque. ambitio magis quam avaritia animos hominum exercebat C 11 Virg. apes.—Exerect, sub sole labor.—patres acerrime victoriam nobilitatis in plebem J 16 exercent vitia 204. Firmicus in Astron. p. 204. E contra, poetæ, quandoque, exercere, curas, dolorem, diem pro exerceri, Ovid. Met. xii, 108. Silius ii, 75. Æn. x, 60. ut monet Servius. piraticam exercentes F 333, 27 Justin. viii, 3, 13, 22. i, 14. servili imperio plebem F 273, 3 ibique (cædibus, rapinis, &c.) juventutem suam exercuit C 5 non Græca facundia neque urbanis munditiis sese exercuit J 63 caninam facundiam F 327, 17 Lucret. v, 226. nunc aurum et purpura curis Exercent hominum vitam, exercere Scorta Orat. i. ad Cæs. cap. 38. Plantus: hæc nox scita est exercendo cortio. Catull. qui vestrum exercet amorem. exercuit juventutem suam C 5 exercebant libitinam V. Max. v, 2, 10. et noster F 343, 14 ingenium ad malefaciendum F 323, 11 corpus armis atque equis F 356, 11 Victoriam per servitium F 350, 10 malitia præmiis exercetur F 355, 4 me illa magis cupido F 359, 1 quæstio ne aspere violenterque ex rumore et libidine plebis J 40 ingenium patriæ non suæ quisque potentiæ, exercitabat F 357, 5 cum dativo etiam Cic. ii. Tusc. 69. Jovem Olympium, eum ipsum cui se exercebit. (at sæpius cum præp. ad.) in labore, patientia et factis fortibus exercitando F 346, 14 exercito corpore fessus J 71 lectos et exercitatos in audaciam C 50 ex civitate profectos semper ad bellum exercitatos. Ms. Veget. i, 3. postrema vox abest a Vet. Ed. Par. 1532. et Vesaliensi 1670. frequentibus exercitiis ad prælia præparare F 327, 15 nequicquam eo (animo) hebeti atque claudo pro exercito uti volunt F 347, 1

Exercitibus decretis F 286, 6 quos in exercitu ductabat C 19 dux hostium cum exercitu supra caput est C 52 comparato J 20 circumdato Circum irrumpere nititur J 25 parato J 28 in exercitu nostro pax agitaba-

tur J 30 intento atque infesto J 46 exercitu effuso prædari J 55 exercitu cuncta moenia circumvenit J 57 incernito J 92 exercitu amborum conjuncto J 97 in hybernis composito J 103 ob seditionem provinciam cum exercitu adeptus est F 280, 17 rursus admotoque F 282, 9 optime merito F 297, 15 prodito F 314, 7 restituto F 315, 6 exercitui præerant J 32 scribere supplementum J 39 diffidens veteri exercitui J 43 distribuerat pecus J 91 exercitum parare C 29 compararent C 30 augere C 32 instruit pro loco atque copiis C 59 permittit Petreio C 59 per omnem ex. gaudia, &c. agitabantur C 61 per homines callidos tentabat J 38 brevi confirmavit (ad severitatem castrensem revocavit) J 45 antevenit J 48 cogebat (drew together) J 54 cogere Dyrachium F 286, 26 more majorum gereret J 55 ubi animadvertere ad se verum exercitum pergere J 69 ex. supplicio cogere J 85 coërcebat pudore magis quam malo (i. e. pœna) J 100 opprimendæ libertatis habet F 280, 12 habere posse sine frumento et stipendiis F 297, 22 aluit stipendio frumentoque F 298, 23 aluntur F 324, 4 exercitum argento fecit F 322, 15 vertere (i. e. considerare Servius) F 330, 4 sibi insuevit amare C 11 quo consilio foret exercitus C 29 in manu C 51 hand longe a mari consedit exercitus J 21 qui in Africam portaretur J 27 ne siti conficeretur J 50 ducebat J 55 ei traditur J 86 instrui J 97 victor F 378, 6 novus F 285, 10 datus est F 326, 11 clade percussus J 44

Exigerent boni honestique vitam J 85 legem de pecuniis exigendis F 311, 4 acerbius exegit quod dederat Cic. i. Tusc. æs Horat. aurum creditum Plaut. Bacch. nomina Cic. i. e. ad solutionem cogere. et tributa apud eundem. exigere et cogere.

Exilio nullo certo vagabantur F 332, 20 cum de exilio tuo redisti F 365, 1 permitti jubent leges C 51 exulum reliquias persequantur F 305, 12

Eximat: quo captivis libertatis curam miseria eximat F 274, 18

Existeret quasi gubernator F 299, 24

Existima quod optimum factu est

F 342, 2 ego sic existimabam. Patres Conscripti uti prædicantem patrem meum: qui vestram amicitiam colerent eos multum laborem suscipere, ceterum ex omnibus maxime tutos esse J 14 E quidem ego sic exist. PC. &c. C 51 F 343, 20 alienam famam suam dedecus F 355, 18 ut eorum qui dominantur, simultas fert, ita bonum malumque publicum existimant F 357, 15 qui aliter fecerit senatum existimare eum contra Remp. facturum C 51 de Sextio male existimas F 365, 4 de M. Livio juxta ac de se F 353, 3 illud facinus imprimis memorabile C 4 utrum gravius existimet (meum regnum amicitiam vestram) nemini occultum est J 24 quid de illo existimetis F 277, 17 ex difficultate rerum eadem illa existimans quæ supra diximus, Catinam agitare C 57

Exitia maxima Reip. atque turbulenta probate F 279, 4 adesse Jugurthæ J 70 ad exitum usque insontis dominatus est F 303, 1

Exitum quem tantis malis sperarent C 40 dignum vitæ suis moribus C 55 utinam emori fortunis meis honestus exitus esset, non vivere contentus videri J 14

Exornat: dum vicinitatem antea sollicitatam armis exornat C 36 aciem J 52 (pro, instruere) omnibus exploratis (pro rei copia satis providenter exornat) J 90 exornata ædificiis Numidæ J 16 parum scite convivium J 85

Exorsus orationem magnam F 311, 13

Expectabant belli eventum haud alio animo C 37 alius alium expectantes cunctamini C 52 extremam necessitatem, nihil ausus, nisi muliebri ingenio expectat F 276, 21 an expectatis dum invadat? F 282, 9 Nunc deformatus ærumnis alienas opes expecto J 14 expectare inter eas moras promissa legatorum J 47 Cum egens alienæ opis plura mala expectarem F 323, 14 expectamus tam bona quam mala, inquit Donat. Sed expectare, hoc loco, pro timere, ponitur. Non absimiliter, sperare dolorem Virg. Expectatione eventui civium animos intentos putabat J 44 Sine gravi cujusquam expectatione, neque sane ambitu publice F 289, 12

Expediet: tantummodo incepto opus est, cetera res exp. C 20 priusquam hujuscemodi rei initium expedio J 5 se quisque expedire J 105 veste tectum pugionem F 308, 19 in expeditionem evocat J 37 educere exercitum in exped. Cicero i. Divin. 125. equitesque in exped. misit Cæsar v. B. G. in expeditionem proficiscens J 103 Expeditis peditibus suis J 59 cum exp. manipulis J 100

Expellenda discordiæ mala F 343, 26 patria F 345, 11

Expergiscantur: ut omnes expergiscantur ad libertatem F 352, 11 quin igitur expergiscimini C 20 aliquando C 52

Experimentis jam antea Metello cognitum erat J 46 Experiri extrema omnia C 26 et vim et gratiam nostram J 102

Expertes fama atque fortunis C 33 Experts clade Dict. ii, 4 ceteris soli in imperio agere F 273, 4

Expilari ærarium taciti indignabimini J 31

Expiraret per artus F 336, 23 explananda sunt pauca de moribus, &c. C 4 Terent. explana mihi. Cic. 7. Verr. explanandum est enim diligentius. Plin. in Paneg. expressit, explanavitque verba. Justinian. Quem oporteat Episc. § i. et explanare voluntatem suam adhibitis festibus L. i. § 2. C. de Latr. Liber toll. in aliis non temere occurrit hoc verbum.

Expleant muneribus amicos J 13 munerare vel munire, ut Plautus loquitur, explere avaritiam H. ii, 13. præceps ad explendam animi cupidinem J 6 expletis Legionibus J 87 et J 20 expl. leg. numero hominum C 56 divitis C 51

Explicatur: unde pons in oppidum pertinet explicatur F 325, 4

Explorare itinera Regum J 88 tempora J 35 exploratum misit J 54 parum exploratum J 88

Exprobras: parum est quod impune fecisti, verum etiam commemorando exprobras F 364, 2

Expugnare Cirtam machinis omnium generum aggreditur J 21 agros vastare, villas expugnare J 44

Expulsa agris plebes F 279, 1

Expurgandi, et quasi sui expurgandi causa C 31 postquam sese parum expurgat J 69

Exquirebant duces multitudinum C 50 vescendi causa terra matique omnia exquirere C 13 Regis sui sententiam J 112 exquisitis quasi per saturam sententiis J 29

Exsanguis: cives cum civibus manus conserturos: ita defessos et exsanguis regi aut nationi prædæ futuros F 343, 22 quin defessis et exsanguibus qui plus posset, imperium extorqueret C 39 Calvum quidem Ciceroni visum exsanguem (oratorem) et attritum: Tacitus Dialog. c. 18. graviter fractum velut exsanguem in regno reliquit, Justin. xxxi, 3. et vires exsanguis, apud eundem xxxix, 5. pro, timido usurpat Plautus in Aulular. et sic Curtius vii, 1, 23. et exsanguis vulneribus idem vii, 7, 36. Colos ei exsanguis. Noster C 15

Exsurgitis: uti animus ab ignavia atque secordia corruptus sit: qui ne nunc quidem obnoxii inimicis exsurgitis J 31

Extincta prope jam familia J 95 extinguantur inclusi hostes. Veget. iv, 4. ubi Ms. in Titulo cap. pro, ne exurantur, habet, ne noceantur extincta sunt generis præsidia J 14 extinctor stirpis tuæ J 14 incendium meum ruina extinguam C 32 tanta me extinguendi libido invasit J 24 F 316, 13 multos ferro aut fuga J 42

Extitisset: si nihil medium inter duo discreta F 335, 20

Extruendo: in extruendo mari divitias profundant C 20

Extenuata suorum acie cōsedit J 49

Externis: arma ab externis in nosmet versa F 277, 14 differt ab alieno, non loco, sed re: extraneus qui extra eandem januam est, extrarius qui extra eandem aram. Fronto.

Extollere se quisque magis magisque, ingeniumque in promptu habere C 7 extollere sese et divina mortalibus attingere potest, nisi omissis pecuniæ et corporis gaudiis, &c. F 346, 10 virtus tanta habetur quantum verbis eā potuere extollere præclara ingenia C 8 secunda oratione extollit. J 65 bonis invident malos extollunt C 37 ad honorem F 350, 6 illa te magis extollunt quæ post consulatum F 362, 21

Extortæ publicæ pecuniæ F 284, 9

Extra conjunctionem C 39 extra

mœnia J 91 vineas egressus J 94

Extrema omnia experiri C 26 ætate C 49 in extrema Africa J 78 munia sequi F 299, 14 pueritia regnum ingressus F 330, 2 dementia J 3 necessitatem F 276, 21 in extremis terris C 16 extremis in rebus F 299, 12 fortunas suas in extremo sitas J 25 situm in prærupti montis extremo J 37 die extremum erat J 21 agmen J 50 ætatis J 90

Extulerat uti quemque ob militare facinus pecunia aut honore extulerat J 49

Exui classe F 314, 16

Exultare, strepere vocibus J 98

Exusta loca solis ardoribus J 19

F

Fabricata: uti fabricata sic virtute parta, quam magna industria haberi decet; ne incuria deformetur, &c. F 340, 4 naves codicariæ fabricatæ F 317, 12 scenis ad ostentationem histrionum F 294, 6

Fabrum fortunæ suæ quemque F 339, 5

Fac cogites C 44 bene facere rei publicæ pulchrum C 3 facere quam dicere optimus quisque malebat C 8 fidum exercitum C 11 injuriam C 12 neque dicere neque facere quicquam pensi habebat C 23 versus C 25 iter per montes C 56 alias deinde alias more causas J 36 tum demum veram conditionem J 46 formidinem et tumultum J 53 sic turbam facere Plautus, Terent. Cicero. Tacit. 19. vanam formidinem, ut hostes, facere. prælium J 55 et prælium manibus (i. e. cominus) facere J 57 pugnam, nisi suo loco J 61 tumultum J 72 signa sequi, &c. item alia militaria facere J 80 orbes, atque ita ab omnibus partibus simul tecti, &c. J 97 Cum illi orbe facto sese defenderent Cæsar iv. B. G. verba apud regem J 102 privatas opes F 279, 10 recte an piget? F 283, 13 quæ victis toleranda sunt, ea cum facere possitis patiamini potius censet F 284, 16 periculum F 348, 14 periculum libertatis F 351, 13 malum publicum facere desinet F 352, 15 occulta pericula neque facere neque vitare, bonis in promptu est F 353, 8 opponitur ei—hostem

opprimere adversum i. e. insidias tendere. Consilia occulta idem sonat atque doli occulti apud Tibull. i. Eleg. ix. initium belli C 27 cladem magnam in congressu J 59 uti dedicationem J 91 verba apud senatum J 103 facinus C 7 obnoxios fidosque faceret C 14 infestos conjurationi C 51 fidem verbis miseria mea J 24 hostilia J 107 frustra; an ob rem, faciam J 31 Phorm. iii. 2. Non pudet vanitatis? Minime dum ob rem. neque gloriam meam laborem illorum faciam J 85 faciant quod juvat quod earum aestimant J 85 gratuito J 85 castra, i. e. castrametari J 55 et sic locutus Cicero, Ep. 14, 15. Castra in Lycaonia apud Iconium faceret. Caesar. 7. B. G. Tacit. Lib. 21. alique.—Cum Leg's Plautiæ judicia domi faciebas F 362, 22 stipendium nullum F 347, 9 iter C 19 Frontin. i. 5. ubi Ms. P. pro Varino, Varenio. alter vero Varinio p. 169. vide Facio, Facta

Facetiæ multæ, multusque lepos inerat C 25

Facies urbis immutata C 31 ejus terribilis C 54 præclara J 2 quidnam insolita (i. e. prospectus) ostenderet J 49 totius negotii varia J 51 locorum cum ventis simul mutatur J 78 prorsus in facie vultuque vecordia inerat C 15 decora J 6 vestigii humani F 290, 1 Sic facies loci, arboris, stagni, pulveris apud idoneos auctores. contra belli faciem turgoria plena hominum J 46

Facile toleraverant asperas res C 10 haud facile libidinibus carebat C 13 facile se ex voluntate Antonio usurum C 26 facile habetur egestas sine damno C 37 facile paterer vos ipsa re corrigi C 52 vel hostium sævitia facile eum occasurum J 7 de iis haud facile compertum narraverim J 17 ex tanta propterantia tam facile tractum bellum J 36 evadere J 50 facile ceterum ægerime desinere J 83 haud facile gratuito bonus est F 282, 8 de magistratu facile populi judicium fit F 354, 7 facilius aditus ad C 43 egressi ad faciliores ictus loco cedebant F 329, 6 amicitia facilis J 95

Facilitas illius, hujus constantia laudabatur C 54 Id ea gratia facilius proniusque fuit J 80 uti prospectus nisusque per saxa facilius foret J 94

Facinora fœda crudeliaque in civibus facere C 11 ad facinora incendebant C 13 mala C 16 virilis audaciæ facinora commiserat C 25 cædem, incendia, aliaque belli facinora parent C 32, 48 militaria J 51 nefaria C 51 paravisse crudelia fœdaque in cives, &c. C 52 præclara C 53 ingenii egregia f. sienti anima immortalia sunt J 2 præclara rei militaris J 5 impune suscepisse J 31 i. e. admisisse. Cicero pro Cluentio: tantum in se facinus suscipere conatus est. et alibi, fraudem, parricidium suscipere. Noster infra C 28 egisti F 359, 25 cujus impio facinore in has miseras projectus sum J 14 coopertus C 23 maturandi causa C 15 fortunam illis præclari casum dare J 56 quo facinus redimeret C 14 pessimum post conditam Romanam patratum foret C 18 pulcherrimum C 20 quos flagitium aut facinus domo expulerat C 37 in otio facinus suum cum animo reputans J 13 admissum miserabile J 53 facinus, probrum, flagitium F 350, 6 malum F 352, 22 non flagitium a te neque malum facinus petimus F 359, 22

Facio id parum J 85 vid. facerent. facit timidos fortes C 58 facere privatas opes F 279, 10 Natura mihi facit finem vitæ J 10 in colloquio verba facit J 38 copiam pugnandi J 82 pro delicto pauca verba J 102 delicti gratiam J 104 neque amplius potestatem faciendam C 48 belli faciendi C 24 prælii J 97 stipendiis faciendis sese exercuit J 63 habendus metus aut faciendus F 276, 8 fugam J 53 sponsionem J 79 Græci optionem Carthaginiensium faciunt, eo sensu quo Terentianum illud, Vostrium judicium fecit. i. e. vobis judicandum reliquit J 79 plurimum timoris mihi faciunt, adversus Tyrannidem Syllæ F 274, 13 id nempe, providere quonam modo tutiores sint provinciæ quod factum haud obscurum est F 347, 5 impetum in curiam C 43 eum facturum contra Remp. C 51 neque recte, neque pro bono J 22 imperata facturum J 62 leniter et ex voluntate Syllæ omnia J 111 volentia plebi F 317, 4 clarus factus misericordia C 54 peculatus ærarii factus est J 31 avidior modo properandi factus F 318, 5 facta aliorum scrip-

sere C 3 dictis exæquanda C 3 pro maximis celebrantur C 8 de conjuratione quæ contra remp. facta erat C 30 cum facta vestra aestimo C 61 neu verba inimici ante facta sua poneret J 15 deditione J 26 turpia J 85 quorum adeo Syllam non pœnitet, ut et facta in gloria numeret F 277, 16 quæ pecunia ad Hispaniense bellum facta erat F 326, 18 sic Spartian. Severo C 12 Magnam partem auri per Gallias Imperator ipse fecisset. atrocitatem facti leniebant J 27 locutus de invidia facti J 29 invidiam facti esse supra gratiam atque pecuniam suam J 35 pro factis iudicium tinentes C 14 digna pro factis pena C 51 neque tam egregiis factis erat J 63 factis ignibus J 98 in factis fortibus exercitando F 346, 14 opus est mature facto C 1 facto non consulto opus C 43 grece facto C 50 et J 58 prælio J 22 per omnes locos et conventus de facto consulis agitari J 30 noctemque totam itinere facto consedit J 91 quod factum popularis conjurationis primo concusserat C 24 Conventu quem ab regulis factum J 12

Factio inter malos, inter bonos amicitia J 31 noxiõrum F 300, 16 contra hostes parabatur F 357, 5 non factione cum factioso certabat C 54 ex factione Scauri J 29 factione magis pollebat nobilitas J 41 ex factione media consul F 301, 16 reliqui de factione F 356, 2 factione instructi F 357, 9 valere multitudine civium C 51 quibus rebus possent opes factionis confirmant C 32 additamenta habent F 358, 8 mos partium popularium et senatus factionum J 41 Livius v, 1. Ut seditionem Patavinorum comprimeret, quos certamine factionum ad intestinum bellum exarsisse, &c. factiosi, domi potentes J 8 F 350, 4 homines quibus dolus atque malitia fide cariora erant F 352, 28 factiosos, qui seditionibus remp. exagitaverant C 51 agere inter invidos, occurrentes, factiosos J 85 nobilem, factiosum, novis rebus studere J 77 nobilis, summæ audaciæ, egens, factiosus C 18 impiger, factiosus, avidus potentiæ, honoris, divitiarum J 15 V. Fecerant

Facundia abunde illis et compositam orationem fore J 85 Memmii elara pollensque fuit J 30. facundiam

caninam exercuit F 327, 17 loquax magis quam facundus F 326, 13

Fallendi copia maxima erat ei per maximam amicitiam J 61 audendo et fallendo et bella ex bellis serendo magni facti F 316, 11 falsa suspitione alienatum C 35 quæ si tibi falsa objicio, redde rationem F 363, 4 famam Romanorum avaritiæ J 103 næ illi falsi sunt qui J 85 veluti ficta pro falsis ducit C 3 se falsis criminibus circumventum C 34 Horat. i. Ep. 17. Mordear opprobriis, falsis voluptatibus F 345, 12 falso per indicem nominaretur C 49 falso quæritur de natura sua genus humanum J 1 multos mortales falsos fieri subegit C 10 signatores C 16 indicem conclamant C 48 neque ea res falsum me habuit J 10 vide Nonium 110. filium arguituri F 292, 11

Fama atque invidia vexabat C 3 ἐν δὴ δυνῶν, pro, invidiosa et maligna fama. Sic Trogus viii, 3. Ad abolendam invidiæ famam, verum aliquanto minores quam fama feruntur C 8 ex aliis rebus magis, quam quod cuiquam id compertum foret, hæc fama valebat C 14 expertes fama atque fortunis C 33 atque fortuna pares sunt C 51 tanti facinoris J 13 genere atque copiis potens J 14 quanquam ab ea fama, quæ apud plerosque obtinet, diversum est J 17 divulgavit J 30 talis ea tempestate fama de Cassio J 32 alium conscientia alium mala fama, et timor animi impediabat J 35 sic, Gloria accipitur apud ISS. nam gloria fruens bona legitur Anth. Col. i. Tit. 6. N. 6.—ubi pro, facit, Sarisberiensis fit. sciat quod ab eo fit (qui ordinationem facit) pro nihilo esse, sed et is qui contra legem fit cadat sacerdotio. sic legend. a quabili, et inviolata J 43 de Metello fama præclara esse J 55 impari boni atque ignavi J 57 integra J 67 fama erat servitutum esse F 313, 21 illa te sequetur F 316, 16 et fortunis integer F 323, 19 bona F 351, 25 bona fama F 358, 22 an pecuniæ minus parceret C 25 famam artis bonæ C 2 ubi eorum famam atque pudorem attriverat C 16 neque prius sedari quam virtus famam eorum adæquaverit J 4 turpem J 85 lædere J 96 falsam avaritiæ Romanorum J 103 æqui boni famas petit F 322, 8 modestiamque meam poet

tuam dignitatem habere F 348, 13 famam alienam suum dedecus aestimant F 355, 18

Fame confectis F 297, 16 ferro quam fame æquius perituros F 332, 17 opperiri C 13 cibus illis adversum famem J 89 machinata regis cura F 292, 25

Familia ea ortum ut omnia bona in spe haberet C 31 nostra cum populo Romano amicitiam instituit J 14 quieti erit J 14 quod in familia nostra fuit præstitit J 14 extincta J 95 ex familia Scipionis Af. F 361, 12 F 363, 10 gladiatoriae C 31 in Hispania nomen familiae renovatum J 10 nolite pati regnum Numidiae per scelus et sanguinem nostrae familiae tabescere J 14 vetustatem J 63 atque libertos suos exercitatos in audaciam C 50 clarissimam in patria F 359, 18 ab stirpe evertit F 350, 15 filii familiarum C 43 matres C 51

Familiarem: nobis larem familiarum nusquam ullum esse C 20 et omnibus necessitudinibus circumventum C 21 rem consumi F 298, 24 ubi familiares opes defecerant C 13 proximi familiaresque Catilinae C 14 amicitia conjunxerat sibi J 7 cura absolvit F 306, 4 negotia F 320, 1 copiis augerentur F 325, 10 corruerant res familiares J 64 ex fortissimis magis quam familiarissimis paraverat (turmam) J 98

Familiaritates adolescentium maxime appetebat C 14 multum et familiariter agebat J 108

Famosam largitionem impudentemque J 15

Fana atque domos spoliari C 51

Fas: contra jus fasque C 15

Fascibus correptis C 18 si privati tam ponderosa vox, quam graves fascēs Cos. extitissent Valer. vi, 4, 1. ubi Ms. et Ascens. Cui cum.

Fatigabat fames F 292, 25 sic Dictys i, 17. sapientium animos secundae res C 11 fatigantem de protectione J 73 ambire fatigare vos singulos J 14 animum diu noctuque J 70 neque insomniis neque labore C 27 ubi se dolis fatigari videt J 56 Stat. Theb. i, 341. de somno, Grata laboratæ referens oblivia vitæ Ms. Bib. Pub. fatigatæ. vivos invidia fortuna fatigant F 360, 8 fatigati regis supplicis (precibus) J 66 diu multumque J 94 curis fatigatur ami-

mus F 356, 24 fatigatus a fratre ut ætati concederet J 11 sæpius. fat. permittit J 111

Fato: si morbo aut fato huic imperio secus accidat F 360, 2 cui fatum foret C 47 qua tempestate urbi Romanæ fatum excidii adventarit F 343, 21

Faucibus: cum exercitu faucibus urget Catilina C 52 ad Siciliam vergens faucibus F 318, 22

Faves eorum potentiae F 365, 3

Favorem: in favorem et gratiam veniret J 13 addiderat generis humilitas J 73

Fautor: uti fautor consultorque sibi adsit J 103 fautorum sermone F 308, 23

Fecerant, vid. facere: rapinis nihil reliqui C 28 justa magnifice J 11 imperata navi J 77 multa nefanda stupra cum virgine nobili C 15 Cicero pro Milon. facere stuprum cum sorore. Liv. qui cum Floronia stuprum fecerat. modum luxuriæ C 24 insidiæ consulibus C 26 F 363, 3 præclara rei militaris facinora J 5 flagitiosissima J 32 planities limosa paludem J 37 quibus senatus belli gratiam fecerat F 309, 1 Plant. Rudent. jurisjurandi volo gratiam facias. delicti animo meo C 52 et sic Sueton. in Tiber. cap. 35. et gratiam criminis f. apud Livium i. Dec. lib. iii. et qui fecere et qui facta aliorum scripsere C 3 imperia binosque sibi C 6 templa C 8 recte atque ordine C 51 talia per occasionem C 51 tantum imperium C 51 neque hortor quod sæpe fecere J 31 fugam nostris F 325, 12 ut facta in gloria numeret, et, si liceat, avidius fecerit F 277, 16 finem vitæ F 324, 14 verba C 52 bellum J 110 vacuum domum scelestis nuptiis C 15 atque eo dictitare fecisse C 22 contra Remp. C 30 eadem in vos J 31 pactiones de pace aut bello cum hostibus J 40 sic, Cic. ad Attic. iv, 87. bene atque strenue J 22 ex amicis amicissimos J 10 participem regni J 14 villas, signa, &c. pluris quam Remp. C 52 bellum patriæ C ibid. regium ejus sceleris sui prædam fecit J 15 dedicationem J 26 sic, Quintil. iii, 8, 16. ad Occidentem pergentibus finem Oceanus fecit F 315, 20 exercitum argento F 322, 15 ut alibi bellum pecunia f. i. e. parare, notante Se-

neca Epist. 115. Cicero, pro Muren. Cæsar paucis diebus exercitum fecit 131

Felicem, quam audeat tam videri J 9 feliciter acta J 55

Fera bellua avaritia F 355, 6 nationes C 10

Ferat si maxime animus, diutius in his locis esse prohibet egestas C 58 quo cujusque animus fert, eo discendunt J 54 i. e. placet. Sic, Ovid. Met. i, 1. in nova fert animus. et alibi: Si modo fert animus gradere et scitabere ab ipso. Lucan. i, 67. Fert animus causas tantarum expromere rerum. Eodem fere sensu, fert libido, apud Terentium in Heautont. iii, 3. et noster C 21 quæ bellum atque libido victorum fert. Cicero v. Verrin. Quantum libido tulit tantum relictum est. Sustuleris, aut quod res feret, minueris F 353, 14 Sententiam per Tabellam F 358, 1 ad cælum fortia facta J 53 quo cuncta gignentium natura fert J 93 prout cujusque eorum qui negotiis præerant, aut natura aut studium ferebat Cæs. iii, B. C. ut eorum qui dominantur similtas ac arrogantia fert F 357, 14 de reditu ejus legem ferentem F 291, 2 auctor et socius Bestiæ ferebatur J 30

Fere: iisdem fere temporibus C 42 et C 49 Nam, fere, his tempestatibus alii, &c. F 358, 3 pro, plerumque, ut ruri fere se continebat. Phorm. ii, 3. aut, subaudienda est nota Universalitatis. ut, His fere veteres facultatem dicendi exercuerunt. ut fere fit, Cicero de Invent. i. e. ut fere semper, &c.

Ferentariis: postquam eo ventum est; unde a ferentariis prælium committi posset C 60

Ferina caro J 18 ferum incultumque genus hominum J 80

Ferme: haud ferme armis atque equis corpus exercui F 356, 10

Ferocem esse regis animum videt J 54 si paululum modo vos languere viderint; jam omnes feroces aderunt C 52 secundis rebus J 91 quia non fugerent, pro victoribus agere J 98 animo negat se toties fuscum pertimescere J 106 in otio feroces militum animos molliverant C 11 inopia rei familiaris et conscientia scelerum C 5 adolescentes, quibus ætas animusque ferox C 38 natura vehemens,

manu promptus C 43 et J 11 neque lenitur animus ferox J 11 qui nunc sceleribus suis ferox atque præclarus est J 14 i. e. elatus, animosus, effrænis, etiam apud Cæs. Virg. pro fortis, inquit Nonius, fræna ferox spumantia mandit. tum vero multus atque ferox instare J 84 genus armis ferox, et servitii insolitum F 274, 11 ferociamque animi, quam habuerat vivus, in vultu retinens C 61 ferocius agitare quam solitus erat C 23

Ferramentis navium icti F 299, 26 si Fabri Horat. i. Ep. 1. et tonsoria Martial. 14, 36. agrestia, auctores de R. R.

Ferri aliud alio, neque mutari ac misceri omnia C 2 ad cælum strepitus armorum J 64

Ferro minari ni sibi obnoxia foret C 23 iter aperiendum est C 58 semperne in ferro, sanguine, fuga versabimur J 14 aut bestiis interiere J 17 an fame acrius urgear J 24 necaverant J 42 aut fuga multos mortales extinxit J ibid. septis statuit natura finem F 276, 20 admoto F 282, 9 fame, ferro clausura exercitum J 38 circumventi dextra unde ferrum erat F 295, 10

Fertilis frugum ager J 17 utitur hac forma Cicero ii. de N. D. multos fertiles agros alios aliorum fructuum

Fertur arcensus in socios F 344, 10 uti se ferunt, Vindices F 307, 3 verum aliquanto minores tamen quam fama feruntur C 8

Fessa bellis provinciæ F 325, 1 Cic. de Divin. i. exercito corpore fessus J 71 Liv. 54. longo itinere fatigatum et onere fessum: et 47. fessi morbis et longitudine viæ. Fatigatus corpore, inquit Serv. fessus animo. Sed errat, nam Cic. ad Terent. Te nec animi nec corporis laboribus defatigari. Scribendo mittendoque lenatos F 297, 19 et Virg. Æn. ii. 109. et longo fessi decedere bello. opere castrorum et prælio fessi, lætæque erant J 53

Festina, atque uti cœpisti, perge J 102 callidus id modo festinabat, imminuere pacem J 80 Tacit. festinare cædes et comitia, H. 3, 55. munia militiæ. Dictys i, 16. Fugam Virg. Cato in Orat. de ejus virtute, distinguit inter festinare et properare, sed sine differentia. ni id festinaret J 77 cuncta parat festinatque tan-

quam ad integrum bellum J 73 festinando, agitando omnia C 42 domi militiaeque intenti, festinare, parare C 6 dies noctesque C 27 trepidare, neque loco nec homini cuiquam satis credere C 31 omnibus modis J 39, et 55 ad portas alii J 69 ne festinaret abire J 64 ignarus omnium trepidet, festinet J 85 cupienti nihil satis festinatur J 64 quo praemissus erat festinans pergit J 52 festinantibus in summa inopia patribus F 322, 12 par in oppido festinatio, et ingens terror erat F 296, 11 festinans cohortes composuerat in secunda F 332, 5

Ficta: veluti ficta pro falsis ducit C 3 locutum regem intelligebat J 11

Fide sua aut amicorum sumtam mutuum C 24 data et accepta C 44 publica dicere jussus C 47 publica interposita J 32 contra interpositam f. interfectis Cic. de Clar. Orat. 45. officio et fide patiuntur J 10 fide pro, fidei J 16 ut apud Horat. iii, 7. Thyna merce beatum, constantis juvenem fide. et saepe apud scriptores priscae aevi. in fide et clementia populi Romani magnam spem illi sitam J 33 magis atrocitate rei quam fide nuntii terrentur J 101 Punica J 108 fluxa usus popularium animos averteret J 111 atque ærumnis inelyti F 331, 1 cariora dolus atque malitia F 352, 28 tuæque fidei trado C 35 parum miseris esse J 24 causa mittitur fidei quæstor J 29 et 85 popularium virtuti an fidei minus crederet J 74 subvertit avaritia C 10 fidem fortunas pericula vilia habere C 16 prodiderat C 25 per regni fidem moneo, obtestorque J 10 per amicitiae fidem J 24 verbis faceret miseria mea J 24 publicam per sese inviolatam fore (confirmare) J 33 mutavissent J 56 in illius fidem tradere J 62 fidem consumsi F 298, 24 apud Samothracas Deos acceptum in fidem F 313, 9 neque in hac neque in illa parte fidem habes F 365, 8 egregia re cognita C 35 ejus rei penes auctores erit J 17 quorum et fides cognita J 103 spectata C 20 quorum res fidesque in manibus sita erant J 73

Finem statuet C 51 vitæ adesse J 9 vitæ facit Natura J 10 quem Ægyptum versus finem imperii habuere J 19 unum omnibus statuit Natura F 276, 20 neque aliter P.

Romano esse finem belli ait, nisi F 278, 17 serviendi F 303, 5 neque finem (belli) nisi excidio habituri F 314, 11 si suam cuique rem fam. finem sumtum statueris F 344, 4 neque prius finis jugulandi fuit quam C 51 eorum discerneret J 79 fine inguinum, i. e. usque ad inquinata F 309, 14 Sic Cato de R. R. cap. 114. amphorarum infimarum finis. ea finis habet ab occidente fretum J 17 et contumeliarum F 277, 15 his finibus ejectus sum quos pop. Rom. dedit J 14 pro, tota regione. Sic Virg. Ecl. i. Nos patriæ fines et dulcia linquimus arva. (Interpres inepte, ut solet, Deserimus terminos patriæ. et Æn. i, 343. fines Libyci. Erycis fines 574. pro, Sicilia

Finitimi populi C 6

Finxit pecora ventri obedientia Natura C 1 Horat. Sat. i, 4. Di bene fecerunt inopis me, quodque pusilli Finxerunt animi 1 Sat. 4, 18. vs. Cicero. fingit et creat Natura homines imitatores et narratores facetos. 2. de Orat. 121. Fingere alia, dissimulare de C 47 me verba et fugam simulare J 14 quæcumque dici aut fingi queunt J 44

Firma amicitia idem velle, &c. C 20 Hecyr. iv, 1. Ex quo firmiorem inter nos fore amicitiam posthac scires. Resp. erat C 58 Socios in pace firma constitues F 344, 19 et infra. quos firmos cognoverat J 51 regnum si boni eritis, sin mali imbecillum J 10 firma Civitas Cic. de amicitia ii, et Arusp. Resp. valens et firmata. quæ omnia illis eo firmiora (veritati magis consentanea, firmius probata) videbantur quod, &c. J 64 Cic. In controversiis nihil firmius. ad resistendum firmiorem F 315, 13 Cic. de fin., Discedit tamen nihilo firmior ad dolorem ferendum quam venerat. qui firmioribus animis obvi hostibus fuerant J 50 quod firmius erat natura id in laboribus habui F 356, 12 per fugis quod genus ex copiis regis, quia fallere nequibant, firmissimum J 56 firmissimus contra pericula et insidias J 28 firmavit reges terribitos animi F 317, 23 turris præsidii firmat J 23 firmatus animi F 308, 9 firmanda Resp. non armis modo, sed, quod multo majus multoque asperius est, bonis pacis artibus F 340, 17

Flagitia: quantum mores mei non illorum flagitia poscebant, respondi J 85 facinus, vi aut malitia, flagitium libidine vel nequitia fit: graviora facinora quam flagitia, tamen flagitium semper in malam partem accipitur. per summa flagitia detrectantibus militiam F 337, 25 (fœdera) gravia et flagitii plena J 38 flagitiis atque facinoribus coopertus C 23 se flagitiis dedecorare J 85 quorum flagitiis commacularetur bonorum laus F 343, 11 obsecutus flagitiis, delicta perpessus F 345, 14 pro alieno scelere et flagitio sua quasi pro gloria nitebantur J 15 non divitiis decori habere, sed ipsum illis flagitio esse F 346, 17 cuius nullum membrum a flagitio aut facinore vacat F 355, 24 (æs) quo flagitium aut facinus redimeret C 14 domo expulerat C 37 quos flagitium egestas conscius animus exagitabat C 14 probarentne tantum flagitium (pacem ignominiosam) J 30 neque id (fuga) flagitium militiæ ducitur J 54 si vera et honesta flagitium (nempe nominum, rerum commutationem) superaverit F 304, 1 non facinus, non probrum aut flagitium obstat, quo minus magistratus capiant F 350, 6 non flagitium a te neque malum facinus petimus F 359, 22 flagitiose venditas quod turpissime parasti F 362, 7 quantum vita illorum præclarior, tanto horum secordia flagitiosior J 85 ex pulcherrima pessima ac flagitiosissima (civitas) C 5 flagitiosissima facinora fecere J 32 viro flagitiosissimum impune accepisse injuriam J 31 flagitiorum atque facinorum catervas C 14 omnium flagitiosorum postremus F 280, 10 regem armis quam munificentia vinci minus flagitiosum J 110 pro, dedecorosum. Item Livius flagitio timoris fatendi lib. 2. Dec. 1. nihil flagitiosum corpori tuo putares quod alteri collibnisset F 362, 3

Flagrabat studium ex ætate C 14 flagrantes inopia et cupidinibus F 281, 12 Sic, flagrare studiis, Cicero. rumore malo, Horat. ardore alicujus rei, Colum. 6, 27

Flecterent ingenium aversum J 102 animus J 64 gratia vivi permotus flexit animum suum J 9 flexus animus ab amicis J 102

Florentes: ipsi innoxii florentes sine metu ætatem agere C 39 quod

florentibus optabile est F 312, 16 quanto in secundis rebus florentior, tanto in adversis asperius, magisque anxie agitatur F 356, 26 florentes res suas cum Jug. perditis misceret J 83

Fluctibus superjactis circumlavit F 290, 9 fluctus trahunt saxa J 78

Fluentibus rebus supra votum F 328, 16

Fluxa atque fragilis gloria divitiarum C 1 fide usus J 111 rerum humanarum quæ fluxæ et mobiles J 104 animi molles et ætate fluxi C 14 Drusus animi fluxioris, remissiorisque vitæ erat. Sueton. in Tiber. Mens semio fluxa, Tacit.

Fœda in civibus facinora facere C 11 loca tetra, inculta, fœda, atque formidolosa C 52 incultu, tenebris, odore fœda C 55 atque intoleranda viris (exilium, bonorum amissio) C 58 fuga J 38 facies totius negotii, varia, incerta, fœda, atque miserabilis J 51 quæ occulte tentaverat, aspera fœdaque evenerant C 26 fœdare lumen nubes F 332, 21 fœdatur dies. Dictys i, 21. quam fœde quamque inulti petierunt vestri defensores J 31 mulcato fœde corpore F 300, 2 fœdum in modum laceratus verberibus Liv. 9. U. C. oculi C 15 hominem C 19

Fœdera nova acciperemus J 14 consulebat Senatam de fœdere J 39 faceret secum J 38 fœdus et amicitiam petium miserat J 80 et J 104

Fœneratorum sævitia C 33 fœneratorum violentia C 33 fœneris onere oppressa plebes F 273, 5 inde apud Valer. cum avaritia conjungitur. Avara et fœneratoria Philosophia ubi Ms. Pembr. et Ascens. gaudio exultabant

Fons aquæ J 92 et J 98 fontes aliquot J 89 fontes aquarum penuria J 55

Fore in rem credens universos cohortari C 20 atque ego credo fore qui tanto tamque utili labori meo nomen inertiae imponant J 4 si rex occidisset fore uti solus Numidiæ potiretur J 8

Foris æs alienum, domi inopia C 20 domi industria, foris justum imperium C 52

Forma atque genere satis fortunata C 25 forma gloria fluxa atque fragilis C 1 se quisque in formam parmae equestris armabat F 318, 1

Formidatus; quam formidatus antea

ram contemnetur F 278, 15 ea formidine multi mortales dediti Romanis obsides J 51 (nempe quod agros vastaret, puberes interfici juss-
erat.) affectare civitates quæ ab se defecerant J 66 somno exitus arreptis armis tumultum facere: ita formidine, quasi vecordia exagitari J 72 instantibus tumultu, terrore, formido, quasi vecordia ceperat J 99 sic vero quasi formidine attonitus neque animo &c. competere F 286, 15 turpi formidine exercitum deseruit F 327, 1 præmia modo, formidinem ostentare J 23 quo regi formidinem adderet J 37 facere J 53 lasciviam magis quam formidinem ostentabat J 66 formidini essemus C 20 ubi formido illa mentibus decēssit J 41 quo fuga atque formido latius crescerent J 55 neque quenquam a multis metuendum esse quin ad eum ex multis formido recidat F 342, 4 formidolosa his aliena virtus C 7 potentia Cn. Pompeii jam tum formidolosa erat C 19 loca tetra, inculta, fœda, atque formidolosa C 52 armatus hostis C 7

Fornicibus lapideis vineta C 55

Fors omnia regere J 51 uti fors tulit J 78 uti quosque fors conglomeraverat J 97 forte quam consilio melius gesta J 92

Forsitan F 358, 13

Forte: nisi forte animus fallit et vos &c. C 20 et J 3 nisi forte (in principio) J 14 et F 280, 8 nondum etiam vos dominationis eorum satietas tenet J 31 fortem animum gerent J 107 forti atque parato animo C 58 factaque eorum fortia C 59 augere ingenium viris fortibus F 286, 10 factis exercitando F 346, 14 fortibus consiliis quam bonis præliis F 357, 3 tua gloria cum multis viris fortibus æqualis est F 359, 26

Fortissimus: neque a fortissimis infirmissimo generi resisti posse J 67 fortissimum quemque generosissimum J 85 tutissimum J 87

Fortitudinis immoderatæ pœnas dedit C 51 malarum rerum audacia fortitudo vocatur C 52 incerta est fortitudo dum pendet F 332, 28 fortitudo atque animi vis F 355, 21

Fortuna immutatur simul cum moribus C 2 in omni re dominatur C 8 sævire ac miscere omnia C 10 ea omnia præmia posuit victoribus C 20

quoscunque moribus aut fortuna novis rebus idoneos C 39 tandem vicit fortuna Rep. C 41 in maxima, minima licentia est C 51 libido gentibus moderatur C 51 si invidit virtuti vestræ C 58 abunde pollens potensque et clarus est, neque fortuna eget J 1 quo tempore magis fides ejus quam fortuna petenda erat J 14 pro opibus Cic. de Amic. Spes amplificandæ fortunæ fractior. Si huic imperio mutaretur J 14 dehortatur mea J 24 mihi fortuna illis probra objectantur J 85 nunquam super industriam fuit J 95 belli consumerat F 275, 13 meliores sequitur F 285, 12 fortuna aut nostris vitiis adhuc incolumem F 316, 15 fama et fortunis integer F 323, 19 majore quam sapientia F 341, 2 non temere, aut ex fortuna tua decrevi F 348, 16 fatigat vivos F 360, 8 fortunæ cedere C 34 violentiam tolerasse C 53 honorum fortunæ J 2 f. suæ quenique fabrum F 339, 5 fortunam belli tentare C 57 et J 7 præter miserandam J 14 præclari facinoris casum dare J 56 virtutem militum et fortunam tentatam J 62 non super fortunam animum gereret J 64 an fortunam opperiretur J 93 declinando in temeritatem corrumpebant F 293, 25 Jugurthæ fortunarum misereri J 83 in extremo sitas J 23 suas miserantem J 62 uti sese ad fortunæ suas venales habeat F 361, 8 fama atque fortunis expertes C 33 docerent de cæde fratris et fortunis suis J 13 utinam emori fortunis meis honestus exitus esset J 14

Fortunata satis viro atque liberis C 25 insula F 335, 15

Forum rerum venalium (Vaga) J 47

Fragilis atque fluxa gloria fortunæ C 1

Fraude: diem statuit, ante quam liceret sine fraude ab armis discedere C 36 antiqui fraudem pœnam vocabant. Ulpian. de Edict. Edil. unde, ne ea res mihi fraudi sit: idem sonat atque ne ea res mihi vitio detur, unde pœnæ sim obnoxius. per fraudem jus fuit (gerendi magistratus) J 3 Seneca Agam. Hunc fraude nunc conaris et furto aggredi vs. 207. Codex Ms. Corp. Christi, conaris insana ag.

Fregero laqueo gulam C 55

Frequens senatus decernit C 48

Frequentabantur pecore atque cultoribus J 48 domum Catilinæ C 14 Marium J 73 sic Sueton. August. 53. minus frequentata J 17 inter illos et frequentem Numidiam inculti vastique loci J 78 Sic frequentiss. ædes Plin. Epist. 216. et, auditorium 42. Municipium Cicero. Lucan. i, 102. Urbs populis frequens. cum signis frequentes incederent magnaue ejus ordinis J 45

Freta quis nobilitas J 85 eo sensu quo, Vobis fretus apud Terent. largitione magis quam causa J 15 utrique alteris J 18 opibus conjurationis C 56 multitudine militum J 13 amicitia populi R. J 20 Dis J 63 negotii magnitudine F 345, 17 fretum nostri maris et Oceani J 17 fretus pietatem, Nævius apud Priscian. 770. at 2. Mss. Codd. pietate summi Dei Regis

Fructibus malis ipsa vix agit (Gallia) F 298, 23 i. e. propter anni infecunditatem. fruges a frumento differre docet Cicero 5. Verrin. grave pretium esset F 299, 5 laboris prius C 35 frugum fertilis ager J 19 vacuus J 90 lætus pabulique F 292, 19

Frui anima et vivere C 2

Frumentaria lege F 305, 14 ex itinere frumentatum missum J 56 frumenti inopia tentabatur J 90 lenire J 91 magna vis J 92 ex inopia gravi satias facta F 299, 7 dierum decem J 75 publico corrupta plebes F 345, 21 publice datum J 44 affatim præbitum J 54

Frustra: spes dominatio in manibus frustra fuissent C 20 tantum facinus susceperant C 28 auxilium petiverit C 34 judicia implores ubi evenit C 52 autem niti, neque aliud se fatigando nisi odium quærere extremæ dementiae est J 3 neque inceptum ullum frustra erat J 7 (i. e. exitu optato caruit.) Dictys iv, 4. multa tamen oratione consumata Legati frustra discessere J 25 eleganter, pro, re infecta. sic, contereere tempus frustra, Cicero pro Roscio. verum id frustra an ob rem faciam J 31 postquam videt frustra inceptum, neque oppidum capi J 61 primo, persequi indicem conatus, postquam id frustra fuit J 71 sed ea res frustra sperata J 84 cum ingenti periculo frustra agebantur vineæ J 92 nihil me sciente frustra

voles J 110 sæpe antea pacem conventam cum Romanis frustra fuisse J 112 spem frustra fuisse intellexistis F 302, 5 frustrantur tenuissima spe ignavus quisque F 306, 5 Jugurtham spes frustrata J 101 minus J 58

Fuderit maximas copias parva manu C 7

Fuga: ex fuga retractus C 47 salutem sperare C 58 in fuga captus C 61 semperne in sanguine, ferro, fuga versabimur? J 14 fœda J 38 turpi J 106 ferro aut fuga extinxit J 42 nemo omnium ex fuga regem sequitur J 54 habere spem J 55 quo fuga atque formido latius crescerent, diversi agebant J 55 Ea fuga rebus suis impensius diffidens J 75 metu insolito impedita J 99 paulum ab fuga aberrant J 101 vastam urbem fuga et cædibus F 277, 5 fugæ opportunitior collis J 50 expeditis in fugam C 57 cædem, fugam, aliaque hostilia J 3 præter fugam licentia atque lascivia corruerat J 39 faciunt J 53 nostris F 325, 12 ad se verum fieri J 58 prohibebant portæ J 67 maturabat navibus F 288, 13 in fugam occultam sparsi F 296, 4 agitavisse in longinqua Oceani F 331, 26

Fugerat judicium de Massivæ nece J 61 conspectum Marii J 86 iram Minonis F 292, 6

Fugitivis: cum servis fugitivis communicasse causam Reipub. C. 56

Fui: ita ad hoc ætatis a pueritia fui ut omnia pericula consuecta habeam J 85 ceteri omnes vulgus fuimus C 20 magna vi et animi et corporis C 5

Fundere atque fugare J 58 (fusus atque fugatus sæpe) fundere ac plerosque tantummodo sauciare J 94 fugant funduntque J 21 et Lamprid. in Severo c. 55 fuso sanguine F 297, 18 funditus misceri omnia F 352, 18

Furibus: in furibus ararii miseriores C 54 ad furta belli peridoneæ F 287, 2

Fusti necat sorte ductos F 329, 18 Varro de L. L. vulgo alii dicunt in singulari, hac ovi et avi. anni apud Virg. 9. Colli apud Lucret. Et velut in viridi candor consistere colli. Græcia Sulpitio sorti datur. Lucil. et Plaut. Asin. ii, 4, 2

Futiles: non opibus ejus quæ futiles et corruptæ sunt F 277, 20

Futuro: præsens gaudium cum mox futuro malo—concesseris F 345, 14 neque de futuro quisquam satis callidus, satisque prudens sit F 348, 4 supplicia in post futuros composuit F 275, 16

G

Galliæ: duæ Galliæ mulieres F 317, 17 primigenium pro derivato, ut, Saturnia terra, Ennius. et, terra Thracia. Lucret. i, 721. Italiæ terrarū oras a finibus ejus. Troia gaza pro Trojana. et, Dardana suscitāt armā. Laticemque Lyæum. Varro de R. R. Arcadii asini. Cato Orig. lib. iv. (a quo noster fere casca sua hausit) Tallione vindicta proximus cognatus ulciscitur. Gell. 19. autumnæ tempestatis die. Mare oceanum apud Cæsarem pondo libram, &c.

Ganeæ: libido stupri, ganeæ, ceterique cultus C 13 ganeo, impudicus, adulter C 14

Gauderet: quod homo inanis et superbæ regiæ imperio nimis gauderet J 64 gaudia, lætitia, &c. per omnem exercitum varie agitabantur C 64 atque lætitiā agitabant C 48 gaudiis corporis dediti J 2 omissis pecuniæ et corporis F 346, 11 cum magno gaudio obvii procedunt J 69 repente exortum (pro metu) J 53 ortum J 55 præsens cum mox futuro malo concesseris F 345, 14

Gemitu: clamor permixtus hortatione, lætitia, gemitu J 60 virorum gemitus, luctus mulierum F 351, 6

Genera: quæ hominum genera in senatum pervenerint J 4 importunissima hominum F 351, 4 nobili natus C 5 dispari, dissimili lingua C 6 genere atque forma satis fortunata C 25 tibi genere propinqui J 10 materno impar Jugurtha J 11 quod ab eo genere celebratus anticusque erat J 86 cujusque generis C 24, &c. præsidia omnia extincta J 14 malefici animalia J 17 Italici multos mortales J 47 humilitas favorem addiderat J 73 Romani disertissimus Cato 271, 4 nullo generis aut imperii discrimine F 289, 5 hominum agreste C 6 cujuscumque modi genus hominum C 39 pœnæ novum decernere C 51 humanum falso queritur de natura sua J 1 hominum compositum ex corpore et anima J 2

additis auxilio perfugis, quod genus, quia fallere nequibant J 56 hominum ferum incultumque J 80 mobile J 91 militum suetum latrociniiis F 291, 8 generosissimum esse fortissimum quemque J 85

Genitos subvertenda F 275, 7 pendendæ pecuniæ F 309, 15

Gente clarissima Corneliorum C 55 Italica F 325, 24 victi in gentem nomenque imperantium concessere J 18 patriæ, civibus, postremo humanæ genti F 353, 13 pro, generi humano. et sic Horat. Carm. 1. Od. 3. et tritum illud, nusquam gentium. fortuna libido gentibus moderatur C 51 quibus per ceteras gentes maximi et clari estis F 274, 13 si ab jure gentium sese prohibuerint J 22 magis ex æquo bonoque quam ex jure gentium J 35 ubi gentium J 54 et F 305, 8

Genua patrum advolvuntur F 331, 21

Genuisse: liberos sumsisse quam genuisse J 10 Adherbalem et Hiempsalem ex sese genuit J 5

Geram: meque vosque in omnibus rebus juxta J 85 ad cetera parem animum gerant J 54 gerant habeantque suo modo imperia F 305, 11 bellum C 16 consulatum J 35 adversum divitias invictum animum J 43 aliter atque animo gerebat, placide respondit J 72 mediocritas J 89 imperium J 85 gerere quam fieri, tempore posterius, re atque usu prius est J 85 at in eadem significatione usurpat Cic. ii. de Orat. Ita facta demonstres ut iis qui audiunt, tum geri illa fierique videantur. magistratum populo non creditori F 344, 13 uti fortem animum gererent J 107 ut res magis quam verba gererentur F 332, 26 ut sese victus gereret J 54 exercitum more majorum J 55 rem acerrime (de prælio) J 58 non super fortunam animum gereret J 64 quo res communis licentius gereretur J 108 res geritur gladiis C 60 potentia aut scelere cuncta gesserat J 33 quali quisque eorum more aut modestia sese gesserit F 343, 12 bellum aliorum pace mollius gessisti F 340, 14 omnia uti gesta erant aperit C 47 Respub. pariter ac sævisimo imperio, bene atque decore gesta J 100 memoria rerum gestarum J 4

Gignentium: per loca æqualia et

nuda gignentium J 79 et passive, sic Apul. de dogm. Platonis, omniumquæ gignentium esse seniores, hoc est, omnium quæ gignuntur. sic et Vitruv. bis dixit nascentia v. 1. viii, 1. pro, enatis. Ambros. de fide Resurr. Denique multa gignentia, &c. Lactant. de Ira Dei, 13. suopte ingenio alimentum mortalibus gignere F 321, 4 ex se gigni maluerint J 85 in quo erocum gignitur F 288, 18 aliisque generibus arborum quæ humi arido gignuntur J 48 apud Corduennos amomum et alii leves odores gignuntur F 331, 5. et Plin. ii, 158, 1. odore gravis urina. et iii, 251, 12, et 21, 5. gravem corporis iv, 268, 15. aurium 585, 11. et alibi e contra, odor cœni gravis. Virg. G. 4, 49. tamen Dioscorides dicit Ἀρωματὸν esse ἐβώδες ἱκανῶς i, 14. hoc est, odore violento, ut Plinii verbis utar.

Gladium: ubi hoc exemplo, per senati decretum, consul gladium eduxerit C 51 oblitum sanguine J 101

Glande eminus pugnare aut lapidibus J 57

Gliscenti: immensum aucto mari et vento gliscenti F 299, 8. v. Flac. ii, 270. flatu non inscia gliscit anhelio. et, Virg. accenso gliscit violentia Turno. Discordia gliscit auctoritas invidia, crudelitatis luxuria, potestas, Tacitus. cutis Stat. 1. Theb. periculum. Claudian. dum pellere leges. Et consanguineo gliscis regnare superbus Exule. Thebaid. iii, 73. et sic Ms. B. Pub.

Globis eruptionem tentavere F 296, 5 si quem ex globo nobilitatis ad hoc negotium mittatis J 85 Livius viii, U. C. extrema concio et circa Fabium globus. Et alibi, Juvenum, mulierum, armatorum

Gloria divitiarum et formæ fluxa atque fragilis C 1 haudquaquam par sequatur scriptorem et auctorem rerum C 3 gloria belli Gallos ante Romanos fuisse C 53 cum magna fuerat C 59 æterni J 1 honoravisti meque regnumque meum J 10 pars dolere pro gloria imperii J 39 ex quo illi gloria opesque inventæ J 70 Thalam magna gloria ceperat J 89 exutus F 276, 10 quorum adeo Syllam non pœnitet ut et facta in gloria numeret F 277, 16 magna gloria concurrentium undique virile et muliebre

secus, per vias ac tecta omnium visebatur F 294, 1 qua non gloria movemini neque flagitio F 307, 13 magna fuit T. Didio imperante F 327, 21 industria alitur F 353, 26 libertatem cariorem habeo F 359, 2 tua cum multis æqualis est F 359, 26 Jugurthæ virtutem regno suo gloriæ fore existimans J 6 militaris appetens J 7 avidus tantummodo J 63 omnibusque bonis oportere plus gloriæ quam divitiarum esse J 85 tantæ adolescentem F 307, 6 ad gloriam virtutis via grassatur J 1 summam et maximas divitias J 31 veram injustæ potentiæ anteponebant J 41 post gloriam invidiam sequi J 55 neque gloriam meam illorum laborem faciam J 85 correctæ Marii temeritas, gloriam sibi addidere J 94 qui civitatis incommodum in gloriam suam ponit, (hoc est, in gloria numerat, ut supra,) F 362, 18 nomen gloriamque sibi addidere J 18 glorians repente, maria montisque polliceri C 23 quæ postquam gloriosa modo, neque belli patrandi cognovit J 88 cujus amicitiam gloriose ostentant F 313, 11 nihil gloriosum nisi tutum F 276, 3

Glutino: quasi glutino adolecebant F 318, 3

Gnaritatis locorum fiducia F 296, 4 itineris eorum per literas gnarus F 288, 15

Gradu pleno in collem subducit J 98 presso silentes jam F 338, 12 i. e. suspenso, T. Phormio v. 6. 27 Ovid. 1. Fast. 85 Suspensus gradus digitis. cui opponitur ovans gradus. Vid. Val. Flaccum II. Arg. 555. regem inde petens superabat ovante Littora tuta gradu

Græca facundia neque urbanis munditiis sese exercuit J 63

Grande alienum æs conflexerat C 14 et C 24 grandem pecuniam debebat C 49 phaselo F 299, 15

Grassaretur: dum inferior omni via F 330, 8 ita cupidine atque ira, pessimis consultoribus, grassari J 64 ad gloriam virtutis via grassatur, abunde pollens potensque et clarus est J 1

Grati: satis clara vobis sunt pro quis o grati patres egestatem et famem redditis F 298, 15 vulgus fuimus, sine gratia, sine auctoritate C 20 quem censores senatu proprii

gratia amoverant C 23 neque gratia neque precibus neque pretio Cicero-
nem impellere quivere C 49 cum
virtute tum gratia viri permotus J 9
magna pars gratia depravata J 15
multitudinis domi minuendae J 19
privata devictum J 25 interpellando,
ac saepe gratia, interdum jurgiis
trahendo tempus J 27 parandi juris
et majestatis constituendae gratia
J 31 simulandi J 37 tentandi J 47
id ea gratia eveniebat quod J 54
Cic. de Nat. D. Id ea gratia, ut dum
nati dissipatos artus capta ret parens,
ipsa interea effugeret. Id ea gratia
facilius, proniusque fuit quod J 80
Dietys ii. 8 in provinciam hyemandi
gratia collocat J 61 petendi mis-
sionem rogat J 64 placandi J 71
simulabat sese negotii gratia prope-
rare J 76 ponderis (i. e. minuendi
ponderis g.) J 94 non in gratia
habituros J 111 quorum in gratia
plerique concesserant F 273, 13 con-
cordiae F 283, 16 opprobrii F 325, 26
neque terrore neque gratia commo-
vetur F 363, 12 hic pecuniae aut
gratiae servitis C 52 tantavis gratiae,
atque pecuniae regis J 27 avidissimus
privatae gratiae F 323, 12 gratiam aut
inimicitias in tanta re exercere C 51
mihi atque animo meo nullius un-
quam delicti gratiam fecissem C 52
et J 104 quibus belli Lepidani gratia
fecerat F 309, 1 conviviis gratiam
quaerere J 4 ex maxima invidia in
gratiam et favorem nobilitatis veni-
ret J 13 pars qui vero pretium aut
gratiam anteferebant J 16 non prius
omisit contra verum niti, quam ani-
mum advertit supra gratiam atque
pecuniam suam invidiam facti esse
J 35 placuisse et vim et gratiam
nostram experiri J 102 privato
homini deberem J 110 ab eo pe-
perisse F 280, 21 perversam gratifi-
cans F 346, 13 qui incommodo Reip.
gratiam sibi conciliet F 352, 23 ne
per tantam gloriam solus rerum po-
tetur F 353, 4 agit gratias J 54

Gratificandi: quod tibi si bona
lubido fuerit patriae gratificandi
F 360, 5 gratificans perversam gra-
tiam F 346, 13 potentiae paucorum
decus atque libertatem suam gratifi-
cari J 3

Gratis: meliusque habent mercede
delinquere, quam gratis recte facere
F 301, 3 cui cum minus gratus esset

C 23 vix satis gratus videar, si
singulis animam concesserim F 323,
16

Gratuito: malus ne per otium tor-
pesceret manus C 16 odium autem
ex offensa sic vitabis, neminem laces-
sendo gratuito. Senec. Ep. 105. Ms.
Bib. P. Cant. hoc vitabis et, aut
gratuitum, ante vestra beneficia gra-
tuito faciebam J 85

Gratulabatur: et ei voce magna
vehementer gratulabatur F 325, 5

Grave: quid autem acerbum est aut
nimis grave in homines tanti facinoris
convictos C 51 bellum F 273, 1 pre-
tium fructibus F 299, 5 servitium
F 314, 6 civitatem Lusitaniae F 332,
9 senatus verbis minae graves nun-
tiabantur J 25 quaestiones habitae
sunt J 31 seditiones ortae a Graccho
F 326, 13 morbi F 330, 12 sine
gravi cujusquam expectatione, neque
sane ambitu publice F 289, 13 ex
inopia gravi satias facta F 299, 7
ex gravi servitute in libertatem re-
stituit F 349, 16 quae quanquam
gravia J 31 et J 38 quo impro-
visus gravius accideret J 88 ini-
micitias cum illo exercebant C 49
poena C 51 gravis invidia apud
plebem J 30 quam gravis casus in
servitium ex regno foret J 62 Vir
F 293, 11 gravis inquit Isidor. Orig.
x. pro consilio et constantia dictus,
quia non leve motu dissilit sed fida
constantiae gravitate (lege cum Ms.
fixa) consistit. senectus F 323, 2
bellicae gravissimi C 43 omnis injuria
gravitate tutior F 304, 3 graviter et
iniquo animo maledicta tua paterer
F 361, 1 graviter fers decessisse
Flaccum, Senec. Ep. 63. Ms. moleste
sed, ab interprete est. neque cui-
quam mortalium injuriae suae parvae
videntur: multi eas gravius aequo
habuere C 51 nitebantur, ne gravius
in eum consuleretur J 13 utrum
gravius existimet i. e. majoris mo-
menti J 24

Grege facto C 50 et J 58

Gubernator: F 299, 24 usitatus de
Navium praepositis, sed et gubernare
catervas aetis sequior. sic Modestus
p. 367 ubi Ms. B. P. omittit nimi-
rum bellicosos et post loricas addit
induebant, omissa voce, habeant

Gulae irritamenta J 89 immensa
F 363, 18 fregere laqueo C 53 per-
fregit catena Tacit. An. 6. 14

Gurgitibus occultis sorbens naufragia F 330, 25 liquido sub. gurgite Claudian. R. P. 116. 2. Ms. vero flumine

H

Habeam: ut pericula consueta J 85 villa C 16 caros J 10 fortunas suas venales F 361, 8 nomen imperii regium C 6 circum se catervas C 14 quicquam pensi C 12 et 23 sancti J 41 compertum C 29 milites in stativis J 44 exercitum inter hyberna J 73 te custodem Resp. F 362, 20. En habes virum dignum te J 9 Terent. Eunuch. 5. 1. Salvæ sumus, habemus hominem ipsum. pecuniæ studium avaritia C 11 ipso rei, cuius studium habet, intellectu contenta Quintilian. Instit. ii, 18 dicere quod res habet C 51 finis ab occidente J 17 copiam Jugurthæ J 111 si tam libertatis curam J 31 multa atque opportuna quo J 102 optatus F 351, 12 præsidia in uno F 358, 7 parentes (subditos) abunde J 102 ita se mores C 59 eadem fecisse in vos pro munimento J 31 quantum importunitatis J 31 quos additamenta factionis F 358, 7 quarum hæc documenta C 9 multos ea causa adversos C 58 imagines J 85 coquum pluris pretii quam villicum J 85 incertum pudeat magis an p. J 95 nihil apud animum meum carius J 110 patriam, &c. villa F 323, 6 omnia venalia C 10 libertatem gloria cariorem F 359, 3 lubricinam dominandi causam belli C 2 ingenium in promptu C 7 neque modum neque modestiam C 11 honeste divitiæ C 13 Imp. atque iudicium summum domi militiæque C 29 prosperum Imperium F 356, 15 pacem C 31 corpus liberum C 33 spem in avaritia nobilitatis J 13 in sese J 60 velle manifestæ magis ex illo J 33 eos quam maxime manifestos C 41 pro, teneo. Celsus iii, 18 fere vero antiqui tales in tenebris habebant. ordines J 80 societatis magnam copiam conjungendæ J 83 prima quæ, &c. J 84 consulta cum illo integra J 108 famam meam post tuam dignitatem F 348, 14 nihil causæ ad impetrandum J 14 cognitum quantum, &c. F 348, 11 haud occultum C 23 omnia bona in spe C 31 sese

suspectum super scelere J 71 ingentem multitudinem J 107 ferociamque animi C 64 ea consilia de Repub. C 52 quid consilii C 47 in potestate J 112 bonis initiis malos eventus C 11 ea res falsum J 10 eos in magno bello J 89 delectum Coss. C 37 gerant habeantque suo modo imperia F 305, 10 agit atque habet cuncta animus J 2 Deos Im. in animo J 24 atque ea modo in animo habere quibus Hiempsal per dolum caperetur J 11 prædium quum comparare cogitabis sic in animo habeto uti ne cupide emas. Codex Greshamensis pro. quum reponit quom, recte. in animis habetote non me ob seclis cæsum F 324, 19 negotia sua F 345, 21 lubricinam in scortis C 7 eum in amicis J 19 satis animam retinere J 31 nostri vero qui satis habuerunt sine detrimento decedere, Cæsar iii. B. C. et Tacitus x. Livius ii. Dec. v. quid reliqui præter C 20: pro his luxuriam C 52 habuit pro hostibus J 3 pro indigno Livius i. U. C. melius mercede delinquere quam F 301, 3 dubium F 301, 14 Plautus Captiv. an tu dubium habebis. etiam sancte quum ego jurem tibi? Non habuit dubium quin procederent. Hirtius et Cicero iv. Acad. pro, certo iii. 16 sermones C 47 habita concione C 43 oratione C 22 in amicis J 7 verbi hujuscemodi cum J 9 orat. luculentam C 31 prælio intentis J 94 ea tum cura maxime intentos habebat Rom. (faciebat ut animum rebus suis sedulo adverterent.) quorum vulgus usum J, 14 myrobalano proximum usum habent Plin. et Cic. Offic. ii. tamen hæc facinora impune suscepisse, J 34 templum violare parum habuisse nisi detexisset fœde. eodem cultu quo liberos J 6 Nunquam illam secus habui ac si, &c. Terent. appellare, benigne habere J 113 in laboribus animum F 356, 12 accurate et liberaliter J 103 milites modesto imperio J 92 exercitum sine frumento F 297, 23 multo pulcherrimam (Remp.) C 52 nimisque liberaliter (indulgenter) C 11 Is uti tu me hic habueris, perinde illum istic curaverit, Plautus. Capt. vi, 64. munititer Pœn. iv. delicatam Menæclm. Remp. C 5 in incerto diu C 41 gravius æquo C 51 sic habuere, alia omnia prona esse J 114 (i. e. existi-

mavere) magnam curam in ea cognoscenda F 348, 8 (locavi, impendi) parum honeste pudicitiam C 14 p. in propatulo C 13 consilium J 62 sinite me prius prospectare, ne uspiam insidiæ sient. consilium quod habere volumus. Camerarius concilio, male, et, Liv. ix. B. P. 26. de Numidia habetote bonum animum. J 85 Plautus Aul. Tace, bonum animum habet Euclio. habituros in gratiam J 111 in vestra amicitia exercitum, divitias J 14 in catenis Jugurtham J 64 Imp. consulare Romæ C 55 (gesserat) condidere atque habuere C 6 ubi habuere adolescentiam ibi senectutem agant J 85 incertas domos F 352, 2 honori non prædæ J 31 (i. e. loco prædæ) non divitias decori F 346, 17 ne servilia alimenta reliqua F 276, 11 exercitum opprimendæ libertatis F 280, 11 nomen Daubium F 327, 8 populi curam. F 363, 12 Gellius, xx. v. duritiam voluptati J 100 æquabilis sese haberent res humanæ C 2 vigiliæ haberentur per urbem C 30 in incerto J 46 paupertas probro C 12 major et clavior J 92 sicuti pleraque mortalium C 6 silentium quam maximum J 99 quem magna cura haberi decet F 340, 4 egestas facile sine damno C 37 audacia pro muro C 58 haberentur in liberis custodiis C 47 artius F 304, 4 reliquam ætatem a republica procul habendam decrevi C 4 pro nihilo malum factum F 359, 11 habitus ludibrio populus J 34 Terent. Heecyra iv, 1, 11 Non sic ludibrio tuis factis habitus essem. sunt quæstiones in plebem J 31 delectat adversum vos comitiis C 24 habendus metus aut faciendus F 276, 8

Habitu: cuius de natura et habitu (Scauri.) J 28 non tantum de cultu corporis ut Plin. Epist. 100 de fortunis, ut Horat. de A. P. 23. de verbis, ut Quintilian. principio Lib. viii. sed etiam de anima usurpatur. Tacitus, qui nostrum fere sequitur, Isque habitus animorum fuit Lib. 17 Quintil. iv, 2 Constitutus animi habitus et, difficile est nobis mutare habitum animi semel constitutum. et hoc sensu a Sallustio accipitur; neque enim ille oris lineamenta sed animi vultum expressit. nobilis, impiger, factiosus J. 15 communem transgressus F 322, 7 siquidem talis ha-

bitus intrantem cubiculum vidissent Valer. i, 7 Ms. si quem. Sueton. in Othone 12 animo nequaquam corpus aut habitus competiit, quo loco, pro linere Scholiastes ined. ad Juven. 11 et pressum in facie, linire. et, animus tranquillissimus in eodem habitu est quomodo cunque res cedunt, Senec. Ep. 36. Ms. habitum et pro v. Lect. habitus

Hæreditate: Hæmææ sunt imagines non hæreditate relictæ J 85 pariter cum filiis hæredem instituit J 9 secundum scriperat testamento J 65 hæserat in animo (illi) omnia Romæ venum ire, J 28 Dictys iv, 1

Haruspices ex prodigiis respondissent annum bello civili cruentum fore C 47 dicta eodem intendere vidit J 64 dixerat Mario mirabilia portendi J 63

Haud absurdum est C 3 haud facile lubidinibus carebat C 13 difficulter C 14 haud difficile Liv. 7 B. P. natus haud obscuro loco C 23 haud occultum habuit C 23 ingenium ejus haud absurdum C 25 haud sane alio animo C 37 haud timidi resistunt C 60 morbus haud sæpe quenquam superat J 17 haud procul ab ardoribus J 18 a vero F 349, 21 haud longe a mari J 21 et J 47 quod tempus haud longe aberat J 36 ignarus belli J 28 sæpe J 31 animus haud satis moderatus J 42 postquam, haud procul inter se erant J 53 duobus locis haud longe inter se castra faciebant J 55 tempestas haud secus ac in mari J 79 dissimiliter situm munitumque J 89 non eadem asperitate, ceterum haud secus difficilem J 92 dubie jam victor J 102 haud procul abesse J 106 repulsus abibis J 110 haud facilem pugnantis vadum F 288, 11 haud dubie esset F 313, 19 haud impigre, neque inultus occiditur F 322, 10 haud multo secus quam ferro noceri poterat F 337, 21 id quod factu haud obscurum est F 347, 6 id adeo haud mirandum est F 353, 21 haud mihi quidem absurde placet lex F 354, 14 contemno F 355, 28 haud ferme armis atque equis corpus exercui, sed animum in literis agitavi F 356, 10 haud sane Reip. consiliis affuerunt F 358, 5

Haudquaquam: ac mihi quidem, tametsi par gloria sequatur scriptorem et auctorem rerum C 3

Hebes lingua F 355, 21 de lingua rarius usurpatur hoc verbum, tamen Plin. de dentium primoribus, inquit, concentu quodam excipientes ictum linguae, serieque structuræ atque magnitudine, mutilantes, mollientesve, aut hebetantes verba lib. vii. cap. 16 § 15 eodem sensu quo illud Poëtæ. Et titubet blæso subdola lingua sono. exercitum numero hominum amplio-rem, sed hebetem infirmumque J 54 hebeti atque claudio F 347, 1 Tertul- lianus, Deum hebetem facit Epicurus 485 b. hebescere virtus C 12

Heu (in princip.) quam illa occulta civium funera F 342, 21

Hiavit humus multa F 318, 10 terra æstibus hiat, Columel. v. ubi Ms. Gresham, circumfodi

Histrionum: ad ostentationem li. fabricatis scenis F 294, 6

Homine claro F 431, 1 fœdum C 19 et familiarem et omnibus necessitudi- nibus circumventum C 21 nobilem, maximis divitiis, summa potentia C 48 adolescentem (sic fere Comici) J 6 tam acceptum popularibus J 7 ob morbos animo parum valido J 65 magnis earum J 70 factiosum J 77 veteris prosa- piæ J 85 novum J 85 (quis nullæ imagines) P. Rom. novis atque in- dustriis libenter honores mandare Cic. vi. Verrin. et Liv. iv. U. C. Tacit. iii. 55. iv. 15. (et noster) J 4 et J 73 et C 23 F 363, 11 abundat C i. 1 et 52 et C 4 ignavissimi homines fortissimi viri C 12 non dignos honore honestatos C 35 egen- tes, malis moribus, maxima spe C 37 militares C 45 deliquere per ambi- tionem C 52 nocentissimi, immani avaritia J 31 per homines talis negotii artifices J 35 callidos J 38 nominis Latini J 40 fideles J 70 præposterii J 85 corrupti superbia J 85 super- bissimi J 85 maximo nominis F 275, 3 omnium ordinum corruptissimi F 281, 11 inertissimi F 350, 11 Deos hominesque testamur C 33 non minor vanitas quam audacia C 23 sibi, Patricio homini C 31 potentiam quærenti egentissimus quisque oppor- tunissimus J 86 privato (de Sylla Marii quæstore dicitur) J 110 strenuo F 353, 7 cum hominibus armatis C 27 et 28 dis hominibusque infestus C 15 tanta vis hominis magis leni- enda quam exagitanda C 48 et jam

tum vita hominum sine cupiditate agitabatur C 2 genus agreste C 6 ferum incultumque J 80 proh Deum atque hominum fidem C 20 studia accendit ad mandandum consulatum C 23 nu- mero expleverat legiones C 56 quæ genera J 4 plena tuguria J 46 nec quisquam hominum satis placebat J 74 solus omnium post memoriam homi- num F 275, 15 ut te neque hominum neque Deorum pudet F 284, 1 im- manis vis F 331, 18 importunissima genera F 351, 4 mobile, infidum J 91 quæ sævitia, quæque tempestates homi- num nobilium sint cum indigna- buntur omnia funditus misceri F 352, 17 simultatem contemnit F 363, 11 egregius C 23 militaris C 59 impiger J 15 clarus et in senatu potens J 16 inanis et superbiæ regiæ J 64 flagiti- osissima F 362, 14

Honesta atque inhonesta omnia vendere mos erat C 30 Tacit. An. 2. 38 et J 31 amicitia M. bona atque honesta (incorrupta) nobis permansit J 5 Declam. in Sallust. quem ne ami- cum quidem suum satis honestum quisquam sibi ducit. eodem sensu quo illa Cic. amicitiae officiis diligenter sancteque servatis. Et, in Lælio; prima lex est; ut neque rogemus res turpes, nec faciamus rogati. omnia cum pretio honesta videntur J 86 omnia retinendæ dominationis F 276, 4 subintelligitur causa perquam ele- ganter, et, alibi. exercitum Reip. op- primendæ F 280, 12 si vera et honesta flagitium superaverit F 304, 1 nominibus agitavere remp. (i. e. sub obtentu boni publici, &c.) C 38 sub honesto patrum aut plebis nomlne dominationes affectabant F 273, 14 supra bonum atque honestum percul- sus (pro, decoro) J 82 quibus per fraudem jus fuit tuti, aut eo magis honesti sunt J 3 apud socios clari magis quam honesti J 8 uti boni ho- nestique vitam exigenter J 85 quibus divitiæ bono honestoque potiores erant J 8 exitus J 14 mortem F 323, 4 nullius honestæ rei egens F 351, 27 exul patria, domo, solus at- que omnium honestarum rerum egens (rex) i. e. quæ regem comitari et co- honestare debent, J 14 honestissima suffragatione consulatus petebatur J 65 de uxore potuit honestius con- suli J 95 gloriam ingentem divitias

honestas (hoc est, mediocres ut vel ex oppositione patet) C 7 et F 359, 20 honestum opponitur multitudini quia boni pauciores et quasi selecti ut unus e multis. Ac necubi aut honestorum deficeret copia, aut multitudinis soboles. Sueton. Aug. 46 et Vespas. ix. 6 satis honestas pro meo casu spes reliquæ dignitatis conservandæ sum secutus C 35 honestior occasio beneficii quam ultionis Justin. 16, 3, 11 divitiæ quas honeste haberi licebat, per turpitudinem abuti properabat C 13 habuisse parum honeste pudicitiam C 14 quasi honeste vixerint J 85 quæ honeste nominari nequeant inhonestissima F 355, 26 non dignos honore honestatos C 35 Apuleius vii. Elmenhorstii, p. 191 multo tanto pluribus beneficiis honestarer

Honoravisti meque regnumque meum gloria J 10

Honore honestatos C 35 uti quemque pecunia aut honore extulerat J 49 illo indignus et quasi pollutus haberetur J 63 quæ res Marium cum pro honore quem affectabat tum contra Metellum vehementer accenderat J 64 illum magis honore Marii quam sua injuria exercebat J 82 pariter cum honore pecuniæ desinent F 347, 3 neque de honore ex copiis quisquam magis aut minus judicaverit F 354, 5 sua necessaria post illius honorem ducerent J 73 summum et maximum negotium imposuistis J 85 suos ad honorem extollunt F 350, 6 gloria honorem virtutem opulentia vincit. F 353, 24 ad imperia et honores nituntur per latrocinia potius (quam bonis artibus) J 4 instituti illis (Philænis fratribus) J 79 non ex merito sed quasi debitos a vobis respectit J 85 honori esse cœpere C 12 apud Numidas honori ducitur J 11 habeant non prædæ J 31 invident J 85 maximis usus C 49 amplis J 25 avidus J 15 obviis honoris causa procedit J 113 honos datur virtuti J 3

Horribile spectaculum J 101 sonitu J 99

Hortandi causa J 84 hortando erigere ad virtutem J 23

Hortari videtur res ipsa C 5 alius allum C 6 monere alii, alii hortari J 60 nunc hortari modo reliquum est F 300, 12 animus, &c. me hortantur C

58 hortabatur dominationis spes C 17 cupido animi J 64 His hortabor J 85 appellat, hortatur, rogat C 59 aggreditur atque hortatur uti petat J 65 Itaque Marium propere adit, acta edocet, hortatur J 93 pauca pro tempore milites hortatus J 49 equites F 295, 7 quem neque gloria neque pericula excitant, nequicquam hortere C 58 neque ego vos ultum injurias hortor F 305, 6 Quare moneo hortorque vos J 31 F 310, 18 oro hortorque F 359, 3

Hortatione clamor permixtus, &c. J 60

Hostem ferire C 7 atque parricidam vocare C 31 infestum J 23 tantummodo ab incepto retinere J 55 tormentis minus terrere J 94 Catil. et Manlium hostes judicat C 36 in confertissimos incurrit C 60 velut adventare J 53 majore vi urgent J 56 inultos abire J 58 pugnam ubi paulum remiserant J 60 quem primum hostes attigerant J 101 undique fusi J 101 opportuni et scelestissimi F 312, 8 oppressi aut delapsi F 322, 14 æquiores quam aliis cives F 342, 9 factio contra hostes parabatur F 357, 5 hosti prodidere remp. J 31 acerrimo J 31 cavere tamen necubi hosti opportunus fieret J 55 hostibus obviam ire C 6 simulatae cum hostibus exercebant C 9 quid intra mœnia deprehensis hostibus faciatis? C 52 occasionem pugnandi non dare C 56 arma ab hostibus averteris C 58 victoriam luctuosam relinquatis C 58 suis animum hostibus terrorem augere J 20 divina et humana omnia hostibus tradita sunt J 31 invicti ab hostibus J 31 sociis vestris veluti hostibus utuntur J 31 qui de pace aut bello cum hostibus pactiones fecissent J 40 ager hostibus cognitus J 48 regio hostibus ignara (pro ignota) J 52 firmioribus animis obvii hostibus fuerant J 50 dubiis instare J 51 ne ager inultis hostibus vastaretur J 70 urbis quæ viris, aut loco pro hostibus et adversum se opportunissimæ erant, singulas circumvenire J 88 alios ab hostibus defensabant J 97 conturbatis J 98 non pro vanis hostibus uti meriti erant, sed accurate et liberaliter habuit J 103 commori hostibus F 286, 11 natura F 342, 12 ut hostibus tela in manus jaceret F 349, 23

non formidolosus C 7 pæne victos dare J 59 communis omnium J 81 quoniam is novus hostis accesserat J 82 effusus invadi posse J 87 ubi confertissimi obstiterant J 98 ad hostes vertere cæcum corpus J 107 cives, hostes juxta metuere J 72 hostesque in cervicibus jam Italiæ agentes ab Alpibus in Hispaniam summovi F 298, 3 ubi naturam Scipionis et morem hostium cognovit J 7 vis magna J 38 ignarus hostium J 49 aliquanto numero potiti J 74 inter hostium tela vitabundus erumpit J 101 ubi Romanos per vocem hostes, designat, more per triumphum duxere F 313, 16 partes muniri supplicio F 350, 18 non vis hostium ingentem eorum animum subegit F 357, 1

Hostiæ: multi cum spe bona adollescentes, sicuti hostiæ, mactati sunt F 351, 3 Dis supplicanti per hostias J 63 humanas vidistis F 276, 17

Hostile: ne quid ab se hostile timeret J 88 metuentes nihil hostile J 91 clamorem hostilem ab tergo accepit J 58 metum efficiebant J 105 animo J 102 cadavera C 61 omnes rerum mutationes cædem, fugam, aliæque hostilia portendant J 3 monumenta J 14 faceret J 107 ducant F 316, 5 metus in bonis artibus civitatem retinebat J 41 hostiliter pleraque loca cum equitatu accedit J 23

Huc accedebat quod C 11 munificentia animi J 7 huc (de Vacca op.) præsidium imposuit J 47 niti corporibus huc et illuc quasi vitabundi aut jacientes tela agitare J 60 libertatem rati quia huc ire licet atque illuc F 307, 15 Tacit. exterruit Cæcina huc illuc ferens arma, et lib. iv. cum ex usu temporis huc illuc mearent Cic. ad Attic. J 180 ne cursum huc et illuc deterrima via convertisse arma F 315, 21 omnes magna mediocrique sapientia res huc vocat, quæ quisque optima potest, uti dicant F 310, 19 hucine beneficia evasere? J 14

Hujuscemodi alia fecerat stupra C 15 orationem C 20 verba locutus est C 50 priusquam hujuscemodi rei initium expedito J 5 quæ hujuscemodi verbis disseruit J 30

Humana atque divina promiscua habere C 12 quæ contentio divina et

humana cuncta permiscuit J 5 F 355, 7 hostibus tradita sunt J 31 penes paucos erant J 31 quæve humana superant aut divina impolluta sunt F 276, 9 arma quæ ille adversum divina et humana omnia cepit F 282, 12 Plaut. dedant se divina atque hum. omnia in arbitrium. Amphit. humanæ res æquabilius sese habere C 2 more humani cupido ignara visendi J 93 apud Deos immortales rerum humanarum cura oritur J 14 memorem si J 38 humanas hostias F 276, 17 corporis sanguinem in pateris circumtulisse C 22 generis rector animus J 2 ingenii vitio evenere dissensiones F 272, 5 per miserias et incerta humani generis orare F 289, 19 facie vestigii humani Sardinia F 290, 1 quid humani evenisset F 320, 8 vastus ab natura et humano cultu J 48 animum per licentiam insolescere C 6

Humi depressus (locus) circiter duodecim pedes C 55 pabulum J 18 requiescere J 85 arenam humo excitavit J 79 vento agitari J 53 humus infecta sanguine J 101 croco sparsa F 294, 6 hiavit multa F 318, 10

Humili loco F 326, 14 humillimus quisque in armis aut militia, nullius honestæ rei egens F 351, 26 generis humilitas favorem addiderat J 73 arborum non plane occultati J 49 per humilitatem obrutum est aquis (spatium inter Italiam et Siciliæ medium) F 328, 3 cum humillimis joca atque seria agere J 96 homines cum multis rebus humiliores et infirmiores sint, hac re bestiis præstare Cicero de Invent. i. 4 ubi Ms. pro infirm. inferiores

Hyberna: loca in urbibus et vicis: sed in hoc loco confunduntur, ut apud Livium et Tacitum.—ex hybernis in expeditionem evocat J 37 accersiri jubet ex hybernis J 62

Hybernaculis: exercitu in hybernis composito J 103

Hyemabat in provincia J 39 i. e. stationem hyeme fecit Cæsar 1. B. G. quæ circum Aquileiam hyemabant. Legionem cum qua hyemabat J 68 hyemandi gratia collocat exercitum in provincia J 61 Hyemalibus aquis paludem fecerat J 37 dies Columel. ii, 1, 19. locus Plin. 18. 7. hyeme aspera J 37 per hyemem fabricatæ

F 317, 13 in castris egi F 298, 8 prohibebat mari hyems F 315, 3 aestatem juxta pati J 85

J

Jacere aggerem J 37 fideliter jacere fundamenta oratori futuro Quintil. i, 4. ubi Sarisber. pro, ipsasque eas, legit, easque ipsas. et pro, quæ vel sola omni, quæ sola in omni. Lucilius lib. 26. Aggere in jaciendo, (si quo est vineis actis opus) J 76 ut hostibus tela in manus jaceret F 349, 23 in tecta ignes F 338, 8 tela J 60 Jug. inter alias res jacit, Oportere quinquenniî consulta rescindi J 11 Tacit. 3. jacere fortuitos primum sermones multasque nec dubias significationes. Sueton. in Nerone 37. non mediocres terrores Cic. ad Attic. 2. 38. vera an vana jaceret. Liv. vi, U. C. vocem Claudii quam temulentus jecerat. Tacit. An. 12.

Jactura fit de illis potissimum quia pretii minimi sunt F 356, 6 pudicitia perdidicisti F 362, 6

Jam: sed ego quæ mente agitavi omnes jam antea diversi audistis C 7 et C 20 et J 50 pro, hinc. si paululum modo nos languere viderint, jam omnes feroces aderunt C 52 At illum jam antea Consulatus ingens cupido exagitabat J 63 antea jam infestus nobilitati J 84 Jam jam frater (in principio) J 14 Jam jam nec maxima Juno, Nec Saturnius hoc oculis pater aspiciat æquis, Æn. iv, 371 Neque minuebatur cupido quippe qui totum ejus regnum animo jam invaserat J 20 quintum jam mensem obsessus teneor J 24 Antea jam docti equites non confertim neque in unum sese recipiebant J 50 postquam Rutilium consedissee jam accepit J 52 et jam egredientibus Rom. in porta pugnam facit J 56 fessos et jam abnuentes omnia J 68 jam inde a principio belli J 77 jam inde a principiis gentis, Liv. iv. B. Pnn. Plantus, Cicero, Ter. uti sæpe jam victo Jugurtha consueverat J 82 Jam (in princip.) illa quæ secordia nostra collecta sunt F 285, 13 Cretenses impugnati semel jam F 314, 10 si in te ille animus est, qui jam a principio nobilitatis factionem disturbavit F 349, 15 sæpe jam audiui, qui reges, &c. F 353, 19 Jam

primum juvenus simul ac belli patiens erat C 7 et multa nefanda stupra fecerat C 15 Jamque dies consumtus erat, cum tamen barbari nihil remittere J 98 et J 101 et J 106

Janua prohibiti: (foribus interpositis nempe) C 28 Cethegus Ciceronis januam obsideret C 43

Ibant: qui quanquam acciti ibant, tamen placuit verba apud regem facere (nam evocator negotium exponere debuit) J 102 præceps C 37, obviam J 42 quos adversum J 101 quantis animis irerit F 303, 2

Ibi: (de loco sæpe) aut non ibi plus possit audacia ubi ad defendendum opes minores C 52 et J 51 ibi cum multa dissererent J 11 agmen paulisper constitit. Ibi (i. e. quo tempore) commutatis ordinibus, &c. instruxit J 49 sic Terent. And. ad flammam accessit imprudentius satis cum periculo: ibi tum exanimatus P. et in Hecyra, postquam videt paratas nec moram ullam, quin ducat, dari, ibi demum (pro tum demum) ita ægro tulit, et noster, sin Numidæ propius accessissent, ibi vero virtutem ostendere J 58 deinde exercitus ibi est locorum sciens J 85 ibique, pro in illis rebus. Huic bella, cades, &c. grata, ibique juventutem suam exercuit C 5 ad remp. latus sum, ibique mihi multa adversa fuere C 3 in colloquium veniretur J 112 intempesta nocte convocat, ibique multa docet C 27 in hostes incurrit, ibique C 60 in prætorium, ibique J 8 in loca saluosa, ibique J 54 et 55 Id ibique et in omni Africa J 89

Ictu tragulæ sauciat F 294, 22 eorum qui in flumine nebant necabantur F 295, 8 egressi ad faciliores ictus F 329, 6

Id: nomen imp. id primum fuit C 2 proinde quasi injuriam facere id demum esset imperio uti C 12 (redundat) simul id quod in tali re solet, alii portenta nunciabant C 30 neque solum illis aliena mens erat, sed omnino cuncta plebes probabat: id adeo, more suo videbatur facere, nam, &c. C 37 F 353, 21 (et sic Declam. in Sallust. F 366, 12) idque non temere F 348, 15 (quod apud Sallustium non invenitur.) ad id loci venire C 45 Imperium sine mora habiturum. id adeo mature posse (omittit copulam, ut supra) C 37 J 65 ceterum suane an

Metelli virtute periret. id modo agitari (redund. ut supra) J 70 nam calidus id modo festinabat Bocchi pacem imminuere J 81 Capsenses una modo jugi aqua, cetera pluvia utebantur. Id ibique et in omni Africa eo facilius tolerabatur J 89 Atque id jure F 280, 16 et F 346, 2 omnia potius quamsemet, visendum efficere, id est, &c. F 346, 17 ubi bonum publicum etiam privatim usui est: id vero dubitare aggredi, secordiae duco F 352, 23 saepe jam audivi qui reges, &c. (post periodum ut Sallustio solenne est) id adeo haud mirandum F 353, 19 Nunc vero non id agitur bonis an malis moribus vivamus C 52 impune quae lubet facere id est regem esse J 31 ante id tempus J 43 ratus id quod res monebat J 47 quod negotium poscebat J 56

Idem: nobis carus est ut idem SPQR sit summa ope nitemur J 9 egomet in agmine, in praelio consultor idem, et socius periculi vobiscum adero J 85

Idonea utris et alia aquae idonea portari (capacia) J 75 (rarius occurrit) idoneum oppon. non idoneo C 51 locis ex copia maxime idoneis vineas agere J 76 (ex locis in ea regione maxime idoneis) rebus C 39 eorum quos idoneos ducebat consilium habuit J 62 insidiae per saltus id. posita F 308, 14 quod ubique apud socios, aut hostis idoneum (imitatione dignum) videbatur cum summo studio domi exequiebantur C 51 quoniam tanti viri res admonuit, idoneum visum est dedicere J 95

Igitur: ex quo genere (Solæcismo-rum) an sit igitur, in initio sermonis positum, dubitari potest, inquit Stephanus; at vero, initio clausulae apud Sallustium in C. vicies occurrit, secundo vero loco, semel tantum. in Jug. 48. vicibus in 2do semel. in fr. vero 8. et secundo loco 6. initio etiam apud Plautum in Mercat. ii, 3, 20. Capt. iv, 2, 91. Bacchid. v, 1, 22. Mil. iii, 1, 169. Stich. i, 3, 49. Terrent.

Ignara lingua commercia prohibebant J 18 (ignota) sic, Tacit. ii, 13. per occulta et vigilibus ignara. Et Hist. iii, 74. regio hostibus ignara J 52 more humani cupido ignara visendi J 93 (Agell. viii, 12. et Dictys ii, 37. inde Nonius, ignarum;

quod nesciat cura ut sit incognitum. ex quibus verbis veram lectionem depromsit Mercerus, quod nesciantur, aut sit incognitum. Virg. x, 706. ignarum Laurens habet ora Mimanta. quamvis aliter Pierius. Interpres, per ignorantem se tali loco moriturum, inscite vertit. credo quia Rhetus et Abaris ignari dicantur, sed dispar ratio nam somno sepulti erant. Eclog. ix. Rara per ignaros errent animalia montes. Sic enim Codex Romanus. Ovid. Met. vii, 6, 404. Jamque aderat Theseus, proles ignara parenti. ignarus et incautus παθητικός accipi probat Muretus ii, v. Lect. 11. Apuleium sic locutum censet Sciop. in suspect. Lect. Epist. iv, 12. e contra, ignotus pro ignarus, Nævius Lycurgo: ignota iteris sumus tute scis. Cicero: atqui illi artifices corporis simulachra ignotis faciebant.) Plant. Menæchm. ii, 2, 19. qui mihi molestus homini ignoto es. Ignari laboris militiae F 357, 8 ejus consilii non ignarum (inter conjuratos) C 17 nominis Romani J 80 loci J 12 belli J 28 hostium J 48 ignara multis largitio J 103

Ignavi atque boni fama impari J 57 sic ignavus miles ac timidus Liv. v. U. C. in victoria ignavis gloriari licet adversae res etiam bonos detrecant J 53 bonis et malis strennis et ignavis F 357, 22 bonus, ignavus C 11 ignavissimi et fortiss. oppon. C 12 ex ignavo strennum C 58 boni malique strenui et imbelles J 67 impigræ linguae, animi ignavi, neque ultra concionis locum memores libertatis F 304, 6 (Donato, ignavus est qui non est perseverans.) Cethegus semper quarebatur de ignavia sociorum C 43 secordia atque ignavia C 58 me merito magis quam ignavia judicium animi mei mutavisse J 4 ubi secordiae te atque ignavia tradideris C 52 adjumenta sustulisse J 45 neque per ignaviam, aut vana ingenia, incerta pro certis captarem C 20 per luxum atque ignaviam aetatem agunt J 2 metum a scelere suo ad ignaviam vestram transtulere J 31 per ignaviam et superbiam J 85 neu nomina rerum ad ignaviam mutant, otium pro servitio appelletis F 303, 12 pejor an ignavior F 280, 11 huc respexit, Frustra nostram ignaviam alia ad vocabula transferri, Tacit. An.

iii, 35.

Igni magis quam præda ager vastabat J 55 domum et semet igni corrumunt J 76 et 92 vastare F 287, 1 crebris ignibus factis J 98

Ignobilitatem: multaque ejus ductu curata, primo per ignobilitatem, deinde per invidiam scriptorum celebrata sunt F 327, 23

Ignorantia res claudit F 307, 12

Ignorantiam: per ignorantiam regis occisus F 333, 18

Ignoratus nocturnis et aviis itineribus J 54 nisi servili habitu per tenebras ignoratus evasisset, Tacit. An. 20. et alibi. et Horat. ars ignorata, de Arte. ignorati uteri triste experimentum, Plin. Ep. 164

Ignoscere (accepta injuria) quam persequi malebant C 9 adolescentiæ Cethegi C 52 Ignotis: quid ego plura quasi de ignotis memorem F 355, 20 atque horribili sonitu repente exciti J 99 verba obscuriora et ignotiora, Quintil. vii, 4, 9.

Idem: sequitur, illi. Ad quæ te illi iidem hortantur F 343, 4 immani avaritia nocentissimi idemque superbissimi J 31

Idem temporibus Lentulus C 39 et 42

Illa: ubi formido illa mentibus decessit, scilicet ea quæ secundæ res amant, incessere J 41 geminatur ob vehementiam. en illa, illa, quam sæpe optastis libertas C 20 eadem illa movebat C 31 et 58 illa quam hæc J 31 nam illa quidem piget dicere, his annis 15. quam ludibrio fueritis, &c. (initio clausulæ) illa et alia talia J 31

Illectos ad proditorem J 47

Illuc: huc ire licet atque illuc F 307, 15 ex aliena libidine huc atque illuc fluctantes F 357, 12

Illud: tantum illud vereor ne quos J 14

Illustres familias F 350, 15 omnia illustria magis magisque in aperto sint J 5 Cic. Lentulo. hæc vides quanto expressiora quantoque illustriora futura sunt. Columel. balnearia usque in vesperum illustria Lib. i. amplior illustriorque in civitate locus F 356, 19

Imagines: scilicet quia imagines non habeo J 85 veteris prosapiæ ac multarum imaginum J 85 Valer. iii, 41. generosissimarum imaginum fœ-

tus. ubi Ms. pro, devoluti, revolutum; pro, ut primum, ac prius: et sic Ascens. denique om. fœtus.

Imbecilla ætas ambitione tenebatur C 3 firmum regnum et imbecillum opp. J 10

Imbelles strenui J 67 quietus, imb., placidus ingenio J 20 exercitus iners, imbellis J 44

Imitari quam invidere bonis C 51 Græciæ morem C 51 Manlius eras cum Senones præcipites agebas postquam mutari (Ms. B. Pub. et Ascens.) imitari cœpisti unus factus est ex Senonibus, Valer. vi, 3, 1.

Immane quantum animi exarsere F 295, 14 dictu F 341, 16 eorum animum inflexit F 351, 7 oppon. mansueto a Cicerone i. de Invent. immanis animo, Ovid. Metam. viii, 117. avaritia J 31 quæstus Cicero 5. Philip. hominum vis F 331, 20 bellua avaritia F 355, 6 pravissimeque per sceleris immanitatem tutus furit F 275, 18

Immature vita crepta est J 14 filius immaturus obit, Horat. 2. Serm. Sat. 8. et, iter im. mortis, Propert. Eleg. iii, 7.

Immensa gula F 363, 18 in immensum pertinens collis J 48 immensum editus (mons saxeus) J 92 aucto mari F 299, 9 immensus est Deus, inquit Isidor. vii, 1. quia cuncta concludit, sed omnia intra ejus omnip. coarctantur: sic Vulcanii et Breuli Edd. supple ex Mss. B. Pub. Pembr. et Coll. Trin. concludit, ipse a nullo concluditur, sed &c. paulo superius immortalis sicut de eo scriptum est qui solus habet im. quia in ejus natura nulla est commutatio. pessime coherent ista. tu insere cum 3. Codd. Mss. incommutabilis quia. ac Ms. Coll. Trin. paula variatione. quia incom. in ejus

Imminuerat: quanquam et æstivorum tempus imminuerat mora comitiorum J 44 Bocchi pacem J 81 mente paulum imminuta J 65 Im. et amplificare contraria Cic. 4. Acad. plebis opes C 39 F 356, 17 eodem sensu, im. summam Cic. v. Verrin. Id imminutum, quod ceteri dolere solent ego lætor J 110

Inmissum a Cic. Tarquinium. delegatum Galliens interpres, ego per subornatum potius redderem quoniam in malam partem accipitur: quo sig-

nificatu delegatus apud idoneos auctores non occurrit

Immo vero maxime C 52 et F 363, 13 at scilicet gratiam ab eo peperisse, immo despecti, &c. F 280, 21

Immoderata, incredibilia, nimis alta cupiebat C 5 fortitudinis pœnas dedit C 52 eloquentiam F 362, 5 incendium vero, crudele, immoderatum, putabat C 48 Cic. ad Attic. xiii, 28. superbum, crudelem, immoderatum fuisse. animus tam præceps, tamque immoderatus fuit F 350, 16

Immodicus animi F 325, 22 immodicæ notatur avaritiæ, Martial. Epig. ii, 56. at Ms. Cod. Corp. Christi pro notatur, laborat

Immortalis factus ignavia J 85 facinora ingenii egregia J 2 Deos Im. vos appello C 52 immunes apud Jurgurtham habebantur J 89 Cic. vectigalium privatas immunes, socios vectigales habemus, Cic. offic. iii, 65.

Immutata facies urbis C 31. voluntate occulta pectoris oris patefuisse J 113 more C 6

Immutatum corpore F 318, 20

Impar materno genere J 11 et 108 (Cic. Marco benevolentia impar) impari fama J 57

Imparatum de Improviso confortare C 28

Impediebat a vero bono J 30 impedit partus quosdam ab opere, Plin. x, 63.

Impeditus: eo dolore impeditus J 83 fuga J 99 bonis negotiis, (pro, occupatus, quo sensu rarissime) F 352, 15 prospectu impedito J 79 impedimenta parabant per socios J 40 sic, nisi quid impedimenti in via passus est, Plin. Epist. xii, lib. 2.

Impellat ad societatem belli C 40 ad tantum facinus C 49 negotium C 44 ad deditionem regis animum J 62 alios pacis spes J 65

Impendebat tanta vis creditorum F 341, 15 consuli periculi C 28 necessitudo illis C 58

Impensius modo legatos supplices mittere J 47 diffidens rebus suis J 75 nunc nunc impensius unge Pers. vi, 68 (Codex noster melius) nunc, nunc jam. uror impensius, Catullus

Imperandum: passive, cum ipse ad imperandum Tisidium vocaretur J 62 (i. e. ut imperaretur) Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis Virg. E. viii, 71. (i. e. dum ei incan-

tatur.) inquit Servius et, exsuperat magis. sic, uritque videndo. ægrecitque medendo. xii, 4, 6. ubi Petrensis, exuberat. Cic. ix, 25. Nunc redeo ad imperandum vel ad parendum potius: ita enim antiqui loquebantur. Horat. Ep. i, 5. Hæc ego procurare et idoneus imperor et non invitus. imperantur leges ex libidine F 284, 10

Imperator vitæ mortalium animus J 1

Imperia ex his et magistratus J 3 ad Imp. et honores nituntur J 4 injusta non perferunt J 31 neque Imp. magistratum neque leges valerent adversum Hamilcarem J 77 gerant habeantque suo modo F 305, 10 nomen id primum fuit C 2 Romani æmula C 10 insignibus C 36 per imp. majestatem J 24 pars dolere pro gloria imperii J 39 quique ab eo in legationibus aut imperiis pecunias accepissent J 40 animi utimur C 1 magno præditi C 51 de administrando Imp. J 11 nomine modo F 298, 2 partim vi alias voluntate imperio suo adjungit J 13 in imperio vestro nihil minus expectantem J 14 soluto J 39 quantum temporis æstivorum in imperio fuit J 44 laxiore J 64 levi habebantur, immunes J 89 modesto habiti milites J 92 sævissimo J 100 servili plebem exercere F 273, 3 Vid. Donat. in Andr. i, 1. nunc est Procos. cum imperio. i. e. cui nominatim dabatur Imp. P. R. Festus. Cic. VI. Verrin. Plaut. Trucul. iii, 55. communi F 352, 5 de Imperio certare F 356, 32 ademptum imperium F 356, 17

Imperitia atque vanitate Legati cognita J 38 uti prudentes cum imperitis J 49

Impetu, clamore, vultu terrebat J 34 victoris sustinui F 298, 7

Impigræ linguæ, animi ignavi F 304, 6 gladium quem satis impigre cruentaverat J 101 haud impigre neque inultus occiditur F 322, 10 atque acri ingenio J 7

Implere ora oculosque J 79

Implicare aciem J 59

Implicitæ: rates implicitæ F 311, 9

Implorare vos J 14 ubi evenit frustra judicia implores C 52

Impolluta sunt quæve humana aut divina F 276, 9

Imponeret invidiam Consuli C 43 servitutum civibus F 352, 19 præsi-

dia J 61 præsidia deducta atque imposita F 284, 10 servitus F 356, 18 contumeliam sibi ab Cic. C 48 legibus annuite F 279, 5 scelestum servitium F 302, 6 imposuisse in ratem F 295, 6 maximum mihi negotium J 85

Importunissima genera hominum F 351, 4 qui circumstantiarum rationem in actionibus non habent, molesti, odiosi. quantum importunitatis habent J 36 vide inter imp. tuam senatusque bonitatem quid intersit, Cic. Verrin. locus machinationibus J 92

Importuosum mare J 17 Plin. Ep. lib. vi, 117. Liv. Tacit.

Impotens et nimis animi F 311, 12

Improbi oris F 322, 2 Terent. improbius sit malus J 31 patibulo improbo F 318, 20 instabilisque J 67

Imprudens sed non inscius F 352, 16 imprudens religionis (ignarus) Dictys i, 19

Impudentem: largitionem famosam impudentemque J 15

Impudicus quicumque, adulter, &c. C 14 qui agit sic dicitur, non qui patitur apud auctores idoneos, inquit Lipsius, ad Valer. vii, 1. et Cicero de Orat. 132. Et adversus et aversus impudicus es. ibi Ms. Cod. pro impudicitia habet, impatientia, ut alter Lipsii

Impugnati semel Cretenses neque finem nisi excidio habituri F 314, 10 pro, fusi fugatique. quo sensu Plin. xxvi, 12. impugnatur (morbus) Centaureo majore, et v, 24. hunc illi impugnatus cursum Taurus aufert

Impulsu, cujus deditioem inceperat J 70

Impune acceperisse injuriam J 31 facinora suscepisse talia J 31 fecisse F 364, 2 impunitatem ejus rei C 30 et J 61

In maximo imperio maximam gloriam putare C 2 postquam in una mœnia convenere C 6 in suppliciis decorum magnifici C 9 in propatulo habere pudicitiam C 13 quas profundant in extruendo mari C 20 in oculis sita sunt divitiæ, &c. C 20 in his erat Sempronia C 25 ut omnia bona in spe haberet C 31 in exilium proficisci C 34 in novo consilio non statui defensionem parare C 35 quo plebem in magistratu placidius tractarent C 39 diu in incerto habuere quidnam consilii caperent C 40 in

liberis custodiis habeantur C 47 in usu quotidiano et cultu corporis erant omnes copiae C 48 exercitatos in audaciam C 50 in hominibus impiis, sceleris eorum obliti de pœna disseverunt C 51 sint misericordes in furibus ærarii C 52 quamobrem non addidisti in sententiam uti C 51 hoc in M. Tullio neque his temporibus vereor C 51 multa verba in hoc ordine feci C 52 in fuga salutem sperare C 58 et 61 studia Numidarum in Jugurtham accensa J 6 si permanere vellet in suis artibus J 8 in agmine adesse J 96 pro, ad agmen, aditum in scena Mimis dando, Valer. ii, 6, 7. Vulgg. Scenam, at Sarisberiensis, Ms. B. Pub. Ascensiana, scena. Verum esse quod Appius ait, &c. atque in te maxime F 339, 5 se in victoria licentius futuros F 344, 17 socios in pace firma constitues F 344, 19 in coloniis constituas F 352, 13 in labore, &c. exercitando F 346, 13 in civitate secessio fuit F 351, 22 in magna copia rerum alii aliud iter ostendit C 2 in cupiditatibus ardens C 5

Inæqualis militia cum alii triginta pars nullum stipendium faciet F 347, 8

Inanis homo et superbiam regiae imperio nimis gauderet J 64 i. e. vanus, *φίλαυτος*, qui laudes suas libenter audit. Cicero in Bruto. Nihil est in me inane, sed tamen omnium ordinum consensus gratiarum actio gratulatioque me commovet. et iii. Tuscul. in summa inanitate versatur. Cultoribus insula F 325, 20 sic inanis aliqua re utili. apud Cic. ad Attic.

Incautos agros invasit F 331, 8

Incedere paulatim cohortes jubet C 60 munito agmine J 46 quadrato J 100 acrius in percussos Romanos J 101 cum signis frequentes J 45 quare tanto agmine atque animis incedit F 278, 13 non pudet aut pœnitet, sed incedunt per ora vestra magnifice J 31 Incedere est, ingredi composite aut cum pompa. Seneca ad Lucil. Tenero ac molli passu suspendimus gradum, nec ambulamus, sed incedimus

Incendebant juventutem ad faciōra C 13 pollicitando C 38 patriam C 51 amplius morando J 25

Incendia parare C 27 et 32 fieri C 51 instaurare F 285, 7 meum ruina extinguam C 31 crudele, im-

moderatum C 47

Incenso Capitolio vigesimum C 47
odio incensus C 49

Inceperat deditionem J 70 a quo
incepto studioque C 4 incepta pa-
trare sæpe ab in. retinere J 55 belli
opportunissimam J 80 occulto J 91
ad inceptum redeo J 4 frustra erat
neque ullum J 7 perficere J 11 con-
tra in. suum venisse J 25

Incerta pro spe certa præmia C 41
per miseras et incerta humani gene-
ris orare F 289, 19 vectigalia bellis
incerta (i. e. propter bella, vel gras-
sante bello) F 324, 6 incertas domos
habere subegit inertia atque inopia
F 352, 2 sedibus vagabantur C 6
navibus incertis onere turrium F 331,
24 nimio simul et incerto onere de-
primebantur F 288, 7 eo sensu quo,
incerta loca quæ a Tacito opponun-
tur solidis i, 70. et apud Hegesip.
Qui ubi vacillantibus alveis videbant
mare irrumperre iii, 20. prælio ludi-
ficati J 50 vultu J 106 lumine F
317, 17 in incerto habuere C 41 va-
rius incertusque agitabat J 74

Incesserat tanta cupido gloriæ C 7
ingruere, aggredi, evenire. ceterique
cultus non minor libido C 13 timor
C 31 lascivia atque superbia J 41
fames Columel. ix, 14. Gresham. om.
inopia ambos F 315, 7 is mos F
344, 4

Incessus, modo citus, modo tardus
C 15

Incipere facinus pulcherrimum C
20 tam prava J 64 et deponere
bellum J 83 incipitur prælium J 57

Incitabantur saxa per pronum F
309, 18 studio talium incitati J 66
Quemadmodum per proclive curren-
tium, non ubi visum est gradus sisti-
tur, sed incitato corporis pondere se
rapit (Ms. serpit) ac longius quam
voluit effertur. Senec. Ep. 40

Inclinata paulum Resp. agitari cœ-
pit F 356, 23 cunctos laxitate loci
F 317, 24 excavatus in tantam laxi-
tatem specus. Senec. Ep. 41. ubi
Ms. manufactum. et pro Var. Lect.

Inclutis divitiis regnum F 316, 9
Incolumis adhuc fortuna nostris
vitiis F 316, 16

Incorrupta cuiquam permanserant
F 339, 4 amicos J 102 animus, æ-
ternus J 2

Incredibilem rem rati C 48

Increpabantur in Pompeium illa

F 342, 17 increpat maledictis omnes
bonos C 21 sic, probris increpabat,
Livius

Inculci: indocti incultique C 2
aspero incultique J 18 moribus, sor-
didum J 85 alios incultus vagos agi-
tare J 19 agebat J 89 incultu, te-
nebris, odore fæda C 55 ingenium
incultu atque secordia torpescere J 2
ferum genus incultumque J 80

Incumberent arma stantes F 308,
10 incumbam gladium, Plaut. Ca-
sina ii, 4, 29. (semper autem cum
Dat. aut præpositione nititur Tacitus)

Incuria ne deformetur fabricata
F 340, 5

Incurrerunt eos a tergo F 325, 7
Apuleius: Ne nescius nesciam sororem
incurreret. M. X. 250. Dictys ii, 3. in
hostes C 60 et J 97. Veget. i, 9.
acrius hostes incurrunt. Mauros
ab altera J 101 (ut fugientium terga
facilius comprehendant) Ms. incur-
rant, recte. Tacit. latus 2, 17. vi no-
vissimos i, 51

Inde: pro, deinde. sanguinem cir-
cumtulisse, inde aperuisse consilium
suum C 22 Liv. ab his impetum fieri,
inde eos prædas agere. de loco J 28
et J 58 jam inde a F 272, 20, &c.
indecorum an gloriosum F 312, 7

Indicare de C 30 indicem fal-
sum esse C 48 indicio cognito pro-
fugerat C 46 eorum comprobato
C 50 Vultureii convicti C 52 Ju-
venc. Lib. ii, Luc. 7. ille prophe-
tarum socius (at membranae optimæ
notæ, solus) transcendere viris indicio
veteris scripti promittitur olim. Idem
codex pro a tempore, habet ab tem-
pore male. ibid. patefacto J 73 ejus
falsum videri C 48 illud ab Autro-
nio machinatum, ibid.

Indidit: specie pacis, &c. quæ sce-
leri suo nomina indidit F 278, 17 no-
men ex re J 78

Indomitum atque inquires ingenii
humani F 272, 4

Induciæ agitabantur deditionis
mora J 29 postulabantur J 104 per
inducias fecerunt (i. e. induciarum
tempore) C 51

Inducit cohortem prætoriam in me-
dios hostes C 60 sic Livius sæpe. in
animum induxerat, laborare, vigilare
C 54 (sibi persuaserat ut.) aliquando
sine in. Terent. possum equidem in-
ducere animum ne ægre patiar. (cum
Præpos.) idem nunquam te aliter at-

que es in animum induxi meum

Indulgens animo F 346, 13

Industria studeat et probitati juven-
ventus F 346, 1 industrius, modicos,
&c. J 85. Valer. M. industriosum,
pro, ignominioso reddidit iii, 4, 2.
ubi Ms. exule. Demarato natum. et
pro, prospero, habet, ipsum e. s.
eventum. ceterum, pro invisio abest,
non male

Inerat in facie vultuque vecordia C
15 vanitas C 23 prorsus multæ fa-
cetiae, multusque lepos inerat C 25
contemptor animus et superbia J 64

Inermos mittebat J 94

Infesta humus sanguine J 101 et F
276, 18 nihil jam Metello infectum
credens J 76

Infensi adesse atque instare J 50
intentique sine tumultu manent J 57
infestique Gellius 7, 3. Ms.
vero Pembr. infensique

Inferior pars Africae ab Numidis
possessa J 18

Infesta regi plebes J 33 adver-
sariis, Valer. viii, 101. ubi omittit,
voluminis Vincentius Beluac. ut olera
animalia intesta non generent Pallad.
Ms. C. Christi. inimica. alter Codex
cum Vulgg. facit. infesta a serpenti-
bus J 89 irati infestique dii C 52
signis C 60 nomini Rom. C 52 at-
que infesto exercitu in Numidiam
procedit J 46 infestos conjurationi
faceret C 51 dis hominibusque C 15
acer et infestus potentiae nobilitatis
J 27

Infido ingenio facile persuadet J 61
animo esse F 353, 2

Infinita avaritia C 11 sumtu F
363, 7

Infirmarentur madore munimenta
F 296, 12 infirmata corrumpant F 340,
5 quanto attentius ea agetis, tanto
illis animus infirmior erit C 52 infir-
mitas naturae accusatur J 1 infirmum
corpus annis C 6 hebetem exercitum
infirmumque J 54

Inflexit animum immanem F 351,
7 Virg., inflexit sensus

Infecundus arbori ager J 17

Ingenia magna scriptorum ibi pro-
venere C 8 neque per ignaviam aut
vana ingenia, incerta pro certis cap-
tarem C 20 Sceleris magnitudo om-
nium ingenia exsuperat (solertiam in
pœnis excogitandis) C 51 validissima
J 103 ingenii opibus quam virium
gloriam quærere C 1 egregia faci-

nora J 2 solertia J 7 libertatein J
30 mobilitate J 88 altitudo ad si-
mulanda negotia J 95 ob multa bona
ingenii carus, &c. J 108 vitio F 272,
5 tui erit probare quæ vera, &c. F
351, 17 malo pravoque C 5 quan-
tum ingenio possem C 53 negotiis
quæ ingenio exercentur J 4 pro, na-
tura cuique insita. multo maxime va-
lidus J 6 impigro atque acri J 7
placido J 20 avido J 25 mobili J
46 pro ingenio quisque, pars eminus
glande, &c. J 57 opera aut ingenio
suo opus esse J 71 muliebri F 276,
21 Ennius, animum geritis mulie-
brem. Cic. muliebre bellum. pro Cœ-
lio. Plautus Milite, muliebris fides.
validus i, 18. loci iii, 13. Gell. i,
9. de oris et vultus ingenio. et sic Ms.
Pembr. insulas sнопte ingenio ali-
menta mortalibus gignere F 321, 3
ingenium soli, Plin. 14, 1. lactis, Gell.
12, 1. et sic Pembr. Cod. servili F
338, 6 callidus F 355, 22 validum
sapientia C 6 vultum quam ing. bo-
num C 10 virile C 20 haud ab-
surdum C 25 ubi intenderis C 51
vires tempus defluxere J 1 inter
artes bonas integrum ing. brevi ado-
levit J 63 bonum ingenium est. mo-
rigerum J 82 aversum uti flectere J
102 quibus peritia et verum inge-
nium. F 289, 23 exercui ad male-
faciendum F 323, 11 versutum lo-
quax callidum F 355, 27 in promptu
habere C 7

Ingenita sanctitas regii nominis F
330, 7 ingenitum corpori virus exi-
tiale serpentibus, Plin. 7, 2, 5. nobi-
lilitatis, Ovid. ad Pison. infixum et
ingenitum; Senec. ep. 11

Ingens æs alienum per omnes ter-
ras C 16 cura C 37 lætitia, clamor J
60 animus belli ingens (i. e. militiæ
ut oppon. domi) J 63 sic Velleius i.
modicus virium. Tacit. An. i. fœ-
mina ingens animi: sic trepidus, re-
fertus, completus, vacuus. metus J
91 virium atque animi F 308, 16
gloriam divitias honestas C 7 virum
J 65 animum F 357, 1 populi F 356,
20 labores multi, ingentes F 324, 23
virtute C 53 sine periculo J 92 ani-
mo J 95 cum dignitate dedistis
F 323, 15 sumtus C 24 solitudines
J 89

Ingenui corporis F 324, 13 civis
C 61 sic etiam Seneca, Ep. 9

Ingredientem eadem J 42 (aggre-

dientem) acriter ingressus Numidiam J 28 magistratum J 43 prava via F 344, 9

Inhonesti: quibus omnia honesta atque inhonesta vendere mos erat C 30 J 31 et perniciose libido tenet J 3 vitam atque miseram C 20 inhonestissima quæ honeste nominari nequeunt F 355, 26

Inimicis obnoxii exsurgitis J 31 inimicitias exercere C 51 Seneca: habere amicum vult, si ob nihil aliud, ut exerceat amicitiam, Ep. 9. cæduntur inter potentium inimicitias F 308, 2 suscepi maximas pro Rep. F 323, 13 non ex re sed ex commodo aestimare C 10 factioni resistere nequiverit C 34 arma disjecit F 349, 17

Iniquitatem: propter iniquitatem loci J 92 graviter et iniquo animo F 361, 1

Initiis bonis malos eventus habuit. C 11 Cic. cum præp. in. de Orat. 60. in initio accusationis exanimatus sum. et sine præp. pro Rose. Iste qui initio proditor fuit. Ms. B. P. pro igitur initio, habet igitur in initio C 2 male. nam Sallust. vices utitur hac loquendi forma, et semper sine in. priusquam hujuscemodi rei initium expedit J 5

Injuria accepta, ignoscere quam persequi malebant C 9 ab injuria tuta forent corpora nostra C 33 aut metus te subegit C 51 vos in me injuria despecti estis J 14 si defessus malis injuriæ concessissem J 14 uti quisque locupletissimus et injuria validior F 273, 17 omnis gravitate tutior F 304, 3 licentiam eripiebant C 12 ne quis divitiarum magis quam injuriæ bellum inceptum diceret C 51 passive. neque cuiquam injuriæ suæ parvæ videntur C 51 jus et injurias omnes, curæ esse decet J 14 opportunus J 20 quasi injuriam facere id demum esset imperio uti C 12 eo animum suum injuriam minus tolerare J 22 bono vinci satius est quam malo more injuriam vincere J 42 per injuriam maluit quam optimo jure libere agere F 275, 5 solvere aut mori per virtutem F 276, 19 sic, solvere morte servitium, Dictys Cretensis v, 16, 214. remittere non audere F 307, 4 per suam injuriam tibi inimici F 341, 2 F 347, 8 tuasne persequar J 14 manu vindicaturum J 20 uti contra injurias armati eat

J 34 contumeliisque concitatus C 35 Injusta imperia non perferunt J 31 militia F 347, 8 ut, injusto tempore, Valer. ex Ms. Cant. ii, 7, 14. edd. angusto, uti et Lucanus, tempore angusto et, injustum, eo sensu quo Virg. Injusta sub fasce

Innocente: cum innocente abstinentia certabat C 54 factio noxiorum quam innocentes tutius agit F 300, 16 pro malivolentia duci cepit innocentia C 12

Inopia rei familiaris C 5 atque mali mores stimulabant C 18 quia inopia (ex, subintell.) minus largiri poterat C 23 atque luxuria præceps abierat C 25 urgebatur J 41 cibi acrior vis serpentium J 89 frumenti tentabatur J 90 flagrantibus et cupidinibus F 281, 12 ex inopia gravi satias facta F 299, 7 ambos incessit F 315, 7 incertas domos habere subegit F 352, 2 decretis suis inopiæ opitulati sunt C 33 toleraverat mercede manuum C 37 hujusce rei ego inopiam patior (gloriæ) J 85 framenti lenire J 91 agitando inops, despectusque, (exutus imperio, gloria, jure) F 276, 11

Inquietus atque indomitum (ingenium humanum) F 272, 6 verbum Livianum, et ex Libris deperditis. quod nobis conservavit Plin. Præfat. ad N. H. satis jam sibi gloriæ quæsitum, et potuisse se desinare ni animus inquietus pasceret opere. vide Justinum 44, 2. sed Ms. B. Pub. habet inquietus, quod ævo sequiori usitatus. vide etiam xli, 3, 3, et Apuleium lib. 9. inquieti procacitate præditus. Corpore et lingua percitum et inquietum F 293, 16

Inquilinus civis urbis Romæ C 31

Inscius et imprudens F 352, 16

Insidias parabat Ciceroni C 26 F 363, 3 quibus parabantur C 43 ex insidiis undique invaditur J 113 tendere C 27 maturent consuli C 32 per insidias deprehendant C 45 consilia anteverire J 88 insidiatores Massivæ parat J 35 locum insidiis tentare J 46 circumventos J 106

Insitus huic urbi civis F 362, 2 quantum odii insitum animis, Valer. vi, 3, 1. Ms. libertatis amore, male. insiti lapidum naturæ ignes. Plin. i, 258, 2

Insolens malarum artium animus C 3 vera accipiendi F 326, 17 quod

ea requiruntur a me quorum sum ignarus atque insolens, Cic. i. de Orat. Infamiae. Idem Bellorum Tacitus. Contumeliae, Apuleius 275. insolentia ex secundis rebus ceperat J 40 insolentia itineris timidos J 94 ex insolentia avidus malefaciendi F 330, 23 per insolentiam extollere studium laudando J 4 (pro, insolenter) insolescere animum humanum per licentiam C 6 sic Tacitus

Insolita rerum bellicarum J 39 insolitae prodire in conventum, Cic. iii. Verrin. servitii F 274, 11 non labos insolitus C 7

Insomniis neque labore fatigari C 27 longo mulcens insomnia penso, Valer. Flaccus ii, 140. occidere F 313, 11 exercitus, furibundus, &c. F 359, 8 insomnium est visum nocturnum apud Terent.

Insuperantibus accidit F 351, 11

Inspoliato fano F 341, 18

Instaurare incendia F 285, 7

Instinctu matris Thebas reliquit F 333, 21 Plin. in Paneg. multa fecimus sponte, plura instinctu quodam et imperio (i. e. suasu et monitu) decurionum, Tacit. Hist. i, 70. et inde, instructor sceleris, apud eundem Hist. i, 22

Instituerant mutare res inter se J 18 duas legiones C 56 haeredem cum filiis J 9 amicitiam cum populo Rom. J 14 nos ita instituit ne quem coleremus nisi populum Romanum J 14

Instituta majorum C 5 non ad vetera revocans F 344, 2 aliique illis domi honores J 79

Instructi militaribus armis C 56 intentique obviam procedunt J 53

Instruebantur : auxilia palam instr. F 283, 9 aciem J 49 praelio F 287, 4 pugnae suos F 291, 16

Instrumenta luxuriae. psallere, saltare C 25 militiae cetera J 43 Dictys i, 16

Insuesceret neu quibus largiri J 8 potare C 11 utitur Livius. Columella Virgilius Tibullus, alii

Insultavit bonos F 329, 8 qui nunc patientiam senis et segnitiei juvenis juxta insultet. Tacit. 4. fores frustra. Terent. (sed rarius cum Accus.)

Intactum nihil, neque quietum pati J 66 bellum trahi J 83 bello F 315, 8 nemo omnium intactus profugit J

54 et 67

Intectae domus F 331, 3 semisomnis ac prope intectus, Tacit. Hist. 5, 22. renonibus corpus tegunt F 325, 3

Integer populi suffragiis F 279, 17 fama et fortunis F 323, 19 turpis vita integra fama J 67 consulta sese omnia cum illo integra habere J 108 (gratia) apud me J 110 copiis F 291, 19 noctis auxilio abeunt J 53 pauci, magna pars confecti J 61 suis finibus J 97 integros pro sauciis accersere C 60 quasi rabiem ad integros contactu procedere F 282, 6 ingenium inter artes bonas adolevit J 63 rursus tanquam ad integrum bellum cuncta parat festinatque J 73

Intelligetis : cum intelligetis aut serviendum esse, &c. J 31 ubi postquam solitudinem intellexit. (deprehendit) J 93 percipit. — quas intellexi sitas, &c. Cum sibi finem vitae adesse intelligeret J 9 et alibi saepe hoc sensu

Intenderant officia J 75 (pro, augere, duplicare.) Tacit. cupiditates H. i, 12. formidinem H. 254. metum, &c. quo ire intenderant J 107 neque quod intenderat efficere potest J 25 quocumque intenderat res adversae erant J 74 F 355, 6 J 102 quo nunc primum intendam Terent. et J 104 ubi haruspiciis dicta eodem intendere videt J 64 arma atque tela tentare, intendere J 105 ubi intenderis ingenium valet C 51 suspensique in minime gratum spectaculum animo intenduntur, Livius i. quem locum summa vi capere intendit J 92 F 352, 27 incredibile quantum intenta fuerit J 40 mala F 283, 6 domi militiaeque intenti C 6 paratique C 27 infensi intentique sine tumultu manent J 57 instructi intentique J 53 eo intentionior ad victoriam nati J 55 intento atque infesto exercitu J 46 servilibus officiis C 4 senatus nihil sane intentus C 16 negotiis amicorum C 54 Dictys ii, 4. acies intenta praelio

Intentus : prorsus intentus cuncta parare J 23 et 30 propterea sequi J 91 festinat cornu, Claudian. R. Pr. 206. Mss. Codd. quibus usus sum, telo, pro cornu

Inter tanta vitia ambitione tenebatur C 3 gloriae certamen inter ipsos erat C 7 quo inter se magis fidi forent C 22 inter haec parata atque decreta C 43 planities erat inter si-

nistros montes C 59 quod difficillimum inter mortales est J 10 inter se permixti J 17 tanta temperantia inter ambitionem, sævitiamque moderatum J 45 postquam haud procul inter se erant J 53 haud longe inter se castra faciebant J 55 (pro, invicem. nam tantundem valet, inter se apud hunc auctorem.) inter artes bonas adolevit J 63 epulas J 66 inter hyberna Romanorum exercitum habebat J 70 ea res eos in magno diuturnoque bello inter se habuit J 79 quo in loco inter se obvi fuissent, ibid. inter ingentes solitudines J 89 ceteram planitiem mons saxeus J 92 vineas administrare J 92 propinquos inter se colles occupat J 98 omnia, qua visus erat, constrata telis, cadaveribus et inter ea humus infecta sanguine J 101 cæduntur inter potentium inimicitias F 308, 2 inter se propinquas insulas F 321, 3 interea, apud Poëtæ et Sallust. eodem tempore. Serv. ad *Æn.* x, 1543. inter se amant. Cic. sesquipedē inter se distantes Ms. om. sesquipedē Colum. v, 6

Interfecisset dolis J 6 per sumum scelus F 342, 19 lubricose C 51

Interim: cum interim, &c. J 12 de fœdere consulebat, et tamen interim scribere supplementum exercitui J 39 Tamen interim J 54

Internuncius J 109 sanctus vir, ibid.

Interponit fidem suam J 32 sic, moram int. Valer. 64. ubi Hack. ed. omittit. Virga solum quo insistebat denotavit. Ms. denotatum. interposita fide publica J 32

Interrogati legibus ambitus C 18 et C 31 de itinere C 47

Intervalla: per intervalla corpore aucto remeare circiter duum millium intervallo J 106 quod Valentiam parvo intervallo præterfluit F 291, 10

Intervenisse fœdus præterea J 111 Instabilis: improbus instabilisque J 67

Intestina bella C 5 oppon. externo a Tacito An. 16, 23: ut ab externis rumoribus intestinum scelus obscuraretur

Intoleranda atque fœda viris C 58 audacia, scelere, atque superbia sese efferens J 14 bellua avaritia F 355,

Delph. et Var. Clas.

6 imperium ex justissimo atque optimo crudele intolerandumque factum C 10

Intra: intra legitimos dies profiteri C 18 Oceanum magis Persæ J 18

Introrsus prima Asiæ Bithynia est F 329, 24 Pontum Tacit. H. ii, 81.

Intutum Remp. quousque patiēmini F 284, 8 Livius, castra Gallorum intuta, neglectaque ab omni parte. intutum est scribere stylo, Plin. 37, 14. amicitia ii, 42. obsidio h. l. 68. intuta mœnium, Tacit.

Invadendarum terrarum causa F 335, 3 invadere, polluere et vastare omnia J 41 ne populares metus invaderet parendi sibi J 35, 13 et 106 sic invaditur undique simul ex insidiis J 113 pariter acre F 317, 25 hunc lubido maxima Reip. capiendæ C 5 vis morbis (sceleris) atque uti tabes plerosque civium animos C 36 Cic. iii. offic. 43., pestis hominum vitam: regnum animo jam J 20 invaserat in animo Florus J 32 in fortunas alicujus Cicero ii. Phil. 75. in oculos Plaut. Asin. cupido ejus potiendi J 89 pro æquitate, &c. superbia invasere C 2 Varro apud Nonium tanta porro invasit cupiditas honorum plerisque: pro, incesserat. Plaut. Liv. Cic. (et noster) J 24 et F 353, 16 animos torpido atque secordia F 355, 17

Invenit dignum moribus factisque exitum vitæ C 56 invenit gloriam ex culpa J 94 ex quo illi gloria opesque inventæ J 94 sic Terent.: Utinam tam aliquid invenire facile possis quam hoc peribit. vid. ibi Donatum. et sic Tacitus, Plin. Cic. aliique innumeri

Invicti ab hostibus J 31 animum gerebat adversum divitias J 43 imperium vetustate tabescere F 359, 5

Invideant labori, periculis etiam meis J 85 virtuti vestræ fortuna C 58

Invidi magis æmuli bonorum quam invidi F 355, 16

Invidia dicta putant C 3 vexabat C 3 fatigat F 360, 8 ex opulencia orta est C 6 pleraque nobilitas invidia æstuabat C 23 ex maxima invidia in gratiam et favorem Jugurtha veniret J 13 in invidia res erat J 25 Cic. ad Attic. ii, 24: Non enim poterimus ulla esse in invidia spoliati opibus, &c. (quam sententiam alibi exprimit per) habet hæc res invidiam.

Ind. Sal.

dilapsa J 27 gravis apud plebem J 30 ex partium invidia pericula metuentes J 40 postquam invidia decesserat juxta carus J 88 fraternæ invidiæ mederi animo ardebat J 39 invidiam Ciceronis leniri C 22 imponere consuli optimo C 43 conflaverant C 49 polluta licentia invidiam accenderet J 15 atque pecuniam suam invidiam facti esse J 35 timens ex delicto fratris J 39

Inviolata fama et æquabili J 43 fidem publicam J 33 deditione facta inviolatos sese fore J 26 Helenam inviolatam eripiunt, Dares. Codex Sidneiensis, non invitam, male, nam infra dicit illam mæstam legend. f. invitam

Invitant domos suas J 66 sic, somnos. Horat. culpam. Ovid. se cibo vinoque F 318, 8 invitavit sese in cœna plusculum, Plaut. Amphitr.

Invitus accipere beneficia J 96

Inultum tantum scelus relinquendum J 106 Cic. i. Verrin. impunitæ atque inultæ

Invocat te ad crudeles pœnas aut acerba judicia F 345, 8

Joca atque seria cum humillimis agere J 96 posse versus facere, jocum movere C 25 Persius vi. agitare jocos. ubi Ms. habet, primordia vocum

Ipsa (per se): natura serpentium ipsa perniciosas, siti magis quam alia re accenditur J 89

Ira atque misericordia vacuos C 51 et metu anxius J 11 quæ ira fieri amat J 34 ex ira vertunt in miserationem F 275, 15 belli desenuisset F 286, 26 lenita F 311, 7 neu magis iræ vestræ quam famæ consulationis C 51 neque sanctum aut nefandum quicquam iræ barbarorum F 338, 5 oppresserat J 72 iracundia si quid deliquere C 51

Ire quam acutissime et signa occultare J 68 captum licet F 277, 21 huc atque illuc abunde libertatem rati F 307, 14 cui nisi obviam iretur F 327, 9

Irritamenta gulæ salem, &c. J 89 Tacit. Hist. ii, 62

Irrumpere Cirtam J 25 Veget. iii, 19. conturbatis facilius hostis incumbit, sic Edd. at Ms. imperatos irrumpit portam J 58

Ita: in pace ita ut in bello valeret C 2 Ita imperium a minus bono, &c. C 2, 8 et 28, &c. sæpe, pro itaque

et igitur, eadem forma apud Cle. iii. de Fin. Ita fit ut quod bonum sit id etiam honestum sit. scio fuisse nonnullos, qui ita aestimarent juventutem quæ, &c. C 14 et 19, &c. neque quietibus sedari ita (adeo) conscientia vastabat C 15 uti facto opus est ita agant C 45 eum oratio accendit? Non ita est: neque, &c. C 51 postquam eos impeditos ramis arborum, atque ita disiectos circumveniri vident J 53 Arnob. 219: sua habere venalia, prius sumere atque ita præstare. Italici J 26 generis multi mortales J 47

Item: (ponitur pro, similiter etiam, deinde) fuere item ea tempestate qui crederent, &c. C 17 ipse cum telo esse, item alios jubere hortari C 27 primum omnium qui probro præstabant, item alii per dedecora patrimoniis amissis C 37 in Gallia, &c. item in agro Piceno C 42 alio tempore, alio consule, cui item exercitus in manu C 51 quos item uti priores mittebat J 47 subversis item incensis J 94 F 339, 2 Itemne ut adhuc militia injusta, &c. F 347, 8 impunitatem itemque decrevere uti, &c. C 30, 46 et 53

Iter faciens C 19 ejus cognovit C 57 ferro aperiendum C 58 maturavere pergere J 79 Terent. Hecyra i, 2., pergam quo ceppi iter. Pergere iter ambitione ac periculo vacuum, Tacit. 4. et Valer. Flacc. iv. et Lib. v. constituunt ad Cirtam J 81 angustum, utrumque præcisum J 92 speculanti suum J 107 vertit F 288, 17. egressusque ejus explorat J 35 ex itinere literas mittit C 34 et J 56 retractum ex C 39 diverso malos a bonis loca tetra habere C 52 erat haud longe ab illo itinere quo Metellus pergebat oppidum J 47 in eo colle quem transverso itinere porrectum docuimus J 49 fessi J 53 in itinere fuderat J 88 facto consedit J 91 properato J 112 si hoc itinere uti decreveris, cetera in promptu F 358, 19 quo hostium itineri offerret J 52 aviis ignoratus, Romanos palantes aggreditur J 54 se ducem pollicetur J 93 insolentia timidos J 94 properandi causa J 105 itineris eorum per literas gnarus F 288, 15

Jubere: ipse cum telo esse item alios jubere, hortari, &c. C 27 quendam in sinistra parte curare jubet

C 59

Jucundior atque obsequentior, quam parenti par est (de filia) F 362, 10 Cic. Offic. cum relevare animos et dare se jucunditati volent, caveant intemperantiam, meminerint verecundiæ. c. 34. ed. Rachelii. dediti turpissimæ parti corporis, &c. sudorem pulverem et alia nobis relinquunt, &c. epulis jucundiora J 85

Judicat Manlium, &c. hostes senatus C 36 et C 50 neque de honore copiis quisquam magis aut minus judicaverit F 354, 4 judicia, repulsas, egestatem nobis reliquerunt C 20 frustra implores C 52 (Judicium signif. jurisdictionem) jus vero regulam qua in illo exercendo utimur Liv. 49. totam Acarnaniam sub jus judiciumque regis venisse 51. sub jus judiciumque suum totam coëgit gentem. in jure dicimus cum de Præto, in judicio cum de iudice privatarum litium verba facimus. Plant. Men. seu ad populum, seu in jure, seu apud iudicem. Cic. Leges, jura, judicia, suffragia et alibi juris et judiciorum æquitate. Pro Quir. In provincia jus dicebatur et Romæ judicia dabantur, et jura sibi met extorquerent (i. e. judicandi potestas) F 278, 10 tradita sunt tribus ordinibus F 350, 4 prima classis quoniam mittenda putem F 358, 15 cum legis Plantiæ judicia domi faciebatis F 362, 23 convicti C 14 terrere ceteros C 39 oppugnatus in judicio repetundarum C 49 more magis quam judicio secuti F 341, 6 timentes pro factis C 14 animi mei mutavisse J 4 fugerat de Massivæ nece J 61 de magistratu facile fit populi judicium F 354, 7 jus, judiciumque omnium rerum penes F 279, 2 Jugi aqua J 89 (sic Plaut. Horat. alique)

Injumenta levare sarcinis J 75

Jura populi defendere C 38 Tribunos Plebis alia sibi jura paravit F 273, 8 parandi juris et majestatis constituendæ gratia J 31 paratum a Sylla F 300, 8 et judicia sibi met extorquerent (populo scil.) F 278, 10 belli rescindi F 283, 15 restituit tribunis F 302, 1 si ab jure gentium sese prohibuerint J 22 magis ex æquo bonoque reus quam ex jure gentium J 35 æquo et modesto agitatum F 273, 2 optimo libere agere F 275,

6 exutus F 276, 10 gentium res repeto F 305, 8 jus bonumque apud eos non legibus magis quam natura valebat C 9 contra jus fasque C 15 in paucorum jus atque ditionem concessit C 20 sine populi jussu nullius earum rerum consuli jus est C 29 libertatis imminutum C 37 jus et imperium penes vos esse J 14 jus judiciumque omnium rerum penes se F 279, 2 amplificatum F 351, 23

Jurgia exercebant cum hostibus C 9 trahendo tempus jurgiis atrocitatem facti leniebant J 27 jurgio lacescitis C 30

Jusjurandum: adigeret ad jusjurandum C 22 ab Lentulo postulant C 44

Jussa efficiunt J 24 pro aliis toleratis F 305, 1 nautarum impediabant F 328, 18 jussis vestris obediens erit J 31 nullus hostis nisi quem jussisset J 14 ei provinciam populus jussit J 84 Id modo exceperere patres ne postea eosdem Tribunos juberent (vide Festum in V.)

Justa postquam illi fecerant more regio J 11 justos dominos volunt F 316, 6 (i. e. veros) sic apud R. Rust. Scriptores, justum opus. Stat. Theb. i, 643. sacras ita vocibus asperat iras. Ms. vero, pro sacras, justas, sed alio sensu quam hoc in loco apud Sallustium, justos et egregios agere ultra Æthiopam cultu Persarum F 332, 32

Juvantibus dis J 85 bene juvantibus dis F 279, 12 quod juvat, quod earum æstimant J 85 commeatu juvaturum exercitum J 47

Juxta eorum vitam mortemque juxta æstimo C 2 (i. e. tantidem) reipublicæ juxta ac sibi consuluisse C 37 suæ hostiumque vitæ juxta pepercant C 61 juxta bonos et malos lubricose interficere C 51 hyemem et æstatem juxta pati J 85 carus J 88 juxta mecum omnes intelligitis C 58 juxta ac si hostes adessent J 45 petenti uti sellam juxta poneret J 65 meque vosque in omnibus rebus juxta geram J 85 literis Græcis atque Latinis juxta, atque doctissime eruditus J 95 illi certamini conscii inter se juxta seditionem erant F 338, 14 amicos procul juxtaque sitos F 316, 3

L

Labefactatis (rebus secundis) F 278, 14

Laborandum visum est de summa consilii F 368, 18 magis id laborare ut, &c. J 96

Labore: pro labore desidia C 2 labore et æstu languidis J 51 in labore exercitando F 346, 13 per laborem usu militiam discebat C 7 multum suscipere J 14 F 297, 10 cum honoribus capescebant F 276, 6 spe otii sustentant F 345, 4 omnes et victorias confirmaturum J 49 reliquos pro præda fore J 54 multi ingentes labores insunt imperio summo F 324, 23 inter labores militiæ F 349, 9 urbanum otium ingrato labori prætulerant C 37 utili meo nomen inertitiæ imponant J 4 plurimis et periculis quæsi J 85 multis consumtis J 93 meis tuti F 314, 8 corpus in laboribus habui F 356, 12 fructu privatus C 35 patiens J 44 ignari F 357, 8 labor insolitus C 7 neque animus negotio defuit neque decretis labor F 322, 21

Lacerant (Pompeium) F 307, 3 Dictys ii, 29. largitionibus Remp. F 281, 1 angitur et laceratur animi cupidine F 283, 1 bona patria C 14

Lædere universos (verbo nimirum) J 86 me quidem ex animi sententia nulla oratio lædere potest J 85 famam J 96 petulantissimis verbis lædis F 365, 5

Læta: civitas antea trepida læta agere J 55 læta et candida omnia visa F 342, 9 victoriam aut incruentam C 61 ager frugum F 292, 19 more suo lætari, exultare, strepere vocibus J 98 lætandum puto casum tuum J 14 ex perfidia lætati J 69 ingens lætitia occupavere C 46 magna nobis lætitia, cum te talem virum Di monuere uti aliquando pacem quam bellum malles J 102 stultæ lætitiae gravis pœnas C 51 lætitiam agitabant C 48

Languentibus aliis, impetum facturum C 43 dolus Numidarum nihil languidi neque remissipatiebatur J 53 labore et æstu J 51 scordesque F 301, 15

Laniata navigia F 318, 14

Lapsum scelere J 104 ita lapsus est ut hostibus, &c. F 349, 23

Larem familiarem nusquam ullum esse C 2 de latronibus inquit Valer. M. ad lares reverterunt (viso Scipione): de qua lectione ut dubitem facit Codex Ms. qui pro ad lares exhibet, alacres. Ascensiana, addit, proprios, cum tales præmiatores sint fere lares incerti, sane ni præcessisset, læti, in Ms. sententiam pedibus irem

Largiri minus inopia poterat C 23 largitio oppon. abinentiæ C 3 magis quam causa freti J 15 famosam impudentemque J 15 privatis atque publicis excita C 37 largitionibus Remp. lacerari F 281, 1 et publico frumento corrupta plebes F 345, 20 F 361, 8 maxime pecuniæ largitor J 95 largiundo atque pollicitando C 38 quæcumque possint largiundo parare J 13 largius suo usi C 16

Lascivia: ex summa lætitia atque lascivia quæ diuturna quies pepererat C 31 corruerat licentia atque lascivia J 39 atque superbia incessere J 41 et ludum magis quam formidinem ostentabat festus J 66

Late valuit imperium J 5 primo late equites J 68 quo latius formido crescerent J 55

Latere: hostis ab latere, vos amici procul J 14 hinc latus pro, comite assiduo, Mart. vi. 68. Ille tumi, Castrice, dulce latus, Ms. Cod. Corporis Christi Cantab. dulce decus, male. confer Epig. ii, 46. haud procul ab latere castelli quod adversum præliantibus erat J 93 ab latere incurrit Mauris J 101 in latere vectigalium nostrorum F 282, 2 ab lateribus circumveniebant disiectos J 50

Latitudinem declivem ab ortu solis J 17

Latrocinia: furtim, et per latrocinia potius (quam bonis artibus) ad imperia nituntur J 4 suetum F 291, 8

Latrones ejusque generis C 25 gentium oppressisse F 316, 17

Laxiore imperio quam antea habere J 61 agmine F 309, 4 laxitate loci inclinat F 317, 24 remoto metu, laxius licentisque futuros J 87

Lectos et evocatos Centuriones C 59 et exercitatos in audaciam C 50

Legat sibi homines nobiles J 28

Legatione Syllæ cognita J 102 Valer. M. iii, 2: dum legationis officio fungeretur. Ms. Ascens. et Hack. in legationibus pecuniæ accepisset J 40 ejus legationis princeps fuit

J 16

Lege Plautia interrogatus C 31
uti, more majorum C 33 neque mo-
ribus neque lege aut imperio cujus-
quam regebantur J 18 belli F 350,
17 observare legem in minore ne-
gotio cum eam in majore neglexeris
C 51 promulgavit F 311, 4 paratæ
C 51 et postremo leges, majestas
vestra, &c. J 31 jura, judicia J 31
ex lubricine imperantur F 284, 9 nul-
lius potentia super leges erat F 351,
24 bonumque apud eos non legibus
magis quam natura valebat C 9 le-
gibus ambitus interrogati C 18 iis
utendum censeo quæ legibus com-
parata sunt C 51 annuite legibus im-
positis F 279, 5 licentia sua pro
legibus utuntur F 350, 9

Legionarias cohortes J 51 legiones
scriberentur C 32 positas in monte
arcessivit F 311, 10 cum magnis
legionibus hostium contendisse C 53
cum tribus legionibus in agro Piceno
præsidebat C 57 expletis J 87 præ-
sidium restituitis civibus C 33 cupi-
entissimus F 327, 20 cum legis Plau-
tiæ judicia domi faciebatis F 362, 22
ac libertatis subvertendæ F 282, 13

Legitimos: ante legitimos dies pro-
fiteri C 18 imperium C 6 præmium
ut non legitimum ita se dignum, Valer.
ii, 82. Ms. pro, se dignum, legit op-
tandum

Legi ex pecunia iudices F 354, 7

Leniebant atrocitatem facti J 27
inopiam frumenti J 91 invidiam C 22
ira F 311, 7 neque lenitur animus fe-
rox J 11 tanta vis hominis lenienda
quam exagitanda C 48

Leniter et ex voluntate Syllæ om-
nia se facturum promittit J 111 con-
sulto lenius agere ac diffidentiam rei
simulare J 60

Liber mihi animus a partibus Reip.
C 4 in consulendo liber C 52 libera
ab auctoribus Patriciis suffragia F
304, 9 sententia eorum a metu F 357,
20

Liberales pecuniæ, laudis avidi C 7
ex sociorum fortunis C 52 liberalibus
verbis permulcti F 311, 7 egregia
liberalitate C 49 exercitum nimis-
que liberaliter habuerat C 11 ac-
curate ac liberaliter habuit J 103
libere agere quam optimo jure F 275, 6
Dictys ii, 47. liberius altiusque pro-
cessi dum me piget J 4 se in victoria
licentius liberiusque, quam artius

futuros credebant F 344, 17 ore
parum libero J 95

Liberis: in liberis custodiis habeantur
C 47 parvis liberis J 6

Libertas et anima nostra in dubio
est C 52 potior periculosa libertas
quieto servitio F 279, 11 æqua om-
nium F 357, 15 optabilis juxta bonis
et malis F 357, 22 cujus de libertate
ingenii J 30 quam nemo bonus nisi
cum anima simul amittit C 33 extor-
queret C 39 desererent J 30 experi-
ar J 31 per manus retinendam J 31
vertere in lubricinam J 41 armis tegi
J 87 et C 6 sequimini ad recipiendam
F 279, 13 qua capessendam arbitror
F 300, 13 quibus modis libertatem
omnium æstimavere F 306, 2 abunde
libertatem rati quia tergis abstinetur
F 307, 14 ex gravi servitute in liber-
tatem restituit F 349, 16 cum Rep.
venalem habere F 352, 3 ut omnes
experiscantur ad lib. F 352, 10 gloria
cariorem F 359, 2 eversam uti resti-
tutas F 359, 23 timere libertati J 39
jus imminutum C 37 exercitum oppri-
mendæ libertatis habet F 280, 12
vindices uti se ferunt F 307, 3 pericu-
lum libertatis facere F 351, 13

Liberum atque solum sine imperio
C 6 corpus C 33

Licentia: faciendi licentia J 31
quæ tanta licentia ferri, Lucan. i, 8:
ubi Codex Bib. Pub. insaniam. et Prisc-
iani Codex Ms. vid. p. 1072. licentia
alia aliis C 51 minima in maxima for-
tuna est C 51 ubi paulatim licentia
crevit C 51 veritus ne polluta licentia
invidiam accenderet J 15 atque lasciv-
ia corruperat J 39 sua pro legibus
utuntur F 350, 9 per licentiam inso-
lescere animum C 6 victis injuriæ
licentiam eripiebant C 12 (in bonam
partem pro, potestatem) Cic. Offic.
i: Magnis enim illi et divinis bonis
hanc licentiam assequebantur. belli
componendi permittit J 103 ne
patiamini licentiam scelerum, quasi
rabiem, ad integros contactu proce-
dere F 282, 6 ultroque licentiam in
vos auctum atque adjutum properatis
F 305, 4 si sumtum et rapinarum
licentiam demseris F 344, 1 quò res
communis licentius gereretur J 108
licentius quam artius in victoria
futuros F 344, 17 remoto metu laxius
licentiusque futuros J 87

Licet: (pro possum) F 277, 21 sæpe
nunc quando per illam licet, festina

J 102 omnia in victōria lege belli F 350, 17

Lingua dissimili, dispari genere C 6 aliud clausum in pectore aliud promtum in lingua habere J 10 ignara commercia prohibebant J 18 barbara J 18 quam manu promtior J 44 ejus civitatis J 78 lingua animo auribus competere F 286, 14 corpore et lingua percitum et inquietem F 293, 16 neque animo satis compotem F 327, 10 fiducia augeri nostris cœpit, et promi lingua F 338, 9 vis virtusque in lingua sita est F 350, 13 hebes F 355, 23 vana F 355, 25 impigræ animi ignavi F 304, 6

Literas allatas Fæsulis C 30 dat ad C 44 coargunt, præter literas, sermonibus, &c. C 47 per literas fit certior J 82 literis Græcis docta C 25 cognitis J 73 in literis animum agitati F 356, 11

Lixæ permixti cum militibus vagabantur J 44 a lixa aqua, inquit Varro. distinguit inter eas et Calones vetus enarrator Horatii ad Sat. ii. Lib. i. sæpè obiter Fulgentium ex Membranis in v. Lixa, vel portitor aquæ in expeditione nunc etiam in culina

Loca amœna voluptaria C 11 opportuna C 27 tetra, inculta C 52 abdita J 12 et nationes J 17 cetera usque ad Mauretaniam teneat J 19 incendit pleraque hostiliter J 20 saltuosa J 38 præter flumini propinqua J 48 qui sua defendere nequiverat in alienis bellum gerere J 54 occulta quam maxime J 56 munita J 58 arida atque vasta J 75 æqualia et nuda gignentium J 79 sola J 103 ad id loci venire C 45 si paterent opportunitates J 47 asperitas et insolentia nostros retinebat J 50 propter iniquitatem J 92 difficultate coacti J 98 fiducia gnaritatis locorum F 296, 4 in agro gnarus F 296, 6 ingenio (vid. ingenium) F 308, 21 laxitate inclinati F 317, 24 æquioribus C 57 superioribus J 51 circumventum J 68 ex copia maxime idoneis vineas agere J 76 editoribus J 98 artis F 315, 11 cedere loco ausi erant C 9. natus haud obscuro C 23 quo in loco res nostræ sint C 58 pro loco atque copiis exercitum instruit C 59 pro re atque loco J 50 amisso, fusi fugatique J 52 adverso J 55 suo pugnam facere J 61 munitæ loco J 61 et operibus et loco J 76 (i. e.

situ) alio atque alio J 72 in loco manentes J 101 constituto J 113 prædæ loco æstimantur F 280, 22 sibi mortem loco immortalitatis futurum, Hegesip. 7. humili F 326, 14 summo potitur F 317, 21 asper C 7 peccato locus esset C 52 neque locus neque amicus quisquam teget quem arma non texerint C 58 machinationibus importunus J 92 cuiusque in sua civitate amplior illustriorque F 356, 19 tantus dolus tantaque peritia locorum et militiæ erat J 46 ad id locorum talis vir (ad id usque tempus) J 63 asperitate munitos J 75 facies cum ventis simul mutatur J 78 antequam Vesuvius faciem loci verteret, Tacitus. locorum scientes J 97 egestate raptò vivere coacti F 331, 12 difficiles J 87 in locum æquum deducit C 59 et J 52 in locum affinium vos ducerem J 14 tumultuosum J 91 non ultra concionis locum memores libertatis F 304, 7 locupletem fore præda J 84

Longam quam maxime efficere C 1

Longe aliter ac ratus erat J 7 haud longe a mari J 21 duobus locis haud longe inter se castra faciebat J 55

Longinqua: in longinqua Oceani F 331, 26

Loquax magis quam facundus F 326, 14 Gell. i, 15: ubi Pembr. pro imitari ascribit. loquentiæ satis sapientiæ parum C 5 loqui magnifice et criminosè simul de bello J 61

Lubebat: uti cuique lubebat ab signis aberat J 45 arma, pecuniam, postremo quicquid animo lubet, sume, utere J 110 cuius rei lubet periculum facere F 348, 14 adimunt quæ lubet F 350, 5 sicuti regi lubuerat J 38 mihi multa legenti, forte lubuit attendere quæ res maxime tanta negotia sustinisset C 53

Lubido: uti lubido tulit F 358, 9 maxima invaserat reipublicæ capientiæ C 5

Lubidine magis quam ex vero C 8 summa, divitias vincere nequeunt C 20 sic accensa C 25 perniciosus usus J 1 a consueta retinuit J 15 commotus metu atque lubidine diversus agitabatur J 25 plebes 40 victoria ex lubidine sua usa J 42 ex illius lubidine geri J 54 ex lub. leges imperantur F 284, 10 ex aliena lubidine huc atque illuc fluctuantes agitantur F 357, 12 sua agitât res F 348, 6 licentia sua prolelibus utuntur F 350, 9

lubidinem dominandi causam belli habere C 2 (in bonam partem) in militaribus equis lubidinem habebant C 7 lubidini et usui paruit C 51 possidet, ibid. contra lubidinem animi, ibid. libertatem in lubidinem vertere J 41 imperitandi J 81 lubidinem adversum nos, metum pro nobis suasisse J 108 quasi per lubidinem data F 339, 3 haud facile alterius lubidini malefacta condonabam C 52 animus neque delicto neque lubidini obnoxius C 52 cibus adversum famem atque sitim non lubidini neque luxuriæ erat J 89 lubidini profundæ sumtus querere F 343, 9 nihil denegare F 344, 6 lubidinibus haud facile carebat C 13 lubidini et divitiarum victor J 63 effrenata F 336, 25 atque superbia invasere C 2 et J 24 et 81 lubido maxima invaserat reipublicæ capiendæ C 5 lubido stupri, ganæ C 13 quæ bellum et lubido victorum fert C 21 quibus lubido atque luxuria ex magnis rapinis nihil reliqui fecerant C 28 si lubido possidet, ea dominatur; animus nihil valet C 51 ejus lubido moderatur gentibus C 51 perniciosam tenet J 3 uti lubido cujusque erat J 86 quod si tibi bona lubido fuerit F 360, 4 lubidines malas ab juventute prohibeas F 345, 10 interficere lubidinosæ C 51

Luces F 326, 23 (i. e. die) lux: (fere poetarum) natali die mihi dulcior hæc lux; Juven. xii, 1. Codex noster, carior. in plurali rarissime. Cicero in Arato, illæ quæ fulgent luces ex ore coruscæ (illæ stellæ). multis ante lucibus, i. e. diebus, Ovid. ii. de Ponto. Festæ luces, Horat. iv. Od. 6. et alibi. vid. Macrob. i. Sat. 17

Luctuosam victoriam hostibus relinquatis C 58 fratris miseras et luctuosas preces, Cic. ad Attic. iii, 60. dederunt Hesperiae mala luctuosæ, Horat. iii. Carm. Od. 6

Luctus agitabatur per omnem exercitum C 61 tibi egestas civium et luctus curæ sunt F 283, 19 gemitus virorum luctus mulierum F 351, 6 muliebrem tollite luctum, Horat. Epod. 16. gemitus toto foro, Cic. 2. Philip. 89. gemitus si abjectus si flebilis, ei qui se dederit, vix eum virum dixerim. ii. Tusc. 97. luctus de viris. Cic. ad Curium 7, 29. ge-

mitus de fœminis dicitur. Ovid. Met. vii, 843: subito gemitus inter mea verba videbar Nescio quos audisse (nempe nxoris)

Lucentiam orationem C 31

Ludibrio videnter fuisse divitiæ C 13 ubi alienæ superbiæ ludibrio fueris C 20 habitus populus J 34

Ludificare consulem belli modo, modo pacis mora J 36 ludificati incerto prælio J 50 Terent. Eunuch. Tu me hic etiam nebulo ludificabere. Plaut. Amphit. qui ludificas dietis delirantibus. et alibi sæpe. Quo puerorum ætas improvida ludificetur. Lucretius, Livius, Tacitus, Cicero, Silius

Lugubribus nuntiis F 322, 6

Lumen posteris majorum gloria J 85 fœdare nubes F 332, 21 obscuro etiam tum J 21 incerto F 317, 17

Luxu antecapere famem aut sitim C 13 atque desidia corrupta civitas C 53 non se luxu neque inertia corrumpendum dedit J 6 vide Gellium iv. de his dativis (hac forma utitur Cæsar) casu et consensu; receptu, magistratu. Tacit. etiam Hist. ii, 71 luxu et saginæ mancipatus. Sic, nisu (apud nostrum). Unde merito vapulat Priscian. qui poetas hoc metri causa fecisse asserit. ut, concubitu indulgent. apud Virg. Victu invigilant. oculorum subdere visu. Lucret. 5. luxu atque licentia carendum F 283, 3 per luxum atque ignavia ætatem agunt J 2 in plurali Lucan. x. 110: Nondum translatos Romana in sæcula luxus. et sic membranæ B. P. Prudentius Psychom. 430. nimis pro luxibus ævi. sic veterrimus C. Christi Codex. Heinsii edd. dulcibus: cum qua etiam facit Codex Bib. Pub. Ms.

Luxuria atque ignavia pessimæ artes J 85 probro atque luxuria polluta F 341, 9 neque luxuriæ modum fecerat C 24 saltare, &c. quæ instrumenta luxuriæ sunt C 25 quieti aut luxuriæ concedit id tempus J 61 probra J 44

Luxurioso: otio luxurioso esse J 95 sic, luxuriosus amor, Ovid. ii. de Remed. cultus, Quintil. 8. frumenta, Cic. de Orat. lætitia, Liv. pabula, Plin. 17, 4

M

Machinabantur perniciem senatoribus C 18 machinata fames F 292, 24 Apuleius 67, 5 : ex ea salutem operi machinatam. cum machinato strepitu F 294, 9 indicium illud ab Autronio machinatum C 48 aggeribus et aliis machinationibus locus importunus J 92 Madore ne munimenta infirmarentur F 296, 12

Magis (potius) C 1 vine corporis an virtute animi res militaris magis procederet C 1 eo magis quod, &c. C 4 magis magisque in dies C 5 magis quam ex vero C 8, et saepe. sed ex aliis rebus magis quam quod cuiquam id compertum foret C 14 sin solus non timet, eo magis refert mihi atque vobis timere C 52 quo minus petebat, eo magis sequebatur C 54 me magis merito quam ignavia iudicium animi mutavisse J 4 illustria magisque in aperto sint J 5 Persæ intra Oceanum magis J 18 Gæuli sub sole magis J 18 neque territis aut magis quam antea demisso animo fuit J 98 neque ego vos ultum injurias hortor, magis uti requiem cupiatis F 305, 6 haud penitet, magis reticuisse pigeret F 347, 19

Magistratibus capiendis F 278, 4 a prima adolescentia in ore vestro privatus, et in magistratibus egi F 223, 8 de magistratibus creandis F 254, 14 abdicatus magistratu C 47 continuare nitebantur J 37 ubi primum magistratum ingressus est J 43 patricium Tribunis F 304, 8 populo non creditore gerere F 344, 13 eisque minores magistratus præessent C 30 tenere, ipsi innoxii florentes C 39 verum ex his magistratus et imperia, postremo omnis cura rerum publicarum J 3 per magistratus administrabat oppida Punica P. Rom. J 19 Romam ad magistratus rogandos proficiscitur J 29 seditiosius vulgum exagitare J 73 insignia ab Tuscis pleraque C 51

Magna copia rerum aliud alii iter ostendunt C 3 quæta movere magna merces videbatur C 20 cum magna manu C 43 magna mihi copia est memorandi qui reges, &c. C 51 habere illum magnam copiam societatis amicitiaque conjungendæ J 83 cum magna gloria in exercitu fuerat C 59 vi tendere C 60 vis animi erat

J 37 scientia militiæ J 63 atque insolita re percussi J 75 fons aquæ J 98 gloria triumphaverat J 114 imperia illa Consulum et Patrum decreta F 305, 3 omnes magna mediocrique sapientia F 340, 19 remedia contra divitias statuo F 355, 2 frequentia ejus ordinis C 46 divitiæ J 2 invidiam conflaverat C 49 pecuniam amiserat J 97 hostem ferire, &c. eas divitias, eam nobilitatem magnam putabant C 7 opportunitates corrumpere C 43 estis et opulenti virtute, ac Dis volentibus J 14 et J 79 atque magnifica civitas C 51 multis et magnis tempestatibus vos cognovi fortes fidosque mihi C 20 ex magnis rapinis nihil reliqui fecerat luxuria atque libido C 28 in magnis periculis C 35 parva manu cum magnis legionibus hostium contendisse C 53 opibus carum J 70 et F 341, 1 imperio præditi C 51 magno usui est memoria rerum gestarum J 4 hortamento erant J 98 certamen inter mortales fuit vine corporis, &c. C 1 mare J 18 ubi mare magnum esse et sævire ventis cepit J 78 Suave mari magno turbantibus æquora ventis, (pro, tumido,) Lucet. ii, l. Fluminibus magnoque mari, cum frangitur æstu, Lib. vi. licet hæc vox non semper denotet mare ventis agitatum, ut Plautus, plenum undarum, sed quod Græci per ἄλᾱ θίαν efferunt. sic enim vertit Livius Andr. apud Festum et Ennius apud Cic. i. de Divin. et sic, apud Virg. Æneid. volat ille per æra magnum, ad Homeri ἀήρα βαθεΐαν quam proxime accedit. beneficiis et magnificentia magnus habebatur C 54

Magnitudo: pro magnitudine parum comperta est ea res C 22 pecuniæ a bono honestoque in pravum abstractus est J 29 proxima esse Istrum F 333, 2 quo bello post magnitudinem nominis Romani Italiæ opes maxime attriverat J 5 quibus quisque rebus magnitudinem invenissent F 346, 5

Majora et magis aspera aggredi J 89 animum in adversis F 349, 2 in majus celebrare J 73 F 328, 1 otium in castris F 341, 14

Magnifica spolia belli C 20 civitas magna atque magnifica C 51 omnium istarum civitatum quas nunc magnificas ac nobiles audis. Ms. vides. Senec. Ep. 91. clara atque magnifica

prætura, &c. J 4 pro se et illis dolentia dictitare J 84 magnifici in suppliciis Deorum C 9 imperium P. Rom. C 52 Jugurtham magnificum ex Auli secordia J 55 i. e. jactantiæ et ostentationis plenus, (sensu non adeo pervulgato) Livins i. U. C. exercitu victore reducto ipse cum factis vir magnificus tum factorum ostentator haud minor. Terent. Eunuch. ineptias et magnifica verba. in otio vel magnifice vel molliter vivere copia erat C 17 Cicero Offic. i. Hæc præscripta servantem licet graviter, magnifice, animosque vivere, (in bonam partem) ubi, om. Ms. Codex B. Pub. ubique vivere atque etiam, et alius Cod. pro tum habet, nisi quam plurimis

Magnifice incedunt J 31

Mala ambitio detinuerat ab incepto C 4 facinora edocebat C 16 et F 314, 12 et F 359, 22 æs alienum, mala res, spes asperior C 20 homines quibus mala abunde omnia erant C 21 mortalium dissolvere C 51 exempla ex bonis initiis orta C 51 fama et timor animi impediabat J 35 Terent. Phorm. quod habes ita ut voluisti uxorem sine mala fama, cui mala illa parabantur J 40 ex conscientia digna timere J 62 studia partium magis quam bona aut mala sua moderata J 73 perpressus J 102 intenta quasi fulmen optare se quisque ne attingat, sed prohibere ne conari quidem F 283, 6 mea cum bonis tuis frustra misceri sperem F 312, 11 post malam pugnam ab rege defecerant J 56 (i. e. pugna commissæ, non diis non viribus æquis,) pugna mala Lacedæmoniorum in Leuctris Cic. de Divin. malarum artium (factionum) J 41 lubricitates ab juventute prohibeas F 345, 10 mores stimulabant C 18 quam prælium male pugnatum ab suis J 54 et J 114 bonis initiis malos eventus habuit C 11 Tacit. 15, 28 Annal. ducere manipulos atque operire reliquias malæ pugnae imperavit, boni mali strenui et imbelles J 67 strenuis et ignavis F 357, 22 malarum artium insolens C 3 rerum audacia, fortitudo vocatur C 52 mos partium popularium et Senatus factionum et deinde omnium malarum artium J 41 sic mala ætas Aulul. 44 ambitio mala Horat. 2 Serm. Sat. i, 17 gaudia. Æn. vi, 56 artes bonæ C 10 Mala ambitio C 4 artibus im-

butus C 13 moribus C 3 venenis imbuta C 11 defessus J 14 fructibus ipsa Gallia vix agitat F 298, 24 bonis rebus pecunia creatur F 354, 3 virtute non malitia enisum J 22 pravoque ingenio C 5 ancipiti malo permotus C 29 Reipublicæ creverant C 51 bono vinci satius est quam malo more injuriam vincere J 42 exercitum pudore magis quam malo coercerebat J 100 quibus ab malo publico detineatur F 346, 1 atque infido animo esse F 353, 2 publicum alebat C 37 occulte instruebatur F 283, 9 facere F 352, 15 superbia commune nobilitatis malum J 64 res trepidæ malum improvisum J 91 gratuito potius malus atque crudelis erat C 16 at in Rep. ord. nemo omnium est gratuito malus F 355, 5

Malebant bellum quam pacem C 17 denique omnia malle quam victi abire J 79 nihil eo maluit quam quod tibi obesset F 349, 22

Maledicta alia cum adderet C 31 maledictis increpabat omnes bonos C 21 lacerarent J 85 avidus F 330, 23

Malefici generis plurima animalia J 17 cetera maleficia tum persequere ubi facta sunt C 52 beneficii quam maleficii immemorem esse J 31

Malitia quibus dolus atque malitia fide cariora F 352, 29 præmiis exercetur F 355, 4

Malivolentia et invidia dicta putant C 3

Mandandum ad consulatum mandandum M. Tullio studia hominum accendit C 23 et J 73

Mandata ad hoc mandata verbis dat C 44 brevi confecit J 12 legationem et mandata conficere Cic. Plancio. 23 Plaut. Cist. nemo exhibit: omnes intus conficiunt negotium. Cæsar. quæ quidem res ad negotium conficiendum maxime fuit opportuna, sic Bellum Cic. Tacit. cursum, diem, exercitum, facinus, famam, malum, munus, nuptias, &c. exequitur J 35 efficit J 58 patefaciunt J 103 quibuscumque mandata Bocchi cognoscit J 104 Lepidi animos movent, qui placere ait, sua cuique reddi F 253, 14

Maneat expulsa agris plebes F 279, 1 fugere an manere J 38

Manibus: in manibus spes magna, dominatio frustra fuissent C 20 cruentis manibus, immani avaritia J 31

prælium manibus facere (i. e. cominus pugnare) J 57 manu parva cum magnis legionibus contendisse C 53 quorum res fidesque in manibus sitæ erant J 73 aut æqua manu discessisset C 39 manu promptus C 43 et J 7 et J 44 Lentalum Consul manu tenens in senatum perducit C 46 exercitus in manu C 51 urbes, &c. manu ceperat J 5 neque mihi in manu fuit J 14 injurias suas manu vindicaturum J 20 i. e. vi, vide Broukhusium ad Propert. iii, 16 cum prædatoria J 20 hostium diducta J 25 in vestra situm est Quirites J 31 non manu neque vi J 31 tormentis aut manu emissa jacula J 57 significare aut niti corporibus J 60 timidos insolentia itineris levare manu J 94 tantummodo neque consilio neque manu priorem alium pati J 96 consulere militibus J 98 cum bello melioribus manu conserent rudes J 49 manus sanguine civili alebat C 14 ne torpescerent per otium gratuito malus, &c. C 16 per manus libertatem retinendam J 31 consulatum nobilitas inter se per manus tradebat J 64 ob suos tutandos in manus venturum J 89 tela in manus jaceret F 349, 24 rapacissimæ F 363, 17 in agris manuum mercede inopiam toleraverat C 37

Manifesta magis ex illo habere velle J 33 sicuti de manifestis rerum capitalium more majorum supplicium sumendum J 52 Plautus Trucul. i, 2, 29. manifestam mendacii, mala, te teneo. Spirantem ac vitæ manifestam advertere pastores Tacit. 12 delicti, Idem. dentque operam uti eos quam maxime manifestos habeant C 41, tanti sceleris Jugurtha J 35

Mansuetudine atque misericordia SPQR. semper fuisse C 34 ter, cum misericordia jungitur

Mapalia ædificia Numidarum agrestium J 18 circumjecta civitati F 331, 23 ex oppidis et mapalibus J 46

Mare sævum, importuosum J 17 magnum J 18 propius mare Africum agitabant J 18 magnum esse et sævire ventis cœpit J 78 vorticosum F 331, 15 divitias profundant in extruendo mari C 20 secundo prima Cyrene est J 19 (i. e. proximo, vid. Orosium iii, 2) immensum aucto et vento gliscenti F 299, 9 hyems mari prohibebat F 315, 3 vescendi causa terra marique

omnia exquirere C 13 placido F 299, 16 Virg. Cum placidum ventis staret mare, quod ex Theocriti ἤν δὲ γαλῶνα expressum. Id quod deferbuit stare dicitur, Horat. ii, 4, 68 Illoc ubi confusum sectis inferbuit herbis Corycioque croco sparsum stetit. Cuncta terræque patebant C 10 constructa esse C 13 maria montisque polliceri C 23 sic Terent. montes auri Phorm. i, 2 Plaut. Mil. 42, 73 montes argenti. Gr. θάλασσα ἀγαθῶν, χρυσοῦ πόντος: terræ et maria simul omnia componenda sunt F 345, 17 fretum nostri maris et Oceani J 7 adverso aestu maris F 297, 1 maritimum bellum C 39

Materies omnium malorum C 10

Materno genere impar J 11 et J 108

Matura sunt omnia dis juvantibus; victoria, præda, laus J 85 maturabat fugam F 288, 14 sic Virg. causa facinoris maturandi C 15 maturandum putabam F 281, 1 sic Dares cap. 39 de his aliquem mittendum esse, (quo id sine suspitione fiat, celerius, maturandumque esse) animadvertisse Priamum iratum verba unciis inclusa in textum adduco ex fide Codicis Sidnei-ensis, in Africam maturantes veniunt J 22 iter pergere J 79 insidias consuli C 32 Catilinam persequi C 36 mature facto opus C 1 lique mature oppida habuere J 18 regis mandata exsequitur J 35 perituram J 35 et infra, satis mature illum cum filo suo consulatum petiturum J 64 id adeo mature posse evenire si foret J 65 si singillatim, aut pro magnitudine parum disserere, tempus quam res maturius deserat J 42 perge qua cœpisti ut quam maturime merita invenias F 284, 6

Maxima: quarum maxima rerum documenta hæc habeo C 9 necessitudo et plurimum audaciæ C 17 spe, malis moribus C 37 fiduciam parit F 278, 6 in spem maximam adducti C 40 in fortuna minima licentia est C 51 longe maxima virtus fuit J 9 ope niti J 14 copia fallendi erat J 61 cum maxima cura ultum ire injurias festinat J 68 vis utrumque effecta J 91 turbamenta Reip. atque exitia F 279, 4 urbium F 316, 8 quibus victis spolia maxima sunt, acerrima in eos arma Rom. habent F 316, 11 vis multo maxima in plebe F 351, 21 gloriam in maximo imperio putare C 2 per maximam amicitiam maxima

ei erat fallendi copia J 61 patriam maximam in terris F 359, 17 inimicitias pro Rep. suscepi F 323, 13 memoriam nostri quam maxime longam efficere C 1 quia prudentissimus quisque negotiosus maxime erat C 8 maximi et clari estis per ceteras gentes F 271, 15 nominis homines F 275, 3 pro maximis celebrantur C 8 divitiis hominem C 48 honoribus usus C 49 terrori esset J 7 quam maximo usui esse populo Romano J 14 quantum cum maximo beneficio vestro negotii sustineam J 85 in maximo vestro beneficio cum vosque me lacerent J 85 quam maximum silentium haberi jubet J 99 Jovem maximum obtestatus uti sceleris atque perfidiæ Bocchi testis adisset J 107 imperium populo Rom. ea tempestate multo maxime miserabile visum C 36 et J 6 et J 33 qui ubique probro atque petulantia maxime præstabant C 37 immo vero maxime C 52 quæ res maxime tanta negotia sustinisset C 53 Catoni studium decoris sed maxime severitatis erat C 54 diutius in his locis esse, si maxime animus ferat frumenti egestas prohibet C 58 ceterum ex omnibus maxime tutos esse J 14 et 15 duo maxime impigros J 23 ac maxime occulte J 35 totius regni maxime celebratum J 47 aliud alio quam maxime diversi J 50 in loca quam maxime occulta J 56 locis ex copia maxime idoneis vineas agere J 76 turmatim et quam maxime confertis equis J 101

Mederi fraternæ invidiæ J 39

Media: Resp. quæ media fuerat dilacerata J 41 media autem planities deserta, penuria aquæ J 48 Media est nobis via Virg. Eclog. 9, 59 Ms. tamen Codex Petrensis, habet omnis, per media ejus castra palam transire J 107 Apul. M. 10, 256 ex factione media Consul F 301, 16 in medio relinquemus eam rem C 19 sæpe in medio adesse J 45 tractu pari, sed ex eo medio quasi collis oriebatur J 48 diei F 289, 1 spatio relicto multorum millium F 333, 12 in medium consultare F 317, 2 pro, in commune, sic Virgil. Æn. ii, 67 Consulite in medium, et rebus succurrere fessis: et Georg. In medium quærebant, medius ex tribus quod apud Numidas honori ducitur J 11

Mediocre: qui Jugurthæ non mediocre animum pollicitando accendebant J 8 etiam viros spe prædæ transversos agit J 6 mediocri castello satis munitis J 92 omnes magna mediocrique sapientia F 340, 19 dolor augeret F 350, 10

Meliores bello J 13 et J 49 fortuna meliores sequitur F 285, 12 quo neque melius neque amplius aliud in natura J 2 ea res forte quam consilio melius gesta J 92 meliusque habent, mercede delinquere quam gratis recte facere F 301, 3

Membrum nullum flagitio vacat F 355, 24

Memorabant: id factum alii per ambitionem consulis memorabant J 86 cujus conditor Hercules memorabatur J 89 falsa quæ de inferis memorantur C 52 memorare possem quibus in locis C 7 memorata apud inferos supplicia F 323, 8 quas supra memoravi C 4 de quo paulo ante memoravi C 26 Tacit. Lib. ii. cujus de potentia memorabo: ita sese habere tametsi omnes æqui atque iniqui memorent F 355, 12 magna mihi copia est memorandi P. C. qui reges, &c. C 51 memoratu incredibile C 6, &c. memores nominis Romani J 59 memoria digna C 4 sic Valer. v, 1, 2 sed Ms. dignum honore memoriæ novissime memoria nostra C 33 si ulla apud vos memoria avi mei J 24 nostri longam efficere C 1 sui præclaram relinquere majores J 85 illique ad nostram memoriam J 114 solus omnium post memoriam hominum F 275, 16

Mens aliena (i. e. aversa a Reip. bono) C 37 longe mihi alia mens est, sententia, C 52 una mens omnibus Georg. iv, i. e. voluntas, et nostram nunc accipe mentem Cic. pro Muræna ut vestræ mentes atque sententiæ cum P. R. voluntate consentiant, quæ mens suppetit eloqui non dubitabo F 351, 17 quæ mente agitavi C 20 mutata C 48 paulum imminuta J 65 alienata feraris amens atque furibundus F 359, 8 ita conscientia mentem excitam vastabat C 15 in tam diversis pax esse J 31 ubi formido illa mentibus decessit J 41

Menstrua: ad menstrua solvenda F 317, 18

Mercede manuum inopiam toleraverat C 37 quorum nemo diurna

mercede vitam mutaverit F 281, 9
plebis magna mercede parat J 33 ac-
cepta J 85 mercede delinquere quam
gratis recte facere F 301, 4 serviti-
um suum mercedem dant F 275, 5
id facinus memorabile in primis ex-
istimo C 4 sedes occupavere, mer-
cedem scelerum F 276, 14 merce-
narius patronus F 363, 16 illis quieti
movere magna merces videbatur C 21
Dictys : merces pacis. quo redimitur
2, 18 in spe victoriæ C 41 magnæ
curæ F 345, 19

Meridie : a meridie oriens flumen J
48

Merita ob carus est nobis J 9 perge
qua cœpisti ut quam maturissime me-
rita invenias F 284, 6 illis merito
accidet quicquid evenierit C 51 magis
suo merito quam fortunæ beneficio
magnum. Valer. 8, 15, 2 Ms. vero,
omnibus virtutis muneribus, honores
non ex merito sed quasi debitos a
vobis repetit J 85 optime merito
exercitu F 297, 16 meritos in præ-
liis more militiæ donat J 54 Tacitus
Annal. i, c. 6 Nuntianti Centurioni,
ut, mos militiæ factum esse quod im-
perasset. Ovid. i, Amor. Eleg. 15
Præmia militiæ pulverulenta sequi.
fœdus et amicitia dabuntur cum me-
ruerit J 104

Metiri pericula suo quisque metu
C 31

Metu percussis C 6 imperium
agitabant beneficiis magis quam metu
C 9 duplex est, inquit Quintil. vi, 3
quem patimur et quem facimus. sine
metu ætatem agere, ceteros judiciis
terrere C 39 metu terrere C 51 sin
in tanto omnium metu solus non timet
C 52 sin metu cesserimus C 58 ira
et metu anxius J 11 improviso J 67, 97
quam metu deseruit J 70 neque be-
neficio neque metu coërcitum J 91
insolito impedita fuga J 99 quo metu
Italia omnis contremuerat J 114 post-
quam remoto metu Punico F 273, 11
J 87 si pejor metu vestro fuerit
(quem vobis incusserit Sylla) F 274, 19
angitur enim ac laceratur animi cupi-
dine et noxarum metu F 283, 1 cum
intelliget se metu magis quam æquo
et hono sustentatum F 284, 13 semper
in periculo aut metu agites F 342, 7
Itaque metu, ne per tantam gratiam
solus rerum potiretur, contra eum
nisi F 353, 4 metuendum se e con-
temto effecit F 280, 13 metuens magis

quam metuendus J 29 quos omnes
eadem cupere, eadem odisse, eadem
metuere in unum coëgit J 31 pericu-
lum ex illis metuit C 52 metum a
scelere suo ad ignaviam vestram trans-
tulere J 31 hostilem efficiebant J 105
in bonis artibus civitatem retinebat
J 41 lubricum adversum nos, metum
pro nobis suasisse J 108 illi metum
detrahi F 280, 17 aut metus aut in-
juria te subegit decernere C 51 ne
reliquos populares metus invaderet
parendi sibi J 35 atque mœror civi-
tatem invasere J 39 aut imperato-
rum superbia metus cepit J 85 ex-
citabat id bellum metus Pompeii
victoris F 274, 5

Miles gregarius J 45 vel milite me
vel imperatore utimini C 20 scribere
J 43, 84, 86 quam laborare majorum
disciplina coëgisset J 44 milites pro
tempore pauca hortatus J 49 in unum
conducit J 51 palantes J 66 pulsus
fugatique primo congressu J 74 novi
J 87 et F 298, 7 prædari sinere J 91
modesto imperio habiti J 92 pro
opere consistere J 92 benigne ap-
pellare J 96 clamorem tollere J 99
secordius ire non aptis armis et laxiore
agmine F 309, 3 nisi frequentibus
exercitiis præparavisset ad prælia
F 327, 15 ex Vegetio i, 9 ubi Ms.
Sallustius memorat, omisso hoc, et
pro, sese, se, percussos F 338, 11
manu consulere militibus J 98 pru-
dentibus belli F 315, 17 paululum
requietis F 332, 19 strenui militis
et boni imperatoris officia simul exe-
quebatur C 60 feroces animos mol-
liverat C 11 pro numero militum
cohortes complet C 56 lassitudinem
et situm militum tentaturus J 50 dif-
fidens virtuti militum J 52 militare
facinus J 49 qui per militare nomen
provincias occupavere F 301, 5 viam
F 328, 17 more militari vigiliæ de-
ducebantur J 44 tela C 51 signa
J 49 item alia militaria facere J 80
præcepta Græcorum J 85 dona J 85
equis C 7 armis instructa C 56 res,
procederet vine corporis, &c. C 1
homo C 45 et 59 præclara rei militaris
facinora fecerat J 5 gloriæ appetens
J 7 quibus ætas militaris est J 85
Ericii F 309, 19 animus militaris
senectæ corpore F 311, 8. Rep. opu-
lentior erit F 352, 14

Militia atque inopia urgebatur po-
pulus J 41 cognitos accire J 84 plebi

militia volenti putabatur J 84 injusta aut inæqualis F 347, 8 instrumenta, arma, equos, &c. J 43 tantaque peritia locorum et militiæ erat J 46 magna scientia J 63 more meritis donat J 54 neque id (fuga) flagitium militiæ ducitur J 54 ætas patiens J 63 et domi. Valer. iv, 4, 11 indigentia domi publice impensa funera. Mss. pro, domi, domestica, et sic Asc. at in Daniel. et 2. Pigh. indigentia domesticæ impensa funera. domi pericula, militiæ adversa fuere F 322, 22 et C 5, &c. inter labores militiæ F 349, 9 per laborem usu militiam discibat C 7 et tributum toleraret F 273, 6 doctus militiam F 287, 13 detrectantibus F 337, 27

Minæ graves Senati verbis nuntiabantur J 25 minari interdum ferro ni—foret C 23 Quum vehementius fremerent, ac ferro quoque minarentur. Lamprid. in Severo 54. militibus nostris Jugurthæ servitium minari J 94 uti gladio Cæsari minitarentur C 49 postremo omnia quæ corrupto animo lubebat minitari F 341, 11

Minimum offensæ, gratia par ac si prope adessemus J 102 in minore negotio legem observare C 51 detrimento illos vinci, quam suos vincere J 54 Atheniensium res gestæ aliquanto minores quam fama feruntur C 8 magistratus C 30 omnes cruciatus minores quam facinora illorum esse C 51 suam fidem interponit quam ille non minoris quam publicam ducebat J 32 bono ad optimum quemque C 2 si causa peccandi in præsens minus suppetebat C 16 conturbari Remp. quam minus valere ipsi, malebant C 37 neque superbia obstabat quo minus instituta proba imitarentur C 51 Hanc ego causam quo minus consilium novum capiamus, in primis magnam puto C 51 quam Gætuli minus bellicosi J 18 soluta atque in multitudine dispersa minus poterat J 41 ubi videt eos minus instare J 51 pauci in pluribus minus frustrati J 58 homines maximi nominis non minus optimis majorum exemplis F 275, 3

Ministeria prohibebant implicitæ rates F 311, 10

Mirabilem: in te præter ceteras artem unam egregie mirabilem comperi, semper tibi majorem in adversis animum F 349, 1 amare, potare, vasa

cælata mirari C 11 secundæ res mire sunt vitiis obtentui F 278, 14

Miscendo: neu te optimum cum pessimo omnium Jug. miscendo comaculares J 102 fortuna sævire ac miscere omnia C 10 mala mea cum bonis tuis F 312, 14 funditus F 352, 18 per connubia Gætulos secum J 18 ac mutari omnia C 2 Cic. pro Roscio. ita ruebant in tenebris omniaque miscabant. Locutio a Græcis nata. Aristoph. in Equit. τὴν βολὴν κυκῆσαι. et Eupolis de Pericle: Ἦστραπτ', ἐβρόντα, συνεκίκα τὴν Ἑλλάδα: fulgur ciens tonitruque, miscet Græciam. Phædr. 1, 2 Procax libertas civitatem miscuit. et, de temporibus anni Boët. Met. 6 Nec quas ipse coërcuit Misceri patitur vices

Miserabile multo maxime visum est imperium P. R. ea tempestate C 36 et pene imprudentia admissum, facinus miserabile J 53 cultu quam maxime miserabili J 33 miserabilis reus. Florus iii, 29 Donec terrigenæ, facinus miserabile! fratres Inter se strictas conseruere manus Ovid. Epist. xii. quotiesque subit miserabile bellum Ep. xiii. miserabile corpus. Idem 21 pro, macie et ægritudine confectum. et Virg. Eclog. v. 5. Eventus tamen belli minus miserabilem dimicationem fecit, Livius 1. U. C. Facies totius negotii (prælii) fœda atque miserabilis J 51 turpiter et miserabiliter perituri Valer. 2, 6, 11 ubi Ms. in acie gaudio exultabant, et sic Ascensiana. pro quo Virg. utitur miserabile, Æn. xii, 338 vitam miseram atque inhonestam C 20 quid reliqui præter miseram animam C 20 miserando casum suum J 23 anxium ac miserantem fortunas suas J 62 composite atque magnifice casum Reip. miserati sunt C 51 plerosque secundæ res in miserationem ex ira vertunt F 275, 15 orare uti sui misereretur C 40 divitiæ optandæ aliis, iis oneri miseriæque fuere C 10 ne ista vobis mansuetudo in miseriam vertet C 52 eo miseriarum venturus eram J 14 in has misérias projectus J 14 deserta propter Capsensium misérias J 92 per misérias et incerta humani generis orare F 289, 19 ex miseriis atque periculis requievit C 4 coopertum J 14

Misericordia: Ea misericordia atque mansuetudine SPQR. semper fuisse

ut, &c. C 34 irā aut misericordia impulsī male consuluerint C 51 in miseriam vertet C 52 nisi misericordia in perniciem casura esset J 31 ne vimquam misericordiam ejus experiri mallet J 32 profugit intactus: id misericordiane hospitīs, an pactione, an casu venerit, parum comperimus J 67

Misit legatos questum de injuriis J 20 tela eminūs missa remittere J 58 missis remissisque nunciis J 83 missionem rogat J 64 missitare supplicantes legatos J 38 missitati codicilli. Plin. Tom. v, 7 sub jugum missurum J 38 quoniam judicia primae classis mittenda putem F 358, 15 (quid de illis statuendum) impensius mittere legatos J 47 tædam mittere picem et sulphure mistam J 57 certatim J 67 prae se inermos singulos J 94 nuntiata mittit ad Syllam J 108 oratum J 24 hac in spe misit liberos suos in bellum, hæc præmia pro vulneribus, fessus scribendo, mittendoque legatos F 297, 18

Mistam tædam pice et sulphure J 57 pro, compositam. utitur etiam sine præp. ex. Cicero. de Univers. Amor voluptate et molestia mistus. sed rarius

Mobiles et fluxæ (res) quæ semper in adversa mutant J 104 regiae voluntates ut vehementes sic mobiles J 113 ingenio J 46 tanta mobilitate Numidæ sese gerunt J 56

Moderabitur quis, aut quis illi finem statuet C 51 summam potestatem moderandi F 349, 26 linguam J 82 linguæ moderandum est mihi. Plaut. Curcul. animo et orationi Cic. Ep. ad Q. et V. Verrin. moderata J 73 nihil pensi neque moderati haberi C 12 moderator gentium F 276, 10 tanta temperantia inter ambitionem sævitiamque moderatum J 45 fortuna cuius lubido gentibus moderatur C 51 et per superbiam F 357, 9 in hoc ordine ita moderatur quasi unus, &c. F 361, 11 cupidine victoriæ haud satis animus moderatus fuit J 42

Modeste placideque inter se Remp. tractabant J 41 neque illis modestia neque modus contentionis erat C 38 avaritia sine modestiaque invadere J 41 et C 11 et F 361, 4 sine imperio et modestia habitus J 44 neque modestiæ suæ parcere C 14 Catoni studium modestiæ, decoris, &c. C 54

eos mores eamque modestiam viri cognovi C 51 Taciti extat plane geminus locus iv. Hist. Non timemus Vespasianum: ea principis ætas ea moderatio. Ne quis modestiam in conscientiam duceret J 85 prae se cordia astiment F 344, 8 famam modestiamque meam post tuam dignitatem habere F 348, 13 modestissime parendo J 7 sermone uti vel modesto vel molli vel procaci C 25 cum modesto pudore certabat C 54 milites modesto imperio habiti J 92 æquo et modesto jure agitatum F 273, 2 modestus ad dominationem F 292, 22

Modi: cujusque modi C 39 ad ea Sylla pro se breviter et modice J 111 animus belligenus domi modicus J 63 quibus assequeretur modis quicquam pensi habuit C 5 eo profusius omnibus modis summi deditus C 13 multis modis mala facinora edocebat C 16 et C 20, 26, &c. divisa hoc modo dicebantur C 43 scitis quoque modo nequiverim C 58 atque ea modo in animo habere quibus Hiempsal per dolum caperetur (hoc unum cogitabat) J 11 prorsus intentus omni modo plebis animum accendebat J 30 impensius modo legatos supplices mittere J 47 modo eminūs sauciabantur J 50 modo adversum hostes interdum, &c. J 74 cum modo tædio rerum adversarum omnia bello potiora duceret, interdum secum ipse reputaret, &c. J 62 neque facto ullo neque dicto abstinere quod modo ambitiosum foret J 64 honorem quod eorum modo foret quos P. R. reges appellavisset J 65 biduum modo ex perfidia lætati J 69 quæ postquam gloriosa modo neque belli patrandi cognovit (gloriosa tantum neque valere ad bellum finiendum) J 88 paululum modo prona niti modo ac statim concidere J 102 nexuit catenæ modo F 287, 12 et pacis modo effusas F 331, 20 neque modum neque modestiam habere C 11 domos in urbium modum exædificatas C 12 neque luxuriæ modum fecerat C 24 nefandum in modum F 338, 1

Mœnia postquam in una convenere C 6 intra mœnia in sinu urbis C 52 vallo atque fossa mœnia circumdat J 23 defendant J 56 cuncta exercitu circumvenit J 57 semirutæ, domus intectæ F 331, 3 insequentes mœnibus prohibuit J 21 mœnibus recipi

legatos J 28 inter læva mœnium et flumen Turiarum F 291, 9

Mœstus paulisper J 78

Molestissimis verbis insectabere F 364, 6

Molles animi et ætate fluxi C 14 ætas luxu mollior, Claudian. de B. Get. vs. 160, sed, de ætate adulta. ubi Ms. ad 167. totiensque solutis. Ovid. Epist. 1. Est tibi sitque precor natus qui mollibus annis. Horat. Ep. ii, 2. Mollibus in pueris aut in puellis urere. plana ac mollis Italia F 329, 21 an eo sensu quo clivus mollis, Virg. Eclog. ix, 8. vel potius quo Florus, Quo fere tractu Italia mollissima est iii, 13. pro temperata: Nihil mollius cœlo, nihil uberius solo i, 16. Cœlum ipsum mitius molliusque solito, Idem iv, 12. magnifice vel molliter vivere C 17 nimis molliter ægritudinem pati J 82 inertia et mollitia animi cunctamini C 52 mollitia decretorum vobis dignitatem illi metum detrahi F 280, 15 secordiamque viri accusare J 70 cum tute per molliem agas J 85

Monebat ut res atque tempus C 50 ratus id quod res monebat J 47 magna lætitia nobis cum te talem virum Di monuerent aliquando pacem quam bellum malles J 102 per regni fidem moneo obtestorque J 10 quod ego vos moneo quæsoque ut animadvertatis F 298, 17 et F 303, 11 monere alii, alii hortari J 63 mirari ejus consilium et quasi per amicitiam monere J 64 sed ego vos quo pauca moneam advocavi C 58 quo faciliusque constituas, paucis quæ me animus monet, accipe F 340, 24 sumat aliquem ex populo monitorem officii J 85

Mons saxeus inter ceteram planiciem immensum editus J 92 insedit F 273, 8 subversos C 13 rupti F 325, 16 montibus cœquandis C 20 per asperos C 57 in prærupti montis extremo J 37 radicem excessit F 332, 25 maria montesque polliceri C 23

Monumenta hostilia J 16

Mora: deditionis induciæ agitantur J 28 æstivorum tempus comitiorum mora imminuerat J 44 moranti in obsidio frumentum defuit F 315, 2 morari iter J 79 inter dubitationem et moras Senati J 30 agitando J 81

Morbi tanta vis uti tabes, plerisque civium animos invaserat C 36 graves F 330, 12 confectus J 65 morbo absumentis J 5 post paulo morbo interitura vitæ parceret J 106 si morbo jam aut fato huic imperio secus accidat F 360, 2 ob morbos animo parum valido J 65 morbus haud sæpe quenquam superat J 17

More immutato annua imperia fecere C 6 id adeo more suo videbatur facere C 37 virorum pugnantes C 58 regio justa magnifice fecerant J 11 regum J 65. de vita atque tergo regio more consulere F 273, 4 sua met ipsi more præcipientes eant J 31 bono vinci satius quam malo more injuriam vincere J 42 more militiæ donat J 54 alibi, militari. neque id tempus ex aliorum more quieti aut luxuriæ concedit J 61 humani cupidus ignara visendi J 93 non acie neque ullo more prælii sed catervatim J 97 more pecorum vos singulis habendos fruendosque præbetis F 301, 8 more hostium per triumphum duxere F 313, 16 equestris prælii sumtis tergis atque redditis F 329, 5 Vulgi, more magis quam judicio secuti F 341, 6 quali quisque eorum more aut modestia sese gesserit F 343, 13 Græciæ morem imitati C 51 ubi naturam Scipionis et morem hostium cognovit J 7 quoniam is incessit mos ut F 344, 4 secuti morem imperatoris J 32 ultra mortalium morem curabant F 294, 4 omittendum morem hunc quem agitis impigræ linguæ animi ignavi F 304, 7 per hunc morem extinguunt omnia F 316, 12 contra morem fiducia augeri nostris cœpit F 338, 8 mores corrupti C 5 domi militiæque boni mores colebantur C 9 et F 353, 15 inopia atque mali mores stimulant C 18 eos mores eamque modestiam viri cognovi C 51 ita se mores habent C 52 quantum mores mei non illorum flagitia poscebant respondi J 85 majorum torrentis modo præcipitati F 273, 20 prolapsi mores, A. Victor. cum ab reliquorum malis moribus dissentirem C 3 postquam res eorum civibus moribus agris aucta C 6 moribus aut fortuna novis rebus idoneos credebatur C 39 bonisne an malis moribus vivamus C 52 diversi moris C 53 audacia natura aut moribus inest C 58 neque mori-

bus neque lege regebantur J 18 sibi quisque pro moribus consulunt. alii fugere J 58 (pro, ingenio) incultis J 85 corruptis F 344, 2 malis imbuta F 352, 8

Mors propior est, cujus ætati F 324, 12 morte, immoderatæ fortitudinis pœnas dedit C 52 graviores vitam exigunt J 14 alios morte alios pecunia condemnabas F 362, 23 ærumnarum requiem C 51 severe vindicandam censebat mortem J 15 mortis metu mutabant J 38

Mortales: inter mortales magnum certamen fuit vine corporis C 1 nostri majores religiosissimi mortales C 12 quæ prima mortales putant C 36 Italici generis multi mortales J 47 stultissimi F 337, 24 eo magnitudinis procederent, ubi pro mortalibus, gloria æterni fierent J 1 snopte ingenio alimenta mortalibus gignere (de insula quadam) F 321, 4 multosque ea causa adversos habeo C 52 sicuti pleraque mortalium habentur, invidia ex opulencia orta C 6 ultra mortaliū morem curabant F 294, 5

Motus, pro, tumultu: nam, pro Gracchano tumultu apud V. Max. i, 1, 1. Ms. habet motu. ubi etiam xv. viros, pro x. (licet aliter sentiat Pighius,) et, pro Bello Civili, Idem i, 8, 9. sedare et animos mollire J 33 crudelis animus eadem illa movebat C 31 an Lepidi mandata animos movent F 283, 13 senatu probri gratia moverant C 23 quietam movere illis magna merces C 21 jocum movere C 25 Horat. Ep. i, 19. Sæpe jocum vestri movere tumultus. sic, risum movere Quintil. vi, 2. et Cic. Horat. alii. cunctæ gentes conglobatæ movere aut contundere queunt hoc imperium F 343, 25 servile bellum C 30 vis vestra quo moveri possit J 24 movere quam senescere omnia malebat J 35 civitas et dissensio civilis, &c. J 41 composita F 344, 10 a vero F 272, 3

Mox: veriti ne mox (paulo post) victos J 79 et parare quæ mox usui forent J 91 ubi pertinuere sublatum in cervices suas, mox demto metu lacerant F 307, 2 neque mox ingenui corporis honestius quam pro vestra salute finem vitæ fecerit F 324, 13

Muliebre secus F 294, 1 ingenio extremam necessitatem expectat F

276, 21 pati C 13 Curt. vi, 6. Non votis neque suppliciis muliebribus auxilia deorum parantur C 52 Ligus mulier F 291, 25 mulieris ancillæ J 12 vide Donatum ad Phorm. ii, 1.

Multa adversa mihi fuere C 3 multa nefanda stupra fecerat C 15 agitantem nihil procedit C 27 multa prius de salute sua Pomptinum obtestatus C 45 mihi multa legenti multa audienti C 53 cum animo suoolvebat J 6 multa tamen oratione consimta J 25 multam magnamque curam habui in rempublicam cognoscenda F 348, 10 ob ingenii multa bona carus J 108 cum multa opera circumdata F 287, 18 humus hiavit multa, vasta et profunda F 318, 10 cura summo imperio inest F 324, 23 multæ bonæque artes J 28 multi cum spe bona adolescentes F 351, 2 quia multis et magnis tempestatibus vos cognovi fortes fidosque C 20 unam ex tam multis orationem perscribere J 30 multo maxime miserabile visum imperium populi Romani C 36 et J 6 labore multaque cura in tantam claritudinem brevi pervenerat J 7 cum auro argentoque multo J 13 multo optima reip. J 85 haud multo secus quam ferro noceri poterat F 337, 22 quæ cum multos dies noctesque agitaret J 93 mortales ea causa adversos habeo C 52 multum suis consiliis eum officere C 27 multum reip. addiderant J 42 addidit eorum animis J 75 die processerat J 51 secum ipse multa agitavisse dicitur (diu multumque) J 113 fatigati J 94 ejus multus pueritiæ cultus erat J 75 tum vero multus atque feroc instare J 84 in operibus in agmine, ad vigilias multus adesse J 96 Flor. iv, 2, 50. prorsus multæ facietæ multusque lepos inerat C 25

Multitudine: cum magna multitudine arma cepisse C 30 distrahitur animus J 80 utroque colle multitudine circumdato effusi consedere J 98 paucitas superaret C 53 plebis vis soluta atque in multitudine dispersa, minus poterat J 41 eorum multitudinem in unum cogit J 80 quoniam neque ingentem multitudinem haberet J 107 cetera diem statuit C 36 domi minuendæ gratia J 19 duces multitudinum C 50 cetera C 43 ram multitudo hostium ne circumvenire queat, prohibent an-

gustiae C 58 togatorum J 21 cetera multitudo vulgi F 341, 6

Munditias mulieribus, viris laborem convenire J 85 non Graeca facundia neque urbanis munditiis sese exercuit J 63

Munere ditium dominorum huc ire licet atque illuc F 308, 1 muneribus expleant amicos J 13 et J 20

Munia extrema sequi F 299, 14 vestra pensantur lege frumentaria F 306, 1

Munificentia animi J 7 ob munificentiam in sese amicis rati J 103

Munimenta regni habere in vestra amicitia J 14 eadem in vos fecisse pro munimento habent J 31 receptui ac post munimento foret J 50 castrorum impeditus J 58 castris levi munimento positus J 91 neque munimentum ullum, quo cedentes tenderent J 51 alios super vallum in munimentis locare J 105 supplicio hostium partes muniri F 350, 18 quorum auctoritate quæ deliquisset, munita fore sperabat J 30 temere J 54 urbem vigiliis munitam C 32 adversum hostes J 89 per hostium munitiones mare J 23 eo se munitiores putant quo F 340, 7 castris munitis J 82 agmine incedere J 46 impugnandus agger, ut si murum succederent, gravibus superne ictibus conficiantur, Tacit. ii. eum muniunt undique parietes C 55 audacia pro muro habetur C 58 agitare pro muro dies noctesque J 94 muros successerant F 309, 17 ascendere C 7 suffodere, scalis aggredi J 57 petere J 94 Ovid. summum petit arduus arcem ii. Metam. bellam petita ferro. et urbem bello Virg. iii. Æn.

Mussantes vos et retractantes verbis F 280, 13 Liv. 43. Id decretum decem legatorum clam mussantes carpebant. de, vi vocis vide Servium ad, mussantque oras et limina circum G. iv. mussantibus vobis circumventus F 302, 4 Claudian. tacita formidine mussant ii. Eutrop. vs. 133. ubi Ms. nunc saltem Excussæ procerum mentes turbataque mussant Concilia, Stat. Theb. iii, 93. ubi Ms. pro, abstulerat, absciderat plenum. Cuncti se scire fatentur Quid fortuna ferat populi sed dicere mussant, Æneid. ii, 345. Codex Petrensis, petat populi

Mutabant : mihi ingenium F 323, 1

neque materia in agris neque ab Hispanis emendi aut mutandi copia erat J 18 mutare res inter se instituerant J 18 pro, permutare. Virg. Eclog. Nec nautica pinus Mutabit merces. Colum. lib. x. dum viridis ætas pulchritudinem corporis conservat, aëre mutandi sunt et 7, 1. Horat. ii. Serm. Sat. 7. Uvam furtiva mutat strigili. eaque mutare cum mercatoribus advectionis J 44 cunctaque præsentis ignavia mutatis F 307, 14 felicitatem cum calamitate Boëth. iii. Pros. 5. et sic Ms. B. Pub. fluxæ et mobiles (res humanæ) semper in adversa mutant J 104 nomina rerum ad ignaviam mutantes otium pro servitio appelletis F 303, 12 locum J 44 si huic imperio fortuna mutaretur J 17 ac misceri omnia C 2 odio suarum rerum mutari omnia student C 37 bellum me gerere jussistis, &c. reputate cum animis vestris num id mutare melius sit, si quem, &c. J 85 mente mutata C 48 ut tanta repente mutatio non sine Deo videretur F 328, 20 omnes rerum mutationes eadem fugam portendant J 3 quorum nemo non diurna mercede vitam mutaverit F 281, 9 iudicium animi mei J 4 fidem J 60 fallere, ut Terent. Phorm. Nequeo exorare ut maneat et cum illo ut mutet fidem triduum hoc

N

Nacti summam potestatem C 38

Næ tua fama concidet F 345, 2

Nam postquam C 38 nam profecto C 51 namque avaritia, &c. C 10

Narrandi initium faciam C 4

Nascenti tibi cum anima tradidimus F 359, 18 nati imperio J 31

Nationes atque urbes subigere C 2 feræ et populi ingentes vi subacti C 10 externis F 342, 12

Navi fecerant imperata J 77 Cicero pro L. Manil. homines navi et industrii

Natum : quodcumque natum fuerat (de frumento) in loca munita contulerant J 90 natus nobili genere C 5 haud obscuro loco C 23 eo natus sum ut Jugurthæ scelerum ostentui essem J 25

Natura finxit prona C 1 alii aliud

iter ostendit C 2 munitas urbes C 7
 bonumque apud eos non legibus magis
 quam natura valebat C 9 natura
 gens bellicosa C 40 ferrox C 43
 quanta ejusque natura aut moribus
 inest animo audacia C 58 falso que-
 ritur de natura sua genus huma-
 num J 1 quo neque melius neque
 amplius aliud in natura mortalium
 (ingenium scil.) J 2 mortalium avida
 imperii J 6 finem vitæ facit J 10
 de natura et habitu Scaurus J 28
 vastus (mons) ab natura et humano
 cultu J 48 loci J 49 pari sinus
 Africae J 78 ad hoc natura serpen-
 tium ipsa pernicioſa, siti magis quam
 alia re accenditur J 89 aucta in al-
 titudinem, quo cuncta gignentium
 natura fert J 93 considerate quam
 conversa rerum natura sit F 283, 8
 naturæ concessit J 16 anima ces-
 sit F 360, 8 vita et mors jura natu-
 ræ sunt F 323, 18 profectus qui-
 dam Ligus ad requisita naturæ F 329,
 13 contra naturam corpus voluptati
 anima oneri fuit C 2 Scipionis et
 morem hostium cognovit J 7 ipsam
 ceteris imperitantem, industria vice-
 rat J 76 benefacere jam ex consue-
 tudine in naturam verit J 85 unam
 et communem omnium existimo J 85
 Naves codicariæ F 317, 12 navi-
 bus in eos locos venisse J 78 incer-
 tis onere turrium F 331, 25 escen-
 dere J 25 quasi magnæ navis super-
 vacua onera F 356, 4 ferramentis na-
 vium icti F 299, 26 navigia actuaria
 F 295, 4 laniata F 318, 14 ad insu-
 lam navigio prosecuta est F 292, 1
 Naufragiis militum optimos cum
 navibus amisi F 315, 4 necat fusti F
 329, 18 in carcere necati J 31
 vivum aut necatum J 61 ferro J 42
 Ne ista vobis mansuetudo in mise-
 riam C 52
 Necessaria: rem familiarem ad
 necessaria deesse C 22 sua post il-
 lius honorem ducerent J 73 ex ne-
 cessariis facta sunt adversa J 14
 i. e. ex omni copia necessariorum
 quinque delegit J 103 penuria rerum
 necessariarum J 23 extremam neces-
 sitatem F 276, 21 neu cogatis neces-
 sitatibus privatim mihi consulere F
 298, 19 rerum coactus J 48 necessi-
 tas pro necessitudine Cic. pro Sylla,
 si nostram in accusatione sua neces-
 sitatem familiaritatemque violasset,
 falsus itaque Charis. p. 76. neve no-
 bis necessitudinem imponatis C 33

impendet nobis eadem C 58 pro, ne-
 cessitate. Sempron. Asellio. lib. 4.
 non decertare nisi summa necessitudo,
 &c. pro, necessitate. Varro modio.
 asse pulmentarium sedeas, quo na-
 tura aurigatur non necessitudo. Si-
 senna, necessitudine calamitatis in-
 ductum. ad necessitudinem rei satis
 dictum J 19 simul nobis demeres
 acerbam necessitudinem pariter te
 errantem et illum persequi J 102
 familiarem et omnibus necessitudini-
 bus circumventum C 21 ea neces-
 situdo (affinitas) apud Numidas levis
 ducitur J 80 quos affinitas aut alia
 necessitudo traxit F 341, 3

Nectere ex viminibus vasa agrestia
 F 317, 27

Necubi (i. e. ne alicubi) cavere ta-
 men necubi hosti opportunus fieret J
 55 Liv. necubi hosti æquo loco se
 committeret. Varro R. R. i, 45 si
 erunt imbres secuti videndum necubi
 aqua consistat

Nefanda stupra fecerat cum C 15
 facinora fecissent C 51 neque sanc-
 tum aut nefandum quicquam fuit iræ
 barbarorum F 338, 5 hunc locum
 respexit Tacit. Hist. iii, 33. diversæ
 cupidines, et aliud cuique fas, nec
 quidquam illicitum

Negare de ullo negotio audebat J
 84 negitare J 111

Negligas: bonus tantummodo seg-
 nior fit ubi negligas at malus impro-
 bior J 31 senati decreta J 40 opu-
 lentia negligentiam tolerabat resp. C
 52 Deos C 10

Negotia: quæ res maxime tanta
 negotia sustinisset C 53 suam quis-
 que culpam actores ad negotia trans-
 ferunt J 1 inter hæc negotia J 47
 quæ negotia (præbitis frumenti) J 54
 ubi primum potuisset per negotia
 publica J 64 in has regiones per
 Lepitanorum negotia venimus J 79
 ad simulanda negotia altitudinem ingenii
 incredibilis J 95 habeat sua quibus
 ab malo publico detineatur F 345, 21
 facile eos ad tantum negotium im-
 pelli posse C 44 ratus id quod ne-
 gotium poscebat J 56 participem
 negotii fecit J 29 negotiis et peri-
 culo compertum C 2 per homines
 talis negotii artifices J 35 facies to-
 tius negotii varia, &c. J 51 simul-
 labat negotio aliquo intentus C 2
 sese negotii gratia properare J 76
 quantum cum maximo beneficio ves-
 tro negotii sustineam J 85 plerique

Crasso ex negotiis privatis obnoxii C 48 negotiis amicorum intentus C 54 ex aliis negotiis quæ ingenio exercentur J 4 bonum pub. ut in plerisque negotiis solet privata gratia devictum J 25 ab negotiis nunquam voluptas remorata J 95 communibus consuleretur J 105 admonendum te de negotiis urbanis F 349, 11 bonis negotiis impedita F 352, 15 negotiis amicorum implicati F 358, 5 in atroci negotio C 29 minore et majore C 51 vehementer negotio permotus J 6 infecto J 58 ne qua ex eo negotio seditio oriretur J 72 de ullo negotio negare audebat J 84 ei negotio proximum diem constituit J 93 aspero J 98 negotiorum curator fidus J 71 negotium dat uti C 40 negotiatores Uticæ J 64, &c. frequentiam J 47 in Gallia negotiatus erat C 40 si quem ex illo globo nobilitatis ad hoc, aut aliud tale negotium mittatis J 85 Plautus Pers. i, 1, 21. negotium ferreum. de servo q. alibi luteum n. Negotiosus prudentissimus quisque J 8 Plautus Mercat. Quia enim negotiosi eramus nostris negotiis

Nemo omnium J 54 et F 355, 5 et Cicero, nemo tam egregiis factis erat J 63 bonus nemo volet F 321, 17 sic, Livius

Neque: non famem aut sitim, neque frigus neque lassitudinem C 13 quod cognoverat neque tamen C 19 et C 57 et C 61 quater in una periodo C 23 neque odisse sed minime irasci decet C 51 agit atque habet cuncta neque ipse habetur J 2 prohibere injuriam neque pati cujusquam regnum per scelus cresceret J 14 petere, neque simul amicitiam vestram et regnum meum sperare J 24 quod neque insidiæ procedebant et intelligebat urbem munitam C 32 Quæ postquam agitare cœpit neque in amicis satis præsidii est J 35 neque ego Quirites hortor J 31 et J 46 et 59 sed neque more militari J 48 postquam hæc dixit neque animus Marii flectitur J 64 ubi neque agros vastari et eos qui primi adeant vident, &c. J 69 ubi neque epistolam reperit et rem cognovit J 71 et J 74 uti neque vos capiamini et illi frustra sint J 87 eodem modo nec apud Plin. P. cap. 70. quæ postquam gloriosa modo neque belli patrandi cognovit J 88 neque vero C

4 Quintil. ii, 17. ter in eadem sententia J 99 neque quenquam a multis metuendum esse, quin ad eum ex multis formido recidat F 342, 4

Nequeuntes plerique sustinere corpora F 308, 10 nequens prohibere F 338, 7 eo se munitiores quo illi quibus imperitant nequiores (infirmiores) fuere F 340, 9 quicquid sine sanguine civium ulcisci nequitur jure factum sit J 31

Nequicquam opportuna res cecidisset C 20 hortere, quem neque gloria neque pericula excitant C 58

Neu quis de his ad Senatum referat neve cum populo agat C 51 et F 330, 22 ne tam prava inciperet neu gereret, &c. J 64

Ni ea res longius ab incepto traheret C 7 maturasset C 18 ni sibi obnoxia foret C 23 timebat iram ni paruisset J 25 neque resistere quivissent (v. enitor) ni facerent, &c. J 59

Nihil reliqui victis fecere C 11 Senatus nihil sane intentus (non) Plaut. Mil. Nam postquam exierunt porta nihil cessarunt illico — Obscurari atque amplexari inter se. nihil vi opus est J 31 auxilii esset C 40 suspicantes C 44 si ad impetrandum nihil causæ haberem J 14 pensi neque sancti habere J 41 languidi neque remissi patiebatur J 53 cupienti nihil satis festinatur J 54 intactum neque quietum pati J 66 prorsus ab utrisque nihil reliquum fieri J 79 nihil profuerunt doctoribus ad virtutem J 85 nihil remittere sed acius instare J 98 carius habeo apud animum meum J 110 nihil eo maluit quam quod tibi obsesset F 349, 23 qui vero nihil poterat (nempe in re de qua verba fiunt, pecunia) is erat calumniæ proximus F 363, 2 nihilo. quamquam gravia tamen consuetudine jam pro nihilo habentur J 31 malum facinus pro nihilo haberi F 359, 10

Nimias: ob nimias opes Mithridatis F 324, 4 onere F 288, 7 nimis alta C 5 mediocria malle quam nimia (Senec. Ep.) ubi Ms. pro vitaliaque, utiliaque. Molliter ægritudinem pati J 82 luxuriose nimisque liberaliter habuerat C 11 bona voluntate in victos F 342, 11 nimius fiducia F 291, 23 nimius animi et impotens F 311, 14

Nisi: quæ nisi his qui videre ne-

mini credibilia sunt C 13 cum considero quæ conditio vitæ futura sit, nisi nosmet ipsos vindicamus in libertatem C 20 agam, nisi forte me animus fallit C 20 quam nemo bonus nisi cum anima amittit C 33 modestus ad alia omnia nisi ad dominationem F 292, 22 nisi forte F 305, 14 pace frui liceret nisi hostes opportuni et scelestissimi F 312, 8 parum comperimus nisi quia fuit J 67 ab negotiis nunquam voluptas remota nisi quod de uxore potuit honestius consuli J 95 faciendum nisi indicaret C 48 hoc nisi provideris ne accidat C 52 ignoscite nisi iterum jam patriæ bellum fecit C 52 plerosque senectus dissolvit nisi qui ferro interiere J 20 jumenta sarcinis levare jubet nisi frumento dierum decem J 75 plura scribere dehortatur fortuna mea, &c. Nisi tamen intelligo. (in princip.) J 24 (i. e. sed, more Græcorum) ut sæpe, Cato de R. R. et Terent. Andr. Nescio nisi Deos fuisse iratos mihi scio. Et Eunuch. Nequeo satis mirari neque conicere, nisi quicquid est, procul hinc libet prius quid sit, sciscitari. Cic. ad Attic. Nisi tamen id erit mihi gratissimum. Nisi forte. (in princip.) J 31 (bis in eadem sententia) J 31 quid responsuros creditis, nisi sese voluisse J 85

Nisui: quæ dubia nisui videbantur J 94 saxis eminentibus nisus J 93 uti per saxa facilius foret J 94 ab adolescentia ita se enim J 22 summa ope ne tale decretum fieret J 25 simul enterer domi militiæque quam maximo usui esse P. R. J 14 enitmini J 10 ubi virtus enitescere posset C 54 singulos ex Senatu ambiendo nitebantur ne gravius in eum consuleretur J 13 gratia, voce, sua quasi pro gloria J 18 ad te invadendum nitentibus. Valer. iii, 2. sic Asc. et Ms. Hack. male, invadentibus nitendum. Frontin. i, 11. p. 180. Mss. 2. ut decumani niterentur, aliter edd. Boët. iv. Pr. ii. manibus nitens. Ea radice nitentibus iv, P. 3. suis viribus virtus. ibid. Pr. 7. frustra autem niti, neque aliud se fatigando nisi odium quærere, extremæ dementiae J 3 maxime ope J 17 non prius omisit contra verum niti J 35 eo intentior ad victoriam niti J 55 acerrime J 60 corporibus

huc et illuc quasi vitabundi J 60 niti modo ac statim concidere J 101 ille vera via nititur C 11 Cirtam irrumperere J 25 ad pecuniam nititur quæ cuique lubet F 354, 2 ad imperia et honores per latrocinia potius quam bonis artibus J 4

Nobiles domi C 17 inertissimi F 356, 2 homines F 358, 7 nobili genere natus C 5 Cic. 1. de Divin. Nobili loco natus, et genere. Verrin. 7. reges (nomen imperii id primum fuit) C 2 virgine C 15 muliere C 24 adolescens C 18 Sylla gentis patriciæ nobilis fuit J 95 factisque fortibus F 351, 26 Cic. 4. Verrin. facinus nobile. et factum. Silius: Nomenque haud minus quam Romanum nobile bello sentietis. Livius 1. B. Maced. quæ tempestates hominum nobilium F 352, 17 pleraque nobilitas invidia æstuabat C 23 factione magis pollebat J 41 noxia atque eo percussa J 42 ex virtute nobilitas cœpit J 85 quia mihi nova nobilitas est J 85 quorum ex nobilitate maxima pars erat C 43 fusa J 65 hostem ferire magnam nobilitatem putabant C 7 vindictam nobilitatis in plebem exercuerat J 16 si quem ex illo globo nobilitatis J 85 factionem disturbavit F 349, 15

Nocentissimi iidemque superbissimi J 31

Nocte intempesta C 27 noctem pro se rati J 98 noctem agitare jubet apud aquam J 98 per noctem incidit in renunculo F 295, 2 nullam quiescere sine scorto F 346, 19 noctesque festinare C 27 plerumque noctis J 98 noctu J 12

Nomen: reges (nam in terris id nomen imperii primum fuit) diversi, pars, &c. C 2 Nomina propria quia specialia unius enim tamen lege tantum personam significant: Isid. i, 6. sic Mss. B. Pub. Trin. et Pemb. Imp. legitimum nomen imperii regum habebant C 6 utili labori meo nomen inertiae imponant J 4 familiæ in Hispania renovatum est J 10 eorum corrumpere paulatim J 18 per socios et nomine Latino J 42 ab sociis et nomine latino J 39 pro tota gente, Justin. 5, 6, 4. ex re inditum J 78 sicut in statua præter nomen nihil est additamenti F 356, 3 in gentem nomenque imperantium concessere J 18 nomenque Danubium habet F

327, 8 quæ indidit sceleri suo F 278, 16 rerum ad ignaviam mutantes otium pro servitio appelletis F 303, 12 unumquemque nominans appellat, hortatur, rogat C 59 uti per indicem Cæsar falso nominaretur C 49 honeste nominari F 355, 26 literas sibi nomine Catilinæ redditas C 34 hoc nomine (ea causa) C 35 plebis nomine dominationes affectabant F 273, 15 decernite digna nomine, &c. F 285, 9 Neronem et Drusum privignos imperatoris nominibus auxit. Tacit. An. i, 3. urbem amplissimo nomine F 359, 27 Romano infestissimam gentem C 52 memores nominis Romani J 58 imperium satis quæsitum nomini majorum F 279, 8 æs alienum meis nominibus ex possessionibus solvere possem C 35 honestis nominibus Remp. agitavere C 38 sanctitas regii nominis F 330, 7

Non fuit consilium secordia bonum otium contere C 4 non Consulibus modo sed C 18 non quo conscius esset sed C 34 non, quin possem C 35 non ita est. (in princip.) C 54 ad indignos et non idoneos C 51 inter, non (verbum cum quo in constructione jungitur tria aliquando ad minimum verba inserit auctor) C 58 J 94 J 33 et J 54 eos non paupem arrexerat oratione J 84 cum mille non amplius equitibus J 105 ter in eadem sententia F 350, 6 F 356, 32 in J ant C non invenitur

Nostra omnis vis C 1 studiaque omnia nostra J 2 memoria C 51 per nostra corpora bellum conficere F 315, 18

Nova diruunt, alia ædificant C 20 vetera nova C 37 fœdera accipere J 14 in deditione officia intenderant J 75 munimenta F 296, 12 æstas, adulta, præceps F 335, 13 res J 66 tabulas polliceri C 21 res veteribus acquirit F 344, 11 homines J 4 milites J 87 civibus F 352, 10 novitate sceleris et periculi memorabile facinus C 4 Virg. iii. Ecl. 18. Pollio et ipse facit nova carmina, i. e. admiranda. Cic. ii, de Lege Agrar. 88. Res nova et admirabilis. mira novitas. Ovid. Met. 15, 82. percussus rei novitate. Cic. de Divin. 194. contemnunt novitatem meam J 88 novandis dubiis rebus spes oblata C 39 et F 332, 24 ne quid eo spatio no-

varetur C 55 et Hegesip. Sed si novare aliqua tentarent. sic Ms. non ut editi, navarent. Joseph. Antiq. 14, 17. ἐκ τοῦ νεωτερίζειν ἐλπίσι. quo sensu, sequior ætas voce novitate usus est. Macrob. Sat. 7. C 1. Ex illa discordia sperantibus in domo regnantis nasci posse novitatem. quo loco Sarisber. pro; intra se quiescente veri notione legit, inter se quæstione migrabunt. pro, Demodocum, Polyphemum, pro, aptam, amicam. pro, consortii, convivii. defensionem in consilio novo non statui parare C 35 Imperatori J 44 itinere F 293, 3 amicos anquirant J 13 motus F 338, 11 consilium approbo C 51 et C 53 ne omissio vetere consilio novum conquireret J 70 genus pœnæ decernere C 51 bellum exoptabat ubi virtus entescere posset C 54 ver. et adulturn. et præceps F 335, 12 hostis J 82 exercitus F 285, 10 novissime, memoria nostra C 33 et novissime J 19 omnium consiliorum nisi novissimi particeps J 71

Nox atque præda remorata sunt J 38 nox ulla quieta J 72 neque nox neque dies curam animi sedaverit F 359, 7

Noxarum metu angitur animus F 283, 1 prava incepta consultoribus noxæ esse F 280, 3 nobilitas noxia atque eo percussa J 42 factio noxiorum F 300, 16 vindicatum in noxiis J 31

Nuda gignentium loca J 79 et cæcum corpus ad hostes vertere J 107 cur inertes terga nudatis Boëth. iv, 7. ubi membranæ B. Pub. Cant. veterrimæ pro, cælum, cælo. et, sidera domat, pro, donat. nudum corpus (pro, inermis) J 107 Dares 35 Ajacis latus nudum figit. unde supra legendum patet cum Ms. Sidneiensi. in prima acie Ajax nudus versatur. nudatum præsiidiis Jugurtham J 88

Nulla: satisfactionem ex nulla conscientia de culpa proponere decrevi C 35 alia fuere quæ nobis nulla sunt (non sunt) C 52 et F 276, 6 Terent. memini, tametsi nullus moneas. Cic. Attic. xii, 230. Non quo jam adesset sed quia certe id ageret, ab armisque nullus discederet. At inde nulla requie mora processit ad oppidum F 287, 20 absit labos, &c. quibus nulla pars fructus est F 305,

14 Virtus, vigilantia labos apud Græcos nulla sunt F 355, 29 ejus nulla pars corporis a turpitudine vacat F 363, 16 nulli earum rerum Consuli jus est C 29 nullius stipendii homo J 85 (qui nullum stipendium fecit. ut infra F 341, 9) nullo, aut quam paucissimis præsentibus J 109 nullo certo exilio vagabantur F 332, 20

Numeret: Quorum adeo Syllam non pœnitet ut et facta in gloria numeret F 277, 16 ex suo numero legatos mittit, i. e. ex sua factione, aut grege C 33 et 42 legiones numero hominum expleverat C 56 unus ex eo numero qui ad eadem (Massivæ nempe) parati erant J 35 cum tres quæsitores rogarentur effecerat uti ipse in eo numero crearetur J 40 numero priores (plures) J 50 reliqui numero quadraginta J 53 ex copia tubicinum quinque numero delegit J 93 exercitum numero hominum ampliorē sed hebetem infirmumque J 54 et 105 aliquanto hostium potiti J 74

Numine invisi mortalium vitam F 359, 10

Nunquam ne ergo familia nostra quieta erit J 14 ab negotiis nunquam voluptas remorata J 95

Nunc: nuntiatum est vim parari. nunc Orestillam tibi commendo C 35 nunc vero non id agitur, bonis ne an malis, &c. C 52 et 58 vos cunctamini etiam nunc C 52 nunc, quoniam J 10, 14 et 85 profecto neque Resp. sicuti nunc vastaretur J 31 videte quam iniqui sint J 85 quam nunc peteret J 111 nunc animum advertite F 304, 3 et F 315, 12

Nuntiabant portenta atque prodigia C 30 Senati verbis minæ graves nuntiabantur J 25 rem quietam J 105

Nuntii: magis atrocitate rei quam fide nuntii, terrentur J 101 ex nuntiis accepit J 46 lugubribus F 322, 6 per nuntios Consuli declarantur C 46

Nuptiis vacuum domum fecisse C 15 nuptum mittebantur a parentibus virgines F 292, 20

Nusquam ullum esse larem C 20

Nutu deorum cuncta portendi J 92 pro, dantis propensa voluntate, quæ nutu declarari solebat. Annuit, et totum nutu tremefecit Olympum.

Virg. Nutus tuus potest hominem summo ingenio, incolumem in civitate retinere. Cic. ad Brutum Lib. ii, 22. Nutus (Scipionis) pro decretis patrum, pro populi jussis esse. et. pro Quint. Si fas est respirare Quintium contra nutum, ditionemque Nevii. jungitur cum arbitrio et auctoritate apud eundem de Orat. cum voluntate Ep. iii, 10.

O

Ob merita carus J 9 et ob beneficia J 10 benefacta F 280, 19 ingenii multa bona carus J 108 familiæ nostræ ob vestram amicitiam infesti sunt J 14 sævitiam suam J 15 calorem minus frequentata J 17 id frustra an ob rem faciam in vestra manu situm est J 31 aut cupidine cæcus J 37 ob ea Senatū de fœdere consulebat J 39 ob ea feliciter acta supplicia Dis Immortalibus decernere J 55 eam causam J 65 discordias civiles navibus in eos locos venisse J 78 ob rem corruptam domi pœnas metuunt J 79 suos tutandos J 89 ob munificentiam in sese amicum rati J 103 magis Punica fide quam ob ea quæ prædicabat J 108 Rempubliam J 112 hæc sunt præmia pro vulneribus, et totiens ob Remp. fuso sanguine, (i. e. in salutem Rep.) F 297, 19 nisi approbaveritis omnes proscriptiones innoxiorum ob divitias F 277, 3 Exercitus in Asia ob nimias opes Mithridatis aluntur F 324, 4 scelus F 324, 20 ob inediam insolita vescentibus F 330, 12

Obediens erit jussis vestris J 31 obedientia ventri finxit C 1

Objectantur illis probra J 85 recordiam Mario J 94 periculis J 7 objectat mihi possessiones F 277, 7 objecti bestiis J 14 quæ si tibi falsa obijcio F 363, 4

Oblivio intercepti F 342, 17 obliti estis. Cic. iii. Philip. Nos post exactos reges servitutis oblivio ceperat. in ob. venire. Decl. in Sal.

Oblonga mapalia J 18 (i. e. longa) Liv. Falarica missile telum hastili oblongo.

Obnoxia: minari ferro ni sibi obnoxia foret C 23 libidini C 52 his obnoxii quibus si Resp. valeret, formidini essemus C 20 Crasso ex ne-

gotiis privatis C 48 ne nunc quidem obnoxii inimicis exsurgitis J 31 aliis obnoxiiis rursus bellum cepi F 314, 15 neque sumtui parcere dum obnoxios fidosque sibi faceret C 14 neque delicto neque lubricini C 52 ille obnoxios qualem tu voles societatem accipiet F 312, 17

Obscurabat Cælum nebula sublima, &c. F 300, 4 Cælum nocte atque nubibus obscuratum J 38 Virg. iii. Æn. 18 obscurant æthera pennis xii. Æn. et Luna obscuratque suam per jussa silentia famam. Lucan. iv. 718. ubi Ms. incaute ex hoste videri. Hexapylo post solis occasum jam obscura luce invecti Liv. iv. B. Pun. Ex lubricine magis quam ex vero celebrat obscuratque C 8. Plant. Trin. obscuravit pectus tuum amor. obscurat honorem Codex Ms. Seduli lib. 2. § 1. ipsi atque signa militaria obscurati J 49 sententia F 357, 16 natus haud obscuro loco C 23 Pompeius humilli atque obscuro loco natus Cic. 7. Ver. rin. Liv. genere ortus. vi. B. Pun. qui demissi in obscuro vitam habent C 51 si in tanta scriptorum turba mea fama in obscuro sit Liv. etiam tum lumine J 21 quod factu haud obscurum est F 347, 6

Obsecutus flagitiis F 345, 13 regi per obsequelam orationis graves carique (f. grati) F 293, 19 tibi jucundior atque obsequior (filia) quam parenti par est F 362, 10

Observare legem et, negligere C 54 ad Heren. 29 latronum leges dicuntur quibus pareant, quas observent, neque signa neque ordines J 51 imperium J 80 colite observate talem J 10

Obsessa est Asia ab ipsis F 313, 17 armis teneor J 24 occulte obsident pontem C 45 Lucret. Lib. iv. Obsiditque vias oculorum. et, alibi. multa enim verba apud antiquos duplici conjugatione prædita legimus. v. g. littora fervere flammis Virg. Æn. iv, et, Lucret. V. apud eundem fulgere cum Cæli, &c. sic, rido irrido. opportuna loca armatis hominibus C 27 portas J 91 Januam Ciceronis C 43

Obsistat vis F 332, 17

Obstat unus ab urbe alter a Gallia C 58 non divina neque humana quin trahant excidantque F 316, 3 vita cetera eorum huic sceleri obstat. (nem-

pe ne in eos propter hoc admissum gravius aliquid statuatur) C 52 ubi confertissimi obstiterant J 98

Obstinatis animis perditum eunt C 36 Adversus quæ omnia obstinato animo Appius (tanta vis amentiae, verius quam amoris) mentem turbarat. Livius iii, U. C.

Obtentui mire sunt vitii res secundæ F 278, 14 Tabella obtentui erit, quo magis animo libero facere audeat F 358, 1

Obtestatur lacrymans atque monet J 62 et J 71 multa Pontinum de salute sua obtestatus C 45 Jovem maximum J 107

Obtinebam statum meæ dignitatis C 35 ad obtinendas Hispanias C 18 obtinendi imperii tempus excedere Valer. v, 43 ubi Ms. pro, ductus, inductus. Quem locum in hac civitate F 364, 14 ab ea fama quæ plerosque obtinet diversum J 17 obtinet nulla pro socia J 82 regnum J 5.

Obtruncabantur vice pecorum F 294, 18

Obvenit Italia Scipioni J 27 pro, sortito contingere. sic loquuntur Liv. Cic. Varro. Quintilianus.

Obviam ire hostibus C 6 properare malo et ire sententiis. Dictys i, 19, 2, 1 superbiæ nobilitatis obviam itum est J 5 periculis J 7 injuriæ J 14 sceleri J 22 factionis potentiæ animus subigit J 31 Græchorum actionibus J 42 procedebat ex agris J 46 illis simul et præsidio missum J 106 agendum atque obviam eundem est F 275, 20 obvii fuerant hostibus firmioribus animis J 50 procedunt cum magno gaudio J 69 quo in loco inter se obvii fuissent J 79 quasi obvius honoris causa J 113

Occanuerunt cornicines F 287, 10 sic, Tacitus ii. occanere cornua. veteres enim sæpe præt. a præsentis deducere solebant. ut, Quæ ad hæreditatem patris accederat. Pompon. Lib. i. Senatus consultorum. Cato in Orat. de B. Carth. aures nobis calliscerunt ad injurias. sic apud Ciceronem de Legibus ii. cleperit neglegerit auctoritatem. Æm. Macer. Annal. 16. et apud Cic. Phil. 13. Sini. apud Terent. Andr.

Occasionem: nunquam ipsi per occasionem talia fecere C 51 pugnandi hostibus non dare C 56

Occasu : pariter cum occasu solis J 68 et J 91 prope jam ab occasu restitueris vi, 60

Occæpere secordius ire F 309, 3
Occidendum una nobis esse J 14
capi occidi J 87 satis impigre occiso pedit nostro J 101

Occulta loca J 56 occulta pectoris immutatione patefecisse J 113 'Tacit. i. præmisso Cæcina ut occulta salutum scrutaretur. heu quam occulta civium funera F 342, 21 in occultam fugam sparsi F 296, 4 gurgitibus F 330, 25 ex occulto invadit J 59 Plin. ix. 42. F 338, 5 Pastinaca latrocinator ex occulto. occulto fabricata F 317, 13 per tramites J 48 tale periculum hand occultum habuit C 23 nemini est J 24 ut adse colloquendi gratia occultus veniat J 61 occultans sese J 12 vitia sua callide J 15 et C 23 signa occultare J 68 neque plane occultati humilitate arborum J 49 incepto suo J 90 circum se præsidia amicorum occulte habebat C 26 quæ occulte tentaverat aspera, fœdaque evererant C 26 insidiatores Massivæ paret ac maxime occulte J 35 delicta occultiora fore J 38 quam occultissime potest J 91 paulo occultius consilii hujusce participes C 17

Occupata per scelus periculosius dimissurum F 276, 2 neque eos magis occupatio quam superba imperia distinguere F 358, 6 curæ illum atque lætitia ingens C 46 Remp. J 31 plebis innoxie patrias sedes F 276, 14 exercitus, ærarium, &c. F 301, 6 nescio quæ torpedo F 307, 12

Occursantes : dormientes alios occursantes interficere J 12

Oceani et nostri maris J 17 in Oceani longinqua fugam agitavisse F 331, 26 intra J 18 (usitatus in neutro. cum mare sequitur, si Capro et Probo fides.)

Oculi fœdi C 15 Tibull. ii, 6 Nec lacrymis oculos digna est fœdare loquaces. fœdi. hoc in loco crudeles. Terent. Eun. v. Pro fidem deum facinus fœdum Virg. vocat famam Deum fœdam Cic. Nihil miserius, nihil perditius, nihil fœdus, ep. ad Attic. viii, 155. Plant. Amph. fœdant et proterunt hostium copias. eodem sensu quo oculi liventes. Claudian. maligni. Virg. Truces Seneca Œdip. immites. Ovid. Met. in oculis sita sunt, divitiæ, decus, gloria. C 21

effosso F 327, 26

Odio suarum rerum mutari omnia student C 37 incensus C 49 vacuos ab odio C 50 de cuius odio potentia nobilitatis J 30 ex odio arseret F 303, 8 etiamne aures nostras odio tuo onerabis F 364, 5 neque studere neque odisse decet C 51

Odore fœda ejus facies (Tulliani) C 55 Celsus vii, 29 solet etiam evenire, ut is infans humore distendatur, exque eo profluat fœdi odoris sanies. Cic. ii, de N. D. 150. intolerabili odoris fœditate insectantes depellunt. Amomum et alii leves odores gignuntur F 331, 5 Græce ῥῥεῖς, his opponuntur graves βαπεῖς acres et vehementes. Salmasius ad Solin. p. 360. nisi cum odor aut pabuli egestas locum mutare subegerat J 44

Offensa lenius streperent scuta J 94 Ovid. Ep. 13. Pes tuus offensus limine. in quo offensæ minimum gratia par J 102 simul et invitam et offensam J 73

Offerre pugnam F 338, 16

Officere consiliis C 27 ne quid vobis possit F 301, 14 hostium itineri J 52 timor animi auribus C 58

Officia boni Imp. exequabatur C 60 intenderant J 75 in varia officia distribuatur (Senatus) F 358, 15 sumat aliquem ex populo monitorem officii sui J 85 servilibus intentum C 4 Seneca Ep. 77. Ut primum jussus est fungi servili et contumelioso ministerio. ubi Ms. Lacon. ille puer, et pro, ita non, ita unum. quo facilius errata officiis superes J 102 amici officio et fide pariuntur J 10

Olim Saturnini, post, Sulpicii, dein Marii F 281, 15 præsidēs olim nunc dominos F 301, 10

Omine : pugnam illam pro omine belli futuram F 325, 23

Omisit non prius contra verum niti quam J 35 deditione bellum incipit J 66 qui hanc urbem, omissa cura adhuc regitis F 280, 9 superbia atque deliciis, sibi patriæque diffidere C 31 pecunie et corporis gaudiis F 346, 11 (pro, penitus dimittere,) Virg. omissos hinc jam obliviscere Graios. navigandi quidem in Ægyptum omisum consilium est. Liv. iii. B. M. namque aut tu mederi potes aut omitenda est cura omnibus F 345, 7 J 110 veterē consilio novum quæreret J 70 ut alia magna et egregia tua

omittam J 10 omittunt C 60 omit-
tendum morem hunc quem agitis F
304, 5 et J 102 J 93 pila, gladiis res
geritur C 60

Omne bellum sumi facile, ceterum
ægergere desinere J 83 F 299, 1 pec-
cus equitibus agendum attribuit J 90
per omne tempus belli F 311, 18 rem
uti cognoverant, aperiunt C 39 exer-
citiū C 61 Africam J 13 equitatum
J 49 (et alibi) natus et omnem pueri-
tiam Arpini altus J 63 ætatem in op-
timis artibus egi J 85 provinciam F
294, 12 res tutæ tranquillæque C 16
omnes jam antea diversi audistis C 20
spes in memet sitæ J 85 et J 14 tuque
et omnes tui F 343, 18 bonos F 363, 23
in omni re dominatur fortuna C 8 ex
omni copia duas legiones instituit C
56 certamine J 10 Numidiæ J 13
prorsus intentus omni modo plebis
animum accendebat J 30 nobilitate
perculsa J 32 strepitu pavescere J
72 corpore F 299, 23 cis Taurum
agro spoliatus est F 313, 7 sic, tota
mente atque omni animo intueri ali-
quem Cic. ii. de Orat. ferrea omni
specie F 317, 15 omni via grassari
F 330, 8 omnia misceri ac mutari C
2 venalia habere C 10 sacra profana-
que omnia polluere C 11 terra ma-
rique exquirere omnia vscendi cau-
sa C 13 extrema experiri C 26 ho-
nesta atque inhonesta C 30 pavere C
30 ut omnia bona in spe haberet C
30 ad occasum ab ortu solis omnia
domita armis parerent C 36 provin-
cias aliaque omnia tenere C 39 fin-
gere alia omnia C 47 sibi cum collega
ratus J 43 secunda et opulentia sunt
J 14 sanguinem meum quam omnia
malit J 24 multa me dehortantur ni
studium Reip. omnia superet J 31
trahere omnia J 36 sita in armis J
51 magis quam prælium expectanti-
bus J 58 impunitatem et sua omnia
concederet J 61 omnia bello potiora
ducere J 62 fessos milites et jam ab-
nuentes omnia J 68 tentando J 73
denique omnia malle quam victi abire
J 79 omnia cum pretio inhonesta vi-
dentur J 86 omnia retinendæ domi-
nionis inhonesta existimare F 276, 4
quibus omnia probro ac luxuria pol-
luta erant F 341, 9 his læta et candi-
da omnia visa F 342, 9 in victoria
lege belli omnia licuerunt F 350, 17
honestamenta pacis et præmia belli
F 359, 20 modis quæstui deditus C

13 modis pecuniam trahunt C 20
necessitudinibus circumventum C 21
fortunis expulsi J 14 ex omnibus
maxime tutos esse J 16 unum ex om-
nibus profugisse J 69 et J 18 suis
rebus commodum regis anteferebat J
16 moribus civitatis J 42 ab omnibus
partibus simul tecti J 97 ratus ex om-
nibus æque aliquos ab tergo hostibus
venturos J 101 gratia, potentia, honos,
divitiæ apud illos sunt C 20 neque
quisquam omnium discisserat C 36
et C 51 quis est omnium his moribus
quin contendat J 4 nemo omnium ex
fuga regem sequitur J 54 et F 355, 5
neque quemquam omnium præda mor-
rari J 94 neque cuiquam omnium
satis sint J 102 primum omnium quia
C 37

Omnino non certavisse F 301, 1
paravisse J 31 neque omnino facere
quicquam J 99 sin in tanto omnium
metu solus non timet C 52 solus om-
nium post hominum memoriam F 275,
16 prudens omnium quæ Senatus
censuerat F 286, 16 miserrima om-
nium morte, confecistis F 297, 16
solos omnium liberos F 314, 3

Onerabis: etiamne aures nostras
odio tuo on. F 364, 5 sic, onerare lau-
dibus Plin. Epist. iv. Lib. i. at, Vin-
centius Beluacensis, pro, non onerare
eum, non onerare amatum. bis die
ventrem F 346, 18 vino et epulis J
76 promissis J 12 navis J 86 onere
fenoris oppressa plebes F 273, 5
nimio simul et incerto F 288, 6 tur-
rium incertis navibus F 331, 25 ani-
ma oneri fuit C 2 divitiæ oneri mise-
riæque fuisse C 10 oneri quam usui
esse J 14 et F 298, 22

Ope summa niti C 1 omne ope
atque opera eniti Cic. Attic. xiv, 312.
pro, omnibus viribus. et Dictys. ne
procederetur summis opibus annite-
batur Cap. 10 opes belli parare Cap.
12. quid ubique opis aut spei habe-
rent C 21 nitebatur summa ope ple-
raque nobilitas C 38 maxima niti J
14 enisum summa ne fieret tale de-
cretum J 25 opem tuli J 110

Opera ratus aut ingenio suo opus
esse J 71 cum multa opera circum-
data F 287, 19 pretium est C 12 aut
capta urbe operæ pretium fore J 81

Opere castrorum fessi J 53 magis
quam natura munita J 57 omnia na-
tura velut opere et consulto præceps
J 92 operibus et loco munitum (i. e.

situ) J 76 domum signis anlæis aliisque operibus exornare F 346, 15 mature facto opus est C 1 facto non consulto C 43 incepto tantummodo cetera res expediet C 20 perdita Reip. C 31 nihil secessionem opus est J 31 frumento aut pabulo J 55 quæ bello opus erant prima habere J 84 illis artificio, uti turpia facta oratione tegant J 85 decretis F 285, 5
Operimenta equis ferreis laminis F 328, 14

Operiri lassitudinem C 13 ibique operitur cum omnibus copiis J 91 operior præsidia C 58 an fortunam opprimeretur J 93 ibidem J 101

Opes ubi familiares defecerant C 13 ejusvis crescere contra illius potentiam C 17 Cic. pro Manil. Crescunt opes et hostium animi. et noster, civitas P. R. omnibus creverat C 51 opibus imminutæ C 39 eodem significato quo accisæ apud Horat. ii. Serm. Sat. 11 Integris opibus novi non latius usum quam nunc accisis videas. in altera parte majores opes, tuta consilia C 41 audacia ubi opes ad defendendum minores C 52 Italiæ maxime attriverat Hannibal J 5 inops alienas opes expecto J 15 factionis J 31 contusæ, hostiumque auctæ J 43 regni comminutas J 62 diminutæ F 351, 23 spes atque opes civitatis in illo sitæ J 114 sinet privatas facere F 279, 10 aut patrocinia quærendo consilium publicum corruerunt F 281, 6 cum Minonis iram fugeret et opes F 292, 6 consumsi F 297, 20 quantas opes nobilitatis pelleret dominatione F 300, 14 magnas virorum, armorum, et auri F 315, 14 malæ secundæque res opes non ingenium mihi mutabant F 323, 1 ejus opes in excelso sunt F 348, 3 ex quo illi gloria opesque inventæ J 70 spes opesque ejus ex patre suo penderent J 107 opibus ingenii gloriam quærere C 1 qui ex parvis opibus tantum imperium fecere C 51 sine spe sine opibus J 10 disparibus J 52 magnis earum J 70 suis confidere J 83 futiles et corruptæ F 277, 20 majoribus esset Resp. F 357, 16

Opifices atque servitia C 50 Cic. pro Flac. jungit cum tabernariis. opif. et tab. atque illam omnem faciem civitatum quid est negotii concitare? de Fin. 88. vid. de iis Offic. i. Cap. 42. in sordida arte versantur.

nec vero quicquam ingenuum potest habere officina. Nihil enim proficiunt nisi admodum mentiantur. ib. Agrestesque quorum res fidesque in manibus sitæ erant J 73

Opinione amplius morabatur J 52 quamobrem opinione celerius confido sceleratissimum illum poenas daturum. Lentulus apud Cic. Ep. opinione pulchrior Plaut. Mil. asperius est agere inter occurrentes invictos J 85 contra opinionem Jugurthæ J 75 (sic, Cæsar et Cicero.)

Opitulati inopiæ ejus C 33

Oppida temere munita J 54 hyemem per oppida sustinui F 298, 8 excisa F 298, 10 potiti oppido J 76 præfectum J 66 in maritimis agere J 100 prope Cirtam oppidum conseedit J 21 circumseedit J 21 operibus et loco munitum J 76 magnum atque valens J 89 incensum J 91 pons in oppidum pertinens F 325, 4 oppido evadere J 56 effusum vulgum J 69 clauso undique J 67 egressi J 91 repulsus F 288, 23 oppidani agere oppugnare J 60 prælio intentos J 76

Opportuna: tutæ tranquillæque res sed ea prorsus opportuna Catilinæ C 16 opportunissimam rem incepto bello impederant J 80 in spem victoriæ adductus ex opportunitate loci J 48 nequicquam res opportuna cecidisset C 20 res autem opportuna videbatur quod, &c. C 49 multa atque opportuna habes, quo facilius errata officiis superes J 102 hostes F 312, 8 opportunior fugæ collis J 50 urbis quæ viris aut loco pro hostibus et adversum se opportunissimæ erant J 88 egentissimus quisque J 86 opportunitas suæque ætatis J 6 Cic. Ep. vii, 7. ætatem opportunissimam. talia consilia per otium ex opportunitate capi J 76 magnas corrumpere C 43 si paterent opportunitates loci J 47 tentando postquam opportunus sibi legatos cognovit J 46 absolute. ubi primum opportunum J 62 injuriæ J 20 sic Liv. U. C. 61. opportunus hosti necubi fieret cavere J 55 usui fons J 98

Oppressa idem F 372, 6 ubi pro, Campanæ Ms. Capuanæ. neque per vim neque insidiis opprimi posse J 7 opprimendæ Reip. consilium cepit C 16 exercitum opprimendæ

libertatis habet F 280, 12 et F 281, 5

Oppresserat iram J 72 animum servitio F 346, 20 si Rom. oppresseris F 312, 9 magna cladis atque calamitas remp. C 39 et J 14 tanta torpedo animos F 285, 1 publice privatimque aere alieno oppressos C 40 plus gloriæ sepulti quam oppressi attulerunt. Valer. v, 1, 6 ubi Ms. pro funeribus Romanorum duccendis expressit et urbe illa

Opprobrii gratia F 325, 26 (vide Gratia.)

Oppugnare arcem J 56 quod oppugnatione non desisteret J 25 domum oppugnatum venerat F 363, 3 oppugnatus in iudicio repetundarum C 49

Optatis magis pacem quam defenditis F 280, 14

Optatius habent ex tua calamitate periculum libertatis facere F 351, 12

Optimates tibi ante videbantur, eosdem nunc dementes ac furiosos vocas F 365, 3

Optimis: in optimis artibus ætatem egi J 85 quare optimum factum videri per ejus castra palam transire J 107 duces F 285, 12 moribus egit P. Rom. F 272, 13 majorum exemplis F 275, 3 uti quam optimis imperites F 340, 11 imperium ex justissimo C 11 optimos non audacissimos J 31 exercitus et veterimos F 343, 7 factu credens C 32 et F 342, 2 quod optimum videbatur consilium capit J 54 optimus quisque cadere J 92 et genti optime merenti J 62

Opulens et magna civitas J 69 me opulenter illos arte colam J 85 opulenti: magni estis opulenti J 17 oppidum armis virisque opulentum J 57 et 75 invidia ex opulentia orta C 6 negligentiam tolerabat C 52 quantum armis viris opulentia posset F 348, 11 non ex opulentia verum ex dignitate creetur F 354, 6 pacis F 324, 24 per opulentiam imperia amiserint F 353, 20 agro viris opulentior J 16 res militaris opulentior erit F 352, 14

Ora maritima J 19 incedunt per ora vestra magnifice J 31 Justin. xvi, 5. Victor Tyrannus captivos Senatores in Triumphi modum per ora civium trahit. omnium in me conversa J 85 ore libero locutus J 95

in ore vestro privatus egi F 323, 9 egentibus agens F 328, 21

Orans postquam nihil proficiebat F 308, 18 qui secundis rebus suis ad bellum orantur F 312, 5

Oratio illa quo pertinuit? C 51 nulla lædere potest ex animi sententia J 85 fortem ex timido imperatoris oratione fieri C 58 quorum accepta J 22 multa consumta J 25 secunda extollit J 65 sua arreixerat J 84 turpia facta oratione tegant J 85 habuit luculentam C 31 habuit C 52, &c. facundam et compositam J 85 magnam exorsus F 311, 13 per obsequelam orationis F 293, 20

Orbes facere J 97 orbis terræ divisione J 17

Ordine: recte atque ordine C 52 ne quispiam egrederetur J 45 nullo commutato J 101 instructos in æquum locum deducit C 59 neque signa neque ordines observare J 51 restituit J 51 pro statu, equestris, &c. multa verba in hoc ordine feci C 52 senatorii C 17 vestri J 31 consuefacit, ordines habere, signa sequi J 80 cujus in urbem reditu decus ordinis interiit F 285, 2 commutatis J 49 sine signis sine ordinibus J 97 homines omnium ordinum corruptissimi F 281, 11

Oriantur: cui dubium est quin per orbem terrarum vastitas, bella, cædes oriantur F 360, 3 apud Deos rerum humanarum cura J 14 collis ex medio J 48 flumen oriens a meridie J 48 ea familia ortum C 31 his servitutis amittendæ cura orietur F 352, 12 ne qua seditio aut bellum J 6 et 72 discessio civilis quasi permixtio terræ oriri cœpit J 41 clamor ingens J 57 invidia ex opulentia orta C 6 ortus ex concubina J 5 sermo F 325, 9

Originibus præsidio fuere, (Coloniæ) J 19

Ornata egregio cultu corporis F 332, 15 arma ornatumque mutaverant J 94 ornatum hominibus restituere Valer. Ms. cod. vi, 1, 7. Ascensiana et Vulgg. templorum ornamenta

Os apertum aut lingua promita F 347, 18

Ostendam rationem qua tanta mala effugiatis C 40 asperitatem cœpit J 29 se Mario, postremos in agmine tentare J 55 sese cum exercitu J 74

speculatores citi J 101 ibi vero virtutem J 58 gladium J 101 dubius quidnam insolita facies ostenderet J 49 natura iter C 2 (pro declarare.) facinora memorat, scelera in patrem ostendit J 33 probatissimam feminam sicut et vivus multis ipse rebus ostendit et in morte sua testamento; declaravit. Cic. pro Cæcin. 8. suam sententiam Terent. Phorm. v. 4. scelerum indicia Cic. de Arusp. Resp. ipsa se virtus satis, illis artificio opus est, &c. J 85 ostentabat ludum et lasciviam magis quam formidinem J 25 et 66 faciem comminus F 327, 25 ostentando virtutem J 7 præmia affectare civitates J 66 triumphos suos J 31 sese quisque bonum et strenuum F 325, 14 amicitiam gloriose F 313, 11 servitii pretium F 306, 7 prædam benigne J 68 scenis ad ostentationem histrionum fabricatis F 294, 6 Quintil. Orat. ii, 10. Nam si foro non præparat, aut scenicæ ostentationi, aut furiosæ vociferationi simillimum est. Ostentui ut essem Jugurthæ scelerum. (ut in me ostenderetur) J 24 illa deditiois signa ostentui credere J 46 Si aliud quiddam obscure moluntur, aliud specie simulationis ostentant. Cic. de L. Agrar.

Otii spe laborem sustentant F 345, 4 loca voluptaria facile in otio militum animos molleverant C 11 majusque commodum ex otio meo quam ex aliorum negotiis reipublicæ venturum J 4 in otio facinus suum cum animo reputans J 13 talia consilia per otium et ex opportunitate capi J 76 quieti et otio adversum J 66 luxurioso J 95 bonum conterere C 4 ne per otium torpescerent manus. C 16 otiosi apud Cic. qui se Rep. abstinere:—suum negotium gerunt otiosi. Læl. 86. uti per otium tuti simus J 14 postquam adepti sunt, asperius acerbinsque fuit J 41 grave regno. Justin. xx, 1. Codex Bib. Pub. pro, otium, hostium. pro, et m. ut et m. pro, quæ gens, gentes. metuit odit bellum F 283, 2 pauci restitère quibus majus otium in castris quam Romæ futurum erat, tanta vis creditorum impendebat F 341, 14 quorum ætas ne per otium quidem talis voluptatis attigerit F 343, 15

P

Pabula scire incognita F 291, 20 egestas J 44 frugum pabulique latus ager F 292, 19 frumento aut pabulo opus J 55 pecoris magis quam arvo student J 90 quis cibus caro ferina atque humi pabulum, uti pecoribus J 18 Animorum ingeniorumque naturale quasi quoddam pabulum consideratio contemplatioque est Cic. iv. Acad. 229. Studii. Idem de Senect.

Pacatis: ex pacatis prædas agebant J 32

Pace: et in pace et per inducias nefaria facinora fecissent C 51 bellum mutavit C 58 neque bello nobis antea cognitus J 19 de pace aut bello pactiones fecissent J 40 si ambobus pacem ratam vellet J 112 in colloquium uti de pace veniretur J 113 bellum aliorum pace mollius gessisti F 340, 14 de pace atque bello agitandum est F 341, 20 de firmanda F 343, 17 socios in pace firma constitues F 344, 19 neque bellum gerere, neque pacem habere C 31 spero etiam in præsentia pacem nos habere. Attic. vii. Ep. 133. agitabamus læti J 14 et 109 agere F 343, 17 pacem gerens J 46 Virg. pro exercere iv. Æn. 20. abnuere J 47 imminuere Bocchi J 81 ad simulandum J 111 conventam cum imperatoribus Romanis frustra fuisse J 112 præstare et bellum pati F 280, 8 optatis magis quam defenditis F 280, 14 decreverunt F 280, 21 dilata prælia magis quam pacem datam F 314, 12 stabilivisse F 345, 13 bella, paces, J 31 Sic Plaut. Persa. re placida pacibus perfecti. et Rudente. paces expetisunt. Horat. ii. Ep. i, 102. hoc paces habuere bonæ, venticque secundi. (et alibi) Lucret. v. 247. Ventorum paces. Varro de vita P. Rom. quibus de causis constituerint paces. recuperandæ J 29 pacis mora ludificare J 32 dubium belli atque pacis rationes trahere J 97 spe attinuisse J 108 jura repeto F 276, 23 specie F 278, 16 modo effusas F 331, 20 bonis artibus F 340, 19 causa bellum gerunt F 345, 3 honestamenta et belli præmia F 359, 21

Paciscatur vitam tantum ab eo J 26 quæ pacta in conventionem non præstissent F 327, 3 collegam pactione provinciæ perpulerat ne contra Remp. consentiret C 26 et J 38 pactio apud Orat. et Hist. est de re publica conventio inter personas publicas. pactum de privata inter quoslibet. Cic. pro Cæcin. Quod edictum magistratus, quod fœdus aut pactio. et ad Attic. 4, Iss. vero non agnoscunt hanc differentiam. Sine ulla sese tradere J 72 qui de pace aut b pactiones cum hoste fecissent J 40 statuit cum eis de omnibus pactionibus præsens agere J 29 pacto vitam dederant palam nihil ausurum J 107

Palantes, vagi J 18 ab signis aberant vagabantur et palantes villas expugnare &c. J 44 milites, inermes J 66

Paludamenta astare F 309, 10 togam paludamento mutavit F 322, 16 arenam aliquam aut paludes emat. Cic. Agrar. 2

Paludes: relegati in paludes et sylvas F 278, 11 a paludibus in via F 272, 12 deserta paludis accolam Scipionem. Valer. v, ubi Ms. civitatis ignobilis eum

Par: facile par similisque ceteris efficiebatur C 14 parem cum liberis tuis fecisti J 14 hortantur ad cetera quæ levia sunt parem animum gerant J 54 fama atque fortuna eorum pares sunt C 51 tractu pari mons J 48 natura sumus J 78 equis operimenta F 328, 14 ut par fuerat, decernit J 39 offensus minimum gratia par, ac si prope adessemus J 102 exercitui meo et hostium par conditio F 298, 16 obsequentior quam parenti par est F 362, 10

Parabant amicitias dandis beneficiis C 6 pro, comparare. Servi ære parati J 31. Sibi regnum C 5 quibus summa claritudo paratur J 2 domum pecunia F 363, 6 Ulpian. ad Sabin. 22, Interest ipsius causa parata sint et legata, an ipsius causa emta, paratis enim omnia continentur, quæ ipsius usibus fuerunt destinata. emta vero ea sola quæ propter eam emta fecit maritus. Liv. iii, 34, emtum paratumque pupillis. Terent. Eunuch. Cupio aliquos parare amicos beneficio meo. interficere T. C 18 impedimenta per socios J 40 proficisci parabat C 46 armis

contendere J 13 festinare, parare C 6 incendia C 27 C 32 exercitum C 29 defensionem C 36 auro amicos J 10 et largiendo J 13 Bæbium Trib. Pl. J 33 moliri parare, atque ea modo in animo habere quibus H. per dolum caperetur J 11 prorsus intentus J 23 cetera instrumenta militiæ J 43 agere, pugnare aut parare omnibus locis J 60 cum magna cura J 66 bellum nihilo segnius J 75 flagitiose venditas quam turpissime parasti F 362, 7 Numidiæ imperare J 13 copias J 21 eorum perfidia pro armis uti J 61 cuncta festinatque J 73 multitudinem ad capiendam arma C 27 turmam ex fortissimis J 98 libera ab auctoribus patriciis suffragia F 304, 9 facinora in civis patriamque C 52 majus dedecus parta amittere, quam omnino non paravisse J 31 quæ ipse perfidia clientis sui, facere præventum J 71 alia sibi jura F 273, 8 parandi juris et majestatis constituendæ gratia J 31 votis paranda auxilia F 276, 1 inter hæc parata atque decreta C 43 aliena bene parata prodegerint F 277, 3 aliæ (leges) C 51 parati intentique J 49 instructique J 74 commeatibus J 28 rebus paratis compositisque J 43 et J 47, J 94 atque forti animo C 58 paratis militum F 327, 21 neque enim tantos ausim revocare paratus Stat. Achil. ii, 265. ubi Ms. abripitur, pro, eripitur. Jus a Sylla F 300, 10 vis Tribunicia telum libertati paratum F 303, 10 disserere J 42 incendia C 32

Parcere modestiæ suæ C 14 pecuniæ an famæ minus C 25 dignitati Lentuli C 52 claves adulterinas J 12

Parendi sibi metus invaderet popularis J 35 parere crudelitati tuæ cogebas F 363, 24 neu cui, nisi legibus pareremus F 275, 10 modestissime J 7 quæ homines arant, &c. virtuti omnia parent C 2

Parente effacta (de Roma) C 53 ex p. meo et ab aliis sanctis viris J 85 parentes abunde habemus, (i. e. imperio nostro audientes) J 102 exacta ætate F 351, 6 patriam parentesque J 87, &c. patriæ, parentibus, aris atque focis C 52 et F 360, 5 repentina cædes in parentum aut liberorum sinum F 343, 1

Pariter cum filiis hæredem instituit

testamento J 9 ac si hostes adessent J 46 cum occasu solis J 68 et 77 pariter omnes viles sunt J 80 diversissimas res pariter expectant J 85 suorum et hostium res p. attendere J 88 atque in conspectu hostium J 100 Resp. p. ac sævissimo imperio bene atque decore gesta J 100 munificus nemo putabatur nisi pariter volens J 103 latī ac spēs bonæ pleni esse J 113 pariter ac e omnes invadunt F 317, 25 mala hæc pariter cum honore pecuniæ desinent F 347, 3 *ὁμοῦ*. eodem tempore)

Pariuntur amici officio et fide J 10

Parricida vestri Quirites F 323, 5 hostem atque parricidam vocare C 21 Reip. C 52

Pars ingenium, alii corpus exercebant C 2 J 50 et 51 et 66 J 13 et sic, partim et, alia. alii rem incredibilem rati; pars tamen etsi, &c. C 48 pars sententiam ejus laudat: alii, &c. C 53 alii, pars C 61 J 32 et 69 F 347, 9 ex omni copia pars quarta C 56 pars in crucem acti, pars bestiis objecti J 14 et 39 non geminatum. inferior Africæ J 18 incedunt magnifice, &c. pars ostentantes J 31 arma capere alii, alii se abdere: pars terribis confirmare J 38 et J 57 pauci integri magna pars confecti vulneribus J 60 et 62 F 341, 12 dimidia J 64 vix decima parte die reliqua J 97 multi per ambitionem fieri, pars J 100 illum in sinistra parte curare jubet C 59 in parte tertia posuere Africam J 17 in altera erat. in altera C 41 in ea parte qua adventus erat Regis J 59 qua pugna affuit J 74 ab ea qua ipse escenderat castellum tentet J 93 magna editus collis J 98 altior qua parte spectat Orientem F 330, 5 pro virili parte F 347, 21 neque in hac neque in illa fidem habes F 365, 8 in abditam p. ædium secessit C 20 fatigatus a fratre vix in partem alteram transductus est J 11 partem Marius reliquos ducebat, &c. J 55 aliquantam gloriæ F 294, 14 vix partem somnium sustinent vectigalia F 324, 7 hostium muniri F 350, 18 quæ tibi partes Reip. placent F 364, 15 Lucan. i. Dum trepidant nullo firmatæ robore partes. parti copiarum præfectum ab Jug. J 52 turpissimæ corporis dediti J 85 a partibus Reip. liber animus C 4 languentibus partium animis. Ammian. 14, 1 tanta

lubido in partibus erat J 40 adverso populi partium J 43 in duas discedunt J 13 abstracta omnia J 41 copias in 4, distribuerat J 101 par in consensu sibi alii ex partium invidia pericula metuentes J 40 v. Gellium 10, 13. Quadrig. Annal. 23. Utrum negligentia, partim magistratum, an avaritia, an calam. v. Fr. Hist. Cap. 113 nostræ ed. Cato de R. R. Bubulcis obsequitor partium quo lubentius boves curent. ibid. Ulmos serito et partim populos. Cic. Offic. Sunt enim quedam ita fœda, partim flagitiosa, et de Amic. Nihil est quod illi non persequantur suis argutiis, partim fugiendas esse nimias amicitias, &c. Lucret. 5. Et partim plano scatere. vid. Gell. 13, 13.

Parta: bene parta vix retinemus C 51 virtute F 340, 4 armis componere F 340, 14 (bonis) artibus C 2

Particeps omnium consiliorum J 71 sic, conjurationis particeps Cic. in Catilin. et ad Attic. i, 13. Omnium meorum sermonum et consiliorum particeps esse soles. dominationis F 341, 4 regni J 15 negotii J 29 paulo occultius consilii hujusce particeps C 17

Partim: (non geminatum) C 50 vi, alias voluntate imperio suo adjungit J 13 Gæulios acceperimus partim in tuguriis alios incultius vagos agitare J 19 (vide Pars.) Semisomnos partim alios arma sumentes fugant funduntque J 21 et 38 et 40 Ille probare partim alia abnuere J 83 et 89, F 322, 22

Parva: Remp. ex parvis magnam armis fecisse C 52 vectigalia F 324, 6 res crescent concordia J 10 ex opibus tantum imperium fecere C 51 Copiis bella gesta cum opulentis Regibus C 53 liberis J 6 Valentiam intervallo præterfluit F 291, 10 manu C 53 paruit libidini et usui nemo omnium simul C 51

Parum honeste pudicitiam habuisse C 14 comperta pro magnitudine ea res C 22 animo valuisse J 11 tuta per se ipsa probitas J 14 fidei miseris esse J 24 constabat probarent ne an J 30 talia facinora impune suscepisse parum habuere: itaque J 31 est impune male fecisse J 31. sin id p. procedat quovis modo interficiat J 35 et 46 et 61 comperimus, nisi quia fuit, &c. J 67 postquam sese parum expurgat, capite pœnas solvit J 69 sibi

parum idoneum ratus J 73 cognovi J 79 non sunt composita verba mea, parum id facio J 85 placebat, ibid. scite convivium exorno J 85 exploratum est J 88 ore parum libero locutus J 95 amplo castris collem J 98 fidere J 120 credendo F 274, 17 prosperæ res meæ F 312, 16

Passim multisibi quisque imperium petentibus brevi dilabitur exercitus J 18

Patebant cuncta maria terræque C 10 municipia atque coloniæ C 58 mons satis patens J 92 via ad verum pergens F 343, 20 campis J 101 patefacere scelera J 42 quanta cujusque animo audacia inest tanta in bello patere C 58 quæstori mandata Bocchi J 103 conjunctionem C 36 iter nobis opportunius per Alpes F 298, 5 occulta pectoris oris immutatione J 113 delicta patefierent J 32 conjunctione patefacta C 46 indicio J 73

Paterent: si paterent opportunitates loci J 47 vos ipsa re corrigi C 52 æquo animo nisi, &c. J 31 maledicta tua graviter et iniquo animo F 361, 1 licentiam scelerum quasi rabiem ad integros contactu procedere F 282, 6 jure omnia sæva J 15 dolus Numidarum nihil languidi neque remissi patiebatur J 53 quousque Remp. intntam? F 284, 8 neque mala eorum in occulto patitur (majorum gloria) J 85 hujusce rei inopiam ibid. pessimus quisque asperrime rectorem F 340, 12 civem neque leges neque Di Penates F 284, 6 muliebria C 13 imperia ejus injusta C 19 matres familiarum quæ victoribus collibuissent C 51 omnia prius quam J 20 otium J 55 nihil intactum neque quietum J 66 laborem æquo animo J 68 nimis molliter ægritudinem J 82 hyemem et æstatem juxta J 85 nihil apud se remissum aut apud illos tutum J 88 manu priorem alium pati J 96 quietem J 101 bellum et pacem præstare F 280, 8 inedia corpus patiens C 5 Tacit. H. 3. 26. patientior periculi quam moræ. belli C 7 laborum J 17 militiæ ætas J 63

Patibulo improbo affigebatur F 318, 22

Patientia vestra in ferendis injuriis, et opes factionis a vobis dehortatur J 31

Patrandi incepta cupidinibus anxius J 70 spe patrandi belli J 75 quæ

gloriosa modo neque belli patrandi cognovit J 88 fortibus consiliis magis quam bonis præliis patrata sunt F 357, 3 qua re patrata F 359, 23 patratiss consiliis J 13 eo die post conditam Urbem pessimum facinus patratum foret C 18

Patria bona laceraverat C 14 expertes C 33 pro patria, pro liberis, pro aris atque focis C 59 p. extorem J 15 et Urbe patriæque F 291, 7 exul J 16 patriæ ingenium exercitabat F 357, 6 diffidere sibi patriæque C 31 parentesque armis tegere C 6 incendere C 52 portare in dextris C 58 facinora in civis patriamque paravisse C 55 sedes F 276, 14

Patriciæ gentis (nobilis fuit) J 95 libera ab auctoribus patriciis suffragia F 304, 9

Patrimoniis amissis C 37 quantum patrimonii acceperis F 363, 5

Patrocinia sibi quærendo aut opes F 281, 6 cujus p. civitas plurimum utebatur C 41 suscepto malorum patrocini C 48

Pauca de ejus moribus explananda sunt quam initium narrandi faciam C 4 hortatus pro tempore J 49 munimento quærebat J 98 pro delicto suo verba facit J 102 pauci in pluribus minus frustrati J 58 per suam injuriam tibi inimici F 341, 3 paucis absolvam C 4 uti paucis verum absolvam C 38 post diebus moritur J 11 Africa situm paucis exponere J 17 in paucis tempestatibus sollertissimus omnium factus J 96 paucis, quæ me animus monet, accipe F 340, 24 Judices a paucis probari regnum est F 354, 7 agere J 44

Pavidos: lætos modo modo pavidos J 60 pavor corpora agitaverat F 288, 7

Paulatim crescere, interdum vindicari (mali mores) C 10 cohortes paulatim incedere jubet C 60

Paulo: post paulo C 18 paulo diversius C 61 locum capere paulo quam alii editiorem J 48

Paulum imminuta mente J 65 modo prona J 93

Pax ubi evenerat C 9 agitabatur in exercitu J 29 convenit pax J 42 concordia disturbantur palam F 283, 10

Peccandi causam præsens minus suppetebat C 16

Pecore atque cultoribus frequentabatur J 48 ager pecori bonus, arbori infæcundus J 17 pecoris domiti J 78

Pectore: clausum in pectore C 10 meditata evolvat F 347, 18 Si id modo in pectore consilii est F 349, 12 multaue in pectore volvit F 353, 23 occulta patefecisse J 113 quod verbum in Jug. pectus altius quam quisquam ratus descendit J 11 Postremo, hoc in pectus tuum demitte, &c. J 102

Peculatus ærarii factus J 32

Pecunia: suamet ipsum pecunia præcipitem casurum J 8 et pecunia sua spem habere adversus Populi Rom. iram J 13 omnes mortales pecunia aggrediantur J 28 Corrupturum J 33 ob militare facinus pecunia aut honore extulerat J 49 tentare pecunia J 66 facta ad Hispaniense bellum F 326, 18 ut ostenderet etiam philosophum, si ei commodum esset, pecuniam facere posse. Cic. contra Rul. 2. 71. potestas innumerabilis p. conficiendæ, &c. Cic. alicubi in Ep. ex pecunia legi iudices inhonestum F 354, 7 alios morte alios pecunia condemnabas F 362, 23 pecuniæ liberales erant C 7 avaritia pecuniæ studium habet C 11 aut gratiæ servitis C 52 magnitudine a bono honestoque in pravum abstractus J 29 captæ arcessebant Scaurum J 32 (bribery) J 37 publice et privatim extortæ F 284, 10 perdendæ genitus F 309, 15 omissis pecuniæ et corporis gaudiis F 346, 11 auctoritatem pecuniæ demito F 354, 3 si pecuniæ decus ademeris F 355, 10 omnibus modis trahunt, vexant C 21 vectigalibus abalienatis, sociis vexatis, regibus atque omnibus gentibus exinanitis. Cic. de Leg. Agrar. 2. 72. grandem debebat C 49 ad pecuniam distribuendum J 12 invidiam facti esse super pecuniam suam animadvertit J 35 magnam amiserat J 97 ad pecuniam qua (via) cuique lubet nititur F 354, 2 Vias pecuniæ norunt Græci, et omnia pecuniæ causa faciunt. Cic. ad Quintum. Lib. 1. pecuniarum repetundarum reus C 18 publicandas eorum pecunias. (quo nomine veniunt bona omnia.) Vide Ulpian. L. Pecuniæ ff. de verb. et rer. signif. Cic. ii, de Leg. 77. Ad quos ejusdem morte pecunia venerit, in

legationibus aut imperiis pecuniâ accepisset J 44 p. coëgit quibus potuit modis F 291, 21

Pede luxo F 332, 30 pedibus in sententiam iturum C 50 æger C 59 captum F 309, 21 invicem tractu pedis quasi gubernator F 299, 24

Pendere stipendia C 20 vectigal J 31 spes opesque ejus penderent ex patre J 107 potestas ex opibus alienis pendet J 14 Incerta est fortitudo dum pendet F 332, 28

Penetret: neque exercitus neque mœnia obstant quo minus vi sua penetret (avaritia) F 355, 8

Pensatur munia vestra frumentaria lege F 305, 14 Valer. cujus clarissima opera injuriis pensando lib. v, cap. 3. § 2. ubi Ms. pro, Africa Dominam, dominicam Archigenes. Quæstusque es non æqua meritis præmia pensari. Boët. 1. Pros. 5. at Ms. Coll. Jesu pro pensari, reddi. Sed ex interprete lectio. feraces inter se annos idem sterilesque pensares Lib. ii, P. 1 pensatum Clementia bellum. Flor. iv, 2, 90. Lib. ii. Pros. 1. Optabuntque tuis dare colla lacertis, Et patriam pensare toris. Stat. Achil. ii, 270. Ms. pro, Troade. Iliades. ut sæpe Ovidius.

Pensi quicquam habebant C 5 (i. e. nihil considerati) a pensantibus tralatio, qui diligenter inspiciunt in quam partem vergat pondus. nihil p. neque moderati habere C 12, &c. fuisse C 52 neque sancti habere J 41

Penuria aquarum cælo terraque J 17 liberorum J 22 rerum necessariorum J 23

Peperere: quæ majores peperere F 275, 8 gratiam ab eo F 280, 21 bonum civibus pepereris F 353, 12 peperisse nobilitatem J 85 ab eo magistratu alium post alium sibi peperit J 63 privatim sibi quisque servitutum F 352, 6

Per tantam gratiam solus rerum potiretur F 353, 4 per opulentiam imperia amiserint F 353, 20 superbiam F 357, 9 tabellam sententiam feret F 358, 1 discordiam summam dilabi F 359, 6 insidiæ per idoneos saltus positæ F 308, 15 per pronum incitantur F 309, 18 per incertum stolidior an vanior F 309, 18 triumphum duxere F 313, 16 nostra corpora bellum conficere F 315, 18

hyemem ad id fabricatæ F 317, 13 regnum ejus contendit F 317, 10 per vos Quirites F 321, 21 ventis per cava terræ citatis F 325, 16 ignobilitatem, invidiam scriptorum celebrata F 327, 24 per summa flagitia detrectantibus F 337, 26 per mortales avide cupiuntur F 339, 2 per suam injuriam tibi inimici F 341, 3 ne per otium quidem tales voluptatis sine dedecore attigerit F 343, 16 per servitium exercerent victoriam F 350, 11 percussa nobilitate J 32 metu aberant C 6 tumultu insolito J 38 repentino metu J 58 magna alii insolita re J 76 cæde et incendio C 43 magnitudine facinoris J 70 supra bonum atque honestum J 82 per se utrumque indigens C 1 probitas per se parum tuta J 14 aliis beneficia per se ipse dare J 96 senectus per se gravis F 323, 3 ipsa per se virtus amara F 353, 27 Cognitiones capitalium rerum sine consiliis, per se solus exercebat Liv. 1. U. C. dedecus amittere C 20 arma per Italiam parare C 24 terrarum orbem C 8 et 30 exercitum omnem C 61 per eas se credebat posse servitia urbana solicitari C 24 per procuratores aut seipsum agere. Cic. Attic. iv. 86. multa per Fulviam pollicendo C 26 ea potestas per senatum magistratui permittitur C 29 alios sollicitabat C 40 per insidias deprehendunt C 45 inducias et in pace C 51 senati decretum consul gladium eduxerit C 51 habendos per municipia C 52 vim C 52 per ambitionem deliquere C 52 prætores idem fit C 55 per liberos tuos rogatus, defendas C 35 montes iter facere C 56 tramites occulte profugeret in Galliam C 57 per illa tempora Remp. agitavere C 38 Cic. per eos dies vii. Verrin. et J 11 connubia Gætulos secum misuere J 18 hostium munitiones J 23 et 38 media castra palam transire J 107 dedecora C 37 ignaviam et vana ingenia incerta pro certis captare C 20 per ignaviam in prælio sonum tubæ audire non posse, Auctor. ad Heren. iv. 166. per luxum atque ignaviam ætatem agunt J 2 per otium corporis expectare senectutem Curt. ix. 6, 19. frandem jus fuit J 3 licentiam inolescere animum C 6 laborem militiam discebat C 7 otium torpescere manus C 16 secordiam vires defluxere J 1 inso-

lentiam studium meum extollere J 4 dolum caperetur J 11 summum scelus adimere C 12 virtutem emori C 20 turpitudinem abuti C 13 per societatem periculi reliquos illius potentia tegeret C 48 per Deos immortales quo illa oratio pertinuit C 51 furtim et per latrocinia J 4 per latrocinium imposita lex, Cic. in Pison. 23. per regni fidem moneo obtestorque J 10 per scelus crescere regnum J 14 otium tuti J 14 per majestatem imperii J 24 sanguinem J 14 uti per paucos factiosos Jugurthæ scelus condonaretur J 27 quasi per saturam sententiis exquisitis J 29 Romæ per omnes locos et conventus de facto Consulibus agitari J 30 incedunt per ora vestra magnifici J 31 per secessionem occupavere J 31 per manus libertatem retinendam J 31 fidem publicam per sese inviolatam fore J 33 per tramites exercitum ducere J 38 occultos antevenit J 48 colles sequi J 54 per amicitiam perque Remp. J 58 ei per maximam amicitiam copia fallendi erat maxima J 61 multis diebus per dubitationem consumtis J 62 hostias dis supplicante J 63 facile notus per omnes tribus declaratur J 63 magistratus inter se per manus tradebat J 63 quasi per amicitiam monere J 64 ubi primum potuisset per negotia publica facturum sese J 64 nobilitate fusa per legem Mamiliam J 65 perque sua antea fideliter acta J 71 talia consilia per otium et ex opportunitate capi J 76 quoniam in has regiones per Lepitanorum negotia venimus J 79 inducias sponsonem faciunt J 79 loca æqualia ventus coortus J 79 per literas fit certior J 82 superbiam ætatem agere J 85 ambitionem sese probos simulavere J 85 cum tute per molitium agas J 85 pecus exercitui per centurias distribuerat J 91 uti prospectus nisusque per saxa facilius foret J 94 signa per vigiliis canere J 99 quando per illam (fortunam) licet, festina J 102 per ceteras gentes clari F 274, 15 per injuriam quam, optimo jure F 275, 5 per sceleris inhumanitatem tutus fuit F 275, 18 tædium aut pudorem tyrannidis esse, &c. F 276, 1 tot vulnera et labores F 278, 7 arma ibid. summum Imp. satis quæsitum erat nomini majorum F 279, 8 literas gnarus F 288, 15

per calorum corpora in murum attolitur F 289, 5 regi per obsequiam orationis cari F 293, 19 per vias F 294, 2 exornatis aedibus per aulae F 294, 5 epulae quaestissimae per provinciam, &c. F 294, 11 triennium vix annuus suntus F 297, 22 per Alpes iter patefecit F 298, 5 hyemem per oppida sustinui F 298, 8 per nomen militare ærarium occupavere F 301, 5 per suffragia vobismet ipsi dominos destinatis F 301, 10

Perdita Rep. opus esse C 31 non res suas cum Jugurthæ perditis misceret J 83 bonos perditum eant C 52

Perducit ad studium sui majoribus promissis J 80

Perdundæ Reip. impunitatem fore C 46 pecuniæ genitus F 309, 15

Peregrinantes: sicuti p. vitam transiere C 2

Perfecit pollicendo multa uti anteferet nec J 16 inceptum J 11 maleficium Cicero pro Cœlio 42. scelus, pro Cluent. 153.

Perfidia eorum pro armis uti J 61 biduum modo ex perfidia lætati J 69 clientis sui facere præventum J 61 novorum fidem in tanta p. veterum experiri periculosum J 74 spes omnis in scelere atque perfidia F 274, 18 quos p. aut perjurio violasti F 284, 2 callidi et repertoires perfidia F 313, 10 audacissimo cuique esse perfidia F 361, 7

Perfugium miseris C 54 verbum Plantinum, ex Casina. Nescio unde auxilii, præsidii, perfugii mihi, aut opum nunc copiam comparem. usi sunt etiam Livius Cicero, Cæsar, Tacitus

Perge uti cœpisti J 162 qua pergebat prædas agere J 20 itinere quo pergebat J 47 uno animo pergentibus F 301, 14 ad se versum exercitum pergere J 69 pro tendere aliquo, Virg. Æn. iii. 198. quo tendere pergant: quo loco, pro sic ore precatur. Codd. Mss. Petrensis Pembr. et Coll. Jes. forte pergerent domum C 44 properantius J 8 patenti via ad verum perges F 343, 20 festinans pergit J 52 ad oppidum J 59

Pericula toleraverant C 10 vilia habere C 16 suo quisque metu metiri C 31 in maxima venerit Resp. C 52 excitant neque gloria C 58 metuentes ex partium invidia J 40 tot labores et pericula suscepissem F 297, 12

multa domi militiæ multa adversa fuere F 322, 21 bonus contra pericula et ambitionem F 331, 17 occulta neque facere neque vitare (i. e. insidias tendere) F 353, 8 aperta pericula e contra, Virg. quid miseros toties in aperta pericula cives Projicis? ibi Cod. Petrensis. æterno fœdere firmes, at ceteri faciunt cum Vulgg. Tibul. i. 9. Est Deus occultos qui vetat esse dolos Claud. Paneg. 23. proditor occultus. Scelus Lucan. pro discrimine F 289, 5 Tacit. tanquam insonti periculum fecissent. Celsus v. 26. modo vero periculum facit quodeunque magnum. novitate periculi C 4 plus timoris quam periculi effecerant C 42 per societatem periculi C 48 neque periculi neque laboris patiens J 44 Ovid. Trist. iii. Eleg. 11. Plurima sed pelago terraque periculi passum. socius vobiscum adero J 85 ducem sese pollicetur J 93 tum demum periculo atque negotiis comperitum est C 2 ubi animus ex multis periculis atque miseriis requievit C 4 a periculis aberant C 6 magnis in meis periculis C 35 Remp. in maximis servavere C 52 objectare J 7 invadeant etiam meis J 85 plurimis meis quæsi J 85 in tutandis magis quam in ulciscendo teneamini F 275, 1 facto non consulto in tali periculo opus esse C 43 in summo fore suam salutem J 77 alienam rem periculo succurrere J 83 cum ingenti frustra agebantur vineæ J 92 in periculo aut metu agites F 342, 7 tale periculum Reip. haud occultum habuit C 23 quantum impendeat Consuli C 28 quo periculum homini faceremus C 33 periculum ex illis metuunt C 52 anceps J 38 ubi quemque periculum ceperat ibi resistere ac propulsare J 51 ex tua calamitate periculum libertatis facere F 351, 13 Perinde ea J 4 quasi ea honori habeant J 31 laudantur ut earum rerum usus est F 355, 3

Peritia tanta locorum erat ut, &c. J 46

Perjuriis delibuta uxor F 362, 9 alebat perjurio lingua C 14 quos perjurio aut perfidia violasti F 284, 2

Perlata rogatione J 32

Permanere in suis artibus J 8

Permixtio: moveri civitas, et permixtio civilis, quasi discessio terræ, oriri cœpit J 41

Permota plebes dominandi studio
C 33 vehementer eo negotio J 6

Permulcti liberalibus verbis F 311,
11

Perniciem senatoribus machinaban-
tur C 18 nisi misericordia in perni-
ciem casura esset J 31 ad perniciem
ejus dolum quærere J 70 perniciosa
lubidine paulisper usus J 1, et 3 p. na-
tura serpentium J 89 pacem an be lum
gerens perniciosior esset J 46

Perperam quam recte fecisse J 31

Perpressa est crudelissimam pro-
scriptionem civium F 363, 23 imperia
sæva C 19 satis est perpressos esse,
etiam ne aures nostros odio tuo one-
rabis? F 364, 4 delicta flagitiis ob-
secutus F 345, 13

Perpulit spe pactionis uti insequer-
etur, &c. J 38

Perscribit castelli planitiem J 93

Persequar tuas injurias? J 14 cetera
maleficia tum persequare ubi
facta sunt C 52

Persi: ad bellum Persi Macedo-
nicum F 272, 8 recte Perseus ἀρχαῖος.
sic, Varro de R. R. Quæ ante cata-
clysmum Ogygi. Et Herculi apud
eundem de L. Lat. vii. Tacit. ad
bellum Persi. sic, Chremi, Achilli,
Timarchidi

Persuadet multa pollicendo J 46
Numidiæ J 61

Pertæsum vos injuriæ F 302, 4

Pertinens in immensum J 48 pro,
pertingens. pons in oppidum pertinens
F 325, 4 Ulpian. de Cloacis L. Præ-
tor. Quo minus illi cloacam quæ ex
ædibus ejus in tuas pertinet. Cic. de
Senect. tanta esse conatos, quæ ad
posteritatis memoriam pertinerent de
Nat. D. lib. ii, 136. ad pulmones
usque pertinent, Ms. B. Pub. per-
tingat. male. Cæsar et Liv. sæpis-
sime. quo p. illa Oratio? an uti face-
ret, &c. C 51

Perturbandum: ad perturbandam
Remp. C 18 aciem J 59 hostes per-
turbatos C 60

Pervade uti soles aspera omnia F
345, 6

Pervenisse in regnum adoptione J
11 imperium ad minus bonos C 51
ad oppidum J 37 Thalam. J 75 Valer.
M. Ceretem pervenit, sic Ms. at male
pro. Cære in oppidum pervexit. in
locum tumultuosum J 91

Perversam gratiam gratificans F
346, 13 nihil ab hoc pravum et per-

versum produci posse arbitrabantur.
Cic. pro Rosc. 17. Ovid. 11. Trist. 60.
perversæ mentes. Statius vota per-
verse consulunt: et eo se munitiones
putant quo illi quibus imperitant ne-
quiores fuere F 340, 9 perverse, ne
dicam impudenter. Cic. Læl. 22. vul-
nere F 338, 2

Pessima mala luxuria atque avaritia
C 5 artes, de iisdem J 85 consul-
toribus, cupidine atque ira J 64 ser-
vorum F 278, 3 facinus post condi-
tam urbem C 18 quisque asperrime
rectorem patitur F 340, 12 quam
quisque pessime fecit tam maxime
tutus est J 31

Pessum datus est animus ad iner-
tiam J 1

Peste conditos Orbis terrarum F
316, 3 ne præmia Metelli in pestem
converteret J 70 postquam illa pestis
(Carthagin. imp.) ex Africa ejecta
est J 14 etiam si certa pestis adesset
J 106 contagio quasi pestilentia in-
vasit C 10

Petebat: at is quem p. J 20 pro
appetere ictu. ex arena traductum
verbum Cic. in Orat. 133. Ut enim
Athletas nec multo secus gladiatores
videmus, nihil nec vitando facere
caute, nec petendo vehementer, in
quo, non motus hic habeat palæstram
aliquam. Curtius expositus ipse ad
ictus undique petebatur. Cic. pro
Lig. cujus latus mucro ille petebat,
magis fides ejus quam fortuna J 14
fœdus et amicitiam J 104 consula-
tum C 18 ab senatu petere ne alium
putaret ac Numantiæ cognitus esset
J 15 supra quam ego sum J 24 im-
perium a vobis J 85 murum certantes
J 94 Necesse est tanto operosiora
esse munimenta, quanto valentiora
(Ms. vehementiora) sunt, quibus pe-
timur, Senec. Ep. 95. societatem F
312, 14 alienas opes F 352, 2 vitam
ipsi liberisque J 46 æquam conditi-
onem J 79 ut sapius peteret viros,
quam peteretur C 25 Novercam
blanditiis petit, Quintil. a nobis ad
societatem, ab illis ad prædam peteris
F 315, 15 divitias C 33 neque malum
facinus a te F 359, 22 inter arma
civilia æqui boni famam F 322, 8
cohortatus ut petitionem suam curæ
haberent C 21 alia deinde alia loca
J 18 petendi consulatum spes C 16
petendi gratia missionem rogat J 64
Petulantia atque probro maxime

præstabant C 37 eo sensu mobilitate præstare, Lucret. iii, 87. iudicio magis, quam morbo animi petulantia ista uti F 361, 3 petulantissimis verbis lædis F 365, 5

Pictas tabulas mirari C 11

Pietate deorum delubra, domos sua gloria decorabant C 12

Piget tædetque civitatis morum J 4

Piraticam exercentes F 333, 27

Piscantis renunculo F 295, 2

Pium, tutum, gloriosum an indecorum sit F 312, 10

Placebant sua cuique satis C 2 et F 354, 9 et J 64 neque consilium aut quisquam hominum satis placebat J 74 parum placebat eas discere J 85 raris animus est ad ea quæ placent defendenda F 301, 12 quæ partes reip. F 364, 15 Senatus consultus est a Bestia placeretne J 28 et C 51 quando vobis ita placet gerite ut vultis bellum J 110 haud absurde F 354, 14

Placide modesteque Remp. inter se tractabant J 41 placide et otiose Plaut. Pœn. placide sedateque dolorem ferre Cic. ii. Tusc. 99. et loqui, in Orat. 50. placide leniterque objurgat, Gell. xiii, 24. sic Codex Pembr. editi, leniter ac blande. aliter atque animo gerebat, placide respondit J 72 placide satis verba facit J 83 placide et benigne J 102 quo plebem in magistratu placidius tractarent C 39 placido mari F 299, 16 cum placidum ventis staret mare, Eclog. ii. Nec secus tres nostri Codd. Mss. placidus ingenio J 20 undis placidis natate, Ovid. Metam. 13, 190. moribus placidis, Ammianus Marcellin. 207

Placuerint: reliquum est optare uti ea quæ tibi placuerint ea dii im. approbent beneque evenire sinant F 317, 21

Plana Italia ac mollis F 329, 21 in planum deducit J 49 eo sensu quo apud Plin. Ep. planum solum. Quod si universitatis corpus planum et æquabile explicaretur Cic. de Univ. 18. plantiæ castelli perscribit J 93 erat inter ceteram plantiæ mons saxeus J 92 planities erat inter sinistros montes C 59 media deserta J 48

Plebem tractare placidius C 39 vindictam nobilitatis acerrime in plebem exercuerat J 16 in plebem

quæstiones graves habitæ sunt J 31 ex secundis rebus insolentia ceperat J 40 vindicare in libertatem J 42 servili imperio patres plebem exercere F 273, 3 ex gravi servitute in libertatem restituit F 349, 16 plebes (sæpe) permota dominandi studio C 33 plebes pro victis est F 308, 5 eo libere agitabat quia F 351, 24 neque plebi militia volenti putabatur J 84 volentia facturus F 317, 5 plebis discessio a patribus F 272, 19

Plena flagitii J 38 Terent. vini plenum. Varro Eumenid. plenus vini et Veneris. somni stupri Cic. post Red. laboris Virg. hostium F 324, 5 spei bonæ J 113 pleno gradu in collem subducit J 98 Trebon. Cic. Ep. 12, 16. nam illum paratum ut video et ingressum pleno gradu cohortari non intermitteremus. vid. Gradus

Plerumque noctis processit J 21 diei Dictys ii, 4

Plumæ in modum F 328, 15

Plura: multo plura bona accepisses J 102 pauci in pluribus minus frustrati J 58

Plurimum posse ingenium comperit C 2 audaciæ inerat C 17 utebatur cuius patrocinio C 41 neque pluris pretii coquum quam villicum habeo J 85 qui plus posset C 39 et audacia C 52 præsidii et usus amplior F 358, 3

Pœna severior C 51 genus novum decernere C 51 civitas pœnæ cuncta, aut prædæ fuit J 69 sic, esse in pœna Cic. pro, Ligario 8. in pœnas, Ovid. Ep. 11, 9. dederant C 22 morte pœnas dedit C 52 mearum miseriarum graves pœnas reddet J 14 hortatur uti contumeliarum Imperatoris cum suo auxilio pœnas petat J 65 dum pro civibus suis pœnas caperent J 68 Steph. caperent i. e. ferrent, subirent: male. capere enim pœnam in hostem, est, eos in pœnas cogere. Cælius. Achillem imitatum se esse pœna in hostem capienda. eodem sensu Cicero de Arusp. resp. 40. magnitudo animi ad expectandas domestici sanguinis pœnas excitavit. et, persequi pœnas inimici, pro, ulcisci male meritum. idem in Ep. ad Att. J 14 acerbissimas solvunt F 314, 9 ad crudeles pœnas te invocat F 345, 8

Pœnitendum: num sit reputate J 85 pœnitens consili F 286, 12 pœniturum pro, pœnitentiam acturum F 327, 12

Pollebat ejus in Senatu auctoritas J 13 factione nobilitas J 41 et 25 res eorum satis prospera satisque pollens videbatur C 6 animus ubi ad gloriam virtutis via grassatur, abunde pollens potensque et clarus est J 1 facundia ejus Romæ clara pollensque J 30 non ingenium ullum satis pollet quin succumbit F 353, 17 Romana majestas toto orbe polletet, Flor. iv, 2, 8

Polliceantur: ceteros adeant bene polliceantur C 41 tabulas novas C 21 maria montesque C 23 deditio-nem J 36 neque abnuere neque polliceri J 47 pollicitando animum accendebant J 8 illorum pollicitationibus accensus J 20 multis aggreditur J 61 Sylla omnia pollicito J 103

Polluere sacra profanaque omnia C 11 pollui consulatum credebant si homo novus adeptus foret C 23 Valer. M. iii, 5, 1. præturam ab eo pollui. ne polluta licentia invidiam accenderet J 15 quibus omnia probro ac luxuria polluta erant F 341, 9 indignus illo honore, et quasi pollutus J 63

Pondere: equi imperati cum non parvo argenti pondere J 29 gratia J 94 Nonius dicit, pro numero quandoque sumi. ut apud Varronem de Vita P. R. magnum pondus artificum

Ponere vigilas crebras J 45 sic ponere castra: Cic. ad Attic. viii, 164. Livius. Custodias portis Hirtius v. B. Afr. Custodes, Cicero, Tibullus Lib. i. Eleg. 2. Nam posita est nostræ custodia sæva puellæ. neu verba inimici ante facta sua poneret J 15 uti sellam juxta J 65 qui civitatis incommodum in gloriam suam ponit F 362, 17 castris positus levi munimento J 91 insidiæ F 308, 14 epistolam in pulvino temere positam J 71 legiones in monte F 311, 10 dum bellum grave cum Etruria positum est F 273, 1 cum prædixero positum insulæ F 326, 9 Asperatum positis mitescent sæcula bellis. Æneid. i, 295. ubi tres Codd. nostri cum Vulg. faciunt. et idem: Ponuntque ferocia corda. arma ponere apud Liv. et Cæsarem. posuistis me imperatorem Numidis J 24 præmia

victoribus posuit fortuna C 20 Tacit. iii, 31. Pacem ne tum quidem orabant cum bellum posuissent

Pons pertinens in oppidum F 325, 4 obsident occulte C 45

Populares sceleris sui C 22 (pro consciis) C 21 hominem tam acceptum popularibus J 7 mos partium popularium et Senati factionum J 41 animi tentati J 48

Populi ingentes vi subacti C 10 utriusque finis communis haberetur J 79 concionem advocavit J 84 suffragiis integer F 279, 17 jus amplificatum F 351, 23 de magistratu facile populi judicium fit F 354, 7 judicia defendit F 361, 11 reges populi finitimi C 6 auxilia arcessere a populis et regibus sociisque J 84 et 31 cum populo agat de iis C 51 quos fines populo suo peterent J 79 sumat aliquem ex populo monitorem officii J 85 populos nationesve F 346, 6 rogationem ad populum promulgat J 40 Senatum et P. R. J 111 P. et Senatum J 41 ei provinciam jussit J 84 gentium moderator F 276, 10

Porrectum transverso itinere collem J 49

Porro, pro, sed: porro autem anxius erat, &c. C 46 timebat iram Senati porro animus ad inceptum scelus rapiebat J 25 in Sicilia, porro ex Sicilia J 28 et F 346, 18

Portabant auxilia amicis P. R. C 6 patriam in dextris C 58 stipendium in Africam J 36 commeatum J 46 copias. apud nostrum fere inuit navigationem. qui in Africam portaretur J 28 cibum et arma miles J 45 plurimum aquæ J 75 arma portari, conventus fieri C 30 armorum portationibus C 42

Portam irrumpit J 58 portuosior J 16

Portendant eadem mutationes J 3 somnio thesaurus F 297, 6 deorum nutu cuncta J 92 portenta atque prodigia nuntiabant C 30

Posceret: uti res posceret J 70

Posse plurimum ingenium comper-tum C 2 ingenium ejus haud absurdum, posse versus facere, &c. C 25 pars turres capere ira amplius quam lassitudo posse J 69 me vicem ærarii præstare, an exercitum sine frumento et stipendio habere posse? F 297, 23 in multitudinem dispersa minus poterat J 41 quam verissime potero

paucis absolvam C 4 et 18 quis tolerare potest illis divitias superare quas profundant C 20 pejor an ignavior sit deliberari non potest F 280, 11 ubi primum potuisset per negotia publica J 64 quibus rebus possent opes factionis confirmari C 32

Possidet si libido C 51 virtutes præmia ambitio C 52 possessionibus: ex possessionibusolvere res alienum C 35

Post dominationem Syllæ hunc libido Reipublicæ capiendæ invaserat C 5 paucis post diebus moritur J 11 post insidias Jugurthæ J 55 malam pugnam ab rege defecerant J 56 sua necessaria post illius honorem ducerent J 73 hominum memoriam F 275, 16 annum F 293, 27 se regibus deovent et post eos vitam refutant F 330, 6 modestiam meam post tuam dignitatem habere F 348, 13 post quam divisim. post dies quadraginta quam eo ventum erat J 76 conditam Romam pessimum facinus C 19 cum post execrationem omnes degustavissent C 22 quo Hannibal post magnitudinem nominis Romani, Italiæ opes maxime attriverat J 5 invidiam sequi J 55 post (adverb.) ubi contagio, quasi pestilentia invasit C 10 et 16 post paulo C 18 post paulo sæpius. paulo post J 36 ubi periculum advenit invidia atque superbia postfuere C 23 (pro, pone.) post eas ceterum exercitum in subsidiis locat C 59 et J 19

Postea vero quam C 2 postea C 19

Postera die J 58 aliquanto posteriores se vident J 79 majorum gloria posteris lumen J 85 gerere quam fieri, tempore posterius, re atque usu prius est J 85 tollendus in posterum F 344, 11

Postquam: C 52, 53, et 55, &c. sed, postquam C 57 et J 8 tamen postquam J 6 nam postquam J 42 postquam nox aderat J 58 invidia decesserat J 88 videt J 61 cum præsentem Indicat, loco præteriti. sæpius Dictys iv, 1, 4, 6. facta sunt J 62 dixit J 64 adepti sunt J 85

Postremam aciem invadunt J 101 in primis, in postremis, in medio adesse J 45 ad postremum usque F 280, 19 flagitiosorum postremus F 280, 10 servorum F 314, 6 Cic. ad Brutum Ep. xvi, 6. Non audacius dominari cuperent, postremi homines quam id

nos prohiberemus, et pro Rosc. 81, et ut postremi homines alienis pecuniis locupletarentur, et nihil scitote postremus nihil nequius. aliis scorta, aliis canes mercari: postremo neque summi neque suæ modestiæ parcere C 14 uti quisque domum, aut villam, postremo aut vas, &c. C 51, 52 et 61 (post unicum membrum) mulcato fæde corpore, postremo tamen periere F 300, 2 Asia ab ipsis obsessa est: postremo totam Bithyniam F 313, 17 animus magis aut minus mature, postremo tamen secumbit F 353, 18 post paulo—deinde—postremo F 356, 17

Postulant jusjurandum ab Lentulo, quod signatum ad cives perferrent C 44 quæ supplicium postulabat, parare jubet C 55 ubi res postulabat insidias tendit J 35 pacem J 47 ab Consule induciæ postulabantur J 104 deque ea re postulant uti referant C 48 legionibus supplementum J 84 tam magnifice sumentes prælium quam postulaverant F 338, 13 consideres quid tuæ rationes postulent C 44 contra postulata Bocchi nuntios mittit J 83

Potare, amare, tabulas pictas mirari C 11 ament, potent J 85

Potens copiis, genere, fama: nunc deformatus ærumnis J 15 clarus et in senatu potens J 16 majoribus opibus Resp. et minus potens nobilitas F 357, 16 abunde pollens potensque et clarus J 1 plerique rerum potentes perverse consulunt F 340, 8 cæduntur inter potentium inimicitias F 308, 2 postquam divitias potentia sequebatur: hebescere virtus C 12 pro sua quisque potentia certabant, bonum publicam simulantes C 38 summa hominem potentia C 48 illius reliquos tegeret C 48 quorum potentia aut scelere cuncta ea gesserat J 33 cum potentia avaritia sine modestiæ invaderet, &c. J 41 nullius super leges erat F 351, 24 potentiæ paucorum decus atque libertatem suam gratificari J 3 avidus J 15 nobilitatis infestus J 27 de cuius odio potentiæ nobilitatis J 30 corpus atque ingenium, patriæ non suæ quisque potentiæ exercitabant F 357, 5 eorum faves F 365, 2 cuiusvis opes voluisse contra illius potentiam crescere C 17 quærenti egentissimus quisque opportunitissimus J 86 po-

testas vitæ necisque ex opibus alienis pendet J 17 penes eosdem si adversaretur cogendi potestas erat J 26 legatis sit potestas eundi J 104 cum talem in potestate haberet J 112 in hostium potestate relictum iri J 112 eumque in vinculis retinendum, neque amplius potestatem faciendam C 48 summam moderandi de vectigalibus F 349, 26 in potestatibus eo modo agitabat J 63 temperare J 85

Potiora fide Jugurthæ omnia J 26 bello duceret J 72 certaminis adversa, pro libertate potiora esse forti viro quam omnino non certavisse F 300, 18

Præcætas sudes C 56 trabes in muro collocarant, Cæsar B. G.

Præalta sunt proxima terræ J 78 alveus Livini, et fluminis. Idem.

Præbeatis: ne sanguinem vestrum præbeatis F 305, 10 quæ locus præbebat certatim mittere J 67 ex patrio regno rerum humanarum spectaculum præbeo J 14 exemplum quo rectius tua componas F 312, 17 scorta aliis, aliis canes C 14 si voluptatibus vestris otium præbere vultis C 52 suus cuique animus ex conscientia spem præbet F 359, 13 vos singulis habendos F 301, 8

Præceps abierat luxuria C 25 agor C 31 ad explendam animi cupidinem J 6 datus est ambitio J 63 præceps natura velut opere, atque consulto J 92 et 98 præceps ætas, adulta, &c. F 335, 13

Præcepta: quæ præcepta cum agitarem J 14 his hortabor J 85 bonis exercitando F 346, 14 censesne eorum præceptis imperium haberi posse? F 356, 1 ex præcepto Ciceronis ceteros conveniunt C 44 et J 13 et 94 contra præceptum ducis F 308, 12

Præcipitant se imprudentia F 347, 2 alii super vallum præcipitarentur J 58 mores, torrentis modo præcipitati F 273, 19 in tanta mala J 14

Præcisum utrimque iter J 92

Præclara ingenia C 8 facinora C 53 facies J 2 Lucret.—pro, facie præclara et viribus amplis v. 1173. et alibi, nuntia præclari vultus, pulchrique coloris, fama esse de Metello J 55 proles Æmiliorum, &c. F 275, 7 sic Valer. Argon. memoriam sui J 85 qui bello fuerant J 39 vita illorum præclarior J 88 (in malam partem)

qui nunc sceleribus suis ferox atque præclarus est J 17

Præda: multos mortales cum pecore atque alia præda capit J 20 reliquos labores pro præda fore J 54 alia omnia esse prædæ militum J 54 igni magis quam præda ager vastabatur J 55 pro actu prædandi Dares v, 17. ab perfugis corrupta J 76 præda locupletem fore J 84 præda civilis acerbissima F 279, 1 prædæ fuerat C 21 magis quam detrimento C 48 quasi triumphos suos honori non prædæ habeant J 31 prædæ loco æstimantur F 280, 22 regnum sceleris sui prædam fecit J 14 ibi prædam locaverat J 82 a nobis ad societatem ab illis ad prædam peteris F 315, 15 societatem prædarum cum latronibus composuisse F 317, 7 agere J 20 ex pacatis J 32 bellicas cum paucis diripiebant J 41 se prædabundum venturum J 90

Prædicantem: ego sic existima- bam ut prædicantem audiveram patrem meum, eos multum laborem suscipere, &c. J 14 parum idoneum prædicaret, Valer. viii, 10. citante Vinc. Bellov. invito et prædicante me F 299, 1 cum prædixero positum insula F 326, 9

Præditi imperio C 51

Præerant exercitui J 32 provin- ciæ legatus C 42 vigiliæ minores magistratus C 30

Præfecti regis parati frumentum dare J 46 cohortium J 46 itinera præfectosque in dies mutare (de Jugurtha) J 74 Elephantis ab Jugurthæ J 52 oppidi J 66 tribunus aut præfectus aut legatus C 59

Prægrediens J 94

Prælia aut expeditiones hybernas F 298, 10 dilata magis quam pacem datam F 314, 12 faciendi tempus J 22, 55, et 97 equestris more sumtis tergis atque redditis F 329, 5 transversis iter suum remoratorios J 50 non præliis neque acie J 55 assideri Amisum suis præliis F 311, 15 bonis præliis magis quam fortibus consiliis F 357, 3 strenuus et bonus consilio J 7 incerto ludificati J 50 prælio certaturum J 88 intentos prælio habuerat toto die J 94 cum prælium inibitis C 58 committi a ferentariis C 60 renovare J 51 male, pugna- tum prælium J 51 manibus facere J 57 prælium accendere F 294, 20 tam magnifice sumentes prælium

quam postulaverunt F 338, 13

Præmia magna conjurationis docere C 17 posuit fortuna C 20 præmiaque ingentis pagos et compita circum Thesidae posuere. et sic, Codd. nostri. decernuntur indicio eorum comprobato C 50 virtutis ambitio possidet C 52 præmia modo, modo formidinem ostentare defensoribus mœnium J 23 civitates ostentando præmia affectare J 66 præmia an cruciatum mallet J 70 sequuntur malos F 282, 7 ex natura diversa præmia bonos malosque sequi F 359, 11 Quæ malum præmia improbos manere vult? nempe exititalia ut Statius vocat, Achil. ii, 140. Senec. Octav. vi, 6. Improbæ præmia fert dira libido. Virg. Æn. ii, 526. Persolvant grates dignas et præmia reddant Debitorum: qui nati coram me cernere lethum Fecisti, et patrios fœdasti sanguine vultus. Codex Pemb. vulnere pro sanguine. (inepte) reliqui sapiunt. Belli honestamenta pacis F 359, 20 gratia, aut spe, aut præmiis vim convertere F 301, 3 præmiis exercetur malitia F 355, 4 inductus præmio C 36 et J 13 illectus J 97 spe accensum F 309, 6

Præminent altitudine millium passuum F 293, 13

Præpediebat avaritia bonas artes animi et corporis J 28

Præposteri homines J 85 præposterioris enim utimur consiliis et acta agimus. Cic. in Læl. 85. præpostera res occidere, deinde erubescere. Quintil. Cic. iii. de Orat. non præposterioris temporibus, non perturbato ordine, et pro Cluentio præposterioris atque perversus. Lucret. Omnia perversa præpostera sunt ratione: Ovid. i. Trist. Omnia naturæ, præpostera legibus ibunt.

Præsens: in præsens minus suppetebat causa peccandi C 16 Cic. i. Catilin. 16. si minus in præsens et posterum, de pactionibus præsens agere J 29 dolum in præsens postea bellum F 316, 9

Præsenti diligentia clarissimi viri Consul C 51 sic gratiam præsentem Cic. pro Plancio 81. Forma Dei præsens, Stat. i. Sylv. i, 13. Cic. vi. Verrin. in difficillimis rebus præsens auxilium ejus oblatum est. Virg. Nec tam præsentibus alibi cognoscere Divos. ut, Codd. omnes. Cuncta præsentibus

ignavia mutastis F 307, 14 ex præsentibus misit J 93 præsentia defendebat (præsens status) F 273, 18

Præsidebat in agro Piceno cum tribus legionibus C 57

Præsides olim nunc Dominos per suffragia destinatis F 301, 10 præsidia amicorum circum se occulte habebat C 26 parabantur C 31 tanta sint in armis C 51 regni non exercitus neque thesauri, verum amici J 10 generis omnia extincta sunt J 14 abunde magna in vestra amicitia fore J 14 arcessere J 43 imponit J 61 agitare, hostem ferire J 85 Tacit. i. præsidium agitantes vexillarii. Deducta atque imposita F 284, 10 habebatis in uno F 307, 10 paranda F 353, 6 causa C 50 neque fugæ neque præsidii ullam spem C 56 satis præsidii in amicis J 35 collocatis C 45 dispositis C 50 additis C 50 turris præsidii firmat J 23 qui in præsidii erant J 66 præsidii nudatam J 88 quasi duum millium pedum montem occupat J 50 levi F 287, 27 præsidium in eo putabant C 19 eo mitteret præsidium præfectumque J 77 decus præsidiumque nobis, hostibus terrorem F 359, 17

Præstabant maxime petulantia C 37 qui sese student præstare ceteris animalibus C 1 pacem et bellum pati F 280, 8 vicem ærarii F 297, 23 pacta in conventionem non præstitissent F 327, 3 quod in familia nostra fuit præstitit J 14

Præter: nec victis quicquam præter injuriæ licentiam eripiebant (facultatem lædendi) C 12 pro præterquam πλεον ceteræ multitudini diem statuit, &c. præter (i. e. præterquam) rerum capitalium condemnatis C 36 Cic. ad Attic. v. Nullas enim adhuc acceperam præter quæ mihi binæ semel in Trebelliano sunt redditæ. Varro de R. R. i. Præter si aliter nequeas. Tertullian. iv. adv. Marc. præter oneribus consparsionum. et alibi. Coarguunt præter nomen cetera ignarus Pop. Romani J 19 quos præter fugam licentia corruperat J 39 præter solita vitiosis F 299, 3

Præterea: genere atque forma, præterea viro atque liberis fortunata C 25

Præterfluit parvo intervallo Valentiam F 291, 10

Prætoriam cohors medios disjecerat C 61

Prætura quasi per se ipsa clara et magnifica J 4 in prætura inimicorum arma inermis disjecit F 349, 18 præfectura magna olim potestas nunc inane nomen, Boëth. Lib. iii. Pros. iv. ut Mss. nostri Bib. Pub. et Col. Jes. prætura; et sic Erffurtensis. (recte omnino.)

Præventum facere quæ ipse paravisset clientis sui peritiam J 71 Cicero offic. iii, 7. Ed. Rachel. nisi aliquis casus aut occupatio consilium ejus prævenisset. Codex Ms. quo sum usus, peremisset. præventamque gratiam intelligit. Tacit. 17. nata a Græcis locutio. *ὑποφθαμένη φάτο μῦθον*, et *παραφθαίρει* Homerus.

Prava: neu tam prava inciperet J 64 ambitio J 96 incepta consultoribus noxæ F 280, 4 quos ignavia aut prava calliditas armis abstinuit F 314, 8 via ingressus animus ferox F 344, 8 sæpe prava magis quam bona consilia prospere eveniunt F 348, 6 artes malasque lubidines ab juventute prohibeas F 345, 10 ingenio malo prava C 5 consilium in avido ingenio vicit J 25 pravitatem: adversa in pravitate declinando corrumpebant F 293, 24 a bono honestoque in pravum abstract. J 29 V. Gron. ad Liv. iv, 26

Premebantur: dum Carthaginiensibus premebantur F 313, 4 sordido premitur jugo, Seneca Herc. F. vs. 267. ibi Ms. Corporis Christi. atque Ophionis cives. cum bellis asperrimis premerentur F 356, 31 quæ me premunt ærumnæ J 14 pressi multitudo F 328, 22 i. e. fusi fugatique. sic Virg. Æn. i, 471: Hac fugerent Graii, premeret Trojano juvenus. ubi Codex Pembr.: Haud procul hinc. gradu F 338, 12 Liv. 8. B. Pun.: Inde ubi incipiendæ jam pugnae tempus erat, Hispanos presso gradu incedere jubet, (i. e. firmo et lento.)

Pretii pluris coquum quam villicum J 85 minimi pretii F 356, 6 neque precibus neque pretio impellere quivere C 49 qui duces multitudinum qui pretio Remp. vexare soliti C 50 pretio aut gratia effecturum J 29 pretio paret insidiatores J 25 omnia cum pretio honesta J 86 vinarii, &c. pretio compositi (i. e. redempti, vide Nonium) F 274, 10 soluto F 277, 11

pretio (dies) bellum prolatans F 314, 10 maximum verecundiæ pretio honorem adeptus, Valer. M. iv, 52. sic Ms. et Ascensiana Ed. operæ est C 12 aut gratiam anteferebat J 16 fuerit mihi pretium aliquando eguisse tuæ amicitiae J 110 grave fructibus infecunditate biennii F 299, 4. primipili tertiæ legionis centurio J 42 (primipilus est centurio primus et supremus inter decem centuriones triariorum qui primum post T. militum locum obtinebat. primus pilus est ipse centurionatus)

Prima: quæ prima mortales putant C 36 et ducunt J 41 quæ bello opus erat prima habere J 84 acie versari C 60 vigilia J 106 a prima adolescentia F 323, 9 primum ingressus Japidiam F 326, 24 primi aderant J 69 primo crescere, interdum vindicari, post ubi, &c. C 10 et 24, 47, 51 et J 71 et 53 primo dubius, dein J 60, 85, 61 deinde J 94 et F 327, 19 p. postea F 333, 22 primo indicem persequi, postquam id frustra fuit J 71 et 89 rumore F 289, 11 apud primos erat J 46 suos J 50 primum quia dehinc, quia al. dein. C 3 primum quia dein J 5 et 13 primum omnium quia C 37 J 56 et 89 F 304, 5 F 349, 25 ubi primum oblata est C 39 quam primum C 56 primum post J 14 primum tantummodo J 29 primo negitare, ad hoc metuere, denique sæpius fatigatus J 111 ut primum Alpes degresus est F 317, 22

Princeps fuit belli faciendi C 24 primus bellum intulit, Livius. princeps prælium inibat. Cic. consulis aliorum principum F 275, 13 Epist. x, 17. ad omnia pericula princeps esse non recusabat. et pro Cluentio, pr. atque architectus sceleris. Cæsar. p. atque concitator belli. et iterum B. G. i, 12. legationis J 16 Senati J 25 ne alius alium principem expectantes F 277, 18

Principia: post principia habere Marium J 50 transversis in planum deducit J 49 a principio inopi J 102 jam inde a principio F 272, 20 non ut in principio F 309, 14 conjurationis C 27 in agmine principes facti J 50 civitatis J 66 p. intelligendi divina Curetes F 327, 29

Priorem alium pati neque consilio neque manu J 96 numero J 50

Privata amicitia Jugurthæ J 14

gratia devictum bonum publicum J 25 arma opprimendae libertatis cepisset (i. e. sine Senatus auctoritate) F 281, 6 gratiae avidissimus F 323, 12 opes facere F 279, 10 et spes consumsi F 297, 20 largitionibus C 37 Crasso ex privatis negotiis obnoxii C 48 consilio tueri urbem C 29 et paratum exercitum F 285, 14

Prius: pauca prius explananda sunt quam, &c. C 4 Virg. Ante pudor quam te, &c. prius quam pergerent domum C 44 cum prius cognovissent C 47 (cum Indicat. et Subjunct.)

Pro labore desidia C 2 ficta pro falsis ducit C 3 et 12 expavescimus dubia pro certis, Senec. Ep. xiii. Ms. damus nos referendos. facta pro maximis celebrantur C 8 pro factis iudicium timentes C 14 pro certo creditur C 15 Quæstor pro Prætor missus C 19 et J 103 ea res pro magnitudine parum comperta C 22 his permissum uti pro tempore ac periculo exercitum compararent C 30 pro curia dare signum C 18 pro meo casu C 35 digna poena pro factis C 51 falsum pro vero credi C 51 audacia pro muro habetur C 58 pro loco atque copiis instruxit exercitum C 59 loco integros pro sauciis accersere C 60 pro mortalibus gloria æterni fierent J 1 pro concione J 8 pro tempore benigne respondet J 11 quibus pro magnitudine imperii curæ esse decet J 14 sua quasi pro gloria nitebantur J 15 alveos navium pro tuguriis habuere J 18 neque recte neque pro bono facturum si prohibuerit J 22 uti pro consilio imperatum erat J 29 eadem in vos fecisse pro munimento habent J 31 pro nihilo habentur J 31 dolore pro gloria imperii J 39 si pro magnitudine parem disserere J 42 pro cuiusque ingenio pollicendo J 49 et 57 pro re atque loco J 50 pro victoria satis jam pugnatum reliquos labores pro præda fore J 54 sibi quisque pro moribus consulunt, alii fugere alii arma capere J 58 castris agitare J 59 insidias per amicos tendere J 61 quæ res Marium cum pro honore quem affectabat tum contra M. vehementer accenderat J 64 tectis J 67 nullam pro socia obtinet J 80 magnifica pro se et illis dolentia J 84 pro hostibus et adversum se J 88 pro rei copia

satis J 90 opere consistere J 92 muro dies noctesve agitare J 94 noctem pro se rati J 98 pauca pro delicto suo verba facit J 102 lubricitatem adversum nos metum pro nobis suasisse J 108 pro bono dacebatur F 273, 18 præmia pro vulneribus F 297, 19 plebes quodcumque accedit pro victis est F 308, 4 imprudentiam pro victoria ostentant F 315, 11 patriam cum ingenti dignitate dedistis F 323, 15 pugnam illam pro nomine belli futuram F 325, 23 modestiam pro secordia æstiment F 344, 8 licentia ac lubricitate pro legibus utuntur F 350, 9 mihi pro vero constat F 359, 9

Proba instituta C 51 probæ (absolute) saltare elegantius quam necesse est probæ C 25

Probabat Catilinæ incepta C 37 probare partim alia abnuere J 83 tui erit ingenii probare quæ vera putes F 351, 17 probarentne tantum flagitium J 30 sero mea dicta F 314, 14 turbamenta Reip. atque exitia probate F 279, 4 probata conditione J 79 enisum ut ab optimo quoque probaretur J 22 et, amplius æquo consilium atque ingenium meum F 349, 8

Probitas per se parum tuta J 14 ignaviae et luxuriæ J 44

Probra: quæcumque dici aut fingi queant probra J 44 illis objectantur J 85 probri gratia Senatu moverant (causa ut alibi ponderis gratia) C 23 paupertas probro haberi C 12 probra atque petulantia præstabant C 37 quibus omnia probro ac luxuria poluta erant F 341, 9

Procaci sermone uti, vel modesto, vel molli C 25

Procedit parum J 35 neque procedebant insidiæ C 32 bellum procedebat armis parum J 61 procedere paulatim (de exercitu) J 50 tempus J 83 multum diei J 51 plerumque noctis J 21 Livius vii, 64. Addiderunt acerbitati etiam tempus, ne præterita stipendia procederent iis qui equo publico meruerant, Cic. de Senect. 19. cum ætate processisset. Virg. Jamque dies alterque dies processit. Æn. iii, 357. et sic nostri Codd. et Eclog. ix. Dionæi processit Cæsaris astrum. Cæsar: quantoque ejus amplius processerat temporis. et Liv. Procedente jam die (i. e. incli-

nante.) Licentiam scelerum quasi rabiem ad integros contactu procedere F 282, 6 vine corporis an virtute animi res militaris magis procederet C 1 multa agitati nihil procedit C 27 secus J 25 tardius J 11 instructi intentique obviam J 53 obvii J 69 benefacta mea reip. J 84 de castris visendi gratia C 61 ad nostrum mare Numidæ J 18 liberius altiusque dum me civitatis morum piget J 4 contentio eoque recordiæ processit J 5 Ille eo processit uti existimet omnia retinendæ dominationis honesta F 276, 3 eo processum intelligit ubi, &c. J 21

Proclivi: in proclivi erunt F 355, 15 (locutio Plantina)

Procul a republica ætatem habendam decrevi C 4 haud procul ab ardoribus J 20 postquam haud procul inter se erant J 53 procul errant J 88 ad paludem haud procul remotam F 295, 18 procul juxtaque sitos F 316, 4

Procuracione existimarem meum ceterum jus et imperium penes vos esse J 14

Prodegerint: nisi aliena bene parata prodegerint F 277, 2

Proderet sibi consilia Catilinæ C 26 fidem C 25 ceterum proditionem illectos J 47. timebat J 76

Profecti sunt eversum Tribuniciam potestatem per arma F 278, 8 fatigantem de profectione J 73 auxilio profectum regibus F 316, 16 quo initio profectus intenderat J 102 magnis operibus profectus oppidum cepit F 286, 18 tam paucis F 289, 25 ad requisita Naturæ F 329, 13 proficiscens in expeditionem J 103

Proferi intra legitimos dies C 18 iudicium J 35

Profugium sibi esse J 52 Cic. i, Tusc. 194. Portum potius paratum nobis profugium putemus: al. legunt perflugium. vid. eundem pro Cæcin. et alibi in Epist.

Profunda avaritia J 81 cupido imperii F 313, 2 hiavit humus et vasta F 318, 10 lubrici sumtus quærerent F 343, 9 profundant in extruendo mari C 20. Illas ædificiorum species in quas patrimonia sua profuderunt. Apuleius de D. Socr. J. Sarisber. p. 400, omittit, omnia opulenta quæ forte sunt interpretis verba ad vocem affluentia, nam Mss. quidam non agnoscunt, et pro horridi, legit sordidi, pro amotis amolit. pro-

fusus sui, alieni appetens C 5 Parcus in suo atque appetens alieni, Dictys iv, 22. eo profusius omnibus modis quæstui deditus C 13

Prohibebant commercia ignara lingua, &c. J 18 ministeria F 311, 9 prospectum ager arbustis consitus J 53 hyems mari F 315, 3 injuriam J 14 et 35 frumenti atque aliarum rerum egestas C 58 ab injuria Maurum J 107 si ab jure gentium sese prohibuerint J 22 insequentes mœnibus prohibuit J 21 prohibiti janua C 28 prohibitus erat petere consulatum C 18 prohibebatur pugna ingenio loci F 308, 21

Projectum ad bellum sævissimum contra ætatem F 297, 14 cujus facinore in has miseras projectus sum J 14

Proinde, pro perinde: proinde quasi injuriam facere id demum esset imperio uti C 12 et J 4 Terent. Phorm. proinde expiscare quasi non nosset. Lucret. iii.: Ossa dedit terræ proinde ac famul infimus esset. Varro de Vita P. Rom. Duabus undulatis togis est opertum, proinde ut olim reges nostri, &c. soliti sint habere. Plancus. Cic. Quod si proinde ut ipse mereor mihi successerit. et alibi

Prolatandis consultationibus dilapsa invidia J 27 heri seditionibus iniques ipse nos in solitudine retineas: dubitando et dies prolatande magnas opportunitates corrumpere C 43 pretio (dies) bellum prolatans F 314, 10 Lucret. Effugiumque fugæ prolatare copia semper. Sic Livius, Cicero, Tacitus, Silius. Columel. prolatare rem rusticam

Promi lingua fiducia cœpit F 338, 9

Prominet: quam in occidentem latior prominet F 290, 2 Sic, Livius: Prominet latior in occidentem Sicilia ii, 1. Prominet in pontum cuneatus acumine longo Collis, Ovid. Met. 13, 777

Promiscua divina atque humana C 12 Numidas et negotiatores promiscue interficit J 26 Plin. ii, 37. In capite cunctorum animalium homini plurimus pilus, jam quidem promiscue maribus et feminis.

Promptam audaciam cognoverat C 31 lingua quam manu J 44 a promississimo quoque defendi F 280, 2 in præliis actu promptus F 328, 10 aliud clausum in pectore aliud promptum in

lingua habere C 10 ingenium in promptu habere C 7

Promulgat rogationem ad populum J 40

Prona finxit pecora natura C 1 panululum modo prona dein flexa in altitudinem J 93 id ea gratia facilius pronisque fuit J 80 Plin. Epist. 163; Quibus video a meo tuoque latere pronom ad honores iter, &c. trabes per pronom incitabantur F 309, 18 de ponte mittere pronom. Catullus Epist. in pronom jaculari

Propatulo : in propatulo habere pudicitiam C 13

Prope summa ceperant scalis egressi J 60 prope ad summum montis egressus est J 93 sinus prope in extrema Africa J 78 prope jam extincta familia J 95 prope jam adeptam victoriam J 101 ac si prope adsemus J 102 prope jam ab casu restitueris F 360, 1 propior montem J 49 cujus ætati mors propior est F 324, 12 vitium propius virtutem C 11 ut propius fuerint periculum, qui vicerint, Liv. 21, 1. Sic Mureti liber et exemplar Florentinum op. prope mare Africum agitabant J 18 multo propius est ab eo quo agitat statu F 582, 10

Properabat conspici dum tale facinus faceret C 7 properandi itineris causa J 105 avidior modo properandi factus F 318, 5 properanti in Galliam C 57. alio. properare tempus monet J 19 alia quæ incepto usui forent J 37 properaret accedere ad urbem C 48 evadere oppido J 56 licentiam in vos auctum atque adjutum properatis F 305, 5 properato itinere J 112 ex tanta properantia tam facile tractum bellum J 36 Sic faventia apud Attium. servientia apud Plautum. pertinentia et variantia apud Lucret. imparientia apud Gellium. sin properantius pergeret J 8

Propere declarantur Consuli per nuncios C 46 movit castra C 57 mittit equitatum ad J 58 jubet accersiri J 62 pergit ad regem J 71 intentus propere sequi J 91

Propinquos inter se J 98 genere tibi J 10 propinquantes annum F 318, 15 et Tacitus. at nusquam cum Accus.

Proponere satisfactionem C 35 uti proponeret quæ conditio belli foret C 21 proponi oportet quid afferas et

id quare ita sit ostendere. Cic. 2. de Orat. 91

Propratore in castris relicto J 36 (Prætor enim appellabatur qui exercitum ducebat, ut ex hoc et aliis locis patet.)

Propter Aquilam adsistit C 59 dissensionem dividi placuerat J 12 deserta propter Capsensium miseras J 92 commeatum J 100

Proripuit se ex curia domum C 32 Cic. de Arusp. R. Exsanguis atque exæstians se ex curia repente proripuit, cum quibusdam fractis jam atque inanibus minis. et Cæsar 1 B. C. Livius, Plinius

Prorsus in facie vecordia inerat C 15 prorsus neque dicere neque facere quicquam pensi habebat C 23 et 25 intentus cuncta parare J 23 prorsus ab utrisque nihil reliquum fieri J 76

Prosapiæ veteris hominem J 85 vox ex Catonis Orig. sumta utitur etiam Apuleius Apolog. 1

Proscriptionem polliceri locupletium C 21 crudelissimam F 363, 22

Prospectabant equestre prælium J 60 prospectu impedito J 79 prohibebat ager consitus arbustis J 53 uti prospectus facilius foret J 94 sepibusque densissimis interjectis prospectus impediretur, Cæsar iv. B. G.

Prospera res C 6 parum F 312, 13 imperium F 356, 15 auspiciis, Valer. M. i, 51. at Codex noster, prosperimis. prosperum cursum Idem vi, 9, 5. locum sic exhibet Vincentius Beluac: Sed hunc cujus felicitas super plenius velis prosperum cursum tenuit. Orontes, &c. Ascens. omittit prosperum. prospere cessere C 26 eventura J 63 fortunam prospere usus J 93 consilia eveniunt F 348, 6

Prospiciendum: quo tibi magis etiam atque etiam animo prospiciendum F 351, 15

Provenere ibi magna scriptorum ingenia C 8.

Providendum est: hoc autem providendum est C 51 satis providens J 28 providenter exornat J 90 contra tantas difficultates consilio satis providere J 90 neque omnino facere aut quicquam poterant J 99 nisi provideris ne accidat C 52 verum haud facile animus ubi illa (odium, timor) officiant C 51 providentia audaciæ J 7

Provincia Numidia ipsi evenerat J

35, 80, 92, et 84 et ei decreta provincia Gallia J 114 absolute, in Hispania citeriore C 21 et F 294, 12 et de parte Africae juxta Uticam J 13

Proxima Carthaginensia loca J 18 Nilum, proxima magnitudine esse Istrum F 333, 2 Catilinæ proximi familiaresque C 14 Bomilcarum proximo ac maxime fido sibi J 35, 80, et 97 Cic. Attic. 1. Observat Domitium maxime, me habet proximum. et, alibi, Intimus proximus familiarissimus. uti quisque muro proximus erat J 94

Prudens omnium quæ senatus censuerat F 286, 16 Dictys i, 23, neque de futuro quisquam satis callidus satque prudens sit F 348, 4 impigre prudenterque attendere suorum et hostium res J 88 prudentes cum imperitis (de militibus) J 49 (train'd) Et belli prudentibus militibus F 315, 17 prudens enim pro sciens, Plin. viii, 31. ob ea se peti prudens. gnarus et prudens impendentium malorum, Cic. pro Sestio 2. Destituor prudens artis ab arte mea, Ovid. Epist. v. locorum, Livius. moderandi, Tacitus.

Publica fide dicere jussus C 47 interposita J 32 negotia J 64 villa F 342, 20 res regi F 353, 15 miserorum causam suscepi C 35 per sese inviolatam fore fidem publicam J 33 ambitu F 289, 13 largitionibus C 37 judiciis F 345, 21 frumento corrupta plebes F 345, 20 malo detineatur F 346, 1 malum omnes alebat C 37 bonum simulantes C 38 consilium corruerunt F 281, 7 malum occulte instruebatur F 283, 9 et facere desinet F 352, 15

Publicandas eorum pecunias censeo C 51

Pudeat an pigeat magis J 95 pudet aut pœnitet J 31 ut te neque hominum neque Deorum pudet quos per fidem aut perjurio violasti F 284, 1

Pudicitia atque decus C 25 pudicitiam, &c. promiscua habere C 12 in præputio habere C 13 parum honeste habuisse C 14 audacia ei oppon. C 3 cum modesto pudore certabat C 54 famam atque pudorem attriverat C 16 per tædium aut pudorem tyrannidis F 276, 1 pudorem atque modestiam pro secordia æstimat F 344, 8

Pueritia: ita a pueritia ad hoc ætatis fui ut omnes labores pericula

consueta habeam J 85 extrema F 330, 2 multus cultus J 75 omnem Arpini altus J 63

Pugna prohibebatur ingenio loci F 308, 21 pugnae suos instrueret F 291, 16 post malam pugnam ab rege defecerat J 56 remiserant J 60 facere suo loco J 61 ex commodo J 82 pugnandi copiam fieri J 52 urbes pugnando caput J 28 pugnare lapidibus eminus J 57 male J 102 prælium male pugnatum a suis J 54 bene pugnatum adversum multitudinem J 107

Pulcherrima classe exui cum F 315, 1 facinus incipere C 20 ex pulcherrima pessima et flagitiosissima Reip. C 5 multo pulcherrimam eam nos haberemus C 52 pulchrum est bene facere Reip. etiam bene dicere haud absurdum est C 3 Cic. de Provinci. Nam et non sortiri absurdum est, &c. (i. e. auditu alienum) sed quandoque ad animum transfertur. Cic. tam ineruditum absurdumque

Pulsa agris vis hominum F 331, 28 Carmina procul jacebant, Maximian. iii. 10. at Ms. stamina pensa procul. et sane sequitur: Nec reperire viam docta. pulsi, loco cedere ausi C 9 pulsi fugatique primo concursu J 74 Reficitque in prælia pullos, Virg. Æn. xi. 731. juxta solis æstivi pulsum F 334, 15 ex patrio regno J 14

Pulveris vim J 53

Purgari sibi alvum similans F 322, 4 fiducia quam argumentis purgatioris dimittuntur F 291, 13

Putabam maturandum F 281, 1 Plebi militia volenti putabatur J 84 tantummodo remorati dum in Elephantis auxilium putant J 53 maximam gloriam in maximo imperio putare C 2 pro æstimare, judicare. sic Terent. iv. 7. bene putas, Andr. i. 1. recte putas, Adelphi. et eo sensu putatur apud Cic. de Amicitia v. Quia prudens esse in jure Civili putatur Actilius. Ne se alium putaret ac Numantia cognitus esset J 15

Q

Quæque: uti quæque Jugurthæ res erat lætos modo, modo pavidos animadverteres J 60

Quærendo opes F 281, 6 potenti- am J 86 gloriam ingenii quam virum

opibus C 1 gratiam conviviis J 4 dolum ad perniciem ejus J 70 sumtus profundæ lubidini F 343, 9 omisso vetere consilio novum quæreret J 70 rogationem promulgat uti quæreretur in eos J 40 vobis salus quæsita est F 297, 13 quæsitissimæ epulæ F 294, 11 sæpe apud veteres simplicia pro comp. inveniuntur. termentum apud Plaut. in Bacchid. paratus apud Ovid. et Velleium et Tacitum. clinare et clinamen apud Lucret. cedere pro accedere apud Plaut. et rursus comp. pro simpl. ut, nunc ad institutum redeo. Jugurth. Quanquam per hoc summum Imperium satis quæsitum erat nomini majorum F 279, 8 ire dona F 320, 6 pro acquirere, comparare. quæ plurimis meis laboribus et periculis quæsivi J 85 Plaut. Curcul. mature quæsivit pecuniam. Terent. Adelph. contrivi in quærendo vitam atque ætatem meam. cum ex Mamiliana rogatione tres quæsitores rogarentur J 40 quæ homines arant, navigant, ædificant, virtuti omnia parent C 2 (i. e. quæcunque terræ cultura crescut, quæcunque navigationibus comparantur.)

Quæso: quod ego vos moneo quæsoque ut animadvertatis F 298, 18 F 303, 11 quæsita est vobis F 297, 13

Quæstio: quos illa quæstio agitabat J 31 quæstio exercita aspere violeuterque ex rumore plebis J 40 graves habitæ sunt J 31 injustas fecisse J 31

Quæstui atque sumtui deditus C 13 quæstui neque luxuriæ modum fecerat C 24 honesta atque inhonesta omnia quæstui sunt J 31

Quæve humana superant aut divina impolluta sunt F 276, 9

Quali quisque eorum more aut modestia sese gesserit F 343, 12

Quam maxime longam C 1 (pro, potius quam) ignoscere quam persequi malebant C 9 ut eos quam maxime manifestos habeant C 41 esse quam videri bonus C 54 sic eleganter omittitur plus apud Valer. factum Masinissæ animo quam Punico sanguini conveniens. Ms. omittunt plus eleganter, at non capit Pighius i, 1, 2. sic, magis potius uti τὸ μᾶλλον apud Græcos. Plaut. Casina ut quod vir velit fieri, id facias quam adversere contra. Terent. Qui placere se studet

bonis, quam plurimis. Colum. i, 8. Ferramenta duplicia quam numerus servorum. exigit refecta et reposita custodiat. Magis quam C 10 potius quam J 1 quam quod ex aliis rebus magis quam quod cuiquam comperit foret C 14 nihil amplius scire quam legatos C 47 cruciatus minores quam facinora illorum C 51 nobis quam illis major copia C 52 non minus quam si J 10 nihil minus quam vim expectantem J 14 ubi vis tutius quam in J 14

Quamvis in vobis sit F 340, 6

Quando: nunc quando per illam licet J 102 et 110 qui, quando talis es, maneat in sententia F 284, 2

Quanquam (cum Subjunct. quin, quies) et possis et delicta corrigas J 3 consideret J 83 (at cum Indicat. vicies) quanquam erepta est J 14 et 17 quanquam dederat quinquaginta vades J 35 et quanquam adverso populi partium fama tamen æquabili J 43 quanquam superabant J 64 existimo J 85

Quanta: in quanta calamitate sis C 44 incredibile memoratu quam intenta fuerit, quantaque J 40 quanti et quam multi mortales F 341, 16 quantis animis ierit in Quinctium F 303, 2 incredibile memoratu quantum brevi creverit C 7 tanta habetur quantum eam verbis potuere extollere O 8 Boeth. 3. P. 1. O quantum me refovisisti. Sed Codex B. Pub. O quam tu me. alter Codex a Vulg. stat.

Quare vanum equidem hoc consilium est (i. e. quamobrem) C 52 Sic Virg.: Quare agite o tectis juvenes succedite nostris. et sic semper

Quasi: ea quasi venenis imbuta C 11 quasi vero sint C 52 proinde quasi sint per se magnifica J 4 quasi navium carinæ sunt J 18 ipse, quasi vitabundus ductare, &c. J 38 ex eo medio quasi collis oriebatur J 48 præsidio quasi duum millium occupat J 50 ita ætatem agunt quasi contemnant honores vestros J 85 alterum petis quasi primum reddideris F 283, 20 quasi vero non illius causa fuerit F 362, 19

Que: et abunde pollens potensque et clarus est J 1 id ibique et in omni Africa J 89 parentesque et alia omnia J 87 Liv. i. 9. i. 10. Cæsar, Velleius, alii.

Quia: (videtur deesse, nunc) C 19 quare incedit tanto agmine, &c.?

quia F 278, 13 nam hi, si virtute satis valerent, magis æmuli bonorum quam invidi essent. quia desidia, &c. invasit, strepunt, obirectant. subintellige Verum quia, &c. ut supra F 355, 15

Quidnam consilii caperent diu in incerto habuere C 41 dubius quidnam ostenderet insolita facies J 49

Quies diuturna lascivia pepererat C 31 (pro pace) Plin. 15, 30: Ipsa laurus pacifera, inter armatos hostes quietis indicium. et otium cum libertate F 276, 5 turbæ oppon. F 281, 14 quiescebat in lecto J 71 nullam noctem sine scorto quiescere F 346, 19 quietâ movere magna merces C 21 nunquamne quietâ erit nostra familia J 14 rem uti erat quietam nunciant J 105 quietam Remp. aut in periculis, &c. F 280, 2 neque fugere neque quietem pati J 101 rara locutio. Claudian. ii. Ruffin. 2. neque enim patiuntur sæva quietem Crimina, et sic nostri Codd. Mss. nihil intactum neque quietum pati J 66 et B. Get. 525. Te patiar suadente fugam. quieti aut luxuriæ id tempus concedit J 61 neque vigiliis neque quietibus sedari poterat animus impurus C 15 Cicero i. Offic. 145 somno et quietibus ceteris. potior visa periculosa libertas, quieto servitio F 279, 10 quietos Numidas neque colle, degredi J 50 quietus aciem exornat J 52 (i. e. per otium)

Quin igitur expergiscimini C 20 (imperandi) Terent. Andr. 11. quid est C. nihil M. quin dic quid est. Virg., quin agē siquid habes, Ecl. iii. præterire non fuit consilium quin aperirem utriusque naturam C 53 quin præter idoneum ducem nihil abest F 282, 3 quid opus decretis quin boni Remp. frustra curant F 285, 4 non quin possem, &c. sed C 35 quin solus omnium composuit F 275, 15 quin etiam F 348, 5 pro, quo minus, sæpe. Non luctus mulierum immanem eorum animum inflexit quin eversum irent F 351, 6 F 357, 2 F 359, 7 F 360, 3 pro, quod. cui dubium esse potest, quin opulentiam istam ex civium sanguine paraveris F 363, 8

Quippe C 11 et J 85. quippe quas honeste habere licebat C 13 quippe cui verbis pax nunciabatur, ceterum re bellum asperrius erat J 48 inermos quippe in tali die (festo) aggrediuntur J 66 quippe quæ nulla sunt J 86

quippe etiam J 90

Quis mortalium C 20 quis est omnium qui J 4

Quoad semet ipsa præcipitavit J 41 vives, nunquam putaveris, &c. J 110 Quod (redundat) J 61

R

Rabie contracta toleravimus F 277, 13 inusitata invasisti F 369, 8 licentiam scelereum quasi rabiem ad integros contactu procedere F 282, 6

Ramis: ceteri ramis arborum impositos J 53 rami sunt (inquit Isidor. 17, 1.) qui de trunco manant sicut a ramusculis cetera. lege cum Codice B. Pub. sicut a ramusculis surculi. vel ut Pembr. ceteri surculi. licet Codex Trin. omittat

Rapacissimæ manus F 363, 17 rapacissimi victoris insolentiam dicti tumore pertraheret. Valer. i. 5, 8. (Ms. victi timore)

Rapere omnes, trahere, domum alius, &c. C 11 et F 350, 8 Rep. privatim ac publice C 11 consumere C 12 sibi quisque ducere, trahere, rapere J 41 ad stuprum virgines F 308, 12 rapi virgines C 51 animus cupidine cæcus ad inceptum scelus rapiebat J 25

Rapinarum memores C 16 spes ad bellum illexerat C 57 si rapinarum licentiam demseris F 344, 1 et incendia instaurare cupiunt F 285, 7 luxuria ex magnis rapinis nihil reliqui fecerant C 28

Raris animus est ad ea quæ placent defendenda F 301, 12 mares raros in potu, Plin. viii, 16

Rati rem incredibilem C 48 abunde libertatem rati quia tergis abstinetur F 307, 15 contra ac ratus erat C 60 rationem ostendam quæ effugiatis C 40 consideres quid tuæ rationes postulent C 44 belli atque pacis rationes trahere J 97

Re: in omni re dominatur C 8 amicitias, &c. non ex re sed ex commodo æstimare C 10 fides re cognita C 35 deque ea re postulatur uti referatur C 48 facile paterer vos ipsa re corrigi C 52 insolita commotus J 64 nomen ex re inditum J 78 tempore posterius re atque usu prius J 85 siti magis quam alia re accenditur J 89 qua re patrata F 359, 23 rebus suis diffidenti ex conscientia J 32 et

impensius J 75 ex secundis rebus insolentia ceperat plebem J 40 paratis compositisque ex sententia J 43 in rebus hostilibus J 45 cognitis Metelli J 55 novis studere J 76 quibus rebus supra bonum et honestum percussus J 82 meque vosque in omnibus rebus juxta geram J 85 minari, secundis rebus feroces esse J 94 quibus et artibus carissimus factus J 96 quibus rebus aliquantam partem gloriæ demiserat F 294, 14 in extremis F 299, 12 rebus supra votum fluentibus F 328, 16 novandis F 332, 21 et malis et bonis rebus (pecunia) creatur F 354, 2 ejus rei impunitatem concedebant C 30 ad necessitudinem rei satis dictum J 19 cuius rei species erat acceptio frumenti J 29 nullius idoneæ rei egens J 57 diffidentiam rei simulare J 60 hujusce rei ego inopiam patior J 85 nullius honestæ rei egens F 351, 27 in rem fore credens C 20 rem tantam mentitus C 48 frustra an ob rem faciam J 31 exploravissent J 53 eam rem nos locus admonuit J 79 ob rem corruptam J 79 conturbare (ibid.) quam opportunissimam incepto belli impediverant J 76 et 80 quam rem alii in superbiam vertebant J 82 nobilitas acerrime tulit J 85 rem facilem renunciavere J 93 quietam nunciant J 105 contra spectatam rem F 338, 10 stabilis communisque F 351, 16 in principio agere intendit F 352, 27 rerum auctorem et scriptorem C 3 injuriæ novarem C 28 nulli earum rerum consuli jus est C 29 capitalium condemnatis C 36 manifestis C 52 vera vocabula amissimus C 52 mala-rem audacia, fortitudo vocatur C 52 capitalium C 52 omnium honestarum egens J 14 apud Deos immortales humanarum rerum cura oriatur J 14 penuria rerum necessariarum J 23 bellicarum insolita J 39 ex copia rerum statuit sibi nihil agendum J 39 venalium forum J 47 coactus rerum necessitudine J 48 adversarum tædio J 62 consilium trahit J 98 agendarum licentiam permittit J 103 ignari humanarum quæ, fluxæ, &c. semper in adversa mutant J 104 quam conversa rerum natura sit F 283, 8 nomina ad ignaviam mutant F 303, 12 plerique rerum potentes F 340, 8 (abundat). Nam perinde omnes res laudantur ut earum rerum usus est F 355, 3 res militaris procederet magis, &c. C 1

humanæ æquabilis, &c. C 2 gestas scribere C 3 ipsa hortari videtur C 5 uti res atque tempus monebat C 50 et 52 docuit F 339, 4 satis prospera satisque pollens C 6 asperas facile toleraverant C 10 secundæ sapientium animos fatigant C 11 tutæ tranquillæque C 16 nequicquam opportuna cecidisset C 20 tantum modo incepto opus est cetera res expediet C 21 autem opportuna videbatur quod, &c. C 49 atrox C 51 dicere id quod res habet C 51 aspera C 52 et J 7 quæ res maxime tanta negotia sustinisset C 53 quoniam res obtulerat C 53 quo loco res nostræ sint C 58 geritur gladiis C 60 neque ea res falsum habuit J 10 inter alias jacet J 11 ubi postulare J 12 ubi ad certamen venit J 13 mutare inter se instituerant J 18 quod in invidia res erat J 25 in Senatu agitari cœpta J 27 quæ secundæ amant J 41 ita sese habent humanæ, in victoria licet, &c. J 53 uti res erat lætos modo, &c. J 60 novæ J 66 omnes exequi solitus erat J 70 uti res posceret J 70 quorum res fidesque in manibus sitæ erant J 73 ea frustra fuit J 73 ea multum eorum animis addidit J 75 quæ res eos in magno bello habuit inter se J 79 florentes suas cum perditis misceret J 83 frustra sperata J 84 trepidæ J 91 ubi bene evenit J 92 forte quam consilio melius gesta J 92 dum ea res geritur J 95 secundæ mire vitiis obtentui F 278, 13 neque enim ignorantia res claudit F 307, 12 ut res magis quam verba gererentur F 332, 26 suas quisque curemus F 344, 12 parvas tantum ingenium attingere nequit F 345, 19 militaris opulentior F 352, 14 suas afflictas J 76

Recens detracta coria F 318, 3

Receperat sese in loca saltuosa J 54 curatissime recepit J 16 armis recepta republica C 11 oppida excisa aut recepta F 298, 10 neque receptam sed captam a te remp. F 343, 6 in amicitiam a vobis recepti J 14 recipi mœnibus J 28 neque in unum sese recipiebant, sed diversi J 50 per inertiam in se quasi victi recipiunt (servitutem) F 357, 25

Reccidat : neque quenquam multis metnendum quin ad eum ex multis formido F 342, 4

Recitavit in Senatu literas Fæsulis

allatas C 30

Recte atque ordine facere C 51 neque recte neque pro bono facturum si J 22 perperam quam recte J 31 mercede delinquere quam gratis recte facere melius habent F 301, 3 Quo mihi rectius esse videtur C 1 Lucretius perspicere i. 32 prabeo exemplum quo rectius tua componas F 312, 17

Rector humani generis animus agit atque habet cuncta J 2 Columel. iii. 10. Videmus hominibus inspiratam velutaurigam, reetricemque membrorum animam. Terrarum omnium rectorem fore. Curt. iv. 7. rector Classium Valer. vi. 9, 6. ubi Belnacensis: tandem propter inopiam. equi sine rectore exterriti F 287, 16 Lunaque nocturnos alta regebat equos Ovid. i. Trist. Eleg. iii. et Metam. Arte leves currus, arte regendus amor. Idem A. Am. i. pessimus quisque asperime rectorem patitur F 340, 12

Recuperandæ: in pacis recuperandæ spem adductus J 29

Redderet: dimisit cum literis quas redderet Micipsæ J 9 redditas sibi dicebat nomine Catilinæ C 34 Cic. Attic. eam mihi abs te Epistolam reddidit quam tu Id. Febr. dederas i. 15. nunquam tibi redditam gratiam putaveris J 110 pro relatum. et sic Plautus, Persa. Improbis est homo qui beneficium scit sumere et reddere nescit. et ex eo Terent. Phorm. Sumtis tergis atque redditis more equestris prælii F 329, 5

Redimebat belli moram J 29 quo flagitium aut facinus redimeret C 14 Plaut. Menæch. ego tibi redimam bis tanto pluris pallam. pro simplici emere. ne obsidibus quidem pacem Ariovisti redimere potuisse. Cæsar 1. B. G.

Referat, ad Senatum de his neve cum populo agat C 51. deque ea re postulant uti referatur C 48 et referendum censuerat C 50

Reficere arma tela quæ spe pacis amiserat J 66 animos C 48 saucios cum cura reficit J 54

Refutant vitam post reges F 330, 6 a Simpl. futare (i. e. arguere, et reprimere ut, ejus conatum refutabo Cic. de Arusp. Resp. et opponitur augere.) Idem pro Rabir. P. bonitatem inusitatum claris viris non modo non aspernari ac refutare, sed com-

plecti etiam et augere debetis, idem bello refutandas dixit. jungitur etiam cum rejicere apud Cic. ii. Tusc. 95. (quæ significatio quam proxime ad Sallustianam hanc accedit.)

Regiæ superbitiæ et inanis homo J 64 voluntates uti vehementes, sic mobiles sæpe sibi adversæ J 113 nomen imperii habuere C 6 contra decus regium J 38 victu atque cultu C 37 more justa magnifice fecerant J 11 regio more de vita atque tergo consulere F 273, 3

Regio hostibus ignara J 52 in abditas J 38

Regna amplissima F 346, 7 per regni fidem moneo obtestorque J 10 regni procuracionem meam jus et Imp. penes vos J 14 munimenta me habiturum in vestra amicitia J 14 paratio plebi sua restituere J 31 participem fecisti J 14 patrio J 14 an regno consulam J 14 diviso J 20 quam gravis casus in servitium ex regno foret J 62. integro F 315, 17 dum sibi regnum pararet C 5 Cornelii portendi C 47 obtinuit solus J 5 firmum trado vobis J 10 in regnum pervenisse adoptione J 11 crescere per scelus J 14 sceleris sui prædam fecit J 14 in regnum Adherbalis animum intendit J 20 animo invaserat J 20 in regnum adoptatum esse J 22 armis tenet J 24 Jugurthæ Bocchique regnum disjungebat flumen J 92 ob regnum tutatum arma cepisse J 102 judices a paucis probari regnum est F 354, 7

Regressus eodem, a quo incepto detinuerat me ambitio C 4 antequam regressus instrueret pugnae suos F 291, 16 in Hispaniam post annum F 293, 27 progressus et regressus de Luna utitur Apuleius de D. S. p. 42. Ed. Elmenh. ubi membranæ Cant. pro, varia quidem, quippe exhibent. et pro, obstituto, abstituto

Reipublicæ: a partibus Reip. liber animus C 4 consultabant C 6 augendæ Reip. fuerat regium Imp. C 6 opprimendæ consilium cepit C 16 tandem vicit fortuna Reip. C 41 in paricidas Reip. decretum C 51 malo Reip. creverant C 51 ni studium Reip. omnia superet J 31 seque vitamque suam Reip. condonare J 79 benefacta mea Reip. procedunt J 85 innoxie cladis sunt J 85 turbamenta atque exitia F 279, 4 oc-

cupandæ Reip. in spem adducti F 341, 8 magnitudinem animi in addendo non demendo Reip. ostendere F 344, 14 incommodo gratiam sibi conciliet F 352, 23 haud sane Reip. consiliis affuerunt F 358, 5 quæ tibi partes Reip. placent F 364, 15 studio ad Remp. latus C 3 quomodo habuerint C 5 imparatam docet C 17 ad perturbandam C 18 agitavere C 38 clades atque calamitates oppressisset C 39 vexare pretio duces multitudinum C 50 tractarent C 51 modeste inter se J 41 Senatam existimare facturum contra eum C 51 villas, tabulas vestras pluris fecistis quam Remp. C 52 capessite illud ut impetus fiat in vacuum Remp. C 52 occupavere J 31 non sua ignavia sed ob Remp. in hostium potestate relictum iri J 112 lacerari F 281, 1 intutam quousque patieminus F 284, 8 frustra curant F 285, 6 crevit labore atque justitia C 10 concessit in paucorum jus atque ditionem C 20 ne quid detrimenti capiat C 29 postquam adolevit C 51 firma C 52 agitabatur atrociter J 37 bene atque decore gesta J 106 firmanda bonis pacis artibus F 340, 17 paulum inclinata agitari cœpit F 356, 23 adjuvetur F 359, 2 quam conversa sit F 362, 13 disjecta F 362, 20 reliquam ætatem a Rep. procul habendam C 4 armis recepta C 11 a R. procul esse volebat fœdum hominem C 19 perdita opus esse C 31 non ea consilia de R. habuissent C 52 pauca de R. loquar J 85 curator J 110 despecti et indigni Rep. habiti F 280, 21 pro republica maximas inimicitias suscepi F 323, 13 impeditissima domi bellique F 323, 21 voveo dedoque me pro R. F 324, 16 restituta F 360, 6

Relicta quibus est anima J 14 non hæreditate relicta nobilitas J 85 fusas copias sequæ cum paucis relictum videt C 60 luctuosam hostibus victoriam C 58 relinquendum regnum aut armis retinendum J 21 tantum scelus inultum J 106 signa C 8 bellum C 58 rem in medio C 19

Reliqua vix decima parte die J 97 habet ne servilia quidem alimenta F 276, 11 spes reliquæ dignitatis conservandæ secutus sum C 35 ætatem a republica procul habendam decrevi C 4 quos incorruptos reliquerat J

103 exuti omnibus quæ majores reliquere F 301, 9 gratia omnis, &c. apud illos sunt, nobis reliquere pericula, repulsas, &c. C 20 nihil reliqui victis fecere C 11 lubido atque luxuria ex magnis rapinis nihil reliqui C 28 quid reliqui habemus præter miseram animam C 20 estne viris reliqui aliquid quam solvere injuriam aut mori F 276, 18 quid reliquum nisi ut obediētes vivamus J 31 pater nos duos reliquit J 14 in servitute F 350, 3 in reliquum J 42 ab utrisque nihil reliquum fieri J 76 nunc hortari modo reliquum est F 300, 12 r. est optare ut, &c. F 347, 21 quasi unus reliquus ex familia F 361, 12 reliquæ belli arrectæ F 282, 1

Remedia: nec ego magna remedia contra divitias statuo F 355, 2 mortem miseris suis expectare C 41

Remiserant pugnam J 60 nihil languidi neque remissi patiebatur J 53 nihil apud se remissum neque apud illos tutum J 88 ut remissioni animorum juncta Ascens. Ed: injecta Ms. om. standi virilitas propria Romanæ gentis nota esset. Valer. ii, 4, 2. ibi Ms. sedens vel jacens ludos. remissio ac dissolutio animi. Cic. Metello v, 2. remittere nihil J 98 injuriam F 307, 4

Remorata hostes nox atque præda J 38 ab negotiis voluptas nunquam J 95

Remotam haud procul F 295, 18 omnium equis C 59 metu J 87

Renovanda: de plebe renovanda disserui F 356, 8 prælium J 51 renovato bello J 36 nomen familiæ J 10

Repertores perfidiæ F 313, 10 pro inventores promiscue utitur Plaut. Bacch. A. iii, 3. factum et repperi— ut mihi invenires Pl. fateor

Repetundarum pecuniarum reus C 18 in judicio oppugnatus C 49

Repleta arva cultoribus F 329, 15 Reprehendet: quis reprehendet quod decretum erit in parricidas C 51 quæ reprehenderis delicta C 3

Reptitius, accitus ac paulo ante insitus huic urbi civis F 362, 1 al. repetitius Stephanus in Lex. haud alibi occurrit

Repudiabat servitia C 56 securitas repudianda, Cic. in Læli. 47.

Repulsum ab amicitia J 102 haud repulsus abibis J 110

Reputando contra neque majus aliud invenias J 1 quæ sibi præliis venerant J 103 facinus suum in otio cum animo reputans J 13 Dictys ii, 22 et J 70 etiam atque etiam num id poenitendum sit J 85 qui si reputaverint et quibus ego temporibus magistratus adeptus sum J 4

Requie: nulla requie mora (pro requiei.) F 287, 20 requietis militibus F 332, 19 atque periculis requievit animus C 4

Requirat: negotium cuidam dat uti legatos requirat C 40 requirere cœpit quem exitum tantis malis sperarent C 40

Requisita: ad requisita naturæ profectus F 329, 13 requisitum comitem Apuleius M. viii, 2

Rescindi decreta J 11 et sic Valerii Codex Ms. iii, 5, 2. sed Hack. et Ascens. reprehenderet. pluteos F 317, 20

Resistendum: ad resistendum firmiter F 315, 13 haud timidi resistunt C 60

Responderentur: simul edocet quæ responderentur J 109 quod exigitur, quasi ad interrogatum exhibeatur. Frontin. in Præf. at alter ex Codicibus quo usus sum, respondent, ut sæpe apud Ciceron. quem annum ex prodigiis respondissent Haruspices cruentum fore C 47 i. e. oracula reddere, nam respondere idem valet. benigne pro tempore J 11 placide, aliter atque animo gerebat J 72 quorum oratione accepta respondit J 22

Restantem: validam urbem multos dies restantem vicit F 287, 25 pauci F 341, 14

Restituas: uti libertatem eversam F 359, 23 quod iniquitas Prætoris eripuit C 33 prope jam ab occasu F 360, 1 ex gravi servitute in libertatem F 349, 16 restituito exercitu apud Cabira F 315, 6 ex multa trepidatione militibus collectis aciem restituit, Livius v. U. C., et alibi, conspectu suo prælium restituit

Reticere quæ audierat non C 23 non placuit ne quis modestiam in conscientiam duceret J 85

Retineas populi beneficia F 349, 13 quæ eo facilius quod, &c. J 78 metus hostilis in bonis artibus civitatem retinebat J 41 nostros asperitas et insolentia loci retinebat J 50 reli-

qua gloriosus F 327, 26 si pertinaciter retinemus F 305, 8 bene parta vix retinemus C 51 omnia retinendæ dominationis honesta existimet F 276, 4 libertatis F 352, 11 per manus J 31 eumque in vinculis retinendum C 48 armis regnum J 21 sanguine conjunctos J 10 cujus contrarium, abalienare Cic. ad Lentul. i, 723. quos fovendo in communi causa retinere potuerunt, invidendo abalienarunt. et ibid. x. te abs se abalienatum illa Epistola retinui. Amicos retinere. Cæsar viii, B. G. Cic. pro Quint. amicos observantia, rem parsimonia retinebat 40. animam J 31 firmos hostibus eminus pugnando retinere J 51 hostem ab incepto J 55 tempestas haud secus atque in mari J 79 victoriam prope adeptam J 101 beneficio quam metu F 350, 19 confer Terent. Adelph. i, 1. quæ virtute ceperant simul cum anima F 357, 2 vos inermes F 284, 15 imperium his artibus C 2 dominationem F 308, 6 retinuisse ab stultitia et falsis voluptatibus F 345, 12 ferociamque in vultu C 61 retentum diadema diu considerasse Valer. vii, 25. at Sarisberiensis legit, recentem pannum

Retractantes verbis et mussantes F 280, 13 (hoc est, decreta ad examen revocantes.) Cic. d Att. 13, 38. conficies igitur et quid sine ulla dubitatione aut retractione. et v. Tusc. 119. ut sine retractione libere dicere auderent. Virg. Æn. xii, 12. nihil est quod dicta retractant Ignavi Æneadæ; nec quæ pepigere recusant Ms. Coll. Jes. retractant, male. et 889. Quæ nunc deinde mora est? aut quid jam Turne retractas? ubi Petrensis pro, coruscat, ministrat. reliqui Codd. cum Edd.

Retractum ex itinere C 39 et 48 sic servos fugitivos vocat Cicero in Verrem, neipse quos Tranquil. reprehensos.

Retulerant contumeliosa dicta J 20 quod illorum magis quam sua retulisse videretur J 111 vinci, an vixisset quid retulit? F 345, 5

Reverterint domos F 347, 12

Revocans ad vetera instituta quæ jam pridem corruptis moribus ludibrio sunt F 344, 2 quique tardius revocati bello excesserant C 9 potestatem ad te unum F 364, 1

Reus magis ex æquo bonoque quam ex jure gentium J 35

Ritu barbarico eade eadem expianda F 342, 14

Rogandos: ad magistratus rogandos proficiscitur J 29 cum quæsitores rogarentur J 40 rogat missionem J 61 perlata rogatione J 32 rogationem ad populum promulgat J 40 rogatus sententiam C 52

Rudes cum bello melioribus manum consererent J 49

Ruina restinguam incendium meum C 31

Rumor: clementer ortus rumor Dictys iii, 1, 7. rumor is clemens erat J 25 claro apud vulgum rumore erat. Tacit. An. 15. ex rumore et lubricine plebis J 40 primo F 289, 11 rem vulgi rumoribus exagitata C 29 consensu omnium secundo rumore summam belli atque exercitus in se suscipit. Dictys cap. 16. Eodem sensu Tacitus lætam famam usurpat. Hist. i, 27. E contra de illaudatis, fama tacens. Sedulius ii, 10. ubi Ms. B. Pub. jacens; quod non displicet. multitudinis rumor. Cic. de fin. et Catullus, Virg. Ovid. Lucan. Mart. Sueton. Terent. Stat.

Rursus: ea re cognita rursus transulerunt in Nonas Februarias C 18 rursus imperator (ad hoc) J 83 rursus admoto ferro invadere F 282, 9

S

Sacrata corpora F 295, 6 instrumenta diis sacrata F 332, 3

Sacrilega ac perjuriis delibuta uxor F 362, 9 parricidæ sacrilegi, convicti judiciis C 14

Sacris: in sicuti solennibus C 22 atque inspoliatio fano F 341, 18

Sæpe: C 33 et F 353, 19 sæpe numero verba feci C 52 in maximis sæpe periculis C 52 et J 24 laud sæpe quenquam superat morbus J 17 sæpe gratia, interdum jurgiis trahendo tempus J 27 interdum, sæpe F 360, 8

Sæva imperia perpressos C 19 omnia J 14 sævire fortuna ac miscere omnia C 10 mare magnum esse et sævire ventis J 78 mare sævum importuosum J 17 quæ belli sævitia C 51 hostium facile occasurum J 7

temporis J 37 quæ sævitia quæ tempestates hominum nobilium F 352, 17 tanta temperantia inter ambitionem sævitiamque moderatum J 45

Saltare elegantius quam necesse est probæ C 25 saltu cum alacribus certabat F 327, 13 loca saltuosa J 38

Salvæ: percunctantibus utrumque satin' salvæ? Sic fere Vett. in primo congressu. Afranius in Cinerario apud Priscian. 804. Sexte frater mi salvæ, cum salvus venis, meliusque tibi est, gratulor diis. ubi Ms. B. omittit tibi, et A. om. tibi est.

Salubri corpore J 17 satisque tuti in imperio F 277, 1 vobis salus quæsita F 297, 13

Salutare plebem et conviviis gratiam quærere J 4 multa prius de salute sua Pontinum obtestatus C 45 contra rempublicam et salutem omnium facturum C 51 fuga salutem sperare C 58 dedecore potius quam manu salutem quæsiverat J 39

Sancti nihil habere J 41 a parente et ex sanctis viris ita accepi J 85 adeo ingenua est sanctitas regii nominis F 330, 7 Decretique circumspeditione sanctissima. v. Max. i, 1, 20. edd. sanctione, pro quo stat Pighii conjectura, at sequitur, impium opus Censoris retexit, ut sit oppositio inter sanctitatem, et impium. Veteres et sanctos viros F 294, 15 neque sanctum aut nefandum quicquam fuit iræ barbarorum F 338, 6 internuncius, sanctus vir J 109 tam sanctis parentibus desolata. Apuleius M. iv. 153. Junium Rusticum accepimus Italia pulsum a Domitiano ad Pætum et Helvidium Priscum sanctissimos viros appellasse. Lib. viii, 11. Dio vertit *ἐνθρῶπος ἱερός*, hoc sensu, *ἱερός τὴν τέχνην καὶ τὰ ἥθη*, dicitur Daphnus apud Athenæum, et Hippocrates, Lib. ix. *ἱερώτατος*. Lucian. in fugitivis: *ὁ ἱερός ἐκεῖνος*. et auctor apud Suidam *ἀνθρώπους ἱεροῦς φιλόλογους*. at ratione officii dicebantur sacrosancti Tr. Plebis Latinis Auctoribus. uti et SS. ecclesiae in quibus est jus Asyli; inde sacrosancta potestas ponitur pro Tribunitia, quam propterea sumebant Impp. ut hoc Titulo insignirentur. aliqui autem scriptores hoc epithetum ad alios extenderunt. ut Hirtius de B. H. p. 862. ed. Elzevir. 1661. utitur

hac voce. Cic. Læl. §. 39. vid. doctiss. Clericum ad Pedonem. vs. 253. sanctissima parens, patria, Cic. ix, 180.

Sane : Senatus nihil sane intentus C 16 haud sane alio animo C 37 et F 358, 5 sint sane quoniam ita se mores habent C 52 et J 31 haud sane quisquam C 53 ac sane quod difficillimum in primis est J 7 quæ sane fuerint nostræ injuriæ nihil ad vos J 24 sane Gracchis, &c. J 42 sane bonus ea tempestate contra pericula F 331, 17

Sanguine civili alebat C 14 semperne versabimur in sanguine J 15 infecta humus J 101 et F 276, 18 supplicum fœdarentur F 289, 17 miseriis civium paraveris F 363, 6 nostrum maxime ulti C 33 meum quam omnia malit J 24 ne amplius præbeatis F 305, 10 suimet sanguinis mercede (de plebe) F 279, 7

Sapientia validum ingenium, corpus annis infirmum C 6 magna medicorique omnes F 340, 19

Sarcinas colligere J 97 de privatis dicitur, Juven. vi, 15. collige sarcinulas, dicit libertus. sarcinis levare jumenta J 75

Satellites pauci occupavere plebis sedes, mercedem scelerum F 276, 14 commaculatos F 278, 1

Satias facta ex inopia gravi F 299, 7

Satis placebant C 2 explorata C 17 spectata fidesque vestra C 20 fortunata C 25 compertum habebat C 29 credere neque loco neque homini C 31 ubi confidunt J 13 providens J 28 habebatis animam retinere J 31 præsidii est J 35 animus moderatus haud satis J 42 ne illos timor animi satis muniverat J 67 satis sæpe jam tentatam virtutem militum J 62 mature cum filio suo petiturum J 64 cupienti nihil satis festinatur J 64 ut ea modo exercitui satis superque foret J 75 placide verba fecit J 83 ipsa se virtus satis ostendit J 85 consilio providere contra tantas difficultates J 90 patens J 92 magna vis J 92 impigre occiso pedite J 101 tutum F 277, 9 illa fuerint quæ rabie contracta toleravimus F 277, 13 clara vobis sunt F 298, 14 quis mihi vivo cruciatus satis est F 323, 7 vix satis gratus F 323, 16 compotem animo neque lingua F 327, 10 satis prospera satisque pollens

res eorum C 6 munitæ loco aut mœnibus J 61 callidus satisque prudens F 348, 4 sibi satisque patria erat F 351, 27 ingenium neque ullum satis pollet quin, &c. F 353, 17 si virtute satis valerent F 355, 15

Satisfactionem ex nulla conscientia de culpa proponere decrevi C 35

Saturam : per saturam sententiis exquisitis J 29

Sauciabantur eminus J 50 avidius J 60 fundere ac sauciare J 94 reficit cum cura J 54

Saxa volvere in proximos J 57 certatim mittere J 67 ingentia fluctus trahunt J 78 nisusque per saxa facilius foret J 94 capiti affigebant F 295, 11 per pronum incitabantur F 309, 18 eminentibus nisus J 93

Scalis egressi milites J 60

Scelera ejus in patrem ostendit J 33 patefacere J 42 omnium quos terra sustinet sceleratissimus J 14 metum a scelere suo ad ignaviam vestram transtulere J 31 quorum potentia aut scelere cuncta gesserat J 33 ne super tali scelere suspectum sese haberet J 71 scelere lapsum J 104 vita cetera obstat huic sceleri C 52 obviam isse J 22 sceleri et parricidio suo nomina indidit F 278, 16 suis ferex atque præclarus est J 14 memorabile sceleris atque periculi novitate C 4 sui popularis C 22 atrocitate C 22 in socios sceleris aperiret J 33 manifestus tanti J 35 per sceleris immanitatem tutus furit F 275, 18 natus ut Jugurthæ scelerum ostentui essem J 24 impunitas J 35 scelerum conscientia exagitati F 281, 13 per summum scelus C 12 scelesti nuptiis fecisse vacuum domum C 15 qui scelestum imposuerat servitium F 302, 6

Sciens locorum ibi est J 85 nihil me sciente frustra voles J 110 militiæ magna scientia J 63 certe scio C 54 scio ego Quirites plerosque, &c. J 85 at ego scio qui postquam Coss. facti sunt J 85 scio ego quam difficile F 348, 1 jussus quæ sciret edicere C 48 scitis equidem milites C 58 parum scite convivium exorno J 85

Scilicet ne per otium torpescerent manus C 16 infestos faceret, scilicet quem res tanta non permovet, eum oratio accendit? C 51 et 52 J 4 F 277, 1 F 362, 5 sin ea contemnitis,

scilicet aestimabitis qualis illa pax sit J 31 multarum imaginum et nullius stipendii, scilicet ut in tanta re ignarus omnium J 85 ferocius decernunt, scilicet ignari humanarum rerum, &c. J 104 At scilicet ii qui ad, &c. F 280, 19

Scorta exercuerint F 343, 14 in scorta lubricum habebat C 7 nullam noctem sine scorta quiescere F 346, 19

Scribunt aspere in Metellum de bello J 65 res gestas C 3 supplementum exercitui J 43 milites J 47 priusquam legiones scriberentur C 33 Cic. ad Ap. iii, 3.: Censebant ut in Italia supplementum meis et Bibuli legionibus scriberetur. hæredem secundum J 65 Sic, scribere servo libertatem, idem sonat ac ei libertatem testamento relinquere. Ulpian. in L., si servum ff. de acquir. Marital. x, 97: Hæredem scripsit me Numa, convaluit, sic Codex noster Ms. orat. quam postea scriptam edidit C 32 magna ibi provenire scriptorum ingenia C 8 quarum (literarum) exemplum infra scriptum est C 34 et 44 bellum scripturus sum J 5

Scrinium cum literis C 47

Scrutari loca abdita J 12

Scuta: ubi signa et scuta erant (arx oppidi) J 71

Secessio in civitate fuit F 351, 22 nihil opus est J 31 per secessionem occupare Aventinum J 31 in abditam partem ædium secessit C 20 Valer. iv, 7, 2. quo secessu quodam fugeris, al locus in membranis sic concipitur: At quos secessu quodam fugeris, aut quos infulis misericordiæ permulseris, non cohibebis, &c.

Secordes: languidos secordesque F 301, 15 secordia atque desidia bonum otium contere C 4 atque ignavia C 58 incultu atque secordia torpescere J 2 ab ignavia atque secordia corruptus animus J 31 magnificum ex Auli secordia J 58 vestra abutitur F 283, 4 nihil secordia claudibat F 328, 19 modestiam pro secordia æstiment F 344, 8 ubi secordiae te atque ignaviæ tradideris C 52 id vero dubitare aggredi, secordiae atque ignaviæ duco F 352, 21 per secordiam vires, tempus, ingenium, defluxere J 1 in quis mollitiem secordiamque viri accusare J 70 et neque tamen victoria secors aut in-

solens factus J 100

Secunda omnia et obedientia sunt J 14 oratione extollit J 65 (i. e. benevola, propitia) secundis admurmurationibus senatus illum accusavi. Cic. ad Q. fratrem ii, 5. quæ magistratus ille dicet secundis auribus, quæ ab nostrum aliquo, adversis accipietis. Sic, clamor secundus apud Virg. existimatio apud Sueton. rumor Horat. populo. voluntate Cic. ut in secunda re F 317, 26 Malæ secundæque res F 322, 24 secundis quam adversis F 349, 2 plebem ex secundis rebus insolentia ceperat J 40 rebus feroces esse J 94 rebus florentior F 356, 26 secundo mari prima Cyrene est J 19 Amne secundo defluere (i. e. secundum ejus cursum), Curt. iv, 7. ubi Pitisc. eodem significato accipit hæc verba, astu secundo

Securo esse animo F 287, 1 securā felicitas et solida, Valer. vii, 1, 2. at Ms. sincera. inermes securosque interfecit, Oros. v. 21. ubi Ms. Joan. pervaganti Tripolim securissimam reddiderat, Spartian. p. 624.

Secus procedit J 25 haud secus atque in mari J 79 ceterum haud secus difficilem J 92 virile F 294, 1 Sic Plaut. Rudente et sequioris ævi scriptores. Auson. et Ammian. Marcellin. 16. Apuleius. haud multo secus quam ferro F 337, 21 si morbo aut fato huic imperio secus accidit F 360, 3

Secuti morem imperatoris sui J 32 spes satis honestas reliquæ dignitatis conservandæ C 35

Sed et (pro, verum, autem) C 1, 2, et 3 (transitivum ad aliam materiam) C 18, 23, 25 et 36 sed ipse paucos, hoc est, sed ip. (ut ad eum stylum convertam) pauci dies, &c. C 36 et 53 (adversative, &c. sæpissime. sed profecto C. (correctivum) sed ego hæc or. C 52 sed (pro, sed et) C 16 illis solum sed omnino plebes C 3. refert quid de his fieri placeat. sed eos paulo ante frequens senatus judicaverat contra Remp. fecisse C 50 neque studere neque odisse sed minime irasci C 51 decoris sed maxime severitatis studium C 54 placet eos dimitti, minime; sed ita censeo C 51 (pro, præterea) lapideis fornicibus vincita: sed odore fæda C 55

Sedaverit curam animi F 359, 7

flamam (virtutis) sedari J 4 sedare motus, et animos mollire J 33 sic, flamam Juvenus Lib. ii. Marc. 12. paulo supra Ms. B. P. pro, largibor, largitur, animus neque vigiliis neque quietibus C 15

Sedere : rupti montes tumulique sedere F 325, 16 Sic desedo apud Senec. Ep. 79.: montis altitudo descendit, verum Ms. Codex B. Pub., descendit. quas nox coëgerat sedes habebant J 18 libertas et suæ cuique sedes F 275, 10 incertis vagabantur C 6 sedens aliud, aliud stans F 365, 7

Seditionem : juxta seditionem erant F 338, 15 seditiones ortæ a Graccho F 326, 13 seditionibus Remp. exagitaverant C 52 et J 37 neu prolatandis seditionibus iniques ipse nos in solitudine attineas F 284, 4

Sella : adurgere de sella F 320, 9 uti sella juxta. poneret more regum J 65

Semel jam impugnati F 314, 10

Senati decreto C 30, 36 et 51 F 322, 1 senatorii ordinis C 17 cum paucis senatoriis F 358, 7 senatu probri gratia moverant C 23 ex senatu egredienti C 49 in senatu auctoritas pollebat J 13 in senatu potens J 16 rem ad senatum refert C 29 ad senatum adductus C 48 senatum docerent de cæde fratris J 13 de fœdere consulebat J 39 apud senatum verba facerent J 103 confirmari posse F 357, 26 nihil sane intentus C 16 aliarum atque senatus partium erant C 37 decernit C 47 frequens C 48 decessit in Catonis sententiam C 55 utrisque senatus datum J 13 postquam accepit de bello illorum J 21 senatus princeps J 25 senatus verbis minæ graves nunciabantur J 25 ex Senati decreto nunciari jubet, &c. J 28 Senatus consultus est, ibid. mos partium popularium et senatus factionum J 41 quibus gratiam fecerat belli F 309, 1 Senatores quadraginta mactati sunt F 351, 3

Senecta jam ætate F 323, 3 Dictys iii, 21. corpore F 311, 5 plerosque dissolvit senectus J 17 per se gravis F 323, 3. quomodo Chimæra senectutem designarunt veteres docet Isidor. i, 40. ubi legend. ex 3. Mss. : tunc fit senectus subjacens casibus inflexis. senectus gravis F 323, 3 i. e. ultima Valerio i, 8, 17 ubi pro adeun-

dæ Scholæ Ms. alendæque sobolis. Ascensiana, alendæque Scholæ. ubi adolescentiam habuere, ibi senectutem agant J 85 moveri quam senescere omnia malebat J 35 civitas otio senescit, i. e. torpescit, Liv. i. U. C. 88. et de B. Maced. 40.: ubi nihil usquam moveri viderunt : agitandum aliquid miscendumque rati, ne cunctando senescerent consilia

Sententia earum hæc erat J 9 ex animi sententia nulla oratio lædere J 85 in sententia maneat F 284, 3 eorum obscurior (lata nempe per tabellam) F 357, 16 a metu libera F 357, 21 dicuntur F 358, 10 sententiam rogatus C 52 in sententiam Neronis pedibus se iturum C 50 quam obrem in sententiam non addidisti C 51 senatus in ejus sen. discessit C 55 regis sui exquireret J 112 feret per tabellam F 358, 1 ante me sententias dixerunt C 51 exquisitis per saturam sententiis J 29

Sentiam : Romam sicuti in sentinam confluerant C 37

Sentire contra Remp. C 26

Septis ferro natura finem statuit F 276, 20

Sequatur : tametsi haudquaquam par gloria sequatur scriptorem et auctorem rerum C 3 eas potentia C 12 quia illa intoleranda viris videbantur, hæc sequi decrevistis C 58 ligna J 82 sequi signa et ordines servare, Curt. iii, 2, 14. Liv. xxiv, 48. ducem et auctorem sequimini F 279, 13 laudamus divitias, sequimur inertiam C 52 fortuna meliores sequitur F 285, 12 studia omnia nostra corporis alia, alia animi naturam sequuntur J 2 malos præmia F 282, 7

Serendo bella ex bellis F 316, 12 Liv. i. B. Maced. 20.: incusaverat bella ex bellis seri, ne pacem unquam frui plebs posset. Idem, Et certamina serere, et colloquia, crimina, discordias, alibi dixit. Plant. lites, negotia. serunt bellum ex bello F 281, 15 Florus iii, 5, 22.: alii ex aliis reges prodeunt (debellatis aliis alii capessunt imp.)

Seria : joca atque seria cum humilimis agere J 96

Sermo ortus F 325, 9 uti modesto vel molli vel procaci C 25 quo major auctoritas sermoni inesset C 40

Serpentibus infesta loca J 89

Servi ære parati J 31

Servili imperio plebem exercere F 273, 3 officiis intentum C 4 causam civium cum servis fugitivis communicasse C 56 servitia urbana sollicitare C 24 repudiet C 44 ad concitanda servitia C 46 allicere J 56 servitii insolitum F 274, 11 pretium ostentare F 306, 7 corporis magis utimur C 1 otium pro servitio appetitis, nomina rerum ad ignaviam mutant F 303, 11 pecunia aut gratiae servitis C 52 fama erat divitem neque servitutum esse F 313, 21 senati decreto serviendumne sit F 322, 1 quam gravis casus in servitium ex regno foret J 62 minari nostris J 94 Sylla paratum F 300, 10 scelestum imposuerat F 302, 6 Græciæ demsi grave servitium F 314, 6 ad mutandum in melius F 331, 27 si victoriam per servitium exercerent F 350, 11 imposita servitus F 356, 18 ex gravi servitute in libertatem restituit F 349, 16 privatim sibi quisque servitutem peperit F 352, 5 servorum pessimis F 278, 3 miserimum F 313, 14 postremus F 314, 6

Severe vindicandam mortem ejus censebant J 18 severitas dignitatem addiderat C 54 studium severitatis Catoni C 54

Sic (pro, in tantum) C 26 denique plebes sic accensa ut J 73 equidem ego sic existimo, P. C., omnis, &c. C 51 et 16 F 352, 21 et 340, 21 uti initium sic finis est J 2 et 40, 113 et F 340, 1 sic animis eorum arrectis J 68 ac statim rex sic incipit J 109 Sic, cum nihil præcesserit, valet, adeo, omnino, prorsus. Noster: sic quisque hostem ferire. vid. Passerat. in Propert. et Servium ad Æn. xii, vs. 282. Romani sic habuere, alia omni virtuti suæ prona esse J 114 Flor. iv, 2, 15. i. e. cum tanquam, sic de principatu laborabant tanquam non caperet, &c. adacto in os gladio, sic inter cadavera repertus. Idem iv, 2, 46.

Sicut ego accepi C 6 aciem sicuti instruxerat, deducit J 49 sicut acies movebatur, magis magisque appropinquare vident J 53 quarum vis sicut omnium ferarum, inopia cibi acrior J 89 judicia, tametsi sicut antea tradita sunt F 350, 3: sicuti sæpius utitur noster. vitam sicuti peregrinantes transiere C 2 et 3 (pro, perinde ac) insontes, sicuti sontes

circumvenire C 16 cum armatis sicuti salutatum, introire ad C 28 (pro, veluti) ne sicuti pecora trucidemini C 58 (pro, quo pacto) imperat, pretio, sicuti multa confecerat, insidiatores parat J 35

Signa reliquere C 9 signa vasa cœlata mirari C 11 tabulas, toreumata emunt C 21 perlectis literis, cum prius omnes signa sua cognovissent C 47 canere jubet C 59 militia obscurati J 49 neque ordines observare J 51 inferre J 56 et scuta erant ad arcem oppidi J 67 occultare J 68 sequi J 80 infestis concurrunt C 60 aberat ab J 44 uti cum signis frequentes incederent J 45 antequam signum aut imperium ullum accipere J 97 deditiois ostentui credere J 46 quæreretur de actionibus Ciceronis, eo signo, cetera multitudo conjurationis suum quisque negotium exqueretur C 43 dato J 21 signatum. iurjurandum quod signatum ad cives perferant C 41

Signatores falsos, (et testes) C 16 Suetonius in Tiberium 23: Illatum deinde Augusti testamentum, non admissis signatoribus nisi Senatorii ordinis. vide Quintil. v, 7. Juven. x, 34.

Significabant omnes idem J 101

Silentio transeant vitam C 1 præterire non fuit consilium C 53 post, ubi silentium cepit J 33 quam maximum haberi jussit J. 99 silere de Carthagine J 19 siletur de utraque C 2

Similis: facile par similisque ceteris efficiebatur usu atque illecebris C 14 vel ætate vel curæ similitudine patres C 6

Simplex et vera via F 344, 13 morte simplici quidem F 326, 8

Simul cum moribus immutatur fortuna C 2 simul ac C 7 simul quod, &c. et quod C 16 voluisse, &c. simul confisum C 17, 19, et 20 et J 4, et 23 egestate simul ac dolore injuriæ C 28 simul id C 30 et J 100 libertatem nemo bonus nisi cum anima simul amittit C 33 (pro, deinde) quod in invidia res erat, simul et a Numidis obsecrati J 25 simul cupidinibus incepta patrandi et timore anxius J 70 simul et invisum et offensum J 73 cum ocaseu solis J 91 milites modesto imperio habiti simul et locupletes J 92 postquam accepit, &c. simulque J 52 simul undique J 101

nimio simul et incerto opere F 288, 6

Simulabat sese negotiū gratia pro-
perare J 76 ad simulanda negotia
altitudo ingenii incredibilis J 95 aut
simulandi gratia, &c. J 37 ad si-
mulandam pacem publicam J 111
bonum pub. C 38 metum simulare J
36 diffidentiam rei J 60 non pro
sua, aut quorum simulat, injuria F
282, 12 simulato impio testamento F
313, 14 per ambitionem sese probos
sim. J 85 ut studium conjunctionis
vehementer simulent C 41 regni
metus pendens supra verticem gladii
terrore simulavit Boëth. iii, Pros. 41.
cujuslibet rei simulator ac dissimula-
tor C 5 Cic. iii, Offic. 79 quod si
Aquiliana definitio vera est, ex omni
vita simulatio dissimulatioque tol-
lenda. (ut sit simulator qui id esse
ostendit quod non est, dissimulator
qui id non esse quod est.)

Simultas: ut simultas ac arrogantia
fert F 357, 13 hominum nobilium
F 363, 11 exercebant cum hostibus
C 9

Sin: (non præcedente si) insidia-
tores Massivæ paret ac maxime oc-
culte, sin id parum procedat, quovis
modo, &c. J 35 et 46 tela remittere:
sin Numidæ propius accessissent (i. e.
quod si) J 58

Sinant: ea Dii immortales appro-
bent beneque evenire sinant F 347, 22

Singillatim circumcundo (i. e. viri-
tim) C 49 Cic. pro, speciatim. quid
ego de civium suppliciis singillatim
potius, quam generatim atque universe
loquar vii, Verr. iii. singuli pro opibus,
quisque quam plurimas uxores ha-
beant J 80 singulos, modo universos
lædere J 84

Sinistra, dextra, circumventus J 101

Sinu: in sinu urbis sunt hostes
C 52

Sita vis nostra in animo et corpore
C 1, in armis omnia J 51 spes omnis
in fuga J 54 virtusque in lingua F
350, 12 res fidesque in manibus J 73
spes atque opes civitatis in illo J 114
spem magnam illi in clementia populi
Romani J 33 fortunas suas in ex-
tremo sitas J 23 procul juxta F
316, 3 Africa paucis exponere J 17
in vestra manu J 31

Siti: ne siti conficeretur exercitus
J 50 opperiri, sed luxu ante capere
C 13 lassitudinem et sitim militum
tentaturos J 50 cibus illis adversum

sitim non libidini neque luxuriæ erat,
J 89

Socia: nullam (uxorem) pro socia ob-
tinet J 80 socii nomenque Latinum J
43 nominis Latini et socios Italicos J
40 sociorum et Latii magna vis F 276, 12
et F 330, 10 Cic. domum reductus ad
vesperam est a P. Conscriptis, a P.
Romani sociis et Latinis in Lælio § 11
socii atque hostes J 92 et C 6 uti quis-
que voluntarius aut ex sociis C 56 ex
sociis prædator J 44 his amicis sociis-
que confisus C 16 sociorum atque
civium C 52 et C 29 nominat socios
C 40: in socios sceleris aperiret J 33
insidiarum cognoverat J 72 Prudent.
Psych. 471 Si fratris galeam fulvis
radiare cerannis Germanus vidit com-
milito, non timet ense Exserere,
atque caput socio mucrone ferire.
Ms. Bib. Pub. socium at membra-
næ C. Ch. socio. ascitum C 47 utique
ab stirpe socium, &c. J 14 sibi ad-
jungit J 70 dominationis F 307, 7
et administer omnium consiliorum as-
sumitur Scaurus J 29 is auctor et
socius Bestiæ ferebatur J 30 periculi
J 85 postquam de regum societate
cognovit J 82 societate victor fieri F
316, 19 data atque accepta fide societa-
tem confirmarent C 44 vestram ap-
petiverunt J 14 ad belli societatem
orantur F 312, 8 obnoxius societatem
qualem tu voles accipiet F 312, 17
ad societatem peteris F 315, 15 so-
cietatem prædarum cum latronibus
composuisse F 317, 7 amicitiam so-
cietatemque rogatum J 77 ne societa-
tes acciperemus J 76 habere eum
magnam copiam societatis amicitia-
que conjungendæ J 83

Sola: in loca sola proficiscitur J
103 solis viis F 287, 9 solus. et
omnium honestarum rerum egens J
14 omnium post hominum memo-
riam F 275, 16 (soli, opponitur fac-
tioni.) quantoque tutius factio noxio-
rum agat quam soli innocentes F
300, 17 sic, in sola loca pro, deserta,
apud Ciceronem de Divin. Cum in
locis solis mæstus errares. Terent.
Andr. ii, 4, 3 meditatus alicunde ex
solo loco. vide ibi Donatum. Plautus
Mostell. in terras solas orasque
ultima. Virgil. Eclog. X. 3 sola sub
rupe jacentem

Solertissimus omnium paucis tem-
pestatibus factus, rudis antea et ig-
narus belli J 96

Solet: quod plerumque in atroci negotio solet C 29 et J 15 J 59 et 71 et 96

Solicitabant servitiā ad eum eripendum C 50 Hispaniæ armis sollicitatæ F 282, 1 et C 36

Solitudine: in solitudine nos attingas F 284, 4 æterna vobis remanebit J 31

Solita: his præter solita vitiosis F 299, 3

Solitudine: ipem salutis in solitudine aut fuga coëgisset habere J 55 ubi postquam solitudinem intellexit J 93 in solitudines pergere J 74 ingentes J 89

Solvenda: ad solvenda menstrua F 317, 18 sic, justa solvere. Senec. Hip. et inferias. Votum, Plautus Rud. 2 solvere injuriam aut mori F 276, 19 solvere morte servitium, Dictys v, 16, 214. capite pœnas J 69

Soluta atque in multitudinem dispersa J 41 imperio J 39 pretio F 277, 10 sine imperio liberum atque solutum C 6 acerbissimas solvunt pœnas F 314, 9

Somno atque ventri dediti C 2 excitus J 72 captis J 99 somnus (ut aegrum animum solet) cœpit J 71

Sordidum me et incultis moribus J 85

Sorte potius quam virtute regatur J 1 ductos fusti necat F 329, 18 ut sorti vocarentur centuriæ F 354, 16

Sparsa humus croco F 294, 6

Spatio: ne quid eo spatio novaretur C 55 quanquam in spatio millium quinquaginta loca vasta esse cognoverat J 75

Spe: a spe liber animus C 4 ita vitam instituisse ut omnia bona in spe haberet C 31 malis moribus maxima spe C 37 magna merces in spe victoriæ C 41 pro incerta spe certa præmia C 41 sine spe sine opibus J 10 pars spe alii præmio inductis J 13 tutum spe pactionis perpulit uti, &c. J 38 in Numidiam proficiscitur magna spe civium J 43 com meatus spe amplior J 75 timor aliquantulus, sed spes amplior J 105 hac in spe P. R. liberos ad bellum misit F 297, 17 ignavus quisque tenuissima spe frustrantur F 306, 6 laborem spe otii sustentant F 345, 4 multi cum spe bona adolescentes F 351, 3 imperatori ex, &c. plus bonæ spei accedebat J 44 bonæ pleni J 113 in spem maximam adducti C 40 contra

spem J 28 in clementia populi Romani magnam illi spem sitam J 33 in alio magis quam in sese J 60 suis cuique animus ex conscientia spem præbet F 359, 13 hortabatur spes dominationis C 17 asperior C 20 quibus neque res neque spes bona ulla C 21 dubiis rebus novandis spes oblata est C 39 tenet C 58 et F 352, 10 se suasque spes corrupturum J 33 Jugurtham spes frustrata J 101 opesque ejus ex patre suo penderent J 107 et sita in illo J 114 opes omnes et spes consumsi F 297, 21 longa i. e. (longe posita) Servius F 329, 4 Horat. 1, Od. 4, 1 Epist. v. lenta Ovid. ii, 2 Epist. longinqua Statius 2 Sylv. i, 11.

Sperans: maxime sperans aut vi, &c. J 25 in fuga salutem sperare, dementia C 58 quem exitum tantis malis sperarent C 40 ea res frustra sperata J 84

Specie: sub specie senatus C 38 quam usu potiore J 16 Ager una specie J 79 Colum. 2, 16 nec contentos esse nos oportet prima specie summi soli. Stat. 3, Sylv. 5, 18. Magnificæ species cultusque locorum. specie concordiæ et pacis F 278, 16 ferrea omni specie F 317, 15 cujus rei species erat acceptio frumenti J 31

Spectaculum rerum humanarum præbeo J 14 horribile J 101

Spectat: qua parte spectat orientem F 330, 5 mihi quidem satis spectatum est, F 307, 6

Speculanti: cui speculanti iter suum cognitum J 107 speculandi gratia Valer. vi, 1, 9 Ms. quia scilicet tam tristia quam læta apparuisset. Speculatores citi se ostendunt J 101 subdole speculatum Bocchi consilia J 108

Splendor domesticus tibi animos attollit F 362, 8

Spolia belli magnifica C 20 agendum atque obviam eundum ne spolia vestra penes illum sint F 275, 20 arcem habent ex spoliis vestris F 301, 7

Sponsionem faciunt per inducias J 79

Stabilis communiasque rem F 351, 16 quorum consilio dubia Resp. stabiliebatur F 357, 12 pacem concordiam F 345, 13

Stans, aliud sedens, de Rep. sentis F 365, 7

Statim: niti modo ac statim concidere J 101

Stationes locatæ pro castris F 332, 10

Stativis: in stativis castris J 44

Statu: ab eo quo agitat statu F 282, 10

Statuatis: quid in alios, &c. C 51 de parricidis C 52 arte statuerat J 52 res gestas perscribere C 4 statui admonendum te de negotiis urbanis F 349, 11 cetera multitudini diem st. ante quam liceret sine fraude ab armis discedere C 36 ex copia rerum statuit sibi nihil agitandum J 39 dies insidiis statuitur J 70 sic apud animum meum F 352, 22 nec ego magna remedia contra divitias statuo F 355, 2

Stimulabant inopia et mali mores C 18

Stipatorum catervas circum se habere C 14

Stipendia pendere C 20 multarum imaginum et nullius stipendii J 85 faciendis sese exercent J 63 confectis F 343, 7 stipendio, armis, &c. naves onerat J 86 exercitum suum stipendio aluit F 298, 23 decernuntur J 27 portaverat in Africam J 104

Stirpe: ab stirpe interiit C 10 et evertit familias F 350, 15 ab stirpe socium P. R. J 14 tuæ extinctor J 14

Stolidior an vanior F 311, 2 Gellius Lib. viii, stolidos apud nostrum tetros, molestos, illepidos valere dicit, nescio quam recte. cum de L. Clodiano verba faciat, de quo forte Seneca de Ira iii, 38 non de Prætoris nostro, qui certe fuit in hebeti pigritia ferox, ut loquitur Apuleius, et voluntate non manu strenuus. *ἡκιστα δραστήριος*, Dio. Nec te moveat quod hæc verba (stolidus et vanus) vix in eandem personam cadere videntur. frequenter occurrunt apud probatos. Lucret. l. Sed vanus stolidis hæc omnia finxerit error. Tacit. An. ii, Inerant et alia hujusmodi stolidia ac vana

Strenue: bene atque strenue J 22 strenui, boni C 20 et imbelles J 67 fortibus strenuis F 326, 1 cum strenuo virtute certabat C 54 ex ignavo strenuum C 58 et ignavis F 357, 23 bonum et strenuum F 325, 14 prælio et bonus consilio J 7, F 340, 11 magis quam felix J 85

Streperere vocibus J 98 simul et offensa quo lenius streperent J 94 strepitu omni pavescere, circumspectare omnia J 72 cum machinato strepitu tonitruum coronam capiti imponebat F 294, 9

Strictim perscribere C 4

Student non sumtibus atque divitiis F 346, 1 pabulo pecoris magis quam arvo J 90 mutari omnia odio suarum rerum C 37 novis rebus J 77 student sese præstare ceteris C 1 studia hominum accendit ad cons. mandandum Tullio C 23 accensa in Jug. J 6 partium J 73 vulgi amissurus J 84 nostra alia corporis alia animi naturam sequuntur J 2 studio latus sum ad Remp. C 3 quo incepto studioque C 4 civilibus bellum atque vastitas Italiæ finem faceret J 5 dominandi permota plebes C 33 novarum rerum C 37 non studio Reip. dixisse C 51 legendi J 93 (pro desiderio, affectu, amore) ad bellum majore studio quam consilio profectum F 298, 1 a quo incepto studioque me ambitio mala detinuerat C 4 avaritia pecuniæ studium habet C 11 uti cujusque studium ex ætate flagrabat C 14 belli C 41 quo studium suum in Remp. clarius esset C 49 Catoni studium modestiæ C 54 in Reip. studium omnia superet J 31 promissis ad studium sui perducit J 80 benignitatem ac studium Syllæ accepit J 104 prima lex amicitiae, apud Cic. in Læl. 43. studium pecuniæ si sustuleris F 353, 14

Stultæ lætitiæ penas dedit C 51 retinuisse ab stultitia et falsis voluptatibus F 345, 12 quia stultitiæ videbatur alienam rem periculo suo curare J 83

Stupor atque torpedo invasit F 355, 17 Eam animi duritiem sicut corporis. quod cum uritur non sentit, stuporem potius quam virtutem putarem Cic. pro domo 75. Nunc stuporem Deus Rector exaggerat. Mss. Col. Jes. et B. Pub. omittunt tribuat. recte. Boëth. iv, p. 5

Stupra nefanda fecerat C 15 lubido stupri ganæque C 13 Erat ei cum Fulvia stupri vetos consuetudo C 23 sumtus stupro corporis toleraverat C 24

Suadendi usum dedit fortuna multis rebus ereptis F 312, 16 suadet vobis ab illo bellum F 285, 1 lubidinem adversum nos metum pro

nobis J 109

Sub senatus specie C 38 sub ipsis radicibus montium consedit C 57 sub imperio Micipsæ J 13 Gætuli sub sole magis, haud procul ab ardoribus J 18 jugum missurum J 38 sub honesto patrum aut plebis nomine dominationes affectabant F 273, 14

Subacta Gallica gente F 359, 4 subegerat locum mutare egestas pabuli J 44 falso fieri pecunia C 10 aut metus aut injuria te subegit decernere, &c. C 51 incertas domos habere F 352, 2 non adversa res ingentem eorum animum F 357, 1 subigere nationes atque urbes C 2 vis Jugurthæ J 24 obviam ire animus subigit J 31

Subdolos animus C 5 animo perfidiosus et subdolos Tacit. xvi, 32 subdolos modestia vi, 20, mora iii, 7

Sublata lege Porcia F 363, 25 subl. auctore compluribus narravit C 24 in cervices suas F 307, 2

Sublevando, dando, &c. C 54

Sublima nebula cælum obscurabat F 300, 4 Accius Phœnissis: Aut sæpe ex humili sede sublimæ advolant. Lucret. i. At nunc per maria ac terras sublimæque cæli. Sic, gracilus pro, gracilis. Lucil. Sat. viii, et Terent. Vincito pectore ut gracilæ sient. hilarum ac lubentem. Adelph. imberbi Juvenes apud Varronem de Action. Scenicis. sterilis apud Lucret. et alia sexcenta

Subsidiis: in subsidiis reliqua signa artius collocat C 59 exercitum ceterum in subsidiis locat C 59 triplicibus aciem instruxit J 49 compositis uti soluerat. (i. e. solitus fuerat) F 293, 7

Subveniretur: prius quam ex castris subveniretur J 54

Subversis item incensis vineis J 84 montes C 13 regna F 315, 10 ad subvertendum imp. nihil abest F 282, 4 an subverteret decretum Consulis patres, probarentne flagitium parum constabat J 30 probitatem avaritia C 10 geniti ad ea subvertenda quæ majores virtute peperere F 275, 7 non sua injuria sed libertatis subvertenda: F 282, 13

Succedere: evadere alii, alii succedere J 57 testudine acta J 94 successerant muros F 309, 17 successit illum. Arusianus. C. Fannius. ubi villam venerat. Plaut. Rogat quid veniam Cariam. Cæsar iii, 3 die Ma-

cedoniam

Succumbit animus magis aut minus mature (ubi cupidus divitiarum invasit) F 353, 16

Suetum latrocinii F 291, 8

Suffragatione honestissima consularatus ei petebatur J 65

Suffragia libera paravere F 301, 9 suffragiis populi integer (nempe quia nondum candidatus) F 279, 17

Sulfure et pice tædam mistam J 57

Sumat aliquem ex populo monitorem officii J 85 pro, eligit. Collegam sibi sumsit Ms. Eutropii i, 10 Metaph. συνέψεν εαυτῷ. Edd. fecit. Sic, sumere vinum. Maximianus. Aut levis fecit sumere vina dies. Ms. lætus et pro vino, multa. summum supplicium C 51 Sic Terent. Andr. iii, 5 Cæsar, Cic. alii. arma sumentes J 21 Sic Cicero i, Tusc. 136. Virg. arma impia sumsi Æn. 12, 33 prælium magnifice F 338, 13 bellum J 20 Statimque sumtum est Panicum bellum. Plin. 15, 18 et Tacit. lib. 19. Ovid. Ep. 4, 3 insignia magistratum a Tuscis pleraque sumserunt C 51 meliores liberos sumsisse quam genuisse J 10 Socerumque Lycæona sumit. Ovid. Met. ii, 485. Sumtam mutuam sua aut amicorum fide C 24 omne bellum sumi facile, ceterum ægerrime desinere J 83 de integro bellum sumit J 62 pro, tollere, accipere. Epistolam super caput temere positam sumit J 71 Sic, sumere argentum apud Comicos.

Summa ope niti C 1 lubidine divitias suas vincere nequeunt C 20 ex lætitia tristitia omnes invasit C 31 cum turpitudine in exilio ætatem agere C 58 artes animi quibus summa claritudo paratur J 2 prope summa ceperant milites J 60 per summa flagitia militiam detrectantibus F 337, 25 quæ dicam de summa Reip. F 349, 20 auctoritas summa in patribus F 351, 21 laborandum de summa consilii F 358, 18 audaciæ summæ C 18 per summam discordiam dilabi F 359, 5 quod ubique apud hostes aut socios idoneum videbatur cum summo studio domi exquebantur C 51 in summo periculo salutem J 77 per summum scelus C 12 Imp. atque judicium summum C 29 supplicium C 51 honorem J 85 ad summum montis egressus est J 93 sumtis tergis atque redditus more

equestris prælii F 329, 5

Sumtibus et contumeliis miserrimum servorum effecere F 313, 13 sumtu infinito ædificaveris F 363, 7 deditus C 13 toleraverant stupro corporis C 24 vix partem sumtuum sustinent vectigalia F 324, 6 licentiam demseris F 344, 1

Suo loco: nisi ex insidiis aut suo loco pugnam facere J 61

Super Numidiam J 19 alii super vallum præcipitarentur J 58 ne super fortunam animum gereret J 65 aggerem impositis turribus J 76 super industriam fortuna fuit J 95 nullius potentia super leges erat F 351, 24 gloria agnita super omnes mortales F 360, 6

Superabant, quamvis gloria, &c. tamen inerat contemtor animus J 64 orationem falsam mores mei superant J 85 illis divitias superare quas, &c. C 20 morbus quenquam J 17 res exequi quæ Jugurthæ fesso superaverant J 70 errata officiis J 102

Superba imperia C 19 facinora J 30 pro æquitate, &c. superbia, &c. invasere C 2 superbia atque deliciis omissis sibi patriæque diffidere C 31 audacia intoleranda, superbia atque scelere sese efferens J 14 lascivia atque superbia incessere J 41 corrupti superbia J 85 neque ex imperatorum superbia quenquam metus ceperit J 85 alienæ ubi ludibrio fueris C 20 superbiæ nobilitatis obviam itum J 5 et 31 homo inanis et superbiæ regiæ J 64 regium imperium in superbiam convertit C 6 quam rem in superbiam vertebant J 82 per ætatem agere J 85 dimittent F 358, 9

Superior primo prælio C 39 locum J 49 et 51 annis J 31 locis circumventam planitiem J 68 diebus J 90

Supersteterant: qui supersteterant afflicti sunt J 60 scalæ comminutæ J 60

Supervacanea populo calliditas F 356, 28 *ἐκ περιουσίας*, inquit Demosth. *περίσσευ*, adeo ut supervac. quod non necessarium. Supervacaneum est dissuadere C 51 et 58 Cic. ad Ap. iii, confirmata amicitia commemoratio officiorum superv. est. Sic, Livius et Seneca. supervacua onera magnæ navis F 356, 4

Suppetebat minus in præsens causa peccandi C 16 quæ mens, eloqui non

dubitabo F 351, 18 ubi consueta non suppetunt F 344, 9

Supplementum exercitui scribere J 39 postulare legionibus J 84

Supplicianti diis per hostias J 63 supplicantis legatos J 38 supplices manus ad cælum tendere C 32 legatos supplices mittere J 47 voce C 31

Supplicia dis immortalibus decernere J 55 composuit in post futuros F 275, 16 exercitum cogere J 85 in suppliciis Deorum magnifici C 9 muliebribus auxilia Deorum parantur C 52 Varro de R. R. 5. ad victimas farciunt atque ad Deorum servant supplicia. Sic, Tacit. iii. Accius Epigonis: Nunc pergamus ut suppliciis placans cælum aras expleam. Afran. Fratriis: Nullam profecto accessi ad aram, quin Deum suppliciis, &c. nequicquam defatigarem. Sic etiam Plaut. Rudent. prolog. 25. Dictys 6, 11. legatos cum suppliciis mittit J 46 fatigati regis suppliciis J 66 supplicium quæ postulabat Triumviros parere jubet C 55 ad supplicium traderetur J 61

Supra ea, veluti ficta pro falsis ducit C 3 quam cuique credibile est C 5 caput est dux hostium C 52 illum supra quam ego sum petere J 24 quibus rebus supra bonum atque honestum percussus J 82 rebus supra votum fluentibus F 328, 16

Susceperant tantum facinus frustra C 28 miserorum causam C 35 malorum patrocinio suscepto C 48 inimicitias pro Rep. F 323, 13 talia impune J 31 adversus vos pericula labores suscepissem F 297, 11 et J 14 bellum adversum Romanos J 80

Suspiciores regibus boni C 7 falsa suspitione alienatum C 35 suspicionibus multis volentia plebi facturus videbatur F 317, 4

Sustentabat vitia magistratum respublica C 53 laborem spe otii F 345, 4 suos et prope J 101 intelliget se metu magis quam æquo et bono sustentatum F 284, 13 quantum negotii sustineam J 85 quæ res maxime tanta, &c. C 53 prætura J 4 corpora nequeuntes fessi F 308, 10 quos terra sustinet sceleratissimus J 14

T

Tabellam: per tabellam sententiam feret F 358, 1 et dicentur F

358, 10 tabulas pietas mirari C 11
novas polliceri C 21

Tabes plerosque invaserat C 36 in
animos eorum J 32 tabescere reg-
num per scelus J 16 vetustate F
359, 5

Tale: ad tale consilium facile ad-
duci posse C 40 ad hoc aut aliud
tale negotium mittatis J 85 saxa aut
quid tale F 295, 10

Tam: quam quisque pessime fecit,
tam maxime tutus est J 31 (hæc sola
ex adverbis veteres jungunt cum su-
perlativis) Terent. Heaut. Quam ad
probos propinquitatem proxime te ad-
junxeris, tam optimum est. Cato de
R. R. Quam acerbissima olea oleum
facies, tam oleum optimum erit. Varro
de R. R. quam paucissimos relinqui-
ris, tam optimi in alendo fiunt. et
Cic. egregiis factis erat J 63 quam for-
midatus antea, est tam contemnetur
F 278, 15 nihil tam ex alto reperiri
posse quod non in promptu sit tibi F
349, 6

Tamen: tametsi miserat, &c. ta-
men parabat, &c. J 13 si ad impe-
trandum nihil causæ haberem, tamen
erat majestatis Romani populi pro-
hibere injuriam J 14 (pro, tandem)
uti apud Cic. Ep. Fam. vii, 31. Veni
igitur, quæso, ne tantum semen, &c.
in Schotti Ms. tamen, noster F 300, 2
multato fœde corpore, postremo ta-
men perire. Terent. And. iv. Sc. 1.
Et tamen res eos cogit denegare.

Tametsi haudquaquam sequatur,
&c. C 3 aspernabatur C 3, 52 et J
6, 11, 13, 16, 20, 28, &c.

Tandem: quæ quousque tandem
patiimini C 20 quem tandem locum
in civitate obtines? F 364, 14

Tanquam: facinorosorum tanquam
stipulatorum catervas circa se C 14
uti tanquam suam domum visens eat
J 12

Tantum illud vereor ne quos trans-
versos agat J 14 suadent uti se tra-
dat, tantum ab eo vitam paciscatur
J 26 qui alio prætergressus es uti
prius defessi sint homines laudando,
&c. F 340, 2 illud vero amicitiae
tantum F 363, 13

Tardius procedunt J 11 citus mo-
do, modo tardus incessus C 15

Tegant: uti turpia facta oratione
tegant J 85 facta tegenda loqui, Ti-
bull. 1. Eleg. 1. patriam armis C 6
aliquem armis tegere, Cic. Appio iii,

10. avidius alteri sauciare quam se-
met tegere J 60 neque virtus neque
arma satis tegere J 97 tegere ab ja-
culis corpora J 101 reliquos illius po-
tentia C 48 ut ceteris rebus tegas
atque tuare, Cic. Servilio Lib. 13.
neque locus neque amicus teget quam
arma non texerint C 58 spectantium
confessum velorum umbraculis, Va-
ler. ii, 4, 6. ubi Ms. ante picturam
extentis. fecit lucum argentatis. et
omittit, adornavit translatus. As-
cens. versatilem fecerunt Lucius et
Cinna locum quem argentatis, &c.

Tela militaria C 51 ingerunt J 60
inter tela hostium vitabundus erum-
pit J 101 tentare, intendere J 105
venirent Metello in sagum F 294, 20
in manus jaceret F 349, 24 qui præ-
sidii causa cum telis erant (i. e. ar-
mati) C 49 telum, proprie missile
quid denotat, quod arcu vel manu
mittitur. a telo. unde protelo. ponit-
ur pro ense, lapide, hasta. constrata
humus J 101 suis ruunt F 294, 18
ipse cum telo esse (i. e. gladio) C 27
sic Virg. Æn. ix, 750. At non hoc
telum mea quod vi dextera versat
Eflugies: neque enim is teli nec vul-
neris auctor; Sic ait: et sublatus
alte consurgit in ensem. Ubi Pe-
trens, quod vi mea vibrat. et in
Mediceo librat. Codex Coll. Jes. Can-
tab. es teli nec. ut in Romano Codice,
Forcio et aliis se reperisse testatur
Pierius. vis Trib. telum a majoribus
libertati paratum F 303, 10 arma,
tela aliaque J 66

Temere (hoc est, statim, sine exa-
mine): hinc, temeraria altaria apud
Tertull. Apol. C. 26. quæ tumultua-
rie structa sunt. ne quid se temere
crederent C 31 munita castella J 54
et effuse euntes J 105 correcta te-
meritas Marii gloriam ex culpa in-
venit J 94

Temperantia tanta inter ambitio-
nem sævitiamque moderatum J 45
est rationis in libidinem atque in
alios non rectos impetus animi firma
et moderata dominatio, Cic. de In-
vent. ii, 54. ubi Codex Petrens, pro,
invectionis, injectio, male. temperare
in potestatibus J 85 victoriam C 11
imperium benignitate et clementia
temperare F 342, 8

Tempestas retinere J 79 ea tem-
pestate C 7 paucis, Dictys v, 9. et
noster B. Jug. ex ea spes opesque in

illo sitæ J 114 ut post multas J 73 quæ sævitia? quæque tempestates hominum F 352, 17 Cic. pro Cluentio, repentina tempestas popularis: et pro Sestio 37., seditionum ac discordiarum. nam fere his tempestatibus F 358, 3

Tempora pleraque in venando agere J 6 cuncta explorat J 35 uti pro tempore atque periculo exercitum compararent C 30 in tali tempore C 48 alio potest C 51 pro tempore benigne respondit J 11 dilapso comitiorum dies adventabant J 36 veritus ex anni tempore ne J 50 ex tempore parari J 70 ubi tempore anni mare classibus patefactum est F 331, 16 postero F 360, 5 neque loco neque mortali cuiquam aut tempori satis credere J 72 iisdem temporibus C 39 illoque aliisque temporibus Jug. belli J 100 quantum temporis æstivorum in imperio fuit J 44 ad rem tempus decernitur J 12 tempus monet J 19 legatorum ante capere J 21 iurgiis trahendo tempus J 27 ad tempus non venit J 70 procedere J 83 postquam tempus visum J 91 et 94 omnium ad hoc tempus ferocissimi F 331, 10

Tendere insidias Consuli C 27 et J 61 vi tendere C 60 cursu ad Cap-sam J 91

Tenebatur ambitione ætas imbecilla C 3 loca tenent J 19 Sardiniam F 334, 4 Nec Zephyri tenuere gradum, Ms. Stat. Theb. ii, 4. at ed. rapuere. obsessus teneor J 24 lacrymas neque moderari linguam J 82 spes victoriæ tenet C 58 F 352, 10 lubido J 3 nondum vos dominationis illorum satietas tenet J 31

Tenebris fœda C 55

Tentabat exercitum per homines callidos J 38 frumenti inopia tentabatur J 90 verbis arma F 284, 8 paulatim tentando postquam opportunum sibi cognovit J 46 inquires hæc atque illa tentans F 283, 2 agros J 18 bello C 6 fortunam belli C 57 per vim aut dolis J 23 legatos pecunia J 29 insidiis locum J 46 tentare infensi adesse J 50 et 54 tela tentare (intendere) J 105 vigilias F 292, 24 quæ occulte tentaverat aspera fœdaque evenerant C 26

Tentari suis se artibus J 48 consulatus qui vivo Cl. labefactari non poterat mortuo denique tentari cœp-

tus est, Cic. pro Mil. 34. ubi Ms. pro, concessa gloria, gratia. tentatum antea bellum secus cesserat J 20 lassitudinem et sitim militum J 50

Tenuissima spe frustrantur ignavissimi F 306, 5

Tergis: abunde libertatem rati quia tergis abstinetur F 307, 15 sumtis atque redditis more equestris prælii F 329, 5 ab tergo circumveniebant J 50 et 56 clamorem a tergo accepit J 58 et signa canere J 94 de vita atque tergo regio more consulere F 273, 3

Terra marique omnia exquirere vescendi causa C 13 quos terra sustinet J 14 terra fudi, exui mari classe F 314, 16 permixtio J 41 per cava terræ citatis ventis F 325, 16 cuncta maria terræque patebant C 10 in extremis terris bellum gerebat C 16

Terrebat cum clamore, vultu, sæpe impetu J 34 dum vos a repetenda libertate terremini F 275, 19 terrere iudicii C 39 Virg. Criminibus terrere novis. metu ceteros terrere C 51 eminus funditoribus J 94 territos confirmare J 38 territos animi firmavit F 317, 23 terrore commoveatur F 363, 12 augere hostibus terrorem J 20 terribilis ejus facies C 55

Testamento hæredem præriter cum filiis instituit J 9 testamento hæredem secundum scripserat J 65 similatoque impio testamento F 313, 15

Tetra loca, inculta, fœda C 52

Timens præsentiam ejus C 31 periculum J 39 maxime fretus quibus rebus alii timent, (negotii magnitudine) F 345, 16 mihi atque vobis C 52 libertati J 39 ex mala conscientia digna timere J 62 magis quam mortalem timere J 92 sin in tanto omnium metu solus non timet C 52 delicti conscientia populum timet J 27

Timidos insolentia itineris levare manu J 94

Timor insolitus. incesserat C 31 animi auribus officit C 58 aliquantus sed spes amplior J 105 contra timorem animi J 20 plus timoris quam periculi effecerant C 43 plurimum timoris mihi faciunt adversus tyrannidem Syllæ F 274, 15

Tmesis F 348, 14 Ennius Annal. v. Transfigit corpus cere comminuit brum. et facit are Lucretius et in

Prôsaicis Auct. Cato de R. R. Ferve bene facito. verum aliquanto minores tamen C 8

Tolerabat opulentia negligentiam C 52 tolerare sumtus stupro corporis—inopiam—tributum et militiam. A. Viet. in Agrippa Cap. 18. pro perferre, ac invite sustinere. injuriam J 22 inopiam J 85 ne videret quæ audita animus tolerare nequiverat J 86 tributum F 273, 6 fortunæ violentiam C 53 animo servitutem toleratis J 31 quæ jussa nunc pro aliis toleratis F 305, 1 asperas res facile toleraverant C 10 sumtus stupro corporis C 24 inopiam manuum mercede C 37

Tollere animos J 101

Torpedinis cujus erat decipi F 306, 7 si tanta torpedo animos oppressit F 285, 1 occupavit vos nescio quæ torpedo F 307, 13 stupor eos atque torpedo invasit F 355, 17

Totiens fusum Numidam J 106 et F 297, 18 Non potus (lego non totiens) experta mihi medicamina prosunt. Maximian. 165. cum Ms.

Tractabant inter se Remp. J 41 quo plebem in magistratu placidius tractarent C 39

Tractu pari J 48 tractum bellum J 36

Tradebat consulatum nobilitas inter se per manus J 63 regnumque in illius fidem J 62 ad supplicium J 61 ubi secordiæ te atque ignaviæ tradideris C 52 tradite exemplum posteris F 279, 6 qui in custodiam traditi erant C 50 tuæque fidei trade C 35

Trahant excidantque F 316, 4 pecuniam trahunt, vexant C 20 quod commodum est trahunt, rapiunt F 350, 8 rapere omnes, trahere C 11 sibi quisque ducere, trahere, rapere J 41 alia hujusmodi animis trahebant J 84 anxius trahere cum animo J 93 dubium belli atque pacis rationes trahere J 97 longius ab incepto C 7 paulo post ipsi trahebantur C 51 omnia non bene consulta in virtutem trahebantur J 92 trahere in verum, (pro, vero habere) Dictys iv, 10. affinitas traxit F 341, 4 fluctus saxa ingentia J 78 trahere omnia, et alias deinde alias moræ causas facere J 36 bellum non posse J 23 ab imperatore consulto trahi quod, &c. J 64 ex Metelli voluntate bellum intactum trahi J 83 eodem significato quo apud

Cæsarem de B. G. 1. duci. Græce παράγειν, Plutarch. in Lycurg. jurgiis trahendo tempus J 27 ex copia rerum consilium trahit J 98

Tramites: uti per tramites occulte profugerent in Galliam C 57 per tramites occultos exercitum Metelli antevenit J 49 per saltuosa loca, et tramites exercitum ductare J 38 Plin. Paneg. 36.: oppletas undique vias, angustumque tramitem relictum tibi. Cic. xii. Philip.: Numidem in Apennini tramitibus potero, et 13. Phil. egressus est non viis sed tramitibus paludatus. Virg. G. i, 109. supercilio clivosi tramitis. et Æn. ii, 515: Furta paro belli convexo in tramite sylvæ, Ut bivia armato obsidam milite fauces ubi Petrensis, pro, properans, superaui. trames proprie, inquit Lactant. Placidius, ad hunc locum Statii: alienos impia partus—sylvæque infamis tramite liquit. Thebaid. iv.: est via transversa in sylvis, paucis cognita. Sed et vs. 48. pallentes devius umbras Trames agit. (vid. Coleri notas et Scaligerum ad Propert.)

Tranquillæ: tutæ tranquillæque res C 16

Transductus: fatigatus a fratre vix in partem alteram transductus est J 11

Transeant: ne vitam silentio transirent J 61 sine morsu velle transire vitam, Senec. de Provid. vitam sicuti peregrinantes C 2 transire ad regem J 38 per media ejus castra J 107

Transfertur imperium a minus bono ad optimum quemque C 2 exemplum ad indignos et non idoneos C 51 suam quisque culpam auctores ad negotia J 1 metum a scelere suo ad ignaviam vestram J 31 in Non. Febr. consilium cædis C 18

Transfuga levissime F 365, 8

Transgressu: in transgressu vitare prælium conatus F 288, 2 communem habitum transgressus F 322, 7 de itinere maritimo. uti etiam Sueton. et Florus.

Transmittit equites vado F 295, 7

Transversos agat privata amicitia Jugurthæ J 14 dolor, Flor. iv, 2, 10. et Dictys i, 7. itineribus castra movere J 45 principiis in planum deducit J 49 præliis J 50 in eo colle quem transverso itinere porrectum J 49 per medias laudes quasi quadrigis

vehementem transversâ incurrit misera fortuna Reip. Cic. in Bruto 97. vide notas

Trepida civitate J 40 trepidi improviso metu J 97 res J 91 Liv. Tullius in re trepida 12. vovit Salios. Horat. iii. Carm. 2. trepidare ad arcem oppidi J 67 trepidet, festinet J 85 (et alibi)

Tribuistis præmia sceleribus ejus F 280, 20 Annib. vincendum Rom. tribuit. Valer. ix, 1, 3. Ms. tradidit. fiduciam commendationi meæ tribuit C 35

Tributum tolerare F 273, 6

Triennio frustra trito F 322, 8 vid. Valer. M. iii, 45. et lege ex Ms. trita notitia

Triumphum: per triumphum duxere Aristonicum F 313, 16

Tropæa in Pyrenæis jugis constituit F 328, 6

Tulit: uti fors tulit J 78 ægerri-me nobilitas J 85 uti libido F 358, 9

Tum demum periculo atque negotiis compertum C 2 pro tunc tandem. parricidam vocare. Tum ille C 31 &c. pro, tunc. Nam tum Brutus ab Roma aberat C 40 pro, tum demum, tum persequare ubi facta sunt C 52 tum vero. sed confecto prælio tum vero cerneret C 61 pro, et, nam in fuga salutem sperare cum arma ab hostibus averteris C 58 pro quo. Terent. Eunuch. ii, 3. tum autem ponit. Ut illum dii deæque senium perdant, qui me hodie remoratus est, meque adeo, qui restiterim, tum autem quillum non flocci fecerim. Tum primum J 5 etiam tum J 40, 51, 54 et 64 F 317, 17 F 331, 2 F 343, 13 cum virtute tum gratia viri permotus J 9 cum tum maxime J 43 quod postquam auditum tum vero ingens metus J 106 tum demum veram deditionem facere J 46 antea jam infestus, tum vero multus atque ferox instare J 84 quanquam toto die Numidas intentos habuerat, tum vero cohortatus J 94

Tumulosum locum J 91

Tumulti causa conscripserat C 59 loca incenderent quo tumulti facilius aditus ad Consulem C 43 insolito percussus J 38 sine tumultu manent infensi intentique J 57 tumultum ex tumultu serunt F 281, 14 tumultum facere J 53 et 72 hostilem J 58 intercessit Bruto et Curio Coss. F 302, 8

Delphi. et Var. Clas.

Turbæ concitantur mihi F 302, 3 turbamenta Reip. probate F 279, 4 turbata sunt omnia seditionibus F 280, 4

Turmarum ducesque centuriones J 38

Turpem famam metuere J 85 fuga J 106 formidine F 327, 1 Cum esset proposita fuga turpis aut gloriosa mors. Cic. ii. de fin. 156. facta oratione tegant J 85 vita integra fama potior J 67 ancilla Fusidius F 278, 5 turpissimo cuique et sceleratissimo ludibrio est F 370, 13 parti corporis J 85 flagitiose venditas, quam turpissime parasti F 362, 8 cum summa turpitudine in exilio ætatem agere C 58 per turpitudinem abuti (de divitiis) C 13 turpis crudelis, frequent. apud Sallust. inquit Steph. in Thesaur. vellem loca illa citasset, sed vox fœdis nisi fallor, doctissimo viro fraudi fuit.

Turribus super aggerem impositis J 76 præsidii firmat J 23

Tuta: uti tuta ab injuria forent nostra corpora C 33 consilia C 41 non mœnibus sese tutabantur J 94 tutæ tranquillæque res C 16 in tutandis periculis magis quam in ulciscendo teneantur F 275, 3 sed regnum tutatum J 102 pedes magis quam arma tutata sunt J 74 simulatis auxiliis tutatus est. Frontin. ii, 12. Sic edd. sed Mss. Codd. rectius exhibent tutus. tuti uti per otium simus J 14 injuria gravitate tutior est F 304, 4 quantoque tutius agat factio noxiorum quam soli innocentes F 300, 17 ex omnibus maxime tutos esse J 14 nihil apud illos tutum pati J 88 quam quisque pessime fecit tam maxime tutus est J 31

Tyrannidis: per tedium jam aut pudorem tyrannidis esse eum dimisurum, &c. F 276, 2

V

Vacuum domum fecisse nuptiis (necato filio) C 15 impetus fiat in vacuum repubblicam C 52 vacuum hominibus insulam F 333, 22 prædia vacua, Cic. pro Rosc. Am. 15. ira atque misericordia vacuos esse decet C 51 quod vacuum ab defensoribus esse audiebat, i. e. a defensoribus, Cæsar vii. B. G. ii, 176.

Ind. l.

animo vacuum J 52 similitudines exercere vacuum fuit F 273, 11 v. f. exercere discordias Dictys ii, 7. a culpa vacuus C 14 Plaut. Merc. vacuum esse isthac ætate his te decebat noxiis. Ager frugum vacuus J 90 vacuus curis F 309, 15

Vades quinquaginta dederat J 35 et 61

Vadosa alia, alia alta J 78

Vagabantur incertis sedibus C 6 nullo certo exilio F 332, 20 vagi, palantes J 18

Valeat : quid bello valeat tute scis J 102 valere factiones multitudine civium C 51 dum apud eos vera consilia valuerunt F 356, 16 parum animo J 11 armis amplius J 111 si conjuratio valuisset C 17 cuius imperium late valuit in Africa J 5 plurimum imperio res Rom. Sulpitio Marcello Coss. F 272, 11 imperatorum virtus animi valeret C 2 ius bonumque apud eos non legibus magis quam natura valebat C 9 hæc fama ex aliis rebus magis quam quod cuiquam compertum foret C 14 consilio F 356, 29 adversum quem neque leges imperia magistratum neque leges valerent J 77 viget ætas animus valet C 20 maxime opibus C 51 oppidum magnum atque valens J 89

Validior injuria F 273, 17 ingenia validissima J 103 animo ob morbos parum valido J 65 mente validus Horat. i. Ep. 8. ingenium sapientia validum C 6 multo maxime ingenio validus J 6 F 286, 22

Valle in virgulta F 332, 17 (vide Virgulta)

Vallum : super vallum præcipitentur J 58 alios super vallum in munimentis locare J 100

Vana : neque per ignaviam aut vana ingenia incerta pro certis captarem C 20 forent potius quam miseria mea fidem verbis faceret J 24 lingua F 355, 25 stolidior an vanior F 311, 6 non pro vanis hostibus sed liberaliter habuit J 103 non minor vanitas inerat quam audacia C 23 vanitate cognita atque imperitia — ejus augere amentiam J 38 Mauros F 336, 16 et F 332, 31 idem de Ægyptiis. Curt. iv, 1, 30. consilium C 52

Varia : facies totius negotii varia, incerta, fœda J 51 variaque victoria bellum J 5 vario J 43 Livius, Ibi varia victoria et velut æquo Marte pugnatum est, U. C. ii. in artes vitas-

que varias dispalata F 352, 7 varie assentiebantur, ceteri verbo alius alii C 52 varius incertusque agitabat J 74 vultu, colore, pariter atque animo varius J 113 Flor. varius ingenio Antonius iv, 3, 4. Liv. ii. U. C. 250. sententiam variavit timor

Vasta atque arida loca J 75 et 89 vasta rapinis Italia F 332, 1 et 277, 5 (Accius hanc urbem ferro vastam faciet :) hiavit humus vasta et profunda F 318, 10 igni magis quam præda ager vastabatur J 55 polluere et vastare omnia J 41 agros et villas expugnare J 41 Resp. J 31 vastatio domuum F 343, 2 locis F 315, 8 Meroë vastis quas nutrit arenis Claudian. in pr. Cons. St. 260. Ms. vatis. Civitas magis quam corrigitur F 345, 9 vastavimus ad internecionem Hispaniam F 298, 19 bellum atque vastitas Italiæ J 5 vastus animus immoderata cupiebat C 5 in eodem significatu. — antrum Virg. Æn. i, 12. Aper. Claud. Pan. iii, 62. Cæde Æn. vi, 101. Certamine Æn. xii, 553. homo atque fœdus. Cic. i. de Orat. Vires Æn. vi. vulnere Lucret. v, 259.

Ubi pro labore desidia, &c. invasere C 2 i. e. vice, loco, ἀντλ. Eunuch. i, 2, 76. eduxit mater pro sua. Cic. in Pisonem noctem pro die. Ubi memores de virtute C 3 ubi requievit ex miseriis et periculis C 4 consulueris C 1 ubi de magna gloria bonorum memores C 3 pro, quando. ubi pax everserat C 9 satis explorata sunt, quæ voluit in unum convocat C 17

Vecordia : eoque vecordia processit uti J 5 vecordi pertinacia resistebat J 24 formidine quasi vecordia agitare J 73 quasi vecordia cepit J 99 obiectare vecordiam J 94 heu belli vecordia. Silius.

Vectigalia bellis incerta F 324, 6 summam potestatem moderandi de vectigalibus F 349, 26 in latere vectigalium nostrorum F 282, 2

Vehementer simulent studium conjunctionis C 42 negotio permotus J 6 Ammian. p. 274. vehementer (incertus id verabatur.) carus J 7 accensa multitudo J 23 contra Metellum J 54 gratulabantur F 325, 5 sic vehementer admirari et adversari Cicero in iv. Acad. et vii. Verrin. expectare literas ad Brutum Lib. ii. Ep. 15. velim. Terent. regie voluntates J

113 Me severum vehementemque præbeo, Cic. iv. Catilin. vehementissime sibi animum ad virtutem accendi J 4 summa opè nitentini atque eo vehementius quod J 31

Vel: (ter in eadem sententia) C 25 pro, etiam. in victoria vel ignavis gloriari licet J 53 vel Priamo miseranda manus. Virg. Æn. ii, 259. et carmina vel cælo possunt deducere Iunam, Ecl. viii, 69. Alia exempl. habent carmina, et e cælo teste Pierio, sed cum Vulgg. faciunt 3. Codd. Mss. Petr. Jes. Pembr. Ovid. M. vi. At nunc miseranda vel hosti. Senec. Agam. Cladibus nostris daret vel Troja lachrymas. vel ferro septis F 276, 20 quod quidem scelerum illius vel maximum est F 277, 8

Velitaribus armis (instructi) J 105

Velle et censere J 21 maxime vellem Remp. quietam esse, &c. F 250, 2 si ratam pacem J 112

Venalem urbem J 35 habere libertatem F 352, 3 fortunas suas F 359, 8 omnia C 10 Resp. fuit domi militiæque J 31 rerum forum J 47

Venditas eloquentiam flagitiose F 362, 5

Venenis malis imbuta (avaritiâ) C 11 Lex vetus apud Cic. pro Cluentio, Cap. 54. Qui venenum malum fecit, fecerit. veneno interfecta F 330, 3

Venerant: si qui in manus venerant J 101 domum tuam oppugnata F 363, 3 Resp. in maximâ pericula C 52 ad se occultis J 61 in aedem Concordiæ C 46 uti Metello in sagum tela venirent F 294, 20 ex invidia in gratiam et favorem J 13 quasi de pace in colloquium veniretur J 112 et 113 contra inceptum suum venisse J 25 postquam eo ventum est. unde a ferentariis prælium com. posset C 60 venturum auxilio suis J 56 navibus in eos locos J 78 quæsitum ab eo pacem an bellum agiturus foret J 109 ipsumque deditum venissent J 28 si auxilio suis venisset J 81 ubi res ad certamen venit J 13 ad tempus non J 70 in Africam maturantes veniunt J 22 veniunt a Boccho J 102

Ventis sævire mare J 78 per cava terræ citatis F 325, 16 agitari humum aridam J 57 vento gliscenti F 299, 10

Ventrem bis die onerare F 346, 18

atque somno dediti C 2 atque profundæ lubrici sumtus quærerent F 343, 9

Vera via nititur. op. dolis C 11 veram gloriam injustæ potentie anteponebant J 41 atque simplex via est F 344, 13 Andr. ii, 5. verus homo, licet vera mecum recognoscas C 35 rerum vocabula C 52 si vera et honesta flagitium superaverit F 304, 1 verus pro æquo et justo. Cic. pro Murena 67. et in Sallust. ita egit ut nihil non æquum ac verum duxerit, &c. Virg. Æn. xii, 694. Quæcumque est fortuna, mea est: me verius unum Pro vobis fœdus luere et discernere ferro. Codex Pembr. pro, verius, justius sed ab interprete. Horat. Metiri se quemque suo modulo ac pede verum est. Ep. vii. Si vera existimare voles F 312, 16 insolens vera accipiendi F 326, 17 quæ vera atque utilia factu F 351, 18 quibus peritia et verum ingenium F 289, 23 vera consilia F 356, 15 claves adulterinæ—veræ J 12 deditonem facere J 46

Verba hujuscemodi locutus est C 50 multa feci in hoc ordine C 52 in colloquio J 38 viris virtutem non addere C 58 habuisse eum J 9 neu verba inimici ante facta sua ponerent J 15 composita J 85 mandata verbis dat C 44 senatus verbis nubcient, velle et censere eos ab armis discedere J 21 et senati verbis minæ graves nunciabantur J 25 et dicam quæ hujuscemodi verbis disseruit J 30 mussantes et retractantes verbis, &c. F 280, 14 verbis arma tentabitis F 284, 8 liberalibus permulcti F 309, 7 molestissimis insectabere F 364, 5. Bibulum petulantissimis lædis F 365, 5 verbo assentiebantur C 52 verborum satis dictum est F 307, 11 in pectus Jugurthæ altius descendit J 11 ut, alta mente repostum. uti paucis absolvam C 38

Verberabatur malo dependens F 318, 19 verberibus in eos animadvertetur C 51

Vere: dolo an vere J 113 ex lubricine magis quam ex vero celebrat C 8 vero pretium aut gratiam anteferebat J 16. a vero bonoque impediebat J 30 vero amplio rem numerum efficiebat Syllæ J 105 (i. e. speciem præbebat) ad voluptatem a

vero deficit F 353, 25 pro vero mihi constat F 359, 9

Vereor: hoc in M. Tullio non vereor C 51 tantum illud vereor ne quos, &c. J 14

Vergens ad Siciliam faucibus F 318, 22 Ut reparet lapsum fatis vergentibus ævum Ms. B. Pub. Spatiis verg. Auctor de Phœnice vi, 61.

Vero: neque vero agrum colendo C 4 sed urbana plebes ea vero præceps terat multis de causis C 37 quasi vero mali atque scelesti tantummodo in urbe C 52 non timetis eam: immo vero maxime; sed inertia cunctamini C 52 nunc vero C 52 arma ab hostibus avertere ea vero dementia est C 58 uti pravas artes ab juventute prohibeas. Ea vero clementia erit consuluisse ne F 345, 9 sed confecto prælio tum vero cerne res C 61 nunc vero exul patria J 14 sin propius accessissent ibi vero virtutem ostendere J 58 postquam ei P. provinciam jussit antea jam infestus, tum vero multus atque ferox instare J 84 quod postquam auditum est tum vero ingens rumor J 106 ubi bonum publicum etiam privatim usui est: id vero dubitare aggredi, secordiae atque ignaviae duco F 352, 23 si vero F 359, 27 illud vero amicitiae tantum F 363, 13 fortunatam? immo vero infelicem F 363, 21

Versabimur semper ne in sanguine, &c. J 14 in prima acie C 60

Versus: in Galliam versus castra movere C 56 Cic. de Amicitia. Is primum instituit in forum versus agere cum populo, sic usque eum ab ad, &c. Ab usque Pachyno Virg. finem imperii J 19 versum fugam ad se fieri J 58 et 69 in superbiam vertebant illam rem J 82

Versutum ingenium F 355, 27

Vertere exercitum [pro, considerare, inquit Servius in Æn.] F 330, 4 libertatem in ludib. J 41 vertet ista mansuetudo vobis in miseriam C 52 benefacere ex consuetudine in naturam J 85 in miserationem ex ira F 275, 15

Verum aliquanto minores tamen C 8

Vescebantur ferina carne J 89 vescendi causa terra marique omnia exquirere C 13

Vesper diei erat J 52 et 106 Dictys iii, 8, 3, 19.

Vestigii humani facie F 290, 1 pro ima parte pedis Gell. v, 14. Virg. Æn. v, 566. vestigia primi Alba pedis. Petrensis pedes, male. Cic. iv. Acad. 220.

Vestitus oleastro collis J 48 agri messibus. Ovid. iv. Fast. Ipsi montes Epiri vestiti frequentibus sylvis. Liv. ii. B. M. Cic. de Nat. D. 198. Columella viii, 5.

Vetat Lex Porcia C 51

Veteres fidosque clientes C 10 amicos muneribus expleant J 13 et sanctos viros F 294, 15 prosapiæ J 85 novorum fidem in tanta perfidia veterum J 74 erat ei cum Fulvia stupri vetus consuetudo C 24 radices vetustate eminebant J 94 præter vetustatem familiæ J 63 vetustatem in majus componentem F 327, 29

Vexabat fama atque invidia C 3 luxuria atque avaritia C 5 conscientia mentem excitam C 15 quæ per summam contumeliam vexata est. Valer. ix, 5, 2. Ms. agitata est. Ascens. ibid. quæ amentia, male. pecuniam trahunt, vexant C 20 Remp. pretio C 50 vexantem Remp. Gracchum Cic. Læl. 17. neque aliter vexavit ac debuit si quis prædæ loco accepisset magistratum F 372, 10 lamentationem matrum familias ac vexationem virginum vestalium Cic. 14. Catil.

Via vera nititur dolis contendit C 11 ad gloriam virtutis via grassatur J 1 omni F 330, 8 reliquos eadem via aggressus J 16 ire primum via qua capessendam arbitror libertatem F 300, 12 patenti ad verum perges F 343, 20 prava ingressus F 344, 9 vera atque simplex F 344, 13 hac seu meliore alia perges F 347, 20 ad virtutem ardua F 354, 1 solis viis F 287, 9

Vice pecorum obtruncabantur F 294, 19 Dictys i. 1. teli Juven. xv. 53. ubi Ms. Codd. pro jejunum, genuinum odium exhibet. vicem ærarii me præstare F 297, 22 pro pugna F 335, 7 per vicissitudinem pugnabatur F 335, 8

Vici omnia supplicia scelere meo F 323, 8 invidiam gloria J 10 in senatu pars illa J 16 in avido ingenio pravum consilium J 25 plebes pro victis est F 308, 5 nihil reliqui victis fecere C 11

Victor lubricitatis et divitiarum J 63 haud dubie jam victor J 102 victoria in manu nobis est C 21 ex victoria talia sperabant C 37 varia victoria fuit J 5 pro victoribus agere J 98 victoria quo minus uterentur J 38 lex sua lubricitate usa J 42 parta jam ex manibus eriperetur J 82 secors aut insolens factus J 100 imprudentiam pro victoria ostendant F 315, 12 dubia etiam tum F 315, 12 in victoria se licentius liberiusque quam artius futuros F 344, 17 cui omnia in victoria lege belli licuerunt F 350, 17 victoriae temperare C 11 aut vi aut dolis sese casum victoriae inventurum J 25 tuæ corruptorem F 342, 10 victoriam crudeliter exercebant C 38. luctuosam atque cruentam hostibus relinquere C 58 incruentam adeptus C 61 eo intentior ad victoriam niti J 45 civilem J 95 prope jam adeptam retinere J 101 virtute partam F 350, 10 Syllanam F 342, 17 confirmaturum omnes J 49 victos acerbius ulcisci J 43 hostes pæne victos dare J 59 beneficiis nunquam victum J 102 vincere summa lubricitate divitias C 20 bono vinci satius quam malo more injuriam vincere J 42 naturam J 75 vis avaritiæ bonis moribus vincetur F 355, 11 virtutem opulentia F 353, 25 minore detrimento illos vinci quam suos vincere J 54 regem armis quam munificentia vinci minus flagitiosum J 110

Victu regio atque cultu ætatem agere C 37

Videlicet (Ironice) C 52

Viderint: si paululum modo vos languere viderint C 52 omnium animos alacres C 21 postquam videt frustra inceptum J 61 ubi eodem intendere haruspici dicta J 64 animos arrectos J 86 luxu atque licentia carendum videt F 283, 3 ne meliores sumsisse videar quam genuisse J 10 res autem opportuna videbatur C 49 uti mihi videor, disserui F 356, 8 ne vivere contemptus viderer J 14 quod illorum magis quam sua retulisse videretur J 111 ut tanta mutatio non sine Deo videretur F 328, 20 esse quam videri bonus malebat C 54 quam audeat tam videri felicem F 277, 21 rectius mihi videtur ingenii quam virium opibus gloriam quærere C 1

Vigebant avaritia, &c. C 3⁴ viget ætas, animus valet C 20 Seneca Ep. 26. viget animus et gaudet non multum sibi esset cum corpore. ubi Membranae B. Pub. sic locum illum depositum legit, nolim posse. prodestne habituro aliquid habiturus eque si quicquid nolim non posse. nam si quid, &c.

Vigilando, agendo, &c. prospere omnia cedunt C 52 vigilia prima J 106 patiens vigiliæ C 5 haberentur per totam urbem C 30 ducebantur more militari J 44 crebras ponere J 45 ad vigiliis multus adesse J 96 per vigiliis canere signa J 99 ipse circumire J 100 tentare F 292, 24 neque vigiliis neque quietibus sedari poterat C 15

Vilia habere pericula C 16 summum Imperium F 323, 6 bona omnia ubi divitiæ claræ habentur F 353, 28

Villa: in publica villa F 342, 20 uti quisque domum aut villam concupiverat C 51 aut villam exstruere F 346, 15 in urbium modum exædificatas C 12 expugnare J 44 pluris pretii coquam quam villicum habeo J 85

Vincta fornicibus lapideis camera C 55 Cic. ii. Tusc. 41. aspiciat religatum asperis vinctumque saxis. in vincula conjecerat C 42 in vincula duci J 33 in vinculis retinendum C 48

Vindicamus nosmet ipsos in libertatem C 20 et plebem J 42 uti te ab inimicorum impetu vindices F 349, 12 Senec. de B. 6. me ab illo nihilominus vindicare. mortem severe vindicandam J 15 prohibendo a delictis magis quam vindicando J 45 vindicandum in eos qui, &c. J 31 manu vindicandum J 106 et 20 crescere interdum vindicari C 10 vindicatum est in eos C 9 pro animadversum Cic. vii. Verrin. si quid vindicatum severe est. in noxios J 31 vindices rerum capitalium C 52 sic carcer dicitur nefariorum vindex Cic. ii. in Catil. pœna vindex Catuli. Arg. Juris sui tribunos plebis F 300, 11 libertatis F 307, 3 vindictam nobilitatis acerrime in plebem exercuerat J 16

Vineæ cum ingenti periculo frustra agebantur J 92 agere J 37 et vineas ex locis maxime idoneis J 16 neque inter vineas sine periculo administrare J 92 extra vineas egressus J 94

vincis, &c. expugnare aggreditur J 21
subversis, item incensis J 94

Vino: cum vino advectio ea permutare J 44 et epulis onerati J 76 cum se cibo vinoque læti invitarent F 318, 8

Violasse domum Ætæ F 293, 3 deos perjuria F 284, 2 violaverat planitiem scrobibus insidiosis Prudentius Psychom. vs. 263 (sic saltem veterimæ Corp. Christi membranæ.)

Violenterque exercita quæstione J 40 fortunæ violentiam tolerasse C 53

Vir acer et infestus potentia nobilitatis J 27, et 43 addere virtutem verba C 58 sanctis J 85 natura et viris munita J 87 fortibus augete ingenium F 285, 10 agro virisque opulentum J 16 armis virisque opulentum oppidum J 57 virorum more pugnantes C 58 virorum atque armorum magna vis J 92 mediocres (medico contentos) J 6 memineris te virum esse C 44 ingentem regem J 65 ad id locorum talis non audebat J 63 egregius in aliis artibus J 82 sanctus J 109 Juven. Sat. 13. pati muliebria C 13 si modo viri esse vultis C 40 Silanum quæ dixerit studio Reip. dixisse eos mores eamque modestiam viri cognovi C 51 clariss. viri Consulibus diligentia C 51 summi J 52 turpissimi J 85

Vires, &c. per seordiam defluxere J 1 senescunt F 306, 4 viribus polens J 6

Virgulta in valle F 332, 18 sic, Plin. arbustus ager i. e. arboribus consitus x. 29. et xvii. 35. arbustat agros arbusta vite 17, 23

Virile: cui virile ingenium tolerare potest C 20 secus F 294, 2 animum effeminat C 11 pro virili parte dictum a me F 347, 21 Cic. v. Verrin. vi. ne vos plus etiam quam pars virilis postulat. Hæc qui pro virili parte defendunt, optimates sunt Cic. pro Sestio. pro virili portione in Vita Ag. Tacitus. ad virilia illa vocem F 304, 8 virilis audaciæ facinora illa C 25

Virtus animi valeret C 2, et 58 hebescere C 12 ubi enitescere posset C 54 memores J 97 ipsa per se amara F 353, 27 in lingua sita vis virtusque F 350, 12 animi an vi corporis magis procederet C 1 ubi de magna virtute bonorum memores C 3 cives cum civibus de virtute certabant

C 9 virtute magnus C 53 ingentibus ibid. cum strenuo virtute C 54 ex virtute cognomen J 5 virtute ac diis volentibus magni estis et opulenti J 14 repuli Deorum auxiliis et virtute mea F 322, 20 ex virtute nobilitas cœpit J 85 quod ex aliena virtute sibi arrogant J 85 et quod vitium (de avaritia) propius virtutem erat C 11 emori per virtutem C 20 vehementissime animum ad virtutem accendi J 4 suos hortando ad virtutem erigere J 23 omnia non bene consulta in virtutem trahebantur J 92 quod si virtuti vestra fortuna invidetur C 58 diffidens virtuti militum J 52 omnia virtuti suæ prona esse J 114 præmia ambitio possidet C 52 virtutis via grassatur J 1

Vis nostra omnis in animo et corpore sita C 1 δόναμις Græcis, teste Servio Æn. xii. 396. avaritiæ J 32 sic vim tritici Frontin. iii. 15. ubi Codex unus ex nostris magnam vini triticique partem. vis, pro vices F 296, 8 vis pecuniæ Boët. ii. Pros. 5. morbi C 36 tanta hominis magis lenienda quam exagitanda C 48 animi in exercitu C 61 Curtius x. Corporis J 2 Jugurtha subigit J 24 tanta gratiæ atque pecuniæ regis J 27 tanta avaritiæ in animos eorum invasit veluti tabes J 32 plebis soluta et in multitudine dispersa J 41 aquæ cælo missa J 75 serpentibus; quarum vis inopia cibi acrior J 89 utrum maxima effecta est J 91 armorum J 92 sociorum et Latii F 276, 12 Tribunicia F 303, 10 piscium F 329, 22 immanis hominum F 331, 21 Tacit. ii. 4. 53. avaritiæ F 355, 11 vim parari nunciatum est C 35 per vim eripiuntur C 52 magis industriam quam vim aut tempus deesse J 1 pulveris vim magnam J 53 vim et gratiam nostram experiri J 102: vi ne corporis an virtute C 1 magna animi et corporis fuit C 5 magna tendere C 60 urbes partim vi alias voluntate J 13 partim vi alia metu J 89 non manu neque vi J 31 quanta rogationem jusserit, decreverit, voluerit J 40 summa capere intendit J 92

Visceribus: ex sanguine civium paraveris opulentiam istam F 363, 9

Visendum omnia potius quam semet F 346, 16 domum visens eat J 12

Visus qua erat J 101

Vita hominum sine cupiditate agi-

tabatur C 2 in tota vita constituenda. Cic. i. Offic. 167. videlicet vita cetera huic sceleri obstat C 52 turpis J 67 vita moresque mei falsam (orationem) superant J 85 de vita atque tergo regio more consulere F 273, 3 et mors jura naturæ sunt F 323, 18 cujus contumeliam homines ignavissimi vita sua commutare volunt F 351, 9 ego in ea vita multa legendo atque audiendo ita comperi F 356, 13 diffidens vitæ C 45 exitum dignum moribus factisque invenit C 55 animus dux atque Imp. vitæ mortalium J 1 cum sibi finem vitæ adesse intelligeret J 9 natura facit J 10 dolis vitæ suæ insidiatum J 22 post paulo interituræ parceret vitæ J 106 vitam silentio transeant C 1, et 2 miseram atque inhonestam C 20 ita instituisse C 31 demissi in obscuro vitam agunt C 51 morte graviores exigunt J 14 vitæ tantum ab eo paciscatur J 26, et 85 nemo diurna mercede vitam mutaverit F 281, 9. pacto vitam dederant F 313, 10 post eos (reges) vitam refutant F 330, 6 eam vitam bellum æternum atque anceps gerere F 342, 5 seque virtutemque suam Reip. condonavere J 75 in artes vitasque varias dispalata F 352, 7 Apuleius. Nam in eorum vitas quorum sibi servitium Deæ nostræ majestas vindicavit, &c. et pro, moribus. Ter. Adel. iii. 3

Vitabundus inter tela erumpit J 101 utitur Livius. vitantes conventum F 317, 18 vitare neque facere pericula F 353, 8

Vitia Imp. sustentabat magnitudine sua Resp. C 53 callide occultans J 15 mire sunt vitiis obtentui F 278, 14 fortuna nostris vitiis adhuc incolumem F 316, 15 quod vitium propius virtutem erat: de avaritia C 11

Vivamus: nunc non id agitur bonis an malis moribus vivamus C 52 alius alio more viventes C 6 is demum mihi vivere et frui anima C 2 moliter C 17 quoad vives nunquam tibi redditam gratiam putaveris J 110 vivum aut necatum J 61

Vix pro ægre: in alteram partem transductus est fatigatus a fratre J 11 pro, non F 298, 9 vix satis apertum os aut lingua prompta F 347, 17

Ulti: quonam modo maxime uli sanguinem nostrum, pereamus C 33

Unde: (pro, a quo loco) C 60 (pro,

a quo) J 14 a qua parte F 295, 10

Universos: op. singulis C 20, et J 84 omnes J 54

Vocabula vera rerum C 52 sorte vocarentur centuriæ F 354, 16 cum ipse ad imperandum Tisidium vocaretur J 62

Voce supplicii, demisso vultu C 31 magna hortatur J 56 voce magna vehementer gratulabantur F 325, 5 ne vos ad virilia illa voem F 304, 8 strepere vocibus J 98

Volebant divitias honestas C 7 volens earum finem F 305, 7 volens concedit. Imperium alteri nemo F 340, 6 plebi militia volenti putabatur J 84 volentia de ambobus acceperant J 73, et F 317, 4 volentibus diis J 14 volentibus quam coactis imperitare J 102

Volitabit fama virtutis tuæ pergentes F 359, 24

Volvebat multa cum animo suo J 6 secum C 32, et J 113

Volventes hostilia cadavera. C 61 Vox huic negotio apta, sic, saxum volvere. Virg. vi. Æn. et semianimes voluntur equi. Idem. Hæc illis volventibus C 41 saxa J 57 multa volvit in pectore F 353, 23

Voluerit: jusserit, decreverit, voluerit J 40 Cic. de Leg. 2. Ita decernebat senatus, jubebat et volebat populus. id est, suffragiis suis comprobabat. Liv. 30. Tr. plebis ad populum tulerunt, vellent, juberebant senatum decernere. Arnob. vii. Tantum esto mactus quantum volo, tantum amplificatus quantum jubeo, &c. nihil me sciente frustra voles J 110 ubi satis explorata sunt quæ voluit C 17 justos dominos volunt F 316, 16 voluntarius aut ex sociis venerat C 56 voluntate ejus Pisonem aggressus (volente illo) C 19 facile se ex voluntate usurum Antonio C 26, et J 83 partim vi alias voluntate imperio suo adjungit J 13 quæ ex voluntate forent J 46 voluntate alienati J 66 immutata J 113 adversa F 326, 10 nimisque in victos bona voluntate F 342, 11 regiæ voluntates vehementes sæpe sibi adversæ J 113

Voluptaria loca C 11 Plaut. Pœn. liberum ut monstrarem tibi locum et voluptarium. Gestientis animi elationem voluptariam. Cic. iii. de Fin. ab negotiis nunquam voluptas remorata J 95 ignaviæ voluptatem

et præmia virtutis J 85 animus ad voluptatem a vero deficit F 353, 25 ad inertiam et v. corporis pessumdatus J 1 tales sine dedecore attigerit F 343, 16 corpus voluptati animæ oneri fuit C 2 duritiam et alia quæ ceteri miseras vocant, voluptati habuisset J 105 tanta est illis v. dominatio F 351, 12 si voluptatibus vestris otium præbere vultis C 52 retinuisse ab stultitia et falsis voluptatibus F 345, 12

Vorticose mare F 331, 15 Liv. vorticoso anni I. B. Pun. 21, et F 333, 18 vertit animum, i. e. advertit J 93

Votis paranda auxilia F 276, 1 rebus supra votum fluentibus F 328, 16 voveo dedoque me pro Rep. F 324, 16

Urbanis munditiis se exercuit J 63

Urgeat: acutus ferro an fame J 24 Valer. ii. 75. Nisi majoribus urgeret. non urgeret. ubi Ms. urgerentur referri. Ascens. Tam digna exempla tam breviter nisi majoribus urgeret non referrentur. urgeat cum metu Jugurtham J 35 militia atque inopia urgebatur J 41

Usa ex lubricine victoria J 42 largius suo C 16 pecunia F 323, 10 amplis honoribus J 25 quasi sacro inspoliato fano usi F 341, 18, et C 41 cujus patrocinio plurimum utebatur. Sedulius ii. 8. usus majore juvenia Ms. Cod. meliore. usu per laborem militiam discebat C 7 omnes copias in usu quotidiano C 48 specie quam usu potiorum J 16 neque quisquam omnium libidini simul et usui parvit C 51 usui opportunus J 98 usum belli amissurus J 84 quorum vulgus in dies usum habet F 274, 9 honoribus maximis usus C 49 perniciose lubricine paulisper usus J 1 fluxa fide usus J 111 amplior est F 358, 3 hostibus pro sociis utuntur. J 31 ejus domo, J 12 vel Imp. vel milite me utimini C 20 sume, utere, J 110 victoria, J 38 utili labori meo, J 4 aut utilia aut benevolentia, J 103

Usque eo, &c. dum, (semel occurrit.) usque, pro usque dum apud Daretem invenitur. cap. 37. irruptionem in castra facere usque vincent, aut victi pro patria occumbant. at Ms. Sidenciense recte, usque dum clare exhibet

Ut: in pace ita ut in bello valeret C 2 pro, quomodo C 5 ut spero C 20 sic accensa ut peteret sæpius C 25 Catilina, ut erat paratus C 31 ac non perinde habeantur ut eorum qui ea sustinent virtus est J 4 Jug. ut erat acri ingenio J 7 ut omittam J 10 ut interpretatum nobis est J 17 eo natus ut J 24 ita ad hoc ætatis a pueritia fui ut pericula, &c. consueta habeam J 85 dii monere ut malles pacem J 102 ea res, ut tali negotio, probata J 107 adeo non pœnitet ut facta in gloria numeret F 277, 16 ut te neque hominum neque Deorum pudet F 284, 1 ut illis mors prohibetur senescunt vires. sic F 306, 4 utique ab stirpe socium J 14 tamen interpretatum est nobis utique rem sese habere J 17 pro etiam F 300, 13 utpote: Anton. haud longe aberat utpote qui C 57 sequente cum. Valet. Max. læta negotia utpote cum divina suffragatione foveantur, humana minus indigent

Vulgi rumoribus exagitata rem C 29 vulgi multitudo cetera F 341, 6 vulgum exagitare J 73 vulgus fuimus, sine gratia sine auctoritate C 20

Vulnere: Metellus in vulnere F 295, 1 perverso F 338, 1 adversis C 61 confecti vulneribus J 66 acceptis J 101

Vultis: si modo viri esse vultis C 40

Vultu demisso C 31 incerto J 106 varius J 113 in facie vultuque recordia inerat C 15 magisque vultum quam ingenium bonum habere C 10

Uxor sacrilega ac perjuris delibuta F 362, 9 nisi quod de uxore potuit honestius consuli J 95

UC SOUTHERN REGIONAL LIBRARY FACILITY

AA 000 406 779 9

University Of California, Los Angeles

L 007 625 742 7

SOUTHERN BRANCH
UNIVERSITY OF CALIFORNIA
LIBRARY
LOS ANGELES, CALIF.

